

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
2125 0797
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

T 1645
1853-53-1

DE

MILITAIRE SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE

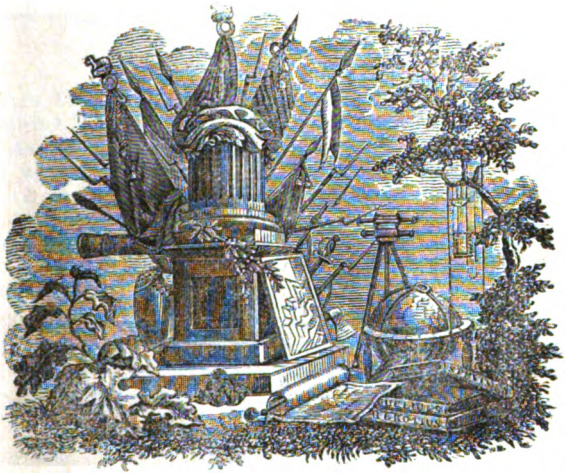
MILITAIRE SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

DERDE SERIE, DERDE DEEL.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK 's-GRAVENHAGE.

TE BREDA,
BIJ BROESE & COMP.

1858.

Digitized by Google

Digitized by Google

REGISTER

VAN DEN INHOUD DES DERDEN DEELS, DERDE SERIE, VAN DEN MILITAIRE-SPECTATOR.

A.

Aanteekeningen (Eenige) betreffende het vervaardigen van scherpe tirailleurpatronen (Zie *Tirailleurpatronen*).
Antwoord op een brief van een kavallerie-officier aan een collega..... Blz. 440.
Artillerie-officieren (Naamlijst der) van het Koninklijk Hollandsch Artillerie en Genie-korps, op 1 Januarij 1814..... » 138.
Avond (De) na den slag aan de Moskowa. (Zie *slag van Borodino*).

B.

België in 1830 en 1831. (Zie *Dagverhaal*).
Bemerkingen op het Reglement voor de exercitiën en evolutiën der kavallerie. (Zie *Antwoord op een brief*).
Beschouwingen omtrent den loop en den kogel der draagbare vuurwapenen. (Zie *Draagbare vuurwapenen*).
Beschouwingen over den kwaden droes en den worm bij de kavalleriepaarden. (Zie *Kwade Droes*).
Borodino. (Zie *slag van Borodino*).
Brief van een Milicien aan een Lid der Tweede Kamer. (Zie *Milicien*).
Buskruid (Chemische theorie van het) van Bunsen en Schischkoff..... Blz. 256.
Bijdragen tot de kennis der verbeterde vuurwapenen. Zie *Vuurwapenen*).
Bijlagen (Drie) behoorende tot de Staatsbegrooting van 1859. Hoofdstuk X. » 522.
BOEKAANKONDIGINGEN.
Notes diverses sur quelques opérations de la mine par J. G. J. Demarteau..... » 47.
Ueber den Einflusz der neuen Feuerwaffen auf die Taktik, und die Organisation und Ausbildung der Infanterie..... » 233.
Het Nederlandsche klein geweer, door G. T. W. Vijgh..... » 329.
Brief aan een lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, over het bevorderingstelsel bij het Nederlandsche Leger..... » 332.
De bevordering bij het leger. Bedenkingen op een brief aan een Lid van de Tweede Kamer..... » 332.
Der Feldwach-Commandant von B. von Baumann..... » 335.
Der Sicherheitsdienst im Marsche von Idem ..... » 335.
Die Schützen der Infanterie von Idem ..... » 335.
Montrado. Geschied- en krijgskundige bijdrage betreffende de onderwerping der Chinezen op Borneo, 1854—55; door W. A. van Rees. » 416.

Digitized by Google

Geschiedenis van Italië, van de eerste Fransche omwenteling tot het jaar 1850, door R. H. Wrightson..... Blz. 428.
Nieuwe wapenleer. Handleiding tot de kennis en beoefening der vuurwapenen van den tegenwoordigen tijd, door J. Schmoelzl. » 449.
Graaf Radetzky. Keizerlijk Koninklijk Oostenrijksch Veldmaarschalk. » 513.
Nevel en Zonneschijn door P. F. Brunings..... » 521.
Notice sur une nouvelle fusée de guerre par le capitaine Splengard. » 572.
Notice sur une nouvelle arme à feu par le comte A. de Bylandt. » 572.

D.

Dagverhaal betrekking hebbende op de gebeurtenissen in België in 1830 en 1831..... Blz. 24, 74, 94, 113, 161, 191, 212.
Denkbeelden (Eenige) over avondpermissiën, officieren van wapening, societeiten, kleeding der Infanterie..... Blz. 500.
Derde gelid voor het verstrooide gevecht bij het Oostenrijksche leger.... » 336.
Derivatie (Denkbeelden aangaande)..... » 362.
Draagbare vuurwapenen (Beschouwingen omtrent den loop en den kogel der). » 82

E.

Eenige bijzonderheden aangaande de uitvinding der Shrapnel-granaten. (Zie *Shrapnel-granaten*.
Eenige denkbeelden. (Zie *Denkbeelden*).
Een nieuw projectiel. (Zie *Projectiel*).
Een paar woorden over de geneeskundige dienst te velde. (Zie *Geneeskundige Dienst*).
Een woord bij gelegenheid van de herziening der wet op de nationale militie. (Zie *Nationale Militie*).
Een woord of wat, bij gelegenheid der dezer dagen plaats gehad hebbende garnizoensverwisselingen. (Zie *Garnizoensverwisselingen*).
Electro-balistischen slinger van Navez. (Verbeteringen aan den), door de Kapiteins Vignetti en Navez..... » 327.

F.

Fastes (Les) militaires des Indes-Orientales Neêrlandaises..... » 144.
Fragment betrekkelijk gezigtspunten over den vestingbouw en de kustbatterijen. (Zie *Vestingbouw*).
Fransche leger. (Zie *Twee gelederenstelling*)
Fransche Reglement (Het) aangaande het transport van troepen langs spoorwegen. (Zie *Transport*).

G.

Garnizoensverwis-eling. (Een woord of wat, bij gelegenheid der dezer dagen plaats gehad hebbende)..... » 229.
Gebeurtenissen in België in 1830 en 1831. (Zie *Dagverhaal*).
Gedachten (Losse) over de strijdmiddelen der staten van den tweeden en derden rang. (Zie *Strijdmiddelen*).
Gedeputeerde te velde (Een) tijdens den Spaanschen successie-oorlog. S. van Goslinga. 1706—09..... » 367.
Geisweit van der Netten (Cornelis Anthonius)..... » 175.
Geneeskundige dienst te velde. Een paar woorden over de..... » 46.
Genootschap tot beoefening der krijgswetenschap te Stokholm..... » 476.
Gezwinde pas bij het Pruissische leger..... » 336.

H.

Herinnering aan een vroeg gestorven Indischen krijgsmakker. (P. T. Prager). » 88.
Holle looden puntkogels. (Zie *Puntkogels*).
Hoofddeksel der militairen op Java..... » 192.

Digitized by Google

I.

Indische militaire portefeuille. (Iets uit mijne) door den generaal-majoor C. A. DE BRAUW. — Togt in de Palembangsche binnenlanden, 1851.. Blz. 337.
Infanterie. (De opleiding der) ..... » 233.
Infanterie-geweer. (De uitwerking van het verbeterde), en de invloed daarvan op de Artillerie ..... » 184.
Invloed (De) van den looppas op de juistheid van het schot. (Zie *Schot*).

J.

Jagers-Scherpschutters. (Zie *Tirailleurs*).

K.

Kustbatterij. (Proeve eener theoretische bepaling van het aantal vuurmonden dat in eene kustbatterij wordt vereischt, 2de Bijvoegsel..... » 479.
Kustbatterijen. (Zie *Vestingbouw- en Kustbatterijen*).
Kustverdediging (Iets over de) van Don L. GAUTIER..... Blz. 383, 431.
Kwaden droes en den worm (Beschouwingen over den) bij de kavalleriepaarden ..... Blz. 508, 559.

L.

LEEGHWATER (J. A.) (Iets over de watermolens van). Zie *Watermolens*).

M.

Medicinisch-chirurgisch berigt over den intogt in de Krim..... » 477.
Meenen (Proces-verbaal, inhoudende het voorgevallene in de vesting) 28—30 September en 1 October 1830 ..... » 282.
Melvill-Kogel. (Iets over den)..... » 224.
Milicien (Brief van een) aan een Lid der Tweede Kamer..... » 271.
Mijmeringen ..... » 491.

N.

Naamlijst der Artillerie-officieren op 1 Jan. 1811. (Zie *Artillerie-offic.*)
NAPOLEON I en Zaandam..... » 95.
Nationale militie. (Een woord ter gelegenheid van de herziening der wet op de) » 127.

O.

Ongewapende neutraliteit..... » 190.
Oorlogvoeren (Het) in de toekomst ..... Blz. 1, 49, 97, 145, 193, 241, 308.
Opgave der vuurmoeden, projectielen, affuiten, voertuigen, buskruid, kogels, blanke wapenen, tuigen in de magazijnen der Artillerie, op 1 Januarij 1858..... » 523.
Opgave van den voorraad grondstoffen, voorhanden in de Magazijnen der Artillerie, op 1 Januarij 1858..... » 526.
Opgave van het aantal geweren met getrokken loopen bij de korpsen in gebruik en in de Magazijnen aanwezig, op 1 November 1858..... » 526.
Opleiding der Infanterie. (Zie *Infanterie*).
Oost-Indische Leger (Iets over het) ..... » 42.
Oost-Indië. (Uit) ..... Blz. 91, 277.

P.

Palembangsche binnenlanden (Togt in de), door den Generaal-Majoor C. A. DE BRAUW. (Zie *Indische portefeuille*).
Patroonpapier dat als buskruid vuur vat en ontbrandt ..... » 336.
PRAGER. (P. T.) (Zie *Herinnering aan een Indischen krijgsmakker*).
Proces-verbaal inhoudende het voorgevallen Meenen 1830. (Zie *Meenen*).

Digitized by Google

Proeven te Chatham (Vergelijkende) van het Lancaster- en het Enfield-geweer. Blz. 478.
Proeven met 2 stalen 12ℜ^ems te Vincennes ... » 189.
Projectiel. (Een nieuw) ... » 131.
Projectiel. (Nieuw langwerpig) van PINGEL ... » 189.
Puntkogels. (Holle looden) ... » 471.

R.

Rapport, uitgebragt in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen betrekkelijk de uitgave van bronnen en bouwstoffen voor de Nederlandsche Krijgsgeschiedenis ... » 527.
Rectificatiën in het Dagverhaal betrekking hebbende op de gebeurtenissen in België in 1830 en 1831 ... Blz. 94, 191.

S.

Scherpschutters. (Zie *Tirailleurs-Jagers-Scherpschutters*).
Schot. (De invloed van den looppas op de juistheid van het) ... » 287.
Shrapnel-granaten. (Eenige bijzonderheden aangaande de uitvinding der) ... » 412.
Slag aan de Moskowa of van Borodino. (De avond na den) 7 September 1812. » 376.
Strijdmiddelen der Staten van den tweeden en derden rang. (Losse gedachten over de) ... » 289.

T.

Theoretische bepaling van het aantal vuurmonden in eene kustbatterij. (Zie *Kustbatterij*).
Theorie (Chemische) van het buskruid van BUNSEN en SCHISCHKOFF. (Zie *Buskruid*).
Tirailleren (Het) in groepen, naar het Pruissische systeem ... » 33.
Tirailleur-patronen. (Eenige aanteekeningen, betreffende het vervaardigen van scherpe) ... » 322.
Tirailleurs-Jagers-Scherpschutters ... » 505.
TODTLEBEN. (Brief van den Generaal E. von) ... » 95.
Transport van troepen langs spoorwegen. (Het Fransche Reglement aangaande). » 566.
Twee gelederen-stelling bij het Fransche leger ... » 188.

U.

Uitvinding der Shrapnel-granaten. (Zie *Shrapnel-granaten*).
Uitwerking (De) van het verbeterde infanterie-geweer. (Zie *Infanterie-geweer*).

V.

Veldtogt in de Krim. (Zie *Medicinisch-chirurgisch berigt*).
Verbeteringen aan den electro-balistischen slinger van NAVEZ. Zie *Electro-balistische slinger*).
Vergelijkende proeven te Chatham. (Zie *Proeven*).
Verscheidenheden ... Blz. 94, 188, 476.
Vestingbouw in de kustbatterijen. (Fragment rakende eenige weinige algemeene gezigtspunten over den) ... » 279.
Vuurmonden (Benoodigde) in eene kustbatterij. (Zie *Kustbatterij*).
Vuurwapenen. (Zie *Draagbare Vuurwapenen*).
Vuurwapenen. (Bijdragen tot de kennis der verbeterde) ... » 449.

W.

Watermolens van JAN ADRIAANSZ LEEGHWATER. (Iets over de) ... » 400.
Wet op de nationale militie. (Zie *Nationale Militie*).

Z.

Zadelbok. (Iets over den nieuwen) ... » 135.

Digitized by Google

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. Gerlach, *Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.*

(*Vervolg van* N°. 12, *Jaarg.* 1857, *Bladz.* 575).

(*Met Afbeeldingen.*)

II.

Bij het tweede punt van onderzoek hebben wij voornamelijk getracht op te sporen, tot welke hoogstmerkwaardige uitkomsten de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol hebben geleid, zoowel wat den aanval, als de verdediging betreft.

Bomarsund.

In het eerste gedeelte onzer beschouwingen hebben wij, door voorbeelden uit de geschiedenis, zooveel mogelijk trachten aan te toonen, in hoeverre het reeds aanvankelijk bleek, dat het voeren van den krijg een nieuw tijdperk was ingetreden. In hoeverre dit uit den laatsten oorlog blijkt, daaromtrent zullen de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol, welligt de beste bewijzen leveren. Vroeger is reeds aangetoond, hoe die laatste belegering vooral mogelijk werd en tot een goed einde kon worden gebragt, grootendeels door de toepassing der stoomkracht en de daardoor versnelde middelen van vervoer. Hebben wij verder reeds in eenige weinige trekken er op gewezen, hoe eene krijgskundige aanwending der spoorwegen en de grootere uitwerking en meerdere trefkans der schietwapens, ook op den aanval en de verdediging van vestingen niet zonder invloed zullen blijven, zoo kan het daarbij onze aandacht niet ontgaan zijn, dat de uitslag der belegeringen in den onlangs gevoerden oorlog, reeds werkelijk verschilt van

Digitized by Google

dien, welken wij tot hiertoe uit de geschiedenis kennen, hetzij dat die invloed zich reeds merkbaar deed gevoelen, of dat gezegde belegeringen onder geheel buitengewone omstandigheden plaats vonden; hetzij dat nieuwe elementen in de kunst der verdediging, de kracht van den aanval wisten te verlammen.

Sedert de aanwending toch van het geschut leert ons de geschiedenis, dat bij eene belegerde plaats, de eene wat vroeger, de andere wat later bezweek voor den aanval, die volgens de aangenomen regelen en beginselen werd bestuurd, en thans zien wij een aardewerk als Arab-Tabia, weêrstand bieden aan de grootste krachtsontwikkeling in een geregeld beleg, terwijl torens van graniet bezwijken voor het vuur van eenige weinige stukken. Hierdoor werd mijne keuze bepaald, om de belegeringen van die drie versterkte plaatsen na te gaan, als in meer dan één opzigt onze bijzondere belangstelling verdienende, zoowel door de afwijkende wijze van vroeger algemeen aangenomen beginselen, waarop hierbij aanval of verdediging plaats vond, als door de hoogstmerkwaardige uitkomsten waartoe ze geleid hebben.

Bomarsund zal op nieuw een sprekend bewijs leveren dat, zoo metselwerk of granietbekleeding bestand blijken te zijn tegen goed aangewend kanonvuur, eveneens eene goede kustverdediging weinig van het vuur, zelfs der sterkste vloten heeft te duchten; terwijl Silistria en Sebastopol ons de kracht zullen leeren kennen van aardewerken, als zij doeltreffend, met onbezweken moed en trouwe volharding, verdedigd worden.

Zonder ons op te houden bij de verdedigingsstelsels, vroeger of later gevolgd, of de oorzaken op te sporen, waarom tot hiertoe het verbroken evenwigt tusschen aanval en verdediging niet hersteld is kunnen worden, deel ik het volgende mede uit een resumé, getiteld: *Tableau de la valeur comparative des divers systèmes de fortifications appliqué à un front de* 400 *mètres*, voorkomende in eene *Aide-mémoire* van 1850, door genie-officieren van het Engelsche leger zamengesteld, en door de *Revue Britannique*, uit een opstel der *Edinburgh Review* overgenomen, onder den titel: » *De nieuwe wetenschap van den aanval en de verdediging van sterkten: Silistria, Bomarsund en Sebastopol.*" waar, behalve van nog andere stelsels, onder anderen van de hiervolgende gezegd wordt, dat een front van 400 ellen, volgens de bevestigingswijze:

volmaakt verondersteld, kost	2,500,000 fr.		1000 en 36	
van Coehoorn.	» 1,250,000 »		142 » 21	
» Cormontaigne. . . .	» 1,500,000 »	eene betrekkelijke	166 » 30	dagen weêr-
» Bousmard en Chasseloup	5,000,000 »	waarde heeft van	500 » 34	stand kan bie-
» Montalembert. . . .	» 7,500,000 »		105 » 30	den;
» Carnot.	» 2,500,000 »		316 » 18	

welke opgave aanleiding gaf tot de volgende niet vleijende opmerking:

» *Tel est en définitive le tableau séduisant que les Ingénieurs militaires*

Digitized by Google

ont à offrir au public, comme résultat sommaire de leur science en ce qui touche la défense des places, que le suprême effort de leur habilité consiste à construire, au prix de 2,500,000 *fr., des fronts de fortification de* 400 *mètres, qui pourront résister à* 36 *jours d'attaque.*"

In het midden latende, welk eene waarde aan deze opgaven gehecht mag worden en daaromtrent verwijzende naar de uitmuntende aanteekeningen op genoemd artikel, voorkomende in de eerste nommers van den *Militaire-Spectator* van 1856, waarop wij later terugkomen, zoo is het zeker, dat steeds millioenen schats aan vestingen zijn te koste gelegd, en opmerkelijk, dat, niettegenstaande de enorme onkosten die de bevestigingswijze naar de bestaande stelsels vereischte, en het betrekkelijk gering weêrstandsvermogen tegen een geregeld beleg, door NAPOLEON, hoewel zelf artillerie-officier zijnde, geene wijzigingen of verbeteringen van eenig belang in het verdedigen van vestingen zijn gebragt; terwijl hij voor het overige de wetenschap van het krijgvoeren zulke aanmerkelijke veranderingen deed ondergaan.

Wij lezen toch bij MERKES, dat de middelbare prijzen van het metselwerk in Nederland à *f* 12,00 per kub. el, en het aardewerk à *f* 0,18 de kub. el rekenende, een versterkte achthoek naar het stelsel van CORMONTAIGNE zoude kosten *f* 6,585,600; naar BOUSMARD met gereveteerde contrescarpen, verschansingen, ravelijn en reduits, ruim 6½ millioenen; en naar CHOUMARA, bijna *f* 7,000,000. En als wij daarbij in aanmerking nemen, dat de bevestiging van het zuidelijk frontier van België, zijnde 21 vestingen en sterkten, van 1817—1824 met het materieel, de armering enz., ruim *f* 84,000,000 heeft gekost, dan doet zich de vraag wel eens op, of die enorme uitgaven geregtvaardigd worden door de hooge waarde en militaire beteekenis der werken.

De »*Oud-Soldaat*" zegt daaromtrent het volgende:

»In de laatste jaren is veel getwist over het beste verdedigingsstelsel dat de Belgen bij een inval der Franschen kunnen volgen.

»Sommige schrijvers willen van Brussel, anderen van Antwerpen, een groot geretrancheerd kamp maken, waar de massa van het Belgische leger moet worden zaamgetrokken en van waar het, bij verdeeling der vijandelijke krachten, aanvallend kan optreden, of bij al te groote overmagt op het defensieve blijven, tot dat Engelsche en Nederlandsche troepen zijn aangerukt.

»Maar eenstemmig zijn zij in hun oordeel over de linie grensvestingen tegen Frankrijk; zij beweren (en onzes inziens, met het volste regt) dat die nadeelig zijn voor de verdediging van België; tot magtversnippering

Digitized by Google

aanleiding geven, en den vijand geen uur zullen tegenhouden in zijn voorwaartschen marsch."

In hoeverre sommige vestingen of versterkte punten welligt beter en goedkooper, en of in vele gevallen steenen muren door aardewerken vervangen zouden kunnen worden, is moeijelijk *à priori* te bepalen; het zal echter niet onbelangrijk zijn, als wij trachten na te gaan, of de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol daaromtrent ook een voldoend licht verspreiden, of wel, dat de afwijkende omstandigheden, door welke deze belegeringen zich van alle andere onderscheiden, voortvloeijen uit den invloed dien de verbeterde schietwapens er op uitoefenden, uit toevallige omstandigheden, of, dat vooruitgang in de verdedigingswijze tot de bekende uitkomsten heeft geleid.

Voor en aleer wij hiertoe overgaan, alsmede om ook de betrekkelijke waarde der steenen of aardewerken aan die uitkomsten te toetsen, zal ik het volgende uittreksel geven, almede aan genoemd artikel uit de *Revue Britannique* ontleend, hetwelk in Engeland nog al opgang heeft gemaakt. Ten einde den oorspronkelijken tekst geen tweede vertaling te doen ondergaan, zullen wij de Fransche behouden.

»Depuis la paix de 1815, les procédés de la fortification, n'avaient pas été sensiblement améliorés, lorsque, tout récemment, un géomètre qui n'appartient pas à la carrière militaire, a prétendu restituer à la défense des places, son ancienne supériorité sur l'attaque. En principe Mr. Fergusson adopte à peu pres littéralement les idées de Mr. de Montalembert; mais dans la pratique, il évite absolument l'emploi de la maçonnerie, à laquelle il propose de substituer de grands rétranchements de terre, disposés en terrasses successives propres à recevoir des canons.

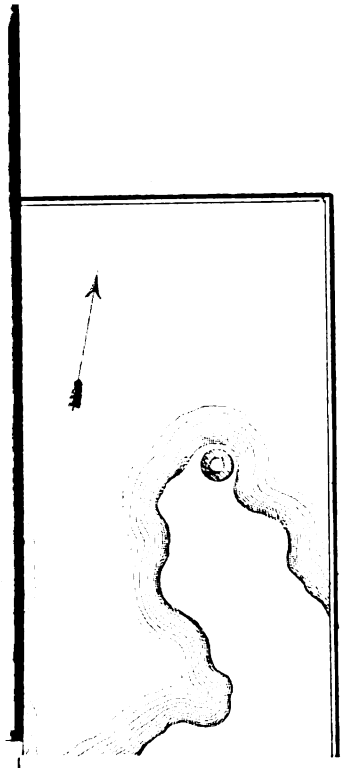
»La forme de ce rempart lui parait d'une importance secondaire.

»La condition principale qu'il cherche à remplir, est de mettre la fortification en état de commander le point d'attaque par un feu supérieur à celui que de ce point pourrait être dirigé contre elle.

»Une pareille condition, en effet, égaliserait les chances entre deux armées de même force, mais comme il s'agit de fournir à une garnison, numériquement très-faible, le moyen de résister à une armée de siége très supérieure, il faut nécessairement placer, entre l'assiégé et l'assiégeant, un obstacle que celui-ci ne puisse ni détruire, ni surmonter, avant d'avoir éteint le feu de la place. Selon Mr. Fergusson on satisfait aisément à cette seconde condition par l'établissement d'un fossé plein d'eau. Que s'il était impossible de remplir le fossé, la largeur et la profondeur que lui assure l'énorme déblai qu'on a du opérer pour élever le rempart étagé en terrasses, permettront toujours de lui donner de revêtements plus hauts et d'y pratiquer tous les flanquements nécessaires.

»Grâce à cette double combinaison la fortification serait mieux garantie contre un coup de main, qu'elle ne l'est actuellement, et en même temps les escarpes maçonnées du fossé, ne pourraient être ni vues, ni atteintes par l'ennemi, avant que le feu de la place ne fut éteint. Enfin, pour dernier avantage, Mr. Fergusson assure que son système ne couterait jamais la moitie du système actuel, et déclare même que dans certains cas, l'économie pourrait être des neuf dixièmes.

Digitized by Google

Digitized by Google

aan
wa
I
koo
zou
niet
Bor
spr
bel
inv
om
uitl
wa
het
Br
Te
gaa
»
mer
mili
En
LEM
que
suc
»
»
état
pou
»
for
mo
ent
mo
ais
éta
dél
de
:
cou
du
pla
ne
l'é

Digitized by Google

»Comme on devait le prévoir d'après leur origine toute civile, ces propositions ont trouvé un assez froid accueil chez les officiers du génie.

»Mais la guerre préocupe tous les esprits, et dès-lors l'art important de la fortification, cessant d'être le domaine exclusif d'un corps, chaque perfectionnement qu'on propose, a droit d'être examiné avec l'intéret qu'il mérite. S'il ne s'agissait que d'une discussion purement théorique, le public pourrait difficilement former son opinion; mais l'épreuve qui se poursuit en ce moment, offre chaque jour des faits trop frappants pour que leur signification échappe à l'intelligence des personnes les moins scientifiques.

»Laissons donc les disputes savantes et voyons quelle lumière les incidents de la guerre actuelle ont jeté sur les questions qui se rattachent à l'art de la fortification."

Hoewel de denkbeelden door den Heer Fergusson ontwikkeld, in Engeland vele voorstanders vinden, zoodat er onlangs, zelfs in het Parlement op gewezen is, en hoewel sommige zijner opmerkingen even oordeelkundig als juist mogen wezen, is het er echter verre af, dat zij een nieuw systema voor vestingbouw zouden daarstellen, of den titel regtvaardigen: »*La science moderne de l'attaque et de la défense des places.*"

Wij zien er uit, dat hij verre de voorkeur aan aardewerken boven die van steen geeft, enkele revêtementsmuren uitgezonderd; dat hij de kracht der verdediging grootendeels wil zoeken in de kracht der regtstreeksche vuren van terrasvormige batterijen uitgaande, die in de rigting der kapitale werkende, den vijand het acheminement langs deze, zoo goed als onmogelijk zouden maken, en hem reeds bij zijne eerste operatiën moeten trachten te *pulveriseren*. Hierna gaat de schrijver over, van uit zijn standpunt, de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol te beschouwen. Op deze beschouwingen komen wij later terug, om vooraf die belegeringen met eenige trekken in hare voornaamste periodes te volgen, vooral ook om na te gaan, in hoeverre de grootere uitwerking der schietwapens daarbij invloed gehad heeft.

Beginnen wij met Bomarsund; en daar het hier eene der sterkten geldt, achter welker granietmuren de Russen elken vijand vermeenden te kunnen tarten, zoo maken wij, behalve van eenige andere opgaven, voornamelijk gebruik van het officiële belegeringsjournaal, om daaruit eenige der zoo hooggeschatte bolwerken van nabij te leeren kennen, hunne belegering bij te wonen, en getuigen te zijn, hoe zij als kaartenhuizen in elkander vielen.

Het *hoofdwerk* beheerscht het gedeelte, dat het groote Alandsche eiland van het kleinere Prestö afscheidt, en is een groot gebouw aan de oppervlakte der zee, met twee verdiepingen, in den vorm van een halve ellips, waarvan de groote as ongeveer 290, en de kleine ongeveer 100 ellen lang is. Aan de zeezijde bevinden zich in iedere verdieping 62 kazematten. De bovenverdieping is gewelfd en circa 1 el hoog met aarde bedekt, waarover een dak van zink met schoorsteenen en dakluiken. In het middengedeelte

Digitized by Google

hebben de kazematten gemeenschap door eene 3 ellen breede opening, in het midden van iederen scheidsmuur aangebragt. Op de vleugels daarentegen openen zich de kazematten naar eenen gang van ruim 2 el breedte, die naar den binnenbekleedingsmuur loopt. De dikte van dezen muur bedraagt meer dan 1 el; die van den buitenbekleedingsmuur bijna twee ellen. Aan de landzijde wordt de ingang, die bijna in de rigting van de groote as der ellips aangelegd is, door een hoefijzervormig werk geflankeerd, dat in het midden van den ingang ligt en op dezelfde wijze als het hoofdwerk gebouwd is. (*Zie het plan van Bomarsund*).

De twee kazematten van het grondgebouw, die aan iedere zijde den ingang flankeren, hebben ieder een schietgat voor geschut; de overige dienen voor magazijnen en hebben slechts geweerschietgaten. In de bovenverdieping hebben 6 of 7 kazematten geschutschietgaten; de beide middelste dienen voor kapellen.

Het hoefijzervormig werk is aan beide zijden met het binnenwerk verbonden door officierswoningen van twee verdiepingen, zonder gewelf, met ijzeren daken. De trappen dezer woningen bevinden zich in het midden van het gebouw; de kamers openen zich naar de zijde van een gang, die langs den buitenmuur loopt en van geweerschietgaten voorzien is.

De vleugels van iedere woning zijn met den gevel van het binnenwerk en met het hoefijzervormig werk door gecreneleerde muren verbonden, in wier midden zich de poorten van het fort bevinden.

De bekleedingsmuren bestaan uit groote pentagonaalvormige granietblokken. De officierswoningen, de muren tusschen de gewelven, het binnenmetselwerk en de muren waarin zich de poorten bevinden, zijn van gebakken steen gebouwd. Het hoofdwerk wordt door drie torens beschermd, 800 à 900 ellen er van verwijderd. De een in het noorden, de andere in het zuidwesten, op eene hoogte die het hoofdwerk en de vlakte beheerscht, de derde, bijna aan de oppervlakte der zee, op een der noordelijkste punten van het eiland Prestö. Zij zijn gelijk van vorm en inrigting, hebben omstreeks 40 ellen middellijn, 14 schietgaten voor geschut, en beneden eene poort, terwijl er 15 geschutschietgaten in de bovenverdieping zijn. Tusschen deze bevinden zich overal openingen voor geweren. De luiken van het dak laten toe, dat scherpschutters ver veldwaarts in kunnen schieten.

Al deze werken, wier bouworde eenvoudig en indrukwekkend is, staan op geheel naakte granietrotsen; slechts in de dieper gelegen plaatsen ontdekt men eenige struiken en gewassen. De rotsen nemen van het noorden naar het zuiden toe af.

Het is duidelijk dat men geene loopgraven kon openen om de werken te

Digitized by Google

naderen; echter had men de zekerheid, nabij het front van aanval, aarde te vinden tot het vullen van zandzakken.

Reeds den 2den Augustus had men een bataillon jagers met 2 genie-officieren naar een met hout begroeid eiland in de nabijheid van Bomarsund gezonden, ten einde de noodige schanskorven en fascinen te vervaardigen. Den 8sten had de landing plaats op een punt der kust, eenige mijlen zuidwestelijk van Bomarsund gelegen. Te gelijker tijd werden er aan het noordelijke gedeelte van het eiland, onder den generaal Harry Jones, kommandant der genie op de Engelsche vloot, 800 Engelsche en 2200 Fransche marine-soldaten ontscheept, ten einde eene afleiding te maken. Beide deze troepen vereenigden zich des namiddags om 4 uur, op 2000 ellen van de vesting, die alzoo van de landzijde geheel was ingesloten. Gedurende den 9den werden de plaatsen aangewezen, waar de batterijen zouden worden aangelegd. Het terrein zelf waarop geageerd moest worden, leverde vele en groote bezwaren op.

De generaal Niel schreef aan den Minister van Oorlog:

»Au moment du débarquement du corps expéditionnaire je me suis trouvé dans un pays très-accidenté, sans un seul plan qui me donnât avec quelque exactitude, la position des ouvrages que nous allions attaquer. Les roches granitiques sur lesquelles reposent la forteresse de Bomarsund et les 3 grandes tours qui la couvrent, sont tellement tourmentées, qu'à chaque pas pour ainsi dire, leur aspect change complètement.

»J'ai dû par conséquent renoncer à faire faire une reconnaissance, qui d'ailleurs eût pris trop de temps, et, accompagné de 5 ou 6 soldats, qui ne pouvaient attirer l'attention des Russes, me glissant de rocher en rocher, d'arbre en arbre, j'ai étudié moi-même les passages par lesquels nos soldats pouvaient arriver à l'abri des feux de la place, ceux qui me permettraient de trainer des pièces, enfin les points, où nous pourrions établir des batteries."

Uit de gedane verkenningen van den generaal Niel en den luitenant-kolonel der artillerie de Rochebouët, bleek dat de zuidelijke toren (de westelijke met betrekking tot de plaats zelve), het veld en het hoofdwerk beheerschte, dat hij de sleutel der stelling was en het eerst moest worden aangevallen.

»Daartoe, — zoo luidt het verder in het officieel belegeringsjournaal, — zal men eene batterij van 4 16 ℔ en 4 mortieren, ongeveer 600 el van den toren op een punt kunnen aanleggen, dat zonder te groote zwarigheden bereikt en waaruit de voet des torens gezien kan worden.

»Terwijl deze demonteer-batterij de schietgaten en luiken tracht te vernielen en den verdediger door bommen verliezen toebrengt, zal zij tevens het naderen van den toren gemakkelijker maken, al brengt zij ook zijn vuur niet geheel tot zwijgen.

»Eene tweede batterij van 4 30 ℔ der marine, op 200 ellen afstands

Digitized by Google

aangelegd, zal bres schieten, als namelijk de granietmuren door kanonkogels aantastbaar zijn.

» Gedurende dat de Franschen dezen toren aanvallen, zullen de Engelschen den noordelijken toren aangrijpen die den toegang tot het hoofdwerk bestrijkt; en is de zuidelijke toren genomen, dan zal men zich naar de regter zijde uitbreiden, ten einde sterke bresbatterijen tegen de keel van het hoofdwerk aan te leggen. De generaal Jones uit den wensch, om met den aanval van den noordelijken, tevens dien van den zuidelijken toren te mogen ondersteunen, waarop de kommandeerende generaal bepaalt: dat de Franschen op 600 ellen afstands eene batterij van 4 16 ℔. en 4 mortieren, de Engelschen op 3 à 400 el afstands eene batterij van 4 32 ℔. (marine-geschut) tegen den zuidelijken toren, en, mogten deze geene genoegzame werking hebben, de Franschen nog eene derde batterij van lange 30 ℔. op 200 ellen afstand, zouden aanleggen.

» In den nacht van 11 op 12 Augustus, hebben de sappeurs en 300 handlangers der infanterie, uit 2 rijen schanskorven met zandzakken gevuld, eene dekking tegen geweer- en kartetskogels gebouwd, voor de batterij n°. 1. Gedurende dien dag werd deze voltooid en de mortierbatterij links daarvan aangelegd.

» Den 12^den^ is de batterij n°. 1 gereed en wordt n°. 2 voltooid.

» In den nacht van 12 op 13, begint men door eene communicatie, de batterij n°. 1 en n°. 3 te verbinden.

» De artillerie, die n°. 1 des nachts met 4 16 ℔. en 4 mortieren heeft bewapend, opent des morgens om 4½ uur het vuur.

» In de eerste uren, — zeggen de Fransche berigten, — zijn de Russen gelukkig, beschadigen onze schietgaten en 3 onzer stukken, maar kort daarna verkrijgt ons vuur de overhand. Onze kogels worden wel tegen het graniet verbrijzeld, maar zij entameren toch de blokken, en men bespeurt scheuren in de hoeken der schietgaten; onze bommen schijnen de verdedigers veel schade te veroorzaken, en het wordt duidelijk, dat de toren het vuur onzer batterijen niet lang zal kunnen wederstaan.

» De batterij n°. 2 niet digter dan op 600 ellen kunnende aangelegd worden, zoo besloot men 's nachts de batterij n°. 3 te bouwen, die op een afstand van 200 el met 30 ℔. bewapend, met ⅓ kogelzware lading, zeker eene geduchte uitwerking moest hebben.

» Terwijl men de plaats voor deze batterij verkent, verflaauwt de toren in zijn vuur en hijscht eene witte vlag.

» Nadat men 4 keurkompagniën achter de rotsen verborgen had, knoopt de bevelhebber van het genie-korps onderhandelingen aan met dien van den

Digitized by Google

toren en nadert het muurwerk, waarbij hij zich overtuigt, dat het vuur onzer vuurmonden dat 12 uren geduurd had, groote verwoestingen heeft veroorzaakt.

» De bevelhebber van den toren verlangt 2 uren om de bevelen van den kommandant der vesting af te wachten; men staat hem 1 uur toe, en aangezien er na dien tijd geen antwoord kwam, opende men van weêrszijden het vuur met vernieuwde hevigheid.

» In den nacht van 13 op 14, wordt de batterij n°. 3 opgeworpen en de Engelschen bewapenen n°. 2; zoodat de verdedigers der torens bij het aanbreken van den dag twee nieuwe batterijen voor zich hebben; tevens wordt de communicatie tusschen 1 en 3 voltooid.

» Om 4 uur in den morgen van den 14^{den}, zwijgt het vuur van den zuidertoren; jagers en sappeurs naderen hem, dringen binnen en nemen den kommandant, 2 officieren en 32 soldaten gevangen. De overigen hadden zich in de vesting teruggetrokken.

» De vijand ons in het bezit ziende van den zuidertoren, bewerpt dien met bommen, waardoor eenige onzer manschappen gekwetst worden, en die aan het reeds zoo geteisterde muurwerk zulk eene vernieling aanbrengen, dat het niet meer houdbaar is.

» Kort daarop begon het dak te branden, welk vuur zich spoedig aan de blinderingen en den opgestapelden houtvoorraad mededeelde, waardoor het in de kazematten voorhanden buskruid niet gered kon worden en wij ons moesten verwijderen.

» De verovering van den zuidertoren had ons meester gemaakt van al de positiën die de plaats van de westzijde domineerden, hoewel de noordertoren het terrein waar wij onze bresbatterijen tegen het hoofdwerk moesten aanleggen, in flank of rug nam.

» Om die reden wordt bepaald, dat de Engelschen het vuur hunner batterij, dat tegen den zuidertoren bestemd was geweest, tegen den noordertoren zullen wenden, en na diens val ons zullen komen ondersteunen; daar beider doel was, zoo spoedig mogelijk het groote reduit der positie, dat meer dan 2000 man bevatte, te verwoesten, en het garnizoen zóódanig te demoraliseren, dat eene moorddadige bestorming vermeden mogt kunnen worden.

» Wij ontmantelden de gediend hebbende batterijen en begaven ons met de daardoor verkregene schanskorven en zandzakken, zooveel mogelijk door het terrein gedekt, regts af, om eene sterke bresbatterij tegen de keel van het hoofdwerk op te werpen.

» Gedurende den nacht van 14 op 15 Augustus, wordt van uit de oostzijde der in aanbouw zijnde kazerne, een epaulement opgeworpen van 100

Digitized by Google

ellen lengte, tegen de keel der vesting, waarbij men zich tevens tegen den noordertoren tracht te defileren. De artillerie werpt op 800 passen afstands der keel, eene batterij op van 4 mortieren en 2 22m. houwitsers, die het werk zoo lang bewerpen zal, tot men de keel beter kan naderen.

»Ten 8 ure des morgens van den 15den, opent zij haar vuur, terwijl wij hevig met kogels en kartetsen uit het hoofdwerk en den noordertoren beschoten worden, waartegen ons echter de rotsen en opgeworpen epaulementen vrij goed beschutten. Twee veld- 12 ℔' van het nieuw model van den Keizer, worden tusschen de 7 en 800 ellen in de rotsen opgesteld en beschieten de keel van het reduit, terwijl zij ieder oogenblik van positie veranderen. Eindelijk vereenigt zich, op 2800 ellen, het vuur uit verscheidene schepen der beide vloten met dat onzer batterijen, waardoor de muren nog al te lijden hebben; inzonderheid wordt de portée en de uitwerking der 80 ℔' volkogels opgemerkt van de *Edinburgh*, een Engelsch stoomschip, onder bevel van den admiraal Shads. In den voormiddag springt de zuidertoren in de lucht en wordt daardoor geheel vernield. In den avond van dienzelfden dag hijscht de noordertoren de witte vlag, nadat zij door de Engelsche batterij n°. 2 gedemonteerd is geworden; deze was met 4 Engelsche 32 ℔' bewapend en op 800 el van den toren verwijderd. De lading bedroeg 6 ℔, alzoo iets minder dan 1/8 kogelzware lading. De 32 ℔' kogels deden volstrekt geen uitwerking als zij de granietblokken loodregt op het midden hunner zijvlakken troffen, maar aan de hoeken of verbindingen, verplaatsten zij de blokken, drongen in de scheuren door en openden ze.

»Als de blokken zich verplaatsten en de kogels in de voegen drongen, werd de muur geschokt, die, met brokstukken of gruis aangevuld (dus onvolkomen zamengevoegd), instortte en soms wijde bressen deed ontstaan.

»De toren was tusschen 2 schietgaten geheel open en men had het benedenste gedeelte der bres slechts een weinig breeder behoeven te maken, om volmaakt toegankelijk te zijn.

»Van uit den noordertoren kon de keel van het hoofdfort beschoten worden; naauwelijks heeft deze zijn vuur begonnen, of men beijvert zich een geschikte plaats te zoeken voor den aanleg eener eerste bresbatterij van 4 stukken, op een afstand van circa 400 ellen van de keel verwijderd.

»In den volgenden nacht zal men eene tweede batterij van dezelfde sterkte kunnen bouwen. Beide batterijen zouden met 6 30 ℔' en de twee 22 dm. houwitsers gewapend worden, die zich in de batterij n°. 4 bevonden. In den avond laat de admiraal Parseval het eiland Prestö door mariniers bezetten, waardoor de plaats *volkomen* ingesloten is

»Des nachts heeft men, ter ondersteuning der bresbatterij, eene dekking

Digitized by Google

van schanskorven en zandzakken opgeworpen. De artillerie bouwt met spoed de borstwering en de beddingen dezer batterij, die 's nachts gewapend moet worden. De worpbatterij gaat voort met vuren. Hare worpen, even als de schoten onzer scherpschutters, doen den verdediger nog al nadeel. Van onze soldaten die zandzakken aanbrengen, worden er verscheidene gewond

»In den namiddag hijscht de vesting Bomarsund de witte vlag.

»De kommandeerende generaal Baraguay d'Hilliers en de admiralen gaan binnen; terwijl twee Fransche bataillons de groote plaats bezetten en zich tegenover het Russische garnizoen in slagorde scharen. De bevelhebber van Prestö, met 140 man en 18 stukken geschut, gaf zich insgelijks over. De batterij n°. 4, met 2 22 d^m. houwitsers en de 4 mortieren uit de batterij n°. 1 gewapend, had haar vuur vroeg in den morgen van den 15^den geopend en tot aan de overgave onafgebroken voortgezet. Zij wierp 250 granaten en 300 bommen.

»Men scheen op eenen storm voorbereid; alle op de binnenplaats uitkomende vensters waren met hout en meelzakken gebarricadeerd; wij zouden met een hevig geconcentreerd vuur overstelpt zijn geworden.

»Het aantal gevangenen bedroeg 2400 man; 116 stukken geschut en 3 mortieren waren in het fort en de torens ter verdediging opgesteld; 78 kanons van de Zweden afkomstig, lagen op ribben; bovendien waren er 7 uitgeruste veldstukken op de binnenplaats aanwezig.

»De voorraad kruid, stukken van verschillend kaliber en levensmiddelen, is vrij aanzienlijk, en de inneming van Bomarsund bijgevolg een groot verlies voor Rusland."

Hoe zwaar dit verlies in zijn materiëel gedeelte voor Rusland moge geweest zijn, het moet, mijns inziens, een nog veel grooter invloed hebben gehad op *het moreel* der Russische troepen, die zich zoo veilig waanden achter hunne muren van graniet, en thans de waarde dier onverwinlijk geachte bolwerken van eene zóó ongunstige zijde leerden kennen.

In het belegeringsjournaal leest men nog:

»De verdedigers van Bomarsund moeten niet weinig verrast zijn geweest, toen zij zagen dat onze 16 ponds kogels en bommen het muurwerk van den zuidertoren zoozeer beschadigden, en dat de 32 ℔° in den noordelijken toren, op 800 ellen bresschoten.

»Deze belegering levert dus weder het bewijs op, dat er geen muurwerk bestaat, dat bestand is tegen geschut van groot kaliber, op een gunstigen afstand opgesteld, en dat de ronde vormen die noodwendig een divergerend vuur geven, den aanvaller de meeste voordeelen aanbieden."

Digitized by Google

De schrijver van het vroeger aangehaalde artikel der *Revue Britannique*, na aangemerkt te hebben dat Bomarsund met de daarom liggende torens, bijna geheel naar het systema van DE MONTALEMBERT gebouwd was, beschuldigt de Russen dit gevolgd te hebben, naardien het op 't einde der vorige eeuw, zegt hij, reeds eene hersenschim was, toen het namelijk bleek, dat steen en metselwerk ten eenemale voor de versterkingskunst ongeschikt zijn; en de kasematten spoedig onhoudbaar worden.

Hij vergeet echter dat de werken van Bomarsund verre van voltooid waren, dat de gedetacheerde torens rondom het hoofdwerk aan de landzijde, door een gebastionneerden wal hadden vereenigd moeten zijn en de stelling, ware zij door die aardewerken omgeven, veel sterker geweest en zeker niet zoo spoedig gevallen zoude zijn.

De generaal NIEL schreef aan den Minister van Oorlog:

»L'Empereur de Russie projetait à Bomarsund un vaste établissement militaire. Vous verrez par le plan qui je joins à ma lettre, que les travaux terminés, ne sont pas la cinquième partie de ceux, qui étaient en cours d'exécution."

Ten onregte ook heeft men de gunstige uitkomst dezer expeditie aan het vuur der oorlogschepen toegeschreven, zooals uit het volgende blijkt:

»Toen het bevel tot de vernieling der vesting gegeven was, is er door het Engelsche oorlogschip *Edinburgh*, eene proeve genomen omtrent de uitwerking van het geschutvuur tegen de granietbekleedingen. Het kwam op ongeveer 1000 ellen van den frontmuur ten anker en beschoot dien met 390 projectielen, volkogels van 32 en 68, en holle van 56 en 84 Engelsche ponden, waarbij de laatste geene en de eerste eene zeer onbeduidende uitwerking hadden; even als een verlengd projectiel van 100 ℔ uit een Lancaster-kanon geschoten.

»Daarop ging het schip tot op 500 ellen vooruit, maar moest nog 250 schoten doen om eene geringe bres te maken, hoewel de schietgaten en kasematten veel hadden geleden. De trefzekerheid der Lancaster-kanonnen die zich aan boord der schepen bevonden, scheen hier niet aan de hooge verwachting te beantwoorden die men er van gekoesterd had. Deze proef bewees genoegzaam, hoe weinig het vuur der Engelsche fregatten, welke op den 24sten Junij de vesting beschoten, moest hebben uitgewerkt, wier bevelhebbers dan ook eenstemmig van gevoelen waren, dat Bomarsund van de zeezijde niet te nemen was, ten gevolge waarvan de Fransche divisie werd overgevoerd, die van de landzijde het beoogde doel in slechts eenige dagen bereikte."

Een oorlogschip, zegt de kolonel van het Fransche ingenieur-korps, ARDANT, in zijne *Considérations politiques et militaires sur les travaux de fortifications exécutés depuis* 1815 *en France et à l'étranger*, heeft in den

Digitized by Google

regel niet meer dan 70 schoten per stuk geschut aan boord, en nadert de vestingwerken die het wil aanvallen, gewoonlijk niet digter dan op 1200 à 1600 passen afstands; het kan dus geen aanspraak maken op zijn vermogen om in een goeden muur bres te schieten. —

Uit bovenstaande mededeelingen blijkt, dat het vuur der vloot volstrekt ontoereikend zou geweest zijn om dit geduchte bolwerk aan de zeezijde te doen vallen; nogtans zijn wij het met den schrijver der Aanteekeningen op genoemd artikel geheel eens, dat indien het étage-vuur ware tot stand gebragt door eene aarde-batterij met daarachter liggende kat, in plaats van de dubbele rij kanonkelders, de verdediging op betere grondslagen zou hebben berust.

De gekasematteerde kustbatterijen zijn alleen te wettigen op punten, waar men niet of bezwaarlijk andere kan bouwen, bijv. op rotsen in zee. Maar in den regel zijn ze slecht; haar nut beantwoordt niet aan de groote kosten, daar de vertikale vuren van schepen zeer weinig uitwerking hebben op punten van kleine oppervlakte; het schootsveld der vuurmonden, die door embrasuren moeten schieten, wordt op eene nadeelige wijze beperkt; zij zijn gevaarlijk voor hare bedieningen, ten gevolge van het naar binnen gedreven puin, nadat een vijandelijk kogel in een schietgat heeft getroffen; en geraken ligtelijk buiten dienst, door het instorten van de wulven der embrasuren.

De generaal Niel schrijft dan ook in zijn officieel rapport de spoedige vernieling der werken aan de uitwerking der bresbatterijen toe, en zegt:

»Tous les parements sont faits en gros blocs de granit pris sur les lieux; d'un peu loin le boulet se brise sur ce parement, mais il finit cependant par ébranler les blocs et par les rompre. Les résultats obtenus par le canon de 16 à 350 mètres, et par celui de 32 à 750, ne permettent pas de douter qu'à de plus petites distances, on fera facilement brèche dans tous les murs de cette espèce.

»La rapidité des attaques et leur succès sont dus en grande partie, à l'emploi des sacs à terre, dont on a profité, pour remplacer les cheminements ordinaires qui étaient impossibles; tandis qu'au moyen de gabions, placés sur deux rangs, remplis et surmontés de sacs à terre, on a établi les batteries avec une rapidité qui a déconcerté l'ennemi. Il ne pouvait prévoir le point où elles devaient être élevées et lorsqu'au jour il les apercevait, elles étaient déjà à l'abri de ses coups."

De bevelhebber van Bomarsund, de generaal Bodisco, heeft dan ook verklaard, dat de krijgsraad voornamelijk tot de overgave gestemd had, door de spoedige opwerping der bresbatterij tegen de keel van het fort, die in éénen nacht werd daargesteld.

Hoewel het te voorzien was, dat het afslaan, zelfs van meer dan éene bestorming, veel bloed zoude hebben gekost, zonder de aan hem toevertrouwde vesting voor zijnen Keizer te behouden, geloof ik echter,

Digitized by Google

dat er meer voor haar behoud had *kunnen* en *moeten* gedaan worden.

Behalve het bovenstaande leert ons deze belegering op nieuw, dat vestingwerken *van de zeezijde* het minst door werkelijk gevaar worden bedreigd; maar meer den aanval van een geland leger te duchten hebben, dat van zijne vloot gemakkelijk en overvloedig met belegeringsgeschut en materieel voorzien kan worden; even als ons de krijgsgeschiedenis dit reeds aantoonde bij de veroveringen van Carthagena en Columbia in 1585 en 1697, en den daarop mislukten aanval der Engelschen in 1741, bij het bombardement van St. Jean d'Acre, 3 November 1840, en zoovele andere, die de duidelijkste bewijzen leveren van de geringe uitwerking van het vuur der oorlogschepen tegenover landbatterijen; waarom dan ook van alle verdedigingswerken aan kusten gelegen, waar op een of ander punt eene landing kan geschieden, de keelen dier werken zoo sterk mogelijk gemaakt en in goeden staat van verdediging gebragt moeten worden.

Het verzuim daarvan, alsmede dat men niet alle belangrijke batterijen op dijken en wegen, *rondom stormvrij* maakte, hebben ook wij, bij meer dan eene gelegenheid, duur moeten betalen

In 1787 vielen daardoor zoo vele versterkte dijk- en polderposten in handen der Pruissen; in 1799 moesten door dat verzuim, twee kustbatterijen van 86 stukken, na de landing bij Calantsoog worden verlaten; en viel in 1811 op de Molukscbe eilanden, zoo menige batterij in handen der Engelschen.

De algemeene krijgsgeschiedenis is rijk aan voorbeelden van dien aard, en daar niemand beter dan de opperbevelhebber van Bomarsund het konde weten, hoe zwak de nog onvoltooide werken aan de landzijde waren, komt het des te onbegrijpelijker voor, dat hij de landing volstrekt niet heeft trachten te bemoeijelijken, of althans den vijand de nadering dier werken te betwisten. De Russen hadden tusschen die bijna ontoegankelijke rotsen, den bondgenooten welligt menig zwaar verlies, zoowel aan materieel als aan manschappen, kunnen toebrengen.

De bemagtiging van Kinburn, eenigen tijd later, bevestigt al weder, dat muurwerk niet bestand is tegen kanonschoten van geschut, dat op doeltreffende wijze en afstand daarvan is opgesteld; maar doet tevens de geduchte uitwerking zien dier drijvende batterijen, wier gebruik allengs meer toeneemt, en die voor de kustverdediging even gevaarlijk worden, als men vroeger van het vuur der *groote* oorlogschepen minder had te vreezen.

Een ooggetuige der overgave van Kinburn, deelt daaromtrent het volgende mede:

Digitized by Google

»Le lendemain du débarquement, j'ai été témoin du plus terrible spectacle. Jamais destruction de place ne fut plus complète.

»Tout le front des murailles en pierre des fortifications était littéralement mis en pièces; et tous les édifices avaient été réduits en ruînes par le feu de la flotte.

»Le feu écrasant des batteries flottantes et des bombardes a tellement précipité le dénoûement de l'action, que les autres bâtiments de l'escadre, n'ont pu prendre à ce glorieux combat, la part qui leur avait été promise."

Dit stemt geheel overeen met het rapport van den admiraal BRUAT:

»J'attribue le prompt succès que nous avons obtenu, en premier lieu, à l'investissement de la place par terre et par mer; en second lieu au feu des batteries flottantes, qui avaient déjà ouvert dans les remparts, plusieurs brèches praticables, et dont le tir, dirigé avec une précision remarquable, eut suffi pour renverser de plus solides murailles."

Mogt ook onze marine met deze lessen haar voordeel doen! — en als wij nu later bij Silistria en Sebastopol, waar van het omliggende terrein behoorlijk partij getrokken is, eene verdediging van aardewerken zien volhouden, die, daarmede in verband gebragt, den vijand als 't ware iedere schrede voorwaarts betwisten, dan geloof ik dat er ook voor onze vestingbouwkundigen vele nuttige wenken en menige les in deze drie belegeringen liggen besloten, en dat in ons vaderland, in vele gevallen, aardewerken boven het zoo kostbare metselwerk de voorkeur zullen verdienen.

Silistria.

Vóór dat wij de verdediging van Silistria eenigzins van meer nabij beschouwen, zal ik met een paar woorden vermelden, ten gevolge van welke gebeurtenissen het Russische leger er toe kwam, om deze vesting op eene geregelde wijze te belegeren.

Na het terugroepen van zijnen gezant bij de Porte, liet Keizer NICOLAAS de Donau-Vorstendommen door zijne krijgsmagt bezetten, die toen naauwelijks 60,000 man sterk was.

Het meer en meer vijandig optreden echter der westersche mogendheden en het voortdurend oprukken van Turksche troepen, maakten den aanvoer van meerdere Russische strijdkrachten noodzakelijk, aangezien de Donaulinie, vooral toen de Sultan den 4^den^ October 1853 den oorlog aan Rusland verklaarde, niet meer gadegeslagen, maar wel degelijk bezet en verdedigd moest worden.

In het zoo belangrijk werk van DU CASSE, *Précis historique de la guerre en Orient*, waaruit ik de meeste gegevens omtrent de belegeringen van Silistria en Sebastopol heb geput, wordt die magt alstoen geschat op 112,000 man infanterie, 27,000 man kavallerie en 10,000 man artillerie

Digitized by Google

met 520 veldstukken, waartegen Omer-Pacha niet meer dan 80,000 man geregelde en ongeveer 40,000 man ongeregelde troepen met nagenoeg 80 veldstukken kon overstellen.

Toen kort daarna de generaal Gortschakoff, op de sommatie van Omer-Pacha, om de Vorstendommen binnen 14 dagen te ontruimen, een weigerend antwoord gaf, deed deze een deel zijner troepen tusschen Widdin en Kalefat overgaan, in den nacht van den 2den November het eiland tegenover Turtukaï bezetten en batterijen aanleggen; terwijl hij den volgenden dag op den linker Donau-oever het dorp Oltenitza in bezit nam en versterkte.

Oltenitza, slechts door 3500 Turken bezet, die den aanval van 9000 Russen afsloegen en hun daarbij een verlies van 4000 man aan dooden en gewonden toebragten, getuigt van welk eene onberekenbare waarde het geringste epaulement is, als men den aanval van groote troepenmassa's moet weêrstand bieden, en op welk eene heldhaftige wijze de Turken zich verdedigden; terwijl Kalefat, door het opwerpen van aardewerken, niet alleen een vast steunpunt der Turksche verdediging, maar weldra een zoo buitengewoon sterk geretrancheerd kamp wordt, dat de Russen niet waagden het aan te tasten, toen zij den 6den Januarij te Tchetaté met een verlies van 5000 man 10 stukken geschut, hunne tegenstanders ook in den aanval hadden leeren kennen.

Na hunne nederlaag van 15 April te Simnitza, van den 16den onder de muren van Kalefat en vele andere schermutselingen en voorpostengevechten, waarin de Russen meer dan eens het onderspit moesten delven, verlieten zij Walachije, bragten door een stoutmoedigen inval in de Dobrutscha, hunne operatiën op den regter Donau-oever over, waarbij, niettegenstaande een hevigen tegenstand, Tultcha en eenige andere versterkte punten hun in handen vielen, en bevonden zich weldra voor Silistria.

Prins Paskewitz deed eenige eilanden die tot steunpunten der bruggen konden dienen, met batterijen van zwaar geschut bewapenen, en in het begin van Mei waren meer dan 80,000 Russen, met een materieel van 130 vuurmonden, in twee verschillende kampen om de vesting vereenigd; welker verdedigers naauwelijks 10,000 à 15,000 man sterk waren.

Tegen het gevoelen van de generaals Luders en Schilder (waarvan de laatste in 1828 en 1829 de zwakke, zoowel als de sterke zijde der vesting had leeren kennen), die ze eerst wilden laten plat schieten en dan een algemeenen storm wagen, werd, op last van den opperbevelhebber, een geregeld beleg voor Silistria geslagen, hoewel de vesting niet geheel ingesloten was, daar de weg naar Turtukaï, tot op eenige dagen vóór den aftogt der Russen, geheel openbleef.

Digitized by Google

De stad zelve ligt in een laag terrein, aan den regter oever der Donau, die daaromstreeks 500 à 600 ellen breed is. Zij is omgeven door een gebastionneerd stelsel, waarvan de halve omtrek naar de landzijde gekeerd, eene middellijn heeft van omstreeks 1300 ellen. Op 500 à 600 el buiten de muren, begint het terrein zich te verheffen en op 1000 el, is de plaats geheel door eene keten van heuvels gedomineerd.

Gedurende het beleg van 1829, was het in bezit nemen dezer hoogten door de Russen, zeer nadeelig voor de verdediging, waarom zij dan ook allen, sedert het begin van den oorlog, door den kolonel Grach, een Pruiss. officier, sedert lang bij de Turken in dienst, met aardewerken bekroond en van garnizoen voorzien waren.

Deze dienden de Russen eerst te bemagtigen.

De omgeving der stad was voor het overige bijna gebleven hetgeen zij toen was en is niet ernstig aangetast geworden. Op een der hoogste heuvelen die de stad beheerschen, bevindt zich de citadel Medjidié of Abdul-Medjid, met 40 stukken zwaar geschut bewapend. Drie gedetacheerde forten waren evenwijdig aan den stroom aangelegd; het eerste Jermin-Tabia grensde aan de voorstad; het tweede Ylandi-Tabia, 1000 ellen meer voorwaarts; eindelijk 1300 ellen verder, op dezelfde rideau, stroomafwaarts, was het zoo beroemd geworden Arab-Tabia, op raad van Omer-Pacha, gedurende den winter van 1853 opgeworpen; dat, onafhankelijk van het tweede fort, naar de landzijde, op bijna denzelfden afstand een vierde werk tot steunpunt had.

Een diep ravijn langs deze forten loopende, diende, tijdens het beleg, tot eene vrij veilige schuilplaats van het garnizoen. Van Arab-Tabia, eene eenvoudige veldverschansing, was het front en de linker face ongeveer 100 ellen lang; de regter face aan het ravijn slechts 50 ellen; de borstwering had de gewone afmetingen; de gracht was 10 voeten breed en diep; de taluds waren, ten gevolge van den steenachtigen grond, steiler dan gewoonlijk en moeijelijk te bestormen.

Het werk was aanvankelijk slechts met 7 kanons bewapend.

Weldra bleek het dat Arab-Tabia de sleutel was der positie; het werd dan ook hevig uit de Russische batterijen, die achtervolgens werden opgeworpen, bestookt; terwijl de belegeraar tevens voortging met verscheidene batterijen tegen de overige forten en hunne approches langs de rivier tegen de stad, aan te leggen en te voleindigen.

De bezetting was met den besten geest bezield; zij werd aangevoerd door den braven Mussa-Pacha, door eenige Engelsche officieren en den kolonel Grach, die onophoudelijk nieuwe maatregelen beraamden om de verdediging te rekken en vol te houden; zij had reeds meer dan eens den

Digitized by Google

belegeraar aanzienlijke verliezen toegebragt, en herstelde zooveel mogelijk de aardewerken, naarmate zij van het vijandelijk vuur te lijden hadden.

Den 20sten Mei bezocht de opperbevelhebber Prins Paskewitsch de loopgraven, die veel te ver van de vijandelijke werken aangelegd, dan ook den volgenden dag verlaten werden voor eene 2e parallel, op 500 ellen afstands der buitenwerken opgeworpen.

Hierop openden de Turken een allerhevigst vuur, terwijl Mussa-Pacha een uitval deed die de Russen duur te staan kwam.

De orders van den Keizer omtrent de verovering van Silistria, waren zóó gebiedend, dat de Russische generaals besloten, terstond na de bewapening hunner eerste batterijen, de buitenste werken stormenderhand in te nemen.

Tegen Arab-Tabia en eene andere redoute welke het groote fort Abdul-Medjid beschermde, werd den 23sten en 24sten tot driemaal toe een storm beproefd, maar even zoovele malen met zwaar verlies afgeslagen.

Den 25sten maakten de belegeraars van een hevigen storm en de duisternis gebruik, om een nieuwen geweldigen aanval op Arab-Tabia te wagen, en waren ongemerkt tot aan den voet der contrescarpe doorgedrongen, toen zij ontdekt en door zulk een hui van kogels en kartetsen overstelpt werden, dat zij het op nieuw moesten opgeven.

In een artikel der *Revue des Deux Mondes*, getiteld Omer-Pacha *et la guerre sur le Danube*, wordt dit op de volgende wijze medegedeeld:

»Le 25 Mai, à huit heures du soir, par un temps sombre et orageux, une canonnade générale commença contre Silistria.

»Les éclairs des bouches à feu se confondaient avec les éclairs qui déchiraient la nue.

»Le colonel Grach porta immédiatement 1500 hommes à Arab-Tabia pour renforcer cette position, et Mussa-Pacha se rendit de sa personne à Ilahi-Tabia qui flanquait Arab-Tabia.

»Vers les 10 heures du soir les Russes s'élancèrent à l'assaut.

»Trente mille hommes s'ébranlèrent au son du tamboer et au retentissement de plusieurs centaines de bouches à feu; ils marchèrent sur trois colonnes, ayant en tête les Generaux Schilder, Luders et le jeune Orloff.

»Le choc fut terrible, la résistance héroïque.

»Malgé la mitraille qui décimait les colonnes Russes, elles parvinrent à escalader les retranchements d'Arab-Tabia.

»Là, une lutte sanglante s'engagea à l'arme blanche et 300 Bachi-bouzouks, venus de l'Arabie, armés de longs yatagans, montrèrent une audace féroce.

»Apris un combat d'un quart d'heure, les Russes battirent en retraite, laissant près de 4000 morts devant Arab-Tabia et emportant un nombre égal dans leur camp.

»Le general Selvan fut tuè, les generaux Orloff-Demidoff et Schilder grièvement blessés et le dernier ne tarda pas à mourir de ses blessures."

Andere berigten echter deelen mede, dat deze laatste den 15den Junij de

Digitized by Google

gevaarlijke wonde ontving, ten gevolge waarvan hij een paar dagen later overleed.

Na dezen mislukten storm besloot men een geregelden aanval te beginnen, en werd in den nacht van den 28sten, eene derde parallel op 200 ellen van de buitenwerken opgeworpen. Eenige bataillons logeerden zich in een verlaten retranchement, 't welk zij echter spoedig moesten ontruimen, waarbij 900 Russen en de generaal Popoff sneuvelden.

Den 31sten Mei, de 16de dag der geopende loopgraaf, besloten de Russen, na nieuwe stellige bevelen van hunnen Keizer ontvangen te hebben om Silistria tot elken prijs te bemagtigen, nogmaals eenen algemeenen storm te beproeven.

Na een helsch vuur uit al hunne batterijen, stormden de aanvalskolonnes voorwaarts; maar niettegenstaande de generaals en verdere officieren zich aan hunne spits stelden, was het alles te vergeefs! De Turken verdedigden zich als leeuwen achter hunne slechte retranchementen, weêrstonden den aanval, dreven de stormkolonnes terug en doodden 2000 man.

Den 2den Junij beval Prins Paskewitsch nog eenen algemeenen aanval en deed de troepen door de Russische flotille ondersteunen, die de stad zelve moest bombarderen, terwijl men de buitenwerken zou trachten te veroveren. Ook deze aanval mislukte en leed schipbreuk op de heldhaftige verdediging.

De brave en dappere Mussa-Pacha sneuvelde bij het einde van het gevecht.

In meergenoemd artikel vindt men het volgende omtrent dien zoo waardigen opperbevelhebber vermeld:

»Les Russes qui dans la campagne de 1828—1829 s'étaient fait ouvrir plus d'une ville avec la clé d'or, avaient vainement cherché à gagner Mussa-Pacha, dont l'incorruptibilité égalait le courage et qui mourut pauvre, gardant jusqu'à la dernière heure la stoïque résignation, qui pour les Musulmans remplace dans les épreuves suprêmes de la vie, l'aiguillon et l'amour de la gloire."

De Russische generaals, schier ten einde raad, besloten nu Arab-Tabia te ondermijnen. De Turken contramineerden, lieten hunne mijnen springen, waarbij 400 Russen sneuvelden, deden tevens een' uitval, versloegen hunnen vijand en verwoestten hunne belegeringswerken.

Andere berigten, waarvan er twee in de hoofdzaak geheel overeenkomen, melden, dat de Turken zich van geene tegenmijnen bedienden, maar zooveel mogelijk het werk van den vijandelijken mineur aandachtig gadesloegen en trachtten op te sporen, in welke rigting het zich uitbreidde.

Op zekeren dag verwittigden zij den kolonel Grach, dat de Russen onder den uitersten linker vleugel van de redoute zelve aan het mineren waren, waarop hij terstond gelastte eene coupure te graven, een nieuw retranchement 60 passen achter het eerste op te werpen en met geschut te voor-

Digitized by Google

zien, terwijl eene kleine wacht, zich aan een zekeren dood blootstellende, het bedreigde werk bleef bewaken.

Spoedig daarna sprongen de mijnen en had er een storm plaats, die echter geheel vruchteloos afliep, daar de Russen zich voor eene nieuwe borstwering bevonden, welke de door de mijn daargestelde bres bestreek, en waaruit zij door een hevig kartets- en geweervuur zóódanig werden geteisterd, dat zij na een gevecht van ruim en half uur, met een verlies van 1200 man moesten afdeinzen.

Intusschen begon het dappere garnizoen gebrek te krijgen aan leeftogt, en het vijandelijk vuur, zoowel als ziekte en afmatting, had het tot op 5000 à 6000 man verminderd.

Omstreeks dezen tijd echter gelukte het Omer-Pacha de bezetting van het noodige te voorzien en 5000 man ongeregelde troepen in Silistria te werpen, die het garnizoen van Abdul-Medjid versterkten; terwijl 2000 Albanezen tot de verdediging van Arab-Tabia zouden medewerken.

De Russische krijgsmagt kon evenwel met 100 vuurmonden, waarbij 50 van zwaar kaliber, en 100,000 man, eene schans door slechts eenige duizende Turken verdedigd, zóó niet verlaten. Al hunne stormaanvallen waren afgeslagen, hunne mijnen met goeden uitslag gecontremineerd geworden, of hadden althans niet aan de verwachting beantwoord, zoodat men besloot het geregeld beleg te hervatten.

Zij gingen met de sappen vooruit, dekten zich met wolzakken, naderden aldus de contrescarpe van het fort Medjidié, en openden twee loopgraven, welke door werken die in de keel gesloten waren, verdedigd werden.

Prins Paskewitsch ondernam zelf, den 9den Junij, met 24 bataillons eene verkenning tegen het werk, terwijl de generaal Kruleff, langs den weg van Schumla en van den kant van Kalageteri, een schijnaanval zou doen, ten einde het garnizoen over het ware aanvalspunt, in onzekerheid te houden.

Toen de grijze veldmaarschalk het fort naderde, om zich met eigen oogen van den toestand der werken te overtuigen, werd hij door een schampschot aan de heup gewond, begaf zich op raad zijner geneesheeren naar Kalaratsch en liet het opperbevel aan Vorst Gortschakoff over, onder wiens meer bijzondere leiding tot hiertoe de belegering ook reeds gevoerd was. Deze kwam tot het mijnen-systema terug; drie nieuwe galerijen werden in de rigting van Arab-Tabia, Abdul-Medjid en Yania aangelegd.

Den 13den Junij, op het oogenblik dat zij ontstoken zouden worden, deden de Turken eenen hevigen algemeenen uitval, vielen den vijand op vier verschillende punten aan, vernielden de meeste belegeringswerken en joegen de Russen tot hunne laatste linië̈n terug.

Digitized by Google

Deze dag was in meer dan een opzigt voor den belegeraar allernoodlottigst. De generaal SCHILDER werd zwaar gekwetst en stierf aan de gevolgen zijner wonden. De opperbevelhebber zelf geraakte ligt gewond, 1000 man bleven op het slagveld liggen en 2000 werden buiten gevecht gesteld. De Turken hadden slechts 900 man aan dooden en gekwetsten. Met eene onwederstaanbare kracht teruggedreven, verloren de Russen niet alleen vaandels en geschut, maar wat erger was, alle hoop van in hunne onderneming te slagen.

Den 15^den^ werd dan ook besloten het beleg op te breken; 10,000 man bleef als observatiekorps achter, en het overige van het leger trok af naar Rassova. Den 23sten Junij, 40 dagen na het openen der loopgraven en 50 dagen na het insluiten der vesting, was Silistria *vrij* en waren 15,000 Russen onder hare muren begraven. Spoedig daarna werd ook Walachijë geheel door hen ontruimd en den 8sten Julij ondergingen zij nog eene gevoelige nederlaag te Giurgewo. Men begroot het geheel verlies der Russen op 20,000 man, zoowel aan gesneuvelden als door ziekte omgekomenen; waaronder 9 generaals gesneuveld en 3 gekwetst.

Ziedaar het voornaamste wat ik omtrent de belegering van Silistria heb kunnen opsporen, en zoolang er van de Russische zijde geen belegeringsjournaal publiek wordt gemaakt, kunnen de bijzondere omstandigheden der belangrijke feiten die daar plaats vonden, nog een geruimen tijd onbekend blijven.

De opgezamelde berigten van den verdediger afkomstig, zijn blijkbaar veel te eenzijdig, om zich geheel er op te verlaten, maar getuigen niet te min, hetgeen trouwens ook de afloop heeft bewezen, dat eene magt van 80,000 à 100,000 Russen, van het noodige materieel voorzien, moest zwichten voor enkele aardewerken, door slechts eenige duizende Turken verdedigd.

Verder vinden wij nog vermeld, dat de belegerden den 8sten Junij, op raad van den Engelschen kolonel SIMMONS, aan de keel van Arab-Tabia eene zeer sterke redoute begonnen op te werpen, die de oude werken zoodanig zou bebben gekommandeerd, dat het den vijand niet mogelijk zou geweest zijn, zich daarin te kunnen logeren; en dat een tweede beleg, even moeijelijk als het eerste, noodig zou geweest zijn om deze nieuwe verdediging te vernielen.

De schrijver van het reeds vroeger aangehaalde Artikel uit *de Revue Britannique* vermeent, dat de zoolang gerekte verdediging voornamelijk moet worden toegeschreven aan de achterwaarts opgeworpene aardewerken en aan het zich steeds achterwaarts retrancheren der belegerden, naarmate de belegeraars voorwaarts rukten.

Digitized by Google

Hierdoor zouden de Turken met een genoegzaam aantal arbeiders, door loopgraven gedekt, de 1300 ellen hebben kunnen doorloopen, die hen van het steunpunt Ylandi-Tabia scheidde, terwijl de Russen, hadden deze inwendige en achterwaarts gelegen versterkingen niet bestaan, gemakkelijk in hunnen aanval geslaagd zouden zijn.

» Niets toch, zegt die schrijver, paraliseert meer den storm, dan het dáárzijn van een tweede retranchement, welks vuur den terugtogt der bresverdedigers beschermt, en niets ontmoedigt de aanvallers meer, dan zich onverhoeds voor nieuwe werken te bevinden, wier bestaan zij niet kenden, wier sterkte zij uit tijdgebrek buiten staat zijn naauwkeurig op te nemen."

» De beginselen volgens welke de verdediging van Arab-Tabia plaats vond, zijn dezelfde als die gedurende zoo langen tijd den aanval van sterkten regelden, en het zal in de geschiedenis der nieuwe belegeringen een merkwaardig voorbeeld zijn, waar voor het eerst deze beginselen op de verdediging zijn toegepast geworden."

» De Russen hebben dan ook met deze voor hen zoo harde ondervinding voordeel gedaan, en toen de voor Silistria geslagen troepen geroepen werden, Sebastopol te verdedigen, hebben zij het procedé van aardewerken aangewend en, de vooroordeelen der oude school verwerpende, eene even merkwaardige verdediging begonnen als die van Arab-Tabia."

De bovenstaande gevolgtrekking van den schrijver, is, mijns inziens, even onjuist, als hij in eene dwaling vervalt, wanneer hij zegt, dat *hier voor het eerst* die beginselen op de verdediging zijn toegepast geworden.

Op die gevolgtrekking komen wij bij de behandeling van het beleg voor Sebastopol terug; terwijl de krijgsgeschiedenis ons de toepassing van dergelijke beginselen, reeds bij vroegere belegeringen mededeelt.

Immers lezen wij, dat de Franschen in 1807, na in meer dan eenen storm op Amantea, eene kleine slechtbevestigde stad in Calabrië te zijn afgeslagen, eene mijn onder den wal begonnen aan te leggen, terwijl de belegerden eene coupure en eene nieuwe verschansing daarachter maakten, door wier vuur een terstond op de uitbarsting der mijn gevolgde storm op nieuw mislukte; ook de belegeringen van het kasteel van Burgos, van Astorga en Badajoz in 1812, bieden, hoewel in veel kleinere verhouding, voorbeelden aan, dat het stormloopen mislukte, ten gevolge van achter de bres aangelegde verschansingen.

Ik geloof veeleer dat de onbezweken moed der Turken, hunne algemeen erkende volharding in het verdedigen van aan hunne dapperheid toevertrouwde werken, hunne stoutmoedige en krachtige uitvallen, hunne door het terrein zelf sterk gemaakte positiën, en welligt menige andere gunstige

Digitized by Google

omstandigheid, zulk eene heldhaftige verdediging hebben mogelijk gemaakt.

Onder anderen schijnt het te blijken, dat zij veilige schuilplaatsen vonden in de diepe ravijnen die hunne werken omgaven; dat beneden Arab-Tabia, ongeregelde Turksche kavallerie een bosch bezethield, waaruit zij niet verjaagd kon worden en alzoo in staat was, de Russische werken steeds in flank en rug te bestoken; hoewel in de *Précis historique* hiervan geene melding wordt gemaakt.

Geringschatting van hunnen vijand, wiens moed en volharding zij echter reeds aan den Donau hadden leeren kennen; het *te spoedig* gevolg willen geven aan de dringende bevelen van hooger hand, dat men zich *coute qui coute* van Silistria moest meester maken; het aanwezig zijn der geallieerde legers te Varna, benevens de ontmoediging, welke eene reeks van nederlagen steeds met zich voert, hebben zeker ook het hunne bijgedragen, om de Russen tot zulk een vernederenden aftogt te noodzaken. De belegering van Silistria levert bovendien op nieuw het bewijs, van welk een groot belang het voor de verdediging is, als de vesting, niet geheel ingesloten zijnde, door toevoer van allerlei aard en het versterken der bezetting ondersteund kan worden en alzoo de hoop op ontzet levendig blijft; alsmede hoelang goed verdedigde aardewerken kanonvuur en stormloop weêrstand kunnen bieden.

Valt het overigens moeijelijk, zelfs bij beschrijvingen van veldtogten en belegeringen die reeds lang tot het gebied der geschiedenis behooren, het ware van het valsche te onderscheiden en uit verschillende, soms geheel tegenstrijdige, opgaven eene keuze te doen, die de waarheid het meeste nabij komt, veel moeijelijker is het zich een juist denkbeeld te vormen van hetgeen er voor Arab-Tabia plaats vond, waarvan men slechts enkele zeer eenzijdige opgaven ter zijner beschikking heeft.

Dat eene geduchte Russische magt hier het hoofd stiet is zeker; maar onzeker wat daarvan voornamelijk de hoofdoorzaak was; althans het komt mij nog altijd hoogst zonderling, om niet te zeggen ongelooflijk voor, dat deze eenvoudige schans, zooals alle berigten opgeven, van slechts weinig vuurmonden voorzien, door het vuur van zoovele Russische batterijen bestookt, zoolang weêrstand kon bieden aan dat hevig geschutvuur, aan mijnen en stormloop.

Nog ligt er over alles wat bij deze belegering plaats vond, een geheimzinnige sluijer gespreid; later welligt zal het ons worden opgehelderd, hoe Arab-Tabia steeds als een phenix uit hare as kon verrijzen.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN BELGIE IN 1830 EN 1831.

II.

26 *Augustus.* Eene kompagnie jagers op het Sablon, in de straat gedrongen en bedreigd wordende, is in de noodzakelijkheid geweest, vuur te geven op het volk, en heeft eenige menschen gedood. Eenigen tijd later heeft eene kompagnie jagers en grenadiers op het volk gevuurd in de Rue de Ruysbroek.

Twee eskadrons komen ten 12 uur uit Mechelen; de troepen replieeren naar het paleis des Konings. Ten ongeveer 3 uur wappert de Brabantsche vlag op het stadhuis

Het Café Suisse wordt geplunderd.

27 *Aug.* De troepen, voor het paleis des Konings gestationneerd nemen geen deel aan de beweging rondom hen. De generaals D'Aubremé, v. Bylandt, Aberson en Wauthier zijn binnen in het paleis.

28 *Aug.* — *'s Gravenhage.* Het gouvernement heeft in den nacht van 27 op 28 tijding gekregen van de gebeurtenissen binnen Brussel. De ministerraad, onder voorzitterschap van den Koning, is van 7 uur des morgens tot 12 uur vergaderd geweest; de beide Prinsen waren er bij tegenwoordig. Des namiddags van 4 tot 10 uur was er weder een raad. Ten gevolge van deze vergadering gingen de Prinsen op weg naar de zuidelijke provinciën. Er zijn orders gegeven om het 9e regiment kurassiers uit Haarlem en het regiment lanciers uit Utrecht te doen marcheeren; eveneens de linietroepen uit Noord-Brabant.

Luik. De roode en gele vlag wappert op het stadhuis. Eene commissie, zamengesteld uit de Heeren Raikem, lid van de Staten-Generaal, de Leeuw, lid van de Gedeputeerde Staten der provincie, en Deschamps, Advokaat, gaan naar Z. M. om op de herstelling der grieven aan te dringen.

Brussel. Een ordonnansofficier wordt door den generaal van Bylandt

Digitized by Google

naar de troepen gezonden, die zich op Brussel dirigeeren, om hunnen marsch te doen staken. Dit wordt aan de inwoners van Brussel bekend gemaakt door twee proclamatiën, de eene geteekend door den generaal v. Bylandt, de andere door den Baron d'Hoogvorst.

Verviers. Des avonds ten 8 ure vormen zich zamenscholingen; men brengt een vaandel met de kleuren van *Fauquemont,* wit en groen, en kort daarop eene Fransche driekleurige vlag naar het stadhuis. Men slaat de glazen van het gemeentehuis in. Het volk ontwapent de pompiers en de garde communale; men plundert het geheele huis van den Heer Perewels, inspecteur der accijnsen; even als de woning van den controleur Domni, en dat van den ontvanger der belastingen.

Brugge. Het huis van den Heer Sandelin, lid van de Staten-Generaal, wordt verwoest; de burgerwacht vuurt op het volk; twee muiters worden gedood en 5 gekwetst.

Mons. Er wordt eene garde communale gevormd en de Heer Duval tot kommandant benoemd.

Doornik. De politie vindt op de straten eenige Fransche kokardes en eene Fransche vlag. De rust is er niet door verstoord.

Brussel 29 *Aug.* Eene deputatie vertrekt naar 's Hage, om herstelling van de grieven te vragen. Zij bestaat uit den Baron Jozef d'Hoogvorst, oud-maire van Brussel, den Graaf Felix de Merode, Gendebien, F de Secus en Palmart, Père.

Verviers. 29 *Aug.* Het graauw gaat tot droevige buitensporigheden over. Men vernielt onder anderen de meubelen van den Notaris Lijs. De menigte begeeft zich vervolgens naar Hensival en Batiée, waar dezelfde ongeregeldheden plaats hebben.

De burgers van alle klassen dragen in hun knoopsgat of op hunne hoeden gele en roode linten. De burgerwacht wordt georganiseerd, even als eene wacht te paard (die meer kwaad dan goed doet; onder die gewapende burgers heb ik drie zonen van den generaal Behr gezien).

Leuven. De driekleurige Brabantsche vlag wappert op het stadhuis, en alle inwoners dragen dezelfde kokarde.

Vilvoorden. 800 Man van de 15e divisie en eene batterij artillerie trekken de stad binnen.

Aix la Chapelle. 30 *Aug.* Oproer; de werklieden hebben de machines in de lakenfabriek van den Heer Nelissen vernield, onder de kreet van: "*Vive* Napoleon! *Vive la Liberté!*" Daarop is de menigte naar de woning van den Heer Coquerel getrokken, die verwoest is. De burgerij is er in geslaagd een einde aan die wanorde te maken door 10 of 12 muitelingen

Digitized by Google

te dooden en verscheidene te wonden ; 70 à 80 zijn gevangen genomen en de overige zijn gevlugt.

Antwerpen. De Prinsen zijn omtrent 4 uur naar Mechelen vertrokken. Twee bataillons grenadiers en het Instructie-bataillon komen met de stoomboot aan.

Brussel. Men heeft twee stukken geschut uit de kazerne *Elisabeth* op de markt geplaatst.

Mons. De regering heeft dezen morgen een verzoekschrift aan den Koning opgesteld, waarin herstelling van de grieven wordt verzocht.

Brugge. Men heeft ten 10 uur des avonds weder het huis van den Heer SANDELIN in brand gestoken, even als de militaire gevangenis aan de overzijde der straat. De gewapende magt heeft de menigte verdreven door er op te vuren. Verscheidene aanzienlijke inwoners vergaderen op het stadhuis ; twee van hen worden afgevaardigd naar de pastoors van ieder Kerspel, om hen te verzoeken hunnen invloed aan te wenden om de wanorde te doen tegengaan, en het volk uit te noodigen naar huis te gaan en de rust te bewaren.

De regering benoemt eene *Commission de sureté publique.*

De generaal DAINE wordt tot kommandant van de nieuwe burgerwacht benoemd en de Heer HERMAN LIEBART tot tweeden kommandant. De geheele sterkte der burgerwacht is 1500 gewapenden.

Ath. Eene commissie van vijf leden zal naar 's Hage gaan om herstel van de grieven te verzoeken.

Fontaine l'Evêque. Men heeft al de Koninklijke merkteekenen vernietigd of doen verdwijnen.

Thuin. Een opstand van de gravers aan het kanaal, brengt opschudding te weeg.

Leuven. In eene vergadering van notabelen, gepresideerd door den Heer PASCAL, is aangenomen dat men Z. M. een verzoekschrift zal indienen, tot herstelling der grieven.

Roulers. Eene burgerwacht wordt georganiseerd, onder bevel van den Heer DE BROUCKERE, bloedverwant van den gedeputeerde van dien naam.

Dinant. De Luiksche vlag (rood en geel) wordt op het stadhuis opgestoken.

31 *Aug. Brussel.*

Ten 11 uur des morgens komt de adjudant van Z. K. H. den Prins VAN ORANJE, DE CRUCQUENBOURG, met depêches voor den Heer D'HOOGVORST, den Prins van *Aremberg* en den Hertog D'URSEL, bevattende eene uitnoodiging, om zich bij Z. K. H. te vervoegen, ten einde overeen te komen omtrent de

Digitized by Google

middelen om de ontevredenheid te doen bedaren. Eene deputatie vertrekt; zij bestaat uit de Heeren d'Hoogvorst, van der Smissen, tweede kommandant van de burgerwacht, Ch. Hotton, kommandant van de garde te paard, Rouppe, oud-maire van de stad, en van de Weijer, advokaat. De commissie is belast, aan de Prinsen den wensch mede te deelen, dat HH. KK. HH. zich in de stad mogten begeven, alleen vergezeld van de gedeputeerden. Zij was omtrent vijf uren terug. Vóór dat de deputatie de gelegenheid had gehad eene proclamatie te doen drukken, om het antwoord des Prinsen bekend te maken, verspreidde zich het gerucht, dat HH. KK. HH. verlangden met troepen de stad binnen te rukken, zonder iets te beloven, en eischende dat de burgers de driekleurige kokardes en vlaggen zouden afleggen en verwijderen. De menigte begeeft zich daarop naar de Lakensche poort en de Boulevards, om op iedere gebeurtenis voorbereid te zijn, wanneer het binnenrukken der troepen met geweld mogt plaats hebben. Talrijke barikaden worden achtereenvolgens aan alle poorten opgeworpen, van die van Laeken af tot aan die van Namen. Men brak de straatsteenen op, hieuw op de Boulevards de boomen om, om de communicatie te versperren. Hetzelfde geschiedde bij het débouché van de voornaamste straten en het inwendige van de stad, die op de Boulevards uitloopen. De geheele nacht was aan die toebereidselen gewijd. Het was eerst ten 10 uur des avonds, dat de deputatie van het balkon van het stadhuis eene proclamatie deed afkondigen, die het antwoord der Prinsen behelsde. Dit stuk veranderde de loopende geruchten van den dag in zekerheid. Ter zelfder tijd werd er bekend gemaakt, dat ten 7 ure des avonds eene andere deputatie naar Vilvoorden was vertrokken om andere voorwaarden te bedingen. Deze bestond uit de HH. de Lens, majoor van der Smissen, Prins de Ligne, Delfosse, Michiels, Teichmann. Zij kwam te middernacht in Brussel terug, na andere voorwaarden te hebben verkregen, die den volgenden morgen vroegtijdig aan de inwoners worden bekend gemaakt. Terwijl de deputatie in Vilvoorden was, kwam de Heeren Graaf de Mier, Ambassadeur van Oostenrijk, en de Chevalier d'Anguada, Ambassadeur van Spanje, evenceens daar aan, en werden door HH. KK. HH. ontvangen.

's Gravenhage. Ten 12 ure 's middags heeft de commissie uit Brussel zich naar het paleis begeven en is door Z. M. met welwillendheid ontvangen.

1 *Sept.* Eene proclamatie en eene dagorder hebben vroegtijdig aan de inwoners van Brussel ter kennis gebragt, dat Z. K. H. de Prins van Oranje in den loop van den dag in de stad zal komen met zijn staf en zonder troepen, en dat hij verlangt, dat de burgerwacht hem te gemoet zal komen.

Digitized by Google

Ingevolge deze uitnoodiging stond de burgerwacht vereenigd en geschaard in order van bataille op de Place de l'Hôtel de ville, met Brabantsche vlaggen en rigtvlaggen. Omtrent 11½ uur gaf men last, den Prins te gemoet te trekken. De gardes defileerden met pelotons.

Aan de Lakensche poort gekomen, marcheerde het hoofd van de kolonne met drie rotten in front en zoo ging men voorwaarts op den grooten weg van Antwerpen, tot aan de zoogenaamde *la Perche;* hier hield zij op, om de aankomst van den Prins af te wachten.

Tegen 1 uur kwam de Prins aan de Lakensche brug. Eene ontelbare menigte bedekte den weg en de nabijgelegen vlakten. Z. K. H. werd door den staf der burgerwacht ontvangen, terwijl de tamboers sloegen.

De Prins, in uniform van generaal, vergezeld van vier officieren: de generaal DE CONSTANT, Graaf DE CRUCQUENBOURG, de Baron DE ROISIN en de Baron DE GROVESTINS (ik meen dat zich bij Zijne Hoogheid nog bevond de Graaf VON GOLTZ, officier der huzaren, die de functie waarnam van ordonnansofficier bij Z. K. H. Prins FREDERIK), zette zijnen weg naar de stad voort, langs de lijn van bataille rijdende. Overal waar hij voorbijkwam, presenteerden de garden het geweer. Daar de Willemspoort gebarikadeerd was, was de Prins genoodzaakt, door een zeer naauwen doortogt de stad binnen te gaan. In de stad bevond zich eveneens een gedeelte der burgerwacht in slagorde op zijnen weg. Onder de menigte, welke den Prins volgde, bemerkte men eenige personen met een woest uitzigt, die tusschenbeide vloeken uitstootten en de kreten »*Vive la Liberté!* en *à l'Hôtel de ville!*" tusschen het gejuich van het volk mengden, dat »*Vive le Roi! Vive le Prince!*" riep.

Hoewel de Prins voornemens was, zich langs den kortsten weg naar zijn paleis te begeven, vond hij de straten, welke er heenleidden, zoo bezaaid met menschen dat hij zich, om zoo te zeggen tegen zijn wil, gedrongen zag naar het stadhuis te rijden. Van de Grande Place begaf zich de Prins met spoed en slechts vergezeld van zijne adjudanten en eenige ruiters van de burgerwacht, naar de Place du Palais de Justice, door de Rue de la Violette en de Rue de l'Hopital. De barikaden, die hij op zijn weg ontmoette, dwongen hem, zijn paard de sporen te geven om er overheen te springen. Daar zijn eskorte hem niet kon volgen, kwam hij bijna alleen op de Place du Palais de Justice. De post van de burgerwacht aldaar, kwam onder de wapens, op het roepen van den schildwacht, die de bajonet velde op het gezigt van verscheidene ruiters, die in vollen galop aankwamen. De sergeant der wacht herkende den Prins weldra en liet de geweren presenteeren. Z. K. H. vervolgde zijnen weg door de Rue de Ruysbroek,

Digitized by Google

de Rue de la Paille, le Sablon, de Pont de fer, en kwam in zijn paleis, gevolgd door het zwakke eskorte kavallerie, dat zich weder bij hem had aangesloten. Omtrent zes uur heeft men in den naam des Konings eene proclamatie afgekondigd en overal rondgestrooid, waarin Z. K. H. eene commissie benoemt, om hem maatregelen voor te slaan, waardoor de rust en het vertrouwen zouden kunnen hersteld worden. Deze commissie zal morgen, den 2den September, bijeenkomen, en zamengesteld zijn als volgt:

De Hertog van Ursel, president;
van der Fosse, gouverneur der provincie;
de Wellens, burgemeester van Brussel;
Em. van der Linden d'Hoogvorst;
Luit.-Generaal d'Aubremé;
Rohart, lid van de stedelijke regering;
Rouppe;
van de Weijer.

Het rapport der commissie zal aan den Prins in persoon overhandigd worden.

2 *Sept. Brussel.*

De morgen gaat rustig voorbij; omtrent drie uur heeft men den Prins in het Park zien wandelen, alleen vergezeld door twee adjudanten en den Chevalier Hotton. Het rapport van de deputatie naar 's Gravenhage werd ten zes uur des avonds aangeplakt en gaf aanleiding tot eenige opgewondenheid.

3 *Sept. Brussel.*

Des morgens ten 8 uur is eene deputatie van Luikenaren in de stad gekomen, die aan de Brusselaars de ondersteuning hunner stad in wapens en in geld, in geval van nood kwamen aanbieden. Deze deputatie brengt vijf kisten met geweren mede, die aan de burgers zullen worden uitgedeeld.

Ten 10 uur heeft de commissie, welke eergisteren door den Prins benoemd was geworden, over de scheiding van Holland en België gestemd, haar eenstemmig aangenomen en den Prins haar gevoelen medegedeeld.

De leden der Staten-Generaal, die te Brussel waren, de staf van de burgerwacht en de gedeputeerden van alle sectiën waren in het paleis bijeengeroepen. De deputatie van de stad Luik was er ook heengegaan. In den loop van den avond verscheen er eene proclamatie, geteekend door eene groote menigte officieren der burgerwacht, en door den staf van den Prins.

In deze proclamatie werd aan de inwoners van Brussel bekend gemaakt:

1° Dat Z. K. H. de Prins van Oranje onmiddellijk naar 's Hage zou vertrekken, om in persoon de eischen der inwoners aan Z. M. over te brengen, en ze met al zijn invloed te ondersteunen;

Digitized by Google

2e Dat de troepen terstond na het vertrek van den Prins, Brussel zouden verlaten ;

3e Dat de burgerwacht zich op hare eer verbond, om geene verandering van dynastie te gedoogen en de stad en de paleizen te beschermen.

Op denzelfden dag verspreidde men eene proclamatie, in den geest van eene volkomene scheiding, geteekend door de HH. DE CELLES, DE LENS, BARTHELEMY, DE LANGHE, DE BROUCKERE, CORNET DE GREZ en D'ANNECROIX, leden van de Staten-Generaal.

Nivelles. Heden is de Brabantsche vlag op den toren geheschen.

St. Truijen. Er wordt eene burgerwacht georganiseerd ; — zij neemt de plaatselijke kleuren aan : blaauw en geel.

Mons. Het volk verzet zich tegen het vertrek naar Brussel, van een gedeelte van het garnizoen.

6 *Sept. Brussel.* De leden van de Tweede Kamer, ten getale van 19, die zich tijdelijk in Brussel bevonden, hebben een geschrift uitgevaardigd, waarbij zij hunne medeleden, even als zij, uit de zuidelijke provinciën afgevaardigd, uitnoodigen, zonder uitstel naar Brussel te komen, om er het antwoord van het gouvernement, op het voorstel, dat de Prins VAN ORANJE naar 's Gravenhage heeft overgebragt, af te wachten, en om dadelijk te kunnen delibereeren indien het noodig is. — Een detachement lanciers te Corteghem gestationneerd, onderzoekt de diligences en onderschept de bezendingen van wapenen. Een detachement kavallerie was naar Tervueren vooruitgerukt om het paleis te bezetten, de burgerwacht onder den majoor VAN DER MEER, welke zich daar bevond, weg te zenden, en zich ook tegen den doortogt van de Luikenaars te verzetten. Op het vernemen van die tijding stellen zich de kompagnie Luikenaars en verscheidene kompagnieën van de Brusselsche sectie in beweging naar Tervueren, om de burgerwacht te ondersteunen. Zij marcheeren tot het dorp Andeghem, waar zij door den luit.-kolonel PLETINKCX van de burgerwacht, verwittigd werden dat de kavallerie Tervueren verliet, waarop zij naar Brussel terugkeerden.

Binche. De driekleurige vlag is ten 8 uur des avonds op den klokketoren geheschen.

Chievres. Men heeft hier de driekleurige vlag uitgestoken, even als in Marbais.

Charleroi. Het garnizoen heeft zich teruggetrokken en opgesloten in het hooge gedeelte der stad. In de lage stad wappert de Brabantsche vlag van verscheidene gebouwen.

Huy. De burgerwacht bezet de citadel. De veteranen, die er in garnizoen lagen, zijn zonder slag of stoot uitgetrokken.

Digitized by Google

7 *Sept. Brussel.* Eene commissie, zamengesteld uit de HH. DE BROUCKÈRE, DE GERLACHE, DE LANGHE, LE HON, D'ANNECROIX, SURLET DE CHOQUIER, VAN DER LINDEN D'HOOGVORST en de graaf VAN AERSCHOT, heeft zich naar het hoofdkwartier van Prins FREDERIK begeven. Twee detachementen Luikenaars van 200 man en twee stukken geschut zijn de stad binnengekomen van Wavre.

8 *Sept. Brussel.* Men houdt zich bezig met het versterken van de stadspoorten door friesche ruiters. De staf van de burgerwacht heeft de Leden van de Staten-Generaal, die zich in Brussel bevinden, uitgenoodigd, op het stadhuis te komen, om gezamentlijk te overleggen, welke maatregelen men in de tegenwoordige omstandigheden zou moeten nemen. Men was eenstemmig van gevoelen, dat het dringend noodig was, eene *commission de sûreté publique* te vormen, hoofdzakelijk met het volgende belast:

1° Voor de handhaving der dynastie te waken;

2° De handhaving te verzekeren van het beginsel van scheiding tusschen de noordelijke en zuidelijke provinciën;

3° Voor de belangen van handel en nijverheid te waken.

Van deze commissie zijn de leden: de HH. ROUPPE, Hertog v. URSEL, GENDEBIEN, Prins DE LIGNE, DE LENS, VAN DE WEIJER, F. DE MERODE en MEEUS, die allen geweigerd hebben er zich mede te belasten.

Hoofdkwartier. Prins FREDERIK vertrekt naar Antwerpen. Het 2e bataillon van de 11° afdeeling, dat Leuven heeft moeten verlaten, wordt bij de 2° brigade ingedeeld.

Doornik. De oude Doornikse vlag wordt op den middag uit den toren gestoken.

9 *Sept. Brussel.* Vrijwilligers van Ath hebben dezen namiddag een 4 ℔er gebragt. De gemeente Genappe heeft eveneens 4 stukken van een klein kaliber naar Brussel gezonden.

Ninove. Men heeft eene 400 man sterke burgerwacht opgerigt.

Roeulx. De Brabantsche vlag wordt opgestoken.

10 *Sept. Doornik.* In den avond zijn er aanzienlijke bijeenscholingen geweest, die oproerige liederen zongen. Andere buitensporigheden zijn er niet gepleegd.

La Roche en *St. Hubert.* In den loop van den dag steekt men de Brabantsche kleuren uit.

Verviers. De regering zendt een verzoekschrift aan den Koning, om de noordelijke van de zuidelijke provinciën te scheiden. Dit stuk onderscheidt zich van andere soortgelijke, doordien het herinnert aan de regering van MARIA THERESIA en aan het bewind der Aartshertogen over België.

Digitized by Google

Thuin. De Luiksche vlag wordt uit den toren gestoken. De regering heeft zich vereenigd met het beginsel van scheiding tusschen het noorden en zuiden.

11 *Sept. Seneffe.* Ten 8 uur des morgens wordt de driekleurige vlag op het stadhuis uitgestoken, en men teekent een verzoekschrift tot de scheiding van het noorden en zuiden.

12 *Sept. Mons.* De posten aan de poorten der stad worden verdeeld tusschen de militairen en de burgers. De hoofdwacht wordt geheel door de burgers bezet.

Fontaines l'Evêque. Men heeft de Brabantsche vlag uit twee torens van de stad gestoken en eene burgerwacht van 200 man georganiseerd.

13 *Sept. 's Gravenhage.* Opening der Staten Generaal. Openingsrede van den Koning.

Nadat Z. M. de zaal verlaten heeft, neemt de Heer Corver Hooft, president van de Tweede Kamer, gedurende de laatste gewone zitting, plaats op den voorzitterstoel, en doet eene Koninklijke boodschap voorlezen, die de Staten-Generaal uitnoodigt, om op de volgende vragen te antwoorden:

1° Of de ondervinding de noodzakelijkheid heeft doen inzien, om onze nationale instellingen te wijzigen;

2° Of het in dat geval nuttig is voor het algemeen welzijn, te veranderen hetgeen door de Grondwet tusschen de twee groote onderdeelen van het Rijk is vastgesteld.

Brussel. De inwoners van Wavre hebben twee Luiksche stukken naar het stadhuis gebragt.

Luik. Tegen vijf uur des avonds heeft men ongeveer 70 kisten met wapens op de kade gebragt. Terwijl men ze op een schip laadde, kwam er eene groote menigte werklieden en sjouwers bijeen, op het gerucht, dat die wapens voor Holland bestemd waren Dreigende kreten werden gehoord en weldra verzette zich eene woedende menigte tegen het voortzetten der lading. De opperbevelhebber zich op de plaats begeven hebbende, kon de rust niet herstellen dan door verscheidene kisten te doen openen, en zoodoende te bewijzen, dat zij geene modelgeweren bevatten, maar wapens die voor Zuid-Amerika bestemd waren.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

HET TIRAILLEREN IN GROEPEN, NAAR HET PRUISSISCHE SYSTEEM.

Hoezeer de meeningen omtrent den invloed welken de invoëring der verbeterde vuurwapenen op de taktiek zal hebben, nog tamelijk uiteenloopen, zijn er echter twee punten, over welke de meeste verlichte militairen het eens zijn: 1°. dat binnen eenigen tijd de algeheele bewapening der infanterie met getrokken geweren, eene noodzakelijkheid zal zijn; 2°. dat de verspreide gevechtswijze en het gebruik der kompagnieskolonnes meer en meer in de toekomstige oorlogen hunne toepassing zullen vinden, en derhalve het gewigtigste gedeelte der opvoeding der infanterie zullen uitmaken. Vooral zal zulks in Nederland het geval zijn, wijl hier, door de topographische gesteldheid des bodems, de aanwending der kompagnieskolonnes de voordeeligste gevechtsformatie zal zijn. Zal echter de geheele infanterie in het gebruik der getrokken geweren en der verspreide gevechtswijze geoefend worden, zoo is eene verandering in het tegenwoordige tirailleursysteem allernoodzakelijkst. Ieder toch weet, hoe moeijelijk het thans reeds is, om bij speciale tirailleur-kompagniën of jager-bataillons goede tirailleurs te vormen; hoeveel te meer zal dit het geval zijn, als men de geheele infanterie tot deze dienst wil afrigten, vooral bij die armeën, alwaar de miliciens of lotelingen slechts zeer korten tijd onder de wapens blijven. De bewegingen in lange dunne linieën, waarbij ieder man als het ware op zich-zelven vecht, de vele signalen, de onmogelijkheid voor den officier om in doorsneden terrein zijne tirailleurs te overzien en te voeren, dit alles zijn zoovele redenen welke het vormen van bruikbare tirailleurs bijna onmogelijk maken. Verder is bij de bewapening met getrokken geweren, het behoorlijk schatten der afstanden een hoofdvereischte om doelloos en ijdel schieten te vermijden, en het is eveneens onmogelijk ieder man hierin voldoende te oefenen. — Uit het bovenstaande blijkt dus genoegzaam, hoe wenschelijk het is, het thans bestaande tirailleur-systeem door een ander te vervangen, waarbij de enkele man meer onder de leiding

Digitized by Google

der officieren en onderofficieren blijft, en waarbij derhalve eene mindere moeijelijke opleiding van den tirailleur vereischt wordt.

In Pruissen is, sedert aldaar de geheele infanterie met getrokken geweren bewapend is, het tirailleur-systeem gewijzigd, en het zoogenaamde tirailleren in groepen aangenomen. Het is deze gevechtswijze waarvan wij hier de gronddenkbeelden kortelijk willen uiteenzetten, overtuigd, dat eene geheele of gedeeltelijke toepassing daarvan voor het Nederlandsche leger misschien wenschenswaard is.

De grondformatie voor het tirailleren blijft hierbij de gewone kompagnieskolonne, waarvan ieder peloton of sectie in groepen van 5 rotten afgedeeld wordt (1). Iedere groep bekomt eenen onderofficier of korporaal als aanvoerder, en is de kleinste afdeeling welke in het gevecht gebruikt wordt, hetzij om bepaalde terreinpunten te bezetten, hetzij om de vuurlinie in de verspreide gevechtsorde te formeren.

Ieder der handelende personen heeft bij deze gevechtswijze zijnen bepaalden werkkring:

De bataillons-kommandant designeert de kompagniën, welke bepaalde punten aan te vallen of te verdedigen hebben, enz.

De kompagnieskolonne kommandanten regelen de wijze waarop de aanval of de verdediging zal plaats hebben; de hiertoe afgezonden officieren doen het noodige aantal groepen uitzwermen, de aanvoerders dezer groepen voeren ze op de bepaalde punten, en de soldaten beginnen het vuur op bevel der groepenchefs.

De zelfstandige handeling des soldaats bepaalt zich dus tot zijn schot en de dekking van zijn persoon. De onderofficieren en korporaals moeten hunne groepen op de geschiktste wijze naar de hun aangewezene terreinpunten voeren, ze aldaar opstellen en het vuur hunner manschappen met juistheid bestieren. De officieren hebben nu niet 40 à 50 man in eene vuurlinie, maar slechts 4 à 5 groepen te dirigeren.

De opleiding der onderscheidene rangen bepaalt zich dus tot het volgende:

De soldaat heeft verder niets te leeren dan zich te dekken en in iedere positie, zoowel liggende als staande, te laden en met juistheid te schieten;

---

(1) In Pruissen bestaat de kompagnieskolonne uit 3 pelotons (*Züge*). Het 3e peloton (*der Schützenzug*) wordt geformeerd uit de manschappen van het 3e gelid, en ieder peloton is in een onbepaald getal »*Sectionen*" gesplitst. Voor het tirailleren bestaan deze »*Sectionen*" thans uit groepen van vijf rotten. — Voor de aanwending van het tirailleren met groepen is het echter onverschillig, hoeveel onderafdeelingen in de kompagnieskolonne achter elkander staan, mits ieder daarvan slechts in groepen van 5 rotten verdeeld zij.

Digitized by Google

alzoo het zuiver machanische des tirailleurdienst, daar zijn wil steeds aan de bevelen des chefs ondergeschikt blijft. Deze geschiktheid zal ieder soldaat zich in weinig tijds eigen maken en de meeste zullen het hierin tot volkomendheid kunnen brengen, terwijl, bij het thans bestaande tirailleur-systeem, zóóveel van hen gevorderd wordt, dat men slechts zeer weinige geheel geoefende tirailleurs vindt.

De onderofficieren en korporaals zullen, boven en behalve hetgeen van den soldaat gevorderd wordt, nog moeten leeren, hoe een groep in het vuur gebragt wordt, hoe van de onderscheidene terreinvoorwerpen tot dekking en opstelling der groep partij getrokken kan worden, voorts goed geoefend zijn in het schatten van afstanden, ten einde het vuur hunner manschappen met vrucht te bestieren; zij moeten verder den gang van een gevecht eenigzins kunnen beoordeelen, ten einde te weten of zij hunne groepen voor- of achterwaarts moeten voeren, hoewel de officieren hun hierbij meestal te hulp zullen komen. — Ook hunne taak is derhalve niet zwaarder dan thans.

De officieren moeten het terrein zóó leeren beoordeelen, dat zij het verstaan, hunne groepen op de voordeeligste terreinpunten te dirigeren. De wijze waarop deze punten bezet worden, is de zaak der onderofficieren, nadat hun door de officieren aangewezen is, naar welke zijde zij het vuur hunner manschappen te rigten hebben De veranderingen in de plaatsing der vuurlinie, het versterken en aflossen, het avanceren en retireren der groepen, wordt eveneens door de officieren bepaald en bevolen.

De kommandanten der kompagniën moeten hunne officieren weten te dirigeren; zij bestuderen daartoe snel dat gedeelte des terreins hetwelk aangevallen of verdedigd moet worden, en treffen hunne maatregelen in overeenstemming met het te bereiken doel. Zij moeten de gevechten in het oog houden, welke regts en links van hen gevoerd worden, en weten te beoordeelen, of zij er aan moeten deelnemen of niet.

De toepassing dezer algemeene regelen, zal door oefening gemakkelijk verkregen worden; hierbij is vooral te bemerken, dat al het pedantische en scholastische, het angstige gehecht zijn aan rigting, enz. vermeden moet worden. De gevechtsopstelling moet geheel naar het terrein gekozen worden, en terreinkennis is voor officieren en onderofficieren hier een hoofdvereischte.

De navolgende algemeene regelen zullen tot rigtsnoer dienen kunnen, bij de aanwending der verspreide gevechtsorde in groepen, in een open en doorsneden terrein.

1°. *Defensief gevecht.*

Nadat aan den kommandant der kompagnieskolonne het gedeelte des ter-

Digitized by Google

reins aangewezen is, hetwelk hij te verdedigen heeft, voert hij zijne kolonne naar de plaats alwaar hij de verdediging beginnen wil. — Hij verdeelt het achterwaarts liggende terrein in verschillende positiën, welke hij achtereenvolgend verdedigen zal. Deze positiën moeten door terreinafsnijdingen duidelijk aangewezen en bepaald zijn. Nadat hij door het uitzwermen der noodige groepen zijne eerste linie opgesteld heeft, zendt hij van de soutien (1) eveneens de noodige groepen af, om de tweede positie te bezetten.

De soutien kan in eene gedekte stelling zeer digt achter de eerste vuurlinie geplaatst worden; biedt het terrein hiertoe echter geen genoegzame dekking aan, zoo is het meer achterwaarts te plaatsen.

De groepen welke gedetacheerd worden om de tweede positie te bezetten, blijven gesloten en gedekt achter de hun ter bezetting aangewezen terreinpunten staan, en bezetten deze punten eerst dan, als de eerste vuurlinie terugtrekt. Het innemen dezer tweede positie is een noodzakelijke voorzorg, om de eerste linie te kunnen opnemen, wanneer zij genoodzaakt mogt worden overijld terug te trekken. Bij een dusdanigen overijlden terugtogt, blijkt het ten duidelijkste, hoe onbeholpen de lange aaneengeschakelde tirailleurliniën zijn. Bij eene naar het groepen-systeem opgestelde vuurlinie, gaan de teruggeworpen tirailleurs bij gesloten groepen voorbij en zullen die in hunne vlugt niet medeslepen, te meer, daar deze groepen op zulke punten opgesteld zijn, waaruit zij den vervolgenden vijand met kracht kunnen beschieten.

Bij het kiezen der verschillende opstellingen zijner liniën, moet de kompagnieskolonne-kommandant er dan ook bijzonder op letten, dat ze zoo gekozen zijn, dat zij het voordeeligste gebruik der schietwapenen veroorloven.

Men moet nimmer zulke positiën kiezen welke geen overwegende kracht aan ons vuur verzekeren, al boden ze anders ook nog zulke goede dekkingen aan. De verschillende opstellingen moeten niet te na bij elkander gelegen zijn, tenzij men een bijzonder hardnekkig gevecht leveren wil. Strijden meer kompagniën neven elkander, zoo moeten de kompagnieskolonne-kommandanten de nevengevechten scherp in het oog houden, en zoo noodig, door afdeelingen uit de soutien er aan deelnemen.

De oudste luitenant kommandeert steeds de soutien. Hij is bijzonder verpligt den kompagnieskolonne-kommandant bij het bezetten der achterwaarts gelegen positiën behulpzaam te zijn. Hij zal zoo noodig regts en links eenige groepen detacheren, om de vleugels der opstelling te dekken.

---

(1) Door soutien verstaan wij steeds dat gedeelte der kompagnieskolonne, hetwelk gesloten achter de uit groepen gevormde vuurlinie staan blijft.

Digitized by Google

Biedt zich de gelegenheid aan om door een gesloten aanval der soutien, op een bepaald punt, een offensieven stoot met goed gevolg uit te voeren, zoo doet hij zulks. Hij voert naar omstandigheden de soutien rugwaarts en stelt zich op het geschiktste punt op; is hij hierdoor genoodzaakt zich zeer verre van de vuurlinie te verwijderen, zoo plaatst hij een tusschensoutien. Voorts verzamelt hij alle uit het vuur terugkeerende groepen en deelt die behoorlijk bij de soutien in.

De overige officieren gaan met hunne pelotons of sectiën in de vuurlinie. Zij regelen in het algemeen het vuur en de opstelling der groepen; hierbij zorgen zij dat de groepen niet te nabij en niet te ver van elkander zijn, maar zoo, dat ze elkaêr onderling door haar vuur ondersteunen kunnen. Bij het terugtrekken bepalen zij de groepen, welke het eerst teruggaan moeten, en evenzoo het tijdstip waarop de terugtogt aanvangen zal.

Moet de eerste linie terugtrekken, zoo marcheert de soutien eerst af en dan volgen de groepen der vuurlinie, waarbij diegene het eerst terugtrekken, die bij een terugtogt onder het vuur des vijands het meest blootgesteld zouden zijn.

De groepen ontvangen van de onderofficieren welke ze aanvoeren, de noodige bevelen tot bezetting der haar aangewezen punten; deze bevelen worden, naar omstandigheden, of door teekens, of door min of meer luide kommando's gegeven; zoo noodig, wijzen de onderofficieren den manschappen hunne plaatsen aan; het hangt van de gesteldheid des terreins af, of de groep geheel gesloten of eenigzins verspreid opgesteld wordt. De manschappen moeten zich zooveel mogelijk dekken, zonder dat echter de vrije werking van hun schot belemmerd wordt, en dit laatste blijft steeds hoofdzaak, zelfs als daaraan de meerdere of mindere dekking des mans moet opgeofferd worden. De chefs der groepen hebben in last, door hun vuur de nevengroepen te ondersteunen wanneer deze aangevallen worden. Zij schatten de afstanden der punten op welke het vuur hunner groepen gerigt moet worden, en bepalen, in overeenstemming met deze afstanden, het vizier dat gebruikt zal worden. Om dit met meer juistheid te kunnen bepalen, doen zij zelve eenige schoten; anders schieten zij persoonlijk slechts zeer zelden. De onderofficieren regelen naar omstandigheden de hevigheid des vuurs hunner groepen, en laten het zoo noodig geheel ophouden; zij zorgen vooral dat nimmer op te groote afstanden gevuurd wordt; slechts dan wanneer zich een gunstige gelegenheid daartoe aanbiedt, kunnen zij, door eenige goede schutters, op grootere afstanden, op enkele vijandelijke officieren laten vuren.

De chefs der groepen moeten nimmer trachten een ander doel te berei-

Digitized by Google

ken, dan datgeen wat hun bepaald bevolen is. Hieruit volgt van zelf dat al het zoogenaamde manoeuvreren in de vuurlinie, hoogst nadeelig is. Rukt de vijand nader, maakt hij bewegingen tegen onze flanken, worden eenige groepen teruggedrongen, dan kunnen de chefs der overige groepen, indien zij geen bepaalde bevelen bekomen, naar eigen oordeel terugtrekken of stand houden Is eene groep genoodzaakt terug te trekken, zoo geschiedt dit in eens; slechts dan kan zulks rotsgewijze plaats vinden, wanneer men tegenover eenen sterken en opmerkzamen vijand staat, en het terrein hiertoe zeer gunstig is. In ieder ander geval is deze wijze van retireren verkeerd, want twee man kunnen niet datgene verdedigen, wat tien man niet in staat waren te behouden. De groepen moeten zich, zonder te vuren, en steeds gedekt door het terrein, nu eens in den looppas, dan eens kruipend en sluikend terugtrekken. Bij dit retireren voeren de onderofficieren hunne groepen zoo spoedig mogelijk door de tweede linie terug, laten opsluiten zoodra zij die gepasseerd zijn en verzamelen zich bij de soutien.

De groepen der tweede linie beginnen het vuur, naarmate het voorliggende terrein door de terugtrekkende groepen vrijgemaakt wordt, en zoeken daarbij het vuur des vijands van de retirerende groepen af te leiden en op zich te trekken.

Zij zetten op deze wijze het gevecht voort, tot dat zij op hare beurt tot den terugtogt genoodzaakt worden of den vijand tot staan brengen; in welk geval het van de omstandigheden afhangt, of het defensief gevecht van onze zijde, in een offensief gevecht overgaat.

2°. *Offensief gevecht.*

Bij het offensief gevecht moet men niet uit het oog verliezen, dat slechts dan een gunstige uitslag verkregen zal worden, als men het gebruik der soutiens behoorlijk met dat der tirailleurs verbindt; geschiedt zulks niet, dan ontaardt de aanval spoedig in een stilstaand en nutteloos vuurgevecht, hetwelk de aanvallers ontmoedigt, en hen blootstelt om door den vijand teruggeworpen te worpen, als deze op zijne beurt en in gesloten orde aangrijpt.

De kommandant der kompagnieskolonne zal derhalve, indien hij eene vijandelijke positie moet aanvallen, zorg dragen, dat vuurlinie en soutien elkander behoorlijk ondersteunen. Hij moet trachten door zijn vuur een punt der vijandelijke stelling zoozeer te verzwakken, dat, als hij zijn soutien tegen dit punt aanvoert, de vijand die het verdedigt, verpligt is te wijken. Bij het voortrukken tegen dergelijk punt, zal derhalve een gedeelte der vuurlinie in hare positie liggen blijven, en eerst dan oprukken, als de vijand

Digitized by Google

teruggeworpen is en de kompagnie terrein wint. De wijkende vijand wordt door tirailleurgroepen, uit de soutien genomen, vervolgd; en op deze wijze het gevecht voortgezet en terrein gewonnen.

Het eigentlijke gevecht moet aan de officieren overgelaten worden, zonder dat echter de kompagnieskolonne-kommandant de leiding er van een oogenblik uit de handen geeft; hij moet echter niet iedere groep zelf willen opstellen, of iedere kleine beweging, versterking, enz. zelf willen regelen, maar zich bepalen tot het in 't oog houden van het geheel en tot het leiden van den gang des gevechts.

De kompagnieskolonne-kommandant zal een officier met eene sectie of peloton als avantgarde voorschuiven, en aan hem het aan te vallen punt duidelijk aanwijzen, alsook de algemeene rigting des aanvals mededeelen. Zoodra de groep welke als spits dient, door den vijand beschoten wordt, stelt zij zich op en opent eveneens langzaam haar vuur; de officier der voorhoede laat alsdan dadelijk een of meer groepen voorrukken en zich regts en links van de spits opstellen; hij moet hierbij zijne opstelling zoodanig kiezen, dat zijne vuurlinie zoo digt mogelijk bij de vijandelijke stelling staat, en dat het aan te vallen punt door ten minste twee groepen concentrisch beschoten wordt; voorts moet men hierbij in acht nemen, dat die groepen welke den eigentlijken aanval uitvoeren, op hare vleugels door regts en links geplaatste groepen gedekt zijn.

Is de voorhoede op deze wijze geheel in groepen opgelost, zoo rukt de kompagnie als soutien digter bij, en zendt, onder bescherming der reeds opgestelde vuurlinie, nieuwe groepen voor, welke zich steeds digter bij het aan te vallen punt zoeken te nestelen, ten einde het concentrische vuur op dit punt te vermeerderen. Wijkt de vijand, zoo vuren alle groepen op den zich blootgevenden vijand, doch wordt slechts door eenige groepen uit de vuurlinie vervolgd, terwijl de overige, die tot de vervolging niet gebruikt worden, zich bij de soutien verzamelen. Op deze wijze wordt de aanval systematisch voortgezet.

Nu en dan kan het gebeuren, dat sommige punten der vijandelijke stelling door eenen plotselijken aanloop te nemen zijn. In dit geval moet de officier welke den aanval leidt, hiertoe eene groep uit de vuurlinie designeren en haar behoorlijk onderrigten in hetgeen ze te doen heeft. Deze sluikt alsdan eerst zoo digt mogelijk bij het te nemen punt en stort zich dan met den looppas op den vijand.

Wordt de vijand door het vuur der groepen niet tot wijken gebragt, zoo tracht de soutien onbemerkt het punt des aanvals zoo digt mogelijk te naderen en grijpt het in dier voege aan, dat de bajonetaanval door het vuur der groepen ondersteund kan worden.

Digitized by Google

Ook bij het offensieve gevecht moet de officier die de soutien kommandeert, haar zoo digt mogelijk, doch steeds gedekt, bij de vuurlinie opstellen; is dit, zonder zich te veel bloot te geven, niet mogelijk, zoo plaatst hij een tusschensoutien

De aanvoerders der groepen handelen hier op dezelfde wijze als vroeger voor het defensieve gevecht bepaald is; zij zoeken op de geschiktste wijze de te bezetten punten te naderen; zij maken van alle terreinvoordeelen gebruik, en laten hunne groepen, naar omstandigheden, nu eens kruipend en sluikend, dan eens voor korten tijd in den looppas, voorrukken. Zoodra zij hunne groepen geposteerd hebben, bepalen zij de rigting des vuurs, enz. Moet eene groep den vijand vervolgen, zoo laat de chef *niet* vuren voordat de groep op nieuw positie genomen heeft. Is men niet tot de vervolging des vijands bestemd, dan sluit men zich bij de soutien aan. In de meeste gevallen zullen de onderofficieren zelve moeten beoordeelen, of hunne groep den vijand zal vervolgen of niet, en hunne instructie moet derhalve in dit opzigt, met veel zorg gegeven worden.

De aanvoerders moeten bij den aanval hunne groepen nog meer dan bij de verdediging in de hand houden, wijl men bij den aanval meer blootgesteld is aan plotselijke tegenaanvallen des vijands in gesloten orde, en zelfs van kavallerie. Stoot men bij het voorwaarts dringen onverwacht op aanrukkende vijandelijke soutiens, zoo laten de onderofficieren hunne groepen snel positie nemen en het vuur tegen deze soutiens openen.

Wordt onze vuurlinie door vijandelijke soutiens aangevallen, zoo vuren de groepen hevig, alvorens zich terug te trekken; de soutien van onze zijde zal alsdan, òf den vijand met de bajonet te gemoet gaan, òf zich deploijeren en een algemeen salvo geven, òf wel door eenige groepen eene nieuwe positie doen bezetten, achter welke alsdan de terugtrekkende groepen zich bij de soutien verzamelen. Grijpt onze soutien met de bajonet aan, of deploijeert zij tot vuren, dan nemen de terugtrekkende groepen der vuurlinie, regts en links van de soutien, positie en ondersteunen deze door haar vuur.

Gevechten om dorpen, bosschen en defileën zijn naar dezelfde regelen te voeren, als voor het gevecht in een open en doorsneden terrein bepaald zijn.

Bij de verdediging van een dorp verdeelt men het in verschillende afsnijdingen, die duidelijk gemarkeerd zijn. De zoom of lisière naar de zijde des vijands, is de eerste positie. Men bezet hoofdzakelijk die punten, uit welke men op den aanrukkenden vijand een overwegend vuur rigten kan. Het terugtrekken in de tweede positie en de werking der soutien, zijn vol-

Digitized by Google

maakt dezelfde als bij het gevecht in een open en doorsneden terrein. De strijd zal hier hardnekkiger en langduriger kunnen zijn, wijl de onderscheidene positiën digter bij elkander liggen, de soutiens verscheidene uitvallen kunnen doen, en de vijand meestal verpligt zal wezen, langs die punten te avanceren, alwaar hij in het werkzaamste vuur der verdedigers komt.

Bij den aanval op de lisière van een dorp, trachten de groepen zich zoodanig op te stellen, dat zij het een of ander zwak punt der vijandelijke positie concentrisch beschieten kunnen. Wijkt alsdan de vijand op dit punt, zoo dringen zij hem na, zetten zich vast en trachten door haar vuur een tweede punt te vermeesteren. Wordt de vijand door het vuur der groepen niet tot wijken gebragt, zoo rukt de soutien tot den aanval voor.

Het voorwaarts dringen der groepen in het dorp zelf, moet zooveel mogelijk bedekt geschieden; hiertoe verschaft men zich doorgangen dwars door de huizen en tuinen heen; de groepen moeten bij den aanval van een dorp goed gesloten blijven, wijl hierbij vele tegenaanvallen te duchten zijn, en verstrooide groepen slechts weinig tegenstand kunnen bieden.

De aanval en verdediging van bosschen geschiedt naar dezelfde grondregelen; hierbij is echter in acht te nemen, dat de groepen der vuurlinie bij het voorwaarts rukken aan den rand des boschs gekomen zijnde, zich verzamelen en bij de soutien aansluiten, terwijl de verdere vervolging des vijands door van de soutien afgezondene groepen geschiedt.

Bij defileën moet men eerst beoordeelen, of om het bezit des geheelen defilés, of alleen om dat van zijn debouché gestreden wordt, en hierna regelt zich de opstelling der verschillende afdeelingen. De groepen moeten hier door haar vuur den vijand verdrijven, of ten minste zoozeer aan het wankelen brengen, dat hij voor den aanval der soutien wijken moet. Dit is zoowel bij de verdediging, als bij den aanval van een defilé, in het oog te houden, want het is onmogelijk een defilé op den duur alleen door het vuur der groepen te verdedigen.

Wij hopen door bovenstaande regelen de aandacht onzer kameraden op het tirailleren in groepen meer bepaald gevestigd te hebben. De vereenvoudiging in de opvoeding des tirailleurs en de uitmuntende geschiktheid van dit systeem, om in een open en doorsneden terrein toegepast te worden, doen ons de voorkeur er aan geven, boven de tot nog toe gevolgde wijze van tirailleren, en wij vermeenen dat het in ieder geval de overweging aller officieren dubbel waardig is.

J. J E.

Digitized by Google

IETS OVER HET OOST-INDISCHE LEGER.

(INGEZONDEN.)

I.

Zorgvuldige behartiging en verbeteringen zijn, wij erkennen het met vreugde, bij ons leger aan de orde van den dag. Zoo heeft het inlandsche kader eene verhooging van soldij gekregen; zoo wordt er thans onderscheid gemaakt tusschen goede en minder bruikbare soldaten, door ze in twee categoriën te splitsen; zoo zouden er, — want het is tot heden bij het voorschrift gebleven, omdat door de vele jonge soldaten het plan nog niet verwezenlijkt is kunnen worden, — bij elke inlandsche kompagnie tien fuseliers 1e klasse komen, met een verhoogd traktement, en bij de veldbataillons keur-kompagniën, waarvan de manschappen insgelijks beter bezoldigd zouden worden; voorts wordt er een begin gemaakt, om dat lastige, ondoeltreffende, en in de oogen van een naauwzienden inspecteur, nooit goed hangende kruisledergoed, door eenvoudiger en bruikbaarder te doen vervangen, om voorts den onderofficieren en manschappen eene betere en geschiktere kleeding te geven, om de gewijzigde Minié-geweren bij het leger in te voeren, om . . . . ; maar waarlijk, er is al zooveel gedaan en er bestaan zooveel plannen, dat het moeijelijk is alles op te sommen.

Niettegenstaande al deze verbeteringen is en blijft de organisatie onzer inlandsche kompagniën nog gebrekkig, ten opzigte van haar kader van eigen landaard. Behalve dat dit kader gewoonlijk slecht is, bevindt het zich altijd in eene valsche positie, zoowel tegenover zijne Europesche kameraden als jegens de soldaten. De Europesche sergeanten beschouwen de inlandsche als korporaals en bevelen hen als zoodanig. Zulks is het gevolg van ons Reglement op de inwendige dienst, waarbij bepaald is, dat de inlandsche sergeanten en de Europesche korporaals (te zamen acht), escouade-kommandanten zijn. Er zijn echter inlandsche sergeanten, welke jaren lang dien graad bekleed hebben, die altijd trouw hun pligt deden, die veldtogten meègemaakt hebben en soms met eereteekens prijken, onderofficieren, die de soldaten hunner kompagnie door en door kennen en er

Digitized by Google

magtig veel invloed op hebben; maar hoe zou hunne ambitie niet verflaauwen, wanneer zij ieder oogenblik jonge Europesche sergeanten, die ter naauwernood een goed woord Maleisch kunnen spreken, boven hen zien komen, hen somtijds de ongerijmdste gezegden hooren uitbraken en door hen — dikwerf nare *blancbec's* — gekommandeerd worden? En bleef het daar nog maar bij! neen! de Europesche korporaals stellen zich in het algemeen boven de inlandsche sergeanten, en betuigen hun de eerbewijzingen niet, tot welke zij, volgens onze militaire instellingen, verpligt zouden zijn; onwillekeurig worden zij daartoe gebragt, doordien zij meestal met de Europesche sergeanten *met de week rouleren*. Waarom geschiedt dit? 1° omdat er altijd zooveel absenten onder de sergeanten zijn: op transport, ziek of geëmploijeerd; 2°. omdat de inlandsche onderofficieren *over het algemeen* niet geschikt zijn, om de dienst aan de *week* verbonden, behoorlijk waar te nemen. En toch, het eenige middel om het gebrek dat wij bedoelen, te verhelpen, is: goede inlandsche sergeanten te hebben, die met de Europesche *kunnen rouleren*, als daartoe de bekwaamheden bezittende en die hun *chevron* dus met alle regt dragen. De capaciteiten daartoe vereischt, zijn waarlijk zóó groot niet, maar de garnizoensscholen, — zooals ze heeten, ofschoon 't korpsscholen zijn, — zullen toch nooit tot dat gewenschte resultaat leiden. Het zij ons dus vergund een eenvoudig middel te opperen.

Zou er bezwaar kunnen bestaan, om voor inlanders een Instructiebataillon op te rigten? Indien dit in de 2° afdeeling van Java, op eene der hoofdplaatsen, bijv.: Djokjokarta of Soerakarta lag, zou er denkelijk overvloed van jongelieden komen opdagen. Wanneer alsdan het vooruitzigt voor de onderofficieren bestond, om eenmaal officier bij de pradjoerits of andere inlandsche korpsen te kunnen worden, en wanneer zij daar eene goede behandeling en opleiding genoten, dan twijfelen wij niet, of zelfs fatsoenlijke Javanen zouden hunne kinderen er heen zenden, en eenmaal zou ons leger knappe inlandsche onderofficieren bezitten, wier beschaving ook gunstig op de soldaten werken en vooral den militairen stand in de oogen der Inlanders meer in aanzien brengen zou. Voorts zouden die onderofficieren òf eene afzonderlijke menage moeten voeren, òf ten minste, des verkiezende, van de verpligting ontheven moeten zijn, om *één* menage met de soldaten te voeren. Waarom dit laatste thans nog niet wordt toegestaan is ons onverklaarbaar.

Zien sommigen bezwaren in eene beschaving onzer militairen? Wij deelen dan niet in hunne meening. Eene beschaving, geheel onder Europesche leiding, eene aankweeking van edele soldatendeugden, ontwikkeling

Digitized by Google

van den geest, opwekking van het eergevoel en eene fatsoenlijker behandeling, zullen betere waarborgen zijn voor hunne trouw, dan verdrukking van alle eergevoel en minachting. De Javaan is, — dat men zulks niet uit het oog verlieze, — geduldig en gedwee; maar komt hij tot verzet, dan is het gewoonlijk na getergd of mishandeld te zijn, en dan, ja dan is hij bloeddorstig, wreed, tijgerachtig. Zou aan zulk een' inborst eene beschaving, die trouw, edelmoedigheid en ware dapperheid leert en inboezemt, schaden? Neen! integendeel, ons leger zou er, in zedelijke en stoffelijke kracht, geducht bij winnen.

Wat van de onderofficieren gezegd is, heeft ook betrekking op de korporaals; de inlandsche korporaal is de verschoppeling van elkeen; hij kan zich niet doen gelden, omdat hij eigentlijk voor zijne betrekking ongeschikt is. Een knap, vlug soldaatje wordt korporaal, omdat er niets anders is; daardoor ontbreekt het ook steeds aan *stof* voor de keurkompagniën en soldaten 1e klasse. Zulks zou verbeteren, indien het kader van het Instructiebataillon kwam, zonder daarom voor dappere en brave soldaten den weg tot bevordering geheel af te snijden.

Eene inrigting als de hierbedoelde, zou misschien onder het Javaansche volk dezelfde sympathie opwekken en hetzelfde vertrouwen doen ontstaan, als welke het Instructie-bataillon in Nederland thans geniet en, even als dit, eenmaal de schoonste vruchten dragen.

II.

Nog een woord over de officieren. Waarom ontbreken er toch zooveel in het leger?

Terwijl in Nederland het avancement veel beter gaat dan voor een jaar of 15, is zulks hier niet het geval. De ambtenaren maken hier schielijker bevordering en zijn veel beter bezoldigd dan de officieren, ja, over het algemeen, moeten de laatsten zich steeds bekrimpen, om met fatsoen rond te komen, en komt hunne levenswijze en vooral hunne woning in het geheel niet overeen met die van jongelieden van denzelfden stand en ouderdom, die de burgerlijke loopbaan verkozen. Voor eenige jaren was in het moederland het vooruitzigt om officier te worden, den onderofficier geheel benomen; in massa vertrokken zij dus naar Indië, alwaar toen eensklaps overvloed van die jongelieden was, en de meesten hunner erlangden ook in een jaar of drie, vier, de epaulet. Thans echter bestaan er voor de onderofficieren in Nederland weêr goede vooruitzigten; zij blijven dus, trachten officier te worden, genieten dáár wat van het leven en hebben

Digitized by Google

dan altijd nog de gelegenheid om, — en wel met *f* 1500 gratificatie, — naar de Oost te gaan En toch is die liefhebberij bij onze kameraden in het moederland niet zeer groot. Het blijkt dus dat de neiging naar het Indische traktement en avancement, naar ons militaire en sociale leven, niet bijster sterk is. Wat kan hen evenwel nog afschrikken? De zeereis heeft voor een passagier 1e klasse waarlijk zooveel onaangenaams niet: goed logies! een goede tafel! *f* 1500 gratificatie! wat wenscht men meer? Onwillekeurig herdenken wij *onze* reis, die wij als onderofficier deden. Wat waren wij mooi, in dat pak van, — elders dan bij het algemeen depôt n°. 55 en de gevangenissen onbekende, — zwarte stoffaadje; wat smulden wij aan die zuurkool met gort of stokvisch, aan die in zeewater geweekte en vervolgens opgebakken scheepsbeschuit en andere heerlijke geregten van dien aard; wat schommelden wij lekker in slaap in die, — en nu is het ernstig gemeend, — lang niet te versmaden hangmat, als ze namelijk niet nat geregend was daarboven in de barkas en alsdan zulk een' zonderlingen reuk had; wat . . . ; maar genoeg, al pruttelden wij toen eens, het is alles voorbij en de herinnering is des te aangenamer, hoe meer ellende men ondervonden heeft en te boven gekomen is. Buitendien, in dit alles zijn vele veranderingen en verbeteringen gekomen; waartoe dan daarover nog geklaagd? Doch uit den tegenwoordigen tijd gesproken! Sints een paar jaren ontbreken er een aantal luitenants Bijna overal vindt men slechts een' dienstdoende per kompagnie. Bedenkt men nu, dat bijna al de bataillons in dien tijd vernieuwd zijn en honderde rekruten gekregen hebben, dan kan men nagaan, dat èn de adjudanten, èn die enkele luitenant per kompagnie, hunne handen wel vol gehad hebben Zou er voor hen ook nog kans zijn op eene gratificatie? Geld is in onze wereldsche eeuw geen hersenschim meer, dat ondervinden wij dagelijks. Wij zullen, in afwachting van iets gunstigs, maar steeds in hoop en blijde verwachting leven; want dat er nog aan ons gedacht wordt, blijkt uit het onlangs door Z. M. den Koning genomen besluit, hetwelk door ons met vreugde is vernomen, en behelst, dat voortaan ieder officier, na een 12 of 15jarig verblijf in Indië, onverschillig op welk tijdstip des jaars, met verlof naar Nederland kan gaan, behoudens de geldelijke bepalingen daaromtrent.

Wij wenschen het leger geluk met dit besluit, danken er den Koning voor, en hopen dat Z. M. ons ook in het vervolg goedgunstig moge gedenken.

7 *September* 1857.

Digitized by Google

EEN PAAR WOORDEN.

Naar aanleiding van het artikel: »GENEESKUNDIGE DIENST TE VELDE," voorkomende op Bladz. 600 en volgende, van den *Militaire-Spectator*, Dec. 1857, N°. 12.

Hoezeer mij in geenen deele vermetende: van dat denkbeeld »om *soldats panseurs* te vormen," of, »den manschappen eenige verbandstukken tot hunne uitrusting te doen behooren," eene prioriteits-questie te willen maken, zij het mij echter vergund, hier met een woord of wat te vermelden: dat, wat het eerste denkbeeld aangaat, reeds in het begin mijner militair-geneeskundige loopbaan, en meer bepaaldelijk, van het oogenblik af, dat ik, als Eerstaanwezend officier van gezondheid (waarnemend chirurgijn-majoor), bij het regiment huzaren n°. 8 te Gend, sedert 1827 werkzaam was, door mij pogingen zijn aangewend geworden, bij de twee verschillende kolonels, welke dat regiment, gedurende ik er deel van uitmaakte, kommandeerden, om mij te magtigen: »aan sommige manschappen (ik wilde daartoe de trompetters gebezigd hebben) onderrigt te geven, in dat gedeelte der zoogenaamde *kleine chirurgie*, als waardoor deze menschen, in geval van nood, dat is: in tijden van oorlog, geschikte helpers of handlangers der officieren van gezondheid zouden kunnen worden."

Van de verwezenlijking mijner plannen is echter nooit iets gekomen. En geen wonder! wij verkeerden alstoen in diepen vrede. Daarbij: »de trompetters hadden wel wat anders te doen, dan zich met het leeren aanleggen van tourniquets of verbanden bezig te houden, en zich de plaatsbeschrijving der hoofdstammen van arm- of dijslagaderen in het geheugen te prenten!"

Wat aanbelangt het »voorzien der officieren en manschappen van eenigerhand verbandstuk," daarin slaagde ik gelukkiger. Het eerst bragt ik dat denkbeeld in praktijk, tijdens ik mij, als officier van gezondheid der 2de klasse, bij het Hoofdkwartier gedetacheerd bevond, en wel in 1831 te Vucht; alwaar ik, tijdens een driemaandsch verblijf, en een innig-hartelijk verkeer met den toenmaligen artillerie-kolonel LIST en zijne beide adjudanten de HH. VAN RIJNEVELD en VAN HEUSDEN, dikmaals gelegenheid had dit onderwerp te bespreken; en stemden deze hoogstverdienstelijke officieren geredelijk met mij in: »hoe hoogst nuttig het was! dat ieder *te velde trekkend* militair van een zoogenaamd slagverband werd voorzien!!"

Dien ten gevolge vervaardigde ik, voor ieder hunner, een veldtourniquet, verschafte hen eenige opgerolde zwachtels, wat compressen, pluksel (geen patent- of wattenpluksel! dit was destijds, Gode zij dank, nog niet bekend), een rolletje kleefpleister, op een kaartje, eenige gewaste roode zijde, benevens een 10 à 20tal spelden. Iets dergelijks herhaalde ik, toen mij, in April 1831, de eer te beurt viel, om bij het regiment huzaren n°. 6 als *fungerend* chirurgijn-majoor met de geneesheelkundige dienst te worden belast. Enkele onderofficieren (en ook sommige officieren welke zulks verlangden) werden door mij van eenige allernoodwendigste verbandstukken

Digitized by Google

voorzien; en toen ik, den 2den Augustus daaraanvolgende, met eene goed gevulde verbandtasch op den rug, de kantonnementen verliet, was ik in zooverre gerust, dat, al ware het ook dat mij, bij eventuëele behoefte, de geleider van het pak- of ambulancepaard in den steek liet, mijn in het regiment verspreide verbandvoorraad, gevoegd bij die waarmede ik mij-zelven belast had, mij niet werkeloos zoude behoeven te doen blijven, dáár waar mijne heelkundige hulp zou kunnen worden gevorderd.

Gelukkig evenwel, stelde de steeds wijkende vijand mij weinig in de gelegenheid om vele verbanden te moeten aanleggen, of vele belangrijke kunstbewerkingen te moeten doen. »Gelukkig" zeg ik vooral! *niet* wegens gebrek aan verbandstukken, *maar* om de beperktheid van handen! De geneeskundige dienst was destijds zoo allerondoeltreffendst zamengesteld, dat men bijna in verzoeking zoude komen van te gelooven, dat men het er met opzet op had willen toeleggen, de eer en den goeden naam van het korps militaire geneeskundigen te compromitteren! Terwijl men, om maar iets te noemen, bij een regiment van twee eskadrons (ligte dragonders nº. 4) drie officieren van gezondheid, — één der 1e, één der 2e en één der 3e kl., — zag, liet men twee andere regimenten (ligte dragonders nº. 5 en huzaren nº. 6), waarvan het laatste ter sterkte van drie eskadrons, met slechts één officier van gezondheid der 2e kl. per regiment, te velde trekken. Ik geloof dus niet *te veel* gezegd te hebben, van het »gelukkig te hebben genoemd, dat de steeds wijkende vijand, het den Nederlandschen officieren van gezondheid, in Augustus 1851, niet al te moeijelijk gemaakt heeft."

Intusschen wensch ik, dat ook bij *ons* leger, in navolging van hetgeen men bij het *Fransche* ziet plaats grijpen, zoogenaamde *soldats panseurs* »verband-soldaten" gevormd worden; en dat het, bij eene eventuëele op voet van oorlog-brenging des Nederlandschen legers, als regel zal worden aangenomen, »tot de uitrusting des soldaats ook eenige verbandbenoodigdheden te doen behooren."

Amersfoort,
11 Januarij 1858.

De met rang van Eersten Officier van gezondheid der tweede kl.; gepensionneerde Officier van gezondheid der 1e klasse.

W. C. van Leersum.

BOEKAANKONDIGING.

Dezer dagen verscheen te Antwerpen bij Buschman, een bundeltje, getiteld: *Notes diverses sur quelques opérations de la mine, par* J. G. J. Demarteau, *capitaine du génie etc.* Het eerste daarin voorkomende stukje bevat de beschrijving van eene door den S. uitgedachte mijnboor. Deze boor wordt bevestigd op het boveneind van de getande staaf eener gewone domkracht, en wordt daardoor in den grond gedreven. De boorstang wordt op het boveneind der getande staaf vastgeschroefd, door middel

Digitized by Google

van vier ijzeren armen, in wier midden eene ruimte openblijft, ter opneming van een paar onderling loodregte raderen (kegelwerk) met handkruk, om de boor rond te draaijen bij het boren.

Om aan het einde van het boorgat een kleinere mijnkamer uit te boren, is het boormes voorzien van een kort uitstekend stangetje, dat tegen het einde van het boorgat drukkende, daardoor zijdelingsche messen naar buiten drukt. Door middel van eene koord kunnen deze messen weder naar binnen getrokken worden, als men de boor wil terughalen.

Het tweede stuk bevat eenige opstellen over de mijnen, te weten: 1°. Eene eenvoudigere wijze, dan de tot nu toe gevolgde, om met eene mijngalerij in schuine rigting voort te gaan, of het maken van zoogenaamde *wendingen*. 2°. Eene nieuwe wijze van mijnontsteking. De S. levert een zeer vlugtig overzigt der algemeen bekende ontstekingswijzen, en eindigt met de gewone kruidworst als de beste ontstekingswijze aan te bevelen Volgens zijn voorstel wordt die worst echter van veel geringere afmetingen gemaakt, dan de tot nu toe gebruikelijke. De middellijn bedraagt slechts 2 Ned. duim, de strekkende meter bevat dan niet meer dan 0,215 à 0,314 Pd. kruid. De worst wordt omwoeld met een band, die met eene vochtwerende zelfstandigheid is voorzien. Deze worst geeft weinig rook in de galerijen. Onder de beschouwde ontstekingswijzen, komt niet voor die van Gillot, Peschel of Lehman, bestaande in een soort van percutie-slot, of een veer met hamer, door middel van een touw af te trekken; men vindt dit onder anderen afgebeeld en beschreven in de *Versterkingskunst* der Koninklijke Militaire Akademie. De S. stelt echter voor, als iets nieuws, het gebruik van een gewoon percutie-slot van een geweer. Wij voor ons gelooven, dat dit middel minder eenvoudig is dan het zooeven genoemde. Bij langdurig verblijf onder den grond, zal een geweerslot eerder onbruikbaar worden door roest, dan eene eenvoudige slagveer. Doch het schijnt ons bovendien altijd gewaagd, de ontsteking van één enkel slaghoedje te doen afhangen, en gelooven het dus raadzaam, bij eenigzins belangrijke mijnen, zoo al niet twee of meer verschillende en onderling onafhankelijke ontstekingswijzen aan te wenden, dan ten minste een paar geweersloten te gebruiken, om de ontsteking niet van één enkel slaghoedje te doen afhangen. Of welligt zou men denzelfden slaghamer die het slagkruid ontsteekt, nog een callerstromsch glazen buisje kunnen laten verbreken.

Het 3° opstel leert ons, dat bij het petardeeren van rotsen te Hasselt, het buskruidgas zich door de rotsspleten ontlastte en geene uitwerking deed. Men voorzag hierin door de gaten wat wijder dan gewoonlijk uit te boren, en na het inbrengen der patroon, met gips vol te gieten; als deze goed hard was geworden ging men tot de ontsteking over.

Het werkje bevat eenige zeer duidelijke platen.

Digitized by Google

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. Gerlach, *Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.*

(*Vervolg van* N°. 1, *Bladz.* 23).

(*Met eene Afbeelding.*)

Sebastopol.

Toen in Junij 1854 het gros der geallieerde legers te Varna was aangekomen, en reeds daar, zoo door het ongezonde klimaat, als door het hevig woeden der cholera, zoo vele offers bragt aan de reusachtige onderneming, die nog zoo véél bloed zou moeten kosten, werd eene verplaatsing noodzakelijk; ook het moreel der troepen moest door de eene of andere krachtige afleiding worden opgewekt.

Men besloot Rusland in de Krim aan te tasten. Na eene verkenning, den 10den September, onder de leiding van den generaal Canrobert en lord Raglan zelven ondernomen, bleek het, dat het strand tusschen Eupatoria en de Alma onbezet was en eene geschikte landingplaats opleverde.

Het schijnt dat de Russen evenmin aan een zoo stoutmoedigen aanslag tegen de Krim en Sebastopol hebben geloofd, als de Oostenrijkers in 1800 aan de mogelijkheid van een inval in Italië over de Alpen; en toch stonden den 20sten daaraanvolgende, 60,000 geallieerden tegenover 35 à 40,000 Russen, die de hoogten aan de Alma bezethielden, welke door 64, of volgens anderen door 80 stukken geschut werden verdedigd.

Dat de landing ongestraft heeft plaats gehad, is een feit; hoe de Russen dat feit hebben toegelaten, blijft echter een dier raadsels, die tot heden toe nog niet zijn opgelost.

Men zou het er schier voor houden, dat Menschikoff zijne stelling aan de Alma *zoo sterk* waande, dat hij de landing in niets bemoeijelijkte, om

Digitized by Google

zijn vijand naderhand des te zekerder te kunnen treffen en in zee te werpen; dit althans zou kunnen getuigen een uittreksel uit zijn rapport aan den Keizer, waarin hij zegt:

»*J'attends les François dans une position infranchissable; fussent-ils deux cent mille, je les jeterai à la mer.*"

Uit ons standpunt beschouwd, levert de slag aan de Alma te weinig belangrijks op, om er bij stil te staan. Door den onweêrstaanbaren aanval der Franschen en den onbezweken moed der Engelschen, maar vooral door het omtrekken van hun linker vleugel, door den generaal Bosquet, welke vleugel de generaal Menschikoff ontoegankelijk waande, werden de Russen uit deze zóó sterke positie verjaagd, en werd de eerste zege door de verbondene legers behaald.

Den 23sten gingen de geallieerden verder voorwaarts en bivouackeerden aan de Katscha.

De vloot wendde intusschen den steven naar Balaclava, wijl men toen het nut nog niet kende dat de baai van Kamiesch kon opleveren, waar later het Fransche materieel ontscheept werd.

Den 24sten werd op de hoogten der Belbeck gebivouacqueerd en den volgenden dag werden de noorderforten omgetrokken, ten einde zich aan de zuidzijde van Sebastopol op te stellen, om, indien een onverhoedsche aanval niet mogelijk bevonden werd, van deze zijde een geregeld beleg te beginnen.

Bij dezen flankmarsch bleven de Russen op nieuw in gebreke, aanvallenderwijze te werk te gaan; maar Menschikoff, die vreesde van zijne communicatielijn met Perekop te worden afgesneden, deed zijn leger insgelijks eene flankbeweging uitvoeren om Batchiseraï te bereiken; het was toen dat zijne achterhoede met de voorhoede der Engelschen te Mackenzie in aanraking kwam.

Aan den vice-admiraal Korniloff werd aanvankelijk de verdediging van Sebastopol opgedragen; deze deed aanstonds eenige der oudste oorlogschepen in den mond der haven zinken, ten einde de geallieerde vloot den ingang te versperren, en het geschut, alsmede de bemanning tot verdediging der vesting te doen medewerken, welke aan de zuidzijde, zoo weinig verdedigingsmiddelen aanbood. Toen was het, dat de kapitein Todtleben de verzekering gaf, de stad binnen weinige dagen voor een *coup de main* te zullen vrijwaren, en verdedigingsliniën begon aan te leggen, waardoor Sebastopol zóó lang weêrstand kon bieden aan de vereende krachten van den Fransch-Engelschen aanval.

Men kan gerust aannemen dat de zuidzijde van Sebastopol, noch volgens een der bestaande stelsels, noch door een nieuw uitgevonden systema in

Digitized by Google

weerbaren staat gebragt en verdedigd is geworden; maar ook dat TODTLEBEN, alleen door zijn gezond verstand en scherpziend oog geleid, aangevuurd door den drang der omstandigheden, en overtuigd dat een kort besluit, doortastende maatregelen en spoedige uitvoering, hier alleen redding konden aanbrengen, van alle terrein-gelegenheden en de hem ten dienste staande middelen partij heeft getrokken, om eene verdediging voor te bereiden en vol te houden, waarvan in de krijgsgeschiedenis de wederga niet te vinden is.

Indien ons oorlogsbestuur, in het jaar 1799, onder bijna gelijksoortige omstandigheden, den raad van den kapitein-ingenieur VAN MANSVELT, omtrent de bevestiging van den Helder had opgevolgd, even als Rusland dien van den kapitein-ingenieur TODTLEBEN, omtrent Sebastopol, dan ware welligt toen aan de Bataafsche Republiek een dure les bespaard geworden!

Gedurende den 26sten September en volgende dagen, werd het terrein van Balaclava tot aan kaap Chersonesus bezet, en was eene grootsche onderneming, door middel van versnelde vervoermiddelen, aanvankelijk met den besten uitslag bekroond; maar tevens de fout begaan, dat men het beleg geslagen had voor eene vesting, die niet *geheel* kon worden ingesloten.

Den 29sten werd Sebastopol door een deel van het Russische leger bezet, dat steeds gemeenschap met het noordelijk gedeelte der Krim kon onderhouden, en daarlangs de vesting van leeftogt, materieel, munitie en versche troepen blijven voorzien.

Wij zullen den loop van het beleg zoo kort mogelijk trachten te vermelden, om later te zien, in hoeverre dit ook voor onze beschouwingen merkwaardig is geworden.

Sebastopol, welks bezit Rusland tot waarborg strekt zijner heerschappij over de Zwarte Zee, ligt aan de zuidzijde eener diepe baai, wier breedte van 600 tot 1500 ellen verschilt en ongeveer 4000 ellen lang is. De stad heeft eene bijna halfcirkelachtigen vorm van omstreeks 1600 ellen straal, en is in bijna twee gelijke deelen door de arsenaal-kreek verdeeld. De dokken en militaire etablissementen zijn in het oostelijk gedeelte (Karabelnaya), het aanvalspunt der Engelschen; de stad zelve in het westelijke, dat door de Franschen werd aangetast.

Bij de aankomst der geallieerden was de Malakofftoren de eenige sterkte die aan de zuidzijde geheel voltooid was; hij had veel overeenkomst met de gedetacheerde torens van Bomarsund, en beschermde geheel de positie van den oostelijken kwart-cirkel; hij heeft later zijn naam blijven geven aan alle aan zijn voet achtereenvolgens opgeworpen werken.

De zuidwestelijke zijde der stad was door een gecreneleerden muur ingesloten, die zich van uit een punt achter het kerkhof, tot aan de arsenaal-

Digitized by Google

kreek uitstrekte. Deze muur, hier en daar van torens voorzien, scheen minder tot verdediging der stad zelve, dan wel tot een retranchement voor het garnizoen te moeten dienen, om bij eene landing, den vijand te beletten zich meester te maken van het Quarantainefort, als diens vuur door dat van vijandelijke schepen tot zwijgen was gebragt.

Ten noorden der baai bevinden zich 3 kapen, waarop verschillende werken zijn aangelegd. Het fort Constantijn van 100, tegenover het Alexanderfort van 84 stukken geschut, welke beide den ingang der haven verdedigen; het fort Michiel van 120, tegenover het fort Nikolaas van 192, en het Severnayafort, tegenover het fort Paul van 80 stukken.

Eindelijk, op ongeveer 300 ellen boven de oppervlakte der zee, ligt de groote versterkte achthoek, het Noorderfort genaamd. Twee batterijen, ieder met 34 stukken bewapend, kruisen haar vuur met dat van de forten Paul en Nikolaas, terwijl op sommige plaatsen nog andere batterijen langs den oever zijn opgeworpen. De hoeveelheid geschut waarmede deze stelling bewapend is, bestaat uit omstreeks 1400 vuurmonden.

Het plateau aan de noordzijde is de sleutel der geheele positie; want zoo men dit bezit, is men meester èn van de stad, èn van de communicatie met het binnenland.

De Russen hadden sedert 30 jaren, millioenen schats aan deze bevestiging te koste gelegd; en het valt niet tegen te spreken, dat de zuidzijde der stad op verre na niet die verdedigingsmiddelen bezat, waarover men aan de noordzijde konde beschikken; vrij algemeen is men het dan ook eens, dat in de gegeven omstandigheden, de geallieerden de beste keuze hebben gedaan, even als het onverantwoordelijk zou geweest zijn, bij hunne aankomst eenen storm te wagen, die bij eene mislukking de schromelijkste gevolgen had kunnen na zich slepen.

Een van de eerste maatregelen der verbonden legers bestond daarin, dat men zich tegen de aanvallen, die de Russen van de zijde der Tchernaya konden ondernemen, poogde te dekken, waarom wij hier dan ook eene dier circumvallatielinien in het leven zien terugroepen, welke zoo zelden in den laatsten tijd gebruikt zijn, en die van Inkermann tot aan Balaclava eene keten van 29 redoutes vormde, waardoor zij in rug en flank gedekt waren.

Den 9den October werden de loopgraven geopend en den 17den werd uit al de batterijen, toen met 125 vuurmonden bewapend, het vuur geopend, dat door 250 stukken van zwaar kaliber werd beantwoord.

Hoewel het geschut van den Malakofftoren spoedig gedemonteerd en tot zwijgen was gebragt, bragt dat van de overige deelen der vesting, de Franschen zulke verliezen toe, dat zij genoodzaakt waren hun vuur te staken,

Digitized by Google

duidelijk bleek de groote uitwerking der terrasvormige frontaalvuren, waardoor de Franschen reeds in de eerste parallel, zooveel te lijden hadden. De Engelschen waren minder ongelukkig geweest, daar zij hunne batterijen op 1200 à 1300 ellen van de stad geplaatst hebbende, de vijand hun, maar ook zij hem wederkeerig, zooveel nadeel niet konden toebrengen. Sommigen beweren dan ook, dat deze attaque der Engelschen, in den beginne meer als eene afleiding moet worden beschouwd, om den vijand te beletten, al zijn vuur op de Franschen te concentreren. — Ook de vloot nam deel aan het bombardement, maar zonder die uitwerking te doen, welke men er van verwacht had, en bevestigde al weder den regel: dat goed bevestigde kustbatterijen nimmer veel van het vuur van oorlogschepen zullen te vreezen hebben.

Belegerden, zoowel als belegeraars, herstelden gedurende den nacht hunne bekomen schade en waren den volgenden morgen in staat, het gevecht met dezelfde veerkracht als den vorigen dag te beginnen.

Den 23sten openden de Franschen hunne 2de parallel en den 23sten had van uit Tchorgoun, aan de Tchernaya, een aanval plaats op de stelling van Balaclava, door de Engelschen op eene onbegrijpelijk zorgelooze wijze aangelegd en bewapend, waarbij de Russen, echter niet zonder verlies, werden teruggedrongen, en de Engelsche kavallerie die roemrijke maar vermetele charge uitvoerde, waarvan een Fransch generaal zeide: »*C'est beau, mais ce n'est pas la guerre.*"

Had Menschikoff hier meer troepen in het vuur gebragt en met meer kracht den aanval doorgezet, dan had hij welligt de verbondene legers een onberekenbaar verlies kunnen doen lijden; terwijl hij hun thans slechts de noodzakelijkheid deed inzien, hunne stellingen beter te versterken en te bewaren.

Inmiddels zetten de geallieerden hunnen moeijelijken arbeid voort, die echter weinig vorderde, zoowel door de bezwaren die het terrein opleverde en hunne betrekkelijk geringe strijdmagt, als door de heldhaftige wijze waarop de verdediging werd geleid, totdat de 5den November aanbrak, waarop de slag van Inkermann plaats had, die in Engelands en Frankrijks geschiedrollen eene roemvolle bladzijde zal beslaan.

Voor onze beschouwingen levert die slag niets belangrijks op, dan hetgeen wij reeds vroeger hebben aangetoond, namelijk, dat ook dáár de invloed en het overwigt van het verbeterd schietgeweer duchtig werd gevoeld. Men vindt dezen slag naauwkeurig beschreven in *de Considérations politiques et militaires sur la question d'Orient*, waaruit blijkt, dat alleen eene dwaling van den generaal Soimonoff, die de orders verkeerd begrepen had,

Digitized by Google

en zich in den weg bedroog, alsmede het niet tijdig genoeg doortasten aan de Russische zijde, tegenover den onbezweken moed en de trouwe volharding der Engelsche soldaten, voorts de helderziende veldheersblik van den generaal Bosquet, aan de andere zijde, — de geallieerden dien dag van eenen anders gewissen ondergang hebben gered.

De slag van Inkermann gelijkt alleen op zich-zelven; even als de geheele veldtogt in de Krim bijna geen enkel punt van overeenkomt heeft met de groote krijgsondernemingen, die de eerste jaren dezer eeuw hebben gekenmerkt.

Het bombardement had omstreeks 3 weken geduurd, zonder dat er, van welke zijde dan ook, aanzienlijke verliezen waren geleden. Sebastopol was echter hoe langer hoe sterker geworden; aan eene overrompeling viel niet meer te denken; eene overwintering werd noodzakelijk, en algemeen gevoelde men, dat de eerste acte van dit groote drama was afgespeeld.

De volgende dagen werden voornamelijk door de verbonden legers besteed, aan het versterken hunner circumvallatielinièn, om ze voor eenen nieuwen aanval te vrijwaren; terwijl gedurende het overige der maand November, versterking van allerlei aard werd aangevoerd, zoodat het geallieerde leger in het begin van December, omstreeks 100,000 sterk was.

Den 6den December waren de Franschen met 389, en de Engelsche batterijen met 130 stukken geschut bewapend, terwijl de Russen een nog veel grooter aantal in batterij hadden, wier vuur echter minder uitwerking deed, als moetende zich over eene veel langere lijn uitbreiden.

Gedurende deze maand hadden er eene menigte nachtelijke uitvallen plaats, zonder eenig belangrijk resultaat op te leveren; de aanvalswerken strekten zich tot aan de Quarantaine-baai uit; beide legers hadden veel te lijden, zoo door aanhoudend slecht weder als door hevige ziekten, maar door de steeds toenemende aanvoer van troepen, telden de geallieerden, in het begin van 1855, evenwel omstreeks 150,000 man vóór en om Sebastopol; ofschoon van de Engelschen alléén, omstreeks $^1/_3$ gedeelte ziek of gekwetst was.

In December verbonden de Russen het Quarantainebastion, het Centraal- en het Mastbastion door werken die hunne reduits hadden in de stad zelve, en legden, op het hoogste punt, de terrasbatterij aan, die door haar relief en het zware kaliber harer stukken, den Engelschen en den Franschen aanval te gelijk kon bestrijden.

Ziekten en gebrek namen gedurende de maand Januarij hand over hand toe, waarvan de invloed zich zoowel onder de belegerden als onder de belegeraars deed gevoelen.

Den 5den kwam Omer-Pacha te Balaclava, en den 21sten de generaal Niel

Digitized by Google

te Kamiesch aan ; terwijl de Russen den Malakofftoren door aardewerken met de stad zelve verbonden en hunne uitvallen bleven volhouden.

De generaal Niel deed spoedig na zijne komst opmerken, dat de Malakofftoren het gewigtigste punt der stelling uitmaakte, en de aanval dáárop moest geconcentreerd worden. Daar dit onmogelijk door de Engelschen alleen kon geschieden, werd besloten dat ook de Franschen daartoe zouden medewerken, zoodat de Fransche attaque zich thans ook tot den uitersten regter vleugel uitstrekte.

In den avond van den 28sten bemerkten de Russen dat de Franschen hunne laatste parallel tegenover het Quarantainefort armeerden, en openden nu een hevig vuur, dat den geheelen nacht door werd volgehouden.

De Russen gingen steeds voort van uit vooruitgeschoven kleine redoutes en contre-approches de belegeraars te bestoken en de positie Malakoff te versterken, terwijl aan der bondgenooten zijde, tusschen Balaclava en het Engelsche kamp, een spoorweg was daargesteld, die thans begon te werken.

Men begon uit de Russische werken met granaten gevulde tonnen te werpen, die eene groote oppervlakte van het terrein overdekten en onveilig maakten.

De Engelsche aanval werd vooral door het vuur van drijvende batterijen uit de baai van Sebastopol veel belemmerd ; en ook deze maand ging voorbij, zonder eenig belangrijk feit op te leveren.

Zoodra de verdedigers zagen dat de Franschen zich voorbereidden hunne loopgraven aan de zijde van Malakoff te openen, raseerden zij den toren en wierpen steviger en beter gedefileerde werken op, dan dit hooge metselwerk zou hebben opgeleverd, waardoor zij tevens een blijk gaven, dat de zoo dure les van Bomarsund niet verloren was gegaan. Tevens voltooiden zij eenige redouten aan de Carenagebaai, de Witte Werken genaamd. Op het laatst dezer maand werden er proeven genomen met brandstichtende en explosive vuurpijlen, welke eene vrij goede uitwerking schenen te doen, en op meer dan één punt brand veroorzaakten, die echter spoedig geblusscht werd.

In de maand Maart werd Menschikoff in het opperbevel door Prins Gortschakoff vervangen en hadden er bijna dagelijks schermutselingen plaats om de Russen uit de embuscaden te verdrijven, waaruit hunne scherpschutters de aanvalswerken zoozeer hinderden.

Den 17den schreef de generaal Canrobert aan den Minister van Oorlog : »*Nos batteries présentent le chiffre énorme de près de* 500 *bouches à feu en état d'agir, et j'attends depuis le* 14, *que les Anglais soient prêts à entrer en action.*"

Digitized by Google

Van het begin der expeditie af, tot aan de inneming van Sebastopol toe, schijnen de Engelschen meer dan eens op zich te hebben laten wachten.

» *Les Anglais,*" zegt DE BAZANCOURT, » *intrépides et infatigeables au combat, semblent ne pas comprendre l'importance impérieuse d'une journée ou d'une heure de retard sur une opération de guerre; ils ne savent pas ou ils ne veulent pas se hâter.*"

Den 9den April werd het vuur met nieuwe kracht heropend; aan den linker vleugel bestookten 300 Fransche kanons en mortieren het gedeelte van het Quarantainefort tot het Mastbastion, terwijl op den anderen vleugel, 100 stukken, waaronder vele van zwaar kaliber, door de Engelschen werden bediend; en uit de Fransche berigten blijkt, dat de Russen bommen wierpen van 32 dm. middellijn, die meer dan 70 ponden wogen.

Aangaande de uitwerking en het aantal der Lancasterkanons, vindt men niet veel vermeld en loopen de berigten nog al uiteen; het schijnt echter dat er eenige gesprongen zijn; maar zoolang geen *officieel* belegerings-journaal hieromtrent eene naauwkeurige opgave mededeelt, kan men over hunne betrekkelijke waarde moeijelijk eenig oordeel vellen.

De raad van den generaal NIEL, om met vereenigde krachten den aanval meer uitsluitend te rigten op den Malakoff en den daarvoor gelegen zoogenaamden *Mamelon Vert*, als zijnde dit de ware sleutel der verdediging, was getrouw opgevolgd; tegen het midden van April, was men tot een groot deel der Russische werken, door eene 4e parallel genaderd.

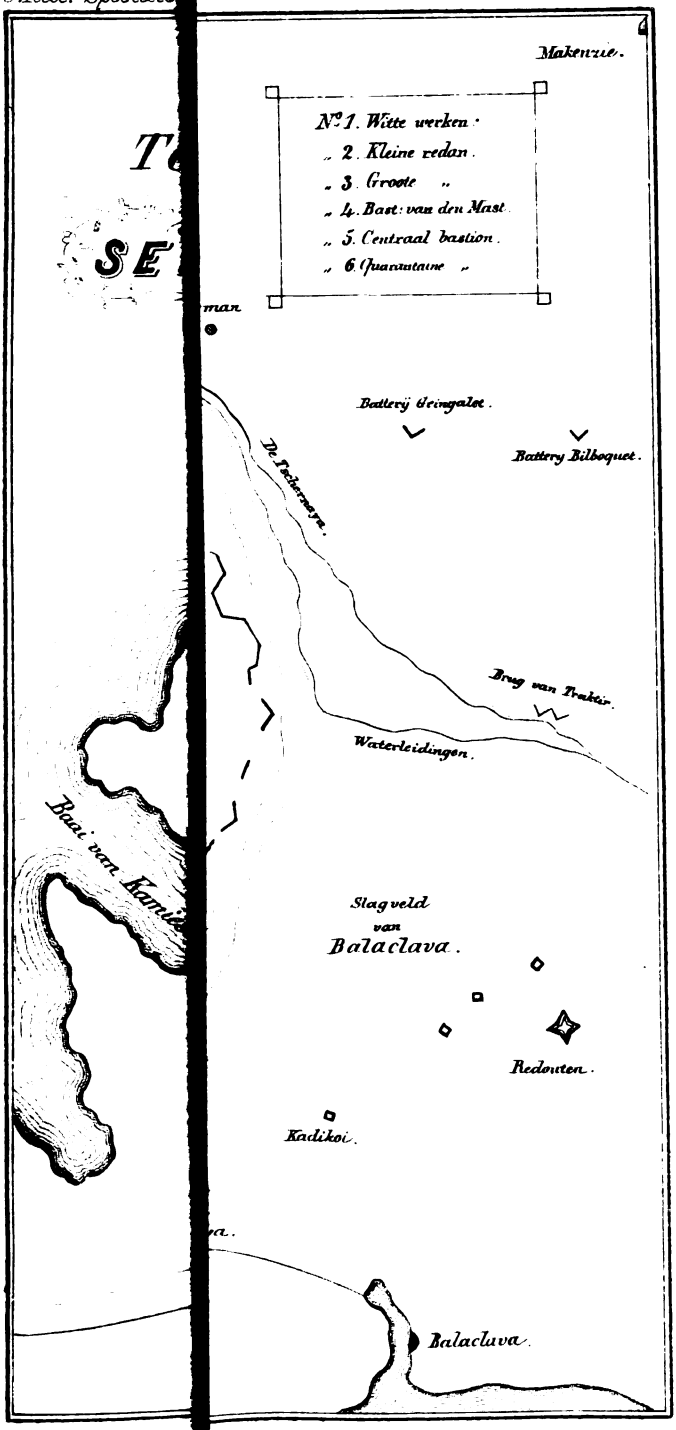
Dit bombardement duurde tot den 23sten; er waren dagen dat er 26,000 projectielen op Sebastopol werden uitgebraakt, en hiermede kan men aannemen, dat de tweede periode van dit zoo merkwaardig beleg werd besloten, en de derde acte van het bloedig drama een aanvang nam.

Alle Fransche berigtgevers brengen hulde aan de wijze waarop de Russen de hun toevertrouwde stad verdedigden, en aan de volharding, waarmede zij hunne geëntameerde werken en vernielde schietgaten, zelfs onder het geduchtste vuur, met de grootste koelbloedigheid herstelden; men ontwaarde onder anderen, den 22sten, zeer duidelijk eene wijde bres aan de linker zijde van het Centraalbastion van wel 100 ellen lengte; en den volgenden dag was er geen spoor meer van te vinden.

Bijna dagelijks werd er gestreden om de belegerden uit hunne embuscades te verdrijven, en om van uit de verschillende parallellen, tegen de Russische werken vooruit te gaan.

Den 9den Mei werd het leger door eenige 1000 man Sardinische troepen, onder den generaal LA MARMORA, versterkt, terwijl in den loop dierzelfde maand, de generaal PELISSIER den generaal CANROBERT in het opperbevel verving.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Volgens *le Précis historique des opérations militaires en Orient*, was den 20sten Mei het Fransche leger aldus ingedeeld :

Opperbevelhebber : de generaal Pelissier.

Het 1e korps : de generaal de Salles,
waarvan de 1e divisie door den generaal d'Autemarre,
2e » » » » le Vaillant,
3e » » » » Paté,
4e » » » » Bouat,
de divisie kavallerie » » » Morris, gekomm. werd.

Het 2e korps (observatieleger) : de generaal Bosquet, onder wien de
generaal Canrobert, de 1e divisie,
» Camou, » 2e »
» Mayran, » 3e »
» Dulac, » 4e »
» Brunet, » 5e »
» d'Allonville, » divisie kavall. kommandeerde.

Het reservekorps, onder den generaal Regnauld de St. Jean d'Angely, bestond uit 2 divisiën, onder de generaals Herbillon en d'Aurelles de Paladines, terwijl de divisie der Keizerlijke garde door den generaal Mellinet gekommandeerd werd.

Het Fransche leger zal toen omstreeks . . . . . 115,000 man.
» Engelsche met de Sardinische hulptroepen. . 50,000 »
en de Turksche met de Egijptische, ongeveer . . 35,000 » bedragen hebben, zoodat het verbonden leger, vóór en om Sebastopol. . . . . 200,000 man sterk was.

Gedurende de nachten van 22 op 23 en van 23 op 24, liet de opperbevelhebber de voorgeschoven werken en contre-approches aan de zijde van het Quarantainefort, wier aaneenschakeling eene geduchte wapenplaats vormde en de linker flank der aanvalswerken bedreigde, bestormen en bezetten, 't welk echter van beide zijden stroomen bloeds heeft gekost, en werd de attaque nog meer geconcentreerd op den Malakofftoren, 1200 el van de vesting, en op den 350 ellen daarvoor liggende Groenen Heuvel, alsmede op de Witte Werken en die der Carrières vóór de Groote Redan. Verder leest men :

»Les Russes semblaient cette nuit-là craindre une attaque générale contre les ouvrages blancs du Carénage, et afin d'éviter une surprise, ils allumèrent au saillant de l'ouvrage le plus avancé, deux feux jointifs, produisant une lumière blanche très-vive et des plus intenses."

Digitized by Google

Wij zien dus hier het electrisch licht voor het eerst in den *werkdadigen* oorlog toegepast.

»Un fait très-important se produisit le 30. — En faisant une reconnaissance en avant du ravin du Carénage, on découvrit une ligne de 24 caisses de poudre avec appareil explosif. Cette machine infernale, destinée à faire sauter une colonne d'attaque était enterrée à fleur de sol, de façon que le feu devait nécessairement être mis par le passage même des troupes d'attaque."

Gedurende deze periode van het beleg, bezette het 2e korps de hoogten op den linker oever der Tchernaya.

Den 5den Junij begon een allerhevigst vuur op genoemde sterkten, en den 7den werden die van den Groenen Heuvel, der Witte Werken en Carrières, stormenderhand ingenomen, waarbij van weêrszijden groote verliezen werden geleden.

De kolonel DE BRANCION sneuvelde op het oogenblik dat hij den eersten adelaar plantte op de werken van den Mamelon Vert; terwijl de jeugdige generaal DE LA VARANDE, aan de Carénage, eenen roemvollen dood vond. Ten einde de nagedachtenis te vereeren van de dapperen die op het veld van eer gevallen waren, werd bij dagorder bekend gemaakt, dat voortaan de redoute van den Groenen Heuvel, redoute de Brançion, en de Witte Werken, les ouvrages De la Varande genoemd zouden worden.

In deze maand vielen Kertsch, Yenikalé, Taganrok, Anapa en andere plaatsen aan de kusten der Azofsche en Zwarte Zeeën, in handen der geallieerden, waardoor de Russen hunnen aanvoer aanmerkelijk zagen verminderen, die voornamelijk door de zee-engte van Kertsch plaats had en de kansen van wèlslagen voor den aanval vermeerderden.

Deze operatie werd uitgevoerd zoodra de generaal PELISSIER het opperbevel had aanvaard.

Van den 9den tot den 18den werd alles tot eenen aanval op den Malakofftoren voorbereid, en kwamen de volgende veranderingen in het emplacement der troepen:

De divisiën Camou en Dulac bezetten de oever der Tschernaya.

Die van HERBILLON en D'AURELLES, welke de positie van Kamiesch versterkten en bewaakten, gingen almede naar de Tschernaya en Inkermann.

De generaal BOSQUET nam het kommando van al die troepen aan die rivier op zich, terwijl de generaal REGNAULD DE ST. JEAN D'ANGELY, den aanval op den Malakofftoren zoude besturen.

De loopgraven links en regts van dezen toren, werden hoe langer hoe meer uitgebreid, de wapenplaatsen vergroot, nieuwe batterijen opgeworpen en bewapend, en men ontdekte aan de Carénage wederom met kruid ge-

Digitized by Google

vulde kisten, zoodanig geplaatst en ingerigt, dat de marscherende troepen zelve de uitbarsting moesten te weeg brengen.

Na een hevig bombardement werd door de geallieerden den 18den Junij eene poging aangewend om den Malakofftoren en de Groote Redan stormenderhand te bemagtigen; hoewel de Franschen werkelijk tot in den eersten doordrongen, konden zij er zich niet in staande houden, en mislukte deze gecombineerde aanval, voornamelijk omdat hij door de verschillende stormkolonnes niet gelijktijdig geschiedde, aangezien de generaal Mayran zich in het daartoe te geven signaal vergiste.

33 Officieren sneuvelden, waaronder de divisie-generaals Mayran en Brunet; en de Franschen zelve geven een verlies op van 1557 man aan dooden en 1517 aan gekwetsten.

Den volgenden dag echter werden de belegeringswerken op nieuw hervat; eene 5e en 6e parallel benevens eene groote wapenplaats in de carrières aangelegd en tot den 10den Julij met de meeste inspanning van krachten voortgezet, toen de Engelschen een hevig vuur openden tegen de Groote Redan, wier geschut hun het opwerpen eener batterij belette, die met stukken van zwaar kaliber gewapend, dienen moest om de Russische oorlogsvloot te vernielen.

Onder dat alles verloren de belegeraars hunne eigene veiligheid niet uit het oog; zoo werd de positie van Kamiesch op alle mogelijke wijzen versterkt en in weerbaren toestand gebragt.

Tot aan den 16den Augustus gingen de geallieerden, hoewel veel van het vuur uit de vesting te lijden hebbende, langzaam voort met hunne approches, en bleef ook voortdurend de onderaardsche oorlog met mijnen en tegenmijnen aanhouden; terwijl de Russen, van hunnen kant, steeds nieuwe batterijen opwierpen en de twee oevers der baai door eene brug vereenigden, die, tusschen de batterijen van de forten Nicolaas en Michiel aangelegd, 10 minuten gaans lang en ruim 6 ellen breed was; hierdoor was de communicatie met de noordzijde, ten allen tijde verzekerd.

Aan de Tschernaya versterkten zich de Russen hoe langer hoe meer, en werd eene poging om zich van Balaclava meester te maken, iederen dag te gemoet gezien, weshalve de bondgenooten die geheele stelling met de uiterste zorgvuldigheid bewaakten.

Een gedeelte der vloot kruiste altijd voor Genitschi en de baai van Arabat, waardoor de gemeenschap met dat gedeelte van Rusland, voor de verdedigers van Sebastopol was afgesneden.

Den 16den had er een hevig gevecht plaats aan de brug van Traktir, waar de Russen, na menigen herhaalden, moedigen aanval, evenwel voor

Digitized by Google

de geallieerden moesten wijken; waartoe vooral de uitmuntende werking der Sardinische artillerie schijnt te hebben bijgedragen, aan welke in de Fransche berigten, veel lof wordt toegezwaaid.

Omtrent de aanleiding dezer aanvallende beweging van de Russische zijde, vindt men het volgende opgeteekend:

»La position de l'armée Russe, depuis les derniers jours de Juillet, devenait de plus en plus critique à Sebastopol. — Malgré tout le mal que leur artillerie nous faisait, nos travaux les resserraient de jour en jour d'avantage.

»Il était évident que sous peu, nous allions nous trouver en mesure, de sauter, pour ainsi dire, de nos tranchées dans leurs ouvrages, et alors la terrible baionnette française devait venir à bout de leur héroïque résistance.

»Le général en chef Russe le comprit.

»Il résolut de tenter un effort suprême pour nous jeter à la mer avant l'entier achèvement des lignes de Kamiesch; ou, au moins pour faire une diversion et retarder les opérations de siége, ainsi que déjà cela avait eu lieu le 5 Novembre à Inckermann.

»Le Prince Gortschakoff ne dissimulait plus à St. Petersbourg ses impressions sur la chûte prochaine de Sebastopol. Il écrivait:

»»Les ouvrages souffrent,"" et depuis le jour où cette phrase se trouva dans ses lettres, il ne se fit plus illusion. — Le boulevard de la Crimée devait tomber devant les persévérants efforts d'un ennemi habile et décidé à tout, pour arriver à son but. Le Prince espérait bien pouvoir défendre la partie Nord de la place, mais cette partie était d'une importance fort secondaire. La ville sud renfermait au contraire tout ce qu'il eût été si urgent de sauver: les docks, les magasins, la flotte, d'immenses établissements militaires et maritimes. — Voilà pour le côté materiel. L'inviolabilité de la puissance Russe, son prestige: voilà pour le côté moral."

Voor het overige ging de maand Augustus voorbij, met verdedigingsmaatregelen van beide kanten, hoewel de geallieerden steeds langzaam hunne sappenwerken vooruitbragten en de mijn-oorlog dagelijks werd voortgezet. Ook was tegen het einde der maand de linker oever der Tschernaya, geheel tegen elken aanval der Russen bevestigd.

Den 30sten zagen de belegerden geen kans meer, om de schade aan de Malakoffwerken, en vooral aan bastion N°. 2 (Kleine Redan), door het hevig vuur des vijands veroorzaakt, te herstellen.

De uitvallen hadden geheel opgehouden, maar het vuur bleef met tusschenpoozen even hevig aanhouden; en zoo naderde de maand September, waarin eindelijk dit bloedig vraagstuk zoude worden opgelost en het ontzaggelijk drama worden afgespeeld, waar geheel Europa met de meeste belangstelling de oogen op gevestigd hield.

Van den 1sten tot den 8sten September werd het bombardement dagelijks heviger; men naderde hoe langer hoe meer de Russische werken, en van beide kanten begreep men dat de ontknooping met rasse schreden werd te gemoet gegaan.

Digitized by Google

In *de Considérations politiques et militaires enz* wordt medegedeeld, dat verscheidene Russische werken geheel verwoest werden; dat het schutgevaarte alle denkbeeld overtrof, en de belegerden op den 5^den^, met 70,000 kogels en 16,000 bommen en granaten werden overstelpt! Men schoot met salvo's, om de verwoesting zoo mogelijk nog te vermeerderen.

Den 7^den^ was het vuur nog heviger dan gedurende de vorige dagen, en werden er kleine tonnen met brandbare stoffen gevuld, op de Russische werken geworpen.

In den morgen van den 8sten liet men, onder een geweldig vuur, vóór den Malakoff, nog 3 mijnen springen, met 1500 p^d^. buskruid gevuld, ten einde de mijngalerijen der Russen zoo mogelijk te vernielen.

Aan den linker vleugel waren de Franschen tot op 30 à 40 ellen van het Mast- en het Centraalbastion, en aan den regter, tot op slechts 25 ellen van den saillant van den Malakoff en der Kleine Redan genaderd.

Aan de eene zijde waren 250 en aan de andere 350 vuurmonden in batterij; terwijl de Engelschen, die nog 200 ellen van de Groote Redan verwijderd waren, 200 stukken geschut in batterij hadden.

Des middags ten 12 uur begon de vereenigde aanval.

Regts moest de divisie Mac-Mahon, de Malakoffwerken; de divisie Dulac, de Redan der Carénage en de divisie de la Motte-Rouge, de Courtine aanvallen. De divisie Mellinet, moest deze drie divisiën ondersteunen, die allen onder het opperbevel van den generaal Bosquet vereenigd waren.

De Engelschen zouden de Groote Redan trachten te vermeesteren, terwijl de divisie le Vaillant, links een aanval moest doen op het Centraal- en het Mastbastion.

Eene brigade Sardinische troepen had zich bij de Franschen aangesloten, en de generaal de Salles moest deze attaque ondersteunen.

Weinig tijds daarna wapperde de Fransche vlag van de Malakoffwerken, en niettegenstaande de Russen herhaaldelijk beproefden ze te heroveren, bleef de divisie Mac-Mahon er zich in staande houden; de zoo hardnekkig verdedigde sleutel der geheele positie was voor Rusland verloren.

Ten einde eenigzins over de hinderpalen te kunnen oordeelen die hier moesten overwonnen worden, houde men in het oog, dat het werk om den Malakofftoren, bewapend was met 62 stukken en een garnizoen had van 2500 man, dat het 350 ellen lang en 150 ellen breed was, en de borstweringen meer dan 6 ellen boven den beganen grond waren, waarvoor eene gracht lag van 6 el diepte en ruim 7 el breedte.

Het schijnt dat de dappere verdedigers dien onverhoedschen aanval niet hadden verwacht; indien hij eenige uren later begonnen ware, zouden de

Digitized by Google

Franschen onder de puinhoopen dier sterkte begraven hebben kunnen worden, daar zij geheel ondermijnd was en de verbindingsdraden slechts aan eene galvanische batterij aan de overzijde der baai, behoefden vastgehecht te worden, om het geheel in de lucht te doen vliegen. Overal bespeurde men stukken dier draden, welke met opzet of bij toeval waren losgemaakt en verbroken.

Aan de koelbloedigheid en den spoed waarmede de genie de Malakoffwerken tegen de Russische aanvallen vrijwaarde, was het voornamelijk te danken, dat de Franschen meester bleven van deze zoo duur gekochte stelling en er zich voor goed in konden vestigen.

Bij de Carénage of Kleine Redan, was de strijd het hevigst en werden de grootste verliezen geleden.

Dit werk door een hevig kartetsvuur van andere en meer achterwaarts gelegen batterijen gedekt, moest tot tweemaal toe verlaten worden; en hoewel de generaal Pelissier ook de Courtine had doen aanvallen, wier vuur geheele gelederen deed vallen, moest de attaque worden opgegeven.

Aan twee rijdende batterijen, onder bevel van den kommandant Souty, die zich onverschrokken tegenover de Courtine hadden opgesteld, gelukte het de aanrukkende vijandelijke kolonnes te doen afdeinzen, even als een paar stoomschepen, die hun vuur op deze plaats concentreerden, maar zijzelve, zoowel manschappen en paarden als materieel, werden letterlijk in minder dan een kwartier uur vernietigd.

Aan den linker vleugel, waar de aanval om 1 uur plaats had, werden de vijandelijke werken in den beginne genomen, maar konden door het overstelpende schrootvuur der Russen, niet behouden blijven. Hier sneuvelden de generaals Rivet en Breton.

De Engelschen, die van uit hunne 5de parallel, een afstand van 200 ellen tot aan de Groote Redan te doorloopen hadden, kwamen, na zware verliezen, vooral aan officieren geleden te hebben, aan de vóórligg..52 5 ellen diepe gracht, tot wier overgang geen genoegzame ladders voorhanden waren, werden dáár met een allerhevigst kartets- en kanonvuur begroet en moesten terugwijken.

De tweede kolonne d'attaque, die de eerste opvolgde, drong niet stoutmoedig genoeg door, in de veronderstelling dat het geheele werk ondermijnd was.

Daarenboven verzamelden de Russen, die uit Malakoff verdreven waren, zich allen achter de keel der Redan, en overstelpten de bestormers met een zoo geweldig geweervuur, dat zij zich niet konden staande houden, maar terug moesten trekken, waarbij zij met een veel sterkeren vijand hand-

Digitized by Google

gemeen geraakten. De kolonel Windham het gevaar ziende, had reeds 3 maal den generaal Codrington om versterking laten vragen, maar tot driemaal toe waren zijne ordonnance-officieren gekwetst of gesneuveld; en toen er hulp kwam, was het te laat, om tegen zulk een overmagtigen vijand het gevecht te herstellen. De aanval links mislukt zijnde, ondernam de kolonel Windham hem aan de regter zijde; maar ook dáár was de verdediging te sterk, en hoewel de Engelschen met hunne bedaarde koelbloedigheid bleven standhouden, moesten zij toch eindelijk ook dáár voor de overmagt zwichten en leden zware verliezen. Zij telden alleen 7 kolonels onder de gesneuvelden en gekwetsten.

De Franschen verloren dien dag aan:

	Gesneuveld.	Gekwetst of vermist.
generaals	5	10
hoofdofficieren.	24	22
officieren	116	232
onderofficieren en soldaten. . . .	1489	5659
dus een totaal van	7557 man,	

hetgeen met de verliezen der Engelschen op 10,000 man kan gerekend worden.

De Russen verloren 12,000 man.

Als eene opmerkenswaardige bijzonderheid deelt een Engelsch ooggetuige het volgende mede, omtrent de wijze waarop het den Franschen gelukte een der grootste hinderpalen te overwinnen, welke de zoo breede en diepe grachten der Malakoffwerken bij de bestorming moesten aanbieden:

Zij hadden namelijk eenige dagen te voren proeven genomen met ladderbruggen. Deze werden daargesteld door 5 ladders, ieder van 30 voet lang, naast elkander te plaatsen en in de lengte planken op de sporten te leggen, terwijl de werklieden snel regts en links terugtrokken, zoodat de bestormers met spoed konden vooruitrukken. Deze ligte, lange en sterke . . ers bragten de aanvallers halfweg op het buitentalud der aarden borstwering, waarin zij werden vastgestoken door middel van ijzeren punten, waarmede de uiteinden voorzien waren, terwijl zij over eene rol, die tusschen regtopstaande palen draaide, welke digt bij den grachtsboord in den grond gedreven waren, gemakkelijk in eene horizontale rigting over de gracht werden heengeschoven.

Het niet aanwenden van dit eenvoudig en doeltreffend middel, heeft de mislukte storm op de Redan en de groote verliezen aldáár door de Engelschen geleden, ten gevolge gehad.

Gedurende den nacht hadden er in en rondom de stad vele uitbarstingen plaats, en verlieten de Russen de zuidzijde, die voor een gedeelte verwoest

Digitized by Google

was, waarna zij nog de overgeblevene oorlogschepen lieten zinken en de brug afbraken, welke hun den toegang tot de noorderforten had verschaft.

Deze hunne schoone vloot bestond weleer uit:

14 linieschepen,
4 fregatten,
5 korvetten en brikken,
64 kanonneerbooten,
12 stoomschepen,
7 schepen van minderen rang, en
11 transportschepen,

117 bodems te zamen.

Officiële rapporten, onder anderen van den generaal Niel, duiden aan, dat de Russen meer dan 800 vuurmonden in batterij hadden, en een garnizoen van 25,000 à 30,000 man, dat zij telkens konden vernieuwen; terwijl de belegeraars in de onderscheidene aanvallen, ongeveer 7 à 800 stukken geschut in het vuur bragten, waarmede meer dan 1½ millioen schoten werden gedaan.

Volgens een Russisch tijdschrift hebben de verdedigers van Sebastopol, 1,386,608 kanonschoten gelost, die der veldstukken niet medegerekend.

De loopgraven, voor een gedeelte in de rotsen uitgehouwen of door het springen van buskruid daargesteld, besloegen eene uitgestrektheid van 80 kilometres (20 mijlen), en men verbruikte 80,000 schanskorven, 60,000 fascinen en 1 millioen aardzakken.

Er is geen voorbeeld in de vroegere of latere krijgsgeschiedenis te vinden, waar zóóveel geschut en van zóó zwaar kaliber, zoowel door den belegeraar als door den belegerde, ooit in batterij is gebragt.

In de *Précis historique* vindt men eene volledige opgave van al de Fransche batterijen, met hoeveel stukken en van welk kaliber zij bewapend waren, enz. enz.

Dit beleg, dat 336 dagen duurde, is intusschen weder een sprekend bewijs, dat iedere vesting, onder welke gunstige omstandigheden de verdediging ook plaats hebbe, na de geopende loopgraaf, in korter of langer tijdsverloop eindelijk bezwijken moet; maar aan den anderen kant ook een bewijs, hoelang die verdediging gerekt en tegen de hevigste aanvallen volgehouden kan worden, als de vesting niet geheel ingesloten is, telkens van het noodige materieel, munitiën, levensbehoeften en versche troepen wordt voorzien, en hare verdedigers, onder aanvoering van eenen braven bevelhebber, zich alle opofferingen getroosten, om het hun toevertrouwde pand, den vijand tot het uiterste te betwisten.

Digitized by Google

Het kon niet anders, of dit hoogstmerkwaardig beleg moest tot vele opmerkingen en beoordeelingen aanleiding geven, zoowel omtrent den aanval als opzigtelijk de verdediging.

Moeijelijk valt het die allen tot één geheel te vereenigen en het meer of min aannemelijke aan de gebeurde zaken te toetsen; te meer, daar van de Russische zijde hieromtrent nog weinig openbaar is gemaakt.

Ik heb intusschen getracht, uit al het daarover door mij gelezene, het meest wetenswaardige bijeen te voegen en zooveel mogelijk in verband te brengen met het standpunt, waarop wij ons reeds van den beginne af, hebben geplaatst.

De meeste schrijvers zijn het eens, dat het een onverantwoordelijk waagstuk zou geweest zijn, na den slag aan de Alma, zich door een *coup de main* van Sebastopol te willen meester maken; 't geen welligt kansen van te slagen aanbood, maar ook de vernietiging van het geheele verbonden leger zou hebben kunnen na zich slepen; dat voorts, ware de vesting stormenderhand ingenomen, de geallieerden zich in eene onhoudbare stelling zouden hebben bevonden, zoowel door het geduchte vuur der vloot en der Noorderforten, als door de nabijheid van MENSCHIKOFF's leger, hetwelk toen van uur tot uur versterking bekwam.

Dit leger, met de overige ter zijner beschikking staande strijdkrachten, zou hun het verder voorwaarts dringen, vooral in het reeds vergevorderde jaargetijde, *zeer gemakkelijk*, en de gemeenschap met hunne vloten, zeer *waarschijnlijk* hebben kunnen beletten.

De geallieerden toch konden slechts een gering aantal veldstukken aan de massa geschut van zwaar kaliber der Russische vloot tegenoverstellen, welke, uit hare gunstige stelling, met medewerking van het vuur der Noorderforten, waarschijnlijk wel in staat zou geweest zijn, den overwinnaar uit de stad te verdrijven; terwijl de Russische troepen den geallieerden later onherstelbare verliezen hadden kunnen toebrengen. Immers, men had geen enkel steunpunt aan de zeezijde, geene administratie georganiseerd, geene hereenigingspunten aangewezen; en MENSCHIKOFFS leger stond nabij, sterk genoeg om van ieder gunstig oogenblik gebruik te maken.

De bewerkstelligde belegering der zuidzijde van Sebastopol, vindt ook meer verdedigers en aanhangers, dan er zich stemmen tegen verheffen; en zeker is het, dat in de gegeven omstandigheden een aanval der noordzijde, onoverkomelijke zwarigheden zoude hebben ontmoet; terwijl het beleg aan de zuidzijde vele kansen aanbood van spoedig te slagen.

In die oogenblikken toch, was het niet te voorzien dat het beleg der zuidzijde vele moeijelijkheden zou opleveren; dat het zwakste punt der

Digitized by Google

verdediging, onder de leiding van TODTLEBEN, eene sterkte zoude verkrijgen, waarvoor het geenszins vatbaar scheen, en dat, tijdens het beleg zelf, eene reeks van aardewerken zou kunnen worden opgeworpen, om 336 dagen lang, aan de grootste krachtsontwikkeling der verbonden legers, zulk een heldhaftigen wederstand te bieden.

Ten einde later betere punten van vergelijking te hebben, tusschen het verdedigingsvermogen van Sebastopol en dat van de meeste, naar de regels der kunst aangelegde vestingen, zal ik, zoo kort mogelijk, aanwijzen, wat er door dezen Ingenieur, aan wien Rusland zulk eene groote verpligting heeft, voornamelijk gedaan is, om dat vermogen aan de bedreigde stad te geven.

Hij begreep dat het geheim der verdediging bestaan moest in eene actieve verdediging, namelijk: ieder oogenblik aanvallend te kunnen ageren; en van iedere gunstige omstandigheid partij te trekken, om zelf den belegeraar te bestoken en verliezen toe te brengen.

Daartoe dienden inzonderheid de groote openingen in de enceinte der omliggende werken, waaruit de Russen met zulke sterke troepenmassa's konden deboucheren; de aanzienlijke ruimten daarachter, om die troepen te vereenigen en doeltreffend op te stellen; daartoe dienden verder die ruime loopgraven welke, tot logement ingerigt, soms de waarde van gedetacheerde werken verkregen; van achter welke dat levendig geweervuur onderhouden kon worden, dat zooveel bijdroeg tot belemmering en vertraging der aanvalswerken, en waardoor die vooruitgeschoven sterke posten ontstonden, om wier bezit dikwerf met zooveel hardnekkigheid werd gestreden.

Van de zuidwestelijke zijde, door de Franschen aangevallen, was de arsenaal- of havenkreek het zwakke punt, dat TODTLEBEN dan ook getracht heeft, door het bastion van den Mast te verdedigen, 't geen, hoewel van een gebrekkiger tracé dan dat der Redan, echter noodig was, om, vóór dat de overige werken gereed waren, hier terstond een flankement te hebben. Later is hij de gebreken van het tracé te hulp gekomen, door daarachter de Tuinbatterij op te werpen, wier vuur, — over den saillant van het Mastbastion heen, — naderhand nog vermeerderd is, door nog verder achterwaarts eene derde lijn van batterijen aan te leggen.

Van het Mast- tot aan het Quarantaine-bastion, bestreek nog het Centraalbastion de daarvoor liggende ruimte; terwijl de contre-approches bovendien zulk eene uitbreiding bekwamen, dat het voor de bondgenooten noodzakelijk werd, om zich, met inspanning van alle krachten en de grootste opofferingen, er van meester te maken.

Digitized by Google

Ten zuidoosten beschouwde men den Malakofftoren als de sleutel der positie; en een der eerste zorgen van TODTLEBEN was, dien toren door een groot half cirkelvormig aardewerk te doen omgeven.

Aldáár werden alle flankementen verwaarloosd, om boven alles een geducht frontvuur te hebben op den voorliggenden Groenen Heuvel, indien de geallieerden zich er zouden willen opstellen, gelijk sommigen beweren, dat zij dit van den eersten oogenblik af hadden moeten doen, waardoor veel moeite en inspanning, maar wat meer zegt, vele menschenlevens zouden gespaard zijn gebleven.

De toren werd aanvankelijk sterk genoeg gerekend, om hier vooreerst eenen storm te beletten; later door de Russen zelve geraseerd, werden aan zijn voet en meer achterwaarts eene reeks van batterijen aangelegd; en toen deze door wolfskuilen en zoo menige andere hinderlaag waren gedekt, kon de storm op dat punt niet gewaagd worden, zonder op al die hinderpalen te stuiten, welke de Franschen den 18den Junij hebben tegengehouden. Aan de andere zijde van het ravijn bevond zich de Groote Redan, wier verlengde facen in holle wegen uitliepen, waar men geene enfileer-batterijen kon opwerpen en die noodig was, om ook hier het vóórliggend terrein door flankvuren te bestrijken. Het ontoereikende van dit werk werd verder te gemoet gekomen, door links en regts verscheidene batterijen aan te leggen, die zonder geënfileerd te kunnen worden, het aanvalspunt beheerschten.

De Kleine Redan, aan de Carénagebaai, moest tot linker steunpunt dezer uitgestrekte verdedigingslinie dienen, van welke de batterijen der Carrières en van den Groenen Heuvel als 't ware de voorposten uitmaakten, ongerekend die menigte versterkte contre-approches, uit welke de Russen den aanval zoo bemoeijelijkten. Ook werden de zoogenaamde Witte Werken, waartoe de batterijen Seleginsky en Volhynië behoorden, tijdens het hevigste vuur der belegeraars daargesteld.

Over 't geheel is er niets oorspronkelijks in het plan dezer werken.

Hun tracé is alleen opmerkenswaardig, door het buitengewoon talent waarmede van het terrein partij werd getrokken, even als door den spoed waarmede men zulke krachtige verdedigingsmiddelen daarstelde; juist op het oogenblik, dat zij noodig waren om de bedreigde stad te redden.

Wat echter nimmer te voren gezien was, is het geduchte armement dezer werken, aangezien het aantal en de kalibers der vuurmonden alles overtrof wat ooit was aangewend, om een aanval af te slaan. Hier ziet men nu die sterke frontaalvuren, zoozeer door den Heer FERGUSSON aangeprezen, eene geduchte uitwerking doen; en het lijdt geen twijfel, of deze zóólang gerekte verdediging mag voor een groot gedeelte daaraan worden toege-

Digitized by Google

schreven; doch hoe belangwekkend voor het overige genoemd artikel is, ook zij kunnen den titel van *Science moderne de l'attaque et de la défense des places*, niet regtvaardigen; want even als de schrijver der aanteekeningen op dat artikel, hieromtrent verwijst naar de belangrijke kat-batterijen in sommige onzer vestingen, zooals Breda bijv., welke in verband met den hoofdwal en de buitenwerken, juist die terrasvormige aardewerken vormen, van waar die regtstreeksche of frontaalvuren moeten uitgaan, even zoo moet ik er aan herinneren, dat ook VAUBAN, in zijn *Traité de l'attaque*, meer dan eens waarschuwt, het punt van aanval niet te kiezen tegen uitgebreide fronten, waar de verdediger aan het geschut des belegeraars een even groot getal stukken zou kunnen tegenoverstellen; dat voorts de krijgsgeschiedenis ons als voorbeeld geeft, hoe bij de verdediging van Turyn, in 1706, een sterk frontaalvuur de Franschen de grootste verliezen deed ondergaan en er toe medewerkte, dat zij, na eene vruchtelooze belegering van 92 dagen, genoodzaakt werden, het beleg op te breken en Noordelijk Italië te ontruimen.

Het beleg van Valenciennes, in 1793, toont ons alsmede aan, hoeveel de Oostenrijkers door het hevig frontaalvuur der lange courtine van het aangevallen front, zelfs na de voltooijing hunner 3e parallel, nog te lijden hadden.

Zoodra had TODTLEBEN niet ontwaard, dat de Malakofftoren het ware punt van aanval werd, of hij besteedde al zijne zorgen aan de voltooijing en versterking dezer werken; en de aanleg der redouten Seleginsky, Volhynië en Kamschatka getuigt van de stoutheid, waarmede de Russen, onder het vijandelijk vuur en blootstaande van ieder oogenblik door eene groote overmagt te worden aangetast, alle gevaren trotseren, om hunne verdedigingsliniën grooter en geduchter omvang te geven.

Wij zien tevens een systema van contre-approches aanwenden, waarvan geen tweede voorbeeld in de geschiedenis bestaat, en wier hooge waarde, hier even voldoende gebleken is, als de mogelijkheid om ze aan te leggen, zelfs onder het hevigste vuur van den belegeraar.

De schrijver van de *Militairische Betrachtungen über die Vertheidigung von Sebastopol*, waarin men wetenswaardige bijzonderheden zal vinden opgeteekend, wijst onder anderen ook op de eigenaardigheden dezer bevestiging, die de voorkeur verdient boven zoo menige andere, in tijd van vrede, naar de regels der kunst met groote kosten daargesteld.

Door de met beleid gekozen rigting der vuurlijnen, wier verlenging zich in diepe ravijnen of zulke plaatsen verloor, waar de aanleg van batterijen onmogelijk was, kon aan de meeste dier frontaalvuren, welke noch aan het vijandelijke ricochet-, noch aan het enfileervuur blootgesteld waren, het

Digitized by Google

maximum van stukken, en dus het maximum van kracht worden gegeven, aangezien de zooveel plaats wegnemende traversen onnoodig werden.

De ruime geschutloopgraven, de breede walgangen, en die inwendige ruimte der werken lieten eene gemakkelijke communicatie toe, gaven het voordeel dat de bewapening en de bediening met spoed konden geschieden, en gedemonteerd materieel zeer spoedig kon vervangen worden.

De niet hooge wallen maakten het opbrengen van het geschut, zelfs van het zwaarste kaliber, gemakkelijk; en het op de plaats zelve voorhanden zijn van aarde, om elke toegebragte schade dadelijk te kunnen herstellen, leverde een voordeel op, waarvan men hier al de waarde leerde kennen.

De groote binnenruimte der werken maakte eene bresverdediging mogelijk, die nergens zoodanig konde plaats hebben.

De uitgebreidheid der liniën en de openingen tusschen haar bestaande, waarop ik reeds vroeger heb gewezen, lieten daarenboven toe, met groote troepenmassa's te deboucheren en deze weder op te nemen, dat zoowel bij het doen ondersteunen en aflossen der verdedigers van de voorgeschoven posten, als tot het doen der groote uitvallen, van het hoogste belang was.

De bewapening van al die werken met zoovele en zoo zware vuurmonden, buiten verhouding met alles wat de geschiedenis omtrent vroegere verdedigingen mededeelt, kan alleen worden toegeschreven aan den exceptionnelen toestand waarin Sebastopol verkeerde, als zijnde eene van Ruslands grootste en rijkste stapelplaatsen, terwijl men tevens beschikken kon over het materieel eener aanzienlijke oorlogsvloot.

Dat de hoofdverdediging uit aardewerken bestond, is, naar mijn inzien, niet toe te schrijven, zooals de schrijver van het opstel: *La science moderne, enz.* het doet voorkomen, aan de ondervinding der Russen bij Silistria opgedaan, en aan het verwerpen der vooroordeelen van de oude school, maar alleen dááraan, dat Todtleben, door de omstandigheden en den spoed waarmede alles in gereedheid moest worden gebragt, er toe gedrongen werd, uitsluitend aardewerken te bezigen, en de mogelijkheid niet bestond, ze van revetementsmuren te voorzien, welke, behoorlijk gedekt, hunne kracht nog aanmerkelijk zouden hebben vermeerderd.

De Engelsche generaal Burgoyne merkt toch te regt aan, dat, indien de werken voor Sebastopol, op de permanente wijze waren bevestigd geworden, de geallieerden verpligt zouden geweest zijn, hunne bresbatterijen op den buitengrachtsboord aan te leggen, om dan nog slechts openingen van eene bepaalde uitgebreidheid in de muren te verkrijgen, welke nimmer genoegzame ruimte zouden hebben aangeboden voor de enorme groote stormkolonnes, door welke het alleen gelukte die sterkte te nemen; terwijl

Digitized by Google

nu, daarentegen, de aardewerken door het aanhoudend kanonvuur, als 't ware over hunne geheele uitgestrektheid, eene algemeene bres vormden; en aan die groote troepenmassa's den toegang verleenden, waardoor het doel eindelijk kon bereikt worden.

Als men nu de verdedigingselementen welke gewone vestingen meestal aanbieden, tegen deze overstelt, namelijk: geene genoegzame frontbestrijking van het vóórliggend terrein; hooge en smalle walgangen, aan enfileer- en ricochetvuur blootgesteld, waar vooral het geschut van zwaar kaliber zeer moeijelijk op te brengen en nog moeijelijker te verwisselen is, en eene gemakkelijke communicatie onmogelijk is; menigvuldige traversen, wier plaats anders door vuurmonden kon worden ingenomen; dikwijls geen genoegzame aarde om de beschadigde werken met spoed te herstellen; de weinige en smalle openingen om te deboucheren; de kleine wapenplaatsen in den bedekten weg; de meestal geringe bewapening, waardoor de belegerings-artillerie spoedig eene beslissende overmagt verkrijgt, enz., enz.; als men dit alles bijeenvoegt, dan wordt het meer en meer duidelijk, hoe Sebastopol met de opgegevene verdedigingsmiddelen, zoo lang een beleg heeft kunnen uithouden, en dat aldaar krachten zijn ontwikkeld, zooals bij geene vroegere belegering ooit plaats gevonden hebben.

Wordt de verdediging van alle zijden den hoogsten lof toegezwaaid, en schijnen alleen de groote aanvallen van 25 October en 5 November den toets eener gestrenge kritiek niet te kunnen doorstaan, zoo worden op den aanval van Sebastopol, vele en, naar ik geloof, sommige met regt, gegronde aanmerkingen gemaakt.

Een der voornaamste bestaat daarin, dat de geallieerden niet terstond het ware punt van aanval gekozen en den Groenen Heuvel bezet hebben; dat zij niet vóór de komst van den generaal Niel begrepen, den aanval op den Malakoff te moeten concentreren, als zijnde dit de voorname sleutel der geheele positie. Verder wordt het den Engelschen als eene groote fout aangerekend, dat zij hunne eigene dekkingsmiddelen in geen beteren staat hebben gebragt, even als de slechte keuze der verdedigingswerken voor Balaclava, waarvan het profil zóó gebrekkig was, dat kavallerie er zelfs kon binnen dringen, en wier slechte bewapening en bezetting dan ook tot de bloedige verliezen van den 25sten October aanleiding gaven; terwijl waarschijnlijk de slag van Inkermann voorgekomen ware geweest, als zij de helft van den aan die slechte redouten verknoeiden tijd, besteed hadden om hunne positie aldaar te versterken.

Na den slag van Inkermann, toen eene overwintering voor Sebastopol noodzakelijk werd, had het geallieerde leger, volgens de meeste schrijvers,

Digitized by Google

beter gedaan, zich achter eene contravallatielinie voor elken aanval te vrijwaren; en in plaats van hunne soldaten de meest afmattende diensten te vorderen, hadden zij dan tijd en gelegenheid gehad, goede wegen aan te leggen, hutten te bouwen, depôts te organiseren, enz. enz.; de werken te Balaclava in de keel te sluiten en de baai van Kamiesch te versterken. Hierdoor zouden er welligt duizende menschenlevens minder opgeofferd zijn geworden.

Moeijelijk, zoo al niet onmogelijk is het, reeds thans, al het voorgevallene naar waarde te beoordeelen en het juiste verband tusschen oorzaak en gevolgen op te sporen; zeker echter is het, dat ook hier de invloed der verbeterde schietwapens is gebleken, terwijl het alleen door de versnelde vervoermiddelen mogelijk is geworden, op meer dan 1000 mijlen ver verwijderde kusten, dat aantal troepen en materieel te ontschepen, te versterken en te onderhouden, 't welk tot zulk een beleg gevorderd werd; een beleg, waarop geheel Europa zoo lang in gespannen verwachting de oogen gevestigd hield, wat geheel de wereld verbaasde, en dat zoovele bloedige offers heeft gekost.

De fouten die er mogten plaats vinden, werden steeds op eene waardige en roemvolle wijze hersteld; belegerden zoowel als belegeraars, hebben evenveel blijken gegeven van getrouwe pligtsvervulling, ook in de moeijelijkste omstandigheden, ook bij het hoogste gevaar, en hebben zich eene kroon van onverwelkbre lauweren gevlochten.

Bij de behandeling der twee eerste door mij gestelde punten van onderzoek, heb ik getracht eenigzins na te gaan, in hoeverre strategie en taktiek in de toekomst gewijzigd zouden kunnen worden, bij eene algemeene invoering en krijgskundige aanwending der versnelde middelen van vervoer en der zoo zeer verbeterde vuurwapens; terwijl ik tevens gewezen heb op de hoogstmerkwaardige uitkomsten, tot welke de belegeringen van Bomarsund, van Silistria en van Sebastopol hebben geleid.

Rusland weet het thans, hoe weinig zijne bolwerken van graniet bestand zijn tegen een goed aangebragt geschutvuur, tot welk eene waarde doeltreffend aangelegde, dapper verdedigde aardewerken kunnen stijgen, en hoe onvolledig, hoe onbeduidend soms de aanwending kan worden der verbazende strijdkrachten die het ter zijner beschikking heeft, als de middelen ontbreken tot haar vervoer.

Engeland heeft kunnen leeren, dat die rijkdom aan vervoermiddelen echter

Digitized by Google

weinig baat, bij armoede of gemis aan 't geen vervoerd zou moeten worden.

Beiden hebben aan Frankrijk gezien, tot welke eene krachtsontwikkeling het volk in staat is, tot welke hoogte het land zich verheft, welk een gewigt het legt in de schaal, waarin de algemeene wereldbelangen worden gewogen, als het, steeds ten strijde toegerust, zich overal vertoont met dat innige bewustzijn van kracht, 't welk steunt op eene doeltreffend georganiseerde zee- en landmagt, op een goedgezind, goedgewapend, goedgeoefend leger.

Ieder is tot de ervaring kunnen komen, hoeveel millioenen schats er te besparen vallen, als het zoo kostbaar muurwerk door doeltreffend aangelegde aardewerken wordt vervangen.

Ofschoon de toekomst voor het oog van elken sterveling in het duistere ligt; ofschoon zij een gesloten boek is voor ons allen, zoo geven echter een naauwgezet onderzoek der geschiedenis van het verledene, en eene juiste waardering van het heden, soms de middelen aan de hand, niet om den digten sluijer welke het toekomende omhult, geheel of gedeeltelijk op te ligten, maar wel om uit gebeurde of plaatshebbende zaken, haren waarschijnlijken voortgang, eenigzins af te leiden en te voorzien.

De geschiedenis van hetgeen was of is, treedt dikwerf op als profetes van hetgeen zijn zal; en de lessen welke zij aanbiedt, mogen althans niet in den wind worden geslagen en verloren gaan. De nuttige betrachting dier lessen toch, stelt den vooruitgang dáár van al wat behoort tot het gebied van wetenschap en kunst; geeft het middel aan de hand tot verdere, hoogere ontwikkeling, en streeft steeds naar meerdere volmaking.

Ook in het voeren van den oorlog is de nuttige betrachting en toepassing van vroeger ontvangen lessen duidelijk zigtbaar; en als men de vorderingen nagaat, welke het krijgvoeren in de laatste eeuwen heeft gemaakt, die uit de ruwe aanwending van kracht tegen kracht, van geweld tegen geweld, eene wetenschap heeft doen ontstaan, welke zoovele andere wetenschappen omvat, welke in zoovele kunsten ingrijpt, dan, geloof ik, is de voorspelling niet gewaagd, dat zij eene toekomst van groote ontwikkeling te gemoet gaat, bij eene oordeelkundige toepassing en ruime aanwending van middelen en krachten, die in de laatste jaren zulke reuzenschreden hebben gemaakt; namelijk: stoomkracht en verbeterde vuurwapens.

Laat ons nu nog een oogenblik ons bepalen bij de lessen welke de geschiedenis onzer dagen aanwijst.

Zij leert, dat het tijdperk nog niet dáár is, in 't welk de vredepalm de banier zijn zal, waaronder alle volkeren zich scharen, de scepter onder

Digitized by Google

welke koningen, vorsten en staten zich buigen zullen; dat de tijden nog verre zijn, waarin algemeene vrede en ongestoorde rust zullen heerschen, waarin oorlog en twist tot het verledene zullen behooren. Hoe bitter toch stelt de hedendaagsche geschiedenis de voorstanders van vrede en rust niet te leur; hoe jammerlijk heeft zij al die vooruitzigten, en die dwaze voorspellingen van voortdurend aanhoudenden vrede niet bedrogen; hoe heeft zij, in spijt van alle vredes-congressen, niet den spot gedreven met de droombeelden dier utopisten, dat de tijd gekomen was, waarin geen zwaard meer getrokken, waarin geen schot meer vallen zou; droombeelden waarmede sommigen ook anderen in slaap trachten te wiegen!

De groote les der geschiedenis van onze dagen, zij klinkt luide en verre, zij rigt zich tot ieder volk, tot elken staat: Bereidt u ten oorlog! In deze les liggen vele andere lessen opgesloten; — wee het volk, welke ze in den wind slaat!

In hoeverre die les van toepassing kan worden voor Nederland, zal ik in de volgende regelen hier en daar trachten aan te toonen.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN BELGIE IN 1830 EN 1831.

(*Vervolg van N°. 1, Bladz.* 32.)

14 *Sept. Brussel.* 's Avonds ten zes ure heeft er eene vereeniging plaats van afgevaardigden der sectiën van de burgerwacht, op het stadhuis, ten einde een adres aan de Gedeputeerden der zuidelijke provinciën aan te bieden. Dit adres, door den Heer VAN DE WEIJER voorgesteld, wordt met algemeene stemmen aangenomen en houdt hoofdzakelijk de verklaring in, dat de troonrede eene groote opgewondenheid in Brussel heeft te weeg gebragt, met de uitnoodiging aan de Gedeputeerden om den Haag te verlaten, indien zij van den Koning de concessiën niet verkrijgen konden, welke overeenstemden met het gevoelen in dat adres uitgedrukt. Behalve het adres, in het stadhuis aangenomen, is een ander stuk van denzelfden aard ter teekening aangeboden aan eene groote menigte andere personen. Den afgevaardigden die met de overbrenging van de adressen der sectiën en der burgers belast waren, werd tevens opgedragen, aan de gedeputeerden mede te deelen dat Mons, Namen, Charleroi, Aelst, St.-Truyen enz. er zich mede vereenigden.

16 *Sept. Luik.* Er hebben dezen dag eenige ongeregeldheden plaats gehad. Men heeft de Oranjevlag willen hijschen. Deze poging heeft geen gevolg gehad.

18 *Sept. Namen.* De generaal VAN GEEN verklaart de stad in staat van beleg, en stelt het Keizerlijk decreet van 24 Dec. 1811, Ch. IV, in werking.

19 *Sept. Brussel.*

In den nacht van den 18^{den} op den 19^{den} waren patrouilles uitgezonden in de rigting van Vilvoorden en van Tervueren, op de tijding dat de troepen des Konings vedetten vooruitschoven. De patrouille, die naar Tervueren gerigt was, maakte zich meester van vier paarden, aan de maréchaussée toebehoorende en bragt ze in de stad. Dit werd afgekeurd door eene

Digitized by Google

proclamatie van de *Commission du sûreté* en door de bevelhebbers en leden van den raad der burgerwacht. Deze proclamatie verbitterde de gemoederen. Eene ontelbare menigte komt bij het stadhuis te zamen. De Luiksche bende verschijnt er met haar vaandel en begaf zich met slaande trom naar de *Commission du sûreté*. Zij werd gevolgd door eene groote menigte burgers, die geweren eischten. De Heer Rogier deed hun al de geweren die in de kazerne Elisabeth waren, uitdeelen. De menigte bleef desniettegenstaande op het plein verzameld. Tegen middernacht schoot iemand een pistool af te midden eener groep. Toen gaf de burgerwacht vuur op de menigte en de groepen verstrooiden zich, dien ten gevolge, naar verschillende rigtingen. Eenige posten der burgerwacht werden ontwapend, zonder dat men de burgers leed deed; deze losbranding had echter het volk zeer verbitterd. Een groot aantal werklieden vereenigde zich.

20 *Sept.* — des morgens ten 6 uur. Het korps dat aanzienlijk versterkt was geworden, begaf zich naar de Grande Place en de kazerne der Luikenaars. De stad was in groote opschudding. In een oogenblik was eene menigte posten van de burgerwacht ontwapend, en ieder die een geweer had snelde naar de Grande Place. Ten 10 uur des morgens werden de deuren van het stadhuis door het volk opengeloopen. Men vond er eene groote menigte geweren en sabels, waarmede het volk zich wapende. De *Commission de sûreté* werd ontbonden om vervangen te worden door een voorloopig bewind. — De Heer d'Hoogvorst behoudt het kommandement van de nieuwe burgerwacht.

19 *Sept. Luik.* Een hondertal jongelieden heeft zich des avonds naar het fort la Chartreuse begeven, om er zich meester van te maken. Maar zij hadden geene ladders meêgenomen en geene geweren, en moesten dus van hunnen aanval afzien.

21 *Sept. Luik.* Ten 10 uur in den morgen, is de kompagnie artillerie van de burgerwacht, voorzien van ladders en gevolgd door eene talrijke menigte, naar de Chartreuse gegaan. Aan den voet des muurs gekomen, eischten zij de bezettiug op, zich over te geven. Na de weigering om de poorten te openen, werden de ladders aangebragt, en weldra waren de aanvallers meester van het fort, en de Luiksche vlag werd geheschen. De kompagnie artillerie stond onder de bevelen van den professor ex-luitenant der genie d'Andelis.

Brussel. Omtrent 2 uur verscheen een detachement Hollandsche dragonders op den weg van Schaerbeek, tot op een paar geweerschotsafstanden van de stad. Dit gaf alarm. De alarmklok luidde weldra van de St.-Gudule; de generale marsch werd in de straten op 't zelfde oogenblik geslagen en de

Digitized by Google

burgerwacht kwam in het geweer. Ten half drie was een bataillon van die garde in bataille voor de Schaerbeeksche poort. Twee stukken geschut, die men eerst boven aan de Rue Royale had geplaatst, werden een oogenblik later iets lager en in batterij gebragt bij den uitgang van het tweede retranchement en bij de burgerwacht. De Laekensche en Leuvensche poorten werden eveneens bezet en tegen 3 uur had er bij Dieghem een gevecht plaats tusschen de vrijwilligers uit de stad en de dragonders. Op dit tijdstip werd de proclamatie van Prins Frederik in Brussel bekend. De barikaden werden versterkt en men rigtte er overal nieuwe op. — In den morgen zijn 150 vrijwilligers uit Leuven te Brussel aangekomen en werden in de St.-Elisabeth gekaserneerd.

22 *Sept. Brussel.* Kort na middernacht werden verkenningen van het leger door de voorposten van de stad aangekondigd. De klokken van alle kerken luidden en de generale marsch werd geslagen. De geheele stad was in een oogenblik op de been. De artillerie trok over de boulevards. Terzelfder tijd circuleerden er patrouilles. Ten 2 uur hield het klokkengelui op. De patrouilles bleven onder de wapenen; maar de ongewapende inwoners gingen langzamerhand naar huis en alles werd weder rustig.

Talrijke detachementen vrijwilligers zijn op verschillende tijdstippen uit de Schaerbeeksche en Vlaamsche poorten getrokken en sedert 8 uur in den morgen heeft het geweervuur niet opgehouden in de beide rigtingen van Dieghem en Zellick. Zij die de Schaerbeeksche poort waren uitgetrokken, hadden te doen gehad met de dragonders en verscheidene kompagniën grenadiers en jagers, die artillerie bij zich hadden. In den achtermiddag hebben de Hollanders gebruik gemaakt van hunne artillerie.

23 *Sept. Luik* In den morgen heeft het volk het magazijn van den Heer de Villers geforceerd en er verscheiden honderde geweren uit weggenomen. De menigte heeft zich bij verscheidene fabrikanten begeven waar zij wapenen meende te zullen vinden. Men had vernomen, dat een vrij talrijk korps infanterie en kavallerie, uit Maastricht gekomen, zich te Oreije had opgesteld en de communicatie belette. Die tijding had de gemoederen verbitterd, en in den avond had men eene kolonne van 1000 man, met twee stukken vereenigd, die door de voorstad St. Marguerite uittrok. Eene andere minder sterke kolonne trekt uit de Tongersche poort. De eerste kolonne komt tegen middernacht te Oreije en eischt van den eersten post dat zij zich zal overgeven. Op hare weigering begint een levendig geweervuur. De Luikenaars hadden 1 doode en 3 geblesseerden.

23 *Sept. Brussel.* Toen de troepen hunnen marsch naar de stad aanvingen, vonden zij de toegangen geheel onbezet, en was het gerucht verspreid dat

Digitized by Google

de Luikenaars allen vertrokken waren, hetgeen de hoop opwekte, dat de gematigde partij de overhand had bekomen. De generaal DE CONSTANT, slechts vergezeld door eenige officieren van den generalen staf, ging vóór de éclaireurs van de voorhoede, op een vrij grooten afstand, tot tegenover de Schaerbeeksche poort. Maar weldra veranderde het tooneel. Het hek van de poort bleek gedekt te zijn door eene diepe coupure en door eene borstwering, en weldra gaven eenige geweerschoten op die officieren zonder troepen, het teeken tot het gevecht. Het begon tegen 8 uur 's morgens bij deze poort en nagenoeg gelijktijdig bij de Leuvensche. Eenige schoten uit onze stukken bragten de verdedigers van de Schaerbeeksche poort aan het wankelen. De kapitein HARDY van de grenadiers, doet in den overgang over de gracht, die deze poort dekte, een friesche ruiter opruimen en men opende het hek. Het bezit van deze twee poorten had weldra dat van eene groote uitgestrektheid der boulevards ten gevolge. Een stuk geschut dat daar was opgesteld om den toegang tot de stad door de Leuvensche poort te flankeeren, werd door de lanciers genomen. Toen de troepen op de boulevards waren opgesteld en bij de poorten positie hadden genomen, werd eerst de Rue Royale door een bataillon infanterie bezet; daarop werd een bataillon grenadiers langs deze straat tot aan het park geplaatst. De troepen van den generaal POST gingen langs de boulevards naar de Rue Ducale en de Place du Palais en vatten post in de Rue de Namur, terwijl het gevecht op al de tusschengelegen punten begon, even als in de straten, die op de Paardemarkt uitkwamen en in de Leuvensche straat.

De verdediging der stad was ten naastenbij op de volgende wijze georganiseerd: De Luikenaars waren in den omtrek van de Schaerbeeksche poort. Het vrijkorps van RODENBACH en de vrijwilligers van de 6e sectie insgelijks. Men vond zelfs in verscheidene huizen tien gewapenden. Op alle punten werd het vuur uit de huizen sterk onderhouden door geoefende schutters, terwijl andere hunne geweren laadden. De opstandelingen waren in de huizen gedekt en buiten bereik, schoten uit de vensters en zolderramen, en om alle gevaar te vermijden, waren zij achter in de vertrekken teruggegaan, hetgeen zelfs den rook hunner schoten aan het gezigt onttrok, of wel verspreidden zij den dood in onze gelederen, van boven van de daken, waarvan zij slechts eene pan opligtten, die terstond na het schot weder neêrviel. De soldaten waren genoodzaakt, om zich aan dit moorddadig vuur te onttrekken, in de huizen door te dringen en de oproermakers die er zich in verscholen, uit te halen. Deuren en muren werden ingeslagen en bloedige worstelingen hadden er plaats. Als de vijand in zijn schuilhoek bereikt werd, dan werd hij omgebragt, maar dikwijls vonden

Digitized by Google

de soldaten den dood vóórdat zij hem bereikten, op de trappen en door de deuren. In de bovenstad was het gevecht hevig. De twee stukken ligte artillerie, die de verdediging van de Schaerbeeksche poort hadden belet, door den majoor KRAHMER geleid, hadden de beweging der grenadiers gevolgd. Die hoofdofficier deed daarop twee stukken opstellen bij eene sterke barikade, welke de Place Royale afsloot, en naauwelijks had hij er zijn vuur geopend, toen hij-zelf moorddadig beschoten werd uit de ramen van het hôtel Bellevue, en de hotels tegenover de balustraden en terrassen gelegen. 18 Officieren, onderofficieren en kanonniers bevonden zich bij die twee stukken en in weinige minuten waren bijna allen gekwetst. De majoor KRAHMER, die een der twee stukken met twee hem overgebleven kanonniers bediende, werd door een kogel in de borst getroffen en gaf kort daarna den geest in het paleis des Konings. De toegang tot die twee stukken werd gedurende den geheelen dag door de grenadiers verdedigd; maar in den nacht maakten de opstandelingen er zich meester van. Het gevecht tegen overal ontoegankelijk opgestelde vijanden, had op alle punten denzelfden uitslag. Zoowel in de Rue Verte als in de Rue de Namur, had zich het gevecht tegen den middag uitgebreid tot aan de Place de la Porte de Namur. Onze troepen bragten het vuur tot zwijgen van een stuk geschut, op den boulevard van de Halsche poort geplaatst, hetwelk door de lanciers genomen werd. Men moest met kanon bresschieten in de huizen aan het uiteinde van de Rue de Namur, waarin zich opstandelingen hadden genesteld, en toen later troepen, door den majoor NEPVEU geleid, beproefden om door die straat naar de Place Royale door te dringen, werden zij, na twee barikaden te hebben vermeesterd, aan het andere einde der straat door een hagelbui van kogels en steenen begroet, die het onmogelijk maakte verder door te dringen. — Men had niet meer dan 30 à 40 burgers in het paleis gevonden. Zij waren ontmoedigd door het overwigt, dat het graauw in de vorige dagen verkregen had, en beschouwden het als eene onmogelijkheid, dat de overige burgers iets ten voordeele onzer troepen zouden ondernemen. De stad was opgepropt met gewapenden en het gemeen zou iedereen ter dood gewijd hebben, die den wensch deed blijken, om de troepen te doen binnenrukken. — Weinige uren na het bezetten van het hooge gedeelte der stad, werd aan Prins FREDERIK gerapporteerd, dat het bezetten van het overige gedeelte niet kon geschieden, zonder ieder gebouw afzonderlijk te belegeren, waar eene algemeene verwoesting en de dood van alle bewoners het gevolg van zou zijn. Dien ten gevolge besloot de Prins, den luit.-kolonel DU GUMOËNS te zenden, om te trachten eenig hoofd, of eenig bewind bij de opstandelingen te vinden, en te

Digitized by Google

overreden om met hem te komen onderhandelen. Die hoofdofficier, hoewel voorzien van een witten doek als teeken van parlementair, werd gruwelijk mishandeld in eene dwarsstraat bij de oude Leuvensche plaats, en aangevallen door eene razende menigte. Hij kwam niet dan na groote omwegen, en op gevaar af van door het graauw vermoord te worden, bij de kaserne der Pompiers, waar hij door den generaal Mellinet uit de handen van het gepeupel verlost werd. Hier kon hij eerst het doel zijner zending doen kennen. De oproerlingen hebben sedert voorgewend, dat, om er aan te beantwoorden, van hunne zijde parlementairs waren gezonden naar den Prins Frederik, en dat men in weerwil hunner witte vlag, op deze was blijven vuren. Werkelijk werd aan den kolonel de Gumoëns een vrijgeleide gevraagd om door de Koninklijke troepen te geraken; maar daar de personen, die er gebruik van maakten, in plaats van den weg te nemen, die hun was aangewezen langs de Namursche poort, waar het gevecht minder hevig was, zeiden, dat zij het hadden vertoond in de rigting van de Rue Royale, waar het hun onmogelijk was het vuur van hunne eigene partij te doen ophouden, die in een groot aantal huizen verstrooid was, is het niet te verwonderen, dat zij zich niet hebben kunnen doen erkennen. In den loop van den dag, nadat de zending van den kolonel de Gumoëns in de stad bekend was geworden, vereenigden zich een zeker aantal van de aanzienlijkste inwoners in het Quartier des Pompiers. Zij drukten de begeerte uit, aan den wensch van den Prins toe te geven. Zij gingen op hetzelfde oogenblik over tot het benoemen eener commissie van het voorloopig gouvernement (zamengesteld uit drie leden, de Heeren d'Hoogvorst, Rogier en Jolly; de benoeming dier commissie werd den volgenden dag aan de inwoners van Brussel bekend gemaakt), die naar den Prins zou gaan, en in dien tusschentijd zonden zij iemand naar Z. K. H., met een brief van voornoemden hoofdofficier.

De kolonne, zamengesteld uit 3 eskadrons huzaren en het 1e bataillon van de 5e afdeeling, onder de bevelen van den kolonel van Balveren, die een schijnaanval op de Vlaamsche poort moest doen, kwam ten 8 ure des morgens in de stad, op de dringende uitnoodiging der inwoners, die de soldaten onthaalden. Maar op de Marché aux Poulets gekomen, werden zij door diezelfde burgers, die hen eerst goed ontvangen hadden, aangevallen. De ramen werden geopend en een regen van geweerkogels, keijen, balken, brandende kagchels, stroomen van kokend water en kalkwater, stortten neêr op de kolonne, bragten haar in verwarring en noodzaakten ze tot den terugtogt. Nadat de infanterie, na een verlies van 90 man en 3 ruiters, hare wapens had weggeworpen, ging de kolonne naar Zeelink-

Digitized by Google

Capelle, waar zij positie nam. De kolonel Chenofski en de majoor van Borselen werden gevangen genomen.

Ten vier ure zweeg de artillerie der troepen, terwijl die uit de stad nog vurende bleef. De vrijwilligers van Wavre kwamen in de stad en snelden naar het gevecht, dat tot half zeven duurde. De nacht na dit gevecht was rustig.

24 *Sept. Brussel.* De Baron d'Hoogvorst begaf zich in den nacht van den 23sten op den 24sten naar den Prins Frederik, en verklaarde hem dat er geen wapenstilstand mogelijk was, dan bij evacuatie van de stad. Maar de Prins antwoordde, dat hij daartoe geen order kon geven, dan met autorisatie van den Koning; dat hij evenwel van harte wenschte den ondergang der stad te voorkomen, en dus de vernieling niet zou uitbreiden, dat de troepen strikt verdedigend zouden blijven, en dat het beste bewijs, hetwelk men geven kon, dat men de anarchie meester was, die hij had willen voorkomen, zou zijn, dat men het gevecht deed ophouden; dat het doel waarmede de troepen in Brussel gerukt waren, bereikt zou zijn, zoodra de burgerwacht gereorganiseerd zou zijn en het gepeupel tot de orde teruggebragt, en dat men, zoodra men zou opgehouden hebben de Koninklijke troepen als vijanden te behandelen, zou kunnen onderhandelen en de dienst der troepen met de burgerwacht gezamentlijk regelen, of de rust door eenig ander middel verzekeren.

De troepen hadden van den nacht van den 23sten op den 24sten gebruik gemaakt, om zich meester te maken van de eerste huizen binnen de Namensche poort, en hadden zich geheel en al opgesteld in het Paleis des Konings. Eenige nieuwe detachementen waren tot in het Park doorgedrongen. De Brusselaars kregen nieuwe versterkingen: Hall, Gosselies, Anderlecht enz. zonden gewapende afdeelingen, die dadelijk na hunne aankomst in het vuur gingen. De vrijwilligers van Braine-la-Leud, Waterloo, Genappe kwamen na den middag in de stad. Ieder dier detachementen werd door de opgewonden kreten van het volk ontvangen; er werd hun overvloedig drank geschonken, en die ontvangst werd gevolgd door een aanval op de troepen, hetzij op de boulevard, bij de Namensche of Schaerbeeksche poort; hetzij in de Rue Royale of Place Royale, maar vooral in het Park.

De burgers verdreven langzamerhand de troepen uit al de huizen van de Rue de Namur. Zij slaagden er ook in, zich meester te maken van verscheidene huizen, die het park domineeren, onder anderen van het Hotel de Bellevue, en deden van daar kogels regenen op de troepen. De Brusselsche artillerie plaatste zich bij den uitgang van de Montagne de la Cour bij de Place Royale; de Koninklijke artillerie stond bij het hek van het

Digitized by Google

Park. In den loop van den dag breidden de troepen zich uit tot aan de kerk van Caudenberg. Gedurende dien tijd begaf zich een groot aantal burgers van Brussel door het vuur heenen naar den Prins, en keerde in de stad terug om te trachten het volk te bedaren; zelfs priesters wilden hunne vredesbetrekking doen gelden, om de woede te stillen.

De Prins had uit menschlievendheid het grootste gedeelte der gevangenen, die men bij hem had gebragt, losgelaten.

Gedurende den avond vuurde de artillerie met gloeijende kogels op de stad; en verscheidene granaten sprongen in de straten en in de huizen. De manége en een huis van de Rue Royale geraakten in brand. In de stad werd eene proclamatie uitgevaardigd en in den namiddag aangeplakt, waarbij de zamenstelling van een voorloopig bewind werd aangekondigd, bestaande uit de HH. Baron van der Linde d'Hoogvorst, Ch. Rogier en Joly, oud officier van de genie. Terzelfder tijd werd er een brief openlijk bekend gemaakt van den Heer de Neef, opperbevelhebber van de burgerwacht van Leuven aan den Baron d'Hoogvorst, welke vermeldde, dat de stad Leuven, den 23sten, ten 7 uur des morgens, aan de zijde van de Mechelsche poort was aangevallen; dat men er verscheidene granaten in geworpen had en daarop teruggetrokken was. Volgens dien brief schijnt het, dat het korps van den generaal Cort Heijligers zich nog gedeeltelijk voor deze stad moet vertoond hebben met eene talrijke artillerie, welke men eenigen tijd heeft doen vuren, tot dat de Leuvenaars, omtrent ten 2 ure, een uitval gedaan hebben, die deze troep noodzaakte naar Tirlemont terug te trekken.

Eene derde proclamatie verkondigt aan de Brusselaars, dat den soldaten, indien de stad genomen werd, eene plundering van twee uren werd toegestaan. (Zie de valschheid van dit berigt in een dagorder van Prins Frederik, gedateerd van den 26sten September.)

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

BESCHOUWINGEN OMTRENT DEN LOOP EN DEN KOGEL DER DRAAGBARE VUURWAPENEN.

Het onderzoeken der regels voor de schietoefeningen voorgeschreven, de praktische toepassing dier regels en het naauwkeurig nagaan van alles, wat aanleiding kan geven tot verbetering op het gebied der draagbare vuurwapenen, kunnen somtijds opmerkingen doen geboren worden, die, behoorlijk toegepast, tot grootere volmaaktheid leiden.

Wanneer men zich geoefend heeft in het schieten, zoowel met het gewone infanterie-geweer en met de bus, als met het Nederlandsch tirailleurgeweer, zal men dikwijls opgemerkt hebben, dat men met het eene vuurwapen beter schiet dan met het andere van dezelfde soort, zonder dat men zich, nadat er een naauwkeurig onderzoek heeft plaats gehad en er oogenschijnlijk geen gebrek bespeurd is, de reden van dit verschijnsel kan verklaren, waaruit men dan zou moeten afleiden, dat dit verschil eene toevallige omstandigheid is.

Beschouwen wij het vuurwapen niet van het oogenblik, dat het in gebruik is gesteld, maar van dat, waarop zijn loop vervaardigd is en nog beproefd moet worden.

Proefondervindelijk is bewezen, dat, wanneer men een geweer afschiet, na het, door middel van eene klemschroef of iets dergelijks, onbewegelijk te hebben gemaakt, de juistheid van het schot geheel verloren is.

De oorzaak hiervan is gelegen in de trillingen van den loop, die des te sterker en menigvuldiger zijn, naarmate de loop vaster is geklemd geweest.

Onderzoeken wij nu, in hoeverre het zou kunnen zijn, dat de beproeving van den loop een nadeeligen invloed op de trefkans te weeg bragt.

De beproevingswijze geschiedt als volgt:

Nadat de geweerloopen aan de kern zijn gesmeed, worden zij verder uitgeboord tot iets minder dan het ware kaliber, daarna uitwendig gladgeslepen en, tot het ondergaan van de eerste proef, voorzien van een hulpstaartschroef, waarin een zundgat met schoorsteentje is aangebragt. De

Digitized by Google

loop zelf is nu nog niets anders dan eene ruw bewerkte holle buis zonder zundgat.

Uit dezen loop wordt, met eene lading van 27½ wigtjes buskruid n°. 2 en den gewonen ronden kogel van 27 wigtjes, één schot gedaan, daarbij 2 papieren proppen gebruikende, waarvan één tusschen lading en kogel, en één op den kogel.

Na deze proef doorgestaan te hebben, wordt de loop afgewerkt, van zundgat, schoorsteentje, staartschroef, haft, enz. voorzien, en daarna nogmaals aan eene vuurproef onderworpen, maar nu met eene lading van 22 wigtjes van hetzelfde buskruid, een kogel van dezelfde zwaarte en twee proppen, op dezelfde wijze aangebragt, als boven is gezegd.

Daarna wordt de loop inwendig onderzocht en uitwendig behoorlijk bijgewerkt, van alle vettige stoffen ontdaan en gedurende één maand in de zoogenaamde vochtkamer geplaatst, ten einde, indien er zich kleine scheuren of andere dergelijke gebreken in mogten bevinden, deze door den roest, die zich op zoodanige plaatsen het eerst vertoont, te kunnen ontdekken.

Niet zelden gebeurt het, dat daardoor gallen, enz. worden bespeurd, die door het bewerken met vijl en boor geheel onzigtbaar waren geworden.

Deze wijze van beproeving is voorgeschreven voor het infanterie- en Nederlandsch tirailleur-geweer. Dit laatste wordt, na de beschreven proeven te hebben doorgestaan, van trekken voorzien en vervolgens naauwkeurig bekeken, zonder verder te worden onderzocht.

Voor de bus is hier te lande geene beproevingswijze vastgesteld.

De proefladingen voor de verschillende draagbare vuurwapenen zijn:

voor loopen van:	1ste schot.	2de schot.
infanterie- en Nederl. tirailleur-geweer . .	27.5 wigtjes.	22 wigtjes.
karabijn	18 »	14.5 »
jagerbus	18 »	14.5 »
pistool	15 »	12 »

De kernbussen, van gewone bussen vervaardigd door den loop op het kaliber van 17.1 streep uit te boren, worden na het boren beproefd met eene lading van 18 wigtjes enz.

Alhoewel er met elken loop slechts 2 proefschoten gedaan worden, doen wij de vraag, of hij, ten gevolge van de overgroote ladingen, welke daartoe gebruikt worden, welligt geene verandering in den vorm kan hebben ondergaan. Immers weet men, dat er door de uitwerking van het buskruidgas dikwijls eene zoogenaamde ontvorming of verplaatsing der ijzerdeeltjes ontstaan kan.

Daar echter niet te veronderstellen is, dat, ten gevolge der beproeving,

Digitized by Google

de loop zóódanig veranderd zou zijn, dat hij al reeds dadelijk bij het in gebruik stellen, een min of meer onjuist schot opleverde, zoo is het desniettemin welligt aan te nemen, dat hij daardoor spoediger onbruikbaar zal worden, dan het geval zou zijn, indien de proefschoten gewijzigd werden, of de loop op eene andere wijze werd beproefd.

Volgens Thinoux zal de trilling eens loops (infanterie-geweer), die in een toestel zoodanig is opgehangen, dat hij zich, na het afgaan van het schot, vrijelijk kan bewegen, slechts een halve streep in horizontale en vertikale rigting bedragen.

Deze schrijver beweert zelfs in zijne *Mémoire sur la nécessité de réparer l'âme des armes à feu, pour leur conserver la rectitude de leur tir*, dat, vermits de loop zeer weinig veerkracht bezit, de nadeelige invloed der beproeving zeer verschillend werkt en afhankelijk is van de wijze van ontbranding van het buskruid, van de beweging van den kogel in den loop, en van den toestand des loops zelven (*sa constitution intime*). Hij vergelijkt den invloed der beproeving van den loop bij dien, welke een sabelkling op eens kan bederven en zijne veerkracht doen verliezen, ten gevolge eener sterke, ruw en onvoorzigtig aangebragte buiging.

De naauwe aansluiting en persing des kogels, gedurende zijne beweging in den loop en de druk van het buskruidgas tegen het inwendige des loops, zijn 2 krachten, die op elk punt in den loop verschillend werken en die ontvorming en uitzetting kunnen te weeg brengen.

Daar nu de loop niet overal even veerkrachtig is, zal hij dien ten gevolge welligt aan een veranderlijken toestand onderhevig zijn.

Hoeveel zorg men ook besteden wil om de gelijknamige onderdeelen van de draagbare vuurwapenen van dezelfde soort zoo naauwkeurig mogelijk te vervaardigen, zal men zelden twee geweren aantreffen, wier loopen op dezelfde wijze trillen, omdat de trilling van te veel omstandigheden afhankelijk is, waaruit wij het dikwijls in 't oog vallend en bevreemdingwekkend verschil der draagbare vuurwapenen van dezelfde soort, afleiden.

Wij treden niet verder in de beschouwing, in hoeverre de beproevingswijze der draagbare vuurwapens, wanneer zij werkelijk een nadeeligen invloed op de latere trefkans heeft, in het vervolg zou moeten gewijzigd worden, en laten aan de beoordeeling van andere, meer ondervindingrijke personen het onderzoek over, naar de middelen om in dit gebrek, indien het werkelijk bestaat, te voorzien.

Wij willen alleen onze opmerkingen en denkbeelden mededeelen, gedachtig aan het: »*du choc des opinions jaillit la vérité*," en zijn tevreden wanneer zij ook slechts eene aanleiding tot nader onderzoek en verbetering worden.

Digitized by Google

Bij de vuurwapens met getrokken loopen zou de trilling zeer sterk en menigvuldig zijn, indien de ijzerdikte van den loop niet betrekkelijk zeer groot was, waaruit wij afleiden, dat de loop van het infanterie-geweer, model n°. 0 (welks ijzerdikte kleiner is), weinig geschiktheid bezit, om na met trekken te zijn voorzien, een juist schot op te leveren; en welligt te meer nog, omdat het, ten gevolge van de grootere en menigvuldiger trilling, denkbaar is, dat de kogel, niettegenstaande hij schijnbaar de trekken volgt en eene wentelende beweging heeft aangenomen, zich, op het oogenblik dat hij den loop verlaat, eenigzins omkantelt en dien ten gevolge, in plaats van het doel met zijn punt of bolrond oppervlak te doorboren, er plat tegen aankomt, waardoor hij niet alleen veel van zijne kracht verloren heeft, maar zelfs, vooral op grooten afstand, geheel kan afwijken en het doel missen (1).

Een behoorlijk onderhoud van de vuurwapens is noodzakelijk, om de juistheid van schot te behouden.

Het inwendige des loops, vooral wanneer hij getrokken is, vereischt een naauwgezet onderhoud en onderzoek.

Hierbij valt op te merken, dat zich dikwijls, ten gevolge van verwaarloozing, doffe, oneffene plekken vormen, waaruit gallen ontstaan; dat het klimaat en het jaargetijde een overwegenden invloed uitoefenen op het behoud der vuurwapenen; dat, in eene drooge en warme luchtstreek, het invretende van de overblijfselen van het verbrande buskruid, het kruidslijm, minder nadeelig zal zijn, dan in eene koude en vochtige streek (zooals over het algemeen in Nederland), omdat de vochtigheid van de lucht het kruidslijm aantrekt, het daardoor in zekeren zin vloeibaar maakt, oxydatie van het ijzer veroorzaakt en het inwendige des loops zeer sterk aandoet; en daar zijne nadeelige uitwerking op elk punt van den loop verschilt, naar mate van den aard en de ophooping van onzuiverheid, alsmede van de soort en zamenhang (hardheid of poreusheid) van het metaal, is het waarschijnlijk, dat het invretende kruidslijm spoedig oneffenheden (en daardoor welligt gallen) zal veroorzaken, indien de loop niet steeds goed onderhouden wordt.

Uit deze beschouwing leiden wij af, dat dit onderhoud meer zorg bij koude en vochtige, dan bij drooge en warme lucht vereischt.

Het bestaan van gallen is bij een in gebruik zijnd vuurwapen, vooral met getrokken loop, moeijelijk te onderzoeken, wanneer zij zich niet digt bij de monding of kamer bevinden.

(1) Iedereen, die met naauwlettendheid de schietoefeningen en de menigerlei omstandigheden, welke zich daarbij voordoen, nagaat, weet bij ondervinding, dat verscheidene der later teruggevonden kogels in hunnen vorm de duidelijke bewijzen opleveren, dat zij plat tegen de schijf aangeslagen waren.

Digitized by Google

Een hulpmiddel, hetwelk dikwijls het ontstaan van gallen voorkomt, is het behouden van het gepolijste in het inwendige des loops.

Verder merken wij onder de oorzaken op, die de juistheid van het schot benadeelen en den loop eindelijk onbruikbaar maken:

De wrijving van den kogel tegen het inwendige des loops, die een tegenstand doet ontstaan, waardoor de loop gewrongen wordt.

Deze beschadiging is afhankelijk van den tegenstand, dien de kogel bij zijne voortgaande en wentelende beweging in den loop ondervindt, en diensvolgens van de dikte en soort van metaal, en van de meerdere of mindere zachtheid van het lood des kogels

Alhoewel wij hier de dikte en soort van metaal, met betrekking tot de Nederlandsche tirailleur-geweren, volstrekt niet in kwestie brengen, zoo leiden wij echter uit onze beschouwing af:

1°. De noodzakelijkheid om de geweren ten minste ééns in het jaar te onderzoeken en op nieuw in te schieten, omdat de toestand des loops zoodanig veranderd kan zijn, dat de juistheid van het schot gedeeltelijk is verloren gegaan, en men door het inschieten niet alléén voorkomt, dat kleine gebreken invloed op de trefkans hebben, maar omdat daardoor dikwijls ontdekt wordt, dat de loop inwendig in zoodanigen toestand verkeert, dat het noodzakelijk is hem te herstellen.

2°. Dat het al dan niet doeltreffende van het invoeren des gepersten kogels een gewigtig punt van onderzoek is.

Eene eerste vraag, welke wij hier doen, is, of niet de geperste kogels harder zijn dan de gegotene, en daardoor den loop eerder dan deze laatste zullen beschadigen; eene tweede, of zij, wanneer men ze den tegenwoordigen vorm laat behouden, de trekken wel zoo goed zullen vullen.

Wij laten daarom aan deskundigen over, te beoordeelen en te onderzoeken, of het bij het invoeren van geperste kogels niet beter zou zijn hunnen vorm eenigzins te wijzigen, door namelijk de looddikte van het cilindervormig gedeelte te vergrooten (bijv. één streep meer looddikte), en in voornoemd gedeelte (in de rigting der as) 4 langwerpige verdunningen te maken (bijv. van één streep diepte), die in het inwendige des kegels te niet loopen en zich vernaauwen naar den voet van het kegelvormige gedeelte.

Hierdoor zou welligt de naauwe aansluiting van loop en kogel vergroot worden en het schot in juistheid winnen.

Bij de kernbussen heeft men wel eens ontwaard, dat zij langzamerhand veel van hare juistheid van schot verliezen, vooral op groote afstanden (boven de 400 pas), zonder dat er oogenschijnlijk gebreken kunnen bespeurd worden.

Digitized by Google

Misschien ligt de oorzaak in het gebruik van den geforceerden kogel, waardoor de druk van het buskruidgas tegen het inwendige des loops welligt al te groot is, of wel in den vorm en toestand der trekken, waardoor welligt eene zeer nadeelig op het vuurwapen werkende trilling ontstaan is, die ontvorming heeft veroorzaakt.

Bij sommige draagbare vuurwapenen is de ijzerdikte aan de monding des loops vergroot, hetgeen als zeer doeltreffend wordt beschouwd, omdat het metaal bij dat gedeelte niet, even als de overige deelen des loops, ondersteund is en zich daardoor meer tracht uit te zetten.

Dien ten gevolge zou dit bij de confectie van nieuwe geweren, een punt van overweging kunnen zijn.

Bij de aangehaalde oorzaken, die een vuurwapen langzamerhand onbruikbaar kunnen maken, voegen wij, het niet met de noodige omzigtigheid behandelen van het geweer bij de verschillende dienstverrigtingen.

Dikwijls verkrijgt het daardoor gebreken, die, alhoewel niet zigtbaar, desniettemin wezentlijk bestaan.

Een middel om den loop welligt zijne oorspronkelijke waarde en bruikbaarheid terug te geven, is, hem gedurende ongeveer één uur bloot te stellen aan eene hitte van 400°, hem daarna op nieuw te trekken en te polijsten, daarbij de diepte der trekken aan de kamer iets vergrootende.

Door deze bewerking zullen misschien de ijzerdeeltjes in hunnen vorigen toestand worden teruggebragt en de oneffenheden, deuken of gallen welligt verdwijnen.

Volgens Thiroux, zou deze bewerking voor gladde loopen om de 16, en voor getrokken om de 10 jaren moeten geschieden.

Wij besluiten onze opmerkingen met de beschouwing van den uitwendigen toestand des loops.

Alhoewel het dof houden van het uitwendige des loops, beter is dan hem te doen blinken, is deze wijze van onderhoud niet van dien aard, dat zij voor geene verbetering vatbaar zou zijn, te meer, omdat het dof houden dikwijls slechts gedeeltelijk wordt nagekomen en zich alleen bepaalt tot den loop, zoodat er van het beslag geen kwestie is.

Opvallend is het, dat men bij ons alleen de draagbare oorlogsvuurwapenen hunne metaalkleur laat behouden.

Eene reden, die men tot oplossing van dit raadsel zou kunnen aanhalen, is, dat men op die wijze beter kan nagaan, of de loop uitwendig goed onderhouden wordt.

Een bruine loop zou misschien dit onderzoek eenigzins moeijelijk maken, doch een grijze daarentegen kan geen hinderpaal aanbieden. Buitendien

Digitized by Google

behoort zulk eene bevreesdheid in den tegenwoordigen tijd niet te huis.

Ten slotte merken wij op, dat, vermits het grijzen van het uitwendige des loops, vele voordeelen heeft, het welligt wenschelijk zou zijn deze bewerking op onze draagbare vuurwapenen toe te passen.

Jhr. P. A. SERRARIS,
1ste *Luitenant.*

HERINNERING AAN EEN VROEG GESTORVEN INDISCHEN KRIJGSMAKKER (*).

(INGEZONDEN.)

Aan den schrijver van het werk, getiteld: »*Histoire des guerres contre les Princes de Bali,*" hebben wij een getrouw verhaal te danken, van de krijgsverrigtingen tegen dit eiland, gedurende de jaren 1846, 1848 en 1849.

Vele bijzonderheden dier expeditiën zijn ons daarin naar waarheid overgebragt.

Met genoegen werd dit werkje, in vloeijenden stijl en vol edele geestdrift geschreven, door het leger in Indië, maar vooral door hen ontvangen, welke aan die krijgsverrigtingen deelnamen, waarbij zooveel moed, zooveel standvastigheid werden aan den dag gelegd.

Dank zij den schrijver, die ze voor de geschiedenis bewaard, ze der vergetelheid ontrukt heeft.

Het is onze wensch alleen, eenige regelen te wijden aan de nagedachtenis van een onzer krijgsmakkers, die op jeugdigen leeftijd de eer der Nederlandsche wapenen in het verre Oosten hielp handhaven, en bij de vervulling van zijn pligt den dood vond; wij bedoelen den voor Bali gesneuvelden luitenant P. T. PRAGER.

Hij was de eerste van hen, die aan de Koninklijke Militaire Akademie hunne opleiding ontvingen, die zijne trouw aan Koning en Vaderland met den heldendood bezegelde.

Moge de eenvoudige mededeeling van zijne korte maar eervolle loopbaan den lezers van den *Militaire Spectator* welgevallig wezen, en de herinnering aan den wakkeren jongeling in de harten van velen, die hem gekend en hooggeschat hebben, verlevendigen.

(*) De Redactie plaatst met genoegen deze haar eerst onlangs toegezonden regelen, overtuigd, dat elke mededeeling, die den luister van het Indische leger verhoogen kan, weerklank vindt in het moederland.

Digitized by Google

Bij zijne aankomst in Nederlandsch Indië, geplaatst bij het 13e bataillon infanterie, mogt PRAGER zich al spoedig de genegenheid en vriendschap zijner kameraden verwerven; en weldra deed zich de gelegenheid voor, waarbij hij toonen zou, ook hunne achting waardig te zijn.

Andermaal moest het trouwelooze Bali getuchtigd worden.

Den 30sten April 1848, ligtte de vloot, welke de troepen naar Bali zoude overvoeren, het anker.

Ingedeeld bij de 2e kompagnie, onder het bevel van den beproefden kapitein DONLEBEN, werd de vriendschapsband tusschen PRAGER en zijne krijgsmakkers, gedurende den overtogt aan boord van het schip *F. A. Falck*, naauwer toegehaald. Hartelijk was hun omgang, want allen waren vol geestdrift en verwachting.

Den 6den Junij ankerde de vloot voor het eenigzins landwaarts ingelegene Boncoelan.

Tot de 1e kolonne, onder het bevel van den luitenant-kolonel SUTHERLAND behoorende, nam de 2e kompagnie, op den 8sten Junij, een krachtig deel aan de bestorming en verovering der meer of min versterkte kampong Boncoelan, ja, kreeg het zoo kwaad met den vijand, dat de kapitein DONLEBEN met hem handgemeen werd. De 1e luitenant PENNING NIEUWLAND der kompagnie, kreeg een schot langs het aangezigt, van zoo nabij, dat het ontvlammend kruid hem zoozeer in de oogen kwetste, dat hij buiten gevecht geraakte.

Doch de reserve der en tirailleur opgeloste kompagnie, onder de luitenants DICKMAN en PRAGER, dreef spoedig den vijand in verwarring terug.

Het was PRAGERS eerste beproeving; met moed stond hij die door.

Even moedig vinden wij onzen jeugdigen held, den volgenden dag, bij de bestorming van Djagar-Aga, terug. Reeds vroegtijdig had de 1e kolonne post gevat en stond gedeployeerd voor het front der oostelijke redoute n°. 2, waarin de hoofdmagt des vijands verzameld was. Een' geruimen tijd doorstond zij daar het verschrikkelijke vuur der redoute. De brave kapitein DONLEBEN moedigde, door voorbeeld en toespraak, zijne jeugdige krijgsmakkers tot moed en bedaardheid aan.

Die opwekking werkte krachtig op onzen PRAGER; onversaagd stond hij zijnen kapitein ter zijde. De 1e kompagnie moest met levensgevaar, onder een vernielend vuur, over eenige zwakke bamboezen ladders (de medegevoerde stormladders), de diepe grachten ten westen der redoute overtrekken. Zij volbragt die moeijelijke taak; hare officieren wezen haar den weg.

De 2e kompagnie moest de redoute in het front bespringen. Reeds was men op de contre-escarpe gekomen; onmogelijk was de beklimming. Daar

Digitized by Google

treft het doodelijk schot den braven, zoo beminden kapitein Donleben, en in den eigen oogenblik, wordt de linker hand van Prager, men wil met denzelfden kogel, doorboord.

De ongelukkige afloop van dezen aanval, zoo rijk in daden van moed en zelfopoffering, is, helaas! genoeg bekend.

Prager genas moeijelijk en langzaam in het hospitaal te Soerabaija, en keerde daarna tot zijn korps terug.

Hij behield wel het gebruik van de gewonde hand, maar bleef in deze altoos zeer gevoelig.

De 15de April 1849 zag die dappere schare weder voor de, in dien tusschentijd, zeer versterkte en uitgebreide werken van Djagar-Aga. Het 13e bataillon infanterie, dat zich het vorige jaar zoo roemrijk onderscheidde, en het bloed van zoo menigen dapperen vloeijen zag, zou ook nu weder de blijken geven van dienzelfden moed, van diezelfde trouw.

Het was de onvergetelijke Sorg, die bij Pamangkat zijnen ridderlijken moed met den dood bezegelde, welke het bataillon tegen het front der redouten geleidde, om, op hooger last, den vijand aldaar af te leiden, ten einde het omtrekkende 7e bataillon, in zijne gevaarlijke en moeijelijke taak, te gemoet te komen.

Tot digt vóór de gracht gekomen, zag men ook hier de onmogelijkheid om de werken te genaken; — van drie zijden ontving men het doodelijk vuur; maar zijnen last getrouw, stonden Sorg en zijne braven pal, dood en verderf het hoofd biedende.

Met opgeheven hand zijne bevelende gevende, trof hem een kogel, boven de pols der hand. Bloedverlies noodzaakte hem zich te verwijderen.

Het was dáár, dat onze moedige Prager een schot in de zijde ontving, 't welk hem deed nederzijgen; — een Madureesch fuselier zijner kompagnie (de naam van dien braven is mij onbekend gebleven), droeg hem op zijne schouderen uit het gevecht, toen een tweede schot hem in den hals trof, zijnen moedigen redder verwondde, en hem den heldendood sterven deed.

Diep betreurd door zijne hem achtende kameraden, werd hij 's anderendaags, op het eereveld zelf, aan den schoot der aarde wedergegeven.

Gewis, het leger verloor in hem een officier, die in beide veldtogten, de blijken gaf van beradenheid en moed, van wien men de beste verwachtingen koesteren mogt, wiens nagedachtenis bij hetzelve in eere blijven zal.

Digitized by Google

Ook zijn naam zal prijken op het eeregesteente dat wordt opgerigt, en aan het nageslacht de namen zijner helden vermelden zal.

En zijne vrienden? — Voor hen is het koude marmer overbodig; want de herinnering aan hem blijft leven in hunne harten.

BANTAM.

H.

UIT OOST-INDIË.

(INGEZONDEN.)

Er komen tegenwoordig veel flinke soldaten uit Nederland, evenwel meest vreemdelingen. Wat het *Tijdschrift van Neêrlandsch Indië* (September jl.) aangaande dat onderwerp zegt, is maar al te waar. Het klimaat en de groote verandering van voedsel, berokkenen hun reeds spoedig ziekten; de jenever en andere sterke dranken verergeren of vermeerderen die op eene verschrikkelijke wijze. Moedeloosheid, heimwee, overvallen hen, en treurig is het om aan te zien, hoeveel er door den dood worden weggemaaid, die, in eene gezondere bergstreek, op eene plaats waar geen sterke drank te krijgen is, gespaard zouden gebleven zijn. Buitenzorg zou misschien geschikt zijn voor een groot depôt Europesche troepen; waarschijnlijk zijn er echter wel andere plaatsen op het schoone eiland Java, die, uit een strategisch oogpunt beschouwd, er beter toe geschikt zijn. De vesting Willem I schijnt daartoe te moeten dienen, ten minste, zij is aan drie keurbataillons tot standplaats aangewezen. Op Sumatra zouden de vruchtbare en gezonde bergvlakten of valleijen, die zich 2 tot 3000 en meer voeten boven de oppervlakte der zee verheffen, en met name Agam, — waarin het fort de Kock gelegen is, — daartoe bijzonder geschikt zijn (1). Hoe dit zij, op de strandplaatsen moest men weinig Europesche troepen en vooral niet de pas uit Nederland aangekomene hebben.

Het is ons bekend, dat de Zwitsers, — waarlijk, over het algemeen trouwe, goede soldaten, — toen zij, voor ruim een kwart eeuw, in grooten

(1) Te Padang-Pandjang en fort de Kock ligt het 16e bataillon infanterie en eene sectie artillerie; er verloopen dikwerf jaren dat er niet *één* sterfgeval bij voorkomt.

Digitized by Google

getale hier in Indië kwamen, het op de strandplaatsen slecht uithielden, vooral als men ze op kleine posten versnipperde. Zij stierven òf aan het heimwee, òf door het overmatige gebruik van sterken drank, waarin zij, helaas! hun troost zochten.

Thans zullen wij weêr Zwitsers krijgen; dat men hen dan, zooveel mogelijk, vereenigd late en in de gezonde bergstreken zende, alwaar zij, behalve de overeenkomst met hun schoon vaderland, ook de uitspanning of afleiding kunnen hebben, om op de jagt te gaan; de heilzaamste oefening in vredestijd voor den soldaat.

Het stelsel van remplaceering, hetwelk in het moederland bestaat, is onbetwistbaar zeer nadeelig voor de vrijwillige engagementen. In de eerste plaats onttrekt het de kern der natie, de gegoeden, zij die uit persoonlijk belang niet alleen, maar ook door hunne opvoeding, de meeste vaderlandsliefde moeten gevoelen, aan de militaire dienst; in de tweede plaats geeft het aan eene andere klasse, meest behoeftigen, het middel aan de hand, om — voor geld — in hunne plaatsen te treden, terwijl bij gemis van dit middel *om zich te verpanden*, deze lieden grootendeels toch wel als vrijwilligers in de gelederen zouden plaats nemen. Het stelsel is bovendien niet regtvaardig, omdat het alléén hen bevoordeelt, die met wereldsche goederen gezegend zijn. Bestond het niet, wist iedereen dat hij eenmaal zijn vaderland *moest* dienen, dan zouden er veel meer jongelieden den militairen stand tot hunne loopbaan kiezen en er niet steeds gebrek aan kandidaten voor officier zijn. De natie sympatiseert thans nog niet met het nationale leger. Een door ons allen hooggeacht schrijver zegt ten dien opzigte met regt, dat het rijk zich vrijwillig van die verdedigers berooft, welke, meer dan eenige andere, de eer, verknocht aan de kennis en den moed, die uit het bezit van eigendom voortspruit, bezitten of kunnen betoonen. Van hooger hand wordt zoodoende medegewerkt, om het optreden onder de vaderlandsche vanen, door den daartoe geroepen burger als eene straf, geenszins als eene eer te doen beschouwen. — Telt het Nederlandsche leger veel vrijwilligers, dan is de grondstof ook dáár, waaruit het Indische gevormd wordt.

Zou er niet meer gedaan kunnen worden, om de Europesche militairen hier langer in dienst te houden? Wij gelooven dat daartoe geschikte middelen zouden zijn:

1°. Eene betere huisvesting;

2°. Eene verhooging van soldij, na verloop van *elken* zesjarigen diensttijd;

Digitized by Google

3°. De bepaling, dat er bij iedere kompagnie een 20tal infanteristen 1e kl., met een verhoogd traktement, zullen zijn, evenzoo als thans bij de Inlandsche kompagnieën plaats heeft (1).

4°. Het *geheel* vervallen bij een reëngagement van het vroegere strafregister.

Waarom wordt door het gouvernement geen koffij aan de manschappen verstrekt? Ze wordt nu uit de magazijnen *tegen betaling* ontvangen en uit de menage bekostigd, maar is zóó duur, dat er noodzakelijk slechte koffij gedronken wordt.

Te betreuren is het ook, dat wij geen Afrikanen meer tot aanvulling van ons leger krijgen. Indien eenmaal het ongeluk wilde, dat wij andermaal een' oorlog op Java te voeren hadden, zouden wij dan op onze Inlandsche troepen ten volle kunnen vertrouwen? Onze bataillons bestaan meestal voor $^2/_3$ uit Javanen. Het voorgevallene in Britsch Indië, — ofschoon iets dergelijks hier niet waarschijnlijk is, — geeft evenwel stof tot nadenken. De Afrikanen zijn een krachtig element, dat ons Europeanen steeds ter zijde zal staan. Hunne werving als slavenhandel te beschouwen is te ongerijmd, daar ontegenzeggelijk hun lot verbeterd wordt, ja, daar zij aan den dood ontrukt worden. Het is toch bekend, dat de onmenschelijke tirannen in Afrika, die den naam van Koning of gebieder voeren, hunne onderdanen of overwonnen vijanden bij honderden, even als vee, slagten; hen dus door een of ander middel aan dien dood te ontrukken is, verre van het te veroordeelen, menschelijk, ja pligt.

Het zou altijd aan te raden zijn hen met kleine detachementen, bijv. 25 of 50 man, herwaarts te zenden, voornamelijk, omdat zij, ofschoon gedwee, door hunne domheid zoo onhandelbaar zijn.

8 November 1857.

---

(1) Den 1sten November zijn de keurkompagnieën en de infanteristen 1e kl. (Inlanders) geformeerd.

Digitized by Google

VERSCHEIDENHEDEN.

Wij ontvingen dezer dagen van eene welonderrigte zijde een schrijven, uit welk wij de hoofdzaak, zijnde eene rectificatie in het *Dagverhaal betrekking hebbende op de gebeurtenissen in België in* 1830 *en* 1831, mededeelen.

» In uw geacht Tijdschrift leest men op pag. 28 van het Nommer van Januarij 1858, dat Z. K. H. de toenmalige Prins VAN ORANJE bij zijn' intogt op 1 September 1830 te Brussel, vergezeld was van vier officieren, aldaar genoemd, en wordt er bijgevoegd *in parenthesi*, dat de schrijver meent, » dat zich bij Zijne Hoogheid nog bevond de graaf VAN GOLTZ, officier der » huzaren, die de functie waarnam van ordonnans-officier bij Z. K. H. » Prins FREDERIK."

» Omtrent deze zinsnede neem ik de vrijheid UEd. iets naders mede te deelen, in het belang der geschiedkundige volledigheid.

» Voor mij ligt een *gelijktijdig afschrift* van een brief, geschreven door één der officieren die Z. K. H. vergezelden, en welke brief het verhaal van den intogt, in vier fijngeschreven bladzijden, bevat.

» De schrijver is de Heer J. J. NEPVEU, destijds ritmeester van het regiment huzaren n°. 6 en adjudant van den generaal BOREEL, later op zijn verzoek, ten gevolge van ongesteldheid, gepensionneerd als luitenant-kolonel van het regiment dragonders, in garnizoen te Deventer."

De brief is den 20sten September geschreven uit Antwerpen en begint aldus:

» La veille au soir lorsque la députation revint avec la nouvelle que le Prince entrerait à la tête de la garde bourgeoise, mais suivi des troupes, les têtes se montèrent tout à coup d'une manière inconcevable; des barricades s'élevèrent dans tous les quartiers de la ville. Dans un clin d'oeil on se crût dans une ville assiégée. J'ai vu des femmes bien-habillées porter des pierres et aider à dépaver les rues."

(*Post alia.*)

» Le lendemain matin, désireux de voir cette entrée et aussi de rejoindre mon général qui était déjà parti pour Vilvorde, je monte à cheval, et quoiqu'en uniforme, je prends le parti de passer par toute la foule, qui s'accumulait aux environs de la Porte Guillaume et de sortir par là, craignant de manquer le Prince par une autre route."

(*Post alia.*)

» Arrivé à mi-chemin de Vilvorde, je trouve le Prince avec seulement quatre ou cinq Aides-de-camp, attendant que tout fut préparé pour son entrée. Il

Digitized by Google

me retient et me dit que j'entrerais à sa suite, en ajoutant: *ce sera un sabre de plus.* Vous pouvez comprendre comment il considérait la chose lui-même. Enfin nous partons."

»Het bovenstaande schijnt voldoende om aan te toonen, dat de huzaren-officier die den Prins vergezeld heeft, niet was die, welke in uw Tijdschrift is aangewezen, behoorende tot het 8e regiment huzaren en wiens naamspelling was W. J. VAN DER GOLTZ, maar wel de door mij hier aangewezene, tenzij er twee huzaren-officieren bij den intogt waren, hetgeen niet waarschijnlijk is. De Heer VAN DER GOLTZ tref ik in het Jaarboekje van het leger, eerste jaargang, niet aan onder het gevolg van Prins FREDERIK.

»Bij deze gelegenheid merk ik ook nog op, dat nu eenigen tijd geleden, in de »*Geschiedenis van het Zevende Regiment Infanterie*" (door den Heer DE ROO VAN ALDERWERELT), op bl. 267, onder de luit.-kolonels kommandt. van het vierde bataillon als *overleden* voorkomt »W. M. G. Baron VAN HEERDT TOT EVERSBERG."

»Voor zooverre mij bekend, heeft bij het Zevende nooit een andere Baron VAN HEERDT gediend, dan WILLEM HENDRIK Baron VAN HEERDT TOT EVERSBERG, later luit.-kolonel bij het eerste bataillon jagers, en eindelijk gepensionneerd als generaal-majoor, zijnde *thans nog in leven*. wonende op den Huize »den Eversberg" gemeente Wierden, provincie Overijssel, sints het overlijden zijns vaders Graaf VAN HEERDT TOT EVERSBERG.

Met ongemeen veel genoegen, ja, met een warm gevoel van belangstelling, heeft de Redactie van dit Tijdschrift het toevallige voorregt gehad, eenen eigenhandigen, zeer hartelijken en inhoudrijken brief van den generaal EDOUARD VON TODTLEBEN, dezer dagen uit Wiesbaden aan onzen luitenant-kolonel MERKES VAN GENDT gerigt, te lezen, waarin verschillende belangrijke onderwerpen, de Ingenieurwetenschap betreffende, worden aangevoerd, en die verder handelt over eenige, gelijk het daaruit blijkt, zijner in de Russische taal overgebragte krijgskundige werken, waarover met veel sympathie in dien brief gesproken wordt, voornamelijk ook wat den vestingbouw, in verband met de groote vorderingen der artillerie en der *armes de justesse*, maar vooral ook wat de kustverdediging aanbelangt; terwijl laatstgenoemd belangrijk onderwerp, voor zoover het in de, met vrucht bij ons gelezen en gewaardeerde »*Beschouwingen en Bijdragen over de kennis van ons land in verband met de verdedigings-aangelegenheden*," voorkomt, mede in de Russische militaire tijdschriften vertolkt en opgenomen, met veel belangstelling en behartiging door den beroemden generaal gelezen en gewaardeerd is.

NAPOLEON I EN ZAANDAM.

> Première des vertus, auguste vérité,
> Fais briller en tous lieux ta céleste clarté:
> Que tout mortel te rend un pur et juste hommage,
> Et brave de l'enfer la menace et la rage.
> (HORR.)

Volgens een uitgegeven bundeltje van brieven tijdens NAPOLEON I, voornamelijk Holland in de jaren 1810—11 betreffende, waarvan ook melding

Digitized by Google

wordt gemaakt in het *Algemeen Handelsblad* van den 7den November 1857, zou het blijken, gelijk daar gezegd wordt: »dat een brief van den graaf »MARTIAL DARU, oud-minister (1) van NAPOLEON I, uit Amsterdam geschreven, »het voorstel bevatte om het huisje (daar hut genaamd) te Zaandam, waarin »Ruslands Keizer, PETER *de Groote*, gedurende twee jaren gewoond heeft, »aan te koopen en te onderhouden, waartoe 2 à 3 duizend gulden noodig »zouden zijn, en dat NAPOLEON, den 2den September 1810, op zijn paleis te »St. Cloud, ter zijde van dien brief zou geschreven hebben: »»*Men zende* »»*dezen terug, ik hecht daaraan volstrekt geen waarde.*"""

Intusschen leest men in het bekende werk: »NAPOLÉON *en Belgique et* »*en Hollande*, 1811, *par* CHARLOTTE DE SOR," *Tome* I, *pag.* 109:

»Un matin, de bonne heure (tijdens de Keizer zich te Amsterdam bevond) il sortit à cheval avec une suite peu nombreuse, et se dirigea vers Saardam. Arrivé à la petite maison de bois qui, en 1697, abrita quelque temps PIERRE MICHAËLOFF, venu là pour étudier la construction des vaisseaux en Hollande, l'Empereur descendit de cheval, et avant d'entrer il en fit le tour lentement, en l'examinant avec intérêt. NAPOLÉON était organisé pour comprendre et exécuter une grande résolution, et il semblait considérer avec respect cette misérable demeure, immortalisée par PIERRE *le Grand*. »»Les hommes passent . . . . ." dit il, »»leurs actes demeurent, et la postérité fait à chacun la part qui lui revient. . . . . PIERRE de Russie était digne du trône. . . . . Un Souverain ne devrait jamais être un homme ordinaire. Parbleu! »ajouta-t-il vivement," le beau mérite de succéder à son père! Il n'y a que les grands caractères, que les grandes actions qui légitiment aux yeux de la raison la puissance confiée aux mains d'un seul. . . PIERRE *le Grand*, par ses oeuvres, aurait conquis le trône, quand même il ne lui serait pas échu; et c'eut été justice!"""

»Il se promena dans le petit jardin au milieu duquel est placée la maisonnette, et il entendit, sans l'écouter, l'histoire banale du *gobelet* de PIERRE *le Grand*, que montre le gardien à chaque nouveau visiteur. »»Qu'on donne quelque chose à cet homme, et qu'il se taise" . . . dit l'Empereur impatienté. »»Dans une demeure comme celle-ci, tout doit être grave et respectueux. Ce sot appât offert à la curiosité des niais est déplacé. . . . Si l'authenticité de ce verre grossier était constatée, il vaudrait un *million!* Je ne conçois pas que l'on souffre l'impertinent charlatanisme de ce rustre. . . Je ferai défendre cette mauvaise jonglerie, cela n'est pas convenable."""

En remontant à cheval, il jeta un dernier regard sur cette chétive cabane. »»Voilà"" ajouta-t-il »» le plus beau monument de la Hollande."""

M. v. G.

---

(1) Hij was intendant-generaal van het Huis des Keizers, en werd na de abdicatie en het vertrek van Koning LODEWIJK door den Keizer naar Amsterdam gezonden, om er alle diensten, naar de Fransche Administratie te organiseren.

Digitized by Google

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. Gerlach, *Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.*

(*Vervolg van* N°. 2, *Bladz.* 73).

Derde punt van onderzoek.

Wij zijn thans tot het laatste en belangrijkste, maar tevens het moeijelijkste punt onzer beschouwingen genaderd. Overtuigd van de waarheid, dat de studie der militaire wetenschappen, vooral die der krijgsgeschiedenis, hoe nuttig op zich-zelve, veel van hare waarde verliest, ook voor den Nederlandschen officier, als zij niet aan de bijzondere behoeften van het vaderland getoetst en zijne kennis daaraan dienstbaar wordt, zoo mogen wij de lessen, welke de nieuwere geschiedenis ook voor Nederland aanbiedt, niet onopgemerkt laten voorbijgaan. Wij willen tevens trachten op te sporen, in hoe verre de meerdere beschaving, de grootere ontwikkeling in sommige deelen der krijgswetenschap, alsmede de aanwending der thans zoozeer versnelde middelen van vervoer en verbeterde schietwapens, van invloed kunnen zijn op de verdediging van ons land.

Vóór wij hiertoe overgaan, wenschte ik eerst eenigzins van naderbij te beschouwen:

1° Wat het verdedigingsstelsel van Nederland zijn moet; waarop het berust; en welke hulpmiddelen en strijdkrachten het ter zijner beschikking heeft.

2° Wat de geschiedenis ons omtrent die verdediging heeft geleerd, om ook daaruit te zien, in hoeverre de vooruitgang der wetenschap wijzigingen en veranderingen noodzakelijk kan maken.

Ons defensie-systema moet boven alles een actief-verdedigend zijn, en in zoover geconcentreerd, dat, aangezien wij niet alles kunnen behouden,

Digitized by Google

wij onze strijdkrachten op die punten moeten aanwenden en dáár doen zamenwerken, waar dit van het hoogste belang is; waar wij achter zoowel door natuur als door kunst versterkte en gedekte stellingen, den aanval van een veel sterkeren vijand kunnen weêrstaan, en met onze voornaamste steden, rijkste provinciën en groote stapelplaatsen, tevens Neêrlands onafhankelijkheid kunnen behouden!

Het stelsel moet geconcentreerd zijn, om juist daardoor eene actieve verdediging mogelijk te maken, om daardoor, zoo dikwijls de omstandigheden het gedoogen, aanvallenderwijze te handelen, en ons leger te velde beschikbaar te houden tot verdediging onzer grenzen en buitenfrontieren.

Dat stelsel moet de mindere getalsterkte van ons leger vergoeden; het moet ons in staat stellen, de vijandelijke operatielijnen gestadig te verontrusten en iederen vijand zóólang het hoofd te bieden, tot de overmagt ons dwingt, tijdelijk eene meer achterwaarts gelegen stelling in te nemen.

Dat stelsel echter kan door de omstandigheden aanmerkelijk worden gewijzigd. Vooral moet men, wat het geconcentreerde betreft, nu reeds opmerken, dat daardoor geenszins verstaan wordt, het zich onmiddellijk of al zeer spoedig, terugtrekken bij den aanval onzer zuidelijke of oostelijke grenzen, om stap voor stap, of welligt in eens, achter onze Utrechtsche linie te geraken, ten einde dáár zoo lang mogelijk eene passieve verdediging vol te houden, met opoffering van zoovéél land, van zoovele goed te verdedigen stellingen; met opoffering eener actieve aanwending van de meeste onzer levende strijdkrachten.

Neen! Als vast beginsel wordt aangenomen, dat *zoolang en zooveel mogelijk offensief* moet worden te werk gegaan, en dat daartoe al onze stellingen doeltreffend ingerigt moeten zijn of worden.

Geen actief verdedigend stelsel toch is denkbaar, als elke verdedigende linie geen genoegzame en geschikte offensieve retours aanbiedt, ten einde van iedere gunstige gelegenheid gebruik te maken, om aanvallenderwijze te handelen.

Eene passieve verdediging maakt den vijand hoe langer hoe stouter, leidt tot uitputting van eigene krachten en weldra tot een geheelen ondergang. Onder gunstige omstandigheden, en als wij ons behoorlijk er op voorbereiden, kan Nederland, bij eene behoorlijke zamenwerking van zee- en landmagt, ook zonder vreemde hulp, voet voor voet verdedigd worden; wij moeten onze Utrechtsche en Hollandsche waterliniën beschouwen als het laatste reduit onzer defensie.

Bij tijdige en genoegzame medewerking van bondgenooten, kan onze verdediging als 't ware op eene geheel offensieve wijze worden gevoerd, en

Digitized by Google

de verdediger welligt meer aanvallend te werk gaan, dan de aanvaller zelf.

Ons defensie-systema moet echter, volgens mijn inzien, hoofdzakelijk berusten op eigen kracht; en ik geloof, dat wij daarop mogen steunen, als wij een verstandig gebruik maken van de verdedigingsmiddelen, welke ons land meer dan eenig ander aanbiedt. Het berust op eigen kracht, en moet daarop steunen; omdat het Nederlandsche volk, dat zijne onafhankelijkheid tot het laatste wil verdedigen, niet begint met zich afhankelijk te maken van vreemde hulp en vreemde trouw; omdat het Nederlandsche volk, de bewaring zijner kusten of grenzen, de bescherming zijner provinciën en steden, de verdediging en handhaving zijner heiligste regten, nimmer aan anderen zal toevertrouwen, zoolang het in eigen kracht eenen hechten waarborg vindt voor zijne onafhankelijkheid.

Dat stelsel berust op eigen kracht, omdat wij, Gode zij dank, nog sterk genoeg kunnen zijn, om, althans gedurende een geruimen tijd, zelfs den magtigsten vijand met goed gevolg het hoofd te bieden, en omdat geen bondgenoot ons dat vertrouwen geven kan, wat wij putten kunnen uit onze eigene hulpmiddelen en strijdkrachten. — Die hulpmiddelen toch zijn vele en van verschillenden aard, zooals wij later zullen zien.

Zij bestaan voornamelijk: 1° in de aanwending van al die verdedigingsmiddelen, welke de gelukkige ligging en de zoo doorsneden bodem van ons land, als van zelve aanbieden, in verband met onze versterkte punten en stellingen; 2°. in de getrouwe zamenwerking van zeemagt, leger en volk in 't algemeen, en naauwgezette pligtsbetrachting van ieder in 't bijzonder; 3°. in het gevoel van sterk te zijn: want dat kweekt zelfvertrouwen en volharding; in dapperheid en trouw: want dat verwekt een edelen naijver en onderling vertrouwen bij den verdediger, vrees en ontzag bij den aanvaller; eindelijk, in die vaderlandsliefde, welke zich alle opofferingen getroost, en doet sterven of overwinnen!

Tot onze voornaamste verdedigingsmiddelen behooren, in de eerste plaats, de vestingen, wier betrekkelijke waarde vooral van hare strategische ligging afhangt.

Eene goede vesting moet in behoorlijk verband staan met het omliggend terrein, met daar te stellen inundatiën, met kust- of rivierverdediging enz. Zij moet vrije gemeenschap hebben met spoor- of andere groote wegen; bovenal moet de vijand, door hare ligging, gedwongen worden tot een geregeld beleg, waardoor hij in zijne operatiën wordt belemmerd, zijne krachten verzwakt en tijd verliest; terwijl 's lands verdediging tijd wint, om hare krachten te concentreren.

Om dit doel te bereiken moet de vesting door haar tracé, hare bewapening

Digitized by Google

en bezetting, een geregeld beleg kunnen volhouden. Kan zij daarenboven, tijdens de actieve operatiën, tot steunpunt dienen van het verdedigend leger, daarmede in gemeenschap blijven, en niet of slechts gedeeltelijk worden ingesloten, dan verkrijgt zij voor de verdediging eene onschatbare waarde, zooals de vroegere en latere krijgsgeschiedenis overtuigend heeft bewezen.

Die geschiedenis wijst ons, onder zoo vele andere voorbeelden, op Candia, dat alleen door eene vrije gemeenschap ter zee, een beleg van 28 maanden (van 1667—1669) kon uithouden;

op de langdurige en toch mislukte belegering van Turyn, in 1706;

op het beleg van Gaëta in 1806, door de Franschen, wier bezetting na een beleg van 135 dagen en bij eene beklimbare bres, vrij aftrok naar Sicilië, als zijnde van de zeezijde niet ingesloten geworden;

op het beleg van Dantzig in 1807, door de Franschen, en dat van Amantea, in Kalabrië.

Wij hebben echter niet noodig, het bewijs er van bij vreemden te zoeken.

Onze eigene geschiedenis leert het, welke waarde eene vesting verkrijgt, die niet geheel kan worden ingesloten; maar ook, dat zelfs dàn bevelhebber en bezetting geen oogenblik mogen wankelen in de naauwlettende zorgen, welke de verdediging vereischt.

Zij haalt ons het voorbeeld aan van Ostende, in 1601—1604; van Groningen, in 1672 even kloekmoedig verdedigd en behouden, als Bergen-op-Zoom in 1747, onder het bevel van eenen afgeleefden grijsaard en door minder aanhoudende pligtsbetrachting der bezetting, niettegenstaande de eerstgenoemde gunstige omstandigheid, verloren ging.

Zij wijst ons op de Willemstad, in 1793, waar het een handvol braven daardoor mogelijk wordt, de verdediging zóólang te rekken, en te toonen, dat nog niet alle veerkracht in ons ongelukkig vaderland was uitgedoofd.

In onze dagen, zijn Fredericia, Silistria en Sebastopol, op nieuw sprekende bewijzen, welk eene waarde, zelfs slechtbevestigde plaatsen erlangen, die niet of slechts gedeeltelijk kunnen worden ingesloten; en wat eene verdediging vermag, als de communicatie met het binnenland, en daardoor de aanvoer van allerlei hulpbronnen, niet geheel kan worden afgesneden. Even noodzakelijk en onmisbaar als eenige goede vestingen zijn, niet alleen voor onze, maar voor elke verdediging, even schadelijk wordt het, als men te vele en daaronder nuttelooze vestingen moet bezetten. — Welligt is er geen punt, 's lands verdediging betreffende, waaromtrent de zienswijzen meer uiteenloopen, en wat moeijelijker is in zijn geheelen omvang te behandelen.

In een artikel, handelende over het verslag der Ministers aan den Koning, nopens de bezuinigingen in het jaar 1848, vinden wij onder anderen het volgende aangeteekend:

Digitized by Google

»Om ook den minst ingewijde in militaire zaken te overtuigen, dat ons »defensiestelsel buiten alle verhouding tot onze krijgsmagt en middelen is, »zullen wij de vestingen en verdere versterkingen waarmede ons land als »bezaaid is, eens optellen."

(Deze optelling geeft een totaal van 25 vestingen en 334 forten, posten en andere versterkingen.)

»In een oogopslag ontwaart men nu," — zegt de schrijver, — »waarom »toch in elken oorlog ongemerkt de krijgsmagt tot ± 100,000 man aan»groeide, en waar het $^3/_8$ te vinden was, dat men te vergeefs op het slag»veld zocht."

»Men zou ons van overdrijving kunnen beschuldigen, zoo de geschie»denis niet dáár was, om kracht aan onze redeneringen bij te zetten en onze »stelling te bewijzen: dat in de vestingen het beginsel moet gezocht worden »van onze verbazende oorlogstoerustingen; in deze, het beginsel van de »staatsschuld, en in die, de kanker van den staat."

Ik heb dit artikel aangehaald (latende voor het overige den inhoud geheel ter verantwoording van den schrijver), omdat het bepaaldelijk wijst op eene zaak, die veel besproken, maar, naar ik vermeen, geenszins beslist, waaromtrent althans de beslissing niet algemeen bekend is.

Het geldt hier gewigtige vragen, en wel:

Hebben wij *te veel* vestingen?

Hebben wij *nuttelooze* en *verderfelijke* vestingen? — zoo ja, welke zijn die, en wat belet alsdan hare slooping?

Het komt mij voor, dat men tot geen juiste beantwoording daarvan geraken kan, zonder zich eerst te hebben afgevraagd:

1° Zal Nederland zich steeds kunnen verdedigen, alleen met aanwending van zijne eigene krachten, met het oog op een uitsluitend geconcentreerd verdedigingssysteem?

2° Zal Nederland, bouwende op, of gedwongen tot het aannemen van vreemde hulp, zijn bodem soms ook met een aanzienlijk vermeerderd getal levende strijdkrachten kunnen verdedigen?

In zich deze vragen niet voor te stellen, ligt waarschijnlijk de reden, dat de ééne schrijver dezelfde vestingen nuttig en noodzakelijk noemt, welke een ander, als geheel nutteloos afkeurt.

Wordt de eerste vraag toestemmend beantwoord, dan had de schrijver van bovenstaand artikel er, mijns inziens, kunnen bijvoegen: dat in het bezethouden van nuttelooze en schadelijke vestingen het beginsel ligt van versnippering onzer krijgsmagt; in deze, het beginsel eener onmogelijk vol te houden verdediging; en in deze laatste, de ondergang van den staat!

Digitized by Google

Dan toch zou dat tal van vestingen en versterkte punten, wier bestaan van vroegere eeuwen dagteekent, toen nuttig en noodzakelijk welligt, bij een uitsluitend geconcentreerd verdedigingsstelsel, nutteloos en verderfelijk zijn.

Dan zou ik, op de vraag, hebben wij te veel vestingen? gerust durven antwoorden: Ja! — en die wij te veel hebben, zijn juist daarom reeds nutteloos en verderfelijk.

En even noodzakelijk als het is, de voor goed erkende vestingen in den besten staat te onderhouden, van al het noodige te voorzien en doeltreffend te bewapenen, even pligtmatig wordt het dan, dat een onbevooroordeeld, naauwgezet onderzoek die vestingen aanwijst, welke reeds nu, zooal niet geheel of gedeeltelijk dienen gesloopt te worden, echter niet meer tot stapelplaatsen van een belangrijk oorlogsmaterieel gebezigd, en aan wier onderhoud geen gelden meer besteed mogen worden.

Wordt de tweede vraag, daarentegen, toestemmend beantwoord, dan is de oplossing der eerstgestelde vragen veel moeijelijker en ingewikkelder; dan zou ik althans niet durven beslissen, of wij *te veel* vestingen hebben, en welke er gesloopt dienden te worden; maar dan wordt er ook een ruim veld geopend voor politieke en diplomatieke beschouwingen, welk veld wij echter hier niet kunnen betreden. Later zullen wij, bij de meer bijzondere behandeling van eenige onzer vestingen, gelegenheid hebben hierop nog met een enkel woord terug te komen.

Zoo wij goed onderrigt zijn, dan heeft (aangenomen dat de noodzakelijkheid der slooping van sommige vestingen voldingend ware bewezen) zulk eene slooping met groote bezwaren te kampen. Onder anderen zouden tot het sloopen van Breda, tonnen gouds gevorderd worden.

De sommen, die voor hout-, gras- en vischwater-verpachtingen der vestingen, als batig saldo in 's lands schatkist vloeijen, zijn daarenboven vrij aanzienlijk.

In de tweede plaats komen de verdedigingsmiddelen in aanmerking, welke het zoozeer doorsneden terrein van ons vaderland van zelve aanbiedt; de schier overal ontoegankelijke kusten, de menigte breede, snelstroomende rivieren en het aantal gemakkelijk te stellen inundatiën, zijn even zoovele hinderpalen voor den aanvaller, als hulpbronnen voor den verdediger.

Eindelijk moeten zeemagt, leger en volkswapening de hierboven bedoelde doode elementen bezielen, en dienstbaar maken aan eene verdediging, zooals, vooral in het doorsneden terrein van ons vaderland, lang kan worden volgehouden.

Daarom moet die verdediging dan ook, althans zooals ik ze begrijp, niet eerder dat uitsluitend geconcentreerd karakter aannemen, of zich tot

Digitized by Google

haar laatste reduit bepalen, dan na alvorens toegepast te zijn op alle gedeelten van ons land, welke bij eenen aanval voor eene goede verdediging vatbaar zijn of kunnen worden, zonder de troepen bloot te stellen, van dat laatste reduit te worden afgesneden.

De verdediging onzer grenzen, of van welk ander gedeelte dan ook, moet in zooverre geconcentreerd zijn, dat door *te veel* te willen behouden, er geene magtsversnippering ontsta, waardoor men alles zou kunnen verliezen; voorts actief, om steeds, bij iedere gunstige gelegenheid, van het defensive tot het offensive over te gaan.

Die verdediging in eenige breede trekken door mij te schetsen, berust verder op de thans bestaande organisatie van ons leger, maakt zich zoolang mogelijk onafhankelijk van vreemde hulp, en rekent op ongeveer:

25,000 man van het staande leger, waaronder één ligting begrepen.
35,000 » militie,
75,000 » van den 1ste ban der schutterij,

welk totaal van 135,000 man, door het oproepen van den 2en en 3en ban, nog met ongeveer 15,000 » vermeerderd kan worden.

Het oog wordt onwillekeurig geboeid, als men daar zoo de sterkte onzer levende strijdkrachten, door een getal van *zes* cijfers ziet uitgedrukt .... op het papier!

En het klinkt schoon als men hoort: »bij ons verdedigingsstelsel rekent »men op 36 bataillons van het leger en op 60 bataillons van de schutterij, »waarvan 30 voor het leger te velde."

Hij echter, die geroepen is om mede te werken tot de verdediging van Nederland, vraagt het zich af: wat blijft er in de werkelijkheid over, van die schoonschijnende, van die schoonklinkende getallen?

Met welke strijdkrachten moet de verdediging worden aangevangen, en kan zij worden voortgezet en volgehouden?

Met het oog op de versnelde middelen van vervoer, die binnen een betrekkelijk zeer korten tijd, eene geduchte vijandelijke magt kunnen brengen op onze kusten of aan en over onze grenzen, vraagt de veldheer het zich af: over wat, over hoeveel, kan ik bij de eerste verschijning des vijands beschikken? Welke middelen, welke strijdkrachten, staan mij onmiddellijk ten dienste? Waardoor kan het snelle voortrukken van den vijand worden gestuit?

Ik geloof dat, indien ieder, die zijne denkbeelden over 's lands verdediging ontwikkelt, zich eerst deze en dergelijke vragen deed, er dan minder met groote, veelal denkbeeldige troepenmassa's op het papier zoude

Digitized by Google

gewerkt worden; en dat dan, als van zelve, menige theoretische bespiegeling over onze verdediging zoude achterwege blijven, die uit den aard onzer beperkte middelen, onmogelijk aan de werkelijkheid kan worden getoetst.

Hoewel niemand onzer een vreemdeling mag zijn in de krijgsgeschiedenis van ons vaderland, en vooral in de verdedigende oorlogen door het voorgeslacht gevoerd, zoo verlieze men echter nimmer uit het oog, dat even ver als de jaren 1672, 1673, 1793 en 1799 thans achter ons liggen, eveneens aanval en verdediging, thans en in de toekomst, onder geheel andere omstandigheden zullen plaats hebben.

Eene vergelijking van hetgeen toen geschied is, met hetgeen nu en later van ons gevorderd zoude worden, zou wel eens tot onjuiste gevolgtrekkingen en verkeerde toepassingen kunnen leiden.

Het is niet genoeg de blikken steeds op het verledene gevestigd te houden; het wordt van het hoogste belang te letten op 't geen er in onze dagen rondom ons gebeurt; te groote vooringenomenheid met het oude, mag ons niet wegslepen, om onverschillig te blijven omtrent het nieuwe.

Meer dan ooit wordt het pligt, de vorderingen der wetenschap in het krijgvoeren, zooveel mogelijk op den voet te volgen; na te gaan, hoe vroeger aangenomen beginselen omtrent de onderlinge verhouding der verschillende wapens, hunne aanwending, zoowel in het vrije veld, als in en voor vestingen, enz., thans geheel of gedeeltelijk door andere beginselen worden verdrongen, ten einde daaruit die lessen te putten, welke in de toekomst ook voor ons van nut kunnen zijn.

Dit wordt van zooveel te meer belang, indien er oorlog gevoerd is of wordt in een land, welks bodem en hulpmiddelen overeenkomst hebben met die van ons vaderland.

Geheel zijn wij het dan ook met den verdienstelijken geschiedschrijver van den Sleeswijk-Holsteinschen oorlog eens, als hij zegt: »Lombardijë, »Baden, Hongarijë, Sleeswijk, werden de velden waarop een rijke oogst »van vruchten zou kunnen gelezen worden, zoo al niet voor het strategische, »dan toch ongetwijfeld voor het taktische gedeelte der krijgswetenschap;" ook als hij, na aangetoond te hebben, dat zijne keuze tot de behandeling van een dier veldtogten bepaald werd, door dat het Sleeswijksche oorlogstooneel de meeste overeenkomst aanbood met onzen bodem, alzoo vervolgt:

»Wij zien daar eene verdediging tegen eenen overmagtigen vijand, die »alleen volgehouden kon worden, door de krachtige zamenwerking van leger »en vloot, en welligt bestaat er geen land ter wereld, dat vergeleken kan »worden met Denemarken en Nederland, wat de uitmuntende gelegenheid

Digitized by Google

»betreft, die zij aanbieden, om door doeltreffende vereeniging van zee- en »landmagt tot de grootste resultaten te komen."

»Wij zien er eindelijk eene strategische operatiebasis van den verdediger, »namelijk de Oostzee, welke door hare voortreffelijke rigting, een voort- »durend bedreigen en verontrusten veroorlooft van de operatielijn des vij- »ands, die gedwongen is zich van het zuiden naar het noorden, nagenoeg »evenwijdig aan die basis en alzoo onder de ongunstigste omstandigheden te »bewegen, en die volkomen overeenkomt met de operatiebasis welke wij in »onze waterlinie en de Zuiderzee, vooral tegen eenen aanval uit het zuiden »bezitten."

»Bovendien, en dit is een voornaam punt van overeenkomst, behoort »Denemarken evenmin als ons land, tot de mogendheden van den 1ste rang, »die door ontzettende krachtsontwikkeling vergoeden kunnen, wat in andere »opzigten mogt ontbreken; en moet het zich bepalen tot het defensive, »waartoe de hulpmiddelen die het land oplevert, dan ook, even als in Neder- »land, als zij met oordeel worden aangewend, volkomen toereikend zijn."

In de laatste jaren is er veel over onze landsverdediging geschreven; veel, wat welligt theoretisch verdedigd, maar praktisch moeijelijk aangewend zoude kunnen worden; veel, wat uit zeer eenzijdige oogpunten behandeld, of waar de daadwerkelijke toepassing van den oorlog, geheel uit het oog verloren is; veel ook, waarin hoogst nuttige wenken voorkomen.

Ik zal zoo kort mogelijk trachten zamen te vatten, wat mij in die geschriften geschikt voorkwam, om, in verband met onze levende strijdkrachten, op ons geconcentreerd actief verdedigingsstelsel te worden toegepast; of wel, eenige andere denkbeelden omtrent onze verdediging te ontwikkelen, ten einde daaruit af te leiden, in hoeverre hetgeen wij in de twee eerste punten dezer verhandeling hebben nagegaan, invloed kan hebben op die verdediging, en welke lessen er ook voor ons in de geschiedenis der laatste oorlogen liggen opgesloten.

Eenige beschouwingen van den schrijver, die onder den titel van *Oud-Soldaat*, omtrent sommige deelen onzer landsverdediging, zijne denkbeelden met veel zaakkennis ontwikkelt; de vertoogen daaromtrent door Knoop en anderen, bijv. dat hetwelk in den 7^en^ jaargang van den *Nieuwen Spectator* voorkomt, benevens het opstel: »*Beschouwingen en bijdragen tot de kennis van ons land in verband met de verdedigings-aangelegenheden*" (*Militaire-Spectator*, 1856—57), hebben mij dikwijls, hoewel in meer dan een opzigt met die verdienstelijke schrijvers in gevoelen verschillende, tot leiddraad gestrekt bij de volgende vlugtige beschouwingen, waarbij ik mij zooveel mogelijk de twee volgende vragen heb voorgehouden:

Digitized by Google

Zal onze verdediging berusten geheel op eigen kracht? of in verband worden gebragt met hulp van vreemden?

Hoewel het eerste mij als het beste middel voorkomt, om onze onafhankelijkheid inderdaad te bewaren, en ik groote voorliefde koester voor het spreekwoord: »*die zich-zelven helpt, helpt zich het beste,*" zoo mag echter de tweede omstandigheid niet buiten rekening worden gelaten.

De verwikkelingen toch kunnen van zoodanigen aard zijn, dat wij, òf uit eigen beweging hulp van bondgenooten inroepen, òf tot het aannemen van vreemde hulp gedwongen worden, òf wel ons door omringende mogendheden (op eigen beveiliging bedacht) met eene genoegzame magt ondersteund zien; 't geen groote wijzigingen kan brengen in ons stelsel van verdediging.

Bij de beschouwing van ons oostelijk frontier, ben ik iets langer blijven stilstaan, dan bij die onzer overige stellingen; voorcerst, omdat er sommigen zijn, die de verdediging van IJssel- en Grebbe-linie, als doelloos, of als onbestaanbaar beschouwen; ten tweede, omdat de gevoelens betrekkelijk de verdediging dezer liniën, meer verschillen en uiteenloopen dan die, welke op de andere betrekking hebben.

Wij beginnen met onze kustverdediging:

Bij de beschouwing onzer kusten valt al spoedig in het oog, dat voorbereidende maatregelen tot hare verdediging alleen op die punten noodzakelijk zijn, waar eene landing de meeste kansen aanbiedt van gelukkig te slagen; dat men vóór alles er op moet bedacht moet zijn, het behoud onzer zeegaten en de vrije vaart op onze binnenwateren te verzekeren.

Aan onze noordelijke kusten ontmoeten wij al dadelijk Delfzijl, over welks waarde of onwaarde, over welks al of niet behouden als vesting, veel in het midden is gebragt.

Laat ons, getrouw blijvende aan het standpunt van waar wij uitgaan, onderzoeken, welke waarde hieraan gehecht kan worden, als onze verdediging op eigen krachten moet berusten, of steunen zal op vreemde hulp.

In het eerste geval is het van belang dat Delfzijl, in tamelijk weerbaren staat gebragt en gehouden worde, om tegen elken aanval uit zee gedekt te zijn. Dit geldt evenzeer voor de overige kust van Groningerland; en men diende dan, naar een vastberaamd plan, met medewerking der marine, deze stelling voor iederen aanval te vrijwaren.

In het tweede geval, dienden die verdedigingsmiddelen tevens zoodanig ingerigt te zijn, dat de vloten der hulpbiedende mogendheden, onder het geschut

Digitized by Google

van Delfzijl en van batterijen, te Oterdum, of op andere gedeelten der kust aangelegd, eene veilige, goedverdedigde reede vonden, om hare troepen aan wal te brengen; en moest het noodige terrein of de geschikte localiteit voor zulk eene ontscheping gereed gemaakt worden, opdat, indien de omstandigheden het soms mogten vorderen, de hulptroepen van den een' of ander Noordschen bondgenoot, goede steunpunten vonden in Delfzijl en Groningen, van waar hunne hulp krachtdadig kon uitgaan.

De positie van Groningen wordt bij de beschouwing onzer oostelijke defensielinie nader behandeld.

De behoorlijke bevestiging der belangrijke stelling den Helder-Texel, een der voornaamste sleutels van ons land, en de geheele afsluiting der Zuiderzee, zijn almede van het hoogste belang.

Men verzuime daarom niet die stelling, waarop door zoovele kundige schrijvers wordt aangedrongen, niet alleen in een geduchten staat van tegenweer te brengen, maar steeds in zoodanigen weerbaren staat te hebben, dat zelfs iedere onverwachte vijandelijke toeleg kan worden verijdeld.

Men geve onze vloot eene zoodanige inrigting, dat zij tot die verdediging krachtig kan medewerken.

In verband met nog eenige aan te brengen versterkte punten op Texel, moet zij het iederen vijand onmogelijk maken, tusschen de eilanden door te dringen en een onzer noordelijke havens te bezigen, om oorlogsmaterieel, kavallerie, enz. te kunnen aanvoeren, als het hem gelukt mogt zijn, eenige infanterie hier of daar op onze vlakke kust te hebben doen landen.

Het Vlie moet zoo mogelijk geheel versperd en een sterk gesloten werk op den Hors aangelegd worden, om een geducht kruisvuur aldaar te verkrijgen, in verband met eene zware batterij op de Hersens, en eene drijvende batterij ten noorden daarvan, in het Marsdiep.

Het groote belang, dat deze voor onze verdediging zoo noodzakelijke stelling, steeds in staat zij en blijve, elken, ook onverhoedschen vijandelijken toeleg te verijdelen, wordt duidelijk bij het denkbeeld, hoe spoedig, na eene oorlogsverklaring of bij eene niet aangenomen of erkende neutraliteit, eene vijandelijke vloot zich op onze kusten kan vertoonen.

De verre oevers der Zwarte en Azofsche zeeën zijn dáár, om te getuigen, dat er geen maximum meer bestaat van de hoegrootheid der vijandelijke magt, welke vooral onze zoo nabijgelegen kusten, in een oogenblik zou kunnen bedreigen; dat drijvende batterijen en sterk bewapende vlotten thans dood en vernieling brengen op vroeger veilig geachte plaatsen, en dat Engeland, zoowel als Frankrijk, eene menigte weinig diepgaande stoomvaartuigen in dienst heeft, geschikt om een leger en al wat daartoe behoort, in korten tijd aan wal te brengen.

Digitized by Google

Om eene landing te beschermen en krachtdadig te ondersteunen, zijn er in den laatsten tijd vele zoogenaamde kanonneerbooten aangebouwd, die met een stoomvermogen van 60 paardenkracht, 9 knoopen in het uur afloopen, en met eenige 68 of 32 ℔ers, benevens een paar houwitsers van zwaar kaliber bewapend zijn.

Bij de groote revue te Spithead waren er 160 tegenwoordig.

Thans heeft Engeland meer dan 200 zulke kanonneerbooten, met stoomvermogen van 20, 40, 60, 200 en 350 paardenkracht, wier inhoud verschilt van 212 tot 868 tonnen; diepgang van 4 tot 12 voet en snelheid van 7—10 mijlen in de wacht.

Door haren geringen diepgang kunnen zij het strand gemakkelijk naderen of in zeegaten binnenvallen; terwijl hunne projectielen een afstand van 2 à 3000 ellen bereiken!

Wijst ons het *Beiheft* van het *Militair Wochenblätt*, 1ᵉ *kwartaal* 1854 (1), op zoo menige vijandelijke landing, die òf mislukte, òf zonder eenig gunstig resultaat werd bekroond, òf waar de verkregen uitkomst niet in het minste beantwoordde aan 't geen er aan te koste was gelegd; wij wijzen, daarentegen, op de landing tusschen Eupatoria en de Alma, waar men de mogelijkheid niet van geloofde, dan nadat zij geschied was, en toen eene luisterrijke overwinning er de waarheid van bevestigde. Zegt ons de verdienstelijke schrijver *der Proeve eener verhandeling over de kustverdediging, met het oog op den uitslag der landingen in* 1799 *en* 1809: »dergelijke »voorbeelden, uit de geschiedenis ontleend, zijn inderdaad zeer nuttig om »een gepast vertrouwen in te boezemen op de kracht van eene goed inge»rigte kustverdediging en om alle ontmoediging te voorkomen, die zoude »kunnen ontstaan, ten gevolge van eenen schijnbaar onwederstaanbaren »aanval;" zoo zeggen wij, — voor het overige geheel en al met die woorden instemmende, — men vergete het echter niet, dat de hulpbronnen waarover Engeland thans te beschikken heeft, oneindig grooter zijn dan toen; dat de kunst om legers met al den aankleve van dien, spoedig in te schepen, over te voeren, te ontschepen en de kustverdediging moeijelijk te maken, sedert dien tijd met reuzenschreden is vooruitgegaan; en dat zoowel een vijandelijk leger als eene vijandelijke vloot, thans tot een veel geduchter magtsontwikkeling in staat is.

Evenwel zijn de omstandigheden ook in ons voordeel veranderd.

De Helder is geene stelling meer als in 1799, naauwelijks tegen een *coup de main* verzekerd, waar men toen voor de zelfstandige kracht en het

(1) Overgenomen in den *Militaire-Spectator*.

Digitized by Google

behoud van twee kustbatterijen, hoezeer met 86 stukken bewapend (maar in de keel slechts met palissaden gesloten), zoodanige vrees koesterde, dat men, na de landing der Engelschen op 7 Augustus bij Calantsoog, het besluit nam ze te verlaten en de stukken te vernagelen.

Het is niet te voorzien, dat verraad of tweespalt, dat partijzucht of verkeerd aangebragte hulp van vreemden, de eenheid en de kracht eener echt nationale verdediging zullen verlammen. Onze kusten, onze stellingen zullen voortaan beter bezet, onze vestingen en versterkte punten geheel anders verdedigd worden.

»Tegenwoordig," — zegt de *Oud-Soldaat*, — »zijn de landingen gemak»kelijker dan vroeger, omdat men door het gebruik van stoomschepen, »niet of weinig van den wind afhangt."

»Maar hier staat, in het voordeel des verdedigers, het versnelde troepen»vervoer met stoomschepen en spoorwegen tegenover."

»Voorzeker kan de vijand, door eene vloot van stoombooten met landings»troepen, de geheele kust in alarm houden, maar ook onze troepen kunnen »zich met stoomschepen langs de Zuiderzee, de Wadden, de Zeeuwsche »stroomen, de groote rivieren en ook langs de spoorwegen, even spoedig »te zamen trekken en zich snel evenwijdig langs de kusten verplaatsen."

»Ja een goede keten van seinposten langs het strand, in verband staande »met een daarachter liggende spoorweg met telegraaf, schijnt ons het »zekerste middel toe, om landingen voor altijd onmogelijk te maken."

»Er bestaat dan, onzes inziens, geen beter middel tot verdediging der »Hollandsche kusten, dan het aanleggen van eenen spoorweg met telegraaf »van den Helder naar Haarlem of Amsterdam."

Aan dezen wensch zal waarschijnlijk spoedig voldaan zijn; doch of door dat middel de landingen voor altijd onmogelijk zullen worden gemaakt, kan moeijelijk *à priori* worden verzekerd; immers blijft het steeds in het nadeel der verdediging, dat voor en aleer zij hare bewegingen beginnen kan, die van den vijand reeds aangevangen en voor een gedeelte soms voltooid zijn.

Genoemde spoorweg zou intusschen ook de Utrechtsche waterlinie, met haar voortreffelijk reduit van Amsterdam, hoe langs hoe meer, met de stelling den Helder-Texel in een naauw verband brengen, dat niet anders dan voordeelig op de verdediging kan werken.

Opdat echter de dure les van 1799 niet verloren ga, verzuime men niet die stelling zoo geschikt mogelijk te maken voor eene hardnekkige verdediging, zoowel van onze kusten als van onze kostbare inrigtingen.

Men wachte niet langer, met alle forten, niet alleen doeltreffend en volledig te bewapenen en van bomvrije gebouwen te voorzien, maar op de

Digitized by Google

hoofdbatterijen het geschut in batterij te brengen, of althans zoodanig op te leggen, dat zulks in een oogwenk kan geschieden; en in tijds maatregelen te nemen, om het verdedigend leger, zoo noodig, eene sterke stelling in of achter den polder van de Zijp te verzekeren.

Bovendien zij men er op bedacht, elke poging eener vijandelijke vloot, om tusschen de eilanden door te dringen, onmogelijk te maken, en ook daartoe aan onze zeemagt de noodige geschiktheid en uitbreiding te geven.

Wanneer onze kusten bedreigd worden, zal het wel altijd door eene groote zeemogendheid zijn, waarom de verdedigingsmiddelen dan ook zooveel mogelijk met de geduchte krachtsontwikkeling, waarmede de aanval geschieden zal, in verband moeten worden gebragt; bij tijds moeten de batterijen met zwaar vèrdragend geschut bewapend, en onze zeegaten van al die hinderpalen voorzien worden, waardoor men het opvaren en doordringen ook der minst diepgaande stoomschepen kan beletten. Zóódoende zullen wij voor onze Noord-Hollandsche kusten weinig te vreezen hebben.

De mond der Maas, voor groote schepen onbevaarbaar, wordt door de vesting Brielle verdedigd, welker werken echter veel verbeterd, en aan welke des noods, nog eenige kustbatterijen en gewapende schepen kunnen toegevoegd worden.

Ten einde echter den hoek van Holland, 't welk een zwak punt onzer kusten uitmaakt, met vrucht te kunnen verdedigen, zou er een goed werk, in verband met sterke kustbatterijen op het eiland van Voorne en de Hollandsche kust, op de uiterste punt van het eiland Rozenburg, dienen te worden aangelegd.

Om het doordringen van weinig diepgaande stoomschepen te beletten, zouden ook dáár zulke versperringen en verdedigingsmiddelen moeten aangewend worden, welke voor Sebastopol en voor Kroonstadt zulke goede diensten hebben gedaan.

Het vaarwater langs Hellevoetsluis en Willemstad naar het Hollandsch-Diep en de Kil, wordt door het vuur van genoemde vestingen bestreken en kan door dat van goed geplaatste batterijen versterkt worden.

Behalve de batterijen van eerstgenoemde vestingen, zouden nog eenige, tegen kleine landingen en overrompelingen beveiligde sterkten, aan de overzijde noodig zijn; terwijl, vóór dat alles, het fort, dat tegenover het zóó hardnekkig te verdedigen Willemstad aan de Buitensluis lag, op nieuw behoorde in orde gebragt en zwaar bewapend te worden, even als de batterij Boet-

Digitized by Google

zelaar en de versterkte post op den Oostdijk, achter de zoogenaamde boven- of inundatie-sluis, ook wel Ruigenhilsche sluis genaamd.

Door die versterkte punten goed te bezetten en met eene doeltreffende medewerking onzer vloot tot behoorlijke afsluiting der Schelde en Zeeuwsche stroomen, zal bij eenen aanval uit het zuiden, eene vereeniging der vijandelijke zee- en landmagt aan het Hollandsch-Diep steeds kunnen worden belet; en ook dit gedeelte onzer grenzen krachtdadig worden beschermd.

Indien Dumouriez, in 1793, te Antwerpen over eenige goed uitgeruste oorlogschepen had kunnen beschikken, en vooral met spoed te werk ware gegaan, dan zou het hem welligt gelukt zijn over het Hollandsch-Diep door te dringen. Onze krijgsmagt, geheel versnipperd, in zwak bezette vestingen en in een aantal versterkte punten verstrooid liggende, waarvan de meeste zich, op enkele uitzonderingen na, lafhartig overgaven, was buiten staat tot de verdediging mede te werken, welke daardoor even krachteloos en lijdelijk zijn moest, als zij in de toekomst krachtig en actief kan wezen.

Ook dáárom is het van veel belang, te Numansdorp eenige sterke kustbatterijen op te werpen, ten einde met onze oorlogschepen en de Willemstad, het Hollandsch-Diep tegen het indringen eener vijandelijke vloot te beschermen.

De beide diepe zeearmen, het Brouwershavensche gat en de Roompot, hoewel niet diep in ons land voerende, dienen echter door zwaar bewapende kustbatterijen te worden afgesloten; en mogten ligte vaartuigen langs andere vaarwaters binnendringen, dan zullen deze toch steeds op eene doeltreffend geplaatste flotille en op onze versterkte punten stuiten.

Op Walcheren, het voornaamste onder de Zeeuwsche eilanden, kan eene landing moeijelijk belet, maar Vlissingen daarentegen vrij goed verdedigd en niet gemakkelijk ingesloten worden.

Indien Veere in behoorlijken staat van verdediging werd gebragt, zouden de landingen aan die zijde, genoegzaam bestreden en Middelburg gedekt kunnen worden, zooals Vlissingen het aan de andere zijde doet.

Terwijl de *Oud-Soldaat* Veere wil behouden, tot afsluiting van het Veersche gat, beweren anderen, dat deze vesting geheel nutteloos wordt, door dat de vijandelijke vaartuigen de haven van Middelburg langs de Zuidvliet kunnen bereiken. Dit zou echter door het opwerpen van eenige kustbatterijen en door de medewerking onzer vloot gemakkelijk te beletten zijn.

Het fort Rammekens dat, naar ik vermeen, reeds verlaten is, diende geheel gesloopt te worden, als hebbende niet het minste nut meer voor de verdediging, omdat het vaarwater daar verloopen is en eene geheel andere rigting heeft aangenomen.

Digitized by Google

Ten allen tijde, echter, behoort de wijze van verdediging in verband te worden gebragt met den ontworpen spoorweg en het daar te stellen kanaal van Vlissingen naar Middelburg.

Hoe sterk evenwel de beide oevers van de Scheldemond ook bewapend worden, er kan van de zeezijde een bombardement gelijk in 1809 plaats hebben, en het blijft onvoorzigtig, kostbare maritime etablissementen daaraan te wagen.

Voor het overige zal eene landing in Zeeland den vijand weinig voordeel, en ons betrekkelijk weinig nadeel opleveren, wat ook door de geschiedenis bevestigd wordt.

In 1809 vond eene talrijke vloot en een leger van omstreeks 40,000 man, niets tegenover zich dan zwakke verdedigingsmiddelen, en eene onbeduidende krijgsmagt; en toch werden die eilanden, na een kortstondig verblijf, verlaten en moest de vijand er een dure tol betalen aan het ongezonde klimaat.

Bij de wijze waarop thans de verdediging geleid zou kunnen worden, biedt eene landing nog minder kansen aan van goed te slagen, en maakt de stelling van Walcheren een belangrijk punt uit voor onze landsverdediging; van waar, steeds met Holland in gemeenschap blijvende, eene krachtige bescherming der overige Zeeuwsche eilanden, en voor een gedeelte onzer zuidwestelijke grenzen kan uitgaan.

Is eenmaal de aansluiting van Vlissingen door een spoorweg over Bergen-op-Zoom, Breda, 's Bosch en Nijmegen, of over Venlo, aan het groote spoorwegnet tot stand gebragt, dan kan die stelling, ook uit een militair oogpunt, eene veel hoogere waarde verkrijgen; en wordt Vlissingen als tête-de-pont beschouwd van de hulp die in sommige gevallen, ten onzen behoeve, van Engeland konde uitgaan, dan blijft Walcheren, ook uit dat oogpunt, steeds zeer belangrijk.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN BELGIE IN 1830 EN 1831.

(*Vervolg van N°. 2, Bladz. 81.*)

Luik. 23 *Sept.* Een valsch gerucht had alles onder de wapens gebragt. Men zeide, dat de stad zou aangevallen worden. Men is voortgegaan, zich meester te maken van al de wapens der fabrikanten. De stad was gebarikadeerd en eene kompagnie vrijwilligers van Verviers gekomen.

Brussel. 23 *Sept.* De nacht van den 24sten op 25sten is rustig geweest, maar bij het aanbreken van den dag zijn de gevechten hervat. Ten 8 uur is het Park aangevallen. Het opperbevel in de stad wordt aan den Spaanschen kolonel Don JUAN VAN HALEN gegeven.

26 *Sept. Hoofdkwartier.* PLETINKX is gevangen genomen. Hij is in den nacht van 27 op 28 naar Antwerpen getransporteerd.

Brugge. Er zijn oploopen geweest, eerst van kleine jongens, daarna van meer bejaarde personen, die door de stad met driekleurige vlaggen rondliepen, in de tegenwoordigheid der troepen en zonder eenige wanorde te plegen; maar omtrent 6 uur in den avond kwam de oploop voorbij de wacht. Deze nam het euvel op, en vuurde zonder onderscheid op de burgers, hetgeen de rust herstelde; echter ging de nacht in verslagenheid voorbij.

Ostende. De ongeregeldheden begonnen ongeveer ten zes uur op nieuw. Men heeft zich in beweging gesteld, met de Brabantsche vlag en met den Heer S. BATAILLE, oud-officier der marine, aan het hoofd. Eerst heeft men zich naar de hoofdwacht begeven, waar de wacht ontwapend werd; die post werd evenwel door de militairen hernomen, die op de burgers gevuurd hebben.

Digitized by Google

Brussel. Ten elf uur in den morgen is de Brusselsche artillerie op de troepen begonnen te vuren die zich in het Park bevonden. Het vuur is zeer levendig geweest, tot drie uur na den middag: op dat oogenblik bedaarde het een weinig; het heeft tot zes uur in den avond geduurd. De soldaten verlaten de huizen in de nabijheid van het paleis der Staten-Generaal, welke zij nog bezet hebben, en trekken naar het paleis des Konings terug. Ten zes uur raakten de huizen in de nabijheid van het paleis in brand. Bij het begin van den nacht verlichtte die brand het geheele park. De vrijwilligers van Charleroi, van Gosselies etc. plaatsten zich bij het hotel Bellevue en schoten op de soldaten, die uit het paleis ontsnapten.

De vrijwilligers van Philippeville zijn 's avonds ten 9 ure aangekomen.

Het vrijkorps van Charleroi, aangevoerd door den Heer Falschamp, is gisteren tot Nivelles gekomen.

Eene dagorder, door Prins Frederik onderteekend, verbiedt het plunderen aan de soldaten.

De opstandelingen lieten de keldermuren doorbreken, om alzoo gedekt tot onder het paleis der Staten-Generaal te komen, dat zij trachtten in brand te steken, om de bezetting van het Park, die in dat gebouw een schuilplaats zocht, daaruit te verdrijven.

Bij het Koninklijk paleis beproefden zij hetzelfde.

27 *Sept.* Tegen vier ure des morgens trekken de troepen uit het Park terug.

Het voorloopig bewind maakt bekend, dat het is zamengesteld op de volgende wijs: de Heeren d'Hoogvorst, Ch. Rogier, de graaf F. de Merode, Gendebien, Sylvain van de Weijer, Joly, J. van der Linden, trésorier, Nicolay en F. de Coppin, secretarissen.

De opperbevelhebber, Don Juan van Halen, die in den loop van den morgen zijn hoofdkwartier in het paleis des Konings had genomen, laat aan het voorloopig bewind bekend maken, dat hij tot zijn eersten adjudant benoemd heeft, Palmaert, gouverneur van het paleis.

De paleizen waarop de Brabandsche vlag waait, worden bewaakt door wachten van goed gewapende vrijwilligers.

Alle belendende huizen zijn door den brand vernield, die evenwel aan de paleizen geen schade heeft toegebragt. Ook eenige huizen, die in den omtrek van het paleis der Staten-Generaal stonden, zijn door de vlammen vernield.

Onze troepen verloren in de vier dagen 103 dooden, 596 gewonden en 158 gevangenen. Het verlies der muitelingen werd door een hunner dagbladen geschat op 2000 gewonden en dooden.

Digitized by Google

Opmerkelijk is het, dat die gedeelten der stad, welke onze troepen van den 23sten bezet hadden, waar niet gevochten is, en waar de verdedigers van Brussel zich niet genesteld hadden, geheel onbeschadigd zijn gebleven; bijv. de Rue Ducale, en de geheele uitgestrektheid der Boulevards van de Schaerbeeksche poort tot die van Namen, waar geen spijker is aangeroerd en geen enkele klagt is gehoord. Verscheidene huizen, aan het einde der Rue Roijale, bij de Schaerbeeksche poort, zijn vernield; maar er was geen ander middel om er de tirailleurs uit te verdrijven, daar zij er telkens in terugkwamen.

Het grootste huis, een der schoonste woningen van Brussel, is verbrand en tot den grond toe afgebroken, na het vertrek der troepen, door de domme razernij van het gemeen, dat aldus woedde tegen het eigendom van een der voorstanders der omwenteling, beschuldigd van met de troepen te heulen.

Antwerpen. Verscheidene schepen met gekwetsten zijn heden morgen hier aangekomen. Ten gevolge van het vertrek van den gouverneur, is eene provinciale commissie benoemd, zamengesteld uit: den Heer Dandelin voor oorlog, * * * voor finantiën, Bayet voor de handhaving der goede orde en Verkem voor justitie. Deze commissie zal worden gepresideerd door den graaf Berlaymont.

Gent. De uitgever van *den Katholyk* is in hechtenis genomen, en de drukkerij verzegeld. Patrouilles van de schutterij, bijgestaan door een piket van 50 huzaren en een detachement infanterie, omringden het huis waar dit blad gedrukt wordt, terwijl de procureur des Konings er binnen trad, om den uitgever, den Heer de Beaucarmé, gevangen te nemen.

Brugge. Bij het kriecken van den dag werd de stad weêr oproerig. Tegen 8 ure des morgens verliet de generaal Goethals de stad, met de bezetting zich naar Ostende begevende. Oogenblikkelijk werd nu de driekleurige vaan van den toren van Halle, op bevel van de Régence uitgestoken.

28 *Sept. Ostende.* De bewegingen die den 26sten gestild zijn, begonnen heden op nieuw. Overal zag men zamenscholingen, en de ontevredenheid was algemeen. Terzelfder tijd deserteerden de Belgische soldaten in menigte. De generaal Goethals had den volgenden (vorigen) dag laten aanplakken, dat hij in den loop van den dag de Hollandsche officieren van het garnizoen, had laten vertrekken naar Vlissingen.

Gent. Des avonds, ten 7 ure, was er eene groote zamenscholing op de Place d'Armes, die ten 8 ure door de kavallerie is uiteengedreven; de zamenscholing scheen niet veel te beteekenen.

Digitized by Google

Brussel. Bij eene proclamatie van dezen dag, van den Baron D'HOOGVORST, worden alle inwoners, tusschen de 18 en 50 jaren, opgeroepen om eene stedelijke schutterij te vormen. — Aankomst van DE POTTER en VAN DE WEIJER. De eerste is onmiddellijk aan het voorloopig bewind toegevoegd.

29 *Sept.* *'s Hage.* De beraadslagingen van het algemeen comité van de Tweede Kamer, zijn in de avondzitting afgehandeld. Op de twee hoofdpunten, die in de Koninklijke boodschap welke op de troonrede volgde, voorkwamen, werd een besluit in een bevestigenden zin genomen. Op het eerste punt waren 50 stemmen vóór en 44 tegen, op het tweede 53 vóór en 43 tegen. De Eerste Kamer, met eene meerderheid van 30 stemmen tegen 7, voegde zich bij het door de Tweede Kamer genomen besluit.

Vlissingen. De generaal-majoor SCHEPERN komt hier aan met eene stoomboot, vergezeld van 35 officieren en een 40tal soldaten van het garnizoen van Ostende.

Mons. De generaal HOWEN, opperbevelhebber van de vesting, is door de troepen geheel verlaten. In den morgen van dezen dag begaf zich het bataillon flankeurs van de 3e afdeeling, gewapend naar de groote markt, onder een woest geschreeuw; de overige bataillons, die de wacht hadden aan het stadhuis, waar de generaal HOWEN zijn hoofdkwartier had gevestigd, aan de poorten, aan het arsenaal, aan de Willemskazerne, volgden onmiddellijk dit voorbeeld, liepen uiteen en verlieten in alle rigtingen de stad. De generaal begaf zich naar de troepen die nog vereenigd waren, sprak hun eenige woorden toe, die aanvankelijk met kalmte werden aangehoord, maar spoedig werden nieuwe kreeten gehoord, en deze massa liep insgelijks uiteen, de geweren in de lucht afschietende.

De burgerwacht nam de verlaten geweren der soldaten op, en bezette de posten aan het arsenaal en bij de poorten. Het 2e bataillon der vestingartillerie liep even als de infanterie uiteen, zoodat het aantal soldaten die op de markt bleven, zóó gering was, dat het niet mogelijk was iets te ondernemen. Zij werden zelfs genoodzaakt ieder afzonderlijk hunne wapenen aan de burgers af te geven.

30 *Sept.* *Mons.* De generaal HOWEN, de kolonel DE LA SARRAZ, de majoors MULLER, KNOLL en LAASMANN en de 1ste luit. THESING, worden als krijgsgevangenen naar Brussel gevoerd.

Namen. Onder de militairen van het garnizoen heerschte heden groote opgewondenheid; de generaal VAN GEEN oordeelde het noodzakelijk, een groot aantal weêrspannige soldaten naar hunne haardsteden terug te zenden.

Philippeville. Het garnizoen, uit 1200 man bestaande, heeft geweigerd tegen de oproerlingen op te trekken en draagt de Brabantsche kokarde.

Digitized by Google

Omstreken van Leuven. Ten één 's namiddags, hadden onze troepen eene schermutseling bij Meerbeek, met het vrijkorps van NIELLON en de vrijwilligers van Charleroi, Diest, Enghien, Gosselies en Leuven. De muitelingen hadden twee stukken op den IJzeren Berg geplaatst, om hunnen terugtogt op Leuven te dekken.

1 *Oct. 's Gravenhage.* Bij besluit van dezen dag wordt eene Staats-Commissie ingesteld, die belast zal worden, de noodige wijzigingen voor te stellen in de nationale inrigtingen, welke noodig zullen zijn, om de veranderingen vast te stellen in de Grondwet en in de betrekkingen, welke tusschen de twee groote onderdeelen van het Koningrijk bestaan.

Die commissie zal zamengesteld zijn uit de volgende leden: VAN PABST VAN BINGERDEN, KEVERBERG VAN KESSEL, BORRET en D'OLISLAGER, leden van den Staatsraad, VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, de Prins DE CHIMAY, DE JONGHE, NICOLAY, D'ANNECROIX, GERLACHE, LE HON, CLIFFORD, DONKER CURTIUS, VAN ASCH en SYPKENS, leden der Staten-Generaal.

Deze commissie zal onmiddelijk haar werk beginnen, dat in den kortstmogelijken tijd aan Z. M. overhandigd zal worden.

Luik. In den nacht van 30 September op den 1sten dezer maand, zond men uit Maastricht een konvooi levensmiddelen af, onder geleide van een bataillon infanterie, twee stukken geschut, een detachement mineurs en een eskadron kavallerie, bestemd voor de citadel van Luik Toen het konvooi aan den ingang van de voorstad St. Walburge gekomen was, liet de generaal DAINE halt houden, en begaf zich met zijn adjudant, naar den kommandant van Luik, den graaf DE BERLAYMONT, met wien hij, ten minste schijnbaar, eene overeenkomst sloot, waarbij het konvooi zich naar de citadel kon begeven, zonder bemoeijelijkt te worden. De wagens met levensmiddelen reden binnen, terwijl de troepen in positie bleven staan. Maar naauwelijks waren de wagens tot midden in de voorstad gekomen, of men zag de muiters uit verscheidene vuurmonden op onze troepen vuren, en de wagens aanvallen en plunderen, doch toen chargeerden de kurassiers op de muiters, en sabelden alles wat hun voorkwam, neder. Zij maakten zich meester van het vijandelijk geschut en van een hunner vaandels, en misschien zou men er toe gekomen zijn de wagens in de citadel te brengen, indien de andere troepen hun ter hulp waren gekomen. — Op het eerste geweerschot, en toen hij bemerkte dat de kavallerie (1e regiment kurassiers) eene charge op de muitelingen deed, beval de generaal VAN BORCOP een uitval van 300 man sterk, onder bevel van den kolonel DE FAVAUGE. Op korten afstand van de citadel vond men eene barikade, die door de muiters hardnekkig werd verdedigd, doch evenwel vermeesterd werd; de 1ste luit.

Digitized by Google

Louchienne sneuvelde aldaar. Vervolgens naderden de troepen de voorstad, al vechtende en niet zonder moeite, daar de vijand twee stukken op de helling van den weg had geplaatst. Men bereikte evenwel ten laatste het einde van de voorstad, in weerwil van het vijandelijke artillerievuur en van het geweervuur uit de keldergaten.

Hier aangekomen, vond men noch de eigen troepen, noch het konvooi, dat naar de voorstad St. Marguerite gezonden was. De troepen, die den uitval gedaan hadden, verloren 5 man, waarvan 2 dooden en 3 gekwetsten.

Gent. Het garnizoen der stad heeft zich in de citadel teruggetrokken, behalve het regiment huzaren n°. 8, dat zich op Locristi rigtte. De generaals Ghigny en Oldeneel begaven zich tegen half twaalf des nachts, met hun staf daarheen.

2 *Oct. Gent.* De driekleurige Brabantsche vlag is des morgens ten 6 ure op den toren, het stadhuis en de hoofdwacht geplaatst. Het bestuur heeft onmiddellijk eene deputatie gezonden naar het voorloopig bewind te Brussel, om deze gebeurtenis, alsook den terugtogt der troepen, bekend te maken.

Tongeren wordt door de Luikenaars bezet, onder bevel van den Heer Lusac.

's Hage De buitengewone zitting der Staten-Generaal is heden gesloten door den minister van binnenlandsche zaken. Hij heeft bekend gemaakt, dat in den tusschentijd tot aan de volgende zitting, de staatsraad de middelen zal voorbereiden, om aan iedere groote afdeeling van het rijk, goede waarborgen te verzekeren.

Citadel van Namen. Men dacht eerst te kunnen rekenen op de trouw der troepen, die den vorigen dag de stad hadden ontruimd, maar in den loop van den dag openbaarde zich op nieuw hun slechte geest, en de desertie werd zóó sterk en zóó algemeen, dat weldra niet meer dan 200 manschappen en eenige officieren overbleven. Een dertigtal officieren der zuidelijke provinciën had het noodlottige voorbeeld aan de soldaten gegeven, door hunne vanen te verlaten; de trouw gebleven troep was niet aanzienlijk genoeg meer om de citadel te verdedigen. De generaal van Geen stemde op de volgende voorwaarden in de kapitulatie toe:

1°. De troepen, die den staf volgen willen, zullen met hunne wapens en bagage uittrekken; zij zullen ontvangen worden door acht personen, waarvan vier de citadel in bezit nemen zullen, terwijl de vier andere bij den generaal van Geen als gijzelaars zullen blijven, tot dat de kapitulatie geheel is uitgevoerd.

2°. Al de middelen tot vervoer zullen door de commissie verschaft worden.

Digitized by Google

3°. De commissie zal verantwoordelijk zijn voor de veiligheid der troepen.
4°. Het bestuur zal voor de veiligheid der huisgezinnen die te Namen blijven, waken tot hun vertrek.
5°. Men zal de archieven verzegelen tot aan het tijdstip dat men ze zal kunnen transporteren.
6°. De troepen zullen met etappen marcheren tot de plaats door den generaal aangewezen.
7°. Men zal de magazijnen der korpsen van het garnizoen verzegelen.
8°. Het meel en het commiesbrood dat zich nog in de stad bevindt, blijft ten laste van het bewind.
9°. Het uur en de dag van de evacuatie, zal nader bepaald worden.

De bovengezegde kapitulatie was geteekend door den generaal VAN GEEN en door de heeren DE RENESSE, HUBOT, DE GARCIA, MOHIMONT-BIVORT, URBAN en PRISSE, en goedgekeurd door de Heeren ROMAR, GUICHERIT, DE ROISIN, VAN DIEPENBRUGGE, KOOL, OFFERHAUS, DUPPE, SCHOCH, VOLKHEMER, ROEST en VAN SWIETEN, leden van den raad van defensie.

Nieuwpoort 3 *October.* Het garnizoen heeft de wapenen neêrgelegd; 't grootste gedeelte der troepen is naar zijne haardsteden teruggekeerd. In den nacht van den 2den op den 3den is de luitenant VAN ERP, van het 4e regiment dragonders, die zich op de voorposten te Epeghem bevond, door den vijand verrast, die twee van zijne manschappen gedood en vier gebles-seerd heeft, en hem 18 paarden afnam.

De ruiters, waarvan vijf zonder paarden, zijn te Jemps. Van drie vedetten zijn slechts twee teruggekomen Men gelooft dat de derde den post verraden heeft.

4 *Oct. Luik.* De officieren van het garnizoen van Alon (Arlon?), ten getale van acht, waaronder een hoofdofficier, zijn hier gebragt door de vrijwil-ligers DE BARVAUX, LORIMONT en HORRÉ.

's Hage. Bij besluit van dezen dag belast Z. M. den Prins VAN ORANJE het bestuur op zich te nemen van alle zuidelijke provinciën, waar het wettig gezag wordt erkend.

De minister van Staat, de Hertog VAN URSEL, de minister van den Water-staat en Koloniën, en die van Binnenlandsche zaken worden Z. K. H. toegevoegd. De Raadsheeren D'ANETHAN, VAN TOERS, SULLIVAN DE GRASS, DU BOIS, REYPHINS, DOTRENGE en LE CLERCQ, vormen den raad van den Prins.

Antwerpen. Verscheidene personen die om onvoorzigtige gesprekken over de politiek in hechtenis genomen waren, zijn in vrijheid gesteld.

Brussel. Het Voorloopig Bewind heeft bepaald:

Digitized by Google

1°. Dat de Belgische provinciën, afgescheiden van Noord-Nederland, een onafhankelijken staat zullen vormen.

2°. Dat het centrale comité zich met het ontwerp van eene constitutie zal bezighouden.

Bij een besluit van dezen dag wordt de brigade-generaal NIJPELS, door het Voorloopig Bewind tot nader order, belast met het opperbevel der Belgische troepen. De generaal MELLINET, is benoemd tot chef van den generalen staf. De generaal GOETHALS, is in het bijzonder belast met de organisatie der infanterie. De werkzaamheden aan het Ministerie van Oorlog, zullen weêr door den Heer JOLY, lid van het Voorloopig Bewind, worden waargenomen.

Vilvoorde. De Belgische troepen, die hier waren, zijn naar Brussel teruggeroepen.

5 *Oct. Antwerpen.* De Prins VAN ORANJE is hier in den morgen aangekomen, om het tijdelijk bewind over dit gedeelte van België, dat het wettig gezag nog erkent, op zich te nemen.

Eene proclamatie heeft deze gebeurtenis aan de bewoners der zuidelijke provinciën bekend gemaakt. Z. K. H. verklaart, dat Z. M., in afwachting dat de voorwaarden van afscheiding in constitutionnele vormen zullen opgemaakt zijn, over de zuidelijke provinciën eene bijzondere administratie zal instellen, uitsluitend zamengesteld uit ambtenaren uit die provinciën. De vrijheid van de taal en van het openbaar onderwijs, zoowel als eene algemeene amnestie voor politieke misdrijven, worden insgelijks gewaarborgd.

's Hage. Eene proclamatie van Z. M. roept alle Hollanders te wapen.

Maastricht. Een gedeelte van het korps van den generaal CORT HEIJLIGERS, is heden deze stad binnengekomen

Antwerpen. Men houdt zich bezig met de wapening der forten Callo, Zwijndrecht, Burgt, Austruweel en het Vlaamsche hoofd, dat door 3 officieren en 140 manschappen bezet is.

Hoofdkwartier. De batterijen rijdende artillerie trekken terug naar Breschaat en Mercxem. Het 3e bataillon van de 5e afdeeling is te Waelhem. Het regiment lanciers verlaat Bostmeerbecke, om naar Huysen te gaan, dat gedekt is door het 1e bat van de 7e afdeeling.

6 *Oct. Antwerpen.* Een besluit van den Prins VAN ORANJE, benoemt eene raadgevende commissie, om de maatregelen van verzoening voor te stellen, welke de toestand van België vereischt.

Deze commissie zal zamengesteld zijn uit de heeren D'AERSCHOT, DE CELLES, COLLET, SURLET DE CHOKIER, CH. DE BROUCKÈRE, COGELS, GOELENS, VERANNEMAN, FALLON, DE GERLACHE, LE HON.

Luik. Heden morgen zijn de onderhandelingen, die op verschillende tijd-

Digitized by Google

stippen hervat werden, voor de bezetting der citadel, geëindigd op de volgende voorwaarden.

1°. De Hollanders die op de citadel in garnizoen zijn, zullen deze vesting verlaten met hunne wapens en bagage, om zich langs den grooten weg naar Maastricht te begeven.

2°. Gezegde sterkte zal in handen en onder de orders worden gesteld van den majoor der 11e afdeeling infanterie L'Olivier, die zich voor den raad van defensie op zijne eer verbindt, het fort in naam en voor den Koning der Nederlanden te kommanderen en te behouden, gedurende de tien dagen dat deze overeenkomst verpligtend is.

3°. De Hollanders zullen op de citadel achterlaten het materieel en de munitie, dat zich daar bevindt, uitgenomen drie veldstukken met hunne voorwagens, welke de artillerie wordt gemagtigd meê te voeren.

4°. Alle Belgen zullen op de citadel blijven, en zullen vivres tegen betaling ontvangen. Diegenen welke gelooven dat hunne eer vordert, naar Maastricht te volgen, zullen dit mogen doen.

5°. Geen nieuwe troepen zullen gedurende de overeenkomst het garnizoen der citadel mogen versterken.

6°. De stad zal, ten haren koste, acht wagens leveren voor het vervoer van de bagage der officieren

7°. Vier Hollandsche officieren zullen op de citadel achterblijven, om middelen te beramen om de vrouwen en kinderen der militairen te laten volgen, die onder een vrijgeleide met de Maastrichtsche schuit vertrekken zullen.

8°. De zieken en gekwetsten worden aan de welwillendheid en de zorgen der overheden aanbevolen; na hunne herstelling zullen zij zich weder bij hunne respectieve korpsen vervoegen.

9°. De militairen die krijgsgevangen zijn gemaakt in de Chartreuse, zullen onmiddellijk naar de citadel worden teruggezonden, in uitwisseling tegen alle krijgsgevangenen die op de citadel zijn, even als de paarden.

Tegen drie ure des namiddags hebben de Hollanders, die zich op de citadel bevonden, hun terugtogt op Maastricht begonnen; de generaal van Boecop, vergezeld door den kolonel de Favauge en Pestiaux, marcheerden aan het hoofd.

7 *Oct. Gent.* Eenige leden der Provinciale Staten, in deze stad wonende, hebben hunne medeleden uitgenoodigd zich met hen in eene zitting te vereenigen, ten einde maatregelen te nemen:

1°. Om de dienst in het huis van detentie te verzekeren.

2°. Tot het organiseren van eene provinciale garde, om de goede orde te handhaven enz.

Digitized by Google

Brussel. De Russische Prins Rosloski, van Antwerpen komende, heeft zich bij den generaal van Halen vervoegd, met eene diplomatieke missive van den Prins van Oranje.

Doornik. Het Doornikſche legioen is heden de stad binnengetrokken.

Antwerpen. De Prins van Oranje heeft de stedelijke schutterij en de gewapende burgerwacht geïnspecteerd.

Hoofdkwartier. Aankomst aan het Sas van Campenhout van 60 officieren en 200 gewapende onderofficieren en manschappen van het garnizoen van Namen, onder bevel van den generaal van Geen.

8 *Oct.* De vijand vertoonde zich heden aan de brug van Tildonck, waar hij eenige geweerschoten gelost heeft met de voorposten van den generaal Cort Heijligers, wiens hoofdkwartier te Mechelen was. De algemeene geest wordt zeer bewerkt door zendelingen, waarvan verscheidene, als vrouwen vermond, Mechelen zijn binnengekomen. De generaal Cort Heijligers klaagt zeer over de stemming van het korps onder zijne bevelen, en verklaart aan Prins Frederik, dat zijne positie niet meer houdbaar is.

9 *Oct.* Een besluit van den Prins van Oranje behelst, dat iedere beschikking, welke van Z. K. H. uitgaat, betrekking hebbende op de administratie der provinciën onder zijn bestuur, zal moeten gecontrasigneerd worden door den minister of den chef van het departement, waartoe de zaak behoort.

11 *Oct. Antwerpen.* De Prins van Oranje heeft een besluit genomen, inhoudende eene wijziging der bepalingen van het Koninklijk Besluit van den 27sten Mei 1830, betrekkelijk het openbaar onderwijs. De voorafgaande autorisatie, gevorderd bij artikel 1 van dat besluit, om eene inrigting van openbaar onderwijs op te rigten, zal worden vervangen door eene eenvoudige verklaring, af te geven door het stedelijk bestuur.

Geen examen, noch acte van toelating, noch certificaat van bekwaamheid zullen in het vervolg gevorderd worden, om lager onderwijs te geven in inrigtingen welke niet door het algemeen bestuur worden opgerigt of onderhouden.

Gent. Het Belgisch legioen van Parijs, gekommandeerd door den Vicomte de Pontecoulant, is heden in den namiddag deze stad binnengetrokken.

12 *Oct. Groot Hoofdkwartier.* De generaal Trip vertrekt naar 's Gravenhage en geeft het bevel over de kavallerie aan den generaal-majoor Post over.

Brussel. Bij besluit van het Voorloopig Bewind, worden alle Koninklijke besluiten, die de vrijheid van onderwijs beletselen in den weg leggen, opgeheven.

13 *Oct. Mechelen.* Een majoor, twee luitenants en vijftig ongewapende

Digitized by Google

manschappen, uit Charleroi, zijn in deze stad aangekomen. Zij waren tot Vilvoorden vergezeld geweest door eene kolonne van omtrent 100 man van de opstandelingen, gekommandeerd door den Chevalier DAMMAN.

Brussel. Het *comité central* voegt zich als vijfde lid ALEX. GENDEBIEN toe, die als commissaris-generaal van het comité van justitie zitting zal nemen.

14 *Oct. Groot Hoofdkwartier.*

Men verneemt dat de vijand voornemens is Mechelen en Lier aan te vallen. De troepen der opstandelingen zijn in Leuven en Aerschot. Men begroot hunne sterkte op 3000 man, waaronder men vele Fransche uniformen, zelfs van de nationale garde opmerkt; de blaauwe kiel schijnt echter de aangenomen kleeding te zijn. Volgens de ingewonnen berigten waren er 2000 paarden in Brussel, en zou er ook een regiment kavallerie opgerigt worden in de kazerne des Annonciades, waar zich ook een artilleriepark moet bevinden. De kazerne Ste. Elisabeth is vol manschappen en de inwoners zijn overkropt met inkwartieringen. Volgens een rapport van den kolonel graaf DE LENS, is de 13e afdeeling bijna geheel gedesorganiseerd, ten gevolge van de talrijke desertie. Hij verlangt Lier te verlaten, daar zijne positie niet meer houdbaar is. Zijn brief is van dezen inhoud:

Anvers le 8 *Octobre* 1830.

Monseigneur!

Mon honneur et mon devoir m'ont ordonné ce matin de me rendre à Anvers pour, par un rapport verbal, faire connaître la situation de la division. Je me suis rendu deux fois chez votre Altesse sérénissime pour lui le faire. Ayant point eu le bonheur de le trouver je le communiquerai ici par écrit.

Lors de mon départ de *Lis*, pres de *Lierre*, une agitation sérieuse s'est propagée dans la division. Un cri général s'est répandu chez les soldats que le gouvernement et moi les trompaient. Cet agitation était si violente que je m'attendais à une révolte. Votre Altesse sérénissime en a été le témoin occulaire par les décharges continuelles qu'elle a entendue. Il n'y a que mon calme et vigueur qui les ont retenus de la révolte. Cet agitation continue encore; il n'y a que ma parole sacré de la séparation qui les a retenu. Le moindre mouvement pourrait les mettre en émeute. Ils ont même déjà parlé de se mettre en colonne mobile. J'ai soumis tout cela à S. A. R. le Prince D'ORANGE. J'eus même l'audace d'insister près d'elle de vouloir bien faire commencer l'organisation par ma division. On peut encore former avec les Hollandais et Suisses un bon bataillon.

J'ai aussi soumis à S. A. R., que d'après sa proclamation je ne servirai plus contre les Belges, ce que j'ai l'honneur de soumettre par ceci à votre

Digitized by Google

Altesse sérénissime; il serait douloureux qu'après avoir conduit depuis cinq ans la 15e avec honneur, de finir ma carrière par un déshonneur. J'ai pris la ferme résolution de ne l'amener à l'ennemi.

Veuillez, monseigneur, me faire la dernière grâce de vouloir s'occuper de ce point et prévenir les malheurs.

C'est en demandant cette grâce que je suis avec le plus profond respect.

Monseigneur,
Votre très-humble serviteur,
(signé) Cte de Lens.

A son Altesse sérénissime, monseigneur Bernhard,
Duc *de Saxe-Weimar*, général et commandant de la 1e division d'infanterie.
à Anvers.

(NB. Cette lettre, écrite en entier de la propre main du comte de Lens, colonel et commandant de la 15e afdeeling d'infanterie a été copiée textuellement. On a cru superflu de rectifier les fautes d'orthographe.)

De luit.-kolonel de Hardt, kommandant van de 1e afdeeling te Contich, zendt een dergelijk rapport in, luidende woordelijk als volgt:

Contich den 12. *October* 1830.

Ik haast mij UHEdGestr. kennis te geven, dezen nacht weder een aantal van 195 militairen tot de afdeeling behoorende, de verschillende kantonnementen hebben verlaten. Onder dezelve bevinden zich 3 sergeanten-majoors, 8 sergeanten, 7 korporaals, 4 tamboers en 2 hoornblazers. Bijna allen hebben hunne wapenen medegenomen, alsmede twee fanions. Ook bevinden zich onder de gedeserteerden eenige Zwitsers. Het is te vreezen, dezen nacht weder een groot gedeelte zal weggaan, daar niemand zulks hier kan beletten

De positie der Hollandsche officieren en onderofficieren wordt zeer kritiek, vooral wanneer er iets te doen komt, waartoe de waarschijnlijkheid schijnt te bestaan; daar men van ter zijde onderrigt is, 5000 rebellen te Vilvoorden zijn aangekomen, met het voornemen morgen onze troepen te attaqueeren.

De majoor de Helbich, kommandeerende het 2e bataillon, komt mij zeggen, een Belgisch officier hem in vertrouwen heeft te kennen gegeven, dat wanneer er iets te doen komt, wij Hollanders allen onvermijdelijk verloren zijn.

Ik heb alle reden van te vermoeden, dat de geest der onderofficieren, die tot dusverre zeer goed is geweest, ten gevolge der proclamatie van

Digitized by Google

den rebellen-generaal Nijpels, die bij deze afdeeling gedurende 10 jaren als luitenant-kolonel heeft gediend, deze goede stemming heeft vernietigd; daar zich geen hunner vóór de bekendmaking dezer proclamatie aan desertie heeft schuldig gemaakt.

Ten slotte verzoek ik UHEdGestr. mij hare intentie te doen kennen, of het niet geraden zoude wezen het vaandel der afdeeling nog dezen avond naar Antwerpen op te zenden.

De luit.-kolonel, kommandeerende de 1e afdeeling infanterie,

(*get.*) de Hardt.

Aan
den Heere Kolonel Reuther, kommandeerende
de 2e brigade 1e divisie infanterie.

Hoofdkwartier Antwerpen. Het 3e bataillon van de 3e afdeeling gaat naar Boom. Het wordt bij de brug van Waelhem vervangen door het Instructiebataillon.

Het 2e bataillon jagers gaat van Boom naar Turnhout. Het garnizoen van Mechelen wordt versterkt door het 2e bataillon van de 13e afdeeling, majoor Schneider.

Antwerpen. De Prins van Oranje heeft zich heden aan boord van den ponton *la Delphine* begeven, waar de gevangenen zich bevinden. Hij heeft hun onderstand uitgereikt en er vier in vrijheid doen stellen. Een rapport der ministers van het gouvernement der zuidelijke provinciën, over de wederinstelling eener jury, zal naar den staatsraad worden gezonden.

15 *Oct. Groot Hoofdkwartier.*

Volgens ingekomen berigten hebben 4 stukken kanon en een sterk detachement Brusselsche troepen Leuven verlaten en zich op weg begeven naar hier, door de *Campine* over Diest en Aerschot. De voorhoede van die troepen is te Schrik, Putte en Heist-op-den-Berg aangekomen.

In den nacht worden eenige vedetten van het detachement te Zwijndrecht, onder de orders van den ritmeester Sloet, van de huzaren, door de inwoners op den weg van St. Nicolaas aangevallen. Er zijn eenige schoten gewisseld.

De majoor van Bronkhorst maakt rapport, dat hij met het Instructiebataillon de brug bij Waelhem bezet heeft.

Gent. Omtrent ten 4 uur in den achtermiddag heeft er eene bloedige botsing plaats tusschen de vrijwilligers van het Belgische legioen en het Gentsche gepeupel aan de ééne zijde, en een gedeelte van de burgerwacht

Digitized by Google

aan de andere. Een in de stad verspreid gerucht beschuldigde de officieren van de burgerwacht, dat zij vivres in de citadel wilden doen brengen. Zamenscholingen vormden zich bij de St. Pieterskazerne, dreigende kreeten deden zich hooren, onderdeelen van de burgerwacht werden aangevallen en ontwapend. Eenige vrijwilligers van het Belgisch legioen naderden om gemeene zaak met het volk te maken, eenige burgers vuurden; zij werden tot op de Place d'Armes vervolgd, waar andere volkshoopen de burgerwacht aan de hoofdwacht ontwapenden; maar het hevigste van den strijd had plaats op de Place des Récollets, waar eene groote menigte manschappen van de burgerwacht, zoowel te paard als te voet, bijeengeroepen was. In een oogenblik stortte het volk, dat van de St Pietersberg kwam op hen los, nam hun de sabels en geweren af, en drong hen aan de eene zijde naar den Pont des Recollets, en aan de andere naar de Rue du Soleil en de Rue des Champs. Het gepeupel was niet sterk genoeg om den post aan het gouvernement te ontwapenen, die versterkt was geworden door de pompiers, welke met drie stukken geschut uit hunne kazerne waren komen oprukken. Op dit punt werd een levendige kanonnade geopend. Twee honderd vrijwilligers, die nog ongewapend waren, zagen zich nu in het bezit van sabels en geweren. Buitendien heeft het volk zich aan het stadhuis wapens doen geven en huiszoeking gedaan bij partikulieren.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

EEN WOORD BIJ GELEGENHEID VAN DE HERZIENING DER WET OP DE NATIONALE MILITIE.

Bij de behandeling der voorgedragen wet op de Nationale Militie, is in de sectiën gewezen op de thans sedert eenige jaren in Frankrijk in werking zijnde wet op de instelling van een dotatiefonds voor het leger, op het reëngagement, de plaatsvervanging en de militaire pensioenen. Verscheidene leden hebben over de mogelijkheid gesproken, om ook hier te lande dergelijke bepalingen in te voeren: — het onderwerp komt ons belangrijk genoeg voor, om op het oogenblik, dat de basis, waarop onze legerinrigting gegrond is, herzien zal worden, de aandacht op nieuw op die wet te vestigen.

In Mei 1855 hebben wij een uitvoerig artikel daaraan gewijd (1); wij hadden toen zorgvuldig alle debatten nagegaan, welke over deze zaak in de Fransche Wetgevende Kamer gevoerd zijn, en met onpartijdigheid het voor en tegen vermeld, en vermeenen dus onze lezers, die genoeg belang in het onderwerp stellen, naar dat artikel te mogen verwijzen. Het zij hier voldoende, de voornaamste grondslagen in het geheugen terug te roepen, volgens welke men tegenwoordig in Frankrijk te dien opzigte te werk gaat. Zij komen, kortelijk zamengevat, op het volgende neder:

Het beginsel van algemeene dienstpligtigheid blijft bestaan; daarnevens ook het regt van plaatsvervanging. In de wijze evenwel, waarop de remplacering plaats heeft, is een aanmerkelijk onderscheid met de vroegere, ook thans nog bij ons gevolgde bepalingen, en wel daarin bestaande, dat de plaatsvervanger niet door den persoon, dien hij vervangen moet, maar door den staat wordt geleverd, tegen betaling van eene som gelds, die naar omstandigheden grooter of kleiner zal zijn, en jaarlijks door den Minister van Oorlog bepaald wordt. Deze plaatsvervangers nu vindt het gouver-

(1) *Militaire Spectator*, IIe Serie, 7^e^ Deel, Bladz. 485.

Digitized by Google

nement hoofdzakelijk onder de manschappen, wier diensttijd verstreken is, en die daarbij groote voordeelen verkrijgen, namelijk bij een reëngagement van zeven jaar (den bepaalden diensttijd in Frankrijk) eene som van 1000 francs, in termijnen te betalen, en eene soldijverhooging van 10 centimes daags. Bij een reëngagement van minder dan zeven jaren vermindert natuurlijk die som naar evenredigheid. Na veertien jaar dienst verkrijgt een gereëngageerde weder 10 centimes daags soldijverhooging, maar verder geen geld. Na vijf-en-twintig jaren werkelijke dienst heeft de soldaat regt op een pensioen, dat volgens de bepalingen der wet ruim genoeg is, om hem voor gebrek te bewaren

Deze zijn, in de hoofdzaak, de grondslagen van de wet op het dotatiefonds enz.; — voor de nadere bijzonderheden verwijzen wij naar voornoemd artikel, in hetwelk zij in haar geheel is opgenomen (bl. 486 tot 490).

Bij onze beschouwingen over die wet hebben wij, en zoo wij vermeenen te regt, aangemerkt, dat het geheel onmogelijk was, vooruit over het al of niet doeltreffende een juist oordeel te vellen, en dat de ondervinding zou moeten leeren, of zij eene uitmuntende verbetering of een verderfelijke maatregel was: een midden hiertusschen was bijna niet mogelijk. Wij hebben toen ook ons gevoelen geuit, waarom de invoering eener dergelijke wet bij ons te lande welligt minder wenschelijk zou zijn, hoofdzakelijk hierop gegrond: vooreerst dat de schandelijke misbruiken van lieverlede bij de *Compagnies de remplacement* in Frankrijk ingeslopen, bij ons te lande, ten gevolge der op dit stuk voorgeschreven bepalingen, niet bestonden, en dus uit dat oogpunt gezien, zoodanige nieuwe wet niet noodzakelijk maakten; ten tweede, dat men door het leger, om zoo te zeggen, voor een groot gedeelte in zich-zelf te recruteren, gevaar loopt den militairen geest der natie nog meer te verminderen

Nu evenwel zijn er eenige jaren verloopen, en de wet heeft in het naburige Frankrijk onder allernadeeligste omstandigheden, te midden van een vernielenden oorlog, toch zoodanige gunstige resultaten opgeleverd, dat een groot deel van den twijfel omtrent hare doeltreffendheid als opgelost kan beschouwd worden. Nog zeer onlangs vonden wij eene opgaaf, waaruit bleek, dat in den tijd van één jaar (indien ons geheugen ons hier niet bedriegt) 23,000 reëngagementen hadden plaats gehad, in plaats van 6000, waarop men vroeger gemiddeld rekende. Het is dus wel geen wonder, dat ieder militair, die het hooge gewigt van de aldus verkregen uitkomst beseft, zeer met de nieuwe wet is ingenomen.

Wat de misbruiken bij de remplacering aangaat, hieromtrent verwijzen wij naar het artikel: *Eenige beschouwingen* enz. in het 8e Deel der IIe Serie

Digitized by Google

van ons Tijdschrift op Bladz. 39 voorkomende, waaruit blijkt, dat bij ons te lande ook ontzagchelijk veel in dit opzigt aan te merken valt.

Met betrekking tot de andere zwarigheid, het verminderen van den militairen geest der natie; — hier moeten wij, helaas, vragen: valt daar tegenwoordig wel veel aan te verminderen? Zoowel de honderde leêgloopers, die honger en gebrek lijden, en toch liever van het medelijden hunner medeburgers leven dan eene eervolle plaats in de rijen van het leger in te nemen, als sommige redevoeringen van afgevaardigden in de Staten, geven ons waarlijk geen zeer hoogen dunk van dien militairen geest. En daarbij blijft het zelfs nog de vraag, of de verbetering, welke de dotatiewet in het lot van de oudere soldaten brengt, geen prikkel zou worden voor velen, om zich aan den militairen stand te wijden, en of ook de kracht, welke het leger verkrijgt, wanneer langzamerhand de oud-gedienden vermeerderen, en de verbetering in het uiterlijk voorkomen van den troep er niet toe zouden bijdragen, om den soldaat in het oog zijner medeburgers te releveeren.

Willen wij nu hiermede te kennen geven, dat wij op eens bepaalde voorstanders geworden zijn van de invoering van een dergelijk systema van plaatsvervanging? Volstrekt niet; wij gelooven niet, dat iemand in staat zou zijn, hier een positief ja of neen uit te spreken, alvorens bij een grondig onderzoek gedaan had naar de resultaten, welke in Frankrijk verkregen zijn, en naar de zwarigheden, welke hier te lande zouden moeten overwonnen worden. Maar wij gelooven wel, dat vooral onder de tegenwoordige omstandigheden, dat onderzoek gedaan moet worden door hen, die over de wijzigingen in ons militiestelsel eene stem hebben uit te brengen. Wij gelooven dat te meer, omdat de nadeelige toestand, waarin zich ons leger bevindt met betrekking tot het gering aantal vrijwilligers bij de kompagnieën aanwezig, eene voorziening op dit punt dringend noodzakelijk maakt.

Ook de vooruitgang, welke in de laatste jaren op het gebied der draagbare vuurwapenen heeft plaats gegrepen, en de gewigtige veranderingen aan het infanterie-geweer aangebragt, maken het volstrekt noodig, dat men vooral bij dat wapen, zooveel mogelijk het in dienst blijven bevordere. Alleen door langdurige oefening kan de soldaat partij trekken van die verbeteringen, welke het infanterie-geweer tot zulk een voortreffelijk wapen hebben gemaakt, dat in de hand van den rekruut oneindig veel van zijne waarde verliest. Eene infanterie, die niet goed schiet, mist in den tegenwoordigen tijd, hare hoofdeigenschap; en goed schieten — wij bedoelen hier niet alleen het schieten naar de schijf op methodiek bepaalde afstanden — is onmogelijk zonder veeljarige oefening. Als het eenmaal op de verdediging van onze

Digitized by Google

versterkte punten zal aankomen, dan kan één goed geoefend oud soldaat niet vervangen worden door een half dozijn rekruten, die geen begrip hebben van afstands-bepaling en het gebruik der verschillende opzetten. En wat wij hier van de infanterie zeggen, geldt eigenlijk voor alle wapens.

Nog eens, wij ontveinzen niet, dat er groote zwarigheden aan eene verandering van het systema van plaatsvervanging verbonden zijn, maar het is beter ze op te lossen of de onoplosbaarheid aan te toonen, dan ze eenvoudig te ontwijken. Eene herziening van de wet op de schutterijen, bijvoorbeeld, zou met eene dergelijke wijziging van systema noodzakelijk gepaard moeten gaan, want hoe meer reëngagementen er plaats hebben, des de minder worden de miliciens geoefend, hetgeen natuurlijk later invloed moet hebben op het gehalte der schutterijen. Evenzoo zou moeten gelet worden op de werving voor onze Koloniën, die noodzakelijk zou lijden, wanneer het in dienst treden of blijven hier te lande aanmerkelijke voordeelen opleverde, welk bezwaar evenwel uit den weg zou te ruimen zijn, door de bepaling, dat de plaatsvervangers of gereëngageerden ook voor de dienst in Indië konden gebezigd worden, hetgeen overigens ook in den geest der Grondwet ligt.

Zeer zeker zijn er nog meerdere punten, die een naauwlettend onderzoek vorderen, doch wier behandeling buiten ons bestek ligt. Wij hebben alleen de aandacht willen vestigen op een beginsel, dat, wel is waar, niet met onvoorzigtigheid moet worden aangenomen, maar daarentegen ook van te veel belang is, om met eene enkele magtspreuk te worden verworpen.

Wij maken van deze gelegenheid gebruik om attent te maken op eene, naar ons oordeel, onjuiste redactie van artikel 55 in het Ontwerp van Wet op de Nationale Militie; — duidelijkheidshalve zullen wij onze meening met een voorbeeld ophelderen.

Een vader heeft drie zonen van 20, 19 en 17 jaar; de oudste wordt milicien. Na vier jaren hertrouwt de vader met eene weduwe, die een zoon heeft van 16 jaar, en nu vergt men, dat zijn derde zoon in dienst ga.

Hij zegt »*neen*" op grond van art. 55 2e alinea: »wanneer er niet meer dan drie zonen zijn, bevrijdt de dienst van den oudsten den tweeden en derden." Door zijn huwelijk is er wel een mannelijk lid meer in het gezin gekomen, maar niet een zoon zooals zijne drie anderen zijn.

De militieraad daarentegen zegt »*ja*," op grond van de 3e alinea van hetzelfde artikel: »wanneer er vier zonen zijn, bevrijdt de dienst van den oudsten den tweeden, terwijl de derde dienstpligtig blijft."

Digitized by Google

Dien ten gevolge zou die vader zijn zoon moeten laten dienen voor een hem geheel vreemde, die bovendien, ingevolge art. 46 E, als eenige zoon eener weduwe vrij zou zijn.

Uit den geest der wet blijkt, dat de bedoeling van den wetgever is, de krijgsdienst zoo weinig bezwarend mogelijk te maken. Hier zou evenwel een persoon (de derde zoon) benadeeld worden door het huwelijk van zijn vader; — dat is niet regt, en toch de letter van de wet zegt het.

Het komt hier echter slechts op de gebruikte woorden aan. Elders spreekt de wet (bijv. in art. 46, 47, 53 enz.) van *broeders* en *halve broeders;* doch hier van *zonen*. Wat is een huisgezin van vier *zonen?* Alle mannen zijn *zonen*. Waarom ook niet in dit artikel geschreven bijv.: wanneer er vier *broeders* of *halve broeders* zijn enz. blijft de derde dienstpligtig, zooals waarschijnlijk de bedoeling is en dat ook met de billijkheid overeenkomt.

Ook zouden wij willen vragen, wat *een gelijk getal*, of *een ongelijk getal* is. In art. 55 lezen wij: »dat uit familiën van meer dan één zoon, van een gelijk getal de helft, en van een ongelijk getal de kleine helft tot de dienst wordt verpligt." Denkelijk is hier sprake van *evene* of *onevene* getallen.

EEN NIEUW PROJECTIEL.

Voor eenige dagen ontvingen wij het volgende stuk ter plaatsing:

LIGTE projectielen uit GROOTE kalibers.

Het kort verslag van een door den 1ste luitenant Baron Melvill van Carnbée genomen proef, waarvan de toepassing mogelijk nuttig kan worden bij het gebruik van sommige getrokken vuurwapenen, moge door eene plaatsing in dit Tijdschrift, de aandacht van deskundigen daarop vestigen en tot nader onderzoek leiden.

De invloed van de lucht op de baan der projectielen, is tot heden toe een moeijelijk vraagstuk, omdat daarvan met zekerheid, zoo weinig bekend is. Sedert de uitvinding der puntkogels is het gebleken, dat hunne gedaante de voorname oorzaak is, waardoor zij den wederstand der lucht beter overwinnen dan ronde kogels.

Het nadeel, verbonden aan getrokken vuurwapens van groot kaliber, vestigde vooral de aandacht van den Heer Melvill, en deed hem voor het tirailleur-geweer naar een projectiel zoeken, hetwelk door zijne gedaante,

Digitized by Google

minder luchtwederstand moest ondervinden dan het thans bestaande, waardoor de kogelbaan meer bestrijkend moest worden, terwijl het ten gevolge van zijn gering gewigt te verkiezen moest zijn.

Hij kwam op het vindingrijke denkbeeld, om daartoe een langwerpig, nagenoeg cilindervormig projectiel te bezigen, hetwelk over zijne geheele lengte is uitgeboord, en aan de basis voorzien is van een klosje van karton, leder of hout enz., waardoor het kruidgas belet wordt, zich door de opening heen, een uitweg te banen.

Verschillende wijzen tot het verkrijgen van de wenteling om de lengteas, zijn beproefd geworden met langwerpige uitgeholde kogels van onderscheidene inrigting.

Het best voldoet die soort, waarbij het projectiel voorzien is van ringvormige groeven op den cilinder, digt bij de basis, zoodat het lood aldaar naar voren zaamgedrongen wordt, en de trekken op eene volmaakte wijze vult.

Het projectiel weegt 26,5 gr.

Na het verlaten van den loop, dringt de lucht van voren in de uitholling, zoodat het klosje achterblijft.

Uit de proeven is met genoegzame zekerheid af te leiden, dat de aanvankelijke snelheid van het bedoelde projectiel, met 5 wigtjes lading, grooter is, dan bij het gewone, doch dat het verlies in snelheid, niettegenstaande de gunstige gedaante van het projectiel, grooter is, dan bij den zooveel zwaarderen kogel van 39 gr., zoodat de baan van den eersten, tot op 600 passen, verreweg het bestrijkendst is; dat zij op 600 passen gelijk zijn, en dat op verdere afstanden, de baan van het ligte projectiel het steilste is.

Tot op 800 passen treffen alle projectielen met de punt naar voren.

De dikte der kogelwanden, alsmede de diepte der groeven in den cilinder, moeten zoodanig zijn, dat de drukking van het lood naar voren niet te sterk is, om eene al te groote wrijving in de ziel te vermijden. Eene groote speelruimte is evenwel mogelijk, doch het klosje behoort goed in den loop te sluiten en den noodigen wederstand te bieden.

Het projectiel, zooals het nu is vervaardigd, verkrijgt door de uitwerking van het kruidgas, nog te veel aansluiting in den loop, hetwelk waarschijnlijk is te verhelpen, door de groef minder diep te maken.

Of eene verplaatsing van het zwaartepunt wenschelijk is te achten, ten einde de as des kogels zooveel mogelijk raaklijn aan de rigting der baan te houden, is eene vraag, welke men door nadere proeven zal dienen op te helderen.

Ook is het welligt mogelijk, door verbeteringen aan deze uitvinding toe te voegen, het meer bestrijkende der baan, verder dan tot 600 passen uit te strekken.

Digitized by Google

Opmerkelijk was de geringe spreiding dezer projectielen op de korte afstanden.

G. T. W. Vygh,
1e *Luit.* 1e *Reg. Inf.*

Bij oplettende lezing van dit eenvoudige, onopgesmukte verslag zal het onzen lezers terstond in het oog vallen, dat hier geene sprake is van eene kleine wijziging in de gedaante van den bestaanden kogel, zoo als er in den tegenwoordigen tijd bijna elken dag en bijna in elk land worden voorgesteld, maar dat het hier geldt een hoofdbeginsel, hetwelk, indien het in de praktijk deugdelijk bevonden wordt, welligt bestemd is, eene geheele revolutie te maken op het gebied van de *armes de justesse.* Wanneer later te nemen proeven datgene bevestigen, wat de voorloopige reeds met regt doen verwachten, dan heeft de wetenschap door deze uitvinding van den Heer Melvill een stap voorwaarts gedaan, welligt even groot als toen de puntkogel wijlen den bolvormigen bij de getrokken vuurwapens verving.

Wij zijn na het ontvangen van bovenstaand verslag onmiddellijk in correspondentie getreden met den Heer Melvill, met wiens vergunning het stuk, door hetwelk zijn denkbeeld aan het publiek wordt overgegeven, ons was toegezonden. Wij hebben daardoor vernomen, hoe hij door onophoudelijke proefnemingen gedurende vele maanden tot het resultaat is gekomen, dat het denkbeeld goed was, tot hetwelk onderzoek en redeneering hem hadden geleid. Voor de honderdste maal blijkt het hier ook weder, zooals bij nagenoeg alle uitvindingen, dat de logische aaneenschakeling der redeneeringen, die tot het besluit voerden, hetwelk ons nu als eene geheel nieuwe uitvinding wordt bekend gemaakt, zoo eenvoudig was, dat onze verbazing over de vinding zelve minder groot is dan onze verwondering, dat niet iedereen haar gevonden heeft. Wie kent niet de historie van het ei van Columbus? *Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie ewig neu.*

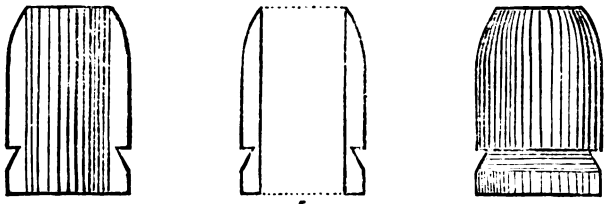
De loop der redeneeringen, welke de uitvinder doen besluiten heeft uit ons gewoon tirailleur-geweer een kogel te schieten, die *een derde* ligter is dan de tot nu toe aangenomene, en daarbij tot op 600 pas eene veel bestrijkender baan heeft, was de volgende:

De groote vriend der menschen, de dampkringslucht, is de grootste vijand van den schutter, die zonder haar zijn kogel, volgens het zuivere beloop van een wiskunstigen parabool, zou kunnen brengen waar hij verkoos. De wederstand, welken die lucht zoowel aan zijne berekeningen en formules, als aan zijn kogel bood, was het groote struikelblok, waar een onophoudelijke strijd mede gevoerd werd. In dien strijd heeft de ronde

Digitized by Google

kogel, hoewel verscheidene eeuwen het ideaal van alle theorieën, het afgelegd, en zijne plaats moeten inruimen aan den wentelenden puntkogel: de hardnekkige tegenstand van de lucht was gedeeltelijk overwonnen. Maar hoezeer daardoor een groot voordeel was bereikt geworden, was toch de massa, waartegen de lucht haren verderfelijken druk bleef uitoefenen nog te groot, dan dat iemand, die nu eenmaal aan die lucht den oorlog had verklaard, er genoegen meê zou kunnen nemen. Van die beschouwing tot de nieuwe uitvinding was nog één stap te doen — een stap, waarde lezer, dien gij en ik ook hadden kunnen doen, maar dien wij niet gedaan hebben; — Melvill besloot zijn vijand te verschalken, en in plaats van langer een hardnekkigen strijd te voeren, hem door eene vrije passage zijn zin te geven: hij boorde een gat dwars door zijn kogel heen, de lucht kreeg daardoor werkelijk haar zin, kapituleerde, en bood geen of nagenoeg geen tegenstand meer.

Wij voegen hieronder de afbeelding van den kogel, waarmede de proeven, in het bovenstaande verslag vermeld, gedaan zijn: *a* is het standgezigt van den doorgesneden kogel; *b* de doorsnede, en *c* de kogel in zijne uitwendige gedaante.

a *b* *c*

Eene cilindervormige gedaante, daar deze de grootste binnenruimte toelaat, zonder dat de wanden te dun worden, schijnt het verkieslijkste; de lengte van den kogel moet, zoowel als de ligging van het zwaartepunt enz., door proeven bepaald worden.

En nu — behoeven wij nog verder te spreken van de voordeelen, die het nieuwe projectiel zal opleveren, indien die proeven zijne deugdelijkheid bewijzen; van het groote voordeel, dat men eene raseerende baan verkrijgt, die zoo digt mogelijk bij den idealen en nooit bereikten parabool nadert; van de aanzienlijke vermindering in het gewigt der munitie, een ontzagchelijk voordeel voor den zwaar beladen soldaat, zoowel als voor de bepakking der munitiewagens; van de mogelijkheid, om zonder eenige verandering in het model onzer tegenwoordige geweren, van die voordeelen partij te trekken? Dat alles kan slechts waarde hebben, wanneer eene reeks

Digitized by Google

van zorgvuldige proefnemingen onwedersprekelijk heeft aangetoond, dat het denkbeeld toegepast kan en moet worden. Wij laten het aan hen, die de gave der profetie vermeenen te hebben, over, te beslissen, of de *Melvill-kogel* bestemd is, eene nieuw phase te openen in de geschiedenis der vuurwapenen, even als wij gaarne aan de pessimisten het genoegen gunnen, er dadelijk den staf over te breken en de verbetering *à priori* te ontkennen. De tijd en het naauwgezet onderzoek op het schietveld mogen hierin beslissen. »Waartoe dient zoo'n ding?" vroeg iemand aan MONTGOLFIER, toen hij zijn eersten luchtbol opliet. — »Waartoe dient een pasgeboren kind?" was het antwoord van den uitvinder.

De Heer MELVILL is de eerste, om te erkennen, dat zijne uitvinding nog in hare kindschheid is, en dat een grondig onderzoek de balans van het vóór en tegen moet opmaken. Dit ligt evenwel buiten den kring zijner hulpmiddelen. Hij heeft voor het onderzoek naar de waarde zijner stellingen, honderde eigenhandige proefnemingen, honderde uit de hand vervaardigde kogels, honderde oogenblikken van teleurstelling en ontmoediging enz. over gehad, eer zijne persoonlijke overtuiging nopens de deugdelijkheid van zijn systema gevestigd was, en hij het alzoo aan het publiek kon overgeven. Met vertrouwen mag hij, en mogen wij allen verwachten, dat een uitvoeriger onderzoek, waartoe de individu niet in staat is, zal worden in het werk gesteld, terwijl wij de kolommen van den *Militaire Spectator* gaarne openstellen tot eene wisseling van denkbeelden over dit belangrijk onderwerp.

L. M.

IETS OVER EEN NIEUWEN ZADELBOK.

(INGEZONDEN.)

Wij voldoen gaarne aan eene op ons rustende en zeer aangename verpligting, door hulde te brengen aan de onvermoeide pogingen van den gepensionneerden ritmeester GAČBEL, om de kavallerie een geschikt campagnezadel te bezorgen. Het is een vreemd verschijnsel voorzeker, dat de kavallerie nog steeds zoekt naar de middelen, om die zaken te verbeteren, die bij haar eene hoofdzaak moeten uitmaken, terwijl bij de zusterwapens de verbeteringen zelve zulke groote vorderingen maken. De paarden en het geschikte middel, om ze zóó te kunnen gebruiken, dat men niet behoeft te vreezen ze door drukken te verliezen, zijn voor de kavallerie hoofdzaken, en toch zien wij, zoowel bij ons, als bij de naburige rijken, nog naar middelen omzien, èn om geschikte paarden voor de kavallerie te bekomen, èn om een zadel te verkrijgen, dat aan de eischen van de kavallerie in 't veld voldoet. In het hart van Duitschland hoorden wij onlangs nog de kavallerie-officieren klagen, over de moeijelijkheid, gepaard met groote

Digitized by Google

kosten, om goede remontes te bekomen, en zagen wij nog proeven nemen met zadels, gewijzigde modellen van Hannoverschen en Deenschen oorsprong; zagen wij, bij wijze van proef, verschillende modellen van bepakking in toepassing brengen, alleen om het de kavallerie zoo te gronde rigtend drukken der paarden voor te komen.

Aangenomen nu dat het ook bij onze kavallerie bewezen is, dat de thans in gebruik zijnde zadels (zie *Nieuwe Spectator*, Jaargang 12, N°. 4, Bladz. 225 enz.) voor campagnegebruik niet zoo geschikt zijn als men zich wel voorstelt, terwijl de aanbestedingsprijzen der remontes ons doen zien, hoe kostbaar het materieel van een regiment wordt, dat men blootstelt om bij eventueële verwikkelingen te gronde gerigt te worden, dan kan men niet anders dan hoogen lof toezwaaijen aan den man, die zich met ijver toelegt om voor de kavallerie een zadelbok te vinden, dat bij geschiktheid voor het paard, tevens gemak voor den ruiter oplevert.

Door de ondervinding geleid, is de Heer ritmeester Gaëbel op het denkbeeld gekomen, om een zadel daar te stellen, dat aan de voordeelen van het Engelsche jagtzadel voor den ruiter, die van den Hongaarschen zadelbok voor het paard vereenigt; een denkbeeld dat wij geheel terugvinden in een werk van den bij Balaklava zoo ridderlijk gesneuvelden ritmeester L. E. Nolau, van het 13e regiment Engelsche huzaren. (Zie de Fransche vertaling, ten titel voerende: »*Histoire et tactique de la cavalerie, par* L. E. Nolau, *traduit de l'Anglais avec Notes par* Bonneau du Martray, *chef d'escadron etc., etc. Paris, Librairie de* A. Leneveu, *page* 285.)

Sedert de maand Junij van het jaar 1836, hebben wij een zadel, volgens het model van den ritmeester Gaëbel gemaakt, in gebruik, hebben daarmede verschillende proeven genomen en het dagelijks gebruikt; zelfs onder moeijelijke omstandigheden, een marsch van zes dagen achtereen er mede gemaakt, en moeten bekennen dat wij over dien zadel zeer tevreden zijn. Verschillende daarmede gereden paarden zijn nooit er door gedrukt geworden, en wij-zelve gevoelden ons, na een marsch van 6 à 8 uren in verschillende gangen afgelegd, wèl zoo aangenaam als wij het waren na denzelfden marsch op een Engelsch zadel gezeten, verrigt te hebben.

Wij achten het overbodig eene beschrijving van den zadelbok, model Gaëbel, hierbij te voegen; het hierboven aangehaalde werk van den ritmeester Nolau, is stellig in de regiments-bibliotheken voorhanden, en in groote trekken komt de beschrijving van het door Nolau voorgestelde zadel met dat van Gaëbel overeen; de hoofddenkbeelden zijn dezelfde. Gaëbel heeft echter de voorkeur gegeven aan paardenharen kussens op de stegen, terwijl Nolau eene drie of vier dubbele laag van vilt aan de stegen bevestigt.

Het zadel van Gaëbel is zeer ligt en kan door eene verandering aan de kussens spoedig voor verschillende paarden geschikt gemaakt worden. Bij de toepassing van zijn systema in 't groot, zal Zijn Ed. er zeker wel op bedacht geweest zijn, verschillende tailles in zijne zadels aan te nemen, in den geest als wij gezien hebben dat zulks in Hannover en andere Duitsche Staten plaats heeft, waar men zelfs een model van bokken voor paarden met zadelruggen voorgeschreven, vindt.

Zoo wij ons ééne opmerking in het door den ritmeester Gaëbel zamengestelde zadel zouden mogen veroorloven, het zou deze zijn, dat wij de stegen een weinig korter zouden verlangen, daar wij wel eens ondervonden, dat de lengte der stegen vooral op de lenden, invloed had op de bewegingen van het paard. Wij zijn voor de korte stegen, omdat wij door ondervinding geleerd hebben hoe goed die voor de paarden zijn. Wij herinneren ons altoos met genoegen de zadelbokken die in het jaar 1831 ingevoerd werden.

Digitized by Google

In de maand October van dat jaar werd een eskadron kavallerie geformeerd, de eene kompagnie ontving vier- en vijfjarige, de andere kompagnie vijf- en zesjarige paarden, de ruiters waren allen jong en rekruut. In November marcheerde dat eskadron van Utrecht naar Oorschot, werd gedurende den winter zooveel mogelijk geëxerceerd, in den zomer van 1832 werd dat eskadron te Waspik gekantonneerd, en moest van die plaats den stellig nog al beduidenden marsch naar de Vijf Eiken of naar het kamp van Rijen maken, aldaar aan de oefeningen deelnemen, en daarna den terugmarsch verrigten; en toen wij in het najaar van 1832 bij dat eskadron geplaatst werden, verhaalde men ons, dat men slechts één gedrukt paard sedert het verlaten van het garnizoen gehad had; en wij kunnen getuigen, dat destijds het drukken van een paard tot de zeldzaamheden behoorde. — Die bokken hadden echter het nadeel van wat te kort van zitting te zijn, waarover wel eens, en met reden, geklaagd werd.

Het denkbeeld van den ritmeester Gaëbel, om kussens op de stegen aan te brengen, is goed; voor alle paarden is het evenwel niet noodig; eenige kussens om *casu quo* te gebruiken, komt ons zeer geschikt voor. Wij geven voor algemeen gebruik de voorkeur aan een goede deken, waardoor onnoodig wordt 't geen wij in Pruissen zagen, namelijk, de aanwending der stroomatjes op de stegen, om de paarden die een weinig *opgeloopen* zijn te kunnen blijven rijden. Wij hebben ondervonden, dat, bij het gepast vouwen van de deken, dáár, waar het soms noodig was den rug van een, door de onachtzaamheid van den ruiter, opgeloopen paard te verschoonen, die paarden geregeld voor hunne dienst gebruikt konden worden.

Wij zijn het met den schrijver van »*Mijne denkbeelden over de thans bij de kavallerie in gebruik zijnde zadelbokken enz.*" geheel en al eens, dat het drukken der paarden in 1853 en 1854 bij de kavallerie-vereenigingen, toegeschreven moet worden aan de niet goede constructie der zadelbokken en aan de grootere inspanning waaraan de paarden toen plotseling blootgesteld werden. In beide kan voorzien worden; er kan langer en meer te paard geëxerceerd worden, mits men vrijgeviger zij in de eischen van het tableau, en ten wille van het eerste, vele ondergeschikte punten op het laatste weg laat; de bokken kunnen beter gemaakt worden, door het principe Gaëbel in toepassing te brengen, en zoo mogelijk per regiment in den zadelmakerswinkel een geschikt zadelbokkenmaker te hebben. Het maken der bokken toch moet uit den aard der zaak oordeelkundiger bij de regimenten dan in eene werkplaats, zooals die te Delft, geregeld worden. Wie toch, die zich den ouden Zwanenpol herindert, denk daarbij niet aan de handigheid en juistheid, waarmede hij een niet goed passenden bok voor den rug van het paard wist geschikt te maken.

A. Januarij 1858. X.

Digitized by Google

NAAMLIJST

der Artillerie-Officieren van het Koninklijk Hollandsch korps Artillerie en Genie, welke op 1 Januarij 1811, in hun rang bij de Keizerlijke Fransche artillerie zijn overgegaan, met vermelding van hunne positie op 1 Mei 1812, opgemaakt ingevolge den *Etat-Militaire du corps Impérial de l'artillerie de France. Paris* 1812, *de l'Imprimerie* DE DIDOT, Jeune.

Namen.	Rangen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Luit.-Kolonel.	Majoor.	Kolonel.	Generaal-Majoor.	Hoe geëindigd.
Mastuschewitz G. A.	gener-maj.	1755	»	1764	1787	1787	1795	»	1799	1807	overl. als luit.-gener.
Bode. D. E.	kol.	1772	»	1791	1793	1801	1806	»	1807		id. als gepens. luit.-generaal.
Howen. A.	»	1774	1790	page 1785	1799	1806	1807	»	1809		idem.
Gunckel. C. A.	»	1775	»	1790	1793	1799	1806	»	1811		geps. luit.-generaal te 's Hage.
Muller. H.	maj.	1769	»	1785	1786	1804	1804	1808			overled. als gen.-maj.
Wiese. F.	luit.-kol.	1758	1775	»	1795	1795	1806	»			onbekend.
Van Gorcum. F.	»	1773	»	1780	1792	1799	1807	»			overled als gen.-maj.
Bogaert. J. O.	»	1770	»	1780	1786	1795	1808	»			id. als kolonel.
Frucht. G. W.	»	1770	»	1788	1791	1799	1808	»			in Dantzig overl. bij de belegering.
Verkouteren. J. W.	»	1779	»	1791	1793	1802	1808	»			geps. luit.-generaal te Arnhem.
Trip. H. R.	»	1779	»	1791	1793	1799	1809	»			idem. te 's Hage.
Huguenin. U.	»	1755	1766	»	1775	1787	1810	»			overled. als gener.-maj.
Pijll. D. H.	»	1772	1788	»	1791	1799	1811	»			in Rusland gestorven.
Paravicini di Capelli. W. B. E.	»	1778	»	1786	1792	1802	1812	»			overled als geps gener.-majoor.
Ter Horst. J.	»	1765	»	1779	1782	1793	1812	»			onbekend.

Digitized by Google

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Hoe geëindigd.
Gijsenhart. H.	1759	1778	»	1 Nov. 1793	19 Oct. 1795	In Rusland overled.
Van Gendt. F. W.	1771	»	1785	11 Dec. 1788	12 Julij 1796	Na 1814 overl. als gepens. kapitein.
Stern. D. M. W.	1769	»	1785	16 Julij 1788	15 Maart 1797	In Rusland overled.
Hermans. P. A. W.	1765	1785	1785	27 Dec. 1790	8 Julij 1799	Overleden.
Hermanni. F. W.	1768	»	1784	22 Febr. 1793	8 Julij 1799	Na 1814 als gepens. luit.-kolonel uit Indië overleden.
Steffens. J.	1776	»	1794	8 Julij 1795	17 Nov. 1801	Overleden.
Steinmets. P. C. F. J.	1779	»	1793	idem.	6 April 1802	In Rusland overled.
Le Maire. F. L.	1768	1788		14 Aug. 1795	idem.	Overleden.
Werlehoff. A.	1759	1779		5 Aug. 1794	5 Junij 1804	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Mossel. J.	1779	»	1794	24 Sept. 1799	12 Oct. 1804	Overleden.
Benthien. G.	1769	1795	»	23 Sept. 1796	29 Oct. 1804	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Groen. H. N.	1768	1785	»	5 Maart 1794	28 Junij 1805	Gepens. majoor te Haarlem.
Freund. C. J.	1771	1792	»	5 Aug. 1794	idem.	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Kobolt. M.	1770	1787	1787	17 Julij 1795	idem.	Overleden.
Arents. G. F.	1778	1790	1790	8 Julij 1795	idem.	In Rusland overled.
Florence. J. F.	1767	1785	»	idem.	idem.	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Goossens. A.	1774	1790	»	1 Sept. 1795	idem.	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Hoogerwaard. C. E. J.	1780	»	1796	2 Mei 1799	29 Sept. 1806	In Rusland overled.
Petter. A.	1776	1792		27 Febr. 1801	idem.	Gepens. kolonel te Kampen.
De Salgues. P. P. L.	1768	»	1783	1 Sept. 1785	10 Dec. 1806	Overleden.
Van Winter. J. C.	1779	»	1790	8 Julij 1795	11 Dec. 1806	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.
Kuytenbrouwer. G. A.	1778	»	1793	8 Julij 1795	3 Jan. 1807	In Dantzig overled. bij de belegering.
Weytlandt. J. H.	1772	1787		23 Sept. 1796	21 Maart 1807	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Van Woestenberg. J.	1774	»	1789	31 Oct. 1795	7 April 1807	Overled. in Rusland.
Byleveld. A.	1787	»	1798	29 Oct. 1804	5 Junij 1808	Na 1814 als gepens. gen.-maj. overleden.
Gueriot de Belseaux.	1764	1786	»	19 Sept. 1786	8 Aug. 1808	Overleden.
De Roock. J. D.	1779	»	1788	8 Julij 1795	idem.	Na 1814 overl. als gepens. kol. van het Indisch leger.
Kock. P. B.	1773	»	1793	idem.	idem.	Overleden als luit.-kolonel, kommandant van de K. M. Akad.
Stegman. A.	1762	1795	»	idem.	idem.	Overleden.
Frucht. C. F.	1776	1795	1795	16 Dec. 1795	idem.	Overleden.
Van Glansbeek. M.	1765	1785	»	18 Febr. 1796	idem.	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Paets. J. A.	1781	»	1795	14 Julij 1797	idem.	In Spanje overleden.
Riesz. J. F.	1764	1785		7 Sept. 1798	idem.	In 1812 als kap. te Antwerpen overleden.

Digitized by Google

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Hoe geëindigd.
De Ranitz. W. H.	1776	»	1795	8 Julij 1799	8 Aug. 1808	Gepens. kolonel te Lent bij Nijmegen.
Kannengieser. F. G.	1769	»	1783	14 Sept. 1799	idem.	Na 1814 als gepens. maj. overleden.
Guddenus. J. C.	1763	1785	»	idem.	idem.	Overleden.
Feuilletaux de Bruijn. J.	1772	1794	»	31 Dec. 1800	idem.	Na 1814 als gepens. luit.-kolonel overled.
Bake. W. A.	1783	»	1798	1 Mei 1801	idem.	Idem als gen.-maj. overleden.
Crussier. P. R.	1779	»	1797	6 April 1802	idem.	Gepens. majoor te Maastricht.
Knaap. H.	1780	1797	»	15 April 1802	idem.	Idem. te Dordrecht.
Du Bois. L. H.	1786	»	1798	idem.	idem.	Gepens. kolonel te 's Bosch.
Driessen. J.	1768	1783	»	11 Febr. 1792	4 Sept. 1808	Overleden.
De Caraman. F. R. V. R.	1786	1801	»	20 Oct. 1805	30 Sept. 1809	In Fransche dienst als generaal voor Constantine overleden.
Hoffman. J.	1771	»	1789	7 Febr. 1793	14 Maart 1811	Na 1814 te Antwerpen overleden.
Watson. C.	1775	»	1785	8 Julij 1795	idem.	Idem. als kapitein bij Breda overleden.
Spies. J. N.	1778	»	1795	idem.	idem.	Idem. als gepensionn. majoor overleden.
De Mauregnault. J. P.	1777	»	1793	19 Julij 1795	idem.	Overleden.
Meijlink. J. G.	1775	»	1794	20 Mei 1798	idem.	Overleden.
De la Saussaye. J. R. S.	1777	»	1794	21 Maart 1799	idem.	Overleden.
Tengbergen. H. J.	1782	»	1795	14 Sept. 1799	idem.	Na 1814 overled. als gepens. kolonel.
Narings. D. B.	1780	»	1795	14 Sept. 1799	idem.	Na 1814 als majoor op Java overleden.
Van Steel. J.	1781	»	1796	Idem.	idem.	Na 1814 als majoor overleden.
Seelig. J.	1774	1799	»	11 Febr. 1802	idem.	Als kap. overleden.
Wilten. A.	1780		1796	12 Maart 1802	idem.	Na 1814 idem.
Madlener. J.	1771	1798	»	6 April 1802	idem.	Na 1814 als hoofdofficier overleden.
Pommerente. F. G.	1776	»	1801	idem.	idem.	Idem. als gepensionn. majoor overleden.
Richard. J.	1775	1793	»	15 April 1802	idem.	Overleden.
Van Houten. C.	1770	1784	»	idem.	idem.	Overleden.
Van Regteren. J.	1781	»	1800	12 Aug. 1802	idem.	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.
Falter. P. R.	1785	»	1796	25 Aug. 1802	idem.	Gepens. luit.-gener. te Amersfoort.
Coerman. J.	1761	»	1791	8 Julij 1795	30 Julij 1811	Overleden.
Kronenberg. J.	1772	»	1797	14 Sept. 1799	idem.	Overleden.
Van Munster. J. F.	1781	»	1801	15 April 1802	idem.	Gepens. majoor van het Indisch leger.
Worbert. L. S.	1778	1804	»	16 Junij 1805	23 Oct. 1811	Na 1814 als luit.-kolonel overleden.
De Vries. M. (a)	1783	»	1794	11 Febr. 1802	oude garde 29 Jan. 1812	In Rusland overled.

Digitized by Google

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Hoe geëindigd.
List. F. C. (*b*)	1784	»	1797	5 Julij 1802	oude garde 29 Jan. 1812	Gepens. luit.-gener. te Wageningen.
Pineda. H. F.	1784	1793	1795	17 Maart 1803	29 Jan. 1812	Overleden.
Van Beek. J. C.	1781	»	1799	idem.	idem.	Idem.
Lindenberg. C. E.	1770	1792	»	6 April 1802	15 Maart 1812	Idem.
Kracker. J. G.	1781	»	1799	1 April 1803	idem.	Bij de infanterie als hoofdofficier gepens.
Voskuil. J. A. W.	1781	»	1797	2 Junij 1803	idem.	In Rusland overled.
Trip. A. F.	1786	»	1798	27 Junij 1803	idem.	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Hoe geëindigd.
Snoek. G. J.	1780	»	1797	27 Junij 1803	Overleden.
Roeters. A. J. G.	1784	»	1800	13 Julij 1803	In Rusland overleden.
Locher van Koch. C. L.	1782	»	1796	25 Aug. 1803	Overleden.
Schucan. P. M.	1783	»	1798	27 Oct. 1803	Overleden.
Spangenberg. A. H. L.	1785	»	1799	30 Dec. 1803	Gepens. luit.-kolonel.
Martuschewitz. J. F.	1786	»	1796	31 Dec. 1803	In Spanje overleden.
d'Anguerand. T. F. J.	1783	»	1794	22 Maart 1804	Onbekend.
Peravicini di Capelli E.	1785	»	1800	1 Sept. 1804	In Rusland overleden.
Cadet. J. P. J.	1780	»	1789	29 Oct. 1804	In den veldtogt van 1813 overleden.
De Rochemont. H.	1784	»	1796	id.	Na 1814 als kolonel der artillerie op Java overleden.
Arentz. P. W. A.	1784	»	1797	id.	In Rusland overleden.
Berg. J. P.	1785	»	1797	id.	Na 1814 als kap. overled.
Dursteler. D. W.	1786	»	1798	id.	Na 1814 als kap. in de West-Indië overleden.
Gijsenbardt. J. A.	1787	»	1799	id.	In Rusland overleden.
Frost. H. G.	1784	»	1799	id.	Overleden.
Van Geffen. H.	1786	»	1799	28 Junij 1805	In den veldt. van 1813 overl.
Riesz. H. W.	1786	»	1799	id.	Gepens. gen.-maj. te Breda.
Gey. A. R. W.	1786	»	1799	id.	Gepens. kolonel van het Indisch leger.
Huyzer. P.	1783	»	1799	id.	Onbekend.
Jansen. J. J.	1784	»	1799	id.	Overleden.
Aarts. A. J.	1786	»	1799	id.	Na 1814 als gepens. kol. overleden.
Nicolai. J.	1784	»	1799	id.	Idem. als majoor overleden.
Ampt. H. P.	1786	»	1800	id.	Overleden.
Heijdenreich. W. F.	1787	»	1800	id.	Gepens. luit.-gen. te Breda.
Engler. L.	1781	1800	»	1 Aug. 1805	Onbekend.
Van Rhemen. A. J. W. N.	1791	»	1804	24 Dec. 1805	In Rusland overleden.

Digitized by Google

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Hoe geëindigd.
Paravicini di Capelli. J. P.	1787	1802	1804	28 Dec. 1805	In Rusland overleden.
Beukman. L.	1779	1801	»	12 Jan. 1806	Gepens luit.-kol. der inf.
Overreith. D.	1786	»	1802	28 Junij 1806	Na 1814 als kap. overled.
Ampt. N. C.	1788	»	1800	29 Sept. 1806	Overleden.
De Lasarraz. J. A. H.	1787	»	1802	id. j. garde.	Gepens. luit.-gen. te 's Hage.
Krahmer. C. M.	1787	»	1804	29 Sept. 1806	Als maj. te Brussel in 1830 gesneuveld.
Keijzer. D.	1772	1788	»	11 Dec. 1806	Na 1814 als kap. overleden.
Ramaer. P. A.	1783	1798	»	28 Jan. 1807	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.
Schenken. A.	1770	1795	»	21 Maart 1807	Onbekend.
Verdoorn. P. A.	1789	»	1803	21 Mei 1807	idem.
Van Nidek. J. Brouerius	1784	»	1794	8 Aug. 1808	Gepens. luit.-kol. te Eden (Gelderland).
Mommers. J. A.	1781	1799	»	id.	Overleden.
De Sitter. A. J.	1787		1799	id.	Overleden.
Mertz. L. J.	1787	»	1800	id.	Overleden.
Schook. J. F.	1783	»	1800	id.	Overleden.
Kraijenhoff. J.	1788	»	1800	id.	Kol.-Ingen. te Maastricht.
Bulot. P. C.	1786	»	1800	id.	Na 1814 als kap. overleden.
Seelig. H. G.	1786	1803	»	id.	Gepens. luit.-gen. te Ginneken bij Breda.
Muller. J. F.	1789	»	1804	id.	Na 1814 als maj. overleden.
Siderius. M. M.	1789	»	1804	id.	Na 1814 als kap. overleden.
Druivenstein. W. A.	1789	»	1804	id.	idem.
Gijsenhardt. J. A.	1790	»	1804	id.	In Rusland overleden.
Entrup. W. W.	1787		1804	id.	Gepens. luit.-kolonel.
Roos.	1785	»	1805	id.	Onbekend.
Kursteiner. J. F.	1786	»	1805	id.	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Abbring. H. J.	1787	»	1805	id.	Idem. in West-Indië overl.
Philipi.	1781	1807	»	id.	In Frankrijk gebleven.
Frankamp. J.	1760	1800	»	8 Sept. 1808	Overleden.
De Seijff. P. F.	1781	1795	»	6 Aug. 1811	Gepens. majoor te Arnhem.
Osten.				14 Oct. 1811	Onbekend.
Na 1 Mei 1812.					
Van Rappard. J. K.	1794		1807	9 Junij 1812	Na 1814 als gen.-maj. overl.
Brade. A. F.	1794		1807	id.	Gepens. kol. te Maastricht.

Artillerie-Officieren *à résidence fixe et à vie.*

Namen.	Kapitein.	Standplaats.	Hoe geëindigd.
Van Nidek. F. A. Brouwerius	8 Julij 1795	's Bosch.	Overleden in 1814.
Van Diermen. J.	10 Aug. 1795	Groningen.	Overleden.
Brucher. J. C.	21 Maart 1807	Amsterdam.	Overleden.

Digitized by Google

Artillerie-Officieren bij de Veteranen.

Van Bommel. H.	luit.-kol. 10 Febr. 1804	dient als kap.	Overleden.
De Haan. P. H.	kapitein 8 Julij 1795	id.	idem.
Stuivelaar. R.	id. 13 Mei 1802	id.	idem.
Janssen. H.	luitenant 14 Sept. 1799	dient als 1e luit.	idem.

Artillerie Kustbewaarders (*canonniers gardes-côtes.*)

Namen.	Rangen in Holland.	Rangen in Frankrijk.	Hoe geëindigd.
Gey. J. H.	luit.-kol. 10 Febr. 1804	adj. des côtes 6 Dec. 1810	Overleden.
Huguenin. P.	id. 9 Julij 1804	quart.-maître 10 Oct. 1811	idem.
Furnée. H. J.	luitenant 1 Aug. 1803	kapitein 6 December 1810	Onbekend.
Stieltjes. H. W.	luitenant 21 Aug. 1799	idem.	Na 1814 overl. als gepens. kap.
Van Breeningen. A.		idem	Onbekend.
Straube. W. J. B.	luitenant 18 Febr. 1807	idem.	Na 1814 overl. als gepens. kap.
Goedenhoff.		idem.	idem.
Marius. L. F.	luitenant 9 Junij 1797	idem.	idem.
Kraay. H.	luitenant 8 Julij 1795	idem.	Onbekend.
Millioen. J.	luitenant 18 Febr. 1807	luitenant 6 December 1810	idem.
Kloek. J.	idem.	idem.	Na 1814 overl. als gepens. 1ste luit. der art.
Van Vugt.		idem.	Idem. als kap.
Courtois. M.		Idem. 20 Februarij 1812	Onbekend.
Sluijter.		Idem. 6 December 1810	Gepens. 1e luit. der artillerie.
Henny.		idem.	Gepens. als kap. der artillerie.

Nota. Deze officieren staan niet naar rang; waren gedeeltelijk op pensioen.

Artillerie-Trein.

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Rangen.	Hoe geëindigd.
Van Wansele.	1768	1805	kapitein 1 Julij 1810	In 1814 geëindigd en bij Straatsburg gaan wonen.

Digitized by Google

Namen,	Geboorte.	In dienst getreden.	Rangen.	Hoe geëindigd.
Dulinage.	1768	1781	1e luit. kommand. 30 Januarij 1812.	Na 1814 als trein-luit. overl.
Groot Jasper.	1766	1787	1e luit. 5 Aug. 1806	idem.
Trolé.	1780	1806	1e luit. 16 Mei. 1807	In Frankrijk gebleven.
Cousijnse.	1773	1793	1e luit. 23 Dec. 1807	onbekend.
Kaiser.	1766	1786	2e luit. 2 Mei 1804	Als trein-luitenant overl.
Reitz.	1771	1803	2e luit. 7 Aug. 1804	Als majoor van den transporttrein, na 1830 overleden.
Drouet.	1764	1807	2e luit. 26 Junij 1808	Was bij de Belgische onlusten als kolonel en commissaris van België te Bree.
Meijer.	1772	1807	2e luit. 14 Sept. 1808	Onbekend.
Kikkert.	1789	1807	2e luit. 1 Julij 1810	idem.
Van Haarlem.	»	»	adjud. onderofficier.	Als kleeding-officier overl.

NOTA.

Bij de inlijving van de Koninklijke Hollandsche Artillerie in het Fransch Keizerlijk leger, stonden in rang:

(*a*) De 1e luit. DE VRIES, M., onder den 1en luit. VAN STEEL, J.

(*b*) De 1e luit. LIST, F. C., onder den 1en luit. VAN HOUTEN, C.

Deze beide officieren waren van de Koninklijke Hollandsche garde bij de Keizerlijke Fransche oude garde overgegaan en hadden dus rangen boven die van de linie.

In deze naamlijst is niet opgenomen de luit.-kolonel DARANCAY, die mede van de Hollandsche Artillerie bij de Fransche is overgegaan, doch kort daarna in Maagdenburg is overleden, en dus niet in den Franschen *Etat militaire* voorkomt.

UITNOODIGING.

Wij voldoen gaarne aan het verzoek van den kapitein GERLACH, om eene uitnoodiging te rigten aan allen, die in de gelegenheid mogten zijn, hem een of ander wapenfeit, roemvolle, edele daden, of belangrijke opgaven mede te deelen uit onze Oost-Indische oorlogen, *welke tot heden nog niet door den druk bekend zijn gemaakt.*

Zich onledig houdende met de bouwstoffen te verzamelen, tot het oprigten eener eerezuil voor het Indische leger, welk werk onder den titel: *Les fastes militaires des Indes-Orientales-Néerlandaises*, waarschijnlijk in het laatst van dit, of in 't begin van het volgend jaar, het licht zal zien, vertrouwt hij, dat ieder hem gaarne daarin zal willen ondersteunen.

Hij heeft gewild, dat vroegere wapenbroeders, welke ons in Indië getrouw ter zijde hebben gestaan, in *hunne taal*, de wapenfeiten zouden kunnen lezen, waaraan ook *zij* roemvol deelgenomen hebben; en dat zoovéle heldendaden, zoovéél volharding, zoovéél zelfopoffering van het Indische leger, ook in het buitenland, zouden worden gekend.

Digitized by Google

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. Gerlach, *Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.*

(*Vervolg van* N°. 3, *Bladz.* 112).

Zoo worden wij geleidelijk gebragt tot het onderzoek onzer zuidwestelijke grenzen, die men als de minst belangrijke beschouwen kan, daar Zeeland zelve toch zelden het tooneel van eenige belangrijke krijgsverrigtingen worden zal, en wij ons daar meest zullen behoeven te bepalen, om zoolang mogelijk, het bezit van Staats-Vlaanderen en de vaart op de Schelde te verzekeren.

Ook hier wijst ons de geschiedenis op eene poging in 1672, die door eene heldhaftige en roemrijke verdediging werd verijdeld.

De inval van Moreau 1794 in Staats-Vlaanderen, leverde voor den vijand geen de minste voordeelen op, en ook de landing van 1809, die echter voornamelijk een gevolg was van het plan om zich van Antwerpen meester te maken, leerde al weder, dat Zeeland op den duur niet veel van vijandelijke aanvallen heeft te vreezen.

In het 4e en 5e Distrikt zal de vijand, door eene reeks van inundatiën en dijkposten achter de Passegeule en den Braakman, eenen geruimen tijd tegengehouden kunnen worden, en, voor overmagt moetende wijken, kan men op Breskens en Terneuzen terugtrekken, welke sterkten als de reduits dier beide distrikten te beschouwen zijn.

Eindelijk dienen vooreerst Bath, Terneuzen en Ellewoutsdijk, en verder Vlissingen met Breskens, tot afsluiting der Schelde en der Zeeuwsche stroomen, door eene sterke zeemagt ondersteund te worden.

Om de Keete en het Mastgat te verzekeren, kunnen op den westelijken dijk der haven van Stavenisse, eenige aarden redouten met defensieve wachthuizen worden opgeworpen. De goede verdediging van het Volkerak

Digitized by Google

zal echter het doordringen naar het Hollandsch Diep voornamelijk moeten beletten.

Het door sommige schrijvers geuite gevoelen, dat door voorgenomen indijkingen of andere omstandigheden, Bergen-op-Zoom geheel ingesloten en de gemeenschap met Holland afgesneden zou kunnen worden, waardoor hare strategische waarde verloren was, en de slechting harer vestingwerken meer voordeel dan hare verdediging zoude aanbrengen, berust op eene veronderstelling, die welligt nimmer, althans niet spoedig verwezentlijkt zal worden.

Deze vesting, met het Waterfort, verzekert de vaart op Holland, en ons leger een landingspunt op den Noordbrabantschen wal.

Langs Brouwershaven kan het Hollandsche Diep niet bereikt worden, zoolang het Volkerak door de twee forten de Ruiter en Prins Frederik, geheel wordt afgesloten.

»Eindelijk," — zegt de *Oud-Soldaat*, — »zou de hoofdkracht der ver»dediging bestaan in een mobiel korps van 4000 à 5000 man, in het land »van Tholen gekantonneerd, terwijl eenige stoomschepen bij de hand worden »gehouden, om het overal te kunnen heenvoeren. Zoo zal het bij eene be»dreigde landing op Walcheren, door de Zuidvliet, dit eiland te hulp kunnen »komen."

»Dringt de vijand te land naar het Hollandsch Diep, dan kan dit korps »hem, òf in front bestrijden, òf uit het Waterfort in zijn rug optreden. »Ook kan het Neuzen of Breskens hulp bieden en kleine togten in Vlaanderen »ondernemen, of wel bij eene landing aan den mond der Maas, naar het »land van Voorne snellen. Bij dringend gevaar kan het ook in Holland of »Noord-Brabant bij het hoofdleger worden aangetrokken, en is de werking »dezer troepen op deze wijze veel uitgebreider, dan wanneer zij te Bergen»op-Zoom of Breda, als aan de plaats gespijkerd waren."

»Bij het bestaan van zulk een mobiel korps, zullen alle garnizoenen in »de eilanden en in Staats-Vlaanderen op een minimum worden gebragt."

Zonder, onder sommige omstandigheden, de waarde van eene goed opgestelde mobiele kolonne of brigade aldaar te willen betwijfelen, geloof ik echter, dat zij niet dien uitgebreiden werkkring zal kunnen op zich nemen en vooral niet dat ver uitgestrekte strategische nut doen, 't welk de schrijver er zich van voorstelt, zonder gevaar te loopen van te worden afgesneden; zullende ook al dat in- en ontschepen wel onuitvoerlijk zijn.

Zij diende daarenboven steeds in verband te blijven met onze strijdkrachten in de Willemstad, om zich daarop te retireren; of wel, om daaruit des noods te kunnen ondersteund worden.

Digitized by Google

Bij eene actieve verdediging onzer binnenwateren en zuidwestelijke grenzen valt echter spoedig in het oog, dat de doeltreffende medewerking eener vloot, vooral uit stoomschepen bestaande, een noodzakelijk vereischte is; en dat het Hollandsch Diep de centrale stelling moet uitmaken voor de marine, even als het geretrancheerde kamp van Vucht voor het leger in Noord-Brabant.

Ook bij de verdediging der monden van Maas en Schelde, vergete men het niet, dat zij steeds plaats zal hebben tegen zeemogendheden, aan wie ontelbare en krachtige aanvalsmiddelen ter dienste staan; en dat in tijds de noodige hindernissen bijeengebragt en in die stroomen daargesteld behooren te worden, ten einde, met behulp onzer vloot, het binnendringen te beletten, als dit soms door het vuur der kustbatterijen niet is kunnen worden tegengegaan.

Ten einde verder onze zuidelijke grenzen te verdedigen, blijve men bij den aantogt van een vijandelijk leger, het zuidelijk deel der Provincie Noord-Brabant bezetten, zoolang men geen gevaar loopt van te worden afgesneden, en zonder zich aan eenen veldslag te wagen.

De Noordbrabantsche linie kan, bij noodzakelijk aan te brengen wijzigingen, welke ook offensieve retours mogelijk maken, het leger, dat voor overmagt wijken moet, eenige goede steunpunten aanbieden, en vooral in het gunstige jaargetijde er toe bijdragen, om den vijand eenen geruimen tijd op te houden.

Die linie, uit onderwaterzettingen en veldverschansingen bestaande, begint bij Bergen-op-Zoom, strekt zich van dáár over Steenbergen en achter de Merk bij Terheijden uit, en loopt langs de liniën van den Munnikhof en den Hout, naar den post op den Steelhovenschen dijk bij Geertruidenberg.

Oostelijk van die vesting wordt de linie verlengd door de oude Maas tot Heusden, en de inundatiën om 's Hertogenbosch; welke laatste, zich verder langs den linker Maas-oever, tot nabij Grave uitbreiden. Vóór en achter die linie liggen de vestingen Bergen-op-Zoom, Willemstad, Breda, Geertruidenberg, 's Hertogenbosch en Grave.

Over de strategische waarde der Noordbrabantsche linie, zijn de gevoelens verdeeld; die der vroeger door mij genoemde schrijvers, geloof ik, dat ten naastenbij, aldus kunnen worden te zamen gevat:

Die linie onder iedere omstandigheid sterk te bezetten en *à toute outrance* te willen verdedigen, zou soms tot eene versnippering onzer strijdkrachten kunnen leiden, die niet anders dan nadeelig op de verdediging kan werken.

De geschiedenis van vroegere oorlogen heeft het verkeerde daarvan dan ook genoegzaam aangetoond.

Digitized by Google

In 1793 had het ten gevolge, dat Dumouriez met slechts 14000 man, zich vrij kon bewegen; en ons leger dubbel zoo sterk, genoodzaakt werd zich tot eene geheel lijdelijke afwering van den vijand te bepalen.

In 1794 hield de divisie Le Maire tegenover Breda, de Nederlandsche magt, die onder den Erfprins van Oranje de linie bezette, zoodanig in bedwang, dat Pichegru zich meer oostelijk kon uitbreiden en 's Bosch, Crèvecoeur, Grave en Nijmegen innam, zonder zich om de linie te bekommeren.

Na eenige dagen harde vorst werd zij in December langs het ijs overrompeld, en een gedeelte harer bezetting met verlies op Willemstad teruggedreven; terwijl het andere, zich op Geertruidenberg terug willende trekken, genoodzaakt was zich in het vrije veld over te geven.

Aangezien deze linie echter de Zeeuwsche eilanden gedeeltelijk tegen eenen vijandelijken inval verzekert, den vijand een geruimen tijd ophoudt, zoolang de verdedigers met Holland in gemeenschap blijven, en des zomers met goed gevolg, zelfs tegen eenen veel sterkeren vijand te verdedigen is, zoo moet zij met eenige verbeteringen, als tijdelijke linie beschouwd en aangehouden worden, zonder onderhoud van metselwerk of militaire gebouwen, te meer, daar de noodige aardewerken zeer spoedig in behoorlijken staat te brengen zijn.

Anderen, echter, hechten een veel hooger gewigt aan deze linie. — Ik geloof dat hier vooral de wijze waarop de aanval geschiedt en geleid wordt, en de omstandigheden onder welke de verdediging plaats heeft, de meerdere of mindere waarde dezer linie zullen aanwijzen.

Willemstad, Geertruidenberg en 's Bosch, die door hare ligging ten allen tijde verzekerd zijn van het behoud der gemeenschap met Holland, hebben eene groote strategische waarde, en behooren onder de gewigtigste vestingen van ons land.

Hoewel de gevoelens omtrent Bergen-op-Zoom en Grave verdeeld zijn, blijven zij nuttig voor de verdediging, zoolang zij niet geheel ingesloten kunnen worden.

Breda, als geheel kunnende worden ingesloten, wordt vrij algemeen als nutteloos en zelfs verderfelijk voor onze verdediging beschouwd.

Indien men echter bedenkt, hoe onverwacht, hoe spoedig soms de oorlogsfakkel kan ontbranden, en in welk kort tijdsverloop langs de reeds bestaande spoorwegen, een magtig leger voor Breda kan verschijnen, zoo doet zich de vraag op, of deze vesting, onder iedere omstandigheid als nadeelig voor de verdediging mag worden beschouwd; of het onverschillig is, op dat punt eene vesting te bezitten, die, als zij goed en doeltreffend

Digitized by Google

bewapend wordt, den vijand eenigen tijd kan ophouden, of althans noodzaakt, een gedeelte zijner magt af te zonderen, om ze te belegeren of in te sluiten.

In zulke oogenblikken toch, is winst aan tijd eene winst, wier waarde onberekenbaar is, en waarvan ons volksbestaan kan afhangen.

Bij het berekenen der kansen, bij het in aanmerking nemen der verschillende omstandigheden, waarbij Bergen-op-Zoom en Breda gewigtige diensten kunnen bewijzen, geloof ik, dat geen Minister van Oorlog of opperbevelhebber, de verantwoordelijkheid zou durven op zich nemen, van eene slopende hand te slaan aan deze vestingen, evenmin als aan sommige andere tegen welke eenige schrijvers den banvloek hebben uitgesproken.

De *Oud-Soldaat* stelt in zijne adviezen aan den Minister van Oorlog voor:

Het fort Spinola of Warande, halfweg Breda en Terheijden, te verkoopen, al dadelijk met de slechting van het noordelijke front.

De vesting Breda met alle militaire gebouwen te verkoopen en later te slechten. Voorloopig zou het voldoende zijn, de twee fronten van aanval te ontmantelen, en wel: regts van de Haagpoort de bastions Prinses en Prins, met voorliggende ravelijnen Brandenburg en Bulow en twee lunetten. Bij de Ginnekenpoort het bastion Ginkel, de regter helft van Nassau, en de linker helft van Noord, met de ravelijnen Greve en West, de contregarde Rohan en de tenaillons Mackay en Colliard. — Thans vooral, geloof ik, zou het onvoorzigtig zijn, ook met het oog op de daar te stellen verbinding van Vlissingen met het spoorwegnet van Midden-Europa, en bij het meerdere water, dat sedert onlangs plaats gehad hebbende ontginningen uit België afvloeit, eenige tonnen gouds aan het slopen der vestingwerken van Breda te gaan besteden.

In het geretrancheerde kamp voor 's Bosch, vindt ons leger, onder de muren dier vesting, eene veilige verzekerde stelling, waaruit niet alleen het offensieve bij iedere gunstige gelegenheid hernomen kan worden, maar waar het zelfs tegen eenen overmagtigen vijand eenen veldslag wagen mag.

Van uit deze stelling is het alzoo van het hoogste belang, twee of drie goede retours-offensifs te bezitten, wil zij geheel aan hare bestemming beantwoorden.

Het voortreffelijke dezer stelling is reeds in 1629 onder Frederik Hendrik gebleken. Van hieruit moet elke poging worden verijdeld, die de vijand mogt ondernemen, om door het bovenland van Heusden tot aan de Maas door te dringen.

Hoogstwaarschijnlijk zullen de omstandigheden vorderen, de stelling van Heusden als eene sterke tijdelijke positie, door daar te stellen inundatiën

Digitized by Google

gedekt, goed aangeleund en niet omgetrokken kunnende worden, zoodanig in staat van tegenweer te brengen, dat het eene goede dekking wordt voor den Bommelerwaard, die als 't ware den hoeksteen der rivier-verdediging uitmaakt.

Het bezit toch van die positie, maakt 's Hertogenbosch tot eene onneembare vesting en verzekert de gemeenschap met Holland voor ons leger in Noord-Brabant.

Het eiland van Bommel is eene hoogstbelangrijke stelling voor onze rivier-verdediging.

De jaren 1629 en 1794 leeren de gevolgen kennen der goede en slechte maatregelen tot het behoud dier stelling genomen.

Eene doeltreffend in te rigten, aaneengeschakelde linie van Geertruidenberg over Heusden, Crèvecoeur en 's Bosch op de Blaauwe sluis, zal voor onze verdediging van het hoogste belang zijn.

Ons strategisch hoofddenkbeeld bij een uit het zuiden aanrukkenden vijand, moet, geloof ik, altijd zijn, hem zoolang mogelijk af te houden van onze rivieren, en in de eerste plaats van de Maas.

Het binnendringen zal, indien wij aan onze eigene krachten zijn overgelaten, tusschen Maas en Rijn moeijelijk kunnen belet worden, maar kan door de Waal gestuit, en door eene goede verdediging aldaar, ondersteund door eenige stoomschepen, voortdurend worden tegengehouden.

Met hulp van bondgenooten en eene sterke bezetting van Maastricht en Venlo, zal de Waal echter niet zoo gemakkelijk te bereiken zijn.

Laat ons bij deze vestingen een oogenblik stilstaan, welke door sommigen, zonder eenig voorbehoud, als zoo verderfelijk voor onze verdediging worden beschouwd.

Het valt niet te ontkennen, dat als Nederland geheel aan zich-zelve is overgelaten, en alzoo een uitsluitend geconcentreerd stelsel van verdediging moet volgen, het bezetten dezer vestingen hoogst nadeelig zoude werken op die verdediging, ja welligt meer nadeel zoude aanbrengen, dan dat men ze geheel den vijand prijs gaf.

Ik vermeen echter, dat men de strategische waarde van Venlo en Maastricht, niet alleen moet beschouwen met betrekking tot onze centrale verdediging, maar wel degelijk in verband moet brengen met onze verhouding tot den Duitschen Bond. Daarenboven staat het behoud dezer vestingen mogelijk met nog andere aangelegenheden van staatkundigen aard in verband, omtrent welke ik niet ben ingelicht, en wier behandeling toch ook in deze oppervlakkige schets, minder te huis zoude behooren.

Hebben de schrijvers, die Maastricht en Venlo zonder eenig voorbehoud,

Digitized by Google

als onnutte, als schadelijke, als verderfelijke vestingen voorstellen, wier slooping reeds voor lang had moeten zijn tot stand gebragt, het zich afgevraagd, of hare verhouding tot ons geconcentreerd defensie-systeem op eigen kracht berustende, niet hemelsbreed verschilt van hare verhouding tot eene verdediging, die, bijv. tegenover Frankrijk zoude worden aangenomen, met medewerking van den Duitschen Bond of van andere hulp?

Zijn zij er zeker van, dat dit onder de onmogelijkheden behoort? Zou die Bond, met het oog op staatkundige betrekkingen en mogelijke verwikkelingen, zouden zelfs andere mogendheden zich welligt niet tegen eene slooping kunnen verzetten?

Hebben zij zich al de omstandigheden voorgesteld, onder welke het bezethouden dier vestingen door Bondstroepen, en het daardoor beschikbaar blijven van ons leger te velde, eenen krachtigen steun kan zijn ter onzer verdediging?

Zoude het sloopen dier vestingen, welke zulke gewigtige steunpunten, zulke sterke bruggenhoofden voor Duitsche bondgenooten kunnen worden, ons niet ter gelegener ure eene hulp doen missen, waarvan ons volksbestaan kan afhangen?

Vóór dat deze en nog menige andere daaromtrent te doene vragen voldoende zijn opgelost, zal er wel geene beslissing omtrent Maastricht en Venlo kunnen genomen worden. Ofschoon ik geloof, dat wij noch materieel, noch andere strijdkrachten aan het behoud dier vestingen zullen mogen opofferen; ofschoon van het wenschelijke overtuigd, dat wij steeds er naar streven moeten, om, steunende op eigen kracht, ons eigen erf tegen elken vijandelijken aanval te kunnen verdedigen; ofschoon de geschiedenis het ons maar al te dikwerf heeft geleerd, hoe weinig er soms op tijdige, op genoegzame hulp van bondgenooten te rekenen valt, zal men mij toch moeten toestemmen, dat wij, door den drang der omstandigheden, soms tot het aannemen van vreemde hulp kunnen gedwongen worden, en niet buiten rekening mogen laten, dat juist dan Maastricht en Venlo de belangrijkste steunpunten kunnen worden, van waar die hulp, krachtig en naar eisch kan uitgaan, en het behoud dezer punten de waarde dier hulp meer dan verdubbelen kan.

De strategische waarde der vesting Grave, met het kroonwerk op den regter Maas-oever, wordt, zooals reeds gezegd is, verschillend beoordeeld; en het al of niet behouden van beide, daarvan afhankelijk gemaakt.

Ik geloof dat er veel meer vóór dan tegen haar behoud pleit; althans in gunstige omstandigheden en zoolang het Maas-Waalsche door een genoegzaam aantal onzer troepen bezet blijft, is hare geheele insluiting niet wel mogelijk.

Digitized by Google

Die vesting verzekert verder een overgangspunt over de Maas, ligt nabij het linker steunpunt der inundatie van 's Bosch, kan met een betrekkelijk klein garnizoen worden verdedigd, en vordert groote strijdkrachten voor het beleg.

De Quincy deelt ons, in zijne *Histoire militaire de* Louis XIV mede, dat toen Grave in 1674 met eene bezetting van 4000 man, door een leger van 11,000 man, onder Rabenhaupt werd belegerd, er zóóvele uitvallen werden gedaan, dat het moeijelijk te zeggen viel, of Rabenhaupt de aanvaller of de verdediger was, en dat er tot een behoorlijk beleg van Grave, meer dan 20,000 man zouden gevorderd worden. Thans wordt van meer dan ééne zijde, eene bezetting in oorlogstijd van 2 à 3000 man, als voldoende opgegeven.

Daarenboven vereischt de Maas tusschen Grave en het Luttereind, eene bijzondere aanhoudende waakzaamheid van uit die beide punten tegen een overgang; zoowel ten gevolge der zuidwaarts gekeerde bogten van slechts weinig breedte, als wegens de geringe stroomsnelheid.

De vesting Grave, met de troepen uit de Over-Betuwe, en Nijmegen met haar versterkt kamp, verdedigen strategisch het land van Maas en Waal, en dus de nadering dezer rivier tegen elken aanval uit het zuid-oosten. Op dat punt der Maas kan Grave bovendien, als tête de pont, een offensief retour worden, waaruit onder sommige omstandigheden aanvallend geageerd, of wel het geretrancheerde kamp voor Nijmegen kan worden versterkt; zoodat de vijand meestal gedwongen zal zijn, òf om Grave te belegeren, òf om een vrij groot deel zijner magt af te zonderen, ten einde de strategische werking dezer vesting te neutraliseren.

Nijmegen behoorlijk als bruggenhoofd en als geretrancheerd kamp ingerigt, stelt het verband daar tusschen de verdediging onzer zuidelijke, onzer zuid-oostelijke en oostelijke liniën. Het is als zoodanig onmisbaar; dienende tevens tot steunpunt van de verdedigers der Over-Betuwe en die van het regter aanleuningspunt der IJssel-defensie, tot dekking van het Maas-Waalsche, even als tot steunpunt en terugtogtslijn voor ons leger uit Noord-Brabant.

Men beweert, van eene goed onderrigte zijde, dat met betrekkelijk geringe kosten er een genoegzaam flankement aan den hoofdwal; en aan het geretrancheerde kamp een zoodanig tracé of nieuwe stelling kon gegeven worden, dat de positie van Nijmegen uitmuntend aan al hare vereischten zoude kunnen voldoen.

Tevens zou er om Lent eene goede defensie moeten worden daargesteld:

1° Tot eene zekere en veilige opneming der troepen, die zoowel tot eene

Digitized by Google

hardnekkige verdediging der Over-Betuwe, als tot dekking van het Maas- en Waalsche, of tot versterking der stelling voor Nijmegen, kunnen geroepen worden.

2°. Opdat, ten gevolge van het dekken eener genoegzame uitgestrektheid der beide oevers, het aan eene flotille van stoomschepen, in verband met eene andere te Pannerden en beneden het Schansegat, mogelijk worde gemaakt, het slaan van vijandelijke bruggen van Pannerden af tot St. Andries te beletten, en de geheele Over-Betuwe voor elken aanval te beveiligen.

3°. Ten einde van uit Nijmegen zelve, dat steeds het objectief van iederen aanvaller uit het zuiden zijn moet, den overgang krachtdadig te beletten.

Ter verkrijging van al die voordeelen, zouden drie doeltreffend geplaatste en ingerigte gemetselde torens, voldoende zijn.

Deze stelling in oorlogstijd op eene behoorlijke wijze met de Over-Betuwe in verband gebragt zijnde, vormt eene sterke flank-aanleuning, zoowel voor ons zuidelijk als oostelijk frontier.

Pannerden is hier het zwakste punt onzer grenzen; dit zou alzoo naar eisch versterkt en goed bezet moeten worden; vooral ook om van de waterverdeeling meester te blijven en het afzakken van 's vijands schepen en pontons, op den onverdeelden Rijn naar Nijmegen en Westervoort te beletten.

Hierover zal bij de behandeling van ons oostelijk frontier meer in het bijzonder worden gesproken.

Het bezethouden der Betuwe blijft van een hoog belang, zoowel voor het gewigt van die landstreek zelve, als met opzigt tot de door de rivieren verzekerde gemeenschap met Holland.

Hare vooruitspringende ligging stelt de troepen bij iedere gunstige gelegenheid in staat, actieve operatiën te ondernemen en in verschillende rigtingen tot den aanval over te gaan.

Hieromtrent zijn meest alle schrijvers het eens, en zulks wordt ook door de geschiedenis bevestigd.

De Over-Betuwe biedt eene schoone gelegenheid aan tot het doen van flank-operatiën, zoo over Rijn als Waal; mits dat men den vijand over die rivieren kan aanvallen, zonder zich-zelven prijs te geven.

Ook in dien zin is Nijmegen aan de ééne zijde zoo belangrijk, en was Arnhem het te voren aan de andere zijde.

Was Arnhem nog vesting en hadden wij een bruggenhoofd te Pannerden, dan zou, bij eene bezetting der Over-Betuwe met 8 à 10,000 man, die, te Huissen en te Angeren vereenigd, ieder oogenblik aan deze of gene zijde van den kop des IJssels aanvallend te werk konden gaan, geen vijand het

Digitized by Google

wagen de Grebbe-linie aan te tasten en verder naar de Utrechtsche door te trekken. Hij zou genoodzaakt worden eerst Arnhem te nemen en ons dan uit de Over-Betuwe te dringen.

Thans, nu vroegere vestingsloopers van Arnhem eene opene stad hebben gemaakt, zal de vijand, na het bemagtigen der IJssel-linie, daar natuurlijk partij van trekken, eene brug over den Rijn slaan en ons uit de Over-Betuwe verjagen.

Geschiedt dat met eene groote overmagt, dan kan het van onze zijde moeijelijk worden tegengegaan, en dan zijn wij genoodzaakt, te gelijktijdig of kort na het verlaten der IJssel-linie, ook de Over-Betuwe prijs te geven.

Welligt, zou het aanleggen eener sterke redoute op den dijk te Elden, met zwaar geschut bewapend, den vijand het deboucheren over die brug zeer moeijelijk maken; terwijl verder door het versterkte kamp van Nijmegen, waarin de verdedigers van Over-Betuwe zich zouden hebben teruggetrokken, over het bruggenhoofd van Lent, eene bedreigende flankstelling blijft bestaan voor den veroveraar.

De positie van Pannerden zou men moeten verlaten, als daar geen troepen meer zijn, om den vijand in flank en rug te verontrusten.

Het strategisch belang der Betuwe, werd reeds in 1629 door Frederik Hendrik naar waarde geschat, even als dat onzer rivieren, die in den regel gemakkelijk verdedigd kunnen worden, mits zij door eene genoegzame zeemagt zijn bezet; mits Pannerden behoorlijk verzekerd is, zooals wij later zien zullen.

In 1672 had de overgang onzer rivieren onder geheel buitengewone omstandigheden plaats; want toen de Franschen den 11^den^ December 1794 de Waal te Erlecom nabij Nijmegen wilden overgaan, werd deze overgang verijdeld, door slechts den schijn aan te nemen van zich te willen verdedigen; even als hunne pogingen, om den Rijn boven Pannerden en de Maas bij Crèvecoeur te passeren, mislukten, alleen omdat ook dáár slechts een schijn van verdediging plaats had.

Bovendien mogen wij gerust aannemen, dat er in de toekomst geen schijn-, maar wel degelijk eene krachtige verdediging zal plaats vinden.

Het spreekt wel van zelf dat bij eenen aanval onzer zuidelijke grenzen, zooveel mogelijk alle beschikbare troepen in Staats-Vlaanderen, Noord-Brabant en Gelderland zullen worden geconcentreerd, wier opstelling echter altijd van de waarschijnlijke oogmerken des vijands afhankelijk zal gemaakt worden.

Onmogelijk kan het te bezigen aantal worden opgegeven; dit toch hangt van zóóvele omstandigheden en oorzaken af, kan ieder oogenblik zóódanig

Digitized by Google

gewijzigd worden, en staat met de verschillende vijandelijke en onze eigene operatiën in zulk een naauw verband, dat het meestal, zelfs niet approximatief kan worden vooruitgezien.

Bij de vooronderstelling dat een overmagtig vijandelijk leger onze zuidelijke grenzen overtrekt, vinden wij den weg als 't ware afgebakend, langs welken het trachten zal tot in het hart van ons land door te dringen.

Waarschijnlijk zal het niet Staats-Vlaanderen aantasten, niet beproeven om Holland, door Zeeland heen te bereiken; want dat zijn van die hagchelijke ondernemingen waartoe men niet ligt overgaat, en die weinig kans opleveren goed te zullen slagen.

Over den Moerdijk tot onze rijkste provinciën te willen doordringen, blijft steeds zeer gevaarlijk en onzeker; en kan zonder hulp eener sterke vloot niet worden beproefd.

Het oprukken naar de stelling van 's Hertogenbosch en een aanval op het geretrancheerde kamp bij Vugt, geeft ons veel kans van bij eenen veldslag de overwinning te behalen.

Daarentegen biedt eene uitbreiding van 's vijands leger in meer oostelijke rigting, hem welligt betere kansen aan.

Als het onze zich echter doeltreffend heeft opgesteld, de Waal van het Pannerdensche kanaal tot aan St. Andries, en den Rijn tot de Pruissische grenzen goed bezet heeft, zal de vijand ook dáár voor schier onoverkomelijke bezwaren het hoofd stooten.

Bij eene doeltreffende opstelling van ons leger, eene krachtige medewerking onzer vloot en goed voorbereide verdediging, zijn onze hoofdrivieren even zoovele bijna onoverkomelijke hinderpalen, die zelfs een veel sterkeren vijand, den toegang tot ons land zullen betwisten.

Wat de verdediging der Maas betreft, moeten wij doen opmerken, dat die rivier tusschen St. Andries en Woudrichem, bij eene genoegzame bezetting van den Bommelerwaard, gemakkelijk te verdedigen is.

Daarenboven zijn de hoofdtoegangen tot dit gedeelte, door de vestingen Geertruidenberg, Woudrichem en 's Bosch afgesloten, en kan het daar tusschen liggende land grootendeels geïnundeerd worden.

Tusschen St. Andries en Kuik is de rivier beter te naderen en de verdediging dus ook bezwarender, terwijl men boven Kuik, geene verdediging meer moet beproeven, althans, indien ze met eigen strijd- en hulpmiddelen moet worden volgehouden.

Van het hoogste belang is het echter, de openliggende ruimte tusschen Geertuidenberg en Crèvecoeur te verdedigen en de toegangen naar de Maas door het land van Heusden, voor den vijand af te sluiten.

Digitized by Google

Daartoe zoude in vele opzigten het ontworpen kanaal van Grave naar den Amer kunnen medewerken.

De doeltreffende rigting van het uitwaterings-kanaal in Noord-Brabant, in verband gebragt met de verdedigbare stelling, welke tot bescherming van den Bommelerwaard in het bovenland van Heusden, allezins wenschelijk voorkomt, zou de verdediging van het terrein tusschen Geertruidenberg en 's Hertogenbosch, het onderwaterzetten van het bovenland van Heusden, het inunderen der Langstraatsche buitenvelden en der gecombineerde buitenpolders van Engelen, Vlijmen enz., genoegzaam verzekeren.

Indien de rigting van dat afwaterings-kanaal, vooral tusschen 's Bosch en Geertruidenberg, aan 's lands verdediging werd dienstbaar gemaakt, zou men, als ik goed ingelicht ben, met de zekerheid van de bovengenoemde inundatiën steeds bij tijds op een gewild peil te stellen, tevens het groote voordeel verkrijgen van minder land te behoeven onder water te zetten, en deze onderwaterzetting, niet vóór dat het nood is, behoeven te bewerkstelligen; terwijl er voor geen gevaar van aftapping is te vreezen, en de genoegzame bescherming van dat alles, door weinige en onkostbare werken verkregen kan worden.

De Waal behoort tot die onzer groote rivieren, waar wij, met eene doeltreffende ondersteuning der marine, aan eene groote overmagt den overtogt kunnen betwisten; hoewel op sommige plaatsen meer dan 600 ellen breed, is hare gemiddelde breedte ongeveer 350 ellen. Op ieder punt dus zal de vijand al zijne pontons noodig hebben tot het slaan eener brug, aannemende dat hem het te water brengen dier pontons, niet ten eenemale onmogelijk wordt gemaakt.

Bezigt nu de vijand eerst al zijne pontons tot het *overzetten*, dan kunnen er in omstreeks 4 uren, 10,000 man zijn overgebragt, en de brug omstreeks 5 uren later gereed zijn, zoodat die overgezette troepen gedurende eenige uren, na het aanvangen der werkzaamheden, aan zich-zelven blijven overgelaten.

Bij eene goedgekozen opstelling van ons verdedigend leger en onze marine, zal die overtogt echter zeer moeijelijk, zoo niet geheel ondoenlijk zijn; maar al mogt zij gelukken, dan zullen die 10,000 man overgezette troepen zich in den hagchelijksten toestand bevinden, daar zij ieder oogenblik door overmagt aangevallen en teruggeworpen kunnen worden.

Over het algemeen zal een sterk, talrijk vijandelijk leger zich wel niet aan eenige operatie tusschen die rivieren wagen, om zich in een alsdan over twee derde gedeelte verdronken of drasliggend land te begeven, waar geene gelegenheid tot eenige magtsontwikkeling bestaat.

Digitized by Google

Ook zal de vijand het niet ligt wagen, ten einde een groot aantal onzer defensie-linien te ontgaan, tot aan de Merwede bij Gorinchem door te dringen.

Om langs dezen weg zijn doel te bereiken, moet Breda veroverd, de linie der Langstraat geforceerd en Geertruidenberg of de stelling van Heusden genomen zijn; waarbij de vijand bovendien ons kamp voor 's Hertogenbosch vrij digt zal moeten naderen.

Vervolgens dient het land van Altena door- en eindelijk de Merwede overgetrokken te worden; om daarna nog slechts alleen achter de Lek te staan.

Vooreerst kan het vijandelijk leger in de drassige landen van Altena en de Langstraat geen standhouden; maar aangenomen dat hij tot voor de rivier gekomen is, dan moet de overtogt te Werkendam worden beproefd.

Gorinchem toch, welks geschut tot voorbij Sleeuwijk reikt, heeft hij vóór zich en Woudrichem in zijne flank. Onze oorlogsvaartuigen zijn meester van de rivier, en eene sterke magt staat te Hardinxveld op den tegenovergestelden oever, waar ook de noodige batterijen aangelegd zijn kunnen worden, aangezien de vijand zijn voornemen reeds bij den aanval van Geertruidenberg en van de Langstraat verraden heeft.

Legt men daarenboven eene vaste schipbrug tusschen Woudrichem en Loevestein of het Munnikenland, dan wordt het eerste een goed bruggenhoofd; en staan nu de vijandelijke kolonnen in dien naauwen hoek van Werkendam of in het drassig land van Altena opeengepakt, dan kan men ze onophoudelijk uit den Bommelerwaard, over Woudrichem, in de flank aanvallen.

Dumouriez, door ondervinding wijs geworden, hoezeer de omstandigheden hem bijzonder gunstig waren, zegt in zijne *Mémoires*, dat het eene groote dwaasheid is, dit land op de beneden-rivieren aan te vallen zoo men niet meester te water is; en Pichegru, daardoor voorgelicht, heeft het dan ook niet weder beproefd, maar is op den Bommelerwaard en de Boven-Maas aangetrokken.

Hoogstwaarschijnlijk zal de vijand dus, even als in 1672, trachten boven Pannerden over te gaan en den IJssel te forceren, om over de Veluwe tot voor de Utrechtsche linie te geraken.

Ook uit dit oogpunt is het van belang, onze oostelijke grens of liever verdedigingslinie, uit een krijgskundig oogpunt meer van nabij te beschouwen, en iets minder oppervlakkig te behandelen, dan wij onze overige linien gedaan hebben. Eene uitvoerige behandeling echter laat ons bestek geenszins toe.

Digitized by Google

Wij zullen trachten te onderzoeken, in hoeverre het mogelijk en noodzakelijk is, de verdediging van den IJssel niet op te geven, maar vol te houden, waarvan de noodzakelijkheid, in het welbegrepen belang onzer landsverdediging, nog niet algemeen schijnt te worden erkend.

Even als bij de verdediging onzer zuidelijke grenzen in de provincie Noord-Brabant, zal het betwisten onzer uiterste oostelijke grenzen bij eenen vijandelijken aanval niet geraden zijn.

Aangezien de Bourtanger-moerassen hunne verdedigende waarde geheel verloren hebben, zal van den Dollert af tot aan Pannerden, eene regtstreeksche krachtige verdediging zich moeten bepalen tot Groningen, Friesland en de linie van den IJssel.

Men houde echter de geheele oostelijke grens zoo lang mogelijk bezet, waar het leger, door de hulpmiddelen die de landstreek zelve aanbiedt, van al het noodige moet worden voorzien; en late bij het terugtrekken, den vijand geene of althans zoo min mogelijk hulpbronnen achter.

Bij de nadering eener vijandelijke overmagt, gaat alles onverwijld terug op onze stormvrije bruggenhoofden aan den IJssel, en op die positiën welke aangewezen zijn geworden.

Volgens sommige schrijvers is de positie van Groningen allerbelangrijkst tegenover eenen vijand, die langs den Rijn en IJssel opereert.

Volgens andere, is Groningen eene nuttelooze vesting.

Deze geheel tegenovergestelde gevoelens spruiten welligt daaruit voort, dat die schrijvers van een verschillend standpunt uitgingen, en zij eene verdediging met eigen hulpmiddelen, niet afzonderden van die, welke kan plaats vinden met hulp van bondgenooten.

In het eerste geval komt het mij voor, dat geen veldheer een aanzienlijk deel (3 à 6000 man) van zijne reeds zoo geringe magt zal afzonderen, om eene flankstelling in te nemen die tusschen de 4 à 7 marschdagen van 's vijands operatielijn verwijderd is, en zijne troepen aan zoodanige marschen zal durven blootstellen, in eene bijna geheel opene landstreek.

Op zulke afstanden, geloof ik, zijn dergelijke zwak bezette flankstellingen, die zeer gemakkelijk geneutraliseerd kunnen worden, van weinig waarde en uitwerking.

Daarenboven zou men dan nimmer aan het slechten van Koevorden mogen denken, als zijnde in deze streken het eenige strategische steunpunt voor bovengenoemde troepen.

Koevorden toch, dat, behalve het defensief vermogen der vesting zelve, aldaar ons eenig vast steun- en dekkingspunt was, is ons door hare gedeeltelijke ontmanteling zoo goed als ontnomen.

Digitized by Google

Van militaire gebouwen voorzien, welke als magazijnen voor mond- en krijgsbehoeften, als hospitalen enz. konden worden ingerigt, was Koevorden hier een steunpunt voor elk hulpleger uit Groningen, waarom steeds gepivoteerd kon worden: de eenige vesting in deze uitgestrekte landstreek.

Indien er ooit een aanval uit Hannover zoude geschieden, of bijv. een Pruissisch leger geregelde operatiën over en door Hannover zou verrigten, dan kan Koevorden eene geduchte flankstelling, en elke hulp uit Groningen verderfelijk voor zulk een aanvallend leger worden.

Door den voorsprong der Hannoversche grens gedekt, is deze vesting eene veilige strategische offensieve flankstelling.

De positie van Groningen blijft in zooverre van belang, dat zij een groot deel van Groningerland, Drenthe en Vriesland tegen vijandelijke strooptogten enz. dekt, en dat zij den vijand noodzaakt, eene aanzienlijke magt af te zonderen, om deze drie provinciën te bemagtigen.

Mogt het noodig worden, zoo levert zij tevens eene geschikte verzamelplaats op voor de volkswapeningen der noordoostelijke gewesten.

Wierden deze van Ede af, door een spoorweg in dadelijk verband gebragt met de versnelde vervoermiddelen in het hart van ons land, zoo zou deze belangrijke stelling nog veel in kracht en waarde winnen.

Bij genoegzame hulp van bondgenooten echter, verkrijgt Groningen nog veel hooger waarde.

Een ernstige aanval op ons oostelijk frontier zal geschieden door Pruissen alleen, of verbonden met een of meerdere Duitsche staten, of door Frankrijk; maar in dit laatste geval moet Pruissen eerst geheel verslagen of liever verpletterd zijn geworden.

Eene combinatie waarbij èn Pruissen èn Frankrijk ons gelijktijdig zouden willen veroveren, is in gezonde politiek bijna niet denkbaar.

In beide gevallen echter kan men aannemen, Engeland of een der Noordsche mogendheden tot bondgenoot te hebben.

Zonder nu bij 's lands verdediging op het zekere, bestemde en het bij tijds aankomen eener zoodanige hulp veel te rekenen, mag men ze echter niet buiten rekening laten; brengt men tijdige en krachtige hulp van bondgenooten, als een hoofdelement in de daadwerkelijke, strategische en politieke combinatiën tot ons behoud in rekening, dan moet men zich ook voorbereiden om die hulp productief te doen zijn, en het belang er van zooveel mogelijk te vermeerderen.

Bij de vlugtige beschouwingen onzer noordelijke kust is hier reeds op gewezen.

Digitized by Google

Klimmen bijv. onze strijdkrachten aldaar, door versterking van hulptroepen tot 35 à 45,000 man, dan wordt Groningen eene geduchte flankstelling, waardoor, al was de vijand reeds tot aan de Utrechtsche linie doorgedrongen, hij, indien die linie goed bezet gehouden wordt, niet alleen gedwongen kan worden haar, maar zelfs het geheele land te verlaten; ten einde eene rugwaartsche stelling in te nemen, welke zijne gemeenschap met Wezel of zijn eigen land op iedere wijze verzekert.

Dan wordt Groningen eene strategische flankpositie, uit welke het vaderland kan worden gered; maar dan ook moet het actief, het offensief vermogen dezer stelling worden hersteld.

De linie van Helpen of Helpman, door Coehoorn zóó doeltreffend aangelegd, moet, met het oog op groote offensieve bewegingen, in dien zin worden ingerigt of hersteld; of men moet zich eene goede aanvallende stelling ten zuiden daarvan bij Haren ten nutte maken, waartoe het terrein, zoo men zegt, met weinig kosten kan worden ingerigt.

Onder zulke omstandigheden zal de vijand, indien hij het al waagt, toch niet dan angstvallig tot de Utrechtste linie durven voortrukken; daar hij weet, dat hij in flank en rug wordt bedreigd, en dat zijne communicatieliniën gemakkelijk kunnen worden afgesneden.

Het gedeelte van Friesland, dat het meest voor een inval blootstaat, kan, volgens sommige schrijvers, door een reeks van onderwaterzettingen vrij goed worden verdedigd; welligt zou het van belang zijn die verdediging dan door eenige goed bewapende aardewerken te doen ondersteunen; te meer, daar deze provincie over de Zuiderzee steeds met Holland in gemeenschap kan blijven.

Ik geloof echter niet, dat Friesland ooit ernstig zal worden bedreigd; want wat zoude eene verovering baten, waar de vijandelijke bezetting, bij gunstige omstandigheden, geheel afgesneden kan worden en verloren gaan?

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN BELGIE IN 1830 EN 1831.

(*Vervolg van N°. 3, Bladz. 126.*)

15 *Oct. Luxemburg.* De inwoners van Dudelange en Marnach zijn tegen het gemeente-bestuur opgestaan; zij hebben de kassen der ontvangers geplunderd en buitendien de schandelijkste buitensporigheden bedreven.

's Gravenhage. Een besluit van heden bepaalt:

1° Dat alle invoer uit de opgestane gewesten beschouwd zal worden als uit het buitenland komende, en aan dezelfde regten zal worden onderworpen.

2° Dat de uitvoer van graan, zout en andere levensbehoeften, even als van buskruid, salpeter, ijzer, lood, geweren, pistolen, sabels, degens, en andere munitie naar de opgestane gewesten verboden is.

16 *Oct. Lier.* De kolonel DE LENS, kommandant van de 15e afdeeling, is gedwongen geworden de stad te verlaten door de desertie van verscheidene officieren en van het grootste gedeelte zijner soldaten. Hij is in goede orde naar Bouchout en Moortsel getrokken, op den grooten weg van Lier naar Antwerpen.

De majoor ROLOFF van den generalen staf, die eene verkenning heeft gedaan, heeft het dorp Duffel door onze troepen verlaten gevonden. — De majoor JEVENOIS, die zich daar bevond met een bataillon van de 15e afdeeling, had, zonder aangevallen te zijn, zijn post verlaten, en was op Contich teruggetrokken.

Ten zeven uur des avonds ontving de Hertog VAN SAXEN WEIMAR order, zich met het 1e bataillon kolonialen, twee kompagniën van de 10e afdeeling, de kurassiers n°. 9, de huzaren n°. 8 en zes stukken geschut naar Lier te

Digitized by Google

begeven. Ten 10 uur des avonds te Moortsel aangekomen, vond hij daar de twee bataillons van de 15e afdeeling, die Lier verlaten hadden.

Approximatieve sterkte der troepen :

Het bataillon kolonialen.	300	man.
Twee kompagniën van de 10e afdeeling. . .	250	»
1e Afdeeling.	650	»
15e »	470	»
Kurassiers n°. 9.	200	»
Huzaren n°. 8.	400	»
	2250	man.

De troepen bivakkeerden den nacht van den 16den op den 17den, *à cheval* op den straatweg van Bouchout naar eene pachthoeve. Hunne voorposten stonden Halfweg. De generaal Cort Heijligers heeft epaulementen doen opwerpen, om zooveel mogelijk de posten en vooral de vuurmonden, die zich aan het Sas van Campenhout bevinden, te dekken. Al de bruggen over de Dijle zijn afgebroken. De generaal maakt rapport, dat de majoor van Remorter, die een eskadron huzaren te Duffel kommandeerde, dien post verlaten had, zonder daartoe order te hebben ontvangen, en dat die officier geweigerd heeft, dien post weder te bezetten, welke hij zonder noodzakelijkheid had verlaten.

Antwerpen. Men heeft heden eene proclamatie van den Prins van Oranje gepubliceerd, waarbij Z. K. H. verklaart zich aan het hoofd van de beweging te stellen, die zich in België heeft geopenbaard. Ten gevolge dier proclamatie, die de Prins aan het Voorloopig Bewind heeft doen mededeelen door den majoor Malherbe van den generalen staf, hebben de ministers en de andere Belgen, waaruit het algemeen bestuur in Antwerpen bestaat, hun ontslag ingediend.

NB. De majoor Malherbe heeft goedgevonden, niet terug te komen en in dienst van het Voorloopig Bewind over te gaan.

Luik. Ten twee uur na den middag heeft zich de stedelijke schutterij, gedrongen door het volk, naar de citadel begeven, en volgens de bepaalde overeenkomst, heeft de graaf de Berlaymont, vergezeld van zijn generalen staf, er bezit van genomen. De Luiksche vlag werd geheschen ter vervanging van de Hollandsche.

17 *Oct.* De generaal Cort Heijligers stelt voor, de troepen onder zijne bevelen te doen kampeeren tusschen Antwerpen, Mechelen en den straatweg van Eindhoven. Hij doet den voorslag, Lier in den morgen van den 19den aan te vallen, maar beklaagt zich zeer over den slechten geest onder zijne manschappen.

Digitized by Google

Kolonne van den Hertog van Saxen-Weimar. Ten 10 uur werden de van Antwerpen gekomen vivres uitgedeeld. De infanterie bleef op het bivak. Het bataillon kolonialen loste de voorhoede bij Halfweg af. De kurassiers kantonneeren te Contich, de huzaren te Moortsel en de artillerie te Berchem.

Omstreeks middernacht werd de aanval op Lier door den generaal CORT HEIJLIGERS afgekommandeerd, wegens de wanorde en de onzekerheid, die in Mechelen veroorzaakt was geworden door eene proclamatie van den Prins VAN ORANJE, welke men in de straten had aangeplakt.

Groot Hoofdkwartier. De rijdende batterij n°. 2 is te Berchem, van waar zij twee stukken naar Waelhem detacheerde, ter vervanging van die welke zich daar bevonden, en die naar Mechelen gedirigeerd zijn.

Het dorp Duffel, door een bataillon van de 15° afdeeling verlaten, is in den loop van den dag door de Belgen bezet. Ten 9 uur des avonds hebben het 3° bataillon van de 7e en het 3° bataillon van de 3° afdeeling, zich weder met geweld van dien post meester gemaakt. De vijand heeft bij die gelegenheid twee man aan dooden verloren en verscheidene gevangenen, waaronder een officier. Het 3° bataillon der 7° afdeeling telt twee gewonden.

Gent. In den namiddag is de kapitulatie der citadel geratificeerd door den kolonel DES TOMBES, als opperbevelhebber, en den generaal VAN OLDENEEL, militaire gouverneur van Oost- en West-Vlaanderen. De voorwaarden zijn nagenoeg dezelfde als die voor de overgaaf van de citadel van Luik, met uitzondering, dat men hier aan de Belgische onderofficieren en soldaten de vergunning niet verleend heeft, om met het Nederlandsche garnizoen naar Antwerpen te marcheeren. De luitenant-kolonel YSENBRANDT DE LENDONCK zal het na het vertrek van het garnizoen het bevel over de citadel overnemen, en zal dat gedurende acht dagen in den naam van Z. M. den Koning der Nederlanden behouden. Daarna zal er eene bezetting van Brusselsche troepen komen, en eindelijk veertien dagen na het sluiten der kapitulatie, zal de citadel geheel aan deze troepen overgegeven worden.

De Nederlandsche troepen zullen door commissarissen van het Voorloopig Bewind tot Antwerpen, of wel tot aan de voorposten van het leger van Z. K. H. Prins FREDERIK, begeleid worden.

18 *Oct. Kolonne van den Hertog van Saxen-Weimar.*

Ten 6 uur des morgens zond de generaal CORT HEIJLIGERS bevel, om de voorposten voor Lier aan te vallen en terug te drijven. Deze aanval moest ten 12 uur op den middag worden uitgevoerd. De Hertog stelde zijne troepen in 2 kolonnes op, en liet zijne kavallerie op het bivak. De eerste kolonne ging ten half tien met twee stukken geschut op marsch. Zij marcheerde langs den dwarsweg, die van Halfweg door Hagenbroek loopt en

Digitized by Google

op den weg van 's Hertogenbosch tegenover de kapel van Embleken (Emblehem) uitkomt.

De tweede kolonne ging eveneens na de eerste op marsch en volgde den straatweg.

De eerste kwam ten half twaalf bij de kapel van Embleken; zij rukte voorwaarts naar Lispe, waar een vijandelijke post stond, die terugtrok. De Hertog deboucheerde van Lispe aan het hoofd van het bataillon kolonialen tot aan een paal, die op 700 of 800 pas van de wallen geplaatst is: de tirailleurs nestelden zich regts en links van den weg. De twee stukken geschut namen stelling op den weg bij den uitgang van Lispe, en zagen duidelijk den toegang tot Lier en de kleine brug. Twee stukken van den vijand op den wal geplaatst, schoten met kartetsen op de kleine brug. Het bataillon trok van dit punt terug en plaatste zich een weinig achterwaarts, achter de heggen regts van den weg. Het tirailleurvuur was zeer levendig. De tirailleurs van de 15e afdeeling waren langs de Nethe geplaatst: die van den vijand stonden achter de heggen op den tegenoverliggenden oever. De huzaren waren opgesteld achter Lispe bij den windmolen, en zonden patrouilles naar Embleken in den rug der troepen. Tegen zes ure des avonds kwam het 3e bataillon van de 13e afdeeling aan. Men heeft dien dag tien gewonden gehad, waarvan twee ernstig gekwetsten. Een burger is door een kanonskogel gedood. Ten zes ure des avonds is de troep op marsch gegaan, om terug te keeren naar de positie, welke zij dien morgen bij Bouchout had ingenomen. De 15e afdeeling marcheert regelregt naar Wijneghem, waar zij kantonnementen betrok. De tweede kolonne onder bevel van den luit.-kolonel de Hardt, marcheerde langs den straatweg. Ter hoogte van den windmolen gekomen, vielen de eerste kanonskogels bij de voorhoede. De kolonne maakte halt en zond tirailleurs vooruit. De communicatie met de eerste kolonne werd daargesteld. De voorhoede der tweede kolonne, uit twee kompagnieën bestaande, werd achter een huis geplaatst aan de buiging van den straatweg bij de Antwerpsche poort. De kolonne en de artillerie op 500 passen achterwaarts, regts van den straatweg en de reserve bij den windmolen. Ook werd de communicatie daargesteld met de kolonne, die van de zijde der Duffelsche poort attaqueerde.

Deze kolonne bestond uit de troepen, welke dien dag Mechelen hadden verlaten, namelijk:

het 3e bataillon van de 7e afdeeling.
» 3e » » » 9e »
» 2e » » » 13e »
een » » » 5e »

Digitized by Google

Tegen den avond deden de opstandelingen een uitval met den stormpas; maar werden gedwongen terug te trekken, door het welonderhouden vuur onzer artillerie. Deze kolonne had twee geblesseerden. Ten 9 ure des avonds werd zij afgelost door de troepen onder het bevel van den generaal DE FAVAUGE. Zij keerde naar het bivak terug, waar zij den vorigen nacht had doorgebragt.

's Gravenhage. Heden heeft de opening van de zitting der Staten-Generaal plaats gehad. In de voorlaatste paragraaf van de troonrede, zeide Z. M., dat hij in den loop van den morgen geheel onverwachte tijdingen had ontvangen.

Antwerpen. Eene dagorder van Z. K. H. den Prins VAN ORANJE, brengt ter kennis van de troepen, dat de scheiding tusschen de inboorlingen en de Noord-Nederlanders binnen kort zou plaats hebben, en dat de Belgische troepen in België zullen blijven onder het opperbevel van den Prins.

Dagorde n°. 5.

De Prins admiraal en kolonel-generaal, naar 's Gravenhage ontboden zijnde, zal het opperbevel van het leger overgaan aan den generaal CHASSÉ en meer bijzonder aan den generaal CORT HEIJLIGERS (1).

Yzendyke. Omtrent 10 ure zijn de doctoren MOORTELE en GREGOIRE met eene bende van 70 man uit Gent hier gekomen. Zij hebben de Brabantsche vlag doen hijschen, en zijn daarna naar het Sas van Gend getrokken, waar zij 5000 francs uit de kas van den ontvanger genomen hebben.

---

(1) Deze uitdrukking is onverstaanbaar. Ik meen dat de bedoeling was: Het kommando over het leger wordt gegeven aan den generaal CHASSÉ, en wat de infanterie aangaat, zal zij onder het meer speciale kommando staan van den generaal CORT HEIJLIGERS.

Bovenstaande noot wordt in het manuscript gevonden, en daaronder volgt:

»Neen, het is wel de uitdrukking waarvan men zich bediend heeft. Zie de dagorder zelve."

Deze dagorder nu luidt in haar geheel als volgt:

Dagorde voor het mobiele leger.

Zijne Majesteit de Koning goedgevonden hebbende, om onverwijld Z. K. H. den admiraal en kolonel-generaal van het leger naar 's Gravenhage op te roepen; zoo wordt aan het Leger bekend gemaakt, dat Hoogstdezelve heeft gelieven het tijdelijk opperkommando over hetzelve op te dragen aan Zijne Excellentie den Heere luitenant-generaal CHASSÉ en het meer bijzonder bevel aan Z. E. den Heere luitenant-generaal CORT HEIJLIGERS; wijders dat bij Zr. Ms. besluit van den 11den October 1830, n°. 26, de generaal-majoor Baron VAN BORCOP, is benoemd tot ridder van de 3e klasse der Militaire Willemsorde.

Hoofdkwartier Antwerpen, den 18den October 1830.

Op last van Z. K. H. den Admiraal en Kolonel-Generaal,
De Luit.-Generaal (get.) Baron CHASSÉ.

Voor eensluidend afschrift,
De Majoor chef van den staf,
(get.) NEPVEU.

Digitized by Google

19 *Oct. Kolonne van den Hertog van Saxen-Weimar.* Ten 3 ure des namiddags werd het bataillon van de 15e afdeeling aangevallen door 5 à 600 man. Deze uitval uit Lier werd ondersteund door eene sterke kanonnade uit de voorstad, hetgeen schrik verspreidde onder de jonge soldaten. De aanval had zoo krachtig plaats, dat de vijand weldra meester was van de geheele linie en onze troepen op de vlugt sloegen. Toen kwam de kapitein Verhelle met een vijftigtal manschappen zijner kompagnie voor, onder het roepen van: »Hourrah! Voorwaarts!" dat, met geestdrift uitgebragt, algemeen herhaald werd. De bataillonskommandant maakte daarvan gebruik om zijne troepen te herzamelen en den vijand aan te vallen, die toen met evenveel verwarring terugtrok, als hij met stoutheid had aangevallen. Al de posten werden in een oogenblik hernomen. De vijand heeft verscheidene gewonden gehad, waarvan er slechts twee in onze handen zijn gevallen. Toen hij weder in de stad was teruggedreven, deed hij op nieuw met kartetsen op onze troepen vuren. De bataillonskommandant, die hem geen artillerie kon tegenover stellen, en aan groote verliezen blootstond, besloot gedurende den nacht terug te trekken, en wel volgens zijne instructie op Vremden en Ranst en later op Bouchout. Ingevolge bevel van den generaal Cort Heijligers, moest dat bataillon zijne positie voor Lier hernemen.

20 *Oct. Groot Hoofdkwartier.*

Een officier van de genie is naar Duffel gezonden met een detachement mineurs, om de brug over de Nethe te doen springen.

De stad Antwerpen is dien morgen in staat van beleg verklaard, maar volgens eene latere schikking met de Régence, is die staat van beleg eenige uren later opgeheven.

De reservebataillons van de 7e, 9e, 10e en 13e afdeelingen worden op Grave, Breda, Bergen-op-Zoom en 's Hertogenbosch gedirigeerd.

De kolonel Sprenger, die de functiën van Plaatskommandant te Mechelen heeft waargenomen, wordt aan het hoofdkwartier van den generaal Cort Heijligers geattacheerd.

Mechelen. In deze stad hebben ongeregeldheden plaats gehad. De huizen van de HH. Olivier en van de Velde zijn verwoest; de administratieve geldelijke papieren van den ontvanger de Bie zijn geplunderd.

Brugge. Sedert eenige dagen vorderen de werklieden eene vermeerdering van loon, en toen daaraan niet voldaan werd, begonnen zij gisteren de straten te doorkruisen met hunne spaden en andere werktuigen gewapend, onder het uiten van dreigende kreeten. Langzamerhand vermeerderde de oploop en begaf zich naar de HH. Rolleghem, die men voor opkoopers van

Digitized by Google

graan hield. De burgerwacht gaf vuur en toen trok het razende volk naar het huis van den kommandant HAREMANS LYBART, dat uitgeplunderd werd. Die wraakneming vervulde de burgerwacht met ontzetting. Nog andere huizen werden geplunderd. Eindelijk liep men gedurende den nacht van huis tot huis, geld vordèrende en de ruiten inslaande, wanneer men de deur niet opende. Vrouwen liepen met akelig geschreeuw door de straten. Het graauw heeft tien of elf huizen uitgeplunderd. Alle burgers bleven gedurende dien tijd in hunne huizen.

Gent. De Nederlandsche troepen hebben heden ten 4½ uur des morgens de citadel verlaten. Zij waren ongeveer 70 officieren en 700 man sterk, en zamengesteld uit het 1° bataillon van de 5° afdeeling, de overblijfselen van de 17°, een detachement van de huzaren n°. 8 en een detachement veld-artillerie. Zij hebben hunne wapens en bagage medegenomen, alsmede 4 stukken geschut en de archieven van den generalen staf en van de genie-directie (in weerwil van den luit.-kolonel YSEBRANDT). De Belgische troepen, die in de citadel bleven, waren ongeveer 1400 man sterk. De Nederlandsche troepen zijn den eersten dag zonder verontrust te worden naar St. Nicolaas gemarcheerd, waar zij den nacht doorbragten; den tweeden dag naar Zwijndrecht; den derden dag naar Westwezel, na tusschen 8 en 11 uur des morgens de Schelde bij het Vlaamsche hoofd te zijn overgetrokken; den vierden dag (22 Oct.) Prinsenhage;

(23 ») Oosterhout;

(24 ») Rustdag;

(25 ») Gorinchem;

waar het 1° bataillon van de 5° in garnizoen is moeten blijven; terwijl de overblijfselen van de 17° afdeeling naar Haarlem zijn gedirigeerd om er een nieuw regiment van te vormen. De archieven van den generalen staf en van de genie-directie zijn aan het Vlaamsche hoofd ingescheept, om door den luitenant der genie VAN HEMERT, naar Delft te worden gebragt.

Brugge. Het Belgische legioen is ten twee uur na den middag van Gent gekomen. Men hoopt dat het een einde zal maken aan de noodlottige gebeurtenissen, waardoor de stad sedert gisteren verontrust wordt.

's Gravenhage. Een Koninklijke boodschap aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal medegedeeld, keurt de proclamatie, den 16^den^ dezer maand door den Prins VAN ORANJE te Antwerpen uitgevaardigd, af, en verklaart buitendien, dat de Koning, nu het constitutionneele gezag in de zuidelijke provinciën heeft opgehouden, zijne zorgen onverdeeld aan de noordelijke zal wijden.

Doornik. Men heeft de Fransche driekleurige vlag geheschen gevonden

Digitized by Google

naast de Brabantsche, die op eene der bruggen wapperde. De inwoners hebben haar weggenomen. Het 1e regiment jagers te paard wordt hier georganiseerd. Het wordt zamengesteld uit al de vroegere kavalleristen, die in de linietroepen of de milicie gediend hebben en die voor 2, 4 of 6 jaar willen dienst nemen.

Mons. De stad is rustig, maar de dorpen in den omtrek zijn aan verwoesting ten prooi. Plunderende benden dringen in de pachthoeven, dwingen de boeren hun graan te geven en eindigen met alles mede te nemen wat zij vinden. Heden omtrent den middag, hebben eene menigte kolenwerkers uit verschillende dorpen uit den omtrek, ten getale van 5 à 600, de fabriek van den Heer DE GORGE, te Horrix, twee uur van hier, aangevallen, en niettegenstaande den tegenstand van de werklieden dier fabriek, zijn zij er binnengedrongen. Al de machines zijn vernield; de groote werkplaats is verwoest. Daarna heeft men de woning van den Heer DE GORGE geplunderd. Zijne equipages, zijne kleederen en zijn zilverwerk liggen verstrooid langs den grooten weg. De schade wordt op meer dan een millioen berekend.

Het fort Frederik Hendrik is door 150 man van het garnizoen van Vlissingen en twee stukken geschut bezet gehouden.

Rapport van Z. H. den Hertog van SAXEN-WEIMAR, Luit.-Generaal (1).

Antwerpen 19 *October* 1830.

Den 16den October ten 7 uur des avonds kreeg ik den mondelingen last, mij aan het hoofd te stellen van het 1e bataillon kolonialen en twee kompagnieën van de 10e afdeeling, om mij naar Lier te begeven.

Lier, toen door een bataillon van de 15e afdeeling bezet, werd door eene kolonne opstandelingen bedreigd, die van Leuven kwamen. Onder weg moest zich de 1e afdeeling bij mij voegen, alsmede de kurassiers n°. 9, de huzaren n°. 8 en zes stukken rijdende artillerie.

Ten elf uur des avonds te Moortsel aangekomen, ter hoogte van de vereeniging der twee straatwegen van Mechelen en Lier, ontmoette ik de twee bataillons van de 15e afdeeling en vernam dat Lier door onze troepen was verlaten geworden. De kolonel DE LENS, kommandant van die afdeeling rapporteerde mij:

---

(1) In het manuscript komt dit Rapport in de Fransche taal voor. Wij geven er de trouwe vertaling van, welke dus niet woordelijk overeenkomt met het oorspronkelijke stuk, dat niet in ons bezit is.

De Redactie.

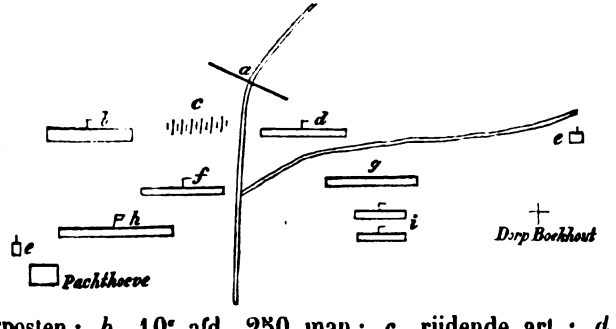
Digitized by Google

»Dat de desertie van verscheidene officieren en van het grootste gedeelte zijner soldaten, zoowel als de slechte geest der inwoners van Lier, die op het punt waren van een oproer te maken, het hem niet mogelijk gemaakt had den aanval der opstandelingen af te wachten, en dat hij ten gevolge van eene mondelinge overeenkomst teruggetrokken was, zonder verontrust te worden."

Ter zelfder tijd werd ik verwittigd, dat de majoor Jevenois, die een bataillon van de 15e afdeeling te Duffel kommandeerde, dien post had verlaten zonder aangevallen te zijn, en naar Contich was teruggetrokken.

Onder deze omstandigheden en aangezien de nacht zeer donker was, vermeende ik de voorwaartsche beweging te moeten staken. Ik liet de troepen bivakkeeren, die alle bijeengekomen waren tusschen Moortsel en Bouchout, en vroeg nadere bevelen. De voorposten werden te Halfweg geplaatst bij de buiging van den straatweg. Gedurende den nacht liet Z. Exc. de generaal Cort Heijligers mij weten, dat hij order had gegeven aan een bataillon van de 3e afdeeling, om den post van Duffel weder te bezetten.

Bij het aanbreken van den dag, liet ik het terrein verkennen en stelde mij op in eene kleine, vrij opene vlakte, dwars over den straatweg, den regter vleugel te Bouchout, den linker voorwaarts van eene pachthoeve. In den loop van den dag sloten de bataillons van de 1e en van de 15e afdeeling, die den nacht te Contich hadden doorgebragt, zich bij mij aan, en eene halve rijdende batterij kwam van Antwerpen. De opstelling der troepen en hunne approximatieve sterkte, was als volgt:

a. Voorposten; *b.* 10e afd. 250 man; *c.* rijdende art.; *d.* bat. kolonialen 300 man; *e.* veldwacht; *f.* 15e afd. 450 man; *g.* 1e afd. 650 man; *h.* kurassiers nº. 9, 200 man.; *i.* huzaren nº. 8, 400 man.

De 1e en 15e afdeeling werden met eene geheele oplossing bedreigd. Daar verscheidene officieren verklaard hadden dat zij geen deel meer aan een gevecht wilden nemen, was ik genoodzaakt geweest hen terug te zenden.

Digitized by Google

De chefs van die korpsen waren mij komen melden, dat zij voor hunne troepen niet instonden.

NB. *Hier is het manuscript* en marge *bijgevoegd de volgende missive* (in het Nederlandsch).

Moortsel, den 18den *October* 1830.

Op het oogenblik van 10 uren, eerst de order van een eskadron kurassiers af te lossen ontvangen hebbende, is het mij niet mogelijk, hetzelve daar te zenden, dewijl mijne troepen reeds gelogeerd waren en derhalve onmogelijk een eskadron te verzamelen. Bovendien zijn de paarden der troep sedert dezen morgen 3 uren zonder voedsel geweest alsook de manschappen; zoo had ik noodig geacht om de geheele destructie van mijn regiment voor te komen, hetzelve in de kantonnementen van gisteren terug te doen trekken; maar morgen vroeg bij de verzameling van 5 uren zal ik in staat gesteld zijn, een eskadron af te zenden.

Neeme mede de vrijheid Uwe Hoogheid aan te merken, dat ik vermeen, het geenszints de intentie van Z. K. H. den Prins van Oranje zij, van de manschappen en paarden verder af te maken, volgens de zin van Hoogstdeszelfs proclamatie.

De kolonel, kommandeerende het regiment huzaren n°. 8,

(*get.*) de Brias.

Aan

Z. D. H. den Heere Generaal-Majoor Hertog van Saxen-Weimar.

Reeds gedurende den nacht hadden de meeste Belgische officieren van het regiment huzaren n°. 8 verklaard, dat daar Z. K. H. den Prins van Oranje hun beloofd had, dat er verder geen bloed vergoten zou worden, zij niet meer tegen hunne landgenooten zouden strijden. Ik had dus dit regiment voorzigtigheidshalve achteruit laten blijven. Maar toen de huzaren in den loop van den dag de andere korpsen zagen vooruitrukken, schaamden zij zich, terug te blijven en kwamen in de stelling.

Tegen 10 nur werden de vivres van Antwerpen gekomen, uitgedeeld.

Daar niet alle korpsen van eetketels voorzien waren, werd achtervolgens gekookt.

17 *Oct.* Ten 3 uur ontving ik een order van Z. Exc. den luit.-generaal Cort Heijligers, inhoudende, dat de aanval op Lier niet kon plaats hebben voor den volgenden dag met het aanbreken van den dag, daar de troepen van Mechelen niet tijdig genoeg konden aankomen om gezamentlijk te handelen. De generaal noodigde mij te gelijker tijd uit, naar Waerloos te komen om met hem te spreken.

De infanterie bleef op het bivak; het bataillon kolonialen loste de voorposten te Halfweg af. Het volslagen gebrek aan kampementseffecten bij de kavallerie en artillerie, noodzaakte mij hen te doen kantonneeren, met last om zich ten 5 uur des morgens op de verzamelplaats te bevinden. De

Digitized by Google

kurassiers kantonneerden te Contich, de huzaren te Moortsel, de artillerie te Berchem. Ik ging naar Waerloos. Ten gevolge van het onderhoud met Z. Exc. den luit.-generaal Cort Heijligers en in overeenstemming met de mondelinge bevelen, die ik had ontvangen, maakte ik de volgende dispositie.

»Morgen ten 3 uren zullen de troepen onder mijne bevelen zich in twee »kolonnes formeeren om Lier te attaqueeren. De 1e kolonne gekommandeerd »door den kolonel de Lens, zal in de volgende order vooruitrukken: Het »bataillon kolonialen, dat de voorhoede zal uitmaken; vier stukken van de »batterij van den kapitein Coehoorn; de 15e afdeeling; een eskadron huza»zaren. Deze kolonne, bij welke ik mij zal ophouden, zal langs den »dwarsweg marcheeren om Lier aan de poort van Lispe aan te vallen.

»De 2e kolonne, onder het bevel van den kolonel de Hardt, zal bestaan »uit twee kompagnieën van de 10e afdeeling, die de voorhoede zullen uit»maken; uit twee stukken van de batterij van den kapitein Coehoorn; de »1e afdeeling en een eskadron kurassiers. Deze kolonne zal de Antwerpsche »poort aanvallen. De regimenten kurassiers en huzaren zullen de bewe»ging van de 2e kolonne langs den straatweg volgen; zij zullen in reserve »blijven en de halve batterij van den kapitein Cops dekken, die eveneens »in reserve zal blijven.

»Het regiment huzaren zal eene verkenning op zijnen linker vleugel zen»den, om zich in gemeenschap te stellen met de 1e kolonne, en eene »andere op den regter vleugel, om de gemeenschap daar te stellen met de »kolonne van den kolonel Reuther, die Lier aan de Mechelsche poort zal »aanvallen. Eene vierde kolonne, onder het bevel van den generaal de Fa»vauge, zal Lier op den linker vleugel van de Nethe, aan de Leuvensche »poort aanvallen. De gelijktijdige aanval zal ten 5½ uur aanvangen. De »kolonnes zullen trachten zich bij verrassing van de poorten meester te »maken, door eendertigtal welberadene manschappen, aangevoerd door een »officier, die zich op den vijand zullen werpen, zonder een enkel schot te »doen. Indien die plotselinge aanval niet gelukt, zal de artillerie eene vol»gende ondersteunen. Eenmaal van de poorten meester zijnde, zal men »de wallen bezetten, door middel van welke de communicatie tusschen de »kolonnes spoedig zal daargesteld worden. Het plunderen is ten strengste »verboden."

Omstreeks middernacht ontving ik eene depêche van Z. Exc. den luit.-generaal Cort Heijligers, die den aanval op Lier afkommandeerde, wegens de onrust en de wanorde, die zich in Mechelen openbaarden, ten gevolge

Digitized by Google

van eene proclamatie van Z. K. H. den Prins VAN ORANJE, welke men in de straten had aangeplakt (1).

Ten zes uur des morgens ontving ik eene tweede order van genoemden generaal, om de vijandelijke voorposten voor Lier aan te vallen en terug te werpen. De aanval moest ten twaalf uur plaats hebben. Ik gaf last, de kolonnes te formeeren, zooals zij den vorigen dag voor den aanval bepaald waren; behalve dat het overige van de regimenten kavallerie en de stukken geschut op het bivak zouden blijven.

De eerste kolonne stelde zich ten half tien uur in beweging: er waren slechts twee stukken bij ingedeeld. Zij marcheerde langs een dwarsweg, die van Halfweg door Hagenbroek leidt en bij de kapel van Embleken op den weg van 's Hertogenbosch uitkomt. De tweede kolonne vertrok onmiddellijk na de eerste, den straatweg volgende.

De eerste kolonne kwam ten half twaalf bij de kapel van Embleke aan. Zij marcheerde naar Lispe, waar de opstandelingen een vooruitgeschoven post hadden geplaatst, die bij onze aankomst terugtrok. De kolonne trok Lispe binnen, zonder iemand te zien. Al de deuren en luiken waren gesloten, en ik deed eenige poorten met geweld openen, om mij te overtuigen, dat er geen gewapenden in die huizen verborgen waren. Ik verliet Lispe aan het hoofd van het bataillon kolonialen, en marcheerde tot aan een bruggetje, dat zich op 7 à 800 pas van de wallen bevindt; de tirailleurs bezetten de heggen regts en links van den weg. De twee stukken geschut namen positie op den weg bij den uitgang van Lispe, met een zacht hellend terrein vóór zich, en een goed gezigt op den toegang tot Lier en het defilé van het bruggetje.

---

(1) Deze depêche, welke in het manuscript insgelijks *en marge* gevonden wordt, luidde woordelijk als volgt:

Hoofdkwartier Mechelen, den 17den October 1830.
(Ontvangen 18den om 12 uur 's nachts.)

De geprojecteerde attaque op Lier zal geen plaats hebben, uithoofde het alhier te Mechelen zeer onrustig is, veroorzaakt door eene aangeplakte proclamatie van Z. K. H. Prins VAN ORANJE.

Uwe Hoogheid gelieve hiervan kennis te geven aan den Heere kolonel REUTHER, kommandeerende de 2e brigade infanterie.

De luit.-generaal, kommandeerende de infanterie van het mobiele leger,
(get.) CORT HEIJLIGERS.

NB. Denkelijk zal binnen 24 uren Mechelen ontruimd worden.
(get.) CORT HEIJLIGERS.

Aan Zijne Hoogheid den Hertog VAN SAXEN-WEIMAR, kommandeerende de 1e divisie infanterie.

Digitized by Google

Twee stukken geschut van den vijand schoten van den wal met kartetsen; zij waren zeer goed op de brug gerigt. Het bataillon kolonialen ging een weinig terug achter de heggen regts van den weg. Het tirailleurvuur was zeer levendig. De tirailleurs van de 15e afdeeling, langs de Nethe opgesteld, waren gereed om het vuur van die des vijands achter de heggen van den anderen oever geplaatst, te beantwoorden. Eene kompagnie van dezelfde afdeeling werd regts gezonden, om de communicatie daar te stellen met de 2e kolonne. De huzaren bleven achter Lispe bij den windmolen; zij zonden patrouilles naar Embleken om mijnen rug te eclaireeren en te verzekeren.

Op het oogenblik, dat het geweervuur het hevigste was, werd mij een Dagorder van Z. K. H. den Prins van Oranje gebragt, die de scheiding aankondigde van de Belgen en de Hollanders, die zich bij de korpsen bevonden, en de onderofficieren en soldaten uitnoodigde, het oogenblik, waarop die maatregel zou worden uitgevoerd, met kalmte af te wachten. Ik vernam te gelijker tijd het vertrek van den Prins Frederik. Toen ik zag, dat de opstandelingen niet voornemens waren Lier te ontruimen, gaf ik last, het nuttelooze geweervuur te doen ophouden. De artillerie beantwoordde het vuur van den vijand geen enkele maal, daar zij het geschut dat door de wallen gedekt was, niet met voordeel kon bevechten. Indien evenwel de vijand een uitval had willen ondernemen, was de artillerie gereed hem goed te ontvangen. Ik bleef in die positie tot het einde van den dag. Tegen 6 uur loste een bataillon van de 13e afdeeling mijne troepen af. Ik had in den loop van den dag tien gewonden, waarvan twee gevaarlijk. Een burger is door een kanonskogel doodgeschoten. De opstandelingen hebben waarschijnlijk meer verloren.

Ten 7 uur des avonds ging ik op weg om naar de positie bij Bouchout, welke ik des morgens had ingenomen, terug te keeren, en volgde denzelfden weg, waar langs ik gekomen was De 15e afdeeling ging regtstreeks naar Wijneghem, waar zij kantonnementen betrok.

De 2e kolonne avanceerde langs den straatweg. De eerste kononkogels uit de stad vielen bij de voorhoede neder. De kolonne maakte halt en zond tirailleurs vooruit. De communicatie met de 1e kolonne werd daargesteld en de luit.-kolonel deed het terrein verkennen. De voorhoede van de kolonne, bestaande uit twee kompagnieën van de 10e afdeeling, werd achter een huis geplaatst bij eene buiging van den straatweg bij de Antwerpsche poort. De kolonne en de artillerie stonden op 500 pas achterwaarts, regts van den weg; de reserve bleef bij den windmolen. De communicatie werd eveneens daargesteld met de kolonne, die aan de zijde van de Duffelsche poort attakeerde.

Digitized by Google

De luit.-generaal Cort Heijligers kwam tegen den avond aan. Hij gaf last, de kolonne een weinig te doen teruggaan, die beweging maakte de opstandelingen stouter; zij deden een uitval in den stormpas en met groot geschreeuw. De kolonel de Hardt hield hem tegen, zond tirailleurs vooruit en deed eveneens onze artillerie voorwaarts rukken, wier welgerigt vuur den vijand tot wijken bragt. De duisternis viel en alles werd stil. Bij deze kolonne waren twee geblesseerden; waarschijnlijk was het verlies des vijands sterker. Ten 9 uur werd deze kolonne afgelost door de troepen onder de bevelen van den generaal de Favauge. Zij keerde naar het bivak terug, waar zij den vorigen nacht had doorgebragt.

Ik moet mijne troepen en vooral het bataillon kolonialen zeer roemen. Zelfs de korpsen, waarop ik het minst dacht te kunnen rekenen, hebben zich voor den vijand braaf gehouden. De kolonel graaf de Lens, de eenige Belgische officier, die bij de 13e afdeeling gebleven is, heeft door zijn voorbeeld het geheel uit Belgen zamengestelde korps medegesleept. In de moeijelijkste positie, waarin een man van eer komen kan, heeft hij, enkel geleid door het gevoel van pligt, eene groote standvastigheid en het edelste karakter ten toon gespreid.

Ik heb door de korpskommandanten de namen doen opgeven van de geblesseerden en van die manschappen, welke zich bijzonder hebben onderscheiden, welke ik aan de regtvaardigheid des Konings aanbeveel.

De volgende missive op bovenstaand rapport betrekking hebbende, wordt in ons manuscript gevonden:

Hoofdkwartier Berghem, den 25sten October 1830.

Ik heb de eer Uwe Hoogheid de ontvangst te berigten van het verslag gevoegd bij de missive van den 21sten dezer no. 87, betrekkelijk de operatie tegen Lier, en hoezeer ik hetzelve duidelijk bevonden en met genoegen gelezen heb, moet ik echter opmerken, er eene erreur is ingeslopen, namelijk, dat ik op den straatweg eenig mouvement van terugtogt zoude hebben bevolen. Bijaldien een hoofdofficier dit voorgeeft, diende dezelfde gestraft te worden. Eene dusdanige orde zoude Uwe Hoogheids mouvement uit zijn verband hebben gerukt, en strijdig zijn tegen alle militaire principes. Wanneer een generaal eene dusdanige operatie dirigeert, moet geen ander tusschenbevelen komen geven.

Ik heb de Heeren, mij naar Uwe Hoogheid informeerende, gezegd, de missive die nog *gesloten* in handen was, de order behelsde om de kantonnementen te hernemen. De uitvoering moest natuurlijk naar Uwer Hoogheids bevel wachten, en niet eigener autoriteits begonnen worden. Men

Digitized by Google

heeft in onze armee eene bijzondere manier om alles verkeerd te verstaan en uit te voeren.

De Luit.-Generaal,

(*get.*) Cort Heijligers.

Aan Zijne Hoogheid den Hertog van Saxen-Weimar, generaal-majoor, kommandeerende de 1e divisie infanterie.

(*Het vervolg en slot in het volgend Nommer.*)

CORNELIS ANTHONIUS GEISWEIT VAN DER NETTEN.

In het 12e N°. van Deel XV der eerste Serie van dit Tijdschrift, werden, aan het einde van een der brieven van Marias (van den toenmaligen Hoofd-redacteur, den majoor van Rijneveld), de volgende woorden aangetroffen:

» . . . . . toch kan ik niet eindigen, zonder gewag te maken van een verlies dat de militaire wetenschappen en de letterkunde in het algemeen geleden hebben, een verlies, dat ook den *Spectator*, en mij in het bijzonder, gevoelig getroffen heeft.

» Gij zult gemakkelijk raden dat ik hier het overlijden bedoel van onzen ouden leermeester, en van mijnen vereerden en hooggeschatten vriend, den generaal-majoor der kavallerie, Geisweit van der Netten. Niet in 't voorbijgaan echter wil ik aan het gevoel van mijn hart lucht geven, en hulde brengen aan de verdiensten van dien waardigen man, door wiens afsterven ik eenen altijd welwillenden leeraar en vriend voortdurend zal betreuren. Het standpunt, waarop de generaal-majoor Geisweit van der Netten in de geleerde wereld, te midden zijner tijdgenooten en krijgsmakkers stond, en waarop hij door zijne onafgebroken studiën, wetenschappelijke beschouwingen en navorschingen, en door de vruchten van eenen veelsoortigen, degelijken letterkundigen arbeid, regt had verkregen, dat alles verdient een opzettelijk vertoog, in een tijdschrift, dat zooveel aan hem verschuldigd is. Maar ook zijne militaire loopbaan verdient eene bijzondere schets, eenen opzettelijken arbeid. Tot dat alles ontbreken voor alsnog de bescheiden; doch ik hoop in staat gesteld te worden eenige bladzijden te kunnen toewijden aan zijne nagedachtenis."

De vervulling van den wensch in de laatste woorden uitgedrukt, is den schrijver niet vergund geworden: de vele lotwisselingen, die kort daarna in zijn bedrijvig leven volgden, hebben hem eerst in de uitvoering van zijn voornemen verhinderd, en hij-zelf is afgeroepen uit zijn aardschen werkkring, vóór dat hij er gevolg aan had kunnen geven.

Digitized by Google

Eerst in de laatste dagen werden wij door de toezending der hieronder volgende Biographie in staat gesteld, die hulde te brengen aan de nagedachtenis van een verdienstelijk Nederlandsch officier, die zich door onafgebroken werkzaamheid, door het toewijden van al zijne krachten aan de zaak der verlichting en beschaving, eene blijvende herinnering heeft waardig gemaakt, vooral in de kolommen van een tijdschrift, waarvan hij tot het einde zijns levens een der ijverigste medewerkers geweest is.

De Redactie.

Vele namen van verdienstelijke officieren, die op het oorlogsveld lauweren geplukt en ondervinding opgedaan hadden, toen zij bij de nieuwe zamenstelling van het Nederlandsche leger, in de jaren 1813 en 1814, bij dat leger werden ingedeeld, zijn ons bij overlevering bekend.

Er werden onder die officieren mannen aangetroffen, die nog vele jaren daarna hun vaderland goede diensten hebben bewezen, die tot in hooge rangen zijn opgeklommen en die bij vele hunner kameraden eene warme sympathie hebben opgewekt; en wanneer de kille grafkuil hun omhulsel ontvangen heeft, is het voor de overlevenden lofwaardig en soms pligt, naar waarheid te vermelden, datgene wat zij belangeloos, zelfs met opoffering van voorbijgaand voordeel, hebben trachten daar te stellen.

Een van die mannen, die door zijne lotgevallen in den krijg en door de gevaren en ongelooflijke ontberingen, waaraan hij ten prooi is geweest, bij het leger niet onbekend is gebleven, en wiens naam door de vruchten zijner werkzaamheid op het letterkundig gebied, aan volgende geslachten niet onbekend zal blijven, is de in het jaar 1847 te Delft overleden generaalmajoor Cornelis Anthonius van der Netten. De levensbijzonderheden uit zijne militaire loopbaan, geven een zeldzaam voorbeeld van de groote offers, welke van den krijgsman kunnen worden gevorderd, van de zware taak welke in vele moeijelijke omstandigheden aan den officier kan worden opgelegd, en van de groote mate van geestkracht en gelatenheid in zijn lot, welke noodig zijn om zich staande te houden en de gevaren te trotseren, waaraan hij zoo dikwijls kan worden blootgesteld.

Vele lezers van dit Tijdschrift, die met belangstelling hebben gevolgd de bijdragen, welke in den laatsten tijd uit zijne letterkundige nalatenschap daarin zijn medegedeeld, zullen de bijzonderheden omtrent het leven van den verdienstelijken krijgsman, en van den braven en achtenswaardigen burger van den staat, zeker niet met onverschilligheid vernemen. Wij

Digitized by Google

wenschen ze meer algemeen bekend te maken en daardoor eene hulde te brengen aan zijne nagedachtenis.

Hij was de zoon van JUSTINUS CORNELIUS, advokaat te 's Gravenhage en van ANTHONIA GEISWEIT, en werd aldaar geboren op den 19den Julij 1771.

Naauwelijks 9 jaren oud zijnde, had hij het ongeluk zijnen vader te verliezen, ten gevolge waarvan zijn grootvader MARTINUS HERMANUS GEISWEIT, doctor in de medicijnen te 's Gravenhage, zich meer bepaald met zijne eerste opvoeding belastte, waardoor bij hem reeds in jeugdigen leeftijd, de lust tot beoefening der natuur- en geneeskundige wetenschappen werd aangewakkerd. Intusschen scheen zijn aanleg hem meer te doen overhellen tot den militairen stand. Als kadet werd hij in het jaar 1787 geplaatst bij het infanterie-regiment van Salm, en viel bij de dappere verdediging van Amstelveen, aan het hoofd gewond en bewusteloos, in Pruissische gevangenschap.

Naar Wezel getransporteerd, zag hij aldaar nog de laatste gloriestralen van het genie van FREDERIK *den Groote*, welke op zijn jeugdig gemoed eenen onuitwischbaren invloed uitoefenden.

Ten einde uit de kazematten bevrijd te worden, werd hem den raad gegeven, zich als Pruissisch soldaat te engageeren, en van den kapitein der kompagnie zijn paspoort te koopen, waardoor het hem spoedig vergund werd zijne familie terug te zien.

Door de vriendschappelijke betrekkingen, waarin zijn vader, als gemagtigde der voornaamste abtdijen in de Oostenrijksche Nederlanden, tot vele der beheerders van die instellingen stond, werd hem kort daarna de gelegenheid verschaft, in dienst van Oostenrijk over te gaan, daar hij niet naar Frankrijk wilde gaan, uit vrees van ooit tegen zijn vaderland te moeten strijden, hetwelk bij Oostenrijk niet te voorzien was. Door tusschenkomst van den abt van Tongerloo, werd hij als kadet geplaatst bij het beroemde huzaren-regiment van den luitenant-generaal graaf VAN BLANKENSTEIN, en maakte daarmede den veldtogt tegen de Turken in 1788 en 1789. Hij was tegenwoordig bij den veldslag van Fokchany, bij vele kleine gevechten, bij het beleg van Belgrado, en keerde na den vrede, in 1790, met het regiment naar België terug, alwaar het moest medewerken tot het dempen der ontstane onlusten. Bij die gelegenheid werd hij door een pistoolschot aan het linker oog getroffen, ten gevolge waarvan hij gedurende zijn leven in het gebruik van dat oog belemmerd is geweest.

Onder den generaal CLERFAIT, woonde hij onderscheidene gevechten tegen de Franschen bij, o. a. dat bij Jemmappes, op den 6den November 1792, waarin het regiment groote verliezen leed en zich onderscheiden had. Bij

Digitized by Google

eene charge op de huzaren van Chamboran, werd zijn paard onder hem doodgeschoten, en hij, onder den voet geraakt, deerlijk gekwetst.

Door een zijner krijgsmakkers gered, volgde hij echter het leger op den terugtogt naar Aken, alwaar hij, uithoofde zijn toestand hem belette verdere dienst te doen, op raad van geneeskundigen, het regiment verliet en naar Holland terugkeerde.

Van zijne wonden hersteld, trad hij in het begin van het jaar 1794 in dienst bij het Nederlandsche leger, als kadet bij het regiment Oranje-karabiniers, waarmede hij den veldtogt in Brabant maakte. Den 10den Mei werd hij bij Thuin door een sabelhouw in den schouder, en den 18den Mei bij Tourcoing, door een bajonetsteek in de hand gekwetst.

Zooals bekend is trok het leger, in het laatst van dat jaar, naar de grenzen terug en ontkwamen vele gedeelten daarvan ter naauwernood het gevaar van in handen der Franschen te vallen.

De groote gebeurtenissen, welke daarop elkaêr zoo spoedig hebben opgevolgd, hadden intusschen een einde gemaakt aan de Stadhouderlijke regering en eene republiek onder Fransche voogdij doen geboren worden, door welke het leger, het Bataafsche leger genaamd, in het jaar 1795 op nieuw werd zamengesteld. Geisweit van der Netten werd als 2e luitenant bij het 2e regiment kavallerie geplaatst, en daarmede heeft hij de voornaamste krijgsverrigtingen bijgewoond, welke in de daarop volgende jaren zijn voorgevallen. In 1796 behoorde het tot de afdeeling, welke onder de bevelen van den generaal Daendels naar Duitschland oprukte, en in 1797 maakte het een deel uit van de troepen, bestemd voor de expeditie, onder den generaal Hoche, naar Engeland, welke echter niet heeft plaats gehad. In 1799 streed het in Noord-Holland tegen de Engelschen en Russen; het was toen ingedeeld, eerst bij den regter vleugel van het Bataafsche leger, onder de bevelen van den generaal-majoor van Guericke, en daarna bij de divisie van den generaal Daendels, 2e brigade, waarover de generaal-majoor van Zuijlen van Nijevelt het bevel voerde. In den slag bij Bergen, den 19den September, werd de luitenant Geisweit van der Netten door een geweerkogel in de borst gewond.

In het jaar 1804, bevorderd tot 1sten luitenant bij het 2e regiment ligte dragonders, werd hij in het volgende jaar benoemd tot 2den adjudant van den generaal Bonhomme, bij den staf der noorder-armee, in welke betrekking hij verbleef, toen deze als Minister van Oorlog optrad. Nadat Koning Lodewijk Napoleon de regering had aanvaard, werd hij bevorderd tot kapitein, en als instructeur geplaatst bij het regiment huzaren van 's Konings garde, waarover de kolonel Collaert het bevel was opgedragen.

Digitized by Google

Tot belooning voor zijne diensten in die betrekking bewezen, benoemde Koning Lodewijk hem den 16den Februarij 1807, tot ridder der orde van de Unie.

Na de inlijving van ons land in het Fransche Keizerrijk, werd de kapitein Geisweit van der Netten in zijnen rang overgeplaatst bij het regiment huzaren, dat eerst Bataafsche huzaren, daarna, onder de regering van Koning Lodewijk, 2e regiment huzaren, en bij de inlijving in het Fransche leger, 11e regiment huzaren is genaamd geweest.

Het aandeel hetwelk de vermelde kapitein in de verrigtingen van dat regiment gehad heeft, zijn reeds in bijzonderheden te boek gesteld, in de geschiedenis welke van dat regiment bestaat, en wij behoeven dus daarvan slechts kortelijk te gewagen.

Naardien het regiment bestemd was deel te nemen aan den veldtogt van het jaar 1812, werd het te Arras, alwaar het in bezetting lag, op voet van oorlog gebragt. Vóór dat dit plaats had, waren den ritmeester Geisweit van der Netten belangrijke commissiën opgedragen geworden.

Onder zijne bevelen werden vier kompagniën van het regiment ingedeeld bij de mobiele kolonne, onder den kolonel marquis de Talouët, die met de taak belast was om de onwillige loteliugen in de departementen van de Roer en Normandye op te zoeken, en daarna werd hem met den ritmeester Crooy, van het regiment, den last opgedragen, in Hamburg en Hannover 580 paarden voor het regiment over te nemen.

Zij kwamen daarmede in het laatst van April 1812, in de kantonnementen bij Thorn, achter den Weichel, in den omtrek van Neudamm, bij het regiment, dat reeds dáár was aangekomen; de huzaren werden toen ingedeeld bij de 14e brigade ligte kavallerie Beurman, behoorende bij het 3e legerkorps; doch kort daarna overgeplaatst bij de 9e brigade ligte kavallerie Mouriez. In het laatst van Junij bivouacqueerde het regiment te Debelen aan den Niemen, in het gezigt der Russische voorposten, toen de ritmeester Geisweit van der Netten den last ontving, de bewegingen der Russen te Pilong te observeren. Het bleek later, dat eene door hem gemaakte schijnvertooning, waarbij hij al de manschappen van het eskadron als vedet uitzette, de aangevangene offensieve beweging der Russen, bij welke zij de divisie Sebastiany reeds overvallen en geslagen hadden, deed staken.

Uit de geschiedenis van het regiment waartoe hij behoorde, blijkt, welk aandeel het heeft gehad aan alle volgende krijgsverrigtingen, en ook dikwijls is daarin zijn naam met eere kunnen worden vermeld.

In het gevecht bij Krasnoï, den 14den Augustus, waarin het huzaren-

Digitized by Google

regiment zulke groote offers bragt, werd het paard van den ritmeester GEISWEIT VAN DER NETTEN aan het been gewond en hij-zelf aan het hoofd getroffen, daar een geweerkogel hem den stormband met een gedeelte van het oor wegnam; en in den slag bij Borodino, ook genoemd de slag aan de Moskowa, den 7^{den} September, waarin het regiment bijna geheel door kanonvuur verdelgd werd, werd hij gespaard, doch hem werd door een kanonkogel den chakot weggenomen, waardoor hij kortstondig bedwelmd werd, doch als hoogste in rang aanwezige, evenwel het bevel over de tot 2 eskadrons zamengesmolten brigade bleef voeren.

Hij bleef bij de voorwaartsche bewegingen van het Fransche leger steeds tot de voorhoede behooren, en, bij het terugtrekken daarvan in de achterhoede geplaatst, deelde hij ruimschoots in al de ellende, waarvan de geschiedenis met afgrijzen gewaagt.

Te paard zwom hij den 28sten November de Berezina over; op het oogenblik dat hij den anderen oever zou betreden, werd dit gewond en hem door een kartetskogel het linker been doorboord.

Met eene menigte zijner krijgsmakkers, die, ondanks zijne toespraak, niet meer tot strijden te bewegen waren, viel hij kort daarna den vijand in handen, na in dezen veldtogt 3 malen gekwetst te zijn en 3 paarden onder zich gedood te hebben gezien.

Eerst nadat NAPOLEON afstand van de regering had gedaan, werd het hem vergund naar zijn vaderland terug te keeren.

Over de handelingen welke hij in krijgsgevangenschap heeft ondergaan, heeft hij zich nimmer beklaagd, maar altijd dankbaar de wijze herdacht waarop hij, in tegenstelling van zoovele duizenden, die het slagtoffer van de ongehoordste ellende en ontberingen zijn geworden, is gespaard gebleven en in het vaderland aan zijne betrekkingen wedergegeven geworden (1).

Spoedig na zijne terugkomst, werd hij geplaatst bij het Nederlandsche leger, dat toen geheel op nieuw werd zamengesteld, eerst als majoor onderdirecteur der 2^{e} afdeeling van het ministerie van oorlog, en zeer kort daarna, op zijn verzoek, als majoor bij het 1^{e} regiment karabiniers. Bij de oprigting der Artillerie- en Genie-school te Delft, werd hij in het jaar 1815 aangesteld tot directeur der militaire rijschool bij die instelling behoorende, en

(1) Hij had onder de Russische bevelhebbers zeer vele edele karakters aangetroffen. Een edelman, die eene batterij op eigen kosten uitgerust had, en nu daarmede het leger rejoigneerde, bood hem een billet van 100 roebels aan, en toen hij dit weigerde aan te nemen, zeide de edele Rus: Neem het dan voor uwe lotgenooten aan, en, op de vraag, hoe het terug te geven, gaf hij ten antwoord: »Aan een Rus, als gij dien ooit in zulke treurige omstandigheid aantreft."

Digitized by Google

in die betrekking bleef hij werkzaam, tot dat de Militaire Akademie te Breda geplaatst en de school te Delft opgeheven werd.

Het was ten gevolge van deze beschikkingen, dat de luit.-kolonel Geisweit van der Netten, in het jaar 1822 tot dien rang bevorderd zijnde, in het jaar 1830 werd gesteld op non-activiteit, tevens met bevordering tot den rang van kolonel, en dat hij den 5den September 1835 is gepensionneerd geworden.

De diensten, welke hij als directeur van de militaire rijschool, gedurende bijna vijftien jaren, onafgebroken bewezen heeft, worden door velen, thans nog in het leger dienende officieren, naar waarde geschat. Hij heeft het voorregt gehad, de ondervinding op het oorlogsveld en ook gedurende zijne krijgsgevangenschap, door studie en eigen onderzoek opgedaan, dáár in toepassing te kunnen brengen, en vermits hij op eigen kosten verschillende modellen en voorwerpen uit Frankrijk ontbood en dienstbaar maakte aan den cursus welken hij gaf, verhoogde hij zeer de belangstelling zijner leerlingen in de vakken waarvan het onderwijs hem was opgedragen. Ook de verzameling van wapenen, welke door hem in zijne vermelde betrekking bijeengebragt is, levert een bewijs van zijne onvermoeide pogingen, om alle middelen bij de hand te nemen, welke naar zijne meening ten dienste van het onderwijs konden strekken.

Die verzameling, waarvan een beredeneerde Catalogus door hem-zelven is gemaakt, bevatte 303 nommers van verschillende wapens van vroegeren en lateren tijd. Door welwillende beschikking van Z. M. Koning Willem III, is deze hoogstbelangrijke collectie in haar geheel gebleven, en wordt thans aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda, bewaard.

Behalve in de krijgswetenschappen gaf hij onderrigt in de paardenkennis, waartoe het gemis van eenen paardenarts goede praktische leiding vorderde, terwijl kostbare werken en preparaten uit de veeartsenij-school van Alfort, de derde van Frankrijk, door hem ontboden werden.

Hij betreurde steeds het gemis van eene overdekte manège, en slechts op eigen kosten kon eene kleine smederij, tot oefening in het hoefbeslag, daargesteld worden.

Omtrent vele zaken de kavallerie en de wapenen betreffende, werden hem, door de Ministers van Oorlog, Buitenlandsche Zaken en Koloniën, op onderscheidene tijden, belangrijke commissiën opgedragen. De verslagen daarvan door hem gemaakt en overgelegd, zullen steeds tot bewijs strekken zijner kennis en ervaring.

Dat ook Koning Willem I zijne diensten op prijs stelde, daarvan ontving de kolonel Geisweit van der Netten de bewijzen. In het jaar 1822 was

Digitized by Google

hij benoemd tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, en, nadat hij reeds was gepensionneerd geworden, werd hem den rang van generaal-majoor toegekend.

Zijne laatste levensjaren bragt hij in welverdiende rust te Delft door, echter geenszins om zich te onttrekken aan werkzaamheden, waardoor hij nog nuttig kon wezen. Zijn letterkundige arbeid in de jaren van rust bekend geworden, is de vrucht van zijne werkzaamheid, en vele daarvan getuigen van zijne zucht, om in eenen tijd, waarin onze militaire letterkunde op een zeer *laag* standpunt stond, de officieren in het leger op te wekken tot het beoefenen der krijgswetenschappen. Hij was de eerste, die de kracht beseffe welke door de infanterie konde bereikt worden, en de middelen daartoe aanwendde. Zijne vertoogen vonden echter eerst ingang in den avond van zijn leven bij een jonger geslacht.

Zijn sterk gestel stelde hem in staat tot in 76jarigen ouderdom daartoe nuttig en werkzaam te zijn, en toen hij op den 27sten Mei 1847 te Delft overleed, volgde menige traan van hen die hij wèlgedaan had, en menig deelnemend oog van hen, die hem hooggeacht en zijne vriendschap op prijs gesteld hadden, zijn lijk naar de stille rustplaats der dooden!

Zijne vrienden getuigen het, dat hij er steeds zijn roem in stelde, nooit eene kwade daad te hebben gedaan om gunst te erlangen, of eene goede daad uit vrees voor de gevolgen te hebben nagelaten. Regtvaardig in de stipte vervulling zijner pligten, was hij bij zijn regiment geacht, en geëerd door zijne menschlievendheid. Zoowel in den oorlog als in de dagen van rust, heeft hij bij velen eene dankbare herinnering achtergelaten, waarvan hij later, door de gespaarde en regtvaardig behandelde inwoners, de erkentenis mogt erlangen.

Uit zijn huwelijk met Johanna Jacoba Keuchenius, liet de generaal-majoor Geisweit van der Netten een zoon na, Justinus Antonius Felix, thans luit.-kolonel adjudant in het provinciaal kommandement van Overijssel, die in het bezit is der belangrijke verzameling van nagelaten handschriften zijns vaders, en reeds meermalen het bewijs heeft gegeven, dat het ook zijn wensch is daarvan zooveel mogelijk partij te trekken in het belang der krijgswetenschappen.

Daartoe welwillend in staat gesteld, voegen wij hierbij eene opgaaf, alleen

Digitized by Google

van de voornaamste werken welke op onderscheidene tijden door den generaal-majoor Geisweit van der Netten, zijn in het licht gegeven, als:

1. *Algemeen zamenstel der militaire pligten.* 1803.
2. *Grondbeginselen der krijgswetenschappen.* 1806.
3. *Provisioneel Reglement voor de kavallerie.* (Vertaald) 1807.
4. *Verklaring van- en bijvoeging op de platen van voormeld Reglement.*
5. *Reglement op de inwendige dienst der kavallerie.* 1807.
6. *Voorschrift op het legeren der ruiterij.* (Vertaald).
7. *Bijzonder onderrigt in de handgrepen te paard.* 1807, vermeerderd en herdrukt in 1829.
8. *Onderrigt in het schiet- en zijdgeweer.* 1808, herdrukt in 1814 en voor de vijfde maal herdrukt en vermeerderd in 1828.
9. *Onderrigt voor de ligte troepen.* 1808, omgewerkt en herdrukt in 1823.
10. *Onderrigt in het gebruik van het zijdgeweer.* 1810.
11. *Handboek der paardenkennis.* 1811—1817, 2 deelen.
12. *Handboek tot de behandeling en gezondheidsbewaring der paarden.* 1815.
13. *Beknopte handleiding tot de paardenkennis.* 1818.
14. Bekroond antwoord op de, door de huishoudelijke Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, uitgeschreven prijsvraag, » *Welke zijn de reden dat men in Nederland de paardenfokkerij niet met dien uitslag bekroond ziet als in andere landen het geval is?*
15. Karel XII *en* Napoleon. 1827.
16. *Handleiding tot het gebruik van het schietgeweer.* 1830.
17. *De bajonetschermkunst.* 1832.
18. *Onderrigt voor de onderofficieren in de voorpostendienst.* 1832.
19. *De Veteraan. Krijgsbedrijven der Russen in Turkijë en der Nederlanders in België.* 2 deelen 1837.

Voorts zijn er vele bijdragen van zijne hand in verschillende tijdschriften opgenomen, waarvan wij als de voornaamste mededeelen:

1. *Don* Ramon Cabrera, eene bijdrage tot den laatsten Spaanschen burgeroorlog.
2. *Bijzonderheden betrekkelijk tot het Chinesche krijgswezen, en het verschil van hetzelve met dat van Engeland.*
3. *De krijgsligting in Rusland,* een volkstafereel.
4. *De haringvangst in zuidelijk Rusland.*
5. *De herten in Schotland, en de laatste wolvin met hare jongen in dat land.*

Digitized by Google

6. *Bijdragen tot de kennis van den invloed des menschelijken geestes, vooral op de huisdieren.*
   Allen in het Tijdschrift »*de Vriend des Vaderlands.*"
7. *Iets over de versterking van Parijs.*
8. L'EMPECINADO, *of de opgeligte krijgsschat.* Eene episode uit het begin van den Spaanschen opstandsoorlog tegen NAPOLEON.
9. *De beschouwing van de groote krijgswerktuigen bij de oude en hedendaagsche volkeren in gebruik.*
10. *Gebruik van ongemeen groot geschut in Holland.*
11. *De nationale strijdvaardigheid der Hollanders.*
12. *Beschouwing der ligte ruiterij in onderscheidene werelddeelen.*
13. *Iets over de wapenen in de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen.*
14. *Onkreukbare heldenmoed en volharding of het kasteel van Alicante.* Eene episode uit den Spaanschen successie-oorlog.
15. *De Pruissische kavallerie en* SEYDLITZ *bij Zorndorff* (1758). Eene episode uit den zevenjarigen oorlog.
16. *De nacht na den slag aan de Moskowa* (1812).

's Gravenhage, Maart 1858.

V. S.

DE UITWERKING VAN HET VERBETERDE INFANTERIE-GEWEER, EN DE INVLOED DAARVAN OP DE ARTILLERIE.

(*Vrij naar een artikel, voorkomende in de* Allgemeine Militär Zeitung *van* 1857.)

(INGEZONDEN.)

Aangezien het taktisch verband tusschen de verschillende wapens steeds naauwer wordt, ligt het in den aard der zaak, dat vooruitgang bij het eene wapen een onmiddellijken invloed uitoefent op de andere. De verschillende wapens staan in twee verhoudingen tot elkander, zij kunnen zijn: 1°. taktisch verbonden, of 2°. geplaatst tegenover elkander. Vooruitgang bij een der wapens maakt voor de taktisch daarmede verbondene eene andere ontwikkeling noodzakelijk dan voor de vijandelijke.

Vooruitgang kan zijn taktisch of technisch. Als voorbeelden voor het eerste geval kan men aanvoeren het gebruik van kolonnes, de invoering van het

Digitized by Google

tirailleurgevecht, enz.; voor het tweede geval, de invoering van granaatkartetsen, puntkogels, enz.

In dit opstel zal men nagaan, welke de werking is van het verbeterde infanterie-geweer tegen de artillerie, en welke de middelen zijn, waarmede de artillerie vermeent, in de toekomst de tirailleurs met goed gevolg te kunnen bestrijden.

Al dadelijk is het noodig dat men naauwkeurig kunne nagaan, in welke mate de kracht der infanterie is toegenomen, door de invoering van het verbeterde vuurwapen. Proeven, in vredestijd genomen, zijn uit den aard der zaak eenzijdig, en de uitkomsten, met het nieuwe vuurwapen in den oorlog verkregen, zijn nog niet met voldoende naauwkeurigheid bekend, zijn nog niet genoeg omvattend, om daarnaar de uitwerking van dat wapen te kunnen beoordeelen. Men mag niet uit het oog verliezen, dat de uitwerking van een wapen afhankelijk is van twee zaken, als 1°. van de eigenschappen van het wapen in het afgetrokkene beschouwd, en 2°. van het gebruik dat er van gemaakt wordt. Er bestaat een zeer groot onderscheid tusschen de uitkomsten, welke men verkrijgen kan, en die welke men wezenlijk verkrijgt. Niettemin moet de theorie, waarop men eene organisatie grondt, niet vragen wat de tegenstander uitwerkt, maar wat hij kan uitwerken; die theorie moet tegen het uiterste berekend zijn, en daarom moeten bij iederen technischen vooruitgang van het eene wapen, ook in het technische gebied der andere wapens overeenkomstige verbeteringen aangebragt worden. Dat de in vredestijd verkregen uitkomsten tot maatstaf dienen, om de verhoogde kracht der infanterie te beoordeelen, weegt daartegen op, dat ook de uitwerking der artillerie tegen die infanterie, niet anders kan afgeleid worden dan uit proeven in vredestijd genomen; aan beide zijden zijn alzoo leemten, welke min of meer tegen elkander opwegen, zoodat men tot de gevolgtrekking komt, dat de theoretische berekeningen en de uitkomsten in vredestijd verkregen, de gronden zijn waarvan men moet uitgaan bij het beramen van middelen om de technische kracht van een wapen te vergrooten.

Om de uitwerking van het verbeterde infanterie-geweer tegen vijandelijke artillerie na te gaan, zijn door de Brunswijksche infanterie in 1856, proeven van een' nieuwen aard genomen. Het doel bestond uit een vuurmond op zijne affuit, een bespannen voorwagen, stukrijders en bedieningsmanschappen, alles in de ware grootte uit planken gesneden, en opgesteld als artillerie in het gevecht. Tegen dit doel zijn op eenen afstand van 800 passen, 88 schoten gedaan; daarvan troffen:

30 de paarden en stukrijders,

Digitized by Google

4 de bedieningsmanschappen, en
2 den voorwagen, terwijl
52 het doel misten.

Zooals wij reeds opgemerkt hebben, geven deze uitkomsten, wel is waar, geen juist denkbeeld van de uitwerking in den oorlog, maar zooveel is zeker, dat de artillerie in de toekomst niet alleen verontrust, maar ook werkdadig op afstanden beschoten zal kunnen worden, op welke zij vroeger niets van het geweervuur te duchten had.

Met het kogelschot alleen kan, in gewone omstandigheden en binnen het bereik van het werkzame geweervuur, de artillerie het gevecht niet tegen de infanterie uithouden. Zij moet alzoo middelen weten te beramen, om de infanterie buiten dit bereik te houden, omdat hare algeheele waarde en overwegende invloed dáárin gelegen is, dat zij onder alle omstandigheden, bij eene gewone verhouding, meester van het vuur moet blijven. Artillerie, welke in het vuurgevecht (zonder van zeer kleine afstanden te spreken) door infanterie bestreden of overwonnen kan worden, is slecht georganiseerd. De artillerie is het meest eenzijdige wapen; hare geheele kracht is in het vuurgevecht gelegen, en hierin mag zij onder geene omstandigheden door eenig ander wapen overtroffen worden.

Hoewel het kogelschot tegen infanterie in massa eene voldoende uitwerking heeft, zoo is dit echter tegen tirailleurs geenszins het geval. Tot nu toe hield de artillerie deze laatste in bedwang door het kartetsvuur, maar zelfs bij den 12 ℔er dragen deze schoten niet tot op 800 passen, terwijl zij bij den 6 ℔er op 600 passen, reeds eene vrij onbeduidende uitwerking hebben. De artillerie moest dus een ander middel vinden, om bestand te zijn tegen de verhoogde vuuruitwerking der infanterie; zij vermeent het in de granaatkartetsen gevonden te hebben.

De uitkomsten der proeven, met granaatkartetsen tegen de gewone schijven genomen, zijn niet voldoende om deze meening te staven. Door de Saksische en Brunswijksche artillerieën zijn echter proeven genomen, welke gunstig schijnen beslist te hebben ten voordeele der granaatkartetsen, aangewend tegen tirailleurs, vooral wanneer men die proeven tegenover diegene stelt, welke ook in vredestijd op eene overeenkomstige wijze met het verbeterde vuurwapen genomen zijn.

Door de Brunswijksche artillerie zijn op eenen afstand van 700 passen, in het open veld, en over eene lengte-uitgestrektheid van 50 passen, kleine schijven opgesteld, welke in rotten afgedeeld, op den grond liggende-scherpschutters voorstelden. Men had aangenomen dat van deze slechts het hoofd en de schouders zigtbaar waren, maar aangezien het overige gedeelte van

Digitized by Google

het ligchaam bovendien eenige trefkans aanbiedt, zoo had men bij eene breedte van ongeveer 0,55 el, aan 9 schijven eene hoogte gegeven van 0,62, aan 6 eene hoogte van 0,93, terwijl 3 andere als officieren beschouwd, eene hoogte hadden van 1,55. Als soutien stond nog 100 pas meer achterwaarts eene afdeeling van 10 man. De schijven waren onregelmatig opgesteld, maar zoodanig als dit in het gevecht werkelijk plaats vindt.

Tegen deze schijven nu zijn uit het ligte kanon van 12 ℔ op den bovenvermelden afstand van 700 pas, 12 schoten met granaatkartetsen gedaan. Elke granaatkartets bevatte 84 looden kogels. De uitslag was als volgt:

Aantal schijven.	Hoogte in ellen.	Afstand in passen.	Aantal treffers.	*Aanmerkingen.*
9	0,62	700	9	Het terrein tusschen de schijven
6	0,93	id.	7	was mede door vele kogels getroffen.
3	1,55	id.	2	
10	1,55	800	8	

Daarna zijn de schijven op 800 passen achter eene golving van het terrein zoodanig opgesteld, dat zij voor de bedieningsmanschappen niet zigtbaar, en dus geheel gedekt waren. Slechts ééne schijf van 1,55 el hoogte was zigtbaar. Het aantal treffers bedroeg na 12 schoten 32, te weten:

15 tegen de 9 schijven van 0,62 hoogte,
3 » » 6 » » 0,93 »
5 » » 3 » » 1,55 »
29 » » 10 » » » »

Deze uitkomsten versterkten de artillerie in de meening, dat zij door de aanwending van granaatkartetsen met het kanon van 12 ℔, steeds meester zal blijven van het vuur tegenover tirailleurs, zelfs wanneer deze met puntkogel-geweren gewapend, en op 800 passen of meer in eene gedekte stelling geplaatst zijn. Nadere proeven zullen waarschijnlijk deze meening bevestigen, maar zelfs al mogt de zaak boven allen twijfel verheven zijn, zoo meent men toch, dat het eene hoogst nuttige zaak zoude zijn, proeven als de bovenvermelde, jaarlijks te herhalen, opdat ook de kanonnier de overtuiging erlangt, dat zijn wapen steeds meester van het vuur kan blijven, en dat tegenover de verbetering van de vuurwapens der infanterie, de artillerie een middel gevonden heeft, om haar in het vuurgevecht met goed gevolg te kunnen bestrijden.

Met den 6 ℔^{er} zijn geene proeven in bovenvermelden geest genomen,

Digitized by Google

omdat de granaatkartets van 6 ℔ slechts 52, die van 12 ℔ daarentegen 84 looden kogels bevat (1).

Na het bovenstaande is het duidelijk, dat de granaatkartets in bijna alle gevallen verre te verkiezen is boven de gewone kartets. Daar de uitwerking van de granaatkartets voor een goed gedeelte afhangt van de grootte van het kaliber des vuurmonds, verdient het grootste kaliber de voorkeur, dat tevens nog voldoet aan de vereischten van beweegbaarheid als veldgeschut. Als normaal-veldgeschut verdient daarom zeer de aandacht, het sedert jaren voorgestelde granaatkanon van 12 ℔, van gegoten staal.

O. P.

(1) Bij ons zijn deze getallen 43 en 90.

VERSCHEIDENHEDEN.

Volgens besluit van den Franschen Minister van Oorlog, den Maarschalk Vaillant, van den 1sten Sept. ll. is de tweegelederen stelling voor alle troepen te voet van het Fransche leger, reglementair voorgeschreven, op voordragt van de *commission des manoeuvres*.

De commissie van 1831 had reeds, hoewel de driegelederen stelling aannemende, aan de chefs de vrijheid gelaten, zoodanige formatie aan te nemen als zij naar omstandigheden de voordeeligste oordeelden, en dus ook in het Reglement de wijze voorgeschreven, waarop men van drie op twee gelederen kon overgaan. De kommandeerende generaals maakten dan ook in den laatsten oorlog van die vergunning een veelvuldig gebruik.

Volgens eene opgave in de *Neue Mil. Zeitung* wordt de infanterie op *twee* gelederen geformeerd in Engeland, Frankrijk, de Nederlanden, Hannover, Hessen, Zwitserland, Spanje en Sardinië; — op drie gelederen in Beijeren, Oostenrijk en Rusland.

In Pruissen, Baden en alle Noord-Duitsche Staten, die het Pruissische reglement volgen, wordt de infanterie op *drie* gelederen geformeerd, maar om tot het gevecht over te gaan, op *twee*. In Wurtemberg stelt men de kompagnie, als zij boven de 100 man sterk is, op *drie*, en bij mindere sterkte op twee gelederen.

Digitized by Google

In verscheidene Duitsche militaire tijdschriften vinden wij melding gemaakt van een nieuw langwerpig projectiel voor geweren met gladde loopen, dat half uit lood, half uit kurk bestaat, en uitgevonden is door den Deenschen luitenant Pingel. Door deze constructie verkrijgt men de volkomen aanvulling van den loop, die men door de uitzetting van het gaz in de holte der Minié-kogels bereikt. Door den plotselingen druk bij het ontbranden van de lading wordt de kurk ineengeperst en dijt dus in de breedte uit. De Proeven, welke met dit nieuwe projectiel op het eiland Amager genomen zijn, moeten voorloopig zeer bevredigend zijn uitgevallen. De terugstoot wordt hierbij geheel vernietigd. Reeds heeft men voorgesteld, om de kurk door eene andere minder kostbare veerkrachtige stof als *guttapercha* te vervangen.

Te Vincennes zijn onlangs proeven genomen met twee stalen 12 ℄ers van Krupp. Uit elk stuk werden 100 schoten daags gedaan. Na 3000 schoten met 1,40 Pd. lading, uit elk stuk, was in geen der zielen eenige beschadiging te ontdekken, en de middellijnen waren onveranderd gebleven. Slechts was de middellijn der zundgaten iets vergroot, hoewel niet genoeg om de stukken volgens de bestaande bepalingen af te keuren.

Vervolgens heeft men den wederstand onderzocht tegen vijandelijke kogels. Hierbij bleek het, dat dit staal minder bros is dan gegoten ijzer, doch minder wederstand biedt dan brons.

Eindelijk werden met elk stuk 20 schoten gedaan met 3 Pd. lading en 2 kogels; 10 schoten met 3 Pd. en 3 kogels; 5 schoten met 6 Pd. en 6 kogels; en eindelijk, tot dat de stukken sprongen, schoten met 12 Pd. lading en zooveel kogels als in den vuurmond konden gebragt worden. Bij deze schoten was het recul bovenmatig groot, en de kogels verbrijzelden tegen elkander. Daar de 5 schoten met 6 Pd. en 6 kogels, geen de minste beschadiging veroorzaakten, was de commissie van oordeel, dat deze stalen vuurmonden een genoegzamen wederstand boden voor alle mogelijke ladingen, en dat zij bij de gebruikelijke van 1,40 Pd., eene onbepaalde duurzaamheid waarborgen.

Het berigt onlangs hier en daar vermeld, dat Frankrijk en Rusland zeer groote bestellingen van stalen geschut zouden hebben gedaan, schijnt voorbarig te zijn; althans kort geleden, was daarvan bij den Heer Krupp nog niets bekend.

Digitized by Google

Wat voortaan van eene ongewapende neutraliteit, van de hulp van bondgenooten en het niet tijdig scheppen en onderhouden van een eigen steeds gereed, welgeorganiseerd nationaal leger te wachten is.

»Jamais neutralité n'a été violée étant forte, ni respectée étant faible."
»Pour être libres, il ne faut que le vouloir fortement."
(Mirabeau.)

De geschiedboeken van alle volken, en die der Nederlanden in het bijzonder, hebben de voorbeelden geleverd hoe zwak en voorbijgaande de regten zijn, die niet de magt tot steun hebben, dat is, de militaire hulpmiddelen, de degen op zijde; hoe bedriegelijk de garantiën zijn, alleen door de goede trouw of hulp van vreemden gerugsteund.

De ontwapende neutraliteit bewerkte in 1696 en 1701, het verlies der Republiek van Venetië; de invasie in 1671 en 1672 van Lodewijk de XIV in het Prinsdom van Luik en in de Spaansche Nederlanden; het verbreken van het tractaat van Luneville in 1801, tusschen de Fransche Republiek en Oostenrijk aangaande België; het in 1805 indringen in het neutrale terrein van Anspach; de violatie van Lubeck in 1806; de inlijving van Krakau; het indringen in Zwitserland, kort na de acte van 21 Dec. 1813; de inroeping voor Willem I in 1830, van het tractaat waarbij de integriteit van het Koningrijk der Nederlanden beloofd was, enz.

Te regt zegt daarom, de Heer A. Brialmont: »*L'intérêt, l'intérêt seul, voila la nymphe Egérie des hommes d'Etat, quand ce n'est pas la peur.*"

In de zitting van het Huis der Lords, op den 26sten Julij 1831, zeide Wellington met luider stemme: »Il est absurde de parler de la *garantie de la neutralité* comme d'une *sécurité suffisante* pour l'indépendance du nouveau royaume; ceux qui ont annexé la Belgique à la Hollande, en 1814, savent *qu'il ne peut y avoir aucune garantie durable* en dehors de celle qui est basée sur les moyens militaires." — In de zitting van het Huis der Gemeente, van den 27sten Julij 1831, zeide Lord Althorp: »Les garanties, en tant que garanties, ne valent pas plus que le papier sur lequel elles sont inscrites." (A. Brialmont, *Cons. polit. et milit., tome* I, *p.* 267). Zeer juist is ook de beschouwing van laatstgenoemden, om zijne groote verdiensten, algemeen geachten Belgischen stafofficier, wanneer hij terzelfder plaatse zegt: »En 1830, au premier bruit, de la révolution Belge, le Roi Guillaume, se fondant, sur les traités de Paris et de Vienne, qui assuraient à la maison d'Orange l'intégrité du royaume des Pays-Bas, appela les alliés à son secours: il était pleinement autorisé à faire cette démarche, par son droit d'abord, en suite par l'exemple de ce qui s'était fait à Naples, en Piémont et en Espagne, où la révolution n'avait duré que quelques jours. Mais le comte Molé ayant écrit au cabinet de Berlin: »J'entre en Belgique, si vous intervenez, *par ce que j'ai un intérêt immédiat à ce que la Belgique soit organisée sur certaines bases.*" (Capefigue, *le Congres de Vienne, p.* 157), les alliés *abandonnèrent* le Roi Guillaume *qu'ils s'étaient engagés à soutenir* et les Pays-Bas furent démembrés." »Le Prince Albert de Prusse ayant supplié le Roi, son père, de faire une démonstration en faveur de la Hollande et contre les Belges, le Roi lui répondit: »»L'esprit de

Digitized by Google

révolte s'agite aussi dans mes Etats, mes coffres sont vides, je ne puis rien, en ce moment, pour le Roi des Pays-Bas; dites-lui de temporiser *et de compter sur ses alliés fidèles.*"" (*Mémoire du comte* BELLIARD, *Tome* II, *p.* 237). — Waaruit men ten duidelijkste ziet dat het standhouden en de onafhankelijkheid van elken Europeschen staat, voortaan, na het voorstaan van zoodanige dubbelzinnige trouwlooze beginselen, nooit genoegzaam verzekerd zal zijn, dan wanneer geweld met geweld kan gekeerd worden, en mogen althans de rijken van den 2den en 3den rang op geene stabiliteit meer rekenen, dan door eene bestendig welgewapende neutraliteit, terwijl België, zonder dit, volgens meergenoemden schrijver, niet eens de gunst zoude erlangen, welke de *Cycloop* aan *Ulysses* beloofde, namelijk: »het laatst opgegeten te worden." — Was het vertrouwen van Koning WILLEM I op de tractaten nog te groot, zoodat hij, ten onregte, en wel op aanrading van hen die naderhand als hoofden van den opstand optraden, zijn leger verminderde, dan heeft toch ook de geschiedenis bevestigd, dat, zoolang de deugd nog adelt, zijne zeldzame vorstendeugden en getrouwheid aan beginselen, hem in den volsten zin des woords in dat jaar 1830, ook tot den *eersten edelman* onder de vorsten van alle rijken verheven hebben!

M. v. G.

In het *Dagverhaal, betrekking hebbende op de gebeurtenissen in België in* 1830 *en* 1831, was (n°. 1 van den loopenden jaargang, bl. 28) gezegd, dat bij den bekenden intogt van Z. K. H. den Prins VAN ORANJE in Brussel op 1 September 1830, vier officieren tegenwoordig waren, tot het gevolg van den Prins behoorende, en buitendien, naar de meening van den schrijver, ook de graaf VAN DER GOLTZ, officier der huzaren. In ons N°. van Februarij ll. hebben wij eenen brief opgenomen, waaruit blijkt, dat de ritmeester J. J. NEPVEU Z. K. H. daarbij vergezelde, met de opmerking, dat dus de huzaren-officier in het Dagverhaal vermeld niet was de graaf VAN DER GOLTZ, »tenzij" (zooals de schrijver van dien brief er bijvoegt) »er »twee huzaren-officieren bij den intogt waren, hetgeen niet waarschijnlijk is."

Deze laatste veronderstelling is evenwel geheel onjuist. Wij hebben dezer dagen een schrijven ontvangen, hetwelk de deelneming van den graaf VAN DER GOLTZ (tegenwoordig gepensionneerd luit.-kolonel) aan die stoute onderneming van den Prins VAN ORANJE bewijst.

Zie hier hoe het zich met die zaak heeft toegedragen:

Nadat de graaf VAN DER GOLTZ door den kolonel DE BRIAS, kommandant van het 8e regiment huzaren, tweemaal met depêches naar Prins FREDERIK was gezonden, had Z. K. H. hem bij zich gehouden, om als ordonnansofficier bij H. Ds. staf dienst te doen. Bij het vertrek van den Prins VAN ORANJE uit Vilvoorden, bevond hij zich sedert eenige dagen aldaar in die hoedanigheid.

Nu kwam eenigen tijd na het vertrek van den Prins VAN ORANJE, met de vier in het dagverhaal genoemde officieren, te Vilvoorden aan, de markies D'ASSCHE, die zich had aangeboden om den Prins bij zijnen intogt in Brussel te vergezellen, en van wiens tegenwoordigheid, als man van jaren, algemeen geacht en welgezien, zeker eenig goeds te verwachten was. Den

Digitized by Google

heer VAN DER GOLTZ werd nu opgedragen om met den markies in een rijtuig, den Prins te achterhalen en dezen te vergezellen, ten einde des avonds bij den Prins FREDERIK terug te keeren en hem dan van het voorgevallene gedurende den dag, te onderrigten.

Hoewel de Prins VAN ORANJE, zich lang voor het bepaald uur op weg had begeven, gelukte het genoemde heeren den Prins te achterhalen, dien zij vonden aan de Laekenschebrug, waar de Prins goedgevonden had het bepaalde tijdstip af te wachten. De Prins VAN ORANJE was zeer verheugd over de komst van den markies D'ASSCHE, en noodigde dezen uit hem te paard te vergezellen. Deze toonde zich daartoe bereid, hoewel hij reeds zeer bejaard was en in lange jaren niet meer gereden had, indien men hem een geschikt paard kon bezorgen. De heer VAN DER GOLTZ, daar den zoon van den postmeester van Brussel vindende, LEFEBRE of LEFEVRE genaamd, verkreeg van dezen een *bidet de poste*, waarop hij-zelf was gekomen, voor den markies, en besteeg zelf het paard van een maréchaussée. Bij den intogt, langs de burgerwacht gaande, reed de graaf VAN DER GOLTZ vlak achter den Prins VAN ORANJE, met het doel, om diens paard dat sterk sloeg, te beletten, iemand uit de volksmenigte te raken en zoodoende geen voorwendsel te geven tot eenige dadelijkheden.

Overigens voldeed hij aan den hem opgedragen last, bleef den geheelen dag bij den Prins en werd in Brussel nog gebruikt, om aan den luitenant JACOB, van den generalen staf, de order te brengen, het slaan eener brug te staken, welke over den boulevard werd gelegd, om achter het paleis van den Prins, troepen te kunnen doen binnenrukken. Des avonds keerde hij weder bij Prins FREDERIK terug.

Uit deze bijzonderheden, voor wier naauwkeurigheid wij instaan, blijkt dus ten duidelijkste, dat aan den graaf VAN DER GOLTZ, wel degelijk de eer toekomt, van bij die gewaagde onderneming »*un sabre de plus*" geweest te zijn, zooals de Prins VAN ORANJE zich uitdrukte, en dat de opgaven van den schrijver van het Dagverhaal in zoo verre volkomen juist waren, dat hij alleen niet vermeld heeft de deelneming van den Ritmeester NEPVEU, welke hem onbekend schijnt te zijn geweest.

Een officier in Indië verzoekt ons, de volgende vraag in den *Militaire Spectator* op te nemen:

Waarom gaat de regering in Nederland voort, — niettegenstaande de goede voorbeelden der Engelschen, — om de militairen op Java, vooral wat het hoofddeksel aangaat, zoo verregaande ondoeltreffend te kleeden?

Digitized by Google

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. Gerlach, *Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.*

(*Vervolg van* N°. 4, *Bladz.* 160).

De IJssel biedt ons de voornaamste verdedigingslinie aan, die van Kampen tot Westervoort, eene uitgestrektheid heeft van omstreeks 20 uren gaans.

De breedte der rivier bedraagt bij middelbaren zomerstand gemiddeld 130 à 150 ellen, welke bij hooge waterstanden zoodanig kan toenemen dat het overtrekken geheel onmogelijk wordt.

Bij zeer lagen waterstand, zooals op den 11^{den} September 1849, bestaan er, volgens opgaven van den majoor Tichler, die zoo menigen nuttigen wenk omtrent de verdediging onzer rivieren gegeven heeft, slechts drie doorwaadbare plaatsen, hoewel zelfs dan nog de diepte meer bedraagt dan men gewoonlijk voor het doorwaden van infanterie aanneemt.

De kavallerie zal weinig andere doorwaadbare punten en dan nog van 2,5 tot 3 ellen hooge steile oevers vinden; voor voertuigen is dus de doortogt geheel onmogelijk.

Deze zwakke punten daarenboven bekend zijnde, kunnen alzoo bij tijds, door het opwerpen van aardewerken, van een genoegzaam aantal vuurmonden en de noodige bezetting voorzien, versterkt en verdedigd worden.

Tot eene goed voorbereide verdediging van den IJssel, zou vooral aan zijn bovenmond eene goede stelling behooren te worden aangelegd.

Het minst voorbereide en evenwel het belangrijkste gedeelte der IJssellinie, ja, de sleutel der geheele stelling, is hare aanleuning op de regter flank, welke zoo mogelijk in een onmiddellijk strategisch verband met hare verdediging diende gebragt te worden.

Vroeger zocht men eene geheel passieve verdediging in het werk van

Digitized by Google

Geldersoord, in verband met eene aaneengeschakelde inundatie tot Doesburg, welke echter in de meeste omstandigheden niet gesteld, en veeltijds door den vijand op den IJssel weder afgetapt konde worden.

Bovendien bestond er een werk aan de scheiding van Rijn en Waal, en was Arnhem eene vesting.

Thans vindt men daar niet alleen geen enkel verdedigingsmiddel, maar is door de vaste spoorwegbrug, een accès te meer voor den vijand geopend.

Zonder steunpunt, zonder hulp van eenige doeltreffend aangelegde werken, kan den vijand de overtogt aldaar niet betwist, kan de IJssel-stelling niet verdedigd worden. Het terrein en de rigting der dijken is geheel in zijn voordeel.

Hij kan te Westervoort ongezien zijne troepen verzamelen en onder dak brengen.

Wij hebben hier niets dan twee regt op zijne stelling aanloopende dijken, en in het alsdan dras liggende Arnhemsche broek, geen plaats ter opstelling voor twee bataillons De vijand kan dus den overtogt met geweld forceren.

Er moeten alzoo tot de verdediging van het hoofd-accès uit Duitschland, waarvan de waarde door den nieuwen spoorwegdijk nog verdubbeld is, de noodige werken worden aangelegd, ten einde die verdediging behoorlijk te dekken en te ondersteunen

Er diende op den linker oever, aan de scheiding van Rijn en Waal, eene zware batterij te worden opgeworpen, ook voor worpgeschut ingerigt, met een reduit, ten einde de bezetting tegen overrompeling te dekken.

Sommige schrijvers, waaronder er zijn, welke de hier te voeren verdediging welligt uit een al te passief, al te lokaal, of al te taktisch oogpunt beschouwen, wenschen op de Pleij eene groote vesting aan te leggen.

Dit zoude, dunkt mij, behalve enorme daaraan verbonden kosten, noch de strategische waarde van dit punt vermeerderen, noch ons veldleger baten, daar de werking dier vesting al spoedig door den vijand geneutraliseerd en de bezetting er aan geketend kan worden.

Aangenomen, dat die vesting voltooid en met 8000 man bezet is, zoo moet zij op die punten ook in alles voorzien; voor de Over-Betuwe hebben wij geen man meer over, terwijl zij een overgang te Pannerden niet onmiddellijk beletten kan.

Ook als flankstelling zal zij weinig uitwerking doen, indien de vijand bij den aanval, eene brigade van 6 à 7000 man te Duiven, met reserve te Zevenaar plaatste, ten einde zijne communicatie- en verbindingslijnen te verzekeren.

Heeft de vijand eenmaal de IJssel-linie veroverd, dan is hij ook meester

Digitized by Google

van de drie bruggenhoofden; neemt hij dan zijne communicatie- of operatielijn over Doetinchem en Doesburg, door den Ouden-IJssel gedekt, zoo zal de bezetting der Pleij-vesting daarop weinig invloed kunnen uitoefenen, ook al was er geene vijandelijke brigade van 6 à 7000 man te Duiven.

Aan den linker oever zou de werking der vesting almede spoedig geneutraliseerd kunnen worden, als de vijand eene travers in den Schaardijk bij het Malburgerveer, en eene tweede, op den regter spoorwegdijk aanlegde.

Eenige batterijen met bomvrij reduit aan de Pleij, zouden dit punt, geloof ik, genoegzaam verzekeren.

Anderen verlangen een groot bruggenhoofd te Westervoort, in verband met de Over-Betuwe, en een goed werk op de Pleij.

Van eene andere zijde nog, wenschte men deze aanleuning, niet alleen tot eene goede verdediging, maar tevens tot het doen van aanvallende operatiën in te rigten, waarvoor het terrein hier bijzonder geschikt is, en waartoe voor het overige de IJssel-linie zich zoo weinig leent.

Ten einde op dit punt een goed *retour-offensief* te verkrijgen, verlangt men eene pontonbrug te Pannerden, gedekt door drie aarden redouten, met een reduit, welke redouten tevens het dorp Pannerden omvatten.

Het gedeelte buiten Pannerden vormt van Kandia tot Lobith, door den ouden Rijnstroom omgeven, bijna een eiland, een eigenlijk tweede bruggenhoofd van groote uitgestrektheid, 't welk een vijand die tot Westervoort is doorgedrongen, van daar tot aan Elten, steeds in flank en rug bedreigt.

Met een gering aantal pontons kunnen wij te Kandia, aan het Bergsche Hoofd, aan het Aerdtsche veer, aan den Houwberg, en ook zonder pontons te Lobith en aan de Tolkamer tegen den vijand deboucheeren.

Is nu de Over-Betuwe met 8 à 10,000 man bezet (1), en staat de groote reserve van de geheele IJssel-linie te Terlet, $1\frac{1}{2}$ uur van Arnhem, op den straatweg van Apeldoorn, dan kan spoedig, zonder het onmiddellijk verband tusschen de troepen van de IJssel-linie te verbreken, 16 à 18,000 man, van de noodige artillerie en kavallerie voorzien, achter de pontonbrug van Pannerden verzameld zijn, die na een aanval, des noods binnen een- of tweemaal 24 uren, op hunne respective standplaatsen kunnen zijn teruggekeerd.

---

(1) Die magt kan tijdelijk, zoolang de vijand nog vóór den IJssel staat, en het land aan Maas en Waal niet bedreigd wordt, ook buiten het leger te velde aanzienlijk versterkt worden.

Gebruik makende van onze waterwegen en der door de rivieren gedekte communicatiën, behoeven onze troepen in de achterwaarts, buiten het bereik des vijands gelegen vastigheden, niet werkeloos te verblijven; maar kunnen bij eenen verzekerden terugtogt, steeds in eerste linie gebruikt worden.

Digitized by Google

Zoodanige flankoperatiën gaan onze krachten niet te boven; de troepen blijven in de hand van den opperbevelhebber, en kunnen den vijand tusschen den ouden IJssel en ouden Rijn veel afbreuk doen.

Tot zulk een *retour-offensief* zou het bruggenhoofd bij Pannerden zeer goed in te rigten zijn, en meer nut kunnen doen dan eene hoofdvesting op de Pleij, of een ander groot werk als bruggenhoofd te Westervoort.

Ons bestek laat niet toe hieromtrent in verdere beschouwingen te treden. Welligt geeft het hooge belang dezer positie later aanleiding tot een opzettelijke behandeling; te meer, daar op goede strategische gronden kan worden aangetoond, dat het in bezit nemen en houden van het Pannerdensche eiland voor den vijand bijna onuitvoerbaar is, bij eene doeltreffende opstelling onzer troepen, en bij eene goede offensieve brugverdediging te Pannerden. Bovendien blijft onze actie naar en over Kandia steeds open, waarom op dit kleine eiland ook een gering veldwerk moet worden aangelegd.

De vijand zou althans er geen neven-, maar eene hoofdzaak van moeten maken om ons het schiereiland van Pannerden te betwisten.

Iedere dag, welken de vijand verliest om ons geheel inoffensief in de Over-Betuwe terug te dringen, is voor ons dubbele winst; en dat geheel terugwerpen kan hem lang, welligt geheel worden betwist. Op een zóó bekrompen terrein kan hem zijne overmagt weinig baten, terwijl wij er steeds met gelijke krachten en onder veel gunstiger omstandigheden kunnen optreden Laat hij het aan ons over, dan is het échelonneren zijner troepen van Emmerick naar Westervoort, 't geen toch zijne natuurlijke, gemakkelijkste en meest rationele operatielijn is, zeer gewaagd, en opent ons schoone kansen voor den aanval.

Daardoor kan de nadering van het zwakste en vooral het strategisch gevaarlijkste gedeelte van den IJssel, namelijk van Westervoort tot Doesburg, den vijand zoo goed als ontzegd worden.

Ook de marine kan hier veel tot onze verdediging medewerken.

Legt men twee goede werken, van eenig zwaar geschut voorzien, zoo boven als beneden het dorp Pannerden, met eene midden-redoute voor ligter geschut aan; rigt men de kopverdediging van Waal en Rijn zóódanig in, dat ook de Lobberde en Pannerdensche waard en de daarin liggende Zorgdijk worden bestreken, dan ligt eene flotille veilig in het Pannerdensche kanaal, en kan tevens ongemoeid tot in den Rijn of Waal komen. (Zij kan hare reserve hebben iets onder den kop van den IJssel.)

Heeft men daarbij eene sterke flotille onder Nijmegen, met eene reserve onder het Schansegat, dan zal de vijand het wel niet wagen op onze bovenrivieren te opereren, en zal hem het afvaren uit den Boven-Rijn, krach-

Digitized by Google

tiger worden belet dan door die menigte kostbare werken op de oevers.

Met zulke flotilles, onder het voordeel der stoomkracht werkende, blijft ons de heerschappij op onze rivieren gewaarborgd; de geheele Over-Betuwe wordt gedekt en beveiligd, en noch van Pannerden tot den kop van den IJssel, noch over de Waal tot aan Nijmegen, zullen vijandelijke bruggen geslagen kunnen worden.

Daardoor wordt de Over-Betuwe van eene zwakke, passieve stelling, eene voor den vijand geduchte en gevaarlijke offensieve flankpositie; daardoor zijn de troepen, die haar tegen eene landing moeten beschermen, en den vijand beletten, er door heen, achter den IJssel om te gaan, niet meer voor het veldleger verloren, maar kunnen tot de IJssel-verdediging of wel vóór en in Nijmegen, of wel tot bescherming van het land van Maas-en-Waal gebruikt worden.

Wil de zamenwerking van zee- en landmagt echter een krachtige steun worden voor onze verdediging, dan dienen de twee administratiën van Marine en Oorlog, zich den vredestijd ten nutte te maken, om alles te regelen, en te bepalen waar, op welke wijze, en onder welk verband, die beide magten eenmaal te zamen zullen werken.

Dan moet reeds nu alles worden voorbereid, opdat Marine en Leger het weten, wat zij van elkander kunnen, mogen en moeten verlangen, hoedanig zij elkander het beste zullen ondersteunen ter bereiking van één en hetzelfde doel.

Zij moeten bij tijds leeren, hoe men den vijand het genaken der oevers, de toebereidselen tot den overtogt, en dien overtogt zelven kan bemoeijelijken of beletten; hoe, door middel eener spoedige verplaatsing onzer strijdkrachten, aan de mindere sterkte van ons leger kan worden te gemoet gekomen; hoe daardoor de vijand steeds in flank en rug kan worden bedreigd.

Men zal mij toch het versleten denkbeeld van geheimhouding ten opzigte van 's lands verdediging niet voor de voeten willen werpen! een denkbeeld, even verderfelijk in beginsel, als onhoudbaar in toepassing; een denkbeeld, dat nog slechts alleen in China en Japan te huis behoort.

In elken vrijen staat, voor ieder vrij volk, is geheimhouding daaromtrent eene volstrekte onmogelijkheid geworden.

Zij mag, zij kan niet bestaan.

Zij mag niet bestaan, opdat jongelieden, welke zich voorbereiden Koning en Vaderland te dienen, leeren kunnen wat zij moeten weten, als eenmaal hunne medewerking tot die verdediging mogt gevorderd worden; en opdat zij geen verkeerde denkbeelden opvatten, geen valsche, onstrategische, onpraktische begrippen verkrijgen omtrent iets, wat zij niet leeren kunnen, zoo het voor hunne leermeesters zelve. . . . . een geheim is.

Digitized by Google

En dat iets, ... het is de verdediging van hun land!

Zij mag niet bestaan, ten einde den officier de gelegenheid niet te benemen, zich te bekwamen, zich te volmaken in zijne betrekking; den aanstaanden bevelhebber de kennis niet te onthouden, van wier meerderen of minderen omvang het lot van ons leger, ja van ons volksbestaan kan afhangen.

Die geheimhouding kan daarenboven niet bestaan, want, wie zal het den vreemden stafofficier beletten, *en touriste, en amateur, en artiste*, of onder welken vorm of benaming dan ook, onze grenzen, onze rivieren, onze verdedigingsliniën rond te wandelen, op te nemen, er schetsen van te maken enz., enz.?

Wie zal het den afgezant beletten, des verkiezende, berigten in te winnen en inlichtingen te bekomen, omtrent alles wat ons verdedigingsstelsel aangaat?

Zou onze regering dat beginsel nog in enkele opzigten willen of kunnen aannemen, waar het in andere de openbaarheid huldigt? bijv. door het voor ieder verkrijgbaar stellen der schoone topographische kaart van Nederland, wier ontwerper en daarstellers zich eene onvergankelijke eerzuil hebben opgerigt; wier verspreiders zich den dank, vooral van het leger hebben verworven!

Geheimhouding sluit den weg voor onderzoek; en vrij onderzoek leidt tot de waarheid.

Openbaarheid, voor zooverre die nuttig en noodzakelijk is, moet de leuze zijn, ook wat onze landsverdediging betreft! Het schenkt vertrouwen aan leger, volk en volksvertegenwoordigers; het boezemt eerbied in en ontzag (als zij op goede gronden steunt) zoowel bij vijand, als bij bondgenoot.

Bij een algemeen bekend, en *als goed erkend* plan van verdediging onzer kusten, zal noch Engeland, noch eene andere mogendheid die ons uit zee zou willen bestoken, er spoedig toe overgaan om onze onherbergzame stranden te naderen.

Bij een algemeen bekend, en *als goed erkend* plan van verdediging onzer zuidelijke frontieren, zal Frankrijk, of een andere vijand, het niet ligt wagen, tusschen die breede rivieren en wateren, door onze zeemagt bewaakt, hunne legers op te stellen, die ten verderve kunnen worden geleid, eer zij het hart van ons land bereikt hebben.

Bij dergelijk plan omtrent onze IJssel-, Grebbe- en Utrechtsche-liniën, zullen Pruissen of andere staten het niet geraden achten, voor zulke, ook tot het offensieve goed ingerigte stellingen het hoofd te stooten, om welligt door een betrekkelijk veel geringere magt, verpletterd te kunnen worden.

Digitized by Google

Zóó zal Nederland niet alleen zijne onafhankelijkheid, maar ook zijne onzijdigheid kunnen bewaren; zóó geeft het zich de beste waarborgen voor vrede en rust; zóó kan het de toekomst onbezorgd te gemoet gaan!

Daarenboven blijven er voor den verdediger, in den werkdadigen oorlog, en als men den vijand tegenover zich heeft, genoeg geheimen te bewaren over, welke den aanvaller steeds in het onzekere zullen houden omtrent zoo vele operatiën, opstellingen van troepen, van geschut enz.; omtrent het dras of onder water zetten van zoo menige strook lands, de werking en uitbreiding van zoo menige inundatie, het verplaatsen van strijdkrachten door de bewegingen eener genoegzaam sterke stroomflotille enz., enz.; voorts zijn onze hooge rivierdijken, onze aaneengeschakelde liniën even geschikt tot het geheim houden van zoo menigen marsch, zamentrekking van troepen en uitvallen, die daarachter kunnen worden voorbereid, als tot eene krachtige verdediging.

Eene krachtige verdediging nu kan alleen verkregen worden bij eene krachtige zamenwerking van zee- en landmagt, en deze is niet te verkrijgen, zonder dat de hoofden dier beide Departementen de handen ineenslaan; zonder dat er omtrent alle oorlogszaken overeenstemming zij, tusschen hen als *uitvoerende*, en de Kamers der Staten-Generaal als *wetgevende magt*.

Keeren wij na deze uitweiding tot onze beschouwingen terug.

Deventer, Zutphen en Doesburg moeten geheel als bruggenhoofden beschouwd en alleen daartoe ingerigt en bewapend zijn.

Die bruggenhoofden, aan de monden van drie voor kleine vaartuigen bevaarbare rivieren, en op de vereenigingspunten van verschillende groote wegen gelegen, beletten den vijand van de eerste gebruik te maken om zijn overgang van den IJssel voor te bereiden, of zijn bruggenmaterieel te water te vervoeren.

Wordt hem verder het vrije gebruik dier wegen onmogelijk gemaakt, dan is de vijand gedwongen, andere veel slechtere op te zoeken; terwijl hun bezit ons tevens in staat stelt, bij het stellen van soutiens op geschikte tusschenpunten, de grenzen beter te kunnen observeren, de opgeroepen miliciens en schutters, de daar voorhanden zijnde paarden, de veestapel enz., enz. veilig te kunnen doen aftrekken, en het land voor menigen strooptogt te vrijwaren.

Op den Ouden-IJssel, de Berkel, Regge en Schipbeek, worden ongeveer een paar honderd zoogenaamde sompen gevonden, van 6 tot 20 ton inhoud, die zoowel tot het overzetten van troepen, als het slaan van bruggen de noodige geschiktheid bezitten, den vijand alzoo niet ten onpas zouden komen en dus bij tijds moeten worden weggevoerd.

Digitized by Google

Het verdedigd houden der mondingen van de hoofdtoevloeisels van den IJssel, geeft daarenboven gelegenheid tot het stellen der inundatiën, en het behouden van deze door het sluiten der uitwateringsluizen; waartoe bij tijds alles voorbereid en alle middelen, als schotbalken enz., in gereedheid moeten zijn.

Bij het dreigen van een aanval uit het oosten, moet al dadelijk, op de beide oevers van den IJssel en vóór de Grebbe-linie, al wat slechts kan, onder water worden gezet; want met de reeds bestaande en nog geprojecteerde spoorweg-liniën, in verband met de groote wegen en andere snelle middelen van vervoer, kan de vijand, in een oogenblik tijds, met eene vrij aanzienlijke magt, vóór den IJssel, en eenige dagen later voor de Utrechtsche linie staan, zoo wij dit niet door eene krachtige handeling of door uiterlijk vertoon, bij tijds trachten te beletten.

Men moet den vijand door een en ander dwingen, geen aanval te ondernemen vóór dat hij al zijne beschikbare magt bijeen heeft; in één woord, men moet tijd winnen, en hem tot het nemen van vele tijdroovende maatregelen noodzaken.

Het vasthouden der genoemde bruggenhoofden met hunne geavanceerde werken, in verband met eenige ligtgewapende schepen en de troepen langs den oever, dekken, over eene ruimte van 6 à 7 uren, de gevaarlijkste punten der rivier; bekort aanmerkelijk de uitgestrektheid waarover het leger te velde een meer onmiddellijk toezigt moet houden, en kan dus dat overschietende gedeelte meer geconcentreerd, en alzoo met meer kracht verdedigd worden.

Een overtogt bij verrassing wordt bijna onmogelijk, en een *de vive force* zeer moeijelijk gemaakt; waartoe ook de partiële inundatiën veel kunnen bijdragen.

De groote straatweg van Zutphen naar Arnhem, op korten afstand langs den linker oever, wiens gemeenschap met Utrecht genoegzaam verzekerd is, en waar langs het troepenvervoer, zoowel als de beweging van ieder wapen, zeer gemakkelijk kan plaats hebben, biedt den verdediger vele voordeelen aan, terwijl de straatweg dien de vijand van Deventer af ten zijnen voordeele heeft, hem dáár minder te pas komt.

Het is toch niet waarschijnlijk dat een vijand, wiens operatielijn van den Rijn uitgaat, achter onze drie bruggenhoofden om, den Beneden-IJssel zal gaan overtrekken; daarenboven kan men hem dáár door onderwaterzettingen, het doen overstroomen van de Grift en der menigvuldige weteringen, die genoegzaam evenwijdig aan de rivier loopen, eene krachtige tweede linie tegenoverstellen.

Digitized by Google

Om deze en nog andere redenen, vermeen ik, dat Mastenbroek geen strategisch punt is van eene zoo hooge waarde, als door vele schrijvers beweerd wordt; althans bij eene verdediging, waarbij wij aan eigen krachten zijn overgelaten.

De aldaar te stellen troepen kunnen geheel buiten het bereik geraken van den opperbevelhebber; bij het leger te velde aangesloten, zullen zij veel beter geplaatst zijn achter den IJssel, om van tegenover Olst tot Hattem of Zalk toe, den overtogt daadwerkelijk te beletten.

Bij het forceren der rivier, zouden zij hun terugtogt tot achter de Utrechtsche linie, alleen over de Zuiderzee kunnen bewerkstelligen; op het hagchelijkste oogenblik zouden zij geneutraliseerd worden, en zoo de strategisch in te rigten defensie der Grebbe-linie, in de waagschaal stellen.

Daarenboven zou eene sterke vijandelijke brigade te Ommen, elke operatie van daar uitgaande, voorbij Wijhe en Raalte aan de eene, of voorbij Zwartsluis aan de andere zijde, wel spoedig beletten, op straf van afgesneden te kunnen worden.

Bij het vereenigen aldaar van 25 à 30,000 man, zou uit die flankstelling aanvallenderwijze geageerd kunnen worden; dit is echter zonder hulp van bondgenooten niet denkbaar, en deze zouden zich ongaarne in dien *cul-de sac* gaan begraven.

Ook al was die positie in staat van verdediging gebragt, zou zij toch uit zee, met groote schepen althans, niet bereikt kunnen worden.

Het Keteldiep heeft op zijn hoogst 1,60 à 1,70 el waterdiepte, en het Zwolsche niet veel meer. Zoo die wateren daarenboven niet buiten het bereik van den vijand zijn, hoe wil men er dan, vooral bij laag water, troepen, paarden en materieel, veilig kunnen ontschepen?

Het Ganzendiep, door genoemde vaarwaters gedekt, heeft nog minder diepte en geen hoofden genoeg om eene in- of ontscheping te begunstigen. Maar al neemt men aan, dat 25 à 30,000 man, als de vijand reeds voor de linie van Utrecht staat (zooals sommige schrijvers dat willen), in het Mastenbroek opgesteld en van al het noodige voorzien zijn, tot elke operatie gereed, terwijl de vijand zonder eenige voorzorg, zonder voor Zwolle of op eenig ander punt een observatie-korps te hebben achtergelaten, zoo maar onbezonnen naar de Utrechtste linie is voortgerukt (mij dunkt, wij stellen de kansen zoo schoon mogelijk), dan nog kan iedere aanval uit die, door sommigen zoo hoog geroemde flankstelling, geheel worden verijdeld.

Men dient toch niet te vergeten, dat bij het verlaten der IJssel-linie, de drie bruggenhoofden in 's vijands handen geraakt, in behoorlijk weerbaren staat en goed bezet zijn.

Digitized by Google

Men zal toch niet aannemen dat hij met ± 100,000 man voor de Utrechtsche linie, op de Bildstraat, of te Vechten, *en colonne serrée* staat opgesteld; maar zijne kantonnementen zich wel tot Amersfoort, Renswoude, Ede, Leersum enz., enz. zullen uitstrekken.

Waar wil men nu den vijand uit het Mastenbroek in de flank aanvallen? Zulk eene operatie zal toch wel niet vlak voorbij zijne bruggenhoofden geleid worden? Op dien weg zou hij dat leger al zeer gemakkelijk kunnen afsnijden. Men zal dus waarschijnlijk over Hulten en Ruurlo trekken, om langs dien weg zijne communicatiën af te snijden, of iets dergelijks. Neemt men nu aan, dat die 20 à 25,000 man, reeds den 2^{den} dag te Ruurlo bijv. zijn aangekomen, dan zijn zij ook dáár reeds strategisch afgesneden; want, aan den avond van dienzelfden dag, kan de vijand 30 à 35,000 man om en bij Deventer vereenigd hebben, zoodat de verdere étappes van ons leger dan wel eens door vijandelijke stafofficieren zouden kunnen aangewezen worden.

Het is intusschen eene groote fout geweest, de ongereveteerde en dus onkostbare omwalling van Kampen te slechten, daar die vesting, met hare onafzienbare inundatiën, steeds een halven taktischen invloed behield op de verdediging van den Beneden-IJssel.

Hebben wij een aanval alleen uit Duitschland te vreezen, dan kan de IJssel-linie door een leger van 20 à 25,000 man, aanvankelijk goed verdedigd en kunnen den vijand zware verliezen toegebragt worden.

Volgens den majoor Tichler, kan de vijand, bij het slaan eener pontonbrug over den IJssel, den overtogt beginnen 5 à 6 uren nadat de werkzaamheden zijn aangevangen, en in dien tijd ruim 8000 man infanterie overgezet zijn.

Nu kan men, in de meeste gevallen, in 5 uren tijds, met een korps van 7 à 8000 man uit de drie wapens bestaande, op het overgangspunt aan de rivier verschijnen, en vindt men er dan slechts 4000 man van den vijand overgezet, dan kan het verslaan dezer troepen en het beletten der passage zelve, als vrij zeker gesteld worden. Waarschijnlijk echter zullen er twee overgangen te gelijker tijd beproefd worden; de opstelling onzer troepen moet dan ook daarnaar worden ingerigt en moeten hunne standplaatsen zooveel mogelijk geconcentreerd zijn.

Door het oprigten van kleine telegraphen of seinpalen, op de torens der vele steden en dorpen, kan men van de bewegingen des vijands bij tijds worden onderrigt; terwijl des nachts piketten infanterie en kavallerie naar die punten moeten oprukken, waar eene poging tot overgang het waarschijnlijkst wordt geacht, en patrouilles langs den oever de rivier bewaken.

Digitized by Google

Buiten en behalve dit cordon van bewaking, moeten een goed deel der infanterie, benevens eenige batterijen veld-artillerie, op of langs bovengenoemden straatweg worden opgesteld.

De hoofdreserve der infanterie en artillerie, benevens de rijdende artillerie, wordt in eene centrale stelling achter het rideau van de Veluw-Zoom; en achter den linker vleugel eene secondaire reserve geplaatst.

De kavallerie moet nog iets meer terug gekantonneerd worden.

Voor de op de heide gekampeerde reserve, dienden drie goede hoofdcommunicatiën *en patte d'oie* naar den IJssel daargesteld te worden; voorts een hoofdweg achterwaarts naar den straatweg van Ede, waar langs de kavallerie kan opereren en het grootste deel der verdedigers van de rivier later moet teruggaan.

Hoe noodzakelijk het is, dat in tijd van vrede en rust alles voorbereid worde, om tijdens een aanval, naar een vast aangenomen plan, de werkelijke verdediging, praktisch te kunnen leiden, springt hier weder in het oog, waar verbindings- en terugtogtslijnen geopend, waar water voor de kamperende troepen, voor de heen- en weder trekkende kavallerie en artillerie-paarden moet verstrekt worden, omdat er tijden zijn, dat die Veluwsche woeste gronden geen droppel water opleveren.

Veel zal er over die drooge, zandige vlakten heen- en wedergetrokken worden bij de verdediging van den IJssel, wiens boorden dan wel overal een verboden wed zullen zijn; en veel zouden menschen en paarden te lijden hebben, indien er niet bij tijds aan gedacht werd, hen van het noodige drinkwater te voorzien.

Men leze het verslag van den terugtogt der Engelschen in 1795, die bij het overtrekken dezer onherbergzame vlakten, zonder door den vijand te worden bemoeijelijkt, meer verliezen leden dan in den veldtogt des vorigen jaars, welke hun echter zoo verderfelijk was geweest.

Hoe langer het vijandelijk leger aan den IJssel wordt opgehouden, des te meer kans bestaat er den overgang voor goed te betwisten, daar onze infanterie, door toevoeging van bataillons schutterij, dagelijks sterker wordt; daar voorts veldverschansingen, benevens andere verdedigingsmiddelen vermeerderen en in kracht toenemen; bij eenen gunstigen waterstand de inundatiën zich meer en meer kunnen uitstrekken, en wanneer het leger tot 30 à 40,000 man aangegroeid is, er kans bestaat, ook een veel sterkeren vijand voortdurend aan den IJssel tegen te houden.

Het is dus even mogelijk als noodzakelijk de IJssel-linie te verdedigen.

De mogelijkheid er van heb ik getracht in het bovenstaande aan te toonen, indien men er haar bij tijds doeltreffend op voorbereide en toe

Digitized by Google

inrigte, en al onze strijdkrachten tot die verdediging verstandig doe zamenwerken; terwijl de noodzakelijkheid er van op het beginsel berust, den vijand de toegangen tot ons land steeds zeer moeijelijk te maken; hem geene hulpbronnen in handen te geven, die wij ten onzen behoeve kunnen aanwenden; maar hem vooral tot groote, veel tijdwegnemende toebereidselen te noodzaken, en zóólang op te houden, tot dat die waterlinie gesteld en in behoorlijken staat van tegenweer is gebragt, van welke Prins Maurits zoude gezegd hebben, ze met 10,000 man tegen geheel Europa te willen verdedigen.

Ducht bijv. een uit Pruissen aanrukkend leger geen verzet of oponthoud aan den IJssel, dan staat ook de Utrechtsche linie zoo goed als voor hetzelve open, zijnde dan bijna geheel onder zijn onmiddellijk bereik.

Begrijpt de vijand, dat het slechts op snelheid en voortvarendheid aankomt, zoo heeft hij in één oogwenk 10 à 12,000 man uit de beide Rijnoevers om Wezel verzameld, en binnen 3 à 4 dagen kan hij vóór of in de Utrechtsche linie staan.

Men vrage het zich ernstig af, zal of kan die linie zoo spoedig in weerbaren staat worden gebragt, en waar zijn hare verdedigers? De vijand moet dus noodzakelijk, zoo al niet door eene werkelijke verdediging, althans door eenig uiterlijk vertoon, of door vrees teruggehouden worden; en daartoe is het oogenblikkelijk stellen van inundatiën het beste middel.

Hiertoe moeten dus ten allen tijde de middelen gereed en in voldoenden staat zijn.

De vijand toch kan, ook bij de beste inlichtingen omtrent ons defensiesystema, onmogelijk de juiste uitwerking en gevolgen der in gang zijnde onderwaterzettingen berekenen, wier verdere werking hij niet bij magte is te stuiten.

Bij de hem onbekende waterstanden, kan hij in dien doolhof van waterverwarring minder nagaan, welke levende en andere weêrmiddelen wij daarbij gevoegd kunnen hebben, en zal dan wel afzien van *pointes* tot vóór de Utrechtsche linie. In zulke hagchelijke oogenblikken is dat reeds de halve redding van ons land

Elk gedeelte onzer troepen dat na de IJssel-verdediging op onze centrale waterlinie teruggaat, moet iedere ontmoeting met den vijand vermijden, vooral zorgen door geen overmagt te worden aangevallen of verstrooid, en zoo spoedig mogelijk achter de Grebbe-linie trachten te geraken.

Om dien terugtogt te verzekeren, dienden de hoofdtoegangen bij het defilé aan de Grebbe, bij de Buursteeg of Klomp, bij Woudenberg, Amersfoort en Spakenburg, bij tijds te worden gedekt, door de daarliggende aardewerken

Digitized by Google

op te maken, doeltreffend te bewapenen, en alzoo in goeden staat van tegenweer te brengen.

Tevens make men zich den tijd te nutte, dat het veldleger den vijand aan gene zijde van den IJssel ophoudt, om de linie door eenige bataillons schutterij en een of meer batterijen te doen bezetten, en brenge voorts alles in gereedheid, om de zoo noodige inundatiën bij tijds daar te stellen.

Die linie alzoo gereed zijnde, om het van den IJssel afkomende leger op te nemen, kan, met de alsdan daarachter verzamelde strijdkrachten, naar mijn inzien, eenen geruimen tijd het vijandelijk leger tegenhouden.

Na de IJssel-verdediging moeten de troepen van onzen regter vleugel, zoo veel mogelijk de straatwegen van Ede en van Wageningen, als ook den spoorwegdijk naar de Grebbe linie volgen, ten einde zich daarachter te verzamelen; bereikte de vijand Ede te spoedig, dan was onze linker vleugel, die zich van Zutphen en Deventer wel noodwendig over Apeldoorn en Voorthuizen op Amersfoort moet terugtrekken, reeds strategisch afgesneden.

Wil men ook deze troepen, die de rivier tot bij Kampen hebben gadegeslagen, den terugtogt achter de Grebbe-linie verzekeren, dan behoort den vijand, na zijnen overtogt, het verder doordringen zooveel mogelijk bemoeijelijkt te worden.

Aan de reeds gedeeltelijk gestelde inundatie der linie aangeleund, moet hem het doordringen tot Ede, en het gebruik van den kunstweg op Nijkerk, althans tot des anderen daags middags worden belet, ten einde onze linker vleugel en de bezettingen van Zutphen en Deventer, met hun bijhebbend geschut, Amersfoort nog in tijds kunnen bereiken.

Hoewel de Grebbe-linie tien uren developpement heeft, bepaalt zich de strategische verdediging echter op een veel kleineren boog en wel van drie uren, van den Rooden Haan af tot Asschat; als namelijk gelegenheid gegeven wordt, om door het opgraven van de zoogenaamde Bisschop-Davidsvaart, het water van de eerste kom op al de andere te kunnen brengen en als de hoofdaccessen op de Grebbe, op den Emmikhuizerberg, op Woudenberg, op Amersfoort en op den zeedijk te Spakenburg, door aardewerken behoorlijk te verdedigen zijn.

Ligt de eerste kom dras, dan is van den Rijn tot aan de Buursteeg, de regter vleugel onaanvalbaar, even als de linker, indien al de polderlanden van iets beoosten Amersfoort tot aan zee, geïnundeerd zijn.

Het accès van Amersfoort moet natuurlijk in beter verdedigbaren staat gebragt zijn, en door het daarachter getrokken veldleger verdedigd worden.

Is ons leger nu doeltreffend met de noodige soutiens opgesteld, zoo is het

Digitized by Google

steeds bij magte, zich onder zeer gunstige omstandigheden, tegenover den hier of daar deboucherenden vijand te stellen.

Deze toch kan zich op een zeer gecoupeerd terrein, op hier en daar dras land, partiële onderwaterzettingen, hoog opgestuwde weteringen enz., zeer moeijelijk deploijeren, of met sterke kolonnen van alle wapens het open terrein bereiken.

Zijne kavallerie en artillerie zullen bezwaarlijk over de linie kunnen geraken, zoodat wij hem bij eene goede opstelling, steeds met overmagt kunnen te gemoet gaan en een schoone kans hebben om hem met verlies terug te werpen.

Mogten wij hier of daar worden teruggeslagen, wij vinden den terugtogt door niets belemmerd; verschillende straatwegen en communicatiën staan ter onzer beschikking, en zullen wij niet dan schoorvoetend door den vijand worden vervolgd.

Het spreekt van zelf, dat het gedeelte van Ochten en de Spees evenveel weêrstand zal moeten bieden, als het overige der linie.

Werd Wageningen nu, door het aanleggen van eenige redoutes, ingerigt om van daar, met genoegzame magt, door de linie gedekt, aanvallend te werk te gaan, ten einde 's vijands rug en flank te bedreigen, dan kon zijn toestand zeer hagchelijk worden; en werden zulke offensieve retours ook te Amersfoort en Woudenberg mogelijk gemaakt, zoo zou hem niets overblijven dan de terugtogt.

Ik geloof, dat deze linie eene hoogst nuttige strategische of wel militaire veld-positie worden kan; dat zonder eene goed in verdedigbaren staat gebragte Grebbe-linie er aan geene verdediging van den IJssel te denken is, en het behoorlijk terugtrekken achter, en alzoo de verdediging der Utrechtsche linie veel gevaar zoude loopen, zoo men den vijand niet ten minste eenige dagen voor de Grebbe-linie kon ophouden.

Bij eene oppervlakkige beschouwing der Utrechtsche linie, valt al spoedig in het oog, dat zij thans meer voor eene passieve, dan wel voor eene actieve verdediging geschikt en ingerigt is.

Waar toch moeten de troepen achter haar geplaatst worden, waar zijn de noodige en geschikte uitgangen, om met eene genoegzame magt tot het offensieve over te gaan?

Waren de Houtensche lunetten meer vóóruitgeschoven geworden, zoo had er vóór Utrecht de schoonste gelegenheid bestaan, om daar, ten allen tijde, 10 à 12,000 man te vereenigen, tot het doen van offensieve operatiën, waarbij de geheele stelling veel gewonnen zou hebben.

Uit de eenige poort aan deze zijde der vesting Naarden, kan geene aan-

Digitized by Google

zienlijke magt deboucheren; 't geen daarenboven de vijand nog gemakkelijk beletten kan.

En, ... vlak voor Naarden, onder het geschut der vesting, ligt een open, hoog, ruim terrein, waar tusschen de 10 à 15,000 man zouden kunnen vereenigd worden; en, ... éene groote redoute op de hooge vlakte, in het midden tusschen Bussem en den straatweg aangelegd, met éene flêche, om deze te bestrijken, zouden wellig genoegzaam zijn, om dat terrein, waarop alle wapens kunnen ageren, ook als kampement genoegzaam te beveiligen en het schoonste offensieve retour mogelijk maken!

Al behoort Naarden niet regtstreeks tot de Utrechtsche linie, zoo is die vesting echter van het hoogste belang.

Zonder haar bezit, zal de vijand niet ligt iets tegen Muiden durven ondernemen, dat èn tot de Utrechtsche, èn tot de Amsterdamsche linie behoorende, een gewigtig punt dier stellingen uitmaakt.

Het hoofdvoordeel eener aaneengeschakelde en geheel gesloten linie als die van Utrecht, bestaat voornamelijk daarin: dat men door haar gedekt, over een groot deel zijner troepen kan beschikken, om ze, zonder voorkennis des vijands, van het eene op het andere aanvalspunt over te brengen, en hem steeds in het onzekere te houden, wáár zijne flanken of rug kunnen bedreigd worden.

Dat voordeel echter gaat verloren bij gemis van de daartoe noodige offensieve retours; en dáárom is het te wenschen, dat door een verbeterd front der Houtensche lunetten, en het daarstellen van een paar eenvoudige aardewerken te Naarden, er althans twee zulke retours in de Utrechtsche linie worden geschikt gemaakt, om ze aan hare bestemming te doen beantwoorden.

Het zou ons te ver leiden, in nadere beschouwingen daaromtrent te treden. Welligt zal die linie de stof leveren tot eene latere opzettelijke behandeling.

Vreemd is het, dat vele schrijvers zich zoo bepaald omtrent het nuttelooze van sommige onzer sedert lang bestaande vestingen verklaren, en onvoorwaardelijk hare slooping aanbevelen, terwijl zoo weinige hunne denkbeelden hebben medegedeeld omtrent al die nieuwe werken, waaraan deze linie zoo rijk is.

Juist van hunne zijde zou een kritisch overzigt van die massa's steen, die bomvrije torens, waaronder er zijn, zoo als sommigen beweren, waar nimmer een bom op vallen zal of vallen kan, tot belangrijke opmerkingen aanleiding kunnen geven.

Dat men ook ten dezen opzigte voordeel doe met verkregene lessen! Want

Digitized by Google

ook bij ons, staan ze dáár, die werken, als waren het rotsen van gebakken steen, waaronder er zijn, wier hooge, ongedekte muren, als zoovele kogelvangers, den vijand reeds van verre schijnen te tarten, eens te beproeven, of het *Hollandsch metselwerk* tegen zijne projectielen zoude bestand zijn.

Voor zoo ver ik weet, is de daarstelling van al die werken nog nimmer door een dier schrijvers, aan het beginsel van noodzakelijkheid of zuinigheid, hunne ligging en hun onderling verband aan zuivere strategische gronden getoetst, alsmede hunne innerlijke en betrekkelijke waarde of belang voor 's lands verdediging, onderzocht geworden.

Ook achter deze centrale verdedigingslinie zullen gewapende vaartuigen goede diensten bewijzen, zooals de geschiedenis het ons aanwijst; en hadden forten als Kijkuit en Spion, meer strategisch en doeltreffend, en zeker goedkooper, er door vervangen kunnen worden.

Mogt bij zeer sterke aanhoudende vorst, de Utrechtsche linie soms onhoudbaar zijn en verlaten worden, dan moet het leger op de meer ingenegedrongen stelling van Amsterdam terugtrekken en zich aldaar trachten staande te houden; of, is dit onmogelijk, zich verder in Noordholland opstellen, met den Helder als reduit.

Bij het terugtrekken uit de Utrechtsche linie, was Woerden, als *place du moment* ingerigt, steeds een steunpunt voor het leger, en geschikt om menig afgesneden gedeelte er van op te nemen.

De Hollandsche waterlinie met haar centraal bolwerk is echter opgegeven; en of het werk aan de Nieuwersluis den vijand slechts één oogenblik op zal houden, of in staat is het accès op Amsterdam te verdedigen, durven wij op goede gronden betwijfelen.

Hoewel bij een aanhoudenden gestrengen winter, onze landsverdediging oneindig veel moeijelijker, ja soms onmogelijk kan worden, moet men daarbij echter niet uit het oog verliezen, dat, als wij goed ten strijde zijn toegerust, geen vijand het ligtelijk ondernemen zal, tegen dat jaargetijde een veldtogt te openen, als hem, bij een langdurigen hevigen vorst, ja, welligt menig bezwaar kan worden weggenomen; maar die hem ook, bij snel invallende dooi, bij een zachten winter, of onder andere ons gunstige omstandigheden, een zeker verderf kan te gemoet voeren.

Indien bij de bovenstaande opmerkingen omtrent onze landsverdediging, de bestaande strijdkrachten, ook zonder hulp van vreemden, daaraan dienstbaar zullen zijn, dan moeten die strijdkrachten zóódanig in staat gesteld en onderhouden worden, dat zij waardiglijk aan hare bestemming kunnen beantwoorden.

Digitized by Google

Die belangen worden jaarlijks bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter sprake gebragt, en de middelen aangevraagd, om zee- en landmagt in behoorlijken staat te onderhouden.

De wijze waarop die middelen meestal worden toegestaan, en de gevolgen der vroegere aanhoudende inkrimpingen, waartoe men, door eene onverstandige bezuiniging geleid, de hoofden dier beide Departementen dikwijls heeft gedwongen, zijn genoeg bekend.

»*De vloot is in verval!*" klonk het onzen Volksvertegenwoordigers in de ooren.

En hoeverre is ons leger daarvan verwijderd? als wij, om slechts bij ons wapen (de Artillerie) te blijven, aan het kompleet der officieren op 1 Januarij 1857, 67 2de luitenants en bij het regiment veld-artillerie alleen, 32 onderofficieren, 30 korporaals en 52 vrijwilligers zien ontbreken!

Deze leemte wordt hoe langer hoe grooter; en als men daarbij nog in aanmerking neemt, dat uit dit reeds zoo onvolledig kader, in oorlogstijd, bovendien de kaders voor het vóerwezen getrokken moeten worden, dat vele onderofficieren, na expiratie van hun diensttijd, eenen stand verlaten, die niet aan hunne behoeften schijnt te voldoen, of wel bij het Indisch leger overgaan, dan gevoelt men dat eene spoedige voorziening noodig is.

Als men tevens opmerkt, hoe de meeste der reeds zoo schaars aankomende vrijwilligers, niet alleen bij dit regiment, maar bij vele andere gedeelten van het leger, van een gehalte zijn, waaruit de hoe langer hoe zwakker en slechter wordende kaders op geene waardige wijze meer kunnen worden aangevuld; als men algemeen hoort klagen, dat de werving geen de minste resultaten oplevert; als men ook bij de miliciens zoo weinig lust bespeurt om bij de staande armée over te gaan, en de reëngagementen hoe langer hoe schaarscher worden, is dan de vrees zoo ongegrond, dat welligt de tijd niet verre meer is, dat ook de mare »*het leger is in verval!*" in 's lands hooge raadzaal zal worden gehoord? Gehoord dáár, waar de belangen en behoeften van zee- en landmagt ter tafel worden gebragt, en waar het soms van ééne stem afhangt, of in die belangen en in die behoefte zoodanig kan worden voorzien, dat leger en vloot steeds genoegzaam zijn toegerust, tot bescherming, tot verdediging van onze eerste, onze hoogste, onzer aller belangen.

Meermalen heb ik hooren vragen: »Als bij de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de overtuiging bestaat, dat volgens pligt en geweten, door eene verstandige zuinigheid geleid, volgens eene naauwgezette, eerlijke berekening, de middelen worden aangevraagd, die strekken moeten om in de waarachtige behoeften van het Leger te voorzien, hoe komt het

Digitized by Google

dan, dat tot de toestemming van die middelen, steeds zoo schoorvoetend overgegaan, dat de aangeboden begrooting zelfs geweigerd wordt?"

Meermalen ook heb ik hooren betwijfelen, of de Kamer wel de overtuiging had, dat de geheele organisatie van ons leger op een oordeelkundig, deugdelijk, vast aangenomen plan (en plan zegt hier meer dan beginsel of stelsel) van verdediging berustte, waarin naar willekeur geen veranderingen mogen worden gebragt.

Meermalen heb ik juist aan het gemis van deze overtuiging, aan het denkbeeld van stelselloosheid, de oppositie hooren toeschrijven, die zich zoo dikwijls tegen het budget van oorlog openbaart.

Het antwoord op dit alles ligt dunkt mij voor de hand.

Indien de Kamer die overtuiging mist, zoo moet ze haar gegeven worden; en als het dan blijkt dat de legerorganisatie volkomen voldoet aan een vast aangenomen plan van verdediging, en dit plan, zoowel wat het geheel als wat de onderdeelen betreft, op goede strategische gronden berust, dan vervalt al aanstonds het verwijt van stelselloosheid; en welligt zullen dan ook spoedig die beperkende wijzigingen en inkrimpingen van het budget ophouden, welke tot niet anders leiden kunnen dan tot verval van het leger.

Wat hier van zijn moge, in die vergaderzaal zitten mannen, door de vrije keuze hunner medeburgers, door het algemeen vertrouwen aldaar geroepen; van wie wij mogen aannemen, dat de verantwoording, welke zij door hun goed of afkeurend votum op zich laden, hun zwaar op het harte weegt, en die gaarne ingelicht, maar *goed ingelicht* willen zijn.

Mannen, bekend met de geschiedenis van hun volk, en die het weten, dat, naast zoo menige glorierijke bladzijde, er ook in onze geschiedrollen staat aangeteekend, hoe onze eenmaal zoo magtige en geëerde Republiek, magteloos en verachtelijk werd, door dat men zoo min geld over had ter beveiliging van handel en schepen (die echter millioenen schats aanvoerden), als ter verdediging der grenzen, door een goed toegerust leger; hoe, grootendeels ten gevolge van dat schandelijk verzuim, de roof onzer tallooze koopvaardijschepen door Marokaansche kapers, moest worden afgekocht! . . . . afgekocht . . . . door het land, 't welk vroeger meester op den Oceaan, datzelfde roofgespuis voor zich henen dreef, even als het schuim wegspatte van voor den boeg zijner oorlogskielen!

Voor hen, even als voor ons, staat er te lezen, hoe daardoor op 19 Januarij 1755, een roofnest als Algiers, zich verstoutte onzen staat den oorlog te verklaren; en als reden durfde opgeven, dat geene mogendheid zoovele rijk geladen schepen in de Middellandsche Zee had, en magteloozer was om die te beschermen! . . . . terwijl onze *toen zoo diep gezonken*

Digitized by Google

staat, 100 jaren vroeger een bezem voerde in den mast, als zinnebeeld dat zijne schepen de zeeën schoonveegden!

Die geschiedrollen blijven bestaan als eene waarschuwende stem; zij herinneren onzen Volksvertegenwoordigers, even goed als ons, hoe het geleide van Spaansche oorlogschepen gekocht moest worden voor eene Nederlandsche koopvaardijvloot, ... die eenmaal Piet Heins, Trompen en de Ruiters tot beschermers en tot wrekers had!!

Men moge het aan andere oorzaken willen toeschrijven, maar wat men ook beweren moge, het verzuim, om leger en vloot in behoorlijken staat te onderhouden, was de hoofdoorzaak onzer toenmalige schande, onzer latere diepe vernedering.

Het gaf aanleiding dat Engeland in ééne maand tijds (1) 200 koopvaardijschepen ongestraft konde ontnemen aan dezelfde Republiek, welke ruim een eeuw vroeger, het kanonvuur harer schepen over den Theems deed bulderen en de hoofdstad van het magtige Albion voor hare magt had doen sidderen.

Dat verzuim was eene hoofdoorzaak, dat later eene zoogenaamde vrijheid met 100 millioenen schats moest worden afgebedeld, en Vaderland en volksbestaan eindelijk toch verloren ging.

God verhoede het, dat met die groote lessen der geschiedenis voor oogen, Nederland ooit weder zóó diep zoude vallen.

(*Wordt vervolgd.*)

---

(1) Op 20 December 1780 verklaarde Engeland ons den oorlog, en reeds vóór het einde der maand Januarij 1781, waren ons 200 koopvaardijschepen ter waarde van 15 millioenen schats ontnomen.

Digitized by Google

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN BELGIE IN 1830 EN 1831.

(*Vervolg van N°. 4, Bladz. 175 en Slot.*)

21 *Oct. Antwerpen.* De luit.-generaals TRIP en VAN GEEN worden bij dagorder van den generaal CHASSÉ belast met de scheiding der armee (1).

Termonde. Het Hollandsche garnizoen heeft deze stad ten 7 uur des morgens verlaten met wapens en bagage en vier stukken geschut. Het is naar Antwerpen gemarcheerd.

Mons. Men heeft Don JOAN VAN HALEN en zijne adjudanten gearresteerd. Zij worden beschuldigd, eene tegenomwenteling te hebben willen organiseeren.

Benden van kolenmijnwerkers hebben heden te Jemappes geplunderd. De gouverneur der provincie heeft de krijgswet doen afkondigen, volgens

---

(1) De hier gebezigde uitdrukking in het Journaal is niet volkomen juist, in zooverre het zou kunnen schijnen als of de generaal CHASSÉ dien last gegeven had. Zijne dagorder vermeldde alleen, dat die last aan genoemde generaals was opgedragen. Zie hier haren woordelijken inhoud:

Dagorder voor het mobiele leger.

De ondergeteekende maakt aan het leger bekend, dat hij geïnformeerd is, dat de heeren luit.-generaals TRIP en VAN GEEN alhier uit 's Gravenhage zijn aangekomen, ten einde de scheiding tusschen de nationale Hollanders en Belgen korpsgewijze te bewerkstelligen.

Antwerpen, den 21sten October 1830.

De Luit.-Generaal,
(get.) Baron CHASSÉ.

Voor eensluidend afschrift,
De Majoor chef van den staf,
(get.) NEPVEU.

Digitized by Google

welke elke plunderaar, die gevangen genomen wordt, binnen vier en twintig uren zal worden doodgeschoten.

In den nacht van eergisteren zijn tien à twaalf huizen te Solre-sur-Sambre geplunderd en in brand gestoken.

Antwerpen. De luit.-generaals Trip en van Geen zijn in deze stad aangekomen. — De vijand doet een hevigen aanval op Waelhem; de voorposten zijn overal in gevecht gekomen; zij hebben zich echter staande gehouden en hunne stellingen weder ingenomen. Drie bataillons van de 9e afdeeling en een van de 13e, sluiten Lier nog altijd in. Op de geheele linie van den generaal Cort Heijligers onderhoudt men een voortdurend tirailleurvuur.

Eenige manschappen van den vijand hebben onder het vuur onzer troepen, de driekleurige vlag op de brug van Waelhem geplant. De kapitein Ditt heeft zich bij deze affaire onderscheiden.

22 *Oct. Antwerpen.* Drie kanonneerbooten, die in den Rupel voor anker gelegen hebben, zijn heden teruggekomen en liggen in het gezigt van de stad.

Het regiment huzaren n°. 6 marcheert uit zijne kantonnementen buiten om de stad, langs het glacis, zich begevende naar Brecht, alwaar het regiment tot nader order blijft. Het regiment huzaren n°. 8 zal insgelijks buiten de stad om marcheeren en zich naar Hoogstraten begeven; doch zal zijne beweging niet eerder beginnen voor dat de infanterie of de lanciers van den generaal Cort Heijligers voor Luythagen, zuidelijk van Antwerpen, hebben post gevat. De dragonders n°. 4 marcheeren naar Loenhout.

23 *Oct. Antwerpen.* De generaal Chassé geeft last, de inundatiën ten noorden van de stad te stellen, als ook die van de forten Lillo en Liefkenshoek, en daarna de gebouwen rondom de stad, die de nadering van den vijand zouden kunnen begunstigen, te doen afbreken; die maatregelen en vooral het verbranden van eenige huizen veroorzaken groote ontevredenheid.

Volgens rapport van den generaal Cort Heijligers uit het hoofdkwartier te Berghem, zijn de voorposten over de geheele linie sterk geëngageerd geweest. De vijand heeft op de beide straten geschut voorgebragt; op die van Contich vier en op die van Lier naar Antwerpen vijf stukken, waaronder een houwitser. Op dien straatweg heeft de vijand zich mede in gesloten kolonne vertoond.

De kommandanten van de 1e en 15e afdeelingen bekomen bevel van den kolonel Reuther, om zich te begeven naar Borgerhout, terwijl het Instructie-bataillon en het 1e bataillon der 13e afdeeling zich voor die plaats verzamelen en het 2e bataillon der 5e afdeeling naar Merxcem afmarcheert. Een ander bataillon der 13e afdeeling staat tusschen Berghem en Borgerhout

Digitized by Google

als tusschenpunt. Men moet zich bepalen tot de verdediging van de directe approches der vesting zelve.

24 *Oct. Antwerpen.* De *Régence* heeft zich naar de citadel begeven, om den generaal CHASSÉ te kennen te geven, dat, indien hij voortging met de huizen rondom de stad te doen verbranden, het volk ongetwijfeld zou opstaan. Op deze voorstellen geeft de generaal aan den burgemeester last, al de huizen op 150 meters van het glacis des kasteels te doen afbreken, hetgeen aangenomen wordt.

Het overschot van het 8e regiment huzaren is bij het regiment n°. 6 ingelijfd.

De Hertog VAN SAXEN-WEIMAR neemt het meer bijzonder bevel over de troepen van het mobiele leger over van den generaal CORT HEIJLIGERS, die zich naar 's Hage begeeft. Het hoofdkwartier van den Hertog is te Berghem.

De kolonel REUTHER neemt van den generaal DE FAVAUGE het kommando over van de troepen voor de poort van Berghem gestationneerd. De kolonel REUTHER wordt doodelijk gekwetst.

25 *Oct.* Sterkte van het mobiele leger:

infanterie. . . 161 officieren, 11,712 man kavallerie. . . 94 » 1197 » artillerie 4 batterijen rijdende, 2 » veld-artillerie.	}	present onder de wapens.

De 1e, 15e en 17e afdeelingen infanterie marcheeren Antwerpen binnen. De Hertog VAN SAXEN-WEIMAR eene contusie aan den voet bekomen hebbende en niet langer het kommando der troepen buiten de vesting kunnende blijven voeren, wordt vervangen door den kolonel EYMAEL van de 7e afdeeling infanterie.

Ten gevolge van hetgeen in den raad van defensie, gehouden op het Kasteel van Antwerpen, besloten is, zullen de tegenwoordige stellingen behouden worden, ten einde:

1e de approches van de citadel en vesting op te ruimen en te eclaireeren;

2e om, indien in weerwil van de 100 man ter versterking van Berghem afgezonden, de tegenwoordige positie moet worden verlaten, eene nog meer geconcentreerde te kunnen aannemen; namelijk alleen genoegzaam van het glacis verwijderd, om de arbeiders, welke de wegruiming van huizen en heggen bewerkstelligen, te dekken.

Naar aanleiding van het voorgevallen gevecht en als eene wijziging der dispositie van den raad van defensie, krijgt de kommandeerende officier der troepen te Berghem bevel, zich des avonds, wanneer het vijandelijk vuur opgehouden heeft en wanneer de omstandigheden daartoe gunstig zijn,

Digitized by Google

in stilte terug te trekken en met al de troepen binnen de vesting te rukken, zoo door de Mechelsche- als door de Begijnen poort en de hulppoort der citadel. De troepen onder de orders van den kolonel SPRENGER, aan de Burgerhoutsche poort geposteerd, volgen deze beweging.

De luit.-generaal VAN GEEN heeft heden het kommando over het mobiele leger op zich genomen, hetwelk de generaal DE FAVAUGÉ geweigerd had te aanvaarden.

De generaal BOREEL ontvangt order om met de brigade ligte kavallerie naar Oosterhout te marcheeren.

In het hospitaal te Antwerpen is overleden de kolonel REUTHER, ten gevolge van zijne bekomen wonde.

26 *Oct.* Ingevolge der den vorigen dag gegeven bevelen, hebben zich de troepen van het mobiele leger, des morgens vroegtijdig voor de Roode poort geschaard, ten einde den terugtogt naar West-Wezel te beginnen, waar het hoofdkwartier in den avond van dien dag aangekomen is. De troepen bestonden uit de volgende korpsen: de grenadiers, het Instructiebataillon, de 1e, 2e en 15e afdeelingen infanterie, het 3e bataillon der 11e afdeeling, 3 batterijen artillerie, twee regimenten kurassiers en het korps lanciers. De troepen waren uiterst vermoeid en geheel gedesorganiseerd. Deze massa's zijn des avonds aangekomen te: Brecht, West-Wezel, Groot-Zundert en Loenhout.

De Prins VAN ORANJE verlaat Antwerpen.

Aanschrijving van het Departement van Oorlog, waarbij bepaald wordt, dat de generaals en kolonels, kommandeerende de brigades, tafelgelden toegekend worden, volgens besluit van Z. M. van den 22sten Sept. no. 18.

27 *Oct.* Hoofdkwartier van het mobiele leger te West-Wezel.

De generaal BOREEL, kommandant der ligte kavalerie, ontvangt bevel om met haar te Waalwijk en omliggende plaatsen te gaan post vatten.

Antwerpen. Om zes uur 's morgens gaf de generaal CHASSÉ bevel om de troepen, welke nog de stad bezetten, naar de citadel terug te doen trekken. Deze beweging, welke anderhalf uur vroeger in alle stilte en zonder dat het bijna was opgemerkt geworden, had kunnen geschieden, ging nu met groot verlies gepaard. Naauwelijks verlieten de troepen de poorten of de Belgen, onder aanvoering van NIELLON en KESSELS, trokken de stad in en zonden onze troepen een hagelbui van kogels achterna. De kolonel EIJMAEL liet op de huizen, waaruit gevuurd werd, een aanhoudend pelotonsvuur maken, onder welks begunstiging de troepen over den wal voortrukten.

Aan de Burgerhoutsche poort genaderd, moesten de troepen een gewelf-

Digitized by Google

den gang doortrekken. Zulks veroorzaakte een groot oponthoud, hetwelk veel verwarring te weeg bragt, en door het moorddadig vuur der Belgen steeds toenam. De 1e luitenant DE HAAN der 7e afdeeling infanterie, verzamelde het allereerst zijn peloton en maakte weêr een hevig vuur op de huizen, waaruit het vinnigst geschoten werd. Genoemde luitenant werd bij die gelegenheid doodelijk gewond en overleed eenige dagen daarna.

De kolonel EIJMAEL, die zich aan het hoofd der kolonne bevond, welke voor de Mechelsche poort vertoefde, tot zijne geheele afdeeling zoude voorbij getrokken zijn, ontving daarna een schot in de dij en kort daarop een tweede in de buik, ten gevolge waarvan hij eenige dagen daarna is overleden.

De troepen de Mechelsche poort voorbijgetrokken zijnde, wilde de majoor VOET insgelijks in de citadel terugtrekken, toen deze brave officier vernam, dat er nog eenige geblesseerden in de wacht aan de poort waren. Onmiddellijk liet hij halt houden, *colonne d'attaque* formeeren, en nam (daar de Belgen uit de straten naar de poort in massa waren komen opzetten) de poort stormenderhand terug, behield die zóólang tot dat de gekwetsten naar de citadel waren teruggebragt.

De troepen het kasteel bereikt hebbende, kwam eene commissie uit de stad, met den president van de Bank OSY aan het hoofd, bij den generaal CHASSÉ, en stelde eenen wapenstilstand voor, die door den generaal werd aangenomen.

Eenige bataillons der 7e, 9e en 13e afdeelingen infanterie, kregen order het arsenaal te bezetten. Niettegenstaande den wapenstilstand bleven de Belgen aanhoudend aan het vuren. De generaal CHASSÉ had ernstig bebevolen, niet terug te vuren, en liet dienaangaande van den hoek van bastion n°. 5 de witte vlag waaijen. Eenigen tijd daarna liet zich de Belgische aanvoerder KESSELS als parlementair aanmelden, en verlangde te weten, waarom de witte vlag van het kasteel wapperde. De generaal antwoordde, dat hij met een lid van het Voorloopig Bestuur een wapenstilstand had gesloten. KESSELS hiermede niet tevreden, verliet de citadel en kwam kort daarop terug met het voorstel, houdende:

1°. de ontruiming van de citadel en het arsenaal;

2°. al het matericel, dat zich op het kasteel en in het arsenaal bevond, moest blijven;

3°. de oorlogschepen, welke hij als nationaal eigendom beschouwde, moesten in hun geheel voor de stad blijven liggen;

4°. de officieren mogten hunne degens behouden; de soldaten zouden op het glacis hunne wapens nederleggen; de troepen zouden met niet meer

Digitized by Google

dan 100 tegelijk de hulppoort uittrekken, en zich binnen den tijd van twee dagen, gerekend van den dag der kapitulatie af, inschepen en naar Holland begeven. En eindelijk dat deze artikelen om 4 uur moesten zijn aangenomen, anders zoude alles als ongedaan beschouwd worden.

Van de hand gewezen!

De Belgen begonnen hoe langer hoe sterker op de troepen in het arsenaal en op de schepen te vuren. De kolonel SPRENGER liet aan den generaal CHASSÉ vragen, zich te mogen verdedigen en geweld met geweld te keer te gaan, hetgeen evenwel geweigerd werd.

De soldaten geen lust meer hebbende, om zich met het geweer in den arm te laten doodschieten, trokken in de citadel terug, in weerwil der pogingen, welke de officieren aanwendden om hen terug te houden.

De Belgen, het arsenaal met storm innemende, gaf de generaal CHASSÉ eindelijk het bevel om er op te vuren. Inmiddels was het 4 uur geworden en de tijd van den wapenstilstand alzoo verstreken.

Dit besluit aan al de schepen kenbaar gemaakt, werd het vuur te gelijker tijd geopend, en artillerie en marine schoten om het hevigst als in wedstrijd met elkander. Al spoedig ontstond er geweldige brand in de stad. Het arsenaal werd door een detachement kolonialen, gewapend met pekkransen, in brand gestoken, en weldra was het met het entrepôt, de stadsgevangenis en het kwartier van St. Andries geheel in de asch gelegd. Omstreeks 8 uur werd er last gegeven het vuur te staken. Daarna verscheen uit Antwerpen eene commissie; voor den generaal CHASSÉ gebragt, smeekte zij, het bombardement te willen doen ophouden en eenen nieuwen wapenstilstand te willen doen aangaan, welke den dag daarna gesloten werd.

De schepen, op dien dag voor Antwerpen liggende, bestonden uit:

Het fregat *Euridice*. . . . . 34 stukken.
kommandant LEWE VAN ADUARD.

De korvet *de Komeet*. . . . . 32 »
kommandant KOOPMAN.

De korvet *Proserpine*. . . . . 22 »
kommandant VAN MAREN.

De brik *de Gier*. . . . . 8 »
kommandant ZOUTMAN.

De kanonneerbooten:

N°. 2, kommandant VAN SPEIJK. . . . . 5 »
N°. 4, » SCHRÖDER. . . . . 5 »
N°. 6, » VAN MAREN. . . . . 5 »
N°. 9, » SCHUIT. . . . . 5 »

Digitized by Google

28 *Oct.* Mobiele leger. Hoofdkwartier naar 't Ginneken.

29 *Oct.* Hoofdkwartier te Ginneken. Wordt bij dagorder bekend gemaakt, dat van de onderdeelen der 1e, 11e en 15e afdeelingen infanterie is geformeerd een bataillon, onder de benaming van 1e marsch-bataillon.

De heer Gobius, directeur en kommandant der marine in het hoofddepartement der Schelde, benoemd tot opperbevelhebber der vesting Vlissingen, met den titel van Vice-admiraal.

30 *Oct.* Hoofdkwartier te Ginneken.

31 *Oct.* id. id.

Het 3e regiment kurassiers marcheert naar Teteringen en het 9e naar Oosterhout; de brigade ligte kavallerie detacheert een eskadron te Etten, een eskadron te Gilsen en een eskadron te Roosendaal. Het hoofdkwartier van den generaal Boreel zal te Etten gevestigd blijven.

Sterkte van het mobiele leger:

infanterie. . . .	232 officieren,	4511 man	}	present onder de wapens.
kavallerie. . . .	80 »	1106 »		
artillerie. . . .	»	»		

1 *Nov.* De directeur-generaal van oorlog geeft kennis van de onmogelijkheid om voor alsnog geoefende troepen naar het mobiele leger te kunnen zenden, maar belooft de troepen, die uit de citadel van Antwerpen zullen gezonden worden, van Bergen-op-Zoom derwaarts te zullen dirigeeren (Missieve no. 278).

Order van den directeur-generaal van oorlog aan 150 man van de 2e afdeeling infanterie, zich van Bergen-op-Zoom naar hun bataillon in het Ginneken te begeven.

Bergen-op-Zoom. De opperbevelhebber geeft kennis, dat de majoor Dittlinger van het 3e bataillon der 5e afdeeling infanterie, zich den 2den naar Roosendaal zoude begeven, ten einde aldaar tot nader order te verblijven.

2 *Nov.* De vestingen Bergen-op-Zoom en Breda in staat van beleg verklaard.

De Prins van Oranje vertrekt naar Engeland.

Aan den majoor Dittlinger wordt kennis gegeven, dat het eskadron huzaren te Roosendaal, alsmede de sectie artillerie aldaar gestationneerd, onder zijne bevelen zijn gesteld. In geval van terugtogt moet die hoofdofficier zich over den Oudenbosch repliceren en verder achter de Mark en Standdaarbuiten.

Kennisgeving van den inspecteur-generaal der maréchaussées, dat een honderdtal onderofficieren en manschappen van zijn korps in de zuidelijke

Digitized by Google

Provinciën thuis behoorende, heden gepasporteerd zijn en de voorposten zullen passeeren. De opperbevelhebber van Bergen-op-Zoom geeft kennis, dat de disponibele troepen, uit Antwerpen aangekomen, ter dispositie van het mobiele leger, op Wouw, Roosendaal en Etten gedirigeerd zullen worden.

Het Departement van Oorlog geeft kennis, dat de Hertog VAN SAXEN-WEIMAR zich van het fort Bath met al de successievelijk uit Antwerpen komende troepen, over Bergen-op-Zoom naar het mobiele leger zal begeven.

3 *Nov.* Het hoofdkwartier van het Ginneken naar Breda.

De post van Baerle-Nassau, bezet door een detachement kurassiers uit 's Hertogenbosch, door de Belgen aangevallen; daarvan is een man gedood, 4 man gekwetst en één krijgsgevangen gemaakt; de overigen, benevens de officier zijn ontvlugt, doch de paarden, waaronder 2 officiers- en 14 troepenpaarden zijn in het bezit van den vijand gebleven. (Dit detachement was naar Baerle-Nassau gezonden door den opperbevelhebber van 's Hertogenbosch!)

De Burggraaf VAN DER FOSSE wordt uit zijne betrekking als gouverneur der Provincie Antwerpen ontslagen.

4 *Nov. London.* Eerste conferentie, gehouden door de volmagtigden.

Hoofdkwartier. De staf en twee kompagnieën van Prinsenhage, en het Instructie-bataillon van Etten marcheeren naar het Ginneken, en het 2e bataillon der 13e afdeeling wordt van de Leur naar Prinsenhage gedirigeerd.

5 *Nov.* Een detachement van 2 officieren en 40 bereden lanciers, den 3den uit de citadel van Antwerpen te Bergen-op-Zoom aangekomen, gisteren van daar naar Roozendaal gemarcheerd, begeeft zich heden naar het Ginneken.

Sterkte van het mobiele leger:

Infanterie 274 officieren en 6776 manschappen, present onder de wapens.

NB. De 7e en 13e afdeelingen infanterie waren uit de citadel van Antwerpen en het 1e bataillon der 5e afdeeling, een deel uitgemaakt hebbende van de bezetting der citadel van Gent, uit Gorkum bij het leger aangekomen.

Het 5e bataillon der 5e afdeeling marcheert van Roozendaal naar Etten, na alvorens door een bataillon van de 7e of 9e afdeeling te zijn afgelost. De kommandeerende officier der 9e afdeeling moet zich met het 1e bataillon zijner afdeeling begeven van Wouw naar Bergen-op-Zoom, om aldaar garnizoen te houden. (Missieve n°. 504).

Komst van Prins FREDERIK in het hoofdkwartier.

Utrecht. Het korps studenten der hoogeschool heeft heden de stad verlaten, zich naar Bergen-op-Zoom begevende.

's Hage. Bij besluit van Z. M., n°. 14, is bepaald, dat de vrijwillige jagers

Digitized by Google

door de zorg van de houtvesterij opgerigt wordende, zullen worden georganiseerd, onder den naam van *Koninklijke jagers*, zijnde de stad Utrecht tot plaats van bijeenkomst der vrijwilligers bepaald.

10 *Nov.* Opening van het Nationale Congres te Brussel.

11 *Nov.* Inname van Venlo door de Belgen.

13 *Nov.* De Prins Frederik deelt ridderorden uit te Prinsenhage, Rijsbergen en Groot-Zundert.

De studenten van de hoogeschool te Leiden, zijn heden naar Breda vertrokken.

Sterkte van het mobiele leger:

infanterie. . . . 284 officieren en 6920 man } present onder de
kavallerie. . . . 96 » » 1138 » } wapens.

14 *Nov.* Dagorder n°. 18 houdende benoemingen van ridders.

15 *Nov.* Ontbinding van het Instructie-bataillon.

17 *Nov. London.* Een protokol wordt uitgegeven, betrekkelijk een wapenstilstand tusschen Holland en België.

17 *Nov.* Vereeniging te Tilburg der kolonne, die zich onder de orders van den Hertog van Saxen-Weimar naar Maastricht moet begeven; — de infanterie gekommandeerd door den kolonel Sprenger. De kolonne bestaat uit:

jagers en Algemeen depôt.	6 offic.	en 300 man.	
1° marsch-bataillon.	21 »	» 429	»
2° id. id.	19 »	» 401	»
1° bataillon, 5° afdeeling infanterie.	16 »	» 375	»
2° » 13° » »	15 »	» 337	»
3° » 13° » »	15 »	» 483	»
afdeeling kurassiers n°. 9.	22 »	» 240	»
» » n°. 1.	3 »	» 63	»
regiment huzaren n°. 6.	7 »	» 93	»
rijdende artillerie, eene batterij. . .	5 »	» 120	»
totaal generaal. . .	129 offic.	en 3243 man.	

Het hoofdkwartier van den Hertog te Eindhoven.

De Hertog ontving de volgende instructie van Z. K. H. den Admiraal en Kolonel-Generaal.

's Gravenhage den 19^den^ *November* 1830.

Ter voldoening aan de bevelen des Konings heb ik de eer Uwe Hoogheid mede te deelen, dat het Zijner Majesteits verlangen is, dat, bijaldien gij op uwen marsch op Maastricht op een gedeelte muitelingen mogt stooten, gij

Digitized by Google

ze niet dadelijk zoudt aanvallen, maar aan hun bevelhebber vooraf doen vragen, of hij het er voor houdt, dat men in een staat van wapenstilstand is? en op zijn toestemmend antwoord hem dan ook te kennen geven, dien ten gevolge dan ook geene vijandelijkheden te willen plegen, maar in overeenstemming met den bestaanden wapenstilstand eenen vrijen en ongehinderden marsch, zoowel naar Maastricht als van daar terug, te eischen. — Ingeval de muitelingen het bestaan eens wapenstilstands niet erkennen, of dien erkennende, den vrijen en ongehinderden heen- en terugmarsch der onder uwe bevelen staande kolonne niet willen toelaten, dan staat het Uwe Hoogheid vrij om zich met kracht der wapenen een weg te banen.

De Admiraal en Kolonel-Generaal,
(*get.*) Frederik.

Aan
Zijne Hoogheid den Hertog van Saxen-Weimar.

20 *Nov.* Besluit van Z. M. n°. 80, waarbij alle in- of uitvoer van goederen van of naar België strengelijk wordt verboden.

Brussel. Het Nationaal Congres neemt den wapenstilstand aan, die den 17^den^ te London is gesloten.

De vijand vertoont zich te Roosendaal en valt eene patrouille huzaren aan, waarvan de 1e luitenant van Voorst gewond en een wachtmeester gedood wordt.

21 *Nov.* De generaal van Geen marcheert met de disponible troepen in twee kolonnes naar Etten (de expeditie is sterk 3521 man), alwaar de vijand overvallen wordt. Hij begeeft zich op de vlugt en laat eenige dooden, gekwetsten en gevangenen achter. Van onzen kant wordt de luit.-kolonel Everts gewond en de sergeant-majoor Brevet, van het 2e bataillon jagers, doodgeschoten. De Belgen waren een handvol blaauwkielen sterk.

De Hertog van Saxen-Weimar rukt binnen Maastricht.

22 *Nov.* *Brussel.* Het Nationaal Congres besluit tot den monarchalen regeeringsvorm.

Hoofdkwartier van den generaal van Geen te Breda.

23 *Nov.* *Brussel.* Het Nationale Congres sluit alle leden van de familie Oranje-Nassau ten eeuwigen dage uit van eenige waardigheid in België.

24 *Nov.* Bij dagorder n°. 19 wordt aan het leger bekend gemaakt dat een wapenstilstand gesloten is.

26 *Nov.* De Hertog van Saxen-Weimar berigt, dat hij het doel zijner expeditie naar Maastricht volkomen bereikt heeft.

31 *Nov.* Bij een besluit van heden heeft Z. M. de provincie Luxemburg

Digitized by Google

van de Noordelijke provinciën afgescheiden, zoodat het Groot-Hertogdom, op hetwelk Z. M. al zijne regten behoudt, voortaan niets met ons land zal gemeen hebben, maar afzonderlijk zal worden bestuurd. De heer STIFT, administrateur der mijnen, aan wien Z. M. het bestuur over deze provincie heeft opgedragen, zal onverwijld naar zijne nieuwe bestemming vertrekken.

1 *Dec.* Bij Zr. Ms. besluiten worden de afdeelingen 1, 3, 4, 6, 15 en 16; de afdeeling kurassiers n°. 2 en het regiment huzaren n°. 8 opgeheven.

2 *Dec.* De Hertog VAN SAXEN-WEIMAR doet het voorstel om de schutterij van Tilburg te ontwapenen.

5 *Dec.* Het mobiele leger is sterk:

426 officieren, 11,866 manschappen en 2111 paarden.

12 *Dec.* 429 officieren, 11740 manschappen, 2196 paarden.
19 *Dec.* 427 » 11684 » 2190 »
26 *Dec.* 433 » 12055 » 2387 »

1 *Jan.* 1851. Sterkte van mobiele leger:

423 officieren 11748 manschappen en 2496 paarden.

2 *Jan.* Dood van den gouverneur van Luxemburg, WILMAR.

Maastricht. In den nacht van den 1sten op den 2den zijn eenige schoten gelost op de schildwachten, welke dadelijk door het vuur uit de vesting werden beantwoord, waarop de vijand onmiddellijk terugtrok.

13 *Jan.* De kommandeerende generaal ontvangt eene missieve van den kolonel-generaal, waarbij bevolen wordt, het mouvement, hetwelk het mobiele leger op Maastricht zoude doen, uit te stellen, en zulks op grond van eene depêche, op den 12den 's avonds uit London gekomen, houdende, dat de gevolmagtigden der vijf mogendheden verklaard hebben, dat zij het verbreken der wapenschorsing niet zouden dulden; dat de vijandelijkheden tegen Maastricht gestaakt moeten worden, en dat de troepen der opstandelingen op den 20sten Januarij binnen de liniën moeten teruggetrokken zijn, waar deze zich op den 21sten November bevonden.

15 *Jan.* Sterkte der schutterij:

46 officieren en 2099 manschappen.

Sterkte van het leger:

458 officieren, 13308 manschappen, 2623 paarden.
23 *Jan.* 463 » 13827 » 2843 »
1 *Febr.* 470 » 14146 » 3092 »

2 *Febr.* Heden ochtend kwam GRÉGOIRE met zijn troep van Brugge te Gent aanrukken en marcheerde onder het geroep van: »*Leve de Prins van Oranje!*" de stad binnen. GRÉGOIRE begaf zich naar het gouvernementshuis en wilde

Digitized by Google

den gouverneur dwingen, om den Prins van Oranje uit te roepen. Deze weigerde. Grégoire ging daarop weder naar buiten bij zijn troep. Een post van de pompiers werd overweldigd, maar tegen den middag waren de pompiers in goeden getale met twee stukken geschut verzameld. Er werd losgebrand en in een oogenblik was Grégoire met zijn troep verstrooid. Hij is den 3den van Ecloo gevankelijk binnen Gend gebragt. De overige officieren en eene kompagnie van 150 man zijn mede gevangen genomen.

3 *Febr.* De Hertog van Nemours is den 3den dezer door het Nationaal Congres tot Koning van België uitgeroepen.

6 *Febr.* Sterkte van het leger:

	474	officieren,	14177	manschappen,	3099 paarden.
13 *Febr.*	476	»	14507	»	3093 »
	(41	»	2311	man schutterij daaronder begrepen.)	
20 *Febr.*	483	»	14765	manschappen,	3096 paarden.
27 *Febr.*	539	»	16526	»	3064 »

2 *Maart.* De opperbevelhebber klaagt in zijn rapport aan Oorlog, dat de kaders der bataillons schutterijen slecht zijn, en stelt derhalve voor, bij ieder bataillon twee of drie officieren te doen detacheeren, en wel voornamelijk de dienst van adjudant en adjudant-onderofficier door militairen te doen waarnemen.

6 *Maart.* Sterkte van het leger:

	535	officieren,	16523	manschappen,	2773 paarden.
13 *Maart.*	530	»	16663	»	3260 »
	(60	»	2939	man schutterij daaronder begrepen.)	
20 *Maart.*	541	»	16836	manschappen,	3311 paarden.

Digitized by Google

IETS OVER DEN MELVILL-KOGEL [1].

(INGEZONDEN.)

De hooge verwachting, welke de panégyrist van het oorspronkelijk denkbeeld des heeren MELVILL, omtrent het nieuw uitgedachte holle projectiel schijnt te koesteren, heeft ons genoopt eens te onderzoeken, in hoe verre die uitvinding voor eene toepassing vatbaar is, daar ons niet zoo dadelijk is gebleken, welke bijzondere voordeelen zij zal kunnen opleveren.

Gezegd onderzoek, benevens de door ons daaruit gemaakte gevolgtrekking, onderwerpen wij hierbij aan het oordeel der lezers.

Ten einde nu naar behooren te kunnen nagaan, welke grootere voor- of nadeelen de Melvill-kogel boven den puntkogel aanbiedt, zijn de navolgende hoofdpunten door ons in beschouwing genomen:

a. De tegenstand der lucht, met betrekking tot den vorm en het gewigt des kogels;

b. De aanvankelijke snelheid, de vervorming en het indringingsvermogen;

c. De afwijkingen.

a.) Hoewel de Melvill-kogel, dien wij in het vervolg ook ring zullen noemen, door zijne kleinere voorvlakte, minder tegenstand aan de lucht zal bieden, mag hieruit nog niet worden besloten, dat hij in zijne baan, eene geringere vertraging zal ondergaan, daar buiten zijne snelheid, wel degelijk zijn gewigt in rekening moet worden gebragt.

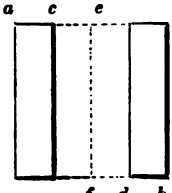
Gesteld namelijk, dat ring en volle kogel dezelfde aanvankelijke snelheid bezitten, dan zullen zij, juist om hunne gelijke verhouding tusschen

(1) Bij het opnemen van artikels, welke aanleiding geven tot gedachtewisseling over dit of dergelijke onderwerpen, behoudt de Redactie zich haar eigen oordeel voor; te meer, daar in dit geval ontegenzeggelijk veel afhangt van den uitslag der genomen of nog te nemen proeven, welke ten gevolge van niet voorziene omstandigheden, meer dan eens de meest juiste theoretische beschouwingen hebben gelogenstraft.

De Redactie.

Digitized by Google

voorvlakte en gewigt, gedurende den af te leggen weg, ten gevolge van opgemelden tegenstand, eene gelijke vermindering in snelheid moeten ondervinden. Want aangenomen, dat de voorzijde van beide kogels plat zij, hetgeen zonder merkbaar verschil zal mogen geschieden, om tot eene vergelijking te geraken, zoo kunnen wij in nevenstaande figuur, den vollen

kogel door cilinder *ab* en den ring door hollen cilinder *acdb* voorstellen en wel beide van gelijk hoogte, daar er geene redenen bestaan, waarom de eene kogel langer dan de andere kan worden gemaakt. Indien wijders wordt gesteld, inhoud $ab = I$, inhoud uitholling $cd = I_1$, inhoud $acbd = I_2$, straal $ae = R$, straal $ac = r$ en hoogte of lengte $ef = l$ zoo heeft men:

$$I : I_1 = l \times R^2 \pi : l \times r^2 \pi = R^2 \pi : r^2 \pi$$
$$I - I_1 : I = R^2 \pi - r^2 \pi : R^2 \pi$$
$$I_2 : I = (R^2 - r^2) \pi : R^2 \pi,$$

dat is: de inhoud of het gewigt des kogels vermindert in dezelfde verhouding als het achter- of voorvlak verkleint. — Brengt men hiertegen in, dat onze tirailleurkogel op verre na geen vol ligchaam uitmaakt, zoo zullen echter de canelures, die vooral in den ring zullen moeten worden aangebragt, in eene nadeeligere verhouding komen te staan, wegens de geringere zwaarte van het projectiel; terwijl verder de tirailleurkogel nimmer tot vergelijk moet worden genomen, daar men bij hem het beginsel niet genoegzaam in acht genomen heeft, in de gunstigst bevonden afmetingen, de grootste massa te vereenigen.

Levert dus de uitboring, om bovenvermelde redenen, geene voordeelen op, de vorm, die daardoor aan het projectiel wordt gegeven, zal daarentegen ongunstig werken op zijne snelheid, daar de ring niet als de volle kogel zijne baan opent met een punt, maar met zijn ringvormig vooreinde; terwijl daarenboven de wrijving der luchtdeeltjes langs den binnenwand geenszins de snelheid zal bevorderen. Het eenige geringe voordeel dat hier de uitholling oplevert, bestaat daarin, dat zich alsdan achter den kogel geen luchtledig kan vormen, hetgeen bij volle kogels een der hoofdoorzaken is, waarom, bij zeer groote snelheid, de tegenstand der lucht sterker aangroeit, dan volgens de daarvoor aangegevene wet; om deze laatste reden is het dan ook aan te bevelen, den achterkant des kogels eenigzins af te ronden, tot betere toevloeijing der lucht.

b.) Indien het aanbrengen van een klosje niet zulke bezwaren aanbood, zou daarin het grootste voordeel van den ring mogen gezocht worden, wijl alsdan, aan dit projectiel, wegens zijn minder gewigt, eene grootere snel-

Digitized by Google

heid kon worden gegeven en welke het ook langer zoude behouden, doordien hier alleen het vlak van tegenstand ware verkleind, terwijl dat, waartegen de voortdrijvende kracht werkt, dezelfde grootte bleef behouden. Doch het is genoeg bekend, dat men zelfs van de geringste toevallige en veelal niet te voorziene afwijkingen in stand, zamenstel of verbinding van een tusschen kogel en lading geplaatst ligter en kleiner voorwerp, de ongunstigste gevolgen heeft te verwachten, wijl zich op dat voorwerp de eerste geweldige uitwerking van het kruidgas doet gevoelen, alvorens de traagheid van den kogel is overwonnen. Wat een dusdanig geplaatst ligchaam te lijden heeft en hoe weinig men op de veronderstelde werking van het buskruidgas staat kan maken, heeft de Minié-kogel met zijn ijzeren dopje reeds genoegzaam bewezen. Goede en voortdurend zekere uitkomsten heeft men dus wel niet te verwachten van een klosje van hout, leder of karton, daar dit, slechts aan zijnen rand ondersteund, bezwaarlijk den eersten aandrang van het gas voldoende zal kunnen weêrstaan, tot de kogel in beweging is gebragt, en of verbrijzeld zal worden, of naarmate zijner buigzaamheid, in of door den kogel zal worden gedreven, waardoor de ring eene ongelijke en te sterke uitzetting zal verkrijgen en soms nog over zijne baan door het vastgehecht klosje of deelen er van zal worden vergezeld. In alle geval moet de werking van het ontbrande buskruid zich al zeer gunstig over de geheele oppervlakte van het sluitstuk hebben verdeeld, zal niet aan vorm of baan des kogels eenig nadeel worden toegebragt. Wordt nu aan het klosje meerdere dikte en sterkte gegeven, zoo zal zulks slechts ten koste der zoo voordeelige grootere snelheid kunnen geschieden, zonder den kogel minder afhankelijk van zijn sluitstuk te maken.

Aangenomen echter, dat er een klosje te vinden zij, dat eenige goede vereischten bezit, zoo zoude men, tot het verkrijgen van dezelfde groote aanvankelijke snelheid, bij een' gelijken tegenstand der lucht, met evenveel grond kunnen beproeven, eenen opgeklosten puntkogel van 2 $(R - r)$ middellijn (zie de figuur) uit een geweer van het kaliber des rings, te schieten, zonder daarbij in de, ook nog later te vermelden nadeelen van dat holle projectiel te vervallen.

Hoe men verder de uitzetting slechts ten naastenbij zal kunnen regelen, blijft voor ons een raadsel. Moet het klosje zulks verrigten, door eene in de uitholling grijpende cilindervormige verhooging, zoo is te voorzien, dat het er zich te vast aan zal hechten, vooral bij verloopende trekken. Berust echter de uitzetting alleen op de traagheid der ligchamen, zoo blijft het even onverklaarbaar, waarom de drukking van het kruidgas, het lood zal kunnen dwingen, liever even de trekken te vullen, dan zich ook naar de binnen-

Digitized by Google

zijde uit te zetten, alwaar het niet den minsten tegenstand zal ontmoeten. Waarschijnlijker is het echter, dat zulk een verzwakt ligchaam, — indien ten minste de uitholling van beteekenis wil zijn, — den geweldigen druk van het gas niet zal kunnen weêrstaan, maar te sterk in de trekken zal worden gedrongen, eene algeheele vervorming zal ondergaan en de uitholling haren zoo noodzakelijken regelmatigen vorm zal verliezen; want wat die druk vermag, zien wij het best bij den zoo goed als vollen Pritchett-kogel, wiens achtereinde, niet voorzien van canelures en slechts van eene kleine uitholling tot het behoorlijk verplaatsen van het zwaartepunt, toch genoegzaam in elkander wordt gedreven, dat het lood in de trekken komt te sluiten, alvorens de punt in beweging is gebragt. Ook kan men zulks waarnemen, bij onzen, aan de achtereinden zoo dikwerf misvormden tirailleurkogel, met zijne te dunne wanden, te groote uitholling en zeer nadeelig kegeltje.

Wat het indringingsvermogen aanbetreft, behoeft men slechts te wijzen op de buitengewone groote snelheid, die de ring zoude moeten verkrijgen, om zijne zoogenaamde hoeveelheid van beweging met die des puntkogels te kunnen vergelijken en tevens op den daarvoor ongunstigen vorm van zijnen voorkant, daar het doel over een' grooteren omvang en met meerdere punten te gelijk zal worden getroffen. Behoudt de ring nogtans de noodige kracht om, zelfs op verre afstanden, een man buiten gevecht te stellen, zoo mag hier echter niet geheel uit het oog worden verloren, dat de wetenschap er nog steeds op uit is, een dekkingsmiddel te vinden, dat zelfs den wentelkogel zal kunnen weêrstaan, en men daarom niet te schroomvallig kan wezen, ieder verlies aan gewigt des kogels tegen te gaan en zelfs niet zoo spoedig tot het aannemen van kleinere kalibers te besluiten, hoewel vooralsnog, de zoo bijzonder groote voordeelen der groote kalibers niet voldingend zijn bewezen.

c.) Door den grooteren omvang van den Melvill-kogel, met betrekking tot zijn gewigt en door de uitgebreidheid zijner begrenzende vlakken, zal dat projectiel aan de daarvan afhankelijke afwijkingen ook meer onderworpen moeten zijn. Vooreerst zal de ring, om gezegde reden, door de wenteling om zijn lengteas, eene grootere afwijking naar de zijde dier beweging moeten ondergaan, welke afwijking zelfs buitengewoon zoude wezen, indien niet de door het midden des kogels heenstrijkende luchtzuil zulks gedeeltelijk verhinderde. Aan deze zuil zal ook het bestrijkende der kogelbaan moeten worden toegeschreven, wijl de kogel daarop met een gedeelte van zijn binnenwand komt te rusten en aldus aan de lucht nog een tweede vlak zal aanbieden, om zijnen val te vertragen. Verder zal de wind een

Digitized by Google

allerongunstigsten invloed op de baan kunnen uitoefenen. Waait hij namentlijk loodregt op het rigtvlak, zoo zal, daar holle en volle kogel een even groote oppervlakte van ter zijde aanbieden, het ligtste projectiel wel het meeste afwijken, doch hierbij blijft het ten minste nog steeds evenwijdig aan zijne vorige rigting; snijdt echter de wind het rigtvlak van voren volgens een scherpen hoek, zoo wordt ook nog een gedeelte van den binnenwand door hem getroffen, waardoor nu de scherpe voorkant niet naar voren gerigt zal blijven, maar de ring eene wenteling om een zijner kleine assen zal moeten ondergaan. Wijders zal de meerdere wrijving der luchtdeeltjes langs meergemelden binnenwand, de wentelende beweging tegenwerken, hetgeen een verkleinen van den hellingshoek der trekken en dus weder meerdere afwijking en een slechter schot op verre afstanden ten gevolge zal hebben. Ook zullen nog tot de afwijking bijdragen, de reeds bestaande gallen en oneffenheden in de uitholling, of wel die, welke zullen ontstaan, door de vroeger verklaarde ongelijke uitzetting van het lood.

Behalve al hetgeen hierboven verhandeld is, zoude men nog over onderscheidene andere punten als: het verzwakken van den kogel, door de hier zoo noodzakelijke canelures; de behoorlijke verplaatsing van het zwaartepunt, om het kantelen te beletten, zonder de uitholling te verkleinen; het moeijelijke eener omvatting van den voorkant door den laadstok, ten einde den scherpen rand niet te beschadigen; het bezwaarlijke eener bevestiging van het klosje aan den kogel; het nadeelige van een projectiel, dat uit meer dan één stuk bestaat enz., in nadere beschouwing kunnen treden, welke niet anders dan tot meerdere bevestiging zoude dienen, dat de Melvill-kogel den toets der vergelijking met den puntkogel niet kan doorstaan. Doch wij vermeenen reeds genoeg te hebben gezegd, om te kunnen beweren, zoolang geene bewijsgronden er tegen worden aangevoerd, dat, welke verbeteringen nog aan het holle projectiel aan te brengen zijn, men nimmer tot die voldoende uitkomst zal kunnen geraken, om den puntkogel te verdringen, daar men bij den ring, steeds op eenen valschen grondslag zal moeten blijven voortbouwen.

M.

Digitized by Google

EEN WOORD OF WAT, BIJ GELEGENHEID DER DEZER DAGEN PLAATS GEHAD HEBBENDE GARNIZOENSVERWISSELING.

»Het is eene bekende daadzaak, dat het de pligt van den Arts is, niet »alleen om de ziekten te genezen, door welke het menschelijk ligchaam kan »worden aangedaan; maar ook door zijne raadgevingen dezelve zoo veel »in zijn vermogen is voor te komen. Het laatste is eene tweede niet minder »gewigtige, en nog veel menschlievender pligt, die evenzeer op hem rust; »doch die ook door de belangloosheid, welke er in ligt opgesloten, eene »meerdere zelfvoldoening aan hem verschaft. Jammer maar dat zulks niet »immer uit dit oogpunt beschouwd wordt." Deze, in 1838, door mijnen hooggeachten leermeester en innig geliefden vaderlijken vriend, wijlen D^r. A. G. VAN ONSENOORT, ter neder geschrevene woorden, spoorden mij aan, bij gelegenheid der *naar* en *uit* ZEELAND gezonden en vertrokken bataillons infanterie en kompagniën artillerie, enkele beschouwingen mede te deelen, welke, naar mijne meening en ondervinding, gedurende een 4½-jarig verblijf in die Provincie, zouden kunnen strekken ter bevordering van den gezondheidstoestand der troepen in de Provincie Zeeland gestationneerd. Ik zal deze beschouwingen door de volgende punten doen voorafgaan: 1°. welke mijne meening is, over het al of niet wenschelijke eener jaarlijksche verwisseling der in Zeeland garnizoen houdende troepen; om daarna, 2°. met een enkel woord over eenige voorbehoedmiddelen, tot voorkoming van ziekten, te gewagen; en 3°. iets omtrent den aard der onder de militairen in Zeeland heerschende ziekten mede te deelen.

Dat ik voor deze regelen of wat een plaatsje in den *Militaire-Spectator* verzoek, en mijne beschouwingen niet in een onzer geneeskundige tijdschriften plaats, verklaart zich daardoor, dat ik vermeen, langs dien weg beter mijn doel te zullen bereiken, namelijk: »dat ik" (om nogmaals de woorden van mijnen onvergetelijken chef VAN ONSENOORT te bezigen), »aan de verdedigers van »Koning en Vaderland, ofschoon ik van de armee verwijderd en in het »burgerlijke leven wedergekeerd ben, alhoewel op eene indirecte wijze, »toch nog eenigermate tot nut zal kunnen strekken."

Digitized by Google

En nu ter zake :

A. Wanneer er zich, in hetzelfde jaar der aankomst van de troepen in de Provincie Zeeland, geen ongewone ziekteverschijnselen hebben opgedaan, en men de manschappen alzoo als geacclimateerd zoude kunnen beschouwen (zooals onder anderen het geval is geweest in de jaren 1845—1846 met het 8e regiment infanterie ; — ten minste wat de te Vlissingen garnizoen gehouden hebbende bataillons betreft), zou ik het verkieslijk achten zoodanige troepen niet jaarlijks te verwisselen, maar ze liever een jaar of wat in die oorden te doen verblijven. Hebben echter de manschappen, aan de *in Zeeland endemisch-heerschende* koortsen geleden, dan zoude ik er bepaald tegen zijn, die menschen langer dan één jaar aldaar te doen verblijven, dewijl de ervaring maar al te zeer leert, dat, indien men, een korteren of langeren tijd, door die zoogenaamde »Zeeuwsche" koorts is aangetast geweest, er eene zekere hebbelijkheid (*habitus*) in de bewerktuiging ontstaat, welke tot gedurige wederinstortingen (*morbi offensio*) aanleiding geeft ; welke hebbelijkheid niet weinig vermeerdert, door de neêrgedrukte gemoedsgesteldheid, welke de NIET-*Zeeuwen* bevangt, als zij het vooruitzigt hebben, langer dan een jaar in Zeeland te moeten doorbrengen.

Met het oog op hetgeen plaats gehad heeft, met het 8e regiment infanterie, — waarvan ik boven met een enkel woord gewaagde — nà Mei 1846, zou ik het wenschelijk achten, dat aan de troepen, welke een jaar of langer in Zeeland hun verblijf hielden, bij het betrekken van andere garnizoenen, zoo veel doenlijk die oorden onzes vaderlands ten deele vielen, welke *droog* zijn en wier bodem *zanderig* is ; dewijl, indien men uit Zeeland komende troepen in Amsterdam, Helder, Hoorn, Groningen of dergelijke, tot tusschenpoozende koortsen aanleiding gevende garnizoenen plaatst, de menschen jaren achtereen sukkelende blijven, en maar niet op hun verhaal kunnen komen.

B. Ten opzigte der te nemen voorbehoedmiddelen, heb ik het mij, tijdens mijn verblijf in Zeeland, steeds ten taak gesteld, ieder' nieuwaankomenden korpskommandant te verzoeken, de manschappen niet te vroeg op het exercitieterrein te doen aantreden ; hen, vóór dat zij de kazerne verlieten, door het nuttigen van voedsel te doen ontnuchteren ; indien er op het glacis moest worden geëxerceerd (zooals in mijn tijd te Vlissingen het geval was), zulks niet te doen vóór dat de nachtdaauw geheel was opgetrokken, immers de menschen niet aan het nat en koud worden hunner voeten bloot te stellen ; bij herhaalde regimentsorders, de manschappen voorzigtigheid aan te bevelen, warm of bezweet zijnde, in het

Digitized by Google

te schielijk of onmatig drinken van koud (in Zeeland veelal met kleiaarde bezwangerd) water, in den herfst zich te onthouden, of ten minste maar spaarzaam gebruik te maken van ooft, komkommers en dergelijken; voorts tegen dronkenschap te waken; tot dat einde te trachten wat meerder vleesch in de menage te verschaffen, dan den soldaat te veel geld in de handen te laten, om dit aan den jenever te verspillen, die overal veel, doch in Zeeland stellig aan de gezondheid het meeste kwaad berokkent (1).

Kon men er iets op vinden, om aan de in Zeeland gestationneerde troepen een kwart of halve flesch wijn daags » per man" te verstrekken, en de jenever uit dat gedeelte onzes vaderlands geheel en al verbannen, ik houde het voor bijna zeker, dat een deugdzaam, zoo niet het beste voorbehoedmiddel tegen de Zeeuwsche koorts zoude gevonden zijn; en er eene, niet te versmaden bezuiniging, wat de verpleegkosten der zieken in en buiten de hospitalen betreft, daarvan het gevolg zoude wezen (2).

C. Wat den aard betreft der onder de militairen in Zeeland heerschende ziekten, tijdens ik aldaar met de dienst belast was, het waren vooral de gastrische complicatiën welke het meest heerschten, en was het verloop (*typhus*) der vergezellende koorts meestal de tusschenpoozende (*intermittens*), en wel meer bepaaldelijk den alle- of anderendaagschen, en zeer zelden den derdendaagschen vorm aannemende.

De oorzaken dier, zoo bepaald aan Zeeland eigene (*endemische*) tusschenpoozende koortsen, zullen wel hoofdzakelijk in de plaatselijke gesteldheid der eilanden aan den mond der Schelde, die de provincie Zeeland uitmaken, moeten gezocht worden; overal toch, waar lage moerassige landen, aan de monding van rivieren gelegen, aan overstroomingen bij eb en vloed blootgesteld zijn, heerschen veelvuldig moeraskoortsen.

D. Hieruit volgt, ten slotte, de inwerking dier schadelijke magten zoo onschadelijk mogelijk te doen worden. Ter bereiking van dit doel reken ik te behooren het door mij sub B. aangestipte; voorts dat men den manschappen, welke in Zeeland wachten moeten betrekken, zóó veel nachten mogelijk vrij late, iets wat ik geloof dat te Vlissingen, ten minste tijdens ik mij aldaar

(1) Aangenaam is mij de herinnering, dat ik, gedurende mijn verblijf te Vlissingen, van November 1845 tot 1°. Mei 1850, door al de chefs van korpsen, zoowel bij zee- als landmagt, niet alleen mijne voorstellen zag goedkeuren, maar ze ook zag ten uitvoer leggen.

(2) Ik heb op dit oogenblik een staat voor mij liggen, waarop het bedrag der kosten van behandeling, van iederen zieke daags, *binnen* het hospitaal te Vlissingen à $0,04\frac{4}{100}$ voorkomt; hetwelk over een tijdvak van 3 jaren (1846, 1847 en 1848), een totaal van *f* 5174,36, *en dat enkel voor geneesmiddelen* uitmaakt. Over diezelfde jaren bedroegen de kosten voor de, in de *buitendienst*, behandelde zieken *f* 2326,05½, waarvan *f* 400,61½ voor het korps mariniers.

Digitized by Google

bevond, niet genoeg kan worden in acht genomen; alstoen toch bestond het infanterie-garnizoen uit 2 niet zeer sterke bataillons, waarvan eene kompagnie naar Veere, en twee detachementen naar Middelburg en Rammekes gedetacheerd werden. De weinig overblijvenden dier twee bataillons, moesten echter dagelijks de noodige manschappen leveren voor het betrekken eener, door een officier gekommandeerd wordende hoofdwacht; eene door een onder officier gekommandeerd wordende vrij sterke wacht, moest 's Rijks werf, dok en magazijnen bewaken; vier poorten (de Rammekes-, Duin- en twee Waterpoorten) waren van wachten voorzien, en eene kazerne-politie-wacht daarenboven, maakte het den dienstdoende manschappen zeer moeijelijk, en gaf gereede aanleiding, dat »herstelde koortslijders" spoedig en dikwijls instorteden (*recidiveerden*). Dat recidiveren komt, bij een eenigzins aanzienlijk getal zieken in Zeeland, te gereeder voor, dewijl de menschen te veel lijden door het evacuëren naar elders. Indien toch een uit Breskens, Middelburg, Neuzen of Veere, op Vlissingen geëvacueerde lijder weder naar Bergen-op-Zoom en van daar op Breda en soms achter den Moerdijk moet worden gedirigeerd, dan kan het niet missen, dat zijne doeltreffende behandeling vertraging ondervindt; en dat zoodanige lijder, wanneer hij eindelijk bij zijn korps als zoogenaamd »hersteld" terugkomt, weder spoedig in de ziekeninrigting moet worden opgenomen, en hij gevolglijk, als een waar *mobilum perpetuum*, het mouvement der zieken in de zieken-inrigting aanzienlijk doet zijn.

Van het grootste belang acht ik het dus, gelijk ik zulks reeds, eenige jaren geleden, aan den toenmaligen inspecteur-generaal van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt betoogde: dat er te Vlissingen een hospitaal mogt worden daargesteld, waarin op zijn allerminst 400 à 500 zieken doeltreffend zouden kunnen verpleegd worden; waardoor dan tevens eene niet onaanzienlijke besparing van geldelijke uitgaven zoude plaats grijpen, welke nu het »van Zeeland naar elders evacueren" noodwendig na zich sleept. Dat dit getal van te evacueren lijders, bij het eenigzins toenemen van zieken, nog al iets beduidt, blijkt daaruit: dat door mij, van 1846 tot 31 Maart 1850, bij evacuatie uit Breskens, Middelburg en Neuzen ontvangen werden 759 lijders; wordende, over dat tijdvak, van Vlissingen naar Bergen-op-Zoom, Breda, Middelburg en Utrecht 1650 lijders geëvacueerd; en dat op een getal van 7785 zieken, welke door mij van 1 Januarij 1846 tot ultimo Maart 1850 in het hospitaal verpleegd en behandeld werden. — Het getal der in de buitendienst behandeld geweest zijnde militairen, benevens hunne vrouwen, kinderen en dienstboden, beliep over diezelfde 4¼ jaren 2475 zieken.

Digitized by Google

Omtrent het door mij gedane voorstel heb ik nimmer iets vernomen; trouwens *van die zijde* verwachtte ik wel niets anders. Toen toch stond de geneeskundige dienst onder het beheer van een' chef, bij wien het »*nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis!*" sedert jaren eene *idée fixe* was; en daar de man mij, bij schrijven van den 23sten November 1848, n°. 234, als zijne meening had te kennen gegeven: »dat de geneeskundige dienst te Vlissingen, van geringen omvang (nietsbeduidend?) was," zoo kon hij, bij de ontvangst der voorstellen van een zijner Inférieuren, over die voorstellen en over dien voorsteller, wel niet anders denken en zeggen, dan PHILAMINTE, in de *Femmes savantes* van MOLIÈRE,

»*Si vous jugez de cela tout autrement que nous,*
»*C'est que nous le voyons par d'autres yeux que vous.*"

AMERSFOORT,
11 Mei 1838.

De gepensionneerde militaire geneesheer,
W. C. VAN LEERSUM.

DE OPLEIDING DER INFANTERIE.

Naar aanleiding van:

Ueber den Einflusz der neuen Feuerwaffen auf die Taktik im Allgemeinen und die Organisation und Ausbildung der Infanterie im Speziellen. Von einem Preuszischen Infanterie-Offizier. Berlin. Verlag von A. BATH. 1837.

Wij hebben in dit korte geschrift, dat slechts 77 bladzijden telt, eene menigte opmerkingen en beschouwingen aangetroffen, die, ofschoon er ook eenige daarvan voor tegenspraak vatbaar mogen zijn, van een helder inzigt getuigen, en eene belangrijke lectuur opleveren voor een ieder, die het gewigtige militaire vraagpunt van den tegenwoordigen tijd, naauwlettend wil bestudeeren. Wel heeft de Schrijver bij zijne bespiegelingen over den invloed op de organisatie der infanterie meer bepaaldelijk de Pruissische op het oog gehad; maar de denkbeelden, welke hij daarbij ten grondslag ligt, zijn even goed op alle armeeën van toepassing.

Een kort verslag van den inhoud moge tot aanbeveling van eene nadere lezing strekken

In de inleiding geeft de Schrijver eerst een overzigt van de technische vorderingen, welke de vuurwapens, sedert hunne eerste invoering gemaakt hebben, en de daaruit gevolgde veranderingen in de taktiek. Hij toont

Digitized by Google

aan, hoe de geschiedenis der krijgswetenschap het leert, dat die veranderingen meestal zeer langzaam werden ingevoerd, hoe het oude gewoonlijk eerst na vele jaren plaats maakt voor het nieuwe en betere; hoe de uitvinding van het buskruid, van het steenslotgeweer, van den ijzeren laadstok, van de vechtwijze *en tirailleur*, van de kolonne-formatie, van het percussie-slot enz., alle verscheidene jaren noodig hadden, om hunne uitwerking op de organisatie, bewapening en vechtwijze te doen gelden. Hetzelfde zegt hij, heeft nu weder plaats. Sedert langen tijd zijn de hoogstgewigtige verbeteringen in het infanterie-geweer bekend, en toch vinden wij de taktiek der infanterie nagenoeg op hetzelfde standpunt, waarop zij voor veertig jaren stond. Van groot gewigt is dus de vraag, of het ontzaglijke onderscheid tusschen de bewapening van den vroegeren tijd en den tegenwoordigen, niet een gewigtigen invloed zal uitoefenen op de taktische verhouding, de organisatie, de sterkte der verschillende wapens en de oefening der troepen.

Wij zullen den Schrijver niet volgen in den geheelen gang zijner beschouwingen, waarvan hij-zelf in den aanvang zegt, dat zij de vraag niet zullen oplossen, maar willen alleen maar de hoofdbeginselen, waardoor hij zich bij die beschouwingen laat leiden, in weinig woorden aangeven.

1. De vuuruitwerking is de hoofdkracht der infanterie, en al hare taktische vormen moeten er toe leiden, haar zooveel mogelijk tot de aanwending daarvan in staat te stellen.

Eene der gevolgtrekkingen, waartoe de Schrijver bij het behandelen van dit punt geraakt, dat namelijk de aanval met de blanke wapenen in de toekomst veel zeldzamer zal voorkomen dan vroeger, kan welligt op goede gronden betwijfeld worden. Dáár waar de gedekt staande verdediger door zijn voortreffelijk vuurwapen den aanvaller op zulk een grooten afstand bereiken kan, dat de poging om door het vuurgevecht te overwinnen, voor den laatsten eene hopelooze onderneming zou zijn, zal waarschijnlijk een stoute aanval met de bajonet in vele gevallen de eenige mogelijke kans op een goeden uitslag geven. Dat evenwel, in het algemeen genomen, in het vuurwapen de grootste kracht der infanterie ligt, is niet te ontkennen.

2. Daaruit volgt noodzakelijkheid, om de tweegelederen stelling bij de infanterie in te voeren, en haar grondig te oefenen in de formatie en gevechtswijze der kompagnies-kolonnes.

De voordeelen der tweegelederen stelling en van het daardoor versterkte vuur in massa, toont de S. aan door voorbeelden, ook uit den veldtogt in de Krim. Hij trekt te velde tegen de Pruissische formatie, waarbij het derde gelid tot tirailleurs gebruikt wordt, en wijst op het voorbeeld van andere Europesche legers in dit opzigt.

Digitized by Google

Wat de vechtwijze in verstrooide orde aangaat, zegt hij onder anderen:

»De eerste grondregel, die geboren werd toen de infanterie het verbeterde wapen in handen kreeg, en dien men bij alle inspectiën en alle manoeuvers hoorde herhalen, was:

»Hoe beter wapen de schutter bezit, des te minder tirailleurs heb ik noodig om mijn doel te bereiken. Daarom, weest regt zuinig op uwe tirailleurs, want hoe minder gij er uitzwermt, des te meer behoudt gij er in de hand.

»Dien grondregel evenwel verklaren wij bepaald den oorlog, en zeggen:

»Hoe beter wapen de soldaat in handen heeft, des te meer nadeel kan hij er den vijand mede toebrengen, en hoe meer nadeel hij hem toebrengen kan, des te meer tirailleurs moet ik oplossen."

»De eerste regel is evenwel zoo lang en zoo consequent in ons leger (het Pruissische) gepredikt, dat hij reeds zijne vruchten gedragen heeft. Bij de kleine velddienst-oefeningen, de kleine manoeuvers in de garnizoenen enz., is dat al duidelijk op te merken. Men ziet het dikwijls genoeg, hoe eene vijandelijke positie, een defilé, een dorpsrand, die bijvoorbeeld, door eene afdeeling van 50 man wordt aangegrepen, eerst slechts een zeer korten tijd door eene tirailleursectie (10 man) beschoten wordt, waarop zich de aanvoerder dan met de overigen in gesloten massa met de bajonet op de tegenpartij werpt. Doch wat doet deze? Hij bezet eveneens zijne positie, zijn defilé, zijn dorpsrand met 5 rotten, en als de vijand tot den aanval vooruitrukt, geeft hij hem met zijne overige 20 rotten een salvo.

»Of gaan wij op de exercitie-plaats eener brigade, die zich in drie opvolgende onderdeelen tot den aanval voorbereidt.

»Een bataillon vormt de voorhoede. Het zendt twee kompagnieën vooruit om het gevecht in te leiden, twee kompagnieën volgen in gesloten orde. De twee eerste ontwikkelen ieder twee tirailleurgroepen, versterken die nogmaals met twee, dat maken acht groepen van 10 man, 80 tirailleurs. Nadat deze ieder twee patronen »verknald" hebben, rukken de beide gesloten kompagnieën tot den aanval met de bajonet voor, worden afgeslagen, de twee vleugel-kompagnieën dekken den terugtogt door de salvo's, en intusschen rukken de drie bataillons der tweede afdeeling vooruit, maken, zoodra zij in de tirailleur-linie, dat is, binnen het bereik van het vuur des vijands aangekomen zijn, halt, deploijeeren en geven salvo's, waarop óf de vijand als geslagen beschouwd en met zes tirailleurgroepen vervolgd wordt, óf de derde linie volgt, voert het bekende doortrekken der linie uit, en attakeert met de bajonet, met tirailleurs in de intervallen.

»Al deze bewegingen worden in het tempo van 108 uitgevoerd — behalve

Digitized by Google

de korte stormaanvallen — zij duren dus van het eerste schot tot aan den laatsten aanval een klein half uur.

» Men denke zich tegenover deze brigade eenen vijand, die in zijne eerste linie bij den aanval van onze voorhoede een bataillon in vier kompagnieën splitst, die elk twee sectiën, dus acht sectiën, oplossen, ook nog de overige vier sectiën in de tirailleurlinie zenden, en onze langzaam aanrukkende massa's nu uit 8—900 getrokken geweren beschieten. Men denke zich, dat die vijand zich in den looppas beweegt en ons daardoor in alle bewegingen ten minste eene sectie vooruit is, en men vrage zich af, wie de meeste verliezen zal hebben.

» Dat is zeer eenvoudig," hooren wij zeggen, » wanneer de vijand meer tirailleurs oplost, doe ik het eveneens!" — Zeer juist, — maar men moet zich van te voren daarin geoefend hebben.

» Doet men dat niet, dan wordt men door het ongewone verrast; officieren en manschappen zijn niet gewoon, met groote massa's in verstrooide orde te vechten — wanorde, verwarring, verkeerd begrip zullen de gevolgen zijn, en alle tallooze exercitiën en manoeuvers hebben tot niets gediend.

» Wij weten wel, dat er nog een ander uiterste is, en dat hij, die den laatsten troef in de hand houdt, het spel wint, maar daarom moet het wijze sparen der krachten niet zoover gaan, dat men ze in het geheel niet gebruikt."

De S. treedt vervolgens in beschouwingen over de kompagnies-kolonnes en heeft bij hare formatie en opstelling voornamelijk het Pruissische bataillon op het oog.

Hij stelt het plaatsen der manschappen op twee gelederen voor, op de wijze der Franschen, waarbij de twee grootste manschappen het eerste rot vormen, en zoo vervolgens tot aan den linker vleugel; eene opstelling, waarbij wij slechts éene zaak niet begrijpen, — namelijk, dat zij niet overal is ingevoerd.

Verder wil hij de kompagnies-kolonne als de fondamentaal-stelling aannemen, en de kavallerie-aanvallen *in gedeployeerde linie* afwachten, en treedt in nadere ontwikkeling zijner denkbeelden, waarvan wij de lectuur in het oorspronkelijk werk aanbevelen

Zijn derde beginsel is:

De verhoogde trefkans en de grootere uitbreiding van de werking der draagbare vuurwapenen brengt van zelve grootere afstanden in het gevecht te weeg. Daardoor vermeerdert het gewigt van eene grootere beweegbaarheid der troepen in het algemeen en de snelheid der uitvoering van alle evolutiën in het bijzonder. Deze beweegbaarheid wordt verkregen door den looppas (*pas gymnastique*) reglementair in te voeren.

Digitized by Google

De S. toont de juistheid van dezen regel aan, door te herinneren, hoe de beweegbaarheid een der gewigtigste faktoren van alle taktische manoeuvres geworden is, sedert de linie-taktiek vervangen is door de kolonnes met tirailleurs verbonden, en bij nog verderen vooruitgang moet men ook de snelheid van beweging zoo veel mogelijk vermeerderen, vooral bij de groote afstanden, waarop men reeds onder het bereik van het vijandelijke vuur komt. Dat punt, bij de vroegere taktiek op 200—300 pas van den vijand bepaald, is nu tot op 600—1000 pas teruggeschoven.

Het spreekt van zelf, dat aan de beweegbaarheid eene grens is; dat men van de infanterie niet meer vergen kan, dan waartoe de man zonder bovenmatige inspanning in staat is. Die grens echter werd tot nog toe niet bereikt: de zwaarmoedige, gewone pas moge de grootste snelheid zijn met welke men lange onbuigzame liniën over een redelijk gunstig terrein kan bewegen; de gezwinde pas (108 in de minuut volgens ons reglement), zij in gewone gevallen het meeste wat men vorderen mag: zeker is het, dat er gevallen kunnen voorkomen, dat een troep, die, zonder haar verband te verliezen en onbruikbaar te worden, 1000 à 1200 passen in den looppas kan uitvoeren, een ontzaggelijk voordeel op zijnen vijand kan hebben.

De slag aan de Alma, waarin de Zouaven en Chasseurs de steile rivieroevers beklommen en zich met verrassende snelheid op den Russischen linker vleugel wierpen; de slag van Inkermann, waar de Engelschen, uitgeput door de woedende aanvallen der Russische bataillons, plotseling nieuwen moed verkregen, toen zij op eens boven den donder van het geschut, den schellen klank der horens van de Zouaven en de Chasseurs de Vincennes hoorden weêrgalmen, die met den looppas kwamen aansnellen, en den aanval hielpen afslaan, die bij een kwartier oponthoud hoogstwaarschijnlijk met de vernietiging van het Engelsche leger zou geëindigd zijn, dat zijn zoovele voorbeelden, die luid genoeg spreken, om de hooge waarde van eene versnelde beweging, te regter tijd aangewend, boven allen twijfel te stellen. Maar even zeker is het, dat een troep, die er niet in geoefend is, er haar verderf in vinden kan.

Voor gemiddeld krachtvolle manschappen is een looppas van 1000 à 1200 passen geen bezwaar; maar zij moeten er in vredestijd aan gewoon worden. Zelfs een versnellen van den marsch op den langen weg kan veel langer volgehouden worden, dan menigeen wel denkt. Zoo lezen wij in het voortreffelijke werkje van R. O., *Die leichte Infanterie der Französische Armee:*

»Een vreemd officier beproefde, een zwaar bepakt bataillon Chasseurs op een oefeningsmarsch bij te houden. Met groote inspanning hield hij het een uur vol, en bleef toen uitgeput achter. Het bataillon daarentegen zette op die wijze den marsch 4 à 4½ mijl voort."

Dat resultaat is zeker een doorslaand bewijs, hoe ver men het door oefening brengen kan; het is waar, dat er tegen den looppas verscheidene bedenkingen geopperd worden: — men zegt: De voordeelen, welke ik door de snelle beweging kan verkrijgen, worden door de ongeschiktheid tot juist schieten, welke een loopende troep verkrijgt, weder vernietigt. Dit is echter in de werkelijkheid, d. i.: in het gevecht, niet zoo. Op de schietplaats, bij het schijfschieten van den enkelen man, waar het op alle fijne nuancen: fijn korrel nemen, geen geweer verdraaijen, naauwkeurig mikken op een bepaald punt enz. aankomt, daar zal zeker hij die met een be-

Digitized by Google

daarde pols en geregelde ademhaling vuurt, in het voordeel zijn; maar reeds bij het salvo-vuur hebben proeven aangetoond, dat het onderscheid naauwelijks merkbaar is (1). In het gevecht, waar daarenboven nog zoo veel andere invloeden op den soldaat werken, komen de voordeelen nagenoeg alleen te voorschijn. Vóór alles komt het hier alleen op de oefening aan.

De omstandigheid, dat de looppas reeds sedert lang bij de ligte troepen in Frankrijk in gebruik is, en zelfs onlangs bij de geheele infanterie reglementair is ingevoerd, spreekt voorzeker wel eenigzins in haar voordeel.

4. Door de verhoogde werkzaamheid van de vuurwapenen wordt de waarde van ieder man individueel grooter. Zijne vorming en opleiding moet dus bijzonder daarop gerigt zijn, de intelligentie, het gevoel van eigenwaarde, de ligchamelijke ontwikkeling van den enkelen soldaat te vergrooten en tot meerdere volkomenheid te brengen. In dezelfde mate als dit met den enkelen man het geval is, moet het ook met alle taktische ligchamen geschieden.

Bij de linie-taktiek der vorige eeuw was de man eene machine, die alleen maar in blinde gehoorzaamheid het kommandowoord had op te volgen. De kolonne-taktiek en de verstrooide vechtwijze maakten de intellectueele ontwikkeling tot eene noodzakelijkheid; doch thans, nu door de groote verbetering van het vuurwapen, de enkele man zooveel in waarde is gestegen, is het volstrekt noodig, niet op den weg stil te staan.

Bij de behandeling van dit onderwerp, treedt de S. in beschouwingen omtrent de vorming van den infanterist, waarvan de beginselen hier te lande, even goed als in Pruissen van toepassing zijn. Wij kunnen ons niet weêrhouden, de hoofdpunten daarvan over te nemen.

In weerwil dat vele gebreken van het thans bestaande erkend zijn; dat nieuwe methoden uitgevonden en algemeen als goed en voor de praktijk bruikbaar erkend zijn (2), in weerwil dat de verbeterde bewapening der infanterie eene verandering dringend noodzakelijk maakt, wat de ware rationeele voorbereiding tot den oorlog, zoowel van den enkelen man, als van den troep betreft, blijven wij »*auf dem alten Fleck.*"

Het schermen en gijmnastiseeren heeft nog geen wortel geschoten in de armee.

Het verstrooide gevecht wordt voor en na altijd meer op het exercitieveld dan op het terrein beoefend.

De marschoefeningen voldoen niet aan het doel; want niemand zal beweren, dat onze manschappen door drie of vier kleine marschen in de wintermaanden, tot goede marcheerende troepen worden gevormd.

De grootere oefeningen zelve zijn niet zóó ingerigt, dat zij aan officieren

---

(1) In een volgend nommer zullen wij meer bepaald van eenige dier proeven spreken.

(2) Onder de merkwaardigste werken, daarover in den laatsten tijd in Duitschland uitgekomen, mogen wij vooral aanbevelen:

Graf Waldersee, die Methode zur kriegsmäszigen Ausbildung der Infanterie für das zerstreute Gefecht. *Berlin*, 1848.

M. v. D. Erläuternde Beispiele zur Unterrichts-Methode des Grafen Waldersee in der kriegsmäszigen Ausbildung der Infanterie für das zerstreute Gefecht, mit 5 Plänen. *Braunschweig*, 1855.

Ansichten über die taktische Ausbildung des Soldaten, namentlich des Infanteristen, sowie über Manöver im Allgemeinen. Von einem höhern norddeutschen Officier. *Berlin*, 1855.

Digitized by Google

en manschappen een getrouw, ja zelfs maar een zooveel mogelijk nabijkomend beeld van den oorlog geven.

De voornaamste, ja wij zouden bijna zeggen de eenige grond, waarom eenige onderdeelen van de vorming der infanteristen volstrekt niet op het standpunt staan, waarop zij staan moesten, ligt in *de wijze, waarop de jaarlijksche Inspectiën plaats hebben.* Wat wordt daarbij nagegaan; wat is de maatstaf, waarmede de geschiktheid van een troep voor den oorlog, en de bruikbaarheid zijner aanvoerders beoordeeld wordt? Antwoord: De parademarsch en de reglementaire uitvoering van de elementair-taktische bewegingen op het exercitie-terrein. Het gevolg daarvan is, dat alle andere takken van de dienst, behalve het schijfschieten, verzuimd of als bijzaak beschouwd worden. Wat helpt het ons, dat wij een intelligent korps officieren hebben, dat in staat is tot alles, wat men er van verlangt; wat helpt het ons, dat wij elkander dagelijks toeroepen: het vele exerceeren maakt den man naar ligchaam en ziel stomp, het doodt zijne intelligentie, maakt hem onzelfstandig, besluiteloos, stijf en onwillig voor de dienst. Ieder onzer ziet het in, en toch moeten wij onze kompagnie, ons bataillon enz. op de oude manier blijven vormen, want bij de Inspectie komt het er maar op aan, hoe de parademarsch en de reglementaire handgrepen en evolutiën uitgevoerd worden; de moeite, de tijd, de inspanning, die de kommandeerende officier tot de oefening der manschappen op het terrein als tirailleurs, als krachtige en vlugge voetgangers, als intelligente voorposten besteedt, worden volstrekt niet gewaardeerd; de hoofdzaak blijft altijd het exerceeren.

Een ander, zeer gewigtig gevolg van dit systema is: *verkeerde beoordeeling van de bekwaamheden der chefs,* welke daaruit ontstaat, dat het gewoonlijk juist de beperktste verstanden zijn, die in het exerceeren en drillen uitmunten. Het zij verre van ons, de juiste uitvoering der exercitiën te miskennen, of te beweeren, dat die officieren, welke niets van den parademarsch en de reglementaire exercitie verstaan, daarom de bekwaamste en intelligentste zijn. — Maar ieder zie onbevooroordeeld om zich in zijne naaste omgeving; zal hij daar niet talrijke voorbeelden vinden, dat beperkte verstanden, die reeds sedert lang bij al hunne onderhoorigen als zoodanig bekend staan, bij de inspectiën den meesten lof inoogsten, daar hunne veel intelligenter, werkzamer en bekwamer kameraden niet in staat zijn »*hun dat na te doen.*"

Wat is het resultaat van de tegenwoordige inspectiën? — Alle kompagnieën en alle bataillons van het regiment maken hunne kunsten, op een klein, onbeduidend verschil na, zeer goed. — Hier verongelukte een opmarsch een weinig; daar gaat deze of gene handgreep alleruitstekendst. Hier houden de manschappen niet genoeg het bovenlijf voorover, daar bleef de linker vleugel bij het defileeren een weinig achter Bij het eerste bataillon ging bij den marsch in front door het zware zand de pas verloren; bij het tweede was de marsch door eenige gaten in het exercitie-terrein niet volkomen juist, en bij het derde hadden de linker guides bij het defileeren met divisiën de distantie verloren. »Overigens moet ik in het algemeen mijne tevredenheid betuigen, de kompagnie (het bataillon) zoo goed onder de wapens gezien te hebben, en hoop, dat men in dien geest zal voortgaan enz. Dat zijn dan gewoonlijk de laatste woorden der kritiek."

Digitized by Google

Of echter deze kompagnieën of bataillons behoorlijk voor den oorlog geoefend zijn, of zij het ware tirailleeren, de voorposten- en patrouille-dienst met oordeel beoefend en begrepen hebben, of zij in staat zijn, lange, vermoeijende marschen met volle bepakking en in den kortst mogelijken tijd uit te voeren en in het gevecht de zwarigheden van het terrein gemakkelijk en vlug te overwinnen, of de chefs in staat zijn, dergelijke oefeningen praktisch en nuttig te leiden, of de jongere officieren in dat alles behoorlijk ervaren zijn — daarvan krijgt de inspecteur niets te zien.

Tot dusver de Pruissische schrijver. Onze lezers kunnen daaruit zien, wat er in Pruissen alzoo te veranderen en te verbeteren valt.

Verder spreekt hij over de uitstekende diensten, die de zoogenaamde *sacs de campement* der Franschen bewijzen kunnen. Behalve bij het fourrageeren, kan die zak bij slecht en nat weder met stroo volgestopt als voetzak dienen, of als dekking in het kwartier, of als regenmantel op post, en eindelijk kunnen eenige manschappen er in weinige minuten eene kleine tent (*tente abri*) van maken, waarbij de geweren tot steun dienen.

Bij veelvuldige oefeningen is het gebleken, dat de man het meerdere gewigt gaarne draagt (1), daarbij al zeer spoedig de voordeelen er van leert kennen.

De S. gaat nu over tot een volgend punt:

5. Daar de natuurlijke aanleg van de groote massa niet voldoende is, om hunne vorming in alle onderdeelen van de dienst tegelijker tijd tot den gevorderden graad van naauwkeurigheid te brengen, schijnt eene vereeniging van de meeste geschikte manschappen tot eene ligte infanterie doeltreffend.

Hier heeft hij weder meer bijzonder de Pruissische organisatie op het oog, en wil bij de keuze van zoodanig elite-korps alleen de werkelijke ligchamelijke geschiktheid en de intelligentie van den man in aanmerking nemen.

In het slot van zijn werk eindelijk, worden nog drie hoofdpunten behandeld: de noodzakelijkheid van het verminderen der kavallerie, — ten minste van de zware; de wijziging van de artillerie, die voortaan zwaarder geschut zal moeten gebruiken of het ligte beweegbaarder maken, en zoo, dat het een zoo klein mogelijk tref-oppervlak aanbiedt; — eindelijk dat de versterkingskunst en de daarmede in verband staande oefeningen der pionniers gewijzigd moeten worden naar de verandering, die de taktiek in het algemeen ondergaan moet, ten gevolge van de invoering der ver treffende vuurwapens.

Wij willen den schrijver nu op dit terrein niet verder volgen, en gelooven door het bovenstaande genoeg gedaan te hebben om aan te toonen, dat wij de lezing van zijn werk niet ten onregte hebben aanbevolen.

L. M.

---

(1) De zak weegt droog ruim 1 ℔; doornat nog niet het dubbele.

Digitized by Google

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. Gerlach, *Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.*

(*Vervolg van* N°. 5, *Bladz.* 211).

Bij de behandeling onzer liniën van defensie, deels door de natuur, deels door de kunst als zoovele bolwerken onzer onafhankelijkheid daargesteld, heb ik hier en daar, met een enkel woord gewezen op de geschiedenis van vroegere verdediging.

Bij eene onpartijdige waardering onzer krijgsgeschiedenis en een naauwgezet onderzoek niet alleen naar wat er gebeurd is, maar vooral hoedanig het gebeurd is, zal hoe langer hoe meer blijken, dat, welke nuttige wenken er ook in die geschiedenis voor onze landsverdediging liggen opgesloten, deze in de toekomst toch onder geheel andere omstandigheden zal plaats hebben.

Bepalen wij ons bijv. voor een oogenblik tot die der laatste jaren van de vorige eeuw, na vooraf met een enkel woord aan de jaren 1672—1673 te hebben herinnerd, toen Nederland het reeds nadrukkelijk geleerd had, niet op tijdige hulp van bondgenooten te rekenen, maar sterk te zijn door eigen kracht, waardoor het een veel sterkeren vijand kon weêrstaan. Gaarne herhaal ik daarom hier de woorden der verdienstelijke geschiedschrijvers dier merkwaardige jaren:

»Belangwekkend en leerzaam is het tijdperk der geschiedenis, dat wij »behandelen. De nazaat kan er uit leeren, hoe sterk, hoe onoverwinlijk »het land is, als eensgezindheid bij de ingezetenen, veerkracht bij de rege»ring bestaat."

»De geschiedenis van de jaren 1672 en 1673 is het beste antwoord aan »hen, die aan het behoud onzer onafhankelijkheid zouden wanhopen, als »wij door een magtigen vijand wierden aangevallen; eene meening, flaauw-

Digitized by Google

»hartig in den mond der ingezetenen, maar hoogst laakbaar als zij door »staatslieden in 's lands raadzaal wordt uitgesproken."

In 1794 dan, hadden wij zoogenaamde bondgenooten, maar wat heeft hunne hulp ons gebaat? of liever hoe veel schade hebben ze ons niet berokkend?

Zou ook heden of later, door versnippering van het leger, door nuttelooze verspilling van strijdkrachten en door gebrek aan eenheid van inzigten, de verdediging even lijdelijk, even krachteloos zijn als toen?

De Keurvorst van Brandenburg leerde het ons reeds in 1673, en de Hertog van York toonde het op nieuw in 1794 en 1795, wat wij van bondgenooten hebben te wachten, als onze eigene krachten, onze eigene houding geen eerbied inboezemen; als de verleende hulp toch niet schijnt te zullen baten.

Wij vragen het, zou de Ortenschans, zoo belangrijk voor de gemeenschap tusschen 's Bosch en Crèvecoeur, thans of later, ooit in 's vijands handen vallen, slechts met eene wacht van 1 korporaal en 3 man bezet? Zou Crèvecoeur, 's Hertogenbosch, Venlo, Heusden, Maastricht en zoovele andere sterkten, op even schandelijke en lafhartige wijze worden overgegeven? Zou er een overgang der Maas, zoo als toen te Teffelen plaats vond, worden toegelaten? . . . . . Maar waartoe eene opsomming te vervolgen, die helaas nog zoo lang kan worden gerekt, en die even zoovele blijken oplevert, dat geen vreemde hulp kan opwegen tegen nationale eenheid en kracht; maar ook, dat geen volk te redden is, 't welk door twist en partijzucht verdeeld, ontrouw wordt aan vroegere beginselen; dat eer en pligt verzakende, de schoonste bladeren zijner geschiedenis, even als de roemrijke kleuren van vlag en vaandel, aan flarden scheurt; de leuze even als den naam zijner vaderen door het slijk haalt, zijn volksbestaan vernietigt, en den eens zoo fieren nek gewillig kromt onder het schandelijk juk van overheersching en slavernij.

Maar die tijden liggen thans, Gode zij dank, verre achter ons. Mogten wij ooit weder in onze heiligste regten aangerand, gedwongen worden, het zwaard te trekken voor vrijheid en onafhankelijkheid, dan zal Nederland sterker zijn alléén, dan vroeger met hulp van vreemden, en toen ons bondgenooten ter zijde stonden, op welke de geschiedenis een welverdienden blaam geworpen heeft, die nimmer kan worden uitgewischt.

Onze geheele vaderlandsche geschiedenis is rijk aan voorbeelden van dien aard. Vergelijk slechts de krachtsontwikkeling en volharding onzer Republiek gedurende den heldhaftigen kamp tegen het magtige Spanje; vergelijk slechts de veerkracht van ons vaderland op het laatst van 1672, toen Am-

Digitized by Google

sterdam alleen 60,000 weerbare manschappen, en de Staten van Holland, een fonds van 10,000,000 guldens bijeenbragten, met het jaar 1747, toen wij door Engelschen, Hannoveranen, Oostenrijkers en Hessen geholpen, Staats-Vlaanderen in 8 dagen tijds in 's vijands handen zagen vallen, terwijl het zoo sterke Bergen-op-Zoom op eene weinig roemvolle wijze verdedigd werd, en de val onzer versterkte punten aan de Schelde de waarheid van het bovenstaande bevestigen.

Mogten deze lessen onzer geschiedenis voor de toekomst niet verloren gaan! Niet verloren gaan ook voor hen, die als Vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk geroepen worden, de dierbaarste belangen van dat volk te behartigen en hunne stemmen uit te brengen, om de middelen toe te staan, waardoor zee- en landmagt in staat moeten worden gesteld, die belangen ter ieder ure te kunnen handhaven en, des noods, ook tegen den magtigsten aanrander te verdedigen. Mogt ieder er uit leeren, hoe weinig wij op vreemde trouw, hoe weinig wij op vreemde hulp rekenen kunnen; hoeveel beter het is, zich-zelven te helpen, steun te zoeken in eigen kracht, en zoolang mogelijk te beletten, dat ons land door den voet van zoogenaamde bondgenooten, evenmin als door dien des vijands worde betreden, vooral indien ons verbond met België op hechte grondslagen steunt; vooral indien wij doeltreffend ten oorlog zijn toegerust; vooral indien onze verdediging gebaseerd is op eene actieve, welberaamde zamenwerking van zee- en landmagt, met onze doode weêrmiddelen.

België toch, kan onze bondgenoot zijn, zonder dat wij behoeven te vreezen in den bondgenoot eenmaal den meester te moeten erkennen.

Laat Nederland echter nooit dan in den hoogsten nood, zich in de armen werpen van *zulk eenen magtigen* vriend, wiens omarming ons zou kunnen vernietigen, en wiens hulp óf niet aan de verwachting zoude beantwoorden, óf in zijne oogen zulk eene hooge waarde verkrijgen, dat de schuld nimmer kon worden afbetaald en de dankbaarheid (?) ons voor altijd welligt, aan dien magtigen vriend zoude ketenen.

Neen! het erfdeel onzer vaderen moet ongeschonden bewaard worden; moet ongeschonden aan onze kinderen overgaan, zoo lang het Nederlandsche volk door eervolle mannen wordt vertegenwoordigd; zoo lang de geliefde kleur van Oranje nog wappert boven onze bajonetten; zoo lang er eene Nederlandsche zee- en landmagt bestaat.

Na getracht te hebben in eenige trekken onze verdedigingsmiddelen en hunne betrekkelijke waarde na te gaan, blijft mij thans nog over te onderzoeken, in hoeverre hier het voorbeeld van zoo vele andere staten

Digitized by Google

gevolgd is, om meerdere ontwikkeling en volmaking te brengen in de oorlogstoerustingen; en welke lessen er ook voor ons in de jongst plaats gehad hebbende krijgsverrigtingen liggen opgesloten.

Wat toch moet meer de algemeene belangstelling opwekken, dan al wat betrekking heeft op de toerusting en voorbereiding eener verdediging, waartoe wij welligt al spoedig geroepen kunnen worden; vooral in een tijd, waar de overgangen van kalmte en rust tot beroering en krijg, zoo onverwachts plaats hebben en soms zoo weinig zijn te voorzien; een tijd, waarin menige donkere wolk den helderen hemel van vrede en rust nog bedreigt; waarin er zoo weinig noodig is, om de balans, die de Europesche belangen in evenwigt houdt, naar de eene of andere zijde te doen overslaan; een tijd, waarin vele vraagstukken moeten worden opgelost, bij welke de pen der diplomatie welligt niet immer het zwaard in de scheede zal doen blijven.

Al zijn de deuren van den Janustempel voor een oogenblik gesloten, die deuren kunnen zich spoedig openen, en zullen wel altijd met korte tusschenpoozen geopend blijven, zoolang menschelijke hartstogten en driften hare rol zullen spelen in onze groote maatschappij! En wie zal Nederland waarborgen, dat het zijne onzijdigheid altijd zal kunnen bewaren en doen eerbiedigen?

Leert niet de dagelijksche ervaring, hoe oude bondgenooten met elkander breken; hoe er nieuwe bondgenootschappen ontstaan, welke men steeds als onmogelijk had beschouwd; schijnt het niet, als of de rust van Europa soms van het toeval afhangt, ... en zouden dan al die lessen voor ons verloren gaan?

Leert niet de geschiedenis, wat zoogenaamde heilige alliantiën en eeuwigdurende vredesverdragen beteekenen, als de pen door het zwaard, als de palm des vredes door den fakkel des oorlogs wordt vervangen? Leert zij niet, dat heilige traktaten, politiek evenwigt, volkenregt, enz., niet meer zijn dan ijdele klanken, als de onderhandelingen uit het stille kabinet naar het woelige oorlogsveld worden overgebragt; als kogels en granaten de punten zetten op de *i's*, terwijl sabels en bajonetten de politieke discussiën vervangen?

Wee het volk, 't welk op dat terrein slecht of zwak wordt vertegenwoordigd!

Dan is de tijd dáár, waarin een volk zich staande houdt, zich doet gelden en boven anderen verheft, door die vastberaden rustige houding, door dat krachtgevend gevoel van eigen waarde, dat zich met vertrouwen verlaat op zijne deugdelijke oorlogstoerustingen, op zijne goede militaire instellingen, op zijne uitmuntende verdedigingsmiddelen; dan worden legers

Digitized by Google

en vloten krachtige argumenten; dan worden de regten het meest geëerbiedigd van hen, die gereed staan, ze met het zwaard in de vuist te handhaven en te bewaren.

Wil Nederland zijne onafhankelijkheid, en des noods eene gewapende neutraliteit doen erkennen en eerbiedigen, opdat ons geen bondgenootschap worde opgedrongen of afgedwongen; opdat ons volk in geen oorlog medegesleept worde, waarvan het, zonder eenig voordeel, alleen de wrange vruchten zou plukken, — zoo moeten wij ons den tijd van vrede en rust ten nutte maken, niet alleen om onze grenzen tegen elken aanval te kunnen verdedigen, maar ook om, als er weder krijg in Europa ontstaat, die onafhankelijke stelling te kunnen aannemen en volhouden, welke kracht en steun vindt in een doeltreffend verdedigingsstelsel, in eene goed toegeruste zee- en landmagt.

Men wake dan voor de toekomst!

Als wij het oog slaan op het net van spoorwegen dat de ons omringende staten bedekt, dan zien wij dat ons land daar verre bij ten achteren is. Al heeft het, uit een krijgskundig oogpunt beschouwd, er niet die groote behoefte aan, daar de talrijke vaarten, binnenwateren en gewone kunstwegen, welke het in alle rigtingen doorsnijden, even zoovele middelen aanbieden tot een snel vervoer van troepen en materieel, zoo verlieze men niet uit het oog, dat de groote kracht onzer actieve verdediging, in de snelle verplaatsing onzer strijdkrachten bestaat, die men dus op alle mogelijke wijzen moet trachten te verkrijgen.

Deze is, zoolang wij meester zijn en blijven van een goed spoorwegnet, ten allen tijde gewaarborgd; ook dan, wanneer des winters of bij langdurige droogte, de waterwegen onbruikbaar worden.

Het is welligt moeijelijk al de belangen van handel en nijverheid met die van 's lands verdediging bij den aanleg der spoorwegen in verband te brengen, alhoewel ik geloof, dat beider belang medebrengt, dat de rigting der spoorwegen die der groote waterwegen zooveel mogelijk volge, en een spoorweg evenwijdig aan onze stranden, van het uiterste gewigt zoude zijn voor de kustverdediging. Verder trachte men daardoor onze meer afgelegen provinciën aan 's lands centrale verdediging te verbinden. Subsidiën van rijkswege, zouden, geloof ik, veel kunnen bijdragen, zoowel tot opwekking der nationale belangstelling en deelneming in het daarstellen der ontworpen spoorweglijnen, als tot een grooter regt van aanwijzing, hoe men ze ook tot operatielijnen bij onze verdediging kan doen strekken.

De *Oud-Soldaat* wil, behalve de door ons vroeger genoemde ijzeren wegen, nog eene lijn van den Rijnspoorweg bij Ede naar Kampen, Zwolle en Groningen, met eene vertakking naar Leeuwarden en Harlingen; en zoo

Digitized by Google

mogelijk, eene verlenging van dien spoorweg van Ede, zuidwaarts langs Tiel, door het Maas-Waalsche, naar 's Bosch, Breda en Bergen-op-Zoom.

Vooral bij *onze* verdediging is tijdwinst eene winst die niet genoeg kan worden gewaardeerd, en die bij het gebruik van strategisch aangelegde spoorwegen steeds kan worden verkregen; zonder nog te spreken van andere voordeelen, op welke bij het eerste gedeelte dezer beschouwingen gewezen is.

De vervoermiddelen door stoomvermogen op onze rivieren en binnenwateren, zijn in de laatste jaren aanmerkelijk toegenomen, en kunnen bij 's lands verdediging, met groot voordeel worden aangewend.

Verder vertrouwen wij, dat het hooge belang, 't welk die verdediging heeft bij eene doeltreffende inrigting en medewerking onzer oorlogsmarine, niet uit het oog zal verloren worden, en men ook dáár de lessen, welke de geschiedenis der laatste tijden zoo menigvuldig gegeven heeft, dienstbaar zal maken aan zulke hooge belangen; te meer, als wij in een opstel over den toestand van het personeel der zeemagt, lezen:

»Wij bezitten op dit oogenblik 3 zware zeilfregatten van 60 stukken, waarvan twee in dienst in de Europesche wateren en één in conservatie, en gelooven niet te veel te zeggen, als wij beweren, dat één dier fregatten, welke goede hoedanigheden het als zeilschip ook hebben moge, hoe goed gewapend en volledig bemand, hoe uitmuntend gekommandeerd, zich moeijelijk zou kunnen meten met eene eenvoudige schroefkorvet van 21 of 17 stukken; ja dat 3 dergelijke schroefkorvetten, welke zonder bezwaar steeds van steenkolen te voorzien zijn, ongedeerd, voor de zeegaten van de Schelde, Maas en Texel zouden kunnen post vatten, en onzen zeehandel met één slag doen stilstaan, zoo lang hun wij geene schroefschepen kunnen tegenoverstellen."

Terwijl almede door een onzer verdienstelijkste zee-officieren, onder meer nuttige wenken omtrent onze kustverdediging, gezegd is:

»Men mag aannemen, dat over eenige jaren alle oorlogschepen zullen zijn: sterke drijvende batterijen met geconcentreerd vuur, die onafhankelijk van wind en stroom, onafhankelijk van masten en zeilen, door middel van den schroefvoortstuwer, te midden van het vijandelijk vuur, de moeijelijkste manoeuvres volvoeren in vaarwaters, die door zeilschepen van gelijke grootte en diepgang, niet kunnen benaderd worden."

»En aangezien men er niet aan twijfelen mag, dat bij het ontwerpen van militaire stelsels, verband en overeenstemming van zienswijze zal heerschen bij de twee hoofdafdeelingen van de krijgsmagt, is het te wenschen, dat de officieren van het leger, die invloed op het defensiewezen uitoefenen,

Digitized by Google

zich wèl gemeenzaam maken met de aanvallende kracht van vijandelijke marine, ten einde in verhouding daarvan, de verdediging in te rigten."

Hoewel het aantal der officieren, die invloed op het defensiewezen uitoefenen, niet groot is, en al behooren wij daar niet onder, zoo acht ik het toch van belang, dat ook wij ons eenigzins op de hoogte trachten te houden van hetgeen onze marine betreft, vooral in verband tot onze verdedigings-aangelegenheden.

Al spoedig doen zich dan ook de vragen op: Hebben wij thans een vast aangenomen stelsel, en voldoet het aan de eischen van den tijd?

Welke middelen moet men aanwenden om eene stoomvloot, waarop een leger van ± 50,000 man is ingescheept, gedekt door zijne drijvende batterijen, bom- en kanonneerbooten, te beletten onze zeegaten binnen te te komen en te landen?

Zijn onze zeegaten genoegzaam versterkt, om den eersten schok te kunnen doorstaan?

Bij de lezing van eenige »*Beschouwingen omtrent de oorlogsmarine, van uit een populair standpunt*," kwam het volgende mij niet alleen zeer wetenswaardig voor, maar ook geschikt, om ons eenigzins tot beantwoording te brengen der bovenstaande vragen.

De schrijver deelt onder anderen mede, dat er een aangenomen stelsel schijnt te bestaan; althans dat stelsel noemt voor de binnenlandsche en kustdefensie, 100 kanonneerbooten (model onbekend) en verder de beschikbare scheepsmagt, bestaande uit schroeffregatten, korvetten en schoeners, welke niet in de Oost- of in de West-Indiën, of op reis zijn. Voorts zegt hij:

»Van drijvende batterijen schijnt geene sprake te wezen."

»Het defensiestelsel onzer zeegaten, vóór dat de stoomkracht eene geheel andere rigting aan de taktiek van den oorlog ter zee heeft gegeven, kan niet meer aan de behoefte van onzen tijd voldoen. Drijvende batterijen met plaatijzer beslagen, en kanonneerbooten zullen ook bij ons hunne aanwending moeten vinden."

»Het stelsel voor eene oorlogsmarine," — zegt verder de schrijver, — »steunt in de eerste plaats: op de noodzakelijkheid van haar bestaan en hare magtsontwikkeling."

»De noodzakelijkheid van haar bestaan ontleent zij aan de geographische ligging van het land en daaruit voortvloeijende verdediging van de zeezijde; aan de bescherming en het behoud van Koloniën, aan handel en scheepvaart, en de eerbiediging van hare vlag."

»Hare magtsontwikkeling moet geëvenredigd zijn aan de uitgebreidheid van het land en zijne bezittingen, den omvang van zijnen handel en scheep-

Digitized by Google

vaart, en zijne politieke verhouding tot andere natiën welke eene zeemagt bezitten."

» Hoewel eene zoodanige zamenstelling ook geëvenredigd moet zijn aan 's lands geldmiddelen, zoo zij men van de andere zijde bedacht, dat wanneer eene kleine natie, een, met betrekking tot hare uitgebreidheid, onevenredig grooten handel en scheepvaart en bloeijende koloniën heeft, dan ook de verdedigingsmiddelen in diezelfde verhouding grooter moeten zijn, om niet zijne eigene veiligheid, zijne rijke, winstgevende bezittingen in de waagschaal te stellen."

» Bezuiniging is goed, maar moet binnen zekere grenzen beperkt blijven."

» Ieder stelsel moet op waarheid gegrond zijn; en indien de grondslagen niet absoluut waar, — indien ze niet aan de wetenschap getoetst, — door ondervinding en praktijk geijkt zijn, is het geen stelsel, maar eene veronderstelling."

De schrijver waagt het niet een beslissend oordeel uit te spreken over alles wat eene zaak betreft, die zoo gewigtig is voor ons volksbestaan, maar doet echter opmerken, dat men tegen den aanval, zoo al geene gelijkmatige, toch zooveel mogelijk, gelijksoortige verdedigingsmiddelen moet overstellen.

Hij raadt een ieder aan, om, even als de Fransche schrijver Xavier Raymond, een blik te slaan op de strijdkrachten der groote zeemogendheden, en dan voordeel te doen met de ondervinding onzer naburen.

Raymond neemt twee typen van schepen aan voor iedere vloot; linieschepen en kanonneerbooten. Hij zegt dat het zonneklaar is, dat de schepen *de grootstmogelijke* stoomkracht moeten bezitten om aan hunne bestemming te beantwoorden, en dat de marine-wapenen door de stoomtoepassing veel krachtiger zijn geworden, dan immer te voren. Hij toont de noodzakelijkheid aan eener transportdienst van groote stoompaketten, en bewijst de magt van schroef-kanonneerbooten en bombarden, als oorlogsmiddel.

Verder vraagt de schrijver van bovengenoemde beschouwingen, wat wij met fregatten doen zullen tegen linieschepen, vooral wanneer deze zich ook sneller kunnen bewegen dan de eerste; en wijst er op, dat, hoewel onze schepen aan een begrensden diepgang gebonden zijn, om onze zeegaten van Texel en Vlissingen te kunnen binnenloopen, een diepgang van 24 voeten echter nog geen bezwaar oplevert, en dat wij onzen vijand zoo niet betere, dan toch gelijke wapenen dienen tegenover te stellen.

Hij wijst op het voorbeeld der Vereenigde Noord-Amerikaansche Staten, die de deugdelijkheid van een zoodanig stelsel in 1812 hebben ondervonden, en die nimmer eene talrijke, maar wel eene deugdelijke zeemagt, van groote, uitmuntend bemande en uitgeruste schepen onderhouden hebben.

Digitized by Google

Door die beter bezeilde, beter uitgeruste, beter bemande schepen, die met verder dragende vuurmonden bewapend en vooral uitmuntend bediend waren, herstelden zij niet alleen het evenwigt, tusschen hunne en de grootere vijandelijke vloten, maar deden veelal de oorlogskans ten hunnen voordeele overhellen.

Uit al wat er over maritieme zaken in den laatsten tijd is geschreven, ook met het oog op 's lands defensie, blijkt: dat men vrij algemeen voor onze marine noodig acht: schroeflinieschepen of groote fregatten en schroefkanonneerbooten (schoeners), benevens eene tusschensoort kuilschepen; vooral ook drijvende batterijen, die in vaarwaters, waar geen stroom gaat of welke bogtig loopen, verre boven kust-batterijen de voorkeur schijnen te verdienen.

Verder zijn vele kundige zee-officieren eenstemmig van gevoelen, dat bij ons de gladdeks-korvetten, door een evenredig aantal kuilschepen moesten vervangen worden, met een zoo krachtig mogelijk werkend stoomvermogen; welke materiele verbetering ook gunstig op het personeel zoude terugwerken.

Ofschoon nu de aangelegenheden der zeemagt hier minder te huis behooren, mogt ik ze echter niet geheel voorbijgaan. Zij staan met ons verdedigingsstelsel te zeer in verband, ze zijn van te grooten invloed op onze stoffelijke belangen, dan dat wij den wensch niet zouden uiten, dat de treurmare, »*de vloot is in verval*, spoedig door de blijmare moge vervangen worden, dat zij van dat verval hersteld, weder een krachtige steun kan zijn voor handel en scheepvaart, even als voor de verdediging van het moederland en van onze Overzeesche Bezittingen.

Mogen de goede resultaten door drijvende batterijen in de Zwarte en Azofsche Zeeën verkregen, en wier krachtige uitwerking thans zoo proefondervindelijk is gebleken, ook voor onze marine niet verloren gaan.

En nu ons leger!

De organisatie daarvan moet ook, met het oog op de toekomst, gebaseerd zijn op een voor vast aangenomen actief verdedigend systema; het moet de kern van eene goed georganiseerde volkswapening, het moet de bron worden, waaruit ons Indisch leger ten allen tijde genoegzame aanvulling en, zoo noodig, ook genoegzame versterking kan erlangen.

Onze infanterie, het krachtigste middel tot verdediging van het zoo doorsneden terrein van ons vaderland, moet bovenal van een uitmuntend vuurwapen voorzien en in het schieten zooveel mogelijk geoefend worden. Hoewel op den weg van vooruitgang, daar bij elk bataillon, de 5e kom-

Digitized by Google

pagnie thans tirailleur-kompagnie is, waarbij 48 tirailleur-geweren in gebruik zijn en de normale schietschool zulke goede resultaten oplevert, zoo geloof ik echter, dat wij zonder aarzelen, gerust den weg mogen volgen, waarop meest alle mogendheden ons reeds zijn voorgegaan, in eene algemeene aanwending van het verbeterd schietgeweer, en dat het wenschelijk zoude zijn, onze geheele infanterie van geweren *met getrokken loop* te voorzien; waarbij men bijv. den afstand van 600 of 800 passen, als maximum van te bereiken afstand aannam; terwijl de tirailleur-kompagniën in het schieten op grootere afstanden geoefend konden worden.

In Frankrijk hebben, eenigen tijd geleden, vergelijkende proeven plaats gehad, waarbij de geweren met getrokken loop, in handen van rekruten die er nimmer mede geschoten hadden en die het gebruik der *hausse* niet kenden, tot op 800 passen toe, op sommige afstanden voor de buksen van meer geoefende jagers, niet behoefden onder te doen.

Een hoofd-officier der infanterie deze proeven mededeelende, bestrijdt het gevoelen van hen, die het minder wenschelijk achten, de geheele infanterie van juist schietende geweren (*armes de précision*) te voorzien, en zegt onder anderen:

»Lors même que le fusil actuel, avec le canon rayé, serait inférieur à la carabine, il aurait encore sur le fusil à canon lisse, le double avantage de la justesse et de la facilité d'entretien. L'encrassement de cette arme est à peine sensible, car après avoir tiré 50 coups en plusieurs jours sans la nettoyer, il n'existait aucune difficulté pour son chargement.

»En donnant *à toute son infanterie* les fusils à canon rayé, l'Autriche n'a pas pris ce parti, sans avoir fait de nombreuses expériences comparatives, avec cette arme et le fusil à canon lisse; car on connait la prudence et la lenteur qu'elle apporte ordinairement dans l'adoption des perfectionnements qui intéressent le service de son armée.

»On dit encore que dans les feux d'ensemble, toutes les armes à feu ont la même valeur; mais ces feux sont extrêmement rares sur un champ de bataille; et on emploie de préférence les feux de deux rangs ou de tirailleurs, qui donnent au soldat toute liberté pour ajuster.

»Nous ajouterons en terminant ces courtes réflexions, que des régiments ont fait l'essai du fusil à canon rayé, et ont mis 33 balles pour cent dans la cible, à la distance de 400 mètres. A cette distance, on n'en aurait pas mis 2 pour cent, avec le fusil à canon lisse et sans hausse."

Om aan te toonen, hoeveel moeite het kost, eene gevestigde opinie of verouderde begrippen te bestrijden, wijst hij er op, hoe de vaste wil van den Hertog van Orleans er toe noodig was, om de jagers met de Delvigne-buks

Digitized by Google

te wapenen, wiens systema toch wel het ware is, daar de beginselen waarop het berust, thans door bijna geheel Europa worden gevolgd.

Zoolang echter onze miliciens geen genoegzamen tijd onder de wapens kunnen blijven, om behoorlijk en doeltreffend in het schijfschieten, in het doen van groote marschen, in de tirailleurdienst, enz., te worden geoefend, zoo lang ook zal men verstoken blijven van eene infanterie, zooals Nederland ze voor zijne verdediging behoeft. En zoolang dit, even als de verbetering van zoo vele andere krijgsinrigtingen, eenige verhooging op het budget van oorlog ten gevolge zoude hebben, dat jaarlijks door den Minister, *à son corps défendant*, er moet worden doorgesleept; zoolang men in 's lands hooge vergaderzaal van de waarheid niet overtuigd schijnt, dat enkele tonnen gouds in vredestijd meer toegestaan en doeltreffend aangewend, millioenen schats in tijd van oorlog kunnen uitsparen; zoolang voor sommigen de geschiedenis van hun land een gesloten boek blijkt te zijn, zóólang ook zullen wij naar menige nuttige verandering en verbetering kunnen blijven wenschen. Ik ga daarom voorbij al wat zonder eenige verhooging van het budget niet te verkrijgen is; als: betere betaling, verzorging en huisvesting van soldaat en onderofficier; betere aanvulling der staande armee en daardoor verbeterde kaders; doeltreffender oefening en inrigting der schutterijen; praktische oefeningen der gecombineerde wapens, op den voet zooals ze bijv. in Pruissen plaats hebben; waar onze hooge Veluwe zoo bijzonder, en nog andere gedeelten van ons land ook geschikt voor zouden zijn; waarop wij later met een enkel woord terugkomen.

Met het bovenstaande wil ik echter geenszins beweren, dat niet de hoogst mogelijke zuinigheid omtrent de oorlogszaken moet worden in acht genomen; of dat eene blijvende vermeerdering van het budget noodig zoude zijn.

Gedurende eenige jaren slechts, zou welligt eene grootere som gevorderd worden, om alles daar te stellen en in te rigten wat nuttig en noodig is, om onze verdediging volgens een vast aangenomen plan te regelen en onze levende strijdkrachten daaraan dienstbaar te maken; ten einde in het vervolg, bij gewone omstandigheden, een normaal budget te behoeven.

Doeltreffende bezuiniging is pligt; indien zij echter niet wordt geregtvaardigd door goede resultaten, indien zij doet vooruitzien, dat juist daardoor in de toekomst grootere en meerdere uitgaven noodzakelijk worden, dan beantwoordt zij niet aan het doel; dan is zuinigheid, ... schade.

Welken bijval de meeningen van den *Oud Soldaat*, over sommige onzer defensie-aangelegenheden ontwikkeld, ook vinden mogen, zoo zal ik mij nimmer vereenigen met zijne gevoelens omtrent onze kavallerie en rijdende artillerie.

Digitized by Google

Moesten beide nog opgerigt worden en men genoodzaakt zijn, eene doeltreffende aanwending onzer strijdkrachten aan de leuze, bezuiniging *quand-même*, op te offeren, dan welligt zou de tegen die wapens uitgesproken banvloek eenigzins geregtvaardigd kunnen worden door de groote kosten en moeijelijkheden aan oprigting en onderhoud verbonden; ofschoon zonder genoegzame kavallerie geen actieve verdediging van ons land denkbaar is en de veld-artillerie dan ook tot veel snellere bewegingen moest worden geschikt gemaakt. Nu zij echter bestaan, nu er aan dat bestaan glorierijke herinneringen zijn verbonden, en de krijgsgeschiedenis de nuttige en bepaald noodige aanwending van kavallerie en rijdende artillerie door ontelbare voorbeelden heeft gestaafd, mag men niet uit het oog verliezen, al wat voor het behoud dezer wapens pleit, zelfs bij het doorsneden terrein van ons vaderland, zelfs bij eene meer algemeene krijgskundige aanwending der versnelde middelen van vervoer. Op het slagveld toch, blijven hunne snelle bewegingen dezelfde; blijven zij hunne eigenaardigheid behouden, en kunnen beiden de gewigtigste diensten bewijzen.

De veldtogt in Noordholland, waar de meeste gevechten in doorsneden polderlanden, in de duinen, of op het strand zelve plaats vonden, waaraan de kavallerie en vooral de rijdende artillerie een eervol deel namen, bewijst dat zelfs dáár die wapens niet overbodig zijn; ook bij ons actief defensiestelsel, zullen er voortaan diensten te vorderen zijn, die zij alleen kunnen bewijzen. Als men aanneemt, dat wij bij een aanval op onze zuidelijke of oostelijke grenzen, niet op de eerste verschijning des vijands achter onze rivieren en waterliniën terugtrekken, of wel dat gunstige omstandigheden offensieve bewegingen van daaruit toelaten, zal rijdende artillerie moeijelijk, en kavallerie in het geheel niet gemist kunnen worden. Vooral achter die rivieren, wier mindere breedte en daartoe geschikte oevers, op vele plaatsen vijandelijke overgangen mogelijk maken, zullen soms vrij talrijke artillerie-reserven die zich met de grootste snelheid verplaatsen kunnen, noodzakelijk zijn; en is misleiding van den verdediger omtrent de plaats van den rivierovergang de eerste en voornaamste voorbereiding, snelle uitvoering van dien overgang de tweede, en de verzekering van de terugtogstlijn de derde oorlogsregel, dan zal, om den vijand het volgen dezer oorlogsregels te beletten, bepaald kavallerie en rijdende artillerie, of zeer beweegbare veld-artillerie gevorderd worden.

Ook bij het verlaten dezer stellingen en bij een terugtogt van het verdedigend leger naar onze meer achterwaarts gelegen liniën, waarbij de achterhoede veelal een hevigen strijd zal te voeren hebben, zullen rijdende artillerie en kavallerie met vrucht kunnen gebruikt worden.

Digitized by Google

Bij ons verdedigingsstelsel zal de voorposten- en veiligheidsdienst met de meeste naauwgezetheid moeten worden verrigt; en als men dan van de kavallerie partij wil trekken, om vijandelijke operatielijnen te verontrusten, konvooijen op te ligten, depôts te vernielen, en bij offensieve bewegingen behaalde voordeelen te vervolgen, dan geloof ik, dat er aan geene vermindering der kavallerie mag worden gedacht, althans met het oog op het aantal paarden, dat in tijd van oorlog te velde moet worden gebragt. — Het valt moeijelijk te beslissen, of, en in hoeverre onze verhouding tot den Duitschen Bond, welligt eene meer eenvoudige indeeling en organisatie van dit wapen in den weg staat.

Zoolang ook de veld-artillerie nog niet die beweegbaarheid erlangd heeft, waarvoor zij vatbaar is, mag er geene sprake van zijn om een deel van het wapen der artillerie te verminderen, 't welk thans nog een geheel vormt, dat het niet raadzaam zoude zijn te verbreken.

Omtrent het wenschelijke eener grootere beweegbaarheid der veld-artillerie, meer in verhouding tot het zoo verligte materieel en trekpaardentuig, is men het algemeen eens; doch omtrent de daartoe te bezigen beste middelen schijnt men het nog niet eens te zijn. Aangezien dit echter een punt van onderzoek bij hoogere autoriteiten uitmaakt, mogen wij de te nemen beslissing niet vooruitloopen; te meer, daar wij met grond kunnen verwachten, dat die beslissing, vooral met het oog op wat er rondom ons gebeurt, en met een blik op de toekomst, tot niet anders leiden kan, dan om de veldartillerie weldra geheel aan hare bestemming en uitgebreiden werkkring te doen beantwoorden.

Wat na eene algemeene invoering der tirailleur-geweren voor onze kavallerie het beste wapen zoude zijn, om ook dan de meeste diensten van haar te verwachten, durf ik niet beslissen; het ware wenschelijk, dat kundige kavallerie-officieren hunne denkbeelden hieromtrent openlijk mededeelden.

Naar mijn inzien, is de lans het beste wapen te paard, maar behoort er zóóveel toe om een goed lansier te zijn, dat ik niet zou durven beoordeelen, of de gewone middelen waarover ons land beschikken kan, toereikende zouden zijn, om dat wapen algemeen in te voeren. Daarbij toch wordt gevorderd, niet alleen een goed, sterk en vlug ruiter, maar vooral een goed, sterk en vlug paard, geschikt tot die korte wendingen, die voor een doeltreffend gebruik der lans zoo noodzakelijk zijn, waartoe èn voor ruiter, èn voor paard eene langdurige leerschool, gestadige oefening en natuurlijke aanleg worden vereischt.

De artillerie is niet achtergebleven, gedurende de laatst verloopen jaren,

Digitized by Google

met zich hoe langer hoe meer te volmaken, en over te nemen, voor zoo verre de toegestane geldmiddelen het gedoogden, wat goed en doeltreffend bevonden werd bij andere volken. In 1830 en 1831 heeft onze artillerie te velde getoond, roemvol aan al hare toenmalige verpligtingen te kunnen beantwoorden, en heeft zij daarna eene leer- en oefenschool doorloopen, die haar overal gunstig bekend heeft gemaakt. Thans nog dragen de toen ontvangen lessen goede vruchten. Tijdens de belegering der citadel van Antwerpen, heeft onze vesting-artillerie zich zóó verdienstelijk gemaakt, dat zij zelfs den lof harer vijanden in ruime mate heeft verworven; terwijl materieel, geschut, paardentuig, bepakking enz. gaande weg verbeteringen hebben ondergaan. Door de invoering der granaatkanons en verbeterde kustaffuiten, door die der ligtere stukken tot de dienst in en vóór vestingen, der verbeterde middelen tot vervoer van zware lasten, is onze vesting-artillerie op den weg van vooruitgang, en heeft in kracht en goede uitwerking toegenomen. Door de invoering van het ligt veldgeschut en materieel, heeft de rijdende artillerie aan beweegbaarheid gewonnen, en is de weg geopend, ook de veld-artillerie meer beweegbaar te kunnen maken; terwijl beide door de invoering der granaatkartetsen, verbeterde ontstekingsmiddelen enz. reeds veel in kracht en uitwerking hebben toegenomen. Toch blijft er nog veel te doen en te verbeteren over. Boven alles moet men bedacht zijn, tegen nieuwe middelen van aanval, ook nieuwe middelen van tegenweer over te stellen.

Onze kustverdediging, vele onzer stellingen, vooral ons oostelijk frontier, vereischen de noodige voorziening; onze vestingen eene nog meer beweegbare artillerie, een beter verband tusschen het zwaarste veld- en ligtste vestinggeschut, en kon het zijn, eene vermindering van het aantal kalibers, waardoor slechts 2 of 3 soorten van projectielen noodig worden. Aan onze veld-artillerie moet de hoogstmogelijke beweegbaarheid worden gegeven, en welligt diende de verhouding der artillerie, ook bij de infanterie van 3 of 4 stukken op de 1000 man te worden aangenomen. Eene talrijke en krachtige artillerie is het beste middel, om aan onze militie- en schutterbataillons te velde, den noodigen steun en veerkracht te geven. De aangespannen artillerie van het leger te velde, zal vooral bij de actieve verdediging van ons land, steeds eene gewigtige rol te vervullen hebben; zij moet daarvoor zoo beweegbaar, zoo geschikt mogelijk gemaakt, en de granaatkartets een geducht middel worden om haren verreikenden arm, overal op eene krachtige wijze te doen gevoelen. Meer dan ergens anders, zal men bij ons naar de oplossing van het moeijelijk vraagstuk moeten streven, om het materieel der artillerie te velde, bij de meest mogelijke beweegbaarheid, dienstbaar

Digitized by Google

en geschikt te maken voor geschut, van welks kaliber en ladingen men de hoogstmogelijke uitwerking kan verwachten. Het gegoten staal en de granaatkartels zullen waarschijnlijk de twee voornaamste elementen worden, waardoor men tot die oplossing zal geraken.

Verder moet het bevreemden, dat tot hiertoe zoo weinig werk is gemaakt van vuurpijl-batterijen; tot wier aanwending in onze Indische bezittingen en in ons Vaderland zelve, zoo menige gunstige gelegenheid bestaat.

Wij vertrouwen, dat de hooge belangstelling nog onlangs door den Koning zelven daaromtrent betoond, 't geen de bekrooning der Verhandeling van den kapitein Kuijck ten gevolge had, spoedig goede en doeltreffende vruchten mag dragen, en ook wij niet langer ten achteren zullen blijven in het bezigen van een wapen, dat vooral in onze koloniën zoo gunstig kan werken.

Na de lezing van de *Mémoire sur divers perfectionnements militaires, comprenant quelques essais sur les canons se chargeant par la culasse et sur les canons rayés pour l'artillerie de place, de siége, de campagne et de la marine, etc., etc.; par* J. Cavalli, *colonel d'artillerie Sarde*, kunnen wij den wensch niet onderdrukken, dat ook Nederlandsche artillerie-officieren, hoe langer hoe meer in de gelegenheid mogten gesteld worden, de nieuwe uitvindingen onzer verschillende naburen, en ook die vuurmonden meer van nabij te leeren kennen, bovenal de proeven te kunnen bijwonen, die er mede gedaan worden. Het is toch te voorzien, dat even als bij het klein-geweer, ook bij het geschut van lieverlede de zwarigheden zullen overwonnen worden, die eene algemeene aanwending van bovengenoemde vuurmonden nog in den weg schijnen te staan; zwarigheden, welke onvermijdelijk aan iederen overgang van een oud tot een nieuw systema, verbonden zijn.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

CHEMISCHE THEORIE VAN HET BUSKRUID VAN *BUNSEN* EN *SCHISCHKOFF*.

Vrij gevolgd uit de Annalen *van* Poggendorff, *door* A. van Kerkwijk, *Tweede Luitenant der Artillerie.*

Hoewel het verbrandingsproces van het buskruid zeer eenvoudig schijnt te zijn, zoo zijn toch de verschijnselen, welke zich daarbij opdoen, tot nu toe onvolledig bekend, en niettegenstaande er na de talrijke proeven van Gay-Lussac en andere, eene chemische theorie algemeen is aangenomen, zoo heeft toch deze gedurig tegenstrijdige uitkomsten met de ondervinding opgeleverd.

Gelijk algemeen bekend is worden er bij de verbranding van het buskruid gassen van verschillenden aard en zamenstelling gevormd, en wel in die mate, dat, wanneer men zich voorstelt dat de kool tot koolzuur verbrandt, en de stikstof alzoo afgescheiden is, één kub. duim buskruid ongeveer 300 kub. duimen gas opleveren zal. Dit volume gas nu zal niet merkbaar veranderen, wanneer, in plaats van koolzuur, kooloxyde, en in plaats van de stikstof, stikstofoxyde bij de verbranding wordt gevormd; en dewijl er in den regel, behalve eenige sporen van waterstof en zwavelwaterstof, slechts koolzuur, kooloxyde, stikstof, stikstofoxyde in de buskruidgassen voorkomen; zoo moet de opgegevene hoeveelheid van ongeveer 300 kub. duimen als het grootste volume gas worden aangenomen, dat uit één wigtje buskruid kan worden verkregen. In tegenoverstelling hiermede hebben proeven van Gay-Lussac en van eenige latere waarnemers, een grooter volume gas doen vinden, dan men uit de scheikundige beschouwing kan afleiden.

Hieruit blijkt dus, hoe onzeker en gebrekkig de stelsels en beschouwingen moeten geweest zijn, waarop de meeste tot hiertoe gedane onderzoekingen berusten.

Dit was de reden dat door Bunsen en Schischkoff, de werking van het buskruid op nieuw is onderzocht. Hun onderzoek bepaalde zich alléén tot

Digitized by Google

de werking van jagtkruid, dat zamengesteld was uit 78.99 salpeter, 9.84 zwavel en 11.17 houtskool; welke hoeveelheid houtskool, na behoorlijk onderzoek, bleek te bestaan uit 7.69 koolstof; 3.07 zuurstof en 0.41 waterstof, en de belangrijke uitkomsten van hunne nasporingen vinden wij opgegeven in de *Annalen* van Poggendorf, 1857, N°. 11, S. 321.

Men stelde zich hoofdzakelijk de beantwoording voor van de volgende vragen; de korte tijdruimte, welke voor hunne gemeenschappelijke werkzaamheden bestemd was, veroorloofde echter niet om die vragen voor meer dan ééne buskruidsoort, en voor deze slechts voor eene verbranding onder gewonen dampkringsdruk op te lossen; dit is dan ook de reden, dat de door Bunsen en Schischkoff genomene proeven, niet als een voltooide arbeid maar veel meer als een voorbeeld ter opheldering van de gevolgde handelwijs moet beschouwd worden, welke handelwijs, met eenige kleine wijzigingen, ook gebezigd kan worden tot het onderzoek van de verbranding van alle andere buskruidsoorten, onder andere omstandigheden.

1°. Waaruit bestaat het overblijfsel na de verbranding van het buskruid?
2°. Waaruit bestaat de gevormde rook?
3°. Waaruit zijn de gassen zamengesteld, welke bij de verbranding gevormd worden?
4°. Hoeveel overblijfsel en rook aan den eenen kant, en hoeveel gas aan den anderen kant levert een bepaald gewigt buskruid op?
5°. Hoe hoog is de temperatuur, waarbij het buskruid ontbrandt en hoe hoog is de temperatuur van de vlam?
6°. Hoe groot is de druk van het buskruidgas, wanneer het buskruid verbrand is in de ruimte, die het in den gekorrelden toestand inneemt, in de onderstelling, dat er geene warmte door uitstraling of mededeeling verloren gaat?
7°. Hoeveel theoretischen arbeid kan het buskruid uitoefenen?

Ten einde vooreerst slechts de qualitatieve zamenstelling van de vaste en gasvormige ontledingsprodukten te leeren kennen, neemt men eene hoeveelheid van het te onderzoeken buskruid, wrijft dit behoorlijk fijn en stampt het in een koperen buisje, dat aan het eene einde gesloten is. Dit koperen buisje wordt, nadat het buskruid is aangestoken, door middel van eene kurk luchtdigt in een grootere glazen buis vastgezet. Het buskruid brandt nu met eene regelmatige sissende vlam en zou door de ontwikkelde warmte, de glazen buis doen springen, indien men niet aan het opene uiteinde van het koperen buisje een blikkenbuisje met gaatjes had aangebragt, waardoor de vlam belet wordt de glazen buis aan te raken. Het andere uiteinde van de groote glazen buis eindigt in eene ontwikkelingsbuis, die in een met

Digitized by Google

kwik gevuld molglas uitloopt. Het overblijfsel en de rook van het verbrande buskruid blijven nu in de koperen en groote glazen buis achter, terwijl de gevormde gassen door de ontwikkelingsbuis in het kwik uitkomen en daarboven opgevangen kunnen worden; doch dit kan alleen dan zonder verontreiniging geschieden, wanneer men vooraf de dampkringslucht door de bij de verbranding gevormde gassen uit de glazen buis heeft verdreven.

Op deze wijze te werk gaande zal men in het koperen buisje eenige vaste ontledingsprodukten overhouden, waaronder men gemakkelijk de volgende erkent: 1. Zwavelzure potassa; 2. koolzure potassa; 3. onderzwaveligzure potassa, 4. zwavelpotassium; 5. potassahydraat; 6. zwavelcyaan potassium; 7. salpeterzure potassa; 8. kool; 9. zwavel; 10. koolzure ammonia.

De gasvormige ontledingsprodukten bevatten: 1. stikstof; 2. koolzuur; 3. koloxyde; 4. waterstof, 5. zwavelwaterstof, en onder sommige omstandigheden, merkbare hoeveelheden van 6. stikstofoxyde, en soms 7. stikstofoxydul.

Ten einde de quantitatieve analyse van deze stoffen gemakkelijk en zonder gevaar in groote hoeveelheden te kunnen bewerkstelligen, heeft men een bol van dik glas genomen; aan dezen zitten twee glazen buizen, wier rigtingen eenen regten hoek vormen, zoodat, de eene in den vertikalen stand geplaatst zijnde, de andere horizontaal loopt. De buis welke vertikaal staat is ongeveer een el lang en eindigt in een geel koperen mondstuk, waarin een dun plaatje ligt, dat de buis aan de bovenste opening sluit en in het midden van een klein rond gaatje voorzien is. Om het geel koperen mondstuk wordt het ééne uiteinde van eene buis van gevulcaniseerd caoutchouc bevestigd. Deze buis is met 15 à 20 wigtjes buskruid gevuld en moet natuurlijk gedurende de bevestiging vrij naar beneden afhangen, daar anders het buskruid onmiddellijk door de opening in het plaatje in de glazen buis, en door deze in den bol zoude overgestort worden. De opening in het plaatje nu is zoo klein, dat het buskruid er slechts in een' zoo fijn mogelijken straal als in een' zandlooper door kan vallen. Nadat de caoutchoucbuis goed bevestigd is, houdt men deze eveneens in den vertikalen stand, zoodat de korrels gelijkmatig door de kleine ronde opening en de glazen buis in den glazen bol vallen. Deze bol nu wordt uitwendig verwarmd en dient tot het verbranden van het buskruid, hetwelk geheel rustig met een flikkerende vlam zal plaats hebben, wanneer de buskruidstraal zoo fijn mogelijk is en onafgebroken nedervalt. Mogt het soms gebeuren, dat er in dezen straal kleine storingen plaats vonden, dan kunnen deze door ligte schuddingen van de buis van caoutchouc gemakkelijk verbeterd worden; doch deze storingen kunnen nimmer hinderlijk voor de proefneming zijn. Het vaste overblijfsel van het buskruid blijft bijna geheel in den glazen bol en zijne buis-

Digitized by Google

vormige armen, terwijl de rook zonder verlies in de horizontale glazen buis dringt; de gasvormige verbrandingsprodukten kunnen door het opene uiteinde van de buis ontsnappen. Wanneer men aan het uiteinde van laatstgenoemde buis, die van één tot twee el lang moet zijn, eene ontwikkelingsbuis plaatste om de gevormde gassen boven water of eenig ander vocht op te vangen, dan zoude, op het oogenblik dat deze afleidingsbuis in de vloeistof gedompeld werd om ze af te sluiten, de vlam van het vallende buskruid uit den bol in de vertikale glazen buis gedreven worden en alzoo de geheele hoeveelheid buskruid in de slang van caoutchouc aansteken, en dit verschijnsel wordt alléén veroorzaakt door den druk van de geringste afsluitende hoeveelheid water. De ontploffingen, die alzoo bij hoeveelheden buskruid van 15 tot 20 wigtjes kunnen ontstaan, zijn wel is waar zeer hevig, maar zelfs voor den waarnemer, die in de nabijheid met de behandeling van de gevulde buis bezig is, geheel zonder gevaar, daar de slang van caoutchouc zonder veel weêrstand te bieden, oogenblikkelijk barst. Het glazen gedeelte van den toestel blijft bij dergelijke ontploffingen meestal geheel ongedeerd. Ten einde nu in staat te zijn, de ontwikkelde gassen te kunnen opvangen zonder hierbij eenig gevaar te loopen van aan eene ontploffing blootgesteld te zijn, maakt men gebruik van eene zuigbuis, die met den aspirator verbonden is, en vangt alzoo de gassen in eene verzamelingsbuis op, die daarna eerst met klemschroeven gesloten en vervolgens met de soldeerpijp hermetisch digt gesmolten wordt. Het overblijfsel, dat na de verbranding van de geheele hoeveelheid buskruid in den bol achter bleef, vormde eene halfgesmoltene geelachtige grijze massa, die zeer gemakkelijk met achterlating van eenige kool in water oploste.

Bij de voorloopige qualitative analyse was gevonden, dat het overblijfsel uit tien verschillende bestanddeelen was zamengesteld; er werden derhalve tien opvolgende proefnemingen gedaan, om telkens te bepalen, hoeveel van de stof, waarvoor de proef geschiedde, in het overblijfsel aanwezig was. Wanneer men nu de uitkomsten van die verschillende proeven te zamen neemt, dan krijgt men de navolgende zamenstelling voor het overblijfsel van buskruid:

Zwavelzure potassa.	56.37
Koolzure potassa.	26.89
Onderzwaveligzure potassa. . . .	7.52
Zwavelpotassium.	1.04
Potassahydraat	1.24
Zwavelcyaan potassium	0.85
Salpeterzure potassa	5.14
Transporteren	99.05

Digitized by Google

Per Transport	99.05
Kool.	0.95
Koolzure ammonia.	0.00
Sporen van zwavel.	0.00
	100.00

Hieruit blijkt, dat het overblijfsel na de verbranding van het buskruid voornamelijk bestaat uit zwavelzure- en koolzure potassa; en niet uit zwavelpotassium, zoo als in andere werken algemeen wordt opgegeven. De oorzaak, dat deze uitkomsten zoo zeer van de tot nu toe gevondene verschillen, kunnen echter hierin gelegen zijn, dat het buskruid in den glazen bol zeer onvolkomen verbrand was, en er is waarschijnlijk bij de verbranding van de afzonderlijke korrels niet genoeg warmte ontwikkeld, zoodat de zwavel niet in staat was om de potassa van het salpeter te ontleden; ook kan vochtigheid van de korrels en eene onvolkomene bewerking hier wel de oorzaak van geweest zijn; het eerste vooral is waarschijnlijk, omdat het overblijfsel veel onverbrande kool bevatte.

Om de zamenstelling van den rook te bepalen, nam men den grijzen sterk naar ammonia ruikenden aanslag, die zich aan het opene einde van de lange glazen buis had vastgezet. Deze aanslag kon niet uit de buis worden verwijderd zonder vochtigheid aan te trekken, en werd dadelijk in water opgelost, de kool werd afgefiltreerd, de doorgelekte vloeistof in 11 gelijke volumedeelen verdeeld en elk dezer deelen voor de verschillende proefnemingen gebezigd. Nadat het gehalte van de verschillende bestanddeelen door de opvolgende proeven bepaald was, werden de alzoo gevondene hoeveelheden teruggebragt op 100 deelen van den opgelosten aanslag en men kwam tot het besluit, dat de bestanddeelen in de volgende verhouding aanwezig waren:

Zwavelzure potassa.	65.29
Koolzure potassa.	23.48
Onderzwaveligzure potassa. . . .	4.90
Zwavelpotassium.	0.00
Potassahydraat.	1.33
Rhodan potassium	0.55
Salpeterzure potassa.	2.48
Kool.	1.86
$^1/_9$ Koolzure ammonia.	0.11
Zwavel.	0.00
	100.00

Wanneer men de hier gevondene uitkomsten vergelijkt met de hoeveel-

Digitized by Google

heden der verschillende stoffen, welke in den bol zelven waren achtergebleven nadat het buskruid verbrand was, dan is het gemakkelijk te zien, dat de analyse van het overblijfsel na de verbranding, en die van den aanslag van den rook tot bijna dezelfde uitkomsten gevoerd heeft; doch dat bij den rook meer zwavelzure potassa is gevormd en dat er in den aanslag, in plaats van de ontbrekende kleine hoeveelheid zwavelpotassium, koolzure ammonia als vlugtig product aanwezig is.

De derde vraag, die men zich voorstelde te beantwoorden, was het onderzoek naar den aard van de gevormde gassen. Ten einde tot de oplossing hiervan te geraken, werd het gas ontwikkeld en opgevangen in den hierboven beschreven toestel. Wanneer men nu de gassen, die bij de gestadig onderhouden verbranding der buskruidkorrels ontwikkeld worden met den mond opzuigt, dan hebben zij den smaak van zuiver koolzuur; blaast men deze gassen wederom uit, dan bemerkt men niet den minsten reuk van cyaan, doch naauwelijks merkbare sporen van zwavelwaterstof. Met de lucht vermengd, bespeurt men geene roode dampen; er kan derhalve geen stikstofoxyde aanwezig zijn, want was dit het geval, dan zou dit gas onmiddellijk zuurstof aan de lucht ontnemen en alzoo in ondersalpeterzuur overgaan.

Dewijl op deze wijze nog eenige duizendste deelen van cyaan, stikstofoxyde of zwavelige zuren door den smaak of reuk merkbaar zijn, zoo kan men aannemen, dat deze drie bestanddeelen van het mengsel in de tot het onderzoek gebezigde gassen niet aanwezig waren. Van de gasvormige voortbrengselen, welke nog konden ontstaan zijn, blijven dus nog slechts de volgende over: koolzuur, zwavelwaterstof, sporen van zuurstof, kooloxyde, waterstof, stikstof en stikstofoxydul.

De ontleding van een mengsel, dat deze zeven verschillende gassoorten bevat, kan op de volgende wijze geschieden: Eerst bepaalt men, door middel van potassa, het koolzuur en de zwavelwaterstof, en door pyrogalluszure potassa de zuurstof. Het overblijfsel van het gas wordt dan in eenen eudiometer gedaan, met de overige zuurstof en elektrolytisch knalgas ontploft en de na de ontploffing overblijvende zuurstof met de overige waterstof verbrand.

Alzoo te werk gaande vond men, dat bovengenoemde zeven gassoorten in de volgende verhouding aanwezig waren:

Koolzuur.	52,67	(volumen deelen.)
Stikstof.	41,12	»
Kooloxyde.	3,88	»
Waterstof.	1.21	»
Transporteren	98.88	

Digitized by Google

Per Transport	98.88	(volumen deelen.)
Zwavelwaterstof .	0.60	»
Zuurstof.	0.52	»
Stikstofoxydul. . .	0.00	»
	100.00	»

Wanneer men de uitkomst van de laatste analyse nagaat, dan zien wij onmiddellijk het vreemde verschijnsel, dat er vrije zuurstof ontwikkeld is in de zeer hooge temperatuur van ongeveer 300° C. en wel te gelijkertijd met brandbare gassen. De naauwkeurigheid der gebezigde handelwijze en de zorgvuldigheid waarmede de proefnemingen zijn gedaan, maken het bijna onmogelijk, dat er omtrent de hoeveelheid van 0.52 ten honderd zuurstof, eenige vergissing heeft plaats gehad. Waarschijnlijk is deze hoeveelheid zuurstof na de verbranding van de kool en de zwavel, door het als rook verdeelde overblijfsel, dat nog steeds salpeter bevat, bij het verkoelen afgescheiden.

Wanneer het buskruid zich regtstreeks in zwavelpotassium, stikstof en koolzuur ontbond, dan zouden de beide laatstgenoemde gassen ongeveer in de verhouding van 1 : 3 (of als men aanneemt, dat 1 kub. palm buskruid 9 ons weegt, dan bij 0° C. en 76^{cm} druk als 73,56 : 222.08) tot elkander staan; doch uit bovenstaande uitkomsten blijkt, dat de verhouding slechts is als 1 : 1.5. Dit is een reden te meer om te besluiten, dat de omzetting bij het buskruid op geheel andere gronden moet berusten, dan die welke men tot nu toe algemeen aangenomen heeft.

De vierde vraag, die men zich voorstelde te beantwoorden, was, hoeveel overblijfsel en rook aan den eenen kant, en hoeveel gassen aan den anderen kant een zeker gewigt buskruid bij de verbranding voortbrengt. Het verzamelde overblijfsel en de rook werden daartoe te zamen ontleed, en ten einde de analyse met meer gemak te kunnen bewerkstelligen, werd weder eene bepaalde hoeveelheid der stof, die onderzocht moest worden, in zoo veel water opgelost, dat de hoeveelheid vloeistof 500 kub. duimen bedroeg. Tot de afzonderlijke bepalingen werden telkens 45,474 kub. duimen genomen; deze deed men in eenen maatcylinder en onderzocht van elke hoeveelheid, het gehalte van de verschillende stoffen welke er in aangetroffen werden, telkens als men eene potassa-verbinding vond, dan werd er berekend hoeveel potassa er met de gevondene hoeveelheid van de verschillende zouten overeenkwam. Op deze wijze te werk gaande, vond men, dat de hoeveelheid vloeistof in één' maatcylinder het volgende bevatte:

Digitized by Google

Zwavelzure potassa.	0.84465	overeenkomende met	0.45676	potassa
Koolzure potassa.	0.25279	»	» 0.17253	»
Onderzwaveligzure potassa.	0.06525	»	» 0.03252	»
Zwavelpotassium.	0.04255	»	» 0.03657	»
Potassahydraat.	0.00000	»	» 0.00000	»
Rhodanpotassium.	0.00611	»	» 0.00296	»
Salpeter.	0.07435	»	» 0.03464	»
Kool.	0.01456		0.73538	potassa.
Zwavel.	0.00266			
Koolzure ammonia. . . .	0.03709			
	1.33999			

Om zich van de juistheid der gevonden uitkomsten te overtuigen, behandelde men één maatcylinder met zwavelzuur en vond toen 1.380 wigtjes zwavelzure potassa, hetgeen overeenkomt met 0.7465 potassa; dit komt met het potassagehalte uit de analyse gevonden, zoo naauwkeurig overeen, als slechts te verwachten was. Wanneer men nu alles op 100 deelen herleidt, dan vindt men, dat het onderzochte buskruid en de voortbrengselen, waarin het bij de verbranding verandert, op de volgende wijze te zamen gesteld zijn:

A. *Buskruid.*		B. *Vaste verbrandingsproducten.*		C. *Gasvormige verbrandingsproducten.*	
Salpeter. . . .	78.99	Zwavelzure potassa. . . .	62.10	Koolzuur	52.67
Zwavel.	9.84	Koolzure potassa.	18.58	Stikstof	41.12
Kool koolstof. .	7.69	Onderzwaveligzure potassa	4.80	Kooloxyde. . . .	3.88
Kool waterstof.	0.41	Zwavelpotassium.	3.15	Waterstof. . . .	1.21
Kool zuurstof. .	3.07	Rhodanpotassium.	0.45	Zwavelwaterstof.	0.60
	100.00	Salpeterzure potassa. . . .	5.47	Zuurstof.	0.32
		Kool.	1.07	Stikstofoxydul. .	0.00
		Zwavel.	0.20		100.00
		½ Koolzure ammonia. . .	4.20		
			100.00		

Daar in de vaste ontledingsprodukten het geheele potassiumgehalte wordt teruggevonden, zoo kan men uit A en B de hoeveelheid van het vaste overblijfsel berekenen, dat bij de verbranding van 1 wigtje buskruid ontstaat. Overeenkomstig de zamenstelling A bevat 1 wigtje buskruid 0.3033 wigtjes potassium. De hoeveelheid overblijfsel echter, te zamengesteld volgens de ontleding B, die evenveel potassium bevat, bedraagt 0.6806 wigtjes. Berekent men nu het stikstofgehalte van deze 0.6806 wigtjes overblijfsel en trekt men dit af van de hoeveelheid stikstof, die in 1 wigtje buskruid voorhanden is, dan verkrijgt men de hoeveelheid stikstof die zich in de gassen

Digitized by Google

bevindt, welke uit 1 wigtje buskruid ontstaan. De hoeveelheid gas nu, welke volgens de ontleding C met deze berekende hoeveelheid stikstof overeenkomt, weegt 0.3138 wigtje. Hieruit volgt nu onmiddellijk, dat 1 wigtje buskruid bij de verbranding 0.6806 wigtje overblijfsel van de zamenstelling B en 0.3138 wigtje gas van de zamenstelling C oplevert. Wanneer men nu deze 0.3138 wigtje in dezelfde verhouding verdeelt als in C is opgegeven en dan de soortelijke gewigten van de verschillende zamenstellende gassoorten naar behooren in rekening brengt; dan vindt men, dat deze 0.3138 wigtje gasvormige verbrandingsprodukten 193.10 kub. duimen gas uitmaken. Volgens de tot nu toe gevolgde theorie zoude deze hoeveelheid 300 kub. duimen moeten bedragen, hetgeen derhalve een zeer groot verschil uitmaakt.

Nadat nu de stofwisseling, waarop de verbranding van het buskruid berust, bepaald is, behoeft nog slechts de temperatuur van de vlam gezocht te worden, om alle gegevens te bekomen, die noodig zijn om tot eene theoretische maatstaf te geraken voor den opgeleverden arbeid bij de verbranding. De beantwoording der vijfde vraag, welker oplossing men zich voorstelde, is hier derhalve nog noodig.

Ten einde hierbij van een zeker vast punt uit te gaan, moet men zich eerst een juist denkbeeld van den aard der vlam kunnen vormen. Wanneer men zich voorstelt, dat 1 wigtje buskruid gelijktijdig over zijne gansche massa verbrandt, dan worden er w warmte-eenheden vrij, waardoor de ontledingsprodukten van het verbrande wigtje buskruid op het oogenblik der verbranding tot op $\frac{n}{s}$ graden verhit worden, in welk quotient s, de soortelijk warmte der verbrandingsprodukten ten opzigte van water voorstelt. Dit quotient $\frac{w}{s}$ is derhalve de temperatuur der vlam, gemeten met de thermometrische eenheid, welke de maatstaf der verbrandingswarmte w is. De temperatuur der vlam ondergaat echter eene gestadige vermindering, welke veroorzaakt wordt door uitstraling en mededeeling van warmte. Daar buitendien de temperatuur der vlam $\frac{w}{s}$ slechts gedurende een oneindig klein tijdsverloop standvastig blijft, zoo kan deze door de gewone thermometrische middelen niet gemeten worden. Dezelfde omstandigheden hebben plaats bij de gestadig brandende vlam van vast geslagen of gestampt buskruid. Hier heeft, wel is waar, gedurende den ganschen duur der verbranding eene standvastige vlammentemperatuur $\frac{w}{s}$ plaats, doch deze temperatuur bepaalt

Digitized by Google

zich alléén tot de zeer kleine verbrandende laag en neemt van daar af naar de spits der vlam toe, steeds door uitstraling en geleiding van warmte in regelmatige verhouding af. Wanneer men dus de temperatuur van de vlam verkrijgen wil zooals zij door het verbrandigsproces wordt te weeg gebragt en alzoo niet door vreemde invloeden gewijzigd, dan moet deze uit de grootheden w en s berekend worden. Daar nu w, dat is de warmte bij de verbranding van het buskruid, onbekend is, zoo heeft men deze op de volgende wijze bepaald.

Men neemt een bepaald gewigt p buskruid en stampt dit, na het behoorlijk fijn gewreven te hebben in een geel koperen buis, die aan het boveneinde in een eenigzins wijder mondstuk eindigt. In dit mondstuk is met cement een glazen verlengstuk vastgezet, waaraan twee platinadraden vastgesmolten zijn; deze draden zijn onderling vereenigd door een zeer dunnen platinadraad, welke door het fijngestampte buskruid loopt. Deze kleine toestel wordt in eene van onder geslotene, en van boven opene glazen buis geplaatst en met deze op den bodem van eene wijdere, van boven nog niet digt geblazen glazen buis gesteld, die in de wanden van twee fijne openingen is voorzien. Door deze openingen worden de bovengenoemde platinadraden gestoken en er met de lamp luchtdigt in vastgesmolten en daarna het boveneinde van de laatstgenoemde glazen buis hermetisch gesloten. Onder aan deze wijdste buis is een tap geblazen, waarmede zij loodregt in eene kurk wordt vastgezet. Door middel van deze brengt men nu den geheelen toestel in eene wijde buis, die van het fijnste geel plaatkoper is vervaardigd en waarin een zeefvormig roeringstoestel is geplaatst, dat uitwendig door twee draden op en neder kan bewogen worden. De alzoo ingerigte toestel, waarvan de glazen, koperen en platinadeelen allen te voren gewogen zijn, wordt nu geheel met eene afgewogene hoeveelheid water gevuld en in een houten kastje besloten.

Ten einde met dezen toestel de verbrandigswarmte van het buskruid te bepalen, heeft men de volgende tijds- en thermometer-waarnemingen noodig, welke laatste men onmiddellijk kan aflezen op de tot $\frac{1}{100}$ centigraad verdeelde schaal van eenen thermometer, die zich in de zijdelingsche verwijding van het dunne koperen watervat bevindt.

Men neemt de temperatuur op de tijden t_0 en t_1 waar; ontsteekt het buskruid door middel van de platinadraden, die aan een galvanischen toestel zijn verbonden, terwijl men den tijd $t_2 - t_1$, die sedert de laatste waarneming tot op het oogenblik der verbranding verliep, opteekent en het tijdsverloop $t_3 - t_2$ waarneemt, tot waarop het naauwkeurig op den thermometer afgelezene maximum der verwarming plaats heeft; eindelijk moet men nog waar-

Digitized by Google

nemen de tijden t_4 en t_5 nadat het maximum der temperatuur is bereikt geworden en de daarmede overeenkomende graden op den thermometer waarnemen. Gedurende den geheelen duur van de proefneming wordt de vloeistof door middel van den roeringstoestel in beweging gehouden, ten einde het geheel eene gelijkmatige verwarming zoude ondergaan.

Na de gedane waarnemingen werden de gewigten van de afzonderlijke deelen van den toestel op water teruggebragt, en men vond, dat de waarde aan water van alle gewigten te zamen genomen met 404.7 wigtjes overeenkwam.

Door het verbranden van 0.7125 wigtje buskruid hadden 404.7 wigtjes water eene verhitting van 1°14 C. ondergaan; derhalve bedroeg de verbrandingswarmte van het gebezigde buskruid, d. i. de verhitting in centigraden uitgedrukt, die een gewigtsdeel ontbrandend buskruid in een gelijk gewigtsdeel water opwekt, 643°,96.

Het op deze wijze gevonden getal moet echter nog eene verbetering ondergaan, daar de verbranding van het buskruid in de met lucht gevulde, hermetisch gesloten verbrandingsbuis plaats had, en dus de ontwikkelde brandbare gasvormige ontbindingsprodukten bovendien nog verbrand zijn en eene kleine hoeveelheid warmte ontwikkeld hebben, die vreemd is aan de eigenlijke buskruidontbinding. De hoeveelheid van deze ontwikkelde gassen is volgens het bovenstaande berekend, en daar men hunne verbrandingswarmte kent, zoo vond men gemakkelijk, dat de warmte, die door hunne gezamentlijke verbranding in een wigtje water opgewekt werd 22°4 bedroeg, waarmede dus genoemde 643°9 moeten verminderd worden. De werkelijke verbrandingswarmte van het buskruid is alzoo

619,56°.

De warmte, welke door den vermeerderden gasdruk in het hermetisch gesloten vat waarin de verbranding plaats had, werd ontwikkeld, kan bij de proefneming veilig verwaarloosd worden.

Hoe naauwkeurig de onderscheidene waarnemingen en berekeningen echter ook gedaan mogen zijn, zoo moet men wel opmerken, dat het buskruid bij deze proefneming gelijkmatig en trapsgewijze verbrand is en dus niet, zooals bij het gebruik in de verschillende voorkomende omstandigheden, waarbij de verbranding van de geheele hoeveelheid in eenen zeer geringen tijd plaats vindt; de ontwikkelde verbrandingswarmte in deze beide gevallen kan wel eenigzins van elkander verschillen.

Wanneer men de verbrandingswarmte van het buskruid berekent in de onderstelling, dat de brandbare bestanddeelen in vrije zuurstof verbranden, dan verkrijgt men, op grond van de door Favre en Silbermann gevonden

Digitized by Google

verbrandingswarmte van zwavel, kool en waterstof het getal 1059°,16. De door de zuurstof van het salpeter geoxydeerde bestanddeelen geven dus veel minder warmte, dan bij hunne verbranding in vrije zuurstof; hetgeen ook wel noodwendig moest plaats hebben, daar de stikstof, die ongeveer $^2/_3$ van het gewigt der brandbare bestanddeelen uitmaakt, bij de verandering in gas eene aanzienlijke hoeveelheid warmte bindt.

De temperatuur der buskruidvlam of de temperatuur die in de brandbare massa zoude heerschen, wanneer er geene warmte, door uitstraling of geleiding verloren ging, verkrijgt men onmiddellijk door het getal 619°,5 door de soortelijke warmte der verbrandingsprodukten te deelen.

De soortelijke warmte nu van de onderscheidene produkten is bekend; doch die van de betrekkelijk kleine hoeveelheden zwaveligzure potassa, Rhodanpotassium, $^2/_3$ koolzure ammonia en waterstof is niet in aanmerking genomen, daar haren invloed zich eerst in een cijfer van de gezochte getallenwaarde gevoelen doet, dat zonder merkbare fout kan worden verwaarloosd.

De, uit één wigtje ontstane verbrandingsprodukten hebben eene gezamentlijke soortelijke warmte van 0.20698, en dit op 619°,5 deelende, verkrijgt men voor de temperatuur der vlam van vrij in de lucht verbrandend buskruid 29936°.

Wanneer deze zelfde buskruidsoort verbrande in de ruimte, welke de korrels innemen; door welke omstandigheid de uitzetting van de gevormde gassen belet wordt, dan ondergaat de temperatuur der vlam eene aanzienlijke wijziging. In plaats van de $s\ w$ 0.20698 welke wij op het getal 619°,5 gedeeld hebben, moet men het getal 0.185 nemen; hetgeen de $s\ w$ van de gezamentlijke gassen bij constante volume is, en deze op 619°,5 deelende, bekomt men voor buskruid, dat in eene geslotene ruimte verbrandt, de temperatuur van 3340°.

Indien de vlam van het buskruid slechts uit gasvormige stoffen bestond, welker capaciteit aan warmte, volgens de proeven van Regnault en de theoretische beschouwingen van Clausius, niet met de temperatuur verandert, dan zoude de waarde $\frac{w}{s}$ met alle naauwkeurigheid kunnen bepaald worden. Daar echter de soortelijke warmte van vaste ligchamen met de temperatuur toeneemt, zoo kan het getal 29936° slechts als eene benaderde waarde worden beschouwd, die echter na alles wat omtrent de grootte van de aangroeijing der soortelijke warmte met de temperatuur bekend is, niet ver van de waarheid zal kunnen afwijken. Daar s met de temperatuur aangroeit, zoo zoude $\frac{w}{s}$ te groot zijn, en daar bovendien in de werkelijk-

Digitized by Google

heid de temperatuur der vlam door de uitstraling — en geleiding van warmte altijd lager wordt, zoo kan men onder alle omstandigheden met zekerheid aannemen, dat de temperatuur van 29936° eene grenswaarde voorstelt, waartoe de temperatuur der buskruidvlam min of meer nadert, doch welke grens in de werkelijkheid nimmer kan bereikt of overschreden worden. Hieruit kan eene gewigtige gevolgtrekking worden afgeleid omtrent de grootte van den druk, die bij de ontploffing van het buskruid in de door hetzelve gevulde ruimte wordt uitgeoefend.

Tot nu toe is algemeen aangenomen geworden, dat het overblijfsel gedurende de verbranding van het buskruid geheel of gedeeltelijk vlugtig werd en door zijne spanning zelve ook nog tot de mechanische werking van het buskruid medewerkt. Ofschoon echter het vlugtig worden van het overblijfsel in geringe mate niet kan ontkend worden, zoo kan toch met behulp van de berekende temperatuur gemakkelijk worden aangetoond, dat de hierdoor ontstane vermeerdering van spanning nog geen drukking van één dampkring kan bedragen.

De temperatuur der vlam namelijk van vrij verbrandend waterstof bedraagt volgens Bunsen 32596°. Eene uit overblijfsel van buskruid aan eene platinadraad aangestoken parel, werd wel is waar, in eene in de dampkringslucht brandende vlam van waterstof, langzamerhand geheel vlugtig, doch zij geraakte niet aan het koken en hare spanning kan dus nimmer zoo groot zijn als de druk van één atmospheer. Hieruit volgt derhalve, dat de druk, die de dampen der vaste ontbindingsprodukten van buskruid bij de temperatuur van 2993 C° uitoefenen, zeer onbeduidend is en gerust kan worden verwaarloosd, en hierdoor bestaat er mogelijkheid, om uit onze proefnemingen het maximum van druk te berekenen, die bij de verbranding van buskruid kan verkregen worden.

Noemen wij het gewigt aan buskruid G_p; de gravimetrische digtheid; d. i. het gewigt van 1 kub. duim buskruidkorrels, S_p; het gewigt van het overblijfsel van dit gewigt buskruid G_r; de digtheid van het overblijfsel bij de hoogst bereikte temperatuur S_r, en het volume van de gassen uit het bovengemelde gewigt ontwikkeld bij 0° C. en een druk van één atmospheer V; verder de temperatuur van eene in eene geslotene ruimte brandende buskruidvlam t, dan vindt men den druk p^o, welke het buskruid uitoefent, wanneer het in de ruimte $\frac{G_p}{S_p}$ verbrandt, uit de vergelijking

$$p^o = \frac{V(1 + 0{,}00366 \times t)}{\frac{G_p}{S_r} - \frac{G_r}{S_p}}.$$

Digitized by Google

Er is slechts ééne grootheid in deze vergelijking, waarvan de bepaling eenige zwarigheid oplevert; namelijk S_r. Dit soortelijk gewigt is door eene nog niet algemeen bekende methode bepaald; deze is ook vroeger reeds gebezigd om de vlugtigwording en uitzetting van onder zeer hooge temperatuur gesmoltene bergsoorten te bepalen, onafhankelijk van de vaten waarin zij besloten zijn. Eene proefneming volgens deze methode, gaf met eene, wel is waar, benaderde, doch overigens genoegzame naauwkeurigheid voor het soortelijk gewigt van het overblijfsel

bij 18° C. 2.350,
bij 2808° C. 1.320.

Hieruit verkrijgt men door interpoleren voor S_r, 1.50.

De in de formule voorkomende grootheden alzoo allen bekend zijnde, behoeft men hare waarden slechts te substitueren, alsdan vindt men

$$p' = 4373.6.$$

Wanneer men den druk berekent met het soortelijk gewigt van het overblijfsel bij gewone temperatuur (2.35), dan bekomt men voor p' de waarde van 3414.6 en dus ruim 1000 dampkringsdrukkingen minder dan volgens de voorgaande berekening, welke meerdere druk van 1000 dampkringen ontstaat door de verhitting van het buskruidoverblijfsel.

Eene buskruidsoort, die zoo zamengesteld is als die, welke bij de proef heeft gediend, kan dus, in den loop van eenig vuurwapen achter het projectiel ontbrandende, nimmer eenen druk uitoefenen van 4374 dampkringen, daar een vrij aanzienlijk verlies aan warmte onvermijdelijk is.

Of er in de wijze van ontbinding van het buskruid wezentlijk veranderingen plaats hebben, wanneer het vrij of onder hoogen druk in de ziel van het geschut ontbrandt, kan zeer gemakkelijk uit de zamenstelling van het aldaar aanwezige overblijfsel en uit de ontwikkelde en gemakkelijk op te vangen gassen worden bepaald.

De medegedeelde proefnemingen geven nog een middel aan de hand om het maximum van de mechanische uitwerking van het buskruid te bepalen, wanneer de ontwikkelde gassen zich onder eenen druk, die telkens met de volumen overeenkomt, in eene voor warmte ondoordringbaar gedachte ruimte uitzetten.

De ruimte welke het buskruid G_p inneemt, wordt voorgesteld door $\frac{G_p}{S_p}$; en die van het overblijfsel door $\frac{G_r}{S_r}$; wanneer dus deze hoeveelheid buskruid in eene afgeslotene ruimte ontbrandt, dan nemen de gassen bij hunne wording eene ruimte $V_0 = \frac{G_p}{S_p} - \frac{G_r}{S_r}$ in en hierin heerscht eene spanning p,

Digitized by Google

die zoo even is bepaald geworden. De gevormde gassen trachten zich echter uit te zetten en bekomen dan te gelijkertijd met een grooter volume eene kleinere spanning. Zij nu dv, de oneindig kleine aangroeijing van dit volume om tot den druk p_1 te geraken, dan is de gedurende deze uitzetting onder den druk p_0 verrigtte arbeid $p_0 dv$, en de geheele arbeid, welke het gas bij de geheele uitzetting heeft opgeleverd,

$$\text{Arbeid} = \int_{v_0}^{\infty} p dv.$$

Van de onderstelling uitgaande, dat een gas zich in eene voor warmte ondoordringbare omsluiting uitzet, dan is, wanneer p_0 den tot v_0 behoorenden druk beteekent

$$p = p_0 \left(\frac{v_0}{v}\right)^K \quad (1)$$

waarin K de verhouding van de soortelijke warmte van het gas bij standvastigen druk en standvastig volume beteekent. Hieruit volgt dat bovenstaande integraal zal zijn

$$\text{Arbeid} = \frac{p_0 v_0}{K-1}.$$

Een wigtje van het gebezigde buskruid geeft voor $v_0 = \frac{G_p}{S_p} = \frac{G_r}{S_r} 0.5856$ kub. duimen en voor p_0 1029.8×4373.6 wigtjes. Uit de zamenstelling van het onderzochte buskruidgas vindt men voor K, 1.59. Deze waarden behoorlijk gesubstitueerd, geven voor den arbeid van 1 wigtje buskruid ruim 67 kilogram meters.

De verschillende vragen, die men zich voorstelde te beantwoorden, zijn alzoo hiermede opgelost; doch men moet wel bedenken, dat de opgevangene verbrandingsprodukten en de waargenomene temperatuur afkomstig waren van buskruid, dat korrel voor korrel verbrandde, of wel dat in fijn gewreven toestand in éene buis gestampt was. Waarschijnlijk zullen de temperatuur en de verbrandingsprodukten aanzienlijke wijzigingen ondergaan, als de verbranding in een bijna onmetelijk kleinen tijd geschiedt, zooals bij het werkelijk gebruik van het buskruid immer het geval is.

Gorinchem, Mei 1858.

---

(1) Poisson, Mech. II, pag. 647; Pogg., *Annalen*, Bd. 79, S. 396.

Digitized by Google

BRIEF VAN EEN MILICIEN AAN EEN LID DER TWEEDE KAMER.

(INGEZONDEN.)

Mijnheer!

Wij hebben ieder ons mandaat: gij als Volksvertegenwoordiger, ik als landsverdediger; — gij praat voor en over de belangen van ons land, ik exerceer er voor en praat er heel weinig bij; gij hebt gestudeerd om advokaat te worden, ik heb geblokt om ondermeester te zijn; gij zijt door uwe medeburgers gekozen om uw mandaat te vervullen, ik ben door het lot aangewezen voor het mijne; uw fortuin is even groot als uwe roeping, het mijne ook, daarom heb ik geen remplaçant kunnen stellen; — er is dus tusschen onze weêrzijdsche positiën zooveel overeenkomst, dat er wel sympathie tusschen ons bestaan moet, en mij op de uwe beroepende, wend ik mij gerustelijk en met de meest verschuldigde achting tot u, om eenige kleinigheden te bespreken, die, hoe nietig ook, voor mijne lotgenooten van groot belang zijn, en daarom uwe welwillende aandacht verdienen.

Verwacht niet, dat ik mij ook maar eene enkele klagte zal laten ontvallen over de vele exercitiën, over de lastige en vermoeijende bezigheden, die sedert mijne inlijving mijn deel zijn. Ik schik er mij best in, en hoe moeijelijk mij die de eerste dagen ook vielen, ze worden mij gaande weg al gemakkelijker. Denk ook niet, dat ik mij beklagen zal over de behandeling, die mij mijne meerderen doen ondergaan; ik ondervind niets dan belangstelling en welwillendheid, en als ik er dat jonge korporaaltje van uitzonder, dat mij wel eens wat erg afsnaauwt omdat het nog niet beter weet, dan vind ik bij al mijne meerderen bescherming, leiding, zelfs bij sommigen vaderlijke zorg.

Er zijn echter zaken, die buiten het bereik van hunne vaderlijke zorgen liggen, en misschien wel eenigzins binnen het uwe vallen, en daarover wensch ik wat met u, mijnen hooggeachten broeder en lotgenoot, te keuvelen.

Digitized by Google

Vooreerst dan; — Och! ik durf het haast niet te zeggen, het is misschien schande, het wordt ten minste in de maatschappij dikwijls als eene schandelijke zaak beschouwd — vooreerst dan; — O! kon ik het zwijgen, maar ik heb zoo heel veel lotgenooten — vooreerst dan; — kom laat ons zamen in een klein verborgen hoekje gaan, en kijk mij niet aan, want dan zou ik er toch niet meé voor den dag durven komen.

Mijnheer, geen van ons heeft het nog ooit durven zeggen; ik weet niet hoe lang het al bestaan heeft, en toch heeft ieder er altijd over gezwegen, en daarom zal mijne klagte ongegrond schijnen. Stel u in mijne plaats, zoudt *gij* het durven uiten: *Ik — krijg — niet — genoeg . . . . brood!*

Oef! het is er uit. Och! veracht mij niet, en geloof ook hen niet, die mijne klagte onbillijk noemen. Ze zullen heel veel bewijzen bijbrengen, en die bewijzen zullen goed en deugdelijk zijn; *ik* heb maar één bewijs, en of dat logisch is, ik laat het aan u zelven over dit te beoordeelen.

Kom eens in de kazerne mijnheer! Is er wel ooit een Volksvertegenwoordiger in geweest? Maar gij zijt goed, gij draagt ons miliciens een belangstellend hart toe; gij zult op mijne uitnoodiging wel eens willen komen. Gij behoeft er niet vroeger dan gewoonlijk voor op te staan, kom tegen elf uur 's morgens; praat maar over niets, en vraag niet aan de soldaten, die daar in hun onderbroek staan te poetsen: »Krijgt gij brood genoeg?" want mijnheer, *ik* heb het *geschreven*, maar daar is er geen een, die het durft *zeggen*.

Bekijk liever eens de broodplanken. Hoe nakend en ledig niet waar; hoe akelig, en hoe zoudt gij wel te moede zijn mijnheer, als in uw huishouden op dat uur het brood op was? 't Is toch pas elf uur. Bij de reveille heeft ieder zijn pondje (van 5 ons) gekregen; vóór het exerceeren aten wij er een stuk van; bij de soep verdween de rest. We kunnen het nu best stellen tot van middag vier uur, dan krijgen we ons middageten; maar als we van avond van het exerceeren t'huis komen, zouden we nog zoo heel gaarne een stukje vinden. De waschvrouw komt van avond wel met koffij en brood in de kazerne zitten; maar dat maakt het voor de meesten nog erger, want dan denken zij er zoo veel te meer aan, en we deelen 15 cent in de vijf dagen (NB. ik schrijf u uit Zeeland).

Het gebeurt nog al eens, dat een soldaat een stuk brood van zijn makker steelt; misschien zou dat als een tweede bewijs kunnen gelden, indien het eerste niet voldoende was.

Och mijnheer! als er over het budget van oorlog gesproken wordt, zou men dan niet eens kunnen nagaan of ik waarheid geschreven heb, en als dan de waarheid blijkt, waarvan elk Volksvertegenwoordiger zich langs den

Digitized by Google

door mij voorgestelden weg kan overtuigen, zonder eenige onkunde omtrent krijgszaken voor te wenden, zou het ration dan niet een beetje vergroot kunnen worden?

Toen we onlangs uit Breda naar Vlissingen moesten vertrekken, was de zaak, wat het brood betreft, nog veel erger. De reis ging in één dag door: om 3 uur 's nachts marscheeren naar de Moerdijk; om 9 uur 's morgens ingeladen worden op de stoomboot, en eerst bij onze aankomst te Vlissingen om 6 uur 's avonds hadden wij aanspraak op ons pondje brood. Wat deed nu mijn kapitein om toch maar voor ons te zorgen? Drie dagen vóór den afmarsch werd ons dagelijks een-vierde part van een brood gegeven in plaats van een-derde part, en zoo bleef er een kwart brood over om vóór of gedurende den marsch te nuttigen; anders hadden we nuchteren met pak en zak van Breda naar de Moerdijk moeten marscheeren!

Ik zou u van die reis nog heel wat meer kunnen vertellen, maar dan zou ik den schijn hebben van te pruttelen, en och Mijnheer! een ondermeester milicien moet in deze tweeledige eervolle betrekking toonen, dat hij geduldig weet te lijden; dat kan hij ook, dat zal hij ook, en dat deden al mijne lot- en reisgenooten.

Ik ben met het ergste begonnen, en hoop u niet al te zeer te vervelen, wanneer ik nog eenige nietigheden aanstip.

Bij mijne inlijving is er met mij rondgesprongen alsof ik een bemiddeld man was; het kwam mij voor, dat men, om milicien te zijn, fortuin moest hebben, en toch scheen het mij toe, dat degenen die dit hebben geen milicien worden. Wél werd er trouw gezorgd, dat de oudere soldaten mij en mijnen broeders geen cent voor het schoon en in orde maken van ons boeltje afnamen; we moesten dat zelf leeren, we werden ook wel door hen bijgestaan en geleid, maar betalen mogten we niet; de officieren waakten daar streng tegen. Er zijn echter eenige noodzakelijke uitgaven, die ik me niet eens zoo allemaal precies herinner, omdat in die dagen alles nieuw voor mij was en het eene het andere verdrong. Ge moet weten mijnheer, ons goed wordt genummerd, en in zoo ver dat met drukinkt en slagnummers geschieden kan, kost het ons niets; maar er zijn voorwerpen, die door de waschvrouw met katoen of wol, door den waschbaas met verw of door den geweermaker met zijne eigen slagnummers gemerkt moeten worden, en zoo betaalden we voor het nummeren van de politie-muts, twee paar sokken, een naaizakje, haarkam, halsdas, schacotfoudraal, eetketel en vetdoos 17 cent. Dat is niet veel; de menschen hebben het er wel aan verdiend; het komt hun billijk toe, en ik pruttel er niet tegen mijnheer; — maar och! we moeten in die eerste dagen ook voor poetsgoed

Digitized by Google

zorgen, waarmeê we nog zoo onhandig omgaan, en er wordt zoo bitter weinig gedeeld, dat het heel wat duurde eer we deze som betalen konden. We moesten elk een kaartje van 1 cent hebben voor onze kleêrplank, de naambriefjes voor broodplank en geweerrak deed de sergeant ons gelukkig cadeau. We moesten elk een vetlap hebben om het geweer zorgvuldig te onderhouden, dat ons door den Staat toevertrouwd wordt, en 't zou misschien wel billijk zijn, dat de Staat ons bij dat geweer ook van een vetlap voorzag; het zou misschien zelfs billijk zijn, dat hij er het vet bij gaf en de olie ook tot het smeren der sloten, en de pompstokken eveneens, 't is immers voor *zijn* geweer! Voor den vetlap betaalden wij $5\frac{1}{2}$ cent, en toen moesten wij er nog een wasdoeken foudraal voor laten maken en nummeren. Ik besef heel goed, dat dit in uwe ooren allernietigst klinkt; gij geeft zoo veel kwartjes en dubbeltjes uit zonder er u over te bekommeren, maar *wij* rekenen met centen en met halfjes mijnheer, en elke cent, die wij aan zulke zaken uitgeven, moet van de weinigen af, waarvoor wij anders eens een kop koffij en een broodje konden koopen. Kom eens in de kazerne mijnheer! en gij zult zien hoe weinig pijpjes er gerookt worden, 't is anders toch zoo'n aangenaam zinnenverzetje, maar alleen de bemiddelden, die geld van huis krijgen, kunnen zich die weelde toestaan. Misschien zegt gij uit de hoogte: »och neen, die centen zouden maar aan den verfoeilijken jenever verzwelgd worden." Mijnheer kom dikwijls in de kazerne en kijk goed rond, en gij zult het zien, dat er maar zeer weinig zijn, die zich ooit aan jenever bezondigen. Bier! Och konden wij het af en toe eens hebben; maar zelfs het drinkwater wordt ons hier tegenwoordig in bekrompen hoeveelheid toegedeeld.

Dadelijk na onze inlijving moest elk onzer zich van een lepel en mes voorzien; onze kapitein zorgde dat we die zoo goedkoop mogelijk kregen; maar we moesten ze toch weêr van onze zakduiten betalen, en ik begrijp nog niet hoe ik alles heb kunnen afdoen. Gelukkig, al mogt het niet, zorgde onze kapitein, dat het ons alle vijf dagen met kleine beetjes werd afgehouden.

Onze broekdraagbanden moesten passend gemaakt worden, om te zorgen dat de tinnen schuiven niet hinderen zouden bij het dragen van den randsel; er was een soldaat-kleêrmaker bij de kompagnie, die er niet meer dan één cent voor nam, maar deze moest toch ook weêr van onze weinige zakduiten betaald.

Zoodra we afgeëxerceerd hebben, krijgen we ieder twee pakjes patronen, en dan moeten we daar, om ze voor den Staat te bewaren, waschdoeken foudraaltjes over laten maken. Deze moeten we weêr met verw laten nummeren, en de betaling is natuurlijk voor onze rekening.

Digitized by Google

Zou het niet billijk zijn mijnheer, dat de Staat bijvoorbeeld voor elk pas aangeworven soldaat 50 cent te goed deed, die aan al deze noodzakelijke kleinigheden besteed werden? Ik vermeen, dat deze schadeloosstelling regtvaardig en noodig zou zijn, en stel haar des te geruster voor, omdat ik zelf er het genot niet meer van hebben zal. Misschien was het ook goed, dat lepel en mes den soldaat als deelen zijner uitrusting op zijne rekening verstrekt werden, en dat alles wat tot het in orde houden van zijn geweer noodig is, hem bij dat geweer gegeven werd.

Ik zou hier nog heel wat bij kunnen voegen mijnheer! maar uw tijd is kostbaar en de mijne ook, en daarin stemmen onze positiën alweêr zeer overeen. In de hoop dus, dat het ons beiden gegeven zij al onze pligten naauwgezet te vervullen, en in 't vertrouwen, dat ik door mijne nederige meêdeeling uit den beperkten kring mijner omgeving uwe aandacht gevestigd heb op zaken, die, hoe gering ze ook schijnen, voor ons miliciens van groot belang zijn, breng ik, met een begeerigen blik op mijne ledige broodplank, de regter hand eerbiedig aan de regter zijde van mijn schakot-klep, en heb de eer u onderdanig te groeten als

Uw u hoogachtende dienaar,

P.

Ondermeester en milicien.

Digitized by Google

Uit Oost-Indië.

(INGEZONDEN.)

Er is een begin gemaakt met onze infanterie eene nieuwe kleeding te geven; of zij echter wel *in alle opzigten* doeltreffend is, betwijfelen wij, weshalve wij onze gedachten daarover aan de publieke opinie onderwerpen.

Reeds van oudsher zijn er *twee soorten* van kleeding geweest: de groote of paradetenue, en de kleine of marschtenue. Deze verdeeling is ook thans weer gevolgd, ofschoon, volgens ons bescheiden oordeel, zulks in Oost-Indië, vooral op de vele buitenposten, ondienstig en overbodig te noemen is.

De groote tenue zal bestaan uit:

1°. *Een schako* van verlakt vilt, met gele pompon en garnituur, zooals die der officieren, doch zonder pluim. Hij is iets lager dan het laatste model, hetwelk thans nog grootendeels door de onderofficieren en manschappen gedragen wordt, en heeft de pompon er vóór, in stede van er op.

2°. *Een Circassienne wapenrok* of *tunika*, met ligt blaauwe uitmonstering, en voor de flankeurs met gele epauletten.

3°. Een kapot van grijs of blaauw laken (het oude model) (1).

Al deze goederen hebben een' bepaalden tijd van duur en worden *op dragt* verstrekt.

De kleine tenue zal bijna blijven zoo als ze was, met die veranderingen, dat het blaauw katoenen mouwvest vervangen wordt door een wapenrok van grof blaauw katoen, en dat de lakensche halsdas — met regt ook stropdas genaamd — die voor beide tenues diende, plaats zal maken voor eene betere van everlast.

---

(1) De inlanders, met uitzondering der Ambonesen, die als Europeanen en Afrikanen gekleed worden, moeten zich met zoogenaamde schilderjassen behelpen. Dit zijn afgekeurde kapotten, waarvan er 20 of 25 — naar gelang de voorraad gedoogt — aan elke kompagnie verstrekt worden en die er meestal armoedig uitzien.

Digitized by Google

Er is dus verbetering merkbaar door de invoering der nieuwe kleeding, doch wij veroorloven ons evenwel nog de volgende aanmerkingen:

Het gros van ons leger heeft zulk een kostbare uniform als bovenstaande niet noodig, ja zij is zelfs zeer lastig. Dat men de troepen, in de hoofdplaatsen garnizoen houdende, daarmeê optooit is nog wat anders, ofschoon het klimaat hier waarlijk geen zware en de bewegingen belemmerende kleeding vereischt. Wij vermeenen dat in onze gewesten de ligtste kleeding de beste is; echter dient er één kleedingstuk te zijn dat tegen zware regens en, na verhitting, tegen koude winden of de nachtlucht, zooveel mogelijk beschut.

Wanneer men nagaat, hoeveel de verschillende modellen van schako's reeds aan het land gekost hebben en nog kosten (1), wat een geld er besteed is aan die *Circassienne* mouwvesten, waarvoor thans de *tunika's* komen, zoowel voor de veelvuldige vernieuwingen van uitmonstering en voering, — want men bedenke dat de Inlanders geen hemden dragen, — als andere reparatiën of geheele vernieuwing dezer kleedingstukken; en indien men voorts weet, dat de soldaat ze veel liever niet heeft, en ze als overtollige ballast beschouwt, dan zal men onwillekeurig zeggen: welk eene *dwaasheid*, om zooveel geld onnut te verspillen, terwijl het op eene andere wijze besteed, zooveel meer nut kon aanbrengen!

Zou bijv. eene uitrusting als de volgende den soldaat niet veel welgevalliger en toch goedkooper zijn?

Een mantel of wijde kapot.	(om de 3 jaar te vernieuwen).	
Een kwartiermuts.	(» het jaar »).	
Drie blaauw katoenen mouwvest. (met knoop.)	(» de 4 m. één als vern.).	
Twee dito dito pantalons.	(idem.).	
Twee witte dito dito	(» het jaar »).	
Twee paar hooge schoenen (alleen voor Europ.)	(» de 4 m. »).	
Een halsdas (met gesp).	(» » 6 m. »).	
Twee hemden noch kabaaijen,	. . . (» » 4 m. »).	
Twee onderbroeken noch Sarongs!	. . . (» » 6 m. »).	
Twee paar sokken (alleen voor Europeanen).	(» » 4 m. »).	
Twee handdoeken.	(» » 6 m. »).	
Een haarkam.	(» »12 m. »).	
Een kleerborstel.	(» » 2 jaar »).	
Een schoenborstel (ook voor het zw. Icergoed).	(» het jaar »).	
Een eetketel.	(idem.).	

(1) »Ce genre de coiffure a couté tant d'encre perdue, il a nécessité tant de signatures mécaniques qu'il y eût eu économie de temps et d'argent à créer en permanence une académie ou un ministère du schako." (*Dict. de l'armée de terre, page* 4788).

Digitized by Google

De mantel zou ligt, zoo mogelijk waterdigt en langer dan de tegenwoordige kapot moeten zijn. Hij moest in gewapende dienst *altijd* over den linker schouder *en bandoulière* gedragen en op marsch gebezigd worden, om daarin de noodwendigste kleedingstukken — minstens éene verschooning — te bergen.

De kwartiermuts kon van beter maaksel en van model als die der officieren zijn. Dienen de drie knoopjes van achteren, om er een' sluijer of doek aan vast te hechten, die achterhoofd en nek zoowel voor de felle zonnestralen als den regen beschermen moet, dan verstrekke men ook zulk een' sluijer, liefst van groen linnen.

De overige kleedingstukken konden van model en stoffaadje zijn, gelijk de tegenwoordige, doch netter genaaid. Zou men de mouwvesten, — of wil men absoluut wapenrokken, — niet liever bij de korpsen zelve laten aanmeten en maken?

De eetketels moesten van goed ijzerblik en in de magazijnen voorhanden zijn. Thans worden ze plaatselijk, voor rekening van den man, aangemaakt; ze zijn duur en uiterst slecht, zoodat ze een bezwarend voorwerp voor den soldaat en te velde onbruikbaar zijn.

De onderofficieren moesten dezelfde kleedingstukken, doch van *fijner stof* ontvangen.

Men ziet: wij wenschen dus slechts éene soort van kleeding; geen onderscheiding in groote en kleine tenue; voorts een vaste termijn van vernieuwing voor elk stuk, even als thans met de kleine kleedingstukken plaats vindt. Al wat de man van zijne uitrusting te zoek maakt of verwaarloost, zou hij moeten vergoeden. De administratie zou hierdoor veel eenvoudiger worden; maar de leveranciers zouden op hun neus kijken.

Ten slotte nog een woord over de nieuwe bepaling, dat de gereëngageerden één of meer chevrons op den regter arm zullen dragen. Denkt men dat de man het fraai en eervol vindt, om als een Zebra toegetakeld te worden? De zilveren of bronzen medailles zijn immers vrij wat sierlijker onderscheidingsteekenen; waartoe dan nog die strepen? De soldaat zou veel liever, na elke zes jaar, eene verhooging van soldij hebben, dan nutteloozen opschik; dit is onze overtuiging.

6 Maart 1858.

Digitized by Google

FRAGMENT, RAKENDE EENIGE WEINIGE ALGEMEENE GEZIGTSPUNTEN OVER DEN VESTINGBOUW EN DE KUSTBATTERIJEN, IN VERBAND MET DE VERBETERING DER VUURWAPENEN, DE ZOOGENAAMDE »*ARMES DE JUSTESSE*" EN HET GESCHUT.

(*Uit eene meer uitvoerige mededeeling van den Generaal* Todleben *aan den Kolonel* Merkes van Gendt; *door laatstgenoemden aan den* Militaire Spectator *medegedeeld.*)

Na zijn gevoelen te hebben uitgedrukt, aangaande het wel in het oog houden der verbeterde vuurwapenen en der vorderingen van de artillerie, waardoor grootere krachten ontstaan, als *hoofdgegevens* ter oplossing van elk *vraagstuk*, hetwelk zich voortaan in de verschillende omstandigheden bij den *aanleg* van vestingwerken en kustbatterijen zal voordoen, en alzoo ook tot het beter evenwigt houden tusschen aanval en verdediging, zegt de beroemde Ingenieur onder anderen, in substantie, het navolgende:

»Immers, hebben de vuurwapenen der infanterie in den laatsten tijd eene zoo aanmerkelijke verbetering ondergaan, en doen zij het nog dagelijks, dan moeten deze voortaan den militairen Ingenieur in al wat hij uitvoert of voorstelt niet ontgaan (daarom, ook te regt: ruime welgekozen, voorbereide plaatsen voor scherpschutters en meer frontaalvuur op de kapitalen der werken).

»De artillerie gaat ook tot eene nieuwe phase over, welke dagelijks geheel verschillende gezigtspunten aanbiedt, en een' gelijken vooruitgang voorspelt! Maar, aangezien de infanterie en de artillerie, als de levende krachten, de doode of materiële moeten bezielen, dat is: sterke plaatsen moeten verdedigen en aanvallen, zoo zal men, gelijk te regt aangemerkt is, de beste verdedigingswerken vinden dáár, waar deze aan de artillerie en infanterie de middelen verschaffen, om de grootstmogelijke voordeelen of uitwerking van hunne verbeterde wapenen te erlangen.

»Wij, officieren der genie, moeten, in het beoefenen en toepassen der speciale wetenschappen, er ons dus vooral op toeleggen, om met eene bijzondere aandacht, de vorderingen der artillerie en der nieuwe taktiek van de infanterie na te gaan; daartoe elke mogelijke gelegenheid bij de hand grijpen, om (buiten en behalve de practische oefeningen op groote schaal der zich steeds volmakende genietroepen) ook bij de proeven en schietoefeningen der

Digitized by Google

artillerie, alsmede bij de manoeuvres der infanterie tegenwoordig te zijn; zelfs daartoe, zoo er bij de genietroepen geen genoegzame gelegenheid bestaat, trachten voor eenigen tijd een troepen-kommandement te erlangen. Anders toch, gelijk reeds maar al te dikwerf het geval is geweest, zullen onze ontwerpen en voorstellen slechts het gemaakte of gekunstelde (*factice*) leven der boeken en geschriften zijn, zeldzaam verlevendigd of bezield door eene wezenlijke toepassing of ervaring, en wanneer in dit laatste geval, onze denkbeelden werkelijk bevonden worden, noch aan de billijke vereischten van de artillerie, noch aan die der infanterie te voldoen, dat is: niet berekend zijn naar de hoogte en het standpunt van die beide wapens, dan zullen zij regt hebben daartegen op te komen; want zij kunnen vorderen, dat de versterkingskunst zich verheft tot de hoogte der volmaking van artillerie en infanterie, en dat alzoo het technische met het militaire element gelijken tred houden.

» Onder de veelvuldige overwegingspunten komen derhalve vooral voor: eene betere dekking en onbekrompen ruimte tot opstelling van geschut en troepen; bekwame of gemakkelijke en houdbare gemeenschap, met ruime debouchés en retours offensifs voor eene actieve verdediging; wèlgekozen revers, zwaardere en betere afmetingen aan frontbiedende borstweringen en aan het geheele walprofiel; het zooveel mogelijk onttrekken der ravelijnen aan de enfilades, door hare verlengden naar ongenaakbare gedeelten te leiden, en anders tot de, hoezeer ruimtewegnemende, hooge traversen zijne toevlugt te nemen; voorts zoodanige bomvrije defensive gebouwen, welke, behalve hun nuttig en aan de dagelijksche of onmiddellijke behoeften voldoend gebruik, tevens de grootstmogelijke verdedigende kracht aanbieden.

» Te Sebastopol heeft de ervaring den belegerde reeds gedwongen, om aan sommige borstweringen der frontbiedende batterijen, tot zelfs eene dikte van 28 voeten (8,55 Ned. el) (1) te geven, en de daarachter staande stukken (zoo noodig door traversen tegen revers en enfiladen te dekken), tot een bekwaam gebruik en ruim te overzien veld, minstens 30 voet (9 el) afstand van midden op midden te geven, voornamelijk ook, om de merlons de noodige kracht tegen vereenigde geschutkrachten te doen behouden (2).

---

(1) De Russische voet en onderdeelen zijn gelijk de Engelsche: dus die voet = 0,304 Ned. el.

(2) Wel is waar schijnt de grond te Sebastopol niet zeer kleiachtig, maar vrij droog en onbestorven te zijn geweest; bovendien zal men zeldzaam, althans bij vestingen die slechts door inundatiën of andere hinderpalen, langs vernaauwde toegangen te naderen zijn, voor zooveel vereenigde geschutkrachten te vreezen hebben; maar toch is het zaak, de borstweringen der meest frontbiedende hoofdwallen, op de fronten van aanval, even als bij kustbatterijen, geen mindere dikte dan van 7 el te geven, waardoor ook het insnijden en

Digitized by Google

»In de kustbatterijen en de batterijen in de zee zelve opgeworpen, gedurende den winter (1855—56) te Cronstadt, waren de Russen verpligt, om de zware stukken tot zelfs op 42 voet (12.77 el) van midden op midden te plaatsen, ten einde met elken vuurmond, uit eene zelfde stelling een ruimer veld, dat is, minstens van 110 graden, te kunnen overzien en beschieten, namelijk, om de vuurmonden te kunnen concentreren en de merlons genoegzame sterkte te geven, alsmede om tegen de talrijke vereenigde krachten der zware kalibers van de marine weêrstand te bieden (1).

»De vereischte afmetingen om geblindeerde buskruidmagazijnen bomvrij te hebben, even als de blinderingen voor de troepen en de artillerie, schijnen ook aanmerkelijke wijzigingen te zullen ondergaan, althans voor plaatsen, aan talrijke, magtige, vereenigde verticale vuren en boogschoten blootgesteld.

»Te Kinbourn lieten de kogels uit 24 ponders, op afstanden van 700 ellen, slechts weinigbeduidende deuken of groeven na tegen de hellende schilden der vlottende batterijen van de Bondgenooten, welke borsten met gesmeed ijzer van 4 duim (0,10 el) dikte bekleed waren; nu worden reeds bedekkingen van gesmeede ijzeren platen, ter dikte van $4^1/_2$ duim (0,114 el), ja, vaak bij het eerste schot, op 1100 passen (825 el) uit veld-artillerievuurmonden — van gegoten staal en getrokken (2) — doorboord!"

---

cremaillères, benevens eene betere dekking begunstigd wordt. Dit en het meer terugtrekken der aarden borstweringen op en achter bekleedingsmuren, vindt mede ruime goedkeuring. Reeds in fortificatie-ontwerpen van 1822—1825 hier te lande, en dus vóór dat de desaangaande zeer gewaardeerde voorstellen of verbeteringen van den beroemden Franschen Ingenieurkapitein Théodore Choumara verschenen zijn, waren deze denkbeelden voor het walprofiel voorgedragen.

(1) Dus ook hier ruime geschut-emplacementen, en deze, ingeval revers- en schuinsche vuren te vreezen zijn, door verhoogde traversen te dekken; verder een zwaar en zich goed boven de zee verheffend, althans de schepen beheerschend walprofiel.

(2) Dat ook in Rusland, Engeland en Zweden, even als in Noord-Amerika, geschut van zeer zwaar kaliber, voornamelijk op de kustbatterijen, en wel van getrokken kanonnen aanwezig is, schijnt thans zeker te zijn, hoezeer dan ook nog maar van *gegoten*, meerendeels Zweedsch *ijzer*; alsmede dat dit geschut aldaar op de kustbatterijen zoodanige affuiten heeft om een veel grooter veld dan slechts van 90° te kunnen beschieten. — Voor zoover Engeland betreft, lazen wij nog, dezer dagen, dat de Admiraliteit last gegeven heeft tot eene belangrijke proefneming: »Er zal namelijk op twee oude schepen, welke als pontons dienen, de uitwerking beproefd worden van nieuw aangelegde batterijen voor het kasteel van South-Rea, die bestemd zijn ter verdediging der reede van Portsmouth. Deze batterijen zijn gewapend met stukken geschut van zeer zwaar kaliber, welke zich op spillen (cirkelstukken) bewegen en met getrokken kanonnen, welke kegelvormige en ontploffende kogels schieten, waarmede de eerste proeven, ofschoon minder volmaakt, in de Oostzee genomen zijn. De Directie der Artillerie beweert, dat het kruisvuur dezer batterijen, op een afstand van 400 mètres, in minder dan een half uur, een schip in den grond kan boren, en het is om dit feit te onderzoeken, dat deze proefneming zal plaats hebben."

Digitized by Google

PROCES-VERBAAL, INHOUDENDE HET VOORGEVALLENE IN DE VESTING MEENEN, OP DEN 28sten, 29sten EN 30sten SEPTEMBER EN 1 OCTOBER 1830.

(INGEZONDEN.)

Als eene bijdrage tot de verzameling van bescheiden, op de gebeurtenissen in België betrekking hebbende, kan welligt het nevensgaande Proces-Verbaal, hetwelk naar het origineel gecopieerd is, eene kleine plaats in den *Militaire Spectator* verdienen. De toestand van het trouw gebleven gedeelte der Nederlandsche garnizoenen in die vestingen, waar de geest des oproers doordrong en iedere beweging verlamde, kan uit dergelijke documenten eenigzins worden nagegaan, schoon de juiste beoordeeling daarvan welligt alleen mogelijk is aan hen, die er ooggetuigen en medehandelende personen bij geweest zijn. Hoewel op zich-zelve dus van geen zeer groot historisch belang, kunnen deze regels welligt eenen volgenden geschiedschrijver van dien in vele opzigten zoo merkwaardigen tijd, mede een kleinen steen bijbrengen tot oprigting van zijn gebouw.

Op heden den tweeden October 1830, des morgens ten negen ure, zijn wij ondergeteekenden, kolonel en plaatselijke kommandant der vesting Meenen, Baron VAN RODE DE SCHELLEBROUCK; de kolonel, kommanderende de 6e afdeeling infanterie MOLTZBERGER; de kolonel, kommanderende het 1e bataillon van gezegde afdeeling BOELAARD VAN TUIJL; de majoor, kommanderende het 2e bataillon der 16e afdeeling infanterie WEIJLAND; de majoor der artillerie, belast met het beheer des materieels in gemelde vesting BROUERIUS VAN NIDEK; de kapitein, kommanderende de 1e kompagnie van het 2e bataillon artillerie Nationale Militie VAN DER HORN; de 2de kapitein-ingenieur MERKES en de 2de luitenant-ingenieur ANDRÉ DE LA PORTE; de eerste in vervanging van den kommanderende officier van dat wapen in gemelde vesting (de kapitein GOBLET), naar Oostende vertrokken (ingevolge order van den heer plaatselijken kommandant hierboven gemeld, voortvloeijende uit eene order van den heer generaal-majoor GOETHALS, kommanderende deze Provincie), doch vooraf

Digitized by Google

vergaderd, ten einde te dresseren Proces-Verbaal van het voorgevallene, in gemelde vesting, op de dagen van den 28sten, 29sten en 30sten September en 1 October jl., hetgeen hierna volgt:

Op den 28sten heeft de majoor der artillerie, belast met het materieel, de sleutels van het buskruidmagazijn op schriftelijke order van den heer plaatselijken kommandant, aan gemelden kommandant moeten afgeven om de burgers gerust te stellen, en op den 29sten heeft gemelde majoor eerst, na dikwerf herhaald verzoek, van den plaatskommandant de order verkregen, om het geschut op den wal te mogen plaatsen, ten einde de vesting voor een *coup-de-main* te waarborgen, hetgeen onder de grootste insultes van het gemeen heeft plaats gehad, en onder het toezigt van den kapitein der artillerie van der Horn en den 2de kapitein-ingenieur Merkes is uitgevoerd.

Op den 30sten September, in den namiddag, is de desertie der troepen begonnen; 70 à 80 manschappen van het 2e bataillon der 16e afdeeling infanterie, zijn met behulp der burgers uit de vesting gebragt en achtervolgens door andere miliciens, behoorende tot de beide korpsen, hier in garnizoen, gevolgd.

Des avonds om 6 ure, heeft er een oploop van volk plaats gehad, veroorzaakt door het uitdeelen van geld en sterken drank, onder het gemeen en aan eenige soldaten. — Dit is gevolgd geweest door het ronddragen op de markt van een zoogenaamd Brabandsch vaandel van papier gemaakt, hetgeen door den kolonel Boellaard van Tuijl, met een detachement van 40 soldaten, van die burgers, behoorende tot het laagste gemeen, is afgenomen en verscheurd.

Daarop is het garnizoen met de gewapende burgers onder de wapenen gekomen; het bataillon der 6e afdeeling heeft de markt bezet, de wachten zijn verdubbeld, de bruggen opgehaald; het 2e bataillon der 16e afdeeling heeft met de artillerie, de kazerne, het arsenaal en de magazijnen bezet; vervolgens heeft het gepeupel de steenen willen opbreken, om het garnizoen hiermede te werpen, hetgeen echter niet is gebeurd, omdat de troepen op de markt staande hunne geweren met scherp begonnen te laden, hoezeer men niet heeft behoeven te vuren om hen te verdrijven; daarna is ditzelfde gepeupel naar de zijde der kazernen geloopen, door de palissaden aan de soldaten toeroepende van hunne geweren af te geven; zelfs begonnen zij de palissaden over te klimmen, waarop twee stukken geschut voor de poort der kazerne geplaatst en voor hunne oogen geladen werden, hetwelk hier weder genoegzaam is geweest om hen uiteen te drijven en te doen aftrekken. Tot hiertoe heerschte een goede geest bij het geheele garnizoen; in de kazernen bleef alles rustig; de wachten bleven verdubbeld; de artillerie bewaakte hare stukken.

Digitized by Google

Des morgens om vijf ure, van den eersten October, begonnen er onder de miliciens in de kazernen zamenscholingen en gesprekken plaats te hebben (1), waarin door hen afgesproken werd om maar weg te loopen; hiervan werd de kolonel Moltzberger geinformeerd, die alstoen, om voor te komen dat zij niet met wapenen als anderzins en als schurken wegliepen, hen in tegenwoordigheid der verschillende chefs, en van hunne officieren, deed aanspreken en afvragen, of zij verkozen onder de wapenen te blijven, of wel te vertrekken (2); beginnende met de loting van 1826, tot en met die van 1828 ingesloten; dat bijaldien zij niet verkozen te blijven, zij hunne wapenen en goederen behoorlijk moesten inleveren, en men hun alsdan een bewijs zoude geven om weg te gaan. Hunne wapenen hebben zij afgegeven, doch overigens aan die mesure geen gehoor gegeven, en zijn de een na de ander, bij geheele troepen vertrokken.

De kompagnie artillerie alléén is, op verzoek van hunne officieren, op vijf manschappen na, bijeengebleven en heeft na hare wapens te hebben afgelegd, in orde de kazerne en de stad verlaten.

De manschappen aan de poorten op de wacht, hebben hunne wapenen afgeworpen en zijn met de overigen vertrokken; sommigen zelfs met hunne wapenen.

Zoo stonden de zaken des morgens ten acht ure; om elf ure was alles uit de kazerne, behalve de artillerie, welke eerst tegen den middag vertrokken is.

Daarop heeft, op aanzoek van den plaatskommandant, de stedelijke schutterij en opgerigte burgerwacht al de wachten bezet; de regering geene wapenen genoeg bezittende, zoo heeft zich de kommandant der burgerwacht, op bevel van den plaatselijken kommandant, in de verlaten kamers der kazerne vervoegd en de aldaar achtergelaten wapenen komen vragen, die dan ook, in tegenwoordigheid van gemelden plaatskommandant, aan de regering zijn afgegeven; des namiddags werd het kleine kader der beide bataillons door de gewapende talrijke burgers uit de kazerne gejaagd, als wanneer zij zich van al de overige wapenen hebben meester gemaakt; het kader is, op last van gemelden plaatskommandant, in het hospitaal gelogeerd; daargekomen, zijn ook deze manschappen op bevel van gemelden plaatskommandant ontwapend en aan den kommandant der stedelijke burgerwacht overgegeven.

---

(1) Voornamelijk ten gevolge van het nieuws van den dag en het verlaten van Brussel.

(2) Hier als 't ware met de manschappen kapitulerende; maar het trouwlooze van laatstgenoemden afdeelings-kommandant bleek alras, door het dienst nemen bij de Belgen, en verspreidt dus veel licht over de hier voorkomende handelwijze!

Digitized by Google

Om tien ure hebben de burgers het driekleurig vaandel uit het stadhuis gestoken en zich met driekleurige linten versierd.

In den loop van den dag zijn ook nog eenige onderofficieren van de 6e afdeeling vertrokken, uit vrees van door het gepeupel mishandeld te worden, vooral de sergeant-majoor Blanvalet, welke den heer kolonel Boellaard in het nemen van het vaandel was behulpzaam geweest.

Dien ten gevolge, en om zooveel mogelijk tot het behoud der inwendige rust mede te werken, heeft de kolonel Moltzberger, op den 2den October, het geheele kader van het 1e bataillon der 6e afdeeling infanterie in kleine gedeelten doen vertrekken en op Vlissingen gedirigeerd. Ook het grootste gedeelte van het kader der kompagnie artillerie, is toen, om bovengemelde redenen, vertrokken. Het kader van de 16e afdeeling infanterie, benevens eenige manschappen bevinden zich nog hier.

De geweren, wapenen en nachtlegers, zoowel die der infanterie als der artillerie, zijn aan de zorg der regering aanbevolen; men heeft haar verzocht, de aanwezigheid dezer voorwerpen door eene commissie te doen constateren, hetwelk door gemelde regering stellig is beloofd, maar tot nog toe niet uitgevoerd.

De sleutels van alle arsenalen, kruidmagazijnen en verdere lokalen der vesting, zijn aan den kommandant der stad op zijne daartoe gegevene bevelen, overgegeven.

De oorzaken welke tot eene dusdanige schandelijke en nimmer gehoorde handeling hebben aanleiding gegeven, kunnen gezocht worden:

1°. In de oproerige dagbladen en dagelijks herhaalde beschimpingen en vernederingen van het leger (1).

2°. In deserteurs, uit Ath alhier aangekomen, welke verklaard hebben, dat zij, in plaats van op het kommando van hunnen chef, de geweren te laden, de kolven omhoog genomen en aan de gegevene order geweigerd hebben te voldoen (2).

3°. Aan de geruchten uit Oostende overgekomen, dat aldaar de Zuid- van de Noord-Nederlanders waren afgescheiden, en de laatstgenoemden, zoowel officieren als manschappen, door den generaal-majoor Goethals zijn ingescheept, hetwelk naderhand door eene gedrukte proclamatie van gemelden generaal, alsook door het dagblad *le Belge* werd herhaald.

---

(1) Ook in de karakterloosheid en het ondankbaar gedrag van den kolonel Moltzberger (een Westfalinger), die onder Koning Willem I van kapitein tot kolonel was opgeklommen.

(2) Men mag de vraag doen, waarom een kommandant die dan in aanraking liet komen met zijne bezetting?

Digitized by Google

4°. Door de dagelijksche, zoowel van binnen als van buiten aankomende rustverstoorders, welke de soldaten om niet lieten drinken en hun verdichtsels omtrent de armee verhaalden (als dat deze door de Brusselaren was geslagen en dergelijke), en hun onder bedreigingen, tot desertie aanmoedigden.

De maatregelen, welke door den plaatselijken kommandant, ten einde, ware het mogelijk geweest, deze ongelukken voor te komen, genomen zijn, hebben bestaan:

In op den 28sten aan iedere poort een officier op wacht te plaatsen en de wachten te verdubbelen. De kommandanten der verschillende korpsen, benevens alle officieren, hebben alle mogelijke pogingen gedaan, om de manschappen tot gehoorzaamheid en pligtsbetrachting aan te moedigen, hun juist het tegendeel te verzekeren, van hetgeen de rustverstoorders hierboven gemeld, uitstrooiden; in één woord, er is niets verzuimd (?), om orde, discipline en vertrouwen bij den soldaat te handhaven; de officieren hebben zich meestentijds in de kazernen opgehouden en zich niet ontzien, om de manschappen uit de, met gepeupel opgevulde herbergen, naar de kazernen terug te brengen, hebbende een gedeelte van ieder korps altijd den nacht in de kazernen doorgebragt.

Dit Proces-Verbaal is in een oogenblik van de uiterste verwarring opgemaakt, op datum als in het hoofd dezes vermeld, en door ons onderteekend.

Was geteekend:

De Kolonel,
Moltzberger.

Baron Van Rode de Schellebrouck,
Plaatselijke kommandant.

J. W. Weijland,
Majoor.

Boellaard van Tuijl,
Kolonel.

Van der Horn,
Kapitein.

Brouerius van Nidek,
Majoor.

A. E. André de la Porte.
2de Luitenant-Ingenieur.

J. G. W. Merkes van Gendt,
2de Kapitein-Ingenieur.

Als Amanuenses:

De Kapitein Buchner en de 1ste Luitenant-Adjudant Zeewoldt.

Digitized by Google

DE INVLOED VAN DEN LOOPPAS OP DE JUISTHEID VAN HET SCHOT.

De vraag, in hoeverre het gebruik van den looppas een nadeeligen invloed op de zekerheid van het schot kan uitoefenen, is gewigtig genoeg om tot een opzettelijk punt van onderzoek te worden gemaakt. De tegenstanders van die; als *pas gymnastique*, in het Fransche leger reglementair ingevoerde versnelde beweging, steunen hun afkeurend votum vooral op de omstandigheid, dat de manschappen, nadat zij eenige honderde passen in den looppas hebben afgelegd, hunne rustige ademhaling verloren hebben, dat zij daardoor die bedaardheid missen, welke de beste waarborg is voor een juist schot; — dat de tijd, welken zij behoeven om weder geheel op adem te komen, veel langer is dan die, welken zij verliezen door zich langzamer te bewegen, en er dus eer nadeel dan voordeel uit het gebruik van den looppas voortvloeit.

Daargelaten, dat er verscheidene gevallen kunnen voorkomen, waarin de man niet terstond behoeft te vuren; dat het bij onverwacht verzamelen, of bij de noodzakelijkheid om spoedig eenig dekkend terreingedeelte te bezetten en zich aan het vuur des vijands te onttrekken, groote voordeelen kan opleveren; dat een troep genoegzaam geoefend is om zich met dien versnelden pas te bewegen, zonder zijn verband te verbreken, is het nog daarenboven niet bewezen, dat die buitengewone beweging zoodanigen invloed zou hebben op de zekerheid van het schot, dat men zoodanigen troep gedurende eenigen tijd bepaaldelijk niet slagvaardig zou mogen noemen. In een vorig nommer hebben wij gesproken van proeven, welke dienaangaande genomen zijn, en de mededeeling der resultaten, hoe gering dan ook in aantal, kan welligt genoeg belang inboezemen, om ook bij ons de aandacht op dit punt te vestigen, en ook daaromtrent een praktisch onderzoek in te stellen.

Wij vinden die proeven vermeld in de *Neue Militär Zeitung*, N°. 46 van den vorigen jaargang, en geven van het vrij uitvoerige verslag slechts den korten inhoud.

Eene eerste proefneming met zes schutters (twee officieren en vier onderofficieren) op een afstand van 150 pas gedaan, gaf het toevallige resultaat, dat de schoten van vijf schutters na het loopen beter waren dan die, welke vóór het loopen waren aangebragt. Bij eene tweede proef waren de resultaten vóór en na het loopen volkomen dezelfde: men vuurde op eene schijf

Digitized by Google

met ringen, eerst drie schoten zoo bedaard mogelijk, daarna drie schoten nadat men zich volkomen buiten adem had geloopen. Alle schoten geschiedden uit de vrije hand.

Om zooveel mogelijk het toeval buiten te sluiten, werd bij de volgende proef eene afdeeling van 14 schutters gevormd, die op 100 passen zouden schieten. Daaronder waren twee officieren en twee onderofficieren; de overige manschappen waren rekruten, waarvan de meeste eerst driemaal naar de schijf hadden geschoten en nog geen van allen op verderen afstand waren overgegaan. De officieren schoten uit de vrije hand; de overige 12 schutters legden het geweer op; ieder deed eerst zoo bedaard en zorgvuldig mogelijk drie schoten, daarop legde de afdeeling in den looppas ruim 400 passen af, en bleven de enkele schutters vóór het schot en tusschen de beide schoten voortdurend in beweging, zoodat zij zooveel mogelijk buiten adem voor de schijf kwamen. Het resultaat, hetwelk door den berigtgever in de *Neue Militär Zeitung* tot in de kleinste bijzonderheden wordt medegedeeld, kwam in het geheel daarop neder, dat de 42 schoten vóór het loopen 312 ringen opleverden, en die na het loopen 285 ringen: in het eerste geval dus 7,4 ringen per schot, in het tweede 6,7. Gemiddeld schoten de meeste schutters hunne laatste drie schoten slechts weinig slechter dan de eerste, zelfs waren er vijf bij, die na den looppas beter hadden getroffen. Een der manschappen schoot eerst 21 ringen, en na het loopen alle schoten mis: wanneer deze dus toevallig aan de oefening geen deel had genomen, dan zou het totale verschil tusschen het aantal ringen slechts 8 bedragen hebben.

Het is waar, dat deze kleine proefnemingen niet zeer veel bewijzen, maar de waarschijnlijkheid, dat een afstand van eenige honderde passen, in den looppas afgelegd, een troep daarom nog niet, zooals sommigen beweren, hare geheele slagvaardigheid ontneemt, wint daardoor wel eenigzins veld, en welligt is het niet nutteloos de aandacht er op te vestigen, opdat men door meerdere, gemakkelijk te nemen proeven, hieromtrent ook eenige meerdere zekerheid verkrijge.

Digitized by Google

LOSSE GEDACHTEN OVER DE STRIJDMIDDELEN DER STATEN VAN DEN TWEEDEN EN DERDEN RANG.

(INGEZONDEN.)

De tijden waarin, door een soort van tweegevecht, de geschillen der staten van den tweeden en derden rang met de wapenen werden beslist, zijn voor altijd vervlogen, en dat is een geluk; want niet alleen worden zoodoende de kansen om tot den oorlogstoestand te vervallen, voor die staten verminderd, maar in het algemeen is de aanleiding tot het uitbreken van den krijg er aanmerkelijk door beperkt.

Men mag toch veilig aannemen, dat bij de *suprematie*, door de groote mogendheden over Europa uitgeoefend, een oorlog tusschen twee kleinere staten niet zou worden geduld, ten ware hij overeenstemde met de inzigten van, minst genomen, een der grootere magten. Maar in dit buitendien weinig waarschijnlijk geval, te weten: dat, waarin aan de kleinere magt het nemen van het initiatief wordt overgelaten, is deze meer als werktuig, dan als zelfstandig handelenden staat te beschouwen, en de strijd zal spoedig eenen omvang verkrijgen, waarbij de eerst opgetredene partij terugvalt in de secondaire rol, waaruit ze een oogenblik getreden was.

Zal dergelijke suprematie echter voortdurend blijven bestaan? Ondersteld dat deze vraag voor geen bepaald antwoord vatbaar is, mag men dan de organisatie der gewapende magt in kleinere staten grondvesten op een toestand, die, ja thans aanwezig is, maar welligt slechts als verschijnsel van den huidigen tijd? Deze organisatie, — de vrucht der praktische uitvoering van veelomvattende maatregelen en voorzieningen, die gedurende een aantal achtereenvolgende jaren moeten zijn voortgezet en behartigd, om dergelijke uitkomsten op te leveren; die, in een woord, niet kunnen worden geïmproviseerd, wanneer de nood het vordert, — mag niet berusten op voorbijgaande politieke toestanden van ons werelddeel.

Digitized by Google

Ware er dus, menschelijkerwijze gesproken, eene verandering in dien toestand te voorzien, het zou dwaas mogen heeten om hem tot grondslag aan te nemen van den aard en van den omvang der weermiddelen.

Maar dit is het geval niet. Integendeel, men ziet de suprematie der groote mogendheden al meer en meer aangroeijen en zich consolideren; al meer en meer treden die mogendheden als scheidsregters op, bij het ontstaan van ieder internationaal geschil. Ja zelfs binnenlandsche aangelegenheden blijven niet buiten hare interventie; zij moge niet regtstreeks, niet openlijk werken, de onafhankelijkheid der kleinere staten op dit punt mag nog voor de leus worden ontzien, de sluijer die het geheim bedekt, is echter te doorzichtig, om twijfel te gedoogen.

De geschiedenis van deze suprematie, ontstaan na den val van Napoleon I, bij het sluiten van het dusgenoemde Heilige Verbond, doet tot op den huidigen dag, hare gestadige uitbreiding kennen, zonder dat er voor het oogenblik eene gegronde reden voorhanden zij, om haar verval te kunnen vooruitzien. Het op materieele kracht berustende overwigt is te groot, om de kleine staten toe te laten zich van de banden los te maken, waarin ze door de grootere geklemd worden. Nationale trots moge hier tegen opkomen, het bestaan van die banden ontkennen, zich met fierheid op onafhankelijkheid verheffen; de waarheid is echter deze: dat thans de zekerheid der kleinere staten slechts berust op den naijver tusschen de grootere. Zijn deze onderling overeengekomen om eene nationaliteit te doen verdwijnen, of om uit de deelen van een staatkundig geheel, eene nieuwe nationaliteit te doen ontstaan, dan gebeurt het, zonder mogelijk verzet.

Hierop kan men aanmerken, dat dit altijd het geval zou geweest zijn bij eene zamenspanning, of, verkiest men een zachter woord, bij zamenstemming der groote mogendheden; dat het zooevengezegde, zoodoende niets nieuws leert.

Maar vroeger bestonden er geen vijf groote mogendheden.

De invloed van Rusland op de Europesche staatszaken was gering; die van Pruissen dagteekent ook nog slechts van latere tijden. Oostenrijk, hoe groot in omvang, oefende minder magt uit naar buiten, dan somtijds kleinere staten zulks vermogten te doen. Engeland en Frankrijk stonden meestal tegen elkander over. De geheele staatkundige verdeeling van Europa verschilde van de hedendaagsche. In één woord, indien de gedachte suprematie toen ook, strikt genomen, mogelijk was, heeft zij echter nimmer bestaan; nimmer, zoolang de wereld staat, heeft, zooals thans, een dergelijke Areopagus over het lot van Europa beslist.

Verstandigerwijze moet men een feit, waarvan het bestaan zoo klaar be-

Digitized by Google

wezen is, aannemen; het niet trachten weg te redeneren, omdat het ons niet bevalt. Eene enkele consequentie, uit het juiste begrip van den toestand afgeleid, heeft meer praktische waarde, dan duizend redeneringen over zijn bestaan, uit het oogpunt van regt en billijkheid.

Toegepast op de zaak, waarmede men den lezer bezighoudt in dit geschrift, leidt deze stelling tot de volgende conclusie: De staten van den tweeden en derden rang behoeven aan hunne gewapende magt geene organisatie te geven, berekend op zelfstandige oorlogvoering.

Niet moeijelijk is het voorts om aan te toonen, dat ze hiertoe ook niet vermogend zijn; wel te weten, indien men zich niet vergenoegt met den schijn, maar het wezen der zaak voor oogen houdt, en als *conditio sine qua non* op den voorgrond stelt, dat hiertoe een leger wordt vereischt, hetwelk uiterlijk zes weken na het uitvaardigen der bevelen tot de mobilisatie, gereed staat om te velde te trekken; voorzien van alles wat tot de oorlogvoering noodig is, en sterk genoeg om zich te kunnen meten met dat van den vijand; hetzij dan geheel vrij handelende, — mitsdien ook bij magte om offensief te ageren, — of verdedigenderwijze opererende; maar steeds op zich-zelf, zonder bondgenooten, zonder hulp van buiten.

Tot het onderhouden van een dergelijk leger is heden ten dage het financieel bezwaar reeds voor de staten van den tweeden rang, en zooveel te meer nog voor de kleinere, een onoverkomelijk beletsel.

Verplaatst men zich in gedachte ongeveer 30 à 40 jaren terug en vergelijkt men de prijzen van verreweg de meeste grondstoffen, benoodigd tot de confectie der oorlogsbehoeften in die tijden, met de tegenwoordige, dan ontwaart men eene vermeerdering, minst genomen van 50 ten honderd; in nagenoeg dezelfde verhouding klimmen de prijzen der levensbehoeften en der fourage. De paarden zijn 60 tot 70 ten honderd in prijs gestegen. Hoewel de bezoldingen over het algemeen niet werden verhoogd, en mitsdien uiterst karig werden, berekend als ze zijn op goedkoopere tijden, zoo heeft men toch sommige moeten verhoogen. Dit alles maakt het onderhoud van een leger en van zijn materieel, oneindig kostbaarder dan weleer. — Maar er is meer.

Een aantal scherpzinnige vernuften hebben zich, gedurende het tijdvak van algemeenen vrede, toegelegd op het uitvinden van allerlei nieuwe vernielingsmiddelen, op het volmaken en verbeteren der bestaande, die meestal, ten gevolge daarvan, meer zamengesteld en moeijelijker om te vervaardigen worden, terwijl inmiddels het arbeidsloon ook hooger werd; zoodoende stegen de kosten van aanmaak en onderhoud van materieel in dubbele mate. En toch zijn de kleinere staten wel verpligt al die nieuwigheden aan te

Digitized by Google

nemen, op straffe van het onoverkomelijk nadeel der numerieke minderheid, nog vergroot te zien door het achterlijk blijven in het verbeteren van hun oorlogsmaterieel. Ook de inrigting der versterkingen en harer uitrusting werd al meer en meer omslagtig en kostbaar; dus weder een bezwaar te meer voor kleinere staten, want ieder punt op zich-zelf, onverschillig of het tot een groot of tot een klein rijk behoort, moet, in het afgetrokkene beschouwd, wanneer men op eene zelfstandige oorlogvoering rekent, volkomen goed ingerigt en uitgerust wezen, om met vrucht weerstand te kunnen bieden aan de ontzaglijke middelen, die heden ten dage bij den aanval worden te werk gesteld.

Om dit laatste bezwaar duidelijk te doen uitkomen, heeft men slechts een geschikt voorbeeld aan te wijzen.

De stelling Helder is niet alleen voor Nederland even belangrijk, als Kroonstad of Sebastopol voor Rusland, maar eigenlijk veel meer dan de zoo beroemd geworden vesting in de Krim, voor het rijk waartoe zij behoort.

Het verlies van Sebastopol brengt het Russische rijk niet in gevaar; maar met het behoud van de positie Helder, staat de zekerheid van Nederlands hoofdstad in dadelijk verband. Nu is laatstgenoemde stelling voorzeker wel voor eene inrigting vatbaar, die althans niet minder sterk kan wezen dan die van Sebastopol, zoo men slechts genoeg geld beschikbaar heeft om de werken aan te leggen ter bereiking van dit resultaat vereischt, en materieel genoeg om eenige honderde vuurmonden in batterij te stellen; vooral ook genoeg artilleristen, om al dat geschut te bedienen. En daar nu de verdediging der positie Helder van zóóveel gewigt is, zoo zou het logische gevolg uit bovenstaande redeneringen wezen, dat die stelling ook noodwendig, ten minste even sterk als de vroeger genoemde Russische positiën behoorde te worden gemaakt, ten einde op hare beurt, zulks vereischt wordende, aan twee magtige vloten weêrstand te kunnen bieden.

Ongelukkigerwijze is dit niet uitvoerbaar. Men moet zich dus wel met eene mindere kracht vergenoegen, in het vertrouwen van tot geen zelfstandige verdediging tegen twee gecombineerde zeemogendheden van den eersten rang te zullen gedwongen worden.

Derhalve kan niet alleen het offensief element, maar ook het defensieve onmogelijk berekend wezen op eenen oorlogstoestand, waarbij kleinere staten geheel aan zich-zelven zijn overgelaten.

Ook voor grootere rijken zijn de uitgaven ten behoeve van het Oorlogsdepartement thans veel bezwarender dan vroeger; maar toch, zij drukken veel meer op de kleinere. Een aantal inrigtingen moet in deze, zoowel als in gene bestaan, zonder dat de kosten in verhouding staan tot den

Digitized by Google

minderen omvang; de uitgebreidheid der grenzen is betrekkelijk grooter bij kleine landen dan bij die van meerdere oppervlakte, het aantal kwetsbare punten gewoonlijk evenzeer. Alleen de groote afstanden zijn bij de laatstbedoelde als een belangrijk verdedigingsmiddel te beschouwen, waarvan de landen verstoken zijn wier hoofdstad maar weinige uren van de grenzen verwijderd ligt. Deze overweging is vooral belangrijk, wanneer men daarbij de steeds meerder gemakopleverende middelen van gemeenschap gadeslaat.

De benoodigde tijd om tot in het hart van de kleine landen door te dringen, is derhalve te kort, om nog gelegenheid te kunnen vinden de defensiemiddelen te verbeteren, wanneer de vijand eenmaal aan de grenzen staat; zijn die middelen dan nog onvoldoende, dan is het pleit spoedig beslist.

Nu ligt het in de reden, dat het begrip van *voldoendheid* hier niet anders opgevat kan worden, dan in verband met de gesteldheid van het land. Wanneer dit natuurlijke grenzen heeft, wanneer er belangrijke, natuurlijke verdedigingsmiddelen voorhanden zijn, kan een toestand voldoen, die geheel ongenoegzaam zou wezen voor een land hetwelk voor den vijand openligt, of slechts kunstmatige verdedigingsinrigtingen heeft. Maar men vergete niet, dat de gesteldheid des lands, — waarop men in Nederland wat te veel gewoon is te rekenen, tot nadeel van de eigenlijke weerbaarheid, — weinig beteekent zonder den krachtigen arm eener goed georganiseerde gewapende magt; men vergete niet, hoezeer onze voornaamste defensiemiddelen op het bestaan van waterloopen en inundatiën berusten, die echter, bij zeer lage waterstanden, zooals men niet alleen in den zomer van 1857, maar zelfs in den winter van 1858 zag plaats hebben, zeer veel van hare waarde als defensiemiddel verliezen.

Doch al laat men dergelijke abnormale toestanden buiten rekening, dan nog blijft het waar, dat geene hindernissen, welke dan ook, den vijand ernstige moeijelijkheden in den weg leggen, zoo ze niet binnen het bereik zijn der verschillende vuurwapenen van de verdedigers, waardoor de vijand belet wordt ze op te ruimen of te overwinnen.

Deze les wordt den jongen militairen reeds op de Akademie ingeprent; maar velen die zich geroepen achten over krijgszaken te oordeelen, schijnen haar toch niet te kennen; naar de door hen ontwikkelde denkbeelden te oordeelen, zou men moeten aannemen, dat het land zich-zelf verdedigt, dat het leger daartoe ten naastebij eene overbodigheid is, en bijna als een voorwerp van *luxe* kan beschouwd worden.

En toch is het hiermede bij de groote taktiek eveneens gesteld als bij

Digitized by Google

de verdediging van het kleinste retranchement; worden de bergpassen, de overtogt der rivieren, de toegangen door inundatiën niet krachtig verdedigd, dan zal de aanvaller altijd wel middel vinden om zich een doortogt te banen.

Ook op dit punt zijn heden ten dage de omstandigheden zeer veranderd, nu vele landstreken, die vroeger meer of min ongenaakbaar waren, geheel of ten deele van hare natuurlijke verdedigingsmiddelen zijn beroofd. Overal ziet men nieuwe middelen van gemeenschap ontstaan, vooral door het al meer en meer vervolmaken van het spoorwegnet, dat zich weldra onafgebroken over geheel Europa zal uitbreiden en de strekking heeft om alle landen, in het belang van het internationaal verkeer, even toegankelijk te maken.

Hierbij valt ook nog in overweging te nemen, hoezeer de reeds zooveel toegenomen beweegbaarheid der moderne legers, nog vermeerderd wordt door de mogelijkheid van het vervoer over de spoorwegen; zoodat de snelheid der bewegingen in dubbele mate toeneemt.

Heeft dit alles betrekking op continentale oorlogen, het verschil tusschen vorige en tegenwoordige tijden, in het bijzonder toegepast op de kustverdediging, levert welligt nog grootere verschillen op. Immers de uitbreiding der zeevaartkennis, de groote verbeteringen, ontstaan in den bouw en in de tuigaadje der zeilschepen, maar bovenal de ontzaglijke uitbreiding en de volmaking der stoomvaart, hebben eene radikale omwenteling in het vak der zeevaart te weeg gebragt. Hierdoor werd een aantal problema's, waarbij tijd en ruimte tot grondslagen liggen, met gemak opgelost, schoon ze nog voor weinige jaren als hersenschimmen beschouwd werden.

Dit alles wordt niet genoeg bedacht. Te ligtvaardig steunt men op verouderde denkbeelden en put daaruit eene bedriegelijke zekerheid. Of wel, schromende zich de waarheid klaar voor oogen te stellen, omdat men voor hare consequentiën terugdeinst, vergenoegt men zich met een schijn van weerbaarheid, liever dan zich opofferingen te getroosten, waartoe men zou gedrongen worden, indien de ware toestand, ontdaan van alle begoocheling, in helder daglicht wierd gesteld.

In naïven vorm duidt de volgende zamenspraak deze tendentie aan:

Generaal. Tamboer! gij kunt toch wel alarm slaan?

Tamboer. Neen heer generaal! maar ik hoop dat het er niet toe komen zal.

De wensch in dit antwoord opgesloten, is niet slechts geoorloofd, maar men zou geen liefde voor zijn vaderland moeten hebben om hem niet te koesteren. De vervulling ligt echter in Gods hand, en zoo lang de wereld bestaat, werd het menschdom den vrede slechts gedurende zekere perioden gegund.

Digitized by Google

Zijn de volken thans op eenmaal wijs genoeg geworden, om voortaan alles te vermijden wat tot oorlog kan leiden? Helaas! wel verre van tot dezen gelukstaat te zijn gekomen, zien wij op het huidige oogenblik den staatkundigen horizont reeds weder met zwarte wolken bezet; hoewel nog voor korten tijd, na het eindigen van een hoogstbloedigen oorlog, de vrede op hechte grondslagen scheen gevestigd.

Wanneer een tijdperk van rust en vrede zich over eene lange reeks van jaren uitstrekt, dan ligt daarin alle stof tot dankbaarheid; want de oorlog is een der grootste onheilen waardoor een land kan beproefd worden; maar er ligt geen grond in tot zekerheid voor de toekomst. Hoe langer de vrede reeds heeft geduurd, hoe meer, volgens de bloote leer der waarschijnlijkheden, in verband met de wereldgeschiedenis, de kansen om hem te zien verstoren, aangroeijen.

Het gros der menschen redeneert echter in juist omgekeerden zin, en zoodoende bereiden zich de volken niet zelden onheilen, die ieder verstandig mensch kan voorspellen, omdat ze niet anders zijn dan natuurlijke gevolgen van dwaze zorgeloosheid of van slecht begrepen karigheid. De rampen, het Britsche leger bij den aanvang van den veldtogt in het Oosten overkomen, hebben hiervan wederom een bewijs geleverd; de vaderlandsche geschiedenis levert er de treffendste voorbeelden van op.

Door al deze redeneringen gerake de lezer het spoor niet bijster; men vergete slechts niet het punt waarvan hier is uitgegaan, te weten: de onmogelijkheid voor kleinere staten, om eene gewapende magt, berekend op zelfstandige oorlogvoering, te onderhouden; men heeft willen doen begrijpen, dat, al rekent men alleen op het voeren van den krijg, in verband met een of meer bondgenooten, de behoeften nog altijd groot blijven, en dat men zich aan de daardoor te weeg gebragte opofferingen niet kan onttrekken, zonder zich aan eene misdaad jegens het vaderland schuldig te maken; wij wenschten aan te toonen, dat, indien verder wordt gegaan dan de beperking der weermiddelen, die een gevolg is van het begrip der onmogelijkheid eener geheel zelfstandige handeling, zulks in waarheid niet anders kan genoemd worden, dan het prijs geven zijner nationaliteit aan het toeval.

Zoo nu kleine staten de houding aannemen, alsof zij wèl bij magte zouden wezen, om zich geheel op zich-zelven tegen groote mogendheden staande te houden, van de diplomatie vorderen, dat zij zich krachtig zal doen gelden, in één woord, de *pretentie* aan den dag leggen, om naar buiten ontzien te worden, terwijl zij tevens, om welke redenen dan ook, niet eenmaal genoegzame militaire kracht bezitten om de beperkte oorlogvoering, met hoop op goed gevolg, te ondernemen, dan verkrijgen die aanspraken

Digitized by Google

het karakter van eene *fanfaronnade*, waardoor het buitenland zich niet laat verblinden. Men mag toch veilig aannemen, dat de diplomatieke agenten, overal waar zij gevestigd zijn, wel middel weten te vinden, om naauwkeurig bekend te worden, niet slechts met de numerieke sterkte, maar ook met de geheele inrigting en het gehalte der gewapende magt; zoodat hieromtrent iedere regering volkomen bekend wordt met hetgeen in andere landen bestaat.

Eene magtvertooning, slechts op uiterlijken schijn berustende, kan derhalve den staat niet voor onheilen bewaren, maar wel de schande van eene nederlaag vergrooten. Maar waartoe dit vertoon? Heeft men zich te schamen over zijn onvermogen, om tegen verpletterende overmagt te strijden; strekt het den man tot schande, wanneer hij bekent, buiten staat te wezen om tegen tien vijanden te vechten?

Doch in dergelijken uitersten nood kan een volk zich onder de puinhoopen zijner verwoeste welvaart begraven. Maar, in allen ernst gesproken, hoeveel menschen zou men in dezen prozaïschen, hoogst materialistischen tijd wel daartoe bereid vinden? Iets anders is het, over dergelijke onvoorwaardelijke toewijding in rustige tijden te redeneren. Komt het echter op handelen aan, dan vindt men hier en daar een held als VAN SPEIJK, maar de overgroote massa is ten eenemale ongezind tot de uiterste opoffering.

Hiertoe ook moet de instandhouding der weermiddelen niet leiden. Heeft een land het ongeluk van in een oorlog gewikkeld te worden, dan moet hij ernstig, krachtig gevoerd worden, zonder voor groote opofferingen terug te deinzen; maar men kan geen barbaarsche uitersten vorderen, waarvan de algeheele verwoesting des lands het gevolg zoude worden.

Vóór dat de staat zich in eenen oorlog, zonder volstrekte noodzakelijkheid, wikkele, dient zijne regering zich de hooggewigtige vraag voor te stellen, of zij over de daartoe vereischte noodige middelen beschikken kan. En hierbij moet zij zich voor begoochelingen wachten, waardoor de leemten en gebreken de gewapende magt aanklevende, worden over 't hoofd zien, de voorhanden kracht wordt overschat. Immers is deze onvoldoende, dan voor het minst zijn tijdig gedane, en zooveel doenlijk de *bonne grâce* gedane, concessiën altijd verre verkieslijk boven het aannemen van eene houding, die ten laatste ten gevolge heeft, dat men de harde wet des overwinnaars moet ondergaan. De gevorderde concessiën kunnen echter van dien aard wezen, dat eene natie, waarin nog eenige veerkracht huist, zich daaraan niet kan, niet mag onderwerpen.

Voor dit geval moet men ten oorlog zijn bereid.

Dit zal zich, bij den tegenwoordigen toestand van Europa, echter uiterst

Digitized by Google

zeldzaam voordoen, ja, het is bijna ondenkbaar, zoo de kleinere staten zich slechts met wijsheid aan eene voorzigtige staatkunde houden en alles vermijden wat hen zou kunnen in strijd brengen met grootere magten. Medegesleept te worden in een conflict tusschen deze, daarin ligt mitsdien bijna de eenige, maar tevens de waarschijnlijke kans, om tot den oorlog gedwongen of genoopt te worden.

Maar waarom niet liever neutraal gebleven; dit is immers voor kleine landen de beste, de voordeeligste toestand!

Over dit in Nederland bijzonder geliefd thema, zal men thans in eenige bijzonderheden treden, rondborstig denkbeelden mededeelen, wier overweging nuttig wordt geacht, als op zeer eenvoudige en vooral praktische gronden aantoonende, dat de mogelijkheid om neutraal te blijven, in vele, in de meeste gevallen, eene hersenschim, in andere gevallen de slechtste partij is die men kiezen kan. En zoo dit geschrift eenig nut moge hebben, dan ligt het waarschijnlijk in de bedaarde overweging van eene questie, waaromtrent hier te lande zoovele onpraktische denkbeelden worden aangekleefd, waaromtrent men zich zoovele illusiën vormt. Men wil, men kan maar niet beseffen, — althans men neemt er den schijn van aan, — dat het behoud der onzijdigheid van de kleinere staten, in geval van oorlog tusschen de groote mogendheden, op niets anders berust dan op het belang, of op de onverschilligheid dezer laatsten. Onverschillig kan het twee groote mogendheden zijn, of een klein land, hetgeen ver van het tooneel des oorlogs verwijderd ligt, al dan niet partij kiest; maar als de oorlog op de grenzen van dat landje woedt, dan is het een ondenkbaar iets, dat zijne onzijdigheid voor beide partijen even voordeelig zou wezen, door beide partijen evenzeer wordt verlangd.

En dit ware toch noodig om den neutralen toestand door beide partijen te doen eerbiedigen.

In dit geval zijn er daarom van de tien kansen, negen in het nadeel van het behoud der onzijdige stelling.

Wordt nu de onzijdigheid niet geëerbiedigd, gewelddadig verbroken, dan heeft de zwakke staat twee vijanden voor één; de partij, waardoor dit geschiedde, behandelt dien staat als overwonnen land; de andere partij legt hem ten laste dat hij zijne stelling niet heeft weten te handhaven; welligt dat hij met zijnen vijand heulde, zich slechts voor de leus geweld heeft laten aandoen. Zoodoende oogst men van beide zijden geen sympathie, maar wel eene kwade gezindheid, en de toestand van het land kan ligtelijk hoogst verderfelijk worden.

Kiest men daarentegen rondweg partij, aan de zijde waar het staats-

Digitized by Google

belang zulks medebrengt, verbindt men zich ten naauwste met eene der strijdvoerende magten, en verschaft men eene bijdrage tot zijne strijdkrachten, in getalsterkte naar vermogen, maar in ieder geval goed zamengesteld, in allen deele bruikbaar voor den oorlog, dan loopt men geen ander gevaar dan met den magtigen bondgenoot het onderspit te delven; tegenover welke kans die staat, van met hem te overwinnen, of voor het minst met zijne hulp eenen gelukkigen verdedigingsoorlog te voeren, waardoor het land van vijandelijke invallen bevrijd blijft.

Althans de geschiedenis leert, dat groote rijken van de wereldkaart niet verdwijnen, dan ten gevolge van inwendig verval; maar wel kleine, aan zich-zelven overgelaten landen, geheel of ten deele, tijdelijk of voor immer.

Het valt niet te ontkennen, dat dit partij-kiezen ook zijne nadeelen heeft; dat, indien het kleine land met zijnen magtigen bondgenoot triompheert, deze zich bij het verdeelen van den buit *la part du lion* zal toeeigenen, zoodat er ten laatste weinig materiele voordeelen uit de oorlogvoering zal voortvloeijen, — ook hiervan levert de geschiedenis genoeg voorbeelden, — maar deze en andere nadeelen verbonden aan het partij-kiezen, wegen te zamen niet op tegen het gevaarlijke eener geïsoleerde stelling, te midden der strijdvoerende magten.

Overigens zijn deze beschouwingen niet bestemd om een algemeen redmiddel aan te duiden, om deze of gene houding als immer heilaanbrengend voor te stellen. Hetzij verre; ze zijn juist gerigt tegen hen die in dergelijke dwaling vervallen, door in de onzijdige stelling een universeel redmiddel te zien. Zoowel voor bijzondere, als voor staatsaangelegenheden, bestaan echter dergelijke middelen niet; de omstandigheden alléén kunnen leeren wat op een gegeven oogenblik raadzaam zal zijn.

Het is echter niet genoeg deze waarheid te erkennen; dit is zelfs eene zeer geringe verdienste, want niemand durft haar te weerspreken; maar men moet hare gevolgen aannemen; en dat doet men niet, wanneer men *à priori* eene zekere houding, als voor iederen toestand de beste aanprijst, zonder eenigermate te bedenken, welk een tal van omstandigheden geheel andere inzigten kan doen geboren worden, zoodat de menschelijke wijsheid ten eenemale te kort schiet, ter vaststelling van een bepaald redmiddel, in toekomstige omstandigheden.

Daarom, men verwerpe de kansen niet, die een bijzonder geluk zou kunnen aanbieden, en blijve onzijdig, indien dit mogelijk mogt wezen; maar men vergete vooral niet de veel meer waarschijnlijke kans van niet neutraal te kunnen blijven.

Buiten de omstandigheden, waarin een klein land middellijk of onmiddellijk

Digitized by Google

gedwongen wordt om zich in den strijd te mengen, zijn er ook nog gevallen, waarin het voordeelig kan zijn hiertoe uit vrijen wil over te gaan. Natuurlijkerwijze bedoelt men hier geen voordeelen die in guldens en centen kunnen worden berekend, en zal deze stelling dus geen opgang maken bij hen die geen andere voordeelen erkennen; wier zienswijze medebrengt om bij alle dergelijke questiën slechts cijfers te raadplegen; maar zulks neemt niet weg, dat er nog andere, en zelfs meer gewigtige belangen bestaan dan dezulke. De nationale eer en waardigheid, de staatkundige invloed naar buiten, de daardoor verkregen zekerheid, zijn nog grootere dan geldelijke belangen, en die kunnen soms zeer bevoordeeld worden, door op een gunstig oogenblik partij te kiezen. Zoo dacht er de Sardinische regering over, toen zij, tijdens den laatsten oorlog in het Oosten, partij trok voor de geallieerden, hoewel regtstreeks geen belang hebbende bij de zaak, mitsdien geheel uit vrijen wil.

En niemand die den loop der dingen sedert 1848 met aandacht heeft gevolgd, kan de wijsheid van het besluit dat tot deze deelneming heeft geleid, in twijfel trekken, daar de gunstige wending die hierdoor in de moeijelijke stelling van Sardinië ontstond, binnen het bereik ligt van ieders gezonde beoordeeling.

Als tegenhanger van dit voorbeeld kan men Oostenrijk, hoewel eene mogendheid van den eersten rang, aanhalen.

Dit rijk heeft, het is waar, zijne gewapende neutraliteit doen eerbiedigen; waartoe het dan ook een leger van meer dan vijfmaal honderdduizend strijders op de been hield. Maar de aan deze wapening verbonden ontzaggelijke kosten hebben geen bijzonder voordeelige uitkomsten opgeleverd, daar het, na het eindigen van den strijd, duidelijk bleek, dat Oostenrijk, ten gevolge der aangenomen houding, in eene geïsoleerde positie was vervallen; zoodat het eenige werkelijke gevolg dier zooveel opofferingen gevorderd hebbende gewapende neutraliteit, de verdere achteruitgang was van reeds zeer verachterde finantiën.

De in Nederland zoo hoog geprezen neutraliteit is dus veelal onmogelijk, somtijds onraadzaam, of eene grove fout, uit zwakheid begaan.

Maar er is meer. Wanneer men van het gebied der algemeene beschouwingen overgaat tot dat der bijzonderheden van de uitvoering, dan stuit men op een aantal moeijelijkheden die aan den neutralen toestand eigen zijn.

De neutraliteit is gewapend of ongewapend; de laatste in waarheid een onding. Wanneer een land de houding die het heeft aangenomen, niet des noods met kracht kan doen eerbiedigen, dan is de dusgenoemde onzijdigheidsverklaring eigentlijk eene verklaring van onmagt.

Digitized by Google

Vooronderstel bijv.: een koopvaardijschip van een der strijdvoerende partijen, op zee achtervolgd door een oorlogschip van de andere partij, neemt zijne toevlugt in eene neutrale haven; in dit geval moet deze door haar kanon de onzijdigheid kunnen doen eerbiedigen, of de koopvaarder wordt wellig eene prooi van zijnen vijand; als wanneer de neutrale staat voor het feit verantwoordelijk blijft.

Zijn de grenzen van dezen neutralen staat niet bezet, en de loop der krijgsverrigtingen maakt het schenden van het onzijdig territoor tot eene voordeelige zaak voor eene der strijdvoerende partijen, of deze wordt na een ongelukkig gevecht tegen deze grenzen aangedrongen, dan is er zeer weinig kans om de neutraliteit te zien eerbiedigen, uit achting voor de grenspalen, waardoor het onzijdig gebied is afgebakend.

En toch zal, ook in dit geval, de schennis op rekening van de lijdende partij komen. Men zal haar toevoegen: indien gij neutraal wilt blijven, zorg dan bij magte te zijn om uw gebied te doen eerbiedigen; zoo gij dit niet kunt, houden we u voor eenen geheimen vijand. — Altijd de fabel van den wolf en het lam.

De gewapende neutraliteit is dan het eenige wat redelijkerwijze overblijft. Maar voor kleine staten is ook deze vol gevaren. Al dadelijk valt het toch in het oog, dat een strijdvaardig legerkorps, opgesteld in de nabijheid van het oorlogstooneel, het wantrouwen van *beide* strijdvoerende partijen opwekt, zoo lang, — en dit moet toch op den voorgrond staan, — de striktst mogelijke onzijdigheid wordt in acht genomen. Een dergelijk korps, mogt het te klein wezen om zelfstandig te handelen, kan toch in kritieke oogenblikken een overwegend gewigt in de schaal leggen, door partij te kiezen. En wie waarborgt de oorlogvoerende magten dat dit te eeniger tijd niet zal geschieden. Van dáár wantrouwen van wederzijden. Het behouden van eene dergelijke absolute neutraliteit is toch nagenoeg ondenkbaar.

Reeds vóór dat er bij mogelijkheid iets heeft kunnen gebeuren, waardoor daaromtrent twijfel ontstaat, put de vindingrijkheid der politieke kannegieters zich uit in eindelooze redeneringen, over de oorzaken waardoor de neutrale staat naar deze of gene zijde zou kunnen overhellen: overeenkomst van regeringsvorm, van zeden en gewoonten, van godsdienstige begrippen tusschen twee landen, hunne handelsbetrekkingen, aloude bondgenootschappen, familiebanden tusschen de regerende vorstenhuizen, en wat niet al, worden daarbij overwogen. De slotsom is dan natuurlijkerwijze in het nadeel van de waarschijnlijkheid der absolute onzijdigheid; want het is ondenkbaar, dat al het voor en tegen bij deze berekening zich zou opwegen, zoodat er per saldo geene reden hoegenaamd bestaat om eene sympathie

Digitized by Google

bij dezen neutralen staat voor eene der strijdvoerende partijen te vooronderstellen. Integendeel, men zal immer redenen genoeg vinden voor eene geheel andere opinie; en dit is reeds voldoende om door een der partijen als geheime vijand te worden beschouwd. De neutrale staat moge dan protesteren; het belang brengt welligt mede den schijn aan te nemen, om hare verklaringen niet te vertrouwen. Bovendien is het bekend, hoe *eerlijk* dergelijke diplomatieke manoeuvres somtijds zijn. Hiervan leveren de onderhandelingen na den eersten veldtogt van 1813, o. a. een treffend voorbeeld.

Er zijn nog vele andere zaken, waardoor de neutrale houding hoogst moeijelijk wordt, en thans meer dan vroeger. Het gemakkelijk internationaal verkeer, de vermenigvuldiging der gemeenschappelijke belangen, het bestaan van partijen, die er altijd op uit zijn, om van de verstoring der geregelde orde van zaken gebruik te maken tot bevordering hunner plannen, zijn in dezen huidigen tijd tot groote bezwaren aangegroeid. De vrije drukpers is zulks niet minder, want zijne onvoorzigtigheid of kwade wil kan zeer gemakkelijk tot moeijelijkheden leiden.

Het deelnemen in leeningen ten voordeele van eene der strijdvoerende partijen; het leveren van oorlogsbehoeften (de uitdrukking is rekbaar en kan tot bijna alle handelsvoorwerpen worden uitgestrekt); in een woord, de operatiën van den vrijen handel kunnen niet minder aanleiding tot moeijelijkheden leveren. — Welligt zoekt men een behoedmiddel tegen deze laatste zwarigheid in de milde bepalingen van het jongste traktaat te Parijs, waarbij de kaapvaart afgeschaft, de regten der neutralen erkend werden. Maar zoolang deze bepalingen niet door alle mogendheden zijn aangenomen (de Vereenigde Staten van Noord-Amerika wilden o. a. daartoe nog niet overgaan), boezemen zij geen onvoorwaardelijk vertrouwen in. Bovendien zal de ondervinding nog moeten leeren, of de oorlog, waardoor alle traktaten worden te niet gedaan, deze bepalingen zal blijven eerbiedigen. En dan nog leveren zij voor gewetenlooze kooplieden, die niet schromen, uit hoop van winstbejag, het heil van hun vaderland op het spel te zetten, meer dan vroeger aanleiding om verboden handel te wagen, waaruit een gevaar te meer kan ontstaan.

Bepaaldelijk zijn de aan dezen toestand verbonden bezwaren voor de Constitutionnele Staten het meest te duchten, daar de wet veelal onvermogend is om handelingen te beletten waardoor de staat wordt gecompromitteerd. In zulke staten berust de zorg om zich hiervoor te wachten, grootendeels op het gezond verstand en de vaderlandsliefde der burgers. Ongelukkigerwijze zijn er in alle landen menschen te vinden, bij wie men deze eigenschappen te vergeefs zou zoeken. In absolute Rijken is dit anders gesteld;

Digitized by Google

dáár kan, als het staatsbelang zulks vordert, alles worden belet wat met de aangenomen houding strijdig is. Het ware wenschelijk, voor dit exceptionnele geval, de regering van den constitutionnelen staat met eene dictatoriale magt te wapenen; zoo althans moet dit den voorstanders der neutrale houding voorkomen, indien ze consequent willen zijn; niet alléén het doel, maar ook de daartoe vereischte middelen moeten ze willen. *Consequentie* is echter een nog al zeldzame eigenschap, en het moet niemand verwonderen, wanneer dat vereischte door de warmste voorstanders der onzijdigheid wordt geloochend, uit werkelijke of voorgewende vrees van hierdoor de vrijheid bedreigd te zien. In het eerste geval is die vrees kleingeestig; want de bedoelde, tot een speciaal doel verleende magt houdt op met het sluiten van den vrede; in het andere geval verraadt zij gevaarlijke plannen. Er bestaan toch somtijds partijen in een land, die zekere voorkomende omstandigheden gaarne te baat nemen, tot bevordering hunner verderfelijke plannen.

Dit onderwerp behoort tot dezulken die niet in bedekte woorden, maar vrij en duidelijk behooren behandeld te worden, zooals men dit in Engeland gewoon is te doen. Eene manier, verre verkieslijk boven die, waarbij men voor de verkondiging der naakte waarheid terugdeinst, hoewel 's lands belangen zouden vorderen dat men haar luide deed hooren; zij strekt tot heilzaam tegenwigt van de groote mate van vrijheid, die ligt tot misbruik leidt; wel te verstaan, zooals hier uitdrukkelijk bedoeld wordt, door het aan den dag brengen van feiten van algemeen belang; door het noemen van de dingen bij haren waren naam, zonder verdraaijing en zonder schroom. Ongelukkigerwijze is men in Nederland geen liefhebber van deze rondheid! Een treffend voorbeeld hiervan vindt men in de afkeuring, die voor weinige jaren de verklaring van een Minister van Marine ondervond, toen hij den moed had den verachterden toestand van de zeemagt bloot te leggen. Hoewel die toestand voor niemand een geheim was, hoewel sedert lang de vorige ministers van dat Departement te vergeefs hadden getracht om meer gelden beschikbaar te krijgen, duidde men het toch den man, die ten laatste open en rond met de zaak voor den dag kwam, hoogst kwalijk, dat ook hij niet wilde medewerken tot verbloeming van het verval, waarin de zeemagt al meer en meer geraakte. En toch gaf men voor, dit vaderlandsche belang op den hoogsten prijs te stellen; men vergat echter er bij te voegen: »mits het niet veel geld kost." — Het was noodig die voorstanders tot handelen te dwingen, door hen in het alternatief te stellen van toe te geven, of, in openlijke tegenspraak met hunne betuigingen te komen. Dit te doen was eene verdienstelijke zaak; maar, zooals gezegd is, het publiek oordeelde er anders over; het scheen liever in eenen zoeten

Digitized by Google

droom te willen blijven, om geen groote sommen aan de Marine te zien besteden.

Indien de hier aangeprezen handelwijze, bij ons te lande in zwang ware, dan had men, ter toepassing der zeer eenvoudige grondregels eener stipte en zeer noodzakelijke onzijdigheid, gedurende den laatsten oorlog tegen Rusland, zekere verkeerde handelingen niet ongemerkt laten voorbijgaan, zooals bijv. de zeer vijandige taal van sommige dagbladen tegen Engeland en Frankrijk. Een der kleine dagbladen leverde o. a. in dien tijd eene reeks van goed gestelde artikelen, waarin de politiek dezer mogendheden vinnig werd doorgehaald. Daargelaten de gronden waarop zulks geschiedde, duidt toch het gezond verstand ten volle de gevaarlijkheid aan van dergelijke beoordeelingen; en welligt is het alléén aan de weinige bekendheid onzer taal buiten 's lands te danken, dat de regering deswege niet bemoeijelijkt is; iets waaromtrent overigens twijfel bestaat. Maar men kan vragen, of het verstandig mag heeten, wanneer, bij zoo gewigtige redenen om zich buiten een gevaarlijk conflict te houden, de kwade gezindheid van magtige naburen door scherpe dagbladartikelen wordt opgewekt.

Den magtige te vleijen, hem te bewierooken, wanneer men bij zich de overtuiging omdraagt, dat hij onregt pleegt, is laag; maar te zwijgen, als men geheel buiten magte is om iets aan de zaak te veranderen, die ons overigens volstrekt niet aangaat, dit is niets anders dan het opvolgen van eenen gewonen voorzigtigheidsregel; het partij trekken, daarentegen, eene don-Quichotterie.

Ook het deelnemen in de Russische leeningen van 1854 en 1855, gedurende den oorlog, was af te keuren. Natuurlijkerwijze kan men hieromtrent met groote holle woorden bluffen, over de vrijheid om zijn geld te leenen aan wie men wil, even, als in het andere geval, over de regten van de vrije drukpers; maar dit alles neemt niet weg, dat dergelijke handelingen laakbaar zijn, in een land, hetwelk zoovele gewigtige redenen had, om zijne stipte onzijdigheid buiten verdenking te houden.

Deze beide voorbeelden duiden ten klaarste aan, hoe dikwerf, zelfs zonder eenige toevallige omstandigheid, geheel uit vrijen wil, de neutrale houding, door individuele handelingen, moeijelijk wordt gemaakt; hoeveel menschen ongezind zijn, om zich verstandigerwijze te voegen naar de eischen der stelling, die zij daarom niet te min als universeel redmiddel blijven aanprijzen, met het duidelijke doel, om zich daardoor te onttrekken aan de lasten en bezwaren, die het gevolg zouden wezen van eenen toestand, waarbij de kleinere staat zich voorbereidt, om des noods zijne regten met de wapenen te handhaven.

Digitized by Google

Naar men vernoemt is er genoegzaam aangetoond wat van de hooggeprezene neutrale stelling in vele gevallen te wachten is.

De staten van den tweeden en derden rang, die hun lot niet aan het toeval, of aan de willekeur van eenen magtigen nabuur willen prijs geven, dienen te zorgen voor het onderhouden der door het staatsbelang aangeduide alliantiën; zij dienen hunne weermiddelen in te rigten, om des gevorderd, zich niet slechts krachtig te kunnen verdedigen, maar ook om eene zekere magt te velde te kunnen brengen, waardoor eenig gewigt in de schaal wordt gelegd, zoodat de hoofdpartij waarde hecht aan het geleverde contingent; dit moet niet onbeduidend zij, maar, hoezeer dan ook wat de getalsterkte betreft, aan de krachten van het kleine land geëvenredigd, toch uitmuntende in hoedanigheid, in ieder opzigt voor den oorlog geschikt.

Karigheid of bekrompenheid van inzigten moge deze behoefte doen ontkennen, zij blijft niet te min de beste waarborg voor het behoud en voor de achtbaarheid der kleinere staten. Vervallen deze, daarentegen, met het droombeeld eener gewaande mogelijkheid van het doen eerbiedigen hunner onzijdigheid voor oogen, tot weerloosheid; *isoleren* zij zich, uit vrees van door het sluiten van alliantiën, te eenigertijd in den strijd der groote mogendheden te worden medegesleept, dan kan de dag aanbreken, waarop zij zonder bondgenooten, zonder inwendige kracht, weerloos staan te midden der strijdvoerende partijen, en weldra ondervinden dat, zooals Simon Stijl reeds heeft geleerd, »de rede niets beteekent, zonder de rede van het kanon."

Hierop wordt met allen nadruk de aandacht gevestigd, om te beletten dat uit de stelling volgens welke de kleinere staten geen leger kunnen onderhouden, geschikt tot zelfstandige oorlogvoering, verkeerde gevolgen worden getrokken; dat die stelling niet worde misbruikt, om weerloosheid te prediken.

Is het streven naar een toestand die tot overspanning leidt en bovendien onbereikbaar is, hoogst gevaarlijk, het omgekeerde te doen, door na te laten wat 's lands veiligheid dringend vordert, is zulks niet minder.

Maar hoe behoort dan de gewapende magt der kleinere staten te zijn ingerigt, om in geen dezer beide noodlottige alternatieven te vervallen?

Op deze vraag komt men natuurlijkerwijze terug, en hoewel zij reeds in algemeene bewoordingen werd beantwoord, acht men toch noodig deswege iets meer te zeggen, zonder evenwel in bijzonderheden te treden, die door de landsregering alléén kunnen worden vastgesteld, en waarvan de behandeling door bijzondere personen, waaraan de noodige bescheiden hiertoe vereischt, ontbreken, slechts tot utopiën leidt, ten eenemale zonder nut. De hieronder volgende algemeene denkbeelden vallen daarentegen binnen het bereik van ieder' zaakkundigen beoordeelaar, en komen ten slotte ook

Digitized by Google

overeen met de voorstellen in sommige hier te lande, vroeger uitgekomen geschriften, althans wat het gronddenkbeeld betreft.

Vooreerst, — en dit is een hoofdpunt, — behooren de kleinere staten hunne gewapende magt in twee categoriën te verdeelen: de eene, betrekkelijk weinig talrijk, maar uitstekend in gehalte, oefening en uitrusting, bestemd om spoedig te velde te kunnen worden gebragt; de andere, het veel meer talrijker deel, bestemd voor de verdediging, niet anders georganiseerd dan in verband met deze bestemming, maar daartoe degelijk in staat.

Oningewijden gelooven welligt, dat dit stelsel juist in Nederland gevolgd wordt: het staande leger de eerste, de schutterij de tweede categorie uitmakende. Ongelukkigerwijze is dit, wat het wezen der zaak betreft, niet het geval, omdat het leger voor een niet gering gedeelte elementen bevat, die volstrekt strijdig zijn met de bepaling, waardoor de eerste categorie, te weten: het immer strijdvaardig gedeelte, werd gekarakteriseerd; omdat veel daarbij ontbreekt, wat voor eene spoedige mobilisatie onmisbaar is.

Om een leger, hetzij groot of klein, spoedig en overeenkomstig de eischen van den oorlog, binnen korten tijd, bijv. zes weken, te kunnen mobiliseren, wordt gevorderd, dat het volgende voorhanden zij, of binnen dien tijd in den vereischten toestand kunne worden gebragt, door het aankoopen van paarden enz., te weten:

Een bekwame generale staf, zonder welken het leger een ligchaam is zonder hoofd.

Eene administratie, de vereischte kennis en geschiktheid bezittende om in de menigvuldige behoeften van het leger te voorzien; beschikkende over de vereischte transportmiddelen, bij gebrek waarvan de vervulling harer zeer moeijelijke taak onmogelijk wordt.

Een goed georganiseerde geneeskundige dienst, met volledig ingerigte veld-hospitalen en alles wat daartoe behoort.

Veldbataillons, zamengesteld uit geoefende soldaten, bestand tegen de vermoeijenissen van den oorlog, met uitsluiting van jonge lieden, daartoe nog te zwak, en tot nergens anders dienstig dan om spoedig de hospitalen op te vullen.

Eskadrons, in ieder opzigt voor den oorlog geschikt, wat de ruiters, de paarden en de geheele uitrusting betreft. Bij dit wapen, nog minder dan bij de infanterie, kan de quantiteit het gebrek aan qualiteit vergoeden.

Goed bédiende en goed bespannen veld- en rijdende batterijen.

Verschillende parken en een pontontrein, tot het transport waarvan, noodzakelijkerwijze, in vredestijd het voerwezen moet georganiseerd wezen, daar het volstrekt onmogelijk is om dit binnen weinige weken te scheppen; zoodat

Digitized by Google

het gemis van een dergelijk korps onder de grootste leemten behoort die een leger kan aankleven.

Wanneer nu ter vervulling van deze behoeften, het noodzakelijke ten deele of geheel ontbreekt, mag men veilig aannemen, dat het leger niet aan zijne bestemming kan voldoen, of voor het minst, om daartoe in staat te geraken, een tijd zou vorderen, verre weg dien overtreffende, waarover men zal kunnen beschikken, wanneer de nood aan den man gekomen is.

Is een land buiten staat om een betrekkelijk groot aantal veldbataillons en eskadrons, met een evenredig getal batterijen, voor den actieven oorlog in gereedheid te houden, dan vergenoege men zich met een minder aantal; men beperke zich tot hetgeen redelijkerwijze gedaan kan worden; maar wat men heeft zij in ieder opzigt goed, en voorzien van alles wat het oorlogvoeren gebiedend vordert, ten einde geen ijdele vertooning de plaats vervulle van wezenlijke kracht.

Bij de tweede categorie der gewapende magt, behoort almede de schijn niet te treden in de plaats van het wezen der zaak. Hoewel in dit gedeelte de reserve-bataillons kunnen opgenomen worden, zamengesteld uit soldaten die niet geschikt voor de veldbataillons zijn, moet de hoofdmassa in een dergelijk stelsel toch uit burgerwapeningen bestaan, hoe dan ook genoemd. Maar zal deze bruikbaar wezen, dan moet zij in vredestijd niet op het papier, maar inderdaad en krachtig zijn georganiseerd, grootendeels bestaan uit mannen, die reeds in het leger eene militaire opleiding ontvingen.

Dat nu in Nederland de sedert eene lange reeks van jaren toegezegde wet op de schutterij nog immer niet tot stand kwam, is algemeen bekend, evenzeer is het, dat, behalve in eenige groote gemeenten, de schutterij slechts in naam bestaat. De schutterij zou dus thans evenveel tijd vorderen tot hare organisatie als in 1830, toen zij slechts na verloop van eenige maanden bruikbaar werd; en dan nog, vooral wat de wijze waarop hare bataillons werden gekommandeerd en omtrent het inwendig beheer, zeer veel te wenschen overlaten Bij spoedig opkomende buitenlandsche oorlogen, heeft men geen nuttige diensten te verwachten van een onderdeel der gewapende magt, hetgeen zoovéél tijd vordert om bruikbaar te worden.

Ontegenzeggelijk is eene degelijke inrigting der gewapende magt, met den aankleve van dien, in kleinere staten eene veel moeijelijker taak, dan in groote rijken, daar er zooveel verschillende, met elkander meer of min strijdige belangen, zoo goed mogelijk in overeenstemming moeten gebragt worden. Bestaat de constitutionnele regeringsvorm in die landen, dan moet de regering de medewerking van de wetgevende magt en bereidwilligheid bij de ingezetenen vinden, om de lasten en bezwaren te dragen,

Digitized by Google

die het gevolg zijn van de gevorderde, zuinige inrigting der gewapende magt, bij gebrek waarvan de vervulling harer taak onmogelijk wordt.

Maar de ontwerpen der wetten moeten toch van de regering uitgaan; haar blijft het nemen van een aantal gewigtige maatregelen bepaald overgelaten; zij is het, die de gewapende magt organiseert, het stelsel van verdediging aanneemt.

Bij dit alles, — het zij in alle nederigheid, zonder het geringste denkbeeld van aanmatiging, maar uit innige overtuiging gezegd, — komt het echter eerst en vooral aan op een vasten wil en het getrouw blijven aan de opvolging van een degelijk stelsel; daarbij is noodig, dat men niet op twee gedachten blijve hinken, door bijv. te erkennen, dat 18jarige soldaten te jeugdig zijn om aan de vermoeijenissen van den krijgsstand weêrstand te bieden, ze daarom gedurende een jaar ongeoefend laat, en toch de grondwet op dit punt niet wijzigt; door de schutterij, zooals ze bestaat, geheel onvoldoende te achten, en toch geen nieuwe wet op hare zamenstelling voor te dragen; door te erkennen, dat men te veel vestingen heeft, en er toch geen te sloopen.

Zeer noodzakelijk schijnt het ook, om het algemeen stelsel waarop de landsverdediging berust, algemeen bekend te maken. Vooronderstellende dat dit stelsel den toets van een zaakkundig oordeel kan doorstaan, ontstaat door zijne kennis een gepast vertrouwen op de middelen van tegenweer; het volk leert daarin een waarborg van zijne onafhankelijkheid te zien, en verderfelijke vragen, zooals die: »of het land nog wel te verdedigen zou wezen," kunnen niet meer ontstaan.

Een dergelijk vertrouwen werd nimmer geboren door geheime adviezen van comitté's, of algemeene geruststellende verklaringen, in strijd met feiten van algemeene bekendheid.

Laat ons hopen en vurig wenschen, dat de nieuwbenoemde Minister van Oorlog, zonder het goede af te breken wat onder zijnen voorganger tot stand kwam, zal weten door te zetten, wat dringend gevorderd wordt, om een toestand in het leven te roepen, die in den geest is van hetgeen, in algemeene bewoordingen, als het eenig mogelijk aanwendbaar stelsel voor de kleinere staten werd aangeduid, en dat voorzeker ook door hem niet anders kan worden beschouwd.

Deze behoefte is dringend in tijden als de tegenwoordige, waar iederen dag de noodzakelijkheid kan ontstaan om zich in staat van tegenweer te stellen. Laat ons hopen dat de minister van oorlog daartoe, èn bij zijn ambtgenoot voor binnenlandsche zaken, èn bij de wetgevende magt de noodige ondersteuning zal vinden; want zonder deze medewerking, zonder

Digitized by Google

den goeden wil der bevolking, wordt het volstrekt onmogelijk om, op eene wijze die de finantiële krachten des lands niet te boven gaat, tot eenen wezenlijk krachtigen toestand te geraken, en, — men herhaalt dit nogmaals ten slotte: *zij die gedurig aandringen op bezuinigingen bij het Departement van Oorlog, zonder de lasten en bezwaren te willen dragen, voortvloeijende uit de behoefte, ontstaande uit de onevenredigheid van het leger met de eischen der zekerheid naar buiten, prediken in waarheid niet anders, dan een stelsel van weerloosheid, waardoor 's lands onafhankelijkheid aan het toeval wordt prijsgegeven.*

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. Gerlach, *Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.*

(*Vervolg van* N°. 6, *Bladz.* 255, *en Slot*).

De wetten op de nationale militie, schutterijen en militaire regtspleging vereischen dringende herziening; ook de plaatsvervanging bij ons leger, zou, in navolging der Fransche, op betere en voordeeliger grondslagen kunnen worden gevestigd (1).

Na in het kort er op gewezen te hebben, wat ook in de toekomst van de verschillende wapens gevorderd zal worden, zij het mij vergund nog een oogenblik stil te staan, bij de wijze waarop hunne gecombineerde manoeuvres zouden kunnen voorbereid en ingerigt worden. Daarbij moeten geene onmogelijke vooronderstellingen en inderdaad onmogelijk uit te voeren bevelen, toch mogelijk worden gemaakt, met voorbijzien van al wat werkelijk of slechts waarschijnlijk in den oorlog plaats vindt; maar er moet steeds praktisch worden gehandeld.

---

(1) De maarschalk Magnan, voorzitter van de hoofdcommissie voor de aangelegenheden der dotatie van het leger, heeft een breedvoerig verslag geleverd omtrent de uitkomsten der nieuwe bepalingen op dit stuk.

In 1853 en 1856 heeft de wet gunstig gewerkt.

In 1855 hebben omstreeks 23,000 soldaten zich weder verbonden, terwijl 2300 personen vrijwillig dienst hebben genomen.

De regering is daardoor in de gelegenheid gesteld om 22,427 personen van de dienst vrij te stellen, tegen de vastgestelde som van 2800 francs.

In 1856 is de premie voor het reëngagement van 2300 francs tot 1500 verminderd, hebben er zich 16,830 soldaten weder verbonden en zijn 3336 vrijwilligers aangenomen. Deze gezamenlijke 20,166 engagementen, zijn bestreden door 17,712 afkoopen.

Op 31 Dec. 1856, waren in 't geheel door 24,528 personen den van wege de regering vastgestelden afkoopsprijs betaald.

Digitized by Google

Geen parade-manoeuvres, geen doelloos heen- en wedertrekken, geen zoogenaamd soldaatje spelen, moet daarbij de hoofdzaak zijn.

Neen! van het oogenblik af aan, de troepen hunne standplaatsen verlaten, moet gemarcheerd, gerust, gebivackeerd en in het onderhoud voorzien worden, even als in den werkelijken oorlog. Iedere op- of gevechtsstelling moet steeds zooveel mogelijk afhankelijk worden gemaakt van het terrein waarop men ageert. . Bij genoegzame oefening der verschillende wapens in zoodanige marschen en opstellingen, zou later de verdediging van het een of ander gedeelte van ons land, het operatiedoel moeten uitmaken, en zouden er bewegingen of toepassingen van meer zamengestelden aard kunnen geschieden. Van den uitgebreiden werkkring af van opperbevelhebber en stafofficier, der administratieve en geneeskundige dienst, enz., tot aan de beperkte ruimte waarin de jongste officier zich beweegt, moet gelegenheid tot opleiding, tot oefening worden daargesteld; gelegenheid tot eene opleiding en oefening, welke vruchten kan dragen in den oorlog en op het slagveld; welke de verschillende pligten doet kennen en zooveel mogelijk in praktijk brengen, die op ieder in het bijzonder rusten. Dit is noodig, opdat, indien ook wij eens ten strijde worden geroepen, de aanstaande bevelhebber reeds nu tot die hooge roeping, tot die zooveel omvattende verantwoording voorbereid worde; opdat reeds nu de leemten en gebreken, in zoo menige onzer krijgsinrigtingen, ontdekt, aangewezen en hersteld konden worden; opdat een ieder, elk in zijne betrekking, die kennis en ervaring kan leeren opdoen, welke geen boeken, geen beschouwing, geen theoriën, maar alleen *praktische aanwending en oefening* geven kunnen.

Hoewel de hier ter neêr geschreven denkbeelden, in geen direct verband staan, tot de zoogenoemde wetenschappelijke bijeenkomsten der officieren, zij mij vergund het volgende op te merken: Welligt zouden die bijeenkomsten, vooral in groote garnizoenen, met het bovenstaande in verband kunnen worden gebragt, als de speciale kennis van den infanterie-, kavallerie-, artillerie- en genie-officier, ieder van zijn eigen wapen, alsmede die van den officier van gezondheid daaraan dienstbaar werd gemaakt. De voordragt van zoodanige onderwerpen, geschikt om bij de vereeniging der officieren van het geheele garnizoen, de algemeene belangstelling op te wekken (welke bijeenkomsten de officieren der schutterij, des verkiezende, konden bijwonen), zouden veel nut kunnen stichten.

Geschiedde de keuze der te behandelen onderwerpen met doorzigt en verstand, en werden zulke vergaderingen met heldere onbekrompene inzigten en met tact geleid, zoo geloof ik, dat zij strekken zouden tot eene

Digitized by Google

meer doeltreffende aanwending, eene meer praktische toepassing van ieder wapen in de bovengewenschte gecombineerde manoeuvres; tot ontwikkeling, aankweeking en vooruitgang van kennis en wetenschap; tot eene toenadering, ook uit een wetenschappelijk en krijgskundig oogpunt, van velen, die elkaêr thans zoo weinig op dat terrein ontmoeten; alsmede tot meerdere aansluiting en verbroedering, welke niet anders dan hoogst gunstig ook in de toekomst zouden werken.

Het ware te wenschen, dat het gezegde van den generaal La Roche Aymon: »*Je ne connais d'utile en temps de paix, que ce qui faut et doit s'exécuter à la guerre,*" overal zooveel mogelijk, op grooter of kleiner schaal, in praktijk werd gebragt. Welligt zouden dan reeds van nu af aan zulke bewegingen kunnen voorbereid worden, door de infanterie in het doen van grootere, doeltreffender en in den oorlog werkelijk voorkomende marschen te oefenen; door, waar zulks mogelijk is, de batterijen veld- en rijdende artillerie op hunne marschen, steeds door de andere wapens te doen dekken en vergezellen, en aan die bewegingen en opstellingen soms eene zoodanige uitbreiding te geven, dat zulke oefeningen nuttig en leerzaam werden, voor de troepen, zoowel als voor de kaders. De miliciens zouden dan leeren zich-zelven in vele gevallen te redden en elkander te helpen; zij zouden leeren inzien en ondervinden, dat er meer van den soldaat gevorderd wordt, dan zij zich thans naauwelijks kunnen voorstellen; zij zouden althans eenig denkbeeld verkrijgen, hoe het ten naastenbij in den oorlog toegaat; en minder rekruut zijn, als zij eenmaal op het veld van eer moeten verschijnen. Ieder soldaat zou meer dien naauweren band leeren kennen, welke er tusschen hem en zijn' meerderen ontstaat, bij gemeenschappelijke ontbering van vele behoeften, of bij gezamentlijk verduren van vermoeijenis, aan langdurige marschen verbonden. Hij zou leeren begrijpen, dat het oorlogsveld andere, hoogere verpligtingen medebrengt, dan het exercitie-terrein; de ware soldatengeest zou er zeker bij winnen.

Daar het uit de jongste oorlogen blijkt, van hoeveel belang slechts het geringste epaulement dikwijls worden kan, ware het wenschelijk, onze infanterie meer in het werken met spade en schop te oefenen, hetwelk, vooral in den zoo doorsneden bodem van ons land, bij dijkgevechten, enz., enz., van uitgebreide toepassing kan worden; en hiertoe van iedere afdeeling infanterie, een grooter personeel, vooral ook officieren, bij het bataillon mineurs en sappeurs te detacheren. Niet minder nuttig zou het zijn aan de mineurs, tijdens hun verblijf in het kamp, het traceren en voleindigen van een of ander groot veldwerk op te dragen, met behulp der infanterie, ten einde later door de verschillende wapens, de aanvals-operatiën tegen

Digitized by Google

zoodanig werk te doen aanvangen; waarbij aanval zoowel als verdediging; zooveel mogelijk geleid en bestuurd moeten worden, overeenkomstig hetgeen in den werkelijken oorlog plaats heeft. Ziedaar de beginselen die kunnen leiden om naderhand tot uitgebreidere oefeningen over te gaan. Ook hierin gaan andere mogendheden ons voor.

Krakau is met sterke aardewerken omgeven, waaraan dagelijks 6000 man, onder het opperbevel van eenen generaal, werkzaam waren. — Tijdens den jongsten oorlog bezigde de generaal Hess 30,000 soldaten, gedurende meer dan zes maanden, ten einde de versterkingen tusschen Krakau en Lemberg daar te stellen, welke een deel zijner defensie-linien moesten uitmaken, bij eenen aanval der Russen.

In Nassau zijn bij elke kompagnie infanterie, eenige zoogenoemde veldpionniers toegevoegd, met buks en hertsvanger gewapend, en van de noodige gereedschappen voorzien. In Hessen worden jaarlijks infanterie-officieren, onderofficieren en manschappen, voor 2 maanden in Darmstadt gedetacheerd, om *in alle deelen* der pionnierdienst geoefend te worden, zoodat zich dan ook thans, bij ieder bataillon infanterie, 1 à 2 daarin goed geoefende officieren, 2 à 4 onderofficieren en 20 à 25 manschappen bevinden.

Het groot belang van eene meer innige verbinding van het Indische leger met dat van het moederland, doet zich hoe langer hoe meer gevoelen; en hoewel het uit den aard der zaak te voorzien is, dat, om tot dat beter verband te geraken, vele en groote bezwaren, benevens een tal van hinderpalen moeten overwonnen worden, zoo mag men daarin niet berusten, vóór dat het genoegzaam bewezen is, dat die bezwaren niet te overwinnen, vóór het duidelijk blijkt, die hinderpalen onoverkomelijk zijn. Het Indisch leger toch heeft voortdurend behoefte aan versterking, aanvulling van vrijwilligers, kaders, enz.; en in deze behoefte moet van deze zijde worden voorzien. Dit heeft plaats in gewone omstandigheden; gaat men nu na, hoe hoog die behoeften bij buitengewone omstandigheden kunnen klimmen; van welk een overwegend belang het kan zijn, in een gewenscht oogenblik, ons Indisch leger, op de spoedigste en doeltreffendste wijze, krachtig en voldoende te versterken, dan wordt het duidelijk, waarom wij zoo gestadig aandringen, op het *ten allen tijde* beschikbaar en in goeden staat houden van zee- en landmagt. Dat naauwer verband kan op beide legers gunstig werken, en ook op de verdediging van het moederland welligt eenmaal den gelukkigsten invloed uitoefenen.

Mogt ieder in den lande, van het hooge belang eener krachtige verdediging overtuigd geworden, dan ook tevens de mogelijkheid inzien, dat met eene verstandige aanwending onzer eigene krachten, zulk eene verdediging lang kan

Digitized by Google

worden volgehouden; dan zou het leger zich mogen vleijen, of althans mogen veronderstellen, dat de algemeene belangstelling in zee- en landmagt meer en meer zou worden opgewekt, en vooral ook met het oog op onze Indische bezittingen, hoe langs hoe meer zou toenemen. Het leger heeft regt op belangstelling; dat regt is door vroegere daden verworven; die belangstelling maakt het zich steeds waardig, en mag ook in tijd van vrede aan hetzelve niet geweigerd worden.

Deze belangstelling is echter sedert een vijf-en-twingtigtal jaren, zoo aanmerkelijk verflaauwd, dat men geneigd is den landgenoot te vragen, of hij dan in gemoede gelooft, dat ons land onkwetsbaar en voor iederen vijandelijken aanval gevrijwaard is; of wel dat hij meent, dat het volstrekt geene behoefte heeft om zich te verdedigen of zijne onzijdigheid te handhaven, als ware ons volksbestaan geheel afhankelijk geworden van het welbehagen onzer naburen?

Of, zou het leger zóó in waarde verminderd zijn, dat wij alle geschiktheid verloren hebben ons zelven te verdedigen? Zijn de gedenkschriften van de jaren 1830, 1831 en 1832 dan vernietigd? of is het toen gebeurde thans reeds uit aller geheugen gewischt? Het Nederlandsch leger heeft regt die vragen tot den landgenoot te rigten, maar mag er tevens, Gode zij dank, met het volste regt bijvoegen:

Uwe belangstelling moge verminderd zijn, het leger bleef zijner roeping getrouw, voldeed aan al zijne pligten. Wij, die tot dat leger behooren, wij hebben ruimschoots gedeeld en het onze bijgedragen in finantiële moeijelijkheden; wij hebben ons gewillig onderworpen aan zoo menige inkrimping, aan zoo menige bezuiniging, aan zoo menige onverdiende geringschatting; overal waar onze hulp werd gevorderd is zij krachtdadig verleend; ook onder *ons* bloeijen kunst en wetenschap; ook onder *ons* worden, in ruime mate, die deugden gevonden, welke door uwe weinige bekendheid met het leger, dikwerf zoo ligtzinnig en zoo ten onregte, er aan worden ontzegd.

Maar wilt gij meer, wilt gij den Nederlandschen soldaat naar waarde leeren kennen? sla dan uw oog naar onze buitenlandsche bezittingen, en vraag het, wat dáár door onze krijgsbroeders van het Indische leger gedaan is en nog gedaan wordt, om die rijke gewesten voor het moederland te behouden. Dáár ziet gij uwe heldhaftige voorouders in Neêrland's zonen herleven; dáár worden gevaren getrotseerd, offers gebragt en heldenfeiten bedreven, welke den toets kunnen doorstaan van al wat edel en grootsch door het voorgeslacht is verrigt.

Sla de Indische geschiedrollen open, waarin de namen van DE KOCK,

Digitized by Google

Cochius, Michiels, de Brauw, Roeps, Sorg, Veltman, en zoo vele andere helden voor het nageslacht worden bewaard, ... en velen uwer zullen gevoelen, hoe ondankbaar zij zijn geweest, omtrent het leger dat zulke mannen voortbrengt.

En gij, die met ijskoude harten de winsten berekent, welke uwe suikerkisten en uwe koffijbalen zullen opbrengen; gij, die de prijs-couranten onzer Indische producten van buiten leert, terwijl gij Palembang, Tanetta, Bondjol, Goegoer-Malintang, Djagaraga, naauwelijks bij name kent, . . . vraag het, wat die namen beteekenen; en als gij dan verneemt, hoeveel edel bloed er heeft gestroomd, hoeveel dáár geleden, hoe hevig dáár gestreden is; als gij verneemt, hoe menig landgenoot *thans* nog bezwijkt, om uit verre gewesten uwe rijkdommen onbelemmerd naar hier te doen afvloeijen, ... dan welligt zal het harte u warm, zullen de oogen u vochtig worden, en zullen ook onder u zich stemmen verheffen ter gunste van een leger, dat zijne grootste, en veelal, althans van *uwe* zijde, zijne eenige belooning vond, in het bewustzijn der getrouwe vervulling zijner pligten.

Dan mogen wij met regt verwachten, dat ook de wetgevende magt, door geene verkeerd begrepen bezuiniging geleid, geen wezentlijk doeltreffende en noodwendige verbeteringen bij vloot en leger zal belemmeren; en dat er in ruimeren zin en met mildere hand in aller behoeften zal worden voorzien, opdat die beide hoofdelementen altijd, en vooral in de ure des gevaars, ten volle aan hunne roeping kunnen beantwoorden.

De tijden zijn nog niet aangebroken, waarin de legers geheel of ten deele gemist kunnen worden; zij zijn nog steeds de plegtankers van staten, als de verpestende adem van slechtbegrepen vrijheidszin, zich over Europa verspreidende, zoovele smeulende vonken aanblaast tot die vernielende vlam van opstand en geweld, welke helaas door stroomen bloeds moet worden uitgedoofd.

De legers zijn nog te dikwijls de handhavers van orde en wet, de behouders van vrijheid, vrede en rust, om niet hoog te worden gewaardeerd. Ook Nederland mag omtrent zijn leger niet onverschillig blijven, en moet zich gaarne eenige opofferingen getroosten, om het te doen zijn, wat het ten allen tijde wezen moet: een *echt nationaal* leger, van uitmuntende kaders voorzien, de kern uitmakende van onze volkswapening, tot bron verstrekkende van het Indische leger, en steeds gereed, om aan al zijne verpligtingen roemvol te kunnen voldoen.

Die zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. Men sla het oog op Engeland, en vrage, hoeveel millioenen schats het magtige Albion heeft

Digitized by Google

moeten besteden, tot het in dienst nemen van vreemde soldaten, om tijdens den oorlog tegen Rusland, aan zijne verpligtingen jegens een beter ten oorlog toegerusten bondgenoot, te kunnen beantwoorden; en wat het gekocht heeft voor al die millioenen? Soldaten, waarop in hagchelijke oogenblikken welligt niet eens kan worden gerekend. En wat heeft het rijke Engeland er uit kunnen leeren? Dat er zaken bestaan die met geen goud kunnen worden gekocht. Een goed degelijk leger, goed geoefende kaders, uit landskinderen bestaande, die in de ure des gevaars, hun leven veil hebben voor den grond hunner geboorte, kunnen wel langzamerhand verkregen, maar in een gewenscht oogenblik voor al de schatten der wereld niet gekocht worden. Geen hoop vreemd krijgsvolk, *au prix de l'or* bijeengeraapt, stelt een degelijk leger te zamen, aan 't welk de verdediging van het erf der vaderen kan worden toevertrouwd. Mogten ook voor ons die lessen der hedendaagsche geschiedenis niet verloren gaan!

In hoe verre nu de toepassing der versnelde middelen van vervoer en der verbeterde schietwapens, regtstreeks van invloed kan zijn op onze landsverdediging, is moeijelijk in al zijn omvang te bepalen; te meer, daar er hoegenaamd nog geen vast plan schijnt te bestaan, voor het verbinden van onze lijnen aan het reeds bestaande spoorwegnet, of in welke rigting er op onzen bodem nieuwe spoorwegen zullen worden aangelegd.

Daarenboven zoude het tot niets leiden, deze alleen uit een strategisch oogpunt te gaan beschouwen. Hieromtrent geldt in de eerste plaats toch de vraag: door welke lijnen worden handel, nijverheid, inwoners en aandeelhebbers het meeste gebaat? Deze vraag ten voordeeligste opgelost zijnde, is het, vóór men met den aanleg een begin maakt, de pligt der regering, dien aanleg op de voordeeligste wijze met onze verdediging in verband te brengen en des noods te wijzigen, opdat ook de hoogstmogelijke strategische waarde aan die nieuwe spoorwegen worde gegeven.

Zeer onzeker is het nog, hoe en wanneer een of meerdere der zoovele bekookte en onbekookte plannen, omtrent het Nederlandsche spoorwegnet, een begin van uitvoering zullen erlangen. Dit zal de toekomst moeten leeren. Zeker echter is het, dat de oostelijke en zuidelijke grenzen van ons land, op kleiner of grooter afstand, door een' ijzeren band zijn omgeven, waarop, van Emden tot aan Antwerpen, vele spoorwegen in verschillende rigtingen uitloopen, om dàt net te vormen 't welk Centraal Europa bedekt, langs wiens mazen groote troepenmassa's, in zeer korten tijd op een of ander punt bijeengebragt, onze grenzen kunnen bedreigen. Door onze reeds bestaande spoorwegen en de nog daar te stellen of te voltooijen aansluiting en verbinding, zullen zich die schakels weldra tot de oevers der Noordzee

Digitized by Google

uitstrekken. Het groot aantal stoomschepen waarover Engeland en Frankrijk beschikken kan, stellen hen in staat, ieder oogenblik onze kusten te bedreigen.

Brengt men daarmede in verband, hoe spoedig, na eene oorlogsverklaring of niet erkende neutraliteit, de vijandelijkheden kunnen beginnen; de naauwe betrekking die er bestaat tusschen onze welvaart en de belangen onzer Indische bezittingen, zoo moet, naar ons oordeel, als hoofdbeginsel worden aangenomen, dat men altijd ten strijde toegerust en in staat moet zijn, iederen onverhoedschen aanval, waar dan ook, het hoofd te kunnen bieden. Dáárop moet zee- en landmagt voorbereid, dáárop moet de inrigting en zamenstelling van al onze strijdkrachten gebaseerd zijn, dáárheen moet onze legerorganisatie kunnen leiden, dáárvoor moeten de noodige fondsen beschikbaar worden gesteld. Men verwondere zich dan ook niet, als ik bij herhaling er op wijze, dat geen beweegredenen van ondergeschikt belang dat hooge belang uit het oog mogen doen verliezen, en er geen middelen mogen verzuimd of het noodige geweigerd mag worden, om dat doel te bereiken.

Ons leger, onze zeemagt, onze kustverdediging, onze vestingen en versterkte punten moeten steeds zoodanig ingerigt zijn, alsof de oorlog op morgen zou kunnen uitbreken.

Zonder er eene meerdere uitbreiding aan te geven dan noodig is, moet bij ons vooral het beginsel *si vis pacem, para bellum*, zijne geheele toepassing erlangen. Ten einde tot de overtuiging van het hooge belang hiervan te geraken, stelle men zich de volgende vragen ter beantwoording:

I. Bestaat de mogelijkheid dat ons land onverwacht in eenen oorlog kan worden gewikkeld, ja, dan neen?

II. Bestaat de mogelijkheid, dat er in onze Overzeesche Koloniën onverwacht een oorlog of ernstige onlusten kunnen uitbreken, ja, dan neen?

Zoo ja, dan vragen we: Zijn wij in allen deele daarop voorbereid en gewapend? Is ons leger, zijn onze kaders de kern voor de volkswapening in oorlogstijd? Is onze zeemagt in staat, krachtig en doeltreffend tot onze verdediging mede te werken?

Is, in het tweede geval, ons leger, zijn vooral onze kaders bij magte, zonder eigene uitputting, onze strijdkrachten in Indië aan te vullen, te versterken, te ondersteunen? Zijn onze stoomschepen gereed, die aanvulling, die versterking, die ondersteuning, op de spoedigste wijze over te voeren.

Wij wenschen dat, even als wij *de twee eerste* vragen volmondig met *ja* beantwoorden, ook spoedig het *ja* ter beantwoording der volgende, met volle overtuiging, mag worden uitgesproken.

Digitized by Google

Eindelijk trachte men, als de vijand eenmaal onze landspalen binnendringt, hem dan niet alleen, in elken infanterist, een goed geoefend en op zijn wapen vertrouwend schutter tegenover te stellen, maar ook bij tijds te zorgen, dat bij eene volkswapening, het leger zooveel mogelijk door goede schutters worde versterkt. Welligt zou van hooger hand veel daartoe kunnen worden medegewerkt, door het buksschieten evenzoo en meer nog aan te moedigen, als dit eenige jaren geleden omtrent het boogschieten plaats had.

Goede scherpschuttrs kunnen vooral in Nederland niet genoeg worden gewaardeerd; de buks moest hier, even als in Zwitserland, het echt nationale wapen zijn.

Reeds vroeger heb ik aangetoond, hoe slechts eenige weinige scherpschutters, bij Guastalla, Burgos, Peschiera, Ciudad-Rodrigo, enz., de gewigtigste diensten bewezen. Raadpleeg verder de krijgsgeschiedenis nopens de uitwerking der Zwitsersche en Tyroolsche buksen! Vraag het, hoeveel Washington in den Noord-Amerikaanschen bevrijdingsoorlog, hoeveel Jackson in zijne verdediging van New-Orleans, tegen Packenham, in Nov. en Dec. 1814, aan hunne *rifle-men* hadden te danken! Hoeveel onze troepen in Brussel niet van eenige goede scherpschutters hadden te lijden; hoe nog onlangs Oltenitza, de Alma en Sebastopol hun overwigt duidelijk in het licht hebben gesteld!

In den loop dezer beschouwingen is op zoo menige andere behoefte gewezen, en op 't geen voor onze verdediging van belang kan zijn, dat ik, om in geene herhaling te vervallen, slechts nog even het volgende zal aanstippen: Oltenitza, Kalefat, Silistria en Sebastopol leeren, van hoe groot nut aardewerken bij de verdediging zijn; hoe spoedig daardoor, zelfs slechte vestingen in goeden staat van tegenweer kunnen worden gebragt; en hoe noodig het dus is, bij tijds, onze troepen in het opwerpen daarvan te oefenen.

Bomarsund leert het, niet op metselwerk te rekenen, dat ongedekt aan vijandelijk geschut, zelfs op vrij groote afstanden, is blootgesteld. Ook deze les ga voor ons niet verloren; evenmin als de uitwerking der terrasvormige frontaal-vuren van Sebastopol, die men zooveel mogelijk bij het ontwerpen, ook van nieuwe duurzame bevestigingen moet trachten te verkrijgen, opdat de kapitale van een werk, niet langer de betrekkelijk veilige weg zij, waar langs de aanvaller kan chemineren. Met het volste regt is er op gewezen, hoe het krachtig vermeerderen der regtstreeksche vuren, bij ons, door eenige wijziging van de bestaande werken, in de meeste gevallen verkregen kan worden, en wel met zeer geringe of zonder eenige

Digitized by Google

kosten, indien zij door soldaten ten uitvoer wordt gebragt. Het is geene onvruchtbare theoretische bespiegeling, maar het hoog belang van het denkbeeld om terrasvormige aardewerken tot krachtige verdediging te doen medewerken, ligt juist daarin, dat het gemakkelijk verwezentlijk kan worden, zonder dat wij daartoe nieuwe fortificatiën behoeven te bouwen.

Kinburn en andere sterkten aan de Zwarte en Azofsche Zeeën leeren het, welk eene hooge waarde, goed bewapende, drijvende batterijen kunnen verkrijgen; en de geheele reusachtige onderneming tegen de Krim, levert een groot voorbeeld op, wat de aanwending en toepassing der stoomkracht op het voeren van den oorlog vermag!

Bij het einde mijner taak mag ik niet nalaten verschooning te vragen, bijaldien hier of daar een eenigzins scherpe of beslissende toon mogt doorstralen. Hoewel geheel buiten mijne bedoeling liggende, is deze soms moeijelijk te vermijden, als men eene bepaalde onafhankelijke rigting tracht te volgen, en de waarde en toepassing van vele zaken en omstandigheden, onderling en met anderen moet vergelijken. Mijne bedoeling was, van uit een onpartijdig standpunt, de drie door mij opgegevene punten van onderzoek te behandelen; er ontbraken mij echter te veel gegevens, en omtrent verschillende zaken en omstandigheden, wier kennis voor eene juiste beoordeeling onzer verdedigingsmiddelen onmisbaar is, was ik te weinig ingewijd, om den invloed, welken de algemeene invoering der verbeterde vuurwapens en de meer krijgskundige toepassing der versnelde middelen van vervoer, ook op Nederland zoude kunnen uitoefenen, meer volledig aan te geven.

Mogt ik met eenige warmte hebben gepleit voor openbaarheid in onze defensie- en strijdmiddelen, voor zoo verre zij dienstbaar kan zijn aan de opleiding van allen, welke tot die verdediging geroepen kunnen worden, — eene verdediging steunende op eigen kracht, zooveel mogelijk onafhankelijk van vreemde hulp, — maar bovenal voor het stelsel, om *ten allen tijde* tot den oorlog toegerust te zijn en ontvangen lessen niet in den wind te slaan, — ik heb het gedaan uit overtuiging, met het oog op de geschiedenis van ons land, met een blik op de toekomst. Mogt ik hierin, mogt ik meermalen gedwaald en niet altijd het ware van het valsche onderscheiden hebben, zoo zullen deze beschouwingen welligt ten prikkel verstrekken voor anderen, om meer licht te verspreiden waar zulks noodig kan zijn, en om door aanhoudende studie en naauwgezet onderzoek, meer en meer de waarde onzer verschillende middelen van defensie te leeren kennen, ten einde ze aan praktische beginselen en aanwending te toetsen. Zóó zullen deze oppervlakkige beschouwingen welligt eenig nut kunnen stichten.

Digitized by Google

Na aldus in eenige weinige trekken de toekomst van het oorlogvoeren uit een technisch en militair oogpunt te hebben beschouwd, blijven ons ten slotte, twee vragen ter beantwoording over, namelijk:

Wat is de toekomst van den oorlog in het algemeen?

Wat is die voor Nederland in het bijzonder, en welke verpligtingen vloeijen daaruit voort, zoowel voor de regering, als voor de volksvertegenwoordiging?

Ter beantwoording van de eerste vraag, zullen wij al dadelijk het theoretisch beginsel van sommigen buiten beschouwing laten, dat alle oorlog tusschen de volken eenmaal *moet* ophouden, en dat dit tijdstip, zoo het al niet reeds aangebroken is, echter niet verre verwijderd moet zijn.

In den loop dezer beschouwingen is er meer dan eens op gewezen, dat, naar mijn inzien althans, zulk een tijdstip nog in de verste toekomst ligt verborgen. — Wij leven echter in eenen tijd van overgang, en men mag aannemen dat, naarmate het internationaal verkeer toeneemt, naarmate de groote afstanden verdwijnen en de belangen der verschillende natiën meer en meer worden vereenzelvigd, naarmate handel en nijverheid, even als de vrije onderlinge gemeenschap vooruitgaan, de volken ook naar die mate afkeeriger zullen worden van den oorlog, en er grootere offers zullen worden gebragt aan de instandhouding van vrede en rust.

Ik geloof, dat het volk, 't welk zich daarvoor de grootste offers getroost, 't welk het *si vis pacem para bellum* het best in praktijk brengt en zich op de volmaaktste wijze ten strijde toerust, het langst vrede zal bewaren. Het kan zijn, dat de oorlogen zullen verminderen naarmate zij moorddadiger worden; dat door de vermeerdering en grootere ontwikkeling van strijdkrachten bij de verschillende volken, die ontwikkeling zelve welligt in de toekomst zal medewerken, om de aanwending en toepassing dier verschillende vernielings-elementen zooveel mogelijk tegen te gaan; doch zoolang er oorlog gevoerd wordt, zijn er legers noodig, en moeten ze gereed zijn ieder oogenblik te kunnen optreden, daar in de meeste gevallen hunne aanwending *onverwacht* en *snel* zal gevorderd worden; die legers moeten degelijk en goed zijn, omdat thans en later er meer dan ooit eene geduchte krachtsontwikkeling van zal worden gevergd.

Gelukkig het land 't welk zich dan krachtdadig kan doen gelden; gelukkig het land, waar wetgevende magt en regering bij tijds de handen inéén hebben geslagen, ten einde alsdan zijne regten te doen eerbiedigen.

Wat nu voor Nederland in het bijzonder de naaste toekomst voor het oorlogvoeren zijn zal, zoo kan men gereedelijk aannemen, dat zoowel in het moederland als in de koloniën, de oorlog steeds *verdedigend* zal zijn, en geloof ik, dat eene welbegrepene staatkunde medebrengt te zorgen,

Digitized by Google

dat ons land in staat zij, zijne onzijdigheid tegenover iedere mogendheid te bewaren en des noods gewapenderhand te doen eerbiedigen. — Daarvoor hebben wij niet slechts een leger, maar een *uitmuntend, goed toegerust leger* noodig; en, zooals reeds vroeger is aangetoond, moeten op het beginsel, om die onzijdigheid *ten allen tijde* te kunnen handhaven, al onze strijdkrachten worden voorbereid; dat is de pligt der regering; — de middelen tot bereiking van dat doel niet te weigeren, dat is de pligt der volksvertegenwoordiging.

Blijkt het, dat tot verkrijging en instandhouding van een zoodanig leger, 't welk steeds geschikt en in staat moet zijn aan al zijne verpligtingen te voldoen, en voorts tot daarstelling van al wat tot 's lands verdediging wordt vereischt, met strikte inachtneming van een zoo zuinig mogelijk beheer, het budget van oorlog niet toereikende is, zoo staan er, dunkt mij, slechts twee wegen open, en wel: de noodige fondsen tot de verkrijging van hetgeen men beoogt, beschikbaar te stellen; . . . . of, ... niet meer toe te staan dan noodig is, om het leger allengs te doen uitsterven en de toekomst van ons vaderland (op zijn zachtst uitgedrukt) aan het noodlot over te geven.

Voldoen echter regering en volksvertegenwoordiging aan hare wederzijdsche verpligtingen; worden zee- en landmagt en al het noodige, voor eene doeltreffende verdediging bekwaam gemaakt, dan zal ook in de toekomst het erf onzer vaderen, met goed gevolg, voet voor voet, tegen iederen vijand verdedigd kunnen worden. — Dat het Nederlandsche volk dan beslisse!

Heb ik bij herhaling er op gewezen, dat wij bij de verdediging van ons vaderland, mogen en moeten steunen op eigen kracht, zoo is dit niet onvoorwaardelijk geschied; maar heb ik tot eerste voorwaarde gesteld: »als wij een verstandig gebruik maken van de verdedigingsmiddelen die ons land meer dan een ander aanbiedt." Ik heb die voorwaarde ter neêrgeschreven, omdat alle andere zich als van zelve in *deze* oplossen. Tot die middelen toch behooren onze vestingen en versterkte punten; onze rivieren en inundatien; ons leger, onze zeegaten en volkswapening. Welk land bezit betere vestingen, betere stellingen dan Nederland, die èn door natuur, èn door kunst, hechte bolwerken zijn van ons volksbestaan? . . . Welk land is zóó als het onze, met een tal van stroomen en waterliniën doorsneden, die den vijand even groote hinderpalen voor den aanval in den weg leggen, als zij ons sterke steunpunten aanbieden voor de verdediging? Waar vindt men elders die gemakkelijk te stellen inundatiën, wier waterkommen en onafzienbare moerassen, het: »*tot hiertoe, maar niet verder*," zoo duidelijk aanwijzen?

Digitized by Google

Welnu, het verstandig gebruik dier hulpmiddelen bestaat dáárin, dat men ze dienstig make ter bereiking van het doel waartoe zij moeten medewerken; dat men onze stellingen oordeelkundig inrigte, ze vooral tot steunpunten doe verstrekken eener *actieve*, en, als ik het zoo noemen mag, eener *offensieve* verdediging; dat men, na rijp beraad, na volledig gedaan onderzoek, na de adviezen van kundige officieren te hebben gehoord, die blijken gegeven hebben van de terrein- en troepenleer grondig te verstaan en in de werkelijkheid te kunnen toepassen, een vast plan aanneme, volgens 't welk de verdediging van ons land, zoowel in het algemeen, als voor ieder deel in het bijzonder moet zijn ingerigt; dat eindelijk die verdediging, aan de hedendaagsche wijze van oorlogvoeren getoetst, in verband worde gebragt met onze levende en doode strijdkrachten, en een zamenhangend geheel uitmake, ook met de verdedigingswijze welke zoude aangenomen worden, als wij soms door bondgenooten mogten worden ondersteund.

Welk land heeft een leger, geheel uit 's lands kinderen bestaande, die *goed aangevoerd*, meer dan zij getoond hebben, met de beste soldaten te kunnen wedijveren? Of heeft het Nederlandsche volk vergeten, welke lauweren zijne krijgslieden zich hebben verworven, terwijl zij (om niet van vroegere tijden te spreken), *onder*, zoowel als *tegen* Frankrijk's adelaren, ten strijde werden geroepen? Zou het Nederlandsche volk vergeten, hoe de roemrijke geschiedenis onzer Indische oorlogen, in welke oud Holland's naam en eer zoo luisterrijk worden gehandhaafd, op ieder blad melding maakt van den onbezweken moed en trouw, waarmede die rijke gewesten voor het moederland worden bewaard? Zijn wij allen geen getuigen van de standvastige volharding, waardoor het Indische leger zich zulk een schoonen naam in onze krijgsgeschiedenis en de welverdiende erkentenis van geheel Nederland heeft verworven?

Welk land heeft eene zeemagt, waaraan roemrijker herinneringen zijn verbonden? en al is, helaas, de tijd voorbij, waarin wij een bezem voerden aan den mast, neven de toen nog onbezoedelde Hollandsche vlag, en al zullen onze heldhaftige voorouders uit hunne graven niet opstaan, om ons de heerschappij over den Oceaan te hergeven, hun voorbeeld echter, ja de geschiedenis van ons geheele volksbestaan roept het ons toe: maakt een verstandig gebruik van leger en vloot, even als van de verdedigingsmiddelen waaraan Nederland zoo rijk is, en gij zult sterk zijn, ook tegen den magtigsten vijand!!

Daarom trachte men zooveel mogelijk den waren krijgsmansgeest bij dat leger en bij die vloot op te wekken en aan te wakkeren; van alle middelen gebruik te maken om leven en vooruitgang aan te brengen, om moedeloos-

Digitized by Google

heid en verval tegen te gaan. Men make leger en vloot tot eene goede kweekschool voor allen, van wier zamenwerking, moed, beleid en trouw, eenmaal onze dierbaarste belangen kunnen afhangen.

Welk land eindelijk is ooit sterker geweest dan het onze, als het gansche volk door geene onzalige twisten verdeeld, de wapens omgorde, tot bescherming zijner vrijheid en onafhankelijkheid, tot verdediging zijner heiligste regten?

Welk volk telt in zijne geschiedrollen schooner, roemrijker bladzijden dan het volk van Nederland? Op welken grond is ooit meer strijds gevoerd, is ooit meer bloed gestort, voor haardsteden en altaren? Waar is de leuze onzer vaderen, »*Eendragt maakt magt,*" meer tot waarheid gemaakt, waar krachtiger gehandhaafd en bevestigd?

Ook thans zal er, bij eene goede inrigting en aanwending onzer strijdmiddelen, geen minder krachtige verdediging plaats hebben; immers dat land, dat volk is nog hetzelfde; het wordt geregeerd door eenen Koning, uit het Stamhuis waaraan wij zoo innig zijn verbonden; en geen element van twist of tweedragt is sterk genoeg, om te beletten, dat bij dreigend gevaar, het *geheele volk* zich als één man, onder de *Oranjevaan* zoude scharen.

Ook Nederland kan gerust de toekomst tegengaan, indien de wetgevende magt, met het oog op het algemeen belang, de noodige middelen toestaat, welke, onder een naauwgezet en zuinig beheer, strekken moeten om de regering in staat te stellen, bij een goed, bepaald aangenomen stelsel van verdediging, zee- en landmagt doeltreffend te doen medewerken, ter bereiking van het doel waarnaar wij streven: *het behoud van onze onafhankelijkheid, het behoud van den grond onzer geboorte* (1).

Utrecht, 1856—1857.

GERLACH.

---

(1) Indien de schrijver van de reeks artikelen, over *het Oorlogvoeren in de toekomst,* hier herinnert, dat deze stukken aanvankelijk niet voor de pers bestemd waren, zoo geschiedt dit, omdat hij begrijpt, de welwillendheid van den lezer *in ruime mate* te behoeven.

Digitized by Google

EENIGE AANTEEKENINGEN, BETREFFENDE HET VERVAARDIGEN VAN SCHERPE TIRAILLEUR-PATRONEN.

Alhoewel in het *Voorschrift nopens het Nederlandsch tirailleur-geweer en de schietoefeningen*, de wijze is opgegeven, hoedanig de scherpe tirailleur-patronen vervaardigd worden, zoo is echter die opgave niet van zoodanige uitgebreidheid, dat men daardoor bekend wordt met al de bijzonderheden, welke zich bij de vervaardiging voordoen, en zal men daaruit moeijelijk kunnen afleiden, hoedanig het werk geregeld moet worden, opdat er geen oponthoud kan bestaan.

Eenige opmerkingen daaromtrent kunnen welligt van nut zijn:

De werkzaamheden nemen een aanvang met het vervaardigen van de huls der patroon.

Een onderofficier is belast met het snijden van binnen- en buitenhulzen; hij zorgt dat er steeds voorraad is, opdat er geen oponthoud kan plaats hebben.

Een onderofficier is belast met het snijden der strooken kaartpapier; hij heeft één helper om het papier vast te houden, terwijl hij het aan reepen knipt (of snijdt). Alvorens zij aan het werk gaan, maken zij hunne berekening.

Voor 1000 patronen zijn noodig:

$6\frac{16}{39}$ vel kaartpapier, van 156 strooken in één vel;
$31\frac{1}{4}$ vel wit patroonpapier van 32 trapeziums » » »
$55\frac{5}{9}$ vel id. id. 18 id. » » »

Het snijden van de strooken kaartpapier zal gemakkelijk kunnen geschieden, door met een passer het kaartpapier volgens de lengte (of breedte) in het voorgeschreven aantal deelen te verdeelen, de deelpunten door potlood-lijnen (volgens de afmeting van lengte of breedte van het te verkrijgen strookje kaartpapier) te vereenigen, het papier in strooken te knippen (of

Digitized by Google

te snijden) en vervolgens de breedte (of lengte) van één strookje te nemen en van den reep af te snijden, waarna men eenige reepen kaartpapier (4 à 5) op elkander legt en de strooken verkrijgt, door telkens het stukje, wat men afgeknipt had, op de reepen (volgens hunne breedte) te leggen en ze aldus af te knippen (of snijden).

NB. Door het op elkander leggen van eenige reepen kaartpapier, moet men verstaan, die van 4 à 5 verschillende vellen (en niet die van elk vel afzonderlijk); heeft men dus 4 à 5 vellen op elkander gelegd, het bovenste volgens de lengte of breedte, in reepen verdeeld, de deelpunten door potloodlijnen vereenigd en de reepen afgeknipt (of afgesneden), dan zal men zoodoende meer tijd winnen, dan wanneer men elk vel afzonderlijk in strooken verdeelt en snijdt.

Men kan dit werk nog meer bespoedigen, door het gebruik van een liniaal van 4,6 breedte, waarmede men het kaartpapier volgens de breedte in reepen snijdt en vervolgens de strooken verkrijgt, zooals hierboven is omschreven.

Zoodra er eene hoeveelheid strooken kaartpapier, binnen- en buitenhulzen voorhanden is, beginnen de manschappen met het vervaardigen der hulzen.

Men kan rekenen, dat ieder man per uur 40 hulzen vervaardigt, dus 5 man per uur 200, of 1000 hulzen door 5 man in 5 uren.

NB. Men kan het vervaardigen der hulzen door ieder man op niet meer dan 40 per uur rekenen, omdat men veelal met ongeoefende manschappen te doen heeft, ten gevolge der veelvuldige mutatiën bij de tirailleur-kompagniën.

Indien men oude hulzen gebruikt (ingevolge Ministeriële aanschrijving), vervalt het snijden van strooken kaartpapier, zoodat er dan slechts één onderofficier met het snijden van het overige benoodigde papier belast wordt. De oude binnenhulzen zijn, wat betreft het patroonpapier voor de binnenhulzen, schier onbruikbaar; alléén het daarvoor bestemde kaartpapier kan nog ééns verwerkt worden.

Wanneer een honderdtal hulzen vervaardigd is, worden zij in het vet gedoopt. Voor 1000 patronen heeft men noodig 0,3 ℔ hard vet en 0,03 ℔ gele was.

Een korporaal wordt met dit werk belast, die één helper heeft, om de door den eersten in het vet gedoopte patronen, in bakken te zetten.

Om dit werk eenigzins te bespoedigen, wordt de vetpot in de onmiddellijke nabijheid geplaatst van diegenen die de hulzen vervaardigen, zoodat degeen die in het vet doopt, de hulzen steeds vóór zich heeft staan, hetgeen van des te meer belang is, omdat, wanneer het in 't vet doopen

Digitized by Google

niet aldus geschiedde, de hulzen noodwendig *aangebragt* moeten worden, waardoor zij meer aan beschadiging onderhevig zijn.

NB. Het in het vet doopen der hulzen, alvorens ze te vullen, is doeltreffender dan omgekeerd, omdat de werkzaamheden, die het vullen voorafgaan, in een ander lokaal kunnen geschieden, dan in dat, waar het buskruid zich bevindt, waardoor het gevaarlijke vervalt van vuur te hebben (noodzakelijk om het vet gesmolten te houden) dáár waar zich manschappen bevinden, in wier nabijheid het buskruid is.

Wanneer het benoodigd aantal binnen- en buitenhulzen gesneden is, wordt door den onderofficier die daarmede belast is geweest, het overige papier, strekkende om de pakjes slaghoedjes te maken en om de patronen in te pakken, volgens de voorgeschrevene afmetingen gesneden.

Daartoe zijn noodig voor 1000 patronen:

6¼ vel slaghoedjes- (of blaauw patroon-) papier, zijnde 16 stukken per vel, dienende om de slaghoedjes in te pakken;

3⅛ vel wit patroonpapier, zijnde 32 tongen per vel, dienende om de pakjes slaghoedjes eenige stevigheid te geven;

5 vel kardoespapier, zijnde 20 stukken per vel, dienende om de patronen door het vet niet te beschadigen, en

16⅜ vel geel drukmediaan, zijnde 6 stukken per vel, om de patronen in te pakken.

Het vervaardigen der pakjes slaghoedjes kan geschieden: of te gelijkertijd met dat der hulzen, als wanneer 2 man tegen 5, die hulzen maken, kunnen opwerken, of wel, te gelijkertijd met het vullen der patronen, als wanneer men daarvoor 4 man zal noodig hebben, om geen oponthoud bij het daaropvolgend inpakken der patronen te veroorzaken

Daar het vullen en inpakken gewoonlijk op een anderen dag geschiedt, zoo is het niet overbodig de in het vet gedoopte hulzen te doen tellen, ten einde te verifiëren of *al* de verstrekte kogels gebruikt zijn!

Dit tellen kan het best geschieden door dengeen die in het vet doopt, onderwijl hij dit werk verrigt.

Heeft men nu op den eersten dag de hulzen gemaakt, ze in het vet gedoopt, geteld en al dan niet pakjes slaghoedjes vervaardigd, dan begint men op den tweeden met de hulzen te vullen, en voleindigt het werk met het inpakken der patronen.

Een onderofficier is belast met het vullen der patronen; hij heeft 2 helpers, die naast hem zijn geplaatst en waarvan de verstverwijderde de hulzen uit den bak neemt, ze behoorlijk openmaakt (wanneer zij gedeeltelijk digt mogten zijn, ten gevolge van het verplaatsen bij het in 't vet doopen) en

Digitized by Google

ze plaatst vóór den digtstbijzijnde, die ze met 5 te gelijk boven den kruidbak houdt, om ze te doen vullen, waarna hij ze eenigzins zijwaarts plaatst, om digtgemaakt te worden.

Met het digtmaken zijn twee man belast; zij staan in de onmiddellijke nabijheid van dengeen die vult, om de patronen zoo min mogelijk te verdragen, alvorens zij digtgemaakt zijn.

Een derde man is belast met de gevulde hulzen te plaatsen vóór degenen die ze moeten digtmaken, waarna hij ze op de naastbijzijnde tafel brengt, om ingepakt te worden.

De manschappen, belast met het digtmaken, moeten zeer oplettend zijn geen ledige of met dubbele lading gevulde hulzen digt te draaijen, maar deze wegzetten vóór dengeen, die de hulzen uit den bak krijgt, en welke de ledige op nieuw aangeeft om te doen vullen, en die met dubbele lading in den kruidbak uitstort.

NB. Meermalen zal men ledige of met dubbele lading gevulde hulzen aantreffen, indien de naast den vuller geplaatste manschappen hun werk niet met de grootste oplettendheid verrigten.

Nadat de patronen digtgemaakt zijn, worden ze ingepakt. Het inpakken der patronen kan door 3 man geschieden, terwijl 1 persoon vult en 2 man de patronen digtdraaijen.

NB. Indien men twee onderofficieren beschikbaar heeft en de één gebruikt wordt om de patronen te vullen, is het niet ondoeltreffend, in plaats van 3 man, den tweeden onderofficier met 2 man met het inpakken te belasten, als wanneer deze in last heeft, de gevulde patronen uitwendig behoorlijk te onderzoeken, opdat er geen andere dan goede en stevige ingepakt worden.

Zoodra men begint te vullen, houdt de korporaal zich onledig met het snijden van de einden bindtouw, tot het inpakken vereischt, indien dit niet alreeds door een der onderofficieren op den eersten dag geschied is.

De korporaal pakt vervolgens de pakjes patronen in de patroonkist, hetgeen met niet te veel zorg kan geschieden. Hij zorgt daarbij de pakjes zooveel mogelijk plat in de kist te leggen; een staande rij is daarbij echter onvermijdelijk, ter aanvulling van de ledige ruimte; de pakjes van de staande rij moet hij zoodanig te plaatsen, dat de patronen horizontaal liggen, ten einde ze door het op elkander drukken, zoo min mogelijk te beschadigen.

Men kan rekenen, dat ieder man 150 patronen per uur kan inpakken, of wel, 1000 patronen door 3 man, in circa 2¼ uur.

Wij besluiten dus, dat 1000 patronen vervaardigd en ingepakt kunnen worden in 7¼ uur, door één ploeg van:

Digitized by Google

1 of 2 onderofficieren,
1 korporaal, en
8 manschappen.

Wanneer men echter een groot aantal patronen moet vervaardigen, waarvoor veel tijd vereischt wordt, is de werktoer van 7¼ uur per dag, vrij groot.

Stelt men die op 3 uur per dag, dan kan men rekenen, 4 dagen 's weeks werkende, met het bovengenoemd aantal manschappen, 3000 patronen te vervaardigen en in te pakken, wanneer men de werkzaamheden regelt als volgt:

Gedurende de 3 eerste dagen worden door 3 man 3000 hulzen vervaardigd.

Den 1sten dag maken 3 man 300 pakjes slaghoedjes.

De onderofficieren houden zich dien dag onledig met het snijden van al het benoodigd papier, terwijl de korporaal (of des verkiezende één man in plaats van hem), den onderofficier helpt, die de strooken kaartpapier snijdt.

Op den 2^{den} dag worden de hulzen in het vet gedoopt (voor zooverre zij voorhanden zijn), door den korporaal en één man, en wordt dit werk voortgezet in de laatste 2 uren van den 3^{den} dag.

Op den 3^{den} dag worden de hulzen gevuld (voor zooverre zij reeds in het vet gedoopt zijn); de werkzaamheden worden op dien dag zoo geregeld, dat de 3 eerste uren gevuld en de 2 laatste in het vet gedoopt wordt.

(NB. Het vullen alléén de in het vet gedoopte hulzen).

Op den 4^{den} dag vult men het overschietend gedeelte en worden te gelijkertijd de patronen ingepakt, in pakjes en kisten.

Ter vervaardiging van 1000 patronen heeft men, behalve het benoodigd papier, noodig:

3 Ned. ℔ nieuw model buskruid N°. 2,
0,064 » » bindtouw,
1200 slaghoedjes.
Een kistje van 1000 kogels:
0,3 ℔ hard vet,
0,03 ℔ gele was.

Het kaartpapier.

Het kaartpapier kan *voordeeliger* gebruikt worden, door den rolder op 1,3 duim te verminderen, daarbij aan het vóóreinde iets dunner over eene lengte van 4 duim.

Digitized by Google

Om dezen rolder te gebruiken verdeelt men het kaartpapier volgens de lengte in 16 (ieder deel van 4,6) en volgens de breedte in 12 deelen (ieder deel van 4,7 duim breedte). Alsdan krijgt men strooken kaartpapier, die ruim voldoende zijn om 3 wigtjes buskruid te kunnen bevatten, en hun aantal bedraagt 196, in plaats van 156 strooken per vel.

Het patroonpapier.

Indien men het patroonpapier volgens de lengte in 8, en volgens de breedte eerst in 3 gelijke regthoeken en daarna in 2 trapeziums verdeelt, verkrijgt men 48 (in plaats van 28) binnenhulzen uit één vel, die de noodige afmetingen bezitten om de patroon voldoende stevigheid te geven.

Veere, den 10den Junij 1858.

Jhr. Serraris,
1ste *Luitenant.*

VERBETERINGEN AAN DEN ELECTRO-BALISTISCHEN SLINGER VAN NAVEZ, DOOR DE KAPITEINS VIGNOTTI EN NAVEZ.

(*Met eene Afbeelding.*)

De lezers van den *Militaire-Spectator* zijn door een opstel van den kapitein der Artillerie Delprat (*Mil. Spect.*, 1857, bladz. 549), bekend geworden met een geschrift van den Fr. kapitein der artillerie Vignotti, »*Exposé motivé d'une modification qu'il semble utile d'introduire dans le conjoncteur du pendule Electro-balistique de Mr. le capitaine* Navez, *Metz* 1857 Het zal hun welligt aangenaam zijn, de beschrijving en de afbeelding te ontvangen van de, op last van den heer kolonel van Overstraten, aan den toestel der Koninklijke Militaire Akademie, volgens de denkbeelden van Vignotti, aangebragte wijzigingen.

Om bij het regelen van den kwikspiegel te kunnen aflezen, hoeveel schroefgangen en onderdeelen daarvan, men de schroef van het kwikbakje moet omdraaijen, is het noodig, dat de stang van het wijzertje evenwijdig met de schroef kunne worden uit- en ingeschoven. Daartoe is aan den schroefsteel een hals uitgedraaid en de wijzerstang van een regthoekig aanzetsel voorzien, dat, tot een kussen uitgehold, de hals van onderen ten halve omvat; een bovenkussen, met twee schroeven op het onderste bevestigd,

Digitized by Google

voltooit de verbinding van schroef en stang. De beweging der stang wordt bepaald door een blokje met vierkant gat, dat op het voetstuk van den conjoncteur is bevestigd.

Op de stang zelve zijn verdeelingen aangebragt, wier lengte gelijk is aan de hoogte van een' schroefgang.

Men kan dus op die schaal zien, hoeveel geheele omgangen, — en op den kop der schroef, met hulp van den wijzer, hoeveel onderdeelen van een' schroefgang, — het schroefeinde is verplaatst.

De veerschroef, waardoor de punt der veer op dezelfde plaats gehouden wordt, is van onderen van een ivoren knopje voorzien; om te beletten dat deze schroef, gedurende de behandeling van het werktuig, buiten weten van den waarnemer, verplaatst wordt, is de kop der schroef van insnijdingen voorzien, in welke het mesvormig uiteinde eener veer grijpt. De schroef kan dus alleen dàn omgedraaid worden, wanneer de veer teruggetrokken wordt.

Tot weêrstand bij het regelen der stroomsterkte, zijn door mij, volgens de opgaaf van den kapitein Vignotti, stukken fijn ijzerdraad tusschen twee vaste punten uitgespannen, gebruikt.

Een der koperdraden van de keten was van een messingen haakje, het andere van een messingen oog voorzien; de haak werd in het bindsel van het ééne einde van het ijzerdraad gehaakt, terwijl het oog over het ijzerdraad kon verschoven worden; men kon dus naar verkiezing een grooter of kleiner stuk ijzerdraad in de keten sluiten.

De, op het Natuurkundig Kabinet der Koninklijke Militaire Akademie, gedane voorloopige beproeving van den gewijzigden toestel, heeft bij een tiental opvolgende stroomverbrekingen, éénS een verschil van 0,2 graad en meermalen van 0,1 graad aangewezen.

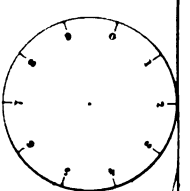
Ik twijfel niet, dat deze reeds kleine verschillen sterk zullen afnemen, wanneer de proeven herhaald worden, onder gunstiger omstandigheden en bij vasten stand van het werktuig.

Buhlman,

1ste *Luitenant der Artillerie.*

Digitized by Google

Mit. Sp. III. 32.

nant
e bij

ering
die
Die
jving
einig
stand
r dit
aak-
t von
a het
ening
weg-
ogels

r ge-
r ge-
, die
van
ons,
, *als*

die [illegible] nen,

[illegible] hebben. Die verbeteringen zouden

Digitized by Google

volt
bep
con
C
aan
M
kop
sch
I
wo
dez
den
voo
kan
wo
de
vas
het
van
ijz
of
da
op
ma
wa
bij

Digitized by Google

BOEKAANKONDIGINGEN.

Het Nederlandsche klein geweer, door G. T. W. Vijgh, 1ste *Luitenant bij het* 1ste *Regiment Infanterie. Met drie platen. 's Gravenhage bij de Erven* Doorman, 1858.

Vijfentwintig jaar geleden was onze geheele infanterie, met uitzondering van weinige scherpschutters, nog gewapend met steenslotgeweren, die geen opzet en ten gevolge daarvan een negatieven vizierhoek hadden. Die geweren werden vlijtig blinkend gepoetst, ja we zouden zonder overdrijving kunnen zeggen gepolijst; de ijver van den gebruiker bragt er dus niet weinig aan toe, om het reeds gebrekkige schietwapen in een erbarmelijken toestand te brengen. Het schijfschieten werd zeer weinig beoefend, en wanneer dit al plaats had, geschiedde zulks met bitter weinig belangstelling en zaakkennis. Hetgeen wij toen gezien hebben, maakt ons verklaarbaar wat von Decker in zijne Taktiek omtrent een nog vroeger tijdperk zegt: »na het »einde van den zoogenaamden Rhijn-veldtogt heeft men eene berekening »gemaakt, volgens welke er van *een millioen* verschoten, bedorven, weg»geworpen, en in het algemeen verbruikte geweerpatronen, *honderd* kogels »den vijand nadeel zullen hebben toegebragt."

Even erbarmelijk als het toen nog (we spreken van vijfentwintig jaar geleden) met de inrigting, het onderhoud en het gebruik van het geweer gesteld was, even jammerlijk stond het ook geschapen met de kennis, die het groote meerendeel der infanterie-officieren omtrent de vereischten van het vuurwapen en de theorie van het schot bezat. Ja, we herinneren ons, dat bij ons eerste onderrigt in het schieten de zaak verklaard werd, *als ging de kogel in regte lijn naar de schijf!*

Gelukkig is het overbodig de belangrijke verbeteringen op te sommen, die het geweer sedert dat tijdstip ondergaan heeft. Die verbeteringen zouden

Digitized by Google

echter weinig of niet gebaat hebben, indien niet tevens de uitbreiding der theoretische en grondige kennis der kaders daarmeê gelijken tred gehouden had, en alles wat het vermeerderen van die kennis in de hand kan werken, verdient in even hooge mate onze levendige belangstelling als de verbeteringen, die het wapen ondergaan heeft en nog ondergaan zal. Ook in dit opzigt springt de hooge waarde der theorie duidelijk in het oog, en ofschoon zij hier, even als elders, niets beteekent, wanneer ze niet door de praktijk vergezeld wordt, zoo is toch geen degelijk praktisch onderwijs in de behandeling der vuurwapens mogelijk of denkbaar, wanneer dit niet op eene grondige kennis berust.

Geen wonder derhalve, dat de officieren die belang in hun vak stellen, en hun aantal is groot, met gretigheid elke gelegenheid te baat nemen om hunnen weetlust in dit gewigtig opzigt te bevredigen.

Groot is het nut, dat hierin reeds door de Normale Schietschool gesticht is en voortdurend gesticht wordt; door haar wordt gelijktijdig de theoretische en praktische vorming der onderwijzers bevorderd; tevens houdt zij het oog gevestigd op de verbeteringen, die nog voortdurend ontworpen en voorgesteld worden, en door een gezet onderzoek tracht zij daarbij de wezentlijk nuttige zaken van de hersenschimmen te onderscheiden; want het zal naauwelijks vermelding behoeven, dat het bij de reuzenschreden van vooruitgang op dit gebied ook niet aan utopiën ontbreekt.

Evenwel zijn niet alle officieren der infanterie in de gelegenheid om bij de Normale Schietschool gedetacheerd te worden, en hun voordeel te doen met de theoretische kennis, welke men bij haar verzamelen kan; en wij overdrijven volstrekt niet wanneer we beweren, dat de Schrijver van het boven aangekondigde werk aan al zijne weetgierige makkers eene zeer groote dienst bewezen heeft, met de resultaten van zijne grondige studie en van zijn oordeelkundig onderzoek te boek te stellen.

Zijn werk munt uit door duidelijkheid, beknoptheid en zaakrijkheid; drie eigenschappen, die zoo zelden gepaard gaan, en welke men alleen bij die Schrijvers te wachten heeft, die hun onderwerp geheel en al meester zijn. Alles wat van wezentlijk belang is, wordt er in behandeld, en ofschoon er niet veel woorden aan besteed worden, zijn die woorden zoodanig gekozen, dat zij de zaak in een duidelijk licht stellen, en dat zij het behandelde onderwerp voor den beschaafden lezer allezins begrijpelijk maken. Het begrip nu en het oordeel zijn de twee factoren, die de ware kennis van dit gewigtig onderwerp moeten voorbereiden, en we houden ons overtuigd, dat niemand het werk van Vijgh zal raadplegen, of hij zal den weldadigen invloed van het gelezene op die factoren ondervinden. Echter

Digitized by Google

moeten wij hierop dadelijk een *maar* laten volgen, een *maar*, dat evenwel volstrekt niet tegen het werk getuigt, doch alleen den lezer tot waarschuwing moet strekken. *Lezen* alleen is hier namelijk niet toereikend; het werk van VIJGH is geen leesboek, het is een studie-boek; juist de beknoptheid van het werk brengt meê, dat men schier iederen zin dient te overwegen; doch de duidelijkheid geeft ook tevens gelegenheid om dit met vrucht te doen. Wij voor ons hebben, om zoo schielijk mogelijk dit gewigtig werk te kunnen aankondigen, voorloopig genoegen moeten nemen met eene vlugtige lezing; doch we leggen volgaarne de verklaring af, dat dit den lust om onmiddellijk tot eene naauwgezette studie over te gaan, in de hoogste mate bij ons opwekte. Moge het velen zoo gaan, en VIJGH zal veel nut gesticht hebben.

Het aangekondigde werk geeft bovendien meer dan zijn bescheiden titel belooft. Niet alleen toch wordt er het *Nederlandsch* klein geweer in behandeld, maar ook omtrent de getrokken geweren van andere mogendheden vindt men er wetenswaardige bijzonderheden in. Bovendien zijn de uitvoerige en duidelijke tabellen van afmetingen en van uitkomsten bij het schieten allezins geschikt om de hooge waarde van het werk te vermeerderen; die tabellen toch kunnen dikwijls op zeer doeltreffende wijze geraadpleegd worden, en de naauwkeurigheid, die den arbeid des Schrijvers kenschetst, doet ons vertrouwen, dat ook deze tabellen met zorg en naauwgezetheid zijn zamengesteld.

Vreesden wij niet, dat deze aankondiging te lang zou worden, we zouden volgaarne den belangrijken INHOUD afschrijven, die stellig de belangstelling onzer lezers zou wekken. We achten dit echter overbodig, want de zaak zelve wekt reeds belang genoeg, en zal zeker een groot aantal officieren aansporen, om het werk bij hunnen boekverkooper ter inzage te vragen; die inzage zal dan ook wel tot koopen aansporen.

Ten slotte voegen wij hier nog enkele verbeteringen bij, door den Schrijver zelven aan de Redactie opgegeven, opdat de lezers die in hun boek kunnen aanteekenen.

Blz. 54 reg. 14 *staat:* gelegd, *lees:* gepakt;
» 189 » 3 » 2 mm, » 1 mm.;
» 224 op den ondersten regel door te slaan: terwijl tevens de uitholling eenigzins uit.

Wij eindigen met den Schrijver opregtelijk geluk te wenschen met zijnen uitmuntend geslaagden arbeid, en voegen hier den wensch bij, dat hij het niet bij dezen eersteling late.

Digitized by Google

Brief aan een lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, over het bevordering-stelsel bij het Nederlandsche leger, met aanwijzing der middelen om daarin verbetering te brengen. Te 's Hertogenbosch, bij Gebroeders MULLER, 1858. En

De bevordering bij het leger. Bedenkingen op een brief aan een lid van de Tweede Kamer. Kampen, K. VAN HULST, 1858.

Verbetering van het bevordering-stelsel! Wie juicht niet bij het vernemen van deze woorden; vooral daar voor de meesten eene *verbetering* in dit opzigt synoniem is met *vermeerdering*. Natuurlijk is iedereen van meening, dat er dringende behoefte is aan snellere bevordering, en even als de leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal steeds van meening zullen blijven, dat het budget van oorlog te hoog en voor vermindering vatbaar is, zelfs al werd het eindcijfer nóg zoo laag, even zoo blijven de officieren steeds van meening, dat de vooruitzigten op bevordering te gering zijn, en aanzienlijk vermeerderd moesten worden.

Intusschen lag het niet zoo zeer in de bedoeling des Schrijvers van de eerstgenoemde brochure de kansen op bevordering voor *alle* officieren te vermeerderen, als wel de grondslagen te verbeteren, waarop het stelsel van bevordering berust. Werden zijne voorstellen aangenomen, dan zou daaruit *welligt* voor sommige officieren, *misschien* zelfs voor de beste, eene snellere bevordering voortvloeijen; voor andere, *misschien* voor de middelmatigste, zouden de kansen op bevordering aanzienlijk verminderen, zelfs geheel weggenomen worden.

We hebben daar echter herhaaldelijk de twijfel-uitdrukkende woordjes *welligt* en *misschien* moeten neêrschrijven; in eene zaak van zoo groot en zoo teeder belang moest dit niet noodig zijn, en naar onze meening ligt hierin juist het gebrekkige opgesloten van de voorstellen des Schrijvers.

Daarom verheugt het ons bij de aankondiging van het eerstgenoemde vlugschrift dadelijk die van het tweede te kunnen voegen. Hierdoor worden wij van de moeite ontheven het eerste uitvoerig te wederleggen, wijl dit in het tweede geschied is. De Schrijver van den *Brief* toch wenscht examens ter verkrijging van den kapiteins- en den majoors-rang; hij wil bovendien eene grootere uitbreiding zien geven aan de bevordering bij keuze. Hij wil de examinatoren gedeeltelijk doen kiezen door degenen, die geëxamineerd zullen worden. Wat zouden onze aspiranten-kadets blijde zijn, indien zij dat ook mogten doen! Of er de goede zaak wel bij winnen zou, dit betwijfelen wij zeer. Doch dit daargelaten en hoezeer wij wenschen zouden, dat al onze kapiteins en majoors in staat waren de door den Schrijver voor-

Digitized by Google

gestelde examens af te leggen, zoo gelooven wij toch, dat er, en met regt, eene vrij algemeene kreet van afkeuring bij het leger zou opgaan, indien men op die wijze het stelsel van bevordering verbeteren wilde.

Examens zijn bij jonge lieden nuttig en noodig; ze zijn allezins geschikt om over hunne *voorbereidende* kennis een voldoend en juist oordeel te doen vellen; — maar voor in de dienst vergrijsde mannen heeft een examen altijd iets grievends, iets stootends, iets walgelijks, en dikwijls iets zeer onbillijks. Hoe verder het examen zich verwijdert van de elementaire en zuivere wetenschappen; hoe verder het ingrijpt in die vakken van kennis, waarbij meer individueele opvatting dan strenge bewijsvoering op den voorgrond staat; — des te moeijelijker is het om een juist en billijk oordeel over den geëxamineerde te vellen.

We zouden trouwens de examinatoren, die met zulk eene taak belast werden, diep en diep beklagen; te meer nog dewijl hun werk nooit ten einde zou zijn, en het examen van het eene jaar alweêr zeer schielijk door dat van een volgend verdrongen zou moeten worden. — Wat nood, men vernieuwt de Commissie. — Eilieve zoek eens naar de stof!

Dit klinkt hard, en toch schrijven wij het gerustelijk neder, zonder eenige vrees hoegenaamd van daardoor een blaam te werpen op het algemeen gehalte der hoofd- en verdere officieren van het Nederlandsche leger; want de Commissie zou niet uit menschen maar uit hoogere wezens moeten bestaan. De Duitschers noemen den Vertrouwde bij het krijgsspel »*der Gott vom Spiel;*" nu, zulke *Götter* zou men voor de examen-Commissie noodig hebben, en naar onze bescheiden meening ligt de veroordeeling der voorstellen van den Schrijver vooral ook in de onmogelijkheid om zulke *Götter* in voldoend aantal aan te wijzen. Zoodra de examen-Commissie maar middelmatig is, wordt het examen zulks ook, en het geeft dan aanleiding tot tal van grievende onregtvaardigheden.

Wij herhalen het dus: hoe wenschelijk het ware, dat al onze kapiteins en majoors de kundigheden bezaten, door den Schrijver in zijne programma's van examen opgenomen, — de door hem voorgestelde middelen zullen het doel niet doen bereiken. Trouwens de algemeene opinie heeft den staf reeds over zijne voorstellen gebroken.

Veel beter kunnen wij ons vereenigen met de *Bedenkingen* op dien brief; vooral ook met hetgeen daar gezegd wordt omtrent het programma van examen om van onderofficier tot officier bevorderd te worden. Dát examen loopt slechts over elementaire en voor het meerendeel zuivere wetenschappen; daarom kan dat een juisten maatstaf van beoordeeling opleveren, niet zoo zeer over de praktische geschiktheid van den persoon,

Digitized by Google

als wel over de waarborgen, dat zijn oordeel genoeg ontwikkeld en zijne kennis genoeg voorbereid is, om hem in 't praktische leven de vereischte geschiktheid te doen verwerven, *mits hij er den lust toe hebbe, of er anders toe aangespoord en des noods toe gedwongen worde.*

Zal dat examen echter aan dien eisch voldoen, en wij achten dit van zeer groot gewigt, dan moet het niet alleen strenger afgenomen worden, maar dan dient het programma in sommige opzigten meer van den adspirant te vorderen dan nu het geval is, en gelijk de Schrijver der tweede brochure te regt aanmerkt, men moet dan vooral een veel grooter gewigt leggen op de zoo onmisbare kennis der vreemde talen. We kunnen echter zijne meening niet deelen omtrent hetgeen hij (bl. 8) aangaande de kennis der wiskunde zegt. In dit opzigt wordt van de adspiranten voorwaar niet veel gevergd; degenen, die van deze wetenschap niet meer kennis bezitten dan het programma voorschrijft, zullen bijv. bezwaarlijk het toch zoo nuttig wiskundig gedeelte begrijpen, dat in de hierboven geprezen Handleiding van Vijgh voorkomt, niettegenstaande deze er blijkbaar naar gestreefd heeft, om dit zoo elementair en populair te maken als maar mogelijk is. Bovendien is en blijft de wiskunde altijd zeer geschikt, om het oordeel van den geëxamineerde te toetsen.

»Maar ik ken genoegzaam geen wiskunde; ben ik daarom een stommerik?" Zoo vraagt welligt deze of gene. Neen, dat behoeft ge daarom niet te zijn, want misschien hebt gij er nooit werk van gemaakt; doch indien gij u geheel te vergeefs op de wiskunde hadt toegelegd, indien gij, niettegenstaande de noodzakelijkheid om haar voor een examen te beoefenen, er niet in geslaagd waart om daarvan zoo veel, of laat ons liever zeggen zoo weinig, te leeren als tot het officiers-examen gevorderd wordt; — dan zou men u gerust onder de stommerikken kunnen rangschikken.

Bij het verhoogen echter der eischen van het officiers-examen zal men de ledigstaande plaatsen nog veel minder aangevuld krijgen dan thans, ten zij men tevens den materiëelen toestand van den officier verbetere, en in dit opzigt zijn wij het weder volkomen eens met den Schrijver der tweede brochure (bl. 11). Hiertoe *moet* het dan ook ten slotte komen, indien men werkelijk tot iets goeds wil geraken; doch — het budget!

Digitized by Google

Nog werden ons de volgende buitenlandsche werken ter aankondiging toegezonden:

Der Feldwach-Commandant; eine Anleitung für die Ausübung des Feldwachdienstes, so wie für die dabei vorkommende Besetzung und Vertheidigung von Oertlichkeiten. Von Bernhard von Baumann, *Hauptmann im Königl. Sächs. 4 Infanterie-Bataillon. Dritte vermehrte Auflage. Dresden,* 1857. *Verlagsbuchhandlung von* Rudolf Kuntze.

Der Sicherheitsdienst im Marsche; bearbeitet und durch kriegsgeschichtliche Beispiele erläutert, von Bernhard von Baumann. *Dresden,* 1857. *Verlagsbuchhandlung von* Rudolf Kuntze.

Die Schützen der Infanterie, ihre Ausbildung und Verwendung, von Berhard von Baumann. *Zweite verbesserte und vermehrte Auflage. Dresden,* 1858. *Verlagsbuchhandlung von* Rudolf Kuntze.

De regels der krijgskunde berusten op het gezond verstand; dit moet echter daarbij voorgelicht worden door de ervaring, en waar wij zelve deze missen, moeten wij ons beroep doen op die van anderen. Dit besef heeft stellig den kundigen Schrijver der drie bovengenoemde werken vervuld, en hem aangespoord om de regels der veiligheidsdienst in staat van rust en van beweging, alsmede die voor het gevecht der infanterie in verstrooide orde, aanschouwelijk te maken door talrijke voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis. Hij is daarin op eene uitmuntende wijze geslaagd, en dat zijn arbeid met graagte ontvangen werd, blijkt uit de herdrukken, welke reeds van het eerst- en laatstgenoemde noodig waren. Trouwens alle drie deze werken zijn ook allezins geschikt om de studie van dit gewigtig gedeelte der krijgskunst boeijend en nuttig te maken; bovendien is de systematische inrigting dezer drie leerboeken van dien aard, dat zij het raadplegen van 't een of ander gedeelte zeer gemakkelijk maakt. Eerst worden de regels kort, duidelijk en oordeelkundig behandeld; daarna worden voorbeelden aangevoerd, die óf het nut dezer regels staven, óf de nadeelige gevolgen van hunne verwaarloozing in het oog doen springen. Bij elken regel zijn bovendien de volgnummers der voorbeelden vermeld, die op dien regel toepasselijk zijn; aan 't hoofd van elk voorbeeld wordt daarenboven kortelijk het doel vermeld, waarmeê de Schrijver dat voorbeeld aanhaalt, en het opzoeken van het een en ander wordt eindelijk door eenen uitvoerigen inhoud gemakkelijk gemaakt.

Het eerste dezer werken is (althans gedeeltelijk) reeds bij ons te lande bekend, vooreerst door het Tijdschrift *het Vaandel*, waarin de meest belangwekkende voorbeelden, door J. C. J. Kempees vertaald, werden opge-

Digitized by Google

nomen, en ten anderen door de geheele vertaling, welke de luitenant DE KOFF daarvan ondernomen heeft. Hiervan is ééne aflevering verschenen, en de vertaler mag zich gerustelijk met de hoop vleijen, aldus een zeer nuttigen arbeid te ondernemen.

Mogten zich voor de beide andere werken vertalers opdoen, dan zouden wij hun raden, vooral wat de veiligheidsdienst in staat van beweging betreft, eerst het werk aandachtig te bestudeeren, om daaruit af te leiden, welke voorbeelden, zonder schade voor het geheel, achterwege kunnen gelaten worden. Bij eene vlugtige inzage kwam het ons namelijk voor, dat sommige der behandelde voorbeelden te weinig bijzonderheden behelzen om werkelijk nut te stichten, terwijl er toch nog genoeg leerzame overblijven, en juist daardoor heeft het boek eene lijvigheid verkregen, die vooral een ongunstigen invloed op den prijs uitoefent. Ware dit bij eene vertaling het geval, dan zou daardoor een groot deel van het nut wegvallen, want zoo lang het materiëele lot van den officier niet verbeterd is, moet hij zich op alle voorwerpen van weelde beknibbelen, en aangezien hij dit zeer ver dient uit te strekken, wordt hij zijns ondanks ook genoopt, de dure boeken, al zijn zij nuttig, daaronder te rangschikken.

VERSCHEIDENHEDEN.

Een karakteristieke bijzonderheid voor de geschiedenis van de ontwikkeling der infanterie-taktiek, vinden wij in de *Memoires des Königl. Preuszischen Generals des Infanterie*, LUDWIG VON REICHE (1):

In den veldtogt van 1795 werd bij de Oostenrijkers reeds het gebruik van het 3e gelid voor het verstrooide gevecht door den Kolonel MACK reglementair voorgeschreven, terwijl de groote lichten van de toenmalige Pruissische taktiek, uitgenoodigd om hunne meening te zeggen over den, in navolging der Engelschen, bij de Hannoveranen, Hessen en Brunswijkers ingevoerden gezwinden pas, dien met algemeene stemmen, voor een — ? *in alle opzigten schadelijke nieuwigheid* verklaarde.

In een onlangs te Brussel uitgekomen werk: *Des armes rayées*, van H. MANGEOT, vinden wij vermeld, dat men tegenwoordig in Engeland patronenpapier gebruikt, dat even als buskruid vuur vat en ontbrandt. Wanneer dit papier voortdurend bruikbaar blijkt te zijn, kan het welligt het middel worden, om in het vervolg het geweer te laden zonder de patroon af te bijten of af te scheuren, waardoor niet alleen tijd gewonnen wordt, maar ook geen buskruid van de lading verloren gaat.

---

(1) In 1837 bij BROCKHAUS in Leipzig uitgegeven.

Digitized by Google

IETS UIT MIJNE INDISCHE MILITAIRE PORTEFEUILLE.

Door den Generaal-Majoor C. A. DE BRAUW.

Ofschoon de bekendheid met Neêrlandsch Oost-Indië en met het Leger hetwelk geroepen is, om in die schoone landstreek ons gezag te bewaren, in de laatste jaren aanmerkelijk is toegenomen en eene betere waardering van beiden daarvan het dadelijk gevolg is geweest, zoo is die bekendheid echter nog ver af van volkomen te wezen, en kan daarom, onzes inziens, niet te veel worden uitgebreid. In vele opzigten, maar vooral voor den jeugdigen krijgsman hier te lande, die zich voorstelt om de ongemakken en vermoeijenissen, welke dat leger in zoo hooge mate moet doorstaan te gaan deelen, moet de kennis aan zijne krijgsverrigtingen ten hoogste nuttig, ja, wil hij zijn nieuwe loopbaan met eere intreden, zelfs zeer noodzakelijk zijn.

Het is deze gedachte, die mij heeft genoopt om ook tot die betere bekendheid iets bij te dragen, door eene belangrijke episode uit mijne langdurige militaire loopbaan in Indië mede te deelen, welke ik, zoo men haar met eenige toegevendheid wil ontvangen, gaarne door meerdere wil doen volgen.

De episode welke ik hier bedoel, is het voorspel geweest van den langdurigen krijg, welke de binnenlanden van Palembang in 1851 en 1852 geteisterd heeft, en die voorzeker, door de woestheid van het terrein en de dapperheid welke onze tegenstanders dikwijls hebben getoond, een der belangrijkste en vermoeijendste geworden is, welke wij in Indië hebben gevoerd.

De Palembangsche binnenlanden liggen tusschen den 2^{en} en 5^{en} graad zuiderbreedte en den 103^{en} tot den 106^{en} graad oosterlengte van Greenwich.

Digitized by Google

De grenzen worden gevormd: in het noorden door het rijk van Djambie, in het westen en zuidwesten door het Barissangebergte, hetwelk de waterscheiding tusschen de oost- en westkust van dit gedeelte van Sumatra vormt, ten zuiden en zuidoosten door de Lampongs, terwijl oostelijk en noordoostelijk het Palembangsch gebied, door de wateren van de Javazee en straat Banka bespoeld wordt.

Zonder overdrijving kan men zeggen dat het grondgebied van Palembang voor een groot gedeelte gevormd is geworden uit de aanslibbing der verschillende rivieren, welke het doorsnijden en in het zoo evengenoemde Barissangebergte haren oorsprong hebben. Al deze rivieren vereenigen zich met eene hoofdrivier, de Moesie genaamd, en hare gezamentlijke wateren, loopen, na de hoofdstad Palembang te zijn voorbijgegaan, in straat Banka in zee uit.

Deze gesteldheid is oorzaak dat in het benedengedeelte het terrein tusschen die rivieren laag en moerassig is, en de rivieren de voornaamste, zoo niet de eenige communicatiewegen zijn geworden. Noch de oevers der zee, noch die der rivieren zijn door dijken beschermd, zoodat de zee bij hooge vloeden en de rivieren bij hooge waterstanden het land inloopen, en dit in het natte jaargetijde dikwijls twee maanden achtereen onder water blijft. Alleen in den droogen tijd wordt het terrein hier meer begaanbaar, doch er zijn nog altijd streken die voortdurend moerassig blijven.

Naarmate men zich van de zeeoevers verwijdert, wordt het land hooger en verheft zich meer boven het watervlak der zee; het wordt geschikt om in alle rigtingen te worden doorkruisd. Heuvelen en kleine bergen komen te voorschijn, tot dat men eindelijk, de grenzen van het onder ons direct gezag staande territoir overschrijdende, in de zoogenaamde grensgewesten komt, alwaar het terrein geheel bergachtig geworden is, en de bergketen die oost- en westkust vaneenscheidt, dikwijls eene hoogte van 1000 à 1200 Ned. ellen bereikt, en zelfs enkele bergen, zooals de vuurberg Dempo, op 2500 à 3000 Ned. ellen hoogte kunnen geschat worden.

In dezelfde mate dat het terrein begaanbaarder wordt, worden echter de rivieren, die in het benedengedeelte de voornaamste communicatiewegen waren, minder bevaarbaar, terwijl zij in de bergachtige grensgewesten in bruischende stroomen veranderen, die op sommige plaatsen alleen nog geschikt zijn om kleine bamboezen vlotten af te voeren.

Behalve één groote weg, welke van Lorok af, nabij Palembang, over Lahat naar Tebing-Tingie liep, en waarvan een zijtak over Bato Radja Ogan naar onzen militairen post Moeara-Doea in de Kommering-Oeloe ging, bestonden er in den jare 1851 geen andere wegen in het geheele Palembangsche ge-

Digitized by Google

bied, dan naauwe voetpaden, loopende door woest en maagdelijk woud, van het eene dorp naar het andere. Zoowel door de gesteldheid van het terrein als door de weinige zorg welke aan het onderhoud besteed werd, liet die weg dikwijls nog veel te wenschen over.

De dungezaaide bevolking heeft zich, vooral in de lagere streken, alleen langs de oevers der rivieren nedergezet. Dun gezaaid mag men haar wel noemen, als men bedenkt, dat in een gebied hetwelk op $^1/_3$ van het eiland Java te schatten is, de bevolking het aantal van 400,000 zielen misschien niet bereikt.

Een groot gedeelte van den grond is daarom, hoe vruchtbaar ook, nog onbebouwd en met onoverzienbare bosschen bedekt, alwaar nog nimmer de bijl heeft gekapt; bosschen, wier ondoordringbaarheid in het benedengedeelte door water en moerassen, in het hooger liggende land door rotsachtig gebergte zeer wordt bevorderd, en het krijgvoeren in die streken allermoeijelijkst maakt, als men bedenkt, dat men die zonder eigenlijke wegen doorkruisen moet.

De politieke gesteldheid van land en volk was tijdens onze krijgsepisode voorviel, niet gunstig voor onze belangen. Ofschoon het hier minder gepast moet worden geacht, die geheel bloot te leggen of hare waarschijnlijke oorzaken geheel mede te deelen, is het toch, tot een goed begrip dier episode, noodig hiervan het een en ander te melden.

Hierboven hebben wij gesproken van territoir onder ons direct bestuur en grensgewesten. Onder ons direct bestuur stond dat gedeelte van het Palembangsche gebied, hetwelk van uit de hoofdplaats Palembang gemakkelijk kon worden bereikt, namelijk dat gedeelte waarmede de communicatie, hetzij langs de rivieren, hetzij dieper het land in, langs min of meer over vlak terrein loopende wegen of voetpaden, nog niet te moeijelijk was, en alwaar men hulpmiddelen bezat om het benoodigd getal vivres en krijgsbehoeften mede te voeren. De zoogenaamde grensgewesten bevonden zich in het moeijelijk te genaken Barissangebergte, tusschen het onder ons direct bestuur staande Palembangsch gebied, en de mede onder ons direct bestuur staande afdeeling Benkoelen. De woeste stammen die daar wonen, zijn slechts nominaal aan ons gezag onderworpen; overeenkomsten, welke hunne verhouding tot ons regelen, zijn met hunne hoofden gesloten. Deze overeenkomsten worden niet alleen dikwijls door hen geschonden, maar tuk op roof en moord zijnde, ontzien zij geene middelen om daaraan te voldoen. Zij vereenigen zich in groote of kleine benden, naarmate het gewigt van het doel, hetwelk zij trachten te bereiken, groot of klein is, en doen daarmede invallen, zoowel op het direct territoir van Palembang als in de

Digitized by Google

afdeeling Benkoelen. Die invallen zijn, vooral in de laatste tijden, zeer dikwijls door ons bestraft en is langs de grenzen een reeks van militaire posten opgerigt, waarbij zich op sommige eene mobiele militaire magt bevindt, die, geholpen door pradjoerits, — een soort van policie-soldaten, — tegen die invallen moet waken. De groote uitgestrektheid der gewesten maakt dit echter niet gemakkelijk, en waarschijnlijk zullen die invallen niet geheel ophouden, bevorens wij die grensgewesten mede bezet en onder ons direct bestuur gebragt hebben.

In der tijd waarvan wij spreken, was echter de militaire magt zeer gering en waren de grenzen niet overal behoorlijk daarvan voorzien. De invallen hadden dan ook toenmaals menigvuldig plaats en werden zelden of nimmer bestraft. Dit was noch voor onze belangen voordeelig, noch geschikt om onzen moreelen invloed over de bevolking te bevestigen. Het natuurlijk gevolg daarvan was, dat de bewoners van ons direct territoir niet meer op onze bescherming vertrouwende, zich aan de grensbewoners aansloten, hun den weg wezen, om zoodoende niet alleen bevrijd van plundering te blijven, maar den roof te deelen, welke op anderen was behaald geworden.

Een dier grensgewesten had vooral in de laatste tijden bijzonder uitgemunt in het doen van dergelijke rooftogten. De bevolking van dat grensgewest, Ampat-Lawang geheeten, was ruim van vuurwapens voorzien, en had zich bij de bevolking van ons direct territoir zeer gevreesd weten te maken. Wij hebben medegedeeld, dat die rooftogten toen zelden bestraft werden; eensdeels was dit aan de weinig voorhanden zijnde militaire magt toe te schrijven, voorts aan andere redenen, wier vermelding voor ons doel niet noodzakelijk is. Steeds was de weg van onderhandeling ingeslagen, zonder juist eene gunstige uitwerking voort te brengen.

De hoofden der verschillende marga's (districten) van dat gewest, waren ons althans schijnbaar getrouw gebleven, en de door hunne onderhoorigen bedreven rooftogten, werden òf op rekening van anderen geschoven, òf zij verscholen zich achter de weinige magt, welke zij over hunne onderhoorigen bezaten, om hen van die rooftogten terug te houden, hetgeen, met het oog op de democratische instellingen van land en volk, niet geheel onwaarschijnlijk moest geacht worden.

In het begin van het jaar 1851 werd de toestand van de Ampat-Lawang meer ingewikkeld; waar vroeger alleen roof het doel was, scheen thans de staatkunde en de godsdienst mede in het spel te komen, en op een verzet tegen het Europeesch gezag te zullen neêrkomen. In een der marga's, genaamd de Lintang-Kirie, Soekoe Moeara Pinang, bevond

Digitized by Google

zich een persoon, die zich den weidschen titel van *Radja* Tiang Alam (steunpilaar der aarde) had gegeven en oom van den Pangeran van Moeara Pinang, hoofd van gezegde marga, was. Hij had zich steeds doen kennen als een groote hanenvechter en dobbelaar, en zelf dikwijls diefstal en roof begaan, om zijne lusten te kunnen voldoen. Men zegt dat hij, toen zijne zaken zeer achteruit waren gegaan, op het punt stond om zich van het leven te berooven, doch dat, zooals hij voorgaf, op dat gewigtig oogenblik, hem zijn *poeijang* (geest van zijn stamvader) verscheen, die hem van dat noodlottig voornemen terughield, zeggende dat hij nog tot groote dingen bestemd was, en dus zijn leven moest sparen. Hij zag toen van zijn voornemen af, gaf zich voor een dokter uit en verkocht niet alleen medicijnen om allerhande ziekten te genezen, maar werd ook uitdeeler en verkooper van zoogenaamde *djimats* (talismans), welke de bezitters tegen allerlei ziekten en ongelukken bewaarden, en des noods zelf onkwetsbaar konden maken. *Radja* Tiang Alam verwierf hierdoor niet alleen een grooten invloed op de ligtgeloovige bevolking van de Ampat-Lawang, maar ook het bestuur in zijne marga, ging langzamerhand in zijne handen over, en zijn neef de Pangeran van Moeara Pinang, die *Radja* Tiang Alam als een buitengewoon persoon beschouwde, werd een blind werktuig in diens handen. De marga kwam van dat oogenblik van lieverlede in een meer hostile houding tegenover het bestaand bestuur.

De Ampat-Lawang en mitsdien ook de hierboven bedoelde marga, was, hoezeer dan ook meer nominaal dan inderdaad, gesteld onder het gezag van den civielen gezaghebber van Tebing-Tingie. In dien tijd was dat gezag toevertrouwd aan den kapitein van het Indisch leger C. Meijer (1), die tevens kommandant der bezetting was, en alzoo het militair en civiel gezag in zijn persoon vereenigde.

Tebing-Tingie, gelegen aan de rivier de Moesie, lag langs den landweg, die over Lahat, door de afdeeling Kikim genaamd, liep, op een afstand van 170 Engelsche mijlen (palen van 1852 Ned. ellen) van de hoofdplaats Palembang. De rivier de Moesie opvarende, bedroeg die afstand waarschijnlijk meer dan het dubbele. Tebing-Tingie is een dier posten waarvan wij hierboven hebben gesproken, in 1839 opgerigt om ons gezag in die streken te waarborgen, en dient tot wachtpost tegen de invallen der Ampat-Lawangers. De bezetting, hoezeer te zwak voor dat doel, was echter betrekkelijk een der sterkste en bedroeg organiek 230 man infanterie en eenige artilleristen. Vele zieken waren in 1851 van nadeeligen invloed op dat

(1) Thans luit.-kolonel kommandant van het 14e bataillon infanterie.

Digitized by Google

bedrag, vooral op dat gedeelte hetwelk eventueel tot mobilisering kon bestemd worden.

De troepen waren gelogeerd in bamboezen gebouwen, omgeven door een aarden borstwering en gracht; een steenen defensief kampement was in aanbouw en reeds tamelijk ver gevorderd.

Het bestuur in de residentie was sedert eenigen tijd opgedragen aan een hoofdofficier van het Indisch leger, die sedert de functiën van militairen kommandant waarnam, en dus ook het civiel en militair gezag in zich vereenigde. Gewoonlijk heeft zulks plaats in die gedeelten van onze uitgestrekte O. I. bezittingen, alwaar men voor oorlog of opstand vreest, en het mitsdien niet alleen nuttig, maar ook noodzakelijk acht om alle maatregelen van verdediging of repressie door één hoofd en ééne hand te doen besturen. In 1851 viel mij de hooge onderscheiding te beurt om als luit.-kolonel die beide functiën te Palembang waar te nemen.

De toestand der Residentie en meer speciaal die in het grensgewest Ampat-Lawang, wekten regtmatige bezorgdheid, en ofschoon de voorhanden zijnde middelen niet ruim waren, moest er toch iets worden beproefd om die te verbeteren, te meer omdat de stoutheid der Ampat-Lawangers hoe langer hoe meer toenam, en de veiligheid zelfs nabij onzen militairen post van Tebing-Tingie zeer veel te wenschen overliet. Kort te voren was de steenbakkerij van de militaire genie in brand gestoken en was er nabij den post een Inlandsch militair vermoord geworden. De invloed van *Radja* Tiang Alam in de Ampat-Lawang en aangrenzende streken werd al grooter en grooter, en dreigde spoedig allernadeeligst voor het wettig gezag te zullen worden.

Ik besloot mitsdien naar Tebing-Tingie te gaan en den stand van zaken persoonlijk en meer van nabij te onderzoeken, en, naarmate de omstandigheden zich voordeden, de noodige maatregelen te nemen, welke tot eene betere veiligheid en erkenning van ons gezag konden medewerken.

De zwakte van het garnizoen te Tebing-Tingie in aanmerking nemende, en de noodzakelijkheid inziende, om over eenige militaire magt te kunnen disponeren, ten einde met meer kracht op de vervulling onzer regtmatige verlangens te kunnen aandringen, werd een detachement van 55 man, getrokken uit de garnizoenen van Palembang, Lahat en Bato Radja Ogam, zamengesteld, om mede naar Tebing-Tingie te gaan, werwaarts ook 25 pradjoerits en de om zijne grondige kennis der Palembangsche binnenlanden zoo gunstig bekende kontroleur der 1e klasse J. F. R. S. van den Bossche (1) mij vergezelden.

(1) Later Adsistent-Resident van Tebing-Tingie, en in 1856 Gouverneur der Nederlandsche bezittingen op de kust van Guinéa, thans wegens ziekte met verlof hier te lande.

Digitized by Google

Den 7den Junij vertrok men per praauw van Palembang; de eerste dag langs de Moesie en vervolgens de rivier de Lematang, een zijtak van de Moesie, op. In zeven dagen had men de doesson Arahan, gelegen in de afdeeling Lematang-Oeloe bereikt, alwaar de stroom zoo sterk werd dat het opvaren met praauwen met vele gevaren gepaard gaat. De reis werd nu te land verder voortgezet, en den 8en dag onze post Lahat bereikt.

Na drie dagen tot verrigting van verschillende bezigheden aldaar verbleven te zijn, trok men door de afdeeling Kikim naar Tebing-Tingie, alwaar men den 21sten Junij aankwam.

Geene transportmiddelen te Tebing-Tingie te bekomen zijnde, zoo waren uit verschillende districten een 300tal Koelies medegenomen, welke bij eventueele togten tot transport der bagage moesten dienen.

De hoofden der marga's, ook wel Passirah's genaamd, van de Ampat-Lawang en de afdeelingen Moerie-Oeloe en Kikim, waren te Tebing-Tingie verzameld, om den Resident en militairen kommandant te ontvangen en te verwelkomen. Uit de Ampat-Lawang ontbrak echter de Pangeran van Moeara Pinang, in wiens marga *Radja* Tiang Alam zich bevond, hetwelk ten teeken strekte, dat men zich dáár aan het wettig gezag onttrok, of dat men, een ongerust geweten bezittende, bevreesd was het hoofd van dat gezag te ontmoeten.

De politieke en huishoudelijke gesteldheid der verschillende in de nabijheid van Tebing-Tingie liggende districten en vooral in het grensgewest Ampat-Lawang werd, zooals te verwachten was, zeer treurig bevonden. Verschillende oorzaken droegen daartoe bij, terwijl de voorhanden zijnde middelen om tot een beteren stand van zaken te geraken, gering moesten genoemd worden. Geen beterschap was echter mogelijk, of het verzet tegen het gezag, hetwelk in de marga Moeara Pinang bestond, en tot nog toe slechts passief was geweest, doch dit waarschijnlijk niet lang meer blijven zoude, moest ophouden. — Pogingen werden mitsdien dadelijk aangewend, om het hoofd van de marga, als ook zijn oom, *Radja* Tiang Alam, te bewegen om naar Tebing-Tingie te komen. Die pogingen echter mislukten, hoezeer aan beiden geheele vergiffenis werd beloofd, zoo zij de aan den Resident gebruikelijke hulde bragten. Niet alleen kwamen zij niet, maar spoedig werd het berigt ontvangen, dat men in de marga bezig was met wapens te verzamelen, kruid te maken, enz., en den 25sten ontving men de tijding dat de Pangeran van Moeara Pinang en *Radja* Tiang Alam, zich naar Oedjong-Alie, een groote marschdag van Tebing-Tingie, zouden begeven, om, met behulp der bevolking van die doesson, welke zijne partij gekozen had, in eene daartoe op den berg Riak-Penjamoen gekozen positie, eene versterking op te rigten,

Digitized by Google

welke zou dienen om ons den doortogt naar de Ampat-Lawang te beletten.

Er was dus geen andere weg meer over, om tot eene behoorlijke schikking te komen, dan de toevlugt tot de wapens te nemen. Het bekomen van een goeden uitslag werd, met het oog op het gering aantal troepen waarover beschikt kon worden, wel moeijelijk, maar niet onmogelijk, zelfs niet onwaarschijnlijk geacht, indien wij op de trouw der overige hoofden van de Ampat-Lawang konden rekenen. Dat die hoofden misschien, bij de rooftogten hunner onderhoorigen, wel eens een dubbelzinnige rol speelden, werd vermoed, doch men geloofde echter geen verraad van hen behoeven te vreezen. — En kon er overigens nog wel eene keuze worden gedaan? zouden de muiters niet nog driester worden, indien wij toelieten dat nabij onzen post Tebing-Tingie, versterkingen met een ons vijandig doel werden opgerigt? Zouden wij geen gevaar loopen, dat zij ons misschien te Tebing-Tingie zelve kwamen opzoeken?

De hoofden van de Ampat-Lawang werden diensvolgens bijeengenomen, en met hen overlegd, op welke wijze wij hierbij te werk zouden gaan. De uitslag was, dat ik met eene kolonne troepen de Ampat-Lawang zou binnenrukken en mij voorloopig vestigen in de doesson Goenoeng Mereksa, zijnde de zetel van den Pangeran Hadjie, hoofd van de marga Kedjahattan Mondie Lintang. Men was daar vlak bij de margo Moeara Pinang, en zou de gelegenheid hebben om nog eens den zachten weg te beproeven, bevorens definitief naar de wapens te grijpen.

De loop dien de zaken moesten nemen, vastgesteld zijnde, werd tot de zamenstelling der kolonne onmiddellijk het noodige verrigt.

De kolonne zou bestaan uit 80 man infanterie, benevens 6 artilleristen tot bediening van twee handmortieren van $11^1/_2$ duim van het garnizoen van Tebing-Tingie; de van Palembang en Lahat medegebragte 55 man infanterie en 25 pradjoerits, en mitsdien in het geheel uit 160 bajonetten en 6 artilleristen met 2 handmortieren. De daarbij ingedeelde officieren waren:

De kapitein C. Meijer, militaire kommandant en civiele gezaghebber te Tebing-Tingie.

De 2de luitenant Willekes (1), van het garnizoen te Tebing-Tingie.

De 1ste luitenant Schmit (2), mijn adjudant.

De Inlandsche 2de luitenant Sodiwongso (3).

De officier van gezondheid der 3e klasse J. B. Klee (4).

---

(1) In den rang van 2den luitenant, als een gevolg van een bij dien togt bekomen schotwond in het been, gepensionneerd.
(2) Den 20sten Febr. 1852, door het omslaan van een vaartuig op de Moesie verdronken.
(3) Thans gepensionneerd.
(4) Ten gevolge van twee lanssteken op dezen togt gesneuveld.

Digitized by Google

Bovendien vergezelden mij nog de kontroleur VAN DEN BOSSCHE, de Tommongong ASTRA DI RADJA MOKSIEN met zijne beide zonen en eenige gewapende volgelingen.

De op Tebing-Tingie aanwezige hoofden uit de Ampat-Lawang en een paar hoofden uit de Kikim gingen mede.

300 Koelies droegen eenige reserve-munitie, voor 4 dagen vivres en de bagage der kleine kolonne.

Te Tebing-Tingie bleven nog ± 150 man, waaronder een 40tal zieken achter.

Naar Goenoeng-Mereksa leidde slechts één weg, die zich evenwel bij de doesson Oeloe Menkoeda in tweeën scheidde, en zich een uur voor Goenoeng-Mereksa weder vereenigde. Tot Oeloe Menkoeda ± 9 Engelsche mijlen van Tebing-Tingie, ging de weg langs den linker oever der Moesie. Van dáár het eene deel van den weg volgende, moest men de Moesie overtrekken en de hooge bergketen Pradoean Boengoer genaamd, beklimmen; het andere deel volgde nog een aantal mijlen den linker oever der Moesie, tot aan de doesson Lampar, alwaar men mede de Moesie moest oversteken en den bergrug Pamatang Kambing overgaan. Dit tweede deel van den weg volgende, moest men vóór dat men te Lampar kwam, de doesson Oedjong Ali voorbijtrekken, voor welke de muitelingen bezig waren zich te versterken. — Door deze versterking zouden zij dus den eenen weg afsluiten, en op den anderen, het overgangspunt over de Moesie bij Oeloe Menkoeda bedreigen.

De bergketen die men, aan de overzijde der Moesie zijnde, moest overtrekken, was op beide wegen ruim 2000 voeten hoog, begroeid met maagdelijk woud. Die over de Pradoean Boengoer was de kortste en werd daarom gekozen.

De Moesie was op de beide punten van overgang 90 à 100 Ned. ellen breed. Noch te Oeloe Menkoeda, noch te Lampar bevonden zich middelen om met eene kolonne troepen en bagage de rivier, welke een zeer snellen stroom had en te diep was om doorwaad te kunnen worden, over te komen. Op beide plaatsen waren alleen een paar kleine praauwtjes (uitgeholde boomstammen), aanwezig, geschikt om enkele reizigers over te zetten, doch die voor de kolonne niet konden dienen. Men vernam echter dat er wilde bamboes en rotting in de nabijheid van Oeloe Menkoeda groeide, waarmede men een vlotbrug meende te maken.

Den 26sten Junij, den dag nadat des namiddags de tijding ontvangen was dat de muiters zich te Oedjong Ali wilden vestigen, rukte de als boven zamengestelde kolonne, des morgens om 9 uren, naar Oeloe Menkoeda op. De weg liep langs den rivieroever bergop- en bergafwaarts; verscheidene kleine

Digitized by Google

bergstroomen, welke dwars over den weg in de Moesie uitliepen, moesten doorwaad worden. Om 2 ure in den namiddag kwam men te Oeloe Menkoeda aan. In de doessons, waar men door- of langs trok, was de bevolking aanwezig. Ook Oeloe Menkoeda was bevolkt, doch het doessonshoofd afwezig. De kolonne werd in eenige daarvoor leeg gemaakte huizen van de doesson gehuisvest, en de noodige wachten en posten werden uitgezet.

Aangezien besloten was geworden om den kortsten weg te nemen, zoo moest hier de Moesie worden overgetrokken, en werd het noodige onderzoek bevolen naar bamboes en rotting, om eene vlotbrug te kunnen slaan. Beide materialen werden in genoegzamen voorraad in het wild groeijende gevonden. De hoofden en koelies werden mitsdien nog dadelijk uitgezonden om het benoodigde te kappen, en aan te voeren bij de plaats alwaar de brug moest worden gelegd. De nacht werd rustig doorgebragt.

Den volgenden dag werd besloten om met het grootste gedeelte der kolonne naar Oedjong Ali te trekken, ten einde, zoo de muiters daar waren, hen te verdrijven en te beletten aan de geprojecteerde versterking door te werken, terwijl de bagage en de koelies, onder dekking van een detachement, te Oeloe Menkoeda zouden achterblijven. De Koelies zouden, onder toezigt van een geschikt hoofd, de vlotbrug in gereedheid brengen

Het mag voor velen mijner lezers eenigzins zonderling schijnen, dat men het slaan eener brug over eene snelstroomende rivier, hetgeen als eene zeer gewigtige oorlogsoperatie moet aangemerkt worden, zoo maar aan Koelies opdroeg. In Indië bestaan echter geen troepen, die bijzonder tot die operatiën bestemd zijn, en zouden, al waren zij er ook, toch niet aan iedere kleine kolonne kunnen worden toegevoegd. Wijders was het hier de bedoeling om een bamboezen vlotbrug te maken, welke de Inlander in die streken dikwijls tot eigen gebruik maakt, en met welk werk hij dus bijzonder bekend is.

Om 6 uren in den ochtend rukte de kolonne naar Oedjong Ali op; de weg was bijzonder moeijelijk door zijne glibberigheid, bij het gaan van berg op en berg af. Vooral ging de beklimming van den berg Riak Penjamoen met vele bezwaren gepaard, zoodat men zich gelukkig mogt achten, daar geene vijanden te vinden. Men vond alleen het bosch, op de plaats alwaar men de versterking dacht op te rigten, omgekapt, doch aan de versterking zelve was men nog niet begonnen. De doesson Oedjong Ali binnenrukkende, vond men haar geheel door de bewoners verlaten.

Het vlugten der inwoners bewees genoegzaam hunne schuld, zoodat zij met regt konden gestraft worden. Niets kon ons beletten hunne huizen te verbranden, doch, na overleg met de hoofden van de Ampat-Lawang, werd

Digitized by Google

besloten hen te sparen, en te doen aanzeggen dat zij naar hunne doesson konden terugkeeren en hun geen leed zoude geschieden, mits zij zich aan het wettig gezag onderwierpen.

Terwijl wij nog te Oedjong Ali vertoefden om eenige rust te genieten, kwamen er twee zendelingen van den Pangeran van Moeara Pinang en *Radja* Tiang Alam. Zij bragten het berigt dat deze beiden den Resident wenschten te ontmoeten om hunne onderwerping aan te bieden; dat zij aan geen wederstand dachten en gaarne zijne bevelen zouden gehoorzamen. Aan de opregtheid hiervan werd echter zeer getwijfeld. Waarschijnlijk verrast door het spoedig oprukken der kolonne, besloten zij, door het zenden van personen met aanbieding van onderwerping, den opmarsch te stuiten of ten minste te vertragen, om zoodoende tijd te winnen tot eene betere verdediging. Was de aanbieding ernstig gemeend, dan kon die ook te Goenoeng Mereksa ontvangen worden. Buitendien kreeg men berigt dat daar alles tot onze goede ontvangst door Paraipa, zoon van den Pangeran Hadjie was in gereedheid gebragt, en ook eenige vivres waren verzameld.

De zendelingen van den Pangeran van Moeara Pinang en *Radja* Tiang Alam werden diensvolgens teruggezonden, met opdragt, aan hen mede te deelen, dat hunne aanbieding en onderwerping met genoegen ontvangen was, en ik hen te Goenoeng Mereksa zou ontvangen.

De kolonne kwam denzelfden dag te Oeloe Menkoeda terug en wij vonden de brug reeds over de Moesie geslagen. Eene beschrijving hoe zoodanige brug geslagen wordt zal zeker niet overbodig worden geacht. Zoodanige brug is wel niet geschikt tot het vervoer van zware lasten, bijv. zwaar geschut zou er niet over kunnen worden gebragt, doch menschen, paarden en niet te zware bagage, kan, zoo zij goed geslagen is, met gemak er over trekken.

Het eerste wat men te doen heeft, is het aan de overzijde brengen van een zwaar, dik rottingtouw, waaraan de geheele brug moet bevestigd worden. Hier geschiedde zulks door de kleine praauwtjes die er zich bevonden; doch wanneer er geen kleine praauwtjes geweest waren, had zulks door middel van kleine vlotjes, welke men bovenstrooms laat afdrijven, of al zwemmende moeten geschieden, en is dikwijls met groot levensgevaar gepaard. In stede van den overkant te bereiken, wordt men wel eens door den sterken stroom medegesleept en kan op de rotsen en steenen welke zich in de rivier bevinden, verpletterd worden. Zoodra het dikke sterke rottingtouw aan de overzijde is, wordt het aan beide oevers zoo sterk mogelijk bevestigd, waartoe men veelal van zware boomen gebruik maakt. Het touw blijft 2 à 3 voeten boven den waterspiegel verheven.

Digitized by Google

Daarna maakt men van de gekapte bamboezen, kleine vlotten van 12 à 15 stuks ieder, die waaijersgewijze zijn aaneengebonden, en met het smalle einde tegen den stroom, door middel van ringen uit dunnere rottingtouwen zamengesteld, aan het dikke rottingtouw worden vastgelegd, zoodanig dat die vlotten op het water drijven. Het aantal vlotten regelt zich naar het draagvermogen van de bamboes, en moet zoodanig wezen, dat de vlotten en de daarop gemaakte vloer wanneer er een zekere last op komt, niet onder water worden gedrukt. Zoodra nu een genoegzaam aantal vlotten, met tusschenruimten aan het rottingtouw bevestigd, de geheele breedte van de rivier beslaat, worden op het breede gedeelte dier vlotten, bamboezen leggers, 4 of 5, of zoo veel meer als noodig blijkt te zijn, vastgebonden, en daarover dubbele, van bamboes gevlochten sassaks of horden gelegd en aan de leggers verbonden, waarmede de brug is afgewerkt. Merkt men dat de brug door den stroom te veel wordt weggetrokken, zoodat het groote rottingtouw te veel te lijden heeft, dan bindt men nog eenige sterke touwen op verschillende plaatsen van de brug, dien men stroomopwaarts op beide oevers aantrekt en bevestigt. Het leggen en vasthechten der vlotten aan het rottingtouw, vereischt veel behendigheid en voorzigtigheid. Gewoonlijk geschiedt zulks al zwemmende.

Dat zoodanig zamengestelde brug met bedaardheid en omzigtigheid moet worden overgetrokken, laat zich gemakkelijk begrijpen. Gewoonlijk geschiedt zulks man voor man, met een paar passen tusschenruimte. Zij voldoet intusschen aan het doel wat men zich voorstelt.

De opmarsch naar Goenoeng Mereksa zou nu op den volgenden dag, den 28sten Junij plaats vinden. De Pangeran Hadji verzocht eenige uren vooruit te gaan, om te zien of in zijne doesson alles tot ons verblijf in gereedheid was gebragt en Mas Agaes Naroedin, schrijver bij den civielen gezaghebber van Tebing-Tingie, in die streken zeer gezien, zou hem tot hetzelfde einde vergezellen. Beiden vertrokken met het aanbreken van den dag.

De kolonne begon om 6 uren den overtogt over de brug, en had eerst om 8 uren met hare bagage den steilen oever aan de overzijde beklommen.

De weg liep afwisselend door open terrein en ligt bosch, over en langs min of meer steile heuvels. Aan den voet van het hooge gebergte wat overgetrokken moest worden, doorwaadde men eerst eene kleine rivier, en beklom vervolgens, door donker maagdelijk woud, den steilen bergrug, één voor één, langs een moeijelijk en steenachtig voetpad.

Aan het hoofd der kolonne marcheerden de medegenomen 25 pradjoerits, vervolgens een detachement militairen van 20 man. Zij maakten de voorhoede uit, onder bevel van den 1sten luitenant-adjudant Schmit. Hierop

Digitized by Google

volgde de divisie van het garnizoen van Tebing-Tingie, sterk 80 man, onder bevel van kapitein MEIJER en de 2e luitenant WILLEKES, hebbende de beide handmortieren met hunne munitie tusschen zich. Daarop kwam de ambulance en de bagage, gedekt door eene wacht, terwijl de achterhoede door een detachement van 25 man, onder den Inlandschen 2en luitenant SODIWONGSO werd gevormd. De verschillende hoofden en ook die van de Ampat-Lawang, kwamen achter de kolonne aan. Alleen eenige vertrouwde Inlanders bevonden zich bij mij en de kontroleur VAN DEN BOSSCHE achter de voorhoede.

Stap voor stap trok men onder verschillende gewaarwordingen, langs den donkeren en moeijelijken weg voorwaarts. Dikke groote boomwortels, waar tusschen zich veelal diepe modder bevond, die in de digte schaduw zelden tijd heeft tot opdroogen, maakten het opklimmen nog bezwaarlijker. Hoezeer men in het onzekere verkeerde, of het voorgestelde doel vreedzaam zou worden bereikt, of met de wapens zou moeten worden bevochten, zoo dacht men echter Goenoeng Mereksa zonder vijandige ontmoeting te zullen bereiken.

In deze verwachting, welke door het aanbod van onderwerping van de muiters meer vastheid had verkregen, werden wij echter zeer te leur gesteld. Wij hadden naar gissing 3 à 4 palen afgelegd, toen wij vrij onverwachts de vooruitgezonden Inlandsche schrijver MAS AGAES NAROEDIN ons te gemoet zagen komen. Met een ontsteld gelaat deelde hij ons mede, dat de aangeboden onderwerping niet ernstig gemeend was, maar waarschijnlijk was beproefd om tijd te winnen; dat hij op omtrent 2 palen van de plaats alwaar de kolonne zich nu bevond op 200 muiters gestooten had, die onder bevel van een der onderhoofden van Moeara Pinang, zich in eene van boomstammen in der haast opgeworpen versterking genesteld hadden, om ons den doortogt te betwisten; dat men hem bijna het leven had benomen, doch hem eindelijk terug had laten gaan. De Pangeran HADJIE had men ongehinderd laten passeren. Hij deelde verder mede, dat de versterking op den rand eener steilte lag, en het hout wat zich daarvoor bevond tot op ongeveer 50 passen afstands was weggekapt om een vrij uitzigt te hebben, en door ravijnen niet omgetrokken kon worden. Ook bevond zich nog eene soort van verhakking voor de borstwering.

Ofschoon dit berigt zeker niet verwacht werd, bewees het, dat de twijfel, die nopens de goedgemeende onderwerping van den Pangeran van Moeara Pinang en *Radja* TIANG ALAM gekoesterd was geworden, niet ongegrond was geweest, en deze beide muiters, met het aanbod van die onderwerping, zeker slechts tijd hadden zoeken te winnen.

Digitized by Google

De doortogt moest geforceerd worden en de marsch werd onverwijld voortgezet.

Aan den 1sten luitenant-adjudant Schmit, werd de last gegeven, om zoodra hij de versterking in het oog kreeg, ze met de voorhoede zonder aarzelen te bestormen. Volgens mijn gevoelen was dit de zekerste weg haar zonder veel verlies te bemagtigen. Men kon toch aannemen, dat de versterking als in haast opgerigt, nog niet veel te beduiden zou hebben. De kapitein Meijer zou met het eerste peloton zijner divisie die beweging ondersteunen. De rest der kolonne zou in reserve blijven; van de handmortieren vreesde men door het hooge geboomte en het daaruit ontstane beperkte uitzigt geen gebruik te kunnen maken.

Na gedurende een uur in de diepste stilte en zoo digt opgesloten, als het smalle voetpad zulks veroorloofde, te zijn door gemarcheerd, vielen plotseling eenige geweerschoten die hol door het bosch weêrgalmden, en kort daarop door meer geweervuur en schoten uit lilla's (draagbare kleine kanonnen) werden gevolgd. Men was dus voor de versterking gekomen, welke echter nog slechts door de voorste manschappen kon gezien worden. De 1ste luitenant-adjudant Schmit, zijne voorste manschappen als tirailleurs gebruikende, liet de verhakking opruimen en stormde, gedachtig aan den ontvangen last, zonder aarzelen met zijne overige manschappen op den vijand los, en nam de versterking in den eersten aanloop. Wij kregen daarbij slechts één gewonde pradjoerit, die een kogel in den arm bekomen had. Sporen bloed bewezen dat de vijand meer verlies had geleden. De borstwering werd vernield.

Na het nemen van eenige rust, werd de marsch met omzigtigheid voortgezet.

Door het digte bosch en de zekerheid welke men bekomen had van de muiters vóór zich te hebben, werd dit geboden. Onderscheidene keeren werden wij aan zijne nabijheid herinnerd, door de geweerschoten die op de kolonne werden gelost. De weg klom al hooger en hooger, somtijds vrij steil, tot dat men, tegen 2 uren in den namiddag, het hoogste punt bereikt hebbende, de kolonne in eene vrij goede positie eenige rust kon doen genieten.

De marsch werd nu meer dalende vervolgd, en tegen 4 uren kwam men aan een kleinen bergstroom, buiten den rand van het bosch. Ingevolge mededeeling van vertrouwde Inlanders, was Goenoeng Mereksa nog tamelijk ver gelegen en kon niet voor den nacht worden bereikt; het was dus zaak om naar logies om te zien, en na rond gezocht te hebben, vond men die in eenige verlaten bamboezen woningen, gezamentlijk den naam van *talang*

Digitized by Google

(gehucht) Roel dragende. Dat gehucht was verlaten, omdat het doel waarvoor het was opgerigt, niet meer bestond; gewoonlijk toch worden dergelijke gehuchten in de Palembangsche binnenlanden opgerigt bij bouwgronden, die men door het omkappen van het bosch ontgint. Zoodra de vruchtbaarheid dier gronden merkbaar vermindert, hetgeen na een gebruik van drie jaren gewoonlijk plaats vindt, worden die bouwgronden en het daarbij geplaatste gehucht verlaten, en men ontgint weder een ander stuk boschgrond.

Na zich zoo goed mogelijk in de verlaten huizen gevestigd te hebben, werden de noodige wachten en posten uitgezet. Men ontveinsde het niet, dat een nachtelijke aanval zeer onder de mogelijkheden behoorde, ja er werden ons mededeelingen gedaan, die, indien zij juist waren, den toestand der kolonne bedenkelijker maakten, en bewijzen zouden dat een onweder boven haar hoofd zamentrok. Eenige onzer meest vertrouwde volgelingen kwamen ons in het geheim mededeelen, dat onder de bij ons zijnde hoofden van de Ampat-Lawang verraad schuilde. Immers zouden zij aan onze koelies, terwijl de voorhoede dien morgen slaags was, hebben gezegd: »Smijt die goederen die gij draagt maar weg, want uw heer »krijgt thans toch een pak slaag;" ja zelfs zou het voornemen hebben bestaan om de koelies met de lans af te maken. Ofschoon men geloofde, dat ons dit, naar inlandsche wijze, wel wat vergroot was medegedeeld, zoo was er toch zeker een gedeelte van waar. Schuilde er verraad bij de hoofden van de Ampat-Lawang, dan kon de voorgenomen taak te zwaar voor de kolonne worden. Was de medegenomen magt sterk genoeg om de marga Moeara Pinang tot reden te brengen, zij was niet opgewassen tegen de geheele Ampat-Lawang. Men was evenwel te ver gegaan om terug te kunnen keeren, en kon zulks ook niet doen, zonder de rust in de waagschaal te stellen. Ik liet des avonds de aanwezige hoofden bij mij bescheiden, sprak met hen over velerlei zaken, en trachtte hunne gevoelens te doorgronden, zonder echter daaromtrent veel resultaat te bekomen.

De maatregelen om ons tegen een mogelijken overval te dekken, werden verdubbeld; gelukkig was het terrein nog open, en leverde op ruimen afstand een vrij uitzigt. Des avonds en een groot gedeelte van den nacht regende het sterk, doch het bleef overigens rustig.

Des morgens vroeg ging de togt voort naar Goenoeng Mereksa. — Men was, indachtig aan hetgeen ons nopens de hoofden was medegedeeld, niet zonder vrees, dat men die doesson niet in vrede zou binnentrekken. De positie van die doesson is zeer sterk; zij lag op het 200 voeten hooge plateau, dat de rivier de Lintang insluit, terwijl die rivier vlak voor de doesson moet

Digitized by Google

overtrokken worden ; de doesson was omgeven door eene borstwering, voorzien van *auwer-auwer* (doornbamboes) en eene gracht. Werd ons mitsdien het binnentrekken der doesson betwist, dan kon het eene harde, zoo al niet onoverkomelijke taak worden om daar binnen te komen.

De marsch ging nu weder bergop dan bergaf, langs een modderig voetpad, door hoog bosch, waar de zon bijna niet doordrong.

De stemming waarin de togt voortgezet werd, was niet vrolijk. Een bekend gevaar kan men met een opgeruimd gemoed te gemoet treden, doch een gevaar waarvan men den omvang niet kon gissen, wat in het verborgene schuilt, drukt het gemoed en veroorzaakt eene onaangename spanning. De stemming werd niet beter, toen uit het diepe bosch weder eenige geweerschoten op het hoofd der kolonne werden gelost, waarbij de Europesche fuselier Withaar, door een kogel in het hoofd getroffen, dood nederviel. Later ontvingen wij nog een salvo, gelukkig zonder iemand te treffen. De daders werden niet gezien, ja het gelukte evenmin aan eenige uitgezonden patrouilles iets te ontwaren. Het terrein waarop wij ons nu bevonden, behoorde, voor zooveel wij wisten, tot de doesson Goenoeng Mereksa ; het kwam ons vreemd voor, dat op het grondgebied van den Passirah die ons zou ontvangen, geweerschoten op de kolonne werden gelost, en eene vijandige ontvangst in die doesson werd meer en meer waarschijnlijk.

Nadat wij nog eenigen tijd waren doorgemarcheerd, werden wij evenwel eenigzins verrast door het verschijnen van Paraipa, zoon van den Pangeran Hadjie, die ons namens zijn vader te gemoet kwam, om ons verder te geleiden. Op onze vraag wat die geweerschoten beduidden, zeide hij zulks niet te weten, doch dat hij veronderstelde dat eenig volk, behoorende tot de bende van *Radja* Tiang Alam, die in het bosch aan het ronddwalen waren, die schoten hadden gedaan. Aan de rivier de Lintang komende, vonden wij daar den ouden Pangeran zelf, met zijne hoofden om ons te ontvangen. Bamboezen vlotten waren in gereedheid gebragt, waarmede wij de rivier werden overgezet, en op eene vriendschappelijke wijze leidde men ons de doesson binnen, alwaar de kolonne om 10 uren geheel vereenigd was.

De gedachten welke wij omtrent een verraad van dien Pangeran gekoesterd hadden, moesten hierdoor wel gewijzigd worden. Immers was het ons bekend, dat eens binnen eene doesson ontvangen zijnde, de voorouderlijke zeden en instellingen der Palembangsche binnenlanden medebrengen, dat men er dan volkomen veilig is. Moesten wij ons derhalve meer gerustgesteld gevoelen, toch vonden wij het vreemd van geen vrouwen of kinderen in de doesson te zien, maar wel een zeer groot aantal mannen,

Digitized by Google

zeker 4 of 5 maal meer dan het getal mannelijke bewoners van de doesson bedroeg, en die de troepen met onbeschaamde en drieste blikken bekeken.

De troepen werden in de balei, — zijnde in iedere doesson een soort van publiek gebouw, waarin de hoofden vergaderen en vreemdelingen worden ontvangen, — gehuisvest, en de officieren trokken bij de hoofden in.

Onderzoek doende naar den stand van zaken in de marga Moeara Pinang, werd mij medegedeeld, dat *Radja* Tiang Alam en de Pangeran van Moeara Pinang, zich met eene groote bende gewapend volk, op de grenzen der marga in eenige daar opgerigte versterkingen ophielden.

Eenige maatregelen van voorzorg werden tegen een mogelijken aanval genomen. Eenige zeer vertrouwde binnenlanders, behoorende bij den kontroleur van den Bossche, gingen de verschillende huizen van de doesson binnen, om meer van den stand der zaken, zoowel binnen als buiten de doesson, te trachten uit te vorschen. Zij kwamen ons mededeelen, dat in alle huizen zeer sterk amfioen werd gerookt, hetgeen het wantrouwen vermeerderde, want gewoonlijk rookt de Inlander den bedwelmenden amfioen, als hij zich tot eene moeijelijke onderneming voorbereidt.

De kolonne bevond zich reeds 1½ uur in de doesson en tot nog toe was alles rustig gebleven, zoodat wij ons begonnen te vleijen, dat althans heden niets zou gebeuren, en wij ons aan de rust, welke wij na de doorgestane vermoeijenissen zoozeer behoefden, konden overgeven. Doch ook deze keer hadden wij misgerekend. Paraipa kwam ons aanzeggen, dat *Radja* Tiang Alam en de Pangeran van Moeara Pinang, vergezeld van eene menigte verzameld volk, regtstreeks op Goenoeng Mereksa aanrukte.

Onmiddellijk liet ik appel slaan. Ik had nog even den tijd om mij met mijnen adjudant, den 1sten luitenant Schmit, met den kontroleur van den Bossche, den Tommongong Astra di Radja Moksien en zijne beide zonen en 55 man infanterie naar buiten te begeven, en deze laatste gedeeltelijk en tirailleur en gedeeltelijk gesloten op te stellen, toen wij een groote linie volk, 7 à 800 man, met snellen pas zagen naderen. De beweging werd door eenig kreupelhout gemaskeerd; overigens was het terrein een effen en vlak grasveld. Op het zien dezer groote menigte volks, werd nog de last gezonden om ook de pradjoerits naar buiten te doen komen, doch de andere troepen, nog ± 90 man sterk, onder den kapitein Meijer en den luitenant Willekens binnen de doesson te doen blijven. Deze laatste maatregel heeft, zooals blijken zal, het behoud der kolonne verzekerd.

De vijand marcheerde intusschen met denzelfden snellen pas, zonder een enkel schot te doen, op de weinige soldaten in. Om niet overhoop te worden geworpen, liet ik, toen hij nog ongeveer 300 passen van ons af was,

Digitized by Google

door de tirailleurs het vuur openen. Dit had de uitwerking dat hij halt hield, doch onmiddellijk ons vuur uit een groot aantal geweren beantwoordde, en onder begunstiging van dat vuur en gedekt door het kreupelhout, een troep van 150 à 200 lansdragers detacheerde, die zich zonder orde of regelmaat, doch als dolle menschen met gevelde lans, op de tirailleurs wierpen. De tirailleurs weken terug, en door de tienvoudige overmagt was ik met de buiten de doesson opgestelde troepen mede verpligt tot tegen den buitenrand der doesson terug te gaan, alwaar het gevecht woedend werd voortgezet.

De bovengemelde lansdragers drongen bij die gelegenheid, door verschillende openingen, welke zich in de borstwering bevonden, alsmede door een der poorten de doesson binnen en raakten met de daar binnen zijnde troepen in gevecht. Bij hen voegden zich nu de in de doesson zijnde personen wier bedoelingen wij hadden gewantrouwd. Uit de meeste huizen werd dadelijk een moorddadig vuur op ons geopend.

De kapitein Meijer had het eene peloton, onder den luitenant Willekens, gelast, den vijand uit de doesson te verdrijven, en bleef met het andere op één gelid in een kring geschaard, in reserve staan. Behalve een aantal dooden en gewonden, werd ook de luitenant Willekens gevaarlijk in het been gewond, desniettegenstaande hield het peloton, ondersteund door het hoofd van Savengnaga uit de Kikim en zijne volgelingen, dapper stand.

De toestand der kolonne was nu zeer hagchelijk. Door een groote overmagt aan alle zijden woedend besprongen, kon zij alleen hopen door hare meerdere dapperheid en standvastigheid daaruit te worden gered. Door den aanval binnen de doesson, welke alleen mogelijk was geworden omdat er verraders in waren, kon over de reserve onder den kapitein Meijer niet worden beschikt. Ieder deel der kolonne moest trachten zich-zelf zoo mogelijk staande te houden. In korte oogenblikken werden aan mijne zijde gedood of gewond, de beide zonen van den Tommongong, mijn ordonnans en een mijner oppassers. De kontroleur van den Bossche schoot eigenhandig een der muiters neder, die tot vlak voor hem en mij was doorgedrongen. Onder begunstiging van, zooals later bleek, daartoe vooraf gegraven kuilen, waarvan de aarde naar onze zijde was geworpen, hadden de vijandelijke geweerdragers een juist schot op de kolonne. Binnen de doesson werd de toestand nog moeijelijker, door dat de hoofden van de Ampat-Lawang aan de troepen toeriepen: van niet te schieten en zich onder hunne bescherming te stellen, hetgeen wijsselijk door den kapitein Meijer niet alleen niet werd ingewilligd, maar hun werd toegeroepen: dat zij zich verwijderen moesten uit de nabijheid der troepen, zoo zij niet aan het vuur van deze blootgesteld wilden worden.

Digitized by Google

Zoowel buiten als binnen de doesson werd aldus het gevecht, hoezeer de kolonne een aanzienlijk verlies geleden had, met volharding door de onzen voortgezet. De koelies hadden zich uit de voeten gemaakt, en dit kon onzen toestand nog hagchelijker maken, indien niet spoedig eene gunstige verandering plaats vond. De dapperheid en volharding der troepen was intusschen niet zonder uitwerking gebleven; de vijand toch had mede veel volks door ons vuur en onze bajonetten verloren. Alom lagen lijken van hem verspreid, en hij kon wel ontwaren, dat hij ons niet verdelgen kon, zonder dat nog een menigte slagtoffers zouden vallen. Dit had reeds den ijver van menigeen doen verflaauwen, en het kwam mij voor dat de magt des vijands, waarschijnlijk door het afdruipen van velen, reeds aanmerkelijk verminderd was, en dat misschien eene krachtige poging onzerzijds kon toebrengen om hem geheel het veld te doen ruimen. — Eene voorwaartsche beweging werd diensvolgens bevolen, waarbij het den troepen niet alleen gelukte den vijand de doesson uit te drijven, maar hem buiten de doesson nog een groot eind te vervolgen.

Zoo eindigde een gevecht, waarbij de kolonne aan den rand van haren ondergang was geweest. Het aantal muiters, 't welk met diegenen welke zich binnen de doesson bevonden, misschien op 1200 kon worden geschat, bewees dat wij hier niet alleen met de marga Moeara Pinang hadden te doen gehad, maar dat ook volk uit de andere marga's zich bij *Radja* Tiang Alam had gevoegd. Waarschijnlijk had men, opgewonden door den amfioen en de toovermiddelen van *Radja* Tiang Alam, welke immers onkwetsbaarheid konden voortbrengen, ons als eene gemakkelijk te verdelgen prooi beschouwd. De waarschuwing welke ons door Paraipa gewerd, en waardoor wij tijd vonden om ons min of meer op het gevecht voor te bereiden, geschiedde waarschijnlijk met het doel om ons te nopen de doesson uit te trekken. Hierdoor toch konden wij vernield worden, zonder dat aan de oude *adat* te kort gedaan werd. Men had ons dan zeker van uit de doesson in den rug aangevallen, en dan zou de kolonne op het open veld, zonder eenig steunpunt te bezitten, zich zeker niet zoo goed hebben kunnen staande houden. De maatregel om het grootste gedeelte der kolonne binnen de doesson te plaatsen, heeft dus, zooals ik hierboven aanmerkte, tot het behoud der kolonne veel toegebragt. Ofschoon ieder deel afzonderlijk door eene groote overmagt werd aangegrepen, bleef toch onze rug beschut en hadden wij aan de huizen en de borstwering eenige steunpunten. Daarenboven zijn er waarschijnelijk nog velen geweest, die uit eerbied voor de oude *adat* ons niet zoo openlijk hebben durven aanvallen.

Dat er verraad in het spel was kon als zeker worden aangemerkt, ook

Digitized by Google

dat de hoofden daarin deelden, kon als zedelijk, zoo al niet als wettiglijk bewezen beschouwd worden. Zij hadden zekerlijk niet dadelijk aan het gevecht tegen ons deelgenomen, doch de toeleg om ons te Goenoeng Mereksa te overvallen, moet hun bekend geweest zijn. Niet veel minder bijgeloovig en ligtgeloovig dan hunne onderhoorigen, dachten zij dat het aan de wondergaven van *Radja* Tiang Alam gelukken zou de kolonne te verdelgen, doch toen zij ontwaarden dat wij ons niet zonder succes verdedigden, besloten zij misschien den uitslag af te wachten, bevorens te beslissen, welke partij zij zouden kiezen.

Door het afslaan van den overmagtigen vijand, waren wij wel aan een oogenblikkelijk gevaar ontkomen, doch de toestand der zaken was daardoor niet veel beter geworden. Aan eene bevrediging van de marga Moeara Pinang met de middelen die wij bezaten, viel nu moeijelijk meer te denken, en het verstandigste was nu zeker te trachten, de kolonne, op de voor onze belangen meest voordeelige wijze, te redden uit den *guet-apens*, waarin wij gevallen waren.

Met diep leedwezen werd na het gevecht opgemerkt, dat wij onzen officier van gezondheid verloren hadden. De ongelukkige Klee werd achter een der huizen, getroffen door twee lanssteken, waarvan een door het hart, dood gevonden. Hierdoor bleven onze talrijke gewonden zonder hulp.

Wij hadden bij het gevecht verloren:

aan gesneuvelden. 8
„ gewonden. 18

totaal. . . 26, hetgeen voor eene zoo kleine magt aanzienlijk moet genoemd worden.

Dit verlies en vooral dat van onzen officier van gezondheid, verboden alle verdere offensieve operatiën. Behalve dat wij zekerlijk vele nieuwe gekwetsten zouden bekomen hebben, zou de kolonne, nu Goenoeng Mereksa door het verbreken der oude *adats*, geen veilig steunpunt meer was, en op de trouw van het hoofd niet meer kon worden gerekend, een zóó sterk detachement tot dekking van de gekwetsten en de bagage moeten achterlaten, dat het restant niet veel zou hebben kunnen uitrigten.

Onze koelies waren, op 50 na, die uit de aan de Ampat-Lawang grenzende afdeeling Kikim afkomstig waren, teruggekomen. Deze 50 waren, ingevolge nader bekomen berigten, tot *Radja* Tiang Alam overgeloopen. In het bezit van transportmiddelen zijnde, was eene retraite, welke waarschijnlijk niet dadelijk zou worden verontrust, misschien wel een goed middel om uit onze moeijelijke positie te geraken, doch zij was voorzeker

Digitized by Google

het sein geworden voor een openbaren opstand, niet alleen in de Ampat-Lawang, maar waarschijnlijk ook in de aangrenzende districten. Zij mogt dus alleen als uiterst middel worden beproefd. Bovendien zou zij ook niet zoo gemakkelijk uitgevoerd zijn geworden, want wij kregen berigt dat de brug over de Moesie, bij Oeloe Menkoeda, over welke onze terugtogt zou moeten geschieden, niet meer bestond, maar, hetzij door het aanwassen van het water was weggeslagen, of door kwaadwilligen afgesneden.

Zonder het denkbeeld van een terugtogt geheel ter zijde te stellen, besloot ik diensvolgens vooreerst te blijven, en te trachten door het aannemen van eene ferme houding de muiters ontzag in te boezemen.

Een brief werd voor den tijdelijken militairen kommandant van Tebing-Tingie, den 1sten luitenant Heisterkamp (1), in gereedheid gebragt, waarbij hij gelast werd het bamboezen kampement te verlaten en de troepen in het gedeeltelijk reeds voor huisvesting geschikte, in aanbouw zijnde steenen defensief kampement te doen trekken, en vervolgens met 50 man van het garnizoen en de te Tebing-Tingie aanwezige koelies voor de genie, naar Oeloe Menkoeda te gaan en een nieuwe vlotbrug over de Moesie te slaan.

De hoofden van de Ampat-Lawang werden bijeengeroepen. Onbewinpeld werd hun mijne bevreemding over het gebeurde te kennen gegeven. »Onder verzekering van eene goede ontvangst," werd hun gezegd, »was de kolonne te Goenoeng Mereksa binnengetrokken en evenwel waren wij binnen de doesson aangevallen. Geen moeite zou het ons kosten die doesson, als eene regtmatige straf voor het ondervonden verraad, te vernielen, doch aangezien het onze bedoeling was vrede en rust te brengen, zou daarvan althans vooreerst worden afgezien; dat wij echter in geen geval Goenoeng Mereksa dachten te verlaten, bevorens *Radja* Tiang Alam en de Pangeran van Moeara Pinang in onderwerping waren gekomen; dat wij daartoe de ontboden versterking voor de kolonne en een nieuwen officier van gezondheid zouden afwachten, als die onderwerping niet vroeger plaats vond; dat, aangezien wij te Goenoeng Mereksa geen veiligheid hadden gevonden en op hun invloed niet meer konden bouwen, wij van nu af ons zelven zouden bewaren; dat daarom alle personen, die zich nog in de doesson bevonden en daar niet te huis behoorden, zich dadelijk daaruit moesten verwijderen; dat alleen de hoofden en eenige hunner vertrouwde volgegelingen zouden blijven; dat verder de doesson, voor zoover zij dit nog niet was, in behoorlijken staat van defensie zou worden gebragt."

(1) Thans kapitein, kommandeerende het garnizoensbataillon in de 1e militaire afdeeling op Java.

Digitized by Google

Deze toespraak, met nedergeslagen oogen aangehoord wordende, scheen den verwachten indruk voort te brengen.

Hoezeer wij goed wisten van op geene hulp of versterking voor de kolonne te kunnen rekenen, omdat de in de residentie aanwezige militaire magt daartoe te gering en ook Palembang te ver verwijderd was, om die te kunnen afwachten, zoo konden de hoofden echter de mogelijkheid daarvan moeijelijk berekenen. Zij bezaten tevens de overtuiging, en het gevecht van den dag had hun zulks genoegzaam bewezen, dat de geheele weerbare magt van de Ampat-Lawang niet in staat zou zijn, om ons uit Goenoeng Mereksa te verdrijven.

Wel is waar hadden wij geen levensmiddelen in genoegzamen voorraad om lang te kunnen wachten, doch waarschijnlijk zou het hoofd van Goenoeng Mereksa, ons ten minste wel van rijst hebben voorzien; al was het slechts uit vrees, dat wij anders de doesson zouden vernielen. Konden wij dus versterkingen afwachten, dan zou onze wraak gemakkelijk en zeker wezen; onderwierpen zich echter *Radja* Tiang Alam en de Pangeran van Moeara Pinang, dan hadden wij hier niets meer te doen, en was onze aflogt naar Tebing-Tingie zeker.

Het zijn waarschijnlijk deze overwegingen geweest, welke de hoofden van de Ampat-Lawang, althans voor een gedeelte, bewogen hebben, om ons te helpen in het schikken der zaken, waardoor wij eindelijk een veiligen terugkeer der kolonne hebben verkregen.

De handen werden nu aan het werk geslagen, om de zwakke punten der doesson te versterken, en maatregelen te nemen om ons tegen een vernieuwden overval, welke vooral des nachts gevaarlijk en noodlottig kon worden, te vrijwaren.

De hierboven bedoelde brief aan den tijdelijken militairen kommandant van Tebing-Tingie, werd gelukkig nog langs de Lintang (1) op een vlot afgezonden. Eene poging om een duplicaat over land door te krijgen, mislukte, als zijnde de communicatie reeds gestremd. Tegen het vallen van den avond kreeg men berigt dat de vijand zich herzameld had, alle toegangen tot Goenoeng Mereksa reeds had afgesloten en zijn sterkte op 2000 man kon geschat worden.

Des avonds bragten wij, door het begraven onzer gesneuvelden, eene treurige plegtigheid ten uitvoer.

De nacht ging, uitgezonderd het lossen van eenige geweerschoten, rustig voorbij.

---

(1) De Lintang had hare uitwatering in de Moesie.

Digitized by Google

Den volgenden dag, 30 Junij, kwam PARAIPA ons verzoeken, om naar *Radja* TIANG ALAM te mogen gaan. Hij wilde, zooals hij voorgaf, dezen verzoeken, om Goenoeng Mereksa niet aan te vallen, omdat daaruit schade voor zijne doesson kon voortkomen. Waarschijnlijk geschiedde dit echter om *Radja* TIANG ALAM over te halen om zich te onderwerpen en ons veilig te laten aftrekken. Hij kreeg ten antwoord, dat hij kon gaan naar 't hem goeddacht, doch dat het ons onverschillig was, of wij al of niet werden aangevallen.

Een paar uren daaraan kwam hij terug met het berigt, dat het gevecht van den vorigen dag een diepen en voor ons voordeeligen indruk bij de muiters had achtergelaten, en dat *Radja* TIANG ALAM en de Pangeran van Moeara Pinang zich gaarne zouden onderwerpen, mits hun en de marga geen leed geschiedde; dat er bij hen geen voornemen bestond om zich tegen het wettig gezag te verzetten, doch dat zulks was gekomen, omdat men hen voor den resident en zijne voornemens had bevreesd gemaakt, en men het gerucht had verspreid, dat ik was opgerukt, om de marga Moeara Pinang te vuur en te zwaard vernielen.

Hoezeer deze gezegden aan twijfel waren onderworpen, gevoelde ik toch dat het zaak was van die gunstige gevoelens gebruik te maken. Aan den kontroleur VAN DEN BOSSCHE die bijzonder bekend was met de zeden, de taal enz. van het volk, werd opgedragen op de navolgende voorwaarden de onderhandelingen te besturen, als:

1°. Oogenblikkelijke ontruiming en vernieling der door de muiters opgeworpen versterkingen.

2°. Terugkeer der gewapende bevolking naar hare haardsteden.

3°. Verschijning van *Radja* TIANG ALAM en den Pangeran van Moeara Pinang voor den resident.

Na voldoening aan deze voorwaarden, zou de kolonne den terugtogt naar Tebing-Tingie aannemen; zoo niet, dan zou men versterking blijven afwachten. Werd gedurende den terugtogt een enkel geweerschot op de kolonne gelost, dan zou men de overeenkomst als verbroken beschouwen.

Dien dag kwam de Pangeran, hoofd van de marga Lobo Poeding, mij verzoeken om zich buiten de doesson te begeven, ten einde zijn oom, den Raden van Lobo Poeding, die met een talrijk gewapend gevolg aan de overzijde van de Lintang aangekomen was, te gaan ontmoeten. Dit werd hem toegestaan. Met hem verliet ook de Pangeran, hoofd van de marga Tandjong Raija, zonder vergunning, de doesson.

De onderhandelingen werden dien dag op de gestelde voorwaarden voortgezet, doch waren des avonds nog tot geen gewenscht resultaat gekomen.

Digitized by Google

De magt des vijands vermeerderde aanhoudend, en werd toen op 2500 man geschat. Al de marga's der Ampat-Lawang schenen dus hun contingent te hebben geleverd. Men vreesde zeer dat zulks een nadeeligen invloed op de gevoerde onderhandelingen zou hebben.

De nacht ging weder, uitgezonderd het wisselen van eenige geweerschoten, rustig voorbij.

Des morgens ontwaarden wij aan alle zijden gewapend volk de doesson omringen, en een aanval kwam ons waarschijnlijker voor dan het gelukken der onderhandelingen. Onze middelen van defensie werden dus nog eens nagezien. Paraipa, die het meeste belang bij een vreedzamen afloop had, was des morgens weder naar het kamp van *Radja* Tiang Alam vertrokken. Welke beweegredenen hij gebruik heeft, weten wij niet, doch tegen 8 ure kwam hij ons met een verheugd gelaat melden, dat de gestelde voorwaarden waren aangenomen, mits *Radja* Tiang Alam en de Pangeran van Moeara Pinang eene schriftelijke verklaring van mij ontvingen, dat hun voor het gebeurde vergiffenis wierd geschonken. Wantrouwen nopens onze bedoelingen schenen dus voornamelijk den gewenschten uitslag te hebben tegengewerkt. Tegen het geven dier verklaring bestond geen bezwaar, zoo zij de gestelde voorwaarden aannamen; en dat zij op de vergiffenis van het bestuur prijs stelden, kon als een gunstig teeken worden aangemerkt. De gevraagde verklaring werd diensvolgens in dien zin gegeven. Paraipa verzocht wijders dringend, dat de laatste voorwaarde, waarbij de verschijning van *Radja* Tiang Alam en den Pangeran van Moeara Pinang voor den resident werd verlangd, voorloopig niet werd uitgevoerd. Hij vreesde, zeide hij, dat aangezien er ook van 's vijands zijde vele slagtoffers waren gevallen, er door enkele geestdrijvers en heethoofden in hunne familiën, misschien bij die ontmoeting persoonlijke wraak zou uitgeoefend worden, waardoor de herstelde rust weder zou verstoord worden. Uithoofde de *vendettes*, of bloedwraak, bij deze woeste stammen nog zeer in zwang zijn, was de vrees van Paraipa niet geheel ongegrond; doch ik geloof, dat het wantrouwen van *Radja* Tiang Alam omtrent onze bedoelingen en de vrees dat wij hem bij die ontmoeting zouden trachten te arresteren, wel de ware reden van dat verzoek zullen geweest zijn. Ook is het mogelijk, dat de hoofden van de Ampat-Lawang zelve eene ontmoeting tusschen mij en *Radja* Tiang Alam vreesden, omdat het dan natuurlijk tot eene verklaring nopens de oorzaak van zijne handelingen zou gekomen, en het deel dat de hoofden in deze zaak hadden gehad, meer duidelijk uitgekomen zijn.

Het behoorlijk wikken en wegen der omstandigheden, waarin de kolonne zich bevond, en de overweging van het hooge belang dat er in gelegen

Digitized by Google

was, om haar uit hare moeijelijke positie te brengen, bragten mij tot het besluit om van de onmiddellijke uitvoering der laatste voorwaarden af te zien, en zond ik *Radja* TIANG ALAM en den Pangeran van Moeara Pinang eene uitnoodiging om te Tebing-Tingie te komen.

Des namiddags kreeg men berigt, dat de opgeworpen versterkingen vernield waren, en zag men het gewapend volk, hunne geweren in de lucht afschietende, aan alle zijden naar huis trekken.

Ik ontving ook tijding, dat de 1ste luitenant HEISTERKAMP met een detachement van 50 militairen te Oeloe Menkoeda was aangekomen en eene brug over de Moesie had geslagen.

Niets hield ons dus meer tegen, om den terugmarsch naar Tebing-Tingie aan te nemen. Voor onze gewonden, die reeds drie dagen zonder hulp lagen, was zulks ten hoogste noodzakelijk.

De Pangerans van Lobo-Poeding en Tandjong-Raija, die zich verwijderd hadden, waren teruggekomen.

Ofschoon het denkbeeld aan een nieuw verraad zich onwillekeurig bij ons opdrong, werd echter besloten in den vroegen morgen van den 2^den^ Julij, den terugmarsch naar Tebing-Tingie aan te nemen. De hoofden van de Ampat-Lawang ontvingen eene uitnoodiging, om. ingevolge de bestaande gebruiken, mij naar Tebing-Tingie uit te geleiden, hetgeen allen, hoewel sommigen schoorvoetende, aannamen. Door een wakend oog bij dien togt over hen te houden en hen binnen het bereik onzer wapens te laten blijven, was men beter tegen verraad beveiligd.

De marsch op het bepaalde uur aangenomen hebbende, kwam de kolonne, zonder eenige ontmoeting, of zonder in het minst verontrust te zijn geworden, denzelfden dag, des avonds, na een zeer vermoeijenden marsch, op Oeloe Menkoeda aan, van waar wij den 3^den^ Julij Tebing-Tingie bereikten.

De kolonne was dus gelukkig uit den moeijelijken toestand geraakt, waarin zij door verraad gekomen was, en voor verdere gebeurtenissen bewaard gebleven. Naast andere oorzaken, had zij die uitkomst vooral aan hare dapperheid en volharding bij het gevecht van den 29sten Junij te danken.

Zooals wij reeds aanmerkten, was dit voorval slechts het voorspel van den belangrijken opstand, waarmede Palembang later geteisterd is geworden, en waarbij de dapperheid en volharding in het doorstaan van vermoeijenissen, van het Indisch leger, op nieuw schitterend zouden blijken.

Digitized by Google

DENKBEELDEN AANGAANDE DERIVATIE.

Vrij naar een artikel, voorkomende in de Allgemeine Militär Zeitung.

Hoewel KASPAR ZOLLER (of ZOLLNER) reeds omtrent het einde der 15e eeuw (1498?) de getrokken loopen uitvond en de trekken spoedig daarop spiraalvormig ingesneden werden, wist men toch tot voor ongeveer 15 jaren (dus bijna vierde halve eeuw) van de standvastige zijdelingsche afwijking der wentelende projectielen (*derivatie*) zooveel als niets; dat is, men kende haar óf in het geheel niet, óf men schreef de vaak opgemerkte, regelmatige zijdelingsche afwijking altijd ten onregte toe aan de bekende invloeden van den wind, van de eenzijdige verlichting van den vizierkorrel, van het draaijen van 't geweer bij het aanleggen enz. Gedeeltelijk laat zich dit slechts daardoor verklaren, dat men in vroegeren tijd niet op zulke ontzaggelijke afstanden met het geweer schoot, als tegenwoordig, zoodat dan ook de derivatie van de bolronde projectielen, die om hunne as wentelden, en die daaraan, zooals men nu met zekerheid weet, niet zoo sterk onderworpen zijn als de puntkogels, op verre na niet zoo aanzienlijk was. Ten andere kan het ook zijn, dat men een dergelijken invloed der lucht (hetzij als strooming, hetzij als wederstand) voor geheel onmogelijk hield. In die meening wordt men bevestigd, wanneer men ziet, hoe over verscheidene omstandigheden bij het schieten, nog een donkere nevel verspreid ligt, hoewel men zich nu bijna vijf eeuwen met vuurwapens bezighoudt; — maar al te vaak komen op de schietplaats verschijnselen aan den dag, voor welke de meest geoefende schutters geene reden weten te geven.

Sedert de derivatie in Frankrijk bekend werd, heeft men er, zooals welligt onzen lezers bekend is, in Beijeren eene bijzondere oplettendheid aan gewijd, en de verdienstelijke chef van de Koninklijke Militaire geweerfabriek te Amberg, de majoor v. PODEWILS, heeft die zijdelingsche afwij-

Digitized by Google

king voor gewigtig genoeg gehouden, om te trachten haren invloed weg te nemen door de correctie dier afwijking aan het vizier zelf aan te brengen. Deze correctie, die bij groote afstanden vrij aanzienlijk wordt, aan den schutter over te laten, door hem eenvoudig voor te schrijven meer of minder zijwaarts te mikken, scheen te bezwaarlijk. De zoogenaamde *Derivations-curve*, welke aan het nieuwste Beijersche schietgeweer, de kernbus voor de jagers, is aangebragt, is, zoover wij weten, voor het eerst in Beijeren en wel tot nog toe alleen dáár aangewend, en is volgens de uitvinding van den majoor v. Podewils geconstrueerd.

Bij de proeven, die gedaan werden om de derivatie te onderzoeken, verkreeg men tot resultaat, dat zij bedroeg:

voor	100	passen	0,114 voet.
»	200	»	0,39 »
»	300	»	0,82 »
»	400	»	1,41 »
»	500	»	2,27 »
»	600	»	3,09 »
»	700	»	4,21 »
»	800	»	5,54 »
»	900	»	7,10 »
»	1000	»	9,00 »
»	1100	»	11,11 »
»	1200	»	13,67 »

Na verschillende proefnemingen en de vergelijking der daardoor gevonden resultaten met de theorie der kogelbaan en hare derivatie, werden nu de voortreffelijke vizierinrigtingen der Beijersche kernbussen vervaardigd, voorzien van aanduidingen voor de onderscheidene afstanden tot op 1000 pas, en van de correctie voor de dirivatie, die ten laatste, voordat zij aan de manschappen gegeven werden, nog eerst werden ingeschoten.

Waarom nu, in weerwil van deze ondervinding, toch nog van verschillende kanten, zelfs door zaakkundigen, langen tijd aan het bestaan eener derivatie getwijfeld, of ten minste haar invloed als hoogst onbeduidend voorgesteld werd, is moeijelijk te verklaren. Meer begrijpelijk is in dit opzigt het ongeloovige hoofdschudden van eenige in het vak vergrijsde buksenmakers, wanneer men bedenkt hoe deze meesttijds alle theorie missen.

De bovengenoemde majoor heeft echter ook toen eene theorie der derivatie en eene wet voor hare aangroeijing met den afstand opgemaakt, welke hij beide bij latere proefnemingen met zijne tegenwoordige nieuwe getrokkene infanteriegeweren, heeft gewijzigd.

Digitized by Google

Deze theorie, welke, zooals de lezer welligt zal opmerken, in verscheidene punten overeenstemt met die van Tamisier, den eersten onderzoeker van de oorzaken der derivatie, komt in de hoofdzaak op het volgende neder.

Wij moeten hierbij echter aanmerken, dat de majoor v. Podewils zelf haar slechts eene proeve tot verklaring noemt, die hij uit een schat van waarnemingen heeft opgemaakt, en die zonder uitzondering in alle gevallen, waarin hij haar heeft toegepast, met de praktijk in overeenstemming is bevonden.

Zuivere theorie.

1. Wanneer men zich een ligchaam denkt, hetzij eenvoudig of zamengesteld, dat in eene luchtledige ruimte zweeft, en dan door eene of andere oorzaak in eene om zijne as draaijende beweging gebragt wordt, dan zou zonder eenigen twijfel deze as haar stand in de ruimte behouden, en het ligchaam, behalve de draaijende beweging, geene andere, naar welke zijde dan ook, aannemen. Er bestaat namelijk hoegenaamd geen oorzaak tot eene zijdelingsche of voorwaartsche beweging, en daar er geen uitwerksel zonder oorzaak is, zoo is ook iedere andere beweging dan de ronddraaijende ondenkbaar.

2. Komt het om zijne as draaijende ligchaam in alle, of in twee elkander diametraal tegenover liggende punten zijner oppervlakte, met het vlak van andere ligchamen in even sterke aanraking, dan zal het gevolg daarvan geen ander zijn, dan dat de snelheid der draaijende beweging of rotatie vermindert; in geen geval echter is het mogelijk, dat daardoor eene vooruitgaande beweging in eene of andere rigting ontstaat.

3. Wordt daarentegen de oppervlakte van het draaijende ligchaam slechts in één enkel punt aangeraakt, dan wordt die aanraking een hinderpaal voor die draaijende beweging, welke dan, bij het uitwijken voor die hindernis, overgaat in eene rollende beweging in de rigting der rotatie.

4. Wanneer dus bijvoorbeeld onder tegen een om zijne as draaijend ligchaam een vlak aangebragt wordt, dat loodregt is op de rigting der zwaartekracht — dus horizontaal, — dan zal dat ligchaam langs dat vlak eene rollende beweging aannemen en wel *naar die zijde, naar welke zijn bovenkant zich bij het ronddraaijen bewoog*, even als een draaijend rad zich slechts dan in de rigting zijner rotatie vooruit bewegen kan, wanneer het op een onderliggend vlak rust, dat genoegzamen wederstand biedt.

5. Deze rollende beweging heeft plaats met wijzigingen, welke van verscheidene bijomstandigheden, die haar vergezellen, afhankelijk zijn.

Digitized by Google

Is namelijk het horizontale vlak, dat ter ondersteuning van het draaijende ligchaam dient, zóó digt en hard, dat het gewigt van het ligchaam volkomen gedragen wordt, dan heeft er eene volkomen rollende beweging plaats, en de lengte van den afgelegden weg, op dat vlak gemeten, is bij iedere omwenteling gelijk aan den omtrek van het ligchaam, even als bij een rad, dat op eene volkomen vlakke en harde basis loopt, de lengte van den met iederen omgang afgelegden weg, volkomen overeenkomt met den buitensten omtrek der velgen.

De lengte van dezen weg wordt bij eene harde, maar klimmende basis gewijzigd door de grootte van den hellingshoek van het vlak, langs hetwelk het ligchaam moet opstijgen, en door de wrijving.

Wanneer evenwel de ondersteunende massa geen genoegzame digtheid bezit om het gewigt van het draaijende ligchaam volkomen te dragen, wanneer zij namelijk uit eene vloeibare of luchtvormige middenstof bestaat, dan zal de draaijende beweging slechts gedeeltelijk in eene rollende overgaan en de lengte van den weg, bij iedere omdraaijing afgelegd, hangt af van de betrekking, die er bestaat tusschen het gewigt van het rollende ligchaam en het wederstandsvermogen der ondersteunende stof, of, wat hetzelfde is, tusschen het gewigt van het ligchaam en de hoegrootheid van den druk, welken de ondersteunende massa, ten gevolge van hare digtheid en van hare eigene beweging, of de beweging van het rollende ligchaam tegen het gewigt van dat ligchaam overstelt, en wel op de volgende wijze:

De afgelegde weg staat in regte reden tot het wederstandsvermogen van de ondersteunende massa, en in omgekeerde reden tot het gewigt van het rollende ligchaam. Hoe grooter namelijk de eerste en hoe ligter het ligchaam is, des te grooter wordt de weg, welke bij iedere omdraaijing wordt afgelegd.

Dit wordt zonder verder bewijs duidelijk, wanneer men in het oog houdt, dat het wederstandsvermogen of de digtheid der ondersteunende stof, de rollende beweging veroorzaakt en de draaijende verhindert, terwijl daarentegen het gewigt des ligchaams, of zijn moment van traagheid de rollende beweging tegenwerkt.

Toegepaste theorie.

Het projectiel, dat uit een getrokken loop geschoten wordt, moet gedurende zijn vlugttijd als een regelmatig ligchaam aangemerkt worden, dat eene draaijende beweging heeft om zijne as, en wel in de rigting van de trekken des loops.

Digitized by Google

De door feiten bewezen derivatie van wentelende projectielen of hunne afwijking regts bij regts getrokkene loopen, en links bij links getrokkene, is alleen verklaarbaar door haar aan te nemen als eene rollende beweging, welke die projectielen aannemen, ten gevolge van de zamenpersing der stof, op welke zij rusten, dat is van die luchtlagen, welke de onderste helft van het projectiel omgeven.

Digtheid van de ondersteunende massa is, volgens de stellingen, hierboven onder den titel van »zuivere theorie" ontwikkeld, de eenige denkbare oorzaak van de derivatie. De meerdere of mindere graad dezer digtheid, die evenwel altijd in betrekking tot de zwaarte van het roterende ligchaam moet beoordeeld worden, is oorzaak van meerdere of mindere afwijking. Hoe grooter dus de digtheid en daardoor het wederstandsvermogen der luchtlagen is, die de onderste helft van het oppervlak des projectiels omgeven, des te aanzienlijker zal de derivatie zijn. De eerste vraag is dus: welke zijn de oorzaken van eene verdigting of zamenpersing der ondersteunende massa: de voornoemde onderste luchtlagen.

Wanneer men de krachten in aanmerking neemt, die op het projectiel gedurende zijnen vlugttijd werken, zoo vinden wij de twee volgende factoren, die invloed uitoefenen op de verdigting der ondersteunende stof en dus op haar verhoogd wederstandsvermogen.

a.) De val van het projectiel ten gevolge zijner zwaarte, en naar de wetten der zwaartekracht.

b.) De vooruitgaande beweging van het projectiel, een gevolg van de ontbranding van het buskruid.

Wanneer en hoe deze beweging invloed uitoefent zullen wij later doen zien.

De meerdere of mindere invloed, welken deze factoren zullen uitoefenen, wijzigen zich naar de bijomstandigheden op de volgende wijze:

1. Hoe grooter de oppervlakte van het vallende ligchaam in vergelijking van zijne zwaarte, hoe kleiner dus de betrekkelijke zwaarte van het projectiel is, des te kleiner zal de invloed op het bespoedigen van den val en daarmede op de verdigting der onderste luchtlagen zijn, en omgekeerd.

2. De lucht, die bij de snelle voorwaartsche beweging door het projectiel moet verdrongen worden, biedt eenen wederstand, welke met de snelheid dier beweging aangroeit.

Het is duidelijk, dat de werking op het verdigten der ondersteunende stof door de vooruitgaande beweging, geheel alleen van den vorm des projectiels afhangt, en dat zoodanige werking dan alleen kan plaats vinden, wanneer het projectiel eene zoodanige gedaante heeft, dat de onderste helft

Digitized by Google

van zijne oppervlakte werkelijk wederstand ondervindt van de luchtmassa tegen welke het zich in beweegt.

Vergelijkt men nu, om de hoegrootheid van de genoemde verdigting, ten gevolge van den vorm des projectiels na te gaan, den *cilinder* met den *kegel*, dan komen wij tot de volgende resultaten:

Wanneer men zich een volmaakten cilinder voorstelt, die, in de rigting zijner as geschoten, zich in de lucht voorwaarts beweegt, zoo zal alleen de basis den wederstand der lucht ondervinden, en de luchtlagen, waarmede de onderste helft zijner oppervlakte in aanraking komt, worden ten gevolge zijner voorwaartsche beweging volstrekt niet ineengeperst.

Beweegt zich daarentegen een kegel met de punt vooruit, zoo komt de lucht, tegen welke hij indringt, met het geheele kegelvormige oppervlak in aanraking, en de luchtlagen, op welke het projectiel rust, ondergaan daardoor eene drukking en zamenpersing.

Ingevolge al het bovenstaande kan nu de theorie der derivatie in de volgende stellingen worden zamengevat:

I. De derivatie der wentelende projectielen is een gevolg van twee veranderlijke oorzaken, en wel:

a. Van de digtheid, die de ondersteunende middelstof verkrijgt door de nederdaling van het projectiel, ten gevolge zijner zwaarte;

b. Van die digtheid, welke een gevolg is van ineenpersing door de voorwaartsche beweging des projectiels.

Van deze beide factoren neemt de eene toe, terwijl de andere afneemt; *a.* vermeerdert met den vlugttijd (hier valtijd), terwijl *b.* te gelijkertijd vermindert.

II. De draaijende *cilinder* zal, onder overigens gelijke omstandigheden, minder deriveeren, daar eene zamenpersing der ondersteunende luchtlaag hier alleen ten gevolge van den val plaats heeft.

Bij projectielen, die meer tot den cilinder- dan tot den kegelvorm naderen, dus bij de nieuwere projectielen met ogivale punten, wordt dus de derivatie eerst op grootere afstanden bemerkbaar, nadat de snelheid van den val aanzienlijk heeft toegenomen; zij zal zich evenwel betrekkelijk in mindere mate voordoen.

III. De draaijende *kegel* zal sterker deriveeren, daar de verdigting of zamenpersing der ondersteunende luchtlaag hier niet alleen een gevolg is van de snelheid van den val, maar ook van de veel grootere snelheid der voorwaartsche beweging

Door deze laatste oorzaak zal de derivatie zich bij projectielen met kegelvormige, in plaats van ogivale punten sterker voordoen, en buitendien in veel hoogeren graad dan bij den cilinder waargenomen worden.

Digitized by Google

Opmerkingen ten slotte.

Met de hoofdstellingen II en III der theorie komen de uitkomsten door de praktijk verkregen, volkomen overeen. Het is namelijk een bewezen feit, dat de kogel van de Beijersche kernbus met zijne kegelvormige punt eene veel grootere derivatie heeft dan nieuwere projectielen met ogiefvormige punten, en eveneens is het eene waarheid, zooals uit de hierboven gedane opgaven kan nagegaan worden, dat de derivatie bij het eerste der genoemde projectielen reeds op 100 passen zigtbaar is, terwijl dit bij de anderen, wier vorm meer cilindrisch dan conisch is, eerst op de grootere afstanden het geval is. Het zou niet moeijelijk zijn, om de bovenstaande stellingen II en III door proeven te bewijzen. Men behoefde daartoe slechts projectielen van zuiver cilindrischen vorm te vergelijken met andere, die kegelvormig waren, en de laatsten bij voorkeur zóódanig dat de beschrijvende lijn een hoek van 45° met de basis maakte, daar hij dan het verste van den cilindervorm verwijderd is.

2.) De theorie der derivatie, welke men vroeger uit de verschijnselen bij de kernbussen afleidde, berustte wel is waar op dezelfde gronden, daar de zamenpersing van de ondersteunende stof als oorzaak werd aangegeven, terwijl men aannam, dat de tegenstand der lucht tegen den onderkant des kogels, sterker was dan tegen het overige gedeelte van het oppervlak en voortdurend aangroeide, het een zoowel als het ander, ten gevolge van de zwaartekracht, die het projectiel doet vallen. Daar wij nu evenwel bewezen hebben, dat die zamenpersing niet alleen een gevolg is van den val, maar ook van de voorwaartsche beweging van het projectiel, zoo spreekt het van zelf, dat de wetten voor den val alleen niet genoegzaam zijn tot berekening der derivatie, maar dat deze alleen zou kunnen gevonden worden door de beide oorzaken, onder 1 vermeld, in rekening te brengen, waarbij het echter altijd eene moeijelijke opgaaf zal blijven, de waarde en de wetten voor de beide veranderlijke coëfficienten vast te stellen tegenover dien veranderlijken toestand des dampkrings.

3.) De zamenpersing der onderste luchtlaag werd voor den kegel afgeleid uit de voorwaartsche beweging, en daaruit volgde eene grootere derivatie. Daar evenwel door de voorwaartsche beweging niet alleen de onderste luchtlagen, welke de oppervlakte des kogels omringen, zamengedrukt worden, schijnt dit het aangevoerde onder 2 van de zuivere theorie, tegen te spreken.

Dit is echter slechts schijnbaar; want de roteerende kegel verlaat door zijnen val de bovenste zamengeperste luchtlaag, en drukt op de onderste, waardoor zonder twijfel eene grootere ongelijkheid in de werking ontstaat,

Digitized by Google

die op twee elkander diametraal tegenover staande punten van het oppervlak wordt geboren; dien ten gevolge wordt de oorzaak der derivatie grooter, dan wanneer de druk, welke door den val ontstaat, op eene minder digte laag wordt uitgeoefend, zooals bij den cilinder het geval is.

EEN GEDEPUTEERDE TE VELDE.

Naar aanleiding van de: *Mémoires relatifs à la guerre de succession de 1706—1709 et 1711, de* Sicco van Goslinga, *député des Etats-Généraux. Publiés par MM.* U. A. Evertsz *et* G. H. M. Delpart, *au nom de la Société d'histoire, d'archéologie et de linguistique de Frise.*

»Wij deelen volstrekt niet in die dwaze declamatiën, waartoe de Vertegenwoordigers der Souvereine Provinciën bij de legers der Republiek de stof hebben geleverd; die aanmerkingen missen alle billijkheid en waarheid. Wanneer Marlborough bij den veldtogt van 1703 uitroept: »Had Caesar »gedeputeerden te velde gehad, hij zou zulke veroveringen niet hebben ge»maakt," dan zien wij daarin niets anders dan de uitdrukking van den eigenwaan eens mans, die niets van den geest van Caesar had, maar die gaarne door een dergelijk verwijt de verantwoordelijkheid zijner eigene misslagen op anderen wilde overbrengen; en wij gelooven, dat men meestal te onbillijk is ten aanzien dier gedeputeerden te velde, en te veel vergeet, dat zich daarbij meermalen mannen van groote geestkracht en bekwaamheid bevonden, die dikwijls de gewigtigste diensten aan het vaderland hebben bewezen.'

Deze woorden van den kolonel Knoop, in zijn »*Nederland in 1672 en 1673*," die hem, hoezeer natuurlijk een tegenstander van het beginsel om Gedeputeerden te velde bij een leger aan te stellen, door een gevoel van onpartijdigheid en regtvaardigheid werden in de pen gegeven, kwamen ons in de gedachte bij het lezen van de *Mémoires* van Sicco van Goslinga, voor de geschiedenis in het algemeen en voor de krijgsgeschiedenis van Nederland in het bijzonder, stellig een der merkwaardigste werken, die in den laatsten tijd zijn uitgekomen.

De Heeren U. A. Evertsz en G. H. M. Delprat, hebben door het voldoen aan den wensch van het Provinciaal Friesch Genootschap, om de uit-

Digitized by Google

gave van Goslinga's Gedenkschriften op zich te nemen, aan de geschiedkunde eene uitstekende dienst bewezen.

Het is hier de plaats niet in eene uitvoerige historische beschouwing te treden van hetgeen deze *Mémoires* behelzen, of de bijzonderheden, welke er in vermeld worden, kritisch te vergelijken met hetgeen andere schrijvers over den Spaanschen successie-oorlog hebben te boek gesteld. Wij willen alleen de aandacht onzer lezers er op vestigen, en in eenige weinige regels Goslinga als Gedeputeerde te velde beschouwen, zooals hij zich in zijn »*récit naïf*," zoo als hij-zelf zijne aanteekeningen ergens noemt, doet kennen.

Het zal wel niemand in de gedachte komen, de instelling van Gedeputeerden te velde te willen verdedigen of terugwenschen, en geen twijfel kan er zijn, of zij hebben onze Republiek meer nadeel dan voordeel gedaan, doch dat neemt niet weg, dat de invloed en het gezag van mannen als Goslinga, die onbetwistbare bekwaamheden aan eene groote mate van energie en een helderen militairen blik in den waren zin des woords paarden, juist door de betrekking welke zij bekleedden, in staat waren, het vaderland allergewigtigste diensten te bewijzen, en het ook werkelijk gedaan hebben.

Ten tijde der Republiek waren er twee soorten van afgevaardigden bij het leger. Twee leden van den Raad van State werden gecommitteerd, om te zorgen voor de betaling der soldij en het behoorlijk leveren der levensmiddelen. Hunne betrekking kwam dus in zekeren zin overeen met die der Intendance in onze dagen. De andere evenwel, de eigenlijk gezegde *Gedeputeerden te velde*, waren van veel meer belang door hunnen invloed op de krijgsoperatiën. Zij waren vijf in aantal, afgevaardigd door de Algemeene Staten; ieder hunner had eene toelage van *f* 75 daags. Zij waren volgens hunne instructie belast met het handhaven der waardigheid van den staat tegenover de generaals der Republiek en zelfs tegenover den opperbevelhebber van het Engelsche leger, den Hertog van Marlborough. Bij verschil van gevoelen tusschen den Hertog en den Nederlandschen Veldmaarschalk (Hendrik *van Nassau-Ouwerkerk*) moesten zij den raad der andere generaals inwinnen, en het geschil eindigen door eene beslissing welke de veldmaarschalk verpligt was te eerbiedigen.

Het is niet moeijelijk na te gaan, welke onberekenbare nadeelen kunnen voortvloeijen uit zoodanige inrigting, die de beslissing over de gewigtigste militaire kwestiën — want bij zaken van ondergeschikt belang zal wel zelden hunne tusschenkomst ingeroepen zijn — in handen stelde van personen,

Digitized by Google

wier benoeming tot hunne belangrijke betrekking in de meeste gevallen geen genoegzamen waarborg opleverde voor hunne geschiktheid.

De zeer enkele gevallen, waarin goede uitkomsten verkregen zijn door krachtige maatregelen, van welke de Gedeputeerden te velde de verantwoordelijkheid op zich namen, en waardoor dus den bevelvoerenden generaal eene grootere vrijheid van handelen gegeven werd, kunnen op verre na niet opwegen tegen de vele andere voorbeelden, waarbij de stremmende invloed der Gedeputeerden ten duidelijkste blijkt.

Een onberekenbaar voordeel was het dus, wanneer de keus van Hunne Hoogmogenden viel op mannen als Goslinga, die aan een scherpzinnig doorzigt een grooten persoonlijken moed en eene echt Friesche vastheid van karakter paarde.

Opmerkelijk is het, in deze *Mémoires* na te gaan, hoe hij, die in 1706 voor het eerst als Gedeputeerde te velde optreedt, en zich-zelven (pag. 2) »*novice dans le métier*" noemt, in zoovele gevallen blijken geeft van waar militair genie, die het ons doet betreuren dat hij niet liever van zijne jeugd af aan, de militaire loopbaan tot de zijne heeft gemaakt, waarop hij zich welligt tot een der grootste generaals had kunnen ontwikkelen.

Zoo vinden wij (bl. 18 en volgg.) een belangrijk verslag van de veldslagen bij Ramillies en bij Oudenaerden, die hij met al de levendigheid van een ooggetuige beschrijft, en waarbij menige opmerking zijn juist oordeel bewijst.

Maar wat bovenal deze *Mémoires* van het hoogste belang maakt voor de geschiedenis in het algemeen, is de beoordeeling van Marlborough, »dat »troetelkind der fortuin, dien kouden egoïst, die in de uitoefening van het »opperste krijgsgezag niets anders ziet dan het middel om aan zijne onver»zadelijke geldzucht te voldoen; den eerzuchtige zonder eergevoel, voor »wien alle wegen goed zijn om tot het doel te geraken, en die, om zich »te verheffen, naar de gunsten streeft eener Koninklijke bijzit; dien man »zonder karakter, die, na eerst voor de Stuarts in het stof te hebben ge»kropen, in de ure des gevaars hen ijlings verlaat om de opgaande gelukszon »van Willem III te aanbidden (1)."

De fortuin heeft Marlborough's naam met eenen glans omgeven, die tijdgenoot en nakomeling verblind heeft, en bij de meeste geschiedschrijvers komt hij voor als een der grootste veldheeren, van welke de krijgsgeschiedenis melding maakt, waarbij veelal tot grondslag genomen wordt het uit-

(1) W. J. Knoop, Eekeren (1703). In het *Jaarboekje der Koninklijke Akademie voor de Zee- en Landmagt.* Zesde Jaargang 1856.

Digitized by Google

voerige werk van zijn bewonderaar Coxe, *Mémoires of* John *Duke of* Marlborough. Dat ook zijne tijdgenooten er evenzoo over dachten, blijkt uit de wijze, waarop hij gevierd en beloond werd, en opmerkelijk zijn de woorden waarmede de schrijver der bovenaangehaalde regelen zijne beschouwingen over het gevecht bij Eekeren besluit:

»Er is geen sterker bewijs," zegt hij, »voor de zwakheid en lafheid onzer toenmalige staatkunde; voor onze geheele onderwerping aan den Britschen invloed, dan die gedweeheid, waarmede men Marlborough bleef ontzien, en die ondank, waarmede men Slangenburg (den held van Eekeren) loonde. Twee jaren na de overwinning van Eekeren was de Hollandsche bevelhebber genoodzaakt de krijgsdienst der Republiek te verlaten, omdat zijn fier onafhankelijk karakter zich niet buigen kon onder de aanmatigingen des Britschen veldheers, en omdat de hoofden der Republiek niet den moed hadden om hun dienaar in zijn goed recht te handhaven, maar hem opofferden aan Marlborough's ijverzucht en wrok. Marlborough bleef het opperbevel over de Nederlandsche legermacht behouden; en al is het dat hij meer dan eenmaal de blijken gaf, hoe weinig hem de eer en het belang van Holland ter harte gingen, en hoe hij zijne oorlogshandelingen voornamelijk regelde naar de ingevingen van zijn eigenbelang, toch bleef men in Holland voor hem in het stof kruipen, en hoopte men waardigheden, luister en macht op zijn hoofd. En, wat erger is, die onrechtvaardigheid van den tijdgenoot wordt ook door de nakomelingschap gedeeld; en de geschiedenis, valsche en oppervlakkige opgaven voor waarheid aannemende, heeft Marlborough een groot veldheer genoemd, en de luisterrijke daden der Nederlanders in den Spaanschen Successie-oorlog in de schaduw gesteld."

Goslinga laat ons op menige bladzijde van zijne *Mémoires* een blik slaan in de geheime beweegredenen, die Marlborough leidden. Als een enkel voorbeeld onder velen, en dat tevens kan doen zien, hoe de krachtige besluiten der Nederlandsche generaals vaak tegengewerkt werden door Marlborough's egoïsme, laten wij hier een uittreksel volgen, te vinden op bladz. 31—34.

Een paar woorden tot opheldering mogen voorafgaan:

De veldtogt van 1706 was afgeloopen, en ten gevolge der schitterende overwinning bij Ramillies met uitstekend gevolg bekroond; de Franschen waren bijna geheel uit de Spaansche Nederlanden teruggedrongen. In het volgende jaar werd Villeroi, de onbekwame gunsteling van Madame de Maintenon, aan het hoofd van het Fransche leger door Vendôme vervangen. Het leger der verbondenen stelde zich bij het begin van den veldtogt bij

Digitized by Google

Anderlegh en Halle op, terwijl VENDÔME zich met 160 bataillons en bijna 300 eskadrons (1) bij Mons legerde. Aanvankelijk besloot men tegen deze overmagt geen aanval te wagen, te meer, daar de zeemogendheden eene expeditie naar Toulon hadden gezonden, hetwelk door EUGENIUS *van Savoye* van de landzijde werd aangevallen en aan den zeekant door eene Britsch-Nederlandsche vloot onder SHOVELL werd ingesloten, van welke expeditie men eerst den uitslag wilde afwachten. Onverwachts kreeg men door spionnen het berigt, dat VENDÔME uit zijne stelling was opgebroken, zonder dat men evenwel kon nagaan, welk plan hij gevormd had. In de zeer waarschijnlijke onderstelling, dat VENDÔME bij zijne overmagt eenige onderneming in den zin had, om daardoor de eer der Fransche wapenen te herstellen, werd er een partijganger op verkenning uitgezonden, en middelerwijl krijgsraad belegd, om over de te nemen maatregelen te beraadslagen. Men was van gevoelen, dat de vijand voornemens was óf zich van Leuven meester te maken, óf het beleg te slaan voor Huy. Om het eerste te beletten had men de keus tusschen twee middelen, namelijk, terug te trekken naar Brussel, of ergens naar de zijde van Nivelles, de Senne over te trekken. — Hier laten wij verder GOSLINGA spreken:

La premiere demarche etoit honteuse, et quasi decisive pour le reste de la campagne; outre que l'ennemi aussi bien que nous mangeroit notre Pais. La derniere etoit sujette a des grands risques. On en demeura la ce matin aux raisonnemens en attendant que le Partisan revint nous porter des avis surs des ennemis. La deputation prit cet intervalle pour tenir un conseil de guerre avec le Marechal, Les Gen. d'Inf. et de Cavallerie et Lt. Gen., et les Gen. Maj. de l'Etat. On mit les deux partis cy dessus mentionnés en deliberation: apres une deliberation meure tous unanimement furent de sentiment, qu'une marche en arriere a l'ouverture d'une campagne apres une aussi glorieuse que celle de l'année precedente, etoit honteuse, releveroit le courage de l'ennemi, et nous mettroit hors d'etat d'entreprendre le reste de la campagne la moindre chose; que plutot que d'en venir la, il falloit hazarder de passer la Senne. Quelques uns de nos Generaux se souvenoient a cette occasion, que le Roi Guillaume dans une des precedentes guerres avoit passé du coté d'Arquennes; qu'il y avoit d'autant moins de risque de l'hazarder, que le païs etant coupé ou la Cavallerie ne pouvoit agir; ce seroit une affaire d'Infanterie, dans la quelle la valeur et l'experience de la notre l'emporteroient selon toutes les apparences sur les ennemis. Nous allames l'apres dinée trouver le Duc, qui nous dit que le Partisan venoit de lui raporter, que les ennemis etoient campé du coté de Celils, Trasignies et du cheval blanc, qu'ils avoient été toute la nuit fort alerts, et que la Cavallerie n'avoit pas quasi debridé. On entra d'abord en deliberation (2). On fut

(1) Aldus wordt de sterkte door GOSLINGA opgegeven. Volgens PELET (*Mémoires militaires*, VII, 25) was het Fransche leger slechts 124 bataillons en 193 eskadrons; doch in elk geval was de overmagt aan de zijde der Franschen.

(2) Il y avoit le Duc, le Velt Marechal OUWERKERK, la deputation: Doph et Cadogan.

Digitized by Google

unanimement d'opinion, qu'une marche en arriere etoit honteuse, et ruinoit toutes nos esperances pour le reste de la Campagne: que pour pourvoir pourtant a la sureté du Brabant et de Bruxelles en particulier, on feroit un detachement. Mais les opinions sur le mouvement de l'armée etoient differentes. Le duc seul proposoit de rester dans le camp et d'envoyer le lendemain un detachement pour raser les lignes du coté de Mons pour voir apres cela le parti que l'ennemi prendroit. Tous les autres et Cadogan lui meme croyoient cette entreprise (a la vue de l'ennemi quasi) inutile, inpratiquable faute des pionniers, et tres dangereuse. Mr. d'Ouwerkerk la dessus opina conformement a l'avis du Conseil de guerre tenu chez nous. Le duc, et Cadogan apres quelques discours s'y rangerent, et il fut resolu unanimement de tenter le Lendemain a la pointe de jour le passage du coté d'Arquennes. Toutes les dispositions pour cela furent faites et l'armée devoit se mettre en marche vers les deux heures de la nuit. Je me couchois dans mes habits dans un matelas pour etre pret de bonne heure. Deux heures sonnant je me leve, mais ne vois par la ville ou les Generaux etoient logés, aucun mouvement des troupes. Enfin a trois heures ou quatre arrive Cadogan pour nous dire de la part du Duc, que lui Cadogan avec le Lt. quartier Maitre Meunier ayant été reconnoitre (1) le passage de Ronquieres, qu'on leur avoit indiqué comme un passage plus aisé, que celui d'Arquenne ils l'avoient trouvé tout a fait impraticable; pour couper court, que le Duc croyoit a propos pour la sureté de Brabant et des Frontieres de l'Etat de rebrousser chemin, et d'aller poser le camp du coté de Louvain, et de la Dele; que la superiorité des ennemis et l'incertitude du succès de l'entreprise sur Toulon, qui estoit astur (à cette heure) eclaté, ne permettoit pas, qu'on risquat dans cette situation des affaires; qu'il faudroit cependant profiter de l'occasion, si le Duc de Vendôme alloit faire quelque siege ou quelque detachement pour renforcer le Mareschal de Tessé du coté de Provence. Mr. de Geldermalsen, Harrevelt et moi, qui logions ensemble, nous mimes a cheval et trouvames deja l'armée en marche pour Hal: Le Duc, que nous trouvames accompagné du Marechal a la tete de la ligne, nous repeta a peu pres la meme chose: le bon Marechal, a qui seul pendant la nuit il avoit donné connoissance de cette foutue demarche, et l'avoit a son ordinaire entrainé dans son dessein, nous dit aussi, que l'impossibilite du Passage les avoit obligé de changer de mesures. Je ne laissois de prendre la liberté de representer entre quatre yeux au Duc, combien cette malheureuse marche a l'entrée de la Campagne fletriroit sa belle reputation, releveroit celle du Duc de Vendôme, et ranimeroit le courage abattu du soldat Francois; il ne repondit pas grand chose, et ne laissa pas de poursuivre son dessein. Pour nous, quoique nous improuvassions avec tous nos Generaux cette lache demarche, n'etant pas secondés de notre General, nous n'osames non plus nous y opposer. J'en conclus pourtant dés cette heure que le Duc n'avoit aucun dessein de faire quelque chose de toute la campagne: que se voyant privé de l'esperance d'obtenir jamais (sans la derniere extremité) l'agrement de l'Etat pour le Gouvernement des Pais Bas, sa marote, il feroit trainer la guerre pour nous matter, et reduire a y donner les mains et entre tems commander et faire sa bourse; il faut voir, si j'ai raisonné juste. Nous atteignimes en trois marches le Camp de Meldert entre la Dele et la Gieze. Plusieurs Generaux comme Heuckelum, Spar, Dedum et autres me temoignerent leur chagrin de cette retraite honteuse: je la palliois le mieux que je pouvois; mais a dire le vrai, le tout n'aboutissoit qu'a l'issue de l'entreprise de Toulon; qu'il faloit attendre, ou que le Duc de Vendôme s'afoiblit par un detachement avant que d'hasarder quelque chose. L'Ennemi cependant s'etoit campé a Perwys et Nielles. Venant avec la gauche, etendue jusqu'a la Dele, dans un camp ou il n'y avoit pas moyen de l'insulter, ayant la Dele a sa gauche et sa droite apuié contre le bois de Sart, le ruisseau de la Thille devant Lui. Nous demeurames au dela de deux mois dans ce camp a boire et a manger (2). Je vis a l'occasion d'un grand fourage le

(1) Ce passage etoit plus bas et vis a vis de Braine le Comte.

(2) Nous receumes dans ce camp des ordres positifs de nos maitres de ne rien risquer. Les raisons de ces beaux ordres etoient l'atente de l'expedition sur Toulon, et la superiorité

Digitized by Google

champ de la bataille de Landen : les os, dont les Champs etoient encore parsemés, marquoient combien elle avoit eté meurtriere. Le duc DE VENDÔME ayant enfin reçeu ordre de faire un gros detachement pour la France, le Duc parut d'en vouloir profiter pour attaquer le Camp de l'ennemi encor a peu pres egal a nous en forces : c'est ce qui paroissoit temeraire : il n'y avoit qu'une marche a la sourdine, et precipitée, qui pouvoit l'obliger de quitter son camp inaccessible : c'est a quoi le Duc se determina. Je puis dire sans vanité, que je l'y animois au possible, et que lors qu'il s'y resolut, il m'en fit, aussi bien qu'a GELDERMALSEM, la premiere confidence. Il proposa apres cela son dessein au Marechal et a toute la Deputation, qui l'approuverent unanimement. Le dessein tendoit a gagner une marche sur l'ennemi en passant prés de l'abbaie de Floreval la Dele, de prevenir par la l'ennemi du coté de Mons, et de l'ataquer dans la marche, si l'occasion s'en presentoit favorable. Le secret en fut parfaitement gardé : le bagage, qui l'aprés dinée vers le soir prenoit la route de Louvain, faisoit croire, que l'armée tireroit de ce coté la ; mais le signal de la marche etant donné, l'armée se mit en mouvement et arriva encore avant la nuit sur le bord de la Dele vis a vis Floreval. L'un des ponts n'etoit pas encore achevé, ce qui retarda la marche de l'une ligne : cela fit murmurer quelques uns de (1) nos meilleurs Generaux, qui d'ailleurs ne paroissoient pas trop satisfaits de ce mouvement qu'ils traitoient de trop hasardeux : je l'entendis, mais n'en fis pas semblant. La marche au reste se fit en bon ordre et sans confusion. Ce fut a peu pres vers les deux heures de la nuit, que nous vimes loin derriere nous la camp des ennemis : enfin on atteignit vers les 3 ou 4 heures du soir Genape et campa aux environs sur la hauteur de Mori en Sart.

On y apprit, que les ennemis ne s'etoient aperçus, que vers la minuit de notre marche, et qu'ils marchoient a tire d'aile pour nous devancer, et gagner le Piëton.

Nous etant rendu vers le soir au quartier du Duc, il fut resolu de marcher le lendemain de bon matin pour tacher de tirer quelque avantage de notre marche, soit de tomber sur eux dans la marche ou du moins les obliger de repasser la Haine. Au lieu de marcher de bonne heure le Duc voulut diner dans son camp, et l'armée ne se mit en marche, que vers le midy. La tete de notre armée s'aperçut vers les 6 heures les ennemis campés sur les hauteurs de Senef a une grande demie lieue de nous. Le Duc la dessus fit avancer tous les Grenadiers de l'armee, et un gros detachement de la Cavallerie commandés par le Comte DE TILLY pour observer de pres les ennemis et de tomber dans leur arriere garde, s'il decampoit. *Le Brigadier Chanclos* (2) dit a moi dans la marche, que dans l'incertitude si l'on pourroit attaquer l'ennemi ce jour la, il seroit necessaire de dresser ce meme soir les ponts sur la Zenne pour la passer a la pointe du jour, que par la on seroit en etat de les attaquer avec avantage dans leur marche, s'ils avoient la hardiesse de marcher en deça la Haine, pour gagner le

---

des ennemis. Mr. DE GELDERMALSEM et moi, qui soupçonnions deja par tout le manoeuvre du Duc, qu'il n'avoit pas envie de faire grand chose cette campagne, obtinmes qu'on les cacheroit jusqu'a ce que nous en eussions de nouveaux, qu'en meme tems nous representerions les raisons de notre conduite. Nous previnmes, que le Duc seroit ravi de pouvoir se disculper par la de son inaction, et jetteroit le blame d'une campagne infructueuse sur l'Etat et ses Deputés. Nos representations ne servirent de rien, et on nous ordonna de nouveau d'eviter toute occasion, ou il y auroit du risque d'en venir a une action, jusqu'a ce qu'on vit le denouement de l'entreprise sur Toulon, ou que le Duc DE VENDÔME eut fait un gros detachement. Aussi en arriva-t-il comme nous avions predit. Le Duc ne voulut pas se prevaloir de deux tres bonnes occasions, comme on voit dans ces Anecdotes, et en jetta la faute sur les Deputés, qui par ordre de leurs Maitres l'avoient empeché d'agir au commencement de la Campagne.

(1) Heukelum entre autres a ma grande surprise, quoique tres brave et tres experimenté.

(2) Gentilhomme Walon : il avoit été page du vieux Prince DE VAUDEMONT, avoit servi les Espagnols les guerres precedentes ; il connoissoit parfaitement bien le Païs : il etoit brave, avoit beaucoup d'esprit, des manieres, et une grande experience dans le metier ; aimé et estimé de tous ceux, qui le connoissoient. Je l'ai pour mon particulier toujours aimé et estimé, et fis mon possible pour lui faire donner l'an 1706 le Gouvernement d'Oudenarden.

Digitized by Google

camp de Cambron, l'unique qui put les mettre en sureté. Je m'avancois avec lui vers Cadogan pour le lui recommander avec empressement, comme je fis, moi meme: il me promit d'en avoir soin, et cependent n'en fit rien. Dieu sçait pourquoi. Nous perdimes par cette negligence ou mauvaise volonté la plus belle occasion, que jamais nous pussions rencontrer pour defaire le lendemain l'armee de France: elle etoit engagée dans de grands defilés, nous auroit preté le flanc, et n'auroit jamais pu gagner le Camp de Cambron sans perte de la plus grande partie de l'armée: elle n'avoit non plus de terrein pour se mettre en bataille etant serré de tous cotés, enfin personne ne peut disconvenir qu'humainement parlant leur deroute ne fut certaine. L'ennemi apres avoir fait mine jusqu'a la nuit de vouloir rester dans le camp, decampa et marcha avec tout le silence et promtitude possibles pour nous derober leur marche. En effet ils y reussirent si bien, que le Comte DE TILLY ne s'en aperçut qu'a la pointe du jour, non obstant qu'on n'etoit eloigné d'eux, que d'un grand quart de lieue, et que les postes avancés de part et d'autre se pouvoient parler. Le Comte se mit bien en devoir de tomber sur leur arriere garde et l'attaqua meme: mais l'ennemi avoit pris si bien ses precautions et la situation du Païs lui etoit si avantageuse, qu'il ne jugea pas a propos de s'engager d'avantage, d'autant moins, que l'armée n'etoit pas a portée pour le seconder: L'armée qui cependant (quoique fort tard) s'etoit mise en mouvement, et en marche rentra sur cela dans son camp, quoi qu'il fut encore de bonne heure. Je trouvois alors, que ces ponts sur la Zensette, n'etoient rien moins que faits: on n'y travailla que vers le soir, et nous passames tranquillement la journée sans bouger, pendant que les ennemis faisoient toute la diligence possible pour se derober et gagner le camp de Cambron: ils laisserent et artillerie et bagage, sans avoir du pain, pour ne s'embarasser de rien dans leur marche Il est sur que le Duc DE VENDÔME hazarda ce jour la l'armée de France, et le Duc negligea l'occasion de gagner une victoire glorieuse et sure: mais voila l'effet du Gouvernement des Pais Bas manqué.

Men ziet uit dit verhaal, hoezeer de geschiedschrijvers zich bedriegen, wanneer zij de geringe beteekenis van den veldtogt van 1706 aan de tegenwerking toeschrijven die MARLBOROUGH van de zijde der Gedeputeerden te velde ondervond. Hij zelf stelt het in zijne brieven aan den Raadpensionaris HEINSIUS aldus voor, en ook in de *Mémoires militaires* van PELET, leest men (VII, 28):

»Il est vrai, que le Duc DE MARLBOROUGH avait voulu marcher sur Nivelles; mais les députés des états généraux s'y étaient opposés: ils aimaient mieux conserver le Brabant que de risquer une bataille. La marche rétrograde qu'il venait de faire, découragea les troupes, elles crurent qu'il ne serait plus possible de résister à M. DE VENDÔME, et commencèrent à déserter. Les troupes du roi au contraire devenaient de jour en jour plus audacieuses: la retraite des ennemis leur inspirait de la confiance."

Op meer dan eene plaats komt GOSLINGA terug op de omstandigheid, dat MARLBOROUGH, hevig verbolgen op de Staten, die hadden weten te beletten, dat hem de Landvoogdij over de zuidelijke Nederlanden werd opgedragen, zich op alle wijzen zocht te wreken en den oorlog te rekken, ten einde zijne onverzadelijke geldzucht te voldoen. Overtuigend blijkt het daardoor, dat er veel valt af te dingen op de »edele ingetogenheid van MARLBOROUGH, die, hoezeer voor de Koningin van Engeland gemagtigd, om de aangebodene Landvoogdij aan te nemen, zulks echter weigerde, zoo niet de Staten der Republiek hunne volkomene goedkeuring daaraan gaven," — waarvan Prof. BOSSCHA in *Neêrlandsch Heldendaden* (19de aflev., bl. 399) spreekt; ter welke plaatse de geleerde geschiedschrijver zich op de brieven van MARLBOROUGH beroept; inzonderheid op dien, welken hij aan HEINSIUS schreef (COXE, bl. 392).

Digitized by Google

Dat Goslinga in zijne beoordeeling onpartijdig is, kan onder anderen blijken uit de merkwaardige plaats (bl. 42—44), waar hij den Hertog afschildert zooals hij hem heeft leeren kennen, en zijne goede hoedanigheden ook in het licht stelt. Wanneer men daarmede echter het strenge oordeel vergelijkt, dat hij overal in zijne *Mémoires* over Marlborough velt, schijnt het bijna, als of hij bij het schetsen van dat beeld, zelf onder den indruk is geweest van die eigenschap, welke hij den Hertog toeschrijft: »*il a l'abord très gracieux, et si sa belle et heureuse phisionomie previent d'abord tout le monde en sa faveur, ses manieres et sa douceur captivent tons ceux, qui sont prevenus ou mal contents de lui.*"

Opmerkelijk is het, te zien, hoe het ongunstige oordeel, hetwelk onder anderen een der grootste geschiedschrijvers van onzen tijd, Macauly, over Marlborough uitspreekt, volkomen bevestigd wordt door Goslinga, die zulk een langen tijd in de onmiddellijke nabijheid des Hertogs doorbragt, en wiens nu eerst in 't licht gegeven *Mémoires* de juistheid daarvan nog nader aantoonen.

»Le Duc," zegt Goslinga, »est d'une dissimulation profonde, d'autant plus dangereuse, qu'il la couvre par des manieres et des expressions, qui paroissent exprimer la franchise meme: il a une ambition demesurée, est d'une avarice sordide; et qui influe dans toute sa conduite"

»All his passions," - zegt Macauly, - »except ambition and avarice, were under strict regulation. He was destitute alike of the sentiment of gratitude and of the sentiment of revenge. He had conspired against the government while it was loading him with favours. . . . . He perfecly understood his own interest; he had perfect command of his temper, etc."

Behalve deze karakterbeschrijving, die met eene menigte feiten, welke Goslinga vermeldt, den sleutel geeft tot veel, dat in den merkwaardigen Spaanschen Successie-oorlog tot nog toe onopgehelderd was, vinden wij, zoowel in de gedenkschriften zelve, als in de aanteekeningen, waarmede de heeren Everstz en Delprat haar verrijkt hebben, zeer vele opmerkingen en historische bijzonderheden, die voor de krijgsgeschiedenis in den ruimsten zin genomen, van het hoogste belang zijn.

Onze ruimte laat niet toe uitvoeriger hier over uit te wijden; ons doel was alleen onze lezers door deze regelen tot eene nadere kennismaking met dit belangrijke werk aan te sporen, terwijl wij willen eindigen met den wensch, dat de pogingen gelukken mogen, welke in den laatsten tijd door den kolonel Knoop in het werk zijn gesteld, om de aandacht te vestigen op het hooge gewigt dat er in gelegen is, om eene menigte bronnen voor de krijgsgeschiedenis, die nu als in het stof begraven liggen, aan het licht te brengen en tot geschikte bouwstoffen te maken voor eene algemeene krijgsgeschiedenis.

Digitized by Google

DE AVOND NA DEN SLAG AAN DE MOSKOWA OF VAN BORODINO.
(7 SEPTEMBER 1812.) (1).

(INGEZONDEN.)

Het was achtermiddag geworden en een ieder verlangde naar het einde van den zoo bloedigen dag. Uitgeput door ongehoorde inspanningen, verminkt en verbrijzeld door de slagen, welke de beide legers elkander hadden toegebragt, waren deze niet meer in staat, eene ernstige en beslissende poging aan te wenden.

Zij stonden tegenover elkander, niet meer bij magte te handelen; en al hoorde men nog somwijlen het musketvuur of het donderend gebulder van het geschut, het was voor iedereen duidelijk, dat de weêrzijdsche uitgeputte physieke en zedelijke krachten niet toelieten den strijd langer voort te zetten.

Vele regimenten van het Fransche leger, vooral zij, welke de hoofdpunten der stelling hadden moeten aanvallen of verdedigen, waren op weinige manschappen na vernietigd, en ter naauwernood waren deze nog in staat hunne adelaren te beschermen.

In den voorbeeldeloos hardnekkigen strijd waren van de Russische zijde alle reserven gebruikt, zoodat het niet te verwonderen was dat alle gedeelten der beide legers gelijkelijk getroffen waren.

Om zich een denkbeeld te kunnen vormen van den toestand van sommige korpsen van het Fransche leger op het einde van den slag, moet men ooggetuige zijn geweest van al de ellende en verwoestingen welke op het slagveld zijn geleden en aangerigt, en van de groote en talrijke offers welke dien dag aan de bedoelingen en ontwerpen des Franschen Keizers zijn gebragt moeten worden.

Van de twee brigaden ligte kavallerie van het 3e groote legerkorps, in den morgen van den dag des gevechts, aan het 2e groote kavallerie reserve-

(1) In een der vroegere Nommers van dezen Jaargang hebben wij herinnerd aan de verdiensten van den gener.-maj. GEISWEIT VAN DER NETTEN, en daarbij gesproken van de groote menigte stukken, over allerlei onderwerpen handelende, welke door hem zijn nagelaten. Het hier volgende artikel is door een zijner vereerders bewerkt uit de aanteekeningen, die de generaal v. d. N. als ooggetuige verzameld had.

Digitized by Google

korps toegevoegd zijnde, waren achtereenvolgens de drie hoofdbevelhebbers gesneuveld; door het vijandelijk geschutvuur in de door hen tot het uiterste toe verdedigde stelling, bijna geheel vernield, werden zij vervangen door de schoone Italiaansche dragonder-divisie, terwijl aan haar het bewaken en het des noods verdedigen der veroverde schansen werd opgedragen.

Tot eene van die brigaden behoorde het 11e regiment huzaren, vroeger genaamd het 2e regiment Hollandsche huzaren, dat ook toen nog bijna uitsluitend uit Hollanders bestond.

In het begin van het jaar 1812, toen het den Rijn overtrok, telde het 1100 bereden manschappen, en daarvan waren, na den slag aan de Moskowa, slechts 46 man overgebleven!

Dat overschot van het eenmaal zoo schoone regiment, dat in het Fransche leger zijnen goeden naam eervol heeft opgehouden, en roemrijker dan door gebrek en ontberingen, slechts door vuur en staal uit de gelederen des legers verdween, werd toen aangevoerd door eenen tweeden eskadronskommandant, die door het sneuvelen en buiten gevecht geraken van alle hoogere officieren, geroepen was tot het bevel over de geheele brigade. Hij — het was de ritmeester Cornelis Antonius Geisweit van der Netten — voerde dat overschot van het 11e regiment huzaren op de hem aangeduide plaats, eene laagte achter de groote Russische verschansingen, en gelastte, om eenigermate de afgematte paarden te verligten, af te stijgen, zonder de gelederen te verlaten.

Die officier, als door een wonder gespaard, rustte, de teugels op den hals van het paard latende liggen, met den arm tegen den zadel, en hield zijn strakken blik gevestigd op hetgeen zich in die ontzettende oogenblikken aan zijn oog vertoonde. Het was een onbeschrijfelijk tooneel van verwoesting en ellende, een door het bloed van zoovele dappere krijgsmakkers doorweekt, door het kruid zwart geschroeid, door de granaten omwoeld terrein; onbegaanbaar, door het ontelbaar aantal lijken van menschen en paarden, bedekt met zieltoogenden en hunne verscheurde ledematen, met wapens, gereedschappen, verbrijzelde kruid- en transportwagens, omvergeworpen stukken geschut, kogels, enz.; een aanblik, welke ieders hart met weemoed moest vervullen, zelfs van hen, die door de oorlogsjammeren en gevaren, door kommer, gebrek en maandenlange ongelooflijke inspanning, tot eene bijna volkomen gevoelloosheid schenen te zijn overgeslagen. Het was als of een uitgebreide vulkaan zijne verwoestingen, met die van het woeden der menschelijke hartstogten gepaard, hier in al hare ijsselijkheid vertoonde.

In diepe overpeinzing, geheel en al overgegeven aan die vreeselijke gewaarwordingen, welke gedurende den geheelen dag zonder ophouden, zich van het eene tot het andere uiterste hadden afgewisseld, nog bedwelmd van den geweldigen schok, waarmede een zijn chakot treffende kanonkogel hem bijna van het paard had geworpen, in de pijnlijke onzekerheid of de slag gewonnen, dan wel onbeslist gebleven was, stond die officier nog op de hem aangewezen plaats, toen een stafofficier hem voorbij rennende, naar eenig punt op het slagveld wees en hem toeriep: »*Monsieur* »*l'officier prenez garde à vous, vouz allez sauter à l'instant.*" Ter naauwernood was die officier uit het gezigt verdwenen of eene zware ontploffing deed zich hooren, en men bemerkte onmiddellijk daarop, dat door

Digitized by Google

het daardoor op het slagveld verspreide vuur, eene menigte opeengehoopte kaissons met ammunitiën gevuld, zeer waarschijnlijk in de lucht zouden springen, zoo men het vuur in de nabijheid daarvan niet kon meester worden, en welk lot de tot dusver gespaarde troepen en hulpeloos daar liggende gekwetsten dan te wachten stond!

Als door eene plotselinge ingeving het dreigend gevaar en het eenig redmiddel inziende, keert de ritmeester zich tot den nabij hem staande, onversaagden, door zijn moed beproefden opperwachtmeester Verboom (1); beiden begeven zich naar de plaats des gevaars, en het gelukte aan hunne pogingen, het vuur in de nabijheid der kaissons, en dat reeds aan de sleeptouwen van gesprongen kaissons dreigend voortsnelde, uit te dooven en daardoor nieuwe groote onheilen voor te komen.

Het was als of aan den dag geen einde zou komen. Ieder zag reikhalzend naar den avond uit; en geen wonder! van des morgens 6 tot des middags 4 uur, had de strijd met voorbeeldelooze woede geduurd, en bij de wederzijdsche algeheele uitputting, was hij oogenschijnlijk onbeslist gebleven.

Met het vallen van den avond zag men een aantal korpsen, die dringend rust behoefden, 't zij op aanwijzing of uit eigen beweging de stellingen hernamen die zij vóór den slag hadden bezet. Zoo stelde zich ook de brigade ligte kavallerie, na vruchteloos op bevelen gewacht en te vergeefs den Koning van Napels gezocht te hebben, in beweging, om op de hoogte vóór de op den 8^den^ September vermeesterde redoute, den nacht door te brengen.

In stilte en met treurig gestemde gemoederen, trokken de geringe overblijfsels langzaam over het met lijken en paarden bedekte slagveld, waarvan, door de duisternis nu aan veler oog al het afgrijselijke verborgen bleef, schoon niettemin de jammerkreeten der ongelukkigen die er hulpeloos lagen, ieders oor troffen. Hoe diep ieders hart door zulke tafereelen moest bewogen worden, werden er toch gevonden, die in geheel andere stemming verkeerden en zich niet ontzagen op roof en buit uit te gaan, de dooden of stervenden te plunderen en te berooven van 't geen zij van waarde bij zich droegen.

Op den terugmarsch vertoefden zij een oogenblik bij een der ambulances, in de hoop van aan een vriend of bekende eenige verligting of bijstand te kunnen aanbieden. De aanblik dezer plaats moet onuitwischbaar in 't geheugen gebleven zijn van allen die haar dien nacht aanschouwden: In eene laagte, bij een aantal hoogvlammende vuren, omschoold door een talrijken drom te voet en te paard, zag men in het midden eener ruimte, eenige gedaanten (blootshoofd, met ontbloote armen, druipend van bloed) bezig met half naakte krijgslieden, in allerlei houdingen geplaatst, op eene wijze behandelen, die den oningewijde eene gruwzame foltering moest toeschijnen, welke de vreeselijkste jammerkreeten, die bij tusschenpoozen in de ooren drongen, schenen te bevestigen.

Naderbij komende veranderde het fantastische der verte in eene nog ontzettender wezenlijkheid der onderscheiding. Digte rijen van op aller-

---

(1) Later majoor bij de O. I. huzaren op Java.

Digitized by Google

hande wijze gekwetsten, ieder oogenblik door nieuw aangebragte vermeerderd, smeekten hartroerend om hulp, welke slechts aan weinigen, in oogenblikkelijk doodsgevaar verkeerende, verleend kon worden, die menigmaal onder de behandeling den adem uitbliezen, en dan, ter zijde geschoven, de hunne beurt wachtende ter zitplaats dienden.

De meesten waren vreeselijk verminkt, daar het in dezen slag de hoofdrol spelende geschut de zwaarste kunstbewerkingen noodzakelijk maakte, welke, bij gebrek aan tijd en behoeften, met eene overhaasting verrigt moesten worden, welke huiveren deed.

Stapels afgesneden ledematen, de met bloedplassen bedekte grond, de rond verspreide lijken vormden een niet te beschrijven tooneel.

En bij dit ijzingwekkend gezigt werd men menigmaal nog getroffen door de houding van mannen, wier voorbeeld den zwakke tot moedbetooning en volharding aanspoorde, en waarvan de herinnering, bij ieder die er ooggetuige van is geweest, gewis levendig zal zijn gebleven.

Zoo vroeg een rijdende artillerist der keizerlijke garde, wiens arm door een kanonkogel verbrijzeld was en die slechts met ongeduld wachtte naar het oogenblik dat het zijne beurt zou zijn om te worden geamputeerd, aan den ritmeester Geisweit van der Netten, met de meeste koelbloedigheid: »*Mon officier, voudriez vous bien me donner un peu de tabac pour rem-*»*plir ma pipe, en attendant mon tour!*" Zoo hoorde men een bataillonschef, wiens arm was afgezet, naar het verloren ledemaat vragen, dat hij achter op het paard liet pakken en waarmede hij wegreed, alsof hem niets ware overkomen.

De huzaren van het 11e regiment, al de ellende en jammeren achter zich latende, kwamen eindelijk op de hun aangewezen plaats, welke ook de andere brigade ligte kavallerie van den generaal Beurman, — of liever de overblijfselen daarvan, als hebbende ook zij in den slag zeer groote verliezen geleden, — bereikt hadden.

Dit punt was aan den voet van eene hoogte, met kreupelbosch begroeid, dat naauwelijks voor brandstof geschikt was en hoegenaamd geene beschutting opleverde tegen den scherpen noordoostenwind, die met het vallen van den avond hevig was opgestoken. Zonder stroo, zonder eenige bedekking, op den grond gezeten bij een klein smeulend vuur, zonder levensmiddelen of voeder voor de paarden, moesten de weinige overgeblevenen der schoone brigade ligte kavallerie aldaar den nacht doorbrengen, om uit te rusten van de vermoeijenissen van den dag!

Wel gelukte het na vele inspanningen, eenig drinkwater en eenig brood, te bekomen, hetwelk men bij de gedoode Russen gevonden en door de duisternis niet eens bemerkt had dat met bloed was doorweekt; maar dit was toch van weinig beteekenis, en men moest, om den honger te stillen, tot het vleesch der gedoode paarden, zonder zout, op het rookende groene rijshout een weinig geroosterd, zijne toevlugt nemen. Alle poelen en plassen waren in vloeibaren modder verkeerd, daarbij een bloedreuk uitwasemende, die de paarden met afschrik deed terugdeinzen, doch door den mensch niet versmaad werd.

Aldus bragt men den nacht op het slagveld door. Steeds scherper blies de wind op de onbeschutte hoogte, die de om hunne zwakke vuren gelegerde krijgslieden van koude deed verstijven. Tusschen iedere windver-

Digitized by Google

heffing, door het houtgewas gierende, vermengde zich, als toonen uit de wereld der geesten, het jammergehuil der tallooze, hulpeloos op het slagveld liggende gekwetsten, dat ijzingwekkend tot hier overgalmde, doch al zwakker en flaauwer werd gehoord, naarmate de strenge koude het levensbeginsel in de afgefolterde ligchamen uitdoofde, het weinig overgebleven bloed deed stollen, en eindelijk door het zwijgen des doods vervangen werd. Eindelijk graauwde de morgen, zoo vurig gewenscht, zoo angstvol te gemoet gezien, koud en guur, als voorbode van eenen onaangenamen herfstdag, volkomen in harmonie met het tafereel dat hij verlichtte, en aan den verbaasden blik den vollen omvang der ijsselijkheden vertoonende, die het zoo ruimschoots bevatte. Dáár waar de strijd het hevigste had gewoed, in de nabijheid der veroverde verschansingen, lagen de lijken opgehoopt; zoo ook in de holle plaatsen, waarheen de zwaargewonden eene toevlugt gezocht en meerendeels den geest gegeven hadden. Vriend en vijand menschen en paarden onder elkander en opeengehoopt, met verbrijzelde voertuigen en reddeloos geschut, in de zonderlingste ophooping en tegenstelling; tallooze gekwetsten, wier stroomend bloed door de nachtkoude was gestold, die, door den morgen uit hunne verdooving gewekt, tot het bewustzijn van hunnen ijsselijken toestand geraakten en met hartbrekende jammertoonen hunne onuitsprekelijke smarten uitgilden, of met brekend oog het mededoogen inriepen, en in wanhoop degenen die hen naderden smeekten, door een spoedigen dood, een einde aan hun lijden te maken; — ziedaar wat zich bij iederen voetstap vertoonde.

Bij zooveel en veelsoortig menschelijk lijden werd evenzoo in hooge mate het mededoogen opgewekt, op het gezigt van duizende trouwe medgezellen, het edele paard, waarvan er hier meer dan ooit te voren ten offer der krijgswoede waren gevallen, of in den deerniswaardigsten toestand rondd-waalden.

Aan de ligte kavalleriebrigade gelukte het eindelijk, na lang zoeken, het verblijf van den Koning van Napels op te sporen, van wien zij het bevel ontving, met de jonge garde het slagveld te bewaken en eene stelling bij de groote Russische batterij in te nemen.

Een ten allen tijde ijsselijk verblijf is dat op een slagveld; zooveel te meer moest zulks voor de jonge garde en de ligte kavallerie dit zijn, waarvan de wedergade in moorddadigheid niet te vinden is. Met het schemeren van den dag begon het doodenveld zich te verlevendigen; van de strijdenden en ligtgekwetsten verlaten, zag men het thans door kleine troepen doorkruisen, de een om een geliefden makker op te sporen, de ander om een zwaargewonden hulp te bieden. Diepe ernst was de uitdrukking van elks gelaat, hier afgewisseld door een blijden uitroep, bij het vinden van een gezochten, dáár, door een gesmoorden kreet van jammer, over het levenloos lijk van een waarden vriend, of wel gevolgd door de trekken van stille wanhoop over de onmogelijkheid om doodelijk verwonden te verkwikken, die men hulpeloos aan hun wreed lot moest overlaten, en wie men zelfs den laatsten pligt niet kon bewijzen van hen een graf te delven, maar hen ten prooi van 't roofgedierte moest laten. Ontelbare scharen roofdieren, hier te lande zoo overvloedig, hadden hunne eenzame verblijven verlaten, en door den reuk van het bloed gelokt, volgden zij steeds de legers, die hen door een dagelijks vermeerderden overvloed als 't ware

Digitized by Google

uitnoodigden, zich op den rijken buit te vergasten, dien de geweldige sikkel des doods voor hen scheen te hebben afgemaaid.

Volgens getuigenis van beide partijen, bedekten 80,000 lijken en doodelijk gekwetsten dat slagveld; duizenden verminkten, en door honger en dorst afgematte krijgslieden werden nog daar bij aangetroffen. Naar gissing bedroeg het getal der gedoode paarden in den slag 25,000!

Alleen van de zijde der Russen waren in den slag, volgens hunne eigene opgave, 50,000 man verloren!

Vooral had de Russische infanterie vreeselijk geleden; bij het Fransche leger was het de kavallerie die op dezen dag de grootste offers had gebragt. Van de vier opperbevelhebbers der groote reservekorpsen, was Montbrun voor het front van het 11e huzaren-regiment doodelijk getroffen, en waren de drie andere gekwetst.

Slechts weinig officieren werden in den slag geheel gespaard; de paarden waren door gebrek aan voeding en behoorlijke verzorging, uitgeput en niet meer in staat dienst te doen. Het was derhalve niet te verwonderen, dat de Fransche kavallerie na den slag niet bij magte was het geringste voordeel te trekken van de slagen welke de Russen waren toegebragt. Het is bijna ongelooflijk welk groot aantal manschappen der Fransche kavallerie in den slag gebleven zijn.

Het 9e regiment Poolsche lanciers verloor op dien dag 22 officieren, en de Saksische brigade van den generaal Thielmans, verloor bij het innemen van de redoute bij Semenowskoy en van de Rajewski-schans, 42 officieren, waaronder 28 gekwetsten Van de 1030 man die vóór den slag in de gelederen stonden, waren er na den slag slechts 420 dienstdoende kavalleristen over.

Verschrikkelijk was het lot der duizende gekwetsten, zoowel van het Fransche, als van het Russische leger, daar de middelen tot behoorlijke verzorging ontbraken. Tot eer van de Fransche geneeskundige dienst te velde zij het aangeteekend, dat geen onderscheid werd gemaakt tusschen vriend en vijand, en dat zij die de meeste verpleging behoefden, ook het eerst geholpen werden.

Het onmeetbare klooster van Koloskoy, omtrent 2 mijlen achter het slagveld gelegen, was bestemd geworden tot verblijf der gekwetsten, en toch was dat gebouw op verre na niet voldoende om het groot getal dier ongelukkigen te bevatten. Het ergste was, dat het aantal geneeskundigen waarover beschikt kon worden, geheel onvoldoende was, en dat men volslagen gebrek had aan de middelen tot het verplegen en verbinden der gekwetsten. De gevolgen van een en ander zijn dan ook geweest, dat slechts een klein getal van hen is gespaard gebleven, en de meesten bij gebrek aan hulp en zorgen, bezweken zijn.

De geruchten dat de Russen waren teruggetrokken en hunne stellingen hadden ontruimd, bevestigden zich. De Franschen konden zich alzoo de eer van de overwinning aan de Moskowa bevochten, toeëigenen; maar zij hadden weinig reden om over de uitkomst van den slag voldaan te zijn. Zelfs Keizer Napoleon was dit niet.

Men verhaalde, dat, hoezeer hij alle regt had laten wedervaren aan de

Digitized by Google

dapperheid waarmede gestreden was, hij echter geenszins voldaan was over de verkregen uitkomsten, en toch, het was niet te ontkennen, hij had den Russen zware slagen en diepe wonden toegebragt.

Geheele korpsen van het Russische leger waren vernietigd geworden, meer dan 2000 officieren buiten gevecht gesteld, en alleen de Russische ruiterij en de bespanning van het geschut, nog in vrij goeden staat gebleven.

Dat het Russische leger in den slag aan de Moskowa niet geheel is vernietigd geworden, had de Czaar te danken aan de krijgstucht welke in het Russische leger bestaat, aan de eigenaardigheid van den Russischen soldaat, die onbekommerd over het lot dat hem beschoren is, onwrikbaar pal blijft staan op de hem aangewezen plaats, tot dat hij al vechtende sneuvelt of gelast wordt zich te verwijderen Het waren, wat de geaardheid van den soldaat betreft, in het jaar 1812 nog dezelfde soort van Russen, als die welke bij Zorndorf en Künersdorf vochten en waarvan Frederik *de Groote* zeide: »*Quand ou les a tué, il faut encore les pousser pour les faire tomber.*"

Napoleon schijnt dan ook het Russische leger uit dat oogpunt beschouwd en gewaardeerd te hebben, en zeer waarschijnlijk heeft hij om die reden het plan van aanval zoodanig bepaald, dat men moest trachten het linker centrum door te breken; alzoo niet volgende het, naar men beweert, door den maarschalk Davoust gedane voorstel, om den linker vleugel van het Russische leger te overvleugelen.

Door Napoleon's plan te volgen, dat is: door in het centrum door te dringen, moest men in het Russische leger de hoofdleiding missen en de eenheid in het leger verbreken; het eenige middel om de onderscheidene gedeelten van het Russische leger in verwarring te brengen; en het schijnt dat Napoleon dit doel voornamelijk heeft willen bereiken.

Indien redenen voor hem van overwegend belang, welke door het daarover in de Gedenkschriften bewaard stilzwijgen slechts te gissen zijn, den Keizer niet verhinderd hadden, zijne bijna geheel ongebruikt gebleven garde in het vuur te brengen en de overwinning te voltooijen, zoo zou het Russische leger, magteloos opeengedrongen, gelijk het was, eene slagting en vernietiging niet ontgaan zijn, waarvan de nieuwe geschiedenis geen tweede voorbeeld oplevert, zoo als men die slechts in de Jaarboeken der Romeinsche Geschiedenis, in het verhaal van de oorlogen tegen de Barbaarsche volken, opgeteekend vindt.

De moed en de dapperheid des Franschen legers hadden op de Russen zulk een indruk gemaakt, dat het wel grootendeels daaraan toe te schrijven zal zijn, dat op den noodlottigen terugtogt des Franschen legers, zeer zwakke troepenafdeelingen, slechts de schim vertoonende van 't geen zij geweest waren, zich bijna ongehinderd door de Russen heen een weg konden banen, of deze noodzaken met een zwakke vervolging te vreden te wezen.

Digitized by Google

IETS OVER DE KUSTVERDEDIGING.

Uittreksel uit eene beantwoorde Prijsvraag over dit onderwerp van den Spaanschen Kolonel Don Luis Gautier (1).

(Overgenomen uit het *Archiv für die Offiziere der Königlich Preuszischen Artillerie- und Ingenieurkorps. Band* XL. *Heft* 2 *und* 3.)

Een geruimen tijd heeft men de meening aangekleefd, dat de beste wijze van kustverdediging bestond in het aanleggen van forten en batterijen op alle uitstekende punten der kust, aan alle havens, kleine zeebogten en inhammen, overal waar eene vijandelijke landing, hoe klein ook, kon gedaan worden, en dien ten gevolge ontstond er eene menigte van bevestigingen, ter beveiliging onzer kusten, inzonderheid aan die van Grenada en Andalusie, alwaar de invallen der naburige Afrikanen het meest te duchten waren. Eindelijk zag men in, dat deze middelen van tegenweer toch onvoldoende waren, ten ware men zich overal aan de kust wilde vastzetten; men zag in, dat het onmogelijk was zulk een groot getal bevestigingen te bouwen, die op zich-zelve en verspreid langs de kusten zouden liggen, zoowel wegens het gebrek aan geldmiddelen, als uithoofde der onmogelijkheid om ze met het noodige geschut, munitie en de vereischte bezetting te voorzien. Het bleek spoedig, dat men na het einde van een oorlog het onderhoud dezer batterijen zou moeten laten varen, of althans veronachtzamen, zoodat het bij iederen nieuw uitbrekenden oorlog noodig zou zijn ze op nieuw daar te stellen of althans weder behoorlijk in te rigten. Men

(1) Alhoewel deze Prijsvraag beantwoord werd vóór den jongsten Russisch-Turkschen oorlog, bevatten de daarin voorkomende beschouwingen zooveel belangrijks, dat zij ook thans nog de mededeeling overwaardig zijn.

De Redactie.

Digitized by Google

ondervond tevens, dat deze batterijen bij de verdediging geene geringe gebreken hadden: hunne van steen niet zeer sterk gebouwde borstweringen konden het vijandelijk geschutvuur niet weêrstaan; door de keelopeningen viel het den vijand gemakkelijk het werk door eenige manschappen te veroveren, die des nachts, of zelfs wel over dag, buiten het schootsbereik eene landing deden. Aangezien hun groot getal, slecht gebouwd, konden zij niet dan gebrekkig aan het oogmerk waarvoor ze daargesteld waren beantwoorden, en daar zij geen overdekte gebouwen hadden, waar het krijgsmaterieel in vredestijd kon bewaard worden, was het onmisbaar gevolg daarvan, dat het ongebruikt op de walgangen bedierf, of dat men het ver moest wegvoeren, hetgeen weder geweldige kosten veroorzaakte en buitengemeen veel tijd vorderde, zoowel tot bewapening als ontwapening eener zoodanige batterij.

Alvorens wij ons gevoelen over een stelsel van kustverdediging uiten, achten wij het noodig, de middelen van aanval te onderzoeken, ze op hunne juiste waarde te schatten, zonder door overdrijving ons te laten wegslepen, en datgene in 't licht te stellen wat in de verslagen van aanvallen uit zee waar en geloofwaardig is, waarbij wij de gevolgen niet beoordeelen zullen, zonder tevens de oorzaken na te vorschen, welke deze op den eersten blik verrassende werking konden voortbrengen.

De in de marine-artillerie gemaakte verbeteringen bestaan hoofdzakelijk in de meerdere volmaking der rigtwerktuigen, in de vermindering van de zijdelingsche afwijkingen der projectielen, in de vereenvoudiging der kalibers; verbeteringen door lieden ingevoerd met de zeedienst grondig bekend; ook de invoering der bomkanons en het werpen van geduchte springende projectielen uit dit geschut, is een wezenlijke vooruitgang te noemen. Deze verbeteringen maakten de behandeling van het geschut gemakkelijker en vermeerderden op eene verbazende wijze de trefkans en de werking der projectielen. Het is bekend dat deze verbeteringen niet aan de eene of andere bijzondere omstandigheid te danken waren, afhankelijk van den vorm en den bouw der schepen of van de wijze van bediening aan boord; neen, al deze hervormingen bij de marine-artillerie kunnen en moeten ook door de kustartillerie aangenomen worden, en dan zal deze steeds, van wege haar zekerder schot, het overwigt op gene behouden; en wat de werking der projectielen aangaat, het is zeer gemakkelijk in te zien, dat deze, als van beide zijden even groote en zware projectielen aangewend worden, eene veel geduchtere werking tegen de schepen dan tegen de landbatterijen zullen doen. Het voornaamste voordeel dat de vloten bezitten, is gelegen in het groot getal stukken geschut dat zij in werking kunnen brengen; en dit voor-

Digitized by Google

deel is niet nieuw, noch van de meerdere volmaking bij de zee-artillerie afhankelijk. De zeemagt heeft zich steeds verlaten op de gemakkelijkheid, waarmede zij hare strijdkrachten vereenigen, hare kracht op bepaalde punten concentreren kan; doch in weerwil daarvan is het meerendeel der aanvallen uit zee gunstig voor den kustverdediger geweest, gelijk talrijke voorbeelden uit de geschiedenis bewijzen. Uit het bovenstaande volgt alzoo, dat de tegenwoordige toestand der zee-artillerie, wel verre van een nadeeligen invloed op de kustbatterijen in den oorlog uit te oefenen, aan deze integendeel nieuwe en gunstige kansen aanbiedt. Zoodanige gevolgtrekking schijnt bij den eersten opslag in strijd te zijn met den uitslag der aanvallen te St.-Jean d'Acre door de vereenigde vloten van Engeland en Oostenrijk in het jaar 1840, tegen St.-Juan de Uloa in het jaar 1838, en tegen Tanger en Mogador in het jaar 1844, door een Fransch eskader gedaan. Evenwel is dit het geval niet, waarvan men zich overtuigen kan, zoo men slechts in aanmerking neemt, dat de artillerie welke die plaatsen en vestingen verdedigde, met betrekking tot kaliber, affuiten en overig materieel, verre ten achteren stond bij die der aanvallende vloten, en dat de artilleristen welke het verdedigend geschut bedienden, alle noodige instructie en praktijk misten, om dit middelmatig geschut nog eenigzins te doen gelden. 't Is even alsof een met voortreffelijke percussiegeweren gewapende troep met een' anderen in 't strijdperk getreden ware, die zich van lontgeweren bediende. De omstandigheden stonden derhalve niet gelijk, om de werking van de nieuwe bewapening der vloten tegen kustvestingen er naar te beoordeelen, en om deze beschouwing nader te staven, willen wij de werking der projectielen van de aanvallende vloten, op de drie voormelde plaatsen afgeschoten, kortelijk nagaan.

I. *De aanval op St.-Jean d'Acre.*

De vloot die voor St.-Jean d'Acre verscheen, bestond uit 20 vaartuigen, te weten: 7 linieschepen, 4 fregatten, 4 korvetten, 1 brik en 4 stoomschepen; allen voerden ter weêrszijde geschut en waren in 't geheel gewapend met 478 stukken, van de kalibers van 32, 68 en 80 ℔. Alhoewel het vuur 4 uren lang onafgebroken voortduurde en de vestingwal naar de zeezijde in der haast slechts met zeer slechte materialen was hersteld, schoten deze 478 vuurmonden geen enkele bres, en bepaalde hunne geheele werking zich tot het onbruikbaar maken van het grootste gedeelte der schietgaten, die in den muur gebroken waren. Het in de lucht springen van een buskruidmagazijn, aan de andere stadszijde gelegen, en waarvan de onvoor-

Digitized by Google

zigtigheid eens werkmans de schuld droeg, gaf het voorwendsel aan de hand om de vesting over te geven; want Mehemed-Ali had aan de bezettingen der Syrische vestingen bevel gegeven, zich niet tot het uiterste te verdedigen en den aanval der Engelschen slechts flaauw te beantwoorden.

II. *De aanval op St.-Jean de Ulloa.*

De Fransche vloot, die in het jaar 1838 voor St. Jean de Ulloa verscheen, bestond uit 4 fregatten, 2 korvetten, 9 brikken, 2 kanonneerbooten en 2 stoomschepen, bovendien uit 5 transportkorvetten. Van deze scheepsmagt was echter slechts een gedeelte bij den aanval werkzaam, te weten: 5 fregatten, 1 korvet en de beide kanonneerbooten, in 't geheel 100 kanonnen aan iedere boordzijde, van de kalibers van 30 en 80 ℔ en 4 mortieren. De 3 fregatten en de korvet werden door de stoombooten op sleeptouw genomen. Deze schepen wierpen in drie en een half uur tijds 502 bommen 177 granaten en schoten 7771 kanonkogels.

Het geschut van het fort dat zijn vuur tegen de vloot kon rigten, bestond uit een 24 ℔r, 5 10 en 6 ℔m, 7 12 ℔m, 1 8 ℔r en 5 karonnaden van 10 en 8 ℔, in 't geheel 19 stuks. De uitwerking der 8230 projectielen des aanvallers, blijkt uit de volgende aanhaling, woordelijk overgenomen uit het officieel rapport van den Heer Mengin, den bevelhebber der genie bij de expeditie, aan den Minister van Oorlog, te vinden in den *Spectateur militaire* van het jaar 1839:

»Gedurende het gevecht deden onze bommen en granaten achtervolgelijk een klein buskruidmagazijn, dat bij de met N°. 5 aangeduide batterij lag, en den seintoren die zich op de noordelijke punt van den walgang of het terreplein der kat verhief, in de lucht springen; onder dezen toren was naar 't schijnt, een buskruidmagazijn, om de batterijen met de noodige munitie te voorzien. Deze laatste omstandigheid bragt het vuur der kat geheel tot zwijgen; het grootste gedeelte der overige 16 stukken die ons konden beschieten, zetteden echter hun vuur tot aan het einde van 't gevecht voort.

»Het fort was door de kanonkogels en bommen veel meer dan wij gelooſden beschadigd geworden, hetgeen men te danken had aan de voortreffelijke stelling door den admiraal Baudin genomen en aan het wisse vuur onzer marinesoldaten.

»Desniettegenstaande waren *de kasematten der courtinen, welke den troepen tot verblijf dienden, door het vuur niet beschadigd geworden.* Van de 187 vuurmonden die wij in de vesting vonden, waren er nog 102 in

Digitized by Google

bruikbaren staat, en slechts 29 waren door onze artillerie gedemonteerd geworden."

Dit verslag, hetwelk men wel niet van partijdigheid beschuldigen zal, geeft de geheele werking op, door de 8250 projectielen der Fransche vloot op de vesting te weeg gebragt, en deze komt daarop neêr: dat, in weerwil van het onberekenbaar voordeel dat er gedurende de twee uren, die noodig waren om de schepen stelling te doen nemen, van de zijde der vesting geene vijandelijkheden werden gepleegd (eene omstandigheid waarvan de Heer Mengin het groot belang doet uitkomen), en niettegenstaande de onevenredigheid met opzigt tot de sterkte en hoedanigheid tusschen de artillerie der vloot en die der kust, twee kleine buskruidmagazijnen in de lucht sprongen en zeer weinig geschut gedemonteerd werd, terwijl van de 19 stukken die tegen de vloot vuurden, 3 door het in de lucht springen van den toren der kat, tot zwijgen gebragt werden, terwijl van de 16 overige 't meerendeel het vuur tot het einde van 't gevecht voortzette; voegt men hier nog bij, dat de beide magazijnen die in de lucht vlogen, niet bomvrij waren en dat de escarpen onbeschadigd bleven, dan zal men met der daad moeten erkennen, dat de Fransche vloot volstrekt geen reden had om over hare daden tevreden, veel minder van er trotsch op te zijn. De ingenieur-officier Mengin zegt, dat hij het verlies der belegerden aan dooden en gekwetsten niet heeft kunnen bepalen (dat der vloot bedroeg 4 gesneuvelden en 29 gewonden), want men had slechts 23 zwaar gekwetsten in de vesting gevonden, die, aangezien hunne wonden niet naar Vera-Cruz hadden kunnen getransporteerd worden. Naardien men nu die opgaaf, 't zij van de gekwetsten zelve, of van de Mexikanen, met wie men daarna in aanraking kwam, gemakkelijk had kunnen bekomen, schijnt men te mogen aannemen, dat gezegd verlies niet zeer groot geweest is. Andere redenen echter had Mengin, om het verlies aan de Fransche zijde bekend te maken, en wel om daarmede zijne marine een grooteren luister te verschaffen, daar men de eerste gelegenheid aangreep dat zij nieuw uitgerust was, om een op den eersten blik verrassende uitkomst te vertoonen. — Uit het bovenstaande blijkt intusschen klaar, dat de val van St.-Jean de Ulloa, wel verre van als een voorbeeld van het overwigt der nieuwere vloten op de vestingwerken te kunnen bijgebragt worden, integendeel een duidelijk bewijs geeft, dat deze de overhand door hen vroeger bezeten, steeds handhaven. Immers, wanneer 19 zulke geringe en slecht uitgeruste stukken geschut, die slecht bediend werden en achter ellendige borstweringen stonden, een strijd van drie en een half uur volhielden, tegen 100 veel betere en goed bediende stukken geschut, met de uitkomsten hier

Digitized by Google

boven vermeld, dan kan men gerust verzekeren, dat als het grootste gedeelte van het geschut des verdedigers een kaliber van 32 ℔ gehad, en het overige uit worppeschut van 80 ℔ⁿ had bestaan, het vuur van St.-Jean de Ulloa de Fransche vloot afgeslagen had.

III. *Het bombardement van Tanger en de aanval op Mogador.*

Om Tanger en Mogador te bombarderen, zond Frankrijk eene flotille uit, bestaande uit 3 linieschepen, 1 fregat, 2 brikken en 6 stoombooten. Dit eskader had aan ieder scheepsboord meer dan 200 stukken geschut, terwijl de verdedigers der eerste vesting niet meer dan 50, die der tweede nog minder stukken geschut bezaten, waarvan het grootste 24 ℔ⁿ waren; de kanonnen lagen op zeer slechte affuiten; de borstwering waarachter zij stonden, was laag en zwak, en de bedieningsmanschap bestond uit domme, onkundige lieden, want het is genoeg bekend dat Marocco geen artillerie- noch ingenieurkorps heeft. Het valt dus van zelf in het oog dat de zege aan de zijde der Franschen moest verblijven. De gevechten van Tanger en Mogador geven echter, volgens het officieel rapport van Z. K. H. den Prins van Joinville, tot gevolgtrekkingen aanleiding, die de verzekering staven, dat zoo de artillerie des verdedigers, in weerwil van hare minderheid in getal, van hetzelfde kaliber als die van den aanvaller ware geweest, en wanneer zij met evenveel bekwaamheid ware bediend geworden, de vloot in het gevecht te kort zou geschoten zijn.

Bij Tanger had de vloot met der daad anderhalf uur noodig om het vuur der vesting tot zwijgen te brengen, en niettegenstaande de blijkbare voordeelen die zij bezat en de omstandigheid dat er geen vijandelijkheden plaats hadden onderwijl de vloot stelling nam, werd één linieschip toch door 50 vijandelijke kogels getroffen; deze veroorzaakten wel geen groote schade, omdat volle kogels van klein kaliber voor de schepen niet zeer gevaarlijk zijn; maar als de verdedigers een aantal bomkanons van 80 tot 120 ℔ kaliber gehad en deze stukken achter dikke aarden borstweringen gestaan hadden, zou men dan dezelfde uitkomst gehad hebben? Voorzeker niet, want het is genoeg bekend, dat één enkel projectiel, uit dergelijk geschut geworpen, het verlies van een schip kan ten gevolge hebben, terwijl het daarentegen honderde volle kogels van gewoon kaliber in zijn romp kan opnemen.

Te Mogador was de onderneming veel moeijelijker. Om hier het doel te bereiken, behoefde de Fransche vloot meer tijd en leed grootere verliezen dan te Tanger, daar het vuur vijf uren voortduurde. In het officieel rapport

Digitized by Google

van dit gevecht wordt volgenderwijs de reden opgegeven, van het verschil tusschen dit en het vorige gevecht:

»De zeebatterijen werden terstond verlaten; hare steenen borstweringen waren tot het vuren over het banket ingerigt, zeer laag en konden van achteren door verscheidene schepen beschoten worden; maar de westelijke batterij, met 40 stukken gewapend, die achter eene borstwering van zandsteen, ter dikte van 6 voeten, gedekt stonden, onderhield langen tijd haar vuur. Het linieschip *Jemappes*, dat zij tot doel van al hare projectielen had gekozen, hield den strijd vol, maar niet zonder groote verliezen te lijden, welke door eenige goed gerigte granaten veroorzaakt werden."

Hieruit ziet men, dat eene borstwering van 6 voeten dikte, zelfs al is hij van steen gebouwd, voldoende is; dat de daarachter gedekt staande stukken het vuur langen tijd onderhielden en dat eenige granaten den vijand *een ernstig verlies* toebragten; gemakkelijk is daaruit op te maken, hoedanig de uitslag van het gevecht zou geweest zijn, als er aarde borstweringen van genoegzame hoogte en dikte waren geweest, en wanneer de Marokkanen granaten en bommen van 9 tot 13 duim gehad hadden, en die horizontaal afschoten.

Daar wij slechts het voornaamste met betrekking tot den aanval der schepen tegen de vestingwerken hebben willen melden, besluiten wij, nu wij een bepaalder oordeel kunnen vellen over de werking van duizende tonnen ijzer welke de vloten in weinige uren tijds kunnen uitwerpen, uit de drie zooeven beschouwde aanvallen uit zee, dat er *geen bres* in de vestingwerken werd geopend, terwijl wij dadelijk tegen de bedenking opkomen, alsof zulks daarvan komen kon, dat men het oogmerk niet gehad had bres te schieten. Daargelaten toch of die taak gemakkelijk zou geweest zijn, zoo kan men wel aannemen dat de aanvaller het zeer krachtige middel om den verdedigers van het bevestigd punt schrik aan te jagen, hetwelk in de vernieling van het bolwerk bestond, niet versmaad zouden hebben, als het bewijs *à priori* had kunnen gegeven worden, dat het geen zaak van bijna volstrekte onmogelijkheid voor de vloten is, eene bres in goed muurwerk te schieten. Om werkelijk snel eene bres in eene bevestiging te schieten, plaatst de batterij zich gewoonlijk op 80 passen (60 *varas*) van den muur, en poogt deze in horizontale en verticale strepen door te breken, waartoe eene goede rigting en naauwkeurige losbranding vereischt wordt. Van het oogenblik dat dit hoofdvereischte ontbreekt, is het niet gemakkelijk het getal der projectielen te bepalen die tot het openen van de bres noodig zijn. Als voorbeeld hiervan kan dienen de belegering van St.-Sebastiaan, in het jaar 1813, waarbij de Engelschen 30 stukken geschut op de afstanden van 32

Digitized by Google

tot 800 passen (24 tot 600 *varas*) van de vesting opstelden, en ofschoon de omwalling op dat punt uit een gewonen muur, van achteren met aarde gevuld, bestond, zonder aard- of spaarbogen of eenig ander kunstmiddel om het bresschieten te bemoeijelijken, kostte deze arbeid den belegeraars toch 10 dagen en 40,000 projectielen. Eene vloot alzoo die niet veel meer dan tot op 2600 passen (2000 *varas*) van de bevestiging die zij beschieten moet, naderen kan, zou, om eene bres in den escarpmuur te openen, eene verbazende menigte projectielen behoeven, waarover men zeldzaam zal kunnen beschikken, daar de gewone uitrusting 70 schoten per stuk bedraagt. Bij den bovenvermelden aanval op St.-Jean d'Acre, beval dan ook de Engelsche admiraal het vuur na vier uren schietens te staken, wijl er nog slechts voor een uur strijdens munitie was.

Beschouwen wij thans de werking der stoomschepen. Bij den aanval op bevestigingen hebben de stoomschepen eene mindere waarde dan de zeilschepen, om de eenvoudige reden dat zij veel minder geschut hebben en gemakkelijk buiten gevecht gesteld worden, daar het voldoende is een der raden te vernielen, om het schip onbeweeglijk te maken, en de uitwerking van een enkel projectiel zulks kan veroorzaken. Alhoewel nu in de plaats der raden een inwendig werktuig, gelijk de schroef, kan aangebragt worden, blijft de schoorsteen toch steeds een kwetsbaar punt voor die schepen, en daar zij voor de verbranding der steenkolen onmisbaar is, is het schip, zoodra hij omvergeschoten wordt, buiten staat te manoeuvreren. Het voorname nut van stoombooten in den strijd tegen vestingwerken, ligt daarin, dat zij de zeilschepen gemakkelijker en met minder gevaar op de kampplaats kunnen brengen en ze met behulp van wind en stroom van daar weder kunnen verwijderen, dáár waar de zeilschepen deze manoeuvre alléén niet zouden kunnen uitvoeren. Dit zijn ongetwijfeld belangrijke voordeelen, maar niet van zóó groot belang als sommigen beweren willen, want zijn de zeilschepen eenmaal op de strijdplaats gebragt, dan staan de kansen van het gevecht gelijk, even als vóór de aanwending van den stoom bij de zeemarine.

Er blijft nog over den invloed te onderzoeken, welken de stoomschepen bij landingen uitoefenen. Groote landingen zijn ten allen tijde, uit hoofde der vele moeijelijkheden die er mede gepaard gaan, zeldzaam geweest; met de invoering van den stoom zijn deze verminderd, wijl de stoomschepen minder van wind en stroom dan de zeilschepen afhangen; zij kunnen zich veel spoediger op een bepaald punt vereenigen en meer troepen opnemen. Maar voor groote zee-expeditiën worden nog andere maatregelen vereischt; er zijn nog andere gevaren aan verbonden, welke de stoommarine niet weg-

Digitized by Google

nemen, zelfs niet eens verminderen kan. Dergelijke expeditiën zijn namelijk in vier hoofdperioden te verdeelen:

1.) De vereeniging van de levende en materiele strijdkrachten voor de expeditie;
2.) de overvaart van het punt van vertrek tot het landingspunt;
3.) de landing;
4.) het verblijf der vloot op de vijandelijke kust, om als operatiebasis voor het landingsleger te dienen en des noods den terugtogt te bewerkstelligen.

De voordeelen der stoomschepen doen zich voornamelijk voor bij de tweede periode, de overvaart, die met behulp dezer schepen thans minder moeijelijk en gevaarlijk is dan vroeger; maar al de gevaren en moeijelijkheden der andere perioden, die voorwaar niet klein zijn, blijven bestaan.

Inderdaad, het bijeenbrengen van troepen, van schepen om deze over te brengen, van den voorraad van allerlei aard, het onderhoud der troepen, hen te voorzien van de noodige munitie en soldij, leveren groote bezwaren op; het voornaamste gevaar echter bestaat in de noodzakelijkheid dat de vloot in 't gezigt der kust moet blijven, waar de vijand haar vernielen kan (men denke aan Abukir), en ze met het gevaar te kampen heeft van door stormen uiteengeslagen en verstrooid te worden.

Om zich een denkbeeld te vormen van de groote toerustingen die de overbrenging van een leger door middel eener vloot vereischt, willen wij het volgende aanhalen:

In het jaar 1809 landden de Engelschen aan den mond der Schelde met 27000 man infanterie en 3000 ruiters. Om die onderneming uit te voeren, waren er twee maanden noodig geweest tot het bijeenbrengen en inschepen van de troepen en het materieel, en behoefde men 45 oorlogschepen, waaronder 37 linieschepen, en bovendien nog 400 transportschepen.

De sterkte der Fransche expeditie tegen Algiers in het jaar 1830, bedroeg 35000 man. Zes maanden werden er besteed om deze troepen en het noodige krijgsmaterieel bijeen te verzamelen. De vloot die hen overbragt, bestond uit 104 oorlogschepen, waaronder 7 linieschepen, 24 fregatten en 7 stoomkorvetten; voorts behoorden er toe 487 transportschepen en 87 gabaren (vaartuigen met breeden bodem) tot het ontschepen der troepen.

Maar weinige natiën bezitten de noodige middelen om zulke ondernemingen uit te voeren, en geen enkele kan de daartoe vereischte maatregelen nemen, zonder troepen zamen te trekken en schepen bijeen te brengen,

Digitized by Google

waardoor het geheim, dat voor de bedreigde natie zorgvuldig verborgen moest gehouden worden, van zelf verraden wordt.

Hoezeer de stoommarine de groote ondernemingen op zee, gelijk wij aangetoond hebben, veel gemakkelijker hebben gemaakt, hebben de aanwending van den stoom bij de gemeenschap te land, door middel van de spoorwegen en de electrische telegraaf, toch een tegenwigt daargesteld, groot genoeg om het evenwigt te houden met de voordeelen welke de aanvaller op zee door haar verkregen heeft, wijl uithoofde van den spoed, waarmede door die middelen alle berigten medegedeeld en de troepen van de eene naar de andere plaats worden overgebragt, deze, schier oogenblikkelijk, in genoegzaam getal op het landingspunt kunnen bijeenkomen, waar zij zich dan ijlings doeltreffend kunnen scharen om een slag aan te nemen. Hieruit volgt, dat bij het ontwerpen van een verdedigingsstelsel der kusten van een staat, zijne spoorwegen daarbij noodzakelijk in aanmerking moeten genomen worden, als een der belangrijkste punten bij het vaststellen van het stelsel, hetwelk, bij eene regte waardering dezer beide soorten van snelle mededeeling en gemeenschap, in vele bijzonderheden zal dienen gewijzigd te worden. Om deze bewering naar onze bedoeling duidelijk te maken, merken wij op, dat dáár waar spoorwegen zijn, de krijgshavens, de marinearsenalen en de voornaamste zeehandelplaatsen slechts zóó sterk bevestigd behoeven te zijn, dat zij een aanval kunnen weêrstaan tot er troepen uit het binnenland ter ondersteuning zijn toegesneld; doch dat bij eene natie, die geen spoorwegen heeft, gezegde bevestigingen van meer belang moeten zijn, omdat zij dan moeten volstaan met de uitrusting haar te voren gegeven en aan het gevaar blootstaan van een hevigen aanval het hoofd te moeten bieden.

Daar deze groote voordeelen der spoorwegen voor de verdediging, niet alleen de kusten betreffen, maar, om dezelfde oorzaken, ook de overige bevestigingen van het land, zoo zal iedere staat er voorzeker ernstig op bedacht zijn deze voordeelen zooveel mogelijk te vermeerderen, en in alle voor krijgsoogmerken geschikte rigtingen, waar deze met de handelsbelangen overeenstemmen, spoorwegen aanleggen. Zullen zij echter voor het krijgswezen van wezenlijk of van het meeste nut zijn, zoo behoort iedere lange lijn, die van de voornaamste handel- of fabriekplaatsen des lands naar de grenzen loopt, over hare geheele uitgestrektheid, een gelijk spoor te hebben, zoodat men nimmer genoodzaakt is van rijtuigen te verwisselen, wijl daarmede bij groote troepentransporten steeds veel tijd verloren gaat. Gelukkig is deze gelijkheid van het spoor ook voor den handel in 't algemeen voordeelig, zoodat men slechts dáár waar eene spoorwegstreek aan

Digitized by Google

verschillende maatschappijen toebehoort, het geval kan aannemen, dat de eene of andere maatschappij voor hare baan een afwijkend spoor neemt, om er het een of ander voordeel door te verkrijgen. Dit nadeel zullen de regeringen echter door gepaste maatregelen kunnen tegengaan, wanneer zij slechts als eene hoofdbepaling bij de spoorwegconcessiën vaststellen, dat de lijn een algemeen gelijk spoor hebbe.

Wat nu de kleine landingen aangaat, dezulke namelijk, waarbij 's vijands hoofddoel is het land te verwoesten of uit te plunderen, het moet erkend worden, dat deze sedert de invoering der stoombooten veel gemakkelijker zijn geworden; van den anderen kant is het echter ook zeker, dat het gebruik dezer vaartuigen bij de kustverdediging en de spoed waarmede de telegraaflijnen de berigten langs de kust van plaats tot plaats overbrengen, in dezelfde mate de mogelijkheid hebben doen toenemen om zich tegen dergelijke landingen te verzetten; bovendien is deze soort van vijandelijke ondernemingen, waarbij slechts geringe krachten worden aangewend, voor tamelijk bevolkte staten, die eene goed georganiseerde verdedigingsmarine bezitten, zoo gevaarlijk niet.

Hiermede vermeenen wij bewezen te hebben, dat hoezeer ook de vloten van den nieuweren tijd, door de verbeterde artillerie en de aanwending van den stoom, met der daad veel geduchter zijn geworden, deze factoren harer magt echter van dien aard zijn, dat de verdediger der kusten zich insgelijks er van bedienen kan, ja er zich van bedienen moet, en dat de kustverdediging derhalve niet alleen het overwigt dat zij tot dusver bezat, handhaven zal, maar dit ook nog zal toenemen.

Verklaren wij verder de door sommigen gekoesterde meening voor ongerijmd, dat er geene bevestigingen zijn die de vloten zouden kunnen weêrstaan, zoo willen wij thans onderzoeken, op grond van het vertrouwen op de krachtige werking der middelen die men aanwenden kan, welk het beste stelsel is, dat tegenwoordig voor de kustverdediging geschikt kan geacht worden.

Het is thans een erkend grondbeginsel, dat de beste wijze om het stelsel van verdediging der grenzen eens lands te bepalen, dáárin bestaat, dat men deze naauwkeurig onderzoekt, de punten die van wezenlijk strategisch belang zijn en ook diegene wier bezetting zeer voordeelig is, uitkiest en deze duurzaam door aanzienlijke bevestigingen versterkt. Op deze wijs legt men een klein getal vestingen aan, die een groot weêrstandsvermogen bezitten, die met materiele krachten en eene voldoende bezetting zoodanig uitgerust zijn, dat zij zich zeer krachtig verdedigen kunnen, zonder de activo strijdkrachten des lands te versnipperen, welke steeds bereid en gereed

Digitized by Google

moeten zijn om den vijand in 't front zoo dikwijls mogelijk op 't lijf te vallen, en den val der vestingen te vertragen of te bemoeijelijken, aan den verdediger der vestingen slechts de taak overlatende, om ook het oog te houden op de moeijelijk te passeren of onbelangrijke toegangen, waar de vijand zich kwalijk genoopt zal vinden om met zijne hoofdmagt door te dringen.

Hetzelfde grondbeginsel geldt bij het vaststellen van een stelsel van kustverdediging. Ook hier behooren de verdedigingswerken zich niet over de geheele kust uit te breiden, maar moeten slechts tot de belangrijkste punten bepaald worden. Met betrekking tot de plaatsing van het geschut in deze werken, moet men in aanmerking nemen, dat de werken hoofdzakelijk uit zee zullen beschoten worden, waarom naar deze zijde zóóveel geschut moet geplaatst worden als noodig is om den strijd met de vijandelijke schepen te kunnen volhouden.

Hieruit blijkt dat slechts de krijgshavens, de aanzienlijke koopsteden, zoodanige plaatsen die geschikt zijn voor eene groote landing van vijandelijke troepen, om een inval te beproeven en het land te verwoesten, en eindelijk zoodanige punten die de kustvaart kunnen beveiligen, bevestigd behooren te worden. Even als bij de verdediging der landsgrenzen mobiele korpsen vereischt worden, om den val der bevestigde plaatsen te bemoeijelijken en zich regtstreeks op den vijand te werpen, in die streken waar hij geene groote getalovermagt ontwikkelen kan, zoo zijn dergelijke korpsen ook bij de kustverdediging noodzakelijk. De strijdkrachten zullen hier uit de volgende gedeelten dienen te bestaan:

1.) In schepen, welke men als de voorposten van grootere troepenmassa's kan beschouwen; zij moeten zijn van middelbare grootte en op eenigen afstand van de kust kruisen om te verkennen, de kustscheepvaart te beschermen en transport- of koopvaardijschepen te begeleiden; of zij zijn van een kleiner charter, kanonneer- of kleine stoombooten van weinig diepgang, om de kusten naauwkeurig te bewaken en onder bescherming der kustbatterijen te kunnen terugwijken, het vuur van deze te ondersteunen en alzoo kleine landingen af te weren. Deze ligte vaartuigen kunnen zeer gevaarlijk worden voor vijandelijke kaperschepen, vooral als zij met 1 of 2 bomkanons gewapend zijn.

2.) In troepen, uit infanterie, kavallerie en rijdende artillerie bestaande, die spoedig naar de punten der kust kunnen snellen welke met eene vijandelijke landing bedreigd worden.

Deze troepen moeten op die punten opgesteld worden welke, aangezien hunne plaatselijke gesteldheid en andere omstandigheden, als de sleutels des lands kunnen beschouwd worden; vooral zorge men

Digitized by Google

ze niet te versnipperen, wat het slechtste van alle middelen is om een uitgebreide linie te verdedigen. Zijn de troepen op goedgekozen punten vereenigd, en zoodanig georganiseerd, dat zij zich snel kunnen bewegen, worden ze door schrandere en dappere bevelhebbers aangevoerd, dan zullen ze ook op het gepaste oogenblik, als de vijand voet aan land zet om het te verwoesten, hem te gemoet rukken, en dan in vele gevallen, met het voordeel dat de getalovermagt geeft, in alle geval met het maximum hunner beschikbare krachten (een grondbeginsel der strategie en taktiek) den strijd met hem aangaan.

Bij de tot dusver opgenoemde verdedigingsmaatregelen behoort ook een goed seinstelsel, of nog beter eene telegraaflijn langs de kust, welke den bevrienden schepen spoedig van het gevaar verwittigt waarmede zij bedreigd worden, en de voor het gevecht bestemde troepen in de havens, alsmede de mobiele korpsen terstond berigt geeft, wáár de vijand nadert, zoodat deze terstond naar het bedreigde punt kunnen snellen en daar den vijand te keer gaan.

Gaan wij thans over tot de bijzondere beschouwing der vestingwerken tot kustverdediging bestemd. Hier moet op een tweetal punten gelet worden:

1.) Hunne ligging op elk terreinpunt, hetwelk aan het doel beantwoordt dat zij moeten bereiken;

2.) Hunne gedaante, constructie en inwendige verdeeling.

De oorlogs- en handelhavens, die tot stapelplaats van handel- en nijverheid dienen, moeten zeer sterk bevestigd worden; hier moeten de werken zoover mogelijk vooruit gebragt worden, om de vijandelijke vloten verre van zich af te houden, en daardoor te verhinderen dat zij de stad bombarderen, om de arsenalen en magazijnen in brand te schieten en de in de havens gevlugte schepen te vernielen.

Zijn deze havens aan alle andere zijden door land omgeven, of is de oever in hare onmiddellijke nabijheid tot het doen eener groote landing zeer geschikt, dan moeten zij ook aan de landzijde met een wal omgeven worden, moet deze voorts van buitenwerken worden voorzien, om een ernstigen aanval te kunnen weêrstaan, en vóór den wal gedetacheerde forten hebben, om den vijand buiten het bomworpsbereik van de stad af te houden, zoodat hij deze niet in brand kan schieten vóór hij eerst gezegde forten vermeesterd heeft. Hierdoor wint de verdediger den tijd om het ontzet der vesting af te wachten.

De Fransche kapitein-ingenieur Maurice, schrijver van verschillende werken over onderscheidene takken van krijgskunst, gaf in 't jaar 1847 eene brochure in 't licht, waarvan de titel was: »*Beschouwingen over het*

Digitized by Google

voor- of nadeel om de zeeplaatsen van Frankrijk met eene doorloopende omwalling te voorzien, uit praktische resultaten over de kracht van het vuur uit zee, opgemaakt." Nadat de schrijver gesproken heeft over het geschut aan boord der Engelsche schepen en over die welke in Frankrijk tot kustverdediging dienen, geeft hij zeer belangrijke opgaven nopens de trefkans der projectielen, met beide geschutsoorten, op verschillende afstanden, naar bepaalde doelen geschoten, opgemaakt. Uit deze opgaven blijkt, gelijk te verwachten was, dat de kans van treffen, onder overigens gelijke omstandigheden, bij de landbatterijen grooter is dan op de schepen. Hij vergelijkt daarop de grootte der doelen van een vestingfront met gewone buitenwerken, — eene batterij aan de kust op zich-zelve gelegen, — en van de grootere en kleinere schepen; vervolgens de uitkomsten der waarschijnlijkheidstabellen op deze doelen toepassende, bewijst hij daaruit, dat het grootste gedeelte van de projectielen der landbatterijen de schepen zullen treffen, terwijl slechts een klein gedeelte der scheepsprojectielen de afgezonderd liggende batterij beschadigen, maar alle of bijna alle verderfelijk zullen zijn voor het zamenhangend vestingfront. Van deze gevolgtrekking uitgaande, komt de schrijver tot de stelling, dat het nuttig en min kostbaar schijnt, de krijgshavens en zeeplaatsen niet met eene doorloopende omwalling aan de zeezijde te voorzien, maar, in plaats dezer omwalling, afzonderlijke liggende batterijen aan te leggen. — Ook wij vermeenen, zonder de uitkomst der trefkans daarbij te hulp te nemen, te kunnen bewijzen, dat een doorloopende wal, die naar de onderstelling des schrijvers bovendien ravelijnen en een bedekten weg heeft, ongeschikt is voor de zeezijde eener plaats. Buitenwerken kunnen meer of minder, naar aanleiding van de gedaante en ligging der plaats, van nut zijn, om de vorderingen van een formeel beleg tegen te houden, maar zij zijn volstrekt niet geschikt om aanvallen van de zeezijde te verhinderen; want de vijandelijke vloten bombarderen de plaats, of varen op den vereischten afstand voor haar op, pogen haar vuur tot zwijgen te brengen en onder bescherming van haar eigen vuur de landing der troepen te bewerkstelligen die de vesting aanvallen moeten. — Eene doorloopende omwalling is onmisbaar als de plaats bescherming verleenen moet tegen overvallen of bestormingen; maar deze omwalling moet dan zoo eenvoudig mogelijk zijn en slechts eene goede flankering bezitten om tegen bestorming of beklimming te beveiligen; en deze flankering zal men, naar omstandigheden, daarstellen door de escarp zelve er naar in te rigten, of door vooruitspringende caponnieren in 't midden der lange zijden, door de polygoon der omwalling gevormd. Daar het vuur dezer werken geene verre afstanden behoeft te bereiken, maar uitsluitend dient om de escarp te flan-

Digitized by Google

keren, behooren ze met kasematten voorzien en zóó aangelegd te worden, dat ze uit de verte niet kunnen beschoten worden en de vijand ze eerst op het oogenblik kan aanvallen, als hun vuur in werking moet komen. Om dit te verkrijgen wordt de omwalling, zoo eenigzins mogelijk, door een eenvoudig glacis gedekt, welks revers (of de contrescarp der vesting) met geen muurwerk behoeft bekleed te worden.

Uit deze beschouwing volgt, dat bij het bevestigen van zeeplaatsen het gedeelte der vesting, 't welk bestemd is om den aanval van de landzijde af te weren, wel zeer onderscheiden moet worden van dat hetwelk den aanval van de zeezijde keeren moet; dat alzoo het eerstgenoemde uit eene doorloopende omwalling moet bestaan, des noodig met buitenwerken, om een formeel beleg voor zóóveel te kunnen weêrstaan als de belangrijkheid der plaats vereischt, terwijl de zeezijde der vesting in alle geval slechts zooveel bevestiging behoeft, dat een geweldige aanval of bestorming er door onmogelijk wordt. Bevat de plaats een arsenaal en is het een krijgs- of handelshaven, dan dient men haar zooveel mogelijk met forten te omgeven, die den vijand veraf houden en een bombardement van de land- of zeezijde moeten verhinderen. — Na de krijgs- en handelshavens zijn het belangrijkst de reeden en inhammen die tot groote en kleine landingen geschikt zijn. Voor de groote landingen zijn uitgestrekte reeden en open inhammen geschikt, wier diepte zelfs aan groote schepen vergunt de kust te naderen, om het vuur der stranden andere batterijen, die op eenigen afstand van de kust zijn opgereden, om op den aanvaller te vuren zoodra hij voet aan land gezet heeft, tot zwijgen te brengen, opdat hij in de eerste oogenblikken, waarin hij zich organiseert en schaart, door het krachtig vuur der schepen, waaraan hij groote behoefte heeft, beschermd worde, ten einde daarna te kunnen voortrukken en terstond die stellingen in te nemen, van waar de verdediger de troepen, paarden, artillerie en het overige materieel van het landend korps, al hetwelk in kleinere schepen overgebragt wordt, met goed gevolg zou kunnen beschieten. Bij dit alles moet op eene noodzakelijke omstandigheid gelet worden, deze, namelijk, dat in den omtrek der landingplaats en vóór dat men de landing onderneemt, eene veilige ankerplaats gevonden is, die de noodige uitgestrektheid voor de grootte der vloot heeft en waarheen zich deze na de landing kan begeven, onderwijl de troepen tegen den vijand strijden. Inhammen en veilige plaatsen voor de vloot, minder uitgebreid, maar de noodige diepte hebbende, waar de kust gemakkelijk te naderen is, de wind de invaart begunstigt en het weder niet plotseling verandert, zijn het geschiktste voor landingen van slechts een klein getal schepen.

De beste middelen om zich tegen groote landingen te verzetten, bestaan

Digitized by Google

in zware batterijen, doeltreffend aan de zeekust gebouwd. Een gedeelte daarvan moet tot taak hebben de vijandelijke schepen op de verst mogelijke afstanden te beschieten, zoodra die met behulp van zeil en stoom de punten pogen te naderen, waar zij willen ankeren of stelling nemen; de taak van een ander gedeelte is, die schepen op hunne genomen stellingen te beschieten. De ligging dier batterijen zal men naauwkeurig genoeg kunnen bepalen, als men op de rigting of de meest gewone streek der gunstige winden let, met wier hulp de vijandelijke schepen de ankerplaats kunnen bereiken, van waar zij door hun vuur de landing beschermen willen, en wanneer men voorts bij haren bouw het doel in 't oog houdt, om de schepen gedurende hunne beweging zooveel mogelijk afbreuk te doen. Hierbij moet men bedenken, dat het voordeeligste vuur der batterijen het enfilerend schot is; dat de sterkste gedeelten van een schip zijne zijden zijn, omdat het hier het meeste geschut heeft; zijne zwakste zijden, het vóór- en achtergedeelte, wijl daar slechts een klein getal stukken is, en aan het achtergedeelte het om te manoeuvreren onmisbare roer. Bij de stoomschepen is de machine het voortbewegend werktuig, waarom men zijne schoten daarop rigten moet.

Behalve deze batterijen moet men vooraf op een bepaalden afstand van den oever, zoo mogelijk buiten het schootsbereik van het vijandelijk scheepsgeschut, maar toch op den regten afstand van de vermoedelijke landingspunten, schouder- of borstweringen oprigten, tot dekking der veld-artillerie, welke de troepen vergezelt die uit het binnenste des lands ter hulp toesnellen; de taak dezer artillerie is, op de sloepen te vuren die de troepen aan land zetten, en op de troepen zelve zoodra die den oever bereikt hebben. Heeft het terrein digt aan den oever hoogten, buiten den gezigtskring der schepen, dan plaatse men op deze het geschut, opene regts en links daarvan loopgraven, die den vijand een slechts klein doelwit aanbieden, en die tot bescherming kunnen strekken der infanterie-bedekking van 't geschut.

De batterijen bestemd om kleine landingen te verhinderen, moeten regts en links van den mond of het uiteinde der inhammen aangelegd en zoodanig ingerigt worden, dat een deel de vijandelijke schepen bij hunne nadering beschiet, zoodra zij het anker geworpen hebben en zich gereedmaken de landing hunner troepen te beschermen; terwijl een ander deel de punten op den oever zelven beschiet, die het best kunnen vastgehouden worden. — Buiten en behalve de forten en batterijen tot verdediging van havens en het afweren van landingen bestemd, behoort men nog andere batterijen te hebben, ten einde, zooals wij reeds met een woord hebben aangestipt, de kustvaart te beschermen. De voordeeligste ligging dezer batterijen is aan den mond van bevaarbare rivieren en op voorgebergten, welke men van de landzijde

Digitized by Google

gemakkelijk kan bereiken. Hier vinden de vervolgde schepen onder het vuur der batterijen bescherming, en kunnen door den vijand niet aangevallen worden, of hij stelt zich ook aan 't vuur der batterijen bloot. Op dergelijke punten, die men in 't belang der kustvaart bevestigt, wordt niet meer dan ééne batterij aangelegd. De plaats voor haren bouw kiest men zóódanig, dat hare projectielen niet de voornaamste invaart of de gewone windstreek waarvan de vervolgde schepen zich bedienen, kruisen, opdat de batterij door haar vuur hare beschermelingen niet treffe, in plaats van de vijandelijke schepen, die op deze jagt maken. — Bij eene dergelijke plaatsing van batterijen moet men zooveel mogelijk er op letten, dat de batterij, zonder haar hoofddoel te missen, niet neven of vóór hooge escarpmuren ligt, opdat het vijandelijk worpgeschut, dat over de batterij heengaat, door de terugkaatsing of door de afgeslagen steenbrokken haar niet verderfelijk worde. Is die plaatsing volstrekt niet te vermijden, dan moet de escarpmuur door eene aarden borstwering van 15 voeten dikte met zodenbekleeding bedekt worden. Bij den aanleg eener zoodanige batterij, die uithoofde harer nabijheid aan geschikte landingspunten, ligtelijk aan een aanval van de landzijde blootstaat, moet men er voor zorgen, dat zij ook zulk een aanval kan weêrstaan; daarbij moeten dan in aanmerking genomen worden: het gewigt der batterij, de middelen waarmede zij tot stand moet worden gebragt en de gemakkelijkheid waarmede zij door andere krachten des verdedigers kan ondersteund worden.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

IETS OVER DE WATERMOLENS DOOR *JAN ADRIAANSZ. LEEGHWATER*, INGENIEUR EN MOLENMAKER VAN DE RIJP, BIJ DE BELEGERING VAN 's HERTOGENBOSCH IN 1629 GEBRUIKT, EN EENIGE DAARMEDE IN VERBAND STAANDE AANTEEKENINGEN.

Vincit assiduus labor.

Hoezeer datgene, hetwelk wij van LEEGHWATER's verrigtingen bij 's Hertogenbosch hebben kunnen opsporen en in de volgende bladzijden aan onze lezers mededeelen, onvoldoende is om alle vraagpunten op te lossen, welke zich dienaangaande nog zouden kunnen voordoen, zal men er toch in bevestigd vinden, dat de onvermoeide, rustelooze geest van dien zeker nog niet genoeg gekenden man zich veel verder uitstrekte dan de grenzen binnen welke men hem gewoonlijk bij het oppervlakkig lezen van zijn Haarlemmermeer boek beperkt, hoezeer dat op zich-zelf reeds voldoende is om zijn roem te bevestigen, — en dat het stout vernuft van dien verdienstelijken Nederlander zich in zeer vele verschillende rigtingen bewoog, en hoofdzakelijk aan het welvaren en de belangen van zijn vaderland gewijd was.

In genoemd Meerboek, hoezeer ook doorvlochten met de zonderlingste invallen, en verhalen (ook *notabele Stuckxkèns*) op zijn levensloop betrekking hebbende, leeren wij de eenvoudige opleiding, die hem te beurt gevallen was, kennen en legt zich overal zijne edele brave inborst voor ons open; — met bewondering aanschouwen wij die goedhartige eenvoudigheid, gepaard aan zulk een magtig gezond verstand; die onvermoeide vlijt, die door eigen wil zich eene veelomvattende kennis verzamelt, die stoute werkdadigheid en voortvarendheid, die zaken onderneemt en tot een goed einde brengt, waarvoor menig genie zou zijn teruggedeinsd.

„Wanneer men toch bedenkt," zoo zegt onze krachtvolle naauwkeurige geschiedschrijver J. BOSSCHA, in *Neêrlands Heldendaden te Land*,

Digitized by Google

»hoe in de twee eeuwen welke verloopen zijn, sedert LEEGHWATER zijne watermolens voor 's Hertogenbosch stelde, alle deelen van den werktuigkundigen arbeid, tallooze verbeteringen hebben ondergaan, waardoor men ongelooflijk veel tijds en moeite heeft leeren sparen, moet men dan niet verbaasd staan over de voortvarendheid der mannen van dien tijd, bij het lezen dat binnen ééne maand, nadat de gezegde watermolens waren aanbesteed, zij niet alleen vervaardigd en gesteld waren, maar het overstroomingswater, op eene zoo groote oppervlakte, reeds 14 duimen lager hadden gebragt."

Waarbij gerust mag gevoegd worden, zooals het ook uit den snelleren voortgang der belegeringswerken na die zeer aanmerkelijke water-afzetting bleek, dat LEEGHWATER hier door zijn vernuft en voortvarendheid ook het zijne, en wel een merkbaar aandeel in het bespoedigen der verovering van deze voor onnemelijk gehouden vesting (de laatste grootere schuilplaats van onze bittere vijanden) heeft toegebragt, en dat zijne kunst hier magt werd, ja, gelijk de geschiedschrijver SOUTERIUS zegt: »die van vele scherpe zwaarden en den donder der kartouwen evenarende!"

Hij zegt § 41 van zijn *Haarlemmermeerboek* (10e druk), onder zoo vele werkzaamheden, waar hij een groot deel van zijn leven mede versleten en doorgebragt heeft, »ook ontboden te zijn geweest van de Edele Hoog »Mogende Heeren Staten, ende Zijne Hoogheid den Prinze VAN ORANGIEN, »in 't leger te komen voor 's Hertogenbosch, om aldaar te inventeren om »het water uit het leger te maalen, ende de water-molens bij Engelen »weder gangbaar te maken, hetwelke ik, »zoo zegt hij," met Godes hulpe »gedaan hebbe, gelijk bij velen wel bekent is." En in zijn *Kleijn Chronijkje* wordt in de laatste § 50 in eene *Nota*, waarschijnlijk door den uitgever of een zijner vrienden daarbij gevoegd, gezegd: »Denzelven JAN ADRIAANSZ. »LEEGHWATER, heeft ook geweest in 't leger voor 's Hertogen-Bos, alwaar »hij groote dienst gedaan heeft voor den Prins, met molens te ordineeren »en te stellen, om het water uit te malen; 't welk een groot voordeel heeft »gegeven om dezelve onwinnelijke stadt winnelijk te maken, gelijk gebleken »is. Alle zijne wedervaringen die hij daar gehad heeft, en heeft hij niet »beschreven."

Het komt ons niet onwaarschijnlijk voor, dat dit »niet beschrijven" zijnen grond heeft in de omstandigheid, dat zijn *Meerboek* nog is uitgegeven gedurende het leven van Prins FREDERIK HENDRIK, en hij zich uit zedigheid en bij zijnen eenvoudigen maatschappelijken stand geen gedeelte heeft willen toeëigenen van den roem, welken de Prins met deze bewonderenswaardige belegering door geheel Europa verwierf, en inderdaad ook door zijn onbe-

Digitized by Google

grijpelijken moed, zijne volharding en zijne veldheersbekwaamheden verdiende, zoodat zelfs de Fransche gezant D'Estrades van hem schreef: »dat »nooit een groot veldheer meer standvastigheid en onversaagtheid in groote »daden, noch meer waakzaamheid en naauwkeurige uitvoering in bevelen »heeft betoond," zoodat men het zich nog mag afvragen, wanneer men zijne gelijktijdige krijgsbedrijven nagaat tegen eenen talrijken en ondernemenden vijand, die hem van alle kanten met overmagt aanviel, of hier zijn genie als veldheer, dan wel als belegeraar of stedebedwinger het grootste was? Ook schijnt Leeghwater nu en dan in 's Hage bij de Prinsen van Oranje geweest te zijn, hetzij ontboden, hetzij om uit eigen beweging mededeelingen te doen. Hij had in zijne jeugd de eer gehad de Prinsen met kunstige vindingen te verlustigen; nu gevoelde hij zich dus te klein, te gering, dan dat zijn naam in een zoo groot bedrijf als de verovering van 's Bosch, mede zoude genoemd worden. De fortuin schijnt ook hem zeldzaam toegelagchen, maar zich zelfs nog meer boos of wars, dan blind vertoond te hebben, zoodat zij ook toen, even als nu, niet altijd de gezellin van ware en zedige verdiensten schijnt geweest te zijn; doch de menschen gaan voorbij, hunne daden blijven en de nakomelingschap geeft elk het zijne!

Keeren wij thans meer in het bijzonder tot zijne verrigtingen voor 's Bosch terug.

In de eerste plaats geeft het schetskaartje bij Jacques Prempart voorkomende, een overzigt van de plaats zijner molens, in verband met den af te malen overstroomden grooten kring of boezem, tusschen de wallen van 's Bosch en de circumvallatie. Deze Prempart was een Zweedsch Ingenieur, die de belegering bijwoonde, wiens thans vrij zeldzaam verhaal getiteld is: *Corte Beschrijvinghe van 't ghene ghepasseert is in de seer treffelijcke ende vermaerde belegheringhe van 's Hertoghen-Bosch, in fol., tot Amsterdam, bij* Henrico Hondio, 1630, van welk werk in hetzelfde jaar te Leeuwarden eene Fransche vertaling verscheen; nogtans hebben alle plans in dit werk een Franschen boven-tekst, daaronder in het Nederlandsch overgezet, zoodat welligt het oorspronkelijke verhaal in de Fransche taal is geschreven, hetgeen te meer waarschijnlijk is, daar genoemde ingenieur een Fransch edelman was, in dienst van den Koning van Zweden overgegaan. Het is het eenige werk waarin, mijns wetens, eene schets-teekening dezer watermolens voorkomt.

Al wat overigens in genoemd *Verhael* omtrent deze molens wordt gezegd, is alleen »dat den 14^den^ Julij (volgens Aitzema, den 15^den^ Julij) de »oude water-meulens aan de Diese aanbesteed werden om te repareren, »ende daarbeneffens noch 21 water-meulens om met paerden te malen, om »alzoo het laghe landt droogh te maken."

Digitized by Google

De omschansing der zes aanvalswerken of kwartieren met de onderlinge verbindingen en daardoor gevormde hoeken en ellebogen naar het beloop des bodems en der inundatie, de buitenwaartsche linie of circumvallatie vormende, hadden te zamen eene doorloopende lengte van 11 uren gaans of 72000 schreden, gemiddeld 850 Rhijnl. roeden (3202 Ned. ellen) van de vestingwerken verwijderd; zij was begonnen den 2den Mei, en met de redouten en forten binnen 3 weken reeds verdedigbaar; terwijl de uitgestrektheid van de binnen-, dat is, naar de stad gekeerde linie of contravallatie met eenige gemeenschapslijnen, ongeveer de helft der eerstgenoemde bedroeg; de vestingwerken naderden de stad min of meer naar gelang het beloop des bodems en der overstrooming. De breedte van den ring of gordel, dat is, tusschen de circumvallatie- en contravallatielinien, was gemiddeld van 600 schreden, ongeveer 430 Ned. ellen; zoodat de middelbare afstand der contravallatie van de wallen der vesting 400 Rhijnl. roeden (1506 Ned. ellen) bedroeg.

De Dommel even boven Vught en de Aa bij Kouwater, werden den 12den Mei en de Dieze even beneden de contravallatie tusschen den 3den en 14den Julij, elk afzonderlijk op ongeveer 850, 875 en 300 Rhijnl. roeden of 3202, 3296 en 1130 Nederl. ellen afstand van de stadswallen, afgedamd, een zeer moeijelijke doch door inspanning en volharding met goeden uitslag bekroonde arbeid. Deze riviertjes waren daar reeds buiten hunne oevers getreden, en daarom moest de Dommel met een dam van 200 roeden Rhijnl. of 753 Ned. ellen afgekist worden, welk werk echter reeds den 28sten dezer maand was volbragt. Alle deze en soortgelijke groote werken werden aanbesteed en door bijzondere belooningen op de plaats door den Prins aangemoedigd en bespoedigd. In den nacht van den 11den op den 12den hadden de belegerden eene kade, loopende naar den Orthenschen dijk, doorgestoken, waardoor de voortgang der naderingswerken van de Hinthamsche zijde, voor den oogenblik gestuit werd. De eerstgenoemde omwalling kon dus met deze afdammingen en verbindingen als eene omdijking of ringdam van 's Bosch beschouwd worden, door welke insluiting of omgording het groote voordeel werd verkregen, dat het binnen- van het buitenwater afgesloten, dat is, de overstrooming tusschen de vesting en de aanvalswerken grootendeels beteugeld of verminderd en hare nadering begunstigd werd. Wij zeggen grootelijks verminderd, omdat eene algeheele afsluiting, wegens den nu eens zandigen, dan wederóm moerassigen bodem en het aanwenden van veel rijshout bij de plempwerken altijd nog wel een doordringen toeliet.

Het inundatiewater door beide eerstgenoemde riviertjes aangevoerd, in zijnen loop gestuit, stroomde nu reeds den 15den Junij regelmatig af buiten

Digitized by Google

om het leger in de grachten der verschansingen of omwalling. Die gracht was breed 26 voeten (8,16 Ned. el) en eene tweede voorgracht 36 voeten (11,30 Ned. el), loopende van Oud-Herlaer af, bezuiden om Vught door de Heide, door de Cromvoirtsche broeklanden en moerassen om Deuteren naar de Boeren-Schans in de Bossche-Sloot, en van daar de zeer breede voor schepen bevaarbaar gemaakte vóórgracht (nagenoeg terzelfde wijdte als de Dieze) vóór den Boerendijk naar de Dieze bij het Meurkensveer; bovendien was er nog eene tweede met deze evenwijdig loopende gracht van 42 à 45 voeten (13,19 à 14,13 Ned. el) breedte, die bezuiden Engelen naar de voorgracht van het fort Crèvecoeur en dus met twee uitmondingen in de Maas stroomde; deze omschansing van Engelen diende, om de Dieze of groote watergemeenschap tegen vijandelijke aanvallen te vrijwaren en dus ook gelijktijdig de regtstreeksche militaire gemeenschap met den Bommelerwaard, dat is, met het hart van het land, te beschermen en te behouden (1).

Te vergeefs trachtten de belegerden, in den nacht van den 14^{den} op den 15^{den} Augustus, naar den kant van Kouwater de omwalling door te steken, om het bovenwater in te laten. Ook had de vijand in den nacht van den 3^{den} op den 4^{den} Julij, bij maneschijn, voor de 8ste maal te vergeefs getracht de afdamming van de Dommel door te snijden.

Den 3^{den} Julij zond de Prins uit het leger naar 's Hage de Heeren de Bijl en Barents, klagende over het groot gebrek aan penningen, onder anderen ook voor de kosten »die men soude moeten aenwenden tot het »stellen van meulens, 't stoppen van den Diese, ende drooch maecken van »de polder om de stadt van 's Hertogen-bosch. (Zie Aitzema, I^{e} Deel, Bladz. 942).

Wanneer men bedenkt dat deze omwalling tusschen de Cromvoirtsche broeklanden en Engelen, wel ter lengte van 6000 schreden, met 3000 boeren, door middel van rijshout, door eene overstrooming van 4 à 6 voeten diepte aangebragt werd, dan kan men nagaan, dat er na de omringing veel overstroomingswater in de omringde kom tusschen de belegerde vesting en de circumvallatie, moet gebleven zijn, hetwelk, ten gevolge van het door de omwalling persende water, nog vermeerderde, zoodat men gerust kan aannemen, dat op den 15^{den} Julij, — als wanneer ook volgens

(1) Tevens een bewijs, hoeveel belang men in het behoud van den Bommelerwaard, de keel der geheele stelling van 's Bosch stelde. Ten huidigen dage is het behoud van den Bommelerwaard zorgelijk, zoolang de ontworpen werken aan het Heleind, bij de sluis van Doeveren enz., onuitgevoerd blijven! Zou dan de perspicaciteit, na ruim 2 eeuwen, nog achterlijk met dien tijd blijven?

Digitized by Google

Lieuwe van Aitzema, »*Saeken van Staet en Oorlogh*," D. II, Bladz. 828, is aanbesteed: »de oude watermeulens aan de Dieze (twee) te repareren »ende daer beneffens noch 21 andere, om met paerden te maelen, om »daermede het laeghe landt droogh te maecken," — gezegde besloten kom rondom de vesting, bijna als een waterspiegel, of ten minste geheel dras en plas te beschouwen was, waarop eene afmaling van 14 Rhijnl. duimen (0,37 Ned. el) op den 14den Augustus, en dus naauwelijks binnen eene maand, zooals laatstgenoemde waarheidslievende, naauwkeurige schrijver, bladz. 863 getuigt, als zeer aanmerkelijk en als van ongemeen grooten invloed op den krachtdadigen voortgang der naderingswerken te achten was. Wij lezen aldaar:

»De watermolens deden oock goeden dienst, sulex dat het water binnen »'t legher den veerthienden Augusti wel *veerthien duymen* ghevallen was: »*dat grootelijcx diende om d'aproches te vorderen*, en haestende de Prins »hem in alle 't selve te meer om haest meester van de stadt te zijn en zijn »handen dan vrij te hebben."

Onze vaderlandsche geschiedschrijver J. Bosscha, zegt op bladz. 433 van *Neêrl. Heldendaden*, dat het exemplaar der Fransche vertaling van het werk van Heinsius, *Mémoires de Fréderic Henri*, zich in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage bevindende, geannoteerd is door een', die het beleg had bijgewoond (ook mij bij nasporingen bekend), en dat deze na de woorden van Heinsius: »On bastit près de la Diese, d'un ouvrage nou»veau et admirable, quelques moulins, desquels les roues tourneés par le »travail continuel des chevaux qui s'entresuccedoient, jettoient une *quantité* »*incroyable d'eau;* entr'autres artifices s'y voyoient aussi les vis de Vitruve," er in potlood, behalve het woord *Archimede* (in plaats van *Vitruve*), nog bijgeschreven heeft: »au reste le camp estoit spacieux, ainsy que les mou»lins ne profitèrent pas tant (doelende dit »pas tant" op une *quantité* »*incroyable*)."

Maar waarlijk, wanneer wij de omwalde oppervlakte, dat is, den overstroomden of ten minste dras en plas staanden breeden ring tusschen de vestingwallen en de circumvallatie, naar de reeds aangegeven afstanden, volgens gemiddelde breedte berekenen, vinden wij, na aftrek der omwalde kwartieren, eene oppervlakte van plus minus 35,000,000 vierk. Ned. ellen (3500 bunders), welke op een verval of afmaling van 0,37 el, reeds 12,950,000 kubiek ellen geven. Rekent men nu verder, dat deze 21 door Leeghwater op den 15den Julij aanbesteede, door paarden gedreven watermolens, benevens de twee herstelde reeds aanwezige windwatermolens, binnen 14 dagen gereed zijn geweest, hetwelk toch wel de minste tijd is, welken

Digitized by Google

men bij mogelijkheid aannemen mag, dan is bovengenoemde hoeveelheid in 14 etmalen door gezegde molens afgemalen, dat is per etmaal nagenoeg 925,000 kub. ellen, of voor elken molen per etmaal 40,217 kub ellen, en bedenkt men daarbij, dat nog heden ten dage als eene goede opbrengst van een grooten achtkanten windwatermolen, op 84,960 kub. ellen (1), ter hoogte van 1 el, gedurende het etmaal, gerekend wordt, dan moet men het vernuft en de voortvarendheid van LEEGHWATER nog te meer bewonderen, en wel, dat hij hier met zoo snel en als op de plaats geïmproviseerde middelen een zoo meesterlijk groot werk heeft kunnen ten uitvoer brengen!

In het ichnographisch plaatje van PREMPART, waarschijnlijk op de plaats geteekend, ziet men laatstgenoemde molens, hoezeer het wel mogelijk is, dat LEEGHWATER na den 14den Augustus, dat is na bovengenoemde groote uitkomst, nog krachtiger middelen in het werk gesteld heeft; en inderdaad leest men bij AITZEMA, Ie Dl., bladz. 943: »dat men in 't leger nog ge»kocht hadde 14 Tonne-meulens boven de 2 die tot Bergen-op-Zoom waren, »om binnen 3 weecken gestelt te worden;" en van daar ook wellig, dat SOLTERIUS van een grooter getal spreekt, zeggende in zijn *Sené-beker*, Haarlem, 1630: »Tot dien einde liet Sijn Excellentie 34 *Mathematijcke water»meulens* stellen op den 14den Julij, aen de kant van de riviere, die met »peerden omgetrocken wierden, ende veel waeters opsooghen, dat lossende »op hooghcr landt, beneffens twee wintmeulens, die oock in abundantie »het waeter uyt het verdroncken landt maelden, door verscheyden slooten »daartoe leydende."

Deze door LEEGHWATER opgestelde watermolens, benevens de twee reeds bestaande beschadigde windmolens, door hem in goeden gang gebragt, stonden op den linker oever van de Dieze, in den polder van het Bossche veld, ten noorden van het Kinderdijkje, op ongeveer 500 Rhijnl. roeden of 1885 Ned. ellen boven den Havenboom, een der laagste of meest gekuilde gedeelten der beneden inundatie, en dus op het voordeeligst gekozen. Nogtans wordt de plaats dezer watermolens (*Molæ aquaticæ*) op een vrij uit-

(1) Uit de proeven in de jaren 1775 en 1776 in den polder van Bleijswijk, ter vergelijking van de staande en hellende schepraders genomen, is de gemiddelde opbrengst van een grooten windwatermolen 58 kubiek meters water, tot de hoogte van 1 el in de minuut. De waarnemingen aan den Zuidplas van den 16den April 1836 tot 1 September 1838, dus gedurende 28½ maand, toonden eene opbrengst van 60 teerling el in de minuut, op de hoogte van 1 el. — Dus 59 als het gemiddelde nemende, vindt men hier voor de opbrengst van een goed werkenden watermolen per etmaal of 24 uren: $24 \times 60 \times 59 = 84{,}960$ kubiek el, ter hoogte van één Ned. el opgemalen.

Digitized by Google

voerig algemeen plan dezer belegering, met Latijnsch bijschrift, getiteld: *Typus circumvallationis castrorum ad Sylvamducis, emendate expressus*, op ongeveer 3000 passen of 2250 Nederl. ellen uit de vesting aangegeven. Ik meen in 1840 nog een gedeelte der geleislooten ontdekt te hebben, echter op ruim 2000 Ned. ellen beneden den Boom, even als een groot gedeelte der voorgrachten en grondlijnen van de circumvallatie, welke om Vught bijna denzelfden loop of strekking had als het onlangs door wijlen Z. M. Koning Willem II aangebragte en op zijn bevel of verlangen naar zijn naam genoemde verschanste kamp, dat de kom van Vught omvat, waarvan ook de 8 gesloten en zich onderling krachtig flankerende lunetten, op een kwartcirkel gelegen zijn, getrokken met een' straal van ongeveer 2000 ellen uit het midden van 't fort Isabel, terwijl de beide vlengels op de boven- en beneden-inundatie, dat is, op de Dommel en de moerassen van Cromvoirt en Deuteren zijn aangeleund.

Tot hiertoe hebben wij de veertiendaagsche werking, dat is, tot den 14den Augustus, van de door Leeghwater aangebragte watermolens beschreven; maar hunne krachtige werking moet zich na genoemden datum, nog veel meer hebben doen gevoelen, want volgens een in mijn bezit zijnd' gedrukt plan met Nederduitschen tekst van die belegering, was deze toen nog eerst in haren aanvang; immers, men ziet er de verschillende kwartieren met de circumvallatie wel reeds gevormd, doch nog weinig naderingswerken, en het Vughterfront, tusschen de poort en het fort St. Anthonie nog niet aangetast, zelfs op laatstgenoemd fort de Spaansche of gekruiste vlag, terwijl de belegeraar uit Isabel daartegen reeds schietende is — Daar nu het fort Isabel door Otto van Gendt (dezelfde die den 19den Augustus, en dus 33 dagen later, Wezel veroverde) in den morgen van den 17den Julij, met zijne musketiers is bestormd en veroverd, waarop hij des anderen daags, den 19den, het geschut tegen de stad en het fort St. Anthonie rigtte, en ook het laatstgenoemde veroverde; zoo mag men aannemen, dat dit plan de belegerde vesting voorstelt, zooals ongeveer het aanzien op den 19den of 20sten Julij was, en daar ziet men, dat de overstrooming, van de vestingmuren af tot ongeveer de contravallatie, zich nog als dras en plas voordeed, en ook de wegen vóór de Orthen-, Hinthamer-, St. Anthonis- (vroeger bij den kleinen Hekel gestaan hebbende) en St. Jans-poorten nog onder of blank stonden. Het blijkt mede uit dit en andere grondteekeningen van deze belegering, dat de kapitale gracht, regts en links van den Boom (de citadel bestond toen nog niet) door twee steenen beeren was afgesloten (1),

(1) Zie mede zeker plan dezer belegering, waarop het binnenste der geheele stad naauw-

Digitized by Google

de linker Dieze-oever langs het jaagpad was opgehoogd om de inundatie te houden, en dat er eene opstuwing was bij de Groote en Kleine of St. Anthonis-Hekel, en drie doorsnijdingen in den Vughterweg (toen met de hellingen op de wijdste plaatsen breed 20 à 30 passen); zelfs ziet men op de hierboven-genoemde platte grondteekening van ongeveer den 20sten Julij 1629, dat eene opstuwing of beer dwars door de hoofdgracht, aan de linker Diezekade verbonden (zijnde achter de Haven, tusschen den Boom en de St. Janspoort), overloopt, en daardoor het water in en buiten die grachten zuidwaarts hooger werd gehouden.

Het plan van PREMPART is niet alleen merkwaardig door de naauwkeurigheid en zaakkennis, met welke al de belegeringswerken en onderdeelen daarop voorkomen, maar ook omdat er, daar het op 't laatst der belegering geteekend was, *al* de uitgevoerde naderingswerken uit de verschillende kwartieren op voorkomen; evenzoo zijn er tevens op aangegeven de twee nog *overstroomde* en de *reeds bovengekomen* strooken of hoogten, welke juist de naderingswerken zoozeer begunstigd hebben. Deze op het laatst der belegering nog aanwezige overstroomings- en moeraswateren zijn niet alleen zeer duidelijk in teekening aangegeven, maar daarenboven nog meerendeels met bijschrift opgehelderd.

Neemt men nu in aanmerking, dat volgens AITZEMA, bladz. 822, in het midden van Julij uit het kwartier van den graaf ERNST CASIMIR, tusschen de Hinthamer- en Ortherpoorten nog ter diepte »tot den hals van een man, met rijsbossen in 't water gewerkt werd," alsmede dat vóór den 15^{den} Julij, de beneden-inundatie nog zóó hoog stond, dat men bij den Boeren- en Hollandschen dijk, de rijsbedden of plempwerken 4 à 6 voeten diep moest leggen om boven water te komen, en dat op den 20sten of daaromtrent van dezelfde maand, de meeste wegen naar de vesting nog overstroomden, dan mag men gerust aannemen, dat LEEGHWATER met zijne watermolens op den 14^{den} September, toen het verdrag *gesloten* (1) werd, en dus nog een

---

keurig voorkomt, met een Latijnschen tekst, aldus: *Accessuum per quos ad castella tria et urbem ex singulis castris Appropinquatum est delineatio.*

(1) In den nacht van den 9den September werd 't ravelijn vóór de Vughterpoort veroverd; den 10den bres gevormd in het linker steenen bolwerk, thans genaamd Vughter-bolwerk, waarbij Prins FREDERIK HENDRIK tegenwoordig was, die den storm aanmoedigde en de bekrooning dezer inbreuk volkomen deed gelukken, waarop de vijand nog denzelfden dag de eerste voorstellen tot een verdrag kwam doen, ziende dat men den grooten storm voorbereidde, terwijl de vier zich tot eene kapitulatie per tamboer aandienende personen den Prins aan den voet der bres aantroffen, »*die in de gaelderije op een banexken sat.*" Op den 17den September trok 's Prinsen garde door de bres de stad binnen. (PREMPART, bladz. 20 en AITZEMA, bladz. 876).

Digitized by Google

maand, nadat er reeds binnen ongeveer 14 dagen 0,37 Ned. el was afgemalen, zeker niet minder dan het dubbel en alzoo te zamen ongeveer drie voeten zal hebben afgemalen, zooals wel moet zijn, naar evenredigheid van den tijd der maling en der nu reeds drooggeraakte wegen en landtongen. Bij AITZEMA wordt ook, bladz. 864, over de peilingen van de kapitale gracht, op den 28sten Augustus gesproken, terwijl de matige diepte van het nog met de geblindeerde galerij over te trekken gedeelte van 8 roeden (30,14 Ned. el.) breedte, eene aanmerkelijke daling van het water binnen het leger op dat tijdstip bevestigt, en, wat nog meer getuigt, hoeveel water binnen het leger of binnen de afdammingen lager dan daar buiten stond, getuigen ook de woorden van AITZEMA, wanneer hij de maatregelen na de verovering van 's Bosch beschrijft, daar wij I^e D., bladz. 881 lezen: »Den »dam in de Dieze, was eenige daghen te vooren (10 October) opghenomen, »waer door het *water met sulcken kracht uyt de Mase quam loopen, dat »het rontsomme de stad weder een zee gheworden was.*"

Als van grooten, onberekenbaren invloed op de bespoedigde verovering dezer vesting, zullen dus voorzeker door elk Ingenieur de verrigtingen van LEEGHWATER voor 's Hertogenbosch beschouwd moeten worden, want reeds in een op den 27sten Julij opgevangen brief van den Baron A. GROBBENDONCK aan den Graaf HENDRIK VAN DEN BERGH, klaagde de Gouverneur, onder anderen »als eene ramp dat den vijand veel molens gesteld hadde, om het »water uyt te malen," en ook hier bevestigt zich zijn spreekwoord: *Vincit assiduus Labor*, of naar LEEGHWATER's dichtgave, aldus vertaald:

»*Aanhouden is den regten middel zo men zeidt,*
»*Om te verkrijgen 't geen datter verborgen leidt!*

Ook in een Lofdicht achter zijn *Meerboek*, wordt men waarschijnlijk aan de waterafmaling voor 's Bosch herinnerd, in dit kreupel rijmpje.

»*Die ('t) Bossche nat, ons in de weeg,*
»*Uitmaalde en maakte 't leeg!*"

LEEGHWATER, in 1575 in de Rijp geboren, had alzoo tijdens zijne verrigtingen bij 's Bosch, den ouderdom van 54 jaren bereikt, tijdens de uitgave van zijn *Meerboek* (1643), 68 jaren, terwijl zijn *Kleyn Chronykje*, waarin hij op het slot van zijnen 74jarigen ouderdom spreekt, eerst in 1649 is geschreven.

In zijn *Meerboek* § 71, zich nog al die grootsche werken voor den Bosch herinnerende, waar hij DESCARTES en den 18jarigen TURENNE (1) heeft ge-

(1) Deze Burggraaf (door de COLIGNY's nog in familiebetrekking tot de Prinsen VAN ORANJE-NASSAU) deed op Pinksterdag, zijnde den 3den Junij, de 6 eerste schoten uit een

Digitized by Google

zien en die waarschijnlijk ook zijne verrigtingen bewonderd hebben, spreekt hij met diepen eerbied over het beleid, de voortvarendheid en onverschrokkenheid van Prins Frederik Hendrik, waarvan Aitzema, gewagende van grachtovergangen, galerijen *à l'épreuve*, bressen, stormen, waterwerken, enz., bladz. 864, almede schreef: »wagende hem selven dach ende nacht »van alomme, selfs daerbij te zijn als een ghemeen soldaat," zeggende aan de bezorgden voor zijn leven: »dat hij hem in de beschermínghe en bewa»ringhe van God Almachtig bevolen hadde." Ook doelt Leeghwater waarschijnlijk op Prins Frederik Hendrik, wanneer hij in zijn *Meerboek* zegt: »Alle liefhebbers en beminners van dijkagie die gezint zijn om dit groote, »heerlijke, treffelijke en lofbaarlijke werk de Haarlemmer-meer, mede te »willen helpen hanthaven om te bedijken en tot goed land te maken, zullen »gelieven te weten, dat men 't zelve niet slappelijk en zal mogen beginnen: »maar met een *voorbedagte zin* en *goede couragie*, ook mede met goede »raat en daat zullen moeten aantasten en mannelijk doordrijven. Gelijker»wijs een wijs ofte vroom Prince een sterke stad zoekt te belegeren en te »winnen, met alle vlijt, naarstigheit en couragie, alle amonitie van oorloge »daartoe zoekt te prepareren ende bereiden, met schepen en wagens alle voe»ragie aan te brengen: sijn leger en tuin met wateringen, vesten, bolwerken, »retranchementen, schanzen, redouten, halve maanen, contrescarpen, »hoornwerken, batterien, loopgraven, traversen, stormbruggen en alle »hetgene daartoe dienende, ook mede hout ende yzer, victaly, bier en »broot, alsmede geschut, kruit en loot, ende van alles zig zo verzorgt, »datter in geene manieren iets moet manqueren. Dusdoende derft hij zijnen »vijand onder de oogen zien, ende ook mede de stad getroost zijn. Om »alzo op d'oorlogs maniere vromelijk te strijden ende te volharden, zo lange »tot dat hij de stad gewonnen heeft en daarvan meester mag blijven, opdat »alle de officieren, ruiters en knegten, prijs en eer bevogten hebbende, »hare zoldije met eere moge ontfangen en alzo 't harnasch afleggen gelijk »geschreven staat."

»*Ne glorietur accinctus, æque ut distinctus.*"

Hebben wij bij den aanvang dezes gezegd, dat Leeghwater een zonderling vernuft was, zoo gelieve men zich te herinneren, behalve hetgeen wij hierboven, als op hem betrekking hebbende, mededeelden, dat het dezelfde man is, die op 50jarigen leeftijd, met twee van zijne familie of makkers uit de

---

verhoogde groote batterij van zes 24 ℔ers, op den weg van Vught, achter het Carthuijzerklooster, ongeveer 500 ellen bezuiden Isabel, ter hoogte waar de oude Bossche baan op den straatweg komt.

Digitized by Google

Rijp te Amsterdam de saltimbank en duizendkunstenaar speelde en wel om het publiek tot milde gaven te bewegen, zoodat zijn toestand geen overvloed kenmerkte; dat hij ook een jaar vroeger (1605) de Prinsen Maurits, Frederik Hendrik, benevens Graaf Willem *van Friesland*, te 's Hage in de Molentocht of Delftsche vaart vermaakte, met waterduikelen, onder water zingende en schreeuwende, waarvoor hij van deze vorsten eene milde belooning en octrooi erlangde (1); dat hij dezelfde man is, die verscheidene soorten van molens, huizen en sluizen bouwde en de speelwerken op de Wester- en Zuider torens van Amsterdam vervaardigde; de man, die aan de droogmakerijen van de Purmer, de Wormer, de Bijlmer, de Waart, de Schermer, enz. de grootste diensten bewezen had; de man, die in Frankrijk de droogmaking der moerassen van la Sparre, groot 4500 morgen, verordende, ook die bij Vic en vele groote werken in Holstein, waar hij als Ingenieur en Landmeter werkzaam was, aan den gang bragt; de man, die dan eens aan het stadhuis te Amsterdam metselde, dan eens als schrijnwerker arbeidde, of de fijnste handwerken in ivoor en metalen bij de hand nam, alles naarmate de kunst en een min of meer verheven gezond denkbeeld toen eene plaats vond, en daarom òf voor weinige stuivers daags hard werkte, òf wederom door Graven met gouden pistoletten voor zijne ontwerpen beloond werd; de man, die nu eens in de zalen der grooten, dan wederom in de keuken goed sier maakte, naar gelang hij den trotschen of eenvoudigen ontmoette, en dus ook even welgemoed met een boterham heenging (kasteel van Antwerpen bij een trotsch Spaansch kolonel), als hij zich met een drie stuivers middagmaal vergenoegende; een man, die gaarne van oude en nog liever van jonge vrouwen, ook van drachtige verhaalt, en daarnevens van appelen, eijeren en boter, alles in een zelfde boek, waarin hij het nu onlangs uitgevoerde, welligt het monumentaalste werk van geheel Nederland, de bij vele ondankbaren reeds bijna vergeten droogmaking der Haarlemmermeer, omschrijft, en waarbij hij met eenen invloedhebbenden (Coleveldt) te doen had, die alle soortgelijke nieuwigheden *odieus* en *periculeus* noemde, en zich vergenoegde hem een *wargeestje* te noemen; de man, die bijna den geheelen wreeden, bloedigen 80jarigen strijd had beleefd, en op het laatst van zijn leven, ingevolge zijne spreuk »*Vincit assiduus Labor*," zeide: »het heeft toch een zoodanig einde ge»kregen, als waarvoor wij den almogenden, barmhartigen en genadigen

(1) Na lang onder water te zijn gebleven eerbiedig aan Prins Maurits vragende, wat men gehoord had? zeide Zijne Hoogheid: »*Ik meende het brullen van eene koe te hooren;*" terwijl Graaf Willem van Friesland, den makker van Leeghwater, na zeer lang onder water te zijn gebleven de hand boven water ziende steken, waarmede deze als op het water schreef, zoude geroepen hebben: *der kerel werd verzoepen, hij en kan het niet langer holden.*

Digitized by Google

» God altoos behooren te danken en te looven;" de man, die geheel Nederland, België, Duitschland, Frankrijk, Denemarken en Engeland doorreisd en op 74jarigen ouderdom, 202 steden en ook manneke pis zegt gezien te hebben; eindelijk de man, die zedig, godvruchtig, eerlijk, eenvoudig, sober, mild, altijd opgeruimd, vrolijk en vol moeds, zegt menig berg en dal overgereisd en daarbij menig zoet en zuur gesmaakt te hebben.

J. G. W. Merkes van Gendt.

EENIGE BIJZONDERHEDEN AANGAANDE DE UITVINDING DER SHRAPNEL-GRANATEN.

Deze merkwaardige projectielen, wier moorddadige uitwerking hen vooral van het hoogste gewigt maakt in de tegenwoordige dagen, nu aan alle zijden naar middelen wordt uitgezien, om de kracht der artillerie te vermeerderen tegen over het zoozeer verbeterd klein geweervuur, worden algemeen voor eene Engelsche uitvinding gehouden. Deze meening is juist, wanneer men bepaaldelijk spreekt van de tegenwoordig overal in beproeving zijnde granaatkartetsen, die in 1803 door den Engelschen generaal Shrapnel zijn voorgesteld; doch het denkbeeld om met kogels gevulde holle projectielen te gebruiken, die niet even als de gewone kartetsen door den schok der verbrande lading in de ziel van het stuk verbrijzeld worden, maar door middel van eene springlading in stukken bersten, is van veel oudere dagteekening.

Naauwkeurig te zeggen, wanneer en door wien het eerst projectielen volgens dit beginsel zijn gebruikt geworden, is welligt niet doenlijk, maar zeker is het toch, dat zij reeds in de eerste helft der 17e eeuw voorkomen. Bij de belegering namelijk van het kasteel van Gennep door Frederik Hendrik, in het jaar 1641, vinden wij vermeld, dat de Spanjaarden projectielen schoten, waarbij het beginsel der granaatkartetsen volkomen werd in praktijk gebragt.

In Commelijn's *Frederick Hendrick van Nassauw Prince van Orangien, zijn leven en bedrijf.* IIe Deel, bl. 99, lezen wij de volgende opmerkelijke regels:

»Den 10. (10 Julij 1641) wiert de Thoorn van 't kasteel in-geschoten,

Digitized by Google

dat hij geheel onder de voet viel. Die van binnen schoten met kogels, wesende rontomme met loot, ende binnen met kleyne keyen gevult, ende soo wanneer de selve kloot neder viel, spreyden de keyen sich van malkanderen in manieren van een granaet."

Wij vinden evenwel niet vermeld, welke uitwerking zij hadden; dat zij evenwel meer werden toegepast, blijkt uit de volgende woorden, aan het journaal derzelfde belegering ontleend, nadat gesproken is van eene brug, die over de Niers moest gelegd worden:

»Dertigh soldaten van Syn Hoogh. daertoe bewillight, met belofte aen elck een van 30 karolus guldens, ende een nieuwe kasack, bragtense over, ende maecktense terstondt vast met rys en aerde. Die van binnen dit vernemende vielen sterck uyt, maer wierden haest met verlies van eenige dooden weder in-gedreven; ondertusschen wierdt uyt het fort geschoten met loode kogels, die van binnen met kay-steenen gevult waren."

De verdediging werd bestuurd door Thomas Preston, een Ier van geboorte, terwijl het bevel over het geschut schijnt te zijn gevoerd door een zekeren Domo, ten minste wij vinden in het 7e artikel van de kapitulatie:

»De majoor van 't geschut Domo, sal met de andere krijghs-officieren trecken naar Venloo."

In hoeverre deze nu evenwel als de eerste uitvinder zou kunnen genoemd worden, is moeijelijk uit te maken. Het schijnt, dat deze loode kogels uit kanons zijn geschoten geworden, daar de voorraad van geschut, na de overgave in het kasteel gevonden, bestond uit: »5 metale stuckjens, ende 21 andere (ijzeren?)"

In de praktijk is dus, zoo als blijkt, het denkbeeld van granaatkartetsen reeds voor meer dan twee eeuwen in toepassing gebragt, doch de theorie bestond reeds veel langer. Een bewijs hiervan vindt men in een handschrift van de 16e eeuw, dat zich op de Bibliotheek van de Heidelbergsche universiteit bevindt. Het is een codex in folio, 162 bladzijden groot, en is getiteld: *Dialogus oder Gespräch zwayer Personen, nämblich eines Büchsenmaisters mit ainem Fewerwerkher von der Khunst vnd rechtem Gebrauch des Büchsengeschosses vnd Feuerwerkhs, in zween Theile getheilt, darinnen viel thräffentliche Gehaimnissen verborgen stuckh, auf alle derselbigen Ursachen vortheil, behende Grüff gelehrnet, soviel in Frayen vnd Antwort verfasst vnd ausgesprochen mag werden. Durch* Samuelen Zymmermann *in Augsburg* (1).

(1) Zymmermann leefde in het jaar 1574 te Augsburg en heeft waarschijnlijk dit handschrift aan den Keurvorst Frederik III van de Paltz ten geschenke gegeven.

Digitized by Google

Wij vinden hierin een volkomen voorschrift om shrapnel-granaten te vervaardigen, die Zymmermann »*Geschosz der Hagelkugeln*" of »*Hageln*" noemt, en waarbij hij bepaaldelijk het nadeel zoekt te vermijden van de kartetsen (»Hagelschröt, in eine bleiene Sarge eingemacht und abgeschossen, was bei unsern Vätern eine grosze Kunst und Heimlichkeit war,") namelijk, dat zij reeds in het stuk vaneenspringen en zich dadelijk bij het verlaten der monding beginnen te verspreiden.

Nadat van allerlei »*Hagelkugeln*" gesproken is, doet de vuurwerker aan den buksenmaker de volgende vraag:

»Mag auch nicht ain Hagel gemacht werden, der ganz vom Rohr fert vnd sich erst vber etlich hundert Schrytt nachet ober feer wie man will von einander thut vnd sich austhaylt?"

Men ziet, dat het beginsel der granaat-kartets hier volkomen wordt uitgedrukt: — eene kartets, die in haar geheel blijft bij het verlaten van het stuk en eerst op een afstand van eenige honderd passen, *digter of verder af naarmate men verkiest*, uiteenberst en de kogels verspreidt.

De buksenmaker antwoordt daarop: »Soliches ist gar schwerlich vnd mit groszer müheseligkeit ins werck zu richten. Yedoch möglich, geschicht aber nit wie etlich ausz Unverstandt ohne alle Erfahrung darvon geredt vndt geschriben haben, man soll den Hagel in ain bleyen Zarg ainmachen, die zuhinderst ain Boden, miden in demselbigen ain Loch, dasz man vngeverlich ein Finger hinein stossen mag, vnd ain hülzen Ror hinden bey dem darzugemachten Loch im Bodem hinein gestossen bisz auff halben Thail, darnach neben dem Ror soll die Zarg mit guetem röschen pulver auszgefüllt werden vnd vngeverlich ein Zwerchfinger hoch vber dasz Ror, darnach den Hagel darauf hineinsetzen geheb vnd satt. Dasz Rhor soll man mit schwachen Raggetenzeug oder angefeuchten Zeuge anfüllen vnd zuvorderst mit Zündpulver aingeraumpt vnd also in das Stückh auf das Pulver hineingeladen vnd gestossen. So zündt sich der Zeug im Rohr vom Schusz an. Und fehrt der Hagel also ganntz vom Stuckh vndt bleibt bey ainander bis der Zeug im Rohr ausbrynnt bisz auf das Pulver. Alszdann zerschlagt ihn erst dasz Pulver so darhinder liegt vnd geht von ainander. Solliche Speculation haben vill gehabt, aber im Werkh vnd in der Prob hats in grob vnd weit gefellet. Dergleichen Exempel hab ich nevlicher Zeitt selbst gesehen, dasz sich ein solicher Hagel im Stuckh angezündt vnd gleich vor dem Stuckh zerrsprungen vnd in Boden gangen, vnd hat der Teuffel schier ain Jaugel Spil angericht, wa nicht dasz glückh sonnderlich darbey gewesen, den Mayster disz Wercks darzue (erschlagen) desz Ohrt Ich hie zu nennen verschone. Die vrsachen aber zu ersuchen, warumb solicher Hagel

Digitized by Google

selten guet thun, sonndern gemainlich im Stückh angegangen vnd zersprungen, mag kaine ander ersunden werden, dann dieweyl die Zarg vom Schusz also hefftig wie wol zu gedenkhenn erhützigel würt, auch in sollicher Hütz dasz Pulver so darin verschlossen anzündt, vnd zersprengt alszbaldt den Hagel ege er recht ausz dem Stückh khumbt. Zum andern mag auch der Zeug im Ror vor der gewaltigen Grösze der Solution des Pulvers im Feuern, so darhinder geladen würt erhüzigel werden, dasz er sich auf einmal anzündt samt dem Pulver so darneben im hindern midel (Mittel) der Zarg ligt, dadurch sollicher Hagel auch schon zerspringen wirdt, ehe er recht ausz dem Stückh khombt. Wilt du aber das es guet thun vnd kein Gefar darbey zu besorgen sey, muest du die Zarg innwendig mit dyne (?) Laim fuettern, darzu das Rhor fleyssig mit dem Zeug füllen vmd zuvorderst auf den Zeug (Zündpulver) innraumen vnd sat auf dasz P. im Stückh hineinsetzen wie sich gebuert."

Men schijnt zich dus voor drie eeuwen reeds veel met dit onderwerp te hebben beziggehouden, daar de schrijver zegt: »Solliche Speculation haben vill gehabt," hoewel de proeven, zooals zich laat afleiden uit hetgeen wij in onze dagen omtrent de oplossing van dit moeijelijke problema hebben kunnen zien, weinig bemoedigende uitkomsten gaven. Menige »Fewerwerkher" in den laatsten tijd heeft het ook ondervonden, dat de theorie der shrapnels eenvoudig genoeg was, »aber im Werkh vnd in der Prob hats in grob vnd weit gefellet."

Dat men in andere artilleristische werken van dien tijd geene melding gemaakt vindt van deze projectielen, wordt minder bevreemdend, wanneer men bedenkt hoe de artillerie toenmaals een afgesloten gilde vormde, dat zijne geheimen met de uiterste zorgvuldigheid voor het groote publiek verborgen hield.

L. M.

Digitized by Google

BOEKAANKONDIGINGEN.

MONTRADO. *Geschied- en krijgskundige bijdrage betreffende de onderwerping der Chinezen op Borneo. Naar het dagboek van een Indisch officier over* 1854—1856 *door* W. A. VAN REES, *Gepens. Kapitein van het Nederl. Oost-Indisch Leger. Met eene voorrede van* P. J. VETH, *Hoogleeraar te Amsterdam. Met eene kaart. Te 's Hertogenbosch, bij Gebr.* MULLER, 1858. *f* 3,40.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat de belangstelling in al hetgeen onze zoo gewigtige Oost-Indische bezittingen aangaat, in de laatste jaren zoowel in het leger als bij het grootere publiek meer en meer toeneemt, hoewel aan eene deugdelijke kennis van hetgeen in dat verre land bestaat en voorvalt, toch nog altijd bij velen groot gebrek heerscht. Doch het is nog niet zoo vele jaren geleden, dat onze Oost-Indische bezittingen voor verreweg de meesten van het beschaafde gedeelte der natie als een gesloten boek waren, dat men het bestaan er van opmaakte uit de vermelding der koffijveilingen en uit de discussiën over het Budget van Koloniën, dat het leger niet heel veel meer wist van zijne wapenbroeders aan de overzijde van den Oceaan, dan dat er nu en dan de tijding overkwam van een of ander gevecht in volmaakt onbekende streken, of van het overlijden van dezen of genen bekende van vroegere dagen, waarbij dan maar al te dikwijls de geheele lijkrede bestond in de betuiging, »dat geen mensch bij zijn vertrek naar de Oost gedacht had, dat hij 't nog zoolang zou uitgehouden hebben."

Maar nu, hoe geheel anders is de verhouding geworden. Terwijl het in vroeger tijd maar al te vaak gebeurde, dat het Indisch leger als de vergaarbak beschouwd werd voor het onkruid, dat op het militair terrein al te welig opschoot, dat menigeen, die of gebrouilleerd met zijn minister van financiën, of opposant *quand même* tegen de bepalingen der discipline, het hier niet meer kon uithouden, als »alleen goed voor Oost-Indië," tot groote ergernis van de wakkere officieren, die zich eervol in de Koloniën

Digitized by Google

onderscheidden, slechts daarheen gezonden werd om hier uit de voeten te zijn; terwijl daardoor dat leger noodzakelijkerwijze in de algemeene opinie veel lager stond aangeschreven, dan het verdiende, — kan nu daarentegen het Nederlandsche volk, ten minste dat gedeelte van het Nederlandsche volk, dat de diensten weet te waardeeren, door onze krijgsmagt in Indië verrigt, met regtmatigen nationalen trots wijzen op zijne landgenooten, die in verafgelegen gewesten niet alleen door hunnen heldenmoed en hunne doodsverachting, door hunne trouw en gehoorzaamheid het Nederlandsch gouvernement weten te doen eerbiedigen, maar die ook door het overwigt hunner moreele en intellectueele krachten, beschaving en welvaart verspreiden, dáár waar vroeger alleen onkunde en barbaarschheid in ongenaakbare wildernissen huisden.

Voorzeker hij, die in onze kolonisatie iets meer ziet dan een middel om de specerijmarkt ruim te voorzien en jaarlijks eenige tonnen gouds tot amortisatie van schuld over te houden, die 's Konings Aziatische onderdanen nog voor iets meer houdt dan voor werktuigen, die alleen bestemd zijn om de bewoners van het moederland te verrijken, hij zal met welgevallen en dankbaarheid het verhaal lezen van de onvermoeide pogingen, die ook door het leger worden aangewend om verlichting te verspreiden in de overoude duisternis, om de zegeningen van een weldadig en geordend bestuur uit te storten over eene bevolking, die sedert onheugelijke tijden aan wanorde en despotisme ten prooi was.

Deze denkbeelden zijn het voornamelijk, die als onwillekeurig moeten oprijzen bij een ieder, die het uitmuntende werk van den kapitein VAN REES, welks titel wij aan het hoofd dezer regels ter neder schreven, met aandacht en belangstelling doorleest, en ten volle zal men zich vereenigen met de woorden, waarmede hij zijn verhaal der gebeurtenissen in en om Montrado besluit:

»Hij, die Borneo's westkust uit vroegere beschrijvingen kent, en er in zijne verbeelding slechts ondoordringbare wildernissen ziet, waar de inboorlingen, nagenoeg op gelijken trap van ontwikkeling als de overige redelooze woudbewoners, in armzalige hutjes huizen en misdeeld van menschelijk geluk, tot slavernij schijnen geschapen; waar de weligste plekken ingenomen zijn door schaamtelooze indringers, die in zedelijk gehalte niet met hen kunnende wedijveren, van eene physieke en intellectuële meerderheid misbruik maken om, naar hunnen bloedzuigers- en tijgeraard, een weêrloos volk aan hunnen onleschbaren gouddorst op te offeren, — zal, twee of drie jaren later een blik op hetzelfde landschap slaande, zich onder den indruk van eene heerlijke zinsbegoocheling wanen.

Digitized by Google

» Nog bestaan de onafzienbare wouden, maar zij schijnen thans als een mollig tapijt over de onmetelijke schatten van Borneo's bodem uitgespreid te liggen; nog zijn de bosschen door natuurmenschen bewoond, maar thans door vrije wezens, die uit lust en gewoonte het groene dak niet verlaten, en als uit het stof opgeheven, zich gelukkig, door eene hoogere magt beschermd, mensch gevoelen en hunne dankbaarheid reeds beginnen te uiten; nog bewonen de dwingelanden de valeijen, maar overwonnen, gemuilband, getemd en onschadelijk! Leden allen die lotsverwisseling al niet zonder schok en wrok, velen toch hebben hunne woestheid reeds afgelegd en reiken ons openlijk de broederhand.

» Waar men over stronken en plassen, stap voor stap en man voor man, langzaam en met groote moeite voort kon, beweegt men zich thans gemakkelijk met last- en trekvee over breede, schoone wegen, die het gansche wingewest doorsnijden. De sierlijke etablissementen der Europeanen met ruime, luchtige, smaakvolle huizen rijzen tusschen de Chinesche, Maleische en Dajaksche kampongs uit den grond. Kiemen van orde, welvaart en kracht dringen overal door de ruwe bolsters van wanorde, geweld en ontzenuwing. Rijstvelden hebben moerassen, koffijaanplantingen hier en daar het struikgewas vervangen, en terwijl de onnoozele inboorling nog verblind is door de eerste stralen der beschaving en zijne oogen zich slechts langzaam aan het licht kunnen gewennen, heeft hij toch bewustzijn van eene betere toekomst. Hij slaat ijveriger de hand aan den arbeid, velt boomen, plant rijst en vreest roof noch hongersnood meer, die hem vroeger gedurig kwelden.

» Verneemt men, dat deze ongelooflijke omkeering het werk van een handvol braven is, dan moet ieder het zwaard zegenen, dat tot zulke heilzame doeleinden getrokken werd en zulke wonderen wrocht; dan zal hij begrijpen, dat machinale kracht onvoldoende was om deze uitkomsten te verkrijgen, en niet weten wat meest te bewonderen, òf den arm die de wapenen hanteerde, òf het hoofd dat zoo veel beleid en kennis ten toon spreidde, òf het hart, dat zoo veel liefderijkheid aan den dag legde.

» Even als wij zal hij erkennen, dat de grootste moed en het meeste beleid niet altijd op de bloedigste slagvelden gezocht moeten worden, maar dat vooral in gevechten van weinigen, de individuële waarde van ieder strijder meer op den voorgrond komt.

» Even als wij zal hij er fier op zijn tot eene natie te behooren, die niet tot het voorgeslacht behoeft terug te blikken, om roemrijke Nederlanders aan te wijzen.

» Met ons zal hij het betreuren, dat zoo menig feit verloren gaat, zoo vele

Digitized by Google

namen bijna onvermeld blijven, die verdienden met gulden letters op de vaderlandsche geschiedrollen gegrift te worden."

Helder en uitvoerig, met eene juistheid van schildering, die ons als verplaatst te midden van het tooneel dier woelige handeling en ons toch van alle bijzonderheden een duidelijk overzigt geeft, heeft de Schrijver de merkwaardige onderwerping der Chinezen op Borneo te boek gesteld. Verscheidene hoofdstukken, die ons op hoogst belangwekkende wijze bekend maken met de zeden en gewoonten der inwoners en met den toestand van het land, en dus voor de uitbreiding van land- en volkenkunde van groot gewigt zijn, wisselen het verhaal af van de krijgsgebeurtenissen en de maatregelen die genomen werden om het burgerlijk bestuur op een behoorlijken voet te brengen. Wij leeren daardoor niet alleen mannen als Andresen, van Houten, Kroesen, Verspijck en zoovele anderen als wakkere soldaten kennen, maar ontwaren daardoor tevens de tallooze zwarigheden, die zoowel in het woeste terrein, als in het trouwelooze karakter der Chinezen te overwinnen waren, bij het vestigen van het Nederlandsch gezag in de overwonnen landstreek. Een geheel nieuwe stad toch moest worden gebouwd op de puinhoopen van het vernielde Montrado, forten en versterkingen aangelegd, wegen getraceerd door ondoordringbare wouden en onbegaanbare moerassen, het bestuur in de geheele provincie geregeld, eene policie georganiseerd, de opbrengsten voor de schatkist door verpachtingen en belastingen gewaarborgd, en dat alles te midden van eene deels wantrouwende, deels niet te vertrouwen bevolking, elk oogenblik van dag en nacht bedreigd door een geheimzinnig verbond, dat zijne adepten door godsdienstig fanatisme tot sluipmoord wist aan te zetten, waarvan de hoofden in de diepte der sombere wouden in het nachtelijk duister de verdelging van alle Europeanen gezworen hadden, zoodat geen enkel oogenblik de waakzaamheid verflaauwen of het geweer afgelegd mogt worden.

Het werk van den kapitein van Rees is in zestien hoofdstukken verdeeld, voorafgegaan door eene Inleiding, terwijl eene bijgevoegde uitvoerige kaart van de Chinesche districten op Borneo's Westkust het overzigt van het geheel verduidelijkt.

De inleiding schetst ons in korte trekken de vestiging der Chinezen op Borneo in het midden der vorige eeuw en de uitbreiding van hun gezag, door de omstandigheden begunstigd, totdat in het jaar 1854, eene expeditie onder den luitenant-kolonel Andresen werd uitgerust, ten einde afdoende maatregelen te nemen om een toestand van verwarring en onderdrukking te doen ophouden en het gezag van Nederland te herstellen, dat niet genoeg

Digitized by Google

gewaarborgd scheen na de vruchtelooze poging vier jaren vroeger aangewend, die aan vele onzer wakkere soldaten en ook aan den heldhaftigen Sorg het leven had gekost. Na den val van Montrado, waarmede de S. zijne Inleiding besluit, vangt hij zijn verhaal aan.

De vijf eerste hoofdstukken worden gewijd aan de beschrijving van Montrado en van de levenswijze en zeden der bewoners, waarbij vooral merkwaardig is de beschrijving der kongsiën of mijnwerkersvereenigingen, die in de oorlogen op Borneo zulk eene voorname rol gespeeld hebben, en waarvan de S. den oorsprong en de inrigting in het tweede en in het vijfde hoofdstuk uitvoerig behandelt. Belangrijk is ook de beschrijving hunner verschillende wapenen (bl. 70—75). In het zesde hoofdstuk begint het verhaal langzamerhand van karakter te veranderen, en alsof de Schrijver ons eene getrouwe afspiegeling van de werkelijkheid heeft willen geven, mengt hij onder zijne beschrijving van den toestand der bevolking onder het voorloopig bestuur van Nederland, meer en meer aanduidingen van de ongunstige stemming der inwoners, die eenig naderend onheil schijnen te verkondigen. Het wordt ons bij het lezen daarvan te moede als bij het dreigend opkomen van een onweder, door eene doodsche stilte en onnatuurlijke, drukkende kalmte voorafgegaan. Alles is uiterlijk rustig in het bezette district, de overste Andresen heeft zich naar Pontianak begeven om den gouvernements-kommissaris A. Prins te ontvangen, die met de definitieve regeling van het bestuur der Chinesche districten belast is; onderdeelen van het kleine garnizoen worden naar elders gedetacheerd; er schijnt geen reden te bestaan om gevaar te vermoeden. Maar toch, nu en dan komen er tijdingen uit het 10 à 11 uur meer oostelijk gelegen Larah, die doen vermoeden, dat de gehoorzaamheid door de hoofden van dat onderdistrict van Montrado aan het Nederlandsch gezag beloofd, niet onvoorwaardelijk mag vertrouwd worden: vijf of zes vogelvrij verklaarde Chinesche oproermakers schuilen daar in de mijnen; eene onrust onder de bevolking van Montrado doet zich opmerken, waarvoor men geen reden kan opgeven; ieder schijnt een gevaar te duchten; dat niemand bepaald noemen kan. Eindelijk kwam er een berigt, dat de Chinezen uit Larah waren opgerukt, om Montrado aan te vallen: eene kolonne van 300 man marcheerde ter verkenning uit — doch geen spoor van den vijand deed zich zien. Deze toestand duurde verscheidene dagen, totdat onverhoeds in den nacht van den 19den Julij de plotselinge aanval plaats had, die, hoewel met groote overmagt gedaan, door de waakzaamheid en den moed van het garnizoen op alle punten werd afgeslagen. — De oorlog was begonnen.

Het ligt niet in ons plan den Schrijver te volgen bij al de bijzonderheden,

Digitized by Google

welke hij vermeldt aangaande de gebeurtenissen, waardoor deze oorlog gekenmerkt wordt; eene korte aanduiding van hetgeen de lezer in deze bladen uitvoerig kan beschreven vinden, waarbij wij alleen hier en daar eenige meer lichtende punten willen aangeven, zij hier genoeg.

Tot deze laatsten behoort voorzeker de heldaftige bestorming van de sterke vijandelijke stelling bij *Pan-djau-a*, bij gelegenheid eener groote verkenning, welke aan den kapitein VERSPIJCK den volgenden dag na den nachtelijken aanval der Chinezen werd opgedragen. Wij kunnen ons niet weêrhouden hier een paar bladzijden over te nemen, die onze lezers tevens een bewijs zullen geven van den levendigen verhaaltrant des schrijvers:

»Nog op den avond van 19 Julij, ontving de kapitein VERSPIJCK last, zich voor te bereiden tot het doen van eene groote verkenning over het gebergte, op den vroegen morgen van den volgenden dag.

»De troepen, waaruit zijne kolonne zamengesteld werd, bestonden uit de 6e kompagnie van het 13e bataillon infanterie, tijdelijk gekommandeerd door den 1sten luitenant J. H. DONLEBEN, de 2e kompagnie van het 7e bataillon infanterie onder den kapitein GOSENSON, een mortier met acht bedieningsmanschappen onder den 2den luitenant der artillerie STRAATMAN, een detachement van twaalf sappeurs onder den 2den luitenant der genie K. L. PFEIFFER en de officier van gezondheid 1e klasse J. H. LE PIQUE met eenige koelies; te zamen 9 officieren en 180 manschappen.

»Volgens ingewonnen berigten had de vijand zich, op een half uur van Montrado, versterkt. Zich van de waarheid dier berigten overtuigen, den vijand verjagen, zijne versterkingen te nemen, was het oogmerk van dien togt.

»Van een gids voorzien, verliet de kapitein VERSPIJCK met zijne kolonne het hoofdkwartier, omstreeks 7 ure in den morgen. De 2de luitenant L. G. PAUWELS kreeg het kommando over de voorhoede, sterk 15 Europesche en 14 inlandsche soldaten. Nog geen honderd passen daarachter marcheerde de 6e kompagnie Europeanen, gevolgd door de artillerie en sappeurs en opgesloten door de 2e kompagnie Javanen.

»Na een kwartier uurs langs een ellendig voetpad, dat slechts den marsch van één man in front veroorloofde, den weg naar Larah opgerukt te zijn, ontdekte de voorhoede, ter hoogte van de plaats *Pan-djau-d* genaamd, op de toppen der met alang-alang begroeide heuvels eenige versterkingen, die door Chinezen bezet waren. De kolonne, digter op de voorhoede sluitende, daalde langs het voetpad naar eene kleine moerassige vlakte, die zich tot aan den voet van het door den vijand bezette gebergte uitstrekte. Nu opende de vijand zijn vuur uit het bosch, dat een aan de linkerhand gelegen heuvel

Digitized by Google

bekroonde, hetgeen nogtans geen schade aanrigtte, daar de kogels over de hoofden der onzen vlogen. De kommandant Verspijck, ter zelfder tijd eenige beweging van eene vijandelijke afdeeling opmerkende, die het plan tot omtrekken van zijn regter vleugel verried, liet toen den 2den luitenant J. Conrad met zijn peloton Javanen stand houden, om zijn rug en flank te dekken. Het bleek spoedig, dat deze maatregel de Chinezen van plan deed veranderen en van de voorgenomen omtrekking afzien, want weldra togen zij naar de versterkte bergtoppen en boschranden terug. Bij een bogt van den weg opent de vijand een hevig vuur op het hoofd der deboucherende kolonne; de voorhoede beklimt in den looppas een heuvel, welks top eene gedetacheerde versterking van 's vijands linker vleugel domineert, doch in het werkzaam vuur van de hoofdversterking lag. In een oogenblik is de top bereikt, maar niet zonder verlies, en ook dáár is het vuur zoo hevig, dat de meesten zich door liggen dekken moeten. Dat weêrhoudt den aanvoerder niet, zich in persoon bij de voorhoede te voegen, om, eenmaal de positie opgenomen, zijne maatregelen tot den aanval te kunnen nemen. Hij laat den luitenant Straatman positie nemen en eenige worpen uit den mortier doen, en, terwijl dit de aandacht des vijands onaangenaam bezig houdt, de geheele 6e kompagnie den heuvel bestijgen. Van den top wordt nu een vuurgevecht aangevangen, waarbij menig Chinees achter zijne borstwering in het stof bijt, en nadat de 1ste luitenant J. H. Donleben last ontvangen heeft om ten spoedigste tot den storm over te gaan, zoodra, door verlies of verwarring der tegenpartij, het geschikte oogenblik zal gekomen zijn, daalt de kommandant de hoogte af, ontdekt, bij de kolonne teruggekomen, dat men getalmd heeft zijne order uit te voeren tot verkenning der positie aan hare voorzijde; gaat daarop in persoon vooruit langs den weg die om den heuvel leidt, en overtuigt zich, onder een hagelbui van op hem afgeschoten projectielen, van de mogelijkheid tot het naderen van 's vijands hoofdpositie. Wel is de helling steil en begroeid, maar geen onoverkomelijke hindernissen beletten een storm. Hij geeft bevel aan den 2den luitenant Chambry, met zijn peloton te naderen, plaatst zich aan het hoofd en stormt naar boven. Te gelijkertijd doet zich de stormmarsch van de 6e kompagnie hooren, die de zijpositie aanvalt. De vijand verzamelt zijne laatste krachten, rigt met juistheid zijne schietwapens, die trouwens door den telkens verminderden afstand niet meer missen kunnen; het gebulder der tjonto's, de doffe schoten van den mortier, die zijne gelukkige worpen met nog een meesterlijk schot besluit, het geknal van zooveel dood verspreidende geweren vermengt zich met het doordringende krijgsgeschrei, met de dikke rookwolken, met het opdwarrelende stof. Eenige ademlooze

Digitized by Google

seconden, en men ziet den kapitein Verspijck op de borstwering, en naast hem den luitenant Chambry, door drie kogels getroffen, neêrzijgende nu hij den vijand ziet vlugten; men ontwaart den sergeant-majoor de Haan en de vier eerste soldaten, die met gelijke onversaagdheid, met denzelfden onweerstaanbaren aandrang, tegen het vuur, dat hunne ligchamen verminkt, instormen. Nagenoeg op hetzelfde oogenblik wordt de zijwaartsche positie door den luitenant Donleben met zijne dapperen onder een zwaar vuur genomen, en de meesterlijk gekozen stelling, die door een moedigen vijand verdedigd, onneembaar kon geacht worden, valt, in betrekkelijk korten tijd, in onze handen.

» Hadden wij wederom getoond, genoegzame vaardigheid in den aanval te bezitten, in het vervolgen wonnen de Chinezen veld op ons, want alhoewel in dènzelfden aanloop de verjaagden werden nagezeten, zoo moest de vervolging der vlugtenden, die als slangen door de struiken gleden en verdwenen, spoedig gestaakt worden. De luitenant Conrad, kommandant der achterwacht, den stormmarsch hoorende blazen, had in allerijl, met zijn dertigtal manschappen, een vrij steilen berg beklommen, en daardoor de gelegenheid gehad, de vlugtelingen eenige doodende schoten achterna te zenden. Verscheidene vloden naar den passer van Montrado, en vielen in handen der Afrikanen, die er eenigen van gevangen namen.

» Na eene kortstondige vervolging gaf het haltsignaal den afgematten eenige verademing. Een peloton werd naar de hoogste kruin der omliggende bergen gezonden, om de hier en daar verspreide bosschen te onderzoeken en te zuiveren. Aan den overkant van een diep ravijn, regts van de stelling gelegen, staken daken van verscheidene huizen boven het riet uit, en derwaarts zag men vele Chinezen hunne gevleugelde schreden rigten. De luitenant Straatman werd met zijn mortier in die rigting uitgezonden en ontving eene bedekking van 25 infanteristen, waarover de luitenant der genie Pfeiffer, op zijn verzoek en wegens vermoeidheid der andere officieren, het kommando kreeg. Zij verjoegen de Chinezen uit de loodsen en woningen, die tot bivak gediend hadden, vernielden en verbrandden hunne schuilhoeken en vergrootten daardoor nog den schrik der geslagenen.

» De aanvankelijke sterkte der Chinezen te *Pan-djau-a* zal 500 à 600 staarten bedragen hebben, hijna allen geweerdragende mannen of die tjonto's bedienden.

» De officier van gezondheid le Pique was onder het vuur reeds onledig de gekwetsten hulp toe te brengen; toen, na afloop van het gevecht, eenige sappeurs en soldaten van het Madursche hulpkontingent de gewonden naar

Digitized by Google

Montrado terug droegen, werden deze weerloozen nog door een paar in de struiken verborgen Chinezen beschoten. De luitenant CONRAD met een handvol manschappen hen dadelijk achterna gezonden, weerde het gevaar af, waarin zij verkeerden, door de weinige vijanden te verjagen en het transport naar Montrado te eskorteren."

Het verdrijven van den vijand uit deze eene stelling kon evenwel niet beletten, dat de overmagt de vallei van Montrado meer en meer insloot, waardoor hoofdzakelijk het gevaar voor hongersnood dreigend kon worden; gewapende fourrageringen werden ondernomen, en eindelijk de bezetting bepaald tot de versterkte kongsie-huizen, daar de stad in den nacht van den 25sten Julij door den vijand in brand gestoken en daardoor bijna geheel vernield werd.

Twee dagen daarna zagen de verbaasde inlanders, die de vernietiging van Montrado als het sein tot den ondergang der Nederlanders beschouwd hadden, den kapitein waarnemend assistent-resident VAN HOUTEN en den kapitein der genie EGTER VAN WISSEKERKE op de puinhoopen der vroegere woningen de nieuwe stad traceeren, die zes maanden later als uit hare asch herrees.

De eerstvolgende dagen gingen voorbij onder telkens herhaalde gevechten, verbetering der positie, het inbrengen van levensmiddelen door gewapende transporten, het doen van verkenningen, totdat ANDRESEN, die den avond voor den brand van Montrado aldaar was teruggekeerd, het bevel gaf tot eene expeditie naar Larah, het broeinest waar de opstandelingen hunne verderfelijke plannen smeedden en van waar zij de bezetting van Montrado voortdurend bleven bedreigen. Die togt, onder het bevel van den majoor DE BRABANT uitgevoerd, is eene der belangwekkendste episoden van het werk, en werd met den besten uitslag bekroond. Zij herstelde de rust, welke nu gebruikt werd om door de meest doeltreffende maatregelen het gezag overal te herstellen, het burgerlijk bestuur in te rigten en de stelling te verbeteren.

Wanneer onze bewondering bij het doorlezen van hetgeen onze wapenbroeders verrigten, in hooge mate wordt opgewekt bij het verhaal van hunne stoute marschen in een doodend klimaat, van hunne onverschrokkenheid en koelbloedigheid in dreigende gevaren, van hunne overwinningen op een vijand, die hen overal vele malen in getalsterkte overtreft, van hunne volharding en vaak van hunne zelfopoffering, niet minder levendig gevoelen wij de dure verpligting, die het moederland aan dat leger heeft, wanneer wij hen beschouwen in hunne rustelooze werkzaamheid, in de veerkracht, welke zij ontwikkelen bij het organiseeren van alles wat tot de duurzame

Digitized by Google

vestiging van het Nederlandsch gezag in de veroverde landen moet bijdragen, en hetgeen wij in het tiende hoofdstuk dienaangaande lezen, voert als onwillekeurig onze gedachten terug tot de glorierijke dagen, toen de Oost-Indische Compagnie de naam van Nederland in het verre Oosten als het symbool van kracht, orde en verlichting, te midden der onbeschaafde volken deed eerbiedigen. Het aanleggen van wegen, het bouwen van een aantal nieuwe woningen en verscheidene forten, het bewaken der kusten tegen sluikhandel en zeerooverij, het opmaken en afkondigen van een nieuw regerings-reglement, het aanstellen van inlandsche ambtenaren, het bepalen van regten, pachten enz., het regelen van de policie, het postwezen, de vaccine, kortom, het leggen der hoeksteenen eener nieuwe, veelbelovende maatschappij, dat alles is het werk van eenige intelligente officieren, wier uitstekende diensten, vaak niet genoeg erkend in het moederland, gerust den toets van vergelijking mogen doorstaan met dat wat wij van lang vervlogen dagen op de schoonste bladzijden onzer koloniale historie vinden opgeteekend.

En met het volste regt doet de Schrijver hier hulde aan den eersten assistent-resident, wien het moeijelijk bestuur over de nieuwe provincie werd opgedragen, den kapitein der infanterie C. VAN HOUTEN, een officier, die, zooals hij zegt, »minzaamheid met strengheid van beginselen, zedigheid met veel kennis en geestkracht paarde, die vaardig in het besluiten en nog sneller in het uitvoeren, de vriend was zijner soldaten, en de schrik en wanhoop zijner vijanden, welke eene premie op zijn hoofd gesteld hadden; die in zoovele stormen de eerste op de borstwering stond, dat de vijand hem met den bijnaam van »*storm-kapitein*" onderscheidde!"

Het elfde hoofdstuk is geheel gewijd aan de vermelding van de uitstekende diensten door dien officier op Borneo bewezen.

In het volgende keert de S. weder tot Montrado terug, waar de kapitein VAN HOUTEN als waarnemend assistent-resident vervangen was door den kapitein VERSPIJCK. Met niet minder vaste hand bestuurde deze de zaken, en wist, in weerwil van tallooze bezwaren, al datgene verder op te bouwen waarvan zijn voorganger de grondslagen had gelegd. Maar langzamerhand begon een nieuw gevaar de jeugdige kolonie te bedreigen, — een gevaar, des te grooter, omdat men het alleen kon vermoeden, ja, dat men de overtuiging had, dat het bestond, zonder dat men het kon aanwijzen of bestrijden. Onrustbarende teekenen, geruchten zonder bepaalden vorm begonnen zich van verschillende zijden op te doen; onverwachte aanvallen op enkele personen hadden plaats, zonder dat men wist van welke zijde zij kwamen, geheimzinnige moorden zonder dat men de hand kon bespeuren,

Digitized by Google

die de argelooze slagtoffers velde. Nu eens dacht men den draad gewaar te worden, die door dien duisteren doolhof kon leiden, dan weder ontsnapte hij in ondoordringbaar duister. Eindelijk kwam men tot de vaste overtuiging, dat er een geheim genootschap bestond, en de geheimzinnige naam *Sam-tjam-foei* (het verbond der drie vingeren), klonk ijzingwekkend in de ooren der menigte en werd fluisterend uitgesproken. De ijverigste pogingen werden in het werk gesteld, om de hoofden of leden van dit verbond op het spoor te komen, totdat men eindelijk een hunner gevangen nam, en kort daarna door bedreigingen en beloften de plaats te weten kwam, waar de hoofden verzamelden. Wij willen onzen lezers het genoegen niet benemen, in haar geheel verband de beschrijving te lezen van den nachtelijken togt, door den wakkeren Versluck met slechts 30 man in het bijna ondoordringbare woud van *Sjep-eng-fong-kiem-sin* ondernomen, van den gunstigen uitslag, waarmede de overvalling der verborgen schuilplaats werd bekroond; wij hebben hier een tooneel voor oogen, dat ons de werkelijkheid voorspiegelt van hetgeen wij in menige verdichte bladzijde lezen, die door de weelderige verbeelding des romanschrijvers is voortgebragt en als effekt-stuk *con amore* behandeld.

Het overige gedeelte van het werk is gewijd aan de vermelding van den algemeenen toestand van Montrado, nadat de uitroeijing van de *Sam-tjam-foei* een einde had gemaakt aan de angstige spanning, die door dat geheimzinnig verbond voortdurend onder de bevolking was onderhouden geworden, en nadat de Schrijver ons in het laatste hoofdstuk het verhaal gedaan heeft van de verraderlijke overvalling van de bezetting te Loemar, die aan den braven Mekern het leven kostte (1), sluit hij met deze laatste episode het verslag der belangwekkende gebeurtenissen, die in hem zulk een zaakkundigen en bekwamen geschiedschrijver gevonden hebben.

Wij zijn eenigzins uitvoerig geweest in het aankondigen van het werk van den kapitein van Rees, niet alleen, omdat wij er hoogelijk mede ingenomen zijn, maar vooral ook, omdat wij het een pligt rekenen, overal en zooveel mogelijk mede te werken tot de verbreiding der kennis van al hetgeen op ons roemwaardig Indisch leger betrekking heeft. De geheele beschaafde wereld kent de feiten, die aan gene zijde van de Middellandsche Zee door het Fransche leger verrigt worden: geene expeditie, zelfs niet met twijfelachtigen uitslag bekroond, keert in Algerië weder, of de dagbladen van geheel Europa verbreiden den roem der Fransche wapenen. Het zij verre van ons, dat wij dien roem zouden willen verkleinen, of zelfs

(1) Zie het uitvoerig verslag van deze overvalling in de IIIe Serie, Ie Deel, Blz. 466, van den *Militaire-Spectator*.

Digitized by Google

in de verte die uitdrukking van nationalen trots veroordeelen: — het tegendeel is waar. Maar voorzeker, het is meer dan een gevoel van nationalen trots, het is eene regtvaardige en welverdiende hulde, wanneer wij, Nederlanders, op de daden onzer landgenooten in het Oosten wijzen en ze met innige overtuiging durven neêr te leggen in de schaal, waarin niet alleen de heldenfeiten, maar ook alle daden gewogen worden, die de menschheid vooruitbrengen op den eindeloozen weg van beschaving en verlichting.

Doch het is niet alleen de zucht om zooveel mogelijk den roem hunner dapperen te verspreiden, die oorzaak is van de algemeene bekendheid der Fransche wapenfeiten in Algerië: eene andere even krachtige reden werkt daartoe mede, namelijk de innige zamenhang, welke er bestaat tusschen het leger in Frankrijk en dat in Algerië. Dat laatste toch ontvangt voortdurend nieuwen toevoer uit het moederland, maar zendt ook tevens de uitstekende officieren, die nog in de volle kracht des mannelijken leeftijds eene rijpe ondervinding van den oorlog en van al wat betrekking heeft op het militaire wezen, hebben opgedaan, naar Frankrijk terug, om daar de vruchten hunner ervaring in het leger te verspreiden en zoodoende een kern van krachtvolle en betrekkelijk jeugdige bevelhebbers te vormen. — Een dergelijke band tusschen ons leger en dat in onze Oost-Indische bezittingen zou niet anders dan heilzaam kunnen werken, daar menig jong officier veeleer daardoor dan door het verleenen van een tijdelijk voordeel, zou worden opgewekt om zich aan eene dienst te wijden, die hem de mogelijkheid verschaffen zou om zich te onderscheiden, en zich zoodoende eene keuze waardig te maken, die alleen gegrond zou moeten zijn op uitstekende en algemeen erkende verdiensten.

Wij eindigen ons verslag met den opregten wensch, dat het werk van den kapitein VAN REES in veler handen moge komen, en dat onze Indische kameraden gevolg mogen geven aan de woorden, waarmede hij zijn voorberigt besluit: »dat hem geene grootere belooning zal kunnen ten deel vallen, dan *nieuwe bronnen en bescheiden te mogen erlangen* om hunne roemrijke verrigtingen aan de vergetelheid te ontrukken (1)."

L. M.

(1) Hoewel de typographische uitvoering en de correctie van het werk zeer goed mogen genoemd worden, nemen wij de vrijheid den S. opmerkzaam te maken op het verschil van spelling, dat er bestaat tusschen vele eigennamen op de kaart, en die, welke in den tekst voorkomen, als bl. 10, Slakkouw (*Slakouw*); Boentimay (*Bentoenai*); bl. 12, Loehabang (*Lohabang*); bl. 24, Patengau (*Patenga-au*); bl. 98, Pameontew (*Pak-Méon-Thew*); bl. 114, Tjapkala (*Tjapkalla*); bl. 132, Sewalie (*Sebalie*); bl. 156, Selinsin (*Selinsie*); bl. 159, Zalon (*Saloen*); bl. 185, Singoenot (*Soengi-Oenoet*); bl. 186, Soengi-Tenpappan (*Soengi-Tepappan*). Het is waar, dat er onzekerheid kan bestaan omtrent de ware spelling van vele dier namen, doch in een zelfde werk dient daaromtrent consequentie te heerschen.

Digitized by Google

Geschiedenis van Italië, van de eerste Fransche omwenteling tot het jaar 1850. *Uit het Engelsch van* Richard Heber Wrightson. *Te Breda bij* Broese & Comp. 1 *Deel in*-8°. *f* 3,20.

Eene geschiedenis van Italië sedert ongeveer het laatste tiental jaren der vorige eeuw, of, gelijk de schrijver zijn werk noemt, eene geschiedenis van het nieuwe of hedendaagsche Italië, ofschoon geen eigentlijk gezegd militair werk zijnde, heeft toch bij hare overbrenging in onze moedertaal, al dadelijk onze aandacht getrokken, en 't is slechts hoofdzakelijk aan de veelheid van stof toe te schrijven, uitsluitend krijgskundige onderwerpen betreffende, dat wij onze lezers tot nog toe met dit werk niet eenigzins nader bekend gemaakt hebben. Voor hem toch die met een belangstellend oog de lotgevallen der volken en staten van ons werelddeel gadeslaat, is Italië voorzeker het land dat zijne aandacht almede in de eerste plaats boeit en waarop hij bij voortduring het oog zal gevestigd houden; immers 't zij men den blik over het verledene laat weiden, over het land welks vroegere bewoners de heeren der wereld waren, dat later het tooneel was der hevigste worstelingen van naijver en vrijheidszucht, en de speelbal werd van magtige naburen; of dat men het tegenwoordige geslacht met onwil of deernis beschouwt, waar het zijne oogmerken poogt te bereiken door beginselen en middelen die het verderf der maatschappijen zijn, of door edelmoedige pogingen om eene eigene nationaliteit en eene betamelijke vrijheid te bekomen, overal en bestendig heeft men hier een belangrijk tooneel voor oogen, welks laatste bedrijf nog verre van afgespeeld is. Voor den militair is bovendien Italië, bijzonder in het tijdvak dat hier behandeld wordt, almede uiterst belangrijk; men heeft daartoe slechts de veldtogten van 1796, 1799, 1805, 1813, 1848 en 1849 te noemen, waarvan sommige zoo levendig in het staats- en maatschappelijk leven des volks ingrijpen, of zich kenmerken door het streven naar vrijheid en onafhankelijkheid. Met belangstelling hebben wij alzoo dit boek ter hand genomen, en, in beknopten omvang, een schat van zaken aangetroffen, die een helder inzigt geven in de gebeurtenissen, hare oorzaken en gevolgen, en van wier inhoud wij daarom het hoofdzakelijke hier willen aanstippen.

Aangezien de verschillende staten waaruit Italië bestaat, kon in dit werk geen doorloopend verhaal gegeven worden, maar wordt de lezer achtervolgelijk naar Napels, den Romeinschen Staat, Sardinië, Lombardijë of elders verplaatst, zonder dat echter het verband van het geheel uit het oog verloren wordt. Zoo doet de schrijver in het eerste Hoofdstuk den oorsprong der Carbonari's en andere geheime genootschappen kennen, en ver-

Digitized by Google

meldt hoe deze zich, na de gebeurtenissen van 1815 en ten gevolge van den invloed der Oostenrijksche staatkunde, als op nieuw organiseerden, vooral onder de leiding van Mazzini, en hoe deze genootschappen, door hunne geheime werking en omverwerpende beginselen, het verderf van Italië werden. Het tweede en derde Hoofdstuk behandelt meer bepaald het noordelijke Italië, de vorming en het beheer van het Lombardijsch-Italiaansch Koningrijk, den moeijelijken toestand van Piemont tegenover Frankrijk en Oostenrijk, en in zijne betrekking tot het Italiaansche element. De drie volgende Hoofdstukken zijn aan Napels en Sicilië gewijd; een tooneel vol bloedige gebeurtenissen, reactiën en vervolgingen. — Eenige volgende Hoofdstukken behandelen hoofdzakelijk de aangelegenheden van den Kerkelijken Staat, van het Concordaat van 1801 af tot 's Pausen herstelling in 1849. Merkwaardig is hier vooral het tafereel der regering van het tegenwoordig kerkhoofd, den kardinaal Mastaï Ferretti, die in 1846 tot Paus verkozen werd en den naam van Pius IX aannam. Uit eene geachte en aanzienlijke familie gesproten, had hij zich aanvankelijk aan den krijgsstand gewijd, doch werd door zijne zwakke gezondheid genoopt eerst later tot den geestelijken stand over te gaan. Ten gevolge van dit een en ander van eene meer verlichte denkwijze dan eenige zijner voorgangers, poogde hij zijn volk aanvankelijk meer vrijheden te schenken, doch weldra door den democratischen revolutionnairen geest overheerscht, was de kerkvoogd aan de grievendste vernederingen blootgesteld en moest zijne eigene hoofdstad ontvlugten, tot hij door vreemde bajonetten hersteld werd, en alle uitzigt op afdoende hervorming verdween. Treffend is het geschetste tafereel van de moedige pogingen des edelaardigen graven de Rossi, om den revolutionnairen stroom te keeren, en diens schandelijke vermoording door gehuurde moordenaars. — Het zestiende Hoofdstuk behandelt de krijgsgebeurtenissen van 1848, schetst de pogingen van Karel Albert tot vrijmaking van het noordelijk Italië en de vorming van een Italiaansch Koningrijk, en hoe die pogingen mislukten, voorzeker niet minder door de woelingen der clubbisten en republikeinen, die tot in het leger zelf het wantrouwen en de verdeeldheid zaaiden, dan door de dapperheid en volharding der Oostenrijkers. Ook de korte veldtogt van 1849 wordt daarna beschreven en de oorzaken van de spoedige en noodlottige ontknooping voor Sardinië, met duidelijke trekken aangewezen. — In een tweetal Hoofdstukken schetst de Schrijver de aangelegenheden van Toskane, van de komst in 't gezag af van het Lotharingsche Huis; de hervormingen aldaar van den Groothertog Leopold, bijgestaan door den verlichten Scipio Ricci, de milde regering aldaar heerschende tot op de eerste Fransche revolutie, toen de benden dezer laatste zich er van meester maakten; ver-

Digitized by Google

volgens den toestand onder de Fransche heerschappij, bij de herstelling in 1814, en hoe het Groothertogdom in 1848 tot de jammerlijkste democratie verviel. — Het laatste Hoofdstuk behelst de zaken der Venetiaansche Republiek, haar toenemend verval bij de nadering der Fransche revolutie, hare onderwerping, daarop gevolgde toewijzing aan Oostenrijk, hare inlijving in het Koningrijk Italië onder Napoleon, de terugkeering onder Oostenrijks gezag en de inlijving bij het Venetiaansch-Lombardijsch Koningrijk, eindelijk haar jongsten opstand en kloekmoedige volharding tegen de Oostenrijksche overmagt, onder de leiding van den verdienstelijken Many, tot ook deze laatste steun der Italiaansche vrijheidsvrienden bezweek. — Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan de staatkundige schrijvers der gematigde partij; met lof wordt melding gemaakt van de geschriften van Gioberti, graaf Balbo, Massimo d'Azeglio, G. Durando en anderen, waarin zoowel de antinationale staatkunde der Italiaansche gouvernementen, als de verderfelijke woelingen der geheime genootschappen veroordeeld worden, welke geschriften, volgens den schrijver, meer en meer een heilzamen invloed op de denkwijs van het beschaafd gedeelte der natie begonnen uit te oefenen, zoodat men daarin voor Italië's toekomst veel goeds mogt verwachten.

Ziedaar een kort overzigt der behandelde zaken, maar dat meer dan genoeg is om den rijken inhoud dezer geschiedenis van Italië te doen uitkomen. Wij vermeenen dan ook het boek onzen lezers allezins te mogen aanbevelen; overtuigd dat men na de lezing het werk niet onvoldaan zal ter zijde leggen. De overzetting is blijkbaar getrouw en duidelijk, zoodat de vertaler zich goed van zijne taak gekweten heeft, en het werk, met eene nette en duidelijke letter op goed papier gedrukt, doet de pers onzer uitgevers eer aan.

Digitized by Google

IETS OVER DE KUSTVERDEDIGING.

Uittreksel uit eene beantwoorde Prijsvraag over dit onderwerp van den Spaanschen Kolonel Don Luis Gautier.

(Overgenomen uit het *Archiv für die Offiziere der Königlich Preuszischen Artillerie- und Ingenieurkorps. Band* XL. *Heft* 2 *und* 3.)

(*Vervolg van N°.* 9, *Bladz.* 399 *en Slot.*)

Eene omstandigheid waarop bij den bouw van strandbatterijen bijzonder dient gelet te worden, is de bepaling harer hoogte boven den middelbaren waterspiegel der zee.

De laag liggende batterijen bezitten de volgende voordeelen: haar vuur is zeer raserend, bijgevolg zeer zeker; de aanslagen der projectielen zijn niet hoog, behouden dus meer kracht en meer waarschijnlijkheid om de kleinere schepen te treffen; zij verdedigen het best de kusten, omdat zij tot digt aan den oever de vijandelijke sloepen en kleine vaartuigen die landwaarts stevenen, beschieten kunnen; eindelijk zijn deze batterijen gemakkelijker te bewapenen en uit te rusten. Tegenover deze voordeelen hebben de raserende kustbatterijen het nadeel, dat de aanslag van het vijandelijk ricochetschot haar kan bereiken; dat men verder inwendig veel schade lijdt door het geweervuur uit de marsen der groote schepen, ingeval de diepte deze toelaat nabij te komen. Ook kan men, als de zee woelig is, van deze batterijen den romp der schepen niet goed zien; en wat het voordeel aanbelangt om met een aanslag van het ricochetschot van uit deze batterijen te kunnen werken, zoo moet men opmerken, dat zulks in de meeste gevallen denkbeeldig is; want om den gewenschten aanslag met dat schot te verkrijgen, is het een volstrekt vereischte, dat de zee zeer kalm is; en is zij kalm, dan is de trefkans der projectielen nog zoo veel grooter niet, want het verschil van

Digitized by Google

het doel hetwelk een schip aanbiedt, ter hoogte van 20 of 100 voeten (10 of 40 *varas*) boven het water gezien, is onbeduidend.

Batterijen hoog boven den waterspiegel verheven, hebben het voordeel dat zij door den aanslag van het ricochetschot der vijandelijke schepen niet getroffen worden; dat zij alzoo slechts door regtstreeksch vuur kunnen worden bestookt, hetwelk uit hoofde van de beweging van het schip niet zeer zeker is; dat daarentegen de treffers der batterij eene grootere werking kunnen doen, wijl er meer waarschijnlijkheid bij haar bestaat, dat hare projectielen in den romp van het schip, beneden de waterlijn zullen indringen; eindelijk dat zij eene vreeslijke vernieling onder de bemanning aanrigten, vooral als hare kogels het scheepsdek bestrijken.

Hieruit volgt, dat het eigentlijk vraagstuk, 't welk met opzigt tot de hoogte der batterijen boven den waterspiegel dient opgelost te worden, hierin bestaat: *dat men de grenzen bepaalt, waarbinnen deze hoogte verschillen kan, zoodat het ricochetschot der batterijen tegen de vijandelijke schepen nog werking doet, zonder dat zij zelven voor dat der scheepsartillerie te veel blootstaan.*

Om de grenzen voor de hoogstgelegen batterijen te bepalen, moet men den grootsten hellingshoek, onder welken men nog met het ricochetschot een aanslag op het water verkrijgen kan, en den grootsten afstand kennen, waarop de 24 ℔' kogels (het kleinste kaliber voor kustbatterijen) nog de kracht bezitten om het boord der grootste schepen te doorboren. Deze hoek is 5° en de afstand 930 passen (700 *varas*). Daaruit volgt dat de grootste hoogte, welke aan kustbatterijen kan gegeven worden, ongeveer 160 voeten (60 *varas*) bedraagt.

Wat nu de kleinste hoogte betreft, deze zal men kunnen bepalen, als men de baan opteekent, welke bij het ricochetschot de eerste en hoogste aanslag van een van het scheepsdek afgeschoten projectiel bij eene inclinatie van 5° beschrijft; dan is het duidelijk dat de grootste ordinaat dezer baan de kleinste hoogte is welke de kustbatterijen kunnen hebben, opdat de scheepsprojectielen haar niet met den aanslag treffen. Volgens verschillende geloofwaardige schrijvers, wier getuigenis op de ondervinding gegrond is, bedraagt deze geringste hoogte 20 à 24 voeten (9 à 10 *varas*) voor den walgang der batterij.

Hieruit blijkt dat de hoogte der kustbatterijen boven den waterspiegel der zee tusschen de 24 en 160 voeten (10 en 60 *varas*) kan afwisselen, zonder dat de aanslagen harer projectielen tegen de vijandelijke schepen ophouden hunne werking te doen, terwijl zij zelve voor de werking der aanslagen van de vijandelijke scheepsprojectielen bevrijd blijven; hiernaar zal men, als

Digitized by Google

men den meerderen of minderen afstand, waarop groote schepen, zoover de waterdiepte het vergunt, de kust kunnen naderen, en voorts het hoofddoel der batterijen in aanmerking neemt, in alle gevallen, de hoogte kunnen bepalen, welke men aan eene batterij binnen gezegde grenzen zal geven; moet de batterij strekken om eene landing te verhinderen, dan is het zaak eene kleinere hoogte te kiezen om de sloepen en booten die zoeken te landen, te beschieten; maar is de batterij bestemd om de kustvaart te beveiligen, door het beschieten der vijandelijke schepen die jagt op de vaartuigen maken welke bescherming onder de batterij zoeken, dan zal men haar zonder nadeel, ja zelfs met voordeel, eene grootere hoogte dan gene kunnen geven. Heeft het terrein vóór de batterij naar de zeezijde eene gelijkmatige helling, die den aanslag van het ricochetschot begunstigt, dan moet men er trappen en banketten in snijden, om de vijandelijke projectielen die er tegen aankomen tegen te houden en hun daardoor te verhinderen hun doel te bereiken.

De grootte en de gedaante der werken die men hedendaags voor de kustverdediging bouwen wil, moeten noodzakelijkerwijs in evenredigheid zijn met de geduchte middelen welke de schepen in 't gevecht kunnen ontwikkelen, eene kracht die niet enkel bestaat in het groot getal stukken dat zij aan boord hebben, maar veelmeer in het groot kaliber en den buitengemeen verren afstand dien de projectielen kunnen bereiken; voorts in den aard dezer projectielen en in de gemakkelijkheid waarmede de groote schepen, overeenkomstig het voorgestelde doel, door stoombooten op sleeptouw genomen en ter bestemder plaats kunnen gebragt worden, zelfs al is de wind tegen en zijn andere omstandigheden ongunstig; al hetwelk vóór de aanwending van den stoom onmogelijk of ten minste zeer moeijelijk was.* — Naardien nu schier alle vroeger aangelegde batterijen klein waren en inwendig weinig ruimte hadden — 't gevolg van haar groot getal — met borstweringen van gehouwen steen van weinig dikte, waarin schietgaten gesneden waren die slechts een beperkt gezigtsveld hadden, of van achteren met een banket 't welk de bedieningsmanschap niet dekte; daar zij geen bomvrije gebouwen voor het opbergen van den voorraad en ter beveiliging der verdedigers, geen bewaarplaatsen voor de affuiten en het overige materieel in vredestijd, slechts gebrekkige en slecht gebouwde ovens voor gloeijende kogels hadden, en hare keelen open of in slechten staat van verdediging waren, zoo is het klaar en duidelijk, dat deze batterijen, met zulke verdedigingsmiddelen, niet bestand waren tegen de reuzenkracht waarover heden ten dage de marine beschikken kan.

Zal deze strijd met kans, of waarschijnlijkheid op een goeden uitslag kunnen

Digitized by Google

gevoerd worden, zoo wordt volstrekt vereischt, dat de werken tot kustverdediging bestemd, niet op alle punten aangelegd worden, maar slechts op dezulke, welke, naar aanleiding der terreingesteldheid en de taak der verdediging, het meest geschikt zijn te achten; en hier vereenigt men de artillerie derwijze als zij zich in den strijd ontwikkelen moet, om te kunnen slagen; noodig is het ook, dat de wallen dezer werken eene dikte hebben geëvenredigd aan of bestand tegen de werking der volle en holle projectielen uit Paixhans-bomkanons geworpen; ze moeten van aarde worden gebouwd en eene hoogte hebben, welke zoowel het geschut als de bedieningsmanschap beveiligt; voorts behoort iedere batterij de noodige bomvrije gebouwen en magazijnen te bekomen, om hare bezetting en het verdedigingsmaterieel in vredestijd op te nemen, en deze gebouwen moeten zoo gelegen zijn, dat hunne muren niet van de zeezijde kunnen beschoten worden, dat zij de keel der batterij sluiten en de middelen opleveren om zich van de landzijde te verdedigen.

Het aantal stukken waarmede eene kustbatterij moet gewapend zijn, hangt natuurlijk van haar doel af. Men heeft beweerd dat eene batterij van 4 stukken zwaar geschut in staat zou zijn om den aanval van een groot schip af te wijzen; wij houden deze onderstelling voor gewaagd, want het getal stukken dat de scheepsartillerie te bestrijden kan hebben, hangt tevens ook van de meerdere of mindere volkomenheid der affuiten en van het overige matericel af waarvan men zich bij het geschut bedient, bijgevolg ook van de meer of min grootere snelheid en trefkans waarmede het de projectielen afzendt; eindelijk schijnt deze meening nopens het minimum der benoodigde stukken van de voorwaarde af te hangen, dat de batterij aanhoudend blijft vuren, in dier voege dat bestendig een projectiel de lucht klieft. Om dit te bepalen zou het voldoende zijn het tijdsverloop tusschen twee schoten uit hetzelfde stuk geschut, door den tijd te deelen welken het projectiel behoeft, om eene baan van 2330 passen afstands (2000 *varas*) af te leggen.

De borstweringen der kustbatterijen die regtstreeks door volle kogels van 32 ℔ en door bommen van 11 duim middellijn kunnen getroffen worden, behooren op zijn minst eene dikte van 18 à 19 voeten (21 *pies*) te hebben en moeten alleen van aarde zijn, zonder eenige bijvoeging van metselwerk.

De slingering en snelheid der schepen en de noodzakelijkheid van juist op in beweging zijnde schepen het vuur der kustbatterijen te moeten rigten, die altijd met een veel kleiner getal stukken dan de schepen gewapend zijn, maken het dringend noodzakelijk de borstweringen met barbetten te voorzien; deze moeten echter, opdat de walgang goed gedekt en de bediening veiliger zou zijn, derhalve ook rustiger zou kunnen schieten, met eene

Digitized by Google

borstwering van 5 voet (6 *pies*) dikte voorzien worden, terwijl het geschut op zulke hooge walaffuiten geplaatst wordt, dat men over de borstwering heen vuren kan.

Alhoewel het horizontale schot met bommen of met springlading gevulde holle projectielen het gevaarlijkste voor de schepen is, kunnen echter deze projectielen, den wind en de overige omstandigheden als gelijkstaande aannemende, niet met dezelfde trefkans op zoo groote afstanden als de volle kogels gebragt worden; en daar men, van den anderen kant, geen middel verzuimen mag om de vijandelijke schepen op alle afstanden en in alle omstandigheden het grootstmogelijk nadeel toe te brengen, zoo is het zeer noodig in de grootste batterijen kogelgloeiovens te hebben. Deze ovens werden doorgaans op zekeren afstand van de borstwering gebouwd, 't welk een verkeerde maatregel is, daar de manschappen, belast met het overbrengen der gloeijende kogels naar het geschut, aan velerlei gevaar blootstaan. Om dit nadeel weg te nemen moeten de ovens digt bij de borstwering worden gebouwd, ter plaatse waar zij de bediening der batterij het minst hinderen. Deze ovens moeten zijn van gebakken steen; er verloopt een uur om een goed vuur te hebben en een half uur om de volle 32 ℔. kogels tot de roode gloeihitte te brengen. Één oven is voldoende om de volle kogels voor 12 kanonnen te gloeijen.

Thans willen wij met een woord spreken over het tracé der batterijen en de gebouwen die er in moeten geplaatst worden.

Wat het tracé aanbelangt, daaromtrent zijn geen andere regelen op te geven dan dat het moet overeenkomen met het terrein waar de batterij moet aangelegd worden en zich daarnaar voegen; voorts dat men het grootstmogelijk getal stukken in de rigting moet kunnen plaatsen, van waar de aanval waarschijnlijk het krachtigste zal zijn.

De gebouwen moeten niet alleen aan hun hoofddoel beantwoorden, dat ze namelijk der bezetting in vredestijd ten verblijf strekken en magazijnen voor het materieel opleveren, maar zij moeten ook de verdediging der batterij aan de landzijde begunstigen en een steunpunt voor hare verdedigers uitmaken, als deze terugtrekken, ingeval de batterij aangevallen of besprongen werd door vijandelijke troepen, die in hare onmiddellijke nabijheid ongemerkt waren geland, met het oogmerk om het geschut te vernagelen.

Ter vervulling dier taak moeten de gebouwen aan de volgende eischen voldoen:

1.) zij moeten bomvrij zijn;

2.) hunne escarpen of muren moeten van uit zee niet gezien worden;

3.) zij moeten den walgang der batterij geheel kunnen inzien en bestrijken;

Digitized by Google

4.) zij moeten noodzakelijkerwijs zoodanige ruimte hebben, dat zij de bezetting kunnen huisvesten en het verdedigingsmaterieel bergen (om daarmede ook tot kostenbesparing bij te dragen.)

Er zijn vele torens en reduits uitgedacht, met het doel om tot kustverdediging te dienen. Nog bestaan er op Minorca verscheidene torens door de Engelschen gebouwd tijdens zij dit eiland bezaten; alhoewel deze voortreffelijk zijn zamengesteld, hebben zij toch het nadeel dat de wulven op den escarpmuur steunen en dat de borstwering van het bovenplat van steen is. Diensvolgens kunnen zij slechts als eenvoudige reduits dienen, zonder eenige werking naar buiten te doen, en slechts dáár, waar de vijand zijn geschut niet op het werk of de aarden batterij welke hen dekt, brengen kan, om ze in bres te leggen.

In eene verhandeling over de kustverdediging en hare uitrusting in het jaar 1837 te Parijs uitgegeven, worden de door Napoleon goedgekeurde modeltorens beschreven. Een oogopslag op de afbeelding dezer torens is voldoende om er verschillende belangrijke gebreken aan te ontdekken. Het bovenste 3 steens dikke wulf, doch niet met aarde overdekt, kan men niet bomvrij achten. De escarpmuur dient tot schoormuur voor het wulf der beide verdiepingen; de niet zeer dikke borstwering is van steen, zal dus al spoedig vernield worden en de rondvliegende steenbrokken nog bovendien de artilleristen kwetsen; eindelijk strekt de vierkante vorm des torens weinig tot verdediging der hem omgevende gracht.

Heeft men enkel reduits of kleine werken, zonder bijzondere flankering noodig, die tot wijkplaats voor de bezetting en tot magazijn voor het materieel eener kustbatterij moeten dienen, dan schijnen de ronde torens de voorkeur te verdienen, die, al naar dat men hunne middellijn vergroot of verkleint, gemakkelijk zijn in te rigten naar de verschillende soorten van batterijen, in overeenstemming met het gewigt van deze.

Moet een toren enkel tot reduit dienen, zoodat zijne werking zich geheel en al tot het binnengedeelte der batterij bepaalt, dan kan de borstwering van zijn plat van steen zijn, daar zulks zeer tot vermindering van zijn straal kan strekken. Moet echter het bovenste geschut des torens tegelijk met dat der batterij naar buiten werken, dan moet de borstwering noodzakelijk van aarde zijn, en wel ter dikte van 18 à 19 voet (21 *pies*). Hierdoor echter moet nu de middellijn van den toren eene lengte van 46 à 47 voeten (52 *pies*) verkrijgen, als men de borstweerhelling daarbij rekent, en daar men toch niet minder dan één stuk geschut op het plat kan plaatsen, waartoe, met inbegrip van de ruimte voor de bediening, nog 16 voeten vereischt wordt, is het duidelijk dat in het zooeven gestelde geval, de

Digitized by Google

kleinste toren dien men bouwen kan, eene middellijn van 63 voeten (70 *pies*) straals hebben zal. De flankering van den voet der escarp dezes torens is verticaal, derhalve niet zeer goed.

Als het stuk geschut op het plat op eene bedding rust met draaischijf voorzien, dan zal de straal van het plat 18 voeten bedragen en de middellijn van den toren $46 + 32 = 78$ voeten (88 *pies*). Daar echter een toren van zoodanigen omvang in zijn midden onvermijdelijk eene opening vereischt om den luchtstroom van binnen te vermeerderen, waardoor nog 3 à 4 voeten meer gevorderd worden, zoo verkrijgt men als kleinste middellijn in dit derde geval 84, of 42 voeten (15 *varas*) als kleinste straal.

Behalve dat zoodanige opening lucht en licht geeft, verschaft zij ook het voordeel, dat men, door middel van een katrol, gemakkelijk de noodige levensmiddelen en munitie uit de magazijnen of gewelven der benedenverdieping naar de hoogere en het plat kan ophalen; ook kan men er de buizen door leiden die het regenwater naar de regenbakken brengen; eindelijk kan men langs den wand buizen stellen om het water uit de regenbakken naar boven op te voeren.

De grootte dezer torens vergunt hunne benedenverdieping overeenkomstig de Montalembertsche torens te bouwen, waardoor men eene flankering aan den voet der escarp volkomen door geweervuur verkrijgen kan.

Nog dient hier opgemerkt te worden, dat, als men de achterzijde der geschutbedding als raaklijn van een cirkel van $4^1/_2$ voet (5 *pies*) middellijn trekt, 3 draaijende stukken op het plat kunnen geplaatst worden, waarvan ieder het derde gedeelte van den omtrek des torens tot gezigtsveld heeft.

Als de middellijn van den toren 99 voeten (of 18 *varas* straals, 110 *pies*) bedroeg, dan zou men in zijn midden den communicatietrap tusschen de verschillende verdiepingen kunnen plaatsen. Is de middellijn van den toren grooter dan 101 voeten (37 *varas*), dan is het beter den trap in een zijner kasematten te brengen, en de ruimte boven de middellijn van 101 voeten (37 *varas*) voor een binnenplein te gebruiken, dat licht en lucht aan de gewelven verschaft en tot verblijf der bezetting dient.

De kleinste breedte van de massa des torens of de onvermijdelijk noodige ruimte voor de borstwering en den walgang is 45 voeten (17 *varas*); daar nu de ruimte eener opril 13 voeten (5 *varas*) bedraagt, zoo zal men dit middel van gemeenschap boven de trappen verkiezen, als de halve middellijn meer dan 72 voeten (27 *varas*) is, om alzoo 26 voeten (10 *varas*) als minimum voor de middellijn der binnenruimte te laten.

Bevindt zich in de nabijheid een goeden ankergrond en vergunt de geringe hoogte der batterij boven den waterspiegel, dat de vijand uit de marsen

Digitized by Google

den walgang kan inzien, en de artilleristen met geweervuur en uit *pedreren* (een soort van kanon waarmede kartetsen en kleine granaten geworpen worden) beschieten, dan moet de batterij noodzakelijk van kazematten worden voorzien. In dit geval dienen de gewelven of kasematten in vredestijd ter opbewaring van het verdedigingsmaterieel, en alsdan is het voldoende, dat de grootte van den toren of van het reduit, maar zoo groot zij dat de bezetting alsmede de voorraad levensmiddelen en munitie er in kunnen opgenomen worden.

Het tot hiertoe aangevoerde betreft de afzonderlijk liggende batterijen, die een meer of minder groot aantal stukken moeten bevatten, maar die, uithoofde van haren bijzonderen aard, niets van de landzijde te vreezen hebben. Moeten er echter punten aan de kust bevestigd worden, die aangezien hun belang en de gemakkelijkheid om op nabijgelegen kustgedeelten te landen, ook van de landzijde ernstig met geschut kunnen aangevallen worden, dan moet het werk dat men bouwt, niet alleen den aanval uit zee kunnen afwijzen, maar ook dien van de landzijde kunnen weêrstaan, bijgevolg mag het niet meer eene eenvoudige batterij, maar moet het een kustfort zijn.

In dezelfde hierboven aangehaalde verhandeling, waarin de door Napoleon goedgekeurde kusttorens beschreven worden, wordt ook van de reduits of modelforten melding gemaakt, die bij eene vierkante gedaante 296 voeten (112 *varas*) zijde hebben. Daaruit blijkt, dat bij zulk eene geringe buitenomgeving, de bastions zeer naauw en de flanken zoo klein zijn, dat slechts één stuk geschut op den wal of in de kasematten kan geplaatst worden; voorts zijn de kasematten in de bastions onregelmatig verdeeld, eenige rusten op den escarpmuur als steunpunt; alle missen behoorlijke lucht, hetgeen uit gebrek aan licht en de onregelmatige verdeeling ontstaat. Eindelijk zijn de kapitalen der bastions zonder eenige verdediging. Uit deze zeer groote gebreken begrijpt het zich van zelf, dat de hier besproken modelforten beladderd en bestormd kunnen worden, alzoo zeer gebrekkig aan hun doel beantwoorden.

De bekende Nederlandsche ingenieur Merkes, van de denkbeelden door een Fransch artillerie-officier, Pertusier, in een in 1820 verschenen werk, getiteld: *La fortification ordonnée d'après les principes de la stratégie et de la balistique modernes*, uitgaande, vond een fort uit, in den vorm van een kruis, hetwelk zeer aanmerkelijke voordeelen bezit boven de door Napoleon goedgekeurde modelforten, terwijl volgens de berekeningen van Merkes, het geheele metselwerk voor zijn fort slechts $^1/_{15}$ meer bedraagt dan voor gezegde modelforten gevorderd wordt; daar Merkes echter zijne escarpen eene dikte van 6 voeten geeft, is het duidelijk, dat wanneer hij

Digitized by Google

ze door een bedekten weg of glacis dekt, de dikte tot op 5½ à 4½ voeten verminderen kan, waardoor het meerdere aan metselwerk vervalt of zeer onbeduidend wordt.

De vuurlijn der borstwering van het door MERKES ontworpen fort is niet evenwijdig met het kordon der escarp, maar bestaat uit eene reeks van halve cirkelbogen van 16 voeten middellijn, door tusschenruimten van 7 voeten van elkander afgescheiden. In deze halve cirkelbogen zijn draaischijven voor het geschut aangebragt. Deze inrigting heeft het voordeel dat het geschut volkomen tegen het enfileer- en ricochetvuur beveiligd is, en dat men het vuur van een groot getal stukken op het een of ander punt van het voorgelegen terrein kan concentreren. Deze constructie der borstwering verdient alle aandacht, en kan overal waar zij met oordeel wordt toepast, van groot nut zijn. De hoofden der cirkelsegmenten waarin de vleugels uitloopen, kan men volkomen naar het Montalembertsche stelsel, of door middel van contrescarpgalerijen flankeren.

De voordeelen welke het tracé en de constructie van dit fort bij eene vergelijking met het door NAPOLEON goedgekeurde opleveren, bestaan in het volgende:

1.) De kasematten zijn regelmatig aangelegd, ruim, helder en luchtig; die het digtst bij de escarpe zijn, hebben perpendiculaire gewelven.

2.) Het fort heeft wijde, geschikte en veilige gebouwen om de bezetting en het verdedigingsmaterieel op te nemen.

3.) Er is geen onbestrekene ruimte, en de mogelijkheid bestaat om een aantal stukken geschut op een of ander gegeven punt van het terrein te kunnen rigten.

4.) Deze omstandigheid, alsmede de volkomen en sterke flankering maken een stormaanval onmogelijk, en vervullen alzoo volkomen het doel om den vijand tot een geregelden aanval te noodzaken.

5.) De op den walgang of het plat geplaatste artillerie van den centralen toren heeft het vijandelijk ricochetschot niet te vreezen.

6.) Het vuur der kasematten (dat slechts van de kruin des glacis kan beantwoord worden) zal door het vijandelijk vuur nog niet geleden hebben, als het tijdstip der bekrooning van den bedekten weg daár is, en deze bekrooning kan van het front en de zijden uit een groot aantal stukken beschoten worden.

7.) De kasematten waarin de vijand bres geschoten heeft, kunnen afgescheiden, en alzoo eene door afsnijding voortgezette verdediging verkregen worden, hetgeen de mogelijkheid aanbiedt om zonder gevaar verdere aanvallen te weêrstaan.

Digitized by Google

ANTWOORD OP EEN BRIEF VAN EEN KAVALLERIEOFFICIER AAN EEN COLLEGA, NAAR AANLEIDING VAN DE ONLANGS VERSCHENEN BROCHURE: *BEMERKINGEN OP HET REGLEMENT VOOR DE EXERCITIEN EN EVOLUTIEN DER KAVALLERIE.*

(INGEZONDEN.)

Une méchante manière gâte tout, même la justice et la raison. Le comment fait la meilleure partie des choses.....

Madame DE SABLÉ.

Amice!

Gij vraagt mijne gedachten over de bewuste brochure, waarin bemerkingen voorkomen, betreffende de reglementen voor ons wapen; gij vraagt meer: gij wenscht te weten, of ik er nog altijd op gesteld ben, onder de voorvechters te worden gesteld, waar sprake kan zijn van de verdediging van den schrijver tegen aanvallen, welke gij wel de goedheid hebt u te herinneren, als bij mij wel eens min of meer onder verdenking te zijn geweest van kwade trouw of bekrompenheid. Het komt mij voor, dat uwe laatste vraag niet zonder een ziertje ironie uit uwe pen is gevloeid, want waarop *gij* gesteld zijt, waar het de verdediging van den reeds genoemden schrijver geldt, zeker, het is geenszins de eer (?) om onder de voorvechters te behooren. Dit is mij overbekend, en toch, *u* heb ik nooit van kwade trouw of van bekrompenheid verdacht, evenmin als uwe in mijn oog wat eenzijdige rigting in dezen u ooit tot miskenning van mijne gevoelens heeft verleid. Daarom wil ik uwe vragen naar mijn vermogen beantwoorden, en daarbij tevens trachten u een blijk te geven, hoezeer ik getrouw wensch te blijven aan wat gij wel eens mijne onhoudbare onpartijdigheidskoorts hebt genoemd. Vraagt ge waarom ik ietwat ironie in uwe tweede vraag heb

Digitized by Google

gemeend te bespeuren? Wel leg de hand eens op het hart en zeg mij: welke was de hoofdgewaarwording, door u ondervonden, na de lezing van de *Bemerkingen*, en hoe kwam het, dat gij zoo per extra post mij een woordje schreeft, om naar de rijzing of daling van mijne u bekende gevoelens te vernemen? Zeg het maar opregt: gij hebt van pleizier uw meestal ernstig gelaat tot een glimlach geplooid, toen gij de brochure gelezen hadt; gij hebt, kleingeestige vitter, u vrolijk gemaakt met de duisterheden en onnaauwkeurigheden in den stijl en in de plaatsing der leesteekens; gij hebt uw versmadend schouderophalen niet gespaard, bij de lezing van het *Voorwoord* vooral, en bij u-zelven gemompeld, dat er vele zaken in dit leven zijn, van welke wij de opmerking uitsluitend aan anderen moeten overlaten, ons persoonlijk bepalende bij wat ik u soms zoo sarcastisch heb hooren aanduiden door: *'t moet blijken!* Bij dat alles hebt ge u herinnerd, dat ik wel eens mij beroepen had op zekeren lust tot uitpluizing van wat mij belangstelling inboezemt, en, begrijpende dat ik de *Bemerkingen* ook wel zou gelezen hebben, herdacht gij misschien onze zeer vertrouwelijke gesprekken van vroegeren datum, waarin het vóór en tegen van het openbaar geschrijf van den auteur zoo dikwijls het hoofdzakelijk onderwerp uitmaakte. Het kon wel niet anders, of gij bragt u op nieuw voor den geest, wat ik u toen als mijne zienswijze had medegedeeld, aangaande de voorname klip, waarop, naar mijne meening, niet weinige van zijne goede — en welligt zeer uitvoerbare bedoelingen zijn gestuit; gij wist ook wat ik soms als hoofdreden had genoemd, welke daarenboven het vertrouwen van eenigen in zijne oordeelvellingen had geschokt, en immers gij waart ook niet onkundig van het leedgevoel, dat ik niet altijd kon verbergen, wanneer ik geen kans zag te verdedigen, wat ik, naar mijne bijzondere wenschen, gaarne te verdedigen mogelijk had geacht. Toen zondt ge mij uwe vragen en — vergeef het mij — de laatste voornamelijk had voor mij den schijn, als *tartet* gij mij, om eens eene lofrede op de *Bemerkingen* te houden. Stel u gerust, ik gun u bij voorraad reeds eenige voldoening; eene lofrede op deze brochure ware in strijd met mijne houdbare zucht tot onpartijdigheid. Ik kom hierop zoo dadelijk terug, want gij gevoelt u misschien voor het oogenblik niet meer genoegzaam op de hoogte, betreffende mijne bedoeling met die voorname klip, waarop veel goeds welligt is gestuit. Wees in dat geval zoo goed er aan te denken, dat het plaatsen van Motto's aan het hoofd mijner brieven niet mijne gewoonte is. . . . . Wat wijders de hoofdreden aangaat, door welke van lieverlede een vroeger bestaand vertrouwen is geschokt, gij zult niet van mij vergen, dat ik alles weer opsom, wat daarover door ons in der tijd is bepraat; mogt ge, naar aan-

Digitized by Google

leiding van uwe persoonlijke sympathiën (!) naauwkeurige opgaven in dezen verlangen, wij kunnen, — te beginnen met de *Militaire Spectators*, eene reeks van geschriften doorloopen en, eindigende met de *Bemerkingen*, de stof daarvoor verzamelen; maar vooreerst zij het u voldoende, dat ik u terugwijs op onze bespiegelingen over het verkeerde van alle oppervlakkige geestdrift en de wrange vruchten van overijling, dáár vooral, waar het zaken geldt van algemeene wetenschap en van algemeen belang.

Na deze vernieuwde herinneringen, welke ik voornamelijk ter uwer geruststelling aangaande mijne niet-eenzijdigheid heb aangestipt, ga ik over tot de beantwoording van wat ge mij in den aanhef van uwen brief hebt gevraagd: mijne gedachten over de eigenlijke *Bemerkingen*. Ik zeide het reeds: eene lofrede kan ik daarop niet houden; ik voeg er nu bij: zij hebben mij zelfs eenigermate teleurgesteld. Ik ga u zeggen waarom; ik zal dan laten volgen eenige punten, waarin ik des schrijvers denkwijze niet kan deelen; maar gun mij dan ook ten slotte, dat ik u mededeele wat, naar mijne meening, wel eene schoone lofrede zou verdienen. Ziehier de bron van mijne teleurstelling. Wanneer een gewezen opperofficier van ons wapen zich ten taak stelt, om de leemten van onze Reglementen op te sporen; als die opperofficier zeker niet te beschuldigen was van onbekwaamheid op het exercitieterrein, noch van gebrek aan ijver in het onderzoeken van elementaire taktische ruiterkwestiën, dan, ik mag het niet ontveinzen, dan had ik iets anders verwacht, dan eene bloote aanstipping van eenige op zich-zelve staande gebreken in het Reglement, van welke, al waren ze allen volkomen juist opgemerkt, de meest doeltreffende verbetering nog maar hier en daar eenig voordeel zou aanbrengen. Aan ons Reglement — gij kent mijn gevoelen, ik heb voornamelijk de regements- en brigade-evolutiën op het oog — ontbreekt meer, namelijk: een vast stelsel, beginselen, die overal houdbaar zijn. Genoeg, het is hier de plaats niet daarover uit te wijden; maar die plaats ware, mijns bedunkens, goed gekozen in een geschrift van een generaal van ons wapen, waarin die Reglementen als hoofdonderwerp van beschouwing worden genomen. Ziedaar mijn eerste indruk bij de doorbladering. En wat nu de bemerkingen elk op zich-zelve betreft, — beschuldig mij niet van lusteloosheid, als ik u zeg, dat ik ze nog maar eens oppervlakkig heb doorgesnuffeld; want, al stem ik er bij voorraad in toe, om ze later met u op een goudschaaltje na te wegen, voor het oogenblik ontbreekt het mij volslagen aan den daarvoor vereischten tijd. In elk geval zal het volgende u ten bewijze strekken van mijnen goeden wil.

Op bladz. 1 enz. stuit ik op eene wijze van voorstelling, waaraan ik minder gaaf mijn zegel kan hechten, dan de redeneringen op dit punt in

Digitized by Google

de brochure die als onbetwistbaar schijnen te willen doen achten. Ik bedoel wat betrekking heeft op »het overdrijven van de orde van inversie." Ik val wat liberaal (neem het woord toch niet in den verdraaiden zin van onzen tijd); ik wenschte wel dat wij van niets wisten, dan van eene orde van eerste opstelling, en verder van alle mogelijke opstellingen, welke uit de omstandigheden kunnen voortvloeijen; de aan die omstandigheden het best beantwoordende orde schijnt mij ook de beste, en alle andere beschouwingen komen mij (voor den vijand) overbodig — en dus nadeelig voor. Misschien heb ik ongelijk, maar tot dusver heb ik in dezen nog geene in mijn oog wezenlijk gegronde tegenwerping vernomen. Ik kan mij bijv. volstrekt maar niet begrijpen, wat het mij, als bevelhebber, zou kunnen schelen, welke vleugel aan het hoofd der kolonne is enz. — Eene der hoofdbedenkingen in de brochure heeft betrekking op de bijna zekere verwarring of althans aarzeling, bij het vóórkomen van de tirailleurs. Maar indien de kolonel en de betrokken eskadrons-kommandanten nu eens eenvoudig kommandeerden: *Tirailleurs vóór?* (En wat daar wijders bij noodig mag zijn, om aan te duiden, of zij in linie moeten komen, dan wel als ondersteuningstroep moeten optreden), dan kwam het peloton (of de pelotons) tot die dienst te voren bestemd, vóór, op het kommando van hunnen bijzonderen kommandant, die, als hij niet zit te slapen, toch wel geene speciale aanduiding zal behoeven, om zich te herinneren dat hij de tirailleurs kommandeert. Wijst ge mij misschien op de openingen, welke nu in de eskadrons kunnen ontstaan? Zou dat nadeel zoo groot zijn, als men bedenkt dat, indien er reden is om te tirailleren, er meer dan tijd is om die openingen, door eenige zijwaartsche beweging weg te nemen? Zouden die *tijdelijke* openingen veel afdoen, dáár, waar men, in het vooruitgaan tot den aanval, kan doen aansluiten waarheen het noodig is? Ik voor mij zie veel meer bezwaar in het »steeds de voorkeur geven aan de natuurlijke (?) orde," dan in die openingen.

Op bladz. 11 — ik wil mij liefst zoowat tot kwestiën van algemeen beginsel bepalen — wordt het schijfschieten te paard aanbevolen, als behoorende veel meer te worden beoefend dan het schijfschieten te voet. Ik heb hier slechts ééne bedenking, als wijziging, in het midden te brengen; deze namelijk: dat het schijfschieten te paard misschien beter ware veranderd in eenvoudig schieten te paard (als tirailleurs of hoe dan ook); terwijl het eigenlijke schijfschieten uitsluitend te voet geschiedde. Is het noodig u dit wijdloopig toe te lichten? Wie onzer herinnert zich niet de meestal geringe belangstelling, zelfs van de beste schutters, bij dat schijfschieten te paard, omdat die vervl. . . . . knol niet stil wilde staan? Ik zie hierbij

Digitized by Google

geenszins het groote aandeel over het hoofd, dat de ruiter heeft in die onrustigheid van den vervl. . . . . knol; maar, als het waar is dat wij, door schieten, de paarden aan het vuur moeten gewennen, is het daarom ook waar, dat er kogels bij noodig zijn? Kogels, welke soms, wie weet, waarheen vliegen, zelfs wel eens in bijna tegenovergestelde rigting als naar de schijf!

Dat (bladz. 16) »het wenden op den binnenteugel *onmogelijk* is," kan ik niet toegeven. Dat de in de *Ruiterschool* voorgeschreven werking der teugelvuist bij de wendingen, en ook de plaatsing dier vuist in het algemeen, wel voor verbetering vatbaar zijn, dat spreek ik geenszins tegen, maar »onuitvoerbaar" is de wending op den binnenteugel niet. Integendeel, in verband met de teugelwerking op het mondstuk en met de dressuur op de trens, blijf ik vooreerst nog een voorstander van het ten dezen in de *Ruiterschool* aangenomen beginsel.

De opmerking (bladz. 19) betreffende »het indeelen van een vast paard voor de geheele afrigting" (van den ruiter), zal u ook niet, bij de eerste lezing, volkomen duidelijk zijn geweest. De bedoeling blijkt later; zij kan trouwens wel niet zijn: het indeelen van een vast paard aan denzelfden ruiter (rekruut), want dat bepaalt de *Ruiterschool* volstrekt niet. (Zie daar bladz. 54).

Dat de oefeningen met de sabel (bladz. 22) veel te weinig en op ondoeltreffende wijze geschieden; — dat bijv. de tot dat doel in de *Pelotonsschool* voorgeschreven afbreking van elk gelid van vieren (beter rotsgewijze) eene voortreffelijke formatie voor die oefeningen *in alle gangen* is, schijnt mij ontwijfelbaar; maar dat »de ruiters *nimmer* het terrein moeten verlaten, zonder eenige bewegingen met dat hoofdwapen (de sabel) te hebben uitgevoerd," komt mij voor een wat te *krachtig* uitgesproken en, als zoodanig, onhoudbaar beginsel te zijn.

Ook kan ik mij moeijelijk vereenigen met de voorgestelde manoeuvre op bladz. 28, met betrekking tot § 771 van het Reglement. Ik denk hierbij onwillekeurig aan wat ik reeds, aangaande onze vroegere gemeenschappelijke bespiegelingen, in uwe herinnering terugbragt. Ik ben, behoudens beter gevoelen, van meening, dat ik, in het hier veronderstelde geval, de beide hoofdeskadrons *regts- of links voorwaarts in bataille* zou doen maken, en de beide laatste eskadrons *links in bataille*, of wel, deze laatste eskadrons (*onder de dekking van de aanvallende hoofdeskadrons*) eerst genoegzaam terug zou brengen, om ze daarna, door inzwenking met pelotons regts, eveneens in linie te doen aanvallen. Welke dezer bewegingen de beste zou zijn, ware, dunkt mij, alleen in het oogenblik van handelen zelf te beoor-

Digitized by Google

deelen. Als men niet te sterk hecht aan het voorbeeld, waarbij uitsluitend van *vier* eskadrons sprake is, dan valt het in het oog, hoe de nog niet van directie veranderde eskadrons, door onmiddellijke inzwenking der pelotons, als van zelve eene echelons-opstelling daarstellen, of de plaats van eene tweede linie (reserve) kunnen innemen. Maar, de juistheid van deze mijne beschouwingen in het midden latende, kan ik niet verzwijgen, dat het mij eenigzins verwonderd heeft, dat de schrijver, die een oogenblik te voren (bladz. 27, beneden) zoo ijvert tegen het keeren van den rug naar den vijand, hier — en ik zou zeggen zonder volstrekte noodzakelijkheid — bepaaldelijk zulk eene rugwaartsche beweging voorstelt.

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat de op bladz. 29 aanbevolen wijziging van het kommando: *Bij terugmarsch in gesloten kolonne*, in: *Achterwaarts formeert de gesloten kolonne*, mij juist geene verbetering schijnt, omdat die beide kommando's geenszins denzelfden zin hebben. Immers de beweging (zij het dan een ander kommandowoord): *Achterwaarts in gesloten kolonne, op een der vleugel-eskadrons*, komt voor in § 776 van de *Regiments-Evolutiën*, en verschilt dáárin van de formatie *bij terugmarsch* (§ 781), dat, bij de eerste, het front van den troep niet verandert en bij de laatste wèl.

En nu mijne lofrede op een gedeelte der *Bemerkingen*. Ik kan en moet hierbij kort zijn, want ik behoef niet te verdedigen, wat zeer goed door den schrijver wordt verdedigd, en ik mag van u niet vergen, dat gij alles zoudt lezen, wat ik daarvan al in den loop eener volkomene ontboezeming op het papier zou kunnen stellen. Doch gun mij, om te beginnen, deze ontboezeming, dat ik driewerf *amen* roep op wat (bladz. 4) van »die fijne berekening van de te doorloopen afstanden" wordt gezegd; mogt het op nog menig andere plaats van ons Reglement in toepassing worden gebragt! Men berekene alles zuiver wiskunstig, dat is noodig voor een zuiveren grondslag; men geve des noods de resultaten van die berekeningen in een aanhangsel van het Reglement, ten behoeve van wien er belang in stelt, — maar men verschoone ons, in 's hemels naam, op het terrein van het onthouden en schatten van afstanden van 36, 88, 118, 254 pas, en wat dies meer zij!! Hier, zoo ooit, ware het woordje *ongeveer* zoo regt goed te gebruiken.

Zoo kan ik ook mijne symphatie niet verbergen voor wat (bladz. 5 beneden) van den »guide der kolonne" wordt gezegd; voor wat voorkomt op bladz. 6, over »het afbakenen der lijn van bataille;" voor de opmerkingen (bladz. 7), betreffende het herhalen van de kommando's door de hoofdofficieren, de plaats van de eskadrons-kommandanten in orde van bataille, en de indeeling van de onderofficieren bij de evolutiën; wijders voor den geest

Digitized by Google

welke op bladz. 8 doorstraalt, aangaande het rijden van de officieren en (bladz. 10 en 11) betrekkelijk de rijkunstige bekwaamheid van den gewonen kavallerist, de geschiktheid van onze paarden voor de dienst enz.

Ook de zienswijze ten aanzien van het gebruik der signalen (bladz. 12 en 13), verdient wel in overweging te worden genomen. Dergelijke waarde komt mij tevens voor wel te mogen worden gehecht aan wat op bladz. 18 wordt gelezen, over den aard van de oefeningen onzer ruiters op het exercitieterrein, en niet minder aan de bemerking (bladz. 21), welke betrekking heeft op »het hangen van de sabel aan de vuist, bij het laden en vuren" van de karabijn door de tirailleurs. Teregt, vermeen ik verder, wil de schrijver (bladz. 24) »den contramarsch in ieder peloton," en de kolonnestelling in de *Eskadronsschool* hebben voorgeschreven, en maakt hij eene zeer juiste opmerking (bladz. 25), aangaande het meer doeltreffende van »de rigting op de hoofden der paarden," in vergelijking van de rigting op de borst van den nevenman. Trouwens, is er in dezen geen strijd tusschen § 475 en § 596 van ons Reglement?

En hiermede vooreerst basta. — Ik vind in de brochure nog wel meer, dat mij in mijne oude overtuiging versterkt, aangaande des schrijvers gansch niet klein te achten eigenschappen van geschiktheid als ruiterbevelhebber, bijv.: het terugtrekken met echelons (bladz. 30), het onmiddellijk ten aanval vooruitrukken van de zich voorwaarts formerende eskadrons, bij de centrale frontveranderingen (bladz. 31), het »gebruik der rijdende artillerie," als noodzakelijk aanhangsel van de brigade-evolutiën (bladz. 33); maar, — ik heb het u reeds gemeld — ik heb het boekske nog niet volkomen op den keper kunnen bekijken, en ik geef u dan ook *mijne* bemerkingen slechts als de vruchten van eene doorbladering. In elk geval zult ge over de uitgebreidheid van dezen brief immers niet klagen, en zult ge hem toch wel tot het einde hebben gelezen? — Welnu, dan zijt gij te regtvaardig, om niet het goede te erkennen, dat in de *Bemerkingen* te vinden is, en tevens te eerlijk om mij de betuiging te weigeren, dat ik, door ingenomenheid met vele denkbeelden van den schrijver, mij geenszins tot eene lofrede *quand même* heb laten verblinden.

Ik hoop hierbij tevens iets te hebben bijgedragen, om u eene schrede nader te brengen tot dat standpunt van houdbare onpartijdigheid, dat, mijns erachtens, het eenige is, den regtschapen en onbekrompen beoordeelaar waardig; een standpunt van waar ik niet beweer, dat gij een geestdriftig lofredenaar zoudt worden, van iemand, die nu eenmaal bij u bijna geen goed meer kan doen, maar dat toch te veel in overeenstemming is met de mij zoo bekende eigenschappen van uw karakter en hoofd, om zonder invloed

Digitized by Google

te blijven op de drijfveren van uwe oordeelvellingen. Geloof mij, zoolang wij alle hatelijkheden en bombast niet op zij kunnen stellen, zoolang wij onze persoonlijke eigenliefde niet ten behoeve der goede zaak kunnen overwinnen, — zoolang zullen wij niets verder komen, ook met de beste bedoelingen. Dat ik ook deze waarheid niet ten opzigte van mij-zelven wensch te vergeten, heb ik u meermalen in vertrouwen gezegd; dat ik haar, ook ten aanzien van hen, voor wien ik sympathie heb, niet over het hoofd zie, het staat in dezen brief, geloof ik, niet onuitgedrukt. Maar, houd mij dit ten goede, — al beroep ik mij liefst op mijne algeheele incompetentie, aangaande de beoordeeling van wat buiten mijne wetenschap is, — nog steeds betreur ik het, dat onze vorige brigade-kommandant de actieve dienst heeft verlaten.

20 September 1858.

Uw u zeer toegenegen vriend,

AD PIAS CAUSAS.

Door het plaatsen der bovenstaande regelen voldoet de Redactie aan den wensch van den geachten inzender, zonder dat zij daarom geheel en al zijne gevoelens deelt, en alleen omdat uit de wrijving van denkbeelden de waarheid kan te voorschijn treden.

Daarom nog te meer mag zij het ook betreuren, dat de schrijver zijne oordeelvellingen over de »*Bemerkingen*" mededeelt, na die, zooals hij zelf zegt, slechts vlugtig te hebben doorgelezen. Sommige goede wenken zijn daardoor onopgemerkt gebleven, terwijl andere geroemd worden, naar ons oordeel ten onregte.

Slechts een paar voorbeelden om onze meening te staven:

1°. De bepaling aangaande den guide is in den *Grondslag van het onderrigt* wel is waar beperkt, doch in het IV Deel, bl. 5, *Regiments-Evolutiën*, nog al ruim genomen, en op bl. 35 juist in den geest van het voorgestelde in de *Bemerkingen*.

2°. De opmerking omtrent de signalen is op den *Grondslag van het onderrigt* niet van toepassing: — er zijn immers wel 65 signalen op muzijk gezet, doch in de tabel van de beteekenis der signalen is er wel degelijk op gelet, om die signalen, welke verschillende verrigtingen aanduiden, onder één nummer te brengen.

3°. De rigting op de hoofden der paarden moge volgens A. P. C. niet tegen § 473 en § 596 strijden; — doch doet dit stellig tegen § 515, waar als

Digitized by Google

grondregel voor den frontmarsch bepaald wordt, het hoofd regtuit te houden en slechts nu en dan een blik op den guide te werpen, enz.

De Schrijver houde ook de opmerking der Redactie ten goede, dat het haar toeschijnt, dat hij in het bovenstaande, even als de Schrijver der *Bemerkingen*, het exerceeren in de evolutiën met het manoeuvreeren verwart. Immers de evolutiën zijn de middelen om een troep tot het manoeuvreeren voor te bereiden. — Is de troep in de evolutiën goed geoefend, dan is het aan den chef om ze oordeelkundig, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk toe te passen; eene manoeuvre voor den vijand laat zich niet reglementair voorschrijven, maar door de evolutiën heeft de chef het middel in de hand om zijn troep te brengen waar die zijn moet. Bij het manoeuvreeren moeten de evolutiën naar omstandigheden en zoo liberaal mogelijk toegepast worden, en wij gelooven niet, dat er een afkeurend oordeel over zou worden uitgesproken, wanneer een chef datgene, wat hij bij de evolutiën stipt volgens het Reglement liet uitvoeren, bij het manoeuvreeren naar de voorkomende omstandigheden wijzigde.

De Redactie.

Digitized by Google

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS DER VERBETERDE VUURWAPENEN,

naar aanleiding van de: NIEUWERE WAPENLEER. *Handleiding tot de kennis en beoefening der vuurwapenen van den tegenwoordigen tijd*, door JOSEPH SCHMOELZL, *Luit.-Kolonel der Kon. Beijersche Artillerie*, enz. Naar de tweede, vermeerderde en geheel omgewerkte uitgaaf, uit het Hoogduitsch vertaald door A. G. KEMPERS, 1e *Luitenant der Artillerie*. — Eerste hoofddeel. De handvuurwapenen. (Met 2 uitslaande platen). Voor rekening van den vertaler. Utrecht, J. G. BROESE. 1858. Prijs *f* 1,80.

Sedert de toepassing der voortdrijvende kracht van het buskruid op de oorlogswapenen, die op de legerinrigting, op de taktiek, ja zelfs op den geheelen maatschappelijken toestand een ontzagchelijken invloed had, is er voorzeker geene uitvinding op militair gebied gedaan, geene wijziging toegepast, die zulke veelomvattende gevolgen in de toekomst voorspelt als de verbeteringen, die in de laatste jaren aan de draagbare vuurwapens zijn aangebragt. Noch de invoering van het beweegbare geschut te velde, noch de uitvinding van het vuursteenslot, noch de vervanging van de piek door de bajonet, noch de uitvinding van den ijzeren laadstok, en later van het percussie-stelsel, enz., hoewel ieder op zich-zelve merkbare schreden voorwaarts op het gebied der krijgswetenschap, maakten op eens in betrekkelijk korten tijd de belangstelling van de militairen in alle landen met regt in zoo hooge mate gaande. Het groote gewigt, dat het infanterievuur voortaan in vergelijking bij vroegere dagen in de schaal zal leggen, moet noodzakelijkerwijze ook bij de andere wapens hervormingen en veranderingen in het leven roepen, welke wij tot nu toe grootendeels nog slechts kunnen gissen, maar die onvermijdelijk zullen moeten volgen. Sedert de artillerie het kartetsvuur harer zesponders magteloos ziet tegenover den zeker treffenden puntkogel, de kavallerie hare charges ziet begroeten door een verpletterend vuur, dat haar viermalen treffen kan voordat zij met het zwaard kan

Digitized by Google

; nhouwen, en de vestingverdediger zich aan het doodend schot ziet blootgesteld op een afstand waar hij zich vroeger bijna zeker waande voor het kanon, kan niemand, die er eenigermate belang in stelt geen vreemdeling te blijven op het militair gebied, onverschillig zijn voor de uitvindingen en trapsgewijze verbeteringen, waardoor zulke groote uitkomsten zijn verkregen.

Geen wonder dan ook, dat de aandacht van alle militairen in den laatsten tijd voornamelijk gevestigd was op het verbeterde infanteriegeweer, dat alle landen als om strijd wedijverden elkander op die nieuwe baan op zijde of voorbij te streven door vlijtig onderzoek, door veelvuldige proefnemingen of wel door over te nemen en in te voeren wat elders voor deugdelijk erkend werd.

Maar geen tijd was vruchtbaarder dan de onze in het vinden van nieuwe, verbeterde en nogmaals verbeterde modellen voor het draagbaar schietgeweer. Waarheen men den blik wendde, zag men de uitvinders zich het vernuft scherpen om nieuwe beginselen in toepassing te brengen en oude zwarigheden te overwinnen; zag men de proefnemers van alle landen in de weer om de theorie te toetsen aan de praktijk; duizende en honderdduizende kogels werden verschoten; iederen dag zag men nieuwe, ongehoorde projecten opduiken uit den woelenden stroom, die, eenmaal in beweging, niet zoo spoedig weder tot rust kwam, en wanneer daar ook al het onbekookte en ongerijmde zijne plaats bij zocht in te nemen, het werd in allen gevalle niet begroet met dat minachtend schouderophalen, waarmede maar al te dikwijls in den loop der tijden, zelfs het werkelijk goede en voortreffelijke door de mannen der wetenschap werd ontvangen. Wanneer vijfentwintig jaar geleden iemand een voorstel gedaan had om den vijand op 22,000 pas te treffen, zelfs de voorvechter van den stoutsten vooruitgang zou niet lang geaarzeld hebben hem overrijp te verklaren voor Bedlam of Charenton: doch nu — men moge met regt twijfelen aan de mogelijkheid der uitvoering van zoodanig project — men leest, onderzoekt en bediscussieert de gronden waarop het steunt, en wanneer men het al verwerpt, beschouwt men den voorsteller hoogstens als iemand, die eene overigens juiste theorie tot al te ver gedrevene consequentiën doorzet, maar geenszins als een krankzinnige (1).

(1) Wij vinden het hierboven genoemde voorstel werkelijk gedaan in een artikel van Colburn's *United Service Magazine*, Part. 1, getiteld: *Rifle and Artillery improvements in India, by an officer of the royal Artillery.* De luitenant-kolonel Jacob, van de Bombaijartillerie, gaf verscheidene verbeteringen voor getrokken geweren aan, die niet van belang ontbloot zijn. Het projectiel, dat hij voorslaat, is een volle of holle kogel; beide hebben

Digitized by Google

Die menigte theorieën en projecten hadden noodzakelijk ten gevolge, dat langzamerhand verscheidene stelsels voor draagbare vuurwapenen zich uit den maalstroom ontwikkelden, die als grondslagen konden worden aangenomen om door latere proefnemingen op te sporen, op welke wijze zij het best konden worden toegepast, hetzij bij de hervorming der bestaande vuurwapens, hetzij bij het vervaardigen van nieuwe. Die proefnemingen, bijna gelijktijdig en nagenoeg door geheel Europa in het werk gesteld, moesten noodzakelijk aanleiding geven tot uiteenloopende resultaten, ten minste wat détails aangaat; de nationale ijverzucht deed nog daarenboven hare stem meermalen hooren, en zoo is in de laatste vijftien jaren bij de verschillende Europeesche legers eene groote verscheidenheid van schietgeweren ontstaan, die, hoewel zij alle tot eenige weinige groepen of stelsels kunnen worden teruggebragt, ten gevolge van de verschillende inzigten en beschouwingen, welke men bij de zamenstelling op den voorgrond gesteld heeft, eene rijke verscheidenheid van vormen aanbieden.

Bij deze gewigtige verschijnselen, bij de nieuwe gezigtspunten, welke daardoor voor de taktiek en het oorlogvoeren in de toekomst geopend worden, is het voor den officier, die op de hoogte van zijnen tijd wil blijven, eene noodzakelijkheid, zich ten allerminste wat de hoofdtrekken aangaat, bekend te maken met de verschillende stelsels, die op dusdanige wijze in het leven zijn geroepen, zelfs al zijn er verscheidene onder, welke in het leger waarbij hij dient, niet van onmiddellijke toepassing zijn. Het is in onze dagen niet meer genoeg zijne eigene wapens naauwkeurig te kennen, maar men moet ook die der overige legers, waarmede men welligt in oorlog zou kunnen komen, weten. Om dit met eenigen goeden uitslag te kunnen doen, is het niet voldoende, alleen de hoofdbeginselen, waarop de fabrikatie der draagbare wapenen tegenwoordig berust, te kennen, men dient tot zekere grenzen ook de verschillende, hier en daar ingevoerde wijzigingen na te gaan, waardoor zij zich in hunne eigenaardigheden van elkander onderscheiden. Te meer nog is dit van belang in een land als

---

een bijzonderen vorm, die het beste geschikt is voor de beweging door de lucht, zoodat met de helft der gebruikelijke lading dezelfde afstand bereikt wordt als met de bestaande projectielen. De punt des kogels is van zink of ijzer, zeer spits gewelfd; het onderste gedeelte van lood, is cilindrisch, ter uitzetting gedeeltelijk uitgehold en heeft op zijnen omtrek vier vertikale zuilen enz. Dezelfde beginselen wil hij op de zamenstelling der kanons en hunne projectielen toepassen of heeft dit reeds uitgevoerd. Hij verwacht van een stuk geschut met 4 trekken en een kogel van 4 duim diameter van voorgaande gedaante, eene schootsafstand van 10 mijlen (21,488 pas!) en meer — bij voldoende kracht en juistheid van schot!

Digitized by Google

het onze, waar men, even als in de meeste kleinere staten, zooveel mogelijk partij moet trekken van de ondervinding, die elders door uitgebreide en kostbare proefnemingen verkregen werd, daar de groote daartoe gevorderde uitgaven het voor die kleinere staten in den regel onmogelijk maken, alles zelf te onderzoeken en te beproeven. »Laat door andere onderzoeken en kies zelf het goede," zal wel uit nooddwang hun maxime moeten blijven, en door zoodanig eclecticisme alleen zullen zij zich, als het met oordeel wordt toegepast, eenigermate op de hoogte van hunnen tijd kunnen houden. Of dat wikken en wegen evenwel zoover moet worden uitgestrekt, dat een leger in den tegenwoordigen tijd nog voor verreweg het grootste gedeelte op de bijna overal verouderde wijze bewapend blijft, laten wij aan anderen ter beslissing over.

Die kennis bij de officieren van het leger te bevorderen, de studie daarvan gemakkelijk en zooveel mogelijk vruchtdragend te maken, is eene prijzenswaardige poging, die, wanneer zij wel slaagt, den dank verdient van een ieder, die overtuigd is, dat vermeerdering van kennis ook vermeerdering van kracht is voor het leger. Als zoodanig hebben wij, en voorzeker velen met ons, de verschijning der uitmuntende vertaling van Schmoelzl's *Ergänzungs-Waffenlehre* door den 1ste luitenant der artillerie A. G. Kempers, met vreugde begroet. Het is een van die werken, die, behalve dat zij zich door klaarheid van voorstelling, vermijding van het overtollige en vereeniging van uitvoerigheid met beknoptheid onderscheiden, nog het groote voordeel hebben, dat zij op het juiste oogenblik in het licht komen en als het ware een krachtig steunpunt vormen voor hem, die, zijne studie makende van dat gewigtige vraagpunt van den dag, zich maar al te vaak moeijelijk teregt kan vinden in den maalstroom van gegevens, die hem dan over het eene, dan over het andere gedeelte van de wapenleer in tijdschriften, handboeken, tabellarische opgaven enz. in bonte mengeling voor de oogen komen. Schmoelzl's werk toch bevat, wanneer wij zijne subjectieve beschouwingen uitzonderen, wel niet veel nieuws, of liever niet veel, dat niet elders in verspreide geschriften ook te vinden zou zijn; doch het brengt de behandelde stof tot zulk een goed afgerond, systematisch geheel, daarenboven in zulk een geleidelijken vorm voorgesteld, dat iedereen, ook zelfs hij, die reeds eene meer grondige studie van het onderwerp gemaakt heeft, het werk met nut en voldoening lezen zal.

Wanneer wij daarom in het volgende gedeelte van dit artikel onze opmerkingen en hier en daar eene enkele aanmerking op deze *Wapenleer* mededeelen, beoogen wij daarmede in geenen deele aan hare groote verdiensten eenige afbreuk te doen, daar die aanmerkingen, zooals de lezer zelf trou-

Digitized by Google

wens al zeer spoedig zal opmerken, nagenoeg alle een gevolg zijn van de bijzondere eigenaardigheid welke van zoodanig boek vooral in den tegenwoordigen tijd onafscheidelijk kunnen genoemd worden. De ontzaggelijke vooruitgang namelijk, die, om zoo te zeggen, dagelijks wat nieuws te voorschijn roept, maakt het onmogelijk, dat een werk als het hier besprokene, tot welks uitgave immers een geruime tijd noodig is, gelijken tred houde met de ontwikkeling van den dag. Doch wanneer het dan ook al in dit opzigt, namelijk met betrekking tot enkele onderdeelen, wat spoedig moge verouderen, in de geheele zamenstelling, in de uiteenzetting van de grondbeginselen, op welke de verschillende systema's rusten, heeft het eene blijvende waarde. Het is dus over het algemeen meer eene aanvulling dan wel eene kritiek, wanneer wij in de volgende bladzijden eene mededeeling doen van hetgeen wij omtrent dit gewigtig onderwerp van elders weten, en dat òf den schrijver onbekend blijkt geweest te zijn, òf wel na de zamenstelling van zijn werk eerst bekend is geworden. De vertaler, die voorzeker tot die aanvulling of wijziging veel beter zou in staat geweest zijn dan wij, heeft gemeend Schmoelzl's werk in zijne oorspronkelijke gedaante te moeten behouden, en zooals hij in de voorrede zegt: »zijne (des schrijvers) »denkbeelden zoo getrouw mogelijk te moeten wedergeven, ze voor zijne »rekening latende, ook daar waar hij aan hunne juistheid twijfelen mogt."

Wij meenen echter onzen lezers, in zoover zij bezitters van deze Wapenleer zijn — en wij hopen dat zij vele in aantal mogen wezen — met onze mededeelingen geen ondienst te zullen doen. De beste rangschikking, welke wij daarbij in acht kunnen nemen, zal wel wezen, dat wij den schrijver als op den voet volgen.

Eene der groote verdiensten van het werk is, onzes inziens, gelegen in de indeeling in stelsels, die weder tot twee hoofdgroepen gebragt worden, en zoo den lezer het duidelijk overzigt zeer gemakkelijk maken. Bij de groote verscheidenheid toch, die er bestaat in de boring van den loop, in de wijze van lading, in de gedaante der projectielen, in het beginsel van uitzetting of zamenpersing des kogels enz., is het volstrekt noodig, dat men het een of ander beginsel tot bazis aanneemt en de verschillende systema's naar mate zij al dan niet, of op verschillende wijzen daaraan beantwoorden, onder verschillende klassen rangschikt. Wij moeten hier al dadelijk de opmerking maken, dat wij bij de behandeling van het onderwerp waarschijnlijk eene andere indeeling zouden gemaakt hebben dan de schrijver. Het doel toch, dat men met de nieuwe vuurwapenen tracht te bereiken is, de onregelmatige wentelingen van het projectiel en de daardoor ontstaande afwijkingen te vermijden, door ze te vervangen door regelmatige

Digitized by Google

wentelingen, welke verkregen worden wanneer men den kogel dwingt, reeds in den loop eene bepaalde draaijende beweging aan te nemen, die hij op zijn volgenden weg behoudt. Dit doel wordt, zooals bekend is, bereikt door het aanbrengen van de trekken (met uitzondering van een enkel stelsel, dat van Lancaster). Het streven werd dus, de beste wijze te vinden, waarop men den kogel kon noodzaken, die trekken te volgen en dit doel werd op verschillende wijzen bereikt. In deze verschillende wijzen ligt nu, naar ons gevoelen, het ware verschil tusschen de onderscheidene systema's, en wij komen daardoor tot eene meer rationeele indeeling, namelijk:

1°. Die stelsels, waarbij de kogel reeds bij de lading in de trekken gedrongen wordt.

a. Het stelsel Thouvenin-Delvigne (kerngeweer).

b. Het stelsel Delvigne en Delvigne-Poncharra (kamergeweer).

c. Het stelsel Berner (minder juist *ovaalgeweer* genoemd), in zooverre als men daarbij van geene gordelkogels gebruik maakt.

2°. Die stelsels, waarbij de kogel eerst ten gevolge van de ontbranding van de buskruidlading in de trekken gedrongen wordt.

a. Het stelsel Minié-Delvigne (de juistheidsgeweren), waarbij het binnendringende kruidgas den kogel doet uitzetten.

b. De kamerlaadgeweren, waarbij de kogel door zamendrukking zijner middellijn, ten gevolge van de vernaauwing van den loop, de trekken vult.

c. Het stelsel Lorenz-Wilkinson, waarbij hetzelfde verkregen wordt door zamendrukking van het projectiel in de rigting zijner lengte-as.

3°. Die stelsels, waarbij de kogel niet in de trekken geperst wordt, maar zijne wentelende beweging aanneemt ten gevolge van de wijze van laden of van de bijzondere constructie van den loop.

a. Het stelsel Wild.

b. Het Amerikaansch-Zwitsersche stelsel.

c. Het stelsel Berner met den gordelkogel.

d. Het Lancaster-stelsel.

De schrijver heeft evenwel eene andere indeeling gevolgd en is daarbij van het beginsel uitgegaan, dat het voorname onderscheid tusschen de verschillende stelsels van draagbare vuurwapens bestaat in het *al* dan *niet* openlaten van eene ruimte tusschen de buskruidlading en den kogel. Hij verkrijgt daardoor twee hoofdgroepen, waarin de verschillende stelsels verdeeld worden, namelijk:

1°. Lading met eene opene ruimte tusschen projectiel en buskruid.

Digitized by Google

a. Door uitzetting (*Einpressung*) van het projectiel door middel van den laadstok.

α. Stelsel THOUVENIN-DELVIGNE (de kerngeweren).

β. Stelsel DELVIGNE en DELVIGNE-PONCHARRA (de kamergeweren).

b. Zonder uitzetting des projectiels.

α. Stelsel WILD.

β. Amerikaansch-Zwitsersch stelsel.

c. Door zamendrukking (*Stauchung-Kompression*) van het projectiel in de rigting zijner lengte-as. Stelsel LORENZ-WILKINSON.

2°. Lading zonder opene ruimte tusschen projectiel en buskruid.

a. Door uitzetting (*Expansion*) des projectiels door middel van het in de uitholling dringende buskruidgas. Stelsel MINIÉ-DELVIGNE (de juistheidsgeweren).

b. Door zamendrukking (*Zusammenpressung*) van het projectiel in de rigting zijner middellijn. Stelsel der lading van achteren (kamerlaadgeweren),

c. Door afplatting en uitzetting des projectiels met den laadstok. Stelsel BERNER (ovaalgeweren) (1).

De gevoelens over de eene of andere verdeeling kunnen natuurlijk verschillend zijn: het komt er hoofdzakelijk op aan, op welk kenmerkend onderscheid men het meeste gewigt wil leggen. Naar onze meening bestaat het onderscheid bijv. tusschen het kerngeweer en het Minié-geweer meer in de wijze, waarop beide de uitzetting des kogels en de vulling der trekken verkrijgen, dan wel in de omstandigheid dat de eerste eene ruimte laat tusschen den kogel en de lading, en de tweede niet. Wij geven toe, dat het bestaan of niet bestaan van die ruimte meer is dan eene bijzaak, dat zij binnen zekere grenzen eene voordeelige werking kan uitoefenen, maar zien er het karakteristiek onderscheid niet in tusschen de beide stelsels. MINIÉ's systema zou hetzelfde blijven, en geheel verschillend van dat van THOUVENIN, ook dan wanneer men eene ladingswijze uitvond, waarbij tusschen de buskruidlading en den MINIÉ-kogel eene kleine ruimte werd opengelaten.

Doch, hoezeer hieromtrent de meeningen mogen verschillen, zoodra men het hoofdbeginsel volgens hetwelk de schrijver zijne indeeling opmaakte, werkelijk als een zoodanig aanneemt, waar wij overigens geen bezwaar in zien, moet men erkennen, dat die indeeling een duidelijk overzigt gemak-

(1) Het Lancaster-geweer wordt (bl. 120) na het stelsel BERNER, welligt wat te veel als aanhangsel, behandeld.

Digitized by Google

kelijk maakt, en dat zij een uitmuntend hulpmiddel oplevert om bij de bestudeering van het onderwerp de verschillende onderdeelen behoorlijk uit elkander te houden.

Behalve de acht bovengenoemde stelsels, die ieder in een afzonderlijk hoofdstuk behandeld worden, beschrijven de twee volgende hoofdstukken twee afwijkende ontstekingswijzen, namelijk die van het Oostenrijksche *zünder*-geweer (stelsel Consol-Augustin) en die van het naaldgeweer (stelsel Dreyse); — een elfde hoofdstuk handelt over de *ontstekings- en brandprojectielen voor handvuurwapenen,* en een twaalfde geeft allergewigtigste *Algemeene Beschouwingen.* Dit laatste vooral kan men de ware kern van het boek noemen.

Ieder hoofdstuk, dat over een bijzonder stelsel van geweren handelt, is in vier onderdeelen verdeeld, waarvan het eerste de *inrigting*, het tweede de *verschillende handvuurwapenen tot dit stelsel behoorende*, het derde de *uitwerking der wapenen van dit stelsel* en het vierde de *beschouwingen* behelst, waarvan vooral het laatste onderdeel uitnemend veel bijdraagt om den lezer een klaar en helder inzigt in het vóór en tegen der verschillende stelsels te geven. Twee duidelijke platen met 87 figuren dienen tot opheldering van den tekst.

Wij gaan nu over tot het mededeelen van de opmerkingen, welke wij bij het lezen en bij de vergelijking met andere werken hebben opgeteekend. Om het gemakkelijk overzigt te bevorderen voor diegene onzer lezers, die ze belangrijk genoeg oordeelen om ze te volgen en met Schmoelzl's werk te vergelijken, zullen wij de opvolgende bladzijden bij welke zij voorkomen, aangeven.

Bl. 7. Hier lezen wij dat bij de Belgische kernbus de middellijn der boring aan de monding 17,5 streep bedraagt, en bij de kamer 0,17 streep grooter wordt; — dat de trekken aan de kamer 6,8 en aan de monding 6 streep breed zijn, en dat hare diepte overal 0,3 streep bedraagt. Deze opgaven zijn voor de tegenwoordige Belgische kernbus als vervallen te beschouwen. Volgens het nieuwste model is het kaliber van de kamer tot de monding hetzelfde; de trekken zijn overal even breed (6,3 strepen) en de diepte is progressief, namelijk van achteren 0,5 en van voren 0,3 strepen (Gillion, *Cours élémentaire sur les armes portatives*). Bovendien heeft deze bus eene gewone staartschroef, en wijkt dus hierin af van de Fransche kernbus, met welke zij voor het overige in inrigting gelijk gesteld wordt.

Bl. 9. De *Pruissische walbus.* Deze benaming voor het hier beschreven wapen is onjuist. Er bestaan, wel is waar, twee reglementair voorgeschreven modellen van Pruissische walbussen, maar dat zijn niet de hier bedoelde. Volgens het Thouvenin-Delvigne'sche stelsel, is wel een geweer in Pruissen ingevoerd, dat vroeger *Defensionsgewehr*, maar nu het *Thou-*

Digitized by Google

veninsche Infanteriegewehr genoemd wordt. Het schiet een kogel van $31\frac{1}{2}$ Pr. lood met $\frac{8}{17}$ lood lading, hetgeen vrij naauwkeurig overeenkomt met de opgave op bl. 10.

Bl. 15. Wat hier van het Saksische jagergeweer gezegd wordt, is grootendeels verouderd. De afmetingen van dat vuurwapen, tegenwoordig getrokken infanteriegeweer genoemd, zijn wel dezelfde als hier zijn opgegeven, maar met dat gewigtige onderscheid, dat het geene kerngeweren meer zijn en zij eigentlijk tot het stelsel Lorenz-Wilkinson (bl. 86) behooren.

De schrijver zegt bl. 94, sprekende over de Lorenz-Wilkinson'sche vuurwapenen: » In Saksen moet reeds een getrokken infanteriegeweer van het kaliber van 14,4 streep zonder kern bestaan, met een door den Saksischen kapitein Schön ontworpen *compressie*-kogel met parabolische punt, waarvoor de lading 5 wigtjes bedraagt." Deze onzekere opgave is echter in het vorige jaar tot waarheid geworden: het kernsystema in Saksen is vervallen, en men heeft er dat van Lorenz-Wilkinson ingevoerd, eenvoudig door de kern weg te nemen, aan het geweer eene eenvoudige staartschroef te geven, en den *compressie*-kogel in te voeren. De juiste afmetingen van dezen laatsten, die den vorm heeft, welke in fig. 60 voor dien van het Dessausche projectiel is aangegeven, zijn de volgende:

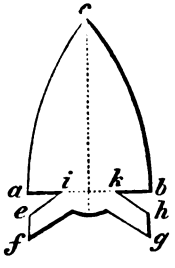
hoogte van het konische gedeelte.	19,6	strepen.
breedte van de groef	3,8	»
hoogte van het cylindrische gedeelte. . .	1,4	»
de geheele lengte des kogels derhalve.	24,8	strepen.
de diepte der groef is.	3,2	»

Bl. 16. Ook de bewapening der Hannoversche infanterie heeft in den jongsten tijd eene verandering ondergaan. Wij vinden in § 28 en § 29 het kerngeweer en de kernbus (in Hannover *Pickel-gewehr* en *Pickel-büchse* genoemd) aangegeven. Van het eerste bestaan drie modellen, van 1854, 1854 en 1856, waarvan de afmetingen nagenoeg overeenkomen met die welke Schmoelzl opgeeft; alleen het kaliber en de buskruidlading zijn minder naauwkeurig, daar het eerste voor de drie modellen (en ook voor de kernbus) 16,4 strepen en de laatste 4,2 wigtjes bedraagt. Maar het groote onderscheid tusschen het systema, dat in Hannover is aangenomen geworden en hetgeen wij hier beschreven vinden, bestaat in den vorm van het projectiel en in de eigenaardige lading. Het mag eenigzins bevreemden, dat de schrijver hiervan hoegenaamd geene melding maakt, daar de Hannoversche kogel (het zoogenaamde *Schirmgeschoss*) eene geheel afzonderlijke wijziging van het Lorenz-Wilkinson'sche systema is, terwijl het geweer

Digitized by Google

zelf eigentlijk alleen wat zijn vorm, maar geenszins wat zijn beginsel aangaat, tot de kerngeweren mag gerekend worden, vooral niet, wanneer men de hoofd-indeeling van den schrijver aanneemt, daar er geene ruimte gelaten wordt tusschen buskruidlading en projectiel. De kern in de Hannoversche kerngeweren en bussen dient niet om den kogel in de trekken te drijven, zooals bij het stelsel THOUVENIN-DELVIGNE, maar alleen om de patroon, die in haar geheel in den loop gestoken wordt, te doen openbersten, waardoor het kruid zich regelmatig om die kern verspreidt, even als de schrijver voor de Mecklenburgsche en Oldenburgsche geweren beschrijft. Deze inrigting, waardoor tijd gewonnen wordt, en men het openbijten der patroon en het daarmede dikwijls gepaard gaande kruidverlies vermijdt, werd, zooals wij meenen, reeds in 1856 ingevoerd, zij werd ons ten minste door een officier in Hannover medegedeeld (1).

Wat overigens het *Schirmgeschoss* aangaat, wij zijn in staat onze lezers met de hoofdinrigting daarvan bekend te maken, die op het volgende neêrkomt:

Dit projectiel, waarvan nevenstaande figuur de doorsnede voorstelt, bestaat uit eene ogivale punt *abc* en een zoogenaamd *scherm ifgk*. De traagheid van het voorste gedeelte heeft bij ontbranden der lading het opdringen van het achterste gedeelte ten gevolge, hetgeen nog buitendien bevorderd wordt door den eigenaardigen vorm daarvan (2). Wanneer dit zoogenoemde scherm alzoo platgedrukt wordt tegen het ogivale gedeelte des kogels, heeft het eenen grooteren diameter dan vroeger en dringt dien ten gevolge in de trekken, terwijl de groef *acbh* geheel verdwijnt. Het beginsel komt dus met dat van WILKINSON overeen, met uitzondering dat hetgeen bij dit stelsel verkregen wordt door zamendrukking (*Stauchung-Kompression*) der massa, hier te weeg gebragt wordt door het platdrukken van dien opstaanden rand, waarbij dan toch ook welligt eenige zamendrukking van *abc* plaats heeft, die het voorgestelde doel mede helpt bevorderen.

De voornaamste afmetingen van het Hannoversche projectiel zijn: $ef = gh =$

(1) Zie ook den vorigen jaargang van den *Militairen Spectator*, bl. 204.

(2) De Hoogduitsche benaming *Schirmkugel* of *Schirmgeschoss* wordt eigentlijk door het Hollandsche *schermkogel* zeer onvolkomen vertolkt. Het onderste gedeelte van dit projectiel heeft, zooals men uit de figuur en de beschrijving kan opmaken de gedaante van een geopenden parapluie (*schirm* of *regenschirm*), zoodat het Hoogduitsche woord misschien door *parapluie-kogel* het naauwkeurigst vertaald wordt, dat evenwel wat zonderling klinkt, te meer daar wij in de woorden *regenscherm*, *valscherm* enz. toch reeds uitdrukkingen in onze taal hebben, die ons diezelfde gedaante voor den geest roepen.

Digitized by Google

2 strepen ; $ab = 16{,}25$ strepen ; $ai = bk = 5{,}11$ strepen ; $ae = bh = 2{,}9$ strepen ; $eh = 16{,}18$ strepen. De doorsnede van het scherm is dus onmerkbaar kleiner dan die van het voorste gedeelte, waardoor het opplakken van het patroonpapier, dat alleen het scherm omvat, mogelijk wordt. Het gewigt van het projectiel bedraagt 2,36 Hannoversche looden (36,1 wigtjes); dat van de buskruidlading 0,28 lood (4,3 wigtjes) (1).

De patroon is gelijk aan de Oldenburgsche op bladz. 19 beschreven; nog vinden wij daarbij de bijzonderheid vermeld, dat bij ieder pond rundervet, waarin zij gedoopt wordt, $\frac{3}{4}$ lood zwarte peper wordt gevoegd voor die, welke in groote hoeveelheden in de magazijnen moeten worden opgelegd.

Het onderscheid van uitwerking bij de verschillende wijze van laden, is opmerkelijk. Volgens eene uitvoerige opgave, door eene menigte proeven verkregen, heeft men bevonden, dat men meer elevatie nemen moest, wanneer de geheele patroon in den loop gedaan werd, dan wanneer het kruid op de gewone wijze werd uitgestort, en wel in de volgende verhouding.

Afstand in passen van 2 vt. 8 dm. (Hannoversch.)	Hoogte van het vizier boven het vlak van den loop. met uitstorting van het buskruid.	met ongeopende patroon.
200	0,37 dm	0,42 dm.
300	0,53 »	0,60 »
400	0,70 »	0,79 »
500	0,88 »	0,99 »
600	1,07 »	1,20 »
700	1,30 »	1,53 »
800	1,52 »	1,83 »

Hetgeen op 800 pas met ongeveer een halven graad vermeerdering van elevatie overeenkomt Wat het indringings-vermogen aangaat, hebben proeven bewezen, dat de scherm-kogel op 500 pas nog door zes dennenplanken van 1 duim dikte henenslaat.

Bl. 35. De Belgische kamerbus, hier vermeld en beschreven, is vervallen. De getrokken vuurwapens in België zijn tegenwoordig:

Het infanteriegeweer met 4 trekken (Schmoelzl bl. 53); de jager kernbus eveneens met 4 trekken (id. bl. 7), waarvan wij hierboven spraken, de

(1) Wij hebben bij de herleiding der opgaven in Hannoversche maat en gewigt tot die van ons decimaalstelsel, het Hann. pond van 32 lood gerekend op 0,48975 Ned ℔ en de Hann. voet op 0,292 meters.

Digitized by Google

kavalleriekarabijn en de pistool, die tot de kamergeweren behooren, in het bovengenoemde werk van GILLION beschreven.

Bl. 51. Het Engelsche Minié-geweer wordt hier aangegeven met 4 trekken. Dit was werkelijk in 1851 het geval, doch in 1855 werd dit veranderd, en sedert heeft dit wapen slechts 3 trekken. Volgens C. RUSTOW (*Die Kriegshandfeuerwaffen* bl. 107) is dit geweer met het *Enfield-Prittchett-Rifle* het eenige dat slechts 3 trekken heeft (1).

De kogel is in den laatsten tijd in zoo verre gewijzigd, dat zijne lengte van 24,4 streep, zooals SCHMOELZL aangeeft, op 26,6 is gebragt.

Het Enfield-Prittchett-geweer heeft in den laatsten tijd een gevaarlijken mededinger gekregen in het Whitworth-geweer, dat op 500 el driemaal juister schoten gaf. De ruimte belet ons, hier verder over dit laatste geweer uit te wijden; wij behouden ons evenwel voor in een volgend nommer onze lezers met de beginselen, die WHITWORTH bij de constructie van zijn wapen geleid hebben, en met den uitslag der gedane vergelijkende proeven bekend te maken. In den *Military Spectator* van den 21sten Augustus ll., vinden wij ook proeven vermeld, bij welke het Enfield-geweer met dat van Lancaster vergeleken werd, en waarbij het laatste geheel in het voordeel bleef, daar het gemiddeld 17 punten van de 20 behaalde, en het eerste slechts 13,88.

Bl. 54. Het hier aangegevene betrekkelijk Badensche vuurwapenen, volgens het stelsel Minié, kunnen wij aanvullen met opgaven van lateren datum.

---

(1) Wij laten hier eene opgave volgen van het aantal trekken bij de voornaamste in gebruik zijnde vuurwapenen ingevoerd:

3 trekken bij het Engelsche Minié- en Enfield-geweer;

4 trekken komen het meest voor, en wel voornamelijk bij de meeste geweren van het Thouveninsche stelsel, zoowel bij de nieuwe, als bij die, welke uit gladde geweren vervaardigd zijn; verder bij eenige Minié-geweren (Frankrijk, België, Nederland, Keurhessen enz.); eindelijk bij het Pruissische zündnadel-geweer en de nieuwe Oostenrijksche volgens het stelsel Lorenz;

5 trekken vinden wij bij het Minié-geweer in Baden, waar zij het eerst uitgebreide toepassing vonden, in Pruissen, Rusland, Nassau, Waldeck, Rudolstadt, Gotha, Meiningen en Weimar;

6 trekken bij het Noorweegsche kamerlaadgeweer en de Homburgsche jagerbus;

7 trekken bij het Hann. Pickel-geweer, de oude Beijersche bussen en de nieuwe Hessen-Darmstadtsche bus;

8 trekken bij de Pruissische en de meeste jagerbussen van andere staten.

De vroegere Oostenrijksche kamerbus had 12, de Beijersche Wald-bus 14 trekken.

Eindelijk heeft men nog zoogenaamde *haar-trekken*, zeer smalle, driehoekige, naast elkander liggende trekken. Zij zijn tot nu toe bij oorlogsvuurwapenen niet aangewend: men vindt ze bij de bekende voortreffelijke Kuchenreutersche pistolen.

Digitized by Google

De invoering van het kleinere kaliber bij de draagbare vuurwapenen der Oostenrijksche armee, heeft ten gevolge gehad, zooals Schmoelzl op bl. 95 ook met een enkel woord vermeldt, dat de regeringen van Wurtemberg, Baden en Hessen-Darmstadt, wier kontingenten het 8e Duitsche Armeekorps vormen, overeengekomen zijn ook dat kleinere kaliber in te voeren; men bleef echter het stelsel Minié behouden. De voorgenomen verandering zal evenwel, de belangrijke kosten in aanmerking genomen, eerst achtereenvolgens en dus na verloop van langeren tijd worden ingevoerd.

De loop van het nieuwe modelgeweer heeft eene lengte van 1000 strepen; het kaliber bedraagt 13,9 strepen; de 5 trekken zijn even breed als de velden (4,37 strepen), concentrisch, aan de kanten afgerond en 0,286 strepen diep; zij maken op de 1432,66 strepen een omgang.

Het projectiel is een Minié-kogel van 13,5 strepen diameter, en heeft eene lengte van 24,5 strepen, waarvan 12,5 voor het cylindrische gedeelte, dat 2 afgeronde groeven heeft. De uitholling is 11,6 strepen diep, van achteren 9, van voren afgerond en 5,4 strepen wijd. Het kegelvormige dopje is van 0,3 strepen dik plaatijzer vervaardigd en 6,4 strepen hoog. Er gaan 36½ kogels met dopje op een kilogram; de patroon bevat 4 wigtjes buskruid.

Bl. 56. In Hessen-Darmstadt waren reeds in 1856 alle vuurwapens naar het stelsel Minié veranderd; — niet alleen het hier beschreven infanteriegeweer, maar ook de artillerie-geweren, karabijnen, pistolen en bussen. De laatste, bij Schmoelzl alleen in de noot op bl. 73 aangevoerd, waren vroeger volgens het stelsel Wild met 14 trekken, en hebben er nu 7. De laadstok, bij het laatstgenoemde stelsel behoorende, is ook na de verandering der bus bijbehouden; het vizier is volgens eene uitvinding van den luitenant Plönnies van eene correctie der derivatie voorzien.

Alle Hessen-Darmstadtsche vuurwapens hebben een zelfde projectiel, namelijk dat hetwelk bij Schmoelzl wordt opgegeven; de kruidlading bedraagt 4½ wigtjes; die voor de pistolen en karabijnen 2½.

Op bl. 71 wordt het stelsel Wild beschreven. Als uitvloeisel van eene afzonderlijke theorie, om de beschouwingen welke er uit voortvloeijen, en vooral om het verband dat er bestaat tusschen dit en het Amerikaansch-Zwitsersche stelsel, kan men er niets tegen hebben, dat het ook hier zijne plaats vindt; maar voor zoover wij weten, zijn er geene vuurwapens van het stelsel Wild meer in eenig leger in gebruik. De schrijver voert de Wurtembergsche en Badensche jagerbus als handvuurwapenen van dit stelsel aan, en voegt er in eene noot de hierboven door ons genoemde Hessen-Darmstadtsche bij; doch alle drie behooren thans tot het verledene. Het

Digitized by Google

mag eenigzins bevreemden dat hij ze nog als bestaande opgeeft, daar ten minste de beide eerste in de *Blätter für Kriegswesen* 1856, welke hij onder de door hem geraadpleegde bronnen opgeeft, op bl. 17 en 33 als volgens het Minié-stelsel veranderd, vermeld worden, terwijl die verandering, zooals wij zeiden, in Hessen-Darmstadt in 1856 evenzoo reeds plaats had.

Bl. 81. Het Zwitsersche jagergeweer, hier vermeld, is in de laatste tijden in verschillende opzigten aanmerkelijk veranderd. Schmoelzl beschrijft hier ongeveer het model van 1855; het tegenwoordige wijkt daar in de volgende punten van af:

De lengte van dit uitmuntende geweer, dat in de *Schweizer-Militär Zeitung* uitvoerig is besproken geworden, is zonder bajonet 1,332, met den bajonet 1,845 el lang; weegt in het eerste geval 4,1, — in het laatste 4,6 kilogr. Het kaliber is 10,35 strepen voor den kleinen cylinder, waarbij het kan goedgekeurd worden, 10,65 strepen voor de geweerfabrijken, en kan voor gebruikte geweren nog tot 10,95 strepen gaan. De loop is met de staartschroef 930 strepen, de ziel 900 strepen lang. De loop heeft 4 afgeronde trekken, die 3,6 strepen breed en 0,21 strepen diep zijn, en op 810 strepen één omgang maken. De massieve kogel heeft eene middellijn van 9,9 à 10 strepen, eene lengte van 23,2 strepen, en weegt 16,7 wigtjes.

Op bl. 86 en volgg. behandelt de schrijver het stelsel Lorenz-Wilkinson, en blijkbaar met groote ingenomenheid. De vele voortreffelijke eigenschappen, die daaraan ontegenzeggelijk moeten worden toegeschreven, wettigen dit ook ten volle. Of de schrijver echter op bl. 94 niet wel een weinig te ver gaat, door er 12 voordeelen en geen enkel nadeel aan te verbinden, willen wij niet beslissen. Dat hij bijv. de vermindering van het te dragen gewigt en de mogelijke vermeerdering der uitrusting aan munitie in den patroontasch en voor de reserve als twee van die voordeelen opnoemt, komt ons als eene gezochte vergrooting van het aantal voordeelen voor; het eene toch is het onmiddellijk gevolg van het andere, — wanneer het te dragen gewigt vermindert, kan men den voorraad van munitie vermeerderen, of liever wanneer men zich het eene voordeel te nutte maakt, komt het in rekening brengen van het andere te vervallen. Ook hebben wij wel eens als een nadeel van het Lorenz-Wilkinson'sche stelsel hooren vermelden, dat het kaliber van den loop zeer naauwkeurig binnen enge grenzen moet beperkt blijven, dat bij het verwijden van den loop de aanvulling der trekken onzeker wordt, terwijl velen toch voor een praktisch militair doel slechts zulke systema's goedkeuren, waar de projectielen ook bij de naauwkeurigste vervaardiging eene speelruimte van 2 tot 6 per cent in het kaliber toelaten, en vooral

Digitized by Google

dit laatste de Lorenz-Wilkinson'sche kogel als zoodanig onbruikbaar zou maken, daar hij dan ontwijfelbaar over de trekken zou henenglijden. Wij geven dit gevoelen evenwel gaarne voor een beter.

Het stelsel der *kamerlaadgeweren* wordt nu uitvoerig behandeld, waarbij vooral de *Beschouwingen* op bl. 105 en volgg. hoogst belangrijk zijn. Wat het Pruissische naaldgeweer (*Zündnadel-gewehr*) aangaat, blijkt het, dat de schrijver daar een bepaald tegenstander van is. Volgens de indeeling van het werk wordt dit geweer tweemalen behandeld, vooreerst wat het beginsel van zamendrukking des kogels aangaat, en ten tweede (op bl. 125) met betrekking tot de bijzondere wijze van ontsteking der lading. Wij willen onze opmerkingen ten opzigte van dit geweer hier in haar geheel te zamen vatten.

In de eerste en voornaamste plaats pleit tegen de ongunstige beoordeeling des schrijvers de zeer veel afdoende omstandigheid, dat het geheele Pruissische leger met naaldgeweren bewapend wordt, en dus de ondervinding door de praktijk verkregen, blijkbaar tot een resultaat geleid heeft, geheel verschillend van dat, hetwelk de schrijver schijnt te verwachten. Immers hij zegt op bl. 129, na niet minder dan twaalf bezwaren tegen het naaldgeweer te hebben aangewend: »In deze bezwaren ligt de oorzaak, waarom »het stelsel Dreyse, in weerwil van zijne wezentlijke voordeelen, die bij »verscheidene legers uitgebreide proefnemingen hebben uitgelokt, nergens »ingang heeft gevonden dan bij een gedeelte der Pruissische infanterie. »Zelfs in Pruisseir schijnt men tegenwoordig van eene ruimere verspreiding »van het naaldgeweer bij het leger te willen afzien, daar volgens de jongste »berigten al de geweren van de landweer en van de nog niet met naald»geweren bewapende linie-bataillons tot Minié geweren gewijzigd worden."

Vreemd is het, dat de schrijver in het jaar 1857 (wanneer wij ons niet bedriegen is de tweede druk van de *Ergänzungs-Waffenlehre* in dat jaar in 't licht gekomen) dit vermoeden kon uitspreken, daar het toch van vrij algemeene bekendheid mag verondersteld worden, wat er van dat veranderen tot Minié-geweren de reden was. Bij de overweging of men de geheele Pruissische infanterie met naaldgeweren zou voorzien, kwam natuurlijk de groote geldelijke opoffering daaraan verbonden voornamelijk ter sprake, daar het hier niet meer of minder gold dan de honderdduizende gladde loopen, die in de tuighuizen voorhanden waren, alzoo buiten gebruik te stellen, terwijl daarenboven een groot gedeelte van het leger, gedurende den tijd dat het aanmaken der naaldgeweren duurde, verre ten achteren zou staan bij een eventueelen oorlog. Het was daarom, dat men besloot, als overgangsmaatregel de voorhanden geweren met gladde loopen in Minié-geweren te veranderen, en verder met de vervaardiging van de naaldgeweren voort

Digitized by Google

te gaan. Een bewijs van de onjuistheid van des schrijvers vermoeden is, dat nog eerst onlangs de garde-dragonders met zündnadel-karabijnen zijn bewapend geworden.

Wanneer wij nu ook al aannemen, dat de *National-stolz* van de Pruissen een weinig in het spel komt bij de ingenomenheid met hun geweer, zou het moeijelijk aan te nemen zijn, dat het genomen besluit om, in weerwil van de aanzienlijke kosten, tot het aanmaken van naaldgeweren voor het geheele leger over te gaan, in tegenspraak zou zijn met de ondervinding, die zij gedurende zoovele jaren en ook voornamelijk op het slagveld in Baden, Sleeswijk en Saksen hebben opgedaan. Wij weten bovendien, zoowel uit eigen ervaring als door hetgeen ons verhaald werd door andere officieren, die in de gelegenheid waren met den Pruissischen soldaat te spreken, dat deze hoogelijk ingenomen is met zijn wapen, iets hetwelk er, naar ons oordeel, zeer voor pleit. Ons werd ook bepaaldelijk verzekerd, door officieren die den veldtogt in Baden hadden medegemaakt, dat de aanleiding tot munitieverkwisting, welke men wegens de gemakkelijke lading aan het naaldgeweer toeschrijft, blijkens ondervinding, volstrekt geen bezwaren had opgeleverd. De schrijver voert op bl. 164, over de vermeerderde snelheid van het vuur bij de verbeterde geweren in het algemeen sprekende, een historisch voorbeeld aan, dat, naar zijn inzien, tegen de naaldgeweren zou pleiten. Hij zegt namelijk, dat in den strijd, die in 1849 in Dresden gevoerd werd, volgens gemaakte berekening, 27,905 patronen uit naaldgeweren verschoten zijn, waarmede hoogstens 250 man zijn gedood of gewond. Het is, naar ons inzien, duidelijk dat zijne redenering hier geheel en al onlogisch is; want die vergelijking van het aantal patronen en dat der daardoor buiten gevecht gestelden bewijst hoogstens — dat er slecht geschoten of ten minste weinig geraakt is; iets dat voor het overige bij een straten- en barikaden-gevecht als dat in Dresden, waar weinig mikpunten zijn, juist geen wonder is (1). Wil men over het al of niet verspillen van de munitie oordeelen, dan moet men het aantal verschoten patronen ook met dat der manschappen die ze gebruikt hebben vergelijken. In Dresden hebben 5 bataillons deelgenomen aan den strijd, die drie dagen duurde: ieder bataillon verschoot dus gemiddeld per dag 3100 patronen, dat is, hoogstens 4 per man, hetwelk toch wel geene verspilling van munitie kan genoemd worden. Toen in vroeger tijd de cylindrische laadstok en het trechtervormige zundgat werd ingevoerd, werd ook diezelfde vrees uitgesproken,

(1) In het stratengevecht in Berlijn heeft een regiment uit geweren met gladde loopen, 12,500 patronen verschoten, en daarmede nog geen 50 menschen buiten gevecht gesteld.

Digitized by Google

dat de soldaat nu in een oogenblik zijnen voorraad van munitie zou verschoten hebben.

Bij de opgaven, welke wij bij SCHMOELZL (bl. 104) vinden, aangaande de trefkans van het Pruissische naaldgeweer, stuiten wij op eene ons volkomen onverklaarbare bijzonderheid. In de tabel te dier plaatse worden namelijk de resultaten medegedeeld van proeven in Pruissen en in Beijeren met datzelfde wapen genomen; in beide gevallen waren de manschappen voor de velddienst uitgerust, en wij vinden als resultaat onder anderen op 300 pas, op eene schijf van mansbreedte en hoogte, in Pruissen 81 treffers van de 100 en in Beijeren slechts 26! Evenzoo vinden wij bij het vuren op eene schijf die achtmaal zoo breed en de helft hooger was, op 600 pas in Pruissen 86 treffers, en in Beijeren op een nog breedere en hoogere schijf slechts 42. Bij een zoodanig onderscheid moet ten minste eene der beide opgaven zonder waarde zijn. Wanneer het geweer hetzelfde geweest is, dan moeten òf de Pruissische opgaven, òf de Beijersche schutters niet deugen, en noch de eene noch de andere kunnen een maatstaf zijn tot eene goede beoordeeling.

Op bl. 102 lezen wij: »Het mag niet onvermeld blijven, dat volgens »latere mededeelingen, in Pruissen voor de jagers en scherpschutters der »garde, ook viertrekkige *bussen* naar hetzelfde stelsel tot het inbrengen der »lading van achteren zullen worden ingevoerd, wier kaliber enz."

Dit had, in den vorm waarin het hier voorkomt, gerust onvermeld kunnen blijven, in een werk, dat in 1857 gedrukt werd, daar de Pruissische jagers en scherpschutters der garde, reeds sedert vijf jaren van naaldbussen voorzien zijn.

Op bl. 109 spreekt de schrijver het vermoeden uit, dat men in Pruissen voor het ligte percussiegeweer tot eene verandering in de zamenstelling van het gewone oorlogsbuskruid is overgegaan, en hij voegt er bij, dat uit eene elders gemaakte scheikundige analyse van buskruid, van zulke Pruissische patronen afkomstig, gebleken is, dat het bestond uit een mengsel van 78 deelen salpeter, 12 deelen zwavel en 10 deelen houtskool.

Deze analyse kan misschien voor het onderzochte buskruid goed geweest zijn; zij heeft in allen gevalle niet de verhouding opgeleverd, die in Pruissen voor het oorlogsbuskruid is aangenomen. Tot het jaar 1851 was die 75 deelen salpeter, 11½ zwavel en 13½ houtskool: — later gebruikte men minder zwavel en iets meer houtskool, zoodat de menging tegenwoordig is 74 salpeter, 10 zwavel en 16 houtskool (1).

(1) Deze opgave, voor welker juistheid wij meenen te kunnen instaan, wordt ook gevonden in v. NEGTORFF's *Theorie des Schiessens*, bl. 13, met bijvoeging, dat ook wel gebruikt wordt 75, 11 en 14 deelen.

Digitized by Google

Op bl. 115 wordt nog melding gemaakt van de Engelsche tweetrekkige bus, die evenwel in het jaar 1851 reeds is afgeschaft en waarvoor eerst het Minié-geweer met vier, en in 1855 dat met drie trekken in de plaats is gekomen.

Op bl. 120 zegt de schrijver, dat men bij de proeven met het Lancaster-geweer »de voordeelen van de toenemende helling der trekken ondervond." Behalve dat hier oneigenaardig van trekken gesproken wordt, die, zooals bekend is, bij het Lancaster-geweer niet bestaan, gelooven wij ook niet, dat men ooit een voordeel gezien heeft in de progressieve helling der trekken. De schrijver zelf schijnt er, volgens hetgeen hij in § 157 zegt, ook niet vóór te zijn, hoewel hij ook in § 205 spreekt van de voordeelen die verkregen zijn door de helling der trekken te doen aangroeijen. Met het geven van zoodanige progressieve helling meende men in staat te zullen zijn, eene sterke lading te kunnen aanwenden, zonder dat het natuurlijke gevolg, namelijk dat de kogel alsdan de trekken oversprong, daarbij plaats had. Men dacht, dat het projectiel daardoor in het eerst gemakkelijker zou toegeven aan de uitwerking van het buskruidgas, en dan, naarmate de spanning daarvan door de grooter wordende ruimte verminderde, ligter in de sterkere hellingen zou overgaan. De uitkomst heeft evenwel bewezen, dat dit het geval niet was, en dit laat zich ook daardoor verklaren, dat het projectiel aldus in den loop aan eene voortdurende verandering van beweging is onderworpen. Bovendien is er geen genoegzame grond tot eene zoodanige, technisch moeijelijk uitvoerbare constructie, want met eene standvastige helling van $\frac{1}{4}$ omgang, die reeds eene zeer zware buskruidlading toelaat, verkrijgt men eene zoo snelle omwenteling van het projectiel, dat een ophouden daarvan ook zelfs bij de verst bereikbare afstanden onmogelijk is

Op bl. 129 en volgg. behandelt de schrijver de ontstekings- en brandprojectielen voor hand-vuurwapenen, en vermeldt daarbij »dat in 1854 te »Berlijn proeven genomen zijn met geweer-vuurpijlen, die toen nog geen »gunstige resultaten schijnen te hebben gegeven."

Hier had wel bij mogen gevoegd worden, iets hetgeen den schrijver toch wel niet onbekend zal geweest zijn, dat bij de Pruissische infanterie sedert negen jaren niet alleen geweer-vuurpijlen en kogels met springlading zijn ingevoerd, maar dat zij ook reeds met goed gevolg tegen den vijand zijn gebruikt geworden.

Wij eindigen hiermede onze opmerkingen, die voornamelijk op de beschrijving van de vuurwapenen der verschillende stelsels betrekking hadden, en, welke wij, zooals reeds in het begin dezer beoordeeling is gezegd, meer beschouwd willen hebben als eene aanvulling tot die opgave, dan als eene

Digitized by Google

kritiek. Wij hebben ze dus geschreven met hetzelfde doel, waarmede de schrijver zijn werk zamenstelde, daar hij het, blijkens den oorspronkelijken titel (*Ergänzungs-Waffenlehre*) wil beschouwd hebben als toevoegsel, als eene aanvulling tot de bestaande leerboeken over dit veelomvattend onderwerp. De vertaler heeft wel gedaan dien titel, die waarlijk te nederig is, niet op eene of andere wijze te verhollandschen; — SCHMOELZL's werk is evenwel veel meer dan eene *Ergänzung;* het is op zich-zelf een volkomen afgesloten en afgerond geheel, dat, zoover wij weten, zijn gelijken op dit gebied der militaire litteratuur niet kan aanwijzen. Het heldere en duidelijke overzigt, dat het eerste en grootste gedeelte van den inhoud beslaat, wordt nog in belangrijkheid verre overtroffen door het tweede gedeelte, dat op bl. 135 met het twaalfde Hoofdstuk begint, en »Algemeene beschouwingen" behelst, waarbij een blik teruggeslagen wordt op den inhoud van de voorafgaande bladzijden. Wij vinden hier zooveel voortreffelijks vereenigd, zoovele juiste gezigtspunten geopend, zoovele resultaten van proefnemingen van allerlei aard vermeld, die tot juiste waardeeringen en vergelijkingen aanleiding geven, dat reeds daardoor alleen SCHMOELZL's Wapenleer een werk wordt, waarvan in waarheid gezegd kan worden, dat het in onze dagen voor ieder officier, en voor dien der infanterie in het bijzonder, onmisbaar is als hij in een kort bestek het volledigste bijeen wil vinden, wat tot eene juiste beoordeeling van eene der belangrijkste militaire kwestiën leiden kan.

Om dit oordeel te staven, en te gelijker tijd den helderen stijl des schrijvers en de verdiensten der vertaling te doen kennen, willen wij een der onderdeelen van dit twaalfde hoofdstuk, en wel dat, waarin de schrijver zijn oordeel uitspreekt over het doeltreffendste stelsel van bewapening, met het oog op den aard der onderscheidene soorten van troepen, tot slot van onze aankondiging hier doen volgen, met den wensch, dat daardoor vele onzer kameraden worden opgewekt tot kennismaking met het geheel:

»Aan het slot dezer beschouwingen gekomen, ziet men, dat door de nieuwere wapenstelsels het in § 196 aangewezen oogmerk in meerdere of mindere mate inderdaad is bereikt geworden (1), en daardoor de onvermoeide pogingen der denkende mannen van het vak ook haar loon gevonden hebben. De uitwerking der handvuurwapenen strekt zich thans met het doodende lood niet alleen uit tot eenen afstand, die voorheen alleen door

(1) Dit oogmerk, tot welks bereiking de verbetering der handvuurwapenen dienen moet, wordt in genoemden paragraaf aldus opgegeven: Vermeerderde uitwerking des vuurs, door vermeerdering van schootsverheid, trefkans, indringingsvermogen, snelheid van het vuur, gelijkheid der schoten en gemak der behandeling.

Digitized by Google

de projectilen der artillerie te bereiken was; met hunne gevaarlijke ontstekings- en brandprojectilen bedreigen zij ook het oorlogsmateriëel, de voorwagens, kaissons, geheele transporten buskruid en munitie, met vernieling.

Onwillekeurig dringt de vraag zich aan ons op: *welke van de nieuwere wapenstelsels zou wel als het beste te beschouwen zijn?*

Neemt men het vóór en tegen, bij de onderscheidene stelsels en bij hunne onderlinge vergelijking ontwikkeld, in overweging, dan kan, wanneer men de verschillende gevechtsorden, waarin de met handvuurwapenen uitgeruste troepen kunnen geplaatst worden, de beantwoording dezer vraag niet volstrekt zijn.

Voor infanterie in massa's is een vuurwapen van zekere lengte noodig, om het in de gelederenstelling als zoodanig en ook als stootwapen te kunnen gebruiken. Voor haar zijn de grootere trefkans, indringingsvermogen en schootsverheid niet van zoo hooge waarde; ook is het oprigten der kleppen enz. onuitvoerbaar. Zij moet het geweer met gemak kunnen behandelen en laden, om op het kommando onmiddellijk vuur te kunnen geven. Niettemin behoort de hedendaagsche infanterist, die in het algemeen tot tirailleurdiensten en andere bijzondere gevallen kan geroepen worden, een vuurwapen te bezitten, waarmede men nog op 600 pas eene goede uitwerking heeft.

Voor de kavalleristen, die van hun vuurwapen maar zelden gebruik maken en door de onrust hunner paarden in het gebruik van den laadstok en het opzetten van het slaghoedje gehinderd worden, is een wapen noodig van de geringst mogelijke lengte, dat gemakkelijk te hanteren is en waarvan de lading is verzekerd tegen het verplaatsen in den loop.

De jagers en scherpschutters vinden in de verspreide gevechtswijze den noodigen tijd om met naauwkeurigheid te rigten en den vizieropzet te gebruiken. Hun wapen moet tot boven de 600 pas afstands de grootst mogelijke trefkans aan een toereikend indringingsvermogen paren, en daarbij zoo gemakkelijk te hanteren zijn, dat de man het zoowel onder het marscheren als in eene geknielde of liggende houding ongehinderd laden kan, en dat het gewigt hem in het gebruik niet lastig is, zonder evenwel tot het nadeel van verspilling der munitie aanleiding te geven. De groote zorg aan de vorming dezer troepensoort tegenwoordig besteed, regtvaardigt ook de pogingen om haar met het meest volkomen handvuurwapen uit te rusten.

Bij de handvuurwapenen, die in den vestingoorlog voor bijzondere doeleinden gebezigd worden, is niet alleen de noodige tijd tot rigten en tot het gebruik maken van vizieropzetten gegeven, maar zijn ook de middelen aanwezig om het geweer op te leggen. Hun gewigt komt bijgevolg hier minder

Digitized by Google

in aanmerking, maar om dezelfde reden des te meer eene zoodanige inrigting, dat men het geweer met gemak kan laden. De projectilen moeten het grootst mogelijke indringingsvermogen hebben, om schietgatblinden, rolkorven en faschines te kunnen doorboren.

Grondt men de beantwoording der gestelde vraag op de ondervinding, welke de bij de onderscheidene legers ingevoerde bewapeningen aanbieden, dan zien wij dat van de nieuwere wapenstelsels die van Thouvenin-Delvigne en van Minié-Delvigne het meeste verspreid zijn. Men vindt het eerste stelsel behalve in Frankrijk, België, Oostenrijk, Pruissen, Beijeren, Saksen, Hannover, Oldenburg, Mecklenburg, Nassau en Rusland, ook in Zweden op geweren en bussen, in Denemarken op bussen (*Tapriffeln*) en in Spanje op bussen en karabijnen toegepast; het laatstgenoemde stelsel, behalve in Frankrijk, België, Pruissen, Engeland, Spanje, Baden, Keurhessen en Hessen-Darmstadt, ook in Rusland aangenomen, en in Baden verder tot de artillerie-karabijnen en kavallerie-pistolen uitgestrekt; in Nassau heeft men het kerngeweer door het Minié-geweer vervangen.

De hooge verwachtingen, die Minié's uitvinding van het door de kracht van het buskruid uit te zetten projectiel in Frankrijk deed ontstaan, werd niet zoo aanstonds vervuld. De verordeningen, nog in het jaar 1852 onder het bestuur van den minister van oorlog de St. Arnaud uitgevaardigd, dat de beide Zouaven-regimenten met kerngeweren zouden bewapend worden, nadat een der regimenten reeds sedert zes maanden van dat wapen voorzien was; voorts dat 6000 zoodanige geweren onmiddellijk daarna bij vier wapenfabrikanten besteld werden en na eene maand tijds moesten afgeleverd worden, toonen onwederlegbaar aan, dat Minié geenszins Thouvenin de loef had afgestoken. De door Piobert in zijne in 1852 verschenen derde uitgaaf van zijn werk »*Traité d'artillerie*" aangehaalde uitkomsten van vergelijkende proeven tusschen kerngeweren, kernkarabijnen, Minié-geweren en Minié-karabijnen toonen ook aan, dat de puntkogels uit de wapenen van het stelsel Thouvenin-Delvigne ten opzigte van trefkans steeds het overwigt hadden op de expansie-kogels — zoowel met als zonder dopje — uit de wapenen van het stelsel Minié-Delvigne. De Engelsche kapitein Jervis-White Jervis zegt in zijn eerst in 1854 verschenen werk: »*The rifle-musket, a practical treatice on the Enfield-Pritchett rifle recently adopted in the british service*," dat het regt te bejammeren is, dat de Engelsche regering in 1852 aan het verlangen des volks in zoo verre toegaf, om 28000 Minié-geweren voor kogels met dopjes aan te schaffen, zonder ze te hebben onderworpen aan eene proef, of er nog verbeteringen aan te brengen waren. En de Engelsche

Digitized by Google

commissie voor het beproeven van geweren sprak in 1853 ook haar oordeel uit, dat het Minié-geweer, ten gevolge van de te Enfield gemaakte wijzigingen, door het Enfield-Pritchett-geweer werd overtroffen. — Het stelsel Minié-Delvigne werd intusschen in zijn oorspronkelijken vorm ook elders ontegenzeggelijk veel verbeterd (zooals in Pruissen, Keurhessen, Baden, Hessen-Darmstadt), terwijl de gemakkelijke verandering van de gladloopige geweren in Minié-geweren het mogelijk maakte ze met weinig kosten in te voeren. In alle opzigten zullen echter de voor het projectiel Lorenz-Wilkinson gewijzigde geweren naar alle waarschijnlijkheid weldra op een hoogen trap van volmaaktheid kunnen gebragt worden en eene algemeene verspreiding zal daarvan het gevolg zijn.

Bij de invoering van een nieuw wapenstelsel is het voor elken staat voorzeker eene zaak die overweging verdient, om zoo mogelijk de voorhandene wapenen te wijzigen; ter beantwoording van de gestelde vraag komt zij echter niet in aanmerking: men kan, naar het tegenwoordige standpunt van volmaaktheid der handvuurwapenen en bij het uitzigt op de vorderingen die weldra nog zullen gemaakt worden, de volgende meening uitbrengen:

1°. Voor de linie-infanterie: geweren naar het stelsel Minié-Delvigne met de bij het Enfield-Pritchett-geweer gemaakte wijzigingen, of naar het stelsel Lorenz-Wilkinson.

2°. Voor de kavallerie: karabijnen en pistolen naar het stelsel der lading van achteren in verband met het ontstekingsstelsel van Dreyse.

3°. Voor jagers en tirailleurs: bussen naar het stelsel Thouvenin-Delvigne.

4°. Voor de verdedigingsdienst: walbussen naar het stelsel der lading van achteren, met de gewone ontstekingswijze door middel van slaghoedjes.

In verband hiermede voor alle vuurwapenen:

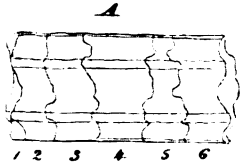
5°. Getrokken loopen en puntkogels.

6°. Een kleiner en gelijk kaliber (met uitzondering van de walbussen) van 14,5 streep en een kogelgewigt van 30 tot 34 wigtjes.

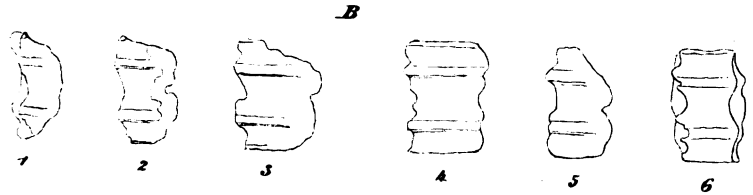
L. M.

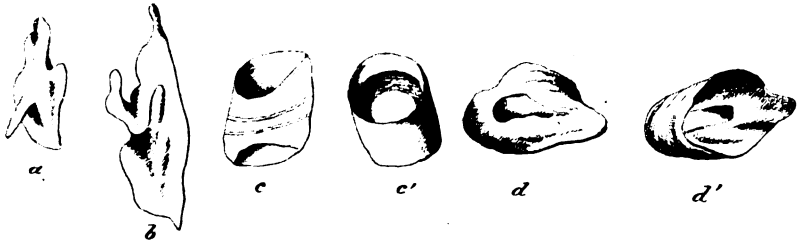
Digitized by Google

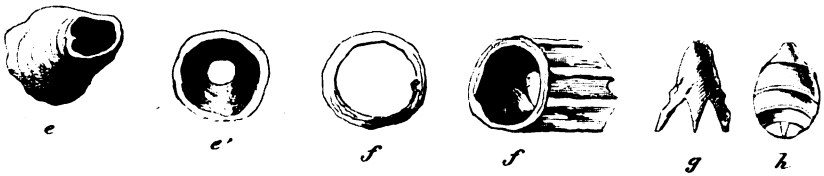
Uit Spectator III Serie, D. 3. N° 10. (Holle leden Penning 3e)

Digitized by Google

Digitized by Google

HOLLE LOODEN PUNTKOGELS.

(*Met eene Afbeelding.*)

Onder dit opschrift wordt de Redactie van den *Militairen Spectator* verzocht het volgende in haar Tijdschrift op te nemen:

Bij het aangenomen stelsel van holle projectielen, en bij de proeven welke nog aangewend mogten worden om hoe langer hoe meer dit stelsel tot meerdere volkomenheid te brengen, heb ik, van ter zijde daartoe aangespoord, getracht iets of wat bij te brengen wat ook anderen bij dergelijke proeven tot opmerking zou kunnen leiden.

Door de alom bij de legers ingevoerde holle puntkogels moesten de daaraan verbondene voordeelen van lieverlede ook buiten het leger weerklank vinden, en de bezitters van getrokken vuurwapens doen afzien van het gebruik van ronde kogels met pleisters. De schutters-vereenigingen bieden daartoe eene geschikte gelegenheid aan, daar de schutters overtuigd kunnen worden van de verbazende uitkomsten door de holle puntkogels uit getrokken vuurwapens verkregen. Dat men door tusschenkomst van militaire tijdschriften bekend wordt met de proeven, resultaten en vorderingen van zoodanig stelsel, kan wel niet anders dan nuttig voor de militaire wetenschap zijn geweest, doch wat men buiten de militaire commissiën door ervaring verkrijgt, wordt veelal achterwege gelaten.

Het is daarom dat ik mij genoopt gevoelde tot plaatsing dezer regelen.

Als lid van eene schutters-vereeniging, alhier dit jaar opgerigt, ben ik in de gelegenheid geweest, verschijnselen te zien, die ik wel waardig heb geacht om bekend gemaakt te worden aan hen, die van het gebruik van ronde kogels met pleisters afzien en ze door holle puntkogels willen vervangen.

Aan een' der schutters, die na iedere schietoefening zijne bus door een geweermaker deed schoonmaken en in orde houden, gebeurde het, dat men door drukke bezigheden aan den geweerwinkel verzuimd had om de bus

Digitized by Google

in orde te brengen voor eene volgende schietoefening. Van de bus gebruik willende maken, was de eigenaar in de stellige overtuiging, dat zijn schietwapen in behoorlijken staat was; terwijl de verwijdering uit den geweerwinkel den geweermaker onbekend was.

Als naar gewoonte werd bij den aanvang der schietoefening de loop uitgevlamd. Al spoedig ontwaarde de schutter, dat er iets in den loop ontstaan was, hetgeen het aanzetten der prop moeijelijk maakte, en dat de laadstok verder uit den loop stak, dan wel gewoonlijk plaats had. Daar er alleen aan het zuiver zijn van den loop werd getwijfeld, werd de bus echter afgeschoten. Hierbij nu nam men een geluid waar dat aan een kogelregen deed denken. De schutter den loop met den laadstok onderzoekende, bemerkte dat de laatste nog meer uitstak dan met enkel kruid ladende het geval was, en dit deed het vermoeden ontstaan, dat er een voorwerp in den loop was blijven zitten, dat door het gas naar voren verplaatst was. Het voortzetten der oefening werd gestaakt en de bus onderzocht door het uitnemen der staartschroef.

Hoe groot was niet de verbazing toen er uit den loop een stuk lood gehaald werd, ter lengte van drie Nederlandsche duimen, uitwendig zuiver de indrukken der trekken vertoonende. Onder naauwkeuriger beschouwing viel het stuk lood uiteen, in zes kleinere stukjes, die volkomen tegen elkander bleken te passen, en tevens eene kleine opening in het midden vrij lieten. De kleinere stukjes lood waren verschillend van grootte en van vorm. De ronde waren even als getand dáár waar zich de indruk van een trek bevond en vormden zeer onregelmatige verbindingen bij de aaneensluiting.

De vlakken van aaneensluiting waren allen min of meer bolvormig uitgehold.

Ter verduidelijking is hiernevens eene teekening bijgevoegd

A is het te zamengevoegd stuk lood.

B zijn de zes afzonderlijke kleinere stukjes.

C Het stuk *A* van boven gezien.

a, *b*, *c*, *d*, *e*, *f* en *g* van fig. *C* zijn de tanden, door de trekken op de stukjes lood overgebragt.

Het gehouden onderzoek, gevoegd bij het vergelijken van andere gevonden stukjes lood, deed besluiten, dat het overblijfselen moesten zijn van holle projectielen.

Den loop verder onderzoekende, vermeende ik de oorzaak van het ontstaan van dit achtergebleven stuk lood te hebben opgelost door de volgende redenering.

Bij de meeste fantaisie-vuurwapens met getrokken loopen is de staart-

Digitized by Google

schroef bolvormig uitgehold en loopt door haar midden het gemeenschapskanaal met het slagschoorsteentje. De lading, waarmede de kamer gevuld is, wordt beschouwd als de geschiktste voor afstanden van niet veel grooter dan 150 passen ad 68 duim. Wanneer de schutter niet zeer oplettend is, bij het laden met holle projectielen en vooral niet bij het aanzetten, zoo zal de kogel op de lading gekomen zijnde, bij den minsten druk van den laadstok in de kamer dringen, en zijnen vorm niet alleen aan het grondvlak verliezen, maar ook aan het puntvormige gedeelte, daar de tegenstand nu grooter is dan bij het neêrdalen. De kogel wordt aldaar dus ineengedrongen. Ik vermeen bij gegoten puntkogels met kegeltjes te hebben opgemerkt, dat de gallen, welke menigmaal bij het gieten ontstaan, hunne ligging meestal hebben bij het grondvlak van dit kegeltje, welke gallen eene onregelmatige holte in het overigens massive gedeelte van den kogel vormen. Wanneer nu de kogel gedrukt wordt, kan men aannemen, dat ook deze holte in vorm verandert, en in eene eigenlijke scheur overgaat; hoe diep of lang deze is, in welke rigting zij loopt, is tot nu nog niet genoegzaam bekend (1). Keeren wij thans terug tot de onder- of grondvlakszijde, en gaan wij na, wat aldaar bij een krachtig aanzetten kan plaats hebben.

De kogel kan daar ter plaatse de gedaante van de kamer aannemen, hetgeen te weeg brengt, dat de holte in den kogel aan deze zijde eenigzins wordt digtgeknepen; terwijl gedurende deze verplaatsing en vervorming van den kogel, het buskruid gedeeltelijk in de holte des kogels kan worden opgestuwd. Onder deze omstandigheden wordt het vuurwapen afgeschoten, en nu heeft de ondervinding bewezen, dat alleen het kegelvormige gedeelte des kogels den loop kan verlaten, terwijl het cilindervormige gedeelte in den loop blijft zitten en als het ware een looden bekleedsel tegen de wanden daarstelt. De kogel was dus letterlijk gescheurd, waarschijnlijk doordien een gedeelte gas op de omgebogen achterzijde werken en deze terughouden kon, terwijl een ander gedeelte den kogel tegen de wanden drukte; daarbij komende gallen en een eenigzins holrond gebogen loop, moeten de scheuring bevorderen.

a en *b* op de nevensgaande afbeelding, zijn stukjes lood, gevonden tusschen de standplaats van den schutter en de schijf, zij zijn blijkbaar afkomstig van het kegelvormig gedeelte des kogels;

(1) Het is ons meermalen voorgekomen, dat men niet genoeg proefondervindelijk nagaat, wat er inderdaad met den kogel bij het aanzetten voorvalt. Niets was intusschen eenvoudiger dan een oud geweer zóó in te rigten, dat men door het openen van een gedeelte van den loop, telkens het inwendig voorgevallene kon beschouwen. Omtrent de meerdere of mindere zamenpersing van den kogel, de daarbij ontstaande vervorming enz., wordt nog veel ondersteld, dat door dadelijke aanschouwing kon uitgemaakt worden.

De Redactie.

Digitized by Google

cc' is het achtergebleven stuk lood van een kaliber tirailleurkogel uit gladden loop zonder speelruimte geschoten;

dd' is een op het schiet-terrein gevonden stuk lood, blijkbaar een gedeelte van het cilindrisch gedeelte van een kogel;

ee' en *ff'* zijn stukjes lood uit een tweede bus gehaald, waarbij *ee'* duidelijk den vorm van de kamer vertoont;

g stelt een kogel voor, welke na in den loop gedrukt te zijn geworden, de gedaante *h* aanneemt.

Een gedeelte van het gas had alzoo gewerkt in rigtingen tegenaan en loodregt op die welke het projectiel moest aannemen. Een gedeelte lood was dus achtergebleven, doch hiervan was de schutter onbewust. Zelfs al was het, dat dit stuk lood eene verplaatsing naar de tromp had ondergaan, dan nog kon de volgende lading door de holte van dit achtergebleven stuk lood in de kamer worden gebragt en zich aan het slagschoorsteentje vertoonen.

Dat in den loop van de bus het cilindervormig gedeelte des kogels achterblijft, moet in den regel medebrengen, dat de schutter het doel waarop hij rigt, mist. Onbewust van het gebeurde, gaat hij tot eene volgende lading over. Bij het neêrdalen van den tweeden kogel, door middel van den laadstok, wordt het achtergebleven stuk lood, zoo dit al naar voren verplaatst was, weder naar de kamer teruggevoerd en ondergaat bij het telkens aanzetten, de drukkingen van een volgend laden, maar belet een volgend projectiel in de kamer te dringen. Wel is waar kan de kogel, alsnu onmogelijk onmiddellijk op de lading aansluiten, doch het afgaan van het schot wordt in niets verhinderd en de kogel kan het doel treffen. Bespeurt de schutter bij het eerste schot, door het missen van het doel bijvoorbeeld, dat er iets hapert; hij gevoelt zich na een tweede raakschot welligt geheel en al gerust gesteld. Heeft de schutter opgemerkt, dat de laadstok verder dan gewoonlijk uit den loop steekt, dan zou het tweede schot als proef na die opmerking aan het zuiver zijn van den loop hebben kunnen doen twijfelen, hetgeen het afgaan van het schot in geenen deele, maar wèl het aanzetten bemoeijelijken kon.

Wij nemen aan, dat er op deze wijze eenige schoten na elkander met goed gevolg zijn gedaan, alsdan zou er minder aandacht gevestigd worden op het al of niet uitsteken van den laadstok. Hoezeer nu het achtergebleven stuk lood het laden en afvuren van eenige volgende schoten niet verhinderd heeft, zoo moet dit echter na een zeker aantal schoten wel degelijk van invloed zijn. Immers het nagebleven stuk lood zal allengs meer en meer te zamen gedrukt worden, en ten slotte slechts eene kleine opening overlaten, waardoor maar eenige weinige korrels buskruid tot de kamer zullen

Digitized by Google

kunnen doordringen. Door de opening kan de vuurleiding blijven plaats hebben, zoolang er nog korrels doorrollen.

Doch nu kan op nieuw een tweede stuk lood achterblijven. De volle lading blijft dan bijna boven op het eerste stuk lood liggen; de opening door dit laatste verrigt hetzelfde wat het kanaal in de staartschroef deed; bij het aanzetten wordt de lading in de holte des kogels gedreven, de looddeelen vatten zeer sterk ineen, een gedeelte gas werkt in eene rigting loodregt op die der aslijn, en niet op het ondervlak des cilinders, en bijkomende gallen doen de tweede scheuring ontstaan.

Het is alzoo in de werkdadigheid gebleken, dat men in dezen toestand het schietwapen nog kon aanwenden, daar de schutter eerst bij voortgezet schieten door het zeer ver uitsteken van den laadstok ontwaart, dat er in den loop iets ontstaan is.

Ten einde dergelijke verschijnselen voor te komen, werd er aan den laadstok een merk aangebragt, zoodanig, dat wanneer dit teeken gelijk gebragt was met den loop, de schutter verzekerd was, dat de kogel op de lading rustte waarmede de kamer gevuld was; daarbij werd nog in acht genomen, den kogel meer aan te drijven dan aan te zetten, en bijaldien het neêrdalen van den kogel al moeijelijk werd, dan werden de drukken hoe langer hoe zachter aangebragt, door het minder of meer opligten van den laadstok.

Door dit in acht te nemen, zijn er uit dezelfde bus met dezelfde soort van kogels, verscheidene schoten achtereen gedaan, zonder dat er in den loop lood achterbleef.

Dit in uw geacht Tijdschrift opgenomen te zien, zal welligt, als het van eenig belang beschouwd kan worden, de aandacht opwekken van hen, die insgelijks met schietwapens omgaan, en anderen uitlokken om iets mede te deelen, wat tot nut der militaire wetenschap kan strekken.

Nijmegen den 6. October 1858.

HALFMOUW,

1e *Luit.* 1e *Reg. Inf.*

De Redactie is te zeer doordrongen van het belang der zaak, om niet volgaarne alle mededeelingen gretig op te nemen, die eenig meerder licht kunnen verspreiden omtrent de uitwerking van getrokken loopen. Als zoodanig heeft zij dan ook aan het bovenstaande eene plaats ingeruimd.

Het is eene bekende zaak dat, wanneer er geene behoorlijke verhouding bestaat tusschen de helling, het aantal en den vorm der trekken, de lading,

Digitized by Google

het gewigt van den kogel enz., de projectielen afscheuren en over de trekken springen zonder die te volgen. Hiervan leveren de medegedeelde bijzonderheden op nieuw een sprekend bewijs; terwijl de daarbij plaats gehad hebbende omstandigheden inderdaad opmerkelijk zijn.

Opdat uit een en ander echter werkelijk nuttige wenken zouden kunnen afgeleid worden omtrent de wijze waarop eene bus *niet* moet ingerigt of gebruikt worden, zoude het vooral noodig zijn geweest, dat daarbij ware opgegeven, hoeveel lading en welke buskruidsoort bij de bus gebruikt waren; welke helling en gedaante de trekken hadden, of het al of niet te niet loopende trekken waren; het kaliber, kogelgewigt enz., voor alle welke gegevens de Redactie zich houdt aanbevolen. Daar de bus onder de noodige voorzorgen bruikbaar schijnt geweest te zijn, komt zij ons voor nagenoeg op de grensscheiding tusschen eene al, en eene niet bruikbare inrigting te staan, en als zoodanig kan dus de naauwkeurige opgave omtrent alle bovenbedoelde gegevens haar nuttige zijde hebben. Ook de lengte van den loop, het gewigt en de inrigting van den laadstok en de wijze van aanzetten, zou de Redactie gaarne van den ijverigen schrijver ontvangen.

De Redactie

VERSCHEIDENHEDEN.

In Stokholm is in den loop van dezen zomer een genootschap voor beoefenaars der krijgswetenschap opgerigt, welks statuten hoofdzakelijk op het volgende neêrkomen:

Het doel van het genootschap is: door voordragten over de krijgswetenschappen en de daarmede in verband staande takken van andere wetenschappen, en door het verschaffen van gelegenheid tot het lezen van militaire tijdschriften enz., tot eene gedachtenwisseling in deze rigting te geraken en vermeerdering van kennis en liefde tot de militaire wetenschap, zoowel in het theoretische als in het praktische onder de officieren te verbreiden. Alle Zweedsche officieren, zoowel als burgers, die zich bijzonder voor het militaire wezen interesseeren, kunnen lid van het genootschap worden, tegen eene jaarlijksche contributie van 5 Rijksdaalders. Officieren, die toevallig in de hoofdstad zijn, kunnen ook zonder die contributie de vergaderingen bijwonen. Het genootschap kiest jaarlijks zes berigtgevers, die maandelijks

Digitized by Google

eenmaal berigten mededeelen over de belangrijkste artikels, die in de militaire tijdschriften van het buitenland voorkomen, en wel mondeling of schriftelijk in meer of minder korte uittreksels. De vergaderingen van het genootschap hebben plaats in Januarij, Februarij, Maart, April, September, October en November, op den tweeden en vierden Zaturdag; in December alleen op den tweeden Zaturdag, en worden in de zaal der Koninklijke Akademie der krijgswetenschappen gehouden, waarbij de onderstaande volgorde in acht genomen wordt:

1. Mededeeling van belangrijke artikels uit de militaire tijdschriften in het buitenland, om daardoor met de algemeene ontwikkeling van het krijgswezen op dezelfde hoogte te blijven.

2. Voordragten over het krijgswezen en alle daarmede in betrekking staande onderwerpen, zooals bijv. het onderhoud der troepen, gezondheidsmaatregelen enz., waardoor de leden bekend gemaakt worden, deels met de in het vaderland gedane ontdekkingen, werkzaamheden enz. in militairen zin, deels met de ontwikkeling van eenig gedeelte der krijgswetenschap in het algemeen.

3. Gedachtenwisseling over militaire onderwerpen, onder de leiding van den president. Zij loopt in de eerste plaats achtereenvolgens over punten, welke op eene daarvoor ingerigte lijst, acht dagen voor de vergadering aan de leden worden medegedeeld.

Die mededeelingen of voordragten, welke aan de leden bijzonder belangrijk voorkomen, worden òf in het tijdschrift der Koninklijke Akademie van krijgswetenschappen geplaatst, òf op kosten van het Genootschap gedrukt, in welk geval ieder medelid een exemplaar ontvangt.

De chef van de Fransche geneeskundige dienst in de Krim, Dr. Scrive, heeft een medicinisch-chirurgisch berigt over den veldtogt in het Oosten uitgegeven Daaruit blijkt, dat het Fransche leger in die campagne van 20 maanden het ontzaggelijke aantal van 193,404 man in de ziekezalen van de Krim gezonden heeft, en dat daarvan 28,404 stierven; dat verder 114,668 zieken achtereenvolgens uit de Krim naar de hospitalen van Konstantinopel gezonden werden, en dat daar eveneens 27,825 overleden. Wanneer men bij deze verliezen die manschappen optelt, welke in Gallipoli en Varna gestorven en voor Sebastopol gebleven zijn, verkrijgt men voor de langzamerhand tot over de 300,000 man opgeklommen sterkte van de Fransche armee een getal van 69,229 dooden, en hare gelederen waren dus gedund in eene verhouding van 1 op 4⅓. Daarentegen klom volgens

Digitized by Google

opgave van de *Morning Chronicle* het verlies der achtereenvolgens in het veld gezondene 82,901 Engelsche soldaten slechts tot 18,927 man, dus in eene verhouding als van 1 tot $4\frac{3}{7}$. De ziekten, welke die offers vorderden, waren de cholera, de typhus, eene geheimzinnige ziekte, welke de geneesheeren de loopgraven-ziekte (*mal de tranchée*) noemden, scheurbuik, diarrhee, koorts, bevroren ledematen, wonden. De inneming van den Malakoff op den 8sten September alleen, bragt 3400 gewonden in de Fransche ziekenzalen, waaronder 400 Russische officieren en soldaten. Niet voor den avond van den 10^{den}, hadden zoovelen, in weerwil van den voorbeeldeloozen ijver van het geneeskundig personeel, de weldaad van een eerste verband kunnen deelachtig worden, en van 350 noodzakelijke zware operatiën waren er 350 van de allerdringendste gedaan. Het aantal der achtereenvolgens in den veldtogt gebruikte Fransche officieren van gezondheid, klom tot 550; zij hebben 400,000 verbanden gelegd, en 392,000 pond pluksel en zwachtels daartoe gebruikt.

In den loop van dezen zomer zijn te Chatham vergelijkende proeven genomen om de meerdere of mindere waarde als *arme de justesse* van het Lancaster- en het Enfield-geweer te bepalen, volgens welke aan het eerstgenoemde een beslissend overwigt moet worden toegekend. De gebruikte vuurwapens waren de zoogenaamde *Lancaster elleptical bored musket*, dezelfde, die bij de genietroepen van het Koninklijk Leger en van de O. I. Compagnie gebruikt wordt, en de gewone *Enfield-rifle*, in gebruik bij de linietroepen en bij de schietschool te Hythe. De proeven werden genomen door verscheidene *non-commissioned* officieren van de depôts der regimenten van de O. I. Compagnie, die ieder een geregelden cursus in de theorie en de praktijk van het schieten doorloopen hadden. De proeven begonnen op 350 yards en werden voortgezet tot op 600. Het schieten wordt in het rapport als bijzonder juist geroemd: de uitslag, als boven gezegd, zeer in het voordeel der Lancaster-bus. Met dit wapen was gemiddeld 17 punten van de 20 geschoten, terwijl de schoten met het Enfield-geweer er slechts 13,88 opgeleverd hadden.

Digitized by Google

PROEVEN EENER THEORETISCHE BEPALING VAN HET AANTAL VUURMONDEN DAT IN EENE KUSTBATTERIJ WORDT VEREISCHT.

(2de Bijvoegsel.)

(*Met eene Afbeelding.*)

De allereerste volzin van het eerste gedeelte dezer proeve is nagenoeg als volgt :

» De havens welke gewigtig genoeg zijn, om te kunnen verwachten dat zij in oorlogstijd met schepen geattaqueerd zullen worden, zijn of worden met batterijen versterkt, welke de vijand noodzakelijk tot zwijgen zal moeten brengen wil hij zijn doel bereiken."

Maar batterijen, die tot zwijgen gebragt moeten worden om eenig doel te kunnen bereiken, moeten de bereiking van dit doel kunnen verhinderen, zoolang zij in goeden staat zijn, en ik heb dus in den aangehaalden volzin bepaaldelijk te kennen gegeven, dat die batterijen, naar mijne meening, zóó gebouwd en bewapend *kunnen* zijn, dat zij elke onmiddellijk op de haven gemunte vijandelijkheid *kunnen* verijdelen.

Dat die batterijen zóó welgelegen kunnen zijn, dat elk schip van het vermoedelijk te wachten eskader beschoten kan worden, wanneer het eenmaal onder bereik van het kanon is, en, dat zij zóó wel bewapend kunnen wezen, dat dit beschieten telkens met eenige kanons te gelijk kan gebeuren, zal zeker niemand betwisten, en men zal dus ook toestemmen, dat, ingeval dit beschieten overal gebeurt met zooveel kanons te gelijk als noodig zijn *om* diezelfde schepen zelfs dan nog met gelijke kansen te bevechten, wanneer zij, op den voor hen meest gunstigen afstand liggende, al hunne krachten inspannen om die kanons te demonteren, dat dan die schepen, ingeval zij, op andere, dus minder gunstige afstanden liggende, zich uitsluitend bemoeijen met de haven te bombarderen en dus als het ware niet terugschieten, dat ze dan, — zeg ik, — hoogst waarschijnlijk reeds op zelfsbe-

Digitized by Google

houd bedacht zullen moeten zijn, eer zij nog hun doel hebben kunnen bereiken.

Wanneer dus de schepen geen andere bedoelingen konden hebben dan de haven te bombarderen, zoude eene opzettelijke verdediging van de stelling, dat kustbatterijen deze bedoelingen kunnen verijdelen zoolang zij in goeden staat zijn, tamelijk overtollig wezen; maar zij kunnen ook de vermeestering van de haven beöogen, en om met dezelfde bewapening ook de bereiking van dat doel te kunnen verhinderen, heb ik verondersteld, dat de magistraal der batterijen volgens zekere regelen is geconstrueerd, welke ik nog moet openbaren, om de algemeenheid van mijne stelling: dat de vijand noodzakelijk de batterijen tot zwijgen moet brengen wil hij zijn doel bereiken, zoo mogelijk te regtvaardigen.

Dat de mond van elke bedreigde haven bij tijds zóódanig versperd, en de haven zelve met blokschepen en omliggende batterijen zóódanig versterkt kan zijn, dat geen schip binnen de haven zal kunnen varen, zoolang die hindernissen niet uit den weg geruimd zijn, en dat die opruiming niet zal kunnen gelukken, zoolang het vuur van de vlottende en andere batterijen in en om de haven niet aanmerkelijk verzwakt is, zal, geloof ik, naauwelijks eenig betoog behoeven; want zeker betwijfelt niemand, dat men tegenwoordig weet wat een schip doen en verdragen kan, en dat men dus eene haven ook zeer wel zóó zal kunnen versperren en versterken, dat zij niet door eenvoudige aanzeiling geopend zal kunnen worden, en zoo dit al eens gelukte, dat dan toch het binnenvaren, zoolang het havenvuur nog in zijn volle kracht is, eene roekelooze daad zoude wezen, voor welke het schip of de schepen hoogst waarschijnlijk zwaar zouden moeten boeten.

Om de hindernissen dus zonder overgroot gevaar uit den weg te kunnen ruimen en vervolgens in de haven te kunnen verblijven tot het scheepsvuur allen verderen tegenstand onmogelijk zal hebben gemaakt, zullen de schepen eerst het havenvuur aanmerkelijk moeten verzwakken, en daartoe zullen zij niet enkel vóór, maar zelfs digt vóór de haven moeten liggen, om de vlottende en andere batterijen goed te kunnen zien en dus zeker te kunnen treffen. Indien echter de schepen reeds vooraf, dus onder het naderen, maar vooral zoolang zij voor de haven liggen, zóó hevig van de haven- en kustbatterijen beschoten worden, dat zij reeds veel geleden hebben eer nog het eigenlijke gevecht is begonnen, en ze een gevecht tegen de vereenigde kust- en havenbatterijen onmogelijk lang kunnen volhouden, dan zal elke regtstreeksche aanval op de haven zeker mislukken, zoolang de batterijen, welke de voor de haven liggende schepen kunnen beschieten, niet tot zwijgen zijn gebragt. Is echter het eskader vrij sterk, dan zullen daartoe niet alle

Digitized by Google

schepen behoeven mede te werken, tenzij er nog andere batterijen zijn, die, al kunnen zij dan ook niet digt langs de haven schieten, toch elkander en vooral de aangevallen batterijen krachtig kunnen ondersteunen; want dan zal de vijand noodzakelijk ook die batterijen moeten attaqueren, en is de bewapening geëvenredigd aan de sterkte van het eskader, dan zal hij wel degelijk al zijne schepen in gevecht moeten brengen en dus de kans moeten wagen, of de schepen al of niet de batterijen tot zwijgen zullen brengen, en of zij, zoo dit al gelukt, daarna nog tot verdere ondernemingen bekwaam zullen zijn. Maar dan ook zal van de kustbatterijen gezegd kunnen worden, dat zij de regtstreeksche aanvallen op de haven kunnen verijdelen en waarschijnlijk het behoud van de haven voldoende verzekeren

Een goed stelsel van kustbatterijen bij eene haven behoort alzoo aan de volgende algemeene vereischten te voldoen:

1°. Het moet voldoende bewapend zijn om het vermoedelijk te verwachten eskader, in een gevecht tusschen de kustbatterijen en de schepen, met gelijke kansen te kunnen bestrijden;

2°. Van vele batterijen moet reeds op de naderende schepen geschoten kunnen worden, en wanneer de schepen digt voor de haven zijn gekomen, moeten deze, behalve van de havenbatterijen, nog van zóóveel kustbatterijen beschoten kunnen worden dat zij onmogelijk lang daar kunnen verblijven;

en 3°. Elk gedeelte van het geheele stelsel moet door andere gedeelten zoo goed ondersteund kunnen worden, dat de vijand nimmer een gedeelte zal kunnen, maar altijd het geheele stelsel te gelijk zal moeten attaqueren.

Om dus bij eene bepaalde haven een goed stelsel van kustbatterijen te bouwen, moet allereerst, op de door mij voorgestelde of op eene als beter erkende wijze, het getal vuurmonden worden berekend, dat, bepaaldelijk in een gevecht tusschen de batterijen en de schepen, voldoende kan geacht worden om de verwachte schepen met gelijke kansen te bestrijden.

Is gevonden dat er N vuurmonden worden vereischt en kunnen, op den voor de schepen meest gunstigen afstand, A schepen behoorlijk in linie liggen, dan zal elk schip in die linie gemiddeld met $\frac{N}{A}$. kanons beschoten kunnen worden, en noemen wij elke verzameling van $\frac{N}{A}$. vuurmonden, welke bestemd is om een bepaald schip te bestrijden, *eene batterij*, dan zal het stelsel moeten bestaan uit A batterijen van $\frac{N}{A}$. vuurmonden, en die batterijen

Digitized by Google

zullen, indien de kanons vier aan vier tusschen 4 el dikke traversen en 8 el van elkander worden geplaatst, elk eene lengte van $9\frac{N}{A}$. el moeten hebben.

Is het schootsveld der kanons, wanneer deze op de aangenomen wijze in batterij zijn gebragt, gelijk α°, dan zal, indien *ab* Fig. 1 eene $9\frac{N}{A}$. el lange vuurlijn van eene batterij voorstelt, en hoek $cab = dba = 90^{\circ} + \frac{1}{2}\alpha$ is, de ruimte *cabd* het schootsveld van die batterij wezen. Moet eenig voorwerp, dat zich in den kring *pq* kan bewegen, ten allen tijde van die batterij beschoten kunnen worden, dan moet deze kring natuurlijk geheel binnen het schootsveld van deze batterij liggen; maar gesteld dat het schootsveld om een der punten *a* of *b* gedraaid kan worden tot *ac* den kring in *p*, of *bd* den kring in *q* aanraakt, dan zal *pq* nog altijd binnen het schootsveld zijn, maar dit schootsveld zal dan, indien namentlijk het draaipunt onverplaatsbaar is, in het eerste geval zooveel mogelijk naar de regter, in het tweede zooveel mogelijk naar de linker zijde toegekeerd zijn.

Wanneer in Fig. 2 *B* de haven en *AA'* de kust voorstelt, zal men zich gemakkelijk kunnen overtuigen dat de havenmond al vrij wijd moet wezen, om er nabij met vier schepen zóó voor te kunnen liggen, dat deze aanhoudend alle in de haven kunnen schieten. Want al lagen die schepen slechts ééne scheepslengte van elkander, dan zouden zij toch nog eene 420 el lange linie vormen, en al lag het eene schip boven het anker van het andere, dan zou die linie zich tusschen elke eb en vloed toch nog 180 el verplaatsen. Laten wij eens aannemen dat de stroom met de eb links loopt en dat de schepen, ofschoon zij slechts 120 el ruimte noodig zouden hebben om te kunnen zwaaijen, eene kabellengte van de haven verwijderd blijven, om beter naar binnen te kunnen schieten; dan zullen zij zoolang er eb gaat, de linie vormen welke met niet geharseerde- en met vloed, de linie welke met geharseerde schepen is aangeduid. Het is dus duidelijk te zien, dat er reeds van de vier schepen genoegzaam altijd één schip 300 el zijwaarts van het midden van den mond zoude liggen, derhalve ook dat een vijfde schip bezwaarlijk anders dan uit zijn jaagpoorten en zeker nooit anders dan vóóraan in de haven zou kunnen schieten, en alzoo veel te weinig zou kunnen uitwerken, om te kunnen verwachten, dat de vijand het daarvoor op zoo korten afstand aan het vuur, al ware het ook maar aan het vuur van eene enkele batterij, zoude willen blootstellen.

Elke onmiddellijke attaque op eene haven, of beter gezegd, elke regtstreeksche attaque op havens zooals wij die hebben, zal dus bijna zeker

Digitized by Google

nooit met meer dan vier schepen te gelijk ondernomen worden, en die schepen zullen reeds aanmerkelijk beschadigd kunnen zijn, eer zij het gevecht met de havenbatterijen kunnen aanvangen, indien de schootsvelden van alle batterijen, welke het vaarwater *BC* binnen den afstand van 1500 el zouden kunnen beschieten, zooveel mogelijk naar de haven toegekeerd zijn. Ik zeg binnen den afstand van 1500 el, omdat de trefkans op grootere afstanden toch onbeduidend en dus het omdraaijen der schootsvelden, ten einde op de naderende schepen te kunnen schieten, in die gevallen genoegzaam onverschillig is.

Liggen de schepen eenmaal voor de haven, dan zullen zij genoegzaam zeker tot wijken gedwongen kunnen worden, indien zij, behalve van de havenbatterijen, ook nog van vier kustbatterijen beschoten kunnen worden, want dan zullen de reeds beschadigde schepen, welke door de vier batterijen alleen, minstens reeds met gelijke kansen bestreden konden worden, zeker tegen overmagt moeten strijden en dus eindelijk moeten wijken, doch het spreekt van zelf, dat dit wijken des te spoediger zal gebeuren, naarmate er meer kustbatterijen zullen zijn van welke die schepen beschoten kunnen worden.

Zijn de schepen eenmaal geweken en inmiddels zoo deerlijk gehavend geworden, dat de vijand geen vier andere schepen wil blootstellen aan het gevaar om een dergelijk lot te ondergaan, dan zal hij nu de batterijen attaqueren; maar omdat de schootsvelden van vele batterijen zooveel mogelijk naar de haven toegekeerd zijn, zal hij zich daarbij niet kunnen bepalen tot een aanval op de batterijen, welke de vier schepen tot wijken hebben gedwongen, want dan zouden de aangevallen batterijen door die welke op de naderende schepen konden vuren, krachtig ondersteund worden. Hij zal dus genoodzaakt wezen ook deze batterijen — en, omdat die weder door de nog overige ondersteund kunnen worden — om ze alle te attaqueren.

Een stelsel van A batterijen met $\frac{N}{A}$ vuurmonden per batterij, zal derhalve aan de vroeger opgenoemde vereischten voldoen:

1°. Wanneer aan elke zijde van de haven zoovéél mogelijk, doch minstens twee batterijen zijn, van welke de schepen die de haven regtstreeks attaqueren onophoudelijk beschoten kunnen worden, en dat men minstens van eene dier batterijen zeer digt langs de haven kunne schieten, ten einde het schip of de schepen welke de hindernissen in den havenmond uit den weg zouden willen ruimen, tot op $^1/_2$ scheepslengte van de haven te kunnen vervolgen.

2°. Wanneer van de overige batterijen, alle, die het vaarwater *BC* binnen

Digitized by Google

den afstand van 1500 el zouden kunnen beschieten, zoo ver mogelijk naar de havenzijde toegekeerd zijn.

Ik veronderstel, vooreerst althans, dat de kust regt, en het water tot tegen den wal diep, — dus dat de gesteltenis van de zee aan weêrszijde van de haven volmaakt gelijk is, en dewijl in dat geval de verdedigingswerken aan weêrszijde van de haven toch volmaakt symetriek moeten wezen, heb ik in de Figuren 2, 3 en 4 telkens enkel de linker zijde van de haven voorgesteld.

Wanneer, zie Fig. 2, van de haven af, $^1/_2 A$ malen de lengte van eene batterij langs de kust wordt uitgezet, en uit a met een straal van 3 kabellengten de boog AG wordt getrokken, dan moet deze boog met den overeenkomstigen boog aan de andere zijde van de haven, door middel van een raaklijk vereenigd worden, om de linie te verkrijgen waarop de schepen van 200 tot 200 el hunne ankers zullen laten vallen; dus zal AGH de helft van deze linie zijn.

Een schip dat voor anker ligt, kan door natuurlijke oorzaken gedwongen of om andere redenen genoodzaakt worden, zóóveel touw te steken dat het eene geheele kabellengte van zijn anker verwijderd is, en het zal in allen geval, wanneer het tijdens de eb aan deze zijde van zijn anker ligt, gedurende den vloed aan gene zijde van hetzelve liggen. Het zal dus binnen een kring van 1 kabellengte + 1 scheeplengte of 260 el straal, rondom zijn anker, nu eens hier dan eens daar kunnen liggen.

De schepen welke het digtst bij den wal post vatten, zullen daarom hunne ankers niet digter bij dan op 260 el van den wal laten vallen; en om eenig schip in elk oogenblik van eene bepaalde batterij te kunnen beschieten, zal de kring, waarbinnen dat schip zich kan bewegen, noodzakelijk geheel in het schootsveld dier batterij moeten liggen.

Wordt dus op AGH $AS_1 = 260$ el, $S_1S_2 = S_2S_3$ enz. $= 200$ el uitgezet en worden uit S_1, S_2, enz. cirkels beschreven van 260 el straal, dan zal de 1e cirkel in het schootsveld van de 1e batterij, de 2e in dat van de 2e batterij enz. moeten liggen.

Wordt nu uit a een raaklijn aan den 1en uit b één aan den 2en cirkel enz. getrokken, dan zullen de hoeken welke die raaklijnen respectivelijk met ab, bc enz. maken, achtervolgens al kleiner en kleiner worden. Al waren dus de eerste hoeken ook veel grooter dan $90° + {}^1/_2\alpha$, dan wordt toch verder op het verschil kleiner en kleiner, en eindelijk zelfs nul of negatief. Gesteld dat de hoek welke de uit e getrokken raaklijn met ef maakt, gelijk of genoegzaam gelijk $90° + {}^1/_2\alpha$, is, dan zal ef de vuurlijn van eene der batterijen kunnen zijn, en dan zullen, van deze lijn uitgaande, de overige vuurlijnen achtervolgens op deze wijze geconstrueerd kunnen worden.

Digitized by Google

Veronderstellende dat het schootsveld *cabd* Fig. 1 kan opgenomen worden, dan legge men hetzelve met het punt *b* op het punt *e* van Fig. 2, en met *ac* rakelings tegen den cirkel om S_5, dan zal *ab* Fig. 1 de plaats aanwijzen waar de vuurlijn *d'e* moet zijn; vervolgens legge men Fig 1 met *b* op *d'* en *ac* tegen den cirkel om S_4, dan wijst *ab* de plaats van *c'd'* aan enz; op die wijs tot aan de 2e batterij gekomen zijnde, legge men wel weder Fig. 1 met *b* op *c'* enz., maar wanneer nu de regter grenslijn *bd* van het schootsveld, het vaarwater *BC* op te grooten afstand snijdt, dan draaije men Fig. 1 om het punt *c'* terug, tot dat *ac* de cirkel om S_1 raakt. Aan de andere zijde van *ef* legge men Fig. 1 niet met *b*, maar met *a* op het punt *f*, doch overigens *ac* weder tegen den cirkel om S_6, dan zal *fg'* bepaald zijn; daarna legge men Fig. 1 met *a* op *g'* en *ac* tegen S_7 enz. Naar gelang men, op deze wijze voortgaande, digter bij de haven komt, zal *bd* Fig. 1 digter en digter bij den mond vallen, doch het zou gevaarlijk voor de havenhoofden kunnen zijn, dat eene batterij de schepen nog verder dan op $^1/_2$ scheepslengte van die hoofden zou kunnen vervolgen. Is dus $Bq = {}^1/_2$ scheepslengte en valt *bd* Fig. 1 tusschen *B* en *q*, dan draaije men het schootsveld terug tot *bd* Fig. 1 op *q* valt.

Is de verhouding tusschen *A* en α zoodanig, dat de laatste of $^1/_2$ A^{de} batterij juist de eerste is welke in de rigting van *q* zal kunnen vuren, dan zal het getal batterijen juist voldoende wezen om, met kanons welke een schootsveld van α° hebben, een stelsel van kustbatterijen te kunnen vormen dat aan alle vereischten voldoet. Met minder batterijen zou α grooter moeten wezen, met meer zou ze kleiner kunnen zijn.

In het 2e Stuk heb ik aangetoond, dat de inrigting van onze walaffuiten met ramen, indien zij volgens de voorschriften worden gebruikt en geplaatst, zoodanig is, dat het schootsveld der kanons van 80—36 ℔ slechts 48°, maar van de 24 ponders 78° is, doch ik heb ook bewezen, dat het voor alle kalibers 78° kan zijn, wanneer de affuiten niet met hunne groote, maar met hunne kleine raden op de ramen worden geplaatst; voorts nog dat het 96° kan worden, wanneer men bovendien de borstwering aan weêrszijde van het stuk iets verdikt, en eindelijk, dat het schootsveld 136° zal zijn, indien de ramen op de aldaar beschrevene wijze worden veranderd en het binnentalud volgens het, zelfs door vreemdelingen, geprezen denkbeeld van den Kolonel-Ingenieur Merkes van Gendt wordt ingerigt.

Volgens het beknopt overzigt der proeven welke in het vorige jaar hebben plaats gehad, werd te Vlissingen voor 80—36 ℔ een schootsveld van 74° verkregen, door het spilkussen iets verder dan volgens het voorschrift van de borstwering te leggen, en te Helder werd het kussen zóóveel verder van de

Digitized by Google

borstwering gelegd, dat het kanon een hoek van 160° kon doorloopen. Volgens het verslag van de Heldersche proeven, kwam de monding van het kanon nog eenigzins over de kruin van de borstwering, doch zeker nooit anders dan wanneer het stuk regt voor de borstwering stond.

Tegen de Vlissingsche wijze van plaatsen heb ik niets anders in te brengen, dan dat het schootsveld nog vier graden grooter kan zijn; doch de Heldersche is in belangrijke batterijen onbruikbaar, want om volgens de bedoeling 80° zijwaarts te kunnen rigten en vuren, moeten de kanons minstens 12 el van elkander staan.

Onze walaffuiten met ramen zijn derhalve zóó ingerigt, dat α naar verkiezing 74°, 78° of 96° kan zijn (want het gemis van riggels aan de zijraambalken is geen onoverkomelijk bezwaar, daar des noods een paar aaneengespijkerde heele of halve beddingplanken, tijdelijk zeer wel voor riggels kunnen dienen), en dat met eenige verandering aan de ramen $\alpha = 136°$ kan worden.

De Figuren 2, 3 en 4 stellen elk de halve magistraal voor van een stelsel van 14 batterijen, elk van 8 stukken, op $\frac{1}{100}$ der ware grootte, maar α is in Fig. 2 74°, in Fig. 3 96° en in Fig. 4 136°.

Uit Fig. 2 blijkt dat de regter grenslijn van het schootsveld van de 6° batterij nog niet door q' gaat, maar die van het schootsveld der 7° batterij wel door q, zoodat er, in geval $\alpha = 74°$ is, minstens 14 batterijen moeten zijn, om een goed stelsel van kustbatterijen te kunnen vormen, namentlijk wanneer de kust regt en het water tot voor den wal diep is; want waar dit niet zoo is, daar zullen mogelijk op de plaatsen waar hier het 1° en 2°, misschien zelfs het 3° schip verondersteld wordt te zijn, of aan de eene of aan de andere, of mogelijk aan beide zijde geen schepen kunnen liggen, en dan behoeven natuurlijk de batterijen 1, 2 of 3 ook niet gebouwd te worden. Op die wijs zou dus het getal batterijen zelfs voor $\alpha = 74°$ minder dan 14 kunnen zijn; doch met een regte kust en diep water nooit.

In Fig. 3 loopt de regter grenslijn van het schootsveld der 5° batterij niet door q'', maar die van de 6° batterij wel door q', en in Fig. 4 die van de 2° batterij niet door q'', maar van de 3° batterij wel door q', zoodat die stelsels, zelfs met een regte kust en diep water voor den wal, het eerste met 12, het laatste met 6 batterijen gevormd kunnen worden.

De inrigting onzer affuiten is derhalve zoo gunstig, dat wij, daar de vereischte veranderingen aan de ramen weinig beteekenen, bij al onze havens een goed stelsel van kustbatterijen kunnen hebben, zonder dat het noodig zal wezen, het gebrekkige der affuiten door eene vermeerdering van geschut te vergoeden.

Digitized by Google

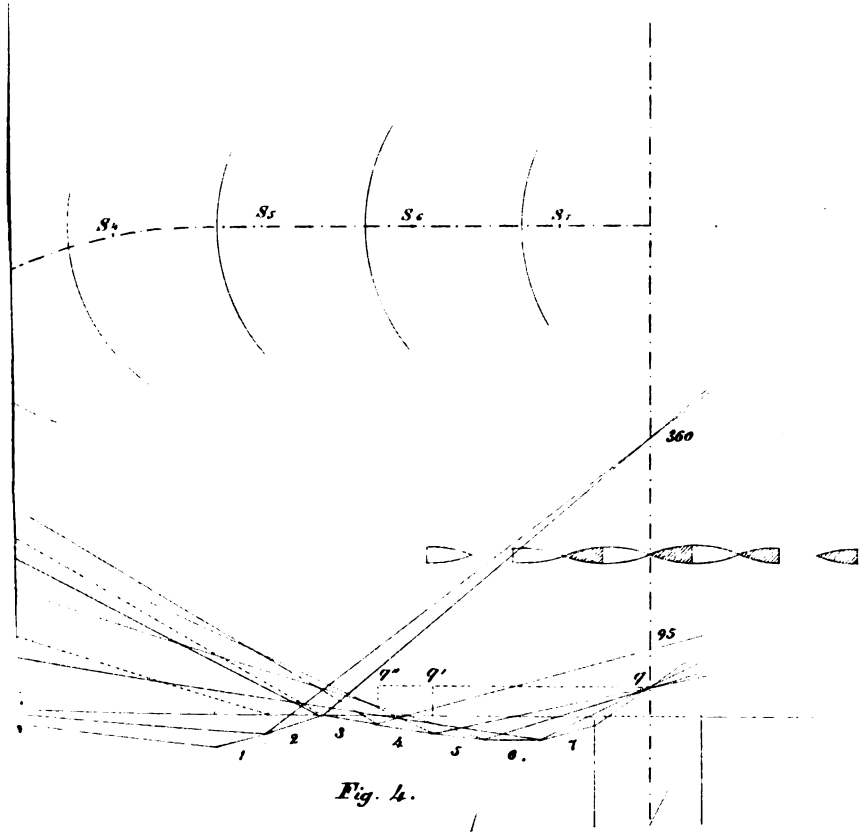

Fig. 4.

Digitized by Google

Digitized by Google

Uit Fig. 2 blijkt verder dat van de 3e batterij op de naderende schepen gevuurd kan worden, tot deze op 1200 el,- van de 4e batterij, tot zij op 600 el,- van de 5e batterij, tot zij op 330 el,- en van de 6e batterij, tot zij op 140 el van de haven zullen zijn, terwijl van de 7e batterij, zooals gezegd is, in de rigting van q geschoten kan worden.

In de veronderstelling dat de schepen met een 8 mijls vaart opkomen, en dus 750 el vorderen in het tijdsverloop tusschen twee algemeene losbrandingen in dezelfde batterij, kunnen wij voor zeker houden, dat gedaan zullen worden van de linker en regter zijde, dus:

van de 2 batterijen N°. 3, op 1200 el, te zamen 16 schoten.
» » » » » 4, » 1350 » » 16 » en op 600 el n. eens 16.
» » » » » 5, » 1080 » » 16 » » 330 » 16.
» » » » » 6-7 » 1600 » » 32 » » 850 el weder en op 140 pas nog eens.

Om de waarde dezer schoten te bepalen, heb ik mij bediend van het volgende tafeltje, dat volgens de reeds meer aangehaalde formule voor de trefkans, $\frac{2.h}{s^2}.\frac{l}{s^2}$. berekend is, door h voor den *Romp met het voornaamste Tuig* gelijk 30 el, voor den *Romp* alleen gelijk 6 el te stellen en l telkens gelijk te nemen aan de breedte van het oppervlak, dat een A el van de haven verwijderd schip uit een B el van de haven verwijderd punt van de kust gezien, vertoont:

Trefkans op groote schepen.

A =	500		600		700		900		1100		1300		1500		1600	
B =	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.
100	1	1	1	1	1	0,96	1	0,58	0,70	0,28	0,48	0,14	0,35	0,07	0,26	0,05
200	1	1	1	1	1	0,90	1	0,56	0,85	0,32	0,58	0,16	0,42	0,09	0,33	0,07
300	1	1	1	1	1	0,80	1	0,53	0,96	0,36	0,68	0,18	0,47	0,10	0,37	0,07
400	1	1	1	0,92	1	0,74	1	0,50	1	0,36	0,71	0,19	0,51	0,10	0,39	0,08
500	1	0,98	1	0,79	1	0,65	1	0,45	1	0,33	0,75	0,19	0,64	0,13	0,40	0,08
600	1	0,79	1	0,66	1	0,57	1	0,40	1	0,31	0,77	0,18	0,53	0,11	0,40	0,08

Digitized by Google

Aannemende dat op afstanden van 1200 en meer ellen, gloeijende kogels en overigens granaten worden geschoten, dan zullen, volgens het bovenstaande tafeltje, van de eerste schoten der batterijen 3, 4, 6 en 7, treffen 35 kogels en 9 daarvan in de rompen der schepen; van de overige schoten zullen treffen 110 granaten en 94 daarvan in de rompen.

Liggen de schepen eenmaal voor den havenmond, dan zullen zij van de havenbatterijen aanhoudend — van de batterijen 5, 4 en 3 links gedurende de eb — en van 5, 4 en 3 regts tijdens den vloed beschoten worden, en mogt de vijand vooraf beproeven om de hindernissen door aanzeiling te vernielen, dan kunnen de daartoe afgezonden schepen van de batterijen 7, tot op $^1/_2$ scheepslengte van de havenhoofden vervolgd worden.

Indien de vijand buiten bereik van het havenvuur enkel de batterijen 6 en 7 mogt willen attaqueren, dan zullen die batterijen door 3, 4 en 5, dus door 6 andere kustbatterijen ondersteund worden. Attaqueert hij ook deze, doch 1 en 2 niet, dan kunnen die weder de batterijen 3 en 4 ondersteunen.

Uit Fig. 5, waar $\alpha = 96°$ is, blijkt, dat van de batterijen 1, op de naderende schepen geschoten kan worden, wanneer deze nog 1600 el van de haven verwijderd zijn, van de batterijen 2, zoolang tot dat zij nog 830 el van de haven zullen wezen, van de batterijen 3, tot zij op 470,- van batterij 4, tot zij op 270,- van batterij 5, tot zij op 140,- en van de batterijen 6 en 7, tot zij op $^1/_2$ scheepslengte of 30 el van de havenhoofden genaderd zullen zijn.

Gevolgelijk zullen, altijd weder in de veronderstelling, dat de schepen in het tijdsverloop tusschen twee schoten uit hetzelfde stuk 750 el vorderen, op de naderende schepen gedaan kunnen worden:

van de batt. 1, op 1600 el, 16 schoten.
» » » 2, » 1580 » 16 » en op 830 el weder 16,
» » » 3, » 1220 » 16 » » 470 » 16,
» » » 4, » 1120 » 16 » » 270 » 16,
» » » 5,6-7, » 1600 » 48 » » 830 » 48 en bij de hav. n. 48,

van de eerste schoten van de batterijen 1, 2, 3, 5, 6 en 7, zullen volgens het tafeltje treffen 45 kogels en 11 daarvan in de rompen; van de overige schoten treffen 160 granaten en 130 daarvan in de rompen der schepen.

Wanneer de schepen voor den havenmond liggen, zullen zij, behalve van de havenbatterijen, van de batterij 5, 6 en 7, dus van 6 kustbatterijen, aanhoudend en gedurende de eb van 3 en 4 links, tijdens den vloed van 3 en 4 regts, beschoten worden.

Digitized by Google

En ingeval de vijand enkel de batterijen 5, 6 en 7 mogt willen attaqueren, zouden de geättaqueerde batterijen door alle overige ondersteund kunnen worden.

Eindelijk blijkt uit Fig. 4, waar $\alpha = 136°$ is, dat daar op de naderende schepen geschoten kan worden, van de batterijen 1 en 2, tot de schepen op 360 el, van de batterijen 3, tot zij op 95 el en van de overige batterijen, tot zij op 30 el van de haven genaderd zijn.

Wanneer de schepen dus dezelfde snelheid hebben als in de andere gevallen is verondersteld, dan zullen gedaan kunnen worden:
van de batt. 1 en 2, op 1110 el, 32 schot. en op 360 el weder 32,
» » » 3, » 1600 » 16 » op 850 el wed. 16 en op 100 el n. 16,
» » » 4,5,5 en 7, » 1500 » 64 » » 750 » » 64 » 30 » 64.
Van de eerste schoten van de batterijen 3, 4, 5, 6 en 7, zullen treffen, volgens het tafeltje, 35 kogels, waarvan 8 in de rompen der schepen, van de overige schoten 223 granaten en daarvan 178 in de rompen.

Zijn de schepen voor de haven aangekomen, dan zullen zij, zoolang ze daar blijven, behalve van de havenbatterijen, van de batterijen 3, 4, 5, 6 en 7, dus van 10 kustbatterijen, aanhoudend, van 1 en 2 links, zoolang het eb, van 1 en 2 regts, zoolang het vloed is, beschoten worden, en de schepen, welke vooraf de hindernissen zouden willen aanvaren, kunnen van de batterijen 4, 5, 6 en 7, dus van 8 kustbatterijen, tot op 30 el van de haven vervolgd worden.

Overigens blijkt het ten duidelijkste uit de Figuur, dat hier geene batterijen zijn, welke niet bij eene afzonderlijke attaque door alle overige batterijen ondersteund zouden kunnen worden.

Gedurende de kenteringen van de getijen, dus nooit lang achtereen, kunnen aan elke zijde van de haven, van het naast bij de kust geankerd schip, bij het eene stelsel zoowel als bij het andere, enkele batterijen volgens de lengte beschoten worden. De kust is echter zelden regt en waar zij dit nog is, daar zal het water nog niet altijd tot tegen den wal diep zijn. In de meeste gevallen zullen dus op de plaatsen waar hier verondersteld is dat de eerste schepen liggen, onmogelijk schepen kunnen liggen en zullen derhalve ook geene enfiladeschoten te vreezen zijn. Doch wanneer de kust inderdaad regt en het water tot voor den wal diep is, dan moeten de batterijen welke geënfileerd kunnen worden, door hooge traversen tegen de uitwerking der enfiladeschoten worden beveiligd. De hoek *bdi* Fig. 2 van het 2e stuk dezer proeve, is hier 2°, en om dus geschut en manschappen te beveiligen, zullen de bedoelde traversen 1,5 el hooger dan de borstwering moeten zijn.

Digitized by Google

Wanneer het nog twijfelachtig mogt toeschijnen, of de schepen bij het 1e stelsel wel genoodzaakt zullen wezen om, eer zij regt op het doel afgaan, de kustbatterijen tot zwijgen te brengen, dus alles in eens op het spel te zetten, dan zal men dit mogelijk ook nog bij het 2e stelsel, doch zeker veel minder kunnen betwijfelen; maar bij het 3e stelsel is, dunkt mij, hieromtrent geen twijfeling mogelijk, en daar het volkomen in onze magt staat om zelfs het beste stelsel te kiezen, zoo vermeen ik nog steeds op goede gronden te kunnen beweren, dat elke onmiddellijke aanval op de haven *altijd* met kustbatterijen verhinderd kan worden, en dat ik derhalve zonder eenig voorbehoud mogt schrijven:

»Alle gewigtige havens zijn of worden met batterijen versterkt, welke de vijand noodzakelijk tot zwijgen zal moeten brengen, wil hij zijn doel bereiken."

October 1858.

J. N. Calten.

Digitized by Google

MIJMERINGEN.

(INGEZONDEN.)

Vaarwel zomer! — Gij gaat ons dan weêr verlaten en niets is meer in staat u terug te houden? Gij wilt dus ook geen biljetten meer aanslaan buiten aan de boomen, aan de heggen, waarop met frissche groene letters een: »Langer verblijf! op vereerend en dringend verzoek!" te lezen staat? — Welnu, ga dan in 's hemels naam! Ik zal dan trachten het met vriend Herfst te vinden: 't is waar, zijn verblijf duurt niet lang, maar men kan nog al staat op hem maken; hij is niet wispelturig, zooals gij dezen keer weêr geweest zijt. Ik ga thans onder zijn bruin lommer wandelen, zooals ik, nog kort geleden, onder uw eigen groen en geurig gebladerte plagt te doen. *Au revoir* dan! — maar laat u s. v. p. weêr niet zoo lang wachten. Wat zegt gij? — gij zijt er vroeg genoeg geweest? — zelfs *te* vroeg? — Nu, daar doet ge waarlijk zoo heel wel niet aan; ik zou, in uwe plaats, daar liever maar van zwijgen: vroeg komen, en dan weêr eens een poosje heengaan — dat heet ik de lieden foppen, vooral in een land als het onze. Weet ge wel, dat ge menige moord op uw geweten hebt, kameraad? Maar dat is uwe zaak, hoewel het mij eigenlijk verwondert, dat men met iemand die zulke geniepige streken heeft, nog zooveel kan op hebben; — gij zijt ook al een van die heden, die trachten met een mooi praatje en wat uiterlijke vormen alles in het effen te brengen; die vaak veel beloven, maar — weinig geven. Doch genoeg! — kom nu maar op uw tijd terug!

En nu met den Herfst naar buiten, in de schaduw van het bruine loover! — Hoe schoon is de natuur in dien ernstigen, indrukwekkenden tooi, dien gij, goede Herfst, haar geeft! — vooral hier, in dit hooge woud, waar zulk eene plegtige stilte heerscht, waar alles tot denken, tot dweepen, tot mijmeren schijnt te noodigen.

Er was een tijd dat ik mij alleen gelukkig gevoelde buiten in de heerlijke, vrije natuur. De stad met hare naauwe, vuile straten, hare eenvormige

Digitized by Google

huizen, hare onverschillige bewoners, hare zelfzuchtige bedrijvigheid drukte mij neder; — buiten, de donkere heide, het groene veld, het geurige dennenbosch, de koele stroom stemden mij onuitsprekelijk gelukkig. Daar voelde ik somwijlen een sprank van dichterlijken gloed in mij ontvonken, daar droomde ik immer van een lagchende toekomst, van een kommerloos leven. Maar nu de vraag der jeugd voorbij is, helaas! vlieden de idealen al verder en verder — en zelfs te midden der indrukwekkende stilte van dit donker woud, volgt mijnen geest nog onwillekeurig den stroom der werkelijkheid.

Het is eene oude leer — hoewel dikwijls vergeten — dat de vrede voor een leger de voorbereiding tot den oorlog moet zijn. — Maar is het nu genoeg dat de staat een krachtig leger, stevige vestingen, eene duchtige vloot onderhoude? dat het leger goed gekleed, goed uitgerust, goed gevoed, goed geoefend zij? — Is dat alles nog wel genoeg? — Ik geloof het niet.

Het land dat de middelen verschaft om dat leger op de been te houden, heeft in dat opzigt genoeg gedaan. De minister die dat leger eene doeltreffende organisatie gaf; die voor den goeden gang der dienst en der oefeningen zorgt; die dat leger strijdvaardig houdt, heeft ook genoeg gedaan; — maar de bevelhebbers — van de hoogste tot de geringste — die, zich uitsluitend vastklemmende aan de letter hunner reglementaire verpligtingen, ook gelooven genoeg gedaan te hebben — die vergissen zich.

Vaak moet men zich bedroeven over het oordeel dat men velt nopens de waarde en kracht van ons leger; maar meer nog over de vergelijkingen welke er gemaakt worden tusschen onze strijdkrachten en die onzer naburen: meestal blijft men daarbij enkel en alleen aan de cijfers hangen. België heeft zóóveel bataillons infanterie, zóóveel artillerie, zóóveel ruiterij, — te zamen zóóveel duizend strijders; — wij hebben er slechts zóóveel, bijgevolg zijn wij zóóveel zwakker, en bij een mogelijken strijd is er ook zóóveel meer kans voor ons om het onderspit te delven. Het is ontegenzeggelijk, dat iedere staat de sterkte zijner legermagt eenigermate moet inrigten naar die zijner naaste buren — zijne mogelijke vijanden; maar onder de vele elementen, in een leger aanwezig, zijn er twee, die, geheel onafhankelijk van de getalsterkte, toch een aanzienlijk gewigt in de schaal leggen, — ik bedoel het intellectuele en het morele element. Het laatste vooral, dat het zwaarste weegt, ontgaat dikwerf de aandacht, bij de beoordeeling van de sterkte eens legers, — hoewel het niet te ontkennen valt, dat het somwijlen moeijelijk is *a priori* eene juiste uitspraak daarover te doen. — Ik loochen de leer, die verkondigt dat een ijzere krijgstucht alleen de geest moet zijn,

Digitized by Google

welke voorzit in een leger: zij die dat gelooven, verkeeren in eene droevige dwaling. Wat men ook verhale van de wonderen welke de stok plagt voort te brengen, — de geest, die wonderen van zelfverloochening wrocht, die heldendaden en zelfopofferingen voortbrengt, — de geest, die in den langen bevrijdingskrijg van eene kleine schaar eenvoudige burgers, een drom roemzuchtige oorlogshelden vormde; die, nu een vierde eeuw geleden, een schielijk gevormd, jong en half geoefend leger, met een vorstelijk held aan zijne spits, als een onweerstaanbare stroom in 's vijands land voerde, — die geest wordt er immers met den stok niet ingedreven!

Ik deed gisteren eene wandeling met een mijner vrienden; wij bevonden ons toevallig ter hoogte van de kazerne, toen de troep van het exercitieveld terugkwam en vóór het gebouw opmarcheerde.

»Een schoon bataillon!" zeide mijn vriend.

»Een schoon bataillon," herhaalde ik, — »jammer, dat het, eigenlijk gezegd, geen pijp tabak waard is."

»Wel sacrebleu! — dat is al een heel zonderling oordeel."

»Niettemin is het zoo."

»Nu, als ge mij daarvan overtuigt, geef ik dezen avond nog op onze krans, een kwart fijne wijn ten beste. Wat drommel! zie me die kerels eens marcheren, — zie me die pelotons eens zwenken! — Men zou gelooven een levensgroot marionetten-spel te zien: 't is waarachtig liefhebberij!"

»Eilieve, wat weet ge van den geest die er heerscht in dien troep?"

»He! — wat belieft! — wat bedoelt ge daarmeê?"

»Och! — de geest, — niets anders! ziet ge, dat ding, dat ge niet kunt laten defileren, noch marcheren, noch paraderen, — dat ge niet in de provoost kunt zetten als het niet deugt, en dat ge ook niet zien kunt als de troep daar, zoo netjes gepoetst en geschuijerd, in eene lange rij in de zon staat te blinken; maar waarvan ge wel iets merken kunt als ge eens in het intieme leven van die schijnbare automaten wilt dringen. Als de troep aanstonds inrukt en ge volgt ze dan — dan zult ge zien dezelfde mannen, die daar nu zoo rustig en onderworpen in het gelid staan, hun wapentuig van zich werpen — de een met een pijnlijke zucht, de ander met een vloek, een derde met eene verwensching, — allen met de uitdrukking van ontevredenheid op hun gelaat, in hunne houding en gebaren. Dat is de geest die er huist in dat uiterlijk schoone korps. En zie dan de officieren, — zie den ernst op hun wezen, — zie het ijskoude van hunne houding, van hunnen groet, als zij den aanvoerder genaken. Van de zorgelooze opgeruimdheid, den jongen krijgsman veelal eigen, zoekt ge bij deze jeugdige, krachtige mannen te vergeefs eenig spoor. Ge ziet enkele groepen bij

Digitized by Google

elkander geschaard, fluisterende als zamenzweerders — Ik zeg u: hier waait een slechte wind, — laat ons gaan! — Gelooft ge werkelijk dat zulk een troep, met al zijne taktische afgerigtheid, een goede troep is? O! laat ons toch niet aan den schijn blijven hangen! — Wat eigenlijk beteekent dat komediespel, die bestudeerde pose? — Neen, het zegt niet veel, redelijke menschen als honden en apen af te rigten; — maar een goeden geest er in te brengen en te houden, dat is de moeijelijkste en schoonste taak van den bevelhebber. Onverstandig en kortzigtig is het, de waarde van een korps af te meten naar de juistheid en vaardigheid zijner bewegingen, — naar zijn uiterlijk voorkomen: die dat doet laat zich als een kind door den glans van klatergoud verblinden. De goede geest doet wonderen; waar die aanwezig is, wordt het moeijelijke gemakkelijk, het onmogelijke mogelijk; maar te gelooven dat het voldoende is den troep dien men beveelt, als een uurwerk op te winden en geregeld te laten afloopen, die miskent de hem opgedragen taak, die heeft geen flaauw besef van de grootsche maar moeijelijke verpligting welke op hem rust, die zaait onkruid dáár waar hij vruchtdragend zaad meende te strooijen, — en die zal ook oogsten wat hij gezaaid heeft!

Dàt moet onze studie zijn! Eenmaal bevelhebber en bezield met waarachtigen ijver voor de dienst, met liefde voor het Vaderland en Oranje, doordrongen van onze verpligtingen als krijgsman, moeten wij met al ons vermogen er naar streven dien ijver, dien geest over te storten in de gemoederen onzer ondergeschikten. Een soldaat is geen machine: het is een mensch als wij, met een groveren rok, misschien wat grovere gewaarwordingen en neigingen — het gevolg zijner opvoeding — maar met een redelijke ziel, een gezonden geest als wij, en, wat meer is, met een oordeel over regt en onregt, dat zelden faalt.

»Het is mij onverschillig hoe de kerels over mij denken, — als zij maar doen wat ik kommandeer." — Zoo sprak eenmaal een oude bevelhebber, die zich eene zekere reputatie had gemaakt van een »ferme vent" te zijn. Ik hield, in mijne jonge onervarenheid, dat gezegde dan ook voor eene kernspreuk van echte militaire wijsbegeerte, voor de uitdrukking eener onovertrefbare energie. De »kerels," zooals de oude aanvoerder zijne soldaten noemde, dachten dan ook inderdaad niet zeer gunstig over hem, en zij uitten die gedachten op de hun eigene ongesluijerde wijze: — »Zeg eens Willem!" — of Jan of Piet — »je teekent immers nog wel voor twee jaartjes, als je tijd om is? — Willem antwoordt: »Als ik weet dat ik in dien tijd den ouden den nek zie breken — dan met pleizier! daarvoor wil ik me nog wel een paar jaar laten negeren, — anders liever niet!" En Willem trekt af, — op zijn tijd gevolgd door Jan en Piet en meer andere, die aan de

Digitized by Google

flaauwe kans om hun kwelgeest, op de bovenomschreven wijze, *ad patres* te zien gaan, geen twee jaren ten offer willen brengen. Alleen het schuim blijft over: kerels zonder eergevoel, dronkaards, die evenmin voor een vloek en scheldwoord als voor de provoost vervaard zijn. De man, wien het onverschillig was, hoe de »kerels" over hem dachten, als zij maar deden wat hij kommandeerde, heeft eindelijk de eer, aan het hoofd te staan van een troep, uitmuntende in allerlei slechte hoedanigheden. Alles geschiedt daar door ijzeren dwang, niets uit eigen vrijen wil, uit ijver. Veelvuldig zijn de daden van verzet, van insubordinatie. De krijgsraad slaat vonnis op vonnis; maar hoe vreeselijk de voorbeelden ook zijn, — de feiten herhalen zich gedurig. Dat zijn dan de vruchten van eene leer, die, helaas! nog zoovele aanhangers telt. Mannen die denken als onze oude bevelhebber, met den titel van »ferme vent," zijn dikwerf werkelijk goede soldaten, energieke aanvoerders; maar het mangelt hun aan menschenkennis en aan takt; zij vatten den hefboom bij het verkeerde eind aan; zij arbeiden aan een gebouw, waarvan zij, zonder het te weten, de fundamenten ondermijnen; zij gelooven met naauwgezetheid hunnen pligt te doen, terwijl zij juist hunnen eersten pligt verzaken, namelijk: »hunne onderhoorigen tot ijverige en trouwe dienaren van den staat te vormen."

»Ik wilde wel eens weten wanneer wij wijs zullen worden."

»Wat zegt gij daar? — wat bedoelt gij daarmede?"

»Niets anders dan wat ik zeg: ik wenschte dat gij eindelijk eens verstandig werd — en ik ook — en wij allen."

»Kom, gij gekscheert; ik ben met het weinigje verstand dat ik bezit, volkomen tevreden; — wat u betreft, — daar wil ik niet over oordeelen."

»Kom aan! gij wordt hatelijk, dat staat u niet aardig. Beken nu maar dat ge uw verstand, waarop ge zoo pedant zijt, niet altijd even goed gebruikt."

»Wel, ik bedank je wel! ik zie geen enkele reden om mij-zelven voor een domkop te houden of er mij voor te laten uitschelden."

»Wil ik u dan eens bewijzen dat ge u toch onlangs weêr heel dom hebt aangesteld?"

»Ik luister."

»Heb ik u niet hooren zeggen: er komt iets, — er komt stellig iets; — den 4den September, met de meerderjarigwording van den Prins van Oranje; eene groote promotie: generaals, kolonels, majoors, kapiteins, leeuwenorden, eikenkroonen, etc.; er moet wat komen! Heb ik u dat niet hooren

Digitized by Google

zeggen? Ik heb u toen maar laten praten; ik wilde u die schoone illusie niet benemen; want ik weet wel, het is zoo wat alles waarmede we ons in dezen tijd kunnen vrolijk maken; maar ik dacht toch bij mij-zelven: waar, drommel, willen ze toch al die promotie van daan halen? worden er welligt aan eenige hooge militaire autoriteiten, vóór dat tijdstip, zijden koorden te huis gezonden? — mits ze er dan behoorlijk gebruik van maken, komt er eenige kans op promotie, — anders waarlijk niet. Wat de leeuwenorden en eikenkroonen betreft, — nu dat weten we wel, — die korf hangt nog al hoog."

»Het is waar, ik heb mij gevleid met de dwaze hoop op eene groote promotie; ik weet zelf niet hoe ik zoo dwaas kwam, maar ik hoorde het een ieder zeggen, en zoo heb ik me laten meêslepen."

»Wel man! dat doet me nu eens plezier u zoo rondborstig te hooren spreken; gij bekent dus dat ge u dom hebt aangesteld?"

»Ik beken het, helaas!"

»Troost u, mijn vriend! wij begaan allen en gedurig dezelfde dwaasheid. Wij droomen van promotiën, en het minste gerucht over bevordering, hoe ongerijmd ook, is voldoende om ons in vuur te brengen. Maar nù komt er toch stellig iets: een kleine, heel kleine reorganisatie; — het is ons beloofd, — en zooals het zich laat aanzien, kunnen wij er nog iets bij winnen, en hoe weinig het dan ook zij, het is toch altijd weêr zóóveel."

Zoo spraken wij toen, maar nu ik wel over de zaak nadenk, dringt zich de vraag aan mij op, hoe toch zoo plotseling die hervorming — van zulk een secondair belang — op het tapijt is geraakt. Geeft ze een gevoelige bezuiniging? neen! — Waartoe dient ze dan eigenlijk? — Om eene verbetering in het mecanisme van het leger te brengen. — Goed! Maar waarom begint men dan niet met verbeteringen die dringender gevorderd worden en meer afdoende zouden zijn? — Is het leger op vredesvoet voltallig? Is het kader kompleet? Is er uitzigt dat, bij een uitbrekenden oorlog, dat kader spoedig de noodige uitbreiding kan erlangen? Zijn onze vuurwapenen goed? Is onze organisatie in verband gebragt met de schutterijën. Is die schutterij zelve eenigzins voldoende zamengesteld? — Zoolang men op die vragen geen toestemmend antwoord kan geven, blijft er nog veel te doen overig, en geloof ik eene reorganisatie, als de hierbedoelde, van geen groot belang, daar zij toch, zonder moeite, ieder oogenblik kan geschieden.

Het leger heeft eenigzins het voorkomen van een teeringlijder; de regimenten slinken met den dag, en de tijd wordt te gemoet gezien, dat alleen de kaders — de geraamten, die dan ook nog wel hier en daar een been of rib of schenkel zullen missen — nog overeind zullen staan. Men behoeft geen

Digitized by Google

professor te zijn om de oorzaak van de kwaal te kennen, waaraan wij lijden, noch om te weten welk geneesmiddel helpen kan: het is waar, het zijn dure medicijnen, die haar gewigt aan goud en zilver waard zijn; *mais il n'y a pas à marchander.*

Als de couranten niet liegen — zij doen dat wel eens, om het publiek genoegen te geven — zou men in Pruissen gebrek aan onderofficieren beginnen te krijgen, daar de industrie, spoorwegen, enz. zooveel lieden aan de vrijwillige dienst onttrekken, die vroeger op avancement dienst namen; het gouvernement zou daarin trachten te voorzien, door eene verhooging der soldijën. Als dat waar is en Pruissen dàt doet, dan doet Pruissen verstandig, en het toont, ten minste in dat opzigt, zijn belang te begrijpen en geleidelijk met den stroom des tijds mede te gaan.

Ik houd het voor verkeerd, dat een gouvernement te spoedig toegeeft aan den, door plotselinge en toenemende duurte, uitgelokten wensch naar verhooging der bezoldiging zijner mindere ambtenaren. De duurte kan van tijdelijken aard zijn, en het valt moeijelijk op dergelijke besluiten terug te komen, zoodra zij eens genomen en in werking zijn. Maar wanneer die duurte het gevolg is van meerderen rijkdom, van grootere welvaart, wanneer die duurte normaal is geworden, of liever, belooft nog te zullen toenemen, als een gevolg van de door handel, vertier en nijverheid, steeds wassende welvaart, — dan wordt het ook zaak voor het gouvernement om eens wat dieper in den zak te grijpen, wil het niet later daartoe genoodzaakt worden door omstandigheden, die voor het algemeen belang van hoogst nadeeligen invloed kunnen zijn.

De militaire tractementen en soldijën zijn ongeveer dezelfde als voor dertig jaren. Indien ze toen en later in eene goede verhouding tot de behoeften der individuën stonden, — dan zijn ze nu ontegenzeggelijk te klein. — Wanneer dan, gelooft men, zal het tijdstip dáár zijn om eene gunstige verandering daarin te brengen? — Moet eerst de laatste man het vaandel verlaten hebben? — Moet het eerst onmogelijk zijn geworden één geschikt individu in het leger te vinden, wien men de epaulet kan geven? Moet eene kwaal dan eerst ongeneeslijk, hopeloos zijn geworden, alvorens men krachtige middelen tot heling aanwendt? — Men wil den krijgsstand verheffen, maar zal dat niet een vruchteloos streven blijven, zoolang onze soldaten, en zelfs onze mindere officieren, gebukt gaan onder den druk der dure tijden? Wie wil zich voortaan nog aan eenen stand wijden, die hem zulke schrale vooruitzigten, zulk een karig bestaan biedt?

» En met dat al," voert men ons te gemoet, » verslindt gijl. een vierde van het geheele budget, zoodat, in plaats van de kosten voor het onderhoud

Digitized by Google

van het leger nog hooger op te voeren, men er op bedacht moest wezen de uitgaven aanmerkelijk in te krimpen; — evenwel willen wij een goed leger en een krachtig defensie-stelsel."

Men wordt er moedeloos onder, als men die eeuwigdurende klaagzangen hoort over dat hooge budget. Afgezaagd als ze zijn, worden sommigen niet moede ze bij iedere gelegenheid weder eens op te dreunen. Het baat weinig of men hun al tegenwerpt, dat een staat gedwongen is de sterkte zijner krijgsmagt in verhouding te brengen en te houden tot die zijner naburen; dat onze onafhankelijkheid en het behoud onzer Koloniën alléén door een goed leger en eene sterke vloot kunnen gewaarborgd worden; dat rust en orde op den duur slechts door een trouw en krachtig leger kunnen worden verzekerd; — dat alles baat weinig of niets: »het budget is en blijft te hoog," — dat is het refrein geworden, dat op alle discussiën over de begrooting onveranderlijk volgt.

Ons luitenants-korps staat vermeerderd te worden. Men ziet reikhalzend naar die vermeerdering uit. Mijn vriend, die droomde van bevorderingen en belooningen op den heugelijken 4den September, had het toch zoo geheel niet mis. Het leger moest deelen in de algemeene vreugde (het deelde daarin van ganscher harte, zonder dat het op eenige belooning wachtte of rekende), en zoo was het dat er een besluit geboren werd, dat sommigen als ontijdig beschouwen; maar dat, naar de overtuiging van anderen, ongeveer achttien jaren te laat is gekomen. Ik hel ook eenigzins tot dat gevoelen over, en geloof dat het onregt, toen en nog vele achtereenvolgende jaren daarna, sommigen aangedaan, door den te milden maatregel van heden niet wordt goedgemaakt; maar wel, dat de tegenstelling dat onregt, zelfs na verloop van zoovele jaren, nog grievender doet zijn. Ik wensch den gelukkigen, voor wien thans, na zulk een korten diensttijd, de epaulet is weggelegd, van ganscher harte den besten uitslag; maar ik hoop tevens, dat zij met groote erkentenis de uitstekende gunst, hun bewezen, zullen aannemen, en dat hen de overtuiging moge bezielen, dat, al mogten zij aan de eischen van het examen hebben voldaan, er hun toch nog veel, zeer veel te leeren overschiet.

September.

In de Courant stond van daag: »Heden hebben de Afdeelingen van de de Tweede Kamer der Staten-Generaal het onderzoek voortgezet over de ontwerpen van wet, uitmakende de Staats-Begrooting voor den jare 1859. Men heeft een aanvang gemaakt met de behandeling van Hoofdstuk X

Digitized by Google

(Oorlog). Naar men verzekert zijn er tegen het bedrag van dat hoofdstuk weder vele aanmerkingen gemaakt."

Zoo krijgen wij nu reeds een voorsmaak van hetgeen ons bij de aanstaande beraadslagingen te wachten staat. De strijd over het budget van oorlog is een periodieke strijd geworden — eene vertooning waarop wij geregeld ieder jaar vergast worden; die strijd behoort tot het programma der jaarlijksche werkzaamheden onzer Tweede Kamer. »Het bedrag is te hoog." Dat is de magtspreuk die tot argument dient om het Hoofdstuk af te stemmen. Men kan het intusschen als zeker aannemen, dat zij die de meeste bedenkingen tegen dat bedrag maken, ook de allerminste notie bezitten van hetgeen onze landsverdediging vordert. — Hoe treurig als de dierste belangen van een volk in handen zijn van lieden die er geen flaauw begrip van hebben!

Zeg ons dan toch anti-oorlogsbegrootingsmannen! hoeveel is het budget te hoog? noem een cijfer, en zet ons uwe denkbeelden eens uit elkander, over de wijze waarop het leger op zijn goedkoopst moet zijn zamengesteld. Zeg ons eens wat u onze nationale onafhankelijkheid jaarlijks waard is. — Waarlijk men moet den man bewonderen, die den moed en den lust bezit om, tegenover zulk eene volksvertegenwoordiging, de portefeuille van oorlog te aanvaarden. — Is er wel ondankbaarder betrekking in het gansche land? — Ik heb altijd gedacht dat onze Tweede Kamer eigenlijk maar diende om haar praattalent ten toon te spreiden; om de regering nu en dan wat te bemoeijelijken en den gang der zaken te belemmeren; maar die onvermoeide aanvallen tegen de begrooting van oorlog, dat gestadig beknibbelen van het leger hebben, dunkt mij, een geheel ander karakter dan dat van eenvoudige oppositie.

In n°. 7 van »*de Wespen*," leest men:

»Het groote struikelblok van de ronde of vermonde demokraten is altijd het staande leger, dat hun vroeg of laat met eene afrekening bedreigt. Geene middelen worden dan ook van die zijde gespaard, om staande legers, van welke matige sterkte ook, te beknibbelen en weg te cijferen; want zij weten zeer goed dat de staande legers, in 1849, in 1850 en in 1852, de maatschappij hebben gered."

Ik vond het niet ongepast die woorden hier neder te schrijven.

October. PETRUS.

Digitized by Google

EENIGE DENKBEELDEN.

(INGEZONDEN.)

De Redactie van den *Militaire Spectator* zal den inzender genoegen doen, de onderstaande regels in haar Tijdschrift te willen opnemen. De daarin vervatte denkbeelden zullen welligt van eenig nut zijn, of anderen uitlokken ook de hunne over deze en dergelijke punten mede te deelen.

Avondpermissiën voor onderofficieren en manschappen.

Van de laatste bepalingen omtrent het verleenen van avondpermissiën aan onderofficieren en manschappen, moesten sergeants-majoors worden uitgesloten. Volgens die bepalingen, moeten èn onderofficieren èn manschappen, alvorens zij aanspraak kunnen maken op eene doorloopende permissie, om des avonds tot 11 uren buiten de kazerne te mogen blijven, versierd zijn met eene der medailles voor langdurige dienst. Vele sergeants-majoors heeft men tegenwoordig bij het leger, die hiermede niet versierd zijn; maar in aanmerking genomen, dat, hoe jeugdig een sergeant-majoor ook zijn kan, hij meer zelfstandigheid bezit als andere jeugdige onderofficieren, zonder welke hij geen sergeant-majoor had moeten worden; dat hij reeds eenigen tijd onderofficier geweest is en zich als zoodanig doorslaand goed heeft gedragen; dat hij veelal zijne administratie moet bijmaken, terwijl andere onderofficieren voor hun genoegen uitgaan, en dat hij in rang de oudste onderofficier der kompagnie is, die alles wat in de kompagnie voorvalt, moet nagaan en surveilleren, dan zal men met mij wel willen instemmen, dat deze onderofficieren meerdere voorregten verdienen en zij ten volle waardig zijn, niet in gunsten bij andere onderofficieren of manschappen, te moeten achterstaan.

Digitized by Google

Cursus tot onderwijs aan onderofficieren voor het officiers-examen,

Moest naar ons inzien niet bij de gedetacheerde bataillons plaats hebben: 1°. om het gering aantal officieren dat men in den regel in de garnizoenen dier bataillons aantreft en waardoor alweer een dienstdoende officier wordt weggenomen; 2°. omdat de jongelieden toch hun eindstudie tot het examen bij den staf van het regiment volbrengen, en 3°. omdat het onderwijs bij den staf geregelder kan plaats hebben, zoowel om de mindere dienstbeurten, ten gevolge van het grooter aantal onderofficieren, dat men bij den staf heeft, als zijnde daarbij meestijds meer dan een bataillon vereenigd en dus de aspiranten meer geregeld bij het onderwijs tegenwoordig, als om den voorraad van wetenschappelijke werken en der instrumenten, waarvan men bij de gedetacheerde bataillons veelal stiefmoederlijk bedeeld is. Men zou dus, onzes erachtens, beter doen, de bedoelde onderofficieren bij den staf van het regiment te detacheren of over te plaatsen. Mogt hun getal hierdoor dan al wat groot worden, dan désigneren de chefs nog een tweeden officier tot het geven van onderwijs, hetwelk dan geregelder zou plaats hebben; en men zou bij de gedetacheerde bataillons een dienstdoend officier hebben uitgewonnen.

Officieren van wapening

Moesten niet uit het kompleet der officieren van een bataillon genomen worden. Bij iedere kompagnie, behalve de tirailleur-kompagniën, heeft men slechts twee luitenants tot kompleet; dit is zoo zuinig mogelijk. Is nu één der luitenants van eene kompagnie met de functie van officier van wapening belast, en de andere luitenant is met verlof, gedetacheerd of mankeert tot kompleet, hetgeen veelal het geval is, dan is die kompagnie zonder luitenant. Wij zijn er zeer voor dat ieder luitenant op zijne beurt die functie waarneemt; het is instructief; maar er moest per bataillon een luitenant overkompleet zijn, die officier van wapening is. Heeft deze die functie één jaar waargenomen, dan treedt een ander die aan de beurt is in zijne plaats, en hij die officier van wapening was, wordt bij die kompagnie ingedeeld waartoe zijn opvolger behoorde. Op deze wijze voortgaande, wordt ieder luitenant op zijne beurt met de functie van officier van wapening belast, en men heeft zoowel in de kompagnie als in het bataillon, één dienstdoende luitenant meer, hetgeen om het gering getal ons toch noodzakelijk toeschijnt.

Societeiten.

Jeugdige korporaals moesten, naar ons gevoelen, geen societeiten mogen bijwonen. Een zekeren ouderdom bijv. van 20 jaren te bepalen, eer zij

Digitized by Google

lid van eenige societeit mogten zijn, zou goed wezen. Want gaat men het personeel onzer tegenwoordige korporaals na, dan vindt men er zeer vele onder, die veel te jong zijn om societeiten bij te wonen. Er zijn er dan ook onder, die zelf van dat gevoelen doordrongen zijn en niet naar de societeit gaan; het gevolg hiervan is, dat dezulken op 't einde der maand, zooals we dat meermalen gezien hebben, hunne geheele soldij aan boeten missen moeten. Zij daarentegen, die er voortdurend heengaan, spelen met hunne oudere kameraden om geld, waardoor sommige eene zekere passie tot het spel krijgen, en bij gemis van geld, al ligt toevlugt tot verkeerde praktijken nemen om zulks te krijgen. Wil de korporaal met een zijner kameraden een glas bier of iets anders gebruiken, dan zijn er immers, voor hunnen stand, fatsoenlijke koffijhuizen genoeg, waar hij gaan kan zonder lid van eenige societeit te zijn, waar hij, op boete, verpligt is te verschijnen.

Kleeding der Infanterie.

Ten einde onze denkbeelden hierover te uiten, zullen wij ons den soldaat gekleed voor oogen stellen en zijne kleeding, van boven af te beginnen, in beschouwing nemen; terwijl tevens de tenue van den man zooveel mogelijk met die van den officier zal worden in verband gebragt.

Schakotfoudraals. Als men ons goed onderrigt heeft, zijn er bij het wapen der kavallerie geen schakotfoudraals in gebruik. Wij herinneren ons ook niet die daarbij gekend te hebben. Wij achten dien maatregel goed en wij begrijpen niet waarom zulks bij de infanterie het geval niet is. De kavallerie zal toch even als de infanterie, wel aan nat en guur weder kunnen blootgesteld zijn.

Het afschaffen van schakotfoudraals zou de volgende voordeelen opleveren:

1°. Het verlakt leder van den schakot zou langer goed blijven, wijl dit meer van het foudraal dan van de weêrsgesteldheid te lijden heeft; de soldaat zou het ook beter onderhouden.

2°. Men zou den soldaat meermalen dan thans, een nieuwen schakot kunnen verstrekken, omdat hem nu de schakot veel meer kost door de foudraals, minstens twéé per jaar, die hij er op verslijt; en

3°. Zou men bij het verlaten van de dienst of met groot verlof vertrekken van manschappen, minder gedragen schakots in de magazijnen behoeven op te nemen, om die later weêr aan andere manschappen te verstrekken; daardoor zou een maatregel verminderen, die toch iets walgends heeft; want wie draagt gaarne eens anders schakot?

Digitized by Google

Den officier kan het evenwel vergund blijven, even als bij de kavallerie, in klein tenue, een cartonnen schakot met foudraal te dragen.

Schakotnummers kunnen, nu het nieuw model ledergoed ingevoerd is en bereids het nummer van het regiment op de plaat der koppel voorkomt, worden afgeschaft; die te vervangen door een granaat, of gekroonde W of iets anders, zou, dunkt ons, beter zijn. De noodzakelijkheid, om nummers voor de schakots te dragen, ziet men bij de kavallerie, artillerie en bij het leger in Indië ook niet in. Welk nut kan dit dan bij de infanterie hebben?

Wapenrokken wenschen wij iets korter, zooals bij het Pruissische leger; dat kleedt goed; thans hebben zij bij ons te veel van wit uitgemonsterde jassen. Tot meerdere gelijkheid in uniform van officieren en manschappen, hetgeen in het gevecht van belang is, zou het, ons bedunkens, goed zijn, den manschappen épauletten te verstrekken, even als bij de kavallerie, artillerie en bij het leger in Indië.

Kapotten hebben bij ons leger te veel van sluitjassen; die moesten, naar ons inzien, langer en veel ruimer zijn en om het lijf met eene schuif kunnen worden toegehaald. Bij het Pruissische leger heeft men veel langer en ruimer kapotten. Het voordeel van lange en ruime kapotten is, dat de man, op bivouac zijnde, zich makkelijk daarin wikkelen kan; dat hij op marsch, bij nat weder, die zelfs over zijne geheele wapenrusting kan omhangen en dat hij in de garnizoenen, of zelfs altijd bij nat en guur weder als hij den randsel niet op heeft, die over zijn ledergoed kan aandoen. De soldaat zou dus van de kapot meer dienst hebben, zoowel met betrekking tot de meerdere verwarming, als tot de meerdere beveiliging tegen nat en guur weder, van zijne wapenen en van zijn ledergoed.

De Burnous der officieren dan in overeenstemming gebragt met den kapot, zou dan ook wel zoo doelmatig zijn: 1°. om gelijkvormigheid in kleeding van officieren en manschappen te bevorderen, en 2°. omdat de sluiting der tegenwoordige burnous gebrekkig is; het laken krult gewoonlijk ter wijdte der lissen, naar buiten of naar binnen om, en de burnous zijn als 't ware hierdoor van voren geheel open, welk gebrek zou worden verholpen, als de burnous ook met knoopen gesloten werden en zij om het middenlijf met eene schuif konden worden toegehaald.

Laken pantalons van donker blaauw laken, ook bij het wapen der infanterie in te voeren, zou goed zijn; het ligte blaauwe laken is, vooral bij jonge soldaten, spoedig onoogelijk.

Wit uitmonsteringlaken bij de infanterie, door ligt blaauw te vervangen, zooals men zulks in Indië heeft, zou, onzes erachtens, beter zijn. Ligt

Digitized by Google

blaauw laken zal zoo spoedig als wit geene vuile kleur vertoonen. Bij jonge en niet zeer zindelijke soldaten is het witte laken al zeer spoedig onoogelijk. Ligt blaauw laken zou, gelooven wij, ook wel zoo goed kleeden. Officieren op den wapenrok een borduurseltje, even als in Indië, te geven, zou almede dat kleedingstuk, voor gala, meer opsieren.

Uniformknoopen. Er moest, naar ons inzien, slechts eene soort van uniformknoopen bestaan, bij het wapen der infanterie wel te verstaan. Het is onnoodig dat iedere knoop het nummer van het regiment aanwijst; sterk gebombeerde knoopen, zonder nummer er op, zooals bij het Instructiebataillon en bij het leger in Indië in gebruik zijn, zouden ons doeltreffender schijnen: 1°. zouden, om den minderen omvang der knoopen, de knoopsgaten minder uitscheuren, en 2°. zou men die verscheidenheid van knoopen, die men thans bij hetzelfde regiment aantreft, zien verdwijnen. Want ziet men thans bijv. het korps officieren van een en hetzelfde regiment bijeen, dat ziet men ook veelal, bij dezen officier een 2, bij dien een 3, bij genen weer een 4 enz. op de knoopen. De officieren verwisselen, ten gevolge van promotie of overplaatsing, nu en dan eens van regiment en de uniformknoopen mogen zij afdragen; van daar die verscheidenheid. Was het hun niet geoorloofd de uniformknoopen af te dragen, dan vervielen zij dikwijls in onkosten voor nieuwe knoopen. Dit zou niet wenschelijk zijn! Slechts eene soort van knoopen voor de infanterie, zou om de aangehaalde redenen dus goed zijn.

Knoopsgaten. De confectie der knoopsgaten aan de tenue der manschappen, keuren wij af. Het kemelsgaren of de wol waarmede de confectie geschiedt, is niet sterk genoeg om lang weêrstand te bieden aan de wrijving van den onderkant der uniformknoopen; hiervoor getuigen de menigvuldige reparatiën aan knoopsgaten; niet zelden zijn de knoopsgaten van het een of ander kleedingstuk drie- en viermaal vernieuwd, eer het stuk versleten is. De knoopsgaten aan de uniform van onderofficieren en manschappen te omboorden met sterk fijn laken, op de wijze als aan de kleeding der officieren, zou beter zijn. Die knoopsgaten zijn sterk; de reparatiën hieraan zullen merkelijk afnemen en het kleedingstuk zal in oogelijkheid gewonnen hebben.

October 1858. X.

Digitized by Google

TIRAILLEURS-JAGERS-SCHERPSCHUTTERS.

Veel is er in den laatsten tijd gezegd en geschreven over den invloed, dien de algemeene invoering der verbeterde vuurwapens, op de taktiek der verschillende wapens zal hebben.

Ik wil de waarde der denkbeelden, door vele schrijvers daarover medegedeeld, volstrekt niet betwisten; ontegenzeggelijk is er veel goeds in vele hunner beschouwingen; ééne zaak echter heeft mij getroffen, en dat is, dat de meesten hunner zwegen over het nadeel, ja, het gevaar, dat uit het bestaan eener ligte infanterie voor een leger voortvloeit.

Ik wenschte dienaangaande eenige denkbeelden mede te deelen, niets liever verlangende dan, zoo ze verkeerd zijn, daarvan teruggebragt te worden.

Wat toch is het gevolg van het gebruik, dat tot nu toe in de meeste legers bestaat, om enkele korpsen of afdeelingen als *ligte* infanterie te beschouwen? — Immers enkel en alleen, om aan die afdeelingen al het gewigt der zekerheidsdienst op den hals te laden, hen bij voorkeur tot de tirailleurdienst te gebruiken en hun aan verreweg de grootste gevaren en de meeste vermoeijenissen bloot te stellen. Het natuurlijke gevolg van deze handelwijze is, dat die afdeelingen bij het ontstaan van eenen oorlog, het eerst buiten staat zullen zijn, de van hen verwachte diensten te bewijzen.

Is dan de overige infanterie niet of gebrekkig in de dienst van ligte infanterie geoefend, dan ziet het er met het leger droevig uit; is zij het wel, waarom zou men dan niet beurtelings iedere kompagnie tot die dienst bestemmen en billijkerwijze de gevaren en lasten van den krijg, over allen gelijkelijk verdeelen?

In een leger overigens, zoo als het onze, waarbij de infanterie meest altijd in betrekkelijk geringe sterkte zal optreden, moet zij zóó dikwijls van

Digitized by Google

de eene tot de andere vechtwijze overgaan, dat zij wel degelijk in beiden bedreven moet zijn.

Zoo lang men afzonderlijke afdeelingen heeft, welken naam zij ook dragen mogen, zal steeds hetzelfde onoordeelkundig gebruik daarvan plaats vinden. Zijn het slechts *in naam* keurtroepen, door kleur of snede van uniform, van de overige infanterie onderscheiden, dan zal dit nadeel niet zoo bijzonder groot zijn; zijn het echter *werkelijke* keurtroepen, dan ondergaat het leger een dubbel verlies, want men verliest dan allereerst de beste soldaten en men schokt het moreel der overige, welke de troepen, die zij als hunnen hechtsten steun beschouwen, al dadelijk als sneeuw voor de zon zien wegsmelten.

Eene andere vraag is: welke soldaten zal men voor die keurtroepen uitkiezen? Zullen het troepen zijn, meer dan andere geoefend in voorpostendienst of tirailleren? Immers neen, — want het zou onverantwoordelijk zijn, een gedeelte der infanterie, in dien gewigtigen tak van het militair onderwijs, bij andere gedeelten achter te doen staan. Het zullen dus waarschijnlijk de beste schutters zijn. — En hoe verkrijgt men die? Hetzij door de scherpschutterafdeelingen, meer dan andere, in het schijfschieten te oefenen, hen meer patronen te doen verschieten; hetzij door de beste schutters uit de andere kompagniën daarbij over te plaatsen. Het eerste middel vervalt al zeer spoedig, zoodra men werkelijk oorlog voert; men heeft dan geen tijd genoeg om de rekruten, die tot aanvulling dier afdeelingen moeten dienen, zoodanig in het schijfschieten te oefenen, dat zij geacht kunnen worden, met hunne oudere makkers, hierin op ééne lijn te staan. Die afdeelingen zullen dus spoedig eene menigte minder bedreven schutters tellen en na verloop van eenigen tijd slechts meer *in naam* scherpschutterafdeelingen zijn.

De tweede wijze van aanvullen is nadeelig, ja, verderfelijk en gevaarlijk. Daardoor toch berooft men de massa der infanterie van hare beste schutters, van hare krachtigste vuuruitwerking, van hen, die tot voorbeeld en spoorslag der andere soldaten moeten strekken.

Tegenwoordig reeds, in vollen vrede, kan men het nadeel van zulk eenen maatregel opmerken, door de aanvulling der tirailleur-kompagniën uit de overige kompagniën van het bataillon: ten koste der vier overige kompagniën, houdt men die ééne voltallig; die ééne kompagnie is goed, uitmuntend zelfs, maar deze weggenomen, wat blijft er dan van het bataillon over?

En als men nu werkelijk in den krijg is, zal dan een soldaat zijne makkers, waarmede hij zoo menige vermoeijenis, zoo menig gevaar gedeeld

Digitized by Google

heeft, gaarne verlaten? zal een kompagnies-kommandant, als hem de keuze der manschappen, die hij naar de tirailleur-kompagnie zenden moet, overgelaten wordt, zijne beste soldaten afstaan? en als de kommandant dier kompagnie zelf kan uitkiezen, zal hij dan niet veelal soldaten van een schoon uiterlijk, in plaats van goede schutters krijgen? Al deze vragen laten wij aan een ieder voor zich ter beantwoording over.

Neen, men moet de kompagniën in hun geheel laten, niet van hare beste schutters berooven, niet uit haar verband rukken; alle infanterie moet goed zijn en geschikt voor de verstrooide, zoowel als voor de gesloten vechtwijze. Men moet de goede schutters bij hunne kompagniën laten, hen eene onderscheiding geven, en zoo in zeldzame gevallen de vereeniging van een grooter aantal scherpschutters noodig of nuttig is, welnu, men neme ze voor die enkele gevallen uit de kompagniën, en make er eene soort van reserve van, in de handen van den bataillons-kommandant. En nog weegt het voordeel, dat men hieruit in enkele gevallen verkrijgen kan, niet op, tegen het nadeel, dat uit het misbruik daarvan ontstaan kan.

Men moet dus geene afzonderlijke afdeelingen jagers, scherpschutters, tirailleurs, fuseliers, of hoe men ze ook noemen moge, hebben; maar slechts eene soort van infanterie, berekend voor de taak welke men haar kan opdragen en die nimmer op vreemde hulp, steeds op eigen krachten moet vertrouwen.

's Hage, November 1858.

LANDOLT,

1e *Luit.*

Digitized by Google

BESCHOUWINGEN OVER DEN KWADEN DROES EN DEN WORM BIJ DE KAVALLERIE-PAARDEN.

(INGEZONDEN.)

Bij velen blijft steeds een zekere twijfel bestaan over het al of niet besmettelijke van bovengenoemde ziekten; sommige gaan zelfs verder, en beweren dat zij in het geheel niet besmettelijk zijn.

Ten volle van het tegendeel overtuigd, achten wij het niet ondienstig, om alles wat tot staving van onze zienswijze kan strekken, aan het licht te brengen en met overtuigende bewijzen dergelijke gevaarlijke beweringen in het belang der kavallerie te bestrijden.

Met dit doel laten wij hier volgen de aan den Pruissischen kavalleriegeneraal ROTH VAN SCHRECKENSTEIN ontleende, en op praktische ondervinding berustende beschouwingen, over het verlies aan dienstpaarden, door kwaden droes en worm, bij de Pruissische kavallerie, welke beschouwingen des te meer waarde hebben, omdat in alles wat teelt en verzorging der paarden betreft, de Duitschers te regt eene eerste plaats onder de Europesche volkeren bekleeden, en het daarin, door ondervinding, gepaard met naauwgezette waarnemingen, op een hoogen trap hebben gebragt.

Na eene vergelijking tusschen het verlies aan troepenpaarden door kwaden droes en worm bij de Fransche en Pruissische kavallerie, die zeer ten voordeele van deze laatste uitvalt, leest men in het verslag:

Is het bovenstaande ook al een bewijs dat, wat gebruik, verpleging en voeder voor de gezonde, en de zorg voor de zieke paarden betreft, bij de Pruissische kavallerie op eene zeer doeltreffende wijze wordt gehandeld; dat de stallen goed en alle voorzorgmaatregelen genomen zijn om de verdere verspreiding van deze verderfelijke ziekten tegen te gaan, zoo kan het niet ontkend worden, dat, in weerwil van dit alles, die ziekten telkens op nieuw bij de kavallerie uitbreken, en dat het geldelijk verlies dat hierdoor geleden wordt, zeer groot is.

Digitized by Google

Is het dus uit een finantieel oogpunt beschouwd, reeds van belang om de betrekkelijk geringe uitgaven die tot verbetering der stallen enz. benoodigd zijn, niet te schuwen, wanneer daardoor veel grootere verliezen voorgekomen kunnen worden; van hoeveel te meer belang is dan niet het verlies van geheel voor de dienst bruikbare paarden ten opzigte van de slagvaardigheid der kavallerie; bedenkt men bovendien dat bij het plotseling uitbreken van een oorlog de regimenten op marsch kunnen gaan met paarden die de kiem van dergelijke vernielende ziekten bij zich hebben, dan mag zeker het geldelijk belang, hoe groot het ook moge zijn, dat door het te keer gaan dier ziekten, en het behouden van goede bruikbare dienstpaarden verkregen wordt, verre ten achteren staan bij deze laatste overwegingen, die dikwijls, meer dan het zwaard des vijands, de kavallerie te niet doen gaan.

Door de zaak uit verschillende oogpunten te beschouwen, zullen wij trachten de mogelijkheid der vereischte verbeteringen aan te toonen, en die inrigtingen, die den meesten invloed op den gezondheidstoestand der paarden hebben, uitvoerig behandelen, om de middelen aan te wijzen tot het invoeren van verbeteringen die in enkele bijzondere omstandigheden eene dringende behoefte zijn geworden.

Inrigting der verdachte en rotstallen.

Hiervoor is bepaald, dat er voor ieder eskadron 4, en voor ieder regiment 16 plaatsen in een afgezonderd gedeelte der stallen voor verdachte en kwaaddroesige paarden zullen worden ingerigt; dat gedeelte is in tweeën afgescheiden, om de reeds met besmettelijke ziekte behebte paarden van diegenen af te zonderen, waaraan de vereischte kenteekenen nog niet zijn waar te nemen, maar die om bijzondere redenen als verdacht voorkomen.

Slechts dáár waar de bouworde der stallen dit toeliet, zijn deze bepalingen in werking gekomen, en ook dáár nog beantwoorden ze slechts gedeeltelijk aan het doel, en wel om de volgende redenen:

1.) De hierboven vermelde inrigting der stallen voor verdachte en kwaaddroesige paarden, maakt dat alle paarden, hetzij dat die reeds door eene aanstekende ziekte zijn aangetast, of daarvan slechts verdacht worden, in hetzelfde gebouw staan, en dus dezelfde lucht inademen, waardoor ieder onbevooroordeelde zal moeten erkennen, dat alle paarden gelijkelijk aan de besmetting zijn blootgesteld.

2.) Men is met de keuze der plaats voor de verdachte en rotstallen niet voorzigtig genoeg te werk gegaan; meestal bevinden zij zich in de nabij-

Digitized by Google

heid der andere stallen, bij rijbanen, smederijen, bewaarplaatsen van fourages enz., waar eene geheele afzondering, eene afsnijding van alle gemeenschap met andere paarden eene onmogelijkheid is en het gevaar der verspreiding van een zoo fijn vergift, als dat van den kwaden droes, niet genoeg kan voorgekomen worden.

3.) Die stallen zijn te klein. — Het is gewoonlijk noodig, dat de door verdachten droes aangetaste paarden en zelfs de zoodanige bij welke maar het minste vermoeden bestaat dat zij de kiem van die ziekte bezitten, al vertoonen zich de vereischte kenteekenen ook niet, van de andere paarden afgezonderd en zoo doenlijk in een ver verwijderden stal geplaatst worden, omdat de overgang van den verdachten tot den kwaden droes, en de voorbeschiktheid die sommige paarden, aan wier gezondheid men twijfelt, hebben om andere aan te steken, niet naauwkeurig genoeg kan worden waargenomen.

De volgende voorbeelden kunnen strekken om de waarheid dezer meening te bevestigen:

Het remonte-kommando van een regiment was, na een zeer langen marsch te hebben afgelegd, eerst in December in het garnizoen aangekomen.

Een remonte-paard was onderweg ziek geworden en wegens kwaden droes afgemaakt; uit hetzelfde koppel moest 6 weken later een tweede paard om dezelfde reden doodgestoken worden. Een zeer ervaren kavallerie-officier, die de meeste zorg voor de verpleging zijner paarden had, had zich, in weerwil dat hij met het voorgevallene bekend was, toch uit dat koppel een dienstpaard uitgezocht. Dit paard bleef tot den zomer toe zeer gezond; toen het warme weder echter inviel, kreeg het den kwaden droes en worm, en stak nog een der andere paarden van dien officier aan.

Het volgende berigt kan verder dienen om te bewijzen, hoelang een paard met kwaden droes behebt kan zijn, voor dat zich de gewone kenteekenen dezer ziekte vertoonen, en dat het dan even goed in staat is om andere paarden aan te steken als anders.

In den herfst van het jaar 1853, had het remonte-kommando den kwaden droes medegebragt; de ziekte was echter zoo spoedig ontdekt, dat de andere paarden, door eene zorgvuldige afzondering der remontes, daarvan bevrijd bleven, en alleen deze laatsten er door aangetast werden.

Nadat er bij een eskadron 6 remontes afgemaakt waren, scheen de ziekte in het voorjaar van 1854 uitgewoed te hebben; de overige remontes waren in goed gevoeden staat, glad in het haar en zeer gezond; een er van, een goed gebouwd, levendig en welgevoed paard, had van zijne aankomst af gehoest; dit hoesten bleef voortduren; op stal slechts weinig, maar bij het rijden sterk en aanhoudend. Zonder zwelling der onderkaaksklieren en

Digitized by Google

zeer goed op adem zijnde, scheen de ziekte van weinig belang te zijn en lag, volgens het gevoelen der paarden-artsen, die het paard met de meeste naauwgezetheid onderzocht hadden, in eene verhoogde gevoeligheid van het strottenhoofd; daarnaar werd het paard dan ook behandeld, doch vruchteloos.

Hoewel de ziekte hiertoe geen aanleiding gaf, kwam het paard den eskadrons-kommandant toch verdacht voor, omdat de paarden die er naast gestaan hadden, voor kwaden droes waren afgemaakt; hij bragt het daarom niet in aanraking met de andere remontes, maar zond het in Mei naar de weide, waar het tot den afloop der herfstmanoeuvres bleef. Het paard was toen in goed gevoeden staat en er bestonden, met uitzondering van het hoesten, niet de minste kenteekenen van ziekte. — De eskadrons-kommandant kon zijn wantrouwen tegen het dier echter niet overwinnen, en, in plaats van het even als de andere remontes, in den, door 140 paarden bezetten stal te brengen, plaatste hij het met twee andere, oude paarden die weinig waarde meer hadden, in een kleinen burgerstal. Het duurde niet lang, of er vertoonde zich bij een dezer laatste verdachte kenteekenen, weldra openbaarde zich de kwade droes en werd het paard afgemaakt. Eenigen tijd daarna ging het met het andere paard evenzoo, terwijl het remontepaard dik, glad in het haar, levendig en vrolijk bleef en buiten het meervermelde hoesten, bij het naauwkeurigste onderzoek niet het minste spoor van ziekte er aan was te ontdekken. In weerwil daarvan bleef de eskadrons-kommandant zoo hardnekkig op het afmaken van het dier aandringen, dat men eindelijk toegaf. Bij de lijkopening bleek dat het geheel in een kwaadsappigen toestand verkeerde; in de longen vond men tuberkelen in hunne verschillende ontwikkeling, sommige daarvan bewezen door hunne kalkachtige droogte, de langdurigheid der ziekte; geheel boven in de neusholte vond men sjankers, terwijl de onderkaaksklieren niet het minste gezwollen waren. Ongetwijfeld was dus dit schoone, moedige dier de oorsprong en verspreider der verschrikkelijke ziekte, die eerst na zijn dood geheel ophield.

Dergelijke voorbeelden schijnen het even raadzaam als noodzakelijk te maken, om een bijzonderen stal ter waarneming van die paarden in te rigten, wier gezondheidstoestand men niet vertrouwt, ook zelfs zonder dat de bepaalde kenteekenen van besmettelijke ziekten zich bij hen vertoonen. — Buiten deze stallen behoorde er per regiment nog een kleinen ver verwijderden stal te zijn, het liefste geheel buiten het kantonnement of de garnizoensplaats, die van een woning voor de oppassers voorzien moest zijn, om die paarden er in te plaatsen waarbij zich meer bepaalde kenteekenen van kwaden droes

Digitized by Google

of worm vertoonen. Een der eerste vereischten van een dergelijken stal is, dat hij gemakkelijk gezuiverd moet kunnen worden; er moet dus geen houtwerk in zijn; kribben en ruiven moeten van ijzer zijn, en de grond van den stal slechts uit vastgestampte aarde bestaan, opdat men deze zonder groote kosten vernieuwen kan.

Ten bewijze hoeveel er van eene doeltreffende inrigting der kwade droes- en verdachte stallen kan afhangen, dient het volgende:

Drie eskadrons hadden in een tijdsverloop van vijf jaar, 33 paarden aan den kwaden droes verloren en deze ziekte hield eerst op, nadat de rot- en verdachte stallen geheel afgezonderd en er de zoo hoog noodige verbeteringen aangebragt waren.

Ieder dienstpaard nu slechts op een verlies van 200 gulden rekenende, zoo bedraagt dat voor de 33 paarden 6600 gulden, terwijl het tiende gedeelte van die som slechts voor de verbeteringen van de stallen was uitgegeven.

Breda, 3 November 1858.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

BOEKAANKONDIGINGEN.

Graaf Radetzky, *Keizerlijk Koninklijk Oostenrijksch Veldmaarschalk. Eene levensschets naar echte bescheiden door eenen Oostenrijkschen veteraan. Uit het Hoogduitsch vertaald door* G. Kuijper Hz., *Luitenant-Ingenieur. Met portret en facsimile. Te 's Hertogenbosch bij Gebroeders* Muller, 1858. *Prijs f* 3,50.

Onder bovengenoemden titel, die welligt te bescheiden, deze levensbeschrijving slechts eene »schets" noemt, leidt de kundige vertaler bij het Nederlandsch publiek in 't algemeen en bij het leger meer in 't bijzonder, een werk in, dat in menig opzigt de hooge belangstelling, die het bij onze Duitsche naburen ten deel viel, ten volle verdient. In krachtigen, helderen stijl wordt ons hier het zoo rijk gevulde en met de geschiedenis van zijnen tijd zoo geheel en al zaâmgevlochten leven verhaald van een man, op wien een tiental jaren geleden geheel Europa de oogen gevestigd hield, die op tachtigjarigen leeftijd eene veerkracht ontwikkelde, welke hem onder de ongunstigste omstandigheden onder alle plannen het stoutste deed kiezen; die toen alles om hem heen dreigde ineen te storten, met krachtige hand het vaandel der trouw omhoog bleef houden, en wien het Oostenrijksche Keizershuis eene verpligting heeft, met slechts weinigen te vergelijken.

Veel, zeer veel valt er uit dit werk te leeren; en hiermede bedoelen wij niet alleen, dat het een rijke bron voor de krijgsgeschiedenis oplevert, dat het eene menigte bijzonderheden vermeldt, die den beoefenaar daarvan te stade kunnen komen; maar vooral wordt hier als onwillekeurig onze aandacht geboeid en onze belangstelling gaande gemaakt, wanneer wij met zulke eenvoudige en toch zoo treffende kleuren beschreven vinden, hoe Radetzky zijn langen levensloop besteedde, aan welks einde de grijze held, gesteund door zijne rijke ervaring, volkomen geoefend en voorbereid gedurende zijne afgelegde loopbaan, voorgelicht door ernstige studiën, in staat was, roemrijk op te treden op een leeftijd, waarop velen reeds lang het zwaard hebben

Digitized by Google

afgelegd, om rust na langjarigen arbeid te genieten. En daarom juist achten wij het lezen van de levensbeschrijving van den grijzen veldheer de belangstelling vooral van ieder jeugdig krijgsman zoo dubbel waardig. Zijne trouw, zijn moed, zijne pligtvervulling in dagen van spanning en levensgevaar zullen, wel is waar, onze achting in hooge mate opwekken, maar wat wij nog meer in dat lange krijgsmansleven bewonderen, is de volhardende ijver, waarmede hij iederen dag, ieder oogenblik, hetzij in vrede, hetzij in oorlogstijd, niet alleen zich-zelven meer en meer zocht te bekwamen maar ook rusteloos werkzaam was, om ook voor anderen licht te verspreiden op krijgs- en staatkundig gebied Sprekende getuigen hiervan zijn onder anderen de nu voor weinige maanden nagelaten geschriften, waarin hij een rijkdom van kennis ontwikkelt, die zoowel van helder doorzigt en veeljarige ondervinding, als van grondige studie getuigen (1). Zonder dit zou Radetzky nimmer den man geworden zijn, die tot in zoo hoogen ouderdom zijnen Keizer en zijn Vaderland zulke gewigtige diensten heeft kunnen bewijzen. Menige bladzijde uit het hier aangekondigde werk, levert daarvan bovendien het meest treffende bewijs. Nu eens zien wij, hoe van zijne veelzijdige kennis gebruik gemaakt wordt, om hem, den dertigjarigen majoor der kavallerie, de oprigting van een bataillon pionniers op te dragen; dan weder vinden wij hem drie jaren later als kolonel aan het hoofd van een regiment kavallerie, dat, ten gevolge van Radetzky's onvermoeide pogingen in den toenmaligen vredestijd (1804), door den Aartshertog Karel als model-regiment voor de geheele Oostenrijksche kavallerie wordt aangewezen. Na het einde van den voor Oostenrijk zoo noodlottigen veldtogt van 1809 en den daarop gevolgden vrede, begint zijne werkzaamheid als chef van den generalen staf van den vorst Lichtenstein; de vier jaren, die daarop volgden werden in rustelooze werkzaamheid gesleten en de merkwaardigste geschriften uit voornoemd werk zijn in deze periode opgesteld. Hij was het voornamelijk, die, met het oog op de toekomst, in Oostenrijk hetzelfde wist tot stand te brengen, wat Scharnhorst in Pruissen had gewrocht, namelijk om het gering aantal troepen, welke de Keizerstaat volgens de vredesbepalingen onder de wapens mogt houden, tot een degelijken kern te maken, waaruit ieder oogenblik eene krachtige armee zou kunnen gevormd worden. Het uitbreken van den oorlog, nadat Oostenrijk eerst de gedwongen bondgenoot van Frankrijk, daarna in eene onzijdige stelling geplaatst werd,

---

(1) Zij zijn uitgegeven onder den titel: *Denkschriften militär-politischen Inhaltes aus dem handschriftlichen Nachlasz des K. K. Osterreichischen Feldmarschalls Grafen* Radetzky, en worden ook in het hier besproken werk (bl. 165) aangehaald.

Digitized by Google

vervolgens als bemiddelaar en eindelijk als vijand van NAPOLEON optrad, bewees de juistheid van RADETZKY's inzigten. Allergewigtigst is zijn operatieplan en vooral zijne memorie, waarin hij de persoonlijke verhouding van den chef van den generalen staf tot den vorst in scherpe trekken teekent (bl. 185 en volgg.). Herhaalde bewijzen vinden wij verder van den invloed, dien RADETZKY's krachtige geest op de beraadslagingen uitoefende, welke gevoerd werden in den gedenkwaardigen veldtogt, die de verbondene mogendheden tot binnen de muren van Parijs bragt.

Na den vrede van 1815 ging het in Oostenrijk als in zooveel andere staten — de oude slendriaan met zijne bekrompen inzigten en pedante kleingeestigheid, maakte zich breed en dik, en verdrong de geniale werkende en scheppende kracht, die bij de rust van het oogenblik, de onbekende toekomst nooit uit het oog verliest.

»RADETZKY had de dienst van den chef van den generalen staf te Weenen weder aanvaard, doch spoedig ingezien, dat hij aldaar niet meer op zijne plaats was. Van alle kanten stuitte hij op hindernissen. Wél moesten dan ook zijn rassche aard, zijne volhardende geestkracht, welke de oude sleur haatte en zijne, wanneer dan ook overéénstemmende met de behoefte des tijds, toch des niet te minder diep in het vleesch snijdende hervormingen in geenen deele naar den zin eener talrijke partij wezen. Gaandeweg bedankten destijds talentvolle en ervaren generaals voor betrekkingen en waardigheden, waarin zij zich in 't geheel niet meer te huis gevoelden sedert zij inzagen en overluid bekenden, dat het verouderde zich zelf overleefd had en zij niets meer ten besten van de dienst vermogten uit te werken. Want na de verbanning van NAPOLEON op St. Helena en bij eenen, naar 't zich liet vooruitzien, langdurigen vrede verleende men aan de van vaderlandsliefde en geheehtheid aan troon en leger vervulde mannen, zelfs aan eenen Vorst SCHWARTZENBERG, niet meer datzelfde bereidwillig gehoor als in de ure des gevaars.

»RADETZKY verloor ziender-oog meer grond. Ook zijne gezondheid was door de laatste, voor een gedeelte zoo vermoeijende, veldtochten aangetast. Onder zoodanige omstandigheden verzocht hij zijne overplaatsing bij het actieve leger, en werd dan ook op den 24sten Junij 1816 als divisie-generaal der kavallerie naar Oedenburg gezonden, waar hij nog uit den jare 1802 tot 1804 in veler herinnering op het gunstigst aangeteekend stond.

»Naauwelijks twee jaren later echter verzocht de toenmalige opperbevelhebber in Hongarijë, Aartshertog FERDINAND van Oostenrijk-Este, om den op de lijst van generaals naar rang-orde oudsten luit.-veldmaarschalk Graaf RADETZKY tot *adlatus* te Ofen, ten einde bij zijne herhaaldelijk langdurige

Digitized by Google

afwezendheid in 't voorzitterschap van het generaal-kommando naar behooren vervangen te zijn. Bij Zijner Majesteits besluit van 12 December 1818 werd deze voordracht goedgekeurd. In den brief, welken de Aartshertog FERDINAND bij deze gelegenheid aan RADETZKY schreef, en waarbij hij hem met zijne nieuwe bestemming bekend maakte, betuigde hij: »*dat het hem bijzonder aangenaam wezen zou, hem zoo nabij zich te hebben.*" Intusschen leverde, wegens verschillende oorzaken, het verblijf te Ofen gedurende eenen tijd van ruim tien jaren over 't geheel niets aangenaams op, en nog in veel later tijd verwekte de bloote herinnering daaraan bij den overledene eene zichtbare ontstemming.

»Op welke wijze RADETZKY van zijn langdurig verblijf te Ofen partij trok, hiervan leveren zijne eigenhandige aanteekeningen de beste getuigenis. Hij beoefende niet alleen de krijgs-wetenschap in hare onderdeelen, en stelde zich in menige zaak, welke was blijven liggen, weder op de hoogte, maar met bepaalde voorliefde wijdde hij zich aan de paardenkennis, nijverheid, landhuishoudkunde en tuinbouw. Aan alle nieuwe militaire inrichtingen en verbeteringen binnen en buiten 's lands schonk hij zijne onverdeelde opmerkzaamheid. Deze weetgierigheid verliet hem zelfs in den hoogsten ouderdom niet. Hij hield er de beste tijdschriften op na, las veel en verzamelde met ware bijënvlijt voor den tijd, dat hem eene eervolle rust vergund zou worden en hij zich er geheel aan kon toewijden, om alles te ordenen en te verwerken. Veel zelfs werd destijds, al was het ook vaak slechts bij wijze van aanduiding, opgeteekend, wat te eeniger tijd aan Leger en Staat voordeel aanbrengen moest. Bij dit streven vond hij eenen grooten steun in de inhoudrijke verzameling van boeken en kaarten, welke hij zich allengs had aangeschaft; hij bezat zelfs verscheidene onuitgegeven kartographische werken en handschriften, loopende van den oorlog tegen de Turken tot aan het einde van de omwentelings-veldtochten. Het grootst gedeelte daarvan ging echter bij den opstand van Milaan in den jare 1848 verloren, en dit verlies viel hem uiterst hard.

»In den tijd zijner aanstelling te Ofen valt ook het spiegelgevecht, waarin RADETZKY in tegenwoordigheid van Zijne Majesteit den Keizer van Oostenrijk het eene gedeelte der troepen en de Aartshertog FERDINAND het andere aanvoerde, en eerstgenoemde zoo doeltreffend manoeuvreerde, dat, toen de Keizer bij den afloop dezer evolutiën met zijne gewone welwillendheid en juisten blik zijne tevredenheid overluide betuigd had, deze zich tot den Aartshertog FERDINAND wendde, en glimplagchend aanmerkte: »Mijn waarde neef! wanneer het ernst geweest ware, zoudt gij er leelijk van langs gehad hebben."

Digitized by Google

»Destijds en zelfs nog in latere jaren behoorde het tot de schoonste droomen des overledenen, om het laatste bedrijf van een zoo afwisselend, aan gebeurtenissen zoo rijk en aan de rustelooste bedrijvigheid gewijd leven, even als zoo vele groote mannen der Oudheid, in stille afzondering onder den geest verlevendigende bezigheden te mogen besluiten. Maar de alwijze Voorzienigheid, welke met vaste hand in het lot der stervelingen ingrijpt, had het ten beste van zijn vaderland anders besloten. Door hare beschikking bleef de man voor de dienst zijns vaderlands behouden, die in lateren tijd de eer van Staat en Leger tegen eene opgestane natie en een woordbreukigen Vorst zegevierend verdedigde, en de bereids verloren geachte landen met het bloed zijner dapperen terugwon, ja zelfs den troon en de monarchij met nieuwen luister wist te omstralen.

»Radetzky's wenschen schenen trouwens een oogenblik in vervulling te zullen komen. Bereids bij Zijner Majesteits besluit van 18 Februarij 1829 was hij, na twintigjarigen diensttijd als luit.-veldmaarschalk, bevorderd tot *generaal der kavallerie*, maar tevens op den 24sten November deszelfden jaars, in plaats van den op pensioen gestelden luit.-veldmaarschalk Fölseis tot *vesting-kommandant te Ollmütz* benoemd geworden; eenen post, dien nog weinige jaren te voren zijne oude tegenstrever bij de oorlogen in Italië, de geleerde en waardige grootmeester der artillerie baron Zach, bekleed had. Ongeveer omstreeks denzelfden tijd verkreeg hij ook het *Burgerschap (indigenaat) van het Koningrijk Hongarijë.*

»Hij aanvaardde zijne nieuwe betrekking in de stellige overtuiging, dat hij binnen de stille muren van Ollmütz zijn Tusculum vinden, en, aangezien hij reeds zijn vier-en-zestigst levensjaar was ingetreden, ook zijne dagen besluiten zou. Deze aanstelling was hem dan ook deswege aangenaam, omdat hij, bij den minder uitgebreiden werkkring van een vestingkommandant, bepaald er op rekenen kon, eindelijk zijne denkbeelden over schier alle takken van het krijgswezen — en wel in het bijzonder over de hoogere aanvoering der drie wapens, zoo afzonderlijk als vereenigd, alsmede die over de slag-regeling bij aanzienlijke leger-afdeelingen en over de bevestiging van Staten — tot een wél-geordend geheel te brengen. Tot nog toe waren ze meestal slechts in klad opgeteekend, en zijne eigen rijke ondervinding, zijn praktisch, steeds alleen op het nuttige doelend en zich met hetgeen bereikbaar was vergenoegend verstand zouden hem bij dien arbeid uitmuntend te stade komen. Hij legde wijders zelf een allerliefsten tuin aan, beoefende met buitengemeene inspanning de krijgs-wetenschappen, en schiep steeds groot vermaak in de nu en dan plaats vindende troepen-manoeuvres en in de wekelijksche groote wacht-parades, waarvan hij nooit afwezig

Digitized by Google

bleef, en die hij door opmerkingen en gesprekken leerzaam en aanlokkend wist te maken.

» Het leger was innig getroffen, toen een zoo hooggeacht en algemeen bemind aanvoerder de werkelijke dienst verliet, en meende dat de nieuwe vredes-betrekking voor eenen man van zoo groote werkzaamheid en zoo veelzijdige kennis weinig aantrekkelijks hebben zou. Velen gingen in hunne eenzijdige beoordeeling nog verder en wilden er eene cabaal in ontdekken; nog anderen waren zelfs er voor beducht, dat hij spoedig geheel op pensioen gesteld zou worden. Ook dit maal echter was den held geen stilleven beschoren. Het vaderland riep den te Ollmütz bereids half vergeten krijger na zeer korten tijd weder aan 't hoofd eens legers.

» Na het uitbreken der Julij-omwenteling te Parijs namelijk trok Oostenrijk een talrijk leger in Italië bijéén, waarover het opperbevel werd opgedragen aan den generaal der kavallerie Baron Frimont. Deze verzocht, dat zijn veeljarige wapenbroeder Radetzky hem ter zijde staan mogt, hetgeen de Keizer onder dagteekening van den 26sten Februarij 1831 ook toestond. De generaal der kavallerie Frimont was het derhalve, die in zekeren zin den veldmaarschalk de baan voor onvergankelijken roem heropende, en wien de dank van het vaderland voor Radetzky's weder-aanstelling toekomt. Frimont wist, dat er in 't gansche leger geen tweeden te vinden was, die, zoo als zijn nieuwe plaatsvervanger, den oorlog op den oorlog zelven bestudeerd had; en men zag destijds eenen oorlog, eenen zwaren oorlog, waarin zich twee geheel tegenovergestelde en immer vijandelijke beginselen bekampen zouden, met zorg te gemoet.

» Bereids op den 25sten November 1831 werd Frimont, na den dood van den grootmeester der artillerie Graaf Gyulai, tot voorzitter van den hofkrijgsraad benoemd. Zijne betrekking in Italië werd aan Radetzky opgedragen.

» Bij-aldien het eene waarheid is, dat het lot der Staten in de hand des Allerhoogsten berust, en wie zou daaraan twijfelen, dán zal men ook stoutweg mogen beweeren, dat de Voorzienigheid zich hierbij duidelijk liet onderkennen. In elk geval echter bleef het een dier gelukkige ingevingen, welke nimmer missen, groote gevolgen na zich te slepen en het lot van landen en volkeren te bepalen. Want slechts zijn fijne takt, zijne innemende heuschheid en zijne buitengewone geestkracht vermogten, zoo als wij spoedig zien zullen, te midden van staatkundige stormen, welke over enkele landen uitbarstten en ook Italië niet verschoonden, de rust in het Lombardisch-Venetiaansch Koningrijk ten minsten gedurende eene gansche reeks van jaren ongestoord te handhaven.

Digitized by Google

»Bij de aanvaarding van zijn opperbevelhebberschap bedroeg de Keiz. Kon. krijgsmacht in Italië 104,500 man met 5000 paarden. De beide mobiele legerkorpsen vormden te samen 52 bataillons, 30 eskadrons en 12 batterijën; het overschot bestond in troepen, die niet mobiel waren.

»Wellicht was nooit iemand anders doordrongen zoo als Radetzky van de waarheid, dat een langdurige vrede het eigentlijk krijgsmans-wezen meer en meer op den achtergrond dringt en aan den invloed van het bekrompen exercitie-plein den boventoon verzekert. Hij was dan ook in de lente van 1831 naauwelijks veertien dagen in Milaan, of hij begon met zijne pogingen tot verwezentlijking van het denkbeeld, om aan de zoo schoone en met den besten geest bezielde legermacht aldaar die mate van vaardigheid in 't manoeuvreeren bij te zetten, welke zij bezitten moest, wilde men met volkomen zekerheid de toekomst in 't gemoet zien. Zoo lang Frimont nog in Italië was, die zich met de voorgestelde proefnemingen juist niet ingenomen betoonde, en dan ook tot die mannen behoorde, welke van de meening uitgingen, dat: »het leger best was zoo als het zich bevond," had de zaak groote zwarigheden in. Frimont was een oud soldaat, in den oorlog opgewassen, met niet meer dan de gewone kundigheden toegerust, doch vooral dapper, regtvaardig, eenvoudig en een vijand van alle nieuwigheden. Eerst toen Radetzky na diens afreis de handen ruim had, toog hij met kracht aan 't werk."

Allerbelangrijkst is de periode van 1831, toen Radetzky tot opperbevelhebber van het leger in Italië benoemd werd, tot aan het uitbreken van den opstand in Milaan in 1848. In weerwil van alle hindernissen, die hem door kwalijk begrepen spaarzaamheid van het Weener hof in den weg gelegd werden; in weerwil van het weinige gewigt, hetwelk men aan zijne herhaalde waarschuwingen hechtte, ging hij onvermoeid op zijnen weg voort, en bijgestaan door zijnen genialen chef van den staf Hesz, bragt hij de onder zijne bevelen staande troepen tot zulk een hoogen graad van geoefendheid, dat hij daarmede den storm het hoofd kon bieden, die in 1848 in Milaan uitbrak, en, hoewel aanvankelijk wijkende voor de overmagt, weldra door een schitterenden veldtogt het gezag van zijnen Souverein kon herstellen.

Wanneer wij in de voorafgaande regels het werk voornamelijk van slechts uit één bijzonder standpunt beschouwd hebben, mogen wij niet nalaten ten slotte ook te wijzen op het groote gewigt, dat het, onzes inziens, ook als historisch geschrift heeft. Eene menigte bijzonderheden zal men er in aantreffen, die voor de kennis der gebeurtenissen in de laatste 70 jaar van veel belang zijn, en wanneer het bestek van ons verslag ons niet belette,

Digitized by Google

al te uitvoerig te worden, zouden wij hier kunnen wijzen op menig gedeelte, waarin over de geschiedenis van dat gedenkwaardig tijdperk een nieuw licht verspreid wordt.

Dat de vertaling van dit werk door den Heer KUIPER werd ondernomen, is voor het publiek een waarborg genoeg dat zij goed is; menige oorspronkelijke aanteekening die hij aan den voet der bladzijde er bijvoegde, verhoogt er de waarde van, terwijl wij volkomen met hem instemmen, wanneer hij in de bladzijden, die tot inleiding zijner vertaling dienen, zegt: »In een land als 't onze, waar de degelijkheid der kern tegen de geringheid der levende strijdkrachten moet opwegen, is het vooral noodig zoo wel den krijgsman als den burger de *toonbeelden* der edelste zelfverloochening onophoudelijk en klaar voor den geest te stellen, opdat de eerste steeds levendig beseffe wat van hem vereischt wordt, de laatste leere inzien, dat het voor de rust en de weêrbaarheid des lands niet alleen te doen is om schoonklinkende woorden, maar vooral om tijd en middelen ter voorbereiding."

Zeer begrijpelijk is het, wat hij in diezelfde inleiding zegt, dat hij »soms voor den Duitschen woordenpraal, in veelal overdreven betuigingen van onderdanigheid of huldebetoon, de ons Nederlanders eigen bondigheid van vorm en uitdrukking verlangd had." Wij hebben het oorspronkelijke werk niet bij de hand, maar het zou ons zeer verwonderen, indien de vertaler niet op menige plaats het karakter van het werk in dit opzigt heeft moeten wijzigen. Wij ten minste, kunnen ons moeijelijk een Duitscher voorstellen, die, zooals in deze levensbeschrijving geschiedt, van het verleenen der 42 aan RADETZKY te beurt gevallen ridderorden en verdere onderscheidingsteekenen zou kunnen gewagen, zonder telkens alleronderdanigst over deze allerhoogste genade in verrukking te geraken. Slechts op ééne enkele plaats vinden wij hier in de vertaling er nog een spoor van, als wij namelijk op bl. 198 vermeld vinden, dat het den Keizer FRANS — let wel, voor eene kleinigheid als de overwinning bij Leipzig — »allergenadigst had goedgedacht, vorst SCHWARZENBERG met het Grootkruis der militaire orde van Maria Theresia te verlijden." 't Is bijna of er van een misdadiger gesproken wordt, die de galg had verdiend en er met eene geeseling afkomt.

Maar wij willen om dezen onvermijdelijken Germaanschen karaktertrek, die trouwens in het boek, zooals de vertaler het ons hier aanbiedt, al zeer weinig spreekt, het geheel niet veroordeelen. Integendeel, de lezer heeft het reeds opgemerkt, dat wij zoowel met den stijl als met den inhoud zeer ingenomen zijn, en de lezing in de ruimste mate aanbevelen.

Natuurlijk hebben wij hier en daar eene enkele drukfout ontdekt, of wel

Digitized by Google

eene misstelling, die niet alleen aan den zetter te wijten is; wij bieden ze den vertaler en uitgever aan, ten gebruike bij een eventueelen herdruk:

Bl. 121, reg. 5 v. o. lezen wij dat de Keizer uit *Luxemburg* vertrok, dit zal wel *Laxenburg* moeten zijn;

Op bl. 210 lezen wij van een vijftienjarigen Hertog, die, zooals later blijkt, nagenoeg eene halve eeuw gediend had, denkelijk moeten wij hier vijfenzeventigjarigen lezen;

Op bl. 321 vinden wij *Stabs-offiziere* door *staf-officieren* vertaald: uit den geheelen zin blijkt, dat hier van hoofdofficieren sprake is.

Dat de Gebr. Muller goed papier, een goeden druk en eene goede lithographie geleverd hebben, spreekt van zelve.

L. M.

Nevel en Zonneschijn, door P. F. Brunings, 1e *Luitenant der Infanterie. Kampen*, K. van Hulst 1858.

Meermalen gebeurt het, dat ons ter aankondiging of beoordeeling in den *Militaire-Spectator* boekwerken worden toegezonden, wier inhoud als niet tot de rubrieken behoorende aan welke dat Tijdschrift zijne kolommen wijdt, zoodanige aankondiging minder passend maakt. Wanneer wij het voorbeeld wilden volgen van onzen Engelschen kameraad *The Military Spectator*, die wekelijks een groot deel zijner ruimte moet wijden aan onderwerpen, die met »*the interest of all branches of the service*" juist niet zeer naauw in verband staan, die tusschen een artikel over den moord te Jeddah en een over »*the new Indian pensions*" aan zijne lezers verhaalt hoe Madame Alboni in *Maffio Orsini* gezongen had, hoe het nieuwe théâtre in *Covent-Garden* voldoet, of een aanprijzende recensie levert van eene *Fantaisie élégante sur la Favorite*, of van *the Old Soldier's Daughter*, Ballad, composed bij J. L. Hatton, enz., enz., — in een woord, wanneer wij een militair blad voor Engelsche officieren schreven, dan zou het ons waarlijk geene onaangename verpoozing zijn, het meer ernstige werk af te wisselen door nu en dan het gebied der schoone letteren te betreden en ook van daar onzen lezers onze bevindingen mede te deelen.

Daar nu echter om velerlei redenen onze weg in eene andere rigting moet loopen, kunnen wij moeijelijk voldoen aan het verlangen van den uitgever, die ons het bovengenoemde werkje, »*ter beoordeeling aan de Redactie van den Militaire Spectator*" toezond.

't Is wel waar, dat de kleine roman, die ons hier in deze bladen te

Digitized by Google

lezen gegeven wordt, geheel en al den stempel draagt van door een militair geschreven te zijn, dat de handelende personen meest militairen zijn, dat de schrijver een bijzonderen tact heeft, om zijne lezers telkens heldere blikken te doen slaan in het krijgsmansleven zoo als het is, met zijn lief en leed; dat zijn werk, aan hetwelk wij een groot aantal lezers toewenschen, mede een middel wezen kan om het leger en de natie meer en meer tot elkander te brengen; — maar nog eens, het bespreken van dit werk ligt buiten onzen kring.

Het doet ons in dit geval leed, dat die kring zoo beperkt is, want hoe gaarne zouden wij onze lezers, de lectuur van dit uitmuntend geschreven verhaal aanbevelen; hoe gaarne zouden wij hen wijzen op de fijne menschenkennis, die er in doorstraalt, op de benijdenswaardige gemakkelijkheid van uitdrukking, op den vloeijenden stijl, die aan menig prozaschrijver van den tegenwoordigen tijd tot model zou kunnen dienen. Daar zijn vele bladzijden in, die van diep gevoel, andere, die van echten humor getuigen; er waren uittreksels genoeg uit te maken, die van eene zeldzame gave van opmerken getuigen; zeer vele, die onzen militairen lezers het harte goed zouden doen, die hun als uit de ziel gesproken zouden zijn.

Doch wanneer wij eene beoordeeling schreven, zouden wij er welligt ook de aanmerkingen bijvoegen, die ons onder het lezen door het hoofd gingen; wij zouden bijv. kunnen zeggen, dat de vorm der inleiding ons niet geheel beviel, iets, dat de schrijver zelf eenigzins schijnt gevoeld te hebben; dat de intrigue, hier eigenlijk geheel en al bijzaak, wat alledaagsch is, zoodat zich alles vrij wel laat vooruitzien, en wij in het vijfde hoofdstuk al weten, dat Charlotte op de laatste bladzijde met haar neef zal trouwen, en misschien nog eene enkele opmerking hier of daar; — doch, wij leggen het boek eenvoudig ter zijde, en daar wij vast besloten hebben, er in den *Militaire-Spectator* geene recensie van te schrijven, verzoeken wij al onze lezers de beoordeeling zelf op zich te willen nemen, overtuigd, dat wij dan hun, zoowel als den schrijver, een dienst gedaan hebben, door hun op dit verdienstelijk voortbrengsel der niet-militaire pers te hebben opmerkzaam gemaakt.

L. M.

Digitized by Google

DRIE BIJLAGEN, BEHOORENDE TOT DE STAATSBEGROOTING VAN 1859 HOOFDSTUK X (1).

I. *OPGAVE der vuurmonden, projectilen, affuiten, voertuigen, buskruid, looden kogels, blanke wapenen, tuigen, enz. in de magazijnen der Artillerie, en in gebruik bij het leger, voorhanden op den 1sten Januarij 1858, alle in geheel bruikbaren staat.*

Houwitsers	van	20	duim			246
»		15	»	lang, van model		37
»		15	»	» oud »		130
»		15	»	kort		236
»		12	»			28
Kanons. Bronzen	van	80	pond			12
»	»	24	»			73
»	»	18	»			43
»	»	12	»	lang		300
»	»	6	»	»		230
»	»	12	»	kort zwaar		94
»	»	12	»	» ligt		65
»	»	6	»	» zwaar		345
»	»	6	»	» ligt		84
» IJzeren	»	80	»	lang		10
»	»	80	»	kort, van model		39
»	»	60	»	lang		69
»	»	60	»	kort		120
»	»	36	»	kort		112
»	»	24	»	zwaar		231
»	»	24	»	ligt		100
»	»	18	»			227
»	»	12	»			496
»	»	6	»			649
Mortieren. Bronzen	van	29	duim			172
»	»	20	»			236
»	»	Coehoorn-				566
» IJzeren	van	39	duim	kogel-		36
»	»	39	»	steen-		51
Bommen						42,226
Granaten. Gewone	van	80	pond			24,740
»	»	60	»	en 20 duim		238,899
»	»	15	duim			137,450
»	»	13	»			202,545
»	»	12	»			49,847
»		spiegel-				314,965
»		hand-				273,395
Granaat. Kartets	van	24	pond	en 15 duim		3,678
»	»	18	»			2,768
»	»	12	»	en 12 duim		3,140
»	»	6	»			7,089

(1) Zie in de Bijlage *Orders, Besluiten* enz. tot dit nummer van den *Militaire Spectator* behoorende, bladz. 64.

Digitized by Google

Kartetsen	van 80 pond	3,573
»	» 60 »	7,468
»	» 36 »	6,517
»	» 24 »	13,427
»	» 18 »	8,027
»	» 12 »	33,057
»	» 6 »	49,740
»	» 20 duim	4,684
»	» 15 » lang	6,367
»	» 15 » kort	4,379
»	» 12 »	1,923
Kogels van	36 pond	35,704
»	24 »	189,176
»	18 »	187,045
»	12 »	327,484
»	6 »	353,727
Affuiten. Belegering-	tot kanons van 24 pond zwaar	25
»	» » 24 » ligt en 18 pd.	45
»	» » 12 » lang	78
»	» » 6 » »	239
»	tot bronzen kanons van 24 pond	48
»	» » » 18 »	25
»	» » » 12 » lang	177
»	» » » 12 » kort zw.	90
»	» » » 6 » lang	134
»	tot ijzeren » » 24 » ligt en 18 p.	23
»	» » » 12 »	93
»	» » » 6 »	320
»	tot houwitsers » 20 duim	266
»	» » 15 » kort.	286
Affuiten. Veld-	tot kanons van 12 pond, kort, ligt en houwitsers van 15 duim van model	108
» »	tot kanons van 6 pond, kort, zwaar	376
» »	tot houwitsers van 15 duim lang, oud mod.	92
» »	tot kanons van 6 pond, kort, ligt en houwitsers van 12 duim	144
» Vesting-,	tot ijzeren kanon van 24 pd., ligt en 18 pd.	234
» »	» » » 12 »	298
» Wal-	tot bronzen kanons van 80 pond	13
» »	» ijzeren » » 80 »	58
» »	» » » » 60 en 36 pond	342
» »	» kanons van 25 pond, zwaar	283
» »	» » » 24 » ligt en 18 pond.	124
» »	» » » 12 » lang	200
» »	» » » 6 »	263
» »	» » » 12 » kort, ligt	64
Rolpaarden	tot ijzeren kanons van 24 pond, ligt en 18 pd.	6
»	» » » 12 »	21
Sprinkhanen	» » » 12 »	24
»	» » » 6 »	33
Stoelen	tot mortieren van 29 duim	148
»	» » 20 »	283
»	» kogelmortieren	57
»	» steenmortieren	71
Bagaadjekarren		169
Kaissons	van 12 pond	99
»	» model van 6 pond	85

Digitized by Google

Kaissons oud model van 6 pond	74
» van » » 15 duim	26
» oud » » 15 »	48
» van 12 duim	22
» patroon-	305
Kanonwagens	88
Kogelkarren	176
Lastslepers	139
Lastwagens	129
Parkwagens	125
Pontonribbenwagens	35
Pontonroeibootwagens	3
Pontonschraagwagens	3
Pontonwagens	36
Smidskarren	13
Smidswagens	60
Transportwagens	210
Voorraadwagens	104
Voorwagens. Belegering-	441
» Munitie- 12 pond	94
» » van model 6 pond	92
» » oud » »	276
» » van » 15 duim	43
» » oud » »	93
» » 12 duim	45
Ziekenwagens	78
Buskruid, ponden. artillerie-	1,675,000
» » infanterie-	867,000
Kogels, looden punt-	844,440
» » ronde	30,800,000
Geweren N°. 1 gewone	48,616
» » » tirailleur-	4,655
» » 2 korte	93,089
» » » lange	59,977
» sappeurs-	1,352
Karabijnen. kavallerie-	3,300
» marechaussée-	507
Sabels. artillerie-	9,910
» infanterie-	21,353
» kavallerie- van model	6,000
» » oud »	6,200
» sapeurs	5,010
Landstorm. bussen	1,475
» geweren	10,525
» karabijnen	4,000
» pistolen	3,982
» sabels	5,400
Artillerietuigen voor rijpaarden geheel gereed	258
» » » in houten en ijzeren tuigd.	470
» bespanningen 6 paarden geheel gereed	60
» » 4 » »	366
» » 2 » (lamoen-) »	134
» » 6 » in hout. en ijzer. tuigd.	94
» » 4 » » » »	61
Bruggenhout. Dennenbalken	3,008
» Brugplanken	2,244
Beddinghout. Eiken beddingbalken	1,119

Digitized by Google

Beddinghout.	Eiken ribben	8,813
»	» piketpalen	44,743
»	Greenen ribben	19,413
»	» stootbalken	19,581
»	» beddingplanken	2,825

II. *OPGAVE van den voorraad grondstoffen, voorhanden in de magazijnen der Artillerie op 1 Januarij 1858.*

Dennen deelen	ellen	5,710
Dennen vlotdeelen	stuks	4,827
Dennen drie-snêêdeelen	»	611
Eiken balken L. 6.40—4.20	»	723
» » 4.10—3.00	»	1,260
» » 2.90—1.40	»	1,687
» » 1.20—1.00	»	204
Eiken kalven	»	622
» platen	»	5,693
» speeken	»	29,903
» velgen	»	1,896
» naven	»	3,866
» wagenschot	ellen	12,984
Esschen platen	stuks	447
Greenen deelen	ellen	22,249
» ribben	»	13,968
Vuren deelen	»	3,469
IJpen platen	stuks	2,012
» deelen	ellen	542
Blik	bladen	5,952
Draad- koper	ponden	259
Plaat- »	»	25,806
Rond- »	»	375
Vierkant- »	»	294
Lood	»	407,342
Draad- messing	»	1,123
Plaat- »	»	874
Draad- staal	»	43
Gegoten staaf-staal	»	6,213
Geslagen »	»	18,161
Bandijzer	»	50,966
Draad »	»	315
Plaat »	»	29,468
Plat stafijzer	»	207,723
Rond »	»	55,481
Vierkant »	»	60,224

III. *OPGAVE van het aantal geweren met getrokken loopen bij de korpsen in gebruik en in de magazijnen aanwezig op den 1sten November 1858.*

Aantal getrokken geweren in gebruik bij de korpsen	2392
» » » aanwezig in de magazijnen	5109
Totaal voorhanden getrokken geweren	7501

Digitized by Google

HET RAPPORT, UITGEBRAGT IN DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN BETREKKELIJK DE UITGAVE VAN BRONNEN EN BOUWSTOFFEN VOOR DE NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Bij gelegenheid, dat wij in dit Tijdschrift de uitgave aankondigden van de Gedenkschriften van Sicco Goslinga, eindigden wij met »den wensch, dat de pogingen gelukken mogen, welke in den laatsten tijd door den Kolonel Knoop in het werk zijn gesteld, om de aandacht te vestigen op het hooge gewigt, dat er in gelegen is, om eene menigte bronnen voor de krijgsgeschiedenis, die nu als in het stof begraven liggen, aan het licht te brengen en tot geschikte bouwstoffen te maken voor eene algemeene krijgsgeschiedenis."

Wij hadden daarbij het oog op een voorstel, dat de Kolonel Knoop in de vergadering van de Afdeeling Letterkunde der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, op den 8sten Maart van dit jaar, had gedaan. Dit voorstel, waarover wij hieronder nader zullen spreken, werd nog in diezelfde vergadering in handen gesteld van eene Commissie bestaande uit de leden Bosscha en Bakhuizen van den Brink, welke daaromtrent den 14den Junij een Rapport aan de Akademie hebben ingediend, dat niet alleen om de uitstekende wijze, waarop het voornoemde voorstel daarin wordt toegelicht en aangeprezen, maar vooral ook om den schat van wetenswaardige bijzonderheden, aangaande de bronnen voor eene Nederlandsche Krijgsgeschiedenis, voor elk officier van het hoogste belang mag gerekend worden. Wij gelooven niet beter te kunnen doen, dan onzen lezers bekend te maken met de geheele geschiedenis van het voorstel, in zooverre het in de verschillende vergaderingen van de Akademie in behandeling is gekomen.

In de verslagen en mededeelingen der Akademie vinden wij opgeteekend, dat in bovenvermelde zitting van den 8sten Maart 1858, de Heer Knoop een voorstel deed, strekkende om de Afdeeling (Letterkunde) te doen besluiten,

Digitized by Google

ten einde tot eene betere kennis der *krijgsgeschiedenis* te komen, een of meer te 's Hage wonende deskundigen uit te noodigen tot het onderzoek in 's Rijks Archief en in andere verzamelingen naar belangrijke stukken en oorkonden tot onze krijgsgeschiedenis betrekking hebbende om daarvan later de belangrijkste en der algemeene aandacht waardigste in het licht te geven.

De aanleiding tot dit voorstel was de uitgave van de *Mémoires* van Sicco Goslinga door het Friesch Genootschap, die veel licht verspreiden over de jaren van den Spaanschen Successie-oorlog, toen de genoemde Friesche edelman als Gedeputeerde te velde de beroemde veldheeren Marlborough en Eugenius ter zijde stond.

Het is geen wonder, dat de vergadering de belangrijkheid van dit voorstel beaamde, daar toch behoudens enkele uitzonderingen, de wijze waarop onze geschiedschrijvers de eigentlijke krijgsgebeurtenissen bestudeerd en voorgesteld hebben, zeer gebrekkig of onvolledig is, en het ten duidelijkste blijkt, dat er vele oorkonden, die daarbij ten grondslag hadden moeten dienen, of niet gekend of niet gebruikt zijn geworden. Door, op voorstel van den voorzitter, het uitbrengen van een rapport dienaangaande op te dragen aan twee mannen als Bosscha en Bakhuizen van den Brink, bewees de vergadering genoegzaam dat het haar met een grondig en naauwgezet onderzoek ernst was.

In de daaropvolgende zitting van den 12^den^ April, werd het voorstel weder ter sprake gebragt; de lezing van het rapport werd verdaagd wegens de ongesteldheid van den Heer Bakhuizen van den Brink en de afwezigheid van den Heer Bosscha; doch overigens lezen wij in het verslag dier vergadering het volgende:

» Inmiddels deelt de Heer Knoop nog eenige nadere bijzonderheden ter aanbeveling van zijn voorstel mede. Het doel van het voorstel was, om ons land in het bezit te stellen van eene volledige verzameling van alle belangrijke, tot nu toe aan het algemeen onbekende bescheiden, onze krijgsgeschiedenis betreffende; eene verzameling in den smaak van de *Collection de Mémoires militaires pour servir à l'histoire de France*, natuurlijk met zooveel minder omvang als de krijgsgeschiedenis van ons land minder uitgebreidheid heeft dan die van Frankrijk. Om de waarschijnlijkheid te doen in het oog vallen, dat in onderscheidene openbare archieven zoodanige bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis zullen voorhanden zijn, haalt de Heer Knoop de bijzonderheid aan, hem door den Archivaris van Gelderland ter kennis gebragt, dat het archief van Kuilenburg onder anderen brieven en papieren bevat van den Graaf van Waldeck, die in de 17de eeuw aan het hoofd van de legermacht der Republiek heeft gestaan, waarin zonder

Digitized by Google

twijfel belangrijke bijzonderheden betreffende onze krijgsgeschiedenis voorkomen, wel waardig om door den druk te worden bekend gemaakt.

» De Heer Knoop acht het wenschelijk, zich met geene andere bescheiden dan die sedert het begin van onzen opstand tegen Spanje bezig te houden. Hij verlangt dat die bouwstoffen *bij gedeelten* worden uitgegeven, welke ieder een bepaald afgesloten tijdperk onzer geschiedenis omvatten, en schetst in een overzicht dier geschiedenis vijf achtereenvolgende tijdvakken, waarin die verzameling, zijns inziens, zal behooren verdeeld te worden. In de uitgave van elk dier gedeelten zal natuurlijk alleen datgene moeten voorkomen, wat niet reeds uitgegeven is; doch waarbij zou kunnen gevoegd worden eene lijst van de reeds vroeger uitgekomene geschriften tot datzelfde tijdvak betrekkelijk.

» Deze nadere mededeeling geeft aanleiding tot eene belangrijke wisseling van gedachten. De Heer Millies zou het zeer wenschelijk achten, dat men bij het bijeenverzamelen der bouwstoffen voor de Nederlandsche krijgsgeschiedenis, vooral ook mocht bedacht zijn op hetgeen tot 's lands Overzeesche bezittingen betrekking heeft. Hij vraagt, of de Heer Knoop dat onderwerp ook tot zijn voorstel wil betrokken hebben? Hij acht dat dubbel nuttig, naardien de officieële stukken, tot dat gedeelte onzer krijgsgeschiedenis behoorende, niet algemeen toegankelijk zijn. De Heer Knoop verklaart, dat dit onderwerp zonder twijfel binnen den omvang van het door hem voorgedragen onderzoek behoort. De Heer van Lennep doet intusschen opmerken, hoe moeijelijk het zijn zal, hiermede met eenigen spoed voort te komen, daar wij nog eigentlijk in het geheel geene bruikbare geschiedenis van 's lands Overzeesche Koloniën bezitten. Hoe groot deze gaping in onze geschiedenis is, bleek den spreker onlangs, toen hij zich met de noodige nasporingen voor zijn jongste drama over *de stichting van Batavia* onledig hield. De Heer van Lennep acht het, om die geschiedenis te kunnen bewerken, onvermijdelijk, dat men de plaats, waar de gebeurtenissen voorgevallen zijn, bezocht hebbe. De Heer Ackersdijck wijst er op, dat het bezwaarlijk is, de krijgsgeschiedenis en hare oorkonden van de bescheiden voor 's lands historie in het algemeen af te zonderen. Dezelfde stukken kunnen dienstig zijn tot het beschrijven van de *Geschiedenis des Handels en der Nijverheid*, welke men voor de militaire geschiedenis noodig heeft. Daarom is eene afzonderlijke verzameling ten dienste dezer laatste aan bedenking onderhevig. De Heer Leemans deelt bij deze gelegenheid mede, dat een kundig officier te Utrecht zich sedert geruimen tijd bezig houdt met het schrijven van *fastes militaires*, waartoe hij van de bouwstoffen, die het Rijksarchief bevat, vlijtig gebruik heeft gemaakt. De

Digitized by Google

Heer Dirks geeft te kennen, dat het Friesche Genootschap van Taal- en Oudheidkunde eerlang nog onderscheidene brieven van Goslinga zal uitgeven, en dat er onder de nagelatene papieren van den provincialen Archivaris van Leeuwen eene *Levensbeschrijving van* Menno van Coehoorn is gevonden, welke ter herziening aan een kundig officier is in handen gesteld, en eerlang waarschijnlijk in het licht zal gegeven worden. Uit het een en ander blijkt, dat het vak, door den Heer Knoop ter behartiging aangedrongen, inderdaad niet wordt uit het oog verloren."

In de vergadering eindelijk van den 14den Junij ll. werd, zooals wij boven zeiden, het Rapport van de Heeren Bosscha en Bakhuizen van den Brink, gelezen. Wij meenen niet beter te kunnen doen, dan dit geheele, allermerkwaardigste stuk uit de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen* in onze kolommen over te nemen, waartoe ons de vergunning op de welwillendste wijze verleend is geworden.

RAPPORT

VAN DE HEEREN

J. BOSSCHA en R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK,

ONTRENT HET VOORSTEL VAN DEN HEER

W. J. KNOOP,

BETREKKELIJK DE UITGAVE VAN BRONNEN OF BOUWSTOFFEN VOOR DE NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Ons geacht medelid Knoop heeft door het voorstel, in de zitting van Maart ll. gedaan en in die van April ll. nader door hem ontwikkeld en aangedrongen, voorzeker aan het doel beantwoord, waarom de groote meerderheid uwer vergadering in het afgeloopen jaar hare stemmen op hem vereenigde; waarom de op hem uitgebragte keuze ook buiten deze Akademie algemeene goedkeuring en toejuiching vond. Te regt toch mogt het eene versterking van krachten voor dit wetenschappelijk ligchaam geacht worden, wanneer het zich in het bezit kon verheugen van een medelid, hetwelk uitmunt in eene specialiteit, welke eenigzins buiten den kring ligt van onze gewone studiën: de krijgswetenschappen. Hoe vreemd dan ook dit vak aan de meesten onzer moge zijn, de afdeeling had het voorbeeld van buitenlandsche genootschappen niet noodig, om te gevoelen, eensdeels van hoe veel belang de krijgsgeschiedenis is voor de geschiedenis van het volk en van het land: anderdeels, hoe, dank zij den verlichten zin van onze armee,

Digitized by Google

ook hier te lande de wetenschappelijke beoefening der krijgsgeschiedenis eene hoogte bereikt heeft, welke haar waardig maakt, in den cyclus der wetenschappen, ons ter beoefening voorgeschreven, te worden opgenomen, en zij verblijdt zich, in haar midden den krijgsman te bezitten, die voor deze Akademie de man zijn kan, die de Generaal PELET voor de Fransche, de Generaal RENARD voor de Belgische is.

Van deze beschouwing uitgaande, meent dan ook de Commissie het belangrijke en aanbevelenswaardige van het voorstel van ons geacht medelid niet op nieuw in discussie te moeten brengen, evenmin als zij de vraag wil opwerpen, of de behoefte aan eene verzameling van bouwstoffen, zoo als de voorsteller bedoelt, zoo algemeen wordt gevoeld, en of hare vervulling *tempestief* kan heeten. De Commissie onderwerpt zich gaarne aan het gezag des voorstellers, die een en ander verzekerd heeft. Bij de wijze, waarop uwe Commissie is zamengesteld, zou het onbescheidenheid kunnen heeten, indien zij in het breede gewaagde van een uitvoerigen arbeid, waarin Nederlands heldendaden te land werden beschreven: zij mag echter niet onopgemerkt laten, dat voor de geschiedenis van den aanval en de verdediging onzer vestingen reeds belangrijke bijdragen zijn geleverd; dat twee der voornaamste tijdperken voor de verdediging onzes lands, de jaren 1629 en 1672, het onderwerp zijn geworden van grondige studiën, waarvan de verdiensten door den geachten voorsteller in afzonderlijke beoordeelingen naar waarde zijn gehuldigd; dat het aandeel der Nederlanders in den laatsten veldtogt van NAPOLEON uit een krijgskundig oogpunt is behandeld; dat in de jongste tijden door monographiën over afzonderlijke regimenten eene belangrijke bijdrage is geleverd tot de geschiedenis onzer wapenkorpsen; dat de militaire biographie met de levensbeschrijvingen van de Generaals DUMONCEAU en CHASSÉ is verrijkt geworden, en dat al die werken gevloeid zijn uit de pen van deskundigen, van verdienstelijke Officiers onzes legers, die niet voor de moeite zijn teruggedeinsd de echte, ook minder algemeen toegankelijke, oorkonden te raadplegen. Ja, wanneer volgens het voorstel van een ander onzer medeleden ook de krijgsbedrijven onzer landgenooten in onze bezittingen buiten Europa in het bestek moesten worden opgenomen, dan zouden wij niet aarzelen de werken van den Hertog van SAKSEN-WEIMAR en van de Heeren DE STUERS, VAN RIJNEVELD, WEITZEL en NETSCHER in uwe herinnering te roepen.

Uwe Commissie echter wenscht, zoo als gezegd is, het beginsel van het voorstel van ons geacht medelid aan te nemen, en bij voorkeur twee vragen te beantwoorden: 1°. Welke zijn te harer kennis de bronnen en bouwstoffen voor de Nederlandsche Krijgsgeschiedenis, die voor het oogmerk van den

Digitized by Google

Heer KNOOP in aanmerking zoude komen? 2°. Welke zijn de middelen om die bouwstoffen ten meest algemeenen nutte te bearbeiden? In gevalle het misschien bij de beantwoording der tweede vraag mogt blijken, dat uwe Commissie niet in allen opzigte de beschouwingen des geachten voorstellers over de wijze van uitvoering deelt, meent zij door de beantwoording der eerste u in de gelegenheid te stellen, zijn doel op de krachtigste wijze te bevorderen.

De geëerde voorsteller heeft te regt ondersteld, dat de meeste voorraad van bouwstoffen te 's Hage te vinden was, en wij aarzelen niet het Rijks-Archief als de uitgebreidste en belangrijkste verzamelplaats aan te wijzen. In het Archief van de Staten-Generaal, dat aldaar in de grootste volledigheid van het jaar 1576 tot het jaar 1796 is bewaard, vindt men alle besluiten zoo openbare als geheime bijeen, door de Hoogste Overheid genomen ten opzigte van het krijgswezen, de aanstellingen van officieren en hooge bevelhebbers, hunne instructiën, en die van gedeputeerden te velde; in sommige hoogst belangrijke jaren zijn zelfs de besluiten het militaire wezen rakende in afzonderlijke registers opgenomen. Maar belangrijker nog dan de dusgenaamde *uitgaande* stukken, zijn de bij de Staten-Generaal *ingekomene*. Getrouwelijk hielden de aanvoerders onzer legers, de Stadhouders, de bevelhebbers onzer vestingen, onze gedeputeerden te velde, met de Staten-Generaal briefwisseling, en gaven aan deze hunne meesters van elk belangrijk verschijnsel, dat zich in den oorlog had opgedaan, onmiddellijk en omstandiglijk berigt. En het verheugt ons te kunnen zeggen, die brieven zijn althans voor de laatste 200 jaren, bijna zonder uitzondering, in originali voorhanden; waar, voor vroegeren tijd de originelen niet meer gevonden worden, vullen de oude depêcheboeken ter goeder ure het ontbrekende aan. Die brieven zijn dan ook voor de Heeren DE BORDES en VAN SYPESTEIN hoofdbronnen geweest, zoo als zij het waren voor het medelid uwer Commissie, toen hij onder Nederlands heldendaden te land het beroemde beleg van Namen te beschrijven had, en even belangrijke als ongekende bijzonderheden aantrof in de brieven, welke de Gedeputeerde VAN WEEDE VAN DIJCKVELT aan zijne committenten schreef. Naast de brieven komen in aanmerking de verbalen door de gedeputeerden te velde gehouden, welke voor de stadhouderlijke tijdvakken minder talrijk zijn, naarmate het gezag dier gedeputeerden dan minder was. Wij vinden echter uit die tijden een verbaal van de Guliksche expeditie in 1614; een rapport van de veroverde forten op de Schelde in 1632, ingeleverd door VELTDRIEL en COENDERS; een verbaal van VAN AMERONGEN over den veldtogt van 1676. Voor de stadhouderlooze tijden zijn zij

Digitized by Google

des te volledigen: zij vangen aan met de rapporten over den Munsterschen oorlog in 1665 en springen dan over tot het tijdvak van den successie-oorlog van 1702 tot 1712; de laatstgenoemde zijn verbalen dikwijls door mannen als Goslinga, van Collen, Geldermalsum, van Vrijbergen zelve gesteld. Wij verheugen ons er te kunnen bijvoegen: aan die verbalen uit dat belangrijkste tijdvak onzer krijgsgeschiedenis ontbreekt nagenoeg geen enkel. Even weinig wordt er gemist van de verbalen uit den veldtogt van 1744 tot 1748; doch het zijn ditmaal niet verbalen van gedeputeerden, maar van de bevelvoerders zelve, van de Vorsten Maurits van Nassau, Hessen-Philipsthal, Waldeck, van de Generaals Smissaert, Cronstrom, van der Duyn, la Rocque, van Brakel, Coenders en van Aylva. Het spreekt van zelve dat zij met 1748 ophouden, deels omdat toen een langdurige vrede aanbrak, deels omdat de Kapitein-Generaal of zijn stedehouder de hoogste souvereine magt in den krijg vertegenwoordigde en alzoo regtstreeks de rapporten ontving. — Voor vroegeren tijd hebben wij nog melding te maken van een register capitulatiën en overgiften van steden van 1594 tot 1596. Het Archief der Staten-Generaal blijft, ook de correspondentie waarin dit ligchaam met den Raad van State stond in aanmerking genomen, de eerste en voornaamste bron voor onze krijgsgeschiedenis

Met het Rijks-Archief is van den aanvang af het oud Archief der Provincie Holland vereenigd geweest, en bij het groote gewigt dat deze provincie in het beheer der zaken van de Unie plag te leggen, gebeurde er ook in krijgszaken weinig zonder haar medeweten of medewerking. Doch hare besluiten, zoo openbare als geheime, zijn gedrukt en alzoo voor iedereen toegankelijk. Bij de bewerking van de krijgsgeschiedenis zijn zij onmisbaar. Dewijl toch de verdediging van Holland geacht werd het hart des lands en alzoo het leven van het gemeenebest te beveiligen, levert het Archief van Holland voor ons defensiewezen belangrijke bouwstoffen op. Aan twee afzonderlijke commissiën uit gecommitteerde raden, de commissiën voor de groote en kleine fortificatiën, was deze aangelegenheid opgedragen, en wij verheugen ons te kunnen zeggen, dat de verbalen dier commissiën en de daartoe behoorende relativen, sedert het jaar 1648 in onafgebroken volgreeks zijn behouden. Het zijn echter doorgaans jaarlijksche en vervelende berigten omtrent dezelfde inspectiereizen, afgewisseld door bestekken van te maken reparatiën of aan te bouwen werken. Zij zijn volkomen ongeschikt om afgedrukt te worden; maar wie de geschiedenis der oude Hollandsche linie en van de daar binnen gelegene vestingen en verdedigingswerken wil schrijven, moet ze bestuderen. Aan bouwstoffen voor de geschiedenis van veldtogten, en hetgeen de voorsteller de *histoire bataille* genoemd heeft, is het Hol-

Digitized by Google

landsch Archief minder rijk; toch mogen sommige stukken, tot dusverre in de zoogenaamde loketkast weggestopt, niet onopgemerkt blijven. Men vindt er verstrooide berigten voor de oudere krijgsgeschiedenis, zoo als over het beleg van Sluis onder Leicester; van het fort St. Andries in 1600, en over de wereldvermaarde belegering van Oostende; over de muiterij te Geertruidenberg in 1588, onder den naam van *bergverkooping* bekend; eenige papieren en staten van dienst van den Graaf van Hohenlo en den Overste Maarten Schenk; zeer veel over den Kleefsch-Gulikschen oorlog en den Brunswijkschen oorlog in 1615, waaraan ons Gemeenebest een werkzaam aandeel nam. Het belangrijkste uit dien tijd is echter eene verzameling onderschepte Spaansche brieven van de jaren 1593 tot 1604. Voorts uit de jaren 1673 de bij den Raadpensionaris Fagel ingekomen adviezen omtrent de bewegingen in het Fransche hoofdkwartier te Utrecht. Ook voor de bemoeijingen van den Raadpensionaris de Witt met het krijgswezen zal eene militaire correspondentie van 1650 tot 1660 nader moeten onderzocht worden. Eenige monsterrollen van regementen door Holland aangeworven, en afrekeningen met de hoplieden, rekeningen van ammunitie en kosten ter verdediging van sommige plaatsen aangewend, verdienen minder om hare innerlijke belangrijkheid opmerking dan omdat zij gedenkteekenen zijn uit den allereersten tijd van onzen opstand. Een aanteekeningboekje b.v. van den beruchten Lumey, tijdens hij uit 's Gravenhage zijn mislukten togt tegen Amsterdam ondernam, vertoont ons duidelijk de nietswaardigheid van dien aanvoerder en blijft in allen gevalle meer geschikt om de hebzucht eens liefhebbers van zeldzaamheden dan de studie van den krijgskundige te bevredigen.

Het tweede onderdeel van het Rijks-Archief, dat eene verzameling van bouwstoffen voor de krijgsgeschiedenis bevat, is het Archief van den Raad van State. Wij mogen echter hieromtrent uwe verwachting niet bevredigen, die misschien hoog gespannen is door de gedachte, dat aan dit collegie vooral nevens den Stadhouder het beheer der krijgszaken was opgedragen. Het Archief van den Raad van State is in belangrijkheid met dat der Staten-Generaal niet te vergelijken. En zie hier de reden: reeds van den tijd van Maurits af, waren onze wakkere Stadhouders zelf te veld. De raad nevens hen, zoo als de Raad van State van ouds genoemd werd, trad in hunne schaduw; ondergeschikte bevelhebbers waren over de plannen van den veldtogt en de feiten van den oorlog met den opperbevelhebber in correspondentie en deze met den Souverein, de Staten-Generaal. In stadhouderlooze tijden namen de Gedeputeerden te velde de plaats van den Stadhouder in, en de Raad van State zag hoe langer hoe meer zijne bemoeijingen beperkt

Digitized by Google

tot het administratief gedeelte van den oorlog: het uitvaardigen der commissiën, waarbij hij meestal de nederige dienaar was hetzij van den wil der Stadhouders, hetzij van dien der souvereine provinciën; het zorgen voor de legerbehoeften, de ammunitie, het onderhoud der vestingen; het uitvinden van middelen om de krijgskas te stijven. Bij het doorloopen van de resolutiën van den Raad van State zult gij bevinden dat de finantiële aangelegenheden hoe langer hoe meer hoofdzaak werden. Onder de thesauriers-generaal en secretarissen vond men mannen als VAN BEVERNINGK, HOP en VAN SLINGELANDT; doch het was hunne eigene bedrijvigheid die hen in nadere aanraking met, in aanzien bij de legerhoofden bragt, en de belangrijke briefwisseling, welke zij met deze hebben gevoerd, had het karakter van eene bijzondere briefwisseling, die omging buiten het officiële collegie, waarvan zij de hooge ambtenaren waren. Grooter was voorzeker in de eerste jaren van de republiek de invloed van den Raad van State; maar zoo wij ons verheugen de notulen te bezitten van de instelling van den Landraad van 1581 af, de reeks der ingekomen brieven vangt eerst met het jaar 1606 aan. Het is juist deze verzameling van ingekomen brieven, waarvan wij te bejammeren hebben dat zij op eene onherstelbare wijze geschonden is. Zeer belangrijke jaren voor onze krijgsgeschiedenis hebben het meeste geleden. Van 1625 (beleg van Breda), van 1629 (beleg van 's Hertogenbosch) ontbreken de laatste zes maanden. De jaren 1639 tot 1643 vullen slechts een kleinen bundel; 1665 en 1666 ontbreken; en hetgeen het ergste van alles is, van het jaar 1669 tot op 1686, dus over het geheele tijdvak van den Munsterschen en eersten Franschen oorlog, kunnen alleen de droevige overblijfselen van de laatste zes maanden van het jaar 1673 worden getoond. Volledig intusschen is in het Archief van den Raad van State de reeks van petitiën en van staten van oorlog, en sedert 1641 op weinige uitzonderingen na (1664—1672, 1700—1704) de commissieboeken; voorts de verbalen van de commissiën tot de inspectie der fortificatiewerken, de troupes, tienden en verpachtingen: voor Vlaanderen sedert 1628, voor de Maas sedert 1636, voor Wedde en Westwoldingerland sedert 1627, voor Maastricht sedert 1639. Ook de verbalen van speciale commissiën voor de grensbepalingen en vestingwerken zijn, voor zoo verre wij beoordeelen kunnen, tamelijk volledig. Al deze opgegevene verzamelingen zijn onmisbare hulpmiddelen voor onze krijgsgeschiedenis; want zij leeren op onderscheidene tijden de hulpmiddelen van den oorlog, den staat en veranderingen van onze vestingwerken, de inrigting van onze legers (althans op het papier), de administratie van het krijgs- en defensiewezen, de staten van dienst van onze vermaardste bevel-

Digitized by Google

hebbers en hoofdlieden kennen: doch een gedeelte van de krijgsgeschiedenis, in den zin waarin die door ons geacht medelid is bedoeld, zijn zij niet. Het zijn bouwstoffen, die bestudeerd en verwerkt moeten worden tot eene inleiding voor onze krijgsgeschiedenis in het algemeen, of voor de bijzondere hoofdafdeelingen daarvan; allerminst zijn zij vatbaar om in haar geheel of zelfs bij uittreksel uitgegeven te worden, wil men niet de wereld met drukpapier beballasten, dat door niemand gelezen wordt.

Als een toevoegsel tot het Archief van den Raad van State moeten voorts beschouwd worden eenige stukken en registers, voor ongeveer vijf jaren uit het Archief der Domeinen (vroeger Amortisatie Syndicaat) te Amsterdam naar het Rijks-Archief overgebragt. Bij de verdeeling van de nalatenschap van het Comité tot de zaken van het Bondgenootschap te Lande, de opvolgster van den Raad van State sedert 1795, tusschen de Agentschappen van Financiën en van Oorlog, zijn eenige stukken van militairen aard insgelijks bij het eerstgenoemde departement verdwaald geraakt. Die stukken betreffen intusschen meest generale petitiën, den staat van ammunitie, de achterstallige traktementen, enz. Van eenig meerder belang voor de krijgsgeschiedenis zouden zijn de vrij volledige verzameling capitulatiën met verschillende Vorsten en Staten over het in dienst nemen van vreemde troepen; voorts drie registers van den hoogen krijgsraad van de jaren 1672 tot 1674, bijzonder in zake van de overgave van Zutphen door W. van Ruytenburch, Heer van Vlaardingen, in 1672; eindelijk een register instructiën voor de dienst van het kanon uit den tijd van Prins Maurits kunnen geacht worden.

Op het Rijks-Archief berust nog eene andere verzameling, welke voor de oudere krijgsgeschiedenis niet zonder waarde mag geacht worden. Wij bedoelen het wat al te stout gehalveerde Archief der voormalige Stadhouderlijke Secretarie, waaruit vooral het aandeel door de Provinciën Groningen en Friesland aan onze krijgsgeschiedenis genomen en de wapenfeiten van de waardige krijgsmakkers van Maurits en Frederik Hendrik, de Stadhouders Willem Lodewijk, Ernst Casimir en Willem Frederik, zouden kunnen gekend worden, ware ook het ander deel dier verzameling in Zijner Majesteits huisarchief even toegankelijk voor het onderzoek gebleven. Ook thans echter mag, bij eene opsomming der bronnen, hetgeen hier voorhanden en openbaar is niet onvermeld blijven. Zoo vindt men hier geregelde berigten omtrent den staat der Friesche garnizoenen en vestingen onder de regering van Willem Lodewijk van 1593 tot 1620; de briefwisseling van de Staten-Generaal en van den Raad van State met de Stadhouders Willem Lodewijk en Ernst Casimir van 1602 tot 1651, en met Willem Frederik van 1641

Digitized by Google

tot 1664. Vooral voor den Kleef-Gulikschen veldtogt van Ernst Casimir zijn vele brieven en aanteekeningen van gewigt. De verzameling stukken betreffende het krijgsgerigt in Friesland is vrij volledig, en hoe onbeduidend meestal de zaken zijn daar behandeld, toch verdienen opmerking de berigten over de overgave van de schans Ementil aan Verdugo in 1590; over de vervolgingen tegen den later zoo beroemden verdediger van Groningen, Karel Rabenhaupt, gevreesd wegens zijne soldateske ruwheid tegen burgers zoowel als tegen zijne officieren; de verdediging eindelijk van Johan van Bierum wegens de overgave van Coevorden aan de Munsterschen in 1672, tot Prinses Albertine gerigt. Voor den veldtogt eindelijk van Willem Frederik tot verovering van de Eilerschans, en voor de bedrijven van Jan Willem Friso bij de belegering van Rijssel, Bergen in Henegouwen en Douai, in 1708, 1709 en 1710, zijn hier de oorspronkelijke bescheiden voorhanden. — De militaire oorkonden sedert den tijd van Willem IV waren lang bij de Stadhouderlijke Secretarie bewaard en zijn van daar, gedeeltelijk althans, aan het Ministerie van Oorlog overgegeven. Thans zijn zij ook bij deze afdeeling op het Rijks-Archief geplaatst; doch zij zijn van ondergeschikt belang en hebben, op weinig uitzondering na, de meeste waarde voor de geschiedenis der regementen, welke in naauwere betrekking tot het vorstelijk huis stonden: de regementen Oranje-Nassau en de Gardes du corps.

Wij komen tot het Archief van het latere Ministerie van Oorlog, dat insgelijks een paar jaren geleden ten algemeenen gebruike toegankelijk is gesteld. Wij kunnen hier kort zijn, en alleenlijk vermelden dat de verzameling bestaat uit eene onafzienbare reeks verbalen en daartoe betrekkelijke ingekomen stukken eerst van het Comité tot de zaken van het Bondgenootschap te Lande, later Agentschap, Secretariaat en Ministerie van Oorlog, die elkander alle in onafgebroken orde, althans voor het oog, volgen; moge zich dan ook hier en daar de treurige ervaring opdoen, dat enkele belangrijke rapporten of mededeelingen door weinig naauwgezette handen zijn geligt geworden. In die oorkonden ligt onze geheele, zij het dan ook niet altoos luisterrijke, krijgsgeschiedenis van het jaar 1795 tot 1810 vervat, en bij den rijkdom der stof zal de toekomstige bewerker van de oorkonden onzer krijgsgeschiedenis, de wet der spaarzaamheid meer dan eenige andere te betrachten hebben. Wij gevoelen dat dit tijdvak, toen onze natie meestal onder vreemde leiding in eene nieuwe krijgsschool zich vormde, zijn groot gewigt heeft, omdat het de nieuwere geschiedenis aan die onzer voormalige Republiek verbindt; maar wij kunnen de overtuiging niet onderdrukken, dat in die massa papieren, zelfs voor de onderafdeelingen

Digitized by Google

van het bestuur van den krijg, zoo als de departementen van finantiën, van burgerwapening, van onderhoud van Fransche troepen enz. veel, ja het meeste gevonden wordt, dat zonder schade voor de krijgswetenschap, voor de geschiedenis des vaderlands, voor de eer van den Nederlandschen naam gerustelijk vergeten, wij zouden bijna zeggen vernietigd kan worden. Zoo wij hierbij de opmerking maken, dat dit gedeelte des Archiefs ook voor de geschiedenis onzer wapenkorpsen en der regementen van belang is, wij doen het, om tevens uwe aandacht te vestigen op de gaping, welke zich in die geschiedenis voordoet. Ondanks het ophouden van ons volksbestaan bleven onze korpsen en regementen voortduren en onderscheidden zich dikwijls met eere, al streden zij in de rangen van vreemden. Sedert het jaar 1811 is echter hunne geschiedenis daar te zoeken, waar sedert dien tijd het beheer van den oorlog verplaatst was, in de archieven van het Ministerie van Oorlog in Frankrijk. Het zal ook daar zijn, dat de toekomstige verzamelaar de bouwstoffen, zoo al niet voor de — helaas niet meer, onze — krijgsgeschiedenis, maar dan toch voor de biographie onzer dappere krijgsoversten zal te zoeken hebben.

Behalve de genoemde hoofdafdeelingen bevat het Rijks-Archief nog enkele bijzondere verzamelingen, aan die instelling hetzij bij gifte, hetzij bij koop toegekomen, welke bij het bijeenzoeken der bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis niet onopgemerkt mogen blijven. Wij hebben in de eerste plaats de verzameling van wijlen den Heer VAN DER HOOP te vermelden, zoo om hare uitgebreidheid, als om dat juist daaruit die *Mémoires* van GOSLINGA zijn voor den dag gekomen, door welker uitgave ons medelid DELPRAT zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt en die den geachten ontwerper van het onderhavig voorstel vooral in het denkbeeld hebben versterkt, om het bijeenbrengen van bouwstoffen aan te prijzen. Maar *Mémoires*, gelijk die van GOSLINGA, zoo, als het ware, voor de uitgave toebereid, zijn ook hier zeldzame verschijnselen Het militaire gedeelte der verzameling waarover wij spreken, werd bijeengebragt door den grootvader van den overledene, Mr. ADRIAAN VAN DER HOOP, die van 1737 af Secretaris van den Raad van State was en in 1748, ten gevolge van een hooggaanden twist met den Prins Erfstadhouder en Kapitein-Generaal, zijn ambt moest nederleggen. In die betrekking was hij in onmiddellijke aanraking geweest met de bevelvoerende officieren in den Franschen veldtogt van 1741 tot 1748 en ontving de rapporten en missiven van HESSEN-PHILIPSTHAL, CRONSTROM, HOBBE VAN AYLVA, DE LA ROQUE en HERTELL. Hij bewaarde die of in het oorspronkelijke of in kopij in zijne verzameling en hield zelfs onder zich uitvoerige meestal met oorkonden gestaafde aanteekeningen over de feiten van dien

Digitized by Google

oorlog: de belegeringen van Meenen, Yperen, fort de Knokke, Dendermonde, Namen, Sluis en Bergen op Zoom; over het Nederlandsche hulpcorps naar Duitschland onder den Luitenant-Generaal Smissaert; over den inval der Franschen in 1747; over de veldslagen van Dettingen, Fontenoy en Raucoux, alles voorzien met teekeningen van de legerplaatsen, de stellingen en bewegingen der legers gedurende dien oorlog. Doch ook gedurende zijn ambteloos leven had van der Hoop zich met het bijeenzoeken der bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis bezig gehouden en schijnt met het plan te zijn omgegaan, zelf eene geschiedenis van de verdediging onzes Lands, inzonderheid van Holland in 1672 te schrijven. Het ontwerp dier geschiedenis bevindt zich in meer dan een afschrift onder zijne papieren. Daartoe had hij zich in het bezit gesteld van de aanteekeningen en plannen van den beroemden Amsterdamschen Burgemeester H. Hudde en dien correspondentie met zijn nog beroemder medecommissaris Chr. Huygens, over het versterken van de Yssellinie, — en van latere plannen voor het aanleggen en versterken van de Grebbelinie. Voorts had hij veel voor de veldtogten van 1703 tot 1709 bijeengebragt, daaronder de minuteele verbalen van de gedeputeerden te velde, welke te meer met de originelen, in het Archief van de Staten-Generaal voorhanden, verdienen te worden vergeleken, omdat daaraan als bijlagen oorspronkelijke stukken, daaronder zelfs brieven van Marlborough, zijn toegevoegd, welke in de verbalen niet zijn opgenomen. Wij onderscheiden daaronder de papieren van den Heer van Schagen, gedeputeerde te velde in 1705, en een journaal van het voorgevallene in de belegering van Hoey in 1705. Wij zwijgen van talrijke portefeuilles met aanteekeningen en retroacta van van der Hoop zelven over het administratief en financiëel beheer des oorlogs, die niet als oorspronkelijke bouwstoffen, maar bij de bearbeiding van deze als nuttige handleiding kunnen dienen. Die aanteekeningen werden voortgezet en bijgehouden door zijnen zoon Fr. van der Hoop, sedert 1787 tot in 1793 Thesaurier-Generaal der Unie. Ook deze ontving in die betrekking over het eerste gedeelte van den Franschen veldtogt in 1793 niet onbelangrijke mededeelingen, welke nevens andere stukken, ook over de onlusten in de Generaliteitslanden tijdens den opstand van van der Noot en van Eupen, onder die verzameling worden bewaard.

Naast deze verzameling verdienen vermeld te worden de belangrijke bouwstoffen voor de krijgsgeschiedenis, welke in de nalatenschap van den vroegeren Secretaris van den Raad van State, later Raadpensionaris, Simon van Slingelandt worden aangetroffen. Het Archief heeft die stukken te danken aan de onbekrompenheid van een van 's mans nakomelingen, aan wien de

Digitized by Google

kostbare verzameling van zijn beroemden voorvader bij erfenis ten deele viel. Gij alle kent de belangrijke uitgegevene verhandelingen over het beheer der militie van den Staat van den Raadpensionaris. De talrijke aanteekeningen voor, de verschillende ontwerpen en redactiën van die verhandelingen hebben derhalve thans mindere waarde; doch dit is het geval niet met de brieven van MARLBOROUGH over de jaren 1702 tot 1707, 1710, 1711, van ATHLONE van 1702, met enkele van WASSENAER, STERRENBURG en SLANGENBURG. Zij vormen eene geregelde reeks, waarvan de belangrijkheid gewaarborgd is door den naam der briefschrijvers evenzeer als door dien van den man aan wien zij gerigt zijn. Men vindt hier voorts, wat ook bij VAN DER HOOP niet ontbreekt, allerlei berigten en beschouwingen over het beruchte gevecht van Ekeren en de gedragingen daarbij van de hoofdbevelhebbers; eindelijk ook eene Fransche beschrijving van den veldtogt van 1674, welke, zoo wij meenen, nog ongedrukt en ongebruikt is.

Omdat wij ons door het bovengemelde in den tijd van den successieoorlog verplaatst vinden, zij hier nog aangemerkt, dat in de talrijke bundels brieven aan Mr. JOHAN VAN DEN BERGH, sedert 1709 gecommitteerde van wege de Republiek tot het bestuur der Spaansche Nederlanden, nog wel het een en ander ook voor de krijgsgeschiedenis van die dagen zal te vinden zijn: de namen des briefschrijvers, de Gedeputeerden te velde v. REEDE VAN RENSWOUDE, VAN COLLEN, VAN REGTEREN-ALMELO, VAN BORSELEN-GELDERMALSUM doen zulks vermoeden. Ook die verzameling brieven kan op het Rijks-Archief nader onderzocht worden.

Sedert vier jaren kwam dezelfde instelling door aankoop in het bezit van eenige papieren van den Admiraal VERHUELL. Wij moeten opmerken dat er zich onder die papieren zeer belangrijke aaneengeschakelde berigten bevinden over de onderneming der Engelschen in Zeeland in 1809. VERHUELL kommandeerde destijds het eskader op de Zeeuwsche stroomen en stond als zoodanig in betrekking met den Prins van Ponte Corvo, als bevelhebber van het Noorderleger, en den Maarschalk DUMONCEAU, als Kommandant van Bergen op Zoom. VERHUELLS berigten aan den Koning en aan den Prins van Ponte Corvo zijn in afzonderlijke registers gekopieerd. Wederkeerig vindt men hier brieven van den Koning, den Maarschalk BESSIERES, den Generaal DUMONCEAU, den Vice-Admiraal KIKKERT en anderen aan hem. Over de onderneming van VERHUELLS adjudant, den Kapitein DE TABOR, en de zoo kloekmoedig uitgevoerde verkenning door den Scheepsluitenant OSSENWAARDE zijn hier de meest oorspronkelijke berigten: terwijl de rapporten en consideratiën van VERHUELL zelven over de verdediging van Zeeland en de

Digitized by Google

Zeeuwsche stroomen voorzeker het nader onderzoek van deskundigen zouden uitlokken.

Bij deze aanleiding moeten wij opmerken dat het moeijelijk is eene scherpe lijn te trekken, om aan te wijzen welke afdeelingen van het Rijks-Archief bouwstoffen opleveren voor de ontworpen krijgsgeschiedenis, welke niet. De archieven van ons Zeewezen, dat zulk een krachtig en eervol aandeel aan de gevoerde oorlogen genomen heeft, verdienen bijzondere behartiging, en het is bepaaldelijk daar, dat ook voor het latere tijdvak de plannen tot versterking van den Helder en Vlissingen, zoo als de verbalen van de commissie voor de werken te Hellevoetsluis moeten gezocht worden. Ja de archieven van buitenlandsche zaken en de verbalen onzer gezanten leveren dikwijls voor dit onderwerp rijke stof. Wij willen een paar voorbeelden aanvoeren. Het verbaal van Jacob Hop over zijne zending naar Engeland in 1689 tot 1692, bevat voor den veldtogt van 1690 in Ierland en dus voor de krijgsbedrijven van Willem III en Athlone talrijke bijzonderheden, omdat de gezant den Koning en het leger volgde. De briefwisseling van onzen gezant in Portugal Schonenberg, houdt de meest uitvoerige berigten in omtrent den veldtogt van ons hulpcorps gedurende den successieoorlog in Katalonië onder Fagel en Friesheim. De onmiddellijke legerberigten dier legerhoofden aan onzen gezant bevinden zich daaronder. Dezelfde veldtogt werd mede gemaakt door den lateren Generaal der ruiterij von Schlippenbach. Hij stelde in levendigen stijl zijne herinneringen van dien tijd voor Prins Willem IV te boek, die ze echter ongedrukt in de boekerij der Staten-Generaal liet vergeten. Er was wel eenige reden voor. Want bij menige bijzonderheid omtrent den veldtogt had Schlippenbach er behagen in geschept, omtrent zijne avonturen in Spanje tooneelen mede te deelen, die den beroemden roman van Lesage tot volkomene waarheid maken.

Uwe Commissie stapt hiermede af van het Rijks-Archief. Zij had de verzekering, dat overeenkomstig de instructie voor den dienst van het korps Ingenieurs van 14 Januarij 1815, III Hoofdst. art. 27 tot 40, bij het topographisch bureau aan het Departement van Oorlog eene aanzienlijke hoeveelheid memoriën en kaarten betreffende het defensiewezen moest opgelegd zijn. Het onderzoek van den inventaris dier stukken is haar met de meeste welwillendheid door dat Departement toegestaan, en zie hier het resultaat. De verzameling betreft bijna uitsluitend het defensiewezen. Zij is zamengebragt o. a. uit stukken, uit het Archief van den Raad van State en de sedert 1795 aan elkander opgevolgde directiën van oorlog geligt. Ook eenige Fransche memoriën uit den tijd der Fransche overheersching, over

Digitized by Google

sterkten in Staats-Vlaanderen, Zeeland en Limburg, waaronder verscheidene van den Ingenieur Paris, zijn uit de Fransche archieven in origineel of kopij medegedeeld. Zij zijn onder de rubriek Oud-Archief van Oorlog aangewezen. Een gedeelte stukken behoorde vroeger tot het Archief van den Grootmeester der Artillerie. Anderen zijn uit de nalatenschap van hoofdofficieren, de Generaals Kinschot, Siderius, Wildeman, de Kolonels Nolthenius de Man, Lefevre de Montigny en van Brienen van Ramerus herkomstig. De verzamelingen van Wildeman en van Brienen blijken wel de belangrijkste en meest stelselmatig bijeengebragte te zijn. Voorts heeft het Rijks-Archief, onder voorwaarde van algemeene toegankelijkheid, aan het topographisch bureau eenige memoriën, meestal van oudere dagteekening, de verdediging des Lands betreffende, afgestaan, zoo mede zijne militaire plans en kaarten. Hetzelfde is onlangs door de Koninklijke Bibliotheek ten opzigte der kaarten geschied. — Het is verder uwer Commissie gebleken dat zeer weinig memoriën in het Archief van het topographisch bureau, hooger dan de vorige eeuw opklimmen; dat verre de meeste kopijen zijn, waarvan de originelen elders, zoo wij hopen ter plaatse waar zij behooren, worden aangetroffen. Eenheid en volledigheid ontbreken tot dusverre: een noodzakelijk gevolg van het steeds voortdurend en nog onvoltooid verzamelen. Voor sommige afdeelingen van ons defensiewezen is de voorraad rijker dan voor andere: het rijkst voor de linie van de Eems en die van den IJssel; ook voor de oude Hollandsche waterlinie is eene verzameling uit het archief der 1e fortificatiedirectie herkomstig, welke memoriën, verbalen en rapporten bevat van den tijd van den veldmaarschalk Würtz, 1672, af tot op den Franschen inval in 1747. Zij is door de kundige Ingenieurs Hertell en Prevost bijeengebragt. Wie uit de bronnen zelve de werkzaamheden en de stelsels onzer vestingbouwkundigen wil leeren kennen, vindt hier ruime stof; doch ook deze ongelijk verdeeld: voor Coehoorn en Passavant weinig; meer voor Hertell, Prevost en de de Roys; het meest en bijna volledig voor C. Dumoulin. Met betrekking tot den oorlog van 1794 teekenden wij onderscheidene journalen van belegeringen op, zoo als van Grave door de Man, van Maastricht door . . . . , van Nijmegen door Lotichius, van Sluis en Cadzand door Le Sage. Tot denzelfden veldtogt behoort eene verzameling van stukken betreffende het crimineel proces tegen den Lt.-Kolonel de Freytag wegens pligtverzuim bij het stellen der inundatiën in Vlaanderen. Voor denzelfden tijd bragt de Lt.-Kolonel van Brienen van Ramerus uit oorspronkelijke stukken een opstel bijeen, dat onder den titel van Bijdragen tot de geschiedenis van den Oorlog in 1794, bijzonderlijk aan de Maas en Waal, hier in handschrift berust. Dezelfde officier maakte

Digitized by Google

zich niet minder verdienstelijk door het bijeenbrengen van alles wat uit later tijd omtrent de verdediging van Zutphen te vinden was, en stelde daaruit eene Geschiedkundige beschrijving der fortificatiewerken van die stad op. Uit vroegeren tijd vielen onder onze opmerking: een Journaal van de belegering van Maastricht in 1748, gehouden voor en gedurende het beleg van 7 April tot 7 Mei, waarbij een *Recueil de pièces relatives au siège;* eene Memorie over de vesting Maastricht met eene schets der doorgestane belegeringen, van den Ingenieur E. W. Berg; eene Beschrijving van den aanval der Pruissen op Amstelveen in 1787. Voor lateren tijd trokken onze aandacht: eene Briefwisseling van den Directeur Generaal van Hooff, den Lt. Kolonel Ingenieur Krayenhoff, den Agent van Oorlog Pijman en den Schout bij Nacht Story over de batterijen tot verdediging van den Helder van 1798; eene Memorie over eene gehoudene beraadslaging door den Agent van Oorlog, den Generaal en Chef Brune, den Generaal d'Ardennes, den Kol. Ingenieur Jullien, den Inspecteur Generaal Paravicini di Capelli en den Directeur Generaal van Hooff (21 Aug. 1799); eene Verzameling van memoriën en rapporten over de verdediging van Nederland bij het Comité tot het Bondgenootschap te Lande en den Agent van Oorlog ingediend (1796—1801); eene dergelijke over de Verdediging van Amsterdam van 1801 tot 1810, waaronder de rapporten van Siderius, Demarçay, Dumonceau, Krayenhoff; de *Extraits des régistres du Comité central des fortifications à Paris relativement à la défense de la Hollande, séances du 26 et 27 Février* 1812; de Journalen van de belegering van Naarden in 1814, door Vaillant en van den Bosch. Wat van Brienen van Ramerus voor Zutphen deed, deed in 1814 J. D. Pasteur voor Breda door het schrijven eener Memorie over die vesting, »bevattende de geschiedenis van haren aanleg, »doorgestane belegeringen en beschrijving der werken." Evenzoo heeft in den jongsten tijd de kundige en ijverige Kapitein Ingenieur, Jhr. J. W. van Sypenstein, het Archief der genie met eene uit oorkonden geputte en door oorkonden gestaafde Geschiedenis van de bevestiging van den Helder verrijkt.

Uwe Commissie heeft hare aandacht gevestigd op een derde Staats-Archief als voor haar onderwerp van belang: het Archief van het Hoog Militair Geregtshof te Utrecht. De beschrijving daarvan door wijlen den Heer J. Hora Siccama in de sectievergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap in den jare 1846 geleverd, heeft haar de taak gemakkelijk gemaakt. Uit hetgeen wij u reeds mededeelden omtrent dossiers van militaire strafzaken in andere Archieven voorhanden, niet minder dan uit de beschrijving van den Heer Siccama, blijkt het, dat ook dit Archief de vereischte volledigheid mist. Intusschen mag het voor het voorgestelde doel niet ongebruikt blijven.

Digitized by Google

De partijboeken, bevattende de resolutiën, indagingen en sententiën van den Raad van State, als oppersten regter in krijgszaken, vangen aan met het jaar 1593 met een veelbelovenden naam, dien van den dapperen, maar roekeloozen Heraugière, en loopen door tot 1607; vervolgens van 1621 tot 1645, van 1653—1657, van 1673—1681. Ook uit het tweede stadhouderlooze tijdperk zijn over een twaalftal jaren dergelijke registers voorhanden, en sedert 1784 tot op de slooping van het Gemeenebest zijn de handelingen van den Raad ten opzigte der regtspraak vrij volledig. De partijboeken van den Raad van State worden afgewisseld door de registers van zijnen mededinger, den Grooten Krijgsraad of Hoogen Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden, al naar deze, vooral onder bescherming der Stadhouders, meer gezag aan zich trok. Die registers zijn van 1607—1609, van 1624—1629, in welke laatste ons de krijgsraden vertoond worden, zitting houdende in de legers zelve, van Maurits voor Breda in 1625, van Frederik Hendrik voor 's Hertogenbosch in 1629. Bejammerenswaardig blijven de gapingen van de jaren 1641—1652 en van den eersten regeringstijd van Willem III, waardoor wij de processen van Montbas en Pain-et-vin missen; en het uiteenliggen der plaatsen, waar de Archieven van den Raad van State en het Hoog Militair Geregtshof bewaard worden, heeft tot dusverre verhinderd, te onderzoeken in hoeverre de leemten van het eene uit het andere kunnen worden geheeld. Sedert 1674 begint eene jaarlijks doorloopende reeks van Stukken van onderscheidenen aard: sedert 1682 registers van notulen en sententiën voor elken veldtogt; voorts missiven, en van 1696 adviezen op rekwesten. Uit het volgend tijdperk, beroemd door de namen van Eugenius en Marlborough, zijn stukken van dien krijgsraad, notulen, sententiën en adviezen voorhanden, welke doorloopen tot aan den vrede van Utrecht. Willem IV herstelde den Hoogen Krijgsraad niet, welke onder het bestuur van Heinsius en Slingelandt had opgehouden te bestaan; maar verving dien door afzonderlijke hooge krijgsraden, waarvan een aanmerkelijk aantal stukken nog aanwezig is. Doch eerlang werd de Hooge Krijgsraad hersteld, en zoowel onder het bestier van de Prinses Anna als onder de voogdij van den Hertog van Brunswijk en tot in het jaar 1785 treft men van dien raad wel de meeste bescheiden aan. Ongelukkiglijk zijn de notulen slechts over zes jaren behouden; talrijk echter zijn de dossiers van anderen aard, helaas! over een tijdvak, dat in onze krijgsgeschiedenis weinig beteekende, maar te vruchtbaarder was in redeneringen en ontwerpen ook over de regtspraak over het krijgsvolk. Sedert 1795 bevat het Archief van het Hoog Militair Geregtshof een aantal stukken, het regtsbeheer van het Comité tot het Bondgenootschap te Lande betreffende. Na 1798 volgen

Digitized by Google

de notulen enz. van 's Lands Advokaten, aan welke de militaire jurisdictie toen was overgegaan; behalve hunne gewone notulen zijn hier secrete notulen en stukken, rakende den Generaal DAENDELS en zijne bekende onderneming van 12 Junij 1798 voorhanden. Van de opvolgende Hooge Vierschaar van 1799, van de Hooge Militaire Vierschaar van het krijgsvolk beide te water en te lande van 1801, tot op de oprigting van het Keizerlijk Geregtshof te 's Hage in 1812 zijn de meeste oorkonden nog aanwezig.

Uwe Commissie is insgelijks in de gelegenheid geweest, zich te vergewissen wat de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage voor onze krijgsgeschiedenis nog ongedrukts zou kunnen opleveren. Zoo bare verwachting hier over het geheel is teleurgesteld, zij moet echter als op iets hoog belangrijks uwe aandacht vestigen op de memoriën van den lateren Raadpensionaris ANTHONY DUYCK, die destijds Prins MAURITS als Secretaris in het leger vergezelde en naauwkeurig aanteekening hield van alles wat hij in den veldtogt zelf zag en hoorde. Hoe goed hij dit deed mag blijken uit het bekende feit, dat de veldheer zelf DUYCKS verhaal van den slag van Nieuwpoort als het meest juiste prees. Die memoriën vullen in zeer klein net schrift zes kwarto boekdeelen en loopen van de jaren 1593 tot 1602. Een band over de jaren 1598 en 1599 was reeds, vóór de Koninklijke Bibliotheek het HS. aankocht, vermist geraakt. Het is mogelijk, dat DUYCKS memoriën aan BOR en VAN METEREN niet ten eenen male onbekend zijn gebleven; maar bij de erkende bekwaamheid van den schrijver, bij de zekerheid van hier goede berigten van een ooggetuige aan te treffen, zou uwe Commissie niet ongeneigd zijn, den wensch te uiten, dat mogt, op welk eene wijze dan ook, aan het plan van ons medelid KNOOP uitvoering worden gegeven, de proefneming werd begonnen met dit belangrijk handschrift van MAURITS vriend en krijgsmakker. Onder de bescheiden op de Koninklijke Bibliotheek voorhanden troffen wij voorts onderscheidene afbeeldingen van marsch- en slagorders en van legerkwartieren uit den Kleef-Gulikschen oorlog; *mémoires des choses qui se sont passées durant le siége de Bois le Duc* van 1629, reeds door den Heer DE BORDES voor zijn werk gebruikt; een *mémoire de ce qui s'est passé de plus considérable aux Pays-Bas durant la campagne de* 1709, *par* Mr. VAN DE WERVE, die niet onbelangrijk schijnt; eene verzameling papieren van DE ROY uit de jaren 1737—1743 over het formeren van de Grebbelinie; een verbaal van VAN IDDEKINGE over de verdediging van Zwolle van 1755; eindelijk het journaal en rapport van den Prins van Hessen aan Z. H. over de belegering van Maastricht in 1794.

Hoe schraal de oogst, op geringe uitzondering na, op de Koninklijke Bibliotheek ook zij, uwe Commissie wenscht er uwe aandacht op te ves-

Digitized by Google

tigen dat ook de handschriften van andere openbare bibliotheken voor het ontwerp van ons geacht medelid een gezet onderzoek vereischen, en herinnert U dat b. v. de Provinciaal Friesche Bibliotheek zich onlangs verrijkt heeft met hetgeen door wijlen den ijverigen VAN LEEUWEN over den beroemden COEHOORN was bijeengebragt. Volgens welwillend verstrekte opgave bezit ook de Bibliotheek der Militaire Akademie te Breda eenige handschriften welke een nader onderzoek zouden verdienen. Daartoe behoort een band met kopijbrieven van DIJKVELD, tijdens het beleg van Namen geschreven, en met een tweetal brieven betrekkelijk den bekenden strooptogt van GROVESTINS in den jare 1711. De laatste zijn echter afgedrukt in den Almanak der K. M. A. van 1830. Voorts hebben wij een boekdeel opgeteekend, getiteld rapporten en ordonnantiën uit den oorlog van 1705. Eenige handschriften zijn verders ingevoegd in drie foliobanden, ten opschrift dragende: *Militaire zaken*, en loopende over de jaren 1631 tot 1761.

Na deze opgave van de bronnen, welke onder het bereik van het onderzoek uwer Commissie waren, wenscht zij U kortelijk eenige aanwijzing te geven omtrent die, welke voor het oogenblik buiten haar bereik zijn.

Wat wij u van de belangrijkheid van het Archief der voormalige Staten van Holland en Westvriesland mededeelden is evenzeer, zij het dan ook naar gelang van haren minderen invloed, toepasselijk op de overige provinciën, en voorzeker hebben Gelderland, Utrecht, Overijssel, Groningen en Noord-Brabant sterker in het lijden des oorlogs gedeeld dan Holland. Voor Groningen en Friesland zal wel het meeste wat de krijgsgeschiedenis betreft in het Archief der Stadhouderlijke Secretarie vereenigd zijn geweest, en het zal dus vooral noodig blijven de verstrooide ledematen van dat ligchaam weder bijeen te gaderen. Voor Utrecht weten wij, dat door den Heer DE BORDES voor zijne Geschiedenis der verdediging van Nederland in 1629 de notulen van Staten en Gecommitteerde Raden dier provincie zijn geraadpleegd geworden. Van alle provinciën mogen wij verwachten dat zoowel om de betrekking, waarin haar archiefwezen tot het Rijk staat, als ten gevolge der welwillendheid en belangstelling van Heeren Griffiers, Gedeputeerde Staten en Archivarissen, het onderzoek der bouwstoffen voor de krijgsgeschiedenis gemakkelijk zal zijn. Van de provinciale Archieven tot de afgesloten en bijzondere Archieven vormen die onzer gemeenten den overgang, indien zij niet veeleer tot de laatste behooren, zoolang de ondoordachte bijvoeging van het tweede lid van artikel 105 onze gemeentewet ontsiert, en die oorkonden aan willekeur en bekrompenheid prijsgeeft. Onze talrijke stedenbeschrijvingen zijn rijk aan bewijzen van hoeveel belang die gemeente-archieven ook voor de gebeurtenissen van den oorlog zijn: eenige

Digitized by Google

belangrijke monographiën over de verdediging van Staats-Vlaanderen in 1672, zoovele beschrijvingen van het beleg van Leiden hebben geene andere bron. Wij weten, dat o. a. uit de Archieven der gemeente Hasselt eene beschrijving van den belagchelijken burgeroorlog, te midden van vredestijd door de andere leden van Overijssel tegen die stad gevoerd, is zamengesteld, welke nog in handschrift ligt. Wij moeten echter onze aanstaande onderzoekers en zelfs den geachten voorsteller voor eene teleurstelling waarschuwen, die zich herhaaldelijk zal voordoen. In de hagchelijkste oogenblikken van de belegeringen werden de notulen van den raad het slechtst en het ongeregeldst gehouden; soms zijn zij geheel verdwenen en vullen slechts stedelijke rekeningen de gedachtenis van niet of kwalijk geboekte feiten aan. Of de drang der gebeurtenissen zelf overrompelde de pen van den stadsschrijver, of bij de hagchelijkheid van den uitslag zochten de partijen, die nimmer in een gemeentebestuur ontbraken, hare verwachtingen en angsten, hare neigingen en de ingevingen van haar belang, des noods door het vernietigen der oorkonden voor den overwinnaar of voor de nakomelingschap te verbergen. Een archief als dat van Kuilenburg, waar al de papieren van den Graaf George Frederik van Waldeck, die in de zeventiende eeuw aan het hoofd van ons leger stond, nog vereenigd zijn, is eene uitzondering, welke wij ons niet mogen vleijen dat zich dikwerf herhalen zal.

Aan het hoofd der archieven, welke als bijzonder eigendom moeten worden beschouwd, verdient Zijner Majesteits Huisarchief geplaatst te worden. Wij bezitten van dat Huisarchief geen volledig verslag; maar wij mogen te minder over dat gemis klagen, omdat wij de vruchten van dat Archief volop mogen plukken. Uwe Commissie kan ter dezer plaatse niet verzwijgen hoezeer zij het betreurt, den voortreffelijken man, wien het beheer van dat Archief is toevertrouwd, niet meer als medelid dezer Akademie te mogen interpelleren, ten einde haar ook bij dit rapport omtrent den hem toevertrouwden schat van inlichting te dienen. Met dankbaarheid herdenkt zij echter hoeveel licht uit de Archives, door hem uitgegeven, over de militaire plannen en ondernemingen van Willem I in de eerste jaren van onzen vrijheidsoorlog is opgegaan. Berust zij ook ten volle in zijne verzekering, dat voor de regering der volgende Stadhouders de bronnen niet zoo rijkelijk en onregelmatiger vloeijen, zij mag niet onopgemerkt laten, dat het Archief der Friesche Stadhouders, hetwelk oorspronkelijk zoo volledig en voor de krijgsgeschiedenis zoo belangrijk was, voor het grootste, ja wij durven zeggen, voor het beste gedeelte, daar berust. Een onzer gaf in zijne ambtelijke betrekking omtrent de bij het Huisarchief overgeplaatste stukken breeder inlichting, en dat hij zich in de belangrijkheid van deze

Digitized by Google

niet bedroog, mag blijken uit de opgave van bronnen, welke de Heer DE BORDES voor zijne meermalen aangehaalde geschiedenis heeft geplaatst. »De vier paketten: allerhande militaria van Graaf ERNST CASIMIR over de »jaren 1628 tot 1630," zegt hij, »bevatten eene groote menigte brieven »van krijgsbevelhebbers, regeringen van steden, spionnen enz. aan den »Graaf. Sommigen zijn geheel of gedeeltelijk in cijferschrift, doch is bij »velen het letterschrift boven de cijfers gesteld. Deze en andere stukken »van ERNST CASIMIR, in het Huisarchief berustende, zijn hoogst belangrijk, »vooral voor de geschiedenis van de provinciën Groningen en Friesland." Wij doen deze aanhaling te liever, omdat, terwijl zij het gewigt der bedoelde oorkonden staaft, zij tevens eene proeve levert, met hoeveel welwillendheid de Heer GROEN VAN PRINSTERER de behoeften van wetenschap en onderzoek te gemoet komt: eene welwillendheid, die, wij zijn er van overtuigd, bij de belangrijke onderneming door den Heer KNOOP voorgeslagen, niet in gebreke zou blijven.

Voor de geschiedenis van den Hollandschen veldtogt in 1672 zijn wij in staat in een ander bijzonder Archief belangrijke bouwstoffen aan te wijzen. Het zijn de rapport-verbalen en correspondentiën der Hollandsche Gedeputeerden te velde, zoo wij meenen van een hunner, den bekwamen Leidschen Pensionaris BURGERSDYCK, herkomstig. Het strekt den tegenwoordigen bezitter, den Heer Procureur Generaal bij den Hoogen Raad, Mr. G. A. G. VAN MAANEN, tot eer, dat hij deze belangrijke oorkonden voor de Heeren VAN SYPESTEYN en DE BORDES bij hunne bearbeiding van de geschiedenis der verdediging des Lands in 1672 beschikbaar heeft gesteld.

Voor de oorlogen van WILLEM III en den Successie-oorlog berusten vele bescheiden in handen van bijzondere personen. Is uwe Commissie wel onderrigt, dan was de onlangs overleden Lt. Generaal Graaf VAN LIMBURG-STYRUM in het bezit van een veel talrijker en belangrijker verzameling stukken van en over COEHOORN, dan die door den Heer VAN LEEUWEN is bijeengebragt. Naar aanleiding van de uitgegeven *Mémoires* van GOSLINGA deed de Heer Adjunct-archivaris der provincie Gelderland aan het Provinciaal Utrechtsch Genootschap eene mededeeling omtrent de belangrijke papieren van GOSLINGA's medegedeputeerden te velde, ADOLF Graaf VAN RECHTEREN-ALMELO, door hem bij de inventarisatie van het Archief van diens afstammelingen ontdekt. De Oud-hoogleeraar P. BOSSCHA te Deventer bereidt eene uitgave voor der brieven en aanteekeningen van den beroemden GISBERTUS CUPERUS, als Afgevaardigde te velde. De Heer J. W. VAN SYPESTEYN is, meenen wij, in het bezit van de papieren van den Generaal VAN FRIESHEIM en zeker is voor nuttig gebruik die nalatenschap aan geene handen beter

Digitized by Google

dan aan de zijne toevertrouwd. Vooral echter hebben wij voor het geheele tijdvak van den successieoorlog de nalatenschap van den grooten Raadpensionaris Heinsius te vermelden, welke thans nog onder den Heer Commissaris des Konings in Zuid-Holland, Jhr. van der Heim van Duivendijke, berust. Hoe belangrijk zij is kan iedereen bevroeden, die weet hoeveel aan de eerste Ministers van onzen Staat ook van officiëele zijde in handen kwam, dat niet in verbalen opgenomen of aan hunne meesters werd overgelegd. Met hoeveel liberaliteit die verzameling ten dienste der wetenschap wordt gesteld heeft de Hoogleeraar Vreede getuigd, toen hij in 1850 daaruit zijne *Correspondance diplomatique et militaire de Marlborough, Heinsius et Hop* in het licht gaf. Dat vele papieren van den Generaal Fr. Fagel nog onder zijne afstammelingen berusten, is zeer vermoedelijk, terwijl wij voor lateren tijd meer bepaaldelijk kunnen verzekeren dat de Lt. Generaal Graaf Dumonceau in het bezit is van het Archief zijns vaders, den Veldmaarschalk, waaruit hij aan den Heer van Sypensteyn voor diens levensbeschrijving belangrijke bijdragen heeft verstrekt.

II. Wij hebben u met eenige uitvoerigheid de bronnen opgegeven, welke hier te lande voor onze krijgsgeschiedenis worden aangetroffen; wij kunnen niet verzekeren in hoeverre onderzoekingen buitenslands, hetzij in die van Staten waarmede wij oorlog hebben gevoerd, zooals Frankrijk en Munster, hetzij in die der talrijke Duitsche Vorsten, welke in onze dienst eenig bevel hebben gevoerd, nieuwe bijdragen zouden kunnen leveren. Volledigheidshalve verdiende echter ook dit onderzoek te worden gedaan, en zeker behoort dan Brussel niet vergeten te worden, waar de berigten der Spaansche veldheeren, welke gedurende den vrijheidsoorlog tegen ons over stonden, waar dikwijls onderschepte brieven van onze eigene legerhoofden worden gevonden. Doch reeds deinst gij met eenige huivering terug voor die menigte bouwstoffen, bouwstoffen, waarvan slechts weinige zoo zijn toebereid, dat zij zonder verdere bewerking tot den bouw kunnen gebezigd worden. Memoriën als die van Duyck en Goslinga zijn de *rari nantes in gurgite vasto*. Het meeste is ongeschikt om zooals het daar ligt te worden uitgegeven: het moet eerst *geschift* worden door een deskundige, die den regel verstaat van Goethe:

»*Das Grosse schätzt er gross, das Kleine klein.*"

Daarbij hebben onze Gedeputeerden te velde veelal een stijl gevoerd, om hare stadhuizige deftigheid onleesbaar — en onze legerhoofden waren minder mannen van de pen dan van den degen. De onderwerpen zelve, het administratieve van ons krijgswezen, het defensiewezen, de inrigtingen onzer

Digitized by Google

armeekorpsen enz. hebben uit hunnen aard weinig aantrekkelijks. Die degelijke spijs moet tot een smakelijk geregt worden verarbeid, zal het publiek, door onze boeken te lezen en te koopen, zijn zegel hechten aan de onderneming.

Wij hebben U reeds gezegd dat sommige belangrijke oorkonden zich in handen van bijzondere personen bevinden. Wij hebben de welwillendheid moeten roemen, waarmede velen die voor het onderzoek hebben beschikbaar gesteld; doch wij mogen ons niet ontveinzen, dat er sommigen zullen worden aangetroffen, die meenen dat hun schat zijne waarde verliest, wanneer hij aan het licht gebragt wôrdt; enkelen, zeer enkelen hopen wij, die voor de mededeeling geldelijke vergoeding verlangen. Vindt het zoo weinig edelmoedig als gij wilt, hun regt is niet te betwisten. Bovendien het voor ons defensiewezen zoo belangrijke Archief van het Topographisch Bureau is ontoegankelijk. Eene strenge instructie voor de dienst van het korps Ingenieurs, voor den Directeur en voor den Archivist van het Archief van Oorlog, sluit den toegang voor allen, die niet met eene autorisatie van Z. M., van den Kroonprins, van Prins Frederik, van het Departement van Oorlog, van den Inspecteur generaal der Genie of van den Generaalkwartiermeester zijn gewapend. Aan de Akademie, zegt gij, zal zulk eene autorisatie niet worden geweigerd. Wij gelooven het met U; maar zoo zij voor de uitvoering van haren arbeid de sanctie, de ondersteuning der Regering niet missen kan, dan vraagt uwe Commissie zich af: of het niet doeltreffender zou zijn, indien de arbeid van de Regering zelve uitging en de Akademie zich bereid verklaarde, die medewerking te schenken, welke de Regering van haar zou vorderen.

Wij hebben het U gezegd, de oogst is groot, te groot voor de krachten der Akademie, die niet bij magte is de arbeiders te leveren, de arbeiders te beloonen, den volbragten arbeid zonder groote opoffering ter markt te brengen. Zal zij voor de uitgave der *Documents militaires* nieuwe subsidiën bij de Regering aanvragen, die te hooger moeten zijn, daar eene dergelijke verzameling niet elks mans gading is en de koopers zich tragelijk zullen opdoen? Waarlijk M. H. het is tijd dat wij minder aan vragen dan aan leveren denken. En voorzeker zou de Regering, eer zij onze aanvrage in overweging nam, van ons de opgave vorderen van den vermoedelijken omvang van ons plan, van de bewerkers en de wijze van bewerking. Het geheele eerste deel van ons rapport heeft gestrekt om U den indruk te geven, dat de omvang groot en nog onberekenbaar is; dat een slecht weg afdrukken van oorkonden een onsmakelijken kost zal opleveren; dat er derhalve eene omwerking gevorderd zal worden, die bij groote kundigheden uitgebreide

Digitized by Google

studie zal vereischen. Van wie is die te vergen? Meer dan ooit mogen wij ons verheugen in den wetenschappelijken zin, die bij onze officieren levendig is, en, schoon *primus inter pares*, is de geachte voorsteller niet onder zijne krijgsmakkers de eenige, die een onuitwischbaren naam in de geschiedenis onzer letterkunde zal nalaten. Misschien zal het zelfs gelukken, in de residentie officieren aan te wijzen, die voor de bedoelde taak onmiskenbaar zouden geschikt zijn; maar om hen de uren, welke hun van werkelijke dienst overschieten, aan die taak te doen wijden, moet aan die taak genoegen, eer of voordeel verbonden zijn. Wij geven het toe: er kan genoegen bestaan ook in den meest dorren arbeid, wanneer die met onze liefhebberij strookt; maar de spontaneïteit van het zelf werken, het redigeren, is ook zelfs dan de hoofdbron van het genoegen. Men kan smaak vinden in een enkel vak der krijgsgeschiedenis, in een enkel tijdperk, in een enkel veldheer: daaraan hebben wij goede monographiën te danken; maar die liefhebberij op te offeren aan den stelselmatigen arbeid, dien de Akademie zou voorschrijven; waarlijk, wij zouden vreezen daarmede een onredelijken eisch te doen. Het bijeenzoeken van bouwstoffen, het afschrijven, het nazien der afschriften is een noodzakelijk, maar zoo weinig aangenaam werk, dat Scaliger daarop niet minder dan op het woordenboeken schrijven het bekende:

Si quis parentis olim impia manu
Senile guttur fregerit

zou hebben kunnen toepassen. En de eer! — Zeer dubbelzinnig is de eer, verzamelaar geweest te zijn, indien niet de zelfwerkzaamheid des verzamelaars in inleidingen, rangschikking der stukken, of begeleidende aanmerkingen de uitdrukking zijner individualiteit vindt. Voordeel, wij herhalen het, weten wij niet te beloven, en wij vreezen of de speciale uitgave van oorkonden voor de krijgsgeschiedenis, uitgevers en koopers zou vinden, indien er al velen mogten zijn, die eene afgewerkte krijgsgeschiedenis zouden willen uitgeven en koopen.

De uitvoering van het plan van ons geacht medelid is, onzes inziens, alleen mogelijk, indien zij de vervulling wordt van een pligt, waaraan een geldelijk voordeel verbonden is. Wij drukken te meer op dit denkbeeld, omdat de ons ten voorbeeld aangehaalde uitgave der *Documents militaires* in Frankrijk geen anderen oorsprong heeft. Er bestaat daar bij het Departement van oorlog eene *section historique*, waaromtrent Bordier in zijne *Archives de la France*, p. 295 het volgende berigt: »Le dépôt general de »la guerre est divisé en deux sections dont la seconde est appelée section

Digitized by Google

» historique. Cette section embrasse: le service de la bibliothèque; 2°. le » service des archives historiques militaires; 3°. celui du dépôt des cartes » manuscrites ou gravées. Ces trois subdivisions sont intimement liées entre » elles, et se prêtent une assistance mutuelle pour les recherches historiques, » relatives aux guerres de la France depuis Louis XIV jusqu'à nos jours. » Les ouvrages imprimés resument les faits épars dans les manuscrits; les » cartes et plans forment l'immense atlas destiné à faire suivre sur le terrain » même les opérations militaires.

» La seconde section a pour chef un colonel d'état-major, ayant sous » ses ordres six officiers supérieurs du même corps, pour conservateur un » colonel d'état-major en retraite. Le personnel des employés civils de la » seconde section, trop restreint pour tous les travaux de recherches, de » classement et de catalogue à faire, s'élève seulement au nombre de six, » dont un traducteur spécialement chargé de l'examen des livres étrangers.

» Toute personne, curieuse d'éclaircir un fait de guerre ou d'étudier telle » ou telle période de notre histoire militaire, peut, sur sa demande adressée » au directeur, être admise a travailler (deux jours par semaine) dans le » dépôt."

In de *Annuaire militaire* van 1857 zien wij als onderdeelen dezer sectie genoemd:

2°. Rédaction des opérations militaires depuis 1792.

3°. Histoire des régiments depuis leur création et généralement tous les travaux historiques.

6°. Rédaction de la partie historique et militaire du mémorial de ce dépôt.

Omtrent de uitkomst der werkzaamheden dezer sectie geeft Bordier, die niet gewoon is veel goed te keuren, het volgende berigt, p. 293:

» De 1802 à nos jours, les archives du dépôt de la guerre ont été, » suivant les époques, un centre de travaux plus ou moins actifs; mais » elles n'ont pas cessé de grandir en importance comme en étendue. Sous » la seconde restauration la période républicaine, embrassant un ensemble » de 700 cartons, a été par les soins de plusieurs officiers, l'objet de » grands travaux d'analyse, et dans le courant de l'année 1850 une com- » mission nommée par le ministre de la guerre procéda à l'inventaire général » et numérique des volumes, régistres, cartons et liasses, dont se composent » les correspondances et les mémoires historiques et statistiques de 1791 à » 1810."

Zoo uwe Commissie eene dergelijke inrigting bij ons Ministerie van Oorlog (zij meent dat zoo iets ook in Oostenrijk en België bestaat) wenschelijk acht, zij doet dit behoudens de wijzigingen, welke de, Gode zij dank,

Digitized by Google

mindere voet van oorlog hier te lande, en de mindere uitgebreidheid onzer krijgsgeschiedenis vereischen. De archieven onzer krijgsgeschiedenis berusten voorts slechts voor een klein gedeelte bij het Departement van Oorlog, en de ambtenaren, aan zulk eene afdeeling te verbinden, zouden naar elders moeten gedetacheerd worden ten einde hunne taak te verrigten. Als eerste doel van hunnen arbeid zouden wij het opnemen der bouwstoffen en het kalenderen daarvan, zooals thans in de Engelsche archieven volgens het plan van Sir John Romilly geschiedt, kunnen aanbevelen. De arbeid zou voorts niet behoeven beperkt te worden tot één tijdvak, b. v. van Willem III. Doch wij zouden met den geachten voorsteller niet het jaar 1568 als punt van aanvang kunnen aanbevelen. Dat punt is of te laat of te vroeg. Te laat, wanneer men over het geheel de meer wetenschappelijke krijgsvoering in de Nederlanden in het onderzoek wil opnemen. Men zou dan moeten aanvangen met de inrigting der staande legers onder Karel de Stoute, en niet mogen vergeten dat Filips van Kleef, Heer van Ravestein, tot de eerste schrijvers over krijgskunst behoord heeft, op het standpunt der wetenschappen in zijnen tijd, en dat Fl. van Egmont van IJsselstein, de Prins van Sulmone, Fil. de Lannoy, Hendrik van Nassau en anderen stelselmatig hebben krijg gevoerd. De eerste oorlogsdaden in onzen vrijheidsoorlog zijn daarentegen onzamenhangende, hoezeer dan ook schitterende heldenfeiten; en zoo wij de wetenschappelijke krijgsgeschiedenis tot die van ons Vaderland in engeren zin moesten beperken, wij zouden dan bij voorkeur met een later tijdvak aanvangen, dat van Maurits b. v., toen zich, ook deels onder den invloed van de Engelsche en Duitsche legerhoofden, eene eigenaardig Nederlandsche krijgsschool heeft ontwikkeld.

Wij mogen in geene verdere bijzonderheden treden over de inrigting eener zoodanige historische afdeeling aan het Departement van Oorlog. Dit is allerminst van onze bevoegdheid: het verblijve aan het hoofd van het Departement. Ook hij beslisse over hetgeen uitgegeven zal en kan worden. Ons dunken voorshands kalendaren of registers het meest wenschelijk.

Nog een enkel woord tot aanprijzing van ons denkbeeld. Het is bij ons noch nieuw noch vreemd. Toen de kundige Krayenhoff in 1807 door Koning Lodewijk met het ontwerpen van de organisatie van het dépôt generaal van oorlog werd belast, sloeg hij de aanstelling van een historiograaf voor, wiens werkzaamheid dus werd omschreven:

»L'historiographe s'occupera d'écrire l'histoire militaire du Royaume; il »se mettra à même de connaître tout ce qui peut la compléter; il est en »même temps chargé de la recherche et du recueil de tout ce qui peut »avoir rapport à la tactique générale et particulière."

Digitized by Google

Zijn voorstel werd goedgekeurd en in de organisatie opgenomen, welke bij besluit des Konings op den 20sten December 1807, N°. 11 werd gearresteerd. Schoon als historiograaf zeker Oudkapitein der Graauwbunders, Horace Georgy werd aangewezen en hem de gewis te schrale bezoldiging van *f* 1600 toegekend, trad hij echter, om andere redenen, niet in functie. De historiograaf bestond alleen op het papier; maar de zaak was zoo weinig vergeten, dat in de overigens weinig vrijgevige instructie voor het korps Ingenieurs van 14 Januarij 1815, toch nog het volgende artikel wordt aangetroffen, V Hoofdstuk, art. 14.

» De Kommandant-en-Chef van de genie te velde zal aan het Depar» tement van Oorlog na elke afgeloopene belegering het journaal van dezelve, » in de vereischte details geschreven en vergezeld van de daartoe betrek» kelijke plans en teekeningen, binnen den kortst mogelijken tijd moeten » toezenden. Gelijkerwijze zal hij handelen ten aanzien der gebeurtenissen » bij het eindigen van elke campagne, ten einde die journalen in het archief » van oorlog te kunnen doen opleggen *om te eeniger tijd te dienen als bij*» *dragen tot de militaire geschiedenis van den Staat.*"

Die tijd zij thans onder de verlichte bescherming van het geachte hoofd van het Departement van Oorlog gekomen, nu het voorstel van ons medelid het bewijs levert, hoezeer de zin voor wetenschap in de rangen van ons leger is ontwaakt en wij het geluk mogen hebben, in vrede de kunsten des vredes te beoefenen, al hebben die den oorlog tot onderwerp.

Uwe Commissie heeft derhalve de eer, U voor te stellen ook ditmaal gebruik te maken van het regt van initiatief der Akademie tot het doen van voorstellen aan de Regering, haar in het belang der wetenschap bij Koninklijk besluit toegekend, en alzoo te besluiten dat

1°. deze Afdeeling verklaart, overtuigd te zijn van den voorraad van belangrijke bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis aanwezig, en het van dringend belang acht die nader te onderzoeken en, zoo verre noodig, bekend te maken;

2°. dat zij echter meent, dat de uitvoering van dezen wensch boven hare middelen en krachten is, en hoofdzakelijk van de Regering zou moeten uitgaan;

3°. dat het ook ter bereiking van dit doel haar wenschelijk voorkomt, dat er aan het Departement van Oorlog eene historische afdeeling worde ingerigt, zooals die te Parijs bij het *Dépôt général de la guerre* bestaat;

4°. dat Z. Exc. de Minister van Binnenlandsche Zaken worde verzocht, zijnen ambtgenoot van Oorlog van dit besluit te willen kennis geven, met mededeeling tevens van het voorstel en de nadere toelichtingen van den

Digitized by Google

Heer KNOOP, benevens van het rapport daarop door uwe Commissie uitgebragt.

Nadat dit rapport is uitgebragt, lezen wij verder in de verslagen der Akademie, neemt de Heer KNOOP het woord op en drukt zijne ingenomenheid uit met dit belangrijke en veelomvattende verslag. Alleen ten aanzien der gepastheid, om onze nieuwere krijgsgeschiedenis met het jaar 1568 te doen aanvangen, moet hij, in spijt van het oordeel der Commissie, bij zijn gevoelen blijven volharden, daar de taktiek, van dien tijd af, een nieuw en eigenaardig karakter heeft aangenomen. Overigens kan hij zich geheel met de conclusiën van het rapport vereenigen. Al moge de daarin aanbevolene maatregelen tot eenige geldelijke opofferingen leiden, die uitgaven zullen wel besteed zijn. Hij zou met een van soortgelijke strekking, in Frankrijk uitgebragt, waarin gezegd wordt: »*La France est assez riche pour payer sa gloire*" ook hier te lande aanraden, om voor zulke opofferingen niet terug te deinzen.

De Heer VAN DEN BERGH kan zich mede zeer goed met het rapport vereenigen. Hij had daarin alleen nog willen vermeld zien de stukken wegens de procedure ter zake van de overgave van Brazilië, en die betrekkelijk de verdediging van Ceylon, welke alle nog voorhanden zijn. Ook de Heer MILLIES komt nog eens, na hetgeen hij reeds in eene vorige vergadering heeft in het midden gebragt, op het aanbelang der krijgsbedrijven onzer voorvaderen in de overzeesche gewesten terug, welke nog veel minder volledig bekend zijn dan de Europesche. De Heer VAN DEN BRINK doet opmerken, dat het gewaagd zou zijn het onmetelijk veld der Overzeesche krijgsgeschiedenis te gaan betreden. Indien de Commissie haar onderzoek zoo verre had willen uitstrekken, zoo zou zij al lichtelijk aan het opmaken van haar rapport een twee- of drietal jaren hebben kunnen besteden.

De Heer ACKERSDIJCK is van meening, dat onze krijgsgeschiedenis zoo naauw met die onzes Vaderlands in het algemeen, bepaaldelijk met die van ons zeewezen en van onze Overzeesche bezittingen zamenhangt, dat zij daarvan niet wel kon worden afgescheiden, en dus niet als eene afzonderlijke afdeeling behoort behandeld te worden. Vele belangrijke bronnen voor de eene afdeeling zullen evenmin voor eene andere kunnen gemist worden. Ook bij het Departement van Marine en bij dat van de Koloniën zoude hij wenschen, dat dergelijke historische sectie opgerigt wierde, als die, welke men bij het Departement van Oorlog wil zien inrichten. De Heer VAN DEN BRINK antwoordt, dat de Commissie van de juistheid dier

Digitized by Google

aanmerking overtuigd is, maar dat zij vreest, door nog grootere uitbreiding aan het ontwerp te geven, de uitvoering onwaarschijnlijk, zoo niet onmogelijk te maken. Eenmaal op dien weg gekomen, weet hij niet, waar zij stil zou staan; want ook met de geschiedenis van onzen waterstaat, ja met die van de staatsinrichting onzer voormalige Republiek hangt de krijgsgeschiedenis ten naauwste zamen. Hieruit volgt wel, dat wie het eene gedeelte zal bearbeiden, in het andere vak geen vreemdeling mag wezen, maar geenszins, dat men al die vakken te gelijk zoude moeten bewerken. Daarenboven bestaan er bij het Departement van oorlog antecedenten, die der Commissie bij de Departementen van Marine en Koloniën niet bekend zijn. — Het amendement van den Heer Ackersdijck wordt in stemming gebracht en met 12 tegen 11 stemmen verworpen. De conclusiën van het rapport worden met algemeene stemmen aangenomen.

Ziedaar in weinige woorden de geschiedenis van dit belangrijke voorstel; alleen kunnen wij nog vermelden dat het rapport in handen is gesteld van Z. Exc. den Minister van Oorlog, wiens beslissing omtrent dit voor de wetenschap in het algemeen en voor de militaire wetenschap in het bijzonder merkwaardige stuk, wij met belangstelling te gemoet zien.

Nadat wij het geheele Rapport, dat de zaak zoo volledig toelicht, hier hebben opgenomen, zal het wel overbodig zijn, er nog iets bij te voegen om de belangstelling onzer lezers op te wekken. Alleen willen wij hier nog laten volgen, hetgeen ons, volgens daaromtrent ingewonnen informatiën, bekend is van eene dergelijke, hoewel in enkele hoofdpunten verschillende, inrigting in Pruissen bestaande, namelijk de zoogenaamde *Historische Abtheilung des General-Stabes* (1).

Zooals de naam aanduidt, maakt deze instelling in Pruissen een gedeelte van den generalen staf van het leger uit; zij heeft een chef (*dirigent*), die majoor of luitenant-kolonel van den staf is; buitendien bestaat zij uit een kapitein van den staf, een of twee daarbij gedetacheerde luitenants (*Hilfsarbeiter*); een secretaris, een schrijver en een teekenaar.

Zij is belast met het krijgs-archief, waaronder verstaan wordt de zoogenaamde *Kriegs-Akten* der Armee sedert den tijd van Frederik *den Groote* (2),

(1) Behalve in Frankrijk, Oostenrijk, België en Pruissen bestaan nog in verschillende andere landen van Europa dergelijke instellingen, van welke ons evenwel geene nadere bijzonderheden bekend zijn.

(2) In Junij ll. zijn door den Pruissischen minister van binnenlandsche zaken aan de historische afdeeling van den generalen staf alle op de krijgsgeschiedenis betrekking hebbende stukken ter beschikking gesteld. Zoo als de *Allg. Mil. Zeitung* (n°. 53 en 54 van den loopenden jaargang) vermeldt, zijn daardoor reeds verscheidene belangrijke ontdekkingen aan het licht gekomen.

Digitized by Google

en met de bibliotheek van den generalen staf, die uit 30,000 banden bestaat; redigeert het *Militair-Wochenblatt* dat hoofdzakelijk behelst de mutatiën in het leger en de officiëele besluiten, orders enz., het leger betreffende, en bewerkt eene Pruissische krijgsgeschiedenis. Hare werken worden gedrukt en in den regel voor het publiek verkrijgbaar gesteld. Onder de merkwaardigste willen wij alleen opnoemen *Die Geschichte des Siebenjährigen Krieges* (1); *Die Geschichte des Krieges von* 1806—7, welke in de jaren 1841—47 door den toenmaligen *Dirigent*, Ed. von Höppner, met medewerking van verscheidene andere stafofficieren werd geschreven; *Die Darstellung der Schlachten und Treffen von* 1813, 14 *und* 15 door Wagner, vroeger *Dirigent* der Afdeeling; vervolgens de beschrijving van den Sleeswijkschen oorlog in 1848, van den veldtogt in Baden in 1849 en vele afzonderlijke onderdeelen en gebeurtenissen uit oudere en nieuwere veldtogten, die in de zeer belangrijke »*Beihefte*" van het *Militair Wochenblatt* zijn opgenomen.

Buitendien houdt zich de Afdeeling ook bezig met de krijgsgeschiedenis van vreemde staten, in zoover zij met de Pruissische in verband staat, als ook met de oorlogen in en buiten Europa, die, hoewel zij buiten het gebied der vaderlandsche krijgsgeschiedenis liggen, voor den officier eene groote militaire waarde hebben.

De historische afdeeling bestaat reeds sedert het jaar 1817. Behalve de hierboven genoemde werken, heeft zij uit de archieven de bouwstoffen geleverd tot bijna alle sedert 25 jaar in 't licht verschenen Regiments-geschiedenissen, en heeft buitendien aan vele andere geschiedschrijvers groote diensten bewezen, als aan den Professor Preuss, den biograaf van Frederik *den Groote*, en den uitgever van de werken des grooten Konings in de laatste uitgave; aan den generaal v. Schöning, die verscheidene biografiën en andere krijgsgeschiedkundige werken leverde; aan v. Damitz voor zijn *Oorlog van* 1814 *en* 1815; aan de Professoren Sybill en Hausser voor hunne voortreffelijke werken over het tijdvak van 1792 tot 1815 enz.

Wij zien hieruit, dat die *Historische Abtheilung* van uitgebreid nut geweest is voor de kennis der geschiedenis in het algemeen en voor die van haar vaderland meer in het bijzonder. Zij wijkt in één hoofdpunt af van hetgeen door de Akademie van Wetenschappen hier te lande voorgesteld is, namelijk dat zij zich meer beweegt op het gebied der nieuwere geschie-

---

(1) Wanneer wij ons niet vergissen, is dit allerbelangrijkste werk niet in den handel. Een exemplaar daarvan is voor verscheidene jaren door de bemoeijingen van den Generaal Seelig aan de Koninklijke Militaire Akademie ten geschenke gegeven.

Digitized by Google

denis, terwijl het daarentegen voor ons vaderland in de eerste plaats eene behoefte is, een onderzoek te doen naar die menigte van hoogstgewigtige bouwstoffen, welke, zooals uit het Rapport der Heeren Bosscha en Bakhuizen van den Brink blijkt, nog ongebruikt liggen; die ongetwijfeld over de roemrijkste tijdperken onzer Republiek een nieuw een schitterend licht zullen doen opgaan, eene ware goudmijn ter ontginning en bearbeiding vormen.

Wij kunnen ons genoegen niet ontveinzen over de afstemming van het amendement van den Heer van Ackersdijk, die ook bij andere Departementen als Koloniën en Marine, dergelijke historische sectiën wenschte opgerigt te zien. Niet dat wij ook deze onze belangstelling niet in hooge mate waardig keuren, maar wij gelooven met regt te moeten vreezen, dat de regel: *qui trop embrasse, mal étreint*, hier van toepassing zou worden; het is beter met een gedeelte te beginnen, dan het geheel als te groot van omvang te moeten opgeven.

De militaire geschiedenis is een te speciaal vak, dan dat het niet wenschelijk zou zijn, dat zij door militairen zelve oordeelkundig onderzocht en behandeld worde. Wij behoeven alleen de werken van onze vroegere niet militaire geschiedschrijvers op te slaan om hiervan volkomen overtuigd te worden. Het is dus te wenschen, dat de Minister van Oorlog in dezen het initiatief neme, waartoe het voorstel van den Kolonel Knoop en de algemeene belangstelling der Akademie van Wetenschappen hem de gelegenheid aanbieden. De laatste jaren hebben het getoond, dat er in de gelederen van het leger genoeg officieren gevonden worden, die volkomen berekend zijn voor eene taak, welker vervulling ongetwijfeld rijke en blijvende vruchten zal opleveren, door eene belangrijke gaping in de geschiedenis van Nederland aan te vullen.

L. Mulder.

Digitized by Google

BESCHOUWINGEN OVER DEN KWADEN DROES EN DEN WORM BIJ DE KAVALLERIE-PAARDEN.

(*Vervolg van N°. 11, Bladz.* 508.)

Bouworde en inrigting der stallen, ziekenstallen, enz.

Het nadeelige om het legstroo onder de kribben te bewaren is algemeen erkend; evenzoo heeft de ondervinding geleerd, dat eikenhouten planken onder de voorbeenen der paarden, tot betere instandhouding van de beenen en hoeven, niet aan de verwachting beantwoorden. — Beide inrigtingen geven aanleiding tot verspreiding van besmettelijke ziekten, waarom zij zonder bedenken uit alle stallen moeten verwijderd worden.

In oude stallen is daarenboven meestal niet voor het behoorlijk wegloopen der urine van de paarden gezorgd, in weerwil de voorschriften bepalen, dat hiervoor, door het aanleggen van riolen op korte afstanden, moet gezorgd worden, daar er op eene behoorlijke afvoering der urine, op grootere afstanden over den grond, niet te rekenen valt. Dit laatste heeft gewoonlijk ten gevolge, dat de urine door de steenen in den grond trekt, die dikwijls tot op verscheidene palmen diepte daarvan doortrokken is, waardoor voortdurend schadelijke uitwasemingen ontstaan, die voor de gezondheid der paarden allernadeeligst zijn. — Zoo was o. a. de grond van een stal, waarin de kwade droes hevig gewoed had, op die zijde waar de ziekte het meest voorgekomen was, op eene diepte van verscheidene palmen met amoniacale en andere stinkende stoffen doortrokken.

Bij de gewone bestrating der stallen, of bij de belegging van den grond met eikenhouten planken, kan het doortrekken der urine niet voorgekomen worden; het eenige middel daartegen is, de plaatsen der paarden met gemetselde klinkers te beleggen.

Even schadelijk voor de gezondheid is het verzamelen van den mest in de onmiddellijke nabijheid der stallen. — Het is derhalve allernoodzakelijkst,

Digitized by Google

om in die stallen waar men buitengewone verliezen, door borstziekten, bederf der vochten, vermagering, waterzucht, kwaden droes of worm geleden heeft, en zelfs in dezulke waar de paarden in hun uiterlijk voorkomen achteruitgegaan zijn, op al deze zaken naauwkeurig acht te geven, en overal waar het noodig is onmiddellijk verbeteringen aan te brengen.

Groote stallen, waarin de paarden op lange rijen naast elkander staan, hebben niet alleen het nadeel dat zij heerschende ziekten, al zijn die in den beginne niet aanstekelijk, meer algemeen maken, omdat de lucht, door de uitwaseming van verscheidene zieke ligchamen bedorven wordt, maar een der hoofdnadeelen van deze stallen is de vergrooting van het gevaar der spoedige verspreiding van een zoo fijn vergif als dat van den kwaden droes, waardoor de verliezen in hooge mate kunnen toenemen. — Wie toch kan nagaan, onder welk der 150 paarden het besmette legstroo gekomen is, dat gedurende den dag op de algemeene bewaarplaats door den wind en door menschenhanden onder elkander gewerkt is? wie kan weten welk losgeraakt paard door den stalwachter met vergiftigde handen is aangeraakt, nadat hij juist het nog niet bekende verdachte paard had vastgezet? wie kan nagaan welk dier de uitwerpselen in den neus kreeg, die het besmette paard, hoestende in den algemeenen drinkemmer, liet vallen? Zijn de stallen daarentegen voor 15—20 paarden ingerigt, zoo is het mogelijk, door het nemen van krachtdadige maatregelen, de besmetting binnen meer enge grenzen te beperken; terwijl men bij een stal van 150 paarden, zelfs bij de meeste voorzorgen, altoos gevaar loopt de ziekte op de verst van elkander verwijderde einden gelijktijdig te zien uitbreken, en daardoor aan de grootste verliezen bloot staat.

Zoolang de kwade droes voor eene voortzetting en hoogere ontwikkeling van den goedaardigen droes gehouden werd, en men nog in de meening verkeerde, dat de eerste zich altoos door vaste kenteekenen bij de werkelijk besmette dieren moest vertoonen, en ook dan eerst aanstekelijk was, kon men gelooven, dat de gevaarlijke vijand door naauwkeurige waarnemingen ontdekt, en de besmetting door tijdige afzondering kon tegengegaan worden. Nadat de ondervinding echter bewezen had, dat sommige paarden den kwaden droes konden hebben, zonder dat de karakteriserende kenteekenen aanwezig waren, zooals bijv. eenzijdige zwelling der onderkaaksklieren, uitwerping uit een neusgat en sjankers op het neusvlies; en enkele zich zelfs, zonder dat een dezer kenteekenen bij hen konde waargenomen worden, als dragers en verspreiders van het vergift deden kennen, en men dien ten gevolge in geenen deele de verzekering heeft, dat niet een oogenschijnlijk gezonde remonte, of een van den marsch komend paard, in staat

Digitized by Google

is den kwaden droes mede te brengen, zonder dat die dadelijk door uiterlijke kenteekenen is waar te nemen, is het eene dringende noodzakelijkheid geworden, om het gevaar der besmetting zoo veel mogelijk door kleinere stallen tegen te gaan.

Deze laatste hebben alleen het nadeel dat het toezigt wat moeijelijker wordt, maar daarentegen het voordeel, dat de temperatuur gelijkmatiger is, dat de paarden er rustiger in staan, en dat zij bij het ontstaan van brand, gemakkelijker ontruimd kunnen worden.

In plaats van de tegenwoordig zoo algemeen verlangd wordende groote stallen, waarin de paarden op lange rijen aan de buitenmuren zijn vastgemaakt, ware het beter, in het midden, door de geheele lengte van den stal, een muur op te trekken, daaraan op beide zijden de ruiven en kribben te bevestigen, en den geheelen stal door dunne dwarsmuren in vakken van 15 paarden te verdeelen. — Hierdoor komen de vensters achter de paarden en kan de zon beter in den stal doordringen, terwijl de paarden niet meer aan de buitenmuren behoeven vastgemaakt te worden, die des winters meestal koud en vochtig zijn, en de afvoering der urine gemakkelijker is.

De ondervinding der laatste jaren heeft overtuigend bewezen, dat het meerder of minder verlies aan dienstpaarden, steeds in gelijke verhouding stond met de meer of minder goede inrigting der stallen, zoodat het grootste gedeelte dier verliezen hoofdzakelijk, en met regt, aan de gebrekkige inrigting der stallen kan worden toegeschreven.

Verder zou het van belang zijn te onderzoeken, welke gevolgen de minder goede hoedanigheid der fourrages op de gezondheid der paarden uitoefent. Zoo is het o. a. gebleken, dat na een mislukten hooioogst, na eene lange voedering van scheepshaver, zich steeds de meest verschillende soorten van ziekten openbaarden, en dat de regimenten, nadat zij reeds betere fourrage gekregen hadden, nog langen tijd daarna aan de gevolgen er van leden.

Van het hoogste belang is ook het drinkwater voor de gezondheid der paarden; men vernietige derhalve dadelijk de pompen die geen zuiver water geven en legge nieuwe aan. De kosten kunnen hierbij niet in aanmerking komen, als men eenmaal de overtuiging verkregen heeft, dat de sterfte der paarden door de eerste vergroot wordt.

Uit gedane waarnemingen is het verder gebleken, dat in de jaren waarin de kwade droes en worm de meeste offers geëischt hebben, het verlies door andere ziekten veroorzaakt, ook grooter was dan in gewone tijden. — Er moeten derhalve wel in die jaren algemeene oorzaken bestaan hebben die een nadeeligen invloed op de gezondheid van alle paarden uitoefenden, en

Digitized by Google

het ware te wenschen geweest, dat men door een naauwgezet onderzoek, die oorzaken had trachten op te sporen.

Eenige opgaven over de sterfte in die tijdperken kunnen dit nader bevestigen; zij duiden bepaald aan, dat deze ziekten, als zij niet door andere bijkomende omstandigheden ontstonden, meestal in gelijke verhouding met de meerdere of mindere uitbreiding van den kwaden droes en worm stonden. Zoo was bijv. het verlies van 8 eskadrons in 10 jaren, als volgt:

In 1833	aan kwaden droes en worm	2;	door andere ziekten	8 = 10	paarden.
» 1842	»	»	»	3;	»	»	20 = 23	»
» 1837	»	»	»	4;	»	»	13 = 17	»
» 1836	»	»	»	4;	»	»	17 = 21	»
» 1835	»	»	»	8;	»	»	22 = 30	»
» 1841	»	»	»	10;	»	»	19 = 29	»
» 1840	»	»	»	11;	»	»	22 = 33	»
» 1834	»	»	»	15;	»	»	26 = 41	»
» 1839	»	»	»	17;	»	»	14 = 31	»
» 1838	»	»	»	18;	»	»	32 = 50	»
		Totaal. . .		92;			193 = 285	paard.

De grootere verliezen door andere ziekten bij het heerschen van den kwaden droes, zouden nog meer uit deze opgave blijken, als er in 1836 en in 1842 geen groote herfstmanoeuvres in Pruissen hadden plaats gehad, waardoor de sterfte in het geheel zeer was toegenomen.

Bij de Fransche kavallerie heeft men dezelfde opmerkingen gemaakt.

De eskadrons-chef Gegronny, van het 1e karabinier-regiment, geeft het verlies van dat regiment van $18^{41}/_{48}$, in een tijdsverloop van 15 maanden en 10 dagen, bij eene sterkte van 6—700 paarden, als volgt op:

a.	door kwaden droes en worm		106	paarden.
b.	» beenbreuk.	1		
c.	» andere ziekten. . . .	47		
d.	» verkocht wegens vermagering, afmatting, enz.	79	127	»
	Totaal. . .		233	paarden.

Vergelijkingen op grootere schaal ingesteld, zouden zeker belangrijke opheldering over een zoo gewigtig onderwerp geven. Zoo kunnen wij bijv. niet nalaten hier nog op te merken, dat bij eene Pruissische kavalleriebrigade, het eene regiment in 10 jaar 93, en het andere 192 paarden verloor. Er moeten derhalve wel buitengewone omstandigheden bestaan

Digitized by Google

hebben, die grooten invloed op de gezondheid der paarden hadden, als het eene regiment in hetzelfde tijdperk, dubbel zooveel verliezen leed als het andere.

Zuivering der stallen, ziekenstallen enz.

Met regt wordt de chloorkalk als het beste middel tot zuivering van besmette stallen aanbevolen.

Het volgende voorbeeld bewijst echter, dat dit middel alléén niet toereikend is om het kwaad tegen te gaan.

Nadat er bij een eskadron verscheidene paarden voor kwaden droes en worm waren afgemaakt, werd de eskadronsstal, de ziekenstal, de rotstal, en eindelijk ook het geheele harnachement, de stalgereedschappen enz., onder toezigt van den regiments-paarden-arts, op de zorgvuldigste wijze gezuiverd, en bovendien, gedurende een geruimen tijd, alle mogelijke middelen in het werk gesteld om het kwaad uit te roeijen.

In weerwil van dit alles kwam de kwade droes telkens weder te voorschijn; eindelijk ontdekte men, dat het meer bepaald ééne zijde van den stal was waar de ziekte zich voornamelijk vertoonde en van waar de besmetting scheen uit te gaan. Nadat herhaalde zuiveringen met chloorkalk te vergeefs waren beproefd, werd de stal geheel ontruimd, en van hooger hand bevolen er meer lucht en licht in aan te brengen; voornamelijk licht, daar er geen vensters aan de zonzijde waren, alsook om voor eene betere afvoering der urine te zorgen, en den bedorven grond weg te nemen en te vernieuwen.

Bij het uitgraven van den grond bleek het, dat deze, juist op dien vleugel van den stal waar de meeste paarden ziek geworden waren, tot op verscheidene palmen diepte met een stinkenden amoniacalen reuk doortrokken was. Na het wegnemen, vernieuwen en weder bestraten van den grond, en het aanbrengen van eenige andere verbeteringen, werd de stal weder betrokken en hield de ziekte op.

Dit voorbeeld bewijst duidelijk, dat herhaalde afwasschingen met zeepwater, en berookingen met chloorkalk, geenszins voldoende zijn om de smetstof weg te nemen, maar dat voornamelijk het uitgraven en vernieuwen van den grond der stallen, waarin de kwade droes reeds eenigen tijd geheerscht heeft, een noodzakelijk vereischte is.

In twee en half jaar had dit eskadron 26 paarden aan den kwaden droes verloren; brengt men nu de waarde van ieder paard slechts voor 300 gulden in rekening, zoo bedraagt het geheele verlies eene som van 7800 gulden,

Digitized by Google

waarbij de kosten voor vernieuwing van het harnachement, der stalgereedschappen, geneesmiddelen, enz., nog buiten rekening gelaten zijn; terwijl er voor de verbetering van den stal slechts *f* 837.80 waren uitgegeven.

Hierbij had men nog opgemerkt, dat alle jonge, krachtige paarden, die door andere aangestoken werden, na verloop van 8—14 dagen rijp waren om afgemaakt te worden, terwijl de oudere of zwakkere paarden, die in hetzelfde geval verkeerden, slechts door hun onvoordeelig uiterlijk, als verdacht konden beschouwd worden, en de kwade droes zich zóó langzaam bij hen ontwikkelde, dat er bij sommige 5—6 maanden verliepen, vóór dat de paarden-artsen hen voor kwaaddroesig erkenden.

Gewoonlijk worden de stallen eerst dan gezuiverd, als de kwade droes er reeds eenigen tijd in geheerscht heeft; dit schijnt nu in vele gevallen een ontoereikend behoedmiddel te zijn, waarom het beter is, als er een paard naar den verdachten stal gebragt wordt, de plaats waar het gestaan heeft dadelijk te zuiveren, even als of het reeds door den kwaden droes ware aangetast, omdat de besmetting meestal van dáár uitgaat.

Wordt derhalve een paard in den verdachten stal gebragt, zoo zuivere men dadelijk de plaats waar het gestaan heeft en laat die tot nadere beslissing van de ziekte onbezet; even voorzigtig zij men met het legstroo, het poets-, en stalgereedschap en houde de paarden die er naast gestaan hebben, onder naauwgezet toezigt. — Bevestigt zich het vermoeden later, en krijgt het paard werkelijk den kwaden droes, zoo moet de grond van de plaats waar het in den eskadronsstal gestaan heeft, uitgegraven, vernieuwd en weder bestraat worden, terwijl met alle voorwerpen, die voor de afzondering van het paard in gebruik waren, evenzoo moet gehandeld worden, alsof het reeds den kwaden droes gehad had, toen het nog in den stal stond. De paarden die er naast gestaan hebben moeten tevens onmiddellijk in den verdachten stal gebragt worden, omdat de geschiktheid om andere paarden aan te steken, meestal de uiterlijke kenteekenen van den kwaden droes voorafgaat, en die ziekte zich dikwijls zóó langzaam in de paarden ontwikkelt, dat er soms maanden verloopen, vóór dat zij door uiterlijke kenteekenen is waar te nemen.

Zuivering van het harnachement, de stalgereedschappen, enz.

Vroeger werden alle voorwerpen verbrand, die een paard in gebruik had gehad, dat voor kwaden droes of worm was afgemaakt. In later tijd zijn er middelen tot zuivering uitgevonden, die eene dergelijke handelwijze overbodig schijnen te maken, en het daardoor veroorzaakte geldelijk

Digitized by Google

verlies zeer verminderen. Het is juist daarom des te onvergeeflijker, dat die zuivering soms, uit verkeerd begrepen zuinigheid, niet op genoegzame groote schaal en met de noodige zorg plaats heeft. — Gaat men de gevolgen na, die uit dergelijke bekrompen inzigten of nalatigheid kunnen ontstaan, en bedenkt men daarbij dat de winst die er door verkregen wordt, niet in de minste verhouding staat tot de verliezen waaraan men zich mogelijk blootstelt, dan zal men met ons den wensch uiten, dat het verbranden dezer voorwerpen even als vroeger plaats had, weder zonder bedenken ingevoerd werd.

De uitkomsten kunnen niet voor het invoeren van dezen maatregel pleiten; want dáár, waar de besmetting er werkelijk door is tegengegaan, schijnen de kosten veel te groot; terwijl het daarentegen gemakkelijk is aan te wijzen, dat dáár waar nalatigheid in dit opzigt heeft plaats gehad, duizende guldens verloren zijn gegaan, om uit verkeerd begrepen zuinigheid, honderde uit te winnen.

Ieder die met de dienst der kavallerie eenigzins bekend is, weet dat de zuivering van het harnachement van een geheel eskadron bijna tot de onmogelijkheden behoort, en toch zou dit noodzakelijk zijn, als de ziekte zich reeds eenigermate verspreid had, daar het harnachement, enz., dikwijls voor verschillende paarden gebruikt wordt, en het dus later niet doenlijk zoude zijn met eenige zekerheid op te geven, van welk dezer voorwerpen de besmetting uitgegaan was. Zoo is mij o a. een geval bekend, waarbij een paard hoogst waarschijnlijk den kwaden droes gekregen heeft, omdat men verzuimd had een nieuwen waltrap en sabeltasch te zuiveren, die slechts eenmaal in gebruik geweest waren.

Bij het eerste uitbreken der ziekte mogen er derhalve geene opofferingen geschuwd worden. Aan de regiments- en eskadrons-kommandanten moeten de strengste bevelen gegeven worden, om in alles, wat de afzondering der paarden, de zuivering en vernietiging van het harnachement en andere voorwerpen betreft, in den beginne eer te veel dan te weinig te doen.

Verder is het noodig de manschappen over het gevaar der besmetting, dat niet alleen de gezonde paarden, maar ook hen-zelven bedreigt, behoorlijk te onderrigten, opdat zij niet uit onkunde of eigenbelang, door het achterhouden en aan de vernietiging onttrekken van poetsgereedschap, poetslappen enz., medewerken om het vergift te verspreiden, en zich-zelven mogelijk eene doodelijke ziekte op den hals halen.

Zoo beging o. a. een gezond en krachtig kavallerist, die met de meeste zorg de besmette paarden oppaste, de onvoorzigtigheid om in een deken van een kwaaddroesig paard te gaan slapen, en moest hij deze tegen de

Digitized by Google

voorschriften strijdende handelwijze met eene langdurige ziekte, die alle kenteekenen der besmetting droeg, en eindelijk met den dood bekoopen.

Breda, den 6den December 1858.

(*Wordt vervolgd.*)

HET FRANSCHE REGLEMENT AANGAANDE HET TRANSPORT VAN TROEPEN LANGS SPOORWEGEN.

De kwestie der spoorwegen is aan de orde van den dag, en het is niet alleen als burgers van den staat, dat wij militairen er belang bij hebben, maar het nieuwe vervoermiddel, dat nu eindelijk ook in ons vaderland van meer uitgebreide toepassing schijnt te zullen worden, staat in zulk een onmiddellijk verband met het krijgswezen, dat het onze aandacht ten volle verdient. Veel is er over het strategisch gewigt der spoorwegen in den laatsten tijd geschreven: wij behoeven hier alleen maar te herinneren aan het uitmuntende werk van Pönitz, *die Eisenbahnen als militarische Operationslinien betrachtet und durch Beispiele erläutert*, reeds in 1842 uitgegeven, aan de beschouwingen van den *Oud-Soldaat* in zijne uitstekende werken over onze landsdefensie enz. Maar ook van een taktisch oogpunt uit gezien, zijn de spoorwegen van groot belang; de snelheid waarmede zij troepen en materieel vervoeren kunnen, de naauwkeurigheid van tijdsberekening die zij toelaten, de gemakkelijkheid, waarmede groote troepenmassa's binnen een kort tijdsbestek op een bepaald punt kunnen worden overgebragt, de besparing van krachten, dat alles zijn zoovele onschatbare taktische voordeelen, die de belangstelling van den denkenden militair noodzakelijk moeten opwekken.

De karakteristieke eigenschappen evenwel, waardoor dit middel van vervoer zich van alle andere onderscheidt, maken het noodzakelijk, dat er eene bijzondere oplettendheid bij het gebruik aan moet gewijd worden, dat er verscheidene gewigtige punten bij in aanmerking te nemen zijn, die bij gewone marschen of transportmiddelen minder van belang zijn, en het is daarom dan ook, dat in verscheidene landen afzonderlijke bepalingen bestaan omtrent het vervoer van troepen langs spoorwegen. Geen land is voorzeker beter in staat geweest, om te dien opzigte eene rijke ondervinding op te doen, dan Frankrijk, en wij gelooven dus daarom onzen lezers geen

Digitized by Google

ondienst te doen met hun in de volgende bladzijden den hoofdinhoud mede te deelen van het reglement dat hiervoor in November 1853 door den Minister van Oorlog in Frankrijk is vastgesteld. Verscheidene wegen kunnen wel is waar, tot hetzelfde doel leiden, maar de beginselen, die in dit reglement na langdurige praktijk zijn aangenomen geworden, brengen zeker op een goeden weg en zullen voorzeker later in aanmerking komen, wanneer ook bij ons dienaangaande vaste bepalingen zullen worden aangenomen. Inmiddels kunnen zij voorloopig dienen om aan die officieren, welke met het transport van een detachement op voornoemde wijze belast worden, nuttige wenken te geven.

Wij hebben ons voorloopig bepaald tot het reglement voor de infanterie, met het voornemen om later ook die bepalingen te laten volgen, welke omtrent het transport van kavallerie en artillerie in Frankrijk voorgeschreven zijn.

De eerste afdeeling geeft onder het opschrift: *Algemeene bepalingen* verscheidene voorschriften, die betrekking hebben op alles wat het eigentlijke bestijgen der wagens voorafgaat, als:

Art. 1. Het transport door middel van ijzeren spoorwegen maakt ten gevolge van de grootte en de snelheid der treinen eene volkomene zekerheid en eene groote snelheid in alle bewegingen, die den togt voorafgaan of er op volgen, noodzakelijk. Aan deze vereischten kan alleen worden beantwoord door de regelmatigheid en naauwkeurige opvolging van alle regels der transportdienst. Buitendien heeft de toestand van troepen, die met spoorwegen reizen eene groote overeenkomst met korpsen, die voor een zeetogt zijn ingescheept geworden, waar zoowel de bepalingen ten opzigte van den koers, als ook een groot gedeelte van het gezag in handen van den scheepskapitein worden overgegeven.

Daarom is de kommandant van het troepengedeelte of de detachementen gedurende de reis verpligt, naauwkeurig de voorschriften te volgen, welke hem door den beambte, die met de leiding van den trein belast is, gegeven worden; op dezen rust de verantwoordelijkheid gedurende den togt.

Bevel voor den togt. Kennisgevingen, die gedaan of ontvangen moeten worden.

Art. 2. De directie van den spoorweg moet zoo spoedig mogelijk, hetzij onmiddellijk door den minister of door de kommandeerende divisie- of brigadegeneraals, of ook door den Militairen Intendant bekend gemaakt worden met de sterkte en de zamenstelling der te transporteeren troepen, hunne bagage en het bijbehoorende materieel.

De kommandant van het korps of van het detachement stelt zich, zoodra

Digitized by Google

hij het bevel tot den togt ontvangen heeft in verbinding met den directeur van den spoorweg, om te vernemen op welk punt de troepen moeten instijgen, en om de goede zamenstelling der treinen en de verdeeling van het materieel te bespreken; eindelijk ook, om kennis te nemen van de bepalingen der uren van vertrek, van welke hem eene copie moet ter hand gesteld worden.

Op den dag van vertrek geeft de detachementskommandant aan de directie der spoorwegmaatschappij de requisitie (1) over. De directeur brengt den kommandeerenden officier in verbinding met de beambten, welke den trein besturen.

Indeeling der troepen tot completering der treinen.

Art. 3. Wanneer het transport der troepen verscheidene afzonderlijke treinen vordert, moet de grootte dier treinen naar het vermogen der locomotieven worden geregeld; zij moeten volkomen worden belast zonder op de indeeling van regementen, bataillons of kompagnieën te letten.

Wagens tot het transport der manschappen.

Art. 4. Tot het transport der infanterie neemt men gewoonlijk de wagens der 3e klasse; het tiende gedeelte der plaatsen blijft ledig, om de randsels te kunnen bergen zonder de manschappen te hinderen.

De plaats der hoofdofficieren is in de wagens der 1ste, die der subalterne officieren in de 2de klasse.

Het kon evenwel gebeuren, dat officieren van alle rangen in de tweede klasse moeten rijden, wanneer er geene wagens voorhanden zijn, die coupé's voor de 1e en 2e klasse hebben.

Soms kan het ook noodzakelijk zijn, voor de manschappen bedekte of opene goederenwagens te gebruiken, maar ten hoogste voor een derde gedeelte. Deze wagens moeten dan altijd, ten minste voor de helft der manschappen, van banken voorzien zijn.

Wagens tot het transport der paarden.

Art. 5. De beestenwagens zijn de beste om de paarden te transporteeren; zij kunnen 5 tot 9 paarden en 3 à 4 man bevatten. De beestenwagens met afzonderlijke hokken, gebruikt men alleen dan, wanneer het volstrekt noodig is, de paarden van elkander af te zonderen, of wanneer het kleine aantal der te transporteeren paarden niet toereikende is, een beestenwagen vol te laden.

(1) Bij het reglement is een model van deze requisitie gevoegd, inhoudende eene naauwkeurige opgave van de sterkte van het detachement, het aantal paarden, wagens en het gewigt der bagage in kilogrammen.

Digitized by Google

Levensmiddelen, welke aan de troepen verstrekt worden. — Berging der randsels.

Art. 6. Vóór het vertrek worden de troepen voorzien van de noodige levensmiddelen voor den geheelen duur der reis. Wanneer het mogelijk is, dat zij bij hunne aankomst soep koken en brood ontvangen kunnen, dan bestaan die levensmiddelen uit één ration brood en één ration koud vleesch (rundvleesch of spek); in het tegenovergestelde geval het dubbele.

Ten opzigte van deze bepaling moet gerekend worden op de mogelijkheid eener vertraging voor de geheele reis van 3 à 4 uren.

Het brood wordt op den randsel gelegd; het vleesch komt in de kleine eetketeltjes, waarin zich geen nat mag bevinden; of bij gebrek daaraan bergt men het binnen in het brood.

De veldketels (*les marmites*), de groote veldfleschen (*les grands bidons*) en de groote en kleine eetketeltjes (*les grandes et petites gamelles*) worden met afwijking van de bestaande bepalingen op den randsel gedragen.

De staken der *tentes-abri* worden aan de geweren, langs den laadstok bevestigd. Eindelijk worden de dekens kompagniesgewijze ingenomen en bij de bagage opgeladen, behalve wanneer de kommandeerende officier, met het oog op de weêrsgesteldheid, aan de manschappen vergunt, er zich des nachts mede te bedekken. In dat geval worden zij als bij de bepakking te velde gerold.

Kleine veldflesschen (petits bidons) voor ieder man.

Art. 7. Ieder man moet voorzien zijn van de kleine veldflesch; zij wordt met water gevuld, dat in het heete jaargetijde met brandewijn gemengd wordt.

Aankomst der troepen aan het station.

Art. 8. De troep moet een uur vóór het vertrek van den trein op het bepaalde punt aankomen.

Regeling en zamenstelling der treinen.

Art. 9. De tot het transport bestemde wagens worden in den trein op de volgende wijze gerangschikt:

1.) 1 of 2 goederen- of beestenwagens, beladen met de bagage der troepen, de trommen, de groote muzijkinstrumenten;

2.) De wagens der 3e klasse en alle andere wagens, die men voor het transport der troepen geschikt heeft gerekend, en wel zooveel als voor de helft der effectieve sterkte benoodigd zijn;

3.) 1 Wagen van de 1e of 2e klasse voor de officieren; wanneer het

Digitized by Google

noodig is, vult men die aan met onderofficieren, welke men vooruit daartoe aangewezen heeft (de kleine staf).

4.) De noodige wagens voor de andere helft van het troepengedeelte;

5.) 1 of meer wagens voor het transport der paarden, naarmate hun aantal, dat door het reglement of den last des ministers bepaald is;

6.) 1 of meer vlakke wagens, beladen met de equipagen der officieren (1) en de marketentster-wagens, wier transport voor rekening van den staat geschiedt, volgens de daaromtrent bestaande bepalingen (2).

Het vaandel.

Art. 10. Wanneer eene troepenafdeeling haar vaandel medevoert, wordt dit in den wagen van den kommandeerenden officier gebragt, of ook in een anderen, waar plaats is; in dit geval plaatst zich de vaandeldrager of zijn plaatvervanger in dien wagen.

De wacht tot surveillance.

Art. 11. Er wordt eene wacht gevormd van

1 sergeant,
1 korporaal,
1 tamboer of hoornblazer

en een aantal soldaten, dat evenredig is aan de effectieve sterkte: 15 man op de 1000 à 1200. Deze wacht bezet een gedeelte van den personen-wagen, die aan het hoofd van den trein rijdt; zij is bestemd tot het bewaren der orde op de stations en bij de aankomst.

De arrestanten bevinden zich eveneens in dien wagen.

Inladen der paarden, wagens en bagage.

Art. 12. De paarden, de wagens, wier transport volgens het reglement veroorloofd is, en de bagage moeten anderhalf uur voor het vertrek naar het station gebragt worden. De oplading geschiedt onder de leiding der spoorwegbeambten.

De soldaten, marketentsters en oppassers, die niet bij de paarden of wagens blijven, nemen hunne plaatsen in het gelid weder in.

Onderzoek of het behoorlijke getal aanwezig is.

Art. 13. Vóór het instijgen der troepen en wel vóór hunne aankomst aan het station, doet de onder-intendant de getalsterkte collationneeren. Dit

---

(1) Voor het transport van de equipages der officieren, kan de spoorwegmaatschappij des verkiezende het volle bedrag van het tarief vorderen.

(2) Volgens het ministerieel besluit van 22 Julij 1854, mag in Frankrijk iedere marketentster 1 paard of muilezel en 1 wagen medevoeren.

Digitized by Google

moet in elk geval zoodanig geschieden, dat noch het instijgen, noch het vertrek daardoor in het minst vertraagd wordt.

Na dit onderzoek verifieert en viseert de militaire onder-intendant de requisitie (art. 2), welke de effectieve sterkte aangeeft, en als bewijsstuk bij het overleggen der rekening moet dienen.

TWEEDE AFDEELING.

INSTIJGEN DER TROEPEN.

Verantwoordelijkheid der officieren.

Art. 14. Alle officieren zijn verantwoordelijk voor de naauwkeurige en strenge naleving der voorgeschreven bepalingen; zij moeten zich persoonlijk beijveren, bij het instijgen der troepen in de wagens, de zoo noodzakelijke snelheid en goede orde te verzekeren. Zij zelve bestijgen de wagens eerst 5 minuten voor het vertrek, nadat zij zich overtuigd hebben, dat de troepen volgens het reglement plaats genomen hebben.

Onderofficier, korporaal of oud-soldaat als opzigter in iederen wagen of coupé.

Art. 15. Een onderofficier of korporaal, of bij gebrek daarvan de oudste soldaat, wordt opzigter bij iedere onder-afdeeling; hij bewaart de goede orde, en waakt voor de uitvoering van alle voorgeschreven maatregelen.

(*Wordt vervolgd.*)

Digitized by Google

BOEKAANKONDIGINGEN.

Notice sur une nouvelle fusée de guerre par le capitaine SPLINGARD. *Bruxelles* E. GUYOT, 1858. — 11 *Bladz. en Plaat.*

Onder dezen titel gaf de Belgische artillerie-kapitein SPLINGARD, dezer dagen eene korte beschrijving, van een door hem voorgestelden oorlogsvuurpijl. Ofschoon de proeven reeds ten dezen opzigte aan de École Pyrotechnique, in 1847 genomen, gunstig schijnen uitgevallen te zijn, zoo zal echter de ondervinding nog over het al of niet doeltreffende dezer uitvinding moeten beslissen.

De Schrijver heeft zich voorgesteld om de verbrandingsoppervlakte te vergrooten, zonder aan den pijl eene meerdere lengte en daardoor gewigt te geven. Hierdoor zou het dan mogelijk worden om de lengte zoo te regelen, in verhouding tot het gewigt en de middellijn, dat het geheele ligchaam van den pijl de gunstigst mogelijke afmetingen verkreeg, om vooral bij kleine elevatiën, een groote trefkans te bezitten. Bovendien zou men dan reeds op korte afstanden eene groote snelheid kunnen verkrijgen, enz.

De oplossing dezer vraag zocht de kapitein SPLINGARD in de boring; aan deze geeft hij de gedaante van een hoogen cilindervormigen ring. In de as van den pijl blijft daardoor een zuil drijfsas staan, omgeven door de weggeboorde cilindervormige sleuf die tot aan de tering doorloopt en daarmede een geheel uitmaakt. Aan de onderzijde steunt deze zuil tegen een daartegen klemmende sluitplaat, waarin vier openingen zijn, tot doorlating van het gas, uitkomende in de boring.

Om den pijl behoorlijk in de rigting te houden, wordt de onderkant der sluitplaat voorzien met vier ijzeren vleugeltjes, in den vorm van schroefvlakken regelmatig om de lengte-as van den pijl verdeeld; deze vervangen den staart. Deze vleugeltjes zijn zóó geplaatst dat zij het uit de vier openingen spuitende gas opvangen en de pijl daardoor eene draaijende beweging om zijne as verkrijgt. — Daalt of rijst de punt van den pijl, dan wordt

Digitized by Google

het gas aan de boven- of onderzijde zamengedrukt door den luchtwederstand, en de pijl daardoor teruggebragt naar de raaklijn aan de baan. Bleken deze vleugeltjes ontoereikend te zijn tot het besturen van den pijl, dan zouden ze omgeven kunnen worden door een viertal ringen, ingerigt en werkende als de groeven op het cilindrisch gedeelte der puntkogels.

Door een cirkelvormig zaagje zou de ringvormige uitboring in de drijfsas gemakkelijk zijn te verkrijgen.

Om het gevaar bij de vervaardiging der pijlen te voorkomen, stelt de uitvinder verder voor, om de sas niet in den pijl, maar in afzonderlijke segmenten of schijven te vervaardigen, en daarmede door opstapeling den pijl te vullen. De aansluitingsvlakken zouden met een langzaam brandende stof, bijv. zwavelpoeder, moeten voorzien worden, om eene te snelle ontsteking langs deze aansluitingen te voorkomen. Ook zou de opgestapelde saskolom iets minder in middellijn moeten zijn, dan de huls, om door tusschengieting van gips, een stevig geheel te kunnen vormen.

Nog stelt de kapitein Splingard andere inrigtingen voor, zooals het étagegewijs aanbrengen van boringen enz.; voor deze verwijzen wij den belangstellenden lezer naar het geschrift zelf en naar de daarbij gevoegde zeer duidelijke plaat.

Notice sur une nouvelle arme à feu, à six coups, appropriée pour la guerre, la chasse et la défense, par la comte Alexandre de Bylandt, *officier dans l'armée de S. M. l'Empereur d'Autriche. Bruxelles,* Henri Samuel, 1858. — In 4°. 20 *Bladz en* 3 *Platen.*

Volgens de in deze *Notice* voorkomende beschrijving is deze bus voorzien van een patrooncilinder met zes kamers voor even zooveel scherpe patronen; even als bij de revolvers draait de cilinder om zijne as en brengt daardoor de patronen voor den loop. Van de bekende revolver-inrigting is hier echter in zoo ver afgeweken, en dit schijnt ons eene zeer belangrijke verbetering, dat de lading niet ontbrandt in den omwentelenden cilinder, maar in den loop zelf. Dit wordt verkregen door een beweeglijken kulas in het verlengde van den loop, en achter de ladingen geplaatst. Door het nederdrukken van een hefboom aan de regter zijde der bus, wordt deze beweeglijke kulas vooruitgedrukt, en daardoor een patroon uit den patrooncilinder in de ziel gedreven, terwijl de kulas dan tevens tot sluiting van den loop dient. De ontbranding geschiedt daarna door eene naald die in den beweeglijken kulas is bevat, bij het aftrekken in de kruidlading dringt

Digitized by Google

en aldaar het slagkruid ontsteekt. — Door den hefboom na het schot op te lichten, wordt de kulas teruggebragt; de cilinder draait dan weder zooveel als noodig is om op nieuw eene lading voor den loop te brengen, de hefboom wordt weder nedergedrukt, en het geweer als vroeger door het drukken op den trekker afgevuurd.

De ontbranding heeft alzoo plaats in den loop en niet in den patroon-cilinder; deze dient slechts tot aanvoering der patronen, en kan dus zeer ligt blijven; daarbij heeft men geen gevaar van gasontsnapping tusschen den loop en den cilinder; — beide zeer groote voordeelen. Wij laten overigens de vraag daar, in hoe ver zulke inrigtingen aan bussen verkieslijk zijn, en of zij immer in handen van soldaten zullen kunnen gesteld worden. Het revolver systema schijnt ons bij voorkeur bij de pistolen te behooren.

Het hier beschreven vuurwapen weegt $2^1/_2$ kilogr. De loop heeft eene lengte van 70 duim, een kaliber van 13,5 streep. Hij is voorzien van 4 trekken van standvastige diepte, en, ter gelijkmatige helling, van eene omwenteling op de 2 el. Het projectiel is een cilinder-ogivale puntkogel met eene kleine uitholling en groeven; zijne middellijn is 14 streep, zijne lengte 21 streep, en het gewigt 25 gram. De lading bedraagt 2,5 gram, doch kan tot 6 gram vermeerderd worden.

Het laden van den patrooncilinder kan in 20 seconden geschieden, het wegschieten in minder dan 30 seconden. Op 27 el doorboort de kogel een stuk plaatijzer van 6 streep dikte.

Volgens hetzelfde beginsel heeft de graaf VAN BYLANDT ook een pistool vervaardigd.

De *Notice* deelt een zeer gunstig rapport mede over dit geweer, uitgebragt door eene commissie van de Fransche *Académie Universelle des arts et métiers*. Hierin wordt onder anderen vermeld, dat men uit de verte op het geopende wapen zand heeft geworpen, waarna het, ofschoon gebrekkig sluitende, door eene lange koord werd afgetrokken, zonder dat er eenig bezwaard bespeurd werd.

Een tweede even gunstig rapport werd door de Londensche *Universal Society* uitgebragt. Beide maatschappijen hebben den uitvinder met medailles begiftigd.

Digitized by Google

KRIJGSKUNDIGE MENGELINGEN,

MEERENDEELS

BIJEENGEBRAGT UIT DE VROEGERE JAARGANGEN

VAN DEN

MILITAIRE-SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT VOOR HET NEDERLANDSCHE LEGER.

DERDE DEEL.

TE BREDA,
BIJ BROESE & COMP.
1858.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD.

Het beleg van Grave in 1674, door J. G. Merkes van Gendt... Blz. 1.

Verhaal der krijgsverrigtingen in het landschap *Rauw*, ter westkust van *Sumatra*, gedurende het jaar 1833, en van de heldhaftige verdediging van het fort *Amerongen*, door H. M. Lange. » 81.

Togt naar de Kust van Guinea, in de maanden Junij, Julij en Augustus van het jaar 1838, door J. C. van Rijneveld..... » 155.

Bijdragen tot de krijgsgeschiedenis van Nederlands Indië.

a.) Engelbert van Bevervoorden, door H. M. Lange..... » 181.

b.) Mislukte opmarsch naar Bondjol en terugtogt (1833), door J. C. Boelhouwer ..... » 188.

Digitized by Google

Digitized by Google

HET BELEG VAN GRAVE

IN 1674.

Digitized by Google

Digitized by Google

HET BELEG VAN GRAVE IN 1674.

„Certains Commandans ont foncièrement l'ame plus ou moins bénévole, et ne manquent pas d'en faire preuve pendant le siége, soit un peu plutôt, ou un peu plus tard; quant à certains autres commandans, il en est, desquels on peut dire, qu'ils ont réellement le diable au corps: les commandans de ce genre, qui ne cèssent à se défendre à outrance sont vraisemblablement peu au fait des calculs, mêlés d'arithmétique ordinaire, et d'après lesquels d'habiles ingénieurs savent, à ce qu'on dit, déterminer et prédire la durée nécessaire d'un siége."

MORLET, *Réflexions critiques sur l'art de fortifier*, p. 132.

Qui céde en combattant ne perd rien de sa gloire.

LIADIÈRES, *Jean-sans-Peur*.

Het beleg van Grave wordt te regt, — vooral met betrekking tot de schoone verdediging, — voor een der merkwaardigste en leerrijkste van vroegeren en lateren tijd gehouden.

Een der Fransche bevelhebbers in Grave, waarschijnlijk DE BETOU, heeft, kort na de verovering een weidsch geschiedverhaal der verdediging geschreven. Onder den titel: *Rélation du siége de Grave en* 1674, is dit relaas door geheel Europa verspreid en in vele talen overgebragt. In 1756 verscheen daarvan in Frankrijk eene tweede uitgave, welke van hoogerhand aan al de wapenkorpsen ter lezing werd aanbevolen, ten einde met dit treffende voorbeeld te staven, wat van eene dappere, trouwe en gewillige bezetting, onder de leiding van een wakkeren en beleidvollen bevelhebber, te verwachten is. Wegens de gewigtige lessen en wenken in gezegd verhaal vervat, werd daarvan nog ten jare 1813, op hoog bevel, een exemplaar aan den Franschen opperbevelhebber van Grave, ter zijner onderrigting, toegezonden. In 1774 verscheen te Parijs eene derde uitgave van het werkje (1). Dit verhaal is met vele bijzonderheden, belangrijker voor

(1) Nog een ander verhaal is in 1753 te Parijs gedrukt, geschreven door GUILL. LUINE, *Rélation de tout ce qui s'est passé pendant le siége de Grave en* 1674, in 4°, welke uitgave zelfs niet eene eerste was. Alle nasporingen om dit stuk te verkrijgen zijn vruchteloos geweest.

Digitized by Google

dien tijd dan voor eene blijvende krijgskundige waarde, geschreven, en draagt ook hier en daar de bewijzen van een overspannen hoogmoed en overdreven lof der bezetting; gepaard met enkele onnaauwkeurigheden in feiten, plaatselijke aangelegenheden, misstellingen in namen van personen en tijd.

Behalve dit verhaal hebben wij omtrent dit beleg almede geraadpleegd het JOURNAEL of DAGHREGISTER *van d'aenmerkelijkste saken voorgevallen in het seer strenge en gedenkwaerdige belegh der stadt Grave, belegert den 27 Julii; en door* SIJN HOOGHEIJDT *gewonnen den 28 October 1674. t' Amsterdam, gedruckt bij de weduwe van* JOSEPH BRUIJNING, *aen de Beurssluis, in 't jaer 1674.* Het bestaat slechts uit 16 bladzijden druks in 4°, en is in vele opzigten oppervlakkig. Van meer belang was ons het werk: *Tweejaerige Geschiedenissen, voorgevallen in de jaeren 1674 en 1675, met bijvoeging van Authentyke stukken, onpartijdiglijk beschreven door* V. T. V., in 4°, gedrukt te *Amsterdam bij* J. VAN SOMEREN, in 1678. Voorts, het meer zeldzame, door een der in Grave gehouden gijzelaars, met name J. VAN WICHEM, in de vesting geschreven *Journal des choses les plus mémorables advenues au siége de Grave, du 28 Juillet jusques au 28 Octobre l'an 1674.* (CONVENTUS VELPENSIS) *A Utrecht,* chez JEAN RIBBIUS 1674. Men weet niet, waarom dit dagverhaal door den auteur in het Fransch geschreven is; het bevat ook weinig wat niet uitvoeriger in het eerstgenoemde geschiedverhaal is opgeteekend.

Deze verhalen, benevens het raadplegen van eenige voorname schrijvers (1), zijn de bronnen waaruit de beschrijving dezes belegs, bij wijze van dagverhaal, geput is. Mogten we in onze poging geslaagd zijn, om het naauwkeuriger voor te dragen dan in bovengenoemde journalen, dan zal het welligt eene belangwekkende lezing ten deel vallen. Onze innige wensch is dat het dan tevens iets bijdragen mogt tot naijver, tot vorming van verheven krijgshoedanigheden en tot aankweeking van heldengeest!

Alle ons bekend geworden namen van gesneuvelde, gewonde of krijgsgevangen gemaakte officieren, alsmede die zich het meest door dapperheid en beleid onderscheiden hebben, hebben wij, zoo van de zijde der aanvallers als van die der verdedigers vermeld; doch, terwijl in het Fransche geschiedverhaal elke trek van moed bij de bezetting, met weidschen ophef beschre-

(1) Onder anderen D. A. SCHNELLER *Anleit. zur Bildung Tapfrer Officiere in der Erzählung der im Jahr 1674 vorgefallenen merkwürdigen Vertheidigung von Grave*, 8°, *Braunschweig* 1774; VON ZADER, *Verstärkte Contrescarpe, Stoekholm*, 1691, pag. 178—181. Eindelijk hetgeen daarover in *Neêrlands Heldendaden te Land*, door den Hoogleeraar BOSSCHA, 2de deel, bladz. 180—194 is geboekt.

Digitized by Google

ven, en de naam van iederen bevelhebber, van welken rang ook, die zich onderscheiden heeft, aan de nakomelingschap overgebragt is, worden in de Nederlandsche berigten slechts weinige hoofdbevelhebbers genoemd, en dan nog wel, niet om hunne daden te verheffen, maar slechts om de regimenten aan te wijzen, die het meeste deel hadden aan den aanval. Worden hier of daar bevelhebbers van minderen rang genoemd, dan is het alleen met het eenvoudig berigt, dat zij »*dood gebleven zijn.*" Het schijnt derhalve, dat nog in dien tijd bij onze voorouders het gevoel van pligt, — ook na menig voorbeeld van pligtverzuim, — te algemeen in de gemoederen was gevestigd, dan dat men zich beijverde grooten ophef te maken van verdienstelijke daden, in loffelijke pligtvervulling bedreven (1).

De Franschen waren er echter verre van, een blaam te willen werpen op het gedrag der belegeraars; integendeel, zij erkennen openhartig, dat deze met stoutmoedigheid streden; eene stoutmoedigheid, die, volgens hen, dikwerf tot roekeloosheid werd gedreven.

Het beleid door den jeugdigen Chamilly bij de verdediging aan den dag gelegd, mag als een schitterend voorbeeld ter navolging prijken. In hem zullen wij ook andere hoedanigheden zien uitblinken, die onze bewondering als van zelf zullen inroepen. Deze hoedanigheden kunnen de mogelijkheid verklaren: hoe eene kleine plaats, als Grave, meerendeels zonder bekleedingsmuren, verdedigd door 4000 man, het vier maanden uithoudt tegen eene magt, driemaal sterker dan tot het bedwingen noodig scheen.

Bij de lezing dezes verhaals, heb ik mij-zelven dikwerf afgevraagd: wie is hier eigenlijk de aanvaller? Het lijdelijke, of liever het schroomvallige en slechts vasthoudende stelsel van verdediging, was den fieren Chamilly onbekend, althans hij scheen het te verachten.

Ook de Nederlanders, te edelmoedig om in hunnen vijand geene krijgsdeugden te vereeren, bevestigden door eerbewijzen, door geschenken, door het eervolle verdrag hetwelk Prins Willem III der bezetting toestond, door het omhelzen van Chamilly bij den uittogt, hoe hoog hunne achting voor deze heldhaftige tegenstanders gestegen was.

De vreugde over de vermeestering van een groot gedeelte van Noord-Nederland, was voor den trotschen Lodewijk XIV slechts van korten duur. De stalen wil van den jeugdigen Willem III had de veerkracht der Hol-

(1) Zie hierover *Neêrlands Heldendaden te Land*, enz., door den hoogleeraar J. Bosscha, 2de D., bladz. 191 en 193.

Digitized by Google

landsche natie weêr ontspannen. Die kracht was bij het klimmen der gevaren toegenomen, en aan haar en aan de medewerking der verbonden mogendheden had Nederland het te danken, dat het Fransche leger bij Utrecht het offensive moest laten varen, om zich tot het defensive te beperken. Weldra zag dat leger zich zijne veroveringen één voor één ontglippen, met uitzondering slechts der sterke plaatsen langs de boven-Maas, Maastricht, Mazeijk en Grave (1). In laatstgenoemde vesting inzonderheid werd eene groote hoeveelheid geschut, buskruid en allerlei krijgsvoorraad uit de verlaten gewesten gesleept. Er werden onder anderen, behalve de 50 aanwezige vuurmonden, nog ongeveer 400 stukken geschut ingebragt, waarvan 100 nog in batterij kwamen, voorts 900,000 oude ponden buskruid. Voor de betaling van brandschattingen, ten bedrage van eenige tonnen gouds, ja volgens sommige voor meer dan 800,000 livres, werden eenige aanzienlijken als gijzelaars binnen Grave gevangen gehouden. Slechts van eenigen hunner vinden wij de namen geboekt, te weten: uit Arnhem, de heeren Everwijn en Nuis; uit Zutphen de heeren Cousson en Hack; twee van de stad en het kwartier van Nijmegen (2) en drie van Utrecht.

Het behoud van Grave was voor Lodewijk XIV van het grootste belang. Deze plaats toch gaf hem een vast punt in de nabijheid der vroeger veroverde en thans verlaten gewesten, en eene gelegenheid om later te spoediger van de beneden Maas meester te worden. Uit dien hoofde wilde hij het

---

(1) Den 19den Julij 1672, waren Grave, Gennip en Ravestein in handen der Franschen gevallen.

In 1586 kwam Grave in de magt der Spanjaarden, doch is in 1602 door Prins Maurits van Oranje wederom op hen veroverd.

(2) Een der gijzelaars uit het kwartier van Nijmegen, schijnt de reeds genoemde J. van Wichem, van het binnen Grave geschrevene Fransche *Journal* etc., te zijn, en, uit andere vermoedens, ook de adonis van zekere Graafsche schoone, die, uit liefde voor hem opgevat, herhaalde aanbiedingen om veilig buiten de vesting gebragt te worden van de hand wees, en, ter liefde van haren minnaar, gelijk nader zal blijken, al de verschrikkingen des doods met de grootste koelbloedigheid doorstond. In het meergenoemde Journal zegt van Wichem, dat hij, op het hooren dat er onderhandelingen werden aangeknoopt, zeer verheugd was, *après une détention si fâcheuse, longue et dangereuse*, en dat hij dikwijls gewenscht had:

Auriaci nostris adsit victoria votis!
Jamdudum afflicti tendunt ad sidera palmas;
Sollicitant reditum nati, fraterque sororque
Uxoris, genitor. Solum his ingrata resistit
Patria, tu nostro, Princeps, succurre periclo
Succurre innocuis, finemque impone labori.

Waarin hij zijn vaderland ondankbaar noemt, omdat het hem niet had vrijgekocht. (Zie mede *Neêrlands. Heldendaden te Land*, 2 D., bladz. 185.

Digitized by Google

opperbevel dier vesting aan een' man van uitstekende verdiensten toevertrouwen, en benoemde daartoe den markies DE CHAMILLY (1), brigadier der infanterie en kolonel van het regiment van Bourgogne; terwijl aan den maarschalk DE BELLEFONDS den last verstrekt werd, om voor de bezetting van Grave achter te laten: 27 kompagniën (vaandels) van Normandye, aan welker hoofd zich de kolonel graaf VAN GUISCARD bevond, 10 kompagniën van Bourgogne, 10 dito van Langnedoc, 12 van Dampierre en 10 van Vendôme; te zamen 71 kompagniën infanterie. Verder het ruiter-regiment van den leger-meester (*mestre de camp*) SAINT-LOUIS, bestaande uit 6 eskadrons (standaards), en dat van CARDADO, uit slechts 3 eskadrons. Daar elk dezer vaandels en standaarden 50 man telde, zoo was de sterkte der bezetting 4000 man.

Aan CHAMILLY waren nog toegevoegd: de luitenant des Konings DE BETOU, plaats-kommandant, en als tweede luitenant des Konings of tweede plaatskommandant DE SAINT-JUSTE, beide mannen van grooten ijver en dapperheid. DES MADRYS werd als militaire intendant naar Grave gezonden; HUBERT en SAUVÉ als oorlogs-commissarissen. De kapitein DE VIOLAINE, uit het regiment van Bourgogne, werd de betrekking van adjudant of plaats-majoor opgedragen; eindelijk de ingenieurs DE SAXIS en BELLEVILLE, van welke de eerste met de aardewerken en constructie, de tweede met den batterijbouw belast werd. Een gedeelte van het Statenleger vatte den 23sten Junij post

---

(1) BOUTON, markies *van Chamilly*, werd geboren den 16den April 1636. In 1656 was hij in het beleg van Valenciennes en werd er krijgsgevangen. In 1663 nam hij dienst in Portugal en was bij den veldslag van Montesclaros. In 1667 gaf men hem een regiment ruiterij. Na den vrede volgde hij in 1668 den hertog DE LA FEUILLADE in Candia, waar hij gevaarlijk gewond werd; teruggekomen gaf men hem, ongeveer het jaar 1670, het regiment van Bourgogne. In 1672 bevond hij zich bij de belegeringen van Burik, Wezel, Deventer, Nuijs en Zwol, van welke laatste plaats hij tot gouverneur werd benoemd. In 1673 bevorderde de Koning hem tot brigadier zijner legers, en gaf hem het opperbevel van Grave, hebbende alstoen nog maar 37 jaren bereikt. (Ten allen tijde hebben de Franschen getoond dat zij ook aan de ligchaamskrachten, aan het jeugdige, snelstroomende bloed en alzoo aan het geven van eigen voorbeeld eens chefs waarde hechten; en waarlijk, zij zijn er niet kwalijk bij gevaren). In 1674 werd hij tot maréchal-de-camp en gouverneur van Audenaarde benoemd. Tegen Gend werd hij door een kanonkogel gewond en voor Yperen aan het hoofd gekwetst. In 1678 werd hij tot luitenant-generaal verheven. In 1679 werd hem het gouvernement van Friburg opgedragen en in 1679 dat van Straatsburg. Van 1691—1700 diende hij met roem bij het leger in Duitschland. Van 1701—1702 had hij het kommando over de provinciën Poitou, Aunis en Saintonge. Den 14den Januarij 1703 ontving hij den maarschalks-staf. Den 2den Februarij 1705 ontving hij het grootkruis der kort te voren ingestelde ridderorders, en stierf te Parijs den 5den Januarij 1715, den ouderdom van 79 jaren bereikt hebbende.

Digitized by Google

te Ravestein ; terwijl eenige Spaansche ruiterij den 7den Julij een post boven Grave vermeesterde ; waardoor men de gedurige strooptogten der bezetting van Grave langs de Maas beteugelde.

Chamilly begon met het meerendeel zijner troepen, boven de vesting, buiten de Brugpoort, te doen kamperen, op een musketschot van de werken ; links op de Maas en regts aan het lage broek of moeras van Escharen leunende, en in het front zich met eenige veldwerken verschansende. Dezen maatregel achtte hij noodig, zoolang de overgroote hoeveelheid buskruid niet behoorlijk geborgen was. Uit het kamp werden dagelijks 500 man voor het betrekken der wachten afgezonderd, en 1000 man met nog een aanzienlijk getal arbeiders werkten aan de verzwaring der borstweringen, welke, van slechts 6 tot 10 voeten dikte, op 15 à 20 voeten dikte gebragt werden ; ook werden vele manschappen tot den batterijbouw gebruikt. Binnen het terre-plein van bastion H werd eene houten galerij ingegraven; iets breeder en hooger dan de hoofd-galerij bij de mijnen, loopende evenwijdig met het bastion, en waarin 500,000 oude ponden buskruid geborgen werden (1). De overige 400,000 ponden werden onder gewelfde gebouwen en in kelders met 4 à 6 voet aarde bedekt, opgelegd (2).

Vele stafofficieren der bezetting waren van oordeel, dat men de helft der hoeveelheid buskruid in het water moest werpen ; doch Chamilly was van een ander gevoelen, en verijdelde meer en meer de vrees voor onheilen, naarmate hij bomvrije lokalen daarstelde. Hij was ook niet karig in het uitdeelen van patronen, maar liet de troepen gedurig oefenen in een juist en snel vuren.

In alle flanken der aan te vallen werken, en ook in de vooruitspringende gedeelte der werken, welke de vermoedelijke attaques van ter zijde konden nemen, werden hechtere batterijen gebouwd, dan men tot nog toe ergens aanschouwd had. Voor zoo ver wij weten, bestonden de kasten (*merlons*) grootendeels uit fascinenwerk, de worsten werden stevig verankerd en de rijslagen met zorg ineengeschoven en gepiketteerd, alles bij wijze van een rijs-bed ; dat is, op elke laag fascinenworsten werd eene gelijk hooge laag taaije vastgestampte leem of kleigrond aangebragt.

De assen der embrasuren waren voor het minst op 20 voeten van elkander, om de merlons bij de vele geaccolleerde embrasuren niet te verzwakken,

---

(1) Bij de overgave der vesting, was van het aldus in deze engte geborgen buskruid, nog eene aanzienlijke hoeveelheid voorhanden ; maar volgens het meergenoemde Hollandsche *Journael* meest geklonterd.

(2) Desniettemin schijnt het magazijn in het bastion Nevers, aan den Maaskant, ingestort te zijn.

Digitized by Google

en de reeds genoemde aardlagen bij de monding aan de embrasurehoeken door aardzakken vervangen. Men bragt ook achter elke twee of drie embrasuren, tegen het binnentalud van den walgang, een zekeren voorraad fascinen, worsten, gevulde aardzakken, anker- en bindweden, piketten en horden, ten einde elke door het vijandelijk geschut aangebragte beschadiging spoedig te kunnen herstellen. Overigens werd er nog een aanzienlijke voorraad van fascinen en piket-palen in de terre-pleins opgelegd. Het Fransche journal zegt dan ook: »*Ces batteries furent assurément le salut de la place, aussi bien que l'épaississement des parapets.*"

Middelerwijl hadden de Staten-Generaal de oogen gevestigd op Zijne Excellentie den luitenant-generaal KAREL VAN RABENHAUPT, baron *van Sucha*, om hem het beleg van Grave op te dragen. Inderdaad was hij een hunner ondernemendste generaals, die zich reeds door gelukkige wapenfeiten onderscheiden had, getuige de verdediging van Groningen en de verrassing van Coevorden.

Den 8sten Julij vertrok RABENHAUPT uit 's Hage naar Nijmegen, om aldaar alles te beschikken wat tot de belegering noodig was. In plaats, evenwel, van de vesting plotseling en onverwacht te berennen, had men reeds in Junij dezes jaars het voornemen om ze te belegeren, doen vermoeden. De Franschen dit bespeurende, liepen dan ook wijd en zijd in het kwartier van Nijmegen stroopen, om vee, graan en allerlei levensmiddelen voor eene langdurige verdediging in de stad te brengen.

De eerste bewegingen tot het berennen begonnen, met het eilandje Middelweert in de Maas, tusschen Mook en Kuik, te doen bezetten, ten einde daardoor de bovenrivier voor de bezetting van Grave af te snijden.

Den 15den Julij, des morgens ten 4 ure, trok de majoor BOOT, met 180 man, uit Nijmegen, om zich van genoemd eilandje te verzekeren, en alzoo den Franschen het invoeren van fourages van dien kant te beletten. Zoodra deze troepen aldaar waren aangekomen, begonnen zij zich te verschansen, en hadden daarbij het geluk, zich van vijf groote vaartuigen, met wijn geladen en voor de bezetting van Grave bestemd, meester te maken.

CHAMILLY van het gebeurde verwittigd, en het belang inziende, om voor zijn groot getal paarden en wel duizend stuks vee geen voeder, evenmin als een goeden voorraad wijn voor zijne bezetting, gedurende het beleg, te ontberen, zette zich dadelijk aan het hoofd zijner ruiterij, onder bevel van SAINT-LOUIS, en beval, dat 500 man voetvolk, aangevoerd door den kolonel grave VAN GUISCARD en den luit.-kolonel DE VIGNOLES, hem zouden volgen, te zamen alzoo ruim 600 man. Weldra verscheen CHAMILLY te Kuik, en, het eilandje verkennende, zag hij dat men er zich met alle

Digitized by Google

kracht verschanste. Dertig ruiters vingen aan, van achter den dijk, met hunne musketten op de bezetting te tirailleren; dan weldra werden zij door het welgerigte vuur der bezetting gedwongen van daar terug te trekken. Middelerwijl kwam ook de infanterie aanrukken, om deel te nemen aan den aanval, die tegen 9 ure des morgens begon.

Chamilly zag met bezorgdheid dat de spits zijner aanvalskolom, uit ruiterij bestaande, bij de punt van den Middelweert, ter linker zijde, reeds zwemmende was. Men nam dus meer regts, waar men echter niet alleen nog meer diepte aantrof, maar de boorden ook veel steiler waren en vol met houtgewas. De bezetting slechts gedeeltelijk gedekt achter een in der ijl opgeworpen borstweertje staande, sterkte zich door deze eerste mislukte nadering en maakte een welgerigt vuur. Chamilly de onderneming niet willende opgeven, snelde in persoon toe, met den degen in de vuist; ook reikte de Celery hem in de rivier een pistool over, om zich te beter te kunnen verdedigen. De diepte, vlak aan den zoom van het eilandje, die men half badende, half zwemmende moest overtrekken, had slechts de breedte van ongeveer 15 passen, en de Franschen schoten niet vóór dat zij al wadende aan deze geul waren gekomen. Dit maakte hun vuur zeer moorddadig, hoezeer zij van het vuur der Hollanders ook veel te lijden hadden. Men bereikte nogtans den oever. In dezen oogenblik riep een der verdedigers, zijnde een overgeloopene uit het regiment van Bourgogne: »*Voilà mon colonel* de Chamilly, *il ne fait pas ici bon pour moi!*" Een Hollandsch officier vroeg hem wien het was, waarop de soldaat antwoordde: »*C'est celui qui a des manches doublées de rouge.*" Deze officier op slechts weinige passen van den Franschen bevelhebber verwijderd, wilde een musket op hem aanleggen, toen Chamilly, die zich had hooren noemen, dien officier door een pistoolschot verwondde en gevangen nam. Waarschijnlijk was de hier bedoelde officier de kapitein Eck of Eek, die, benevens den kapitein Ittersum, den luitenant Hol en den vaandrig de Meijer gewond zijnde, als krijgsgevangenen door de Franschen naar Grave werden gevoerd. De bedoelde officier heeft, volgens het Fransche relaas, onder de krijgsgevangenen behoord, en schijnt kapitein te zijn geweest; zijne wonde was in de zijde, terwijl Ittersum eene wond in de knie had bekomen.

Door het voorbeeld van Chamilly aangevuurd, gelukte het aan 7 Fransche officieren, namelijk 5 kapiteins, 2 luitenants en eenige manschappen om den bewassen oever te beklimmen, doch werden zij meerendeels gevangen genomen en dadelijk met vaartuigen, aan de overzijde van den Middelweert gevoerd; ook verdronken er verscheidene, terwijl andere gedood of verwond werden. De dappere Boot, schoon door een' musketkogel getroffen,

Digitized by Google

ging niet te min voort de zijnen aan te vuren, en alzoo werd ook deze tweede storm afgeslagen. Chamilly terugkeerende, werd verwoed, en geen deinzen willende gedoogen, liet hij de beide eskadrons van Saint-Louis aanrukken, waarvan elk ruiter een infanterist op den kroep nam, en hervatte dus stoutelijk den aanval. Ofschoon deze ruiters de steile en begroeide boorden niet konden overtrekken, gelukte het echter aan de infanterie om door te dringen. Intusschen begon het der bezetting aan kruid en lood te ontbreken. Het laatste vooral werd zeer schaars, zoodat sommige soldaten reeds hunne knoopen van den rok hadden gescheurd, om die op hunne geweren te laden. Een tweede wond welke de majoor Boot (het Fransche relaas spreekt van zes à zeven wonden) had bekomen, bragt hem buiten staat de verdediging verder te leiden; ook zag men zich alstoen zeer spoedig genoodzaakt terug te trekken, aangezien er van de 10 aanwezige officieren slechts drie ongekwetst waren. Bij dezen terugtogt, die in de beste orde plaats had, liet men ongeveer 50 dooden en 40 gevangenen achter. Dit gevecht duurde 2½ uur en het behaalde voordeel kwam den Franschen zeer duur te staan. Zij hebben dan ook alle regt aan de heldhaftigheid dezer Nederlandsche dapperen doen wedervaren.

De Franschen telden aan dooden 7 officieren, 63 manschappen en 12 paarden. 9 Officieren (waaronder de luit.-kolonel de Vignoles) en 65 manschappen waren bij die gelegenheid gekwetst geworden. In het Hollandsche verhaal wordt het getal gesneuvelden bij de Franschen op bijna 200 gesteld, en een der gijzelaars schreef uit Grave, meer dan 30 karren met gekwetsten te hebben zien binnenkomen. Doch, al neemt men het minste getal, zoo is dit reeds buitengemeen, wanneer men het gering getal van 180 verdedigers in aanmerking neemt. Chamilly liet de gevangene officieren hunne degens en sjerpen behouden, betuigende zijne achting voor lieden die zich zoo braaf hadden gedragen; terwijl de luitenant Hol van den Franschen intendant diens zilveren degen en kostbaren draagband ten geschenke ontving.

Het uitvoerigst verslag van dit gevecht, geschreven door een' officier die er bij tegenwoordig was, is te vinden in *het Vervolg op 't Verwerd Europa*, bladz. 294. Daarmeê komt, wat de hoofdzaken betreft, het Fransche relaas vrij wel overeen; echter heeft de schrijver van dit laatste datgene verzwegen, wat niet met zijn hoofddoel, de verheffing van zijnen held Chamilly, in verband stond. In de opgave van het getal manschappen, welke Boot onder zijne bevelen had, is de Hollandsche schrijver naauwkeurig, zijnde slechts 180 man, die trouwens daarvan beter kon onderrigt zijn dan de Fransche, welke ten onregte het getal verdedigers op 300 stelt.

Digitized by Google

Deze vinnige worsteling was het voorspel dier vermaarde belegering van Grave, waarvan de verdediging, met al de warmte van eenen bewonderenden tijd- en deelgenoot des behaalden roems te boek gesteld, moeijelijk hare wedergade zal vinden in de geschiedenis.

Zoodra Rabenhaupt berigt van dit gevecht ontving, kwam hij-zelf aan het hoofd van eenige eskadrons met lossen teugel toesnellen; doch, toen hij de Maas bereikt had, vond hij de zijnen reeds aan den regter Maas-oever ontscheept, waarna hij naar Nijmegen terugkeerde. De Franschen lieten in den overwonnen post eene bezetting van 50 man en trokken naar Grave terug, van waar des anderen daags de Violaine gezonden werd om het eilandje verder te versterken. Verscheidene vaartuigen bragten in 5 à 6 dagen meer dan 1600 kar-vrachten hooi aan, terwijl de 5 aken met wijn, tot groote vreugde der bezetting, te Grave aankwamen. De bezetting van eerstgenoemden post werd nu ook ingetrokken, dewijl men vreesde dat men haar met geschut zou komen aanvallen. Rabenhaupt liet aan Chamilly het voorstel doen, om de 7 gevangen gemaakte officieren tegen een gelijk getal van de zijnen uit te wisselen, hetwelk deze aannam, en waardoor de Fransche officieren Cellery, Villemus, Darche en 4 andere naar Grave terugkeerden.

Chamilly die nog steeds eenige kasteelen langs de Maas, boven Grave, in zijne magt hield, waarvan de bezettingen een voldoend getal vaartuigen bij zich hadden om, tot het uiterste gebragt, zich te kunnen inschepen, werd door de eigenaars aangezocht ze te willen doen ontruimen. Zijn antwoord was, dat hij zulks wel wilde toestaan, mits de generaal Rabenhaupt de onzijdigheid dezer kasteelen waarborgde, hetwelk dan ook beloofd werd; de Franschen bewilligden gaarne in den gedanen voorslag, uithoofde deze kasteelen, bij een naderend beleg, onnut werden, en de daarin afgezonderde detachementen gevaar liepen van afgesneden te worden.

De vesting Grave, in eene vlakte aan de Maas, is door zulk een lagen bodem omgeven, dat men, bij een hoogen waterstand, moeijelijk de gemeenschap met de landen van Kuik, Ravestein, de Meijerij en met het land van Maas en Waal konde onderhouden. Zij had toen maar 4 geheele en 2 halve bastions, meest alle aardewerken, met uitzondering der twee halve bastions aan de rivierzijde.

Chamilly besloot, den 23sten Julij, den dijk van Neder-Asselt, die vrij hoog en zwaar was en den belegeraar tot een geschikt dekkingsmiddel kon bezigen, te slechten, ten einde een ruimer uitzigt te hebben en met het

Digitized by Google

kanon te beter te kunnen flankeren. Ruim 1500 man werkte daaraan gedurende den geheelen nacht van den 24sten Julij, met voornemen om met dien arbeid ook den volgenden dag voort te gaan. Rabenhaupt had te veel belang bij het in stand blijven van deze kunstmatige terreinverhooging, dan dat hij dien arbeid ongestoord kon laten vervolgen. Hij zond dan ook den kolonel Hundebeek, met alle reeds beschikbare troepen, zijnde 3 regimenten infanterie en 3 kompagniën ruiterij, met eenige ligte stukken geschut en verscheidene wagens met schoppen, houweelen en ander gereedschap, om den voortgang van het werk te beletten. Die officier viel de Franschen aan, dreef ze naar binnen en bleef meester van den dijk, dien men versterkte, niettegenstaande het gedurig schieten van de stad. Op deze wijze werd Grave dienzelfden dag berend.

Des anderen daags kwamen nog drie regimenten de eerste te hulp; terwijl Rabenhaupt zelf, op den 27sten, met het overige van zijn belegeringskorps, bestaande alstoen uit 16 regimenten te voet en 3 te paard, voor de stad aankwam.

De loopgraven werden dienzelfden dag nog geopend. Eene batterij van 6 stukken werd dadelijk aangelegd, terwijl men de eerste naderinggraving van achter den bedoelden dijk begon. Genoemde batterij werd echter dienzelfden dag, door de vereenigde vuren uit de vesting, dermate beschoten, dat zij haar vuur moest staken.

Sedert drie dagen had Chamilly al zijne troepen uit het kamp teruggetrokken, na de verschansingen te hebben geslecht, terwijl hij zijne infanterie op het glacis, naar de zijde van den Bosch, eene stelling deed innemen, zijnde de vesting van dien kant nog niet ingesloten.

In den nacht van den 27sten op den 28sten Julij bragt Rabenhaupt eenige troepen over de Maas, welke zich van eene sluis boven Grave, waarvan zich de Franschen meenden te bedienen, om bij wassend water dezerzijds de stad onder water te zetten, meester maakten.

Het vuur werd nu zeer levendig op de wallen, wordende des anderen daags twee ruiters, drie soldaten (door een' en denzelfden kogel) een Jood en eene marketentster doodgeschoten.

Ongeveer dezen tijd vestigde Rabenhaupt zijn hoofdkwartier op het kasteel Balgoijen (1); eene schipbrug beneden Grave geslagen zijnde, deed hij den kolonel Hundebeek met eenige regimenten infanterie en kavallerie met 6 stuk-

---

(1) Het opschrift der meeste brieven van Chamilly, in antwoord op de sommatiën van Rabenhaupt, was dan ook voortaan: à Mr. de Rabenhaupt, *Lieutenant-Général de l'armée des Provinces Unies, à Balgoijen*, port à côté de Grave.

Digitized by Google

ken geschut daarover trekken, die zich met de gelijktijdig aanrukkende bezetting van Ravestein vereenigden, en zich in Velp legerden. Ook trok de kolonel GOLSTEIN (in het *Holl. Dagh-register* Majoor-Generaal van het leger genoemd) ergens boven Grave over de Maas, ten einde de vesting ook aan de bovenzijde in te sluiten. »Voorts," zoo zegt het *Dagh-register*, »hebben zij zich terstond ingegraven, niettegenstaande de Franschen aanhoudend afgrijsselijk tot 2000 reizen met kanon en dubbelhaken schoten."

Den 28sten Julij begon de kolonel GOLSTEIN, uit eene batterij van 6 stukken, de stad te beschieten.

Volgens het Fransche relaas zouden de belegeraars in de omstreken van Velp, schier ongedekt, zich onder het bereik van het zwaar geschut der vesting, hebben neêrgeslagen, waarop CHAMILLY dadelijk aan de kanonniers beval, geen enkel schot te doen, tot dat zij gekampeerd waren. In dien tusschentijd deed CHAMILLY nog 10 zware kalibers in het bastion G aanvoeren, waarna men een vereenigd levendig kanonvuur naar den kant van Velp rigtte. De aanvallers verloren hierdoor verscheidene manschappen en equipagen, zoodat zij zich genoodzaakt zagen, achter den linker Maasdijk, tusschen Velp en Ravestein, terug te trekken; latende een 50tal manschappen als voor- of brandwacht in de kerk van Velp.

Men had de gewoonte, om de wacht voor de plaats bij het glacis, waar de bezetting nog gelegerd was, te doen optrekken. CHAMILLY besloot den 29sten Julij, deze wacht te gebruiken tot een uitval tegen de kerk van Velp, welke hij wist dat de belegeraar bezethield, en dien uitval door zijne ruiterij te doen ondersteunen. Terwijl de voorbereidselen daartoe genomen werden, had er een ongeval in het bastion G plaats. Men had namelijk, om den uitval door een levendig kanonvuur te ondersteunen, nog 11 tonnen buskruid en verscheidene granaten in het bastion gebragt, zoodat ongeveer 30 tonnen buskruid aldaar vereenigd waren. Bij het afsteken van een der stukken, vloog de lontstok uit de hand van een der kanonniers, en viel juist op een dezer tonnen neder. Eene verschrikkelijke ontbarsting volgde, waardoor al de stukken in de nabijheid gedemonteerd werden, de aldaar staande korenmolen werd vernield, vele daken van huizen in de stad verbrijzeld werden en 15 kanonniers ellendig omkwamen (1). DE BETOU, welke in de nabijheid was, werd op de stormpalen geworpen en was op 5 à 6 plaatsen door de afvliegende splinters ligt gewond. Deze ontploffing maakte

(1) In het meergenoemde *Tweejaerig Verhael* wordt gezegd, dat deze ontploffing is ontstaan door de vonken van het geloste geschut, die door den wind onder den molen, waar het kruid bloot lag, waren gedreven, en dat wel 200 personen, zoo burgers als soldaten, werden gedood en gekwetst.

Digitized by Google

een zoo groot geweld, dat de belegeraars het er voor hielden dat de geheele voorraad buskruid in de vesting gesprongen was. Zij begonnen zich dan ook zamen te trekken, waarom eenige hoofdofficieren in de vesting van oordeel waren, dat zij Chamilly moesten aanraden, zijn voornemen uit te stellen. Deze echter eenige verslagenheid bij de bezetting bespeurende, wilde veeleer door een schoon wapenfeit den geest der zijnen opwekken; bovendien scheen het hem toe, dat de magt des aanvallers in Velp niet zoo groot was, om geen gegronde hoop te hebben van te slagen. Al de omstreken van Grave zelf verkend hebbende, herinnerde hij zich, dat het kerkhof door een kleinen muur, van ongeveer vier voeten hoogte, omringd was, en dacht, dat wanneer die eens bereikt was, hij zoowel vóór als tegen konde dienen; dat het voorts gemakkelijk ware de kerk te veroveren, waartoe groote mokers, koevoeten en bijlen werden medegenomen, ten einde de groote en kleine kerkdeur te openen; dat de kerk van Velp verder van de hoofdstelling des belegeraars dan van Grave verwijderd was, en dat deze post dus zoude weggenomen zijn, alvorens de aanvaller hem met overmagt konde te hulp komen. De beste reden was echter, dat de belegeraar aan die zijde minder kavallerie bij zich had dan de bezetting. Alzoo in zijn voornemen volhardende, liet hij met 4 à 500 man regt op de kerk aanmarcheren en veroverde den post, gelijk hij voorzien had Vier soldaten werden in de kerk gedood en de overige 16 man met den officier in den toren geklommen zijnde, verdedigden zich aldaar tot het uiterste, waarna de brave luitenant (wiens naam wij niet vermeld vinden), zwaar gewond zijnde, zich eindelijk moest overgeven.

Rabenhaupt in het denkbeeld zijnde, dat men de meer achterwaarts Velp staande troepen, onder Hundebeek, was komen overvallen, liet een regiment van Golstein ter hulpe aanrukken.

Chamilly had de Guiscard bevolen met zijne infanterie langzaam stadswaarts terug te trekken, en kwam zelf met 3 eskadrons halverwege Velp, van waar hij den kapitein Mayet op verkenning naar de kerk zond, om te vernemen of er geen Franschen waren achtergebleven; zes Fransche officieren waren, door nieuwsgierigheid gedreven, in den toren geklommen, en daar zij alleen naar de Ravesteinsche zijde den aanvaller gadesloegen, werden zij niet door Mayet opgemerkt, weshalve deze berigtte niemand meer bespeurd hebben. Genoemde officieren alzoo den terugtogt der Franschen niet ontwarende, werden (volgens het Fransche relaas) eensklaps door wel 500 man omsingeld; nog 50 man hadden zich middelerwijl bij hen aangesloten, en zich afgesneden ziende vatten zij het stoutmoedige besluit op, om zich door te slaan. Deze poging mislukt zijnde, bleven zij zich

Digitized by Google

in de kerk en den toren halstarrig verdedigen, van geen overgave willende hooren. De belegeraars besloten daarop de kerk in brand te steken, waardoor, — zoo zegt het *Holl. Dagh-register*, — sommigen, van boven neêrspringende, armen en beenen braken; anderen, waaronder de door de Franschen voor dood achtergelaten en slechts zwaar gewonde dappere Hollandsche officier, verbrandden; doch de meesten werden gevangen gemaakt, waaronder 2 aide-majoors, 4 kapiteins, 2 luitenants, 3 sergeanten en 20 soldaten. In Grave wist men niet waarom nog in Velp geschoten werd en de vlammen uit kerk en toren opstegen, daar CHAMILLY anders de ontzetting der zijnen zou hebben beproefd. De Fransche kapitein VAUGRENIER en een wachtmeester waren bij den eersten aanval gedood en slechts 4 soldaten gekwetst. Zes der door den belegeraar gevangen genomen officieren werden 2 dagen daarna tegen Hollandsche officieren uitgewisseld. Volgens het *Hollandsche Dagh-register* zouden de belegeraars maar 12 man verloren hebben en eenige officieren zijn gekwetst; zij zouden slechts 80 man sterk geweest zijn, waarmede zij tegen een zooveel grooter getal zulk een stout stuk hadden uitgevoerd.

Den 29sten Julij opende de belegeraar, uit het kwartier van den kolonel HUNDEBEEK, de loopgraven langs den dijk van Ravestein, die door zijne kronkelingen zulks zeer begunstigde. Reeds den 2den Augustus was men op een pistoolschot afstands de voorgracht genaderd; zijnde inmiddels eene batterij van 7 stukken tusschen den dijk en de rivier opgeworpen, waaruit men de stad, maar hoofdzakelijk de flank van het halve bastion D, begon te beschieten. De belegeraar steunde zich regts aan den dijk, en werkte met alle inspanning om het bastion te naderen, zijnde de stand van de Maas ongemeen laag. Vreezende, dat zoodra dit bastion door het kanonvuur vernield was, de belegeraar tot een stormaanval mogt overgaan, liet CHAMILLY 6 rijen stormpalen dwars over dezen toegang in kleine geulen planten (zie V). Deze voorzorg was te noodzakelijker, wijl de werken, ter linker zijde, niet genoeg achter den dijk zagen, noch de helling van den rivierboord beheerschten.

Den 2den Augustus kwam de raadpensionaris FAGEL, en een weinig na hem de generaal-majoor SPAEN met den Keur-Brandenburgschen vice-kanselier ROMSWINCKEL en den heer BLASPIJL in het leger. Hierop hield men den ganschen achtermiddag en des anderen daags 's morgens krijgsraad, waarna de drie laatste naar Kleef vertrokken en de eerste naar Nijmegen. Denzelfden dag verscheen almede in het leger de Spaansche legermeester DE PIEMENTEL met 200 ruiters (1).

(1) De Spaansche troepen welke in het leger dienden, waren door den Keizer van Oostenrijk aan den Prins VAN ORANJE afgestaan.

Digitized by Google

De majoor Wenge trok denzelfden dag over de Maas op 's Bosch, om met drie onderhebbende Groninger-regimenten het leger van Zijne Hoogheid te versterken; doch werd, op brieven van den generaal Rabenhaupt, voor Grave terugontboden.

Den 3den Augustus kwam een regiment van Koerland de belegeraars versterken. Denzelfden dag was de schipbrug beneden Grave, hoewel men alleen met infanterie (de artillerie in aken) reeds vroeger daarover getrokken was, geheel voltooid; men zond ook uit Nijmegen en Arnhem twee karren met voorraad voor de gijzelaars naar Grave, vermits dezen door de Franschen aangezegd was, dat zij zich-zelve uit Nijmegen van levensmiddelen hadden te voorzien

Den 5den Augustus begon de belegeraar eene groote batterij in den dijk van Neêr-Asselt, nabij de kerk, op te werpen. De belegeraars ondervonden weldra, dat het geschut in de vesting bij uitstek goed bediend werd. Meerendeels ongedekt werkende, verloren zij daardoor veel volk. Ook werden verscheidene vaartuigen van de gemeenschapsbrug, door de zware kalibers uit de vesting, in den grond geboord, zoodat men zich verpligt zag de brug verder van de vesting te verleggen. Deze gunstige uitslag had Chamilly verkregen door de gedurige oefening zijner artillerie, welke hij met 80 soldaten en de kompagnie pontonniers (in het Fransche relaas *bateliers* genaamd) versterkt had.

De belegeraars vervolgden hunne naderingsgraven van de zijde van Ravestein, waar zij even boven de stormpalen eene groote wapenplaats, van den dijk af tot aan de rivier maakten, zoodat men zich van weêrszijden met musketten begon te beschieten.

Den 7den Augustus, des nachts, trokken eenige Franschen uit, om een hun nadeelige bogt in den dijk naar Velp te slechten; maar ontdekt zijnde werden zij met verlies teruggedreven.

De belegeraar bragt denzelfden dag eene batterij van 4 stukken, ieder van 12 pond, tot stand, en begon daarmede de stad te beschieten. Van den 5den Augustus af tot den 7den werd er van weêrszijden een levendig en welgerigt geschutvuur onderhouden.

Chamilly vreezende dat de belegeraar het water uit de voorgracht, en alzoo ook der kapitale gracht (wijl deze met de eerste gemeenschap had) in de Maas zou kunnen aftappen, te meer, daar hier, in plaats van een steenen beer, alleen een aarden dijk de afscheiding vormde, besloot om met contre-approches de naderingsgraven en wapenplaatsen, omtrent L en L, te gemoet te gaan. Onmiddellijk ging hij met zijnen ingenieur de Saxis de gedachte contre-approches wederzijds traceren, en weldra leerde de onder-

Digitized by Google

vinding, dat zij, zonder deze voorzorg, welligt verloren waren geweest. Deswege zegt het Journal: »*Sans ces travaux Grave n'eut pas duré 14 jours, de quelques braves gens, qu'il eut été défendu: car les eaux, qui seules faisaient la force de cette place, eussent toutes été écoulées par la saignée de l'avant-fossé, qui avait communication avec tous ceux du corps de la place.*"

De verdediging van Candia had CHAMILLY zooveel ondervinding verschaft, dat zijn navorschend oog niets ontglipte. Bovendien beval hij aan DE SAXIS, om met eene halve mijngalerij (1) onder den dijk van Ravestein voort te rukken van O tot M; de ingang begon in het halve bastion regts van het hoornwerk van Ravestein, gemerkt N.

Dit werk werd met veel inspanning weldra tot stand gebragt. Het verhemelte der galerij bleef nog met 4 à 5 voeten grond bedekt Wegens de geringe afmetingen van den dijk, en alzoo ook slechts korte wederstandslijnen hebbende, gebruikte men alleen de fougassen.

Den 10^{den} Augustus kwamen de troepen van den Keurvorst van Brandenburg zich bij het Hollandsche leger voegen. Deze troepen bestonden uit ongeveer 2000 man infanterie en 900 paarden, onder bevel van den generaal SPAEN; zij sloten zich links aan de Maas en regts aan de Peel aan, terwijl de voornaamste magt kwartier nam in en omtrent het dorp Gasselt. Gelijktijding deed RABENHAUPT 6 regimenten infanterie, onder den kolonel GOLSTEIN, boven de stad, aan de regter zijde der Maas, omtrent Over-Asselt, postvatten, en liet eene gemeenschapsbrug tusschenbeide, boven Grave, slaan, welker hoofd zij met een fort versterkten. Op deze wijze was nu de stad, van de beide rivierzijden of hoofdtoegangen, ingesloten.

In den nacht op den 10^{den} Augustus kwam de batterij omtrent de Neder-Asseltsche kerk tot stand, en werd met 6 stukken bewapend, namelijk 3 34 pond en 3 van 36 pond. RABENHAUPT begaf zich den 11^{den} Augustus, des morgens bij het krieken van den dag, naar die batterij, met voornemen om den toren en de kerk van Grave te laten beschieten. RABENHAUPT had namelijk opgemerkt, dat de belegerden van den hoogen kerktoren gebruik maakten om de belegeringswerken te bespieden, en zoodoende eene behoorlijke leiding aan hun artillerievuur te kunnen geven. Daarenboven was het hem bekend, dat de kerk een grooten voorraad meel bevatte; hij wilde dus ook gelijktijdig die voorraadschuur der belegerden vernielen.

---

(1) Deze galerij had, volgens het Fransche relaas, inwendig 2 voeten breedte en 3 voeten hoogte. Volgens het Hollandsche Journaal (1674) zijn er door de Franschen in het geheel 26 mijnen aangelegd.

Digitized by Google

Dien ten gevolge liet hij de beide gebouwen hevig beschieten, en wel met dat gevolg, dat de toren, op den 10den Augustus, des morgens, instortte en gedeeltelijk op het kerkgewelf nederviel. Een groot gedeelte van het meel ging dan ook verloren; wordende het in de stad voorhanden tentendoek gebruikt, om het van onder het puin weggehaalde meel op te zamelen en elders te bergen.

Den 11den Augustus vielen de Franschen driemaal hevig uit, trachtende elders een' voorpost op te ligten; maar zij werden telkens teruggeslagen, zoodat zij hunne schietkorfkens en veel ander graafgereedschap moesten achterlaten.

Den 13den Augustus vatte de luit.-kolonel Wijnbergen, met 800 man, post aan de regter zijde van de Maas, tot op een musketschot van de stad, alwaar de Franschen tot nu toe hunne wacht hadden gehad. Aan de borstwering, welke hij zich te dezer plaats tot dekking opwierp, werkten 400 man; zij werd zóó sterk gemaakt dat ze tegen een kanonskogel bestand was. Aan de bovenzijde der stad naderde de belegeraar tot omtrent de Vegetas of Vegezak; tegen den avond kreeg men berigt van een Spaansch kommandant uit Stevenswaard, dat uit Maastricht en Mazeijk 800 paarden in aantogt waren, die hunnen weg regt naar Grave namen. De generaal Spaen bleef den ganschen nacht met zijne ruiterij opgestegen; latende, daarenboven, sterke posten in de wapenen om den vijand af te wachten. De gezegde 800 paarden kwamen echter niet opdagen.

Radenhaupt zag nu in, dat hij zich van het riviertje de Raam zou kunnen bedienen, om stroomend water door de grachten zijner circumvallatie te brengen; welk water zich benedenwaarts Grave in de Maas konde ontlasten. Daardoor kon hij gelijktijdig den toevoer van water voor de grachten der vesting, en alzoo ook voor de inundatie, aan dien kant afsnijden. Te dien einde liet hij een groot aantal werkers door zijne ruiterij bijeenbrengen, en, met inspanning aller krachten, een dijk dwars over den Raam en het Broekland aanleggen. (*Zie het plan*).

Het Fransche relaas zegt dan ook: »*Il faut convenir qu'un des plus beaux ouvrages du monde fut celui-ci, et digne des Romains.*"

Niet zoodra werkte deze nieuwe afleiding, of men bespeurde in de vesting, dat het water der grachten aanmerkelijk begon te dalen.

De belegeraar had inmiddels de bemuurde flank van het halve bastion D reeds in bres gelegd, en eenige dwarsrijen der stormpalen omvergeworpen. De belegerden demonteerden daarentegen, voor de tweede maal, de batterij van Neêr-Asselt, welke bijna al de huizen beschadigd had; terwijl de belegeraar van zijne zijde nagenoeg al de schepen en vaartuigen van de gemeen-

Digitized by Google

schapsbrug, tusschen de stad en de gerevêteerde redoute of het brugge-hoofdje, aan de overzijde der Maas, in den grond boorde.

Reeds eenige dagen vroeger had de belegerde al het hooi en stroo uit de huizen doen wegruimen, om eenen algemeenen brand voor te komen. Deze fourages werden in een hoornwerk geborgen, en aan eenige burgers was de zorg voor het blusschen van brand opgedragen.

De kolonel Golstein vervolgde nu ook de vroeger geopende attaque bovenwaarts naar de zijde van den Vegezak.

De dijk van Ravenstein begunstigde ongemeen de beneden-attaque, niettegenstaande het hevige geschut- en musketvuur, hetwelk de belegerden dezerzijds alle nachten onderhielden. Om de werkzaamheden aan dien kant met kracht tegen te gaan, bragten de belegerden, alle nachten, 8 stukken op het glacis, waarmede zij den geheelen nacht met kardoezen vuurden; doch die des daags achter eene der wapenplaatsen van het glacis werden teruggetrokken.

Aan de overzijde der voorgracht van de beide attaques, liet Chamilly eenige boogvormige contre-approches of logementen maken, om in elk 25 à 30 man des nachts gedekt te stellen. Het vuur dezer schutters was zóó nabij de belegeraars en werd zóówel door het geschut uit de vesting beschermd, dat de belegeraar er veel volks door verloor. Te vergeefs poogden de belegeraars dit moorddadig geweervuur tot zwijgen te brengen, of de kleine bezetting uit die logementen te verdrijven; telkens toch kwam zij terug, wanneer zij al een oogenblik voor de overmagt had moeten wijken. Deze voorste contre-approches hadden gemeenschapsgangen met de achterste logementen, waarin de voorste posten zich, onder bescherming van het geschut der vesting, veilig konden terugtrekken.

Ofschoon de belegeraar veel volks aan de hoofden zijner beide aanvallen verloor, was het verlies binnen den benaauwden omvang der stad niet minder, daar het geschut overal verwoesting aanrigtte.

Chamilly droeg het beheer van den bovenwaartschen tegenaanval aan de Betou, en van dien benedenwaarts, aan Saint-Just op. De regimenten van Normandye en Bourgogne bewaakten dien van Ravestein, die van Dampierre, Vendôme en Languedoc den bovenaanval. Al de infanterie der bezetting legerde zich van toen af in den bedekten weg; waar zij nog het best tegen het hevige kanonvuur gedekt was. Intusschen had Chamilly op alles goede order gesteld en de zaken zoo geregeld, dat ieder man der bezetting zijne plaats en zijn' werkkring kende; de infanterie legerde niet alleen in de buitenwerken, maar werd er ook gevoed en kwam niet meer in de stad. De intendant de Madrys zorgde voor de levensmiddelen en verdere benoodigd-

Digitized by Google

heden. De gewonden werden door hunne makkers tot aan de poorten der stad gedragen, alwaar de, met hunne verzorging belaste, burgers ze overnamen; zijnde het streng verboden, zonder toestemming, in de stad te komen. Eenige aide-majoors en andere officieren waren met de uitdeeling der munitie belast Tachtig ruiters bleven mede in de buitenwerken, terwijl de overige kavallerie in de stad langs het binnentalud van het bastion D bleef.

Chamilly beval een uitval met 300 man, onder aanvoering van den luit.-kolonel de la Teillaye, zeggende: »den belegeraar te willen leeren, dat men zijne palissaden meer ontzag moest bewijzen." Deze uitval tegen den benedenaanval moest plaats hebben in den nacht van den 14den op den 15den Augustus, waartoe hij de navolgende beschikking nam: De kapiteins Montfontaine en Guillerville werden, bij het vallen van den avond, elk met 50 man afgezonden, om de reeds genoemde voorste logementen in stilte te betrekken; terwijl de la Teillaye daarna, met zijne overblijvende 200 man, ver van de linker zijde des aanvals, over een brugje trok, vervolgens langs den binnenboord der voorgracht de voorwerken voorbijsloop, en zich in meergemelde reeds verwijdde uitgraving bij de eerste wierp, waarna 500 arbeiders met schoppen, houwelen en bijlen in den bedekten weg, tot vernieling der belegeringswerken gereed gesteld werden. Eerstgenoemde kapitein opende den aanval ter regter zijde, tusschen den dijk en de Maas, terwijl Guillerville, door de la Teillaye ondersteund, langs de linker zijde op den vijand los ging. De belegeraars werden met zooveel woede aangegrepen, dat zij slechts den tijd hadden om één salvo te doen, waarna zij uit de voorste approches tot aan de eerste batterij teruggedrongen werden, welke batterij den Franschen nu tot traverse diende. Chamilly, nabij staande, moedigde de la Teillaye aan, ferm te houden, en liet inmiddels de 500 arbeiders aanrukken, die de belegeringswerken slechtten en meer dan 200 ellen dijks schuins afgroeven, ten einde meer gezigt uit de werken te hebben. Eenige stukken der batterij werden in de rivier gesleept. Gelijktijdig deed Chamilly zijne kavallerie uit de Boschpoort rukken en den aanval blazen, welke diversie des belegeraars poging vertraagde om den eigenlijken aanval met de noodige magt te bedwingen. De generaal Rabenhaupt kwam eindelijk in persoon, met hulptroepen, onder den kolonel Lutzouw, aanrukken, viel de Franschen in de flank en dreef hen wederom naar binnen. De belegeraar telde aan dooden: den kapitein Sliben, den luitenant Wigbold en 24 man; aan gekwetsten: een kapitein, Bovae, (naderhand aan zijne wonden overleden), een luitenant, twee vaandrigs en 50 man; aan gevangenen: 40 man. De Franschen hadden aan dooden: den kapitein Coudran, een sergeant en 6 soldaten; een gelijk getal was

Digitized by Google

geblesseerd en een sergeant met eenige manschappen gevangen genomen. Nog sneuvelde hier de ongelukkige Fransche overste Dupas, gewezen gouverneur van Naarden, die, in deze betrekking, van pligtverzuim verdacht gehouden, in Grave gevangen gezet werd; doch Chamilly van zijne regtschapenheid overtuigd en het gebeurde te Naarden meer aan een ongelukkigen en verkeerd beoordeelden zamenloop van omstandigheden toeschrijvende, had hem reeds zijne vrijheid, zijne eer en zijn degen teruggegeven. Dupas wilde den op zijn karakter geworpen blaam door een' heldendood logenstraffen, en inderdaad, hij sneuvelde, na wonderen van dapperheid verrigt te hebben. Ook de kapitein Guillerville had zich onderscheiden. Chamilly omhelsde de officieren en vele soldaten die aan dezen uitval deel genomen hadden, en deed den gunstigen uitslag dezer onderneming aan den bovenaanval (gelijk deze beleefdheid altijd wederkeerig plaats had) bekend maken.

Volgens het in 1674 te Amsterdam gedrukte Journael, bestond het aanvalsleger den 15den Augustus uit zeven regimenten ruiterij, onder de oversten Swartsenburg, Ammema, den grave van Witgensteijn, Wrangel, Burum en anderen; het voetvolk bestond uit zestien regimenten, onder de kolonels Golstein, Beaumont, Nieulandt, du Telle, Klooster, Ulenburg, Lutzouw, Lange, Hoorn, Hundebeek, Wagenheim, Wijnbergen, Steck en Rabenhaupt, 't regiment van den Stadhouder van Friesland, 12 kompagniën Polakken of Koerlanders, 5 kompagniën van het regiment des Hertogs van Holsteijn-Pleun; in alles 183 kompagniën voetvolk, behalve degene die sedert bijgekomen zijn, en 't volk dat met en na Zijne Hoogheid is aangekomen.

Chamilly wilde nu zonder verwijl een stout ontwerp, waarmede zijn ondernemende geest sedert eenige dagen zwanger ging, ten uitvoer leggen; en waarlijk, een onvoorzien toeval alleen verijdelde zijn welberaamd plan.

De Staten-Generaal, Rabenhaupt geene gelegenheid tot billijke klagten willende geven, dat men hem geen infanterie genoeg zond om Grave te kunnen bedwingen, hadden ook eenige troepen van Kirckpatrik, welke de bezetting van 's Bosch uitmaakten, voor Grave gezonden, zijnde in 's Bosch niet meer dan 60 à 80 man geregelde troepen achtergebleven. De burgers betrokken er de wachten. Er bevond zich toenmaals een officier in 's Bosch, welke Chamilly zeer wel gekend had bij de troepen van den Bisschop van Munster. Deze officier in 't geheim in 's Bosch gebleven en door Chamilly overgehaald, wist des nachts Grave te bereiken, bevestigde den zwakken en zorgeloozen staat der bezetting, als ook dat men van Grave vrijelijk konde binnenkomen, aangezien de circumvallatie dezerzijds niet behoorlijk gesloten was. Verder gaf hij te kennen, dat eenige burgers hem zelfs verzekerd

Digitized by Google

hadden, dat er eene groote onderneming te doen stond; en dat, indien de Franschen met eenige magt in de nabijheid konden naderen, zij, zonder veel bezwaar, de stad 's Bosch zonden kunnen wegnemen.

Chamilly stelde dien officier voor, nogmaals naar 's Bosch terug te keeren, eenige belangrijke punten wel te verkennen, de denkwijze van eenige voornaame ingezetenen te polsen, en dan onmiddellijk met deze bescheiden naar Grave terug te keeren. Deze officier, aan wien een groot fortuin beloofd werd, indien hij de zaak wel leidde en een diep stilzwijgen bewaarde, deed alles met de meeste voorzorg en oplettendheid. Den volgenden nacht was hij reeds terug, de verzekering medebrengende, dat de burgers, meest Roomschgezinden, er zich niet tegen zouden verzetten, en dat alles het aanzien had van te moeten slagen, daar geen 10 man op de wacht waren. Chamilly besloot daarop zijn vroeger voornemen te beproeven, en bestemde daartoe het regiment Dampierre met het eskadron Carcado.

Hij achtte deze magt sterk genoeg, om 's Bosch zóó lang te houden tot er hulptroepen uit de nog langs de Maas bezette plaatsen en stellingen aangerukt waren, en vermeende dat wanneer de onderneming al niet gelukte, de afgezonden troepen den volgenden nacht Grave wederom zouden kunnen bereiken, waartoe Chamilly, des noodig, zijne in Grave nog aanwezige kavallerie kon gebruiken om hun snel den weg te banen. Eindelijk, daar de belegeraar dezerzijds nog volstrekt met geene troepen gelegerd was, scheen het niet te kunnen missen, dat het detachement, den eenen nacht in stilte uittrekkende, den anderen nacht wederom kon binnenkomen. Daarenboven waren de boven- en benedenkwartieren des belegeraars wel 2 uren van elkander verwijderd.

Chamilly liet zich, door den kapitein der pontonniers, uit diens kompagnie 6 der vertrouwdste en ondernemendste manschappen voorstellen, die tevens zeer goed Vlaamsch spraken, om deze manschappen den meergenoemden officier, na dezen van alles rijpelijk onderrigt te hebben, bij het terugkeeren naar 's Bosch, toe te voegen.

Des namiddags ten één uur kwamen deze manschappen, als krijgslieden van het Hollandsche leger gekleed, aan de poort van 's Bosch; men liet hen zelfs met de wapens binnenkomen, zonder ze eenigzins aan te houden.

Chamilly had den genoemden officier op alles voorbereid, en hem ook gezegd, dat Dampierre en Carcado reeds bij het krieken van den dag zouden aankomen; dat hij, des anderen daags, zonder schijn te geven, zich in de nabijheid al wandelende moest bevinden, met zooveel bateliers als hij noodig oordeelde, en dat deze moesten voorgeven, des gevraagd, dat zij, rust houdende, een uitstapje deden en een glaasje gingen drinken.

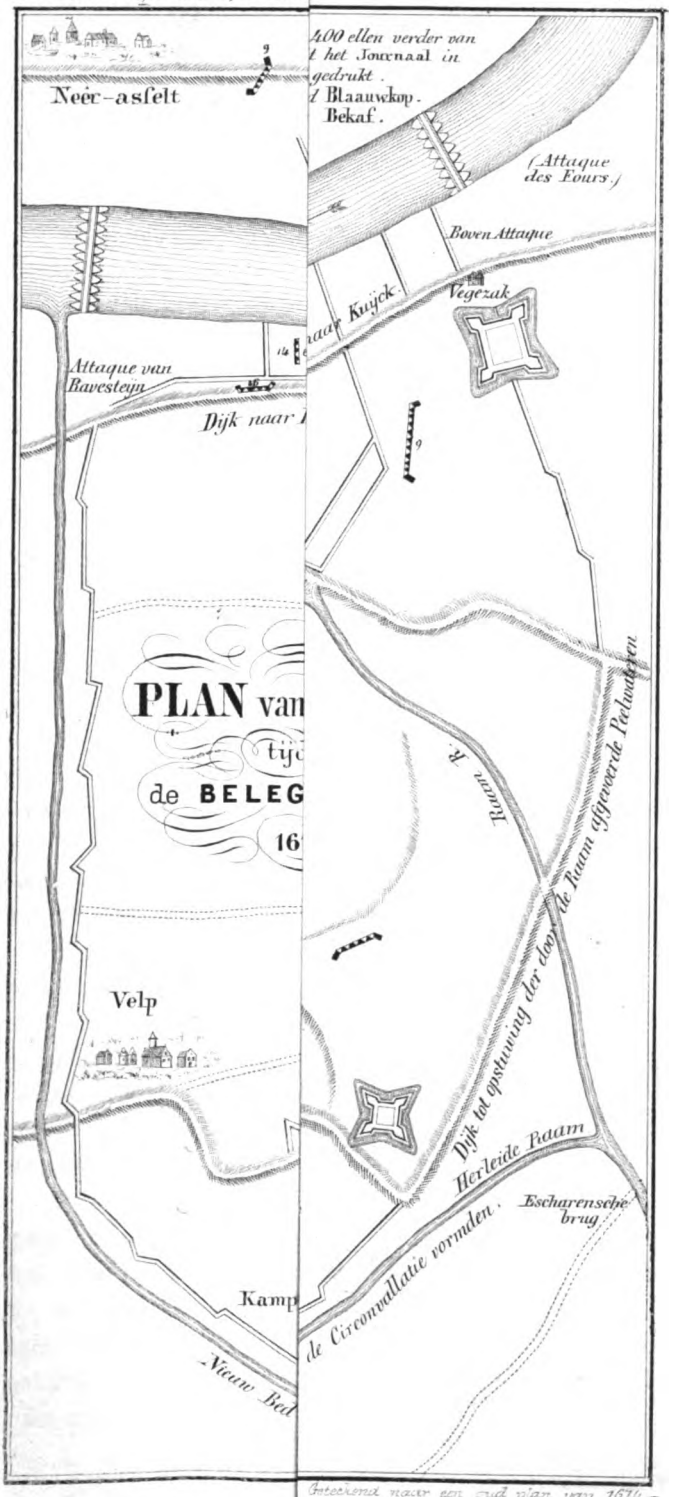
Digitized by Google

Rabenhaupt reeds meermalen aan Chamilly geschreven hebbende, had men diens schrift, wapen en briefvouw, alsmede die zijns geheimschrijvers zóó juist weten na te bootsen, dat de scherpzienste er zich in zou bedrogen hebben. Men had bovendien eene order opgemaakt, aan Kirckpatrik, gouverneur van 's Bosch, die men wist *niet* daar te zijn, of in zijne afwezendheid aan den bevelvoerenden officier gerigt, waarin het heette, dat Rabenhaupt hun een eskadron en een regiment infanterie zond, welke uit Friesland waren aangekomen, om die van Kirckpatrik te vervangen, dewijl hij het noodig oordeelde, eene plaats, van dat gewigt als 's Bosch, niet schier geheel zonder bezetting te laten. Aan de spits van het regiment van Dampierre stelde Chamilly den kapitein der pontonniers, die geheel de houding en manier van een Hollandsch officier had of wist na te bootsen. Bij hem had hij het meerendeel der manschappen zijner kompagnie, die, even als hij, Vlaamsch spraken; daarenboven alle juist als de Statentroepen gekleed en met oranje-sjerpen omgord, die men onder de burgers van Grave had weten op te sporen of laten aanmaken. De Munstersche officier had bevel, zich op de brug te bevinden en zich daarvan, zoo er gelegenheid was, meester te maken, alvorens men het antwoord van den kommandant had. Verder had hij in last, op de eerste ontdekking van het regiment van Dampierre, het eenen weg te banen, en ingeval er te veel manschappen tot bewaking der brug mogten zijn, alsdan het hoofd van gezegd regiment te laten naderen, en de wachten gelijktijdig bij het inrukken te doen aangrijpen. De Munstersche officier had, op bevel des gouverneurs, vóór zijn vertrek van Grave, zich met den kapitein der pontonniers verstaan.

Nog stond de gouverneur in twijfel, of het Fransche hof aan zijn vroeger gedaan voorstel tot het wegvoeren der gijzelaars, zou gevolg geven, toen geheel onverwacht, reeds bij het vallen van den avond, een man uit Mazeijk met de tijding aankwam, dat de brigadier der kavallerie de Melin, bij het aanbreken des dags, zoude inrukken, om geld te brengen en de gijzelaars weg te voeren. Dit was eene verschrikkelijke teleurstelling zijner ontwerpen; want de Melin naderde Grave in denzelfden nacht, dat het regiment van Dampierre en het eskadron van Carcado zich van 's Bosch zouden meester maken.

Chamilly bejammerde het gebeurde, liet alles uitstellen, van meening zijnde, dat zoo de onderneming mislukte, de uitgezonden troepen niet meer zouden kunnen binnenkomen, daar het geen twijfel leed, of de belegeraar zou deze zijde *alsnu* met eene goede magt sluiten. Dit geschiedde dan ook weldra; want naauwelijks had de Melin zich weder langs denzelfden weg uit Grave verwijderd, of deze laatste uitgang werd door sterke posten

Digitized by Google

Gteeckend naer een oud plan van 1674.

Digitized by Google

Digitized by Google

bezet, en door eene evenwijdige afsnijding, waarvan nader zal gesproken worden, versperd. Chamilly liet nog dienzelfden nacht, door een vertrouwd man, den Munsterschen officier waarschuwen, dat de onderneming geen voortgang konde hebben, en hem bevelende met zijne 6 pontonniers naar Grave terug te keeren. Niet dan met groot levensgevaar bereikten deze manschappen, den volgenden nacht, de vesting Grave. Genoemde officier zocht echter, na eene geldelijke belooning gekregen te hebben, een goed heenkomen, om later niet als spion door de overwinnaars gestraft te worden. — De togt van de Melin naar Grave, het overbrengen van het beloofde geld en de wegvoering der gijzelaars, maakt eene niet onbelangrijke episode dezer merkwaardige belegering uit. Wij zullen die dan ook beknoptelijk mededeelen.

De Chamilly in de gedachten verkeerende, dat het overbrengen van de zich in Grave bevindende gijzelaars naar het Fransche hoofdkwartier eene magtige afwending zou kunnen te weeg brengen, schreef daaromtrent aan den markies de Louvois. In dien brief betoogde hij de mogelijkheid der wegvoering, indien slechts een detachement kavallerie uit Maastricht werd gezonden, om Grave, langs de heide van 's Bosch, te naderen. Hij bepaalde daarbij de te naderen plaats zeer naauwkeurig. Dien ten gevolge ontving de graaf d'Estrades van den Koning het bevel, om de Melin, aan het hoofd van 600 ruiters, naar den kant van Grave te zenden. Den 16den Augustus kwam die officier op 1½ uur van de vesting aan, en zond van daar het berigt zijner aankomst aan Chamilly; daarbij voegende, dat hij de vesting niet verder durfde naderen, aangezien hij het terrein niet kende, voor de overmagt der vijandelijke kavallerie en eene noodlottige ophooping voor de vesting vreesde. Chamilly deed hem echter weten, dat hij alle verantwoording op zich nam, en dat hij gerust tot aan de justitie-plaats konde naderen. Chamilly had namelijk ingezien, dat, indien hij zijne kavallerie aan het hoofd van den dijk, die Rabenhaupt dwars door de moeras had laten leggen, posteerde, hij ook de vijandelijke kavallerie konde beletten, om op de Melin aan te vallen. Door deze weifeling ging er een kostbare tijd verloren.

Reeds had Rabenhaupt zijne kavallerie doen opstijgen, en poogde ze op meergenoemden dijk door de moeras aan te voeren. Gelijktijdig rukte Saint-Louis met 2 eskadrons uit Grave en stelde zich op, aan het hoofd van den dijk, terwijl Chamilly het meerendeel zijner infanterie op de glacis in de wapenen riep, en de houding aannam, als of hij op de boven-attaque wilde aanvallen. De generaal Rabenhaupt deze infanterie met ontrolde vaandels als tot den uitval ziende aanrukken, en de talrijke ruiterij van Maastricht,

Digitized by Google

van de zijde van 's Bosch, bespeurende, werd door deze ontzagwekkende vertooning van strijdkrachten niet weinig verrast. Zijne kavallerie deed geene poging meer, om zich over den dijk door de moeras een weg te banen; maar stelde zich aan de andere zijde in slagorde, om den aanval op de boven-attaque af te weren. Chamilly het wèlgelukken van deze list ziende, liet een derde eskadron opstijgen, stelde zich aan het hoofd, medevoerende 8 der rijkste gijzelaars, en reed de Melin te gemoet, ter plaatse door zijn bode aangewezen. Hij gaf ze aan de Melin over, en ontving uit diens handen 6000 pistolen, welke Lodewijk XIV uit eigen beweging aan de bezetting deed geworden. De gouverneur verzekerde aan de Melin, die over Helmond zoude aftrekken, dat hij den belegeraar nog 5 uren in den waan zoude houden, alsof hij een uitval beoogde en hem zoodoende het overtrekken des dijks beletten, waardoor zij voor achtervolging genoeg verzekerd waren. Dit alles gelukte naar wensch; want de generaal Rabenhaupt niets van de sterkte der van Maastricht afgezonden kavallerie wetende, dacht veeleer dat men de vesting wilde ontzetten. Dan de Prins van Oranje en geheel Holland werden weldra met de toedragt dezer gebeurtenis bekend, en toonden zich ten hoogste ontevreden over het gehouden gedrag van Rabenhaupt. De generaal Spaen had, wel is waar, des achtermiddags bevel ontvangen, om de aftrekkende kavallerie te achtervolgen, maar toen was het reeds te laat.

De brigadier de Melin verklaarde quasi, vóór zijn vertrek, bevel van den Koning te hebben ontvangen, om zich, indien de gouverneur dit verkoos, met 500 ruiters bij de bezetting aan te sluiten, en slechts de overige 100 tot het overbrengen der gijzelaars te bestemmen. Chamilly bedankte echter zeer voor het aanbod, en verzocht aan den Koning, namens den gouverneur en de geheele bezetting, te verklaren: dat, aangezien hij de verdediging reeds met de vroeger in bezetting zijnde troepen begonnen had, zij den reeds behaalden roem niet gaarne met andere zouden willen deelen; verder, dat de troepen, onder zijne bevelen, reeds zoovele blijken van onkreukbare trouw en volharding aan den Koning hadden gegeven, dat hij voorcerst geen andere hulp behoefde. De 600 man kavallerie was daarop met de gijzelaars naar den kant van Maastricht opgetrokken.

Het door den gouverneur gegeven antwoord werd spoedig onder de bezetting bekend, en deed de gemoederen nog meer opwinden en tot volharding stemmen.

Des anderen daags, den 17den Augustus, trokken 3 bataillons, door kavallerie ondersteund, de Boschpoort uit om stroo te halen, hetwelk alhier tusschen de beide kwartieren van den belegeraar, niettegenstaande de les

Digitized by Google

van den vorigen dag, volkomen gelukte. — Dezen dag kwam de griffier Fagel in het Statenleger.

Den 18den Augustus deed Chamilly, door een levendig kanonvuur, de vreugde der bezetting over het welgelukken der wegvoering van de gijzelaars en de ontvangst van fondsen, aan den belegeraar weten. De grimmigheid kenschetste zich wederzijds meer en meer, en men wierp elkander bij de uiterste aanvalspunten menige spot- en scheldwoorden toe.

De galerij in den dijk van Ravestein, waarvan wij vroeger gewaagden, gelijk mede eene soortgelijke in die naar Gasselt, waren bijna voltooid, en werden overigens met kracht voorzien van alle denkbare verdedigingsmiddelen. Zoo liet Chamilly, onder anderen, in de bedekte wegen, tegenover de beide attaques, eene dubbele rij palissaden stellen, namelijk eene tweede rij op 5 voeten van het binnentalud, ongeveer aan den teen des bankets. Deze tweede palissadenrij diende niet alleen om te beletten dat de belegeraar zich tusschen haar en de borstweer zou werpen, maar zij stelde de bezetting des bedekten wegs gerust tegen overrompeling; aangezien de vijand wanneer hij zich tusschen de kruin en deze tweede rij palissaden wierp, eigenlijk nog niets veroverd had, maar integendeel door de pikeniers en zelfs met den degen, van achter deze tweede rij, kon worden gedood; dit werd later door de ondervinding dikwerf genoeg bevestigd. Bovendien kon men op deze wijze den bedekten weg met de helft der gewoonlijk daartoe vereischte troepen verdedigen, en tevens voorkomen dat iemand dezer bezetting wierd opgeligt of afgesneden, waaraan men anders des nachts veelal blootgesteld was. Op afstanden van 50 tot 50 passen waren kleine deurtjes of klinketten, aan de binnenzijde met een grendelslot voorzien, en van buiten niet van de doorgaande rij te onderscheiden; ook waren, op dezelfde afstanden, de beide rijen door eene rij palissaden, over dwars, bij wijze eener traverse, afgesloten, en diensvolgens in vakken afgesneden, opdat de vijand, tusschen de beide rijen gesprongen zijnde, er niet langs konde voortglijden. Chamilly beval dat zijne soldaten niet eerder uit deze palissadenvakken terugtrokken, dan tot zij daartoe door de menigte ingeworpen granaten gedwongen werden, in welk geval het aan den officier, die zich aan de klinket bevond, werd overgelaten ze te openen. De soldaten, in de gezegde vakken, werden mede met spontons (espontons) gewapend, waarmede zij zich konden verdedigen, wanneer het hun aan tijd mogt ontbreken om de musketten andermaal te laden.

De piekenier stelde zich achter de tweede rij palissaden, en zijn voorman nu ondersteund zijnde, verdedigde zich met des te meer vertrouwen. De piek is in dit opzigt het voordeeligste wapen: want, haar vellende,

Digitized by Google

kan de vijand de borstweerkruin niet genoeg naderen, om de verdedigers in de palissadenvakken neêr te vellen, gelijk men dit vroeger, bij gemis dezer wijze van verdediging, dagelijks zag. Het was ook voornamelijk door deze inrigting, dat de belegeraar later met zijne legementen in de contrescarp niet kon slagen; en er, in den loop van 3 maanden, slechts één tot stand kon brengen.

Chamilly was over de goede stemming en de verrigtingen zijner brave bezetting uitermate voldaan, en deelde, wanneer zich eenige hunner onderscheiden hadden, gedurig geschenken en beloonigen uit, in tegenwoordigheid der bezetting. Wanneer hij des morgens de attaques bezocht, en men hem vertelde, wat de vijand had toegeroepen, of door met steenen overgeworpen briefjes had medegedeeld, was zijne gewoonte te zeggen: »*Qu'importe et tant mieux,*" er bijvoegende: »ons eenig verlangen is, elkander met den degen in de vuist te meten; hoe naderbij hoe liever." Zijne vrolijke en geestige gezegden beurden de geheele bezetting op; men vermaakte er zich mede. Bij tegenspoeden riep men vaak schertsende: »*Et qu'importe, et tant mieux;*" zelfs werden er liederen op hem gemaakt, en nimmer verscheen hij onder hen, op zijn moedig ros gezeten, of het genoegen en de toejuiching stonden op ieders gelaat uitgedrukt. De Koning had aan Chamilly de magt verstrekt, alle opengevallen rangen en plaatsen, naar gelang der verdiensten, dadelijk aan te vullen. Deze volmagt werd door hem aan de bezetting vertoond, en daarbij bepaald, dat de officieren zelve de openvallende plaatsen zouden doen vervullen, latende aan elk korps in het bijzonder het regt, daarover te beschikken ten voordeele van hen die zich onder hen het verdienstelijkst zouden maken. Wanneer een officier een' zijner onderhebbende manschappen aan den gouverneur, ter zake eener kloeke daad, voorstelde, werd hij altijd ruim en vaak met goud beloond. Bij de attaques elk hunner met luider stem toesprekende, zeide hij dikwerf, dat hij zich nimmer de mogelijkheid kon voorstellen, dat de vijand hem, met zulke brave troepen, zou kunnen overwinnen, en dat hij geloofde, dat de Koning over eene zoo voortreffelijke verdediging zeer tevreden zoude zijn, en zijne troepen kans hadden, door geheel Frankrijk, door de geheele wereld, ja zelfs door hunne vijanden geroemd en bewonderd te worden. Het was ook daarom, dat hij hen aanmaande, steeds als mannen, die de eer boven alles weten te schatten, te handelen en te volharden.

De schrandere bevelhebber had nog de gewoonte, van nimmer een uitval of een ander ontwerp uit te voeren, of hij deelde het de zijnen op den oogenblik der uitvoering mede. Dit was vooral des nachts van belang, daar dikwerf bij een frontaanval gelijktijdig flankbewegingen plaats hadden,

Digitized by Google

waardoor dan niemand verontrust werd en elk zijn werkkring kende. Dáár waar gevaar het meeste dreigde, was men ook zeker CHAMILLY te vinden. Niet alleen dit deelen in het lot en in de gevaren zijner onderhebbenden, maar zijne standvastige en gedurige tegenwoordigheid van geest waren bewonderenswaardig. Op plaatsen waar het kanon des belegeraars sterk woedde, vermaande hij dikwerf de zijnen om snel voorbij te gaan, en bedankte hen steeds, wanneer zij een hagchelijk oogenblik hadden doorgestaan.

Door zulk eene handelwijze won CHAMILLY spoedig de harten en het blinde vertrouwen zijner ondergeschikten, die nu alles voor hem veil hadden. CHAMILLY had slechts van eene gevaarlijke onderneming te spreken, of de manschappen stonden gereed om zijn voornemen vrijwillig uit te voeren.

De generaal RABENHAUPT liet nu, sedert de wegvoering der gijzelaars, met meer ijver aan de circumvallatie naar de Bossche zijde werken, als ook om de rivier de Raam door de gracht dezer linie te brengen. Gelijktijdig liet hij eene contrevallatie langs den Bosschendijk opwerpen (*zoo als op het plan te zien is*), en béval tevens, eene groote en evenwijdig aan de plaats loopende lijn, vóór de contrevallatie op den weg van 's Bosch, te graven, waarin bestendig eene bezetting infanterie was, om van dezen kant alle gemeenschap te sluiten. Dezen dag begonnen de Franschen reeds een gedeelte van hunne pontonbrug, die nu meer en meer van het belegeringsgeschut te lijden had, af te breken.

Den 20sten Augustus was de belegeraar de redoute aan de regter zijde der Maas, met zijne naderingsgraven zeer nabij gekomen. De luit.-kolonel VERKEN dekte deze werken met zijn onderhebbend regiment.

In den nacht van den 20sten Augustus wilde RABENHAUPT de verovering dezer redoute beproeven, aangezien ze een gedeelte zijner strijdkrachten aan dien kant bezighield. Daartoe deed hij 50 man aanrukken, om een piket van 20 man met een luitenant, welke de Franschen alle nachten in een, nabij de redoute op den oever getrokken, oud vaartuig plaatsen (om de arbeiders des belegeraars in de flank te bestoken), op te ligten.

Aanvankelijk hield deze officier vasten voet, ondersteund door 5 man uit de redoute getrokken, die, achter zekere hoogte staande, den belegeraar door het werpen van handgranaten uit de loopgraven lokten, om het geschut der vesting werking te geven; waarop ook de luit.-kolonel VERKEN hen 10 man met handgranaten tegenstelde. Op deze wijze vermeerderde aan weêrskanten op dat punt het aantal troepen. De kolonel KLOOSTER kwam de belegeraars met nog 200 man ter hulp, waardoor de bezetting in de redoute teruggedreven en de eerstbedoelde Fransche officier gedwongen

Digitized by Google

werd het genoemde vaartuig te verlaten. Hij trok in de redoute terug. Het handgranatenvuur nam daarop uit dezen post in hevigheid toe, terwijl het geschut der vesting diens flanken ondersteunde. De belegerden verloren dan ook bij dezen aanval meer dan 60 man aan dooden, terwijl de bezetting der redoute slechts 20 man aan gesneuvelden en gekwetsten telde

Hierop werd den volgenden dag, den 21sten Augustus, des morgens ten 8 ure, wederzijds een stilstand van wapenen toegestaan, om de dooden af te halen en te begraven; welke wapenstilstand Chamilly evenwel, nu en voortaan, alleen onder de voorwaarde aannam, dat de Franschen de lijken zouden aanbrengen, maar de wapenen en kostbaarheden behouden. De uitvoering van deze verdragen geschiedde altijd onder het opzigt van den plaats-majoor de Violaine, van welke gelegenheid deze gebruik maakte om dikwerf de aanvalswerken te verkennen.

De redoute op den regter oever der Maas, wederzijds uit de vesting geflankeerd, diende om de brug en de gemeenschap te verzekeren. Zij had den vorm eener kleine halve maan, ter hoogte der stormpalen bemuurd, en eene borstwering, achter de beide faces, van 22 voeten dikte; verder eene vrij breede gracht en eene rij palissaden op de berm. Deze berm had eene zoodanige breedte, dat men rondom haar eene soort van *fausse braye* had gemaakt. Ook de keel was bemuurd en werd door musketvuur uit de vesting ondersteund. Des avonds begonnen de belegeraars uit 2 mortieren te werpen, en van de overzijde der Maas met 3 mortieren; ook van den bovenaanval wierp men uit 3 mortieren op de stad. — Vijf kompagniën van het Friesche regiment kwamen het Statenleger versterken.

Den 22sten Augustus begon men de stad van de Ravesteinsche zijde met eene menigte bommen en steenen te bewerpen, hetwelk, gevoegd bij het kanonvuur, de stad bijna geheel verwoestte. Reeds waren 3 kanonbatterijen in werking, en men werkte met inspanning aan verscheidene andere.

In den nacht van den 22sten op den 23sten Augustus poogde de belegeraar nogmaals meergenoemde redoute te veroveren, met zich een doortogt door de gracht te banen; doch de kapitein Desescourt, die aldaar het bevel voerde, verdedigde zich manmoedig, en weldra, door elf met schroot geladen 24ponders, van de stadszijde ondersteund (zijnde deze reeds bij dag in eene, het glacis flankerende, rigting gesteld), werd ook deze aanval met groot verlies afgeslagen.

Overigens was er in eenige dagen niets bijzonders voorgevallen. De zware regen die bij voortduring aanhield, verhinderde de belegeringswerkzaamheden niet weinig. Het lage terrein rondom de stad werd door deze regens zoo glibberig, dat de werklieden zich naauwelijks op de beenen konden houden.

Digitized by Google

Den 24sten Augustus wierp men karkassen, brandkogels, kunstvuur en eene soort van spiegelgranaten in de vesting, welke veel verwoesting aanrigtten en de bezetting niet weinig deden ontzetten; ook schoot men van den benedenaanval uit 12 kartouwen, en over de Maas met gloeijende kogels, die men nog het meeste vreesde, wijl ze niet ontdekt werden dan na reeds brand te hebben verwekt (1) Ook in den bovenaanval begon eene batterij van 6 stukken te spelen, zoodat er toen in 't geheel 6 batterijen in werking waren.

Om niet dagelijks ieder kapitein, die de wacht in de redoute moest betrekken, op nieuw zijn te houden gedrag voor te schrijven, droeg de gouverneur de verdediging van dit werk, tot nader order, aan de Saint-Just op.

De stad begon nu zoo naauw ingesloten te worden, dat er bezwaarlijk iemand uit of in kon komen. De waakzaamheid werd ook, vooral des nachts, verdubbeld, waardoor een uit Maastricht komende bode, als bedelaar verkleed, werd opgevangen en in het kwartier van den provoostgeneraal gebragt; men vond bij hem niets dan een pas van de Betou. Ondervraagd zijnde, of hij niet eenige brieven bij zich had gedragen, antwoordde hij ontkennend; maar Rabenhaupt liet niet na, de plaats, waaromtrent hij gevat was, naauwkeurig te doorzoeken, waarop men nog twee brieven bezijden den weg vond. De een was van den prins van Condé en de andere van den graaf d'Estrades; de eerste in cijfers en de andere open en met gewoon schrift; deze was van geen belang, daar men zich slechts daarin beroemde vele gevangenen in den laatsten veldtogt gemaakt te hebben. De andere brief ontcijferd zijnde, was in zediger en gematigder termen gesteld.

Den 25sten gebood de gouverneur, op het midden van den dag, een uitval met 20 man, onder de luitenants Trouillard en Bruneau, uit de redoute aan dien kant op de sappenhoofden des belegeraars te maken. Na ongeveer 15 man der belegeraars gedood te hebben, moesten de uitvallers wijken, latende 10 man en eerstgenoemden luitenant op de plaats, terwijl ook Bruneau zwaar gewond werd.

Niettegenstaande het kleine bruggenhoofd krachtig door flankvuren uit de vesting beschermd werd, naderde de belegeraar het meer en meer, zoodat men vooral des nachts voor zijn behoud bezorgd werd. — De raadpensionaris Fagel kwam dezen dag wederom in het leger, met een geschenk voor den generaal Rabenhaupt en eene goede som gelds voor de arbeiders.

---

(1) »*Ces boulets rouges*," zegt het Fransche relaas, »*sont assûrement plus à craindre que tout le reste, et pendant le siége rien ne nous brûla d'avantage que cela. On ne sait d'ordinaire ce que devient le boulet, et on ne s'apperçoit du lieu où il est tombé que par le feu même.*"

Digitized by Google

Den 26sten Augustus gebood Chamilly nogmaals een uitval op het midden van den dag, met 15 uitgezochte manschappen, aan welks hoofd de luitenant Gavarry stond. Ofschoon deze kleine magt wonderen van dapperheid deed, en het sappenhoofd des belegeraars met de grootste onstuimigheid en met blanke wapenen overviel, zoo werden, ongelukkigerwijze, door een overijld schrootvuur, dat men van den overkant tot ondersteuning van dezen uitval maakte, 8 à 10 dezer lieden, en alzoo door hun eigen geschut gedood, »en waarover (zoo zegt het meergenoemde *Dagh-register*) bij den belegeraar een algemeen gelach opging." Nog zegt laatstgenoemd *Journael:* dat dezen dag 2 regimenten der bezetting bij Chamilly op eene overgave zoude hebben aangedrongen, doch dat deze hun dadelijk tot andere gevoelens had gebragt. De gouverneur was dermate verbitterd op zekeren artillerie-kommissaris, welke de bovengezegde kwalijk gerigte schoten had laten doen, dat hij zich verscheidene dagen niet voor Chamilly durfde vertoonen. Aan de andere face viel het daarentegen geheel anders uit; de Violaine deed daar zóó juist en wèl van pas vuur geven, dat de belegeraars, na eenigen op de plaats te hebben gelaten, zich wederom snel in de loopgraven moesten werpen. Gedurende dit gevecht was de kapitein Nagay, die de wacht in de redoute had, op de borstweer gestegen, om de uitvallers te rigten en aan te moedigen, en werd hierbij door een musketschot gedood.

In den nacht van den 26sten Augustus doorgroef de belegeraar den dijk van Ravestein, op ongeveer 100 passen van het logement dat door Chamilly tot dekking tegen het aftappen der vóórgracht was daargesteld, en breidde zich ter regter zijde uit door middel van eene groote wapenplaats. Dezen zelfden nacht deed de belegeraar rondom de vesting vreugdevuren ontsteken, gevolgd van 3 salvo's uit al zijn geschut en musketten, wegens de op Condé behaalde zege bij Seneff.

Den 27sten Augustus deed de bezetting der redoute wederom een uitval, onder de leiding van den luitenant de Gavarry, doch werd ditmaal spoedig teruggeslagen, latende 2 dooden op de plaats, terwijl de bevelhebber met zijn' 2den luitenant gewond werd. Denzelfden nacht trokken nog 5 man uit de redoute, en waagden het, door drank verhit, om met handgranaten het sappenhoofd der belegeraars, dat reeds nabij de gracht der redoute kwam, te bewerpen en bragten eene fascine mede, zonder eenig verlies.

Chamilly wilde het behoud der redoute door alle denkbare middelen rekken; te meer, wijl de belegeraar van den geheelen tegen-oever, na hare verovering, meester zou wezen, zijnde een meerendeels hooge waard, waar hij, uit zijne ruime en digt aan den oever komende wapenplaats, al het

Digitized by Google

nog overgebleven gedeelte der stad kon vernielen, de werken in den rug beschieten, en daarenboven de beide aanvallen, door het van nabij geheel in bres leggen der halve bastions C en D mitsgaders der hoornwerken N en U, ongemeen begunstigen. Hij besloot dan, in den nacht van den 27sten op den 28sten Augustus nog een uitval uit de redoute te doen. De belegeraar verloor daarbij meer dan 50 man, doch ook de beide officieren, die den uitval bestuurden, werden gewond en verscheidene manschappen bleven op de plaats.

De belegeraar zag nu wel, dat zijn voornemen, om de redoute door mijnen te bedwingen niet zou slagen, en besloot derhalve haar met het kanon geheel te vernielen; hetwelk bereids zou geschied zijn, indien de daartoe opgeworpen batterijen niet telkens, wanneer zij begonnen te werken, door eene convergerende kanonnade uit de vesting gedemonteerd waren geworden. Eindelijk gelukte het den belegeraar achter eene hooge zware borstwering, op den wederzijdschen waard, beter tegen de vesting gedekt, eene batterij op te werpen, waaruit hij met vier 24ponders zoo ruw op de redoute schoot, dat er, tegen 4 ure des namiddags, reeds eene bres voor wel 20 man in het front in de regter face bestond. Ook dit kon de bezetting der redoute niet verschrikken, daar zij deze bres onmiddellijk met eene dubbele palissaden-rij, even als de reeds beschrevene in den bedekten weg, omarmde. De bres werd zelfs des nachts eenigermate, onder de leiding van den kapitein Saint-Sulpice, gedigt; laatstgenoemde had Saint-Just, op bevel van Chamilly, moeten vervangen, uithoofde de tegenwoordigheid van dezen officier gevorderd werd bij den benedenaanval van Ravestein. Ook gebood Chamilly zijnen ingenieur de Saxis, in het midden der redoute, door middel van een put, een zwaren mijn-oven aan te leggen, opdat men, tot het uiterste gebragt, bij het gedwongen verlaten de redoute nog kon doen springen en geheel wegruimen. De pontonbrug vernield zijnde, gelijk mede de vlottende batterijen of redoute (aldus door de Franschen genoemd), had de gemeenschap alleen nog door middel van een vaartuig plaats.

De vlottende redoute had tot nog toe goede diensten bewezen. Eens liet de gouverneur, des nachts, een langen kabel er aan vastmaken, bewapende ze met 200 man, en deed het vaartuig nu, des avonds ten 10 ure, in de grootste stilte, onder begunstiging der duisternis, tot regt tegenover den benedenaanval van Ravestein afzakken. Aldaar aangekomen, openden deze 200 man een zoo hevig en wel aangebragt vuur, dat de belegeraar gedwongen werd, de in de flank genomen sappenhoofden te verlaten. Toen de dag aanbrak, ontwaarde de belegeraar dat het deze vlottende redoute

Digitized by Google

geweest was, die later, andermaal zoodanigen uitval beproefd hebbende, door eene daartoe expresselijk opgerigte groote batterij eindelijk in den grond geboord werd.

Den 28sten Augustus zag Rabenhaupt een groot gedeelte der vestingwerken, waaronder ook het bastion D, geheel door zijn kanon vernield, zoodat de vroegere vorm der stad niet meer te herkennen was; dewijl ook de toren, de kerk en alle huizen bijna in puin lagen. Hij meende daaruit te moeten opmaken, dat de zaken nu zoo verre gekomen waren, dat hij den dapperen gouverneur tot de overgave van dien puinhoop moest opeischen. Dit geschiedde dan ook, doch een weigerend antwoord werd gegeven.

Het bruggenhoofdje was inmiddels van den 28sten tot den 30sten Augustus zoodanig beschoten, dat het geen vorm meer had. Nu werd dan ook de voorbereide mijnkamer met 12 tonnen buskruid geladen, en de koker (*auget*), waarin de kruidworst was, tot aan de rivier verlengd.

Sedert het wegvoeren der gijzelaars, was de parallel buiten de Boschpoort zwak bezet, hebbende de belegeraar daarin vroeger altijd 1000 à 1200 man, doch de contrevallatie thans gereed zijnde, waaruit deze parallel beschermd werd, was deze bezetting tot op meer dan de helft verminderd. Dit gaf Chamilly aanleiding tot het beramen van eenen krachtigen uitval, »om — zoo als hij zich uitdrukte — zijne bezetting wat te vervrolijken." Tot dat einde hield hij den 30sten Augustus al zijne kavallerie in de stad gereed, en liet 100 infanteristen, onder geleide der kapiteins de Lescossois en Querville, door de kavallerie, even als de officieren, *en croupe* nemen, en alzoo door de geopende poort in sterken draf naar de bedoelde wapenplaats voeren, alwaar zij de wacht, geheel onvoorbereid, op het lijf vielen. De infanterie afgesprongen zijnde, had er eene verschrikkelijke slagting plaats, want die de blanke wapenen en het schot der infanterie meenden te zijn ontkomen, werden door de ruiters neêrgesabeld. De bezetting der parallel in wanorde ziende, stortte de kavallerie zich dadelijk tusschen deze parallel en de circumvallatie, waardoor haar de aftogt geheel was afgesneden; zelfs de contrevallatie daartegen over, in dezen oogenblik almede zwak bezet zijnde, werd door den belegeraar verlaten. Deze uitval kostte den belegeraar 80 man aan dooden, en 2 kapiteins, 4 luitenants en 120 manschappen aan gevangenen. De laatsten waren meest allen door sabelhouwen gekwetst; bovendien viel 3 vaandels in handen der Franschen. Deze laatste verloren slechts 1 ruiter en 1 soldaat; zijnde den ritmeester Berfelt het paard onder het lijf doodgeschoten. Chamilly had woord gehouden, want de vreugde onder de bezetting was groot, toen de uitvallers met de gevangenen in de vesting terugkeerden.

Digitized by Google

Na deze les deed Rabenhaupt de Boschpoort met grootere magt bewaken, en de parallel door steilere afgravingen tegen het overtrekken der kavallerie behoeden. — Onder de gevangenen herkenden de uitvallers een vroeger overgeloopen Franschman, die reeds doodgeschoten werd nog vóór hij de poort bereikt had.

De boven- en benedenaanvallen vorderden intusschen meer en meer, en de waakzaamheid was nu zoo groot, dat men slechts om den anderen dag het naast bij het hoofd des aanvals zijnde bataillon afloste.

De gouverneur liet zijn pontonnier-kapitein, welke verdienstelijke officier voor alles berekend scheen, eene soort van slaapplaatsen opstellen, hebbende slechts 4 voeten hoogte. Men gebruikte daartoe de zeilen der vaartuigen en die der vlottende redoute. De soldaten waren meerendeels op den gracht-boord gelegerd, waar zij nog het meest gedekt schenen, ofschoon het kanonvuur er nog velen wegnam, vooral dat van de eenigzins beheerschende en verwijderde batterijen des belegeraars, waarvan de kogels meer duikende en strijkende aankwamen. De geweren en andere wapens stonden nevens hen in de beste orde; terzelfder plaats waren de kookgaten; gedurig werd er versch legstroo gegeven en het oude verstookt.

De werkzaamheden aan de circumvallatie aan den Boschkant waren zeer vertraagd geworden, door de bedriegerijen van eenen ingenieur, Quirijn van Lobrecht genaamd (1). Deze liet, namelijk, de gemeenten die op hare beurt werklieden moesten leveren, door geld van deze verpligting vrijkoopen. Gevat en gevangen gezet zijnde, had hij gelegenheid om te ontvlugten. — In eene batterij des belegeraars raakten in diezelfde dagen 600 ponden buskruid in brand, waardoor velen het leven lieten. — Men schoot meer en meer met gloeijende kogels op de stad.

Den 31sten Augustus werd van weêrskanten hevig gekanonneerd. De gouverneur had de gewoonte, dikwijls des nachts te doen vuren, wordende door middel van vuren, op daartoe vervaardigde, in de voorwerken geplaatste komfooren, de rigting van het geschut aangewezen. Dit geschiedde niet alleen om de voordeeligste werking op den aanvaller aan te wijzen, maar ook om de bezetting in den bedekten weg niet te schaden, daar de ondervinding, vijf dagen te voren, geleerd had, dat niets nadeeliger op de bezetting werkte, dan wanneer er door eene overijlde of onvoorzigtige bediening der stukken, van de verdedigers zelve getroffen werden.

Denzelfden dag werd de luitenant Saint-Laurent in de redoute, door

(1) Bij Valkenier, *het Verwerde Europa*, bladz. 510—515, vindt men nog het een en en ander omtrent dezen Quirijn van Lobrecht.

Digitized by Google

een kanonkogel, van de beneden-attaque komende, gedood. Hij was door Chamilly belast om de mijn aan te steken, wanneer de belegeraar er met overmagt en door bestorming inkwam. Hoewel het bewustzijn der ondermijning den belegeraar van dezen storm nog terughield, zoo werd de bezetting, sterk ongeveer 100 man, dermate geteisterd, dat zij, na het verlies van haren officier, in eene groote aak overstak, welk vaartuig in den grond geboord werd, zoodat er velen verdronken. Terwijl de belegeraar zich tot het stormen slechts langzaam gereed maakte, in de meening dat er nog bezetting in was, en uit vreeze voor de mijn, bediende Chamilly zich van dit oogenblik, en liet een goed zwemmer met eene lont overgaan, om de kruidworst aan den rivierboord aan te steken. Tevens beval hij bevorens een afzonderlijke en daartoe vroeger geplaatste kruidton te doen springen, ten einde den belegeraar in den waan te brengen dat dit de mijn zelve was, om hem, zoo hij dan in massa de redoute bestormde, aan de werking der groote of eigenlijke mijn bloot te geven. Ten 9 ure des avonds werd de kruidton ontstoken, blijvende de bedoelde soldaat digt aan den oever op den grond liggen, gereed om de mijn te ontsteken. De belegeraar viel echter in den strik niet; toen het 10 ure was ontstak de bedoelde man de groote mijn en zwom naar de stad terug. De redoute was nu ganschelijk vernield; toen de belegeraar ze wilde naderen, werd hij hevig met een daarop in tijds gerigt schrootvuur, uit zware kalibers, van de overzijde, begroet; desniettemin gelukte het hem, den volgenden dag, nabij het vernielde bruggenhoofdje eene batterij van 4 halve kartouwen en 2 mortieren, tegen de stad tot stand te brengen.

Daar er binnen Grave eene overgroote massa koorn in alle kelders geborgen was, liet Chamilly, bij het klimmen der gevaren, om den soldaat genoegen te doen, eene dubbel ration graan uitdeelen, waarmede het geheele beleg door werd voortgegaan. Alle korenmolens waren vernield, zoodat men gelukkig was van een matig getal hand-korenmolens te zijn voorzien, waarmede de daartoe bestemde burgers onophoudelijk in hunne kelders werkten en geregeld afgelost werden. De bommen en gloeijende kogels vernielden nu ganschelijk alle nog geheel of gedeeltelijk staan gebleven huizen. Het reeds vroeger geslagt en ingezouten vee was geheel aan de bezetting uitgedeeld; slechts eene geringe hoeveelheid bleef nog voor de officieren. Evenwel werden nog eenige weinige ossen voor de gewonden bewaard, door de zorg van den intendant des Madrys en der heeren Sauvé en Hubert. Deze laatste begaf zich bij alle attaques, en ontweek geen gevaren om de soldaten van al het mogelijke te voorzien. Sauvé werd met het hospitaal belast, en kweet zich op eene waardige wijze van zijne zor-

Digitized by Google

gelijke taak. Van de ingestorte gebouwen werden de balken en ribben tot het aanmaken van Vriesche ruiters, stormpalen, enz. gebruikt.

De klimmende nood dwong den gouverneur over te gaan tot het slagten van paarden, wier vleesch sterk gezouten werd, om er den zoeten smaak van weg te nemen. Chamilly ging ook in het nuttigen van dit vleesch zijne ondergeschikten met een goed voorbeeld voor; zelfs at hij in hunne tegenwoordigheid met smaak raauw paardenvleesch, hetwelk sommigen echter voor goed ossenvleesch hielden. De belegeraars schertsten met de bezetting, roepende: »*Mangeurs de bêtes ferrées*," en hinnekten even als de paarden, wanneer zij de wacht in de loopgraven betrokken; anderen lokten hen uit, om liever over te komen en met hen het keurigste ossenvleesch en spek te komen deelen. De aanhoudende teleurstelling van onderstand in levensmiddelen te bekomen, de toenmaals meer nog bestaande afschuw van paardenvleesch, de gedachte dat zekere algemeener wordende en meestal doodelijke buikloop er de oorzaak van was, eindelijk de spot der belegeraars, deden te zamen eene toenemende desertie onder de bezetting ontstaan.

Chamilly was daarover zeer ter neêr geslagen; beducht dat het nog erger gevolgen zoude hebben, liet hij achtervolgens al de regimenten der bezetting voor zich komen, en hen met waardigheid toesprekende, stelde hij hun voor: dat zij, die zich geen hart genoeg of te bangen adem in hunne borst gevoelden, om in de schoone zaak, welke zij begonnen waren, te volharden, dit hem openhartig zouden verklaren; dat hij te zeer begreep, dat het alléén brave krijgsmakkers konden zijn, welke tot het einde toe volhielden; en dat, wanneer een hunner de vermoeijenissen en inkrimpingen niet meer wilde verduren, deze kon vertrekken werwaarts hij goed vond, dat men hem zelfs 10 pistolen zoude medegeven; dat hij, voor zijn persoon, echter het vaste voornemen zoude gestand doen, van pal te staan en de zaak tot het uiterste te zien komen; dat het de zaak des Konings en van Frankrijk was, en het hun grootsten roem en eer betrof; doch dat hij ook zeer goed wist hiertoe niet te kunnen geraken, dan met behulp eener trouwe en brave bezetting! Allen waren door deze taal en door de tooverkracht des roems op nieuw bezield geworden, en zwoeren, met een *leve de Koning! leve onze brave gouverneur!* alles, tot het uiterste toe, met hem te deelen, en dat zij zich van hen, die zwakheid mogten betoonen, wel zelven zouden ontdoen, om hem verder leed te besparen. Chamilly prees hunnen ijver, deelde aan velen geld uit, en zwoer insgelijks zich nimmer van hen te scheiden.

De indruk welken Chamilly op hen gemaakt had, was zoo groot, dat zij, inderdaad, eenige dagen later, een, bij het overloopen naar den bele-

Digitized by Google

geraar, gevatten kameraad, welken Chamilly hen ter bestraffing overgaf, geregeld, bij wijze eens krijgsraads, door hunne onderofficieren, korporaals en oudste 10 soldaten gehouden, in den bedekten weg, op de plaats welke hij verlaten had, doodschoten; waarna geen hunner meer overliep.

Het kanonvuur was nu onafgebroken, en behalve de magt welke den belegeraar ter hulp kwam, groeiden zijne batterijen allerzijds aan. — De kapitein La Tour werd in den bedekten weg door een musketschot gedood.

Het regiment van den kolonel Kirckpatrik was nu geheel voltallig voor Grave, ook dat van den kolonel Tamminga uit Groningen. De belegeraar aan den regter Maasoever de handen vrij krijgende, zoo werd al de infanterie, uitgezonderd 1½ regiment, van het dorp Balgoijen, aan de linker zijde gebragt, en de kwartieren of wijken bleven nu bepaaldelijk aldus verdeeld: de kolonel Hundebeek behield de stelling van Velp of den benedenaanval; de Brandenburgsche ruiterij lag aan den oostkant, en was tegen de hulp van buiten verschanst; de kolonel Beaumont met 4000 man voor het hoornwerk aan den westkant, en de kolonel Golstein zuidelijker naar de Maas; de heer Rabenhaupt, de prins van Koerlandt, de kolonels Nieulandt en Klooster hadden elk ook eene bijzondere wijk. Hundebeek had in den benedenaanval, onder anderen, eene batterij van 7 halve kartouwen en eene andere van 4 driclingen, waarmede hij de verdedigers veel nadeel deed. De loopgraven werden nu ook meer en meer met sterke wachten voorzien, en aan de beneden-attaque werd alles tot een' krachtigen storm voorbereid. De zware regen had zulks tot nog toe verhinderd, en wel zoodanig, dat de belegeraars tot aan de knieën door de klei moesten gaan; men wapende zich daartegen zooveel men konde, met beddingen van planken en horden, door palen gesteund. — Het werpen van bommen maakte nog altijd eene groote verwoesting onder de belegerden, dewijl ze van eene bijzondere grootte waren, wegende 3 tot 400 ponden. Een op de Franschen veroverde mortier, uit Wezel aangevoerd, wierp eene bom van 464 ponden. Volgens het *Hollandsche Journael* wierpen de belegeraars bommen van 500 ponden.

Den 5^den^ September schikte Chamilly zekeren Petit, ruiter bij Saint-Louis, een Vlaam van geboorte en van een zeldzamen stouten geest, naar Mazeijk, om zijne brieven over te brengen, in welke hij het Fransche hof den toestand van alles berigtte, verslag gevende van 't geen waaraan hij het meest gebrek begon te lijden.

Deze Petit was van de Hollanders om zeker misnoegen weggeloopen, en stond bekend voor een' der beste zwemmers. Hij trok een linnen kleed aan, deed de brieven in een waterdigt mastiek van taai gemaakt rook lak,

Digitized by Google

en liet zich des nachts in stilte naar beneden de circumvallatie afdrijven, alwaar hij, door niemand ontdekt zijnde, uit de Maas trad, zijne kleederen in een huis droogde, en vervolgens langs hem bekende wegen en voetpaden door de Peel, de brieven ter hunner bestemming bragt.

De belegeraar beschoot nu zoo hevig de stad en vorderde zoozeer met zijne loopgraven, dat Chamilly geen ander middel overbleef, dan door gedurige kleine en groote uitvallen den belegeringsarbeid te vertragen en op diversie te werken.

De generaal Rabenhaupt scheen in twijfel te geraken, of hij zijne aan de Staten-Generaal gedane belofte, om Grave te bedwingen, zou kunnen vervullen, en begon reeds aan 4 gebastionneerde forten te doen werken, gelijk op het plan is aangewezen. Velen dachten toen, dat hij zich alleen tot eene blokkade wilde bepalen; maar de bezetting van Grave werd in deze verwachting te leur gesteld, want niettegenstaande de aanvallen steeds met verlies werden afgewezen, zag men Rabenhaupt getrouw en met de zeldzaamste volharding en inspanning, telkens zijne aanvallen hernieuwen. De belegerden hunne verliezen niet kunnende aanvullen, moest de bezetting, bij eene zoo steeds levendige en wakkere verdediging, ook aanmerkelijk dunnen.

Chamilly had zich evenwel nog niet van zijne voorbereide mijnen tegen de boven- en benedenaanvallen behoeven te bedienen, uithoofde de belegeraar, door de gedurige uitvallen, door de welgeplaatste vóórschutters in de *retours-offensifs* en door het vereenigde kanonvuur op deze attaques als bij uitsluiting gerigt, tot nog toe op dezelfde hoogte gehouden werd; alleen had hij zich meer uitgebreid en ruimere wapenplaatsen of parallellen daargesteld, zoodat alles nu eerst een nog veel vinniger strijd deed voorzien.

Niets scheen ook het heldere oog van Chamilly te ontglippen. Zoo liet hij, in den nacht van den 2den op den 3den September, 6 zijner pontonniers, met schoppen voorzien, dwars door de moeras gaan, om den vroeger gemelden dijk, waartegen het water reeds aanmerkelijk was opgeklommen, te doorgraven, als wanneer de persende stroom dadelijk een ware doordraak deed ontstaan.

Dit had ten gevolge, dat men zóó veel water voor en in de stads-grachten kreeg, dat de weg naar 's Bosch met de meergemelde parallel dermate onder water liep, dat de belegeraar ze moest verlaten en men de waterkorenmolens in de stad weder kon in werking brengen. De doorbraak buiten het bereik van het geschut der vesting zijnde, werd ze door den

Digitized by Google

belegeraar met veel inspanning wederom gedigt, en de dijk, na deze les, voortaan beter door hem bewaakt.

Van den 3den tot den 5den September was het wederzijdsch vuur ongemeen sterk; de vesting scheen als door een rookwolk omgeven en leverde een vreeslijk maar zeldzaam schouwspel op. Den 4den September waren nog 600 Engelschen in het leger aangekomen. Uit Nijmegen en omstreken zond men een vrij groot aantal meester-timmerlieden met hunne knechts naar het leger. Een groot aantal vaten, zandzakken, balken, rijs- en andere materialen werden mede uit die kwartieren voor de vesting gevoerd, om bij den stormaanval gebruikt te worden.

De generaal Rabenhaupt verzocht aan Chamilly, zekeren geneesheer, die in Holland zeer geacht was, uit de vesting te laten; maar de eenige voor de inwoners der stad zijnde, verontschuldigde zich de gouverneur, en deed tevens Rabenhaupt weten, dat, wanneer hij de achtergebleven gijzelaars niet van de noodige levensmiddelen en drank voorzag, zij zich moesten getroosten munitie-brood te eten, daar het onbillijk zou zijn aan hen ververschingen toe te deelen, welke de verdedigers zelve zoo zeer benoodigd hadden. Terzelfder tijd kwamen vele vrouwen den gouverneur verzoeken om haar den uittogt toe te laten, hetwelk hij volgaarne toestond; doch Rabenhaupt weigerde deze ongelukkigen den doortogt, waarover Chamilly verstoord was, en, onder anderen den 5den September, schertsend schreef: »dat hij daardoor overtuigd werd, dat Rabenhaupts ouderdom hem ongevoelig voor de schoone sekse scheen te maken, en hij het hem aangeboden geschenk gaarne terugnam."

Van den 5den tot den 9den September werd steeds van weêrskanten hevig gevuurd; onophoudelijk werden er bommen en allerlei kunstvuren op de stad en in de binnenruimten der werken geworpen De kapitein de Thiremont werd in het hoornwerk van Ravestein gedood. — Den 6den September, omtrent den middag, deed de belegerde een uitval op de bovenattaque met 300 ruiters, ieder met een infanterist *en croupe*. De twee kompagniën van de kapiteins Raeijmaker en Uijterwijk werden door dezen uitval schier geheel vernield; eerstgenoemde werd gedood en de laatste zijne beenen stukgeschoten, waaraan hij den 9den overleed; ook de vaandrigs Harmen Land en ten Over stierven den heldendood. Den 9den viel er wederom veel regen en brak de dijk tot opstuwing van het Peel-water door, waardoor veel water in de loopgraven kwam.

Om opgewektheid en vrolijkheid onder zijne ondergeschikten gaande te houden, bedacht Chamilly onderscheidene kunstgrepen. Onder deze middelen moet de navolgende, vrij belagchelijke, kunstgreep genoemd worden,

Digitized by Google

omdat ze doel trof. Hij liet, namelijk, een schurftig paard aan manen en staart met ruim 200 lonttouwtjes behangen, en deze bij het vallen van den avond aansteken. Dit *vurig* en wild geworden dier joeg men langs den dijk, den eenigen regten weg, naar de belegeraars toe. Deze de menigte aansnellende lichten bespeurende, maakten alarm en een hevig vuur op den onbekenden aanvaller. Het paard, door dit vuren verschrikt, wierp zich ter regter zijde, moest, den dijk verlatende, al de vuren van hun regter retranchement doorstaan, en was evenwel niet gewond. Daar men in dezen oogenblik niet uit de vestingwerken schoot, kwam het paard langs denzelfden dijk naar de verdedigers terug. Men ving het op, en voorzag het met nieuwe lonten in plaats van de verlorene. Intusschen was de belegeraar dezerzijds van alle kanten naar de plaats des aanvals aangerukt, zoowel kavallerie als infanterie: trom en trompet riepen haar tot den storm. De tijd aan het herstellen der uitrusting van het paard besteed, had den belegeraar in de gelegenheid gesteld zijne strijdkrachten te verzamelen. Het kanon der belegerden op de werken en gewone verzamelplaatsen des belegeraars gerigt, velde in dien tusschentijd velen neêr, hetwelk naderhand door overloopers bevestigd werd. Een uur daarna joeg men het paard, geheel met ontstoken lonten omhangen, weder langs den dijk naar den vijand; de blaauwe zwavelvonken, al brandende op het paard uitgeworpen, deden het arme dier blindelings voortrennen. De belegeraars aanvankelijk in den waan dat zij de belegerden hadden teruggedreven, en nu in het denkbeeld dat men den strijd hervatte, verdubbelden hun vuur op het paard, waarop dit gelukkig links van den dijk keerde, waar het nog niet geweest was. Dusdoende trok het al het vuur der belegeraars van den dijk af tot aan de rivier op zich, op niet meer dan 60 passen van hunne retranchementen. Het werd dan ook eindelijk doodgeschoten; maar de brandende lonten nog steeds bemerkende, meenden de belegeraars dat men niet durfde voortrukken, en alzoo nog gedurig tot het aanbreken van den dag gevuurd hebbende, ontdekte men ten laatste dat het niets anders dan een dood paard was.

Chamilly had gedurende dit alles een dozijn tamboers bij het eerste logement gesteld, die hun best den stormmarsch sloegen. Dit voorval vermaakte de bezetting ongemeen, en deed haar des anderen daags duizende spotternijen den belegeraar toewerpen. De generaal Rabenhaupt was er ook den geheelen nacht door op de been gehouden; hij liet des anderen daags aan Chamilly voorstellen, dat, aangezien deze de paarden zoo noodig scheen te hebben, hij hem, des verkiezende, ook wel dit schurftige wilde terugzenden. De bezetting beantwoordde dit slechts met uitjouwen en een

Digitized by Google

schaterend gelach. Meer dan 80 overgeloopen Fransche soldaten kwamen 2 à 3 dagen later bij de bezetting terug, en gaven voor, hoofdzakelijk door deze vermaken daartoe uitgelokt te zijn en dat zij voortaan in het lot hunner landgenooten geheel wilden deelen. Reeds vroeger was er wederzijds aan de terugkeerenden vergeving aangeboden.

Inmiddels was de belegeraar met zijn loopgravenarbeid, vooral naar de zijde van Ravestein, aanmerkelijk gevorderd, breidende hij zich wederzijds van den dijk meer en meer uit; de wapenplaatsen waren door getraverseerde gangen verbonden, en dus met eene gedekte gemeenschap voorzien.

Chamilly alles met eigene oogen willende zien, bespeurde nu, dat de belegeraar de geheele voorgracht ging omarmen, en men hem dus den overtogt moest trachten te beletten. Tot dat einde beval hij den plaatsmajoor Violaine, denzelfden nacht kleine logementen, in den vorm van redans, op de saillanten van den binnenboord der voorgracht, — ter plaatse door hem-zelven aangewezen, — uit te graven en met den uitkomenden grond de borstwering te maken. Ook werden hier en daar op voorname punten, digt aan de voorgracht, eenige kuilen gegraven, waarin zich scherpschutters gedekt plaatsten. Deze voorzorg was van het grootste belang en van verwonderlijk nut in het vervolg. De bedoelde werkjes zijn op het plan met de letter *x* aangewezen. — Dezen dag werd het leger voor Grave met de regimenten Boetselaer van Leeuwen en Tamminga versterkt. De belegerden werkten overal, zoo achter de bressen als aan de batterijen, en heiden daartoe palen in de aarde, alsof zij een eeuwigdurend werk wilden bouwen.

De belegeraar alsnu versterking ontvangen hebbende, en de bezetting nog meer willende vermoeijen en versnipperen, begon nu met eene 3de attaque van de Bossche zijde, waartoe hij aldaar de loopgraven opende, nagenoeg in den vorm als op het plan is aangewezen, waarop nogtans slechts eenige der voornaamste aanvalswerken, voor zooverre ze uit de vesting zigtbaar waren, zijn aangeteekend.

Chamilly nam van de beide aanvalszijden een detachement, en vereenigde die om dezen 3den aanval te bestrijden.

Ook met het uitdeelen van paardenvleesch moest men thans spaarzaamlijk te werk gaan, en het ration per kompagnie tot op 25 ponden verminderen. Dit maakte dat men nu slechts vijf paarden per dag voor de bezetting noodig had. Even als hun gouverneur, schertsten de soldaten dagelijks over het paardenvleesch; de een zeide: »*depuis qui j'en mange, je cours comme un diable;*" terwijl de gouverneur eens in den bedekten weg, op zekeren afstand, een soldaat bespeurde, die, bij het zien van een been,

Digitized by Google

hetwelk uit zijn keteltje, onder het koken, kwam oprijzen, in zich-zelven zeide: »*Si tu te fâches, je te rebriderai.*"

Van den 10den tot den 13den September had de belegeraar de attaque van Ravestein met die van de Bossche zijde verbonden, gelijk het plan aanduidt. In weerwil van het hevige vuur uit de vesting, verdiepten zij nogtans hunne loopgraven, verzwaarden de borstweringen, zoo van deze als van de batterijen, hoe dikwerf deze laatste ook vernield en de stukken gedemonteerd werden; zelfs versterkten zij de vleugels en het centrum hunner aanvallen door redouten en ruime wapenplaatsen. Uit het land van Kuik werden eene menigte fascinen, horden en schanskorven aangebragt.

De generaal Rabenhaupt begreep niet, hoe eene bezetting, te midden van puinhoopen en vernielde werken, en in den beklagenswaardigsten toestand gebragt, nog van geen verdrag wilde hooren. Hij schreef dus wederom den 10den September aan Chamilly, en zette in zijn' brief uiteen, tot welk eenen drukkenden en zorgelijken toestand de Fransche legers gebragt waren, zeggende, na daarvan hoog te hebben opgegeven, aan het slot: *Vous voyez bien que tout ceci étant, vous n'avez aucun secours à espérer, et qu'on ne vous écoutera peut être plus, si vous voulez opiniâtrer la chose plus longtemps.*"

Chamilly antwoordde op deze beschrijving van den toestand des Franschen legers, dat dit, mogt het ook zoo zijn, eene reden te meer was, om in Grave vasten voet te houden, en dat hij geen *hulp* noodig had, zeggende onder anderen: »*Vous savez vous même que je n'en ai point voulu, et que j'ai renvoyé celui que le Roi avait fait partir de Maastricht avec les 8 meilleurs de vos ôtages. Vous n'aurez pas trop de toutes vos armées de Flandres pour vous venir aider dans l'embarras où vous êtes présentement; faites donc venir ces armées là à votre sécours, pour nous donner lieu de faire encore une plus vigoureuse résistance.*"

Den 11den September kwam de Engelsche kolonel Balenstein uit 's Bosch in het leger, om de werken te bezigtigen; maar zich bij het vernielde bruggenhoofdje aan de overzijde der Maas te veel bloot gevende, werd hij door een 24ponds kogel getroffen, die hem het hoofd en den eenen schouder wegnam.

Omtrent dezen tijd bood Rabenhaupt nogmaals alle overloopers vergeving aan, wanneer zij wederom in zijn leger wilden komen; zijnde er, gedurende het beleg, eenigen tot de belegerden overgeloopen.

De batterij door den belegeraar ter hoogte van de verlaten redoute, aan de overzijde der Maas, opgeworpen, schoot zoo hevig op het rondeel nabij de Maaspoort, dat de Franschen genoodzaakt werden hun geschut daarvan weg te nemen, uit vreeze dat het anders in de rivier zou storten.

Digitized by Google

Het riviertje de Raam door de opstopping aanmerkelijk hoog buiten zijne oevers getreden zijnde, begon men nu reeds met de nieuwe waterloozing, buiten het leger om, in de Maas te leiden.

Den 16den September werd aan de officieren der bezetting wederom eenig gezouten koevleesch uitgedeeld, blijvende er den 17den slechts 60 koeijen over, welke men voor de gewonden spaarde.

Den 17den September werd de Fransche kapitein-ingenieur Belleville door een kanonkogel gedood.

Omstreeks dezen tijd was Coehoorn wederom van het leger, na den slag bij Senef bijgewoond te hebben, voor Grave teruggekeerd, en wendde toen, zooveel zijn invloed dit, als kapitein der infanterie, toeliet, het mogelijke aan, om, door beleid en dapperheid, den val der vesting te bespoedigen. Hij liet eene menigte drooge biesbossen en fascinen verzamelen, om dammen en bruggen door de voorgracht te werpen. Hier was het ook, dat men het eerst van zijne draagbare kleine handmortiertjes gebruik maakte, waardoor hij de belegerden in den bedekten weg, in de terre-pleinen en op andere plaatsen, buiten het bereik der gewone handgranaten verwijderd, onophoudelijk door eene hagelbui van granaten verontrustte, en groote schade aanrigtte (1).

In den nacht van den 17den op den 18den September werd Petit wederom naar Mazeijk gezonden.

Den 20sten September was de belegeraar bij den bovenaanval tot aan de voorgracht der contres-carpe gevorderd. De kolonel Golstein, wiens regiment dien nacht de wacht in de loopgraven had, beval een aanval met 100 man, aan welker hoofd de kapitein Verschoor (in 1672 kommandant van Knodsenburg) was, om de wacht der Franschen in het boogvormige logement der contrescarp-boord van de voorgracht, voor de Brugpoort, aan te tasten, terwijl kort daarop een storm aan den benedenaanval zou ondernomen worden. Deze aanval werd dapper uitgevoerd, 4 Franschen werden neérgeschoten en een luitenant, du Fay genaamd, na zwaar gewond te zijn, met 7 man gevangen genomen; maar de Franschen steeds voorbereid en zeer op hunne hoede zijnde, werd deze kleine magt weldra

(1) »*Rien n'était plus incommode que cela,*" — zegt het Fransche relaas, — »*surtout pendant le jour, d'autant, qu'on ne voyait point la fusée — ce qui inquiétait extrémement nos soldats, et il fallait que ceux qui voulaient réposer se levassent à tout moment pour éviter l'effet de la grenade. Ils ne se servaient que de petits mortiers pour cela; car le coup ne faisait pas plus de bruit que celui du mousquet. Ils nous les jettaient de près de 300 pas; le grand éloignement faisait que quelque fois la fusée qui se trouvait trop courte, étant consommée, le coup prenoit en l'air, ce qui n'arrivait pourtant pas souvent.*"

Digitized by Google

tot wijken gebragt, waarbij de kapitein Verschoor, alsmede een sergeant en 6 man gedood en vele anderen gekwetst werden. De storm bij den benedenaanval werd eveneens met verlies afgeslagen. — Den 21sten deden de belegeraars eene batterij met 4 Fransche en 2 Duitsche halve kartouwen spelen.

Den 22sten werd de gouverneur, de gemeenschapsbrug der attaque van Ravestein overgaande, ligt aan het been gekwetst, hetwelk hij, niettegenstaande men het bloed zag, wilde verbergen. Tot zijne groote smart en die zijner bezetting, moest hij twee dagen onder geneeskundige behandeling blijven; waarna hij, tot algemeene vreugd der zijnen, weder te paard in den bedekten weg verscheen.

Den 22sten September werden er in een etmaal 54 bommen in de stad geworpen, terwijl eenige kanonbatterijen bijzonder met reversvuren werkten. Rabenhaupt wilde nu, dat men de breede en uit hare boorden getreden voorgracht door eene galerij zou overtrekken. Cornoorn die in deze onderneming, uithoofde ze door eene groote doordamming moest voorafgegaan worden, geen hoop van slagen zag, bood nogmaals aan, de vesting, naar zijn vroeger gedaan voorstel, dadelijk te veroveren. Hij verlangde dat hem slechts een bataillon infanterie ter beschikking gegeven werd, waarmede hij plotseling, door middel van 3 daartoe in stilte te Venlo gemaakte vlotten, de Maas des nachts wilde oversteken, om eene reeds bestaande groote bres in het bastion D en in den daaraansluitenden ringmuur te beklimmen, als wanneer gelijktijdig, met alle kracht, uit de beneden- en bovenattaque moest gestormd worden. Deze voorslag werd tot zijn leedwezen niet beproefd, en hij zag dus met inwendige ontevredenheid de meer ingang vindende, tastbaar verwarde aanvalswijze voortzetten.

Aan alle kanten deed de belegeraar met meer levendigheid werken; zijne werken kwamen reeds zóó digt aan de voorgracht, dat de grond in de gracht stortte. Nu bleek het eerst van welk nut de kleine redans en eenige putten waren, in den escarpboord bij de saillanten der glacis, waarmede Chamilly thans den aanval, als het ware, te gemoet ging. De belegeraars konden geen fascine in de gracht werpen of zij werden op een pistoolschotsafstand gedood, terwijl de ingeworpen fascinen met haken uitgetrokken of van de plaats geduwd werden. »*Rien au monde*, — zegt het relaas, — »*n'est comparable aux logemens que nous avions faits sur le dit avant-fossé à l'extrêmité de notre glacis; de là on défend les passages à bout touchant. Un homme ne peut jetter ni fascine, ni autre chose pour combler le fossé, que vous ne lui mettiez le fusil dans le ventre.*"

Aan de overzijde der Maas had de belegeraar de parallel of wapenplaats

Digitized by Google

q p opgeworpen, waarvan de borstweer grootendeels met schanskorven was gemaakt, daarbij zoo dik en laag dat het geschut uit de vesting daartegen weinig vermogt. Gezegde parallel had gemeenschap met eene groote gezonken batterij, niet ver van den rivierboord, voerende 5 stukken van 48 pond en 3 van 33 pond, waaruit de geheele face-muur van bastion D gelijkgronds in bres gelegd werd. De flank van dit bastion, die op de attaque van Ravestein zag, was den belegerde het meeste waard. Op deze plaats stonden 4 kanonnen van 24 pond, welke, volgens het Fransche relaas, meer dan 10maal gedemonteerd of beschadigd werden; maar, aangezien men een genoegzamen voorraad affuiten had, werden ze telkens zorgvuldig hersteld, vooral, wijl de gouverneur hier ter plaatse de toenadering, wegens den ongemeen lagen rivierstand, het meest vreesde; aangezien wel 30 man in het front deze lange strook tusschen de rivier en de werken konden overtrekken. Op bevel van Chamilly gelukte het den kapitein der pontonniers met zijne manschappen, in éénen nacht, achter de face van gezegd bastion, regt tegenover eerstgenoemde zware batterij des belegeraars, eene gezonken batterij te bouwen, welke reeds bij het krieken van den dag begon te werken, en de meergenoemde batterij des belegeraars aan de overzijde nu kompleet demonteerde; ook werd de eerstgenoemde flankbatterij van 4 stukken door een breed épaulement en verdere voorzorgen zoo goed mogelijk tegen de reversbatterijen, van de overzijde der rivier, verzekerd. De bres in de bastionsface, welke ongemeen groot was, en waar Chamilly het meest eenen storm vreesde, werd ook met fougassen gewapend, welke men onder de steenpuinen bragt. Alle nachten werden bovendien eenige rijen aaneengekoppelde, korte handelbare Friesche ruiters over de bres gebragt, welke kort voor het aanbreken van den dag teruggetrokken werden, om niet door het kanon vernield te worden. Nog hield men bestendig in het bastion 200 kruidzakken gereed, met eenige granaten er in, om op de bres te werpen ingeval van storm, voorts pikkransen, vuurballen, voetangels, enz. De kavallerie stond den geheelen nacht te voet achter de bres en bewaakte die, uitgezonderd een gedeelte hetwelk steeds opgestegen in den bedekten weg was. De Friesche ruiters waren van groot nut (1), daarmede werden ook alle nachten de boven- en benedenattaque door 20 à 25 stuks afgesloten, die weder bij het aanbreken van den dag zoo goed mogelijk teruggehaald of langs de helling getrokken werden.

(1) Chamilly zegt zelfs: »*Tout homme qui sera assiégé doit songer à ceci, surtout quand il voudra opiniâtrer une affaire, et qu'il défendra une place de terre, un accès ou brèche. Cela rompt toujours le coup de la première fûrie des ennemis, et rend presque toujours tous leurs efforts inutiles.*"

Digitized by Google

De kerk, zegt het Fransche verhaal, werd in den nacht van den 22sten op den 23sten September door een' gloeijenden kogel in brand gezet, waardoor tevens ook de laatste water-korenmolen gedeeltelijk vernield werd, hoewel hij uit gebrek aan water reeds stil moest staan. In den nacht van den 22sten op den 23sten werden er 36 bommen op de stad en hare werken geworpen.

De luitenant du Fay werd den 23sten September met zijne 7 manschappen uitgewisseld; drie dagen daarna overleed hij aan zijne wonden.

De aanvalswerken aan de Ravesteinsche zijde, waren nu zóóver gevorderd, dat de belegerden het boogvormige logement moesten verlaten. Ook de bovenattaque vorderde aanmerkelijk, voornamelijk tusschen den dijk en de rivier. Uit een aldaar opgeworpene batterij was het halve bastion ter linker zijde van het hoornwerk geheel vernield. Chamilly deed het halve bastion, omtrent V, met mijnen voorzien, en er ook eene tweede rij palissaden planten, op vijf voeten van het binnentalud der borstweer.

Als een zeer opmerkenswaardig verdedigingsmiddel hier door Chamilly aangewend en in latere belegeringen met groote onverschilligheid over het hoofd gezien, willen wij herinneren, dat deze schrandere bevelhebber zeer goed inzag, dat, wanneer men op enge accessen de bepaalde wegen weet, waar een belegeraar moet doorgraven en zich logeren, het onhandelbaar maken der gronden op deze plaatsen, den belegeraar alsdan meer tegenwerkt dan het geweldigste vuur van de wallen. Het was daarom dat hij, gedurende de nachten, in de smalle strooken langs de rivierboorden, alsmede hier en daar op het glacis vóór de attaques, ter diepte van ongeveer 3 voet, eene menigte fascinen met palen van 3 à 6 voeten deed ingraven; de meeste dezer piketten door kruishouten, haken en banden liet verankeren, en deze met eene dunne laag gronds bedekken. Ook liet hij ingesleepte boomen aldus verankeren, voorts afbraak en puin, in plaats van goeden grond op ettelijke enge plaatsen aanvoeren. »*Ce qui fit*," zegt hij, *que les ennemis, ne pouvant creuser pour se loger, furent comme on verra dans la suite, souvent rebutés, avec une perte effroyable de leurs gens, sans pouvoir se loger.*"

De belegeraar vervolgde zijne werken, en had veel te doen om de gedurig vernielde batterijen te herstellen. — Den belegerde begon het ook aan medicamenten te ontbreken, en het getal zijner gewonden reeds tot 8 à 900 gestegen zijnde, zoo bevonden deze zich in een betreurenswaardigen toestand. Niet de helft der gekwetsten en zieken konden in kelders worden behandeld, en het eenige huis dat men nog had en zoo goed mogelijk door blindaadje voor hospitaal had ingerigt, werd ook, even als alle

Digitized by Google

andere huizen, ongemeen door het kanon geteisterd, zoodat menigwerf de gewonden op hunne paillassen door kogels en bomscherven getroffen werden. Chamilly was daarover zeer aangedaan, kwam hen gedurig bezoeken en liet de blindering zooveel doenlijk versterken.

Eene menigte vrouwen kwam nogmaals, in den beklagenswaardigsten toestand, met vermagerde en door de kelderlucht verbleekte aangezigten, den gouverneur smeeken, om de stad te mogen verlaten, belovende niet terug te keeren, wat Rabenhaupt ook doen mogt. Chamilly beloofde het, en nam eene list te baat, door ze regelregt, zonder Rabenhaupt daarover te schrijven, aan den kolonel Nieulandt te zenden, die in de nieuwe attaque buiten de Boschpoort de wacht had, voorafgegaan door een tamboer, welke dien kolonel een brief overreikte, inhoudende, dat de Staten-Generaal den uittogt dezer vrouwen verzocht hadden. Deze kolonel liet ze goedhartig door, waardoor ook eene menigte andere vrouwen uit de vesting toeschoten, die nog door vrees en vertwijfeling waren teruggehouden. De generaal Rabenhaupt dit voorval vernemende, gaf daarover zijne ontevredenheid te kennen, en beval dat men die vrouwen verzamelen en naar de vesting zou doen terugvoeren. Door angst gedreven, hadden zij zich echter reeds door eene snelle vlugt in de omliggende gemeenten geborgen.

Het was te dezer tijd, dat de jeugdige vrouw, waarvan in den aanvang van dit geschiedverhaal gesproken is, weigerde hare moeder en zuster te volgen, verkiezende liever al de gevaren en ijsselijkheden van dit beleg met haren minnaar te deelen (een der gijzelaars, die Chamilly ten haren gevalle in de vesting teruggehouden had), dan van de vergunning ter uittogt gebruik te maken. De Fransche schrijver schetst met warme kleuren het verhevene karakter van deze jonge vrouw (zij was reeds weduwe en naauwelijks 20 jaren oud.)

Het bewijst voorzeker edelaardigheid in den Franschen geschiedverhaler, dat hij den moed en de liefde dezer jonge vrouw als eene kloeke daad, met warmte schetst. »Maar waarom," — zoo zegt de hoogleeraar Bosscha, — »zou dan ook de daad van Antje Tjebbes Tjebbinga hier geene plaats mogen vinden? Deze achttienjarige Friesin, in de legerplaats des belegeraars zich bevindende, en vernomen hebbende dat haar jeugdige echtgenoot, de luitenant de Blau, gesneuveld was, haalde zelve onverschrokken het lijk van haren geliefde van de plaats in de loopgraven, waar hij den dood had gevonden, om het in 't vooruderlijk graf te Leeuwarden bij zijne vaderen te doen rusten."

Petit was nog niet terug van Mazeijk, waarom de gouverneur andermaal een ander, genaamd Simon, een zijner pontonniers, in den nacht afzond.

Digitized by Google

Den 25sten September liet Hundebeek 125 ledige kruidvaatjes met aarde vullen, om bij een' voorgenomen storm in de contrescarp-gracht geworpen te worden

Den 26sten September werd de flank van bastion D wederom geheel vernield, waarom in de puinen zelve een logement, in den vorm eener lage of 2de flank, gemaakt werd; ook werden alle nachten de rijen palissaden langs den rivierboord, bij V, zoo goed doenlijk hersteld.

Denzelfden dag viel eene bom te midden eener groep officieren van het regiment van Bourgogne, waarvan er twee gevaarlijk gewond werden. — Petit kwam dezen nacht, langs omwegen, met moeite in Grave, bespeurd hebbende dat men op- en benedenwaarts in de rivier bewaakte netten uitgezet had. Hij bragt een man uit Mazeijk mede, om den weg te leeren kennen. Beiden waren door de gracht gezwommen, hetwelk de belegeraar den volgenden dag, aan eenige gevonden kleederen op den buitenboord der voorgracht, ontdekte. De brieven van Louvois, namens den Koning, waren wederom gevuld met de verhevenste en hartelijkste loftuiting over het manhaftig gedrag der bezetting. Uit een brief van d'Estrades, vernam men dat het beleg voor Oudenaarde was opgebroken. Voortaan werd de briefwisseling over den dagelijks meer benarden toestand, door den van Mazeijk medegebragten bode onderhouden.

Den 27sten September werd men nog ruwer dan te voren door kogels, bommen en kunstvuur geteisterd. Eene nieuwelijks opgeworpen batterij van 9 stukken, vernielde de Boschpoort en de voorgelegen bruggen. De belegeraar was in den nacht aanmerkelijk gevorderd met de loopgraven om het watervlak aan de Bossche zijde. Chamilly beval daarop den 28sten September, des avonds ten 6 ure, een uitval met 60 fuseliers, gekozen uit de boven- en benedenattaque, aangevoerd door de kapiteins Bonlieu en Desperoux en door de ruiterij ondersteund, wordende de infanterie door de ruiters *en croupe* genomen, terwijl de Saint-Louis het hoofd der aanvalskolonne met zijne overblijvende ruiters ondersteunde. Men overviel niet alleen den belegeraar in de loopgraaf, om het watervlak leidende, maar zelfs tot in zijne wapenplaats; de afgestegen fuseliers deden wonderen van dapperheid. Zij die de loopgraven verlieten om het te ontkomen, werden door de ruiters neêrgehouwen, en eer de belegeraar regt wist wat er gebeurde, was de zaak verrigt. De ritmeesters de la Chaume en de Marcelly, die de 60 voorste ruiters aanvoerden, hadden zich bijzonder onderscheiden. Men bragt als gevangenen mede: 1 luitenant, 2 sergeanten en 4 man, 26 bleven op de plaats, allen van het regiment van Kirckpatrik, hebbende de kolonel Nieulandt de loopgravenwacht op die plaats;

Digitized by Google

onder de dooden was ook de kapitein Tengnagel. Van de zijde der Franschen werden 2 man gedood, 3 ruiters en een paard gewond en 1 sergeant gevangen gemaakt.

Deze daad wekte den moed der verdedigers weder niet weinig op, en deed het vertrouwen op den goeden uitslag van alles wat Chamilly beval, zóó toenemen, dat zij, niettegenstaande de toenemende rampen, steeds welgemoed ten strijde gingen. Chamilly herhaalde hen ook dikwijls, dat het hem smartte zooveel van zijne brave manschappen te moeten vergen, maar dat de nood het onvermijdelijk maakte. Zijne minzaamheid en schertsende gezegden werkten nog meer uit dan de geldelijke beloonigen, daar er sedert eenige dagen reeds bijna niets meer voor geld te krijgen was.

Deze gedurige en bloedige uitvallen deden de verbittering onder de belegeraars toenemen. Den 28sten September klom een Hollandsch soldaat uit de loopgraven, en zette het uit alle magt op een loopen naar een Franschen schildwacht, welke digt aan het voorste logement bij M stond, stak dien overhoop, nam den ijzeren teerpot en het komfoor, welke des nachts tot verlichting dienden, mede, en kwam met dit zonderlinge zegeteeken behouden onder zijne kameraden terug. Deze daad van weergalooze onverschrokkenheid was te stouter, daar zij op het midden van den dag en onder een hagelbui van kogels verrigt werd.

Den 28sten September deden de belegerden hevig met salvo's vuren, zoo uit kanon als musket, tevens ten teeken van vreugde over het opbreken van het beleg voor Audenaarde.

Den 29sten September deed de belegeraar bij den bovenaanval eene menigte fascinen aanvoeren, en met buitengewone levendigheid aan de werken arbeiden; doch weldra bleek het, dat zulks alleen moest dienen om de aandacht der belegerden van den eigentlijken storm uit den benedenaanval af te trekken.

De generaal Rabenhaupt was wanhopend, dat hij zijne belofte aan de Staten-Generaal nog niet had kunnen volbrengen, en wetende dat de Prins van Oranje weldra voor Grave moest verschijnen, om een einde aan de zaak te maken, besloot hij, met alle mogelijke inspanning, het koste wat het wilde, het reeds geheel in bres liggende bastion D te bestormen, en met geweld langs de rivier door de palissadenrijen V heen te dringen; waartoe onder de voorhoede bijlen, breekijzers, enz., uitgedeeld werden. Deze storm moest met alle kracht uit de evenwijdige wapenplaats *q p* van de overzijde ondersteund worden. De aanvaller had zijne beschikkingen zeer goed genomen, en zonder de kloeke houding van Chamilly, benevens de dapperheid zijner troepen, ware de vesting ditmaal gevallen, althans het bastion D.

Digitized by Google

De kolonel Hundebeek was met zijne approches reeds tot aan de afsnijding V der Franschen gekomen; ook de regimenten van Tamminga en Wagenheim moesten op den middag van den 29sten September den storm beginnen; maar terwijl zij zich hiertoe voorbereidden, werd laatstgenoemde kolonel doodgeschoten, waardoor de storm tot vijf ure des avonds uitgesteld werd. Toen de aanval geschiedde, kwam Chamilly juist van den bovenaanval terug, en spoedde zich om met de hem vergezellende officieren op de plaats van het gevecht te verschijnen. Het bataillon van Bourgogne bezette dien dag het hoofd des aanvals, de beide bataillons van Normandije den bedekten weg. Zoodra Chamilly op de borstweer, of liever op de puinen van bastion D sprong, zag hij den belegeraar reeds tot aan de 3de rij stormpalen doorgedrongen, en door meer dan 4000 man, die langs den geheelen dijk van Ravestein met den stormpas aanrukten, ondersteund. Onmiddellijk riep hij den graaf de Guiscard en de officieren van Normandije toe, het wijkende bataillon van Bourgogne met alle kracht te ondersteunen, en zond intusschen een officier, om nog 200 man hulptroepen van de bovenattaque naar bastion D aan te voeren. Chamilly steeg, na deze bevelen gegeven te hebben, zelf weer te paard, en vond zijne kavallerie afgestegen, de bres in gezegd bastion bewakende, alsof de vijand haar werkelijk bestormde; ook hier alles in orde vindende en de hulptroepen inmiddels aanrukkende, moedigde hij de zijnen in persoon aan. Het bataillon van Bourgogne hernam, op het zien van zijnen chef, de vorige stelling; al de officieren en soldaten van dit bataillon, in het voorste logement geposteerd, lagen geveld, waartoe ook de ontstane brand van eenig daar bewaard buskruid en granaten aanleiding had gegeven; slechts de luitenant Boisveaux was er met een lanssteek afgekomen. De bataillons chef de la Roche-Tulon deed wonderen van dapperheid. Mayet en 5 man uit het regiment van Bourgogne stonden nog pal achter eene blindering in het glacis des bedekten wegs, toen de beide bataillons van Normandije zich aansloten; doch eer deze troepen met de opdringende massa des belegeraars handgemeen raakten, deed Chamilly nog met de 4 stukken van 24 pond van de benedenflank, met kogels en schroot op laatstgenoemden vuren. Te dier gelegenheid te digt bij een 24ponder staande, werd hij door het recul van het stuk op 10 passen achterwaarts geworpen. Van zijne bedwelming teruggekomen, beval hij den graaf de Guiscard zich links van den dijk op den vijand te werpen, waardoor deze 4 stukken meer en meer moorddadig onder de digt aandringende belegeraars werkten. Gelijktijdig deed Chamilly de voorste mijn spelen, waardoor verscheidene aanvallers vernield en de schrik zoo groot werd, dat zij begonnen te wijken. Dit deed de hardnekkigheid der verdediging toenemen; vele der aanvallers

Digitized by Google

die van de hunnen waren afgesneden, werden gedood, anderen in de Maas gedrongen, terwijl de belegeraars tot in hunne parallellen werden vervolgd. Het gevecht had aldus met wederzijdsche verbittering tot des avonds 8 uren geduurd. Men rekende dat de belegeraar in zijnen tot vijfmaal herhaalden stormaanval, ongeveer 700 man op de plaats van het gevecht had achtergelaten. Er werden slechts 2 kapiteins, 2 luitenants en 2 vaandrigs van den belegeraar gevangen genomen. De Franschen hadden zeer veel door het musketvuur uit de parallel *q p* doorgestaan. Al hunne officieren gedroegen zich wakker; zij die zich ongemeen onderscheiden hadden, waren DE VIOLAINE, plaats-majoor, de graaf DE GUISCARD, DE LA TELLAYE, LA MOTTE en SAINT-SULPICE. De ingenieur SAXIS had zoo vele wonden bekomen, dat hij op de puinen stierf; GERAUDIÈRE, CORNEILLE, MONTVALON en BELLOT werden gedood, met wel 150 man, waarvan 47 gewonden; alsmede de kapiteins LA CHAPELLE, DE FAULIN, CELERY en de luitenant DE LA PANCHE; terwijl MAYET, de graaf DE GUISCARD, de ridder DE LA BOURLIE, LA ROCHE-TULON en CHAMILLY zelf er met eene kneuzing afkwamen. De gouverneur zond een officier naar den bovenaanval en bij de Boschpoort, om de bezettelingen van het gebeurde verslag te doen; dewijl hij zich nog niet van de pas zoo hevig bedreigde plaats wilde verwijderen. Gedurende dit gevecht had de graaf GUISCARD opgemerkt, dat de belegeraars reeds een klein logement digt bij de voorgracht hadden, zoodat men in eenen nacht het water uit de voorgracht zoude kunnen aftappen. De kapitein DE ZECOURT, veroverde het dienzelfden avond aan het hoofd van 50 man, en doodde de geheele bezetting, die van geene overgave had willen hooren; vervolgens deed hij de aardzakken en fascines wegvoeren en het logement slechten.

CHAMILLY bevond zich zonder ingenieurs, en koos daartoe zijn neef BEAUMONT, die zich een weinig op de mijnen had toegelegd; voor het overige wist de gouverneur zich-zelven te redden, daar hij bij de verdediging van Candia geen onopmerkzame waarnemer geweest was. Een der ingenieurs, wiens naam door den Franschen geschiedschrijver niet genoemd wordt, was tot den belegeraar overgeloopen.

Den 30sten September werd van weêrszijden tot een wapenstilstand, voor een' halven dag, overeengekomen, om de dooden, die men elkander wederkeerig overbragt, te begraven. De krachtige houding der belegerden en het kloeke gedrag van hun hoofd, had onder de officieren van het belegeringskorps de hoogste achting en bewondering voor CHAMILLY opgewekt. De meesten hunner hadden bij onderscheidene gelegenheden te kennen gegeven, dat zij CHAMILLY gaarne wilden zien. Deze voldeed aan dit verlangen, en vertoonde zich, gedurende den wapenstilstand, aan de voorgracht, op

Digitized by Google

welk punt een groot aantal van Rabenhaupts officieren waren toegesneld. Van deze vernam Chamilly, dat men den Prins van Oranje met een hulpkorps was wachtende. Onbewimpeld betuigde Chamilly zijne vreugde, dat hem de eer ten deel zou vallen, van dezen grooten man onder zijne tegenpartij te zullen tellen. Hij liet daarop wijn aanbrengen, om op de gezondheid van dien Vorst eenen beker te ledigen, 't geen door de officieren van het Staten-leger werd beantwoord.

Den 1sten October gaf Rabenhaupt last, om zich weder tot een aanval op dezelfde afsnijdingen voor te bereiden, die men den 29sten te voren gewonnen en verloren had. De aanval geschiedde op het midden van den dag; een bataillon van Normandije was dien dag aan het hoofd der attaque. Het kostte den belegeraar weinig moeite de voorste logementen der verdedigers te veroveren, daar Chamilly bevel gegeven had, ze slechts zwak te houden, ten einde den belegeraar tot aan de engte bij de voorgracht te laten doordringen. Hij had gelijktijdig bevolen, de tweede wapenplaats op het glacis sterk te bezetten en aldaar vasten voet te houden, zijnde onder het eerste logement een mijnoven aangebragt. Om van diens werking verzekerd te zijn, daar de ondervinding zoo dikwerf reeds aan Chamilly had doen zien, dat de mijnen eerst dan de meeste uitwerking doen, wanneer zij te regter tijd ontstoken worden, had de kapitein Contremoulin, even dapper als bedaard, in last, om de kruidworst te ontsteken, wanneer hij den aanvaller reeds tusschen de beide logementen zag. De ontbranding had zoo ter juister tijd plaats, dat meer dan 80 der belegeraars er door omkwamen, meerendeels onder den opgeworpen grond begraven en zelfs eenige in de rivier geworpen werden. Chamilly had tevens bevolen, bij het springen der mijn, dadelijk met den degen in de vuist uit de wapenplaatsen den aanvaller in de flank te vallen. Alles gelukte ook ditmaal en overtrof zelfs de verwachting, daar de belegeraar heftig afgeslagen werd en meer dan 200 man verloor; waarvan 30 dooden, waaronder 1 majoor, 2 kapiteins, 4 luitenants en 3 vaandrigs, 40 gewonden en de overige krijgsgevangen. De Franschen verloren 30 man aan dooden en gewonden. Onder de eersten bevond zich de aide-majoor d'Arche, die in de retranchementen des belegeraars, tot waar hij hem met den degen in de vuist vervolgde, neêrgestoken werd; de kapiteins de la Badie, Champliere en Cerillac werden met den luitenant Brasseuse gewond. Van weêrszijden werd wederom tot een korten stilstand van wapenen overeengekomen, om, als naar gewoonte, de dooden elkander over te geven en te begraven.

Voor de derde maal werd Petit met brieven naar Mazeijk gezonden. Hij trachtte altijd zoo spoedig mogelijk de Peel, welke hij langs niet na te gane

Digitized by Google

wegen doorging, te bereiken, dewijl men overal posten had uitgezet PETIT volbragt deze gevaarvolle onderneming meer uit toegenegenheid voor de bezetting, dan om geldelijke belooning, waarom CHAMILLY hem eene opengevallen kornetsplaats bij de ruiters van CARCADO schonk, waarmede hij zich zeer vereerd gevoelde.

De voorraad van graan en meel lag meerendeels ongedekt, wegens gebrek aan huizen; zijnde ook de meeste kelders, door het instorten der daken en muren, ingedrukt.

De gehoorzaamheid, de krijgstucht en het gevoel van eer waren wederom bij de bezetting tot de grootstmogelijke hoogte gestegen, waarvan CHAMILLY ten voorbeelde aanhaalt, dat een schildwacht aan de spits der benedenattaque, slechts door eenige aardzakken gedekt, door den vijand werd doodgeschoten, en de hem opvolgende wachters tot viermaal toe gedood of gewond zijnde, telkens vervangen werden uit de naastbijzijnde wacht, zonder dat het noodig was hun daartoe ferm aan te spreken. CHAMILLY kwam daarop ter plaatse, waar dit gebeurde, en scheen de officieren te berispen dat zij den post niet vroeger teruggetrokken en eene betere dekking hadden aangewezen; hij liet daarop dezen schildwacht tot aan het eerste logement M, waar hij meer veilig stond, terugtrekken.

De belegeraar trachtte, des avonds tegen 10 uren, het eerste logement des verdedigers te naderen, met het oogmerk om den dijk vóór deze werken door te snijden, ten einde het water uit de grachten voor de contres-carp in de Maas af te tappen. CHAMILLY op de plaats zijnde, gebood den kapitein MAYET den vijand met 50 man aan te grijpen en te verdrijven, hetwelk, met verlies van 4 gewonden, gelukte, wordende de begonnen doorsnijding gedigt. De vrees voor de mijnen was zoo groot geworden, dat de generaal RABENHAUPT zijne troepen met moeite dezerzijds tot den aanval kon voorbereiden. Welligt was het om laatstgenoemde reden, dat de belegeraar den 2den en 3den October met meer inspanning aan de attaque voor de Boschpoort begon te werken. Zijn kanon vernielde alles en de meeste borstweringen lagen geheel tonrond; de bommen deden weinig kwaad meer, daar bijna niets meer aan de verwoesting was ontsnapt. — De gouverneur bedacht alles, wat zijne manschappen kon opbeuren en vervrolijken, en zond daartoe, onder anderen, ook dikwerf des nachts eenige vioolspelers in de bedekte wegen, hetwelk zijne soldaten veel vermaak verschafte.

Het toenemend gebrek aan officieren, aan medicamenten en zelfs aan paardenvleesch, begon thans CHAMILLY niet weinig bezorgdheid te verwekken.

Den 2den October werd de overste GOLSTEIN, op last van Zijne Exc. den luitenant-generaal RABENHAUPT, in zijn eigene tent gearresteerd, omdat hij

Digitized by Google

den kolonel KLOOSTER tot een tweegevecht had uitgedaagd. — In den nacht van den 3den op den 4den October was alles stil van de zijde van Ravestein.

De bezetting dunde zoo zeer, dat CHAMILLY het geraden vond, den bedekten weg niet bestendig door zijne troepen bezet te houden; vreezende dat de belegeraar des nachts op verscheidene plaatsen de voorgracht overkomende, hen zou afsnijden. Hij deed hen daarom in de hoofdwerken trekken, en liet den bedekten weg alleen door 80 ruiters bezet. Het gevaarlijk achtende den soldaat met eene ijdele hoop te vleijen, had hij hem integendeel dagelijks reeds tot het onwaarschijnlijke van het terugkeeren des Franschen legers voorbereid, en vond zoo veel middelen uit om hen te vervrolijken, dat zij er zich onverschillig over betoonden, meer hopende op het opbreken des belegs, waardoor zij zich op nieuw in de dorpen van levensmiddelen hoopten te voorzien.

CHAMILLY begon nu te vreezen, dat het toeval den belegeraars de ondiepte voor de Bossche poort zou doen ontdekken. Van deze ondiepte had de kavallerie der belegerden zich vroeger, bij het doen van uitvallen, bediend. Om eenen overval langs dien weg voor te komen, liet hij de ondiepte des nachts doorgraven, en door een logement, in den geest der reeds elders gemaakte, dekken, waarvan zich DE VIOLAINE wederom bij uitstek van zijn pligt kweet; in de nachten van den 7den tot den 9den October werd daaraan op het ijverigst gewerkt.

Het natte weêr hinderde den belegeraar meer en meer in zijne nadergraving. De Prins VAN ORANJE had te dezer tijd den graaf VAN NASSAU met 8 regimenten te paard, alsmede den kolonel WEE met 3000 man infanterie uit Braband naar het leger voor Grave gezonden. De berigten van RABENHAUPT over den staat van de belegering ontvangen, waren van dien aard, dat de Prins er zijne tegenwoordigheid noodzakelijk achtte. Hij vertrok alzoo den 6den October van Affligen, met eene lijfwacht van 100 paarden, latende het bevel over het leger aan den graaf VAN WALDEK. Den 7den October kwam hij tot Mechelen en den 9den October des avonds ten 10 ure in het leger voor Grave, gevolgd van 60 standaarden ruiterij en eenig voetvolk, en vergezeld van den Prins van Friesland, zijn neef, de heeren OUWERKERK, BENTINCK, graaf KARELSON en VAN DER NOOT; hebbende dien dag bijna 17 uren afgelegd. Men maakte thans eenige huizen gereed, wordende het kasteel van Wichem door den Prins betrokken. Vóór dat de Prins zich echter ter rust begaf, liet hij zich, dadelijk na zijne aankomst, alle posten en belegeringswerken door RABENHAUPT aanwijzen. De groote krijgsraad werd daarop bijeengeroepen, waarin men tot het besluit kwam om de circumvallatie te verzwaren, en de stad met nog meer geweld dan

Digitized by Google

te voren aan te tasten. De aanzienlijke versterking van het Staten-leger, vergunde deze meerdere krachtontwikkeling, die men te noodzakelijker achtte, dewijl Rabenhaupt getracht had te betoogen, dat hij te voren, door gebrek aan troepen, de stad niet naauw genoeg had kunnen insluiten. »Het was," — zegt een Nederlandsch geschiedschrijver, — »als had men nu den zetel van den geheelen oorlog voor de stad Grave geplant."

De oude Rabenhaupt nog alles vóór de komst des Prinsen van Oranje hebbende willen aanwenden, om Chamilly tot de overgave te bewegen, had hem den 9den October, in den vroegen morgen, een tamboer gezonden met eenen dreigenden brief, welks onvoegzame inhoud (1) bij een' man als Chamilly altijd het doel moest missen, en de volharding en verbittering van den kant der bezetting slechts nog meer opwekte. Ook had men, volgens het Fransche journal, den 8sten dezer, verscheidene briefjes, in het Fransch geschreven aan steenen gebonden, in den bedekten weg gevonden, waarin aan elk soldaat, die Grave verliet, een paspoort en 4 patagons beloofd werden.

In den nacht van den 9den op den 10den October hervatte de belegeraar den aanval aan de sappenhoofden des benedenaanvals.

Chamilly beval den kapitein Guillerville met 30 man een aanval op laatstgenoemde werken te doen. Wederzijds werd allervinnigst gestreden; doch eindelijk veroverden de Franschen een der sappenhoofden, na 2 dooden en 5 gewonden op de plaats te hebben gelaten. Toen de belegeraars begonnen te wijken, hielden nog 2 Hollandsche officieren vol, willende daardoor de anderen ralliëren; zij weigerden standvastig om kwartier te vragen, en stierven beiden den heldendood, omringd van door hen neêrgevelde Franschen. Het Fransche journal vermeldt met een warm gevoel van eerbied het gedrag dezer helden, welke den hun toevertrouwden post tot den laatsten ademtogt verdedigden; doch te vergeefs zoekt men bij onze koele geschiedschrijvers de namen dezer braven!

Eenige officieren der bezetting hadden het voornemen opgevat, om den gouverneur te bewegen, dat hij toch den bedekten weg moest verlaten, wijl men er dagelijks zoo vele manschappen in verloor. Chamilly gedroeg zich gelijk ieder ander bevelhebber in dusdanig geval zoude moeten doen: hij antwoordde hen met zachtheid, dat hij deze opmerking zelf reeds gedaan had; maar dat zij wèl moesten overwegen, dat men, bij het verlaten des bedekten wegs, den belegeraar in de gelegenheid stelde den dijk door

(1) Zie het Fransche journal. Rabenhaupt zeide, onder anderen, van geen kwartier aan de Staten-Generaal te zullen vragen; waarop Chamilly antwoordde, dat hij zulks ook niet verlangd had.

Digitized by Google

te steken, en al het water der kapitale en voorgrachten, als met elkander verbonden, in de Maas af te tappen; dat de vesting dan slechts uit aardewerken zonder natte grachten zou bestaan, en het dan ontwijfelbaar was, dat zij binnen 2 uren tijds door het Staten-leger zou kunnen overrompeld worden, om welke reden hij dus niet dacht, dat mannen van eer hem zoo iets zouden willen aanraden. Hij voegde daarbij, dat hij wel zag dat zij dit niet zoo nagedacht hadden, en dat hij hun gaarne deze onbezonnenheid vergaf, als daartoe door het toenemend smartelijk verlies van zoo vele brave kameraden bewogen. Door kracht van redenen bragt hij hen zoodoende tot de overtuiging der noodzakelijkheid om den bedekten weg te behouden, zoodat zij nu geheel met de denkwijze van den gouverneur instemden. Wijslijk was het gehandeld dat de gouverneur hier bedaard bleef, daar de officieren inderdaad naar een einde der zaak verlangden; trouwens de ligchaamskrachten waren door al het lijden aanmerkelijk afgenomen.

Den 11^den^ October kwam Petit uit Mazeijk terug, zijnde reeds 8 dagen vroeger van daar vertrokken, zonder gelegenheid te vinden in de stad te komen. Terwijl men bij het Staten-leger een gedurig *leve de Prins van Oranje!* aanhief, hoorde men van de wallen het *vive le Roi!* waartoe ook het opbreken voor Audenaarde aanleiding gaf. Op alle attaques sprak Chamilly zijne troepen met welgemoedheid aan, onder uitdeeling van wijn en wat er voor een goed oogenblik nog tot eene hartversterking kon dienen.

Denzelfden dag begonnen 2 nieuwe batterijen op het halve bolwerk, links van het hoornwerk der boven-attaque, te schieten, en beukten het op eene deerlijke wijze.

Gedurende den nacht van den 11^den^ op den 12^den^ October deed de Prins van Oranje alles voorbereiden om de retranchementen bij den bovenaanval te veroveren. Men zag van alle zijden fascinen aanvoeren. Hij kwam zelf aan het hoofd der attaque, en deed uit het kwartier van den kolonel Golstein 200 man den storm aanvangen, door 200 man ondersteund en met 2 regimenten, als reserve, aanschuivende, te zamen 3 regimenten uitmakende, te weten: het regiment van Rabenhaupt, de Koerlanders en Boetselaer van Leeuwen. Deze drongen in de afsnijdingen, terwijl daartoe gestelde arbeiders eene menigte fascines in de voorgracht wierpen. Het regiment van Vendôme, hetwelk aldaar de wacht had, werd hevig aangegrepen, en na driemaal de eerste afsnijdingen verloren en hernomen te hebben, moest het wijken.

De Betou hield zich dapper, en betwistte voet voor voet het terrein. Nu kwam Chamilly met den degen in de vuist toeschieten, en van zijne soldaten hoorende, dat de bedekte weg reeds veroverd was, waren wederom

Digitized by Google

zijne eerste woorden: »*Et qu'importe, tant mieux, nous les délogerons!*" Oogenblikkelijk stelde hij zich aan het hoofd der regimenten van Dampierre en Languedoc, en beval gelijktijdig, dat men 2 mijnen onder de voorste en reeds door den belegeraar ingenomene afsnijding zonde doen springen. De werking dezer mijnen was wederom zoo van pas, dat er 26 der aanvallers door vernield werden. De daaropvolgende aanval der Franschen was zoo hevig, dat de belegeraar, na een kortstondig bloedig gevecht, tot wijken gebragt werd. De Prins van Oranje, die een zoo hardnekkigen tegenstand niet verwacht had, liet dienzelfden nacht nog driemaal stormen, terwijl gelijktijdig op andere plaatsen alarm en stormmarschen geslagen werden; maar de verdedigers zich aan niets storende dan aan de verdediging der hun toevertrouwde punten, sloegen alles manmoedig af. Deze stormen kostten den belegeraar ruim 700 man aan dooden, gewonden en gevangenen; meer dan 130 bleven er dood op de plaats, waaronder verscheidene bevelhebbers, waarvan ons alleen bekend zijn, de majoors Waijl en van Finden, de kapiteins Maasbergen (neef van Rabenhaupt) en Paffenrode, alsmede een vaandrig; ook de arbeiders, welke de belegeraar tot het maken der logementen aan zich gesloten had, verloren meest allen het leven. De Fransche luitenant-kolonel de Provanchères, van het regiment Vendôme, werd ter halve lijve onder eene mijn begraven; in de stad gebragt en gelaten zijnde, kwam hij weder tot zich-zelven. Overigens hadden de Franschen 80 man buiten gevecht, zoo aan dooden als gewonden.

Den 12^den^ October werd wederzijds een wapenstilstand getroffen, om, onder de gewone voorwaarden, de dooden terug te halen en te begraven.

De belegeraar deed dezen dag eene menigte fascines en stormmaterialen door zijne kavallerie bijeenbrengen.

Den 13^den^ October zag men den Prins van Oranje alles voor eenen algemeenen storm toebereiden; zijne infanterie te zeer verschrikt voor de mijnen ziende, beval hij de voorgracht regts van den dijk van Ravestein op verscheidene plaatsen met zink-fascines, aardzakken, biesbossen, enz., door te dammen en over te trekken, welke moeijelijke en gevaarlijke arbeid grootendeels aan den kapitein Coehoorn werd opgedragen. Twee bataillons der Hollanders deze bruggen of dammen over de voorgracht geworpen hebbende, trokken ze met 4 man in het front over, en stelden zich op het glacis in slagorde. — Dienzelfden dag werd de Fransche kolonel graaf de Guiscard, des avonds, met een musketkogel dwars door den buik geschoten, op het oogenblik dat hij de borstweêr opsteeg om eenige gegevene bevelen te zien uitvoeren. Hoe zwaar ook getroffen is hij nog genezen, doch Chamilly verloor in hem, gedurende het overige der verdediging, een vernuftig en dapper krijgsman.

Digitized by Google

In den nacht van den 13den op den 14den October, gaf de belegeraar tusschen 10 en 11 ure door 2 kanonschoten het teeken tot een aanval op de drie attaques. In dit oogenblik bevond zich het bataillon van Normandije, onder bevel van DE LA MOTTE, in den bedekten weg, regt tegenover de halve maan, op het plan met de letter F aangewezen. De belegeraar was ongemerkt over de biezenbruggen de voorgracht overgetrokken, wijl een officier, aan welke DE LA MOTTE bevolen had het kleine logement *x*, aan den boord der voorgracht dezerzijds te bezetten, nagelaten had er bestendig zijne manschappen te laten. Door deze nalatigheid was bijna alles verloren gegaan, daar, volgens het Fransche relaas, ongeveer 1200 man, zonder ontdekt te zijn, op het glacis voortrukten, om de attaque van Ravestein ter linker zijde te nemen. CHAMILLY deed daarop het bataillon van Normandije, aan welks hoofd DE LA MOTTE was, in eene wapenplaats post vatten, om het daar zóó lang vol te houden, tot dat de kavallerie aankwam, waarvan 50 man zou chargeren, door 50 man infanterie ondersteund. De gouverneur die bij soortgelijke gelegenheden steeds te paard was, om zich snel naar die plaatsen te begeven waar zijne tegenwoordigheid het meest gevorderd werd, zette zich aan het hoofd der 40 ruiters, welke den bedekten weg nabij de Boschpoort bezetten. Het was in dit oogenblik, dat hij veel gevaar liep van, zoo niet doodgeschoten, ten minste gevangen genomen te worden; want daar de belegeraar zich ook reeds ter regter zijde op het glacis uitgebreid had, vroeg CHAMILLY, denkende in de schemering zijne eigene bezetting voor zich te hebben, van waar zij kwamen, hetwelk van zeer nabij met een 30tal musketschoten beantwoord werd. De commissaris HUBERT, die hem veelal bij de attaques vergezelde en ook in dezen oogenblik bij hem was, riep CHAMILLY toe: »*Prenez garde à vous, monsieur le marquis, ce sont les ennemis.*" Hij ontkwam het zonder letsel, en rende den kapitein DU TEIL te gemoet, die met 50 ruiters in eene wapenplaats stond en digt daarbij ter linker zijde nog 30 ruiters, aangevoerd door den luitenant DESNOUCOURT. De gouverneur beval aan gezegden ritmeester oogenblikkelijk ter regter zijde naar de attaque van Ravestein te chargeren, gevolgd door het detachement van DESNOUCOURT. Het geluk wilde, dat DE LA MOTTE, de kavallerie ziende aankomen, gelijktijdig voorwaarts rukte. De belegeraar werd nu wederzijds zoo hevig en zoo van pas met de blanke wapenen aangegrepen, dat hij, na den tweeden schok, met een groot verlies naar de biesbruggen terugweek, waar het opdringen dermate toenam, dat velen in het water omkwamen. De kavallerie had met groote dapperheid gestreden, te meer daar zij in het voortrukken over het glacis al het vuur des belegeraars, welke in de parallel, aan den boord

Digitized by Google

der voorgracht, van de Bossche poort af tot aan het logement der voorgracht tegenover de halve maan F, als in slagorde stond, moest doorstaan. Chamilly was inmiddels over den wal naar de la Motte gesneld, alwaar reeds een bataillon van Bourgogne, onder beleid des wakkeren Saint-Just, met dat van Normandije vereenigd, op het dapperst streden. De belegeraar had getracht, eene doordamming der voorgracht, digt bij de attaque van Ravestein, te maken, maar de troepen van Bourgogne hadden zulks door waakzaamheid en een vereenigd vuur belet. Tegenover de groote halve maan F waren reeds 30 man den bedekten weg ingedrongen, die alle met de blanke wapenen werden afgemaakt. Bij den eersten schok werd de ritmeester du Teil aan den duim gekwetst; zich voor eenige oogenblikken terugbegevende om zich te laten verbinden, vond hij de wond te zwaar en liet den duim dadelijk afzetten, waarna hij even koelbloedig op de plaats van het gevecht verscheen (1). Nadat Chamilly dezerzijds den belegeraar had teruggeworpen, zond hij Hubert naar de stad om munitie bij de attaque van Ravestein te doen aanbrengen, waaraan men reeds door het geweldig vuren gebrek begon te gevoelen, en rende naar de boven-attaque, waar niet minder gevochten werd. Het regiment van Vendôme was aldaar teruggeworpen, en ditmaal waren reeds alle afsnijdingen verloren. Chamilly beval daarop aan laatstgenoemd regiment, andermaal den belegeraar met de blanke wapenen aan te grijpen; niettegenstaande reeds 2 bataillons der onzen op het glacis in slagorde stonden en zich trachten in te graven, werden zij niet alleen teruggedrongen, maar verloren zelfs nog de logementen bij M. Het regiment van Dampierre stond gedurende dezen aanval in het kroonwerk, en nam den vijand door een welgerigt vuur van ter zijde, in het oogenblik dat Chamilly, aan het hoofd van het regiment van Languedoc, door de geopende barrièren het glacis opkwam, en den belegeraar op de linker flank aangreep. Deze zich grootendeels afgesneden ziende, geraakte in verwarring, waardoor velen in het water gedrongen werden. De luit.-kolonel de Provanchères, alsmede zijne kapiteins Maré en Desguieres hadden zich zeer onderscheiden, gelijk ook al de officieren van Languedoc. De Betou aanvankelijk ter neêrgeslagen door het verlies des bedekten wegs, doch door Chamilly op nieuw bemoedigd, streed met de meeste dapperheid en onderscheidde zich even als Roquefort, de Vignolles, Francpré en Deperoux, welke wedijverden, wie het meeste zoude doen.

De vroeger genomen voorzorg tot het bewaken der ondiepte nabij de

(1) Zie het Fransche verhaal; wordende zulks ook in de Hollandsche dagverhalen bevestigd.

Digitized by Google

Boschpoort, bewees nu maar al te zeer van hoe groot belang zij was; daar de aanvaller wel twintigmaal het doortrekken beproefde, maar, telkens in de onregelmatige diepten gerakende, kon hij niet voortbaden noch zwemmen, en werden er velen der zijnen in het water doodgeschoten. De bezetting verloor veel aan dooden en gekwetsten, wier getal echter in het Fransche relaas niet opgegeven wordt. De belegeraar zou op de *drie* attaques ongeveer 1000 man aan dooden en gewonden verloren hebben. Onder de gevangenen bevonden zich de kapitein Kuisten, nog 2 kapiteins, verscheidene luitenants en 1 vaandrig. Dit alles geschiedde onder het oog des Prinsen van Oranje en den raadpensionaris Fagel.

Den 14den October, tegen 11 uren, vroeg de aanvaller een' stilstand van wapenen, welke onder de gewone voorwaarden werd aangenomen; doch de Prins van Oranje ontwarende, dat het bij zijne troepen ijzing wekte, zoo vele hunner makkers, op het ijsselijkst gehavend, vooral die uit de voorgracht getrokken werden, andermaal te aanschouwen, deed, nadat de schorsing van wapenen slechts 3 à 4 uren geduurd had, zijne troepen inrukken en de wapenen hervatten.

In den nacht van 14 op 15 October werd eene biesbrug, onder bestuur van Corhoorn, door Willem van Erpt met 10 man van zijn volk, over de contrescarp-gracht gebragt; zijnde op eene andere plaats omtrent Z nog een dam gelegd, waardoor de belegeraars op de contrescarps-wallen konde komen; alwaar zij zich ingroeven.

Chamilly zag nu, dat het moeijelijk werd, om, na zulke aanhoudende gevechten en het daardoor veroorzaakte groote verlies aan manschappen, de retranchementen der beide hoofd-attaques langs de Maas even hardnekkig te blijven verdedigen, en beval, dien ten gevolge, de genoemde retranchementen slechts zwak te bezetten. Hij maakte de officieren en manschappen met de beweegredenen van dat bevel bekend, om geen verkeerden indruk op hen te maken.

In den nacht van den 15den op den 16den October deed men, des avonds ten 9 ure, uit het kwartier van den kolonel Golstein een aanval op de doorsnijdingen der boven-attaque, die dan ook na zwakken tegenstand door de Franschen verlaten werden. Eene niet van pas spelende mijn deed geringe uitwerking. Een Hollandsch kapitein werd door het springen half begraven gevonden, en zonder eenige wond in de stad gebragt. De luitenant Augier, welke het terrein voet voor voet verdedigde, werd gedood. Gedurende dienzelfden nacht werd ook een aanval gedaan uit het kwartier van den kolonel Hundebeek op de beneden-attaque, waar men almede de voorste afsnijdingen verliet. De Prins van Oranje, aan de overzijde der

Digitized by Google

voorgracht staande, moedigde de zijnen aan om deze voorgracht nogmaals over te trekken. Middelerwijl dit plaats had, deed SAINT-JUST uit de benedenattaque 50 ruiters, aangevoerd door MARCILLY, uit eene wapenplaats het glacis bestijgen en eene charge doen, terwijl uit eene wapenplaats naar de Boschpoort een detachement van 50 man infanterie gelijktijdig den vijand tegenging, welke, na *drie* herhaalde aanvallen, den belegeraar, even als te voren, tot wijken bragten, velen, die niet in den schok bleven, in het water dringende. De Prins VAN ORANJE, die steeds de zijnen aanmoedigde en ze nogmaals over de voorgracht deed trekken, liet nu, terzelfde plaats waar men overtrok, Friesche ruiters dwars over het glacis stellen, waarop MARCILLY voor de *vierde* maal de charge ondernam, doch ditmaal, door gezegd beletsel in den schok gebroken wordende, werden al zijne ruiters op 14 na gedood of gewond. De luitenants DE LA MARZELLE en DUPRAT telde men onder de dooden; maar de belegeraar had in deze drie achtereenvolgende charges, naar eigene opgaven, 500 man buiten gevecht gekregen CHAMILLY, van de boven-attaque aankomende, verbood dat men het glacis dezerzijds langer zou betwisten, waarop de aanvaller zich dan ook bij Z begon in te graven. Na voor elke attaque slechts 90 man in den bedekten weg gelaten te hebben, vestigde CHAMILLY zijn kwartier en tafel in het kroonwerk van den benedenaanval, om er steeds in het midden van zijne officieren en manschappen te zijn, die meer en meer naar een einde verlangden, wijl zij sedert de aankomst van den Prins VAN ORANJE onafgebroken in het gevecht waren.

De chirurgijn-majoor der bezetting, kwam den gouverneur verwittigen, dat hij nog slechts zeer weinige medicamenten had. CHAMILLY verbood hem daarvan iets aan de bezetting, zelfs niet aan zijne aide-chirurgijns mede te deelen, en gelastte hem, om, wanneer er geen meer voorhanden waren, zelf eenige compositiën, die het aanzien van geneesmiddelen hadden en de zieken niet konden schaden, te vervaardigen. Men rekende dat in dezen oogenblik nog 1200 à 1300 man in staat waren om zich te verdedigen.

Den 16^{den} October deed CHAMILLY, tegen den avond, op het glacis voor de beide attaques, op 50 à 60 paseen van de palissaden, verscheidene zakken buskruid leggen, in elk waren drie granaten, met een straal buskruid tot aan de palissaden gaande. Men vuurde niet meer uit den bedekten weg, vreezende ze te ontsteken, maar maakte daarentegen een hevig vuur van den kapitalen wal en uit de hoornwerken. De officieren en onderofficieren in den bedekten weg, werden belast om zelve de lonten in de handen te nemen en het kruid niet te ontsteken, dan wanneer de aanvaller reeds digt bij de eerste rij palissaden zoude genaderd zijn.

Digitized by Google

De Prins van Oranje deed op de beide attaques eene menigte fascinen aanvoeren, en trachtte de zijnen op de contres-carp der beneden-attaque tusschen 11 en 12 ure te logeren. Men zag hem met eene naar roekeloosheid gelijkende bedaardheid, gedurig op de uiterste posten, geen gevaren noch ongemakken ontziende. Ziende dat het overdragen der rijsbossen niet spoedig genoeg ging, droeg hij er zelf eenige om het voorbeeld te geven. De belegeraar tot aan de eerste rij palissaden verschenen zijnde, werden verscheidene zakken buskruid zóó juist van pas ontstoken, dat de aanvallers geheel in wanorde kwamen, velen gewond en van anderen de kleederen in brand geraakten. Daar men nu gelijktijdig uit den bedekten weg en de hoornwerken een levendig vuur begon te maken, wierpen de aanvallers zich in de voorgracht, waarin velen den dood vonden. Chamilly deed in dezen oogenblik eenige versterking uit de hoornwerken in den bedekten weg deboucheren, om hen gedurende deze wanorde nog meer met geweervuur van nabij te bestoken. De Prins van Oranje, zelf in de parallel langs de voorgracht staande, spoorde de zijnen dermate aan, dat zij andermaal op het glacis doordrongen en zich tusschen de 1e en 2e rij palissaden wierpen. De meeste dezer aanvallers werden echter daar ter plaatse afgemaakt, waardoor het logeren andermaal mislukte. Tot vier malen toe beproefden de aanvallers zich aldaar te logeren, doch werden telkens, door de uitvallen, welke Chamilly gelijktijdig regts en links uit de attaques deed bewerkstelligen, teruggeslagen. De achtergelaten belegerings-gereedschappen en materialen werden telkens zeer zorgvuldig in de vesting gebragt, die aldaar voor het herstellen der werken zeer te pas kwamen. Chamilly betaalde ze aan zijne soldaten, om hen tot dezen arbeid aan te moedigen. De soldaten kregen alzoo 2 pistolen voor elke 100 fascinen die zij binnen bragten.

De aanvallers deden nogmaals pogingen om zich in de afsnijdingen langs den rivierboord te logeren; doch werden ook hierin door een welgerigt schrootvuur, door eenige fougassen, maar nog meer door den gepiketteerden en door andere middelen, voor doorgravingen ongeschikten bodem (bij T en V), verhinderd hunne oogmerken te bereiken.

Hoezeer de Prins van Oranje zijne verwachtingen in dezen nacht, door den waakzamen moed der bezetting, teleurgesteld vond, bleef hij nogtans in zijne voornemens op eene voorbeeldelooze wijze volharden. Den 17den October liet hij de aanvallen op den bedekten weg, voor de beneden-attaque, tegen 7 ure des morgens, hervatten. De eerste dezer aanvallen werd met zoo veel hevigheid uitgevoerd, dat de belegerden overhoop geworpen werden en wijken moesten, en vele dooden achterlieten, waaronder de kapiteins

Digitized by Google

Morinval en Gontier. Een gedeelte van het Normandijsch regiment hield vasten voet bij de 2e travers (*op het plan aangewezen*).

De aanvallers logeerden zich op de revers van den veroverden linker saillant, en hadden van dáár gezigt op de gemeenschapsbrug tusschen het hoornwerk en den bedekten weg. Het regiment van Normandije hield dien weg nog altijd bezet. De gouverneur zag echter de noodzakelijkheid in om de aanvallers van daar te verdrijven. Tot dat einde liet hij de meeste kanonniers van den hoofdwal in de groote halve maan F vereenigen, om de negen 24ponders op de regter face te bedienen, en de genoemde logementen der aanvallers te beschieten. Het overschot van het regiment van Bourgogne, 't welk zich in eene wapenplaats tegenover het bastion E bevond, kreeg last om zich tot een aanval gereed te houden. Een hevig en welgerigt kanonvuur uit F havende in korten tijd de logementen der aanvallers deerlijk. Chamilly zwaaide echter aan de moedige houding der belegeraars den hoogsten lof toe, zeggende, dat zij ook ditmaal met de zeldzaamste onverschrokkenheid bleven volharden. Daartoe behoorde des te meer onverschrokkenheid, daar zij bijna niets dan de medegevoerde materialen tot dekking hadden, en niet alleen van het kanonvuur hadden te lijden, maar ook het hevige musketvuur der bezetting uit den bedekten weg, op niet meer dan 30 passen, hadden door te staan. Elk musketschot, dat deze laatste deden, was doorgaans raak, en de grootste orde en regelmatigheid had bij dit vuren van achter de palissaden plaats.

Nadat het kanon eenigen tijd gewerkt had, deed het gezegde bataillon van Bourgogne een' uitval op de saillant. Met een' hoed op een piek gestoken, werd daartoe het sein gegeven om het kanonvuur te doen zwijgen, en niet, zooals vroeger geschied was, op de bezettelingen zelve te doen vuren. Na een kort doch bloedig gevecht, werden de belegeraars ook van daar teruggedreven tot in het logement, 't welk zij voor de gemeenschapsbrug Z gemaakt hadden. Eerst tegen 11 ure hield het gevecht op. De Franschen telden zestig dooden, waaronder twee officieren. Eenige uitgewisselden verzekerden dat de aanvallers in dit gevecht meer dan 900 man dooden en gekwetsten verloren hadden. De regimenten van Klooster en Lutzouw hadden voornamelijk veel geleden. Laatstgenoemde was zelf daarbij gebleven, wordende de kolonel Lindaw dezer dagen insgelijks in de loopgraven doodgeschoten. De belegerden hadden gedurende 4½ uur 8000 handgranaten verbruikt, waarmede zij onophoudelijk de plaatsen bewierpen waar de aanvallers zich trachtten te logeren.

Tegen de boven-attaque had de belegeraar alzoo weinig kunnen uitvoeren. Hij had evenwel eene loopgraaf bij de 3e afsnijding dwars door den dijk

Digitized by Google

tot aan de rivier gegraven. De Betou had echter zijne maatregelen zoodanig genomen, en werd door de bataillons van Vendôme, Dampierre en Languedoc zoo goed ondersteund, dat de belegeraar dit terrein niet dan met veel verlies, voet voor voet, had moeten veroveren.

Den 17den October werd Petit voor de vierde maal naar Mazeijk uitgezonden, om aan het Fransche hof een verslag van den inwendigen toestand der vesting te doen toekomen.

In den nacht van den 17den op den 18den October trachtte de belegeraar nogmaals de voorgracht bij de Boschpoort over te trekken, maar werd ook nu, ten gevolge der reeds vermelde voorzorg, afgeslagen.

De bedekte weg vóór elke attaque werd van dien oogenblik af, ten gevolge der steeds verminderende strijdkrachten, slechts door een kapitein met 60 man bewaakt. Deze hadden bevel in de hoornwerken terug te trekken, zoodra zij met overmagt werden aangevallen.

Soldaten en officieren waren door deze gedurige gevechten, door gemis aan rust en door het slechte voedsel, zóó afgemat, dat Chamilly al zijn invloed moest doen gelden, om den moed onder hen eenigzins opgewekt te houden. Gedurig was hij met hen, en deelde van zijne tafel de beste spijzen aan de naastbij hem zijnde troepen uit. In alle zaken koos hij de zachtste zijde. Dit bleek ook weder in het navolgende voorval:

Een jong officier, een dubbel talrijker vijand op hem ziende naderen, week eenige schreden achterwaarts, en werd daarvoor door de officieren, welke dit gezien hadden, van lafhartigheid bij den gouverneur aangeklaagd.

Chamilly antwoordde onmiddellijk, dat zij zich hadden te schamen, om zoo iets van een' hunner kameraden te veronderstellen, en dat zij veeleer dien officier, voor de deswege reeds aangedane beleediging, verschooning moesten vragen, aangezien hij (gouverneur) hem geboden had, om bij een gelijk sterken of overmagtigen aanval zijn' weinig beduidenden post te verlaten. Des nachts liet Chamilly dien jeugdigen officier tot zich komen, verklaarde hem, op deze wijze, zijne eer, ja zijn leven gered te hebben, en dat hij dit dus voortaan door een mannelijker gedrag had te vergoeden. Deze officier viel aan de voeten des edelen bevelhebbers, en niemand was er die zich naderhand met meer roem dan hij bedekte; bij elk gevecht werd hij door de anderen bewonderd, die hem gedurig, met smart over hunne ongegronde meening, verschooning vroegen en zijne vriendschap hoogschatten.

De belegeraar kreeg den 18den October op den boord der voorgracht bij de boven-attaque 2 batterijen, te zamen 15 stukken voerende, gereed, waarmede het hoornwerk en de stad hevig beschoten werden.

Digitized by Google

De belegerden werden meer en meer door gebrek aan voedsel gekweld; in de stad was de nood niet minder gestegen. Men verkocht, in het midden dezer maand, een hoen voor 2 ducatons, een pot Franschen wijn voor 1 ducaton, een pond boter voor 8 schellingen en 1 ei voor 8 stuivers.

De belegeraar was dermate van zijne aanvallen op den bedekten weg afgeschrikt, dat hij zich den 18den October alleen bepaalde, om met de sappe uit het logement bij Z voort te gaan. Chamilly deed regt daar tegenover met eenige rameaux, uit den bedekten weg gaande, eenige fougassen aanbrengen en liet de bezetting des bedekten wegs op dit punt versterken. De belegeraar naderde dezen dag de palissaden tot op 8 toisen. Eene nieuwe batterij van 12 stukken, aan de overzijde der Maas opgeworpen, opende haar vuur op het halve bastion C, waardoor alleen de teruggetrokken flank haar vuur kon blijven volhouden. Eene andere batterij van 9 stukken vernielde grootelijks het hoornwerk ter linker zijde, gemerkt V. De verdedigers hadden het ondermijnd en met eene 2e rij palissaden voorzien. De belegeraar, uit zijn logement bij T voortgaande, trachtte de mijnen te ontdekken, waarvoor hij zóó bevreesd scheen, dat hij slechts voet voor voet, al tastende, voortging.

De attaque bij de Boschpoort het minst bij de bezetting gevreesd wordende, liet Chamilly dit gedeelte door de meest zwakke soldaten, door ligtgewonden of reeds herstelden bezetten, ten einde voor de beide hoofdattaques zijne beste troepen te besparen. Al wat in de stad nog slechts eenigzins de wapenen kon voeren, werd bij deze attaque gebruikt; zelfs de kinderen van militairen en gepreste burgers, waarvan vele geen 12 jaren bereikt hadden, hielpen dit gedeelte verdedigen en werden 2 kleine 2ponder stukken door hen op de courtine F—G bediend; een hunner zwaar gewond wordende, bragten de anderen hem stadwaarts en keerden onmiddellijk, als oude soldaten, naar hunnen post terug. Denzelfden dag werd de kapitein de la Motte gewond.

Den 20sten October hield de belegerde alleen de eerste wapenplaats bij L bezet. Des morgens ten 5 ure werd zij door den belegeraar veroverd, die er zich door middel van medegebragte aardzakken, schanskorven en fascinen in vastzette, trekkende een crochet naar de regter zijde. Dertig grenadiers, door Saint-Just zelven aangevoerd, hernamen ze na een hevig gevecht; doch ook weldra werd zij nogmaals door den aanvaller veroverd. Een soldaat uit het regiment van Normandije, de enge en nabijzijnde plaats ziende, waar de aanvallers zich bedekt ingroeven en trachtten uit te breiden, bood zich aan eene groote bom, die hij op zijn hoofd kwam aandragen, er in te gaan werpen. Saint-Just stond het hem toe, en zoodra was niet

Digitized by Google

de buis ontstoken, of hij liep uit al zijne magt regt naar het logement en wierp er de bom in; de aanvaller wachtte de uitwerking niet af, maar week naar de tweede wapenplaats, waarop SAINT-JUST ze voor de tweede maal hernam. Hierdoor kon de verdediger de 2 stukken, welke op het glacis stonden, achter deze wapenplaats terugtrekken. Deze beide stukken hadden, daaromtrent, gedurende het geheele beleg, met kardoezen zoo voordeelig op den belegeraar gewerkt, dat hij-zelf getuigde er wel 200 man door buiten gevecht te hebben gekregen.

Dien dag kwamen 6 ondernemende mannen van de zijde des belegeraars, zich aan de beneden-attaque eensklaps tusschen de 2 rijen palissaden des bedekten wegs werpen, die er ook alle sneuvelden. De gouverneur had eens vooral bevel gegeven, dat men geen kwartier moest geven aan degenen die tot daartoe doordrongen.

Naderhand vernam men, dat het alle officieren waren, die zich vrijwillig bij den Prins VAN ORANJE waren komen aanbieden om den bedekten weg te verkennen, aangezien men in het Statenleger nog niet regt wist, wat eigenlijk deze dubbele rij palissaden beteekende. Te vergeefs zoekt men in de Nederlandsche geschiedenis, of in de reeds genoemde dagverhalen, naar eenige vermelding der moedige, doch vruchtelooze zelfopoffering dezer braven; alleen het Fransche geschiedverhaal maakt gewag van de onverschrokkenheid, waarmede zij zich buiten de ingraving der belegeraars begaven.

Onder de beide facen der wapenplaats bij de boven-attaque waren nog 2 mijnen; zijnde de put of monding der gangen bij R, waarvan de belegeraar na veel arbeids, den 21sten October, er een ontdekte en er den brand in stak. De soldaten scholden en bespotten ook nog elkander; die der bezetting riepen, dat er behalve deze mijn nog genoeg aanwezig waren, om hen tot den winter tegen te houden. Dezerzijds had de belegeraar zijne logementen tot op eene pieks lengte van de kruin des bedekten wegs gevorderd, gelijk mede aan de beneden-attaque, waar hij dag en nacht zich er als bij uitsluiting op toelegde om de mijnen te eventeren. De aanval op den bedekten weg werd er slechts schoorvoetend ondernomen, zoodat de kapitein LE BOUX, welke hier de wapenplaats, tijdens een aanval, met 80 man bezette, niet eens gedwongen kon worden, om een duim gronds af te staan.

Wederzijds werden aan de beide hoofd-attaques eene menigte handgranaten geworpen. Die des belegeraars bersten meest alle tusschen de 2e rij palissaden en de borstweer. Om het verwonden der troepen, achter deze 2e rij staande, te beletten, en tevens om voor trappen (*gradins*) eens tweeden bankets te dienen, had CHAMILLY fascinen en aardzakken tegen

Digitized by Google

den voet der 2e rij doen aanbrengen; waar achter de manschappen zich plat op den grond wierpen, wanneer eene granaat digt bij hen neêrviel.

Den 22sten October was het geschutvuur wederzijds allerhevigst. Overigens gebeurde er niets in den nacht, zóózeer schenen de aanvallers door de bloedige verliezen terneêrgeslagen. Ook de schrik voor de mijnen en allerlei nieuwigheden, dagelijks door Chamilly uitgedacht, droegen hiertoe niet weinig bij. Het scheen alsof de belegeraar geen mogelijkheid meer zag, om in of over den bodem voorwaarts te dringen. Het verlies aan officieren in het belegeringskorps was aanzienlijk; reeds waren er, sedert de aankomst des Prinsen van Oranje in het leger, 11 ingenieurs gedood, zoodat er slechts 1 of 2 overbleven, die zelfs nog gewond waren (1). Uit de Hollandsche berigten blijkt, dat de Prins zich ook bediende van den Franschen ingenieur die uit de vesting was overgeloopen.

Den 22sten October was de belegeraar aan de Brugpoort tot aan den dam, die het water in de gracht hield, genaderd.

Den 23sten October was het logement bij het uiteinde des beers aan de bovenattaque aanmerkelijk verwijd. De kolonel Golstein deed het Brandenburgsche regiment van Spaen te dezer plaatse, den geheelen nacht, eene groote menigte fascinen aanbrengen, met oogmerk om de gracht voor het halve bastion V, ter linker zijde van het hoornwerk, te dempen. De facen waren reeds geheel door het kanon in bressen gelegd. Na de demping der gracht zouden zij den storm wagen. Chamilly kwam op de plaats, en bespeurende dat deze groote massa fascinen, langs den boord der voorgracht, slechts door een klein logement was gedekt en dat de toeschietende hulp ontbloot zou moeten naderen, deed 10 man met een' sergeant door de branche des bedekten wegs, welken de belegerde reeds verlaten had, ter linker zijde uitrukken. Middelerwijl schoof een onverschrokken soldaat van Dampierre eene kruidworst onder de fascinen, welke hij aanstak alvorens zich te verwijderen. Terwijl de sergeant met zijne 10 man den belegeraar in een oogenblik tijds uit het logement dreef, maakte men een levendig vuur uit het halve bastion ter linker zijde van het hoornwerk, om den belegeraar te beletten het reeds gevatte vuur te blusschen. Dit gelukte zóó wel, dat het grootste gedeelte der fascinen verbrandde. De Betou had reeds den vorigen dag eene menigte fascinen naar binnen doen brengen, waarmede de embrasuren verbeterd werden.

---

(1) »*Il nous paraît*," — zegt het Fransche relaas, — »*que ces gens étoient fort ignorans pour se loger; mais on ne peut pas leur reprocher d'avoir jamais manqué de valeur, en ayant toujours témoigné beaucoup quand ils étaient obligés de faire ferme pour soutenir quelque chose, se mettre à découvert et ne ménageant rien: ce qui leur a causé de très-grandes pertes.*"

Digitized by Google

De bezetting had nu meer dan 500 paarden gegeten; in de laatste dagen was men zelfs verpligt geweest meer vleesch dan vroeger uit te deelen, zoowel tot onderhouding der ligchaamskrachten, als om moedeloosheid onder de bezetting te weren. De belegeraar scheen zeer rustig, deed slechts alle werken versterken en vooral vlijtig de mijnen opsporen, waarvan er nog slechts één aan elke attaque meer aanwezig was. De bedekte weg bleef onaangeroerd De belegeringsartillerie werd thans beter dan ooit bediend, zoo dat het wel te zien was, dat zij in die oogenblikken onder de opperste leiding van een voornaam officier van dat wapen stond. Met de artillerie van de belegerden was dit minder het geval, daar deze hunne beste kanonniers en handlangers verloren hadden. De stukken op de hoofdattaques gerigt, werden echter tot op het laatste oogenblik goed bediend. Men vuurde echter thans zoo hevig niet meer, dewijl de groote voorraad van bruikbaar buskruid tot op 80,000 pond geslonken was. Aan musketten kwam ook gebrek, daar er, ten gevolge van het aanhoudend vuren, eene menigte gesprongen waren.

Den 24sten October kwamen de graaf van Walder, de Rijngraaf en de Prins van Lotharingen in het leger. Des avonds ongeveer ten 9 ure kwam Petit van Mazeijk binnen de vesting terug, hebbende, uit de rivier stappende, behalve eenige brieven van het Fransche hof, twaalf houtsnippen voor den gouverneur om den hals hangen. De brief van Lodewijk XIV, gedagteekend uit Versailles den 12den October 1674, hield het bevel, om, onder billijke en daarin vervatte voorwaarden, met den Prins van Oranje, indien deze zelf in het leger was, te kapituleren.

Chamilly was zeer verwonderd over de spoedige terugkomst van Petit, aan wien goede belofte in het Fransche hoofdkwartier schenen gedaan te zijn, wanneer hij spoedig Grave konde bereiken. Na den brief ontcijferd te hebben, ging hij in persoon naar de beide attaques, liet den bedekten weg uit de hoornwerken goed voorzien, reed den ganschen nacht bij de zijnen heen en weder en moedigde hen aan, dat zij vooral dezen nacht zich zeer ferm moesten houden; dat hij voor niets in de wereld wilde zien, dat de belegeraar dezen nacht den bedekten weg veroverde. Hij sprak met niemand dan met den intendant over de ontvangen bevelen. Overal waar hij voor de bezetting verscheen, zag men hem als geheel in gedachten verzonken. De genomen voorzorg was echter noodeloos, wijl de belegeraar dezen nacht niet de geringste pogingen tot verovering des bedekten wegs aanwendde. Bij het aanbreken van den dag herlas hij de ontvangen bevelen, en, den brief nogmaals naauwkeurig beziende, geraakte hij in twijfel of Petit welligt niet door den belegeraar omgekocht was. Dit bragt hem op

Digitized by Google

het denkbeeld, dat de brieven konden nagemaakt zijn. De intendant Des Madrys trok echter de echtheid der brieven geenszins in twijfel, daar 't cijfer, de hand en de stijl volkomen met de vroeger ontvangene brieven overeenkwamen. Daarop deelde Chamilly deze slechte tijding, — zoo als hij ze noemde, — aan den luitenant des Konings, de Betou, mede.

Den 25sten October ontdekten de belegeraars eene mijn aan de bovenattaque, en lieten die springen. Eenige granaten, die bij de Brugpoort gereed lagen, geraakten daardoor in brand en sprongen, waarbij 20 Fransche soldaten het leven verloren.

Niettegenstaande dit alles en den benarden toestand der belegerden, kon Chamilly het niet van zich verkrijgen, om de chamade te doen slaan. Met zich-zelven nog altijd oneens zijnde, op welke wijze hij gevolg zou geven aan de ontvangen bevelen, deed eene toevallige gebeurtenis hem tot een besluit komen. Ten negen uren des morgens verscheen er namelijk onverwacht een tamboer der belegeraars voor de vesting, met het voorstel eener wapenschorsing, om de 6 lijken der op den 20sten tusschen de palissaden gesneuvelde officiers (een dezer officieren scheen een bloedverwant te zijn van den Prins van Brandenburg) terug te halen. Dit was voor Chamilly eene heerlijke gelegenheid, om, zonder nog van de ontvangen bevelen te gewagen, eene poging te doen tot het verlengen dezer wapenschorsing en tot het aanknoopen van onderhandelingen. Zeer bereidwillig stond hij het verzoek der belegeraars toe, en kwam zelf op het vernielde bastion, met voornemen, om met de officieren van het Statenleger in een mondgesprek te komen. Golstein vertoonde zich daarop aan het hoofd zijner attaque, en na elkander beleefdelijk gegroet te hebben, vroeg Chamilly (quasi), of het waar was, dat de Prins van Oranje zich bij het leger voor Grave bevond, zooals hij meende gehoord te hebben. De kolonel Golstein deze tijding bevestigende, verzocht Chamilly de wapenschorsing te verlengen, ten einde in de gelegenheid te zijn, door een' zijner officieren, Zijne Doorluchtige Hoogheid, voor wien hij eenen onbegrensden eerbied gevoelde, te doen begroeten. Hij vermeende, dat Z. D. H., bij wien hij vroeger te 's Hage was toegelaten, hem voorzeker deze eer niet zoude weigeren. Het voorstel van Chamilly aangenomen zijnde, zond deze den kapitein de la Motte naar Z. D. H., om Hoogstdenzelve met zijne aankomst in het leger te complimenteren. De la Motte werd tevens in kennis gebragt met de laatst ontvangen brieven van het Fransche hof, doch kreeg last om geenszins daarvan te gewagen, maar sprekenderwijze iets van onderhandelingen te reppen. De la Motte werd door den Prins van Oranje allerminzaamst ontvangen, waarop de eerstgemelde zich liet ontvallen, dat, indien de Prins zich ge-

Digitized by Google

neigd gevoelde, eervolle voorwaarden voor de overgave der vesting toe te staan, hij er gaarne den gouverneur over zoude onderhouden; verder voorgevende, dat de gouverneur onwetende was geweest, dat de Prins zich voor Grave bevond, en dat welligt de onbegrensde hoogachting die hij voor Z. D. H. gevoelde, aanleiding zoude geven om zich inschikkelijker te toonen. De wapenstilstand werd daarop verlengd en door de uitwisseling van gijzelaars gewaarborgd.

Chamilly hield zich nu overtuigd dat hij eene billijke en eervolle kapitulatie konde bedingen, te meer, daar het rijzen der Maas, hetwelk gewoonlijk in dit jaargetijde plaats had, de loopgraven voor de vesting weldra zoude onder water zetten. Dit alles gaf dan ook aanleiding, om de eens begonnen onderhandelingen spoedig te doen afloopen, en aan de brave bezetting een veel voordeeliger verdrag van overgave te bezorgen, dan dat hetwelk Lodewijk XIV aan Chamilly had voorgeschreven.

Den 27sten October werd dan ook het navolgend verdrag door de beide partijen onderteekend.

Capitulation proposé à son Altesse Sérénissime Monseigneur le Prince d'Orange, *par M. le Marquis* de Chamilly, *Gouverneur de Grave.*

I.

Que la garnison sortira, tant cavalerie qu'infanterie, avec armes, chevaux et bagages, tambours battans, enseignes déployées, balle en bouche, et mêches allumées par les deux bouts.

Son Altesse accorde cet article.

II.

Que l'on prendra vingt-quatre pièces de canon aux armes de France, au choix du marquis de Chamilly, pour le calibre qui sont dans la place; que les bateaux nécessaires pour les porter à Charleroi, avec les Commissaires qui se trouveront à leur conduite, seront fournis.

Son Altesse accorde vingt-quatre pièces de canon aux armes de France au choix de M. le marquis de Chamilly, pour le calibre, laquelle quantité sera rendue à Charleroi par bâteaux, entre les mains de celui qui y commandera, à la fin du mois de Novembre de cette presente année; comme aussi les commissaires qui se trouveront avec ladite artillerie.

III.

Qu'il sera donné à la garnison de Grave escorte suffisante de troupes Hollandaises, pour être conduite en toute sûreté à Charleroi par le plus court et droit chemin. M. le Prince d'Orange se chargera d'obtenir pour cela les passeports nécessaires des généraux de l'armée Impériale, d'Espagne et de ses Alliés, et pour les jours de marche par terre, tant des troupes que du canon et équipages, seront remis à

Accordé; et on donnera toutes les sûretés nécessaires tant de la part des Impériaux que des Espagnols.

Digitized by Google

l'option de M. le marquis DE CHAMILLY, qui les règlera ainsi qu'il jugera à propos.

IV.

Qu'on donnera les charrettes et chariots nécessaires pour le transport du bagage, les malades et blessés, et qu'on donnera des bâteaux pour les blessés ou malades qui ne pourront être transportés par terre, et qu'ils seront rendus en même tems que le canon à Charleroi. — Accordé.

V.

Que les malades et blessés, tant officiers que soldats, qui ne pourront être transportés ni par terre, ni par eau, pourront demeurer dans la ville, où ils seront traités et médicamentés jusqu'à leur entière guérison aux dépens des Etats-Généraux, après laquelle il leur sera donné des passeports pour se retirer où bon leur semblera, ou bien qu'il leur sera fourni des bâteaux pour être conduit à Charleroi; pour le passage et sûreté desquels on donnera des passeports des généraux de l'Empereur et d'Espagne: tout ceci à l'option de M. le marquis DE CHAMILLY. — Les malades et blessés qui ne peuvent être transportés présentement, peuvent rester dans la ville et y seront défrayés.

VI.

Que les soldats et cavaliers qui pourront avoir pris parti, ou s'être rendus d'un côté et d'autre, de quelque nation qu'ils soient, demeureront sans qu'on les puisse répéter. — Accordé.

VII.

Que tous les Bourgeois et habitans Français ou autres qui voudront se retirer, de quelque qualité et condition qu'ils soient, le pourront faire sans aucun empêchement, et pour cet effet deux mois leur seront accordés, pour pouvoir pendant le dit tems vendre, porter ou aliéner tous et chacun leurs biens, meubles et immeubles, et en user autrement, comme ils le jugeront à propos. — Cet article ne pouvant toucher M. le marquis DE CHAMILLY, que pour les Bourgeois Français qui sont venus résider à Grave depuis qu'elle a été à la France, on accorde à ceux-là deux mois pour se retirer avec leurs effets.

VIII.

Que les chevaux et autres choses qui auront été pris en guerre avant ou pendant le siége, ne pourront être repris sous quelque prétexte que ce puisse être. — Accordé.

IX.

Le marquis DE CHAMILLY fera faire un ban, par lequel il ordonnera tant aux officiers

Digitized by Google

qu'aux soldats, de payer en vingt-quatre heures ce qu'ils pourront devoir aux Bourgeois, pendant lequel tems lesdits Bourgeois pourront se venir plaindre à lui, en cas que les dits officiers ou soldats fissent difficulté de les satisfaire : mais après quoi on ne pourra plus arrêter aucun officier ni soldat de la garnison pour dette, ni autrement.

Accordé.

X.

Que tous les prisonniers de guerre généralement de part et d'autre, de quelque nation et condition qu'ils soient, faits depuis ou avant le siége, seront rendus respectivement de part et d'autre sans aucune rançon.

Accordé.

XI.

Qu'on fournira des vivres et du pain à l'infanterie et cavalerie de la garnison de Grave, pendant la route jusqu'à Charleroi, aux dépens des Etats-Généraux, et que M. le Prince d'Orange donnera de ses munitionnaires qui iront devant avec passeports de M. de Chamilly pour faire du pain sur la route.

Accordé.

XII.

Le marquis de Chamilly demande généralement tous les pontons d'airain qui seront remontés en même temps que l'artillerie à Charleroi.

Accordé.

XIII.

Que si avant la sortie des troupes du Roi de la place, les ôtages de la province de Gueldre qui y sont détenus, ne satisfont pas au traité qu'ils ont conclu avec M. Robert, ils seront conduits à Charleroi ; ayant consenti volontairement de rester en ôtage jusqu'au parfait payement des sommes portées par leur dit traité.

Son Altesse ne peut consentir que l'on emmène les ôtages ; et quant à ce traité avec le pays de Gueldre, son Altesse ne s'en mêle point.

XIV.

Que les deux commis des vivres, qui sont arrêtés à Nimègue ou ailleurs, seront mis en liberté, et qu'on leur donnera escorte pour venir joindre en toute sûreté la garnison de Grave avant qu'elle sorte, avec l'argent qu'ils doivent avoir entre les mains, provenant de la vente des blés du Roi, qui étaient restés à Nimègue et Arnhem, quand les troupes de sa Majesté abandonnèrent ces deux places.

Les deux commis sont en liberté, et au cas qu'ils ne le soient pas, on les y fera mettre ; pour ce qui regarde l'argent, c'est une affaire qui ne regarde pas son Altesse.

Digitized by Google

XV.	
Qu'on donnera amnistie générale à tous les habitans de la ville de Grave, de quelque condition qu'ils puissent être, qui pourront avoir été soupçonnés d'avoir parlé, ou écrit contre la religion ou l'etat, pendant que la place a été sous l'obéissance du Roi.	Accordé.
XVI.	
Que le capitaine du pont avec ses bateliers suivra les troupes du Roi, ou se retirera où bon lui semblera.	Accordé.
XVII.	
M. le Prince d'Orange ordonnera le jour du depart de la garnison.	La garnison sortira le 28 du courant de grand matin.
XVIII.	
Cette capitulation signée, M. le Prince d'Orange pourra faire occuper telle des portes de la ville qu'il voudra.	Son altesse enverra occuper la porte des Fours.

Fait au quartier de son Altesse devant la ville de Grave, le 27 d'Octobre 1674, *à dix heures du matin.*

(*signé*) G. Prince d'Orange.

Chamilly.

Niet dan na veel heen- en wedergaans kwam deze kapitulatie tot stand, want de Prins van Oranje wilde aanvankelijk niet toestaan, dat een zoo groot aantal vuurmonden werden afgestaan, en zond de la Motte met minder voordeelige voorwaarden terug. Daarop deed Chamilly de bezetting verzamelen en herinnerde haar, dat in zijn voorstel niets onbillijks was, wanneer men hare voorbeeldelooze dapperheid en volharding in aanmerking wilde nemen, en dat hij, bijaldien de Prins van Oranje dit artikel niet glad wilde toestaan, van voornemen was geen kapitulatie aan te nemen, maar liever het uiterste af te wachten. De geheele bezetting, de onbeperkste achting en genegenheid voor haren edelen en dapperen bevelhebber gevoelende en zich daarop verstoutende, gaf als uit eenen mond te kennen, liever geheel te vergaan, dan niet op de meest roemrijkste wijze in Frankrijk terug te keeren. Chamilly zond dus den 26sten October des avonds den kapitein de la Motte terug met het antwoord, dat eene weigering de onderhandelingen geheel afbrak, en had intusschen

Digitized by Google

alle posten op het zorgvuldigst en met fiere houding doen bezetten. Zijne onwrikbaarheid had ten gevolge, dat de legermeester de SAINT-LOUIS den 27sten October, in den voormiddag, met de wederzijds onderteekende kapitulatie terugkwam. Het was ook tijd geworden, zegt het Hollandsche dagverhaal, daar de belegerden, billijkerwijze, geen storm meer konden doorstaan.

Er bleef eene aanzienlijke som gelds aan de stedelingen te betalen, voor allerlei leveranciën, verrigt werk en verdere benoodigdheden. De bezetting, steeds geregeld de soldij ontvangen en in de laatste helft veel geld te goed gemaakt hebbende, uithoofde er bijna niets meer voor geld te krijgen was, zoo boden alle officieren en manschappen den intendant DES MADRYS datgene aan wat zij konden missen, bedragende 50 à 60,000 franken, hetwelk CHAMILLY en gezegde intendant hun beloofden, in Frankrijk gekomen, dadelijk te zullen restitueren.

Eenige in de stad toegelaten soldaten der bezetting, welke nog altijd in de hoornwerken en in den bedekten weg gelegerd was, kwamen den gouverneur verzoeken, dat hij zich na de overgave niet van hen mogt afscheiden, waarop hij antwoordde: dat zij hem nog niet geheel kenden om dit te veronderstellen, maar dat zij zich konden verzekerd houden, dat hij steeds in hun midden bij zijne dappere mannen zoude zijn en zijn lot nimmer van het hunne scheiden.

In de vesting waren 28 stukken met de wapens van Frankrijk, maar slechts 24 daarvan werden door CHAMILLY bedongen; aangezien de 4 andere in onbruikbaren staat waren geschoten.

De Prins VAN ORANJE had dadelijk na het teekenen der kapitulatie, per post naar Brussel aan DE MONTEREY geschreven, om voor al wat voor een vrijen doormarsch, vervoer van gewonden, enz., noodzakelijk was, op het stiptste te zorgen.

De Prins VAN ORANJE wist dat CHAMILLY twee kleine metalen stukken, ieder van 4 pond, van de stad Zwolle ten geschenke had bekomen, tijdens hij aldaar gouverneur geweest was, en hoezeer CHAMILLY daarvan niets had doen blijken, deed de Prins VAN ORANJE hem weten, dat hij, behalve de 24 bedongen stukken, hem nog deze 2 aanbood, als een bewijs van zijne achting. CHAMILLY, zeer gevoelig daarover, beantwoordde deze minzame beleefdheid des Prinsen VAN ORANJE zooals het hem betaamde.

Het gedrag van weêrszijden geteekend zijnde, trokken denzelfden dag de regimenten van den Prins van Koerland, van de heeren DU TEL, VAN BOETSELAER VAN LEEUWEN, VAN WIJNBERGEN en van VAN DER DUIJN, heer van

Digitized by Google

's Gravemoer, in de stad, bezettende de Brugpoort en daaraan sluitende werken.

Den 28sten October maakte men allerlei toebereidselen tot den uittogt. Des morgens om 8 uren ving hij aan: Eerst reed een standaard ruiters, gevolgd van ongeveer 200 wagens, geladen met paardentuig, zieken, gekwetsten, koperen pontons, enz.; daarna de infanterie, hebbende aan het hoofd 4 metalen stukken van 16 pond, elk door 6 paarden getrokken (van de 20 stukken die per vaartuig moesten verzonden worden, waren er 14 van 16 pond en 6 van 24 pond); vervolgens het overige der ruiterij, en eindelijk kwam de gouverneur DE CHAMILLY, op een bruin paard gezeten, met den intendant DES MADRYS neven hem, mitsgaders eenige bevelhebbers en ridders. De Prins VAN ORANJE had zijn geheel leger in slagorde doen stellen. Ter plaatse gekomen, waar Zijne Hoogheid met den Grave VAN WALDEK, den Rijngraaf, RABENHAUPT en andere veldheeren stonden, vervoegde hij zich bij den Prins, aan wien hij de bij hem zijnde stafofficieren voorstelde, en zeide de bevelen van zijn Hof ontvangen te hebben, om de vesting aan Zijne Hoogheid over te geven, zich verheugende dit aan den Prins te doen, voor wien hij steeds den meesten eerbied en onbepaalde hoogachting gevoeld had; na eenigen tijd met Z. H. te hebben gesproken, nam hij met beleefde hoffelijkheid van dezen en den omringenden staf afscheid. De Prins omhelsde hem, wenschte hem en ook zijne dappere bezetting op het hartelijkst een minzaam vaarwel toe.

Ook met den Rijngraaf, welke een oud akademie-vriend van CHAMILLY was, sprekende, herhaalde deze, dat hij een bevel des Konings tot de overgave van Grave ontvangen had, en dat men zonder dit Grave welligt niet zoude genomen hebben. De Rijngraaf zeide aan CHAMILLY in het bijzonder, dat het Statenleger wel 15 à 16,000 man zoo aan dooden, gekwetsten, ligt verminkten en overloopers telde, en dat de troepen zoo ontmoedigd waren, dat men, om verder iets van belang tegen Grave te hebben kunnen ondernemen, nieuwe troepen had moeten ontbieden, zoo als ook het voornemen van Z. H. was geweest.

CHAMILLY deed de zijnen voor den Prins VAN ORANJE heen trekken, met de vaandels, musketten en spiesen groeten, ten bewijze van eerbied, hetwelk ook Z. H. de zijnen deed verrigten.

De uittrekkende bezetting bestond nog uit ongeveer 1500 man, waarvan eenigen in de armen en aan het hoofd gewond, evenwel mede uittrokken. De houding was fier en stout, niettegenstaande zij ontzaggelijk geleden hadden. Hun verlies bestond aan dooden: 28 kapiteins, 41 luitenants,

Digitized by Google

73 sergeanten en 1307 soldaten; ook waren 4 artillerie-officieren en 93 kanonniers gedood; aan geblesseerden: 46 kapiteins, 4 artillerie-officieren, 57 luitenants, 910 sergeanten en soldaten; te zamen 1548 dooden en 1017 geblesseerden.

Bij het uittrekken zag men iets der aandacht overwaardig: al wat nog van de ingezetenen in de stad gebleven was, gaf op het ondubbelzinnigst bewijzen van achting en vriendschap voor de uittrekkende bezetting, voornamelijk voor den gouverneur; en niettegenstaande dat alle woningen vernield waren en alles ten onderst boven lag, deed geen der burgers daarover eenig misnoegen of haat blijken, integendeel met de meest mogelijke belangstelling en menschlievendheid werd door hen voor de achtergeblevene zwaargewonden gezorgd. Bij dezen uittogt waren maar twee kapucijnen. De bezetting kon zich na het uittrekken niet genoeg beroemen over de minzame en in alles voorkomende handelwijze des Prinsen van Oranje.

Nimmer kon een gouverneur meer over eene brave bezetting tevreden zijn; gedurende zijn geheele leven was hij er ook fier op deze brave menschen te hebben mogen aanvoeren. Men vernam ook weldra, met welken lof hij van haar aan den Koning verslag deed. Behalve van de reeds vermelde officieren sprak hij ook van al de andere met geestdrift aan den Koning, waarbij ook aan den majoor de Landresse met nadruk herinnerd werd. Allen verwierven de loffelijkste melding; de meesten werden bevorderd, met geschenken begiftigd en met die eerbewijzen die toen nog eenen duurzamen indruk verwekten; het was voor ieder soldaat de schoonste aanbeveling, in het vervolg zijner loopbaan te kunnen zeggen: *Ik heb Grave mede verdedigd.* De Chamilly werd den 19den November 1674 door den Koning tot *maréchal de ses camps et armeés* verheven, en met het gouvernement van Audenaarden begiftigd. De toegenegenheid en achting, welke de bezetting voor haren dapperen aanvoerder gevoelde, deden zich te sterker gevoelen, toen deze den last ontving om aan het Hof te verschijnen en zich te Guise van hen moest afscheiden. Er is, onzes wetens, in de geschiedenis geen eervoller kapitulatie, dan die welke de heldhaftige tegenstand dezer bezetting aan de achting van haren vijand afdwong. Maar deze vijand wist ook op eene edelmoedige wijze de krijgsdeugd dezer dapperen te vereeren.

Men vond na de ontruiming het navolgende:

2 Metalen stukken van 48 pond, 1 van 40, 4 van 23, 1 van 30, 89 van 24, 1 van 20, 13 van 8, 39 van 6, 4 van 5½, 11 van 5, 5 van 4, 18 van 3, 13 van 2½, 20 van 2, 12 van 1½, 6 van 1 en 1 van ¾ pond,

Digitized by Google

te zamen 345. Behalve dit waren er 28 metalen stukken met het wapen van Frankrijk, waaruit er 24 bedongen waren. De kommiesen van den staat vonden in de magazijnen en elders den navolgenden krijgsvoorraad: 75,000 pond buskruid, 50,000 pond buskruid in het Bossche bolwerk, doch wat vochtig, 460,000 pond lood aan kogels, 320,000 pond lont, 1000 pond salpeter, 70 tonnen spijkers, 8 petarden, 40,000 gevulde granaten, 40 tonnen granaten om van de wallen te rollen, 40 gevulde bommen van 200 pond, 40 dito van 100 pond, 25 dito van 50 pond, 50 rollende bommen, 25 vuurflesschen, 150 vuurballen, 150 watervuurballen, 100 vuurkorven, 25,000 kransen, 60 vuurtonnen, 200 lange vuurkogels In het bolwerk Nevers, aan den Maaskant was een magazijn ingevallen, en werd daar gevonden: 200 rollende bommen, 10,000 ongevulde handgranaten. Nog waren in de stad gevonden 25 tonnen met bijlen en hakmessen, 20,000 stuks handgereedschap van alle soorten en nog eene groote menigte in het magazijn, verder 6000 kogels van 24 pond, 4000 van 12 pond, lepels, wissers en aanzetters, van elk 200 stuks, 400 goede en kwade pieken, 2000 meest beschadigde musketten, eenig touwwerk in het magazijn, 400 zakken haver, 4 voeder hooi, 8000 ongevulde aardzakken, 1000 paar slaaplakens, 150 hemden, 100 paar schoenen, 50 rokken, 15 groote en kleine ketels, 50 tinnen taljoren, eenige tinnen schotels, 70 zakken zout, 8000 malder koorn, 100 dekens, 700 paljassen, 8 matrassen, 60 peuluwen, eenig gemalen koorn, 2 mortieren, nog eenig ijzer geschut en veel wapentuig.

Zijne Hoogheid gaf aanstonds aan den heer Rabenhaupt last, om met de Friesche- en Groninger-regimenten weder naar hunne gewesten te trekken, ten einde van deze moeijelijke belegering, waarbij zij van het begin tot het einde toe tegenwoordig geweest waren en de grootste schade geleden hadden, uit te rusten. Toen de geheele bezetting den 28sten October des middags was uitgetrokken, ging Zijne Hoogheid ten 1 ure de predikatie tot dankzegging, door zijnen hofprediker D. de Roij uitgesproken, aanhooren, en zulks onder grooten toeloop van volk, hetwelk, bij gebrek van banken op meelzakken, die in de kerk lagen, ging zitten. Zijne Hoogheid zat in een fluweelen stoel. De tekst der heerlijke dankprediking was uit het 1e Boek Samuëls, Kap. 7 vers 12: *Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen.* Hunne Hoog Mogenden schreven op het eerste berigt van het overgaan der stad, een' dank- en bededag uit. De Prins van Oranje bleef 2 dagen binnen Grave, om de vereischte orders te stellen op eene plaats van zoo groot belang voor den staat. Hij liet de vervallen en weggeschoten werken her-

Digitized by Google

bouwen, de opgeworpen belegeringswerken slechten; de stad, zooveel mogelijk was, opruimen.

Tot bevelhebber in de plaats liet hij den heer WEEDE, die ook vóór de komst der Franschen in deze betrekking was geweest. De Prins trok zelf den 31sten October van daar naar het leger, vergezeld van den graaf VAN WALDEK. Het leger van Zijne Hoogheid lag omtrent Venlo, de Keizerschen in en omtrent Luikerland, de Spaanschen om Mechelen.

J. G. W. MERKES VAN GENDT.

Digitized by Google

Digitized by Google

VERHAAL

DER

KRIJGSVERRIGTINGEN IN HET LANDSCHAP *RAUW*, TER WESTKUST VAN *SUMATRA*, GEDURENDE HET JAAR 1833, EN VAN DE HELDHAFTIGE VERDEDIGING VAN HET FORT *AMERONGEN*.

Digitized by Google

Digitized by Google

VERHAAL

DER

KRIJGSGEBEURTENISSEN IN HET LANDSCHAP *RAUW*, TER WESTKUST VAN *SUMATRA*, GEDURENDE HET JAAR 1833, EN VAN DE HELDHAFTIGE VERDEDIGING VAN HET FORT *AMERONGEN*,

DOOR

H. M. LANGE,

Luit.-Kolonel der Infanterie bij het Ned. O. I. Leger,

Maar (Nederlanders, voelt uw adel!) 't was meer groot,
Toen Leydens burgerschaar ten prooi van hongersnood,
Besloot, niet om den dood voor 't Vaderland te lijden,
Maar voor dat Vaderland tot aan den dood te strijden.
Tot schimmen uitgeteerd, weêrstond elk op den wal,
Den honger, list, verraad, en Rome, en 't heelal!
En liever 't eigen vleesch ten gorgel ingedreven,
Dan zich der Spaanschen wraak ten wissen buit gegeven.

J. F. Helmers, *De Hollandsche Natie; tweede Zang.*

Van den oorlog welke door het Nederlandsch Indische leger op de westkust van Sumatra, gedurende bijna twintig jaren, met meer of mindere hardnekkigheid en met afwisselend geluk, doch met eene roemvolle en zegepralende uitkomst is gevoerd geworden, — van dien oorlog, welke zoovele schitterende krijgsbedrijven en wapenfeiten heeft opgeleverd, zijn aan het militair publiek nu en dan enkele gedeelten of bijzondere gebeurtenissen medegedeeld geworden, en de Redactie van den *Militaire-Spectator* heeft zich inzonderheid beijverd om de kennis daarvan te verbreiden. Van een groot gedeelte van dien oorlog is echter weinig of niets algemeen bekend geworden; onder anderen is dit het geval met de krijgsgebeurtenissen, welke gedurende het jaar 1833 in het landschap Rauw, ter genoemde kust hebben plaats gevonden, ofschoon die der vermelding in alle opzigten waardig zijn, zoowel wegens de roemvolle volharding van officieren en soldaten, en om de gevaren en ellende waaraan zij ten prooi geweest zijn, aan de vergetel-

Digitized by Google

heid te onttrekken, als om te kunnen dienen tot voorbeelden ter nastreving.

In het tijdelijk bezit gesteld zijnde van zeer belangrijke bescheiden en oorspronkelijke aanteekeningen betreffende deze gebeurtenissen, welke laatste voor een groot gedeelte te midden der bedrijven zijn op het papier gebragt, en reden hebbende om te gelooven, dat de bronnen waaruit zoude geput moeten worden, om een verhaal dezer gebeurtenissen te kunnen zamenstellen, zeer schaars voorhanden zijn, heb ik het mijn pligt geacht, de, hoewel niet gemakkelijke, niettemin aangename taak op mij te nemen, om de bedoelde gebeurtenissen in het landschap Rauw, meer algemeen bekend te maken, mij vleijende dat aan de officieren en soldaten, welke er aan deel genomen hebben, de hulde zal worden toegebragt, en de erkentelijkheid hun zal te beurt vallen, waarop zij, zoowel bij het gouvernement, als bij hunne landgenooten, zooveel aanspraak verkregen hebben, door hunne toewijding bij de vervulling van de moeijelijkste diensten, in weerwil dat ellende en gebrek ten top gestegen waren.

De oorlog ter westkust van Sumatra, door onze troepen in den beginne bijna uitsluitend gevoerd tegen eene nieuwe Mahomedaansche secte, welke onder den naam van *Padries* bekend was, en die zich onderscheidde door eene overdrevene gestrengheid in de naleving der voorschriften van de godsdienst, nam in het laatst van het jaar 1821, onder bevel van den luitenant-kolonel van den generalen staf A. F. Raaff, een aanvang.

De strijdkrachten, welke van onze zijde, in den aanvang van dien oorlog werden in het veld gebragt, waren van niet veel beteekenis, doch werden achtervolgens vermeerderd, naarmate de strijd belangrijker en de tegenstand, welken wij ondervonden, hardnekkiger werd; door de onzen werd met afwisselend geluk gestreden; eene groote uitgestrektheid lands werd aan het Nederlandsch gezag onderworpen, tot dat de luitenant-kolonel Raaff in het jaar 1823, zoowel ten gevolge van eenen mislukten aanval op het landschap Lintouw, waarbij de onzen een groot verlies leden, als door gebrek aan magt, genoodzaakt werd, van de aanvallende wijze van oorlogvoeren voorcerst af te zien, en in afwachting van toevoer van troepen en krijgsvoorraad van Java, eene verdedigende stelling te nemen.

De kolonel H. I. J. L. de Stuers (1), die den luit.-kolonel Raaff, nadat deze den 17den April 1824 te Padang, ten gevolge der vermoeijenissen van den krijg, bezweken was, zoowel in het civiel bestuur, als militair gezag, ter westkust van Sumatra opvolgde, vermeende insgelijks zich te moeten be-

(1) Later generaal-majoor, kommandant van het Nederlandsch Indisch leger, en sedert gepensionneerd.

Digitized by Google

palen bij de verdediging van, en de handhaving van ons gezag op het grondgebied dat eenmaal in onderwerping gebragt was, en werd vooral tot een meer lijdelijk verdedigingsstelsel genoodzaakt, nadat in 1826 een groot gedeelte der troepen, welke zich op de westkust van Sumatra bevonden, naar Java hadden moeten worden teruggezonden, om deel te nemen aan den oorlog, welke in het jaar te voren op laatstgenoemd eiland was uitgebroken.

De lijdelijke houding waartoe onze troepen door de omstandigheden genoodzaakt werden, deed den euvelmoed van eenige wederspannige districten allengs aanwakkeren, en in het jaar 1830 was die euvelmoed, nadat het civiel bestuur in het vorige jaar was overgegaan op den heer resident Macgillavry, en het militair gezag op den kapitein D. L. de Rochemont, tot zulk eene hoogte gestegen, dat de staat van zaken ter westkust van Sumatra, met het einde van dat jaar, een zeer ongunstig aanzien gekregen had. De oorlog op Java was echter in 1830 tot een gelukkig einde gebragt, waardoor de gelegenheid ontstond om troepen naar de genoemde kust te zenden, ten einde ook aldaar de rust te herstellen.

Zijne Excellentie de gouverneur-generaal J. van den Bosch, besloot alzoo, aan den luit.-kolonel C. P. J. Elout, die met het civiel en militair gezag te Riouw was bekleed geweest, het beheer ter westkust van Sumatra op te dragen, zoowel over de civiele als militaire aangelegenheden, waarbij hem de last gegeven werd om de verstoorde rust te herstellen, de districten welke ons gezag hadden miskend, op nieuw in onderwerping te brengen, en het Nederlandsche gezag zoover mogelijk uit te breiden, de rivier van Sinkel daarbij tot grens aanduidende. Tot dat einde werden aan den genoemden luit.-kolonel, bij zijn vertrek naar zijne nieuwe bestemming, zoowel versterking aan krijgsmagt als oorlogsbehoeften medegegeven, en werd hem meer toevoer van troepen toegezegd, naarmate de uitbreiding van ons gezag en de daaruit volgende noodzakelijkheid om het onderworpen grondgebied te bezetten, zulks zoude vorderen. De luit.-kolonel Elout kwam met de eerste versterking in de maand Maart 1831 te Padang aan.

De ondernemingen tot fnuiking van de vijandelijke magt, volgden elkander nu spoedig op; allereerst werden de districten in de Padangsche benedenlanden, welke ons gezag miskend hadden, op nieuw ten onder gebragt; vervolgens werd het grootste gedeelte van onze magt gebezigd, om het gezag in de bovenlanden uit te breiden. De troepen waren daarbij met den besten geest bezield, en daaraan zal het zeker voor een gedeelte moeten worden toegeschreven, dat bijna alle ondernemingen boven verwachting gelukten, en reeds in de maand Julij 1832, het landschap Lin-

Digitized by Google

touw, — hetwelk, zoowel wegens zijne hechte verschansingen en schier ongenaakbare ligging, als door de nederlaag welke onze troepen in de maand April 1823 bij eenen aanval op hetzelve ondergaan hadden, berucht was geworden, — door kracht van wapenen tot onderwerping gebragt, en het vroeger op de onzen veroverde geschut hernomen werd.

Het kon niet missen, of de voorspoed van onze wapenen en de overwinningen welke door onze krijgsmagt alom behaald werden, moesten bij den vijand ontzag en schrik verwekken, hetgeen ten gevolge had, dat vele en belangrijke districten hunne onderwerping kwamen aanbieden, alvorens eenige demonstratie van de zijde der onzen gedaan was, hetgeen onder anderen, na de verovering van de districten Lintouw, Matoeä en de XII Kotta's, het geval was met de aanzienlijke landschappen Alahan-Pandjang (Bondjol) en Rauw, benevens een groot gedeelte van de uitgestrekte Battalanden, welke het landschap Mandaheling uitmaken.

De luit.-kolonel Elout geraakte door dezen grooten voorspoed in eenen moeijelijken toestand; hij gevoelde dat zijne krijgsmagt, hoewel die achtereenvolgens wel eenigzins was vermeerderd geworden, zoo door den toevoer van geregelde troepen, als door dien van het Javaansche legioen van den Ali-Bassa Prawiro Dirdjo, ontoereikende was om de landstreken welke hare onderwerping aanboden, naar behooren te bezetten; doch hij begreep teregt, dat het hem, bij den hem gegeven last tot uitbreiding van ons gezag, moeijelijk zoude vallen zich bij den Opperlandvoogd te verantwoorden, bijaldien hij die onderwerping niet aannam, en dat, zoo hij van die schoone gelegenheid geen gebruik maakte, men welligt later zoude genoodzaakt wezen, ze ten koste van veel bloed en met eene onzekere kans te bevechten.

De luit.-kolonel Elout vermeende, onder zoodanige omstandigheden, de onderwerping van de genoemde landschappen te moeten aannemen, en ging dien ten gevolge daartoe over, doch gaf van den staat van zaken kennis aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, tevens op den toevoer van meer krijgsmagt aandringende.

De oorlog tegen de Padries nam in de maand October 1832, met de vermeestering van de landschappen L Kotta's en Alaban, bij welke laatste overwinning zeer hardnekkig gestreden en ook van onze zijde een vrij aanzienlijk verlies geleden werd, een einde. Zoo het scheen, was daardoor de rust ter westkust van Sumatra voor langen tijd gevestigd, en de luit.-kolonel Elout zond nu den kapitein J. C. de Quay in commissie naar Batavia, om aan den Opperlandvoogd omstandige mededeeling te doen van den staat van zaken, en op nieuw aan te dringen op de toezending van troepen en krijgsbehoeften, ten einde de onderworpen landstreek naar be-

Digitized by Google

hooren te kunnen bezetten. Inmiddels werden in de in onderwerping gebragte landschappen, met uitzondering van Mandaheling, verschansingen aangelegd, zoowel om te strekken tot veilige verblijfplaatsen van onze bezettingen, als om de bevolking dier landschappen, zoo noodig, in bedwang te houden; zij waren bij den aanvang van het jaar 1833 echter nog niet alle voltooid, onder anderen was dit het geval met het fort Amerongen in Rauw, en met de verschansingen welke te Bondjol en te Loeboe-Sikaping werden opgeworpen.

In de billijke verwachting dat de rust nu voor langen tijd zoude zijn daargesteld, dat het Gouvernement eenige vergoeding zoude mogen genieten voor de onkosten en opofferingen gedurende vele jaren gedaan, en aan de troepen, na zooveel volharding en vermoeijenis, eenige verpoozing zoude kunnen gegund worden, werd men echter zeer teleurgesteld, want reeds in de maand Januarij 1833, werd door de al dadelijk daaruit voortvloeijende ongelukkige gevolgen, eene zamenzwering ontdekt, welke door de Padries en Maleijers gezamentlijk tegen het Nederlandsch gouvernement gesmeed was; eene zamenzwering, welke Bondjol tot brandpunt had en, zoo als spoedig bleek, van grooten omvang was, ja zelfs in onzen eigen boezem haar gif verspreid had; want korten tijd later kreeg men de droevige overtuiging, dat ook de Ali Bassa Prawino Dirdjo en eenige zijner meest vertrouwde opperhoofden, met 's Gouvernements vijanden heulden. De zamenzwering scheen de verdelging van alle ongeloovigen (*Kafirs*) ten doel te hebben (1).

Van dezen zoo ongunstigen keer van zaken, waarvan de luit. kolonel Elout, te Padang den 14^{den} Januarij, het eerst berigt kreeg door den luit.-kolonel Vermeulen Krieger, nadat die met een handvol braven den zoo

(1) Met reden heeft het in der tijd verwondering gebaard, dat van die zamenzwering, welke later bleek van zulk eenen grooten omvang te zijn, niet het minste of het geringste aan het bestuur is ter oore gekomen, en zeer ten onregte heeft men daaruit eene laakbare zorgeloosheid van het bestuur ter westkust van Sumatra willen afleiden. Acht jaren later, namelijk in Februarij 1841, is eene dergelijke zamenzwering gesmeed geweest, en ook van deze niets ontdekt geworden, voor dat de opstand op verschillende punten gelijktijdig en plotseling uitbrak, en dit gebeurde in de oude Padangsche bovenlanden, als: Tanahdatar, Agam, Batipo, XX Kotta's, enz., welke bijna twintig jaren lang aan ons gezag waren onderworpen. Voorzeker was ook dit niet te wijten aan den onvermoeid werkzamen kolonel A. V. Michiels, die zich gedurende zijn civiel en militair bestuur ter westkust van Sumatra, met zooveel roem heeft overladen, en voor zooveel verdiensten de ondubbelzinnigste bewijzen van goedkeuring van Zijne Majesteit den Koning en van het opperbestuur in Indië ontvangen mogt. Ons bestek laat niet toe over de oorzaken van het zoo wèl gelukken dezer zamenzweringen, ofschoon die wel bekend zijn, hier verder uit te wijden.

Digitized by Google

gedenkwaardigen terugtogt van Pisang naar Koririe en Agam had volbragt (1); van dien keer van zaken zeggen wij, bestonden de eerste kenmerken in het afloopen van eenige onzer posten, als die te Loeboe-Sikaping, Bondjol, Tarangtantongang en Loeboe-Ambalo, waarvan de bezettingen werden om het leven gebragt, terwijl eenige andere posten onmiddellijk werden bedreigd.

Door deze overrompeling van de genoemde posten, was de gemeenschap met het landschap Rauw, hetwelk het noordelijkste gedeelte onzer bezittingen in de binnenlanden uitmaakte, geheel verbroken geworden, en de luit.-kolonel Elout bleef nog eenigen tijd in eene pijnlijke onzekerheid nopens het lot der beide in die landstreek gevestigde posten, als het fort Amerongen bij Padementinggi, benevens de verschansing te Loender.

Die onzekerheid hield echter in de maand Februarij op, toen de luit.-kolonel Elout de treurige tijding ontving, dat ook de met 14 Europeanen bezette post te Loender, afgeloopen en al de manschap daarbij gesneuveld was, doch dat het fort Amerongen, na eene belegering van acht dagen, in den nacht van den 21sten op den 22sten Januarij, door den luitenant T. Poland, met 30 Amboinesche soldaten, benevens een 100tal Maleijers en circa 300 Batta's, op het onverwachts was ontzet geworden, en men hoop mogt voeden dat die post zoude behouden blijven. Maar dit berigt ging tevens vergezeld van de droevige mededeeling, dat de luit. H. J. IJ. Engelbert van Bevervoorden, weinige dagen vóór het uitbarsten van den opstand, geen kwaad vermoedende, met een geleide van slechts 14 Maduresche soldaten, over Loeboe-Sikaping en Bondjol was op marsch gegaan naar Priaman, alwaar zijne tegenwoordigheid vereischt werd, ter zake van het civiel bestuur, waarmede hij in het regentschap van dien naam, belast was; het was dus te vermoeden dat deze zoo brave officier, met zijn geleide, zoude omgekomen zijn, hetgeen, zooals zich later bevestigd heeft, op de betreurenswaardigste wijze heeft plaats gehad (2).

De aankomst van den luit. Poland met zijne 30 Amboinesche soldaten en verder gevolg van Batta's en Maleijers, op het fort Amerongen, was eene omstandigheid waarop de luit.-kolonel Elout geenszins had kunnen rekenen, maar werd door hem daarom niettemin, als eene gelukkige gebeurtenis,

(1) Men leze het verhaal van dien terugtogt in het 1ste Deel dezer *Krijgsk. Mengelingen.*

(2) Zie bladz. 53—57 van het 8ste Deel, I Serie van den *Militaire-Spectator*, alwaar eene beknopte schets der militaire loopbaan van den luitenant H. J. IJ. Engelbert van Bevervoorden gevonden wordt; voorts bladz. 122—126 van het werkje, getiteld: *Herinneringen aan mijn verblijf op Sumatra's westkust, gedurende de jaren* 1831—1834, door den 1sten luitenant J. C. Boelhouwer; alsmede het werk van den luit.-kolonel H. M. Lange, *het Nederlandsch Oost-Indisch Leger ter westkust van Sumatra.* Deel I, Hoofdst. VII en IX.

Digitized by Google

zeer op prijs gesteld, niet alleen omdat het genoemde fort door die onverwachte verschijning van bijstand was ontzet geworden, maar vooral ook, omdat het bevel binnen het fort en van de omliggende landstreek, aan den luit. Poland, door zijne ancienneteit te beurt viel, en het voor den overste Elout eene groote geruststelling was te weten, dat dit belangrijk kommandement was toevertrouwd aan eenen officier, die in de Indische oorlogen op Riouw, Celebes, Java, Sumatra, enz. eene onschatbare ondervinding had verkregen, die zich door zijne standvastigheid en onversaagdheid steeds en overal op de allergunstigste wijze had onderscheiden, en vooral in de oorlogen op Java en Sumatra, zich had doen kennen als een' officier, op wien in dagen van gevaar en onspoed kon worden staat gemaakt, en die bovendien door eene allergelukkigste gemoedsstemming, alle zaken ligt achtende, zonder echter ooit maatregelen van voorzorg te verzuimen, de meeste geschiktheid had, om bij eene bezetting, welke noodwendig aan vele gevaren en langdurige ontberingen en ellende zou prijs gegeven zijn, die opgeruimdheid van geest mede te deelen en haar tot die volharding en heldhaftige verdediging aan te sporen, door welke zij zich bij het Gouvernement zoo hoogst verdienstelijk gemaakt, en aanspraak verkregen heeft, om in de geschiedrollen van Nederland en van Nederlands overzeesche bezittingen, vereeuwigd te worden (1).

Na deze beknopte inleiding, welke noodzakelijk geacht werd om den lezer, die van de krijgsverrigtingen welke ter westkust van Sumatra gedurende dezen oorlog hebben plaats gehad, geene voldoende kennis draagt, op een geschikt standpunt te brengen, ten einde van die gebeurtenissen, welke meer bepaald zullen verhandeld worden, in verband met hetgeen haar is voorafgegaan, een genoegzaam begrip te verkrijgen; na die

---

(1) Wanneer men de *officiële rapporten betreffende den oorlog op Java, in de jaren* **1825—1830**, welke de heer Nahuys verzameld heeft, opslaat, zal men den naam van den luitenant T. Poland, op menige bladzijde met lof vermeld vinden, onder anderen op bladz. **200**, **210** en **214** van het tweede deel, en op bladz. **183** van het 4de deel der Verzameling van de gemelde rapporten; en in de *Javasche Courant* van den 21sten Januarij **1832**, n°. **9**, vindt men een verslag van den op 11den December **1831** plaats gehad hebbenden aanval en vermeestering der vijandelijke verschansing te Oedjong-Radja, ter westkust van Sumatra, waarin onder anderen vermeld wordt, hoe de luitenant Poland »met zijnen gewonen vurigen »moed te werk gaande, met de Hollandsche vlag in de hand, slechts door weinigen ge»volgd, het steil en rotsachtig westelijk gedeelte van Oedjong-Radja beklom, waarvan hij »het slagtoffer had kunnen worden, zoo niet de dadelijke aanval onzer troepen aan de »Noordzijde, eene krachtige diversie bewerkt hadde," en verder, »hoe het hem gelukte, »den top van den berg te bereiken, deszelfs verdedigers op de vlugt te jagen, en de Hol»landsche vlag van de vijandelijke verschansing te doen wapperen."

Digitized by Google

inleiding, zeggen wij, kan alsnu tot de behandeling van het onderwerp zelf, namentlijk het verhaal der krijgsgebeurtenissen in het landschap Rauw, en hetgeen daarmede in een onmiddellijk verband gestaan heeft, worden overgegaan.

Ten gevolge der onderwerping van het landschap Rauw aan het Nederlandsch gezag, waarvan reeds vroeger is gewag gemaakt, werd de regeling van het bestuur van dat gewest, opgedragen aan den ijverigen luitenant Engelbert van Bevervoorden, die met het civiel gezag van het regentschap Priaman belast was, waarmede dat van Rauw en onderhoorigheden voorëerst werd vereenigd. De luit.-kolonel en resident Elout begaf zich in den aanvang persoonlijk naar de in onderwerping gekomen gewesten, om zijne bedoelingen, voor zooveel de hoofdzaken betrof, op de plaats zelve mede te deelen, en met de voornaamste inlandsche hoofden persoonlijk bekend te worden. Gedurende zijn verblijf in Rauw, werd door hem met den luit. Engelbert van Bevervoorden overeengekomen, dat in genoemd landschap twee verschansingen zouden worden opgeworpen, als: eene in de hoofdplaats (kampong) Pademetinggi, waaraan den naam van fort Amerongen gegeven werd, en eene kleine redoute of blokhuis te Loender, meer nabij de zuidelijke grenzen, om de gemeenschap daar te stellen met Loeboe-Sikaping, Bondjol, enz.

In het landschap Mandaheling, hetwelk, zooals gezegd is, mede in onderwerping was gekomen, werd het onnoodig geacht verschansingen op te werpen, om redenen die later zullen worden vermeld.

Nadat de hoofdzakelijke beschikkingen genomen waren, verliet de overste Elout Rauw, terwijl de werkzaamheden onder den luit. Engelbert van Bevervoorden met ijver werden voortgezet. De kleine verschansing te Loender bekwam eene bezetting van 14 man Europeanen, onder een sergeant, en werd met een paar lilla's bewapend; aan het fort Amerongen te Pademetinggi, werd eene grootere uitgebreidheid gegeven. Het fort lag zuidelijk van de genoemde kampong en iets verder dan een kanonschot daarvan verwijderd. Aan den berm van de noordelijke borstwering bevond zich eene steilte van ongeveer 150 voeten (50 Ned. ellen) diepte, en op 200 à 300 passen verder noordwaarts stroomde de rivier, waaruit de bezetting zich van water voorzien moest; aan den zuidkant van de verschansing had het terrein eene zeer flaauwe glooijing; westwaarts van het fort Amerongen en binnen het bereik van het geschut, bevond zich de zeer sterk

Digitized by Google

verschanste kampong Bondjol-Rauw (1). Het fort Amerongen was een vierhoek, waarvan de zijden nagenoeg gelijke lengte hadden; hetzelve had overhoeks twee circulaire bastions, zoodat al de zijden, door aan de daarop geplaatste stukken geschut de vereischte wendingen te geven, konden bestreken worden, overeenkomstig het gedurende den Javaschen oorlog algemeen gebruikelijke, en tegen eenen inlandschen oorlog zeer doeltreffende tracé voor bentings of redoutes. Één dezer bastions was gewapend met een ijzeren tweeponder kanon op bergaffuit, en het andere, in afwachting dat daarvoor een geschikter stuk geschut zoude zijn aangevoerd, met eenen handmortier. De bezetting bestond uit ongeveer 80 man geregelde troepen, waarvan bijna de helft Europeanen, onder de 2de luitenants J. H. Logeman en G. Popje, benevens 120 man van den barissan van den Ali Bassa Prawiro Dirdjo, met twee officieren van dat legioen, alzoo, alles te zamen genomen, ongeveer 200 hoofden.

Het voornaamste hoofd in het landschap Rauw voerde den titel van *Jangdi pertoean;* deze werd door den luit.-kolonel Elout tot regent van genoemd landschap aangesteld, doch het bleek weldra dat het een nietig schepsel was, hetwelk weinig of geen' invloed uitoefende.

Weinige dagen voor het uitbarsten van den noodlottigen opstand, welke zich op den 12den Januarij 1833 en volgende dagen, door het afloopen van Bondjol en verscheidene andere posten, en het vermoorden van de bezettingen, op zulk eene treurige wijze, openbaarde, vermeende de luitenant Engelbert van Bevervoorden, dat de staat van zaken, en de vorderingen welke met het opwerpen van het fort gemaakt waren, gedoogden, Rauw voor eenigen tijd te verlaten, om zich met andere aangelegenheden te Priaman te gaan bezig houden. Hij begaf zich dus, niets kwaads vermoedende, met een geleide van slechts 14 Maduresche soldaten, over Loender, Loeboe-Sikaping enz. op marsch naar Priaman, het bevel te Rauw en van het fort Amerongen overdragende op den 2den luit. J. H. Logeman. Dat de 1ste luit. Engelbert van Bevervoorden zijne bestemming niet bereikte, en met zijn geleide, op eene betreurenswaardige wijze is omgekomen, is reeds gemeld.

Het duurde niet lang of de zaden van den opstand verbreidden zich ook in Rauw, hetgeen weldra ten gevolge had, dat de geheele bevolking, hare vroegere onderwerping vergetende, het Gouvernement vijandig werd. Het was een kort te voren van eene bedevaart naar Mekka teruggekeerde

(1) Het woord *Bondjol* beteekent eene zeer sterk verschanste plaats; van daar dienzelfden naam voor die plaats in de vallei van Alahan-Pandjang, welke door de zoo langdurige en hardnekkige verdediging tegen onze wapenen zoo vermaard geworden is.

Digitized by Google

priester, met name *Toeankoe* Tamboesi, die op de bevolking van die streken, en op den zwakken *Jang di pertoean*, eenen voor het Gouvernement zeer schadelijken invloed uitoefende, en de meeste vijandelijkheden bestuurde; gelukkigerwijze was het fort Amerongen zóó ver voltooid, dat de luit. Logeman, zoodra hij onraad gewaar werd, hetgeen door het wegblijven van het werkvolk en andere omstandigheden al spoedig plaats vond, het fort door zijne onderhebbende manschappen kon doen betrekken, en zoo veel mogelijk in staat van tegenweer brengen; het was echter slechts schaars van levensmiddelen voorzien.

Weldra namen de vijandelijkheden een aanvang, en spoedig was het fort van alle zijden ingesloten. De toestand van de bezetting was niet bemoedigend, want de voorraad levensmiddelen was zeer gering en kon slechts weinige dagen in de voeding voorzien; ook zou de voorraad munitie voor den tweeponder en voor den handmortier spoedig uitgeput wezen, zoodat daarmede zeer spaarzaam moest worden omgegaan; ontzet was niet te verwachten, alzoo de gemeenschap met de Padangsche bovenlanden en met Priaman, door den afval van Alahan-Pandjang en andere gewesten, en het afloopen der aldaar gevestigde posten, geheel verbroken was. Daarbij kwam nog, dat het fort niet geheel voltooid en aan de gracht nog weinig gedaan was, zoodat het voor geen langdurige verdediging vatbaar scheen. Om het gevaar van brand binnen hetzelve te verminderen, was het noodzakelijk de daken van alang-alang van de kazernen en andere gebouwen af te nemen, zoo dat geen ander verblijf dan onder den blooten hemel overbleef.

Maar hoe nijpend het gevaar ook zijn mogt, de brave bezetting verloor daarom den moed niet, en de verdediging werd door de luitenants Logeman en Popje met de meeste onversaagdheid bestuurd. De vijand naderde hoe langer hoe meer onze borstwering, loopgraven makende om zich tegen het vuur der onzen te dekken; dit mogt hem evenwel niet straffeloos gelukken, menigeen moest zulks met zijn leven boeten, terwijl deze arbeid ook zeer gehinderd en de vijand veel nadeel toegebragt werd door de granaten uit den handmortier.

Met dat al werd de toestand der onzen hoe langer hoe bedenkelijker; menige aanval was reeds afgeslagen, doch telkens was dit met opoffering van menschen en krijgsvoorraad gepaard gegaan; reeds elf manschappen van de bezetting waren gesneuveld, en het getal der gewonden reeds tot twintig aangegroeid, terwijl het aan eenen geneesheer en aan geneesmiddelen ontbrak; de vijand kwam onze borstwering hoe langer hoe naderbij, en nam dagelijks in sterkte toe. Op den 21sten Januarij was, onder anderen, een

Digitized by Google

zeer ernstige aanval niet dan met veel inspanning afgeweerd kunnen worden, waartoe de gelukkige uitwerking van een granaat veel had toegebragt; hij viel namelijk in de nabijheid van Toeankoe TAMBOESI op den grond en woelde in de aarde; dit was voor den genoemden Toeankoe, en voor een aantal dergenen die hem omringden een vreemd verschijnsel, hetwelk zij, zonder eene nadere uitwerking te verwachten, met nieuwsgierigheid en van nabij gadesloegen, tot dat de granaat onverwacht van elkander sprong, en de Toeankoe met ongeveer 25 van zijne manschappen gekwetst werden.

In den namiddag van dienzelfden dag, nadat het beleg reeds een week geduurd had, en de geheele bezetting nagenoeg gedurende al dien tijd onder de wapens geweest was, zag men bij den vijand een honderdtal bamboezen stormladders gereed maken, waarmede hij, zoo als gezegd werd, het voornemen had, den volgenden dag, met de geheele magt, welke tot duizenden was aangegroeid, het fort krachtdadig te bestormen. Nogtans was de brave en getrouwe, tot regent van Mandaheling aangestelde *Radja* GEDOBANG, op het eerst berigt van de ongelegenheid waarin de bezetting van het fort Amerongen gebragt was, met eenige honderde Batta's (1) toegesneld, om der bezetting bijstand te verleenen; doch toen deze aankwamen was het fort reeds door den vijand ingesloten, zoodat het hem niet mogelijk was, zich met de bezetting te vereenigen. Hij verdreef de Padries evenwel uit Bondjol-Rauw, en legerde zich binnen deze stelling, den vijand zooveel mogelijk afbreuk doende, en men mag het er voor houden, dat de bezetting, zonder dezen bijstand, en de diversie welke daardoor werd te weeg gebragt, reeds zoude bezweken zijn, vóór dat de luit. POLAND, in den nacht van den 21sten op den 22sten Januarij, vergezeld van den heer assistent-resident J. W. BOERS, met 33 Amboinesche soldaten, 100 Maleijers van Natal en ongeveer 300 Batta's, even onverwacht als juist van pas, te Bondjol-Rauw aankwam, gezamentlijk met *Radja* GEDOBANG, door de duisternis begunstigd, den vijand, die om het fort Amerongen gelegerd was, onder het slaan van de trom, met de meeste onstuimigheid aangreep, hem verbaasd ginds en ver uiteendrijvende, en zoo doende het fort ontzette, op het oogenblik dat de nood het hoogst gestegen was; want de voorraad rijst zoude bezwaarlijk nog twee dagen hebben kunnen strekken; sterke drank en vleesch ontbraken geheel, het gemis aan geneeskundige hulp werd hoe langer hoe gevoeliger, terwijl voor den tweeponder niet meer dan 13 schoten en voor den handmortier slechts 17 granaten voorhanden waren; de bezetting was daarbij geheel uitgeput van vermoeijenis, inspanning en ontberingen, zoodat het

(1) Dit is de naam welken men geeft aan de bewoners der Battalanden.

Digitized by Google

twijfelachtig was, of zij den algemeenen aanval, welke door den vijand op den 22sten Januarij schijnt te zijn bepaald geweest, wel zou hebben kunnen wederstaan.

De aanval op den, om het fort Amerongen gelegerden vijand, welke in de duisternis werd ondernomen, was zoowel voor de bezetting als voor den vijand, geheel onverwacht, en de eerstgemelde kon zich geen denkbeeld maken, van waar die bijstand was toegesneld; zij verzuimde daarom echter niet tot het verdrijven van den vijand zoo krachtdadig mogelijk mede te werken, waarin men door de gezamentlijke pogingen dan ook weldra volkomen slaagde, als wanneer door een vrolijk *Wilhelmus*, met dankbaarheid werd te kennen gegeven, dat het dringend gevaar geweken was.

Treffend en aandoenlijk was het oogenblik, toen Poland met de zijnen het fort Amerongen binnenrukte, en langs de wang van menig, zoowel door de zonnestralen als door den kruiddamp, bruin geworden mannengelaat, biggelde een traan van dankbaarheid en vreugde; want men geloove niet, dat bij hem, die het hart op de regte plaats heeft, het menschelijk gevoel verstompt wordt, door de ruwheid van het krijgsbedrijf. De erkentelijkheid was van beide zijden groot, want zoowel de bezetting, welke zoo onverwacht uit hoogen nood gered werd, als zij die de taak der redding met zooveel ijver en inspanning ondernomen hadden, en hunne pogingen zoo schoon bekroond zagen, vonden daartoe overvloedig reden.

Nadat de eerste verwelkomingen en vreugdebetooningen waren afgeloopen, gaf het detachement, hetwelk met den luit. Poland was medegekomen, zich over aan de rust, waaraan het zoo veel behoefte had, doch welke het niet dan onder den blooten hemel genieten kon; de Batta's legerden zich om het fort, en aan de bezetting werd een ration arak uitgedeeld van den kleinen voorraad, welken luit. Poland had medegebragt; eene versnapering waarvan zij langen tijd was verstoken geweest.

Zoodra het eerste morgenrood den dag aankondigde, begaven de luitenants Poland en Logeman zich op een der bastions om de omstreek in oogenschouw te nemen; nergens ontdekte men eenigen vijand meer, en twee detachementen, welke door den luit. Logeman ter veldontdekking waren uitgezonden, keerden een half uur later terug, zonder van den vijand iets gezien of vernomen te hebben; een dezer detachementen bragt het rijpaard van den Toeankoe Tamboesi mede, hetwelk deze bij de overhaaste vlugt had achtergelaten.

Bij het aanbreken van den dag kreeg ook de brave regent van Mandaheling, *Radja* Gedobang, de vergunning om de Batta's in de vijandelijke bivouacken te zenden, ten einde zich meester te maken van hetgeen door de

Digitized by Google

Padries mogt zijn achtergelaten; ten gevolge daarvan verzamelden zij eenen aanzienlijken buit van wapens van allerlei aard.

Vervolgens werd door de luits. POLAND, LOGEMAN en POPJE een krijgsraad belegd, waarbij op hun verzoek ook tegenwoordig waren de Toeankoe van Natal, de regent *Radja* GEDOBANG met de voornaamste hoofden van de Batta's, en eindelijk de beide officieren van de Javasche barissan, met name KERTO-REDJO en WONGSO DI POERO. De heer BOERS was buiten staat deze vergadering bij te wonen, doordien hij gedurende de laatste moeijelijke marschdagen eene wond aan het linker been bekomen had, en daardoor aan koorts lijdende was.

In deze bijeenkomst deed de luit. LOGEMAN, in de eerste plaats, verslag van al hetgeen sedert de uitbarsting van den opstand was voorgevallen, van alles wat hem was ter ooren gekomen, opzigtelijk het afloopen van onderscheidene posten, van den afval en het verradelijk gedrag van den *Jang di pertoean* en van de bevolking van Rauw, zoo mede van het vermoedelijk omkomen van den luit. ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN; altemaal omstandigheden, waarvan aan den luit. POLAND en zijne togtgenooten nog niets met zekerheid bekend was. Voorts deed hij mededeeling van den hagchelijken toestand waarin het fort Amerongen, vooral door het gebrek aan de noodzakelijkste behoeften, zich bevond, en gaf wijders kennis van het lofwaardig gedrag van den regent van Mandaheling en zijne onderhoorige Batta's, welke den vijand uit Bondjol-Rauw verdreven hadden, en van die sterkte voor hunne eigene verdediging gebruik maakten, daarbij voegende dat ook zij gebrek aan leeftogt hadden.

Vervolgens werd beraadslaagd over hetgeen in den gegeven staat van zaken moest worden verrigt. De voorziening in de dringendste behoefte aan levensmiddelen, kwam toen allereerst in aanmerking; dit was een moeijelijk vraagpunt, want van de vijandelijkgezinde bevolking vermogt men niet veel verwachten, èn de afstand van Natal was te groot, om den toevoer van levensmiddelen van daar te kunnen afwachten; bovendien was ter genoemde plaats geen genoegzame voorraad voorhanden, om verzendingen van eenig belang te kunnen doen. Aan eenen terugtogt viel niet te denken; niet alleen zou men dan door eene overmagt van Padries vervolgd worden, maar het was ook met genoegzame zekerheid te voorzien, dat de Batta's zich daartegen verzetten zouden, doordien hun land, in dat geval, onmiddellijk zou worden blootgesteld aan invallen van de hen vijandige Padries, voor welker onderdrukking zij boven alles beducht waren; de Batta's zouden de onzen alzoo hoogst vermoedelijk afvallen, wanneer deze tot den terugtogt mogten overgaan, en vermits men, zoowel om Natal, als om Ajer-Bangies

Digitized by Google

te bereiken, door hun land verscheidene dagmarschen zoude moeten doen, zou daarin een onoverkomelijke hinderpaal gelegen zijn. Bovendien bestond er geen middel, om de gewonden en zieken te vervoeren, want aan bijstand van transportmiddelen als anderzins, viel, ingeval van een terugtogt, niet te denken. Maar al ware de terugtogt mogelijk geweest, zoo zou men daartoe toch hoogst ongaarne zijn overgegaan, en alzoo werd in de eerste plaats besloten het fort Amerongen te blijven bezetten, en zooveel mogelijk in staat van tegenweer te brengen; alle middelen zouden worden in het werk gesteld om levensmiddelen te bekomen, en aan den 1ste luit. Poland, die het hoogste in rang was, werd het bevel opgedragen.

De taak welke nu op Poland's schouders rustte was niet gemakkelijk; maar hij was ten eenemale berekend om ze met glans te vervullen. Hij begreep teregt, dat zijne onverwachte verschijning met troepen, waarvan de sterkte en zamenstelling in de duisternis niet door den vijand had kunnen opgemerkt worden, en de aanval, met zulk een gelukkig gevolg op den vijand ondernomen dat hij ijlings de vlugt genomen en zich verspreid had, grooten schrik bij hem moest hebben te weeg gebragt, en dat van die omstandigheid moest worden partij getrokken; dat hij vooral geen vrees hoegenaamd moest laten blijken, want dat van de gezindheid der bevolking niets goeds te wachten was; maar dat hij, door eene krachtvolle, onverschrokken houding, ontzag en vrees moest trachten in te boezemen.

Ten gevolge van deze beschouwing der zaken, werd de tolk, met name Iman Sioela, dien dag nog vroegtijdig afgevaardigd naar den *Jang di Pertoean* van Rauw, en aan dezen het bevel gezonden om zich met zijne onderhoorige bevolking ten spoedigste te komen onderwerpen bij den nieuw aangekomen kommandant van het fort Amerongen, bij wien hij uiterlijk ten twee ure in den namiddag verwacht werd, met bedreiging dat gezegde kommandant, bijaldien aan dit bevel geen gevolg werd gegeven, hem 's anderen daags met de wapenen daartoe zoude komen noodzaken, en het geheele land alsdan te vuur en te zwaard zou worden verwoest. De luit. Poland liet daarbij veel ophef maken van de magt welke hem gevolgd was, en te kennen geven dat spoedig op de aankomst van nog meer versterking kon gerekend worden.

Deze bedreiging had de gewenschte uitwerking; reeds ten elf ure kwam de afgezonden tolk terug, vergezeld van twee priesters, welke, namens het hoofd Baginda Alam, kwamen smeken om genade voor de Rauwenaren, te kennen gevende dat deze onschuldig waren, doch door den Toeankoe Tamboesi waren gedwongen geworden, tegen het Gouvernement op te staan; voorts mededeelende, dat de genoemde Toeankoe met de zijnen, in den

Digitized by Google

afgeloopen nacht, was op de vlugt gegaan, en dat de Rauwenaren niets liever wenschten, dan in vrede te zijn met het Gouvernement. De luitenant Poland hield één dezer vijandelijke zendelingen als gijzelaar aan, en zond den anderen, van twee Maleijers van Natal en twee Batta's vergezeld, naar het genoemde opperhoofd en den *Jang di pertoean* terug, met de boodschap, dat alleen spoedige onderwerping het middel was om vergiffenis te bekomen, en dat, zoo die niet spoedig werd aangeboden, de Batta's vergunning zouden krijgen, om het land te plunderen, en wraak te nemen over de onderdrukkingen en mishandelingen, welke zij gedurende zulk eenen langen tijd hadden te verduren gehad.

Korten tijd later kwamen de zendelingen terug, vergezeld van nog vier goedgekleede priesters, en gaven te kennen dat de *Jang di pertoean*, benevens nog zestien opperhoofden, hunne onderwerping wenschten te komen aanbieden, maar dat zij bevreesd waren om het fort te naderen. De luit. Poland zond daarop deze zendelingen nogmaals terug, vergezeld van dengenen die vroeger als gijzelaar was aangehouden, met de boodschap, dat zij niets te vreezen zouden hebben, indien zij slechts spoedig kwamen opdagen.

Inmiddels werd er door den luit. Poland ook aan gedacht, om het fort in verdedigbaren staat te brengen. Ten einde in het gebrek aan munitie voor den tweeponder te voorzien, liet hij bamboezen kokers snijden, welke de middellijn van eenen tweeponds kogel hadden; vervolgens deed hij infanterie-patronen, waarvan ruim 50,000 voorhanden waren, breken, de bamboezen kokers ieder met 30 loden kogels vullen, en van onderen en van boven met een door rotting bevestigd plankje sluiten. Op deze wijze deed hij voor het kanon van twee pond honderd schrootschoten vervaardigen. Van het kruid der gebroken infanterie-patronen werden kardoezen gemaakt, waartoe de stof van oude kleederen gebruikt werd. Vervolgens werd aan den regent *Radja* Gedobang de taak opgedragen, om door de Batta's een groot aantal bamboezen voetangels (op Sumatra *randjoes* en op Java *borangs* genoemd), te doen aanmaken, om daarmede het glacis en alle andere plaatsen, welke den vijand tot toegang naar het fort zouden kunnen dienen, te beplanten.

Ten half twee ure, terwijl de bezetting zich met deze werkzaamheden druk bezighield, ontwaarde men dat in eene oostelijke rigting eene groote menigte volk in aantogt was. Onmiddellijk begaf zich ieder op zijnen post, en ook de regent van Mandaheling verzamelde zijn volk, ten einde gereed te zijn den vijand, zoo noodig, goed te ontvangen. Op een geweerschot het fort genaderd zijnde, bleef deze stoet staan, en één man, van eene

Digitized by Google

witte vlag voorzien, trad voorwaarts. De luit. Logeman herkende dien man, en wenkte hem toe dat hij slechts zou naderen, waaraan deze voldeed. Zoodra hij binnen het fort gekomen was, reikte hij den onzen de hand en verhaalde dat de *Jang di pertoean* met al de hoofden van Rauw was aangekomen om zich te onderwerpen, met de belofte van het Gouvernement steeds getrouw te zullen zijn. Hij werd onmiddellijk teruggezonden, om aan den *Jang di pertoean* en verdere hoofden, te gelasten, alleen en zonder gevolg te naderen, en onmiddellijk daarop verlieten de luitenants Poland, Logeman en Popje ongewapend het fort, om de hoofden te gemoet te gaan, doch lieten aan den kommandant der wacht de vereischte bevelen, om, ingeval van verraad, daarnaar te handelen. Ook de heer Boers begaf zich, in weêrwil zijner ongesteldheid, door twee inlanders ondersteund, buiten het fort.

Een eind wegs buiten het fort gekomen zijnde, bleven de genoemde officieren met den heer Boers staan, om de hoofden af te wachten; deze kwamen weldra nader, de *Jang di pertoean* op den nek van eenen inlander gedragen wordende, en vergezeld van zestien hoofden, welke door de luitenants Logeman en Popje, allen herkend werden.

Nadat men zich, naar inlandsch gebruik, in eenen kring op den grond had nedergezet, herhaalden de *Jang di pertoean* en overige hoofden hunne bede om vergiffenis, met de stellige belofte, van het Gouvernement steeds en onder alle omstandigheden getrouw te zullen blijven, het zoo noodig bij te staan, en zich verbindende om de bezetting van al het noodige te voorzien.

De luit. Poland gaf daarop te kennen, dat hij deze onderwerping aannam en daarmede een blijk gaf van 's Gouvernements grootmoedigheid, onder beding nogtans, dat de Rauwenaren, als bewijs van hunne goede gezindheid, binnen vier dagen, in het fort Amerongen zouden leveren de navolgende benoodigdheden, als: 60,000 ponden rijst, 300 kannen olie, 35 karbouwen (buffels) en 400 hoenders, waartoe iedere kampong, naar gelang van hare grootte, moest bijdragen. Voorts moesten zij dagelijks 300 man leveren, om aan de voltooijing van het fort te arbeiden.

Deze maatregelen hadden eene gewenschte uitkomst; binnen vier dagen was het fort Amerongen van de gevorderde hoeveelheid levensmiddelen voorzien, welke gedeeltelijk betaald werden met gelden welke den luitenant Logeman in persoon toebehoorden; want gouvernements-gelden waren niet voorhanden; terwijl voor het overige grootste gedeelte aan de kampongs, welke de benoodigdheden geleverd hadden, schriftelijke bewijzen werden afgegeven, welke later allen behoorlijk tegen geld zijn ingewisseld. Ook

Digitized by Google

kwamen dagelijks 300 manschappen aan het fort werken, zoodat die arbeid spoedig vorderde, en het fort weldra in eenen geheel verdedigbaren staat gebragt en van behoorlijke gebouwen voorzien was.

Nadat deze eerste en noodzakelijkste voorzorgen genomen waren, werd langs verschillende wegen aan den luit.-kolonel Elout berigt gezonden van den staat van zaken te Rauw, en daarbij tevens verzocht, om de toezending van onderscheidene noodwendigheden, als: geld, arak, kleeding, munitie, en zoo mogelijk een stuk geschut en versterking aan manschappen, vooral ook om de toezending van eenen officier van gezondheid met instrumenten en geneesmiddelen.

Maar, nu hebben wij gezien, hoe de luit. Poland, met zijne gewone werkdadigheid, in de noodwendigste behoeften, zooveel de omstandigheden toelieten, voorzag, en welke maatregelen van voorzorg door hem genomen werden, waarbij hij op eene allezins prijzenswaardige wijze ondersteund werd door de luitenants Logeman en Popje, zoo mede door den regent van Mandaheling; — nu wordt het tijd om mede te deelen, door welke omstandigheden zijne verschijning in Rauw veroorzaakt werd, op eene wijze, welke voor de bezetting van het fort Amerongen, even welkom als onverwacht was, en die ook door den luit.-kolonel Elout niet had kunnen worden voorzien.

Zooals reeds gezegd is, hadden de overwinningen welke onze wapenen op verschillende plaatsen op de Padries behaald hadden, de vrijwillige onderwerping ten gevolge van onderscheidene landschappen, onder anderen van een aanzienlijk gedeelte van die uitgestrekte gewesten, welke door de Batta's bewoond worden, en dien ten gevolge onder den naam van *Battalanden*, algemeen bekend zijn. In deze landstreek werden echter geene militaire bezettingen gelegd, in de eerste plaats, omdat de middelen daartoe ontbraken, ten anderen, omdat zulks aldaar door den luit.-kolonel Elout minder noodzakelijk werd geacht, aangezien de Batta's een Heidensch en veel minder beschaafd volk dan hunne naburen, welke de Mahomedaansche godsdienst met overdreven dweeperij aankleven, met deze laatsten, sedert jaren lang, in vijandschap geleefd hadden, en de hardste verdrukkingen van hen hadden moeten verduren, waaruit een haat geboren was, welke niet ligt in eene zachtere gezindheid verkeeren zoude; zoodat de onderwerping van de Batta's niet zoozeer het gevolg was van de vrees voor onze overwinnende wapenen, als wel van de hoop op bescherming tegen de verdrukkingen en mishandelingen, waaraan zij zoo lang waren blootgesteld geweest. Er bestond alzoo weinig reden om van de zijde der Batta's ontrouw te vreezen, en de ondervinding heeft geleerd dat de overste Elout zich in deze zijne beschouwing niet bedrogen heeft.

Digitized by Google

Om echter ook met dit volk nadere betrekkingen aan te knoopen, zijne gezindheden en gebruiken, zoowel als zijne neigingen te leeren kennen, en het bekend te maken met de welwillende bedoelingen van het Nederlandsche gouvernement, eindelijk om te trachten het zoo mogelijk terug te brengen van de afschuwelijke gewoonte, om menschenvleesch te eten, besloot de luit.-kolonel ELOUT, den heer adsistent-resident J. W. BOERS, in commissie te zenden, om de voorgestelde oogmerken, door eene reis in die landstreek, zoo mogelijk, te bereiken.

Dien ten gevolge vertrok de heer BOERS over zee van Padang naar Natal, alwaar hij den 7den Januarij 1853 aankwam, om zijne reis in de bedoelde landstreek, van daar aan te vangen. Hij bragt aan dèn 1sten luit. der artillerie A. F. DRESSE, die met het civiel en militair gezag te Natal bekleed was, eene schriftelijke uitnoodiging mede, om hem op zijnen togt binnen 's lands, een behoorlijk militair geleide mede te geven.

Het detachement hetwelk tot geleide van den heer BOERS bestemd werd, was zamengesteld uit:

2 sergeanten
4 korporaals
2 tamboers } Amboinezen.
en 24 fuseliers
benevens 1 Europeschen hoornblazer,

te zamen 33 hoofden van de kompagnie van het 7e bataillon infanterie, welke door den luit. POLAND gekommandeerd werd en te Natal gestationneerd was. Ieder man werd voorzien van 10 scherpe patronen, als veiligheidsmaatregel, benevens 50 losse patronen, om daarmede de vreugde- of salutschoten, welke bij de aankomst in onderscheidene kampongs verwacht moesten worden, te kunnen beantwoorden; voorts werd de heer BOERS nog vergezeld door den Toeankoe van Natal met 100 gewapende strandmaleijers, waarvan 10 manschappen met geweren voorzien waren. 's Avonds voor het vertrek van den heer BOERS liet de luit. POLAND zich overhalen om hem op dezen togt te vergezellen, niet alleen om hem de moeijelijke reis door zijn gezelschap minder onaangenaam te maken, maar ook om van zijne rijke ondervinding, wáár noodig, te kunnen partij trekken. De kommandant van Natal gaf hiertoe bereidwillig zijne toestemming.

Den 11den Januarij verlieten de heeren BOERS en POLAND met hun geleide Natal, en bereikten dien dag de kampong Troesan, alwaar zij door de inwoners met hartelijke gulheid bejegend werden, en nachtverblijf hielden. Den 12den Januarij werd de reis voortgezet; de marsch was dien dag door de ongebaandheid der wegen zeer vermoeijend, de landstreek welke

Digitized by Google

zij dien dag doortrokken, geheel ontvolkt; verscheidene kampongs werden aangetroffen, waaruit eenige jaren geleden de bewoners waren verdreven geworden, ten gevolge der invallen van de Padries van Rauw en Bondjol. Vermits de naastgelegene bewoonde kampong te ver verwijderd was, om ze nog dien dag te kunnen bereiken, werd het reisgezelschap genoodzaakt een bivouac op te slaan, waartoe eene plaats aan den oever van eene rivier gekozen werd. In dit oord hielden zich zooveel tijgers op, dat twee Maleijers in den nacht door hen uit het bivouac werden weggehaald, hetgeen een groot alarm te weeg bragt.

Den 13den Januarij werd de marsch 's morgens om zes uur vervolgd. De Toeankoe van Natal zond een paar man vooruit, om de bewoners van de naaste kampong van de komst der onzen te verwittigen; de weg was weder zeer moeijelijk en de woningen van inlanders, welke men hier en daar in kleinen getale aantrof, waren allen op palen, ongeveer acht Ned. ellen boven den grond gebouwd, ten einde hen tegen de tijgers te beveiligen. Omstreeks drie uur in den namiddag ontmoette men een troep van 80 à 90 menschen, welke, van een paar inlandsche vaandels en inlandsche muziek voorzien, de onzen te gemoet kwamen, om hen bij het naderen van hunne kampong te verwelkomen. In deze kampong, Simpang-Talattang, welke een half uur later bereikt werd, rukten de onzen met slaande trom binnen, terwijl eenige salutschoten van de bewoners, door de onzen beantwoord werden. Al de inwoners kwamen de onzen verwelkomen; eene goede verblijfplaats werd hun aangewezen, en zij werden van alle levensmiddelen ruim voorzien. De heer Boers, die het voornemen had in deze kampong den volgenden dag te verblijven, verzocht de opperhoofden, om ook de hoofden van de naburige kampongs uit te noodigen, den volgenden dag aldaar te verschijnen, om met hen over de wederzijdsche belangen te beraadslagen. De voorgestelde vergadering had den volgenden dag (14 Januarij) plaats; om haar meer luister bij te zetten had de heer Boers zich in het costuum als adsistent-resident gekleed, en het detachement kwam onder de wapenen. Een twaalftal opperhoofden van de in den omtrek gelegene kampongs, kwam deze vergadering bijwonen; allen waren zeer armoedig gekleed en overal vond men sporen van de verdrukking der Padries, welke het volk gedurende verscheidene jaren had moeten ondergaan; zoo wel bij de hoofden, als bij de bevolking, werd de beste gezindheid jegens het Gouvernement waargenomen, en op hun verzoek werd hun de belofte gedaan, van hen tegen de verdere verdrukking der Padries te zullen beschermen. De bewoners dezer omstreken vonden hun bestaan hoofdzakelijk in de naburige goudmijnen, welke door den heer Boers en den luit. Poland werden in oogenschouw genomen.

Digitized by Google

Den 15den Januarij verliet het reisgezelschap de kampong Simpang-Tjalattang, door de hoofden en een gedeelte der inwoners vergezeld wordende. De weg liep over een zeer bergachtig terrein en door zeer hooge alang-alang, welke het gezigt over de omstreken veelal verhinderde. Om één uur in den namiddag werd men eene groote menigte volk met lansen en eene Hollandsche vlag benevens inlandsche muziek gewaar, welke, door zes opperhoofden voorafgegaan, de onzen, onder het lossen van vreugdeschoten, ter verwelkoming te gemoet ging. Digt bij de Kampong Moära-Ploempoeän gekomen zijnde, kwam de geheele bevolking, welke gedeeltelijk uit Batta's bestond, de onzen verwelkomen; eene geschikte plaats werd hun tot verblijf aangewezen, en het detachement in overvloed van levensmiddelen voorzien. Door den heer Boers werd tegen den volgenden dag weder eene zamenkomst met de hoofden uit den omtrek besproken. In deze vergadering, welke op den 16den Januarij gehouden werd, werd insgelijks over de wederzijdsche belangen geraadpleegd, en de beste gezindheid jegens het Gouvernement ontwaard; de hoofden gaven onder anderen den wensch te kennen, dat aldaar door ons een post zoude gevestigd worden, om hen tegen de Padries te beschermen; ofschoon aan dit verzoek vooreerst niet kon voldaan worden, werd nogtans hun de gewenschte bescherming toegezegd. De heer Boers besloot in deze vergadering van de goede gezindheid der hoofden en der bevolking partij te trekken, en te trachten hen van het menscheneten terug te brengen, waartoe hij hen het afschuwelijke daarvan, zooveel mogelijk onder het oog bragt. Het kostte echter moeite hun daarvan eenig begrip te geven, en hen aan het verstand te brengen dat in dit voorouderlijk gebruik eenig kwaad gelegen was, zoodat zij voor alsnog niet te bewegen waren er van af te zien. Dien dag werden door de heeren Boers en Poland weder eenige goudmijnen bezigtigd.

Den 17den Januarij werd, alvorens de kampong Moära-Ploempoeän te verlaten, nogmaals eene vergadering gehouden, waarin door het oudste hoofd werd te kennen gegeven, dat in het menscheneten hoegenaamd geen kwaad gelegen was, aangezien dit gebruik alleen op hunne vijanden en op boosdoeners werd toegepast; maar dat zij daarom niet ongenegen waren, ten gevalle van het Gouvernement, de belofte te doen, om zulks in het vervolg na te laten.

Voldaan over het welgelukken van deze pogingen, werd de togt nog dienzelfden dag voortgezet naar Ayer-Nanalé, wordende het detachement vergezeld van eene groote menigte volks uit de kampongs, welke men het laatst bezocht had, en waarvan het getal ongeveer 250 hoofden beliep. Dit volk kwam bijzonder goed te pas bij den overtogt van twee diepe, sterk-

Digitized by Google

stroomende en vrij breede rivieren, op wier steile oevers rottingen waren vastgemaakt, waarvan de een tot brug en de andere tot leuning dienen moest. De overtogt over deze soort van bruggen was uiterst moeijelijk en gevaarlijk, te meer, daar de rottingen slap hingen en heen en weder slingerden; deze overtogt zou zonder de hulp der inlandsche bevolking, bezwaarlijk bewerkstelligd hebben kunnen worden, vooral het overbrengen der pakkaadje. Om drie ure in den namiddag bereikte men een bamboesbosch, alwaar de inwoners van de kampong Ayer-Nanalé de onzen kwamen verwelkomen; zij hadden in dit bosch een voetpad gekapt ter breedte van ongeveer anderhalve Ned. el, om den doortogt gemakkelijker te maken. Ook in de genoemde kampong was het onthaal gul en hartelijk; voor eene goede huisvesting der onzen was zorg gedragen, en zij werden van alles ruim voorzien. Ook daar werd een treurig tafereel opgehangen van de verdrukkingen en mishandelingen der Padries, en de wensch uitgedrukt, dat het Gouvernement de bevolking daartegen mogt beschermen.

In deze kampong werd des avonds het besluit genomen om den togt tot Rauw voort te zetten; vermits men den volgenden dag eenen zeer vermoeijenden marsch zoude hebben af te leggen, aangezien de berg Boekit-Sitampal moest worden beklommen, en veel inspanning vereischt zou worden om voor den avond de naaste kampong Tana-Bato te bereiken; alzoo werd den 18^{den} Januarij, 's morgens om vijf uur, opgebroken van Ayer-Nanalé, en drinkwater voor het gebruik onder weg medegenomen, omdat men dit gedurende den marsch niet zoude aantreffen.

Bij het afscheid van de hoofden, werd den onzen voorzigtigheid aanbevolen, alzoo men vernomen had, dat de bevolking van Bondjol kwade voornemens koesterde, en het Gouvernement misschien zoude afvallig worden. Op deze waarschuwing werd echter weinig acht geslagen. Het hoofd van Ayer-Nanalé vergezelde de onzen met een groot deel der bewoners van die kampong, welke behulpzaam waren in het vervoer der pakkaadje, hetwelk, aangezien de bijzondere moeijelijkheid van den weg, zeer te stade kwam. Tot 's namiddags twee ure werd aanhoudend geklommen, veelal in de brandende zonnehitte; en ofschoon men den top van den berg nog niet bereikt had, werd op een lommerrijk plekje een uur uitgerust. Na vervolgens weder een goed half uur te zijn voortgetrokken, bereikte men eindelijk het hoogste punt, alwaar een hoofd met vier man van de eerstvolgende kampong de onzen afwachtte, om hen te verwelkomen. De marsch ging nu veel spoediger, en nu en dan werden de hoogten in een drafje afgeloopen; des namiddags ten half zes ure kwamen weder eenige hoofden, van inlandsche muziek voorzien, de onzen te gemoet, en deden bij de nadering eenige

Digitized by Google

vreugdeschoten; zij gaven hunne blijdschap over onze aankomst luide te kennen, betuigden hunne gehechtheid aan het Gouvernement, en gaven hun voornemen te kennen, om de onzen tegen de Bondjollers en Rauwenaars, welke volgens hun zeggen niet te vertrouwen waren, bij te staan, welke betuigingen de heeren Boers en Poland zonderling voorkwamen. Naarmate men verder voortging, werd de troep die de onzen te gemoet kwam, talrijker; het was ongeveer acht uur in den avond, toen de kampong eindelijk bereikt werd, waar men door de menigte die het detachement vergezelde, met fakkellicht binnengeleid en een allezins gul onthaal genoten werd; een groote tempel werd den onzen tot verblijf aangewezen, en levensmiddelen werden overvloedig aangebragt. Het opperhoofd van deze kampong, Kalie Manantie genaamd, die de Mahomedaansche priesterkleeding droeg, verhaalde dat hij door de Padries gedwongen was geworden, hun geloof te omhelzen, en deed voorts nog mededeeling van onderscheidene mishandelingen, hun door de Padries van Bondjol en Rauw aangedaan. Nadat de hoofden ons verlaten hadden, gaf het detachement zich over aan de rust, welke het na eenen zeer vermoeijenden marsch van ongeveer vijftien uren, zoo zeer behoefde.

Het was 's nachts omstreeks elf uur, toen de luit. Poland, na slechts weinige oogenblikken gerust te hebben, door eene buitengewone beweging in de kampong ontwaakte; duidelijk werd hij het heen- en weder loopen van vele menschen gewaar, doch, aangezien er niet luide gesproken werd, kon hij niet verstaan wat er eigentlijk omging, en kwam hij tot het vermoeden, dat men zulks voor hem verbergen wilde. De luit. Poland beval den sergeant van de wacht groote waakzaamheid aan, en de zorg om het verblijf der onzen door geene verdachte personen te laten naderen. Eenige oogenblikken later kwam de Amboinesche sergeant de Longa, den luit. Poland berigten, dat hij uit eenige opgevangen gezegden, gelooſde te moeten opmaken, dat er gewigtige gebeurtenissen en moorden hadden plaats gevonden. De luit. Poland wekte daarop den heer Boers, die onmiddellijk den Toeankoe van Natal deed ontbieden, om te vernemen wat er gaande was. Deze Toeankoe deelde daarop mede, dat eene zeer ongelukkige gebeurtenis moest hebben plaats gehad, waarvan hem de bijzonderheden echter nog niet bekend waren, doch dat hij den tolk had uitgezonden, om deswege berigten in te winnen. De tolk kwam vervolgens terug, vergezeld van het kampongshoofd en nog eenige andere hoofden; allen schenen zeer ontsteld te zijn, en op de uitnoodiging van den heer Boers, om mede te deelen wat er gebeurd was, gaven zij berigt dat al de gouvernementstroepen waren om het leven gebragt, welk berigt de heeren Boers en

Digitized by Google

Poland niet weinig verschrikte. Op de al verder gedane vragen, kreeg men het berigt, dat de posten te Loender, Loeboe-Sikaping, Bondjol, Tarangtantongang en Loebo-Ambalo, binnen den tijd van vier-en-twintig uren, allen afgeloopen, de bezettingen vermoord geworden waren, dat niemand was gespaard gebleven; men vernam wijders dat geheel Alahan Pandjang en Rauw in opstand waren, dat de gemeenschap met Padang verbroken was, en dat de Toeankoe's Iman en Moeda van Bondjol, in de zamenzwering, welke reeds zulke noodlottige gevolgen gehad had, eene hoofdrol speelden. Voorts vernam men, dat het fort Amerongen in Rauw omsingeld was, doch zich nog staande hield, en dat zekere Toeankoe Hadji Tamboesi, de Rauwenaren tot den afval van het Gouvernement had overgehaald en hunne bewegingen bestuurde. Men vernam echter tevens, dat de regent van Mandaheling *Radja* Gedobang, met ongeveer 400 Batta's naar Rauw was opgerukt, om de bezetting van het fort Amerongen ter hulp te snellen.

Deze berigten waren voor het reisgezelschap verpletterend, doch de wakkere luit. Poland kwam onmiddellijk tot een kloek besluit. Hij begreep, dat hij thans, nu het gevaar nabij was, de tot nu toe vervulde rol, namelijk die van tot reisgezelschap te dienen, moest laten varen en tot de hem eigenaardige werkdadige bestemming terugkeeren; dat hij het bevel op zich moest nemen van de troepen onder zijn bereik, zoowel het detachement Amboinezen, als de Maleijers van Natal; en ofschoon zulks niet strooken mogt met de gevoelens van den heer Boers, gaf hij zijn voornemen te kennen, om 's anderdaags vroegtijdig met de geheele beschikbare magt op marsch te gaan naar Rauw, om het fort Amerongen bij te springen en zoo mogelijk te ontzetten, en nam daartoe al dadelijk de noodige beschikkingen.

Den 19den Januarij begaf de troep zich weder op marsch. Zoowel het detachement Amboinezen als de Maleijers, voorzagen zich ruim van levensmiddelen, waarin het kampongshoofd hen zeer behulpzaam was; allen waren vol geestdrift om hunne makkers binnen het fort Amerongen ter hulp te snellen; Kalie Manantie ging aan het hoofd van een zestigtal Batta's zelf mede, en ook de heer Boers besloot de onzen op hunne onderneming te vergezellen. De luit. Poland had de geweren doen laden.

De marsch werd met den meesten spoed, en in de diepste stilte ondernomen, om zoo mogelijk, zonder door den vijand ontdekt te worden, de plaats der bestemming te bereiken. Na eenen vermoeijenden marsch bereikte de troep, 's namiddags om vijf ure, de kampong Tameän, alwaar tot 's avonds tien ure werd uitgerust. In deze kampong, zoowel als in eenige anderen, welke de onzen waren doorgetrokken, werd de beste ge-

Digitized by Google

zindheid ontwaard. Om tien ure werd de marsch voortgezet, en den 20sten Januarij, des morgens om acht ure, bereikten de onzen de kampong Lama, alwaar zij bleven rusten. De luit. Poland werd met genoegen ontwaar, dat uit iedere kampong Batta's medegingen, om aan de onderneming deel te nemen, zoodat de schaar van lieverlede talrijker werd. Om tien uur 's morgens werd de marsch weder aangenomen; de weg was bij uitstek moeijelijk en liep over steile hoogten en door diepe ravijnen. Om twaalf ure 's middags ontmoette men eenige Batta's, welke van Rauw kwamen en door den regent van Mandaheling gezonden werden, om nog meer volk ten strijde op te roepen; zij gaven het berigt dat het fort Amerongen steeds belegerd was, doch de bezetting zich dapper verdedigde. Ten negen ure 's avonds bereikten de onzen weder eene kampong en werden, zoo als overal, met vreugde ontvangen. Vermits de manschappen bijna bezweken van vermoeidheid, besloot de luit. Poland aldaar te vernachten.

De onzen stelden zich den 21sten Januarij, 's morgens ten half zes ure weder in beweging. Door het onophoudelijk klimmen en dalen en door de ongebaandheid der wegen, was de marsch thans nog vermoeijender dan den vorigen dag. De onzen trokken verscheidene kampongs door, waarin zij niet dan vrouwen en kinderen aantroffen, doordien de mannen met *Radja* Gedobang waren opgerukt naar Rauw. Ten drie ure in den namiddag bereikten zij de kleine kampong Limoen-Manies, aan die zijde de laatste plaats welke tot het grondgebied der Batta's behoort. Eenige vrouwen aldaar betreurden hunne echtgenooten, welke bij de gevechten in Rauw gesneuveld waren, en hieven een jammerlijk geschrei aan. De berigten welke men alhier omtrent het fort Amerongen ontving, waren zeer ongunstig; men vernam dat Toeankoe Tamboesi alles in het werk stelde om het fort meester te worden, en dat den volgenden morgen op nieuw een algemeene en krachtige aanval zoude ondernomen worden, waartoe eene menigte stormladders werd in gereedheid gebragt; terwijl men vreesde dat gebrek aan leeftogt en munitie, de bezetting weldra zoude doen bezwijken.

De luit. Poland hield met de inlandsche hem vergezellende hoofden, een gesprek, waaruit hem bleek, dat zij bereid waren met hem zoo spoedig mogelijk verder op te rukken om het fort Amerongen bij te springen; hij nam voorts de Batta's in oogenschouw, wier getal tot meer dan 400 man was aangegroeid, waaronder ruim 100 geweerdragende; vervolgens sprak hij zijne Amboinesche soldaten eenige bemoedigende woorden toe, om hen voor te bereiden tot een heet gevecht, hetwelk hij dacht dat den volgenden dag zou moeten geleverd worden; bij allen ontwaarde hij eene alles goeds voorspellende geestdrift, en een luid gejuich werd door hen aangeheven,

Digitized by Google

toen juist na deze toespraak, een kanonschot van het fort Amerongen werd gehoord en tot bewijs strekte dat de brave bezetting zich nog staande hield.

's Avonds ten half zes ure werd de togt weder voortgezet en aangevangen met het doorwaden van eene kleine rivier. Slechts even had men de andere zijde bereikt, toen men eenige Batta's ontmoette, waaronder het hoofd der kampong Limoen-Manies, *Radja* Gagatengeäri genaamd, die een menschenhoofd aan een stuk rotting gebonden, in de hand droeg. Dit opperhoofd gaf luide zijne vreugde te kennen over de aankomst van den luit. Poland en de hem onderhoorigen, en voorspelde als een gevolg daarvan, de redding van het fort Amerongen. Hij deelde voorts mede, dat hij met de zijnen dien dag scherp gevochten had tegen de Padries, dat twee van zijne zonen daarbij waren omgekomen en de derde gewond was, terwijl hij-zelf een schampschot bekomen had; doch dat hij zich troostte, in het vooruitzigt van zich dien avond goed te zullen vergasten aan het menschenhoofd, hetwelk hij bij zich had en dat hij eenen Padrie had afgeslagen. — *Radjo* Gagatengeäri gaf aan den luit. Poland voorts den raad, om den ondergang van de maan af te wachten, alvorens den marsch voort te zetten, ten einde het gevaar van door den vijand ontdekt te worden, te verminderen. Aan dezen raad gehoor gevende, werd de marsch niet voor negen uur des avonds vervolgd, en met hetzelfde oogmerk werden de lontjes der geweren van de Batta's en Maleijers uitgedoofd, omdat deze in de duisternis van verre kunnen gezien worden, hetgeen de aankomst der onzen zou kunnen verraden.

Dato *Radja* Gagatengeäri hield zich slechts weinige oogenblikken te Limoen-Manies op, en was reeds voor negen ure terug bij de onzen, om hen tot gids te dienen op den moeijelijken weg welken zij nog hadden af te leggen; de marsch werd met de meeste omzigtigheid voortgezet; om twaalf uur 's nachts was de hoogte, welke men over moest, beklommen; zoodra de onzen haar aan de andere zijde begonnen af te gaan, ontwaarden zij reeds de bivouacvuren van de Padries, welke om het fort Amerongen gelegerd waren. Vervolgens kwamen zij aan eene vlakte met rijstvelden, waardoor eene rivier stroomde, welke onderscheidene malen moest worden doorwaad, om de kampongs te vermijden, welke op de oevers gelegen zijn, hetgeen noodzakelijk was om niet ontdekt te worden. Op deze wijze werd de marsch in de grootste stilte voortgezet, tot zich plotseling een geweervuur en eenige kanonschoten lieten hooren, en door de ontvlamming van deze laatsten, de plaats waar het fort Amerongen gelegen was, voor den luit. Poland en de zijnen zigtbaar werd. Eindelijk, den 22sten Januarij, 's morgens tusschen een en twee uur, gaf de priester Kalie Manantie, den

Digitized by Google

luit. Poland te kennen, dat zij tot nabij Bondjol-Rauw, waarin de regent *Radja* Gedobang met de Batta's gelegerd was, genaderd waren, en verzocht hij dat de troep zou halt houden, middelerwijl hij den genoemden regent van de aankomst der onzen zoude gaan verwittigen. Van dit oponthoud maakte de luit. Poland gebruik, om den troep welke hem gevolgd was te verzamelen, en met genoegen werd hij ontwaar, dat het getal Batta's die hem uit de verschillende kampongs welke hij was doorgetrokken, gevolgd waren, tot ongeveer 500 hoofden gestegen was. Hij liet vervolgens de lontjes der geweren weder ontsteken.

Na eenig oponthoud, hetwelk veroorzaakt werd doordien de regent van Mandaheling geen geloof kon slaan aan de aankomst der onzen, hetgeen eerst veranderde nadat de luit. Poland zelf zich was gaan vertoonen, werden de onzen door den gemelden regent en zijne Batta's, in de versterkte kampong Bondjol-Rauw binnengelaten en met blijdschap ontvangen. Nu liet de luit. Poland zich dadelijk de vereischte mededeelingen doen omtrent den toestand van het fort, dat geen kanonschot ver gelegen was, en omtrent de stelling van den vijand; hij vernam des vijands voornemen, om den volgenden dag eenen algemeenen aanval te ondernemen, waartoe alle toebereidselen gemaakt waren, en alras werd door hem en *Radja* Gedobang het besluit genomen, den vijand daarin voor te komen, en, begunstigd door de duisternis, met hunne gezamentlijke magt, welke nu ruim 1000 man beliep, den aanval op den om het fort gelegerden vijand te ondernemen, welke aanval in den vroegen morgen om drie ure, zooals reeds vermeld is, met evenveel beleid en dapperheid, als gelukkig gevolg werd uitgevoerd, en het ontzet van het fort Amerongen ten gevolge had. — Vervolgen wij thans ons verhaal, dáár waar wij het laatstelijk hebben afgebroken, om te verklaren, aan welke omstandigheden de zoo onverwachte komst van den luit. Poland en de zijnen, tot het ontzet van het fort Amerongen, was toe te schrijven.

De door den luit. Poland genomen maatregelen, hadden, zoo als reeds gezegd is, eene gewenschte uitkomst, zoodat binnen het fort Amerongen weldra een genoegzame voorraad levensmiddelen voor den tijd van vier maanden verzameld was. Zoodra de zaken in Rauw een weinig tot rust en orde waren teruggebragt, vermeende de luit. Poland, dat het van belang was, eenige van de hoofden welke aan den opstand een bijzonder werkdadig deel genomen en zich aan verraad jegens het Gouvernement schuldig gemaakt hadden, in handen te krijgen, ten einde hun de verdiende straf te doen ondergaan, en daardoor anderen af te schrikken; want teregt begreep hij, dat alleen door met klem en nadruk te handelen, het

Digitized by Google

vertrouwen op, en de vrees voor onze magt, konde gaande gehouden en ons hersteld gezag in Rauw gehandhaafd worden, en dat zachtheid en toegevendheid alleen als zwakheid zouden worden aangemerkt; terwijl het dwaas geweest zou zijn, zich te vleijen met de veronderstelling, dat de Rauwenaren, om andere redenen dan door den dwang der noodzakelijkheid en uit vrees, en anders dan in schijn, hunne onderwerping aan het Gouvernement andermaal hadden aangeboden. Het gelukte den luit. Poland, zeker hoofd uit Rauw, met name Bagindo Osman, die aan het hoofd van 50 Rauwenaars, met den titel van kapitein en eene bezoldiging van vijftig gulden 's maands, zich in Gouvernements dienst begeven had, en die bij het uitbarsten van den opstand, niet alleen 's vijands zijde onmiddellijk gekozen had, maar ook getracht had den luit. Popje, die met een detachement was uitgerukt, verraderlijk te overvallen; het gelukte hem, zeggen wij, dezen snoodaard in handen te krijgen, en werd hij dan ook met den strop gestraft (Art 55 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande), welk lot ook later te beurt viel aan zekeren priester, met name Hadji-Mamut-Salem, in wiens woning de lilla's, waarmede de redoute te Loender was gewapend geweest, en vele kleedingstukken van de aldaar omgebragte bezetting gevonden werden.

De toestand van den heer Boers verwekte allengs bezorgdheid; de wond welke hij aan het linker been bekomen had en die zeer ontstoken was, verergerde dagelijks en veroorzaakte somtijds hevige koortsen; en vermits hem, door gemis van geneesheer en middelen, niet die hulp konde gegeven worden welke noodzakelijk was, zoo werd het besluit genomen dat hij naar Natal zoude terugkeeren. De heer Boers vertrok alzoo den 26sten Januarij, en bekwam tot geleide den Toeankoe van Natal met 50 zijner Maleijers, benevens 150 Batta's, welke laatsten ook dienen moesten om hem te dragen, daar het gaan hem onmogelijk geworden was. Den 4den Februarij kwam de heer Boers te Natal behouden aan, zeer voldaan over de hulp en bereidwilligheid, welke hij onderweg van de bevolking van Mandaheling ondervonden had, doch de staat van zijne wond was geenszins gebeterd.

De hond van den luit. Engelbert van Bevervoorden, die hem bij zijn vertrek van het fort Amerongen vergezeld had, kwam met eenige zware wonden en als een geraamte uitgeteerd, den 27sten Januarij, in genoemd fort terug, en werd door de bezetting onmiddellijk herkend. Ofschoon men toen te Rauw nog geen stellig berigt had van hetgeen den genoemden officier was wedervaren, deed de terugkomst van dezen hond, in zulk eenen deerniswaardigen staat, toch niets goeds vermoeden. Het arme dier werd

Digitized by Google

door de soldaten met dezelfde hartelijkheid ontvangen alsof het een oud krijgsmakker geweest ware.

Den 28sten Januarij werd aan den 1sten luit. Poland, door eenen spion berigt gegeven, dat de bevolking van Loeboe-Sikaping in aanmarsch was, en zich gereed maakte om het fort Amerongen met eene groote magt te komen aanvallen; voorts dat de bevolking van Loender en omstreken gezind scheen 's vijands zijde te kiezen, en ijverig bezig was met het opwerpen van verschansingen, om zich des noods tegen de onzen te verdedigen. De luit. Poland vaardigde onmiddellijk eenige zendelingen af naar Loender en nog eenige anderen onder Rauw behoorende kampongs, om hare hoofden binnen het fort Amerongen te ontbieden, met bedreiging dat men hen anders spoedig de kracht onzer wapenen zoude doen gevoelen. Strenge maatregelen waren hier noodig, om het onderworpen gedeelte van Rauw in bedwang te houden; want het was te vreezen, dat ook dat gedeelte het voorbeeld der kwalijkgezinden volgen zou, wanneer zulks straffeloos kon plaats vinden. De hoofden van Loender voldeden echter niet aan deze uitnoodiging, vermoedelijk gerustgesteld door den afstand van ruim vijf uren gaans, waarop zij van het fort Amerongen verwijderd waren. Den daarop volgenden dag ontving men het belangrijke en voor de onzen gunstige berigt, dat Toeankoe Moeda van Bondjol, overleden was aan de gevolgen eener wonde, welke hij bekomen had bij de overrompeling van onzen post aldaar en het vermoorden van de bezetting.

Inmiddels ontvingen de officieren te Rauw, eenen brief van den luit.-kolonel Elout, waarbij deze hun te kennen gaf, dat het hem voor alsnog onmogelijk was eenige ondersteuning te zenden, en hij hen alzoo de vrijheid liet om op Natal of Ayer-Bangies terug te trekken, of zoodanig te handelen als zij naar omstandigheden zouden noodig achten. Ook van den luit. Dresse en van den heer Boers, ontvingen zij brieven van Natal, waarbij de terugtogt nadrukkelijk werd aangeraden, en te kennen gegeven, dat volgens aldaar ingekomen berigten, na het Poässa-feest, vermoedelijk een algemeene aanval op het fort Amerongen zoude ondernomen worden. Om redenen, welke reeds vermeld zijn, vermeenden zij echter dat deze terugtogt evenmin uitvoerbaar, als in 's Gouvernements belang wenschelijk was, en vermits het fort van leeftogt voorzien en in verdedigbaren staat gebragt was, zoodat een vijandelijke aanval met eenige gerustheid konde worden afgewacht, gaven zij aan den luit.-kolonel Elout te kennen, dat zonder diens uitdrukkelijken last, niet tot den terugtogt zoude worden overgegaan.

Ofschoon de bezetting van het fort Amerongen nog steeds in eenen zorge-

Digitized by Google

lijken toestand verkeerde, mogt de staat van zaken, naar de omstandigheden, nogtans gunstig genoemd worden. De maatregelen welke de luit. Poland genomen had, schenen op de bevolking van Rauw eenen gewenschten indruk gemaakt te hebben, zoodat zij, althans in schijn, bereidwillig voldeed aan alle bevelen welke haar gegeven werden; verscheidene hoofden van meer en minder belang, welke zich aan verraad hadden schuldig gemaakt, en die steeds gevaarlijk geacht werden voor de rust, werden in hechtenis genomen; onder anderen werd zekere Toeankoe Rauw, die zich naar Ayer-Bangies begeven had, om de bevolking in die streken tegen het Gouvernement op te ruijen, op last van den luit. Poland, door den adjudant-onderofficier J. H. C. Schultze, kommandant van het fort aldaar, opgeligt en gevankelijk gezonden aan boord van Zr. Ms. schoener *Circé*, om met dat vaartuig te worden weggevoerd. Een uur na zijne aankomst aan boord overleed hij echter, ten gevolge van wonden bij zijne gevangenneming bekomen, doordien hij zijne kris trok en zich met geweld daartegen wilde verzetten.

Met oogmerk om de gemeenschap weder daar te stellen tusschen het fort Amerongen en Ayer-Bangies, deed de reeds genoemde adjudant-onderofficier Schultze, met 20 man van de bezetting van Ayer-Bangies, benevens 300 Maleijers, eene patrouille naar Rauw, en kwam den 8sten Februarij op het fort Amerongen aan, van waar hij, na rustdag gehouden te hebben, naar zijnen post terugkeerde.

Terwijl de luit. Poland zich, zooals wij gezien hebben, beijverde om de zaken slepende te houden, tot dat meer magt hem de gelegenheid zoude geven aanvallenderwijze te handelen, mogt hij met de overige officieren, zoo mede met de onderofficieren en soldaten der bezetting, het genoegen smaken, dat de luit.-kolonel, resident en militaire kommandant Elout, bij missive van den 9den Maart 1833, aan allen zijne hoogste tevredenheid betuigde over hunne handelingen, welke zoozeer door moed en beleid gekenmerkt waren, wordende de 1ste luit. Poland, te rekenen van den 1sten Februarij bevorens, benoemd tot civiel en militair gezaghebber over de landschappen Rauw en Mandaheling, terwijl de 2de luit. Logeman, onder zijn toezigt, belast bleef met het civiel beheer van het landschap Rauw, in eenen meer beperkten zin, zoo mede met het kommandement van het fort Amerongen. In diezelfde missive werd de toezending aangekondigd van eenige versterking aan manschappen, zoo mede van munitie, geld en arak.

Inmiddels werden gedurig verontrustende berigten ontvangen van de kanten van Loender, in welks omtrek de vijand van Alahan-Pandjang, Alahan-Matie, Loeboe-Sikaping, Koempolan en meer andere districten, zoomede de be-

Digitized by Google

ruchte Toeankoe Tamboesi en de zijnen, zich verzamelde en verschanste, met het oogmerk om in het landschap Rauw eenen inval te doen. Om zulks zooveel mogelijk te keer te gaan, zond de luit. Poland den 12den Maart 1000 Rauwenaars, met den inlandschen fuselier Sader om hunne bewegingen te besturen, naar Loender, ten einde aldaar in 's vijands nabijheid post te vatten, en met strenge bevelen, om het indringen van den vijand op het grondgebied van Rauw te beletten; deze troep werd kort daarop door nog meer Rauwenaars, onder geleide van twee inlandsche soldaten, gevolgd, welk geleide voornamelijk ten doel had, het gedrag der Rauwenaars, welke men niet vertrouwen kon, te bespieden, en van hetgeen verdacht mogt voorkomen, bij tijds kennis te geven. De Rauwenaren geraakten bij hunne aankomst in de nabijheid van Loender, met de Padries in een scherp gevecht, doch het gelukte hun niettemin, op slechts een half uur van de vijandelijke verschansingen, eene stelling in te nemen.

Den 22sten Maart kwam de sergeant-majoor J. F. van Geersdaele, met een detachement, bestaande uit één Europeesch korporaal en zeventien Europesche scherpschutters, benevens een Tommongong en vijf-en-twintig man van de Javasche barissan, over Ayer-Bangies, op het fort Amerongen aan, eenige krijgsbehoeften, arak, benevens 400 Spaansche matten in zilveren specie medebrengende, en met last om den Tommongong met de manschappen van de barissan, op genoemd fort ter versterking achter te laten, en met de Europeanen over Natal terug te keeren naar Padang. Den daarop volgenden dag zond de luit. Poland een detachement naar Tana-Bato, om een transport krijgs- en andere behoeften, hetwelk van Natal verwacht werd, af te halen.

Van de tijdelijk vermeerderde krijgsmagt in en om het fort Amerongen, door het aanwezen van den sergeant-majoor van Geersdaele met zijne scherpschutters, en van de goede gezindheid van den regent van Mandaheling en zijne onderhoorige Batta's, welke gedurig hun verlangen te kennen gaven om den vijand aan te vallen, en over zoo vele jaren van verdrukking wraak te nemen, meende de luitenant Poland te moeten partij trekken, om den vijand, wiens magt in den omtrek van Loender gedurig aangroeide, van daar te verdrijven, die plaats door de kracht der wapenen tot onderwerping te brengen, en den post, die aldaar was gevestigd geweest, te herstellen. Reeds den 17den Maart had de regent *Radja* Gedobang, 2000 Batta's doen oprukken, welke in de nabijheid van het fort gelegerd waren, en den 23sten begaf zich de luit. Poland met den luit. Popje en twee officieren van de barissan, op marsch naar Loender, aan het hoofd eener kolonne van 116 bajonetten, benevens een' handmortier, zoomede de reeds

Digitized by Google

vermelde Batta's onder den regent van Mandaheling; des avonds ten zeven ure kwam hij op den afstand van een kwartier uurs van 's vijands stellingen bij Loender aan, alwaar hij eene redoute betrok, welke door de Rauwenaren was opgeworpen.

Na des vijands stellingen te hebben opgenomen, liet de luit. Poland, den 24sten Maart, 's morgens om zeven ure, tegen de vijandelijke sterkten oprukken, en de verschansingen ten oosten van Loender door de Rauwenaars, en die ten westen door den regent van Mandaheling met de Batta's aanvallen. Om negen ure was het gevecht algemeen en zeer levendig; de luit. Poland deed in de meest nabijgelegen vijandelijke benting, waarvan de vijand er vier had, welke eene linie daarstelden van een vierde uurs uitgestrektheid, twaalf granaten werpen; doch op hetzelfde oogenblik waagde de vijand, ziende dat het gevecht door de Rauwenaars slechts schoorvoetend werd voortgezet, een uitval in massa tegen dezen laatsten, en deed hen terugdeinzen. Door een welgerigt en goed onderhouden tweegelederenvuur van onze geregelde troepen, werd de vijand echter genoodzaakt, met achterlating van eenige dooden en gewonden, binnen zijne verschansingen de wijk te nemen, waarop de luit. Poland met de zijnen binnen eene kleine redoute post vatte, terwijl het gevecht door den regent van Mandaheling en door de Rauwenaars den geheelen dag werd voortgezet, wordende door de Batta's achtervolgens kleine verschansingen opgeworpen en langzamerhand vooruitgebragt, tot op een geweerschot van de vijandelijke stellingen.

Des avonds om zeven ure deed de luit. Poland andermaal granaten en brandkogels werpen binnen de vijandelijke sterkten, en gaf hij de noodige bevelen tot eenen algemeenen aanval om acht ure. Deze aanval werd onder het slaan en blazen van den stormpas, met onstuimigheid, ten uitvoer gebragt, en met zulk een gunstig gevolgd bekroond, dat de vijand binnen een half uur de wijk nam, en alle vijandelijke verschansingen reeds om negen uur in onze magt waren, vernield en verbrand werden. De regent van Mandaheling kreeg last om den vijand met de Batta's na te zetten, en deze vervolgde hem tot nabij Loeboe-Sikaping, daarbij veertien kampongs in de asch leggende.

's Daags na deze overwinning, kwam het hoofd van Loender reeds vroegtijdig zijne onderwerping aanbieden, en smeken om vergiffenis over zijn gedrag. Hem werd dien ten gevolge bevolen volk te leveren, om te Loender weder eenen post te vestigen, en 's Gouvernements dienaren verder in alles behulpzaam te zijn; voorts werd hem gelast, de lijken van de vorige bezetting, welke zeer mishandeld en verminkt in de gracht van de vroegere sterkte gevonden waren, te doen opgraven en behoorlijk ter aarde te be-

Digitized by Google

stellen. Na het vermelde gevecht, ontdekte de luit. Poland een troep Batta's, welke bezig was zich aan een lijk te vergasten; op zijne uitnoodiging lieten zij zulks na, doch vermoedelijk hebben zij hun maal hervat, zoodra hij zich verwijderd had, er ook geen kwaad in ziende, omdat het een lijk van den vijand was.

Nadat voorts de vijandelijke verschansingen geslecht waren, keerde de luit. Poland met zijne kolonne terug naar het fort Amerongen, den post te Loender bezet latende door de Rauwenaars, en eenen anderen post, welke te Lamba gevestigd werd, door het volk van Mandaheling.

Bij deze gevechten werden aan onze zijde gewond: een Amboineesch fuselier, de regent van Mandaheling *Radja* Gedobang, Dato *Radja* Gagatengeäri van Limoen-Manies en zestien man van zijne hulpbende, en Dato Soetan Pangaelo van Natal, benevens twaalf Rauwenaren. Het getal gesneuvelden en gewonden van den vijand kon niet worden opgegeven; negen dooden werden gevonden, waaronder het opperhoofd Paki Ibrahim van Alahan-Pandjang, terwijl de broeder van den Toeankoe Tamboesi, zoude zijn gewond geworden. Degenen welke zich bij die gelegenheid bijzonder hadden onderscheiden, waren: de 2de luit. Popje, de sergeant-majoor van Geersdaele, die dezen togt op zijn verzoek bijwoonde, de sergeant Johannes, de hoornblazer Beaucamp, de Amboinesche sergeant de Longa, de Tommongongs Kerto Redjo en Wongso-di-Poero, de regent *Radja* Gedobang, Dato Bagindo Alam van Padementingi, Dato Soetan Pangoelo van Natal, en de Maduresche fuseliers Saden, Baxa, Tarka en Tanja, welke tot aanvoerders der Rauwenaars waren aangesteld.

Ten gevolge van deze overwinningen was het geheele landschap Rauw van vijanden gezuiverd. De luit. Poland maakte van den gunstigen indruk daardoor te weeg gebragt, gebruik, om alles op eenen behoorlijken voet te regelen. Binnen den tijd van veertien dagen was onze verschansing te Loender voltooid; zij werd bezet door Batta's, met eenige onzer manschappen, onder bevel van eenen sergeant, en bewapend met de lilla's, welke op de vorige sterkte aldaar waren geplaatst geweest; een goede weg werd van het fort Amerongen naar Loender en in andere gedeelten van het landschap aangelegd. Bezuiden het fort Amerongen werd een kampement voor eene mobiele kolonne gebouwd, hetwelk den 1sten April voltooid was en betrokken werd. Er werd bepaald dat eenmaal 's weeks eene vergadering zoude gehouden worden met de inlandsche hoofden, om over verschillende belangen te beraadslagen, en in de eerste dezer vergaderingen, welke den 5den April gehouden werd, werd vastgesteld dat tweemalen 's weeks tegen over het kampement, *passer* (markt) zoude gehouden worden, zonder heffing van regten.

Digitized by Google

Den 3den April kwam eindelijk een geneesheer, de chirurgijn der 2e klasse, E. van der Souw, binnen het fort Amerongen; het ongeluk wilde dat deze echter gedurende de reis derwaarts ziek geworden was, en dadelijk bij zijne aankomst genoodzaakt werd het bed te houden, zoodat in de zoo dringende behoefte aan geneeskundige hulp, slechts zeer gebrekkig voorzien was, en de toestand van de zieken en gewonden beklagenswaardig bleef; ook werd de luit. Popje ernstig ziek en bedlegerig. Gelijktijdig met de aankomst van den officier van gezondheid van der Souw, werd ook van Natal aangebragt eene som van 1800 Spaansche matten, of *f* 4590.

Den 6den April keerde de sergeant-majoor van Geersdaele met zijne scherpschutters over Natal terug naar Padang, eenige ledige arak-vaatjes en andere overtollige goederen medenemende. De sterkte der troepen welke in het fort Amerongen en in het kampement aldaar gelegerd waren, was toen, behalve de officieren, nagenoeg als volgt:

Infanterie:

40 Europeanen
46 Amboinezen } geregelde troepen.
9 Inlanders
113 man van de Javasche barissan.

Te zamen 208 hoofden, benevens
4 Kanonniers.

Van deze magt maakten 148 bajonetten, vereenigd met 400 Batta's, eene mobiele kolonne uit, welke in het reeds vermelde kampement, bezuiden het fort gelegerd werd; terwijl onder bevel van den luit. Logeman, voor de bezetting van het fort werden afgezonderd 60 bajonetten, benevens 4 kanonniers. Het overige gedeelte der Batta's werd naar hun land teruggezonden, om het zooveel mogelijk te dekken tegen de invallen van den Toeankoe Tamboesi, of tegen elke andere onderneming van den gemeenschappelijken aanval.

Middelerwijl had het inlandsche opperhoofd van Sassak, met name Pito Magee, aan den luit. Poland twee Maleische brieven doen toekomen, door welke de regent Pager Oedjong zeer in verdenking werd gebragt. Deze brieven werden aan den luit.-kolonel, resident en militairen kommandant opgezonden.

Gedurende de maand April viel verder niets van eenig belang voor; de bevolking van Rauw bleef steeds reden tot tevredenheid geven, hetgeen de waakzaamheid van den luit. Poland en de zijnen echter geenszins deed verslappen, vermits de overtuiging steeds bestaan bleef, dat het voornamelijk

Digitized by Google

uit vrees was, dat die bevolking den schijn van goede gezindheid aannam. Den 12den April kwamen twaalf kampongs van Salayang in onderwerping, zoo mede drie kampongs welke naar de zijde van het land van Toeankoe Tamboesi gelegen waren. Ook de bevolking van Loeboe-Sikaping deed hare onderwerping, door bemiddeling van Dato Bagindo Kalie, aanbieden, doch de luit. Poland liet die afwijzen, te kennen gevende dat hunne onderwerping niet konde worden aangenomen vóór dat de magtiging daartoe van den luit.-kolonel, resident en militairen kommandant, zoude ontvangen zijn. Eenigen tijd later kreeg men berigt dat de bevolking van Loeboe-Sikaping eene benting had opgeworpen, ten einde onzen troepen den doortogt naar Alahan-Pandjang te verhinderen. Voorts werd nog de tijding ontvangen dat Toeankoe Tamboesi zich te Daloe-Daloe ophield, en zich aldaar bezighield met bidden (1).

Van den staat van rust, waarin het landschap Rauw gedurende de maand April verkeerde, werd ook gebruik gemaakt om in verschillende rigtingen wegen aan te leggen, zooals naar Kotta-Radja en van daar naar Pavee, hetwelk aan het land van Toeankoe Tamboesi grenst. De schade door menigvuldige regens aan de aardewerken van het fort Amerongen toegebragt, werd door de bevolking van Salayang hersteld; te Tana-Bato, hetwelk op den weg van Rauw naar Natal gelegen is, werd een kampement ten dienste van doortrekkende troepen daargesteld, en op denzelfden weg met hetzelfde doel een huis gebouwd op den berg Sitampal.

In het begin van de maand Mei werden meer verontrustende tijdingen aangebragt; zoo ontving men het berigt dat de Toeankoe Iman van Bondjol, zendelingen naar de Tiga-Loera's bij Sielikan had afgevaardigd, om de bevolking van die streken tegen het Gouvernement op te ruijen, zoo mede dat Toeankoe Tamboesi in Padang-Lawas gevallen was, en die geheele landstreek aan zich onderworpen had. Daarbij kwam, dat het getal zieken onder de troepen aanmerkelijk begon te vermeerderen, en de officier van gezondheid van der Souw steeds bedlegerig was, zoodat de zieken niet naar behooren konden worden verpleegd; de luit. Popje was toen genoegzaam hersteld, doch de luit. Logeman daarentegen zeer ziekelijk. Ook bleef de toevoer van arak zeer gebrekkig, zoodat er meermalen geruime tijd verliep, zonder dat daarvan eenige verstrekking kon plaats hebben. Ook begon de staat der wapens eenige zorg te baren, zoodat het gemis

(1) De overmeestering van Daloe-Daloe door onze troepen, welke op den 28sten December 1838 plaats had, vindt men beschreven in den *Militaire-Spectator*, *Eerste Serie*, 9de Deel, N°. 9, bladz. 184—186.

Digitized by Google

van eenen geweermaker met gereedschappen zeer betreurd werd, maar vooral werd de toestand der onzen zorgelijk, doordien de affuit van het kanon van twee pond zoo defect was, dat van dit stuk geen gebruik meer gemaakt kon worden.

De berigten uit Padang-Lawas ontvangen, deden den luit. Poland besluiten om den regent *Radja* Gedobang met 1000 man Batta's, benevens twee Madureſche soldaten om hen te besturen, derwaarts te zenden. Deze gingen den 6den Mei op marsch en werden den 9den van diezelfde maand gevolgd door nog 300 Batta's, onder sultan Malejo, van het land Pengarten. Den 12den Mei kwam *Radja* Gedobang met de zijnen te Tana-Bato aan, hetwelk zeer nabij de grenzen van het land van Tocankoe Tamboesi gelegen is; dadelijk na zijne aankomst verliet geheel Padang-Lawas de zijde van Tamboesi, om weder bij het Gouvernement in onderwerping te komen. De regent *Radja* Gedobang deed drie bentings opwerpen om vijandelijke invallen van die zijde te beletten. De luit. Poland plaatste voorts eenen voorpost van 300 Batta's te Tjaboda-Andalas, om de bevolking van Talo te beletten binnen het landschap Rauw te dringen, terwijl de post te Loender in meer voldoenden staat van verdediging gebragt en bezet werd met zestien man geregelde troepen, benevens 50 geweerdragende en 25 lansdragende manschappen van Mandaheling, allen gezamentlijk onder bevel van den Amboineschen sergeant de Longa, en zulks met oogmerk om invallen van Loeboe-Sikaping zooveel mogelijk te beletten. Den 14den Mei begaf de luit. Poland zich persoonlijk naar Loender, om deze bezetting te installeren, en om met de inlandsche hoofden uit die omstreken eene vergadering te houden.

Zooals gezegd is, vertrok de regent van Mandaheling, den 6den Mei, met 1000 man Batta's naar Padang-Lawas, den 9den door nog 500 man gevolgd wordende. Bij de aankomst van deze magt was de geheele landstreek onmiddellijk in onderwerping gekomen; gezegde regent had echter het ongeluk zich op de trouw der bevolking te veel te verlaten, ten gevolge waarvan hij den 24sten Mei, 's avonds om tien ure, door deze verraderlijk overvallen en tot eenen overhaasten terugtogt genoodzaakt werd, waarbij hij eene volslagene nederlaag leed, en meer dan 100 man zijner troepen sneuvelden, terwijl al de geschenken, welke hij kort te voren van het Gouvernement ontvangen had, als: een zadel met toebehooren, een geweer, een koràn, eenige ellen geel fluweel, enz. den vijand in handen vielen. De regent was over deze nederlaag zoo beschaamd, dat hij zich niet durfde vertoonen, en de luit. Poland genoodzaakt werd hem met een paar manschappen te gaan opzoeken; deze vond hem geheel moedeloos en ter neêrgeslagen, met slechts 20 zijner manschappen bij de kampong Longo, op de

Digitized by Google

grensscheiding van Rauw. Met veel moeite gelukte het nogtans den luit. Poland hem weder wat op te beuren en te vreden te stellen, waartoe de belofte, dat na de onderwerping van Bondjol, in zijn land een fort zou worden daargesteld, veel afdeed.

In de maand Junij ontving men weder het berigt, dat eene groote menigte Padries te Loeboe-Sikaping vereenigd was, die verschansingen opwierpen en krijgsvoorraad van allerlei aard verzamelden en aanmaakten, terwijl feesten en gastmalen gegeven werden op het welgelukken der ophanden zijnde ondernemingen. Zekere Toeankoe Porti Gigit en Toeankoe Iman van Bondjol, lieten ook den *Jang di pertoean* van Rauw uitnoodigen om daar te komen, ten einde over hunne onderlinge belangen te raadplegen. De luit. Poland liet hen door den *Jang di pertoean* antwoorden: dat, vermits deze een gouvernements-onderdaan was, hij alleen op het grondgebied van Rauw met hen vermogt te onderhandelen, met uitnoodiging om zich tot dat einde derwaarts te begeven.

Al deze omstandigheden hadden ten gevolge, dat de luit. Poland op nieuw voorzorgen nam, om den vijand te beletten binnen Rauw te dringen. Op nieuw werden hulptroepen van Mandaheling ontboden, en de waakzaamheid werd overal verdubbeld, terwijl van den minder gunstigen staat van zaken kennis gegeven werd aan den luit.-kolonel Elout, en aangedrongen op de toezending van een kanon van drie pond met toebehooren, zoo mede op die van eene versterking van 25 Europeanen of Amboinezen, om de door ziekte als anderzins geledene verliezen aan te vullen.

Kort hierna ontving men berigt, dat verscheidene kampongs, in de rigting van Loeboe-Sikaping gelegen, welke reeds in onderwerping gekomen waren, weder afvallig waren geworden, en dat de vijand tot op een' afstand van slechts drie uren van Loender was voortgerukt, en aldaar eene verschansing werd opgeworpen, niet verder dan één uur verwijderd van eene benting welke door de onzen te Oedjong-Padang was aangelegd geworden, en door de bevolking van Loender en Lamba bezet was. Op dit berigt besloot de luit. Poland het verder voortrukken van den vijand tegen te gaan, en ging hij dien ten gevolge, op den 2den Julij, met eene kolonne van 95 bajonetten geregelde troepen, benevens den regent *Radja* Gedobang, met 1500 zijner manschappen en 300 Rauwenaars op marsch naar Loender. Naar aanleiding der berigten, welke hij daar ter plaatse inwon, zond hij ter middernacht van den 4den op den 5den Julij den Amboineschen sergeant de Longa, met 17 bajonetten, benevens 200 Batta's en 300 Rauwenaars, om de voormelde vijandelijke benting te verkennen. De genoemde sergeant kwam 's morgens om vijf uur bij deze benting aan, en vond ze geheel verlaten,

Digitized by Google

waarvan hij berigt zond aan den luit. POLAND. Deze trok vervolgens den 5den Julij, 's namiddags om twee uur, met het overige gedeelte van zijne kolonne en van de hulptroepen mede derwaarts; hij gaf alstoen last aan den sergeant DE LONGA, om met de zijnen voort te rukken tot Senatar, hetwelk anderhalf uur van Loeboe-Sikaping gelegen is, en deed het hoofd van den kampong ontbieden naar Ampang-Gedang.

De luit. POLAND betrok met het detachement geregelde troepen de verlaten vijandelijke verschansing en deed de hulptroepen van Mandaheling binnen de nabijgelegene kampong trekken; vervolgens zond hij het hoofd of den Dato van Senatar naar Loeboe-Sikaping, met eenen brief, waarin aan de hoofden aldaar, welke hunne onderwerping reeds vroeger hadden aangeboden, werd te kennen gegeven, dat zij, bijaldien dit hun aanbod opregt gemeend was, ten blijke daarvan, vooraf behoorden te leveren de wapens van de soldaten welke in de maand Januarij aldaar zoo verraderlijk waren om het leven gebragt, waarna hij, POLAND, hunne voorspraak wel wilde zijn bij het Gouvernement. Op dezen brief werd slechts een ontwijkend antwoord ontvangen

Op een berigt dat de luit. POLAND den 6den Julij, 's avonds om zeven ure, ontving, dat de bevolking van Alahan-Pandjang, Koempolan en andere naburige streken zich verzamelde, om den sergeant DE LONGA met zijne onderhoorige manschappen te Senatar te overvallen, zond hij genoemden sergeant den last om zoo spoedig mogelijk terug te trekken op Ampang-Gedang; deze kwam 's anderen daags 's morgens om drie ure aldaar aan, en gaf kennis dat bij zijn vertrek van Senatar, de vijand reeds tot op een vierde uurs van daar genaderd was, en dat Dato SENATAR met al zijn volk tot den vijand was overgeloopen. Bij dezen terugtogt van den sergeant DE LONGA, legden de Rauwenaren een zeer lafhartig gedrag aan den dag; een paar schoten van den vijand waren voldoende om hen op de vlugt te drijven, waartoe de *Jang di pertoean* het voorbeeld gaf.

Den 7den Julij deed de luit. POLAND de vijandelijke benting, waar hij was gelegerd geweest, verwoesten en verbranden, trok vervolgens, 's morgens om acht ure, met zijne kolonne en de hulptroepen terug naar Loender, en vervolgde, na dien post in voldoenden staat van tegenweer gebragt te hebben, den 9den Julij den terugmarsch naar het fort Amerongen, den Dato van Ampang-Gedang, welk hoofd zich had verdacht gemaakt, als gijzelaar medevoerende.

Na zijne terugkomst op het fort Amerongen, vond de luit. POLAND aldaar, tot zijne groote vreugde, den officier van gezondheid W. VAN WEEL, die den 5den Julij was aangekomen, en zich vol ijver bezighield met de genees-

Digitized by Google

kundige behandeling van den chirurgijn VAN DER SOUW en de overige zieken en gewonden, met dat gunstig gevolg dat laatstgenoemde geneesheer tegen het einde van de maand Julij hersteld was, en de heer VAN WEEL naar Natal kon terugkeeren.

Inmiddels werd de staat van zaken niet gunstiger. De vijand verzamelde zich in grooten getale bij Loeboe-Sikaping en Senatar, en volgens berigten deswege, hielden zich onder hem verscheidene hoofden uit Agam op, vermoedelijk dezulken, welke na de overmeestering van Kamang door onze troepen, in de Padangsche bovenlanden (op den 10den Julij) uit die streken de wijk genomen hadden. De vijand scheen eene onderneming tegen onze verschansing te Loender op het oog te hebben, en zekere Toeankoe NANGARANG van Alahan-Pandjang, had zich te Bato-Betingi, op drie en een half uur afstands van Loender verschanst. Ook werd het berigt ontvangen dat Toeankoe TAMBOESI het voornemen had in Mandaheling te vallen, zoodat de bevolking van dat landschap in groote ongerustheid verkeerde. Ten gevolge van al deze omstandigheden, werd de bevolking van Mandaheling met alle weerbare manschappen onder de wapens geroepen, en aan de Rauwenaren den last gegeven, om zich voor eenige dagen van leeftogt te voorzien en voor het kampement bij het fort Amerongen te verzamelen, zoodra van dat fort een sein van twee kanonschoten zoude gedaan worden, en voorts om een genoegzamen voorraad kruid en lood in gereedheid te brengen.

Het was ook in het laatst van de maand Julij dat de kinderziekte zich in het landschap Rauw openbaarde.

De ongunstige berigten welke achtereenvolgens ontvangen werden, deden den luit. POLAND met reden voor eene vijandelijke onderneming tegen de redoute te Loender vreezen, en de overtuiging dat elk nadeel hetwelk den onzen mogt worden toegebragt, eene zeer schadelijke uitwerking zoude hebben op de gezindheid der Rauwenaren, en ook bij die van Mandaheling den moed zoude kunnen doen verminderen, deed hem besluiten om den 1sten Augustus, 's morgens om twee ure, met zijne kleine kolonne en 800 Rauwenaren op marsch te gaan naar Loender, zich echter niet doende vergezellen van de bevolking van Mandaheling, omdat hij genoodzaakt geweest was deze met den regent *Radja* GEDOBANG aan het hoofd, naar Ankola te zenden, naardien Toeankoe TAMBOESI in die streek gevallen was, en verscheidene kampongs op eene contributie van veertig Spaansche matten gesteld had, terwijl de kampongs welke zich daaraan niet hadden willen onderwerpen, verbrand en hunne opperhoofden onthoofd waren geworden.

Na te Loender vollediger berigten te hebben ingewonnen betreffende de

Digitized by Google

stellingen van den vijand, ging hij den 4den Augustus, 's morgens om twee uur, door het maanlicht begunstigd, met zijne zwakke kolonne en de Rauwenaren, weder op marsch. De sergeant DE LONGA werd met het aanbreken van den dag, met eene voorhoede van 20 soldaten en 200 Rauwenaren, te Oedjong-Padang over de rivier gezonden; na een kwartier uurs te zijn doorgemarcheerd, werd deze uit een bamboesbosch door een sterk geweervuur begroet, en door menigvuldige versperringen en randjoes verhinderd verder voort te rukken, terwijl hij bemerkte dat de vijand zich achter dat bosch had zamengetrokken. Op het berigt hiervan rukte de luit. POLAND met zijne overige manschappen voorwaarts; na eenige inspanning gelukte het hun de versperringen en randjoes genoegzaam weg te ruimen, en het bosch, door een goed onderhouden geweervuur, van vijanden te zuiveren. Zoodra hij de andere zijde van het bamboesbosch bereikt had, vond hij den vijand, die ter sterkte van ongeveer 600 man, eene stelling op eene hoogte had genomen, zoo het scheen met het voornemen om de onzen, die met een hevig geweervuur van daar begroet werden, af te wachten. Zoodra de geheele magt van den luit. POLAND het bamboesbosch was doorgetrokken, viel hij den vijand met den stormpas aan, waarop deze, na slechts korten tegenstand, uit elkander stoof, door de onzen vervolgd wordende tot op de plaats waar de overblijfselen nog te zien waren van de benting, welke kort te voren door de onzen, in de nabijheid van Ampang-Gedang was verwoest geworden. Hij deed daarop den sergeant DE LONGA met de voorwacht voortrukken naar de genoemde kampong, welke na eene korte verdediging, door het detachement vermeesterd en betrokken werd, terwijl de vijand door de Rauwenaren nog eenigen tijd werd nagezet. De luit. POLAND keerde vervolgens met zijne geheele magt terug naar Loender, na alvorens Ampang-Gedang, hetwelk, na tot onderwerping te zijn gebragt, herhaaldelijk weder 's vijands zijde gekozen had, te hebben doen plunderen en in den asch leggen. Naauwelijks echter had hij den terugmarsch aangenomen, of de vijand kwam van alle zijden opzetten om de onzen te beschieten en uit te schelden; eenige losbrandingen van de achterwacht waren nogtans voldoende om hem op behoorlijken afstand te houden, en eindelijk geheel te doen afdeinzen. Bij de gevechten van dien dag werden twee soldaten van de barissan door randjoes en één Rauwenaar door een geweerschot gewond. De luit. POLAND roemde zeer het gedrag van zijne troepen in het algemeen, inzonderheid dat van den Amboineschen sergeant DE LONGA.

Ofschoon de ondernemingen van den luit. POLAND over het algemeen goed geslaagd waren, werd zijn toestand en die der troepen in het landschap Rauw, niettemin bedenkelijk, vooral toen zich bij de bevolking van dat

Digitized by Google

landschap hoe langer hoe meer een slechte geest begon te openbaren; zijne geringe magt verminderde met iedere onderneming, en het gemis van geschut, de slechte staat der wapens en het ontberen van zoo vele verschillende benoodigdheden, als arak en anderen, welke door de moeijelijke gemeenschap niet genoegzaam en regelmatig konden worden aangevoerd, waren zoo vele omstandigheden welke niet dan nadeelig konden werken. Daarbij werd het land gedurig met vijandelijke invallen bedreigd, en hoe gering zijne magt ook was, en hoe moeijelijk het hem door de vermelde omstandigheden ook worden mogt, toch was de luit. Poland herhaaldelijk verpligt bewegingen te doen om den vijand in bedwang te houden, aangezien eene ongenoegzame werkdadigheid en eene lijdelijke verdediging alleen van onze forten, spoedig het gevolg zoude hebben, dat de bevolking van Rauw, van wier slechte gezindheid de overtuiging reeds verkregen was, het gouvernement geheel zoude afvallen, en ophouden levensmiddelen voor onze troepen te leveren, terwijl zulks op den moed van de bevolking van Mandaheling ook eenen schadelijken invloed zoude hebben, en het vooral van belang was dezen levendig te houden.

De overweging van al deze omstandigheden deed den luit. Poland besluiten, den 12den Augustus met zijne kleine kolonne, benevens 1000 man van den regent van Mandaheling, die van zijnen togt naar Ankola was teruggekeerd, met een aantal Rauwenaren en voorzien van den handmortier, weder uit te rukken, en dat wel mede ten gevolge der berigten dat de vijand uit Alahan-Pandjang, Alahan-Mati en Loeboe-Sikaping, zich te Bato-Betingi met eene aanzienlijke magt verzameld, en aldaar verschansingen opgeworpen had.

's Morgens om negen ure vond hij de Padries achter Ampang-Gedang, op twee hoogten in stelling; hij stelde zijne troepen daarop in slagorde en zond Dato *Radja* Gagatengëari met 200 Batta's vooruit om den vijand langzamerhand terug te drijven, terwijl de Amboinesche sergeant de Longa met de voorhoede, zamengesteld uit 14 soldaten en 100 Batta's, langs den grooten weg bleef voortrukken. Deze vond echter groote moeijelijkheden te overwinnen, door de versperringen en de menigvuldige randjoes, waarmede de weg over eene lengte van meer dan een half uur beplant was, om welke reden de overige troepen eenen anderen weg zochten over het gebergte, langs welken zij de vijandelijke verschansingen voor de kampong Bato-Betingi weldra gewaar werden. De luit. Poland rukte tot op een geweerschot van de benting op, liet de voorwacht op eene hoogte post vatten, eenige granaten in de benting werpen, en ze vervolgens door den regent van Mandaheling met zijne onderhoorige hulptroepen, ondersteund door 25

Digitized by Google

man geregelde troepen, bestormen. Olschoon de aanval met moed en hevigheid werd uitgevoerd, was de tegenweer zoo hardnekkig, dat de aanvallers werden afgeslagen. De luit. Poland verkende daarop persoonlijk zoo naauwkeurig mogelijk de vijandelijke stelling en plaatste zich-zelven vervolgens aan het hoofd van eenen tweeden aanval, den luit. Popje gelastende met de beide pelotons geregelde troepen, welke aan den voet van de hoogte in reserve bleven, den handmortier te dekken, en tevens de Batta's te beletten, bij onverhoopt mislukken van den aanval, de vlugt te nemen. In weerwil van de onversaagdheid waarmede deze aanval werd uitgevoerd, vermogt hij weinig tegen den hardnekkigen tegenstand dien men ondervond, wordende de onzen niet alleen met een hevig geweervuur, maar ook met een' zwerm steenen en bamboezen werpspiesen begroet. Deze aanval had alzoo geen betere uitkomst dan de eerste, en de onzen moesten op nieuw naar hunne stelling terugtrekken. Alstoen zond de luit. Poland den regent *Radja* Gedobang met een gedeelte van zijn volk en den Europeschen sergeant Feijs, door eene bergkloof, met last om te beproeven langs dien weg eenen bergtop te bereiken, welke achterwaarts van de vijandelijke benting gelegen was en die beheerschte. Toen men hierin geslaagd was, werd een derde aanval ondernomen, doch toen de vijand ontwaarde, dat hij ook in den rug bedreigd werd, wachtte hij dezen aanval niet af, maar nam in allerijl de vlugt, door de onzen met den meesten spoed achtervolgd wordende tot de kampong Bato-Betingi, alwaar hij, achter eene aldaar aanwezige verschansing, korten tijd stand hield, doch spoedig genoodzaakt werd verder terug te trekken, door den regent van Mandaheling en de voorwacht vervolgd wordende tot de kampong Selebawang, alwaar hij op nieuw eenigen tijd stand hield, tot hij ook hier genoodzaakt werd zijnen overhaasten terugtogt andermaal te vervolgen tot de kampong Senatar. In deze kampong bood hij eenigen tegenstand, doch de plaats werd niet te min door de onzen vermeesterd, waarop de luit. Poland met zijne geheele magt er binnen trok om er nachtverblijf te houden, langs de rivier herhaaldelijk patrouilles uitzendende, en den weg welke van daar naar Loeboe-Sikaping loopt, zooveel mogelijk onbruikbaar doende maken. Ten vijf ure in den namiddag kwam de vijand de onzen in hunne legerplaats verontrusten, doch werd door de Batta's verdreven, en vertoonde zich niet gedurende den daaropvolgenden nacht. Bij de gevechten van dezen dag waren de Amboinesche sergeant de Longa en zeven Batta's door geweerschoten, en vijftien Batta's, waaronder Dato *Radja* Gagatengëari, door randjoes gewond geworden. Van den vijand werden slechts vijf lijken gevonden, doch het is te vermoeden dat zijn verlies aanzienlijk geweest is.

Digitized by Google

Den 13den Augustus nam de luit. Poland met de zijnen den terugtogt naar Loender weder aan, na alvorens de kampongs Senatar, Selabawang en Bato-Betingi te hebben doen in de as leggen, om hare inwoners te straffen voor de ontrouw waaraan zij zich drie herhaalde malen hadden schuldig gemaakt. Een dertigtal karbouwen (buffels) welke men had buit gemaakt, werd medegevoerd.

Bij den terugtogt werd de achterhoede een paar malen, doch slechts onbeduidend aangevallen. Nadat de luit. Poland de verzekering gekregen had, dat de vijand zich verspreid had, en naar Loeboe-Sikaping en omstreken was teruggetrokken, zoodat voor den post te Loender voorcerst niets te vreezen was, keerde hij met zijne zwakke kolonne en de hulptroepen, den 16den Augustus, naar het fort Amerongen terug.

Als zich bij de voormelde gevechten zeer dapper te hebben gedragen, vindt men vermeld: de Europesche sergeant Feijs, de Europesche korporaal Baas en de Europesche flankeurs Coucke en Courtani; de Amboinesche sergeant de Longa en de Amboinesche fuseliers Issa en Banke; de Madurese korporaal Sandar, de Tommongong Kerto Redjo van de barissan, zoo mede de regent *Radja* Gedobang, het kampongshoofd Dato *Radja* Gagatengeäri, en de Batta's in het algemeen. Het gedrag der Rauwenaren wordt daarentegen zeer gelaakt: zij waren niet te bewegen aan den aanval op de verschansing voor Bato-Betingi deel te nemen, maar bleven op eene hoogte in stelling, blijkbaar met het oogmerk om den afloop van het gevecht af te wachten en daarvan afhankelijk te maken, of zij de onzen zouden in den rug vallen of op onze zijde blijven. Toen de vijand eenmaal tot wijken gebragt was, kwamen zij met groot geschreeuw opzetten, om aan de achtervolging en plundering deel te nemen.

Hoe ver ook van het moederland verwijderd, hoe ongunstig de omstandigheden in vele opzigten wezen mogten, en hoe gering ook daardoor bij velen de hoop mogt wezen, om den geliefden geboortegrond eenmaal weder te zien, bleef men aan dien grond en aan Neêrlands geëerbiedigden Vorst niet te min indachtig, want uit de aanteekeningen blijkt, dat door de bezetting van het fort en kampement Amerongen, op den 24sten Augustus 1833, 's Konings verjaardag, parade gehouden werd, en de officieren en soldaten, zoo goed de omstandigheden het toelieten, werden onthaald.

Zoodra de opstand, van welken reeds gesproken is, zich in de maand Januarij 1833, op zulk eene noodlottige wijze geopenbaard had, was van den ongunstigen staat van zaken, en van de groote behoefte aan versterking der krijgsmagt, — eene behoefte welke door die omstandigheid nog zoo veel

Digitized by Google

grooter geworden was, — door den luit.-kolonel Elout kennis gegeven aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal. Ten gevolge hiervan werd de generaal-majoor C. J. Riesz, als gouvernements-commissaris, aan het hoofd van ongeveer 1200 man troepen, waaronder eenige artillerie en 50 man kavallerie, naar de westkust van Sumatra gezonden, terwijl de opperlandvoogd reeds toen zijn voornemen mededeelde, om een paar maanden later, zich in persoon derwaarts te begeven. De generaal-majoor Riesz, kwam met de gemelde troepen omstreeks den 20sten Junij 1833, te Padang aan.

Dadelijk na de aankomst van deze versterking, werden door den generaal-majoor Riesz met den luit.-kolonel Elout, maatregelen beraamd, om weder aanvallenderwijze te handelen, en de bloedige gevechten welke in Agam (Padangsche bovenlanden) bij Kamang op den 9den Julij geleverd werden (1), als ook de vermeestering van die plaats den daarop volgenden dag, waren daarvan de eerste kenmerken. De vijand die van de aankomst van zulk eene aanzienlijke versterking natuurlijkerwijze onderrigt was, maakte zich nu ook tot verdediging gereed, en door drie Battasche vrouwen, welke uit Alahan-Pandjang gevlugt waren, alsmede van de door hem uitgezonden bespieders, ontving de luit. Poland in het laatst van de maand Augustus berigt, dat te Alahan-Pandjang, Koempolan en omstreken, vele verschansingen werden opgeworpen; dat ter eerstgenoemde plaats acht stukken geschut voorhanden waren, en dat de bevolking van Alahan-Pandjang, Koempolan, Pisang en de V Kotta's, het voornemen had om het oprukken onzer troepen tot den aanval, van de zijde van Mingoppo te beletten, terwijl die van Loeboe-Sikaping en omstreken ditzelfde zouden pogen te doen ten aanzien der troepen welke uit Rauw konden worden verwacht. Voorts werd berigt dat de vijand in het algemeen het voornemen had, zich tot het uiterste te verdedigen, en ingeval hij mogt overwonnen worden, in de bosschen en wildernissen de wijk te nemen. De bevolking van Talo bleef steeds eene dubbelzinnige rol spelen.

Van de versterking welke met den generaal-majoor Riesz was aangekomen, werd een gedeelte voor het landschap Rauw bestemd, om ook van die zijde te kunnen medewerken tot den algemeenen aanval welke tegen Bondjol zoude worden ondernomen; 50 Europeanen, namentlijk, benevens 10 Amboinezen, werden onder den majoor H. A. Eilers, over Ayer-Bangies der-

(1) Bij deze gevechten werd van onze zijde een vrij aanzienlijk verlies geleden aan dooden en gewonden; op den 9den Julij sneuvelde onder anderen de majoor der infanterie L. C. du Bus, adjudant van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, terwijl aan de op dien dag bekomen wonden, den 10den Julij, overleed de 2de luitenant der huzaren F. Bredart, die aan dit gevecht op zijn verzoek met de infanterie deel nam.

Digitized by Google

waarts gezonden, en 30 inlanders onder den luit. J. Bischoff, over Natal; onder geleide van welken laatsten een kanon van drie pond werd medegezonden.

De majoor Eilers kwam den 7den September met de vermelde Europeanen, en vergezeld van den luit.-adjudant J. Moltzer en den 2den luit. H. H. von Tschudy, benevens den Radeen-Tommongong Abdé Sangep, op het fort Amerongen aan, en nam aldaar het militair gezag op zich. Reeds den 4den September was de luit. Poland hem, op het berigt van zijne ophanden aankomst, te gemoet gegaan, ten einde hem op marsch met het vervoer zijner pakkaadje als anderzins behulpzaam te zijn. De luit. Bischoff bereikte met zijne manschappen en den drieponder, ten gevolge van den moeijelijken weg, vooral voor het transport van geschut, eerst veel later zijne bestemming, zooals later zal worden vermeld.

Reeds den 8sten September werd op het fort Amerongen de aanschrijving ontvangen, waarbij, namens Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal (1) van den Bosch, die den 23sten Augustus te Padang was aangekomen, het bevel werd gegeven om tegen Bondjol op te rukken, welke plaats, luidens die aanschrijving, uiterlijk den 16den September moest overmeesterd zijn.

Er was alzoo geen tijd te verliezen; aan den regent van Mandaheling werd last gegeven om zoo veel manschappen op te roepen als hij maar onder de wapens kon brengen, ten einde den 12den September voor den afmarsch gereed te zijn, en den 10den September werd aan den luit. Bischoff eenig volk van Mandaheling te gemoet gezonden, om hem in het vervoer van het kanon en toebehooren behulpzaam te wezen, en zijne aankomst daardoor zooveel mogelijk te bespoedigen.

Den 13den September rukte de mobiele kolonne, welke nu ongeveer 180 bajonetten sterk was, voorzien van den handmortier, naar Loender op, alwaar de majoor Eilers den volgenden dag eene inspectie hield over de vereenigde krijgsmagt, bij welke gelegenheid bleek, dat zich 1000 Rauwenaren, doch slechts 400 Batta's onder de wapens bevonden; gedurende den opmarsch groeide het getal Batta's echter tot ruim 1000 man aan. Den 15den September rukten deze troepen op tot Senatar, nergens tegenstand van eenig belang ontmoetende, en den 16den tot halfweg Loeboe-Sikaping, op welken marsch, bij eene vrij levendige schermutseling van

---

(1) Kort voor zijn vertrek van Batavia, werd ten gevolge daartoe bekomen magtiging van den Koning, door den Gouverneur-Generaal J. van den Bosch, den titel van *Kommissaris-Generaal* aangenomen, en het beheer door hem voor een gedeelte gelijktijdig opgedragen aan den heer J. C. Baud, met den titel van *Gouverneur-Generaal ad interim.*

Digitized by Google

onze zijde, het inlandsche hoofd, Sultan Maleijo van Penganten, benevens twee zijner manschappen sneuvelden, en de Amboinesche sergeant de Longa en twaalf Batta's gewond werden. Den 17den September marcheerden onze troepen door naar Loeboe-Sikaping; toen zij ongeveer nog een uur van die plaats verwijderd waren, kwamen de inlandsche hoofden hen te gemoet, hunne onderwerping aanbiedende, en mededeelende dat onze troepen uit de Padangsche bovenlanden Alahan-Pandjang tot op den afstand van vier uren genaderd waren, en dat de Toeankoe Nan-garang van Bondjol en Dato Bezaar van Loeboe-Sikaping gesneuveld waren.

Ofschoon aan den majoor Eilers de stellige last gegeven was, om van Loeboe-Sikaping niet naar Bondjol op te rukken, vóór dat hij het zekere berigt zoude ontvangen hebben van de aankomst aldaar van eene der andere kolonnes, hetzij die welke uit de Padangsche bovenlanden, of die welke van Mingoppo derwaarts was opgerukt, zoo werd de marsch naar Bondjol nogtans den 18den September voortgezet, en aangezien de gewone weg met vijandelijke verschansingen geheel was afgesloten, werd van een pad door het gebergte gebruik gemaakt. De majoor Eilers vermeende van het hem gezonden bevel, ten gevolge der hierboven vermelde berigten van de nabijheid onzer troepen uit de Padangsche bovenlanden, te mogen afwijken, en zulks te eerder, omdat de dag op welken, volgens de ontvangen aanschrijving, Bondjol uiterlijk moest overmeesterd zijn (16 September), reeds voorbij was. 's Namiddags in de vallei van Alahan-Pandjang gekomen zijnde, geraakten onze troepen met den vijand in een zeer scherp gevecht, waarbij de Radeen-Tommongong Aboe Sangeb benevens zes onderofficieren en manschappen sneuvelden, terwijl elf man gewond werden. De vijand werd nogtans teruggedreven, en onze troepen bereikten 's avonds Bondjol-Itam, in welke kampong zij hun nachtleger opsloegen, na haar door de Rauwenaar en Batta's, zooveel de tijd en middelen zulks toelieten, te hebben doen verschansen.

Den dag van den 19den September was voor de onzen zeer noodlottig. Den geheelen dag waren zij genoodzaakt vijandelijke aanvallen af te weren, en onophoudelijk werden zij door den vijand gekweld en verontrust. De majoor Eilers zond twee brieven naar Bondjol, doch slechts op een daarvan werd een niets goeds beteekenend antwoord gegeven. Van de beide andere kolonnen, welke mede tegen Bondjol moesten zijn opgerukt, werd niets vernomen, en de troepen onder den majoor Eilers, waren te zwak om zich in de valei van Alahan-Pandjang alleen staande te houden, terwijl zij ook niet genoegzaam van leeftogt voorzien waren. Ten gevolge van deze omstandigheden, gaf de genoemde hoofdofficier bevel, om 's avonds ten elf ure in stilte den terugtogt aan te nemen.

Digitized by Google

Maar eene ongekende oorzaak deed tegen het vallen van den avond in de legerplaats der onzen een plotselinge schrik ontstaan, welke al de hulptroepen, zoowel die uit Mandaheling, als die uit Rauw beving, zoodat zoowel zijlieden als al de Koelies, op het onverwachts de vlugt namen. Door deze onvoorziene gebeurtenis werd de toestand van de weinige geregelde troepen, welke in Bondjol-Itam waren achtergebleven, zeer hagchelijk; zij deed de noodzakelijkheid ontstaan om den terugtogt onmiddellijk aan te nemen, ten einde voor te komen dat zulks ten eenemale werd onmogelijk gemaakt. Aan deze noodzakelijkheid werd alzoo tegen zeven uur des avonds gevolg gegeven, maar door het volslagen gemis aan transportmiddelen, was men niet alleen verpligt den handmortier met munitie en toebehooren, en alle pakkaadje achter te laten, maar men moest tot het allersmartelijkst besluit komen, om ook veertien zwaar gewonden aan hun lot over te laten. De getrouwe regent van Mandaheling, *Radja* Gedobang, had zich niet van de onzen verwijderd, doch slechts twee zijner manschappen hadden dit loffelijk voorbeeld gevolgd.

De neêrslagtigheid had zich van onze troepen zóódanig meester gemaakt, dat het den officieren veel moeite kostte hen eenigzins te bemoedigen, en hun de hooge noodzakelijkheid van eenen geregelden terugtogt in te prenten, vooral toen zij vervolgd werden door eene overmagt van Padries, welke een levendig geweervuur op de onzen losten, waardoor den onzen nog het verlies van eenen tamboer en twee Amboinesche, benevens van één inlandschen fuselier werd toegebragt. De menigvuldige regen, welke kort te voren gevallen was, maakte den marsch bij de duisternis en in het bergachtig terrein, bovendien ten uiterste moeijelijk. 's Nachts om twee uren bereikten de onzen eene kleine vlakte, en vermits de duisternis den vijand verhinderd had hen tot daar te vervolgen, werd besloten aldaar eenige uren rust te nemen, waaraan allen groote behoefte hadden.

Den 20sten September werd de terugtogt 's morgens ten half zes ure weder voortgezet; naauwelijks hadden de onzen een paar uren gemarcheerd, of zij werden weder door eenen zwerm Padries vervolgd, wier vuur hen echter gelukkig weinig nadeel toebragt. Om tien uur bereikten de onzen eene kleine verlaten kampong, welke slechts een zestal hutten bevatte; binnen deze kampong werd eenigen tijd halt gehouden, om den troep te verzamelen en de pelotons weder behoorlijk te formeren; het bleek bij die gelegenheid, dat bij den aftogt van den vorigen avond en nacht, 35 manschappen, zoo Europeanen als inlanders, achtergebleven, en dus hoogstvermoedelijk om het leven gebragt waren. Gedurende het kortstondig verblijf op deze plaats, werden de onzen van twee kanten en met een levendig

Digitized by Google

geweervuur aangevallen, waardoor twee inlandsche fuseliers gewond werden; zij konden niet verbonden worden, omdat de chirurgijn VAN DER SOUW zijne instrumenten en verdere benoodigdheden bij den terugtogt almede verloren had. Volslagen gebrek aan voedsel, waaraan zeer groote behoefte gevoeld werd, en de hoop dit elders te zullen vinden, deed alras weder tot het voortzetten van den marsch besluiten; de zwerm Padries welke de onzen vervolgde, werd ieder oogenblik talrijker. Om twaalf ure 's middags bereikten de onzen de vlakte van Loeboe-Sikaping, alwaar eene groote menigte gewapend volk gezien werd, welke de regent *Radja* GEDOBANG spoedig herkende voor zijne onderhoorige Batta's, die zich na hunnen overhaasten aftogt van den vorigen avond, aldaar verzameld hadden en de onzen waren blijven afwachten. Ook een andere hoop gewapend volk werd ontwaard, welke bleek uit Rauwenaren te bestaan, die te vergeefs getracht hadden de Batta's over te halen om zich gezamentlijk met hen tegen den doortogt der onzen te verzetten. Op het berigt hiervan, begaf de luitenant POLAND zich tot de Rauwenaren, en beval den *Jang di pertoean*, de bevolking van Loeboe-Sikaping, welke zich bij hen gevoegd had, dadelijk naar hunne kampongs terug te zenden, onder bedreiging van onmiddellijke bestraffing, ingeval van weigering. De Rauwenaren, die door deze handelwijze op nieuw van hunne kwalijkgezindheid hadden doen blijken, werden alsnu in twee gedeelten gesplitst, waarvan het eene vóór, het andere met de Batta's, achter onze troepen marcheerden, ten einde hunne magt op die wijze te verdeelen. Vermits ook te Loeboe-Sikaping geen levensmiddelen te vinden waren, werd de marsch dadelijk weder aangenomen en vervolgd tot 's avonds half zes, als wanneer onze troepen met de Batta's in eene kleine kampong hun nachtkwartier bleven houden, terwijl de Rauwenaren in eene andere, op eenigen afstand gelegen kampong gezonden werden.

Den 21sten werd de marsch zonder verdere wederwaardigheden aan te treffen, voortgezet tot Loender, alwaar onze troepen 's avonds om zeven ure aankwamen, en den daaropvolgenden dag keerde het overschot der kolonne met de hulptroepen naar het fort Amerongen terug.

De luitenant BISCHOFF was met zijn onderhebbend detachement, na eenen ten uiterste vermoeijenden marsch, den 21sten September, ter laatstgenoemde plaats aangekomen, en het kanon van drie pond werd den 24sten van diezelfde maand, door de Batta's, welke met die taak waren belast geworden, aangebragt.

Onmiddellijk na het échec, hetwelk de onzen in den avond van den 19den September, in de vallei van Alahan-Pandjang geleden hadden, — een échec, waarvan de oorzaak welligt gelegen heeft in een verraderlijk opzet van de

Digitized by Google

Rauwenaren, door het verspreiden van een valsch alarm onder de hulptroepen, — hadden eenige Rauwenaren zich regtstreeks en met den meesten spoed naar hun land begeven, om de bevolking tot eenen aanval op de beide forten aldaar aan te sporen. De luitenant Logeman maakte zich onder die omstandigheden door zijn manmoedig gedrag zeer verdienstelijk, en zoowel daaraan als aan de komst van den luitenant Bischoff met zijn onderhebbend detachement, moet het worden toegeschreven dat de Rauwenaren van hun voornemen afzagen.

Niet alleen de poging, welke door de troepen uit Rauw was aangewend geworden, om tot de overmeestering van Bondjol mede te werken, was, zooals wij gezien hebben, ten eenemale mislukt, maar ook de kolonnen welke uit de L Kotta's (Padangsche bovenlanden) onder den majoor de Quay, en van Mingoppo (Benedenlanden) onder den luit.-kolonel Elout, met dat oogmerk waren opgerukt, werden door omstandigheden van verschillenden aard, zonder hun doel te kunnen bereiken, tot den terugtogt genoodzaakt (1), en de aanval welke in den vroegen morgen van den 28sten September, onder het onmiddellijk beleid van Zijne Excellentie den Kommissaris-Generaal van den Bosch, in de Padangsche bovenlanden tegen Matoeä ondernomen werd, om vervolgens van daar tegen Bondjol op te rukken, had evenmin een gunstig gevolg, voornamelijk doordien verontrustende berigten van elders het onmogelijk maakten voor die enkele stelling zulk eene aanzienlijke krijgsmagt vereenigd te houden, als voor hare belegering vereischt werd. De kleine voordeelen, welke aldaar met veel inspanning en opoffering reeds waren bevochten, moesten dien ten gevolge weder prijs gegeven, en het beleg voor Matoeä in den nacht van den 1sten op den 2den October door onze troepen worden opgebroken.

Al deze omstandigheden waren meer dan voldoende om den overmoed van den vijand aan te vuren, en meer en meer de kwalijkgezindheid te openbaren van de zoodanigen, welke reeds lang onze belangen alleen in schijn waren toegedaan geweest en nu eindigden met het masker geheel af te werpen; de toestand van onze troepen in het landschap Rauw, werd van dien tijd af, met iederen dag bedenkelijker, en gedurig werden zij door nieuwe gevaren omringd, zooals het vervolg van dit verhaal zal doen zien.

---

(1) De opmarsch en terugtogt van de laatstgemelde kolonne, welke onder bevel van den luitenant-kolonel Elout, van de zijde van Mingoppo werd aangevoerd, vindt men beschreven in den *Militaire-Spectator*, Eerste Serie, 8ste jaargang, N°. 6, bladz. 125—128, zoo mede in de *Herinneringen van den 1sten luitenant* J. C. Boelhouwer, *aan zijn verblijf op Sumatra's Westkust, in de jaren* 1831—1834, bladz. 153—167.

Digitized by Google

Reeds vóór het einde van de maand September sloegen de Padries te Loeboe-Sikaping en omstreken handen aan het werk, om hunne verschansingen en andere middelen van verdediging te herstellen en in weêrbaren staat te brengen; door de bevolking van Loeboe-Aroe werden pogingen aangewend om de gemeenschap met Mandaheling onveilig te maken, en verscheidene Batta's waren op den weg reeds van hun goed beroofd geworden, welk lot ook eenen Chinees met koopwaren was te beurt gevallen; voorts werd het berigt ontvangen dat Toeankoe Tamboesi het voornemen had binnen Mandaheling te vallen, ten gevolge van welke tijding een groot gedeelte van de Batta's weggezonden werd om hun eigen land te verdedigen.

Op den 1sten October ontvingen de onzen op het fort Amerongen een bezoek van den vader van den regent van Mandaheling, die met zeven kanonschoten begroet werd.

Den daaropvolgenden dag werd door den majoor Eilers, met den 1sten luitenant Poland, den 2den luitenant Logeman, den *Jang di pertoean* van Rauw, en eenige andere inlandsche hoofden, een krijgsraad belegd, door welke *Radja* Molano, hoofd van de kampong Kwamen, werd schuldig verklaard aan verraad jegens het Gouvernement, hebbende hij de Rauwenaren bij den terugtogt der onzen uit Alahan-Pandjang, aangespoord, hen bij Loeboe-Sikaping den doortogt te beletten en daarna om het leven te brengen; een voornemen waarvan ter zijner plaatse is melding gemaakt. Hij werd deswege veroordeeld tot de straf des doods met den strop, welk vonnis 's daags daaropvolgende ten uitvoer gelegd werd.

De inval waarmede Toeankoe Tamboesi het landschap Mandaheling bedreigde, vond in het begin van de maand October werkelijk plaats, doch hij werd door de Batta's, die op zijne komst waren voorbereid, zoo goed ontvangen, dat hij geheel verslagen en met achterlating van veertig dooden, op de vlugt gedreven werd, terwijl van de bevolking van Mandaheling slechts één man sneuvelde; drie menschenhoofden van het volk van Toeankoe Tamboesi werden den 4den October als een zegeteeken op het fort Amerongen aangebragt, terwijl later ook een *doebalang* van hetzelfde vijandelijke opperhoofd gevankelijk aangebragt, en vervolgens ter dood veroordeeld werd.

Den 7den October wenschte de majoor Eilers een gesprek te houden met Dato Bagindo Alam van Pademeningi, die zich sedert eenigen tijd niet meer in het fort of kampement had laten zien; deze bleef echter volstrekt weigerachtig aan de uitnoodiging van den majoor te voldoen. De majoor Eilers verzocht daarom dat een der officieren zich vrijwillig als gijzelaar naar Pademeningi begeven zoude, ten einde Dato Bagindo Alam op die wijze tot de gewenschte bijeenkomst over te halen. De 1ste luit. Poland

Digitized by Google

bood zich met den Tommongong KERTO-DI-REDJO, daartoe aan, en beiden begaven zich 's morgens om tien ure, te paard gezeten, naar Pademantingi. Deze kampong op den afstand van een geweerschot genaderd zijnde, gaven zij met een witten doek een teeken van de vreedzaamheid huns oogmerks, ontdeden zich voorts van hunne sabels en vervolgden daarop hunnen weg te voet. Door twee Padries welke hen te gemoet kwamen en hun de hand boden, werden zij binnen de kampong geleid, alwaar, nabij het huis van Dato BAGINDO ALAM, de *Jang di pertoean* van Rauw met eenige andere hoofden hen te gemoet kwam; deze hoofden ontvingen hen zeer beleefd en bragten hen binnen het gemelde huis, alwaar hun eene plaats werd aangewezen, welke zij weldra door een twaalftal gewapende *doebalangs* omringd zagen. Hier deed de luitenant POLAND mededeeling van het oogmerk zijner komst. In den beginne scheen er weinig genegenheid te bestaan om aan de uitnoodiging gevolg te geven, doch nadat de hoofden zich een uur lang hadden afgezonderd om over de zaak te raadplegen, keerden zij terug en gaven te kennen dat Dato BAGINDO ALAM bereid was om zich naar het fort te begeven, doch verzocht van de paarden der beide officieren te mogen gebruik maken, hetwelk onmiddellijk werd toegestaan. Dato BAGINDO ALAM vertrok daarop met een gevolg van ongeveer 30 man.

Gedurende de afwezigheid van Dato BAGINDO ALAM knoopten de overige hoofden met luitenant POLAND, die intusschen, evenals de Tommongong, streng bewaakt werden, een gesprek aan; in de eerste plaats over de wijze van oorlogvoeren der Europeanen en over het gebruik van het geschut; zij gaven hem te kennen, dat wanneer het fort Amerongen eenmaal zoude ingesloten zijn, onze troepen het er bezwaarlijk zouden kunnen houden, zoodra de levensmiddelen verbruikt waren, en dat het daarom beter was, dat de onzen naar het strand terugkeerden; dat deze bovendien reeds genoeg van het land gezien hadden, en dat dit land toch niet genoeg koffij en suiker konde opleveren voor het Nederlandsche Gouvernement, hetwelk steeds meer verlangde en nimmer genoeg had, zoodat aan de bevolking, welke slechts de velden zoude moeten bearbeiden, ten laatste geen tijd meer zoude overblijven om te bidden. Tegen vier ure in den namiddag keerde Dato BAGINDO ALAM met zijn gevolg terug; nu kregen de beide gijzelaars hunne paarden en sabels weder, met vergunning om naar het fort terug te keeren, doch bij het afscheid, waarbij de meeste beleefdheid werd in acht genomen, werd hun te kennen gegeven, dat Toeankoe TAMBOESI zijnen invloed in het land van Rauw zoodanig gelden deed, dat de vroegere vriendschapsbetrekking met het Gouvernement, niet zoude kunnen blijven bestaan. De luitenant POLAND keerde met den Tommongong KERTO-DI-REDJO, alsnu naar

Digitized by Google

het fort Amerongen terug, alwaar het gesprek, hetwelk de hoofden met hem gehouden hadden, stof leverde tot ernstig nadenken; te meer daar het den majoor Eilers niet was mogen gelukken op Dato Bagindo Alam iets uit te werken.

Het was omstreeks dezen zelfden tijd dat zich het gerucht verspreidde, dat het fort Amerongen met eenen vijandelijken aanval bedreigd werd; een gerucht, waarvan de ongegrondheid later bleek. Zulks had niettemin ten gevolge gehad, dat 4000 Batta's den 9den October zich derwaarts begeven hadden, en ofschoon zij naar Mandaheling werden teruggezonden, omdat hunne tegenwoordigheid voor alsnog niet noodig geacht werd, kon dit blijk van gehechtheid, zoomede de vaardigheid en spoed waarmede dit volk was ter hulp gesneld, ten minste eenigzins tot gerustheid strekken van de bezetting, voor welke de toekomst zeer duister begon te worden.

Den 12den October werden kleedingstukken en arak voor de troepen in Rauw, van Ayer-Bangies aangebragt, en reeds den daaropvolgenden dag een gedeelte daarvan naar Loender gezonden, ten behoeve van de bezetting der redoute aldaar. Intusschen bleef er groot gebrek bestaan aan geld en vele andere noodwendigheden, weshalve een Amboineesch fuselier naar Natal werd gezonden tot de overbrenging van eenen brief, waarbij op de spoedige toezending van geld als anderzins aangedrongen werd.

Inmiddels werden van allerwege ongunstige berigten ontvangen; men vernam dat Toeankoe Tamboesi zich in gemeenschap had gesteld met de bevolking van Alahan-Pandjang en omstreken, met het voornemen om gezamentlijk binnen Rauw te vallen, en kreeg men hoe langer hoe meer reden om de bevolking van Rauw te wantrouwen; de kwalijkgezindheid van deze bevolking bleek onder anderen overtuigend, bij gelegenheid der gewone wekelijksche vergadering, welke op den 16den October met de inlandsche hoofden gehouden werd, van welke vergadering niet alleen het hoofd van Pademantingi, Dato Bagindo Alam, ten derde male wegbleef, maar bij welke ook Dato Melintang van Loeboe-Layang en eenige andere hoofden, ontbraken; de beide genoemde kampongs waren bovendien meer dan gewoonlijk verschanst geworden, en hare bewoners weigerachtig in het nakomen der bevelen, welke hun van wege het Gouvernement gegeven werden.

Het kanon van twee pond, waarvoor de luitenant Poland, zoo goed als de middelen zulks toelieten, een affuit had laten inrigten, zoodat van dit stuk weder kon worden gebruik gemaakt, werd den 17den October naar Loender gezonden, om dien post, in welks omtrek het toen nog rustig was, in een meer verdedigbaren staat te brengen. Voorts werd aan de bevol-

Digitized by Google

king last gegeven, om het fort Amerongen van rijst en olie te voorzien, tegen betaling van stofgoud, tot welken maatregel men door gebrek aan geldspecie gedwongen werd; hierbij werd echter bedongen, dat dit goud, des verkiezende, later weder zou worden ingewisseld tegen drie-en-twintig Spaansche matten het tâhil, zoodra slechts geld van Natal of Ayer-Bangies zou worden aangevoerd.

Den 18den October werd het berigt ontvangen dat Toeankoe Tamboesi binnen Rauw was gevallen, en dat de helft van zijn volk zich te Loeboe-Layang ophield; tevens vernam men dat verscheidene kampongs van het landschap Rauw waren afvallig geworden. Te vergeefs werd de *Jang di pertoean* dien dag tweemalen ontboden; hij zond de zendelingen der onzen met een onbescheiden antwoord terug; eene poging den volgenden dag tot datzelfde einde andermaal gedaan, slaagde niet beter, terwijl de *djajang-sekar* en policie-dienaar, welke tot hem gezonden werden, met bedreigingen werden teruggejaagd. Dien dag (19 October) kreeg men voorts het berigt, dat geheel Rauw in opstand was en dat Toeankoe Tamboesi door eenige priesters van Padementingi, binnen Kotta-Radja was ingehaald geworden. De onderscheidene hoofden uit Rauw werden dien dag opontboden, doch geen hunner gaf daaraan eenig gevolg, uitgezonderd Dato Kalie Bagindo van Tantarom, die den luitenant Poland ten aanzien der Rauwenaren vooral behoedzaamheid aanbeval, en op het verzoek daartoe door de onzen gedaan, 's namiddags om vier ure eenige flesschen olie en eene hoeveelheid rijst binnen het fort liet bezorgen.

Van dezen staat van zaken, welke hoe langer hoe bedenkelijker begon te worden, terwijl het te voorzien was dat het fort met het kampement Amerongen, zoo mede de redoute te Loender weldra geheel zouden ingesloten zijn, werd naar Ayer-Bangies berigt afgezonden, doch de bediende van den luitenant Popje, die met vier man uit Mandaheling met de overbrenging van dit berigt belast werd, werd opgevat, zoodat deze poging mislukte; twee van de manschappen welke hem vergezelden, ontsnapten en bragten daarvan de tijding.

's Middags om half twaalf zond de majoor Eilers eene patrouille van 100 man, onder bevel van den luitenant Poland, naar de kampong Hatar, waar de *Jang di pertoean* gewoonlijk verblijf hield; deze kampong bleek genoegzaam verlaten te zijn; vijf personen welke er in gevonden werden, werden gevankelijk medegevoerd, en één daarvan willende ontvlugten, werd gedood. De patrouille begaf zich voorts naar Padementingi, doch alle pogingen welke de luitenant Poland aanwendde om het hoofd dier kampong tot een gesprek over te halen, waren vruchteloos; hij bleef halsstarrig wei-

Digitized by Google

geren zich te vertoonen, en de inwoners van de kampong namen eene dreigende houding aan. De patrouille keerde dien ten gevolge onverrigterzake naar het kampement terug. 's Avonds om zeven ure werd de inlandsche fuselier Raxa, door vijf Batta's vergezeld, naar Ayer-Bangies gezonden, ten einde andermaal te beproeven aldaar een brief te bezorgen; aan deze manschappen gelukte het in de duisternis het kampement ongemerkt te verlaten en zich boschwaarts te begeven, ten einde zoodoende Limoen-Manies te bereiken. — 's Nachts om elf ure kwamen 30 Batta's van Mandaheling aan, en bragten een brief van den regent *Radja* Gedobang, waarbij deze van zijne ophanden komst mededeeling deed.

's Morgens om zeven ure, van den 20sten October, rukte eene menigte volk uit de kampong Padementingi, op het fort en kampement aan, en kort daarop werden ook eenige geweerschoten door hen gelost; weinig tijds nadat die van Padementingi de vijandelijkheden op die wijze hadden aangevangen, zag men ook uit de kampong Tantarom eene vrij aanzienlijke magt te voorschijn komen, om er aan deel te nemen; eene kazerne van de Batta's, benevens eene keuken, welke beoosten en benoorden het fort gelegen waren, geraakten kort daarop in brand, en weinig tijds later waren fort en kampement geheel door den vijand omsingeld. Aan vijf Batta's, welke door den regent van Mandaheling waren afgezonden, om berigt te geven dat deze den volgenden nacht met eene aanzienlijke magt zou komen opdagen, gelukte het nog 's nachts om twaalf ure, dwars door de vijandelijke legerplaats een weg te vinden, en deze bragten ook de tijding dat het den fuselier Raxa met de zijnen gelukt was, met den brief voor Ayer-Bangies, Limoen-Manies te bereiken. Den daaropvolgenden dag (21 October) viel weinig belangrijks voor; 's avonds om elf uur werden fort en kampement hevig beschoten, zonder dat zulks eenige gevolgen had, en weinig tijds later rukte de regent van Mandaheling met Dato *Radja* Gagatengeäni, benevens 600 Batta's binnen het kampement.

Den 22sten October werd op het fort Amerongen 't berigt ontvangen, dat de post te Loender zich nog in goeden staat bevond.

De vijand ging steeds voorts met de onzen, zooveel in zijn vermogen was, in te sluiten, en alle gemeenschap met de bezetting, den toevoer van leeftogt en andere behoeften, voor haar moeijelijk, ja genoegzaam onmogelijk te maken; zelfs begon hij, met dat oogmerk, om het fort en kampement verschansingen op te werpen en bentings aan te leggen. Zoo werd met het aanbreken van den dag, op den 23sten October, eene zoodanige vijandelijke benting noordwaarts van het fort Amerongen ontwaard, welke vermoedelijk gedurende den nacht was opgeworpen, en waaruit op de onzen,

Digitized by Google

zoo zij het hoofd slechts boven de borstwering vertoonden, geschoten werd.

Ten einde het aanleggen der vijandelijke verschansingen om het fort en kampement zooveel mogelijk te verhinderen, werd tot een uitval besloten. Twee pelotons, ieder vergezeld van 200 Batta's, en aangevoerd door den 1sten luitenant Poland en den 2den luitenant von Tschudy, verlieten met dat oogmerk 's middags om twaalf uren, terwijl de Padries zich met het gebed bezighielden, zoo ongemerk mogelijk het kampement. De luitenant von Tschudy trok met zijn onderhoorig peloton en de daarbij gevoegde Batta's, langs den voet van de hoogte waarop het fort gelegen was, om den vijand in den rug te vallen, terwijl de luitenant Poland met zijn peloton en zijne hulptroepen, de vijandelijke benting bekroop. Nadat deze troepen op eenigen afstand van het fort verwijderd waren, opende de luitenant Logeman op de vijandelijke benting uit het fort met den drieponder het vuur, om de aandacht tot zich, en zooveel mogelijk van de uitgerukte troepen af te trekken.

Toen de luitenant Poland de vijandelijke benting tot op vijftig passen genaderd was, viel hij met den stormpas en onder een luid *hoezee!* er op aan, met dat gevolg dat de vijand, die zich ook in den rug bedreigd zag, in allerijl de vlugt nam, en de Padries, welke niet in tijds konden wegkomen, werden nedergestooten, zoodat meer dan vijftig hunner op de plaats bleven liggen. De Batta's vervolgden den vijand tot bij Padementingi, en bragten hem nog eenig verlies toe, doch toen zij in de nabijheid van die kampong gekomen waren, kwamen de Padries met overmagt opzetten, dreven de Batta's tot het kampement der onzen terug, en namen hunne vorige stelling weder in. Bij dit gevecht werden de 1ste luitenant Poland, drie Europeanen en twee Javanen van den barissan, benevens een tiental Batta's gewond, terwijl één Europeaan in 's vijands handen viel en afgemaakt werd. 40 Geweren, 30 sabels, benevens een aantal lansen en verscheidene kleedingstukken vielen den onzen in handen Nadat de troepen welke den uitval met zulk een gunstig gevolg hadden ten uitvoer gebragt, weder waren binnengerukt, werden fort en kampement sterk beschoten, hetgeen tot den avond voortduurde.

Den 24sten October ontwaarde de bezetting, met het aanbreken van den dag, dat de vijand ook zuidwaarts van het fort verscheidene bentings had opgeworpen. Dien ten gevolge kreeg de luitenant Bischoff last 's morgens om acht uur een uitval te doen met een peloton van onze troepen, benevens 400 man van Mandaheling. Ook aan dezen officier gelukte het de vijandelijke verschansing ongemerkt tot op geringen afstand te naderen, en door een even onverwachten als stouten aanval, den vijand met verlies van verscheidene manschappen, die meerendeels met de blanke wapens

Digitized by Google

werden afgemaakt, er uit te verdrijven. Eene menigte wapenen, benevens eenig kruid en lood, en vele kleedingstukken, werden ook bij die gelegenheid buit gemaakt.

Dien dag kwam 's middags om twaalf ure een zendeling, namens den Dato van Tantarom mededeelen, dat dit kampongshoofd aan het Gouvernement getrouw bleef, doch door de omstandigheden gedwongen werd bij den vijand te blijven, en met dezen in schijn gemeenzame zaak te maken, dat hij echter trachten zou de bezetting van rijst en padi (rijst in den bolster) te voorzien. De Dato van Tantarom (Kalie Bagindo) liet door dezen zendeling voorts nog weten, dat de bezetting van Loender zich steeds staande hield, dat hij dien post zooveel mogelijk van rijst voorzag en 's nachts de waterleiding hersteld had, welke de vijand vernield had, om de bezetting van de redoute te Loender van water te berooven.

Het was omstreeks half twee ure 's middags, toen de vijand zijne verschansingen ten noorden van het fort Amerongen, in allerijl verliet en zich naar de kampong Padementingi begaf; van het oogenblik dat de vijand zich tot dat einde bloot gaf, werd gebruik gemaakt om hem uit het fort met den drieponder te beschieten. 's Namiddags ten half vijf ure meldde de Dato van Tantarom zich in persoon aan, en bragt eenige rijst en padi mede, met de belofte van meer te zullen bezorgen, zoodra de gelegenheid zulks zoude toelaten; aan hem werden brieven ter bezorging naar Loender en Limoen-Manies toevertrouwd. In den nacht van den 24sten op den 25sten October werd door den vijand geen schot gedaan.

In den vroegen morgen van den daaropvolgenden dag, bragt de Dato van Tantarom het berigt dat Toeankoe Tamboesi zich met zijn volk te Loeboe-Layang bevond, terwijl de bevolking van Alahan-Pandjang en Loeboe-Sikaping zich te Padementingi ophield. 's Namiddags om twee ure hoorde men in de rigting van Limoen Manies eenige geweerschoten vallen, hetgeen deed vooronderstellen dat eenige manschappen van Mandaheling konden in aantogt zijn; dien ten gevolge werd een hoofd met 50 Batta's den bedoelden weg uitgezonden, om hen te gemoet te gaan en den doortogt gemakkelijk te maken. Om vier ure in den namiddag kwam werkelijk een troep van 400 Batta's opdagen, welke onmiddellijk in het kampement werd binnengelaten. Met diezelfde gelegenheid werden eenige brieven ontvangen, waaronder één van den Toeankoe Bagindo Kalie van Natal, aan den luitenant Poland gerigt, waarbij genoemd hoofd verzocht, zijnen bloedverwant Dato Bagindo Alam van Pademeningi, niet te streng te beoordeelen, omdat zijne verkeerde handelingen ten aanzien van het Gouvernement, meer aan zijne jeugd en zwakheid, dan aan kwalijkgezindheid moesten worden toegeschreven, daarom

Digitized by Google

toegevendheid voor hem inroepende. Tegen het vallen van den avond kwam de Dato van Tantarom weder éenige rijst en padi bezorgen, en deed de belofte van 's anderen daags ter waarde van een tâhil goud te zullen zenden. Ook in den nacht van den 25sten op den 26sten October bleef alles stil en rustig.

Den 26sten werd de door den Dato van Tantarom toegezegde rijst en olie werkelijk bezorgd, en ontving men door hem de mededeeling dat de Madureesche korporaal Sader, van de bezetting te Loender, door de bevolking van Kwamen gevangen genomen en naar Toeankoe Tamboesi te Loeboe-Layang gezonden was, alwaar hij door den *Jang di pertoean* eigenhandig was onthoofd geworden. De brief welken de luitenant Poland den vorigen dag van den Toeankoe van Natal ontvangen had, werd dien dag met *Radja* Inda, die hem van Natal had medegebragt, naar Padementingi gezonden, om aan Dato Bagindo Alam ter lezing overhandigd te worden, wordende de genoemde overbrenger, tot teeken van zijn vreedzaam oogmerk, van eene witte vlag voorzien. *Radja* Inda werd bij zijne aankomst te Padementingi niet te min zeer onheusch ontvangen; hij keerde 's anderen daags 's morgens om drie ure terug met twee lanssteken, welke wonden hem, volgens zijn zeggen, door Dato Bagindo Alam eigenhandig waren toegebragt.

Vermits het te voorzien was, dat gebrek aan levensmiddelen onze troepen weldra in groote ongelegenheid zoude brengen, zoo werd, door bemiddeling van den Dato van Tantarom, aan den vijand het voorstel gedaan, om eenige gevangenen, welke de onzen bij verschillende gelegenheden gemaakt hadden, en die van geen nut waren, terwijl zij het hunne toebragten om den voorraad te verminderen, voor levensmiddelen uit te leveren, wordende ieder der gevangenen, ten getale van zeven, naar mate van zijnen rang en belangrijkheid, op eene bepaalde waarde geschat. Dien ten gevolge had de uitlevering van den eersten gevangene, degeen die het minst werd op prijs gesteld, voor eene hoeveelheid rijst en padi, welke namens den Dato van Tantarom bezorgd werd, op den 27sten October plaats. Dienzelfden dag zond de regent van Mandaheling 60 man van zijne hulptroepen naar Limoen-Manies, om rijst en andere benoodigdheden, welke aldaar voorhanden waren, af te halen. Om elf uur 's avonds werd een detachement onzer troepen van 60 man in die rigting uitgezonden, op het berigt dat de Rauwenaren het voornemen hadden Limoen-Manies aan te vallen.

Op den 28sten October bezorgde de Dato van Tantarom andermaal eene hoeveelheid rijst, om een der gevangene vijandelijke hoofden, den Toeankoe Hadji, namelijk, van de kampong Hatar, daarvoor uit te leveren. De

Digitized by Google

rijst, welke als losprijs geleverd werd, werd daarvoor echter niet voldoende geoordeeld, ten gevolge waarvan eene grootere hoeveelheid, benevens vier karbouwen (buffels) werden toegezegd. Het genoemde hoofd bleef in afwachting van de bezorging daarvan, gevangen.

De door den Dato van Tantarom toegezegde levensmiddelen werden den volgenden dag echter niet geleverd, zoo men vernam, doordien gemeld hoofd, ter zake van zijne gemeenschap met onze troepen, bij den vijand in verdenking was geraakt, hetgeen hem verpligtte omzigtiger te handelen. Dien dag werden 's namiddags om drie ure, in de rigting van Padementingi eene groote menigte geweerschoten gehoord, welke nagenoeg gelijktijdig schenen losgebrand te worden, vermoedelijk om den Toeankoe Tamboesi, die volgens de berigten, met eene zeer aanzienlijke magt ter genoemde plaats was aangekomen, te verwelkomen.

Den 30sten October hield het volk van Mandaheling zich gedurende den voormiddag bezig met eenige padi, welke in de kleine kampong Kabah-Kitjil, een vierde uurs van het kampement gelegen, ontdekt was, van daar te halen. Nadat zij ongeveer drie uren ongestoord aan dien arbeid besteed hadden, werden zij door den vijand overvallen; een peloton geregelde troepen, met een officier aan het hoofd, benevens de regent *Radja* Gedobang, met de overgeblevene Batta's, werden afgezonden om hen te ontzetten en hunnen aftogt te dekken; desniettemin verloren vier Batta's bij die gelegenheid het leven en vijf hunner werden zwaar gewond.

Den 31sten October viel niet bijzonders voor; men kreeg dien dag het berigt dat 130 Batta's, van rijst voorzien, in aantogt waren, en zich in het gebergte verborgen hielden, ten einde eene gunstige gelegenheid af te wachten om binnen het kampement te rukken. Om die reden werd 's anderen daags morgens vroegtijdig een detachement van 25 soldaten, benevens 200 Batta's uitgezonden om hen te gemoet te gaan; dit detachement vond echter niemand op de aangeduide plaats, doordien de voormelde 130 Batta's door den vijand waren genoodzaakt geworden terug te keeren, en ook het gezegd detachement werd op den terugtogt naar het kampement, door den vijand achtervolgd en beschoten, doch zonder eenig verlies te lijden.

Dien dag werd een aanvang gemaakt met de daarstelling van eene tweede stevige pagger (heg) om het kampement, tot zijne versterking.

Den 2den en 3den November hield de vijand zich zeer rustig, ten gevolge waarvan de Batta's het op laatstgemelden dag waagden, zich in de rivier met de vischvangst te gaan bezig houden, waarin zij niet gestoord werden.

Met het aanbreken van den dag van den 4den November, ontdekte men dat de vijand ten westen van het fort, naar de zijde van het gebergte, druk

Digitized by Google

bezig was met het opwerpen van verschansingen, ten einde de gemeenschap der onzen met Mandaheling geheel af te snijden. De majoors Eilers liet hen tot 's middags één uur stil begaan, en zond toen den luit. von Tschudy met een peloton onzer troepen, benevens een detachement Batta's derwaarts. Het gelukte genoemden officier den vijand uit zijne sterkte te verdrijven, en zich er meester van te maken; zij werd dadelijk verwoest en eene nabijgelegene kampong in de asch gelegd, waarop de onzen naar het kampement terugkeerden. Bij dit gevecht was van onze zijde één Batta gesneuveld, terwijl later het berigt ontvangen werd, dat de vijand bij die gelegenheid zes man verloren had

Den 5den en 6den November bleef de vijand rustig; omstreeks dien tijd werd het berigt ontvangen, dat eenige troepen van Natal in aantogt waren en dat ook een handmortier met toebehooren, van genoemde plaats naar het fort Amerongen zou worden afgezonden.

In den nacht van den 6den op den 7den November kwam een 60tal Batta's binnen het kampement aan, en bragt het berigt dat bij Limoen-Manies een gevecht was geleverd, waarbij de Rauwenaren door de Batta's waren verslagen geworden. Dien dag (7 November) ontwaarde men dat de vijand noordwestelijk van het fort, achter Bondjol-Rauw, zich met het opwerpen van eene benting bezighield, welken arbeid hij den daaropvolgenden dag met kracht voortzette. De majoor Eilers zond daarom den 9den November, 's morgens om vier ure, een peloton geregelde troepen, benevens een detachement Batta's uit, onder bevel van den luitenant Popje, met last om de gemelde benting zoo mogelijk te overrompelen en voorts te vernielen. Ofschoon deze aanval met het meeste beleid en met de grootste onversaagdheid en inspanning werd ten uitvoer gebragt, mogt het den luitenant Popje niet gelukken de opdragt van den majoor Eilers te volbrengen. De verschansingen waren reeds te ver voltooid en werden met groote hardnekkigheid verdedigd, zoodat hij genoodzaakt werd terug te deinzen, nadat een geweerkogel hem in de borst zeer gevaarlijk getroffen had, en één Amboinesche fuselier, benevens één Batta gesneuveld waren. De onzen werden bij den terugtogt tot op een geweerschot van het kampement vervolgd, waarop een zware stortregen inviel en de vijand naar zijne stellingen terugkeerde.

Den 11den November werd door de bezetting van het fort en kampement Amerongen het treffend en smartelijk berigt ontvangen, dat de post te Loender verloren was, en de bezetting voor het grootste gedeelte vermoedelijk om het leven was gebragt. De Amboinesche fuselier Issa van die bezetting, die, benevens drie Batta's, 's morgens om twee ure met deze

Digitized by Google

treurige tijding was aangekomen, deed van de gebeurtenissen te Loender het volgend verslag:

De redoute te Loender was, van het oogenblik af dat de gemeenschap met het fort Amerongen was gestremd geweest, herhaaldelijk zeer ernstig aangevallen geworden; de bezetting had zich echter met de grootste manmoedigheid verdedigd, tot dat gebrek aan krijgsvoorraad het niet langer mogelijk maakte. Deze omstandigheid bragt den kommandant der bezetting, de korporaal W. Fievelje, die sedert eenigen tijd als onderofficier dienst deed, tot het besluit, om de redoute den 4den November, 's avonds om zeven ure, met achterlating van den tweeponder en de lilla's, ongemerkt te verlaten, en in de duisternis te trachten, met de bezetting naar het fort Amerongen terug te trekken. 's Anderen daags, 's morgens om tien ure, werd het detachement echter ontdekt en onmiddellijk aangevallen; door gebrek aan kruid en lood kon aan dezen aanval van eene groote overmagt niet lang weêrstand geboden worden, en de genoemde korporaal verloor bij dit gevecht weldra het leven. Hierop namen de overige manschappen de vlugt, en verspreidden zich in het gebergte, om redding te zoeken, en op die wijze was het den fuselier Issa gelukt het fort Amerongen in den vroegen morgen van den 11den November te bereiken, in de door hem te nemen rigting, geleid wordende door het gebulder van het kanon van genoemd fort.

De vijand ging steeds voort met de onzen hoe langer hoe meer in te sluiten, en alle toegangen zooveel mogelijk te bezetten. Zoo ontwaarde men in den vroegen morgen van den 12den November weder ongeveer 600 Padries, welke bezig waren om met dat oogmerk, ten westen van het fort, verschansingen op te werpen. Om zulks tegen te gaan, zond de majoor Eilers op den middag een peloton geregelde troepen, onder den luitenant-adjudant Moltzer, benevens een detachement Batta's derwaarts, aan welke troepen het gelukte den vijand te verdrijven en de aangelegde werken te vernielen.

Intusschen begon de toestand van onze troepen en van de hulptroepen van Mandaheling, door het toenemend gebrek aan leeftogt, zeer bedenkelijk te worden; bij al wat verstrekt werd, werd de meeste spaarzaamheid in acht genomen, doch desniettemin was het te voorzien, dat de voorraad slechts korten tijd zou toereiken. De ellende nam met iederen dag toe; reeds had men er toe moeten overgaan om honden- en paardenvleesch tot voedsel te gebruiken, tot welk einde de paarden van de officieren en van den djajang-sekar (te zamen elf in getal) achtervolgens geslacht werden. Deze omstandigheid noopte den majoor Eilers om op den 11den November een

Digitized by Google

krijgsraad te beleggen met zijne officieren, den regent *Radja* Gedobang en eenige andere getrouw gebleven inlandsche hoofden; in dezen raad werd het besluit genomen, om, bijaldien men binnen den tijd van zes dagen niet mogt worden ontzet, in een krachtdadigen uitval uitkomst te zoeken, en voorts naar Mandaheling terug te trekken. Aan den regent van Mandaheling werd opgedragen, tot dat einde, zooveel mogelijk volk te doen opkomen.

Gedurende de drie daaropvolgende dagen viel er niets bijzonders voor, alleen ging de vijand steeds ijverig voort om het fort en kampement met zijne verschansingen in te sluiten. Om het gevaar te verminderen, hetwelk de nabijheid van den vijand deed ontstaan wanneer men het hoofd slechts boven de borstwering vertoonde, van door zijne kogels getroffen te worden, werd de borstwering met zandzakken verhoogd, in welke verhooging de noodige schietgaten voor het geweer gespaard werden, en in het kampement maakten de Batta's met hetzelfde oogmerk gaten in den grond, waarin zij tegen de vijandelijke kogels beveiligd waren. In den vroegen morgen van den 17den November werd een brief van Natal aangebragt, waarbij de 1ste luitenant Dresse, kommandant aldaar, mededeelde, dat 75 man troepen met twee officieren voor het fort Amerongen bestemd, te Ayer-Bangies waren aangekomen, terwijl een handmortier met toebehooren, welke van Natal was afgezonden, vermoedelijk reeds te Limoen-Manies zou zijn aangebragt. De majoor Eilers zond daarom den 18den November, 's namiddags om één uur, den Amboineschen sergeant de Longa, met een peloton geregelde troepen en een detachement Batta's uit, ten einde de vijandelijke verschansingen, welke op den weg naar Mandaheling waren aangelegd, te verwoesten, waarin die onderofficier volkomen slaagde, zonder eenig verlies te lijden, terwijl de vijand door hem verdreven werd. In den daaropvolgenden nacht werd de luitenant von Tschudy, met een peloton van 30 man, benevens een detachement Batta's naar Limoen-Manies gezonden, om den handmortier met toebehooren, welke volgens de vermelde berigten aldaar zoude aangebragt zijn, af te halen. Den 19den November ontving de majoor Eilers de tijding dat de luitenant van Geersdaele (1), met een voor het fort Amerongen bestemd detachement troepen, te Natal was aangekomen, doch dat de sterke regen en de hooge stand der rivieren hem alsnog belet hadden op marsch te gaan.

Den 20sten November begon bij den majoor Eilers en de bezetting groote bezorgdheid te ontstaan over den luitenant von Tschudy en zijn onderhoorig

(1) Dezelfde die reeds in de maand April als sergeant-majoor met een detachement scherpschutters naar het fort Amerongen was gezonden geweest.

Digitized by Google

detachement, welke men te vergeefs had terugverwacht. Dien dag werd in den voormiddag om elf ure weder een uitval gedaan door den sergeant DE LONGA, met een detachement geregelde troepen en eenige Batta's, ten einde den vijand in zijn arbeid te storen en zijne verschansingen zooveel mogelijk te vernielen. Het gelukte in den beginne den genoemden onderofficier, den vijand uit zijne bentings te verjagen, doch deze kwam kort daarop met zulk eene overmagt opzetten, dat de sergeant DE LONGA genoodzaakt werd met de zijnen terug te trekken, tot onder bereik van het kanon van het fort Amerongen, hetgeen den luitenant LOGEMAN de gelegenheid gaf met voordeel eenige schoten uit den drieponder op den vijand los te branden, waarop deze aftrok.

Den 21sten November werd men, 's morgens om acht uur, in het gebergte op den weg naar Limoen-Manies, met blijdschap het detachement gewaar, hetwelk onder den luitenant VON TSCHUDY was uitgerukt om den handmortier af te halen, doch ontwaarde tevens dat het met den vijand, door wien de doortogt betwist werd, in een scherp gevecht was. Onmiddellijk gaf de majoor EILERS aan den 1sten luitenant-adjudant MOLTZER last, om met 60 man geregelde troepen, benevens den regent *Radja* GEDOBANG, met al zijn volk, den luitenant VON TSCHUDY te gemoet te gaan, ten einde hem den doortogt gemakkelijk te maken, en den vijand, die in het bosch met eene aanzienlijke magt vereenigd was, van daar te verdrijven. Deze beweging werd met zooveel beleid uitgevoerd, dat het den luitenant VON TSCHUDY, na een zeer levendig gevecht, gelukte, den handmortier met 40 granaten en verdere benoodigdheden binnen het kampement te brengen, doch aan 200 Batta's, welke hem van Limoen-Manies vergezeld hadden, werd de doortogt afgesneden. De luitenant MOLTZER en de regent *Radja* GEDOBANG, waren met de Padries langer dan twee uren zeer ernstig slaags, waarbij drie man van den Mandaheling sneuvelden, terwijl twee hunner gewond werden, welk lot ook een soldaat van de barissan trof.

Op het tijdstip dat de luitenants MOLTZER en VON TSCHUDY, in het heetst van het gevecht waren, werd ook het kampement aan de westelijke zijde aangevallen; het gelukte echter den luitenant LOGEMAN, den vijand door eenige welgerigte kanonschoten te verdrijven, en hem ook eenig verlies toe te brengen, en wel door eenige van den te Bondjol verloren handmortier overgebleven granaten, met de hand, nadat ze ontstoken waren, van de hoogte waarop het fort gelegen was, te doen afwerpen, zoodat zij in 's vijands nabijheid aan stukken sprongen.

Dienzelfden dag lieten de hoofden van Tameän en Kampong-Baroe zich in het kampement aanmelden; laatstgemelde als zendeling van de hoofden

Digitized by Google

van Kotta-Radja en Lango, welke hunne onderwerping deden aanbieden, en het Gouvernement om genade smeken, tevens eene schriftelijke verklaring verzoekende, dat hun geen leed zoude geschieden, of straf opgelegd worden; een zoodanig geschrift werd hun gegeven en ook aan de andere kampongshoofden eene gelijke behandeling toegezegd, ingeval zij in onderwerping wilden komen, onder te kennengeving dat het Gouvernement geenszins het oogmerk had, het land van Rauw te verwoesten.

In den nacht van den 22sten November werd het berigt ontvangen, dat de luitenant VAN GEERSDAELE met zijn detachement te Tameän was aangekomen. De bezetting werd dien dag slechts onbeduidend verontrust. Den daaropvolgenden dag werd eene briefwisseling geopend met de hoofden van Padementingi, met oogmerk om eene onderhandeling met hen aan te knoopen, doch deze poging had geen gewenschte uitkomst.

Den 24sten November werd de luitenant VON TSCHUDY met 90 bajonetten en 600 man van Mandaheling, en van den handmortier voorzien, uitgezonden om eene benting, welke de vijand noordwestelijk van het fort Amerongen had opgeworpen, en die den onzen, ingeval zij Rauw mogten verlaten, zeer hinderlijk zou kunnen zijn, zoo mogelijk te vermeesteren. De luitenant VON TSCHUDY deed eerst eenige granaten binnen de vijandelijke verschansing werpen, hetgeen echter, door de onhandigheid van den sergeant der artillerie DIJKSTRA, die het hoofd scheen verloren te hebben, zoo gebrekkig werd ten uitvoer gebragt, dat de vijand daarvan niets te lijden had. De luitenant VON TSCHUDY bestormde vervolgens de vijandelijke sterkte aan het hoofd zijner troepen, drie achtereenvolgende malen met de meeste onverschrokkenheid, doch zij werd zoo hardnekkig verdedigd, dat hij telkenmale werd afgeslagen, zoodat de Batta's den moed begonnen te verliezen en eindelijk afdeinsden, hetgeen ook op onze geregelde troepen eenen nadeeligen indruk maakte. Zoodra de regent van Mandaheling, die niet mede was uitgerukt, het gedrag van zijne manschappen ontwaarde, verliet hij met verwoedheid, met de sabel in de vuist, en vergezeld van Dato *Radja* GAGATENGEÄRI, het kampement, joeg zijn volk voor zich uit, en voerde het als een woedende leeuw aan tegen den vijand, die het vervolgde, zoodat deze in allerijl de vlugt moest nemen. Het braaf gedrag van den regent *Radja* GEDOBANG wekte evenzeer bewondering op, als het bij de onzen vrees deed ontstaan, dat hij het slagtoffer van zijne onverschrokkenheid worden mogt, vermits zijn verlies voor de onzen onherstelbaar zoude geweest zijn.

In weerwil van de hevigheid en de inspanning waarmede de vijandelijke benting andermaal werd aangevallen, mogt het den onzen niet gelukken ze

Digitized by Google

magtig te worden, en de majoor Eilers zond daarom het bevel tot den terugtogt, ten einde een al te groot verlies aan manschappen voor te komen.

Voor dat echter de luitenant von Tschudy met de zijnen nog teruggekeerd was, werden ook het fort en kampement door eene aanzienlijke magt, met hevigheid en onder een woest geschreeuw, aangevallen. De verdediging had echter met de meeste manmoedigheid plaats; de luitenant Poland, die, zoo als wij gezien hebben, bij een' uitval op den 25sten October, door een schot in het been, zwaar was gewond geworden, deed zich op een der bastions brengen, ten einde aan de bezetting moed in te boezemen, en eindelijk gelukte het dan ook, den vijand, door een goed onderhouden geweervuur en eenige welgerigte schrootschoten, tot wijken te brengen, waartoe ook veel medewerkte de beweging van den luitenant von Tschudy, die op zijnen terugtogt naar het kampement, den vijand ten westen van het fort in groote menigte verzameld ziende, niet aarzelde hem krachtdadig aan te vallen, daarbij twee van zijne bentings overmeesterende, welke onmiddellijk verwoest werden.

Om twee ure 's namiddags ontwaarde men, dat de vijand, die in alle rigtingen was teruggetrokken en zich verspreid had, zich op nieuw begon zamen te trekken, en weinig tijds later zag men hem met eene aanzienlijke magt op het fort aanrukken, in weerwil van het kanonvuur dat tegen hem gerigt werd. Reeds om drie ure waren fort en kampement geheel omsingeld, en werd de aanval weder met dezelfde hevigheid ondernomen. De bezetting was echter doordrongen van hare verpligting en van de zekerheid dat alleen van eene onverschrokkene, manmoedige verdediging eene goede uitkomst te wachten was; men had haar aanbevolen vooral goed en niet op te grooten afstand te vuren, terwijl de verdediging met beleid bestuurd werd, en daaraan was het te danken, gelijk ook aan een goed onderhouden geweer- en schrootvuur en aan eenige granaten, welke met een zeer gunstig gevolg in de vijandelijke massa geworpen werden, dat de vijand 's namiddags om vier ure andermaal tot den aftogt genoodzaakt werd. In de gevechten van dien dag sneuvelden twee Batta's, terwijl drie Europeanen en drie Batta's zwaar gewond werden. De luitenant von Tschudy en de regent *Radja* Gedobang overdekten zich met roem, terwijl zich door hun dapper gedrag nog onderscheidden: de Tommongong Kerto-Redjo, de Amboinesche sergeant de Longa, de Europesche korporaal Hasebroek en Delbecq, en de hoornblazer Verduyn, terwijl de sergeant Dijkstra, van de artillerie, zich zeer lafhartig gedroeg, en door de overijling waarmede hij de vlugt nam, den handmortier met de gereedschappen achterliet, welke

Digitized by Google

echter door den Tommongong KERTO-REDJO, met twee Amboinesche fuseliers, gelukkiglijk werden teruggehaald.

In den avond kreeg de luitenant POLAND eene boodschap van den Dato van Tantarom, om de bezetting te verwittigen, dat de vijand het voornemen had, den aanval den volgenden nacht te hernieuwen; de grootste waakzaamheid werd dien ten gevolge in acht genomen, te meer dewijl men de nabijheid van den vijand duidelijk ontwaarde, zoowel door zijne wachtvuren, als door het herhaaldelijk onderling toeroepen van zijne wachtposten. Nadat het eenigen tijd zeer stil geweest was, meende men de meerdere nabijheid van menschen te ontdekken, waarop een lichtkogel geworpen werd in de rigting van waar men geluid vernomen had. Onmiddellijk daarop werden de onzen van alle zijden onder een woest geschreeuw bestormd, zoodat er veel inspanning werd vereischt om het indringen van den vijand te beletten, die tot dat einde zijne stormladders reeds op verschillende punten geplaatst en zich in de gracht van het fort genesteld had. Om hem van daar te verdrijven, kwam de luitenant LOGEMAN andermaal op het denkbeeld om eenige granaten, welke bevorens werden ontstoken, met de hand over de borstwering in de gracht te doen werpen, hetgeen een korporaal der artillerie (1) met zeer veel handigheid ten uitvoer bragt, met dat gelukkig gevolg, dat de vijand eindelijk aftrok. 's Anderen daags morgens zond de majoor EILERS den 1sten luit.-adjudant MOLTZER, met een peloton geregelde troepen en een detachement Batta's, vroegtijdig op veldontdekking uit, en deze bragt eenige lijken van Padries mede. Het verzoek van het volk van Mandaheling, om in het bezit van die lijken gesteld te worden, werd afgeslagen, omdat de majoor EILERS teregt begreep, dat het met geen ander oogmerk gedaan werd, dan om zich daarmede te vergasten

De berigten door de officieren van de bezetting ontvangen, dat troepen van Ayer-Bangies in aantogt waren, en dat de luitenant VAN GEERSDAELE zich met een detachement te Limoen-Manies bevond, hadden veroorzaakt dat de aftogt, tot welken reeds vroeger besloten was, eenige dagen was uitgesteld geworden, in de hoop dat die maatregel door een tijdig ontzet onnoodig worden en het landschap Rauw voor het Gouvernement zoude kunnen behouden blijven. In deze hoop werd de bezetting echter bitter te leur gesteld; het zoo zeer gewenschte ontzet werd te vergeefs gewacht, en dit gaf aanleiding tot de vooronderstelling dat het den luitenant VAN GEERSDAELE niet mogelijk was geweest, zich door den vijand eenen weg te banen. Deze omstandigheid, gevoegd bij het gedurig toenemend gebrek

(1) Het doet ons leed den naam van dien korporaal niet te kunnen vermelden.

Digitized by Google

aan alle behoeften, daar de voorraad leeftogt genoegzaam geheel verbruikt was, en ook het zoo onmisbare drinkwater niet dan met het grootste gevaar, 's nachts uit de rivier, welke 200 à 300 passen ten noorden van het fort stroomde, konde gehaald worden, deed het besluit hernieuwen om naar Mandaheling terug te trekken, waartoe men zich den 25sten November begon voor te bereiden, terwijl de regent van Mandaheling 70 Koelies beloofde, om de zieken en gewonden te vervoeren, aan welke Koelies gezamentlijk eene belooning van dertig tâhils goud werd toegezegd (1). Tot dit besluit werd nog te eerder overgegaan, omdat het gebrek, hetwelk de bezetting reeds sedert zulk eenen geruimen tijd had moeten lijden, gepaard met de zwaarste vermoeijenissen, de manschappen bijna geheel had uitgeput, waarvan vooral de laatste uitvallen en gevechten de droevige overtuiging gegeven hadden, zoodat het te voorzien was, dat zij weldra bezwijken zouden onder de ongehoorde inspanning, welke het beleg steeds vereischte.

Alvorens tot den aftogt over te gaan, werd besloten nog eene laatste poging ter onderhandeling te beproeven, van welke poging wel niet de bewilliging kon worden verwacht tot het ongestoord verblijf in Rauw, doch waardoor men zich misschien eenen veiligen aftogt zoude kunnen verzekeren; iets hetwelk van het grootste gewigt was, daar men voorzien kon, dat bijaldien de geheele vijandelijke magt onze uitgeputte troepen bij het terugtrekken in massa te lijf kwam, de aftogt bezwaarlijk was, althans niet zonder groot verlies zoude kunnen worden ten uitvoer gebragt.

Uit dien hoofde werd van den Toeankoe Hadji van Hatar, die, zooals gezegd is, nog steeds werd gevangen gehouden, gebruik gemaakt om eenen brief naar Padementingi af te zenden, op welken nog dienzelfden dag (25 November) antwoord verzocht werd. Reeds 's middags om twaalf uur zag men acht Padries, van eenen brief voorzien, het fort naderen, welke de luitenant Logeman, van twee man vergezeld, te gemoet ging. In dezen brief werd te kennen gegeven, dat de bevolking van Rauw met het Gouvernement gaarne in vrede wilde leven, doch dat zij vorderde dat de regent van Mandaheling met zijne hulptroepen Rauw verlaten zoude, in welk geval ook Toeankoe Tamboesi met zijn volk, zoo mede het volk uit Alahand-Pandjang, Loeboe-Sikaping, enz., zich uit dat landschap verwijderen zouden. Daarop werd ten antwoord gegeven, dat eene verwijdering der hulptroepen van Mandaheling nimmer zou geschieden, zoolang ook 's Gouvernements

(1) De waarde van ongeveer *f* 1750 zilveren specie, of *f* 25 per hoofd.

Digitized by Google

troepen Rauw niet verlieten, waartoe men voor alsnog niet wenschte over te gaan.

In den avond van den 25sten November, ongeveer om acht uren, had er eene zeer hevige aardbeving plaats, welke ook op ver verwijderde plaatsen, als te Padang en Benkoelen sterk gevoeld werd, en vooral ter laatstgenoemde plaats veel schade aanrigtte. Deze gebeurtenis merkten de inlanders als een' ongunstig voorteeken aan voor de bezetting van het fort en kampement.

De onderhandelingen werden den 26sten November voortgezet. Vooreerst werd nog getracht zich te verstaan omtrent het ongestoord verblijf onzer troepen en van het volk van Mandaheling in Rauw, onder beding dat de onzen zich met de zaken, het bestuur van het land betreffende, of andere aangelegenheden van gelijken aard, niet zouden inlaten, en dat alleen levensmiddelen aan onze troepen zouden moeten geleverd worden. Daar echter alleen aan onze troepen, doch niet aan die van Mandaheling het verblijf in Rauw werd toegestaan, en de Rauwenaren zich ook niet wilden verbinden tot de levering van levensmiddelen, zoo was men wel genoodzaakt, tot het verlaten van het fort en kampement te besluiten, waarom men bij de onderhandelingen welke den volgenden dag nog werden voortgezet, alleen een vrijen aftogt zocht te bedingen, welke, ofschoon slechts bij monde, dan toch werd toegezegd.

Het paard van Toeankoe Tamboesi, hetwelk de onzen op den 22sten Januarij was in handen gevallen, was niet gelijk de overige paarden geslacht geworden, om tot voeding van de bezetting te dienen, naardien het hoog belang, hetwelk genoemde Toeankoe in hetzelve stelde, bekend was, en men dus begreep, dat daarvan te eeniger tijd beter zou kunnen partij getrokken worden. De teruggave van dit paard werd alsnu beloofd, ingeval de vijand de onzen ongestoord liet aftrekken.

Alle levensmiddelen waren verbruikt en alle vooruitzigt op ontzet was verdwenen; in eenen krijgsraad werd alzoo besloten den terugtogt den volgenden dag, 's morgens om vijf ure (den 28sten November, en alzoo den veertigsten dag na de insluiting van het fort en kampement Amerongen, welke op den 20sten October plaats vond) aan te nemen; alles werd daartoe voorbereid. De regent van Mandaheling nam aan, het noodige volk te leveren voor het transport der zieken en gewonden, zoo mede van den handmortier, waarvoor eene ruime belooning werd toegezegd. Ieder soldaat werd voorzien van ruim 200 scherpe patronen, waarvan 30 in de tasch en de overigen in den broodzak of op eenige andere wijze geborgen werden. Het werd uitdrukkelijk verboden, behalve zijne wapens, iets anders mede

Digitized by Google

te nemen dan de kleeding welke men zelf dragen kon. De noodige tando's (branchards) voor het transport van zieken en gewonden, werden van bamboes aangemaakt, en zoo verliep de dag met het maken van verschillende toebereidselen. De onzen werden dien dag en den volgenden nacht hoegenaamd niet verontrust; de stilte werd alleen gestoord door het gekerm van honger en dorst, naardien de manschappen van de bezetting den vorigen dag genoegzaam geen voedsel genoten hadden. Tegen den morgen werd tot het vernagelen van den drieponder overgegaan, zoo mede tot het onbruikbaar maken van het affuit en van het gering overschot der bij dien vuurmond behoorende munitie.

Den 28sten November werden de zieken en gewonden 's morgens om vier uren in hunne tando's geholpen en alles tot den afmarsch gereed gemaakt, welke om vijf uren werd aangenomen. De zieken en gewonden, welke zich aan het hoofd der kolonne bevonden, werden, toen zij een der vijandelijke bentings zouden voorbijtrekken, door een dertigtal Padries aangevallen, welke aanval voor die hulpeloozen de treurigste gevolge had kunnen hebben, daar verzuimd was hen van een genoegzaam geleide te voorzien; reeds hadden eenige dragers hunne vracht nedergezet en in de vlugt redding gezocht, door welke oorzaak de luitenant Poland in 's vijands handen zou gevallen zijn, zoo niet twee van zijne bedienden, waarvan een van het vrouwelijk geslacht, hem hadden opgenomen en weggedragen. Dato *Radja* Gagatengeäri schoot met een twintigtal met geweren gewapende Batta's nog in tijds toe om zieken en gewonden te ontzetten, en de steeds getrouw gebleven Dato Kalie-Bagindo van Tantarom, bewees bij die gelegenheid ook weder belangrijke diensten, en bragt het hoofd der kolonne, hetwelk een verkeerd pad had ingeslagen, op den regten weg terug. Deze gebeurtenis had ten gevolge dat de marsch verder met meer orde en beter gesloten werd voortgezet.

Toen onze troepen ongeveer een half uur van het fort Amerongen verwijderd waren en ze het gebergte langzamerhand begonnen te beklimmen, zagen zij de vlammen uit het fort en kampement in de lucht opstijgen, waaruit bleek dat de vijand zich reeds had meester gemaakt van de stelling welke de bezetting zoo lang, zoo roemrijk en met zooveel volharding had verdedigd, en binnen welke zij gedurende veertig dagen ingesloten en aan de grootste ellende ten prooi waren geweest.

Nadat de kolonne de hoogte welke zij moest overtrekken, met veel inspanning beklommen had, werd zij op nieuw aangevallen en beschoten door een troep Padries, ongeveer 200 man sterk, welke aldaar had post gevat, om de onzen, die van gebrek en vermoeijenis waren uitgeput, op te wachten.

Digitized by Google

Ofschoon de brave regent *Radja* Gedobang, ook thans weder alles in het werk stelde om de onzen behulpzaam te zijn, en, om zijn volk aan te moedigen, zelf de zieken hielp dragen, en ofschoon onze brave soldaten, in weêrwil van hunnen ellendigen toestand, zich manmoedig verdedigden en den vijand afweerden, was dit laatste gevecht nogtans oorzaak, dat eenige gewonden en zieken werden achtergelaten, daar zij door hunne dragers, die de vlugt namen zonder dat zulks bemerkt werd, in het hooge gras (alang-alang) werden nedergezet, en eerst gemist werden toen het te laat was.

Kort na dit gevecht werd het verhevenste punt bereikt van de hoogte welke de grens tusschen Rauw en Mandaheling bepaalt, en alwaar een wachtpost van Batta's was aangelegd om 's vijands invallen binnen Mandaheling te beletten. Hier werd de kolonne verzameld en haar eenige rust gegund. Naardien men van die plaats Limoen-Manies kon gewaar worden, was, na slechts korten tijd te hebben uitgerust, bij een ieder de lust levendig om verder te gaan, in de hoop dat ter genoemde plaats, alwaar men wist dat de luitenant van Geersdaele met een detachement troepen en leeftogt was aangekomen, voedsel zoude te vinden zijn, waaraan zulk eene groote behoefte was. De marsch werd dus weldra weder aangenomen, en ten vijf ure in den namiddag kwam de kolonne te Limoen-Manies aan. Het was den luitenant van Geersdaele, die zich in den oorlog ter westkust van Sumatra, reeds meermalen loffelijk had onderscheiden, niet mogen gelukken zich door den vijand eenen weg te banen, om de onzen van levensmiddelen en krijgsvoorraad, welke hij had medegebragt, te voorzien; hij had dien ten gevolge reeds eenige dagen te Limoen-Manies doorgebragt, en zoodra hij van het voornemen der onzen om terug te trekken was onderrigt geworden, aldaar alles zooveel mogelijk doen in gereedheid brengen om hen te ontvangen, en vooral om hen dadelijk goed voedsel te kunnen voorzetten. Bij de aankomst te Limoen-Manies van het overschot der braven, welke de bezetting van het fort en kampement Amerongen hadden uitgemaakt, had eene regt hartelijke ontmoeting plaats, en weldra werden zij op eene wijze vergast welke hen in langen tijd niet was te beurt gevallen. Onder anderen werd hun een teug sterke drank verstrekt, eene verkwikking welke zij sedert maanden hadden moeten ontberen.

Na de aankomst te Limoen-Manies, werd met de hoofden eene vergadering gehouden, waarin besloten werd dat die plaats door onze troepen bezet zoude blijven, en aldaar eene verschansing worden opgeworpen; ten gevolge daarvan werden de luitenant Logeman en de Tommongong Kerto-Redjo, bestemd om met 50 man onzer troepen, benevens het kampongs-

Digitized by Google

hoofd Dato *Radja* Gagagenteäri met 200 man van het volk van Mandaheling, te Limoen-Manies te verblijven. Reeds den volgenden dag werd met den arbeid aan de verschansing en aan de gebouwen om de troepen te huisvesten, een aanvang gemaakt.

Door de Padries werd niet voldaan aan de afspraak dat zij het paard van Toeankoe Tamboesi te Limoen-Manies zouden komen afhalen, zoodat de gelegenheid ontbrak om aan de beloofde teruggave van hetzelve gevolg te geven.

Den 29sten November hield de majoor Eilers met de overige troepen te Limoen-Manies eenen rustdag, en vervolgde den daaropvolgenden dag den marsch naar Tameän, met voornemen om aldaar vooreerst te verblijven, en bevelen van den militairen kommandant ter westkust van Sumatra af te wachten, ten aanzien van zijne verdere verrigtingen. Op dien dag had men het verlies te betreuren van den 2den luitenant G. Popje, die gedurende den marsch overleed aan de op den 9den November bekomen wonde; hij werd met zooveel plegtigheid als de omstandigheden het toelieten, aan den voet van eene hoogte begraven.

Den 3den December bereikten onze troepen Tameän, alwaar zij door de bevolking met gulle hartelijkheid werden ontvangen, en alwaar een groote tempel was in gereedheid gebragt tot hun voorloopig verblijf. Van daar werd aan den militairen kommandant ter westkust van Sumatra onmiddellijk berigt gezonden van de laatste gebeurtenissen, en nadere bevelen gevraagd, tevens met nadruk verzocht om de toezending van een kanon van drie pond met toebehooren, benevens geld en al hetgeen waaraan verder dringende behoefte was, waaronder voornamelijk ook werden in aanmerking gebragt geneesmiddelen en chirurgicale instrumenten. Dadelijk na de aankomst der onzen te Tameän, werd ook eene geschikte plaats uitgekozen om eene aarden verschansing op te werpen, en spoedig werd met dien arbeid een aanvang gemaakt.

De 1ste luitenant Poland was door zijne wond in het been, waar de kogel moest uitgesneden worden, niet in staat eenige dienst te verrigten, en kreeg daarom de vergunning naar Natal te vertrekken, werwaarts hij den 8sten December op reis ging en alwaar hij den 14den daaropvolgende aankwam.

De taak welke wij hebben op ons genomen, het verhaal namentlijk van de krijgsgebeurtenissen in het landschap Rauw gedurende het jaar 1833 en van de verdediging van het fort Amerongen, is hiermede volbragt. Met het jaar 1834 vangt, wat de krijgsgebeurtenissen op de westkust van Sumatra aanbetreft, een nieuw tijdperk aan, en daartoe behoort ook al hetgeen

Digitized by Google

wat daarna door onze troepen in Mandaheling is verrigt; welke troepen ook later weder zijn opgerukt naar Rauw, en deel hebben genomen aan de krijgsverrigtingen, welke den val van Bondjol (Augustus 1837) hebben ten gevolge gehad.

Omtrent tien (1) jaren zijn thans verloopen, sedert onze troepen het fort Amerongen verlaten hebben, en welligt zal op de plaats waar dat fort eenmaal gestaan heeft, daarvan geen spoor meer kunnen worden aangewezen. Wij wenschen en vertrouwen echter, dat de naam van dit fort nimmer uit de krijgsgeschiedenis van Nederlandsch Indië zal worden uitgewischt.

Het zal wel overbodig zijn alle nuttige lessen en voorbeelden aan te wijzen, welke door den krijgsman in deze gewesten uit dit verhaal kunnen geput worden; het leert ons, hoe door beleid, met moed en volharding gepaard, dikwijls datgene kan worden ten uitvoer gebragt, wat in den eersten opslag voorkomt aan het onmogelijke te grenzen; hoe men bij gebrek aan vele zaken, met overleg gebruik kan maken van, en in dat gebrek voorzien kan door de middelen, welke het land waar men zich bevindt, oplevert; het is vooral van belang, dat de krijgsman in deze gewesten, zich op de kennis van die middelen toelegge; want hoe vaak gebeurt het niet, dat de officier die in oorlogstijd op zich-zelven staat, ontbloot is van al datgene hetwelk in Europa met den naam van *behoeften* bestempeld wordt. Dan is het, dat een gezond oordeel, een vlug begrip en eene juiste opmerkzaamheid, de gelegenheid verschaffen om uitstekende diensten te bewijzen, en om in oogenblikken van gevaar uit te munten. De luitenant Poland heeft ons in dat opzigt een allezins navolgenswaardig voorbeeld gegeven; van zijne overige schitterende hoedanigheden zullen wij thans niet gewagen.

Dit verhaal der krijgsgebeurtenissen in het landschap Rauw, heeft ons voorts nog doen zien, dat eene poging, welke tot eene nuttige en heilzame uitkomst leiden kan, niet moet worden onbeproefd gelaten, omdat de goede uitslag er van aan twijfel onderhevig is. Immers er bestaat, voor zooveel ons bekend is, sedert het herstel van het Nederlandsch gezag in deze gewesten (1816), geen voorbeeld van een verdrag, gelijk dat, hetwelk door den bevelhebber van de bezetting van het fort en kampement Amerongen, met de hoofden van de bevolking van Rauw werd aangegaan, en ofschoon de eerste pogingen daartoe met weinig hoop op eenen gewenschten uitslag gedaan werden, heeft toch deze bezetting aan dit verdrag hare redding te danken gehad; men make de tegenwerping niet, dat de aftogt niet geheel ongestoord heeft plaats gehad, en niet zonder verlies is ten uitvoer gebragt

(1) Men herinnere zich dat dit verhaal in 1843 geschreven werd.

Digitized by Google

kunnen worden; want hij die in deze gewesten en met de Indische volken, maar vooral met de bevolking van Sumatra, bekend is, weet te goed dat zulks niet verwacht kon worden, omdat daarvoor bij den inlander te weinig tucht bestaat, en de hoofden over hunne ondergeschikten geen gezag genoeg uitoefenen, om hen geheel in bedwang te kunnen houden; maar men mag voor zeker stellen, dat zonder dit verdrag, de geheele vijandelijke magt zich op de zwakke bezetting zoude geworpen hebben, zoodra zij den aftogt had ondernomen, en met grond mag betwijfeld worden, of die aftogt dan wel uitvoerbaar zoude geweest zijn.

Welligt zal dit verhaal bij sommigen eenige belangstelling hebben ingeboezemd ten aanzien van degenen die tot de bezetting van het fort of het kampement Amerongen hebben behoord, en die in den loop van het beleg meermalen zijn genoemd geworden; daarom zullen wij nog kortelijk mededeelen, wat het lot der zoodanigen later geworden is, voor zooveel namentlijk de bekendheid daarmede ons er toe in staat stelt, en daarvan in het verhaal zelf niet reeds is melding gemaakt.

De majoor H. A. Eilers is den 6den Februarij 1835, op zijn verzoek gepensionneerd, en bij Koninklijk besluit van den 29sten October 1835, no. 90, benoemd tot ridder van de Militaire Willems orde 4de klasse.

De 1ste luit. T. Poland, voert thans (1843) als majoor het bevel over het 12de bataillon infanterie, te Ambarawa in garnizoen. Voor zijne verdiensten bij den oorlog op Java, werd hij begiftigd met de Militaire Willems-orde, 4de klasse, terwijl hij voor de diensten op Sumatra bewezen, met de orde van den Nederlandschen Leeuw is beloond geworden.

De 2de luitenant H. H. von Tschudy, overleed den 14den October 1835, te Loeboe-Sikaping, aan voor den vijand bekomen wonden.

De 1ste luitenant-adjudant J. Moltzer, overleed den 24sten Junij 1835, aan op den 21sten van diezelfde maand te Djamba (westkust van Sumatra) bekomen wonden.

De in dit verhaal als sergeant-majoor, later als 2de luitenant voorkomende J. F. van Geersdaele, overleed in den rang van 1sten luitenant, den 14den April 1841 op Banda, reizende tot herstel zijner in den oorlog op Sumatra verloren gezondheid.

De 1ste luitenant J. Bischoff, overleed den 4den Januarij 1834, te Tameän, ten gevolge van de zware vermoeijenissen, voornamelijk bij den marsch van Natal naar het fort Amerongen, doorgestaan.

De chirurgijn der 2de klasse E. van der Souw, overleed in Mandaheling, den 10den Maart 1834, ten gevolge van langdurige vermoeijenissen en ontberingen.

Digitized by Google

De chirurgijn der 2de klasse W. van Weel, overleed te Padang, den 29sten Julij 1835.

De 2de luitenant J. H. Logeman, is thans (1843) kapitein, plaatselijke adjudant te Samarang, en versierd met de Militaire Willems-orde, 4de klasse.

Aan den zoo herhaaldelijk met lof vermelden Amboineschen sergeant de Longa, is bij Gouvernements-besluit van den 10den Maart 1835, n°. 7, nadat hij door in den oorlog bekomen wonden, voor de dienst geheel ongeschikt geworden was, boven het gagement, waarop hij volgens de bestaande bepalingen aanspraak had (*f* 72,00 's jaars) eene verhooging van *f* 48,00 's jaars toegekend, ter belooning van zijne uitstekende daden ter westkust van Sumatra, terwijl hij voorts met eene zilveren medaille is vereerd geworden, van welk een en ander aan het Indische leger is mededeeling gedaan bij § 5 der Algemeene Order, dd. 12 Mei 1835, n°. 9.

En de wegens zijne zoo zeer beproefde trouw en verkleefdheid nimmer volprezen regent van Mandaheling, *Radja* Gedobang, sneuvelde in de dienst van het Gouvernement, bij eene schermutseling welke in de maand September 1835, in de omstreken van Loeboe-Sikaping plaats had, en waarvan melding wordt gemaakt in de *Javasche Courant* van den 20sten Januarij 1836, n°. 6. Zijn dood werd als een voor het Gouvernement gevoelig verlies aangemerkt en betreurd.

Muntok (eiland Banka.)
September 1843.

Digitized by Google

TOGT

NAAR

DE KUST VAN GUINEA.

Digitized by Google

Digitized by Google

TOGT

NAAR

DE KUST VAN GUINEA,

IN DE MAANDEN JUNIJ, JULIJ EN AUGUSTUS, VAN HET JAAR 1838.

Fragmenten uit het dagboek van een' ooggetuige.

Verlangend om eenige bijzonderheden te vernemen van den togt der Nederlandsche troepen, onder bevel van wijlen den Heere generaal-majoor VERVEER, naar de kust van Guinea, zoo vermeende ik mij tot niemand beter te kunnen wenden, dan tot den 1sten luitenant der artillerie VAN EXTER. Deze toch had, in betrekking van toegevoegd adjudant des opperbevelhebbers, de schoonste gelegenheid gehad, om alles van nabij gade te slaan, en den geheelen omvang der onderneming, zoowel *à priori*, als in hare gevolgen, te kunnen beoordeelen. Daarenboven had ik het voordeel dien officier persoonlijk te kennen, terwijl de hoogst vleijende lof, welken zijn voormalige chef, de luit.-kolonel der artillerie SEELIG, over zijn gehouden gedrag en zijnen dienstijver, gedurende het beleg der citadel van Antwerpen, hem toezwaaide, mij tevens de overtuiging gaf, dat de 1ste luitenant VAN EXTER geene gelegenheid ongebruikt zou hebben laten voorbijgaan, om te zien en op te nemen. Met zeer veel bereidvaardigheid gaf hij mij zijne gehoudene aanteekeningen ter inzage, terwijl hij mij wel wilde vergunnen, daaruit zoodanige bijzonderheden te trekken, als ik voor eene openbare mededeeling mogt vatbaar achten.

De togt had, zoo als bekend is, ten doel om eenen oproerigen volksstam te tuchtigen, eenen gruwelijken moord en de beleedigingen de Nederlandsche vlag aangedaan, te wreken. Door kracht van wapenen zoude dat doel worden bereikt. De onderneming was alzoo van krijgsachtigen aard, zoodat het verslag daarvan, ook om die reden, tot den werkkring des

Digitized by Google

Militairen Spectators behoorde. Wij hopen, dat onze lezeren de aangewende moeite tot verkrijging dezer bijzonderheden, ons zullen ten goede houden, terwijl zij voor de stoffe van het hier behandelde onderwerp, den heer 1sten luitenant der artillerie VAN EXTER, moeten dank weten. Wij hebben met vertrouwen uit de bedoelde bron geput, ons alleen voorbehoudende, om het onderwerp naar aard en bijzonderheden te rangschikken en voor het publiek in te kleeden.

De bij het gouvernement ontvangen rapporten, omtrent de toedragt der bovenbedoelde beleediging en de gepleegde gruwelen der Hantasche bevolking, den Nederlandschen militairen en ambtenaren aangedaan, waren van dien aard, dat men vooronderstellen mogt, bij de andere bevriende volksstammen, een voldoend getal bondstroepen te kunnen krijgen, om het beoogde doel, zonder groote magtsontwikkeling van onze zijde, te bereiken.

De generaal-majoor VERVEER, tot opperbevelhebber dezer expeditie benoemd, en meer bijzonder bekend met de gezindheden der Del-Minasche kustbewoners, rekende ook van zijne zijde, slechts een gering Europeesch personeel noodig te hebben, om aan de eervolle zending eene goede uitkomst te verzekeren

Het personeel daartoe bestemd, zou bestaan uit twee zwakke kompagniën infanterie en een detachement artillerie.

Deze kompagniën waren als volgt zamengesteld:

	1ste Kompagnie.	2de Kompagnie.
Adjudant-onderofficier.	1	»
Sergeant-majoor.	1	1
Sergeanten	6	6
Fouriers	1	1
Korporaals.	14	14
Tamboers.	1	1
Hoornblazers.	1	1
Soldaten.	62	62
Totalen.	87	86

Het detachement artillerie bestond uit:

Sergeanten.	4
Korporaals.	4
Kanonniers.	10
Totaal.	27

Het geheele getal der onderofficieren en manschappen, bedroeg alzoo 200 hoofden.

Digitized by Google

Het overige personeel der expeditie bestond uit: Den generaal-majoor VERVEER, opperbevelhebber, den nieuw benoemden gouverneur der Nederlandsche bezittingen ter kuste van Guinea, den luit.-kolonel BOSCH, de kapiteins der infanterie DE REYNIAC, VAN HOPBERGEN en STANDER (laatstgemelde bestemd om aan de kust te verblijven); den chirurgijn-majoor SCHILLET, den 1sten luitenant der artillerie, adjudant van den opperbevelhebber VAN EXTER, de 1ste luitenants der infanterie, DEKENS, KOCH, VON STRACKA, den 1sten luitenant en kommandant der artillerie W. A. KUIJCK, en den 1sten boekhouder STEENHOVEN-MAARSCHALK, welke personen op *de Rhoon en Pendrecht* zijn ingescheept geworden. Verder zijn op *de Merwede* opgenomen, als deel uitmakende van de expeditie: de officieren van gezondheid 3de klasse, RAPARINI, LEIJNIGER en MAIJER, de 2de luitenants der infanterie VAN DER VEN, WILLEMSE en de 2de luitenant-kwartiermeester VAN EMMERICK, de 2de boekhouder VERHOEF en de assistent DERCX.

Behalve verschillende uitrustings-voorwerpen, remonte-stukken, munitie, projectielen, enz., werd er aan artillerie-materieel medegevoerd: vier metalen kanons à 3 ℔, uitgeboord voor houwitsers à 6 ℔, met 4 ligte affuiten en eene reserve-affuit, en 8 mortieren à 13 d^m. op hunne blokken. Voor dit geschut waren de noodige gereedschappen en inrigtingen vervaardigd, om het op de kust dragende te transporteren, dewijl daar ter plaatse geen andere wijze van transport mogelijk is. Al deze goederen door de zorg van het departement van den grootmeester der artillerie ingepakt, waren in den besten toestand overgevoerd en op de kust ontscheept geworden.

Op den 23sten April, begaf de opperbevelhebber zich, met zijnen staf, nadat al het personeel bereids ingescheept was, des morgens ten 9 ure aan boord van *de Rhoon en Pendrecht*, een particulier schip, behoorende aan de heeren HOBOKEN, gevoerd wordende door den scheepsbevelhebber SCHAAP.

De overige schepen der expeditie bestonden uit Zijner Majesteits korvet *de Amphitrite*, gekommandeerd door den heere luit.-kolonel, kapitein-luit. ter zee TENGBERGEN, en Zr. Ms. transportschip *de Merwede*, gekommandeerd door den heer luitenant ter zee eerste klasse STORT. Op de eerste dezer schepen bevonden zich nog de heeren ZOUTMAN, luitenants ter zee 1ste klasse, WOUTERS, NOOY, VAN DER MANDERE en HUIS, luitenants ter zee 2de klasse, de chirurgijn-majoor DUMONT en de officier van gezondheid 3de klasse SLOT. Op *de Merwede* waren ingedeeld: de luitenants ter zee 1ste klasse CAMBIER,

Digitized by Google

de luitenants ter zee 2de klasse Eschauzier en Andrea, en de officier van gezondheid 3de klasse Eberwein.

Ten 12 ure van dienzelfden dag ligtten *de Rhoon* en *Pendrecht* en *de Merwede* het anker, van de reede van Hellevoetsluis, zijnde *de Amphitrite* 36 uren vroeger van Texel gezeild, met last om de beide eerstgenoemde bodems buiten de gaten in te wachten. Bij het uitzeilen hadden de expeditionnaire troepen de meeste geestdrift doen blijken, en stevenden nu vol moed en goede verwachting hunne bestemming te gemoet.

De reis werd gelukkig voortgezet tot den 9den Mei, op welken dag men des morgens ten 6 ure, het eiland Teneriffe in het gezigt kreeg. De opperbevelhebber had vroeger reeds last gegeven aan *de Amphitrite*, om zich niet bij *de Merwede*, als minder goed zeilende, op te houden, maar met *de Rhoon en Pendrecht* door te zetten, kunnende men *de Merwede* bij Teneriffe inwachten, waar de schepen het verbruikte water weder zouden aanvullen en eenige ververschingen innemen. *De Rhoon* en *de Amphitrite* wierpen reeds ten 6½ ure des avonds, het anker voor Santa-Cruz, dat zich bij den invallenden avond en bij het heldere weder zeer schilderachtig voordeed aan de nieuwsgierige blikken der officieren, welke voor het eerste deze zeereis deden.

Donderdag den 10den Mei deed *de Amphitrite* 21 salutschoten, welke door de batterijen van de stadszijde, met een gelijk getal schoten werden beantwoord. Nadat de opperbevelhebber een bezoek aan boord der korvet had afgelegd, begaf hij zich met den overste Tengbergen, met zijnen adjudant en eenige officieren naar wal, om den Nederlandschen consul den heer Bèruff, en den gouverneur der Canarische eilanden, Don Juan José Pereira Marquez de la Concordia, te gaan begroeten. De officieren genoten bij beide personen de hartelijkste ontvangst, zoodat men, gedurende de inwachting van *de Merwede*, welke den 13den voor anker kwam, eenige zeer genoeglijke dagen, met de bezigtiging der bijzonderheden van het eiland doorbragt. Den 14den ging men, door dit aangename *intermezzo* opgewekt, weder gezamenlijk onder zeil, terwijl de troepen, hoezeer vrij geplaagd door de drukkende hitte, echter door de doeltreffendste gezondheidsmaatregelen (1), en de goede behandeling aan boord, in eene zeer opgeruimde stemming, den tijd doorbragten.

(1) Te Santa-Cruz had de opperbevelhebber twee pijpen Teneriffewijn laten opkoopen, om ter verversching, aan de manschappen, eene geregelde uitdeeling van wijn te kunnen doen. Deze voorzorg droeg zeer goede vruchten. De aanschaffing van rooden Franschen wijn, op de kust van Guinea, om tot datzelfde einde te dienen, heeft insgelijks medegewerkt om de troepen bij vele andere ontberingen, goed te moede te houden.

Digitized by Google

Op Zondag den 2den Junij besloot de opperbevelhebber met het schip *de Rhoon* vooruit te stevenen, om te Axim incognito aan land te gaan, ten einde eenige nadere berigten in te winnen, omtrent den vijand dien men te bekampen zoude hebben.

Woensdag en Donderdag den 6den en 7den, zeilde *de Rhoon* uit het gezigt van *de Amphitrite* en *de Merwede*, voorwaarts langs den wal, bij Grand-Bassa, zoodat men reeds onderscheidene voorwerpen konde onderscheiden. De kust, die allengskens golvender werd, scheen zeer boschachtig, afgewisseld door eenige hutten, die de zoogenaamde krommen of dorpen vormen. De gedurige windstilte belette echter om spoed te maken, en Axim, dat men reeds zeer nabij was, te naderen. Op Vrijdag den 8sten Junij, zeilde *de Rhoon* tegen 3 uren des namiddags, Apollonia zoo digt voorbij, dat de officieren het fort en het krom duidelijk konden zien liggen. Hier kreeg men het bezoek van eenige negers, welke met eene kano aan boord kwamen roeijen, ten einde hunne koopwaren aan te bieden. Het vreemdsoortige van dit bezoek, lokte de nieuwsgierigen naar boven, terwijl deze vreemde gezigten meer de aandacht vestigden, dan hunne magere kippen, de maïs en de slechte palmwijn den kooplust opwekten. Deze menschen behoorden tot het rijk van Apollonia, en gaven het berigt, dat er geen oorlog op de kust was, maar dat een Hollandsch officier met eene kleine bezetting, zich op het fort St. Antonie (bij Axim) bevond.

Den 9den Julij (Zaturdag) ankerde *de Rhoon* ten 7½ uren, voor het fort St. Antonie, op een half uur afstands van den wal. Tegen 8 uren kwamen de heeren Pignari, kommandant van het fort, en de heer Bartels, koopman (een kleurling) aan boord, om hunne opwachting bij den opperbevelhebber te maken. Deze heeren deelden omstandiger berigten mede over den stand van zaken, en deze waren vrij bemoedigend. Men vernam o. a. dat alle bewoners der kust verontwaardigd waren over de gruwelen en beleedigingen door de Hantasche bevolking, onder begunstiging van haar opperhoofd, gepleegd, en dat ook de Del-Minaërs met verlangen het oogenblik verbeidden, dat zij sprekende blijken konden geven van hunne goede gezindheden voor het Nederlandsche gouvernement. Zij hielden zich insgelijks overtuigd, dat de Koning of het opperhoofd van Warsaw, wiens rijk aan de landzijde aan dat van Bonsoe grenst, mede zou werken tot bereiking van het doel der onderneming. Het eerstbedoeld opperhoofd bevond zich destijds te kaap Coast.

Tegen den Koning van Axim bestonden eenige vermoedens dat hij de zaak van het oproerig hoofd Bonsoe was toegedaan. Uit dien hoofde had de kommandant Pignari het geraden geoordeeld, dezen vorst gevangen te

Digitized by Google

nemen en naar Del-Mina te doen vervoeren. Uit een nader onderzoek was het echter gebleken, dat, hoezeer deze vermoedens welligt niet geheel zonder grond waren, de toedragt der zaak echter niet van dien aard was, dat eene langere gevangenzetting of tuchtiging noodig geoordeeld werd. De opperbevelhebber zich daarvan in persoon te Axim overtuigende, besloot dan ook dien vorst te doen bevrijden. De bevolking van Axim, bijzonder goed voor onze zaak gestemd zijnde, zoo liet de opperbevelhebber eenige geweren en munitie onder haar uitdeelen, na eenige Caboceërs (chefs, die in rang op den Koning volgen) te hebben laten zweren, dat zij de onderneming zouden begunstigen.

De adjudant VAN EXTER en eenige zijner kameraden, nieuwsgierig om het zoogenaamde paleis van dezen neger-koning te zien, maakten een bezoek bij de vorstelijke neger-familie. Het grootste gedeelte der leden dier familie zagen er goed uit; doch het gezigt van hunne kleeding, huishouden en woningen was echter niet bijzonder geschikt, om hooge denkbeelden van hare vorstelijke magt en pracht aan te kweeken.

De tijding van den aanstaanden togt, was reeds door een Engelsch schip aangebragt en langs de kust verspreid. Dit had Zijne Neger-Majesteit BONSOE in eene zeer benaauwde stemming gebragt, en doen besluiten, om volgens 's lands gewoonte, voorslagen tot afkooping van straf te doen. Intusschen had hij, zoo het scheen uit voorzorg, zijne residentie van Boeswa naar Apremdo, 5 uren landwaarts in, verplaatst, om dáár, door ongenaakbaarder terrein, eenigzins meer gedekt te zijn.

Gedurende den tijd dien de opperbevelhebber noodig oordeelde tot het maken van beschikkingen voor de expeditie, hadden de adjudant VAN EXTER en zijne togtgenooten gelegenheid, om het fort St. Antonie op te nemen, de naaste omstreken als ook de kustbewoners gade te slaan en zich met hunne gebruiken en wijze van leven bekend te maken. Vele zaken kwamen hun nieuw en onbekend voor, hoezeer zij zich, zoo veel als mogelijk was, hadden bekend gemaakt met de bronnen, waaruit zij het wetenswaardige van de kust van Guinea hadden kunnen putten. Het fort St. Antonie vonden zij stevig en zeer goed gebouwd; het zou met eenige verbeteringen en herstellingen, tot eene zeer fraaije en goede sterkte kunnen gevormd worden. Men vond er 18 stukken in batterij, en eene kleine bezetting tot verdediging.

De mannelijke strand-negerbevolking was over het algemeen sterk en gespierd, en, zoo het scheen, even als de vrouwen en kinderen, van een opgeruimd en zorgeloos humeur; waarschijnlijk voortvloeijende uit hunne geringe benoodigdheden, die zij slechts voor het halen hebben. De neger-

Digitized by Google

dames schenen echter minder aan het verfijnde Europeesch gevoel te bevallen, en naar de beschrijving gerekend, kon schrijver dezes, den goeden smaak der bezoekers ook geenszins wraken. De heerlijke ananassen, de frissche kokosmelk, de palmwijn, en de malegetsoep lieten zich met smaak nuttigen; de gebakken pisang, de kabrieten en de stokjammes, bevielen minder.

Den 11den ligte *de Rhoon* weder het anker om de reis verder voort te zetten, doch moest tegen den avond, wegens windstilte, het anker laten vallen. In den vroegen morgen van den 12den maakte men weder zeil, en kwam men tegen 1½ uren, op een mijl afstands, bij Saccondé voor het fort Oranje ten anker; waar men *de Merwede* reeds gestationneerd vond. De adjudant VAN EXTER en de artillerie-luitenant KUIJCK, werden dadelijk naar het fort gezonden, om den staat der vestingwerken en zijne bewapening te gaan onderzoeken, en omtrent de gelegenheid tot ontscheping van het geschut, de munitiën en manschappen eenige bescheiden in te winnen. Den volgenden dag begaf de opperbevelhebber zich met zijnen staf naar den wal, alwaar een nieuw en grootsch tafereel de aankomelingen wachtte. Op het strand stond de zwarte bevolking als gezaaid, in golvende en drïngende beweging, om de Europesche gasten te zien en te verwelkomen. De meesten waren gewapend, met een vaandel in hun midden; ongeveer 7 à 800 hadden vrij goede geweren. Het scheen, dat de geheele bevolking van het krom (ruim 2000 zielen) er zich een feest van gemaakt had, om den opperbevelhebber op hare wijze regt luisterrijk te ontvangen. Juichend werd hij begroet, en op al die donkere gezigten kon men duidelijk lezen, dat die juichtoonen voor 't minst welgemeend waren.

Dat schouwspel was voor den opperbevelhebber niet nieuw, maar op de meeste personen zijner omgeving maakte dit tooneel eenen onbeschrijflijken indruk: immers, alles wat zich hier vertoonde, was zoo zonderling, zoo geheel afwijkende van hetgeen men onder onze Europesche beschaving ziet en hoort. Die zwarte bijna geheel naakte, gewapende menschen waren met allerhande voorwerpen behangen, en met verschillende kleuren besmeerd. Alles liep door elkander springende, schreeuwende, en in het wild schietende; in een woord, als dolle uitgelaten schepsels, waarvan ieder zich beijverde, om door den een of anderen gekken sprong of gejuich, uit te drukken, hoe aangenaam hem de aankomst der expeditie was. De geweerdragers gebruikten geene patronen, maar hadden eenen gordel om het lijf, in vakken verdeeld, welke kleine tonnetjes met de lading bevatte. Daarenboven hadden zij meest alle kruidhoorns en een' kogelzak, waarin zij kaliber- of andere kogels van kleiner kaliber, van de grootte van

Digitized by Google

ganzenhagel, loopers, gehakt lood, enz. medevoerden. Het schieten en schreeuwen hield gedurende den geheelen togt naar het fort aan; het een en ander ging met de zonderlingste gebaarden gepaard: sommige wierpen zich zelfs op den grond om te schieten; anderen bogen eene knie, en slechts weinigen legden de kolf tegen den schouder, maar veelal ter hoogte van de borst, of iets lager.

Uit dezen gemengden hoop, was de neger-koning met eenige Caboceërs en een Fetischen priester te voorschijn getreden, om hulde te brengen aan den opperbevelhebber, en hem de verzekering te geven, dat al zijne onderdanen niets liever verlangden, dan de regtmatige tuchtiging van de Hantasche opstandelingen te helpen bevorderen. De kroon en scepter van dezen neger-monarch, bestond uit een gewonen zwarten vilten hoed, en een regenscherm; overigens was dit opperhoofd evenmin als de Caboceërs en den Fetischen priester van andere onderdanen te onderscheiden. De opperbevelhebber ontving hen allen zeer minzaam, terwijl hij de aanbieding van hulpbetoon, met veel uiterlijke waardigheid aannam.

Nadat de opperbevelhebber alles daar ter plaatse in oogenschouw had genomen, koos hij dit punt als verzamelplaats uit, of, in zekeren zin, als subject voor de expeditie; zoodat de troepen en het materieel hier zouden ontscheept worden. Saccondé aan het Hantasche grenzende, en het oproerig opperhoofd Bonsoe in de nabijheid zijnde, zoo was het ook noodzakelijk, om het zeer vervallen fort eenigzins in staat van tegenweer te stellen; de 1ste luit. Kuijck werd met deze werkzaamheden belast, die zich van deze taak zooveel als tijd en de beschikbare middelen toelieten, lofwaardig kweet. In het fort had men 22 ijzeren stukken gevonden, waarvan de ligtste 6 ℔., de overige 24 en 36 ℔. waren; de meeste waren in eenen vrij onzekeren staat van bruikbaarheid.

Het materieel en de munitie werd nu dadelijk ontscheept, als ook de kapitein Stander met 3 onderofficieren, 3 korporaals, 1 tamboer en 19 soldaten, om het fort te bezetten.

Den 14den Junij des 's morgens ten 7 ure ligte *de Rhoon*, weder het anker, koers zettende naar Del-Mina, alwaar men ten 12 ure, op ½ mijl van den wal het anker liet vallen. Dadelijk loste men eenige salutschoten, welke door het fort St. George werden beantwoord. Het nieuwe tafereel, dat zich nu aan onze reizigers vertoonde, en waarbij de forten St. George en St. Jago, tusschen het gebergte gelegen, zich zeer fraai nuanceerden, was schilderachtig.

Op de reede vond men Zr. Ms. korvet *de Amphitrite*, reeds sedert den 8sten Junij aldaar geankerd, ter volvoering van de bevelen des opperbevel-

Digitized by Google

hebbers, om de noodige voorbeschikkingen tot den togt te treffen. De overste Tengbergen had zich van dien last met evenveel doorzigt en bekwaamheid als ijver gekweten, zoodat de werkzaamheden des opperbevelhebbers zich grootendeels behoefden te bepalen, tot het last geven voor de uitvoering der reeds beraamde beschikkingen. Kort na de aankomst van het schip *de Rhoon*, kwamen eenige ambtenaren van het Gouvernement, namelijk de heeren van der Eb, kommandeur ad interim, Varlet fabrijkmeester en Rodeman kwartiermeester, aan boord, om den opperbevelhebber te begroeten. Deze met den overste Bosch, gouverneur der kust, en den adjudant van Exter, ontscheepten daarna onder het lossen van het geschut, en stapten tegen 1 uur aan den wal. Even als bij het fort Oranje wachtte hen ook hier de geheele bevolking van Del-Mina, de meeste mannen vrij goed gewapend, in zoogenaamd kostuum; doch allen vrij potsierlijk getooid. Met haren Koning, eenige Caboceërs, vaandrigs, en priesters aan het hoofd, met een daverend gejuich, en onder het maken van de zonderlingste grimassen, verwelkomde de bevolking van Del-Mina benevens de overige ambtenaren de hooge gasten, en voerden hen onder groote zonneschermen, als in triomf, binnen het fort.

De opperbevelhebber nam dadelijk het garnizoen, bestaande uit 50 man der vaste bezetting en 266 rekruten, in oogenschouw, en verleende daarna een plegtig gehoor aan den vorst van Del-Mina De Koning van Warsaw werd den volgenden dag, afzonderlijk bij den opperbevelhebber toegelaten, om zijne gezindheden meer bijzonder te polsen, en de noodige afspraak te maken, voor het deel dat hij aan den veldtogt zoude nemen.

Intusschen had men tijd en gelegenheid, om een meer volledig overzigt te verkrijgen van de middelen welke hier ter dienste stonden, en die men ten meesten nutte der expeditie zou kunnen aanwenden; het rapport van den overste Tengbergen was in dat opzigt vrij volledig. Het berigt dat het oproerig opperhoofd Bonsoe, zich met zijne voornaamste strijdkrachten te Apremdo bevond, werd vrij stellig bevestigd. Het landschap waarover hij regeerde heeft eene gemiddelde breedte van 10 à 12 uren, doch is door een hoogst boschrijk, moeijelijk en ontoegankelijk terrein gedekt; zijne strijdkrachten werden begroot op ongeveer 7 à 8000 man. De moeijelijkste taak was, om Bonsoe en zijne voornaamste chefs in te sluiten, en hen te beletten van te ontsnappen; daarbij moest men zich gevat maken, om de moeijelijke en naauwe toegangen door de bosschen, moerassen en bergkloven, welke bijna voor geenen Europeër begaanbaar zijn, door te loopen en behoorlijk af te sluiten. De medewerking der overige vorsten, wier rijken het Hantasche insloten, was alzoo allernoodzakelijkst, terwijl dan nog voor

Digitized by Google

de expeditionnaire troepen de zeer moeijelijke en gevaarvolle taak overbleef, om den geheelen togt te leiden, te ondersteunen en tot hoofd-reserve te dienen. Uit dien hoofde was het den opperbevelhebber zeer aangenaam, zoo vele aanbiedingen van hulpbetoon te ontvangen. Duizenden Del-Minaërs boden zich dadelijk aan, om zich bij de expeditionnaire troepen aan te sluiten, en onder deze werden er 2000 weerbare mannen van kruid en lood voorzien, terwijl aan elk hunner, *f* 5 per maand als soldij werd toegezegd, gedurende den tijd dat zij tot het uitvoeren van den togt gebezigd wierden; daarenboven zouden zij dagelijks een portie rum ontvangen. 50 Kleurlingen hadden zich eveneens aangeboden, maar om kosteloos de expeditie mede te maken, onder voorwaarde dat aan hen, even als aan de blanke troepen, veld-vivres zouden worden uitgereikt. Aan deze gaf men geweren en munitie. Voor het transport der vivres en verdere krijgsbehoeften, koos men uit de 2000 Del-Minaërs 500 dragers en 300 Sacondeërs, doch het kostte veel moeite, om deze menschen vooreerst bijeen te krijgen en gedurende de expeditie bijeen te houden; daar het scheen, dat de opperbevelhebber hier te spaarzaam was geweest, in het toestaan van de draagloonen. Aan de artillerie werden 130 donko's, of assantijnsche rekruten, als dragers toegevoegd.

De eerste voorloopige maatregelen voor de expeditie bepaalden zich tot beschikkingen voor de insluiting van het Hantasche gebied. Daartoe had de Koning van Warsaw zijne medewerking toegezegd. Vroeger had die vorst geweigerd om vriendschappelijke betrekkingen met de Nederlandsche regering aan te knoopen, of zich onder hare bescherming te stellen en hare vlag te voeren, maar daarentegen had hij de bescherming der Engelschen aangenomen, zonder evenwel de Engelsche vlag voor de zijne te verklaren. De grenzen van het Hantasche gebied waren reeds zeer naauw door zijne gewapende onderdanen ingesloten, terwijl hij, voor de getrouwe vervulling zijner beloften, zijne dochter en nicht als gijzelaars stelde. De kommandant van St. Antonie te Axim, had reeds vroeger bevelen ontvangen, om de westelijke grens van Hanta te bezetten, waardoor het geheele vijandelijke gebied afgesloten werd.

Reeds sedert de aankomst op de kust, had de opperbevelhebber onderscheidene bevelen gegeven en spionnen gezonden, om de gezindheden der Hantasche bevolking naauwkeurig te kennen. Te Del-Mina zijnde, ontbrak het dan ook geenszins aan berigten en tijdingen, die echter, zoo als later bleek, zeer uiteenloopende waren. De eerste berigten waren die, welke wij hierboven hebben medegedeeld, waarbij men nog voegde, dat de Hantasche bevolking vast besloten scheen, om zich bij haren Koning aan te

Digitized by Google

sluiten en hare have en goed tot het uiterste te verdedigen. Andere berigten waren van tegenovergestelden aard, en hielden, dat de verslagenheid groot was, en Bonsoe zich door zijnen aanhang verlaten zag; — dat hij zijne krommen rondreisde, om den geest op te wakkeren, doch dat hij daarin geenszins slaagde, zoodat hij alleen steunde op eenige getrouw gebleevene onderdanen, op het ontoegankelijke terrein, en op de hoop, om zich, in geval van nood, te kunnen loskoopen. Men bleef dus zeer in het onzekere omtrent den weêrstand, dien men te wachten had, terwijl men zich, voor alle gevallen, op het ergste moest voorbereiden.

De dag van den 24sten Junij, was door den opperbevelhebber bestemd voor de uitdeeling der medegebragte geschenken aan den Neger-koning van Del-Mina, de zeven vaandrigs der kwartieren, aan den opper-vaandrig (1) en aan den opper-makelaar. De uitreiking ging met eenige plegtigheid gepaard, die, hoe beuzelachtig ook voor de Europeanen, echter op de Negerbevolking den grootsten indruk maakte.

De opperbevelhebber had tot dat einde al de officieren en burgerlijke beambten, in de groote Palaber-zaal (audientie- en geregtszaal), in groot tenue gekleed, vereenigd, terwijl de vaste bezetting, en de expeditionnaire troepen, op het binnenplein van het fort gerangschikt stonden. Op het bepaalde uur verscheen de vorst van Del-Mina met zijnen stoet binnen de zaal, en begroette den opperbevelhebber eerbiedig. Laatstgenoemde beantwoordde dien groet op eene waardige wijze, terwijl hij den Neger-vorst ernstig zijne verpligtingen als opperhoofd der brave Del-Minaërs, jegens zijne onderdanen en ook jegens Z. M. den Koning der Nederlanden en alle Hollandsche officieren en ambtenaren, onder het oog bragt. Vervolgens gaf de opperbevelhebber hem zeer minzaam te kennen, dat Z. M. onze geërbiedigde Koning bijzonder over hem te vreden was, en dat hij in last had, om hem, even als zijne rijksgrooten, eenige geschenken te overhandigen.

Deze geschenken bestonden, voor den Koning Kudjo, in eenen ronden hoed, met opgeslagen rand, met goud galon bezet en met het rijks-wapen versierd; op dezen hoed prijkte een driekleurige pluim; verder een stoel met rood kachemire zitting, met vergulde spijkertjes beslagen, eene grooten zonnescherm (parasol) van driekleurige zijde, een spiegel, een keldertje met likeuren en eene vergulde sabel met koppel van rood kachemir, met goud galon bezet. De opper-makelaar, opper-vaandrigs en vaandrigs, kregen elk

(1) De inwoners der krommen zijn in verschillende kwartieren verdeeld; in elk van deze kwartieren is een vaandrig of chef, wiens bevelen bij het te velde trekken, vrij stipt worden nagevolgd. Ieder dezer afdeelings-chefs ontving bij den uitmarsch eene Nederlandsche vlag, aan eene piek bevestigd.

Digitized by Google

een hoed met goud galon, doch met eene vergulde W, in plaats van het wapen, en ieder een sabel met koppel, even als die van hunnen vorst.

De Koning Kudjo was opgetogen van vreugde over deze gunstbewijzen, en verzocht den opperbevelhebber, Z. M. onzen Koning daarvoor zijne eerbieds- en dankbetuigingen over te brengen, terwijl hij zijne meermalen gedane belofte, van onder alle omstandigheden de Nederlandsche vlag te verdedigen, herhaalde.

Nadat zij de hoeden opgezet en de sabels hadden omgehangen, werd de geheele hofstoet op een balkon geplaatst, welke het uitzigt op het binnenplein had. Alsnu nam de opperbevelhebber de troepen in oogenschouw, deelde daarna eenige medailles van 12- en 24jarige dienst aan de onderofficieren en manschappen der vaste bezetting uit, waarna de troepen ter eere van den Neger-koning defileerden. Na afloop dezer plegtigheid, werd vorst Kudjo onder de zijden zonnescherm, door zijnen stoet omgeven, met het muzijk aan het hoofd, eene toegevoegde gewapende garde, en onder het lossen van 7 kanonschoten van het fort St.-George, naar zijne woning geleid.

Den 29sten Junij marcheerde de adjudant-onderofficier Schimmelketel, met 50 gewapende manschappen en 10 dragers naar Saccondé, zijnde een detachement, bestemd om de garde te vormen van den opperbevelhebber. De manschappen waren gekozen uit de slaven der zeven kwartier-chefs van Del-Mina. Behalve de wapenrusting, kregen zij een gelijkkleurig vaantje, eene blaauwe muts met rooden rand en eene veldflesch.

Den 30sten Junij begon de eigenlijke voorwaartsche beweging, met het vertrek van den heer Maarschalk, vroeger kapitein bij de Geldersche schutterij, en thans 1ste boekhouder ter kuste, met een detachement van 50 kleurlingen, 25 man der vaste bezetting van Del-Mina, welke laatste als handlangers der artillerie zouden dienen en 130 donko's. Dit detachement marcheerde over land naar Saccondé.

De gouverneur, de overste Bosch, marcheerde dienzelfden dag, insgelijks naar Saccondé met de Del-Minasche negers, waaronder hun Koning Kudjo en de Fetische priester Kwacoe. Dit detachement was zeer groot; want ofschoon er slechts 2000 negers bezoldigd waren, was de bijeengekomene kolonne ruim 4000 man sterk. De fabrijkmeester Varlet, had zich uit eigene beweging, met 30 goed gewapende negers, in vaste dienst van het gouvernement, bij de kolonne gevoegd. Bij den togt maakte deze heer zich zeer verdienstelijk, bij de dekking der artillerie.

De opperbevelhebber begaf zich met de overige officieren, den 1sten Julij aan boord van *de Rhoon en Pendrecht*, op welken bodem zich ook de expeditionnaire troepen bevonden, terwijl op *de Amphitrite* 4 metalen 2 ℔",

Digitized by Google

met de munitie en eenige infanterie-geweren, werden medegevoerd. Dienzelfden dag gingen de beide schepen onder zeil, koers zettende naar Saccondé; door tegenwind, stroom en bijna algeheele windstilte, vorderden de schepen echter weinig of niets. Deze vertraging gaf den opperbevelhebber aanleiding, om met zijnen adjudant, den luit. VAN EXTER, op den 4den Julij van boord te gaan, en zich bij het fort Oranje, op welks hoogte de schepen zeilden, aan wal te laten zetten, ten einde de laatste beschikkingen te nemen voor de expeditie. In den namiddag aldaar aankomende, vond men de bondstroepen van Del-Mina, Chama en Commanië vereenigd, zoodat de opening van den veldtogt alleen wachtte naar de aankomst der schepen De aanhoudende windstilte was echter van dien aard, dat de opperbevelhebber het noodig oordeelde, om, in weerwil van den verren afstand waarop de schepen van het fort waren, aan den overste TENGBERGEN bevelen te zenden, tot het doen ontschepen van de kanons, de wapens, de munitie, de mondbehoeften en, zoo veel als doenlijk was, de blanke troepen. Van deze zeer moeijelijke taak kweten onze brave schepelingen zich met dien ijver en voortvarendheid, welke hen zoo zeer kenschetsen, zoodat het grootste gedeelte tusschen den 9den en 10den Julij ontscheept was.

De adelborst der 1ste klasse DE LANGE, werd van *de Amphitrite* bij de kolonne gedetacheerd, belast met de seinen tusschen de schepen en de kust, terwijl de luit. ter zee ANDREAE, van *de Merwede*, tot kommandant van het fort Oranje werd benoemd, aangezien de kapitein STANDER door de landziekte was aangetast; de bezetting van het fort werd met 12 mariniers en matrozen van denzelfden bodem versterkt.

Intusschen was de wind op den 10den Julij eenigzins gunstiger, waardoor de beide schepen in de gelegenheid waren, het fort te naderen en voor hetzelve het anker te laten vallen. Dadelijk daarna werd het nog ontbrekende ontscheept. Middelerwijl dit alles plaats greep, had de overste TENGBERGEN, op last des opperbevelhebbers, de kleurling P. BARTELS, kommandant ad interim van het fort St. Sebastiaan te Chama, doen aflossen, en dit fort door een officier (zijnde de luit. ter zee WOUTERS), en 20 marinesoldaten en matrozen doen bezetten.

Reeds vroeger het berigt ingekomen zijnde, dat het vijandelijk opperhoofd BONSOE, door een Caboceër te Boutrie was gevangen genomen, en zich aldaar in verzekerde bewaring bevond, zond de opperbevelhebber dadelijk eenen boodschapper aan dien Caboceër, met last, om dat opperhoofd, uit te leveren. Deze uitlevering had dan ook werkelijk plaats gehad, tegen betaling van de uitgeloofde 10 onzen goud. BONSOE werd in verzekerde bewaring op *de Amphitrite* gesteld.

Digitized by Google

Gedurende den tijd dat men de aankomst der schepen inwachtte, had men echter niet stil gezeten. De geheele omtrek van Saccondé was door eenige honderde negers verkend geworden, doch daar zij alle woningen verlaten vonden, zoo had deze verkenning niet veel licht verspreid over de bedoelingen des vijands.

De vier kanons à 2 ℔ en 4 handmortieren met de noodige munitie, waren op den 10den, niet zonder veel moeite, op de verzamelplaats getransporteerd. De kanons werden daartoe ieder door 6 Donko's aan trekgarelen vervoerd en met veel zwarigheden voortgebragt. Het verdere transport gedurende den voorwaartschen marsch, door de bergachtige en zeer digtbewassen bosschen en langs de smalle paden, geschiedde op dezelfde wijze, doch moest bij het overgaan van klippen, rivieren of gebergte-kloven, geheel uit elkander genomen, en stuksgewijze gedragen worden. Dit uit elkander nemen moest negen malen plaats hebben, bij den marsch tusschen Taccorarie en Boutrie, welke afstand slechts 6 uren bedraagt, en waarover men twee dagen besteedde Bij dusdanige werkzaamheden, werd het kanon, wegende gemiddeld 58 Nederl. ℔, bij kleine afstanden door één, bij grootere afstanden door twee man gedragen. De affuit werd door twee of drie man getransporteerd, terwijl een man de beide raders droeg. De kistjes (24 in getal) met munitie, 34 Ned. ponden wegende, werden door twee man, aan lange bamboezen gedragen. De ondervinding leerde, dat 25 à 30 Ned. ponden, het maximum van gewigt is, waarmede men den neger kan belasten. Deze zwarigheden hadden den opperbevelhebber doen besluiten, om de uitgeboorde 3 ℔ niet mede te voeren; terwijl de veranderde omstandigheden ook hadden doen vermoeden, dat men dit zwaarder kaliber niet noodig zoude hebben. Deze uitgeboorde stukken werden op het fort Oranje in batterij gebragt en zijn aldaar gebleven.

De handmortieren werden ieder door vier Donko's, met behulp van lange bamboezen getransporteerd, terwijl één man het munitie-kistje vervoerde. De vier mortieren, waren even als de kanons in twee sectiën verdeeld; bij elke sectie bevond zich eene spade, aan de draagbamboezen bevestigd.

De vaten buskruid, welke men had medegenomen, werden door twee man, aan bamboezen hangende, gedragen; het kostte echter veel moeite om die dragers, welke te zamen 50 Ned. p. moesten torschen, bij de kolonne te houden.

Den 11den Julij verzamelden zich al de troepen die tot de expeditie zouden aangewend worden. Bij raming was de kolonne 8000 man sterk. Ten negen ure begaven de troepen zich met de grootste geestdrift op marsch naar het vijandelijke krom Taccorarie, dat op eenen vrij hoogen berg, op

Digitized by Google

twee uren afstands van het fort Oranje, gelegen is. Berigten die men nog kort te voren ingewonnen had, luidden, dat de Hantaërs, ter sterkte van 1000 man, besloten hadden, dat krom tot het uiterste te verdedigen. De kolonne was in onderscheidene afdeelingen gesplitst, terwijl de marsch dier afdeelingen, naar eene vooraf bepaalde regeling, langs verschillende wegen, voortgezet werd. Eene afdeeling boschnegers was landwaarts ingezonden, ten eerste om de flank der kolonne te dekken, ten anderen om de boschwaarts gelegen krommen des vijands aan te vallen en te vernielen.

De marsch werd door het hoogst moeijelijk terrein, en door de voorzorgen die men nemen moest, om het op het naauwkeurigste te doorzoeken, zeer vertraagd. Intusschen was men Taccorarie vrij nabij, zonder dat men nog eenig verschijnsel ontwaar werd, of het hierboven vermelde berigt geground of ongegrond was. Daar de negers in hunne oorlogen echter veeltijds toevlugt tot hinderlagen nemen, en zich dikwerf zóó lang verscholen houden, tot zij begrijpen, dat hunne plotselinge verschijning dood en verwarring in de gelederen van hunnen vijand kan brengen, zoo moest hier met veel omzigtigheid gehandeld worden.

De gouverneur der kust, de overste Bosch, die met eene afdeeling Del-Minaërs, de voorhoede uitmaakte, kreeg daarop bevel, om den berg, waarop het vijandelijk krom lag, geheel te omsingelen. Twee barkassen van *de Amphitrite* en *de Merwede* waren aan de zeezijde, ter hoogte waar de kolonne zich toen bevond, aangekomen, om de kust gade te slaan en tot de expeditie mede te werken. Deze medewerking was toegestaan geworden op het dringend verzoek der schepelingen. Op eenigen afstand van het krom gekomen, hielden de troepen stand, om de artillerie eenige granaatworpen te laten doen, ten einde den vijand te dwingen zich te vertoonen. Daarop beklom de infanterie de hoogte en wierp zich in het krom, dat men op een twintigtal negers na, die de vlugt namen en zich in de ondoordringbare bosschen verscholen, verlaten vond; — één neger, die in het krom gebleven was, werd doodgeschoten.

De flankerende afdeeling boschnegers, kwam tegen den avond te Taccorarie aan, medebrengende twee gevangenen en het hoofd van één doodgeschoten neger; ook deze afdeeling had alles verlaten gevonden.

Den 12den Julij vervolgde de kolonne hare voorwaartsche beweging naar Boutrie. De expeditionnaire troepen en strandnegers bleven het strand volgen, terwijl de boschnegers van Commanië, Chama, enz., weder landwaarts werden gezonden. Hoogst moeijelijk was deze marsch, door de bijna onoverkoomlijke hindernissen, welke men bij elke 50 schreden, door de bosschen, de klippen en waterleidingen, ontmoette, en die de artillerie

Digitized by Google

vooral ongehoorde inspanningen kostte. De onverdragelijke zonnehitte was eene tweede plaag, en voorzeker de grootste en geduchtste bondsmagt des vijands; en hoezeer onze troepen goed te moede bleven, oordeelde de opperbevelhebber het toch voorzigtig, om de krachten der blanke troepen niet geheel uit te putten, en gaf hun diensvolgens bevel om niet verder dan het krom Pompondé te marcheren en aldaar te overnachten. Bij het krom Adjoa komende, moesten de troepen een riviertak van ruim 300 ellen breedte, en op de meeste plaatsen meer dan 1,0 el diepte, en bij Adenakoema een klip van een kwartier uur lengte overtrekken; de artillerie had, met de grootste inspanning, 3 uren tijds noodig om deze laatste hindernis te overkomen. Bij Pompondé hielden de blanke troepen halt; doch de opperbevelhebber oordeelde zijne tegenwoordigheid te Boutrie volstrekt noodzakelijk, weshalve hij doorging tot aan het fort Batenstein. Tegen den avond kwamen de boschnegers bij de troepen, eenige gevangenen en hoofden van doodgeschotene negers medebrengende. De krommen welke zij op hunnen weg ontmoet hadden, waren even als de kostgronden, door hen vernield geworden. De aan de kust gelegen krommen, werden op uitdrukkelijk bevel des opperbevelhebbers, gespaard.

De verdere marsch naar Boutrie, welke op den 13den aanving, leverde niet minder zwarigheden op, dan die welke men den vorigen dag moest overwinnen; en daar men de onmogelijkheid had ingezien, om de blanke troepen, en vooral de artillerie, meer landwaarts in te laten marcheren, zoo werd op dien dag dezelfde marschregeling in acht genomen, en den boschnegers de taak opgelegd, om het binnenwaarts gelegene, ontoegankelijke terrein te zuiveren. Dien ten gevolge besloot de opperbevelhebber met de expeditionnaire troepen te Boutrie te verblijven, en van dáár de verdere maatregelen te nemen, om den vijand geheel te onderwerpen. De bevelhebber van het nabijgelegene Engelsche fort Dixcove, de heer Zwansy, werd ook uitgenoodigd, om de Hantaërs, welke op het Engelsche grondgebied mogten vlugten, gevangen te nemen en uit te leveren, aan welk verzoek gereedelijk voldaan werd, daar eenige dagen daarna onderscheidene gevangenen door de Engelschen werden aangebragt.

Nu werden er dagelijks van Boutrie en Pompondé, negerafdeelingen boschwaarts ingezonden, om den vijand op te sporen, zijne bezittingen te vernielen, gevangenen te maken, en de hoofden der doodgeschotenen te brengen, ten einde zich te overtuigen, of zij de hun opgelegde taak getrouw vervulden. Zulke maatregelen, welke men in onze beschaafde streken zoude moeten afkeuren, waren dáár echter noodzakelijk, dewijl de negers over het algemeen, te bereidvaardig zijn, om zich te laten omkoopen, en

Digitized by Google

dus zeer ligtelijk den opperbevelhebber hadden kunnen misleiden. Men had ook gelegenheid om zich te overtuigen, dat deze gestrenge bevelen de gewenschte uitkomsten hadden opgeleverd.

De kapitein VAN HOPBERGEN en de tweede luitenant KOCH, werden met een 40tal soldaten naar Pompondé gezonden, ten einde eene verkenning te doen, en zich te overtuigen, of de in omloop zijnde geruchten, dat de bondstroepen aldaar met den vijand waren slaags geweest, op gronden steunde. Bij zijne aankomst in die streken, vond de kapitein VAN HOPBERGEN, wiens voortvarende ijzer zeer geroemd werd, dat het bovenbedoelde berigt gedeeltelijk waarheid bevatte, en dat onze bondstroepen eenige Hantaërs in eene hinderlaag gevonden hebbende, ze hadden aangetast, waarbij van weêrszijden eenige gekwetsten en dooden gevallen waren.

Intusschen waren er ook tijdingen ingekomen, dat de Koning van Warsaw, de grenzen van het Hantasche gebied, van de landzijde had overschreden, en dat hij zelfs meer deed, dan hij beloofd had, daar er reeds vele gevangenen door hem gemaakt en onderscheidene vijandelijke krommen vernield waren. Het doel der onderneming scheen alzoo bereikt te zijn; dewijl de vorst van den oproerigen volksstam en eenige der voornaamste handlangers van den gepleegden moord in onze handen waren. Naar aanleiding der gunstige berigten van het gelukkig slagen der genomen maatregelen, zond de opperbevelhebber alsnu verscheidene negers naar de meer landwaarts in gelegen streken, om aan de Hantaërs bekend te maken, dat de opstandelingen levensbehoud zouden erlangen, wanneer zij vrijwillig hunne wapens kwamen overleveren, en zich met hunne vrouwen en slaven onderwierpen. Deze vredelievende maatregel leverde echter geene uitkomsten op, hetgeen voornamelijk aan de vrees werd toegeschreven, die zulk eene groote magt, op dat punt vereenigd, noodzakelijk moest baren, terwijl men ook dit voor de oorzaak hield, dat de gevlugte inwoners zich verscholen hielden. Om die reden gaf de opperbevelhebber de noodige bevelen tot den terugmarsch der expeditionnaire troepen en der Del-Minasche negers naar Del-Mina. Gelijktijdig werd door hem den heer VAN DER EB, president ter kuste, benoemd tot vice-gouverneur van het Hantasche gewest, met bepaling, dat de Hantasche bevolking, in het vervolg nimmer door eenen Koning uit haren stam, maar door eenen Europeër zoude geregeerd worden. De benoemde vice-gouverneur, wiens residentie te Boutrie gevestigd werd, kreeg aldaar 500 bezoldigde negers, à *f* 0,50 per dag, 300 te Saccondé en 200 te Chama, te zijner beschikking. Deze negersoldaten waren bestemd, om dagelijks verkenningen te doen, en zoo zij Hantaërs vonden, ze gevangen te nemen en naar Del-Mina op te zenden. Later, inziende, dat eene voort-

Digitized by Google

durende bezoldiging te groote onkosten zoude veroorzaken, zoo besloot men de negers alleen dan te betalen, wanneer zij werkelijk dienst deden. Gedurende het verblijf te Boutrie, werd het hoofd-krom Boeswa en het krom Accoda verbrand, terwijl daarbij bepaald werd, dat Boeswa en Taccorarie, niet meer mogten herbouwd worden.

De 1ste boekhouder, de heer STEENHOVEN-MAARSCHALK, kreeg bevel, om met de Del-Minasche, de Saccondesche en Chamasche negers, over land naar Del-Mina terug te trekken, en de 6 à 7 krommen, tusschen Boutrie en Saccondé gelegen, te verbranden. Het krom te Boutrie en Pompondé, welks bewoners, zoo als uit de gedane navorschingen bleek, geen deel hadden genomen aan den moord van MAESSEN en CREMER, noch aan den aanval op den kommandeur ad interim TONNEBOEYER, werden van deze straf-oefening uitgesloten.

De schepen *de Amphitrite, de Rhoon en Pendrecht*, hadden den 17den Julij het anker voor Boutrie geworpen, gevolgd wordende door *de Menado* (1) welke den 13den van het vaderland komende voor de kust het anker had geworpen.

Het gevangen opperhoofd BONSOE, die zich op *de Amphitrite* in de boeijen bevond (2), zou vóór het vertrek der troepen, worden teregt gesteld. Een krijgsraad, op last des opperbevelhebbers te zamengeroepen, instrueerde zijne zaak, waarna hij tot de straffe des doods met den strop, veroordeeld werd, met bepaling dat het vonnis zou worden voltrokken op de plaats, alwaar in het vorige jaar de luit. MAESSEN en de adsistent CREMER waren vermoord geworden.

BONSOE was een man van middelmatige gestalte, en had den ouderdom van 60 jaren bereikt; zijn mond was ontbloot van tanden; hij ging eenigzins gebukt. Toen hij, bij zijne uitlevering te Saccondé, door den opperbevelhebber was ondervraagd geworden over de punten van beschuldiging, scheen hij vrij driest voor de waarheid uit te komen, en bekende toen ook dat hij een' slaaf op het graf zijns broeders had laten slagten; iets dat door het gouvernement zeer streng verboden was. Toen hem voorgehouden werd, dat het aan den opperbevelhebber eenigzins vreemd voorkwam, dat hij zich niet verdedigd had, want dat hij zich toch zeer goed had kunnen voorstellen, dat men op hem, als hoofdleider van den gepleegden moord, en den hoon der Nederlandsche vlag aangedaan, het geheele gewigt der

(1) Een schip mede toebehoorende aan de heeren HOBOKEN en gevoerd wordende door den scheepsbevelhebber CHARLOT.

(1) Gedurende zijn verblijf op *de Amphitrite*, had BONSOE, beproefd om zich van het leven te berooven, en was werkelijk hangende gevonden, doch bij tijds afgesneden.

Digitized by Google

straf zoude doen drukken, antwoordde hij vrij openhartig, dat hij zich dat alles zeer goed had voorgesteld. Bij de verdere ondervraging, bekende hij ook, dat hij het stellige voornemen had gehad, om aan de onzen het hoofd te bieden; dat hij zich daartoe had voorbereid, en ook dat een gedeelte van zijnen stam hem bijstand beloofd had; maar dat toen zijne aanhangers vernamen, dat eene geduchte magt, van blanken en negers, met kanons bijeengetrokken werd, om hem te komen bestrijden, hij zich plotseling had verlaten gezien. Tot op het laatste oogenblik van zijne teregtstelling, welke den 27sten Julij plaats had, bleef hij de hoop koesteren van zich te kunnen loskoopen. Denzelfden dag, dat dit doodvonnis voltrokken werd, werden er nog twee voorname Hantasche chefs Diabéné en Egoeman, gevangen genomen.

Den 28sten scheepte de opperbevelhebber zich met de blanke troepen op *de Rhoon en Pendrecht* en op *de Menado* in, waarna deze met *de Amphitrite* onder zeil gingen en naar Del-Mina stevenden, alwaar de opperbevelhebber den 29sten ontscheepte.

De opperbevelhebber had alle redenen gehad, om over het gedrag der expeditionnaire troepen en over de officieren en schepelingen der koninklijke marine, en die van het koopvaardijschip, te vreden te zijn. Allen hadden gewedijverd, om de bevelen van het gouvernement te volvoeren, en tot het gelukkig slagen der onderneming mede te werken. De geestdrift der troepen was voorbeeldig geweest, in weerwil van de onbeschrijfelijke vermoeijenissen welke zij hadden moeten doorworstelen. Deze zoowel als het doodelijk klimaat hadden echter slagtoffers gevergd. Dit ondervond men reeds te Boutrie, alwaar het getal der zieken en sterfgevallen dagelijks toenam. Vele bezweken aan de aldaar heerschende hevige kolijken en galkoortsen (29 te zamen, waaronder 2 officieren van gezondheid Leiniger en Mayer), en welligt zoude men grootere verliezen te betreuren gehad hebben, zonder de, boven allen lof verheven directie en zorg van den braven chir.-majoor Schillet. Door zijne bijzondere verdiensten, zoowel als door zijn menschlievend hulpbetoon, heeft deze kundige arts, de aangenaamste en dankbaarste herinneringen, bij al zijne togtgenooten, achtergelaten. Intusschen verdient het ook melding, dat de genoemde chirurgijn-majoor, op het ijverigste is ondersteund geworden door al de officieren van gezondheid der koninklijke marine, onder welke de heer Slot, die bij de kolonne gedetacheerd was, en Eberwein, die uit eigene beweging, de zieken te Saccondé de menschlievendste hulp verleende, vele bijzondere diensten bewezen.

Op den 8sten Augustus werd de luit.-kolonel Bosch, als gouverneur der Nederl. bezittingen ter kuste van Guinea, plegtig ingehuldigd. De vorst

Digitized by Google

van Del-Mina, al zijne rijksgrooten, en vele der voornaamste kustbewoners waren bij deze plegtigheid, in feestgewaad uitgedoscht en schitterende met hunne gouden sieraden, tegenwoordig. Na de installatie, eedsaflegging en huldiging, werd het feest besloten met een groot diné, waarbij al de officieren der zee- en landmagt, de ambtenaren en voornaamste kleurlingen, genoodigd waren, en dat in de gulste vrolijkheid, en ontboezeming van vaderlandsche gezindheden afliep.

De opperbevelhebber had zich toen reeds ongesteld bevonden, en men begon te vreezen dat ook hij den tol der ziekte van het klimaat zoude moeten betalen. Op den 10den Augustus werd ZHEGest. werkelijk bedlegerig. Dien ten gevolge, nam de luit.-kolonel, kapitein-luitenant ter zee TENGBERGEN, het opperbevel op zich, en met den voortvarenden ijver, dien hij vroeger reeds aan den dag gelegd had, handelde deze, in overeenstemming met den gouverneur en den heer STEENHOVEN-MAARSCHALK, voor de geheele beslechting der Hantasche zaak, en de verdere aangelegenheden der kust. Het transportschip *de Merwede*, vertrok den 6den Augustus met depeches naar het vaderland.

Spoedig werd er nu eene kwijtschelding aangekondigd, met het voorbehoud, dat de hoofden des opstands daarvan uitgesloten waren, als welke bij eene eventuële gevangenneming, voor eenen krijgsraad zouden teregt staan.

Een tweede krijgsraad werd alsnu bijeengeroepen, om het proces der Hantasche chefs, die gevangen zaten en van gepleegden moord en opstand tegen het wettig gezag beschuldigd waren, op te maken. Vijf dezer personen werden schuldig bevonden en veroordeeld tot de straffe des doods met den strop, welk vonnis, op den 20sten Augustus, aan den voet des bergs St. Jago, werd voltrokken.

De expeditionnaire troepen, na het eindigen van dezen veldtogt, waarin zij zulke goede diensten hadden bewezen, voor het leger in de Oost-Indië bestemd, werden voor het transport in drie detachementen verdeeld. Bij het 1ste detachement bevond zich de 1ste luit. der artillerie KUIJCK; 't welk, op *de Rhoon en Pendrecht* ingescheept zijnde, den 7den Augustus, naar zijne bestemming vertrok. De kapitein DE REIJNIAC, scheepte zich met het tweede detachement op *de Menado* in, welke bodem den 15den het anker ligtte, om naar Java te stevenen. De kapitein VAN HOPBERGEN met drie luitenants en een vijftigtal blanken zouden ter kuste blijven, tot dat er een schip uit Nederland zoude aankomen, om dit derde detachement naar Java over te brengen.

Daar nu het doel der expeditie, bereikt was, maakte *de Amphitrite* zich

Digitized by Google

ook gereed om naar hét vaderland terug te keeren. De opperbevelhebber scheepte zich met zijn adjudant, den 1sten luit. van Exter, en den chir.-maj. Schillet op dien bodem in, welke den 21sten Augustus onder zeil ging.

Bij de aankomst op de kust had men aldaar de navolgende lands-ambtenaren gevonden:

Van der Eb, president, en sedert het sneuvelen van den heer Tonneboeyer, kommandeur ad interim; Groen, 2den president; Varlet, fabrijkmeester; Rodeman, kwartiermeester; Pignari, adsistent. Al deze personen waren Europeanen. Vervolgens C. Ruhle en J. Ruhle, adsistenten (kleurlingen); Huidecoper, agent te Coomassi, belast met de werving; Schimmelketel, Europeaan, adjudant-onderofficier, welke tijdens het verblijf van den opperbevelhebber ter kuste tot adjudant was benoemd.

De tweede boekhouder Verhoef, wegens ziekte naar het vaderland terugkeerende, zoo werd de adsistent Dercx, in diens plaats tot 2den boekhouder benoemd.

De vaste bezetting op de kust bestond geheel uit inlanders, die vrij goed geoefend waren.

De ziekte des opperbevelhebbers, had reeds dadelijk een zeer ernstig aanzien gekregen, en werd door eene bijkomende geelzucht en verval van krachten meer en meer bedenkelijk. De zorgen, door de chirurgijn-majoors Schillet en Dumont, die door den eersten in consultatie was geroepen, aangewend, moeten hoog geroemd worden, doch zij vermogten niets tegen de hevigheid der ziekte. Bij zijne aankomst op *de Amphitrite*, scheen de zieke eenigzins op te fleuren, doch den volgenden dag zonk het uitgeputte ligchaam inéén, en de generaal-majoor Verveer gaf tegen vijf uren des namiddags den geest. De pogingen om het lijk naar het vaderland over te brengen, mislukten, zoodat men voor de gezondheid der equipage noodig oordeelde, het over boord te zetten, hetgeen den 3den September plaats had.

Zoo was dan deze expeditie, ten doel hebbende om de eer der Nederlandsche vlag door kracht van wapenen te handhaven en 's Konings regten te doen eerbiedigen, op eene waardige wijze volbragt. Zoo al de expeditionnaire troepen en onze brave schepelingen in geen ernstige gevechten zijn gewikkeld geworden, is het echter niet minder waar, dat zij daaraan verre de voorkeur zouden hebben gegeven, wanneer zij de onbeschrijfelijke vermoeijenissen en de doodende werking van het klimaat hadden kunnen ontgaan. De moed en geestdrift die zij hebben aan den dag gelegd, en het

Digitized by Google

kloekmoedig trotseren van gevaren, die voorzeker grooter waren, dan die, welke men in het gevecht het hoofd moet bieden, verdienen te regt door ieder, die het wel meent met 's lands onvervreemdbare regten en belangen, opregt te worden gehuldigd.

J. C. VAN RIJNEVELD.

Digitized by Google

BIJDRAGEN

TOT DE

KRIJGSGESCHIEDENIS VAN NEÊRLANDS INDIË.

---

a.) ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN.

b.) MISLUKTE OPMARSCH NAAR BONDJOL EN TERUGTOGT (1833.)

Digitized by Google

Digitized by Google

a.) ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN.

Onder eene menigte officieren, welke zich in den krijg in Indië hebben verdienstelijk gemaakt, behoort de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN voorzeker in aanmerking te komen; een officier die door verraad te vroeg aan de dienst des Konings en der kolonie is ontrukt geworden. Ofschoon nu zijn dood, en de omstandigheden waaronder die heeft plaats gehad, slechts treurige herinneringen kunnen te weeg brengen, zoo zal de mededeeling daarvan nogtans niet onbelangrijk zijn voor zijne nabestaanden en die zijner wapenbroeders, welke hem gekend en geacht hebben, en het is daarom, dat wij het verhaal daarvan hier laten volgen. Vooraf echter een woord over zijne vroeger bewezene diensten.

Toen de noodlottige opstand, die in Augustus 1830 in ons vaderland losbrak, zich nog niet deed vermoeden, en er voor den jeugdigen militair geene vooruitzigten bestonden, kreeg men berigt van den oorlog, welke in 1825 op Java was uitgebroken. Daardoor ontstond bij velen, vooral bij de jonge officieren van het leger, de lust om zich aldaar eene betere toekomst voor te bereiden en te deelen in den roem, die er zoo ruimschoots geoogst werd.

Onder de jeugdige officieren, welke door den vermelden oorlog naar Java gelokt werden, behoorde ook de 2de luitenant der infanterie ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN. Naauwelijks was aan zijnen wensch voldaan, of hij vond gelegenheid om zich (op den 2den Mei 1827) zeer voordeelig te doen kennen, bij een gevecht, hetwelk door de 7e mobiele kolonne, onder den kapitein MICHIELS (1), bij Bonklewon geleverd werd, en waarbij de vijand door eene divisie, bij welke ENGELBERT zich bevond, werd overhoop geworpen.

(1) In 1840 kolonel, gouverneur en kommandant der troepen ter Westkust van Sumatra.

Digitized by Google

Bijzonder onderscheidde hij zich vervolgens bij eenen krijgstogt, welke den 11den Maart van het jaar 1828, door den kolonel Cleerens ondernomen werd, tegen den Ali-Bassa Kerto-Pengalassan, die zich in de dessa Ketosso bevond, alwaar hij door de onzen, den 12den, met het aanbreken van den dag werd overvallen. Bij deze gelegenheid werden er een 20tal muitelingen afgemaakt, terwijl de vijand, die zich daarna verzameld had, en met eene sterke magt kwam opzetten, op nieuw verslagen en een verlies van 40 man toegebragt werd, bij welke gevechten 40 geweren, 80 pieken en eenige andere wapens, benevens 22 paarden, door de onzen veroverd werden.

Op den 1sten Julij 1828, werd door eene kolonne, onder bevel van den kapitein Renia van Nauta, tegen den pangerang Dipo-Negoro-Anom, die zich met eene magt van 1000 man, te Kemadoe bevond, eene expeditie gedaan, ten gevolge waarvan de vijand, met verlies van eenige gesneuvelden en gewonden, geslagen werd, en verscheidene wapenstukken, benevens 18 paarden, den onzen in handen vielen. Het gedrag van de officieren en manschappen welke aan die onderneming deel namen, en onder welke de luitenant Engelbert van Bevervoorden zich bevond, werd door den kapitein van Nauta zeer geroemd.

Op den 10den Julij van hetzelfde jaar, bestuurde de luitenant Engelbert van Bevervoorden eene expeditie van Tjinkawa naar de omstreken van de dessa Bedoc, aan den linker oever der Bogowonto, welke den vijand 20 dooden en 4 gevangenen kostte, terwijl eenige wapens, paarden en kostbaarheden door de onzen veroverd werden, en de uitslag der onderneming in allen deele van het beleid getuigde, waarmede die was aangevoerd geworden.

In het laatst van de maand Julij 1829, werden door de 1e, 2e en 4e kolonnen, benevens door de troepen in de Bagelen, eenige gecombineerde bewegingen volbragt, welke den vijand veel nadeel toebragten, en die onder anderen ten gevolge hadden, dat op den 26sten van die maand, de pangerang Adi-Patty-Anom, oudste zoon van den hoofdrebel, benevens de radeen Soekor, zoon van den gewezen regent van Samarang, met hun gevolg, door de 1e kolonne werden gevangen gemaakt. Daarbij had de kolonel Cleerens zijne troepen te Benata en Flogo, en een detachement infanterie, benevens de hulptroepen van Boeton, onder den luit. Engelbert van Bevervoorden, in den bergpas van Wodjo zoodanig geposteerd, dat de vijand, die voor de 1e kolonne had moeten wijken, op die magt stootende, uit elkander geraakte, en voorts van de kavallerie nog verlies te lijden had. Deze bewegingen werden voorafgegaan door eene expeditie,

Digitized by Google

mede op den regter oever van de Bogowonto, naar de dessa Gedong-Kwalie, welke door ENGELBERT met zulk een gunstig gevolg werd ten uitvoer gebragt, dat de vijand, dien hij aldaar had opgezocht, in allerijl de vlugt had moeten nemen, achterlatende de gezadelde paarden der hoofden, benevens verscheidene wapenstukken.

In een rapport van den bevelvoerenden generaal, van den 1sten Augustus 1829, aan het hoofd des bestuurs onzer Oost-Indische bezittingen, wordt voorts de onderwerping vermeld van verscheidene Javaansche hoofden met hunne volgelingen. Onder anderen wordt daarin berigt gegeven van de onderwerping der Tommongongs TJOKRO-DI-RODJO en RENDELLANG, benevens 8 rongo's, 16 ingebeij's en 92 pradjoerits, waaronder 20 geweerdragende, welke hoofden met de hunnen de zaak der muitelingen, van den aanvang der onlusten af, zeer waren toegedaan geweest, terwijl de bevelvoerende generaal voorts zegt, dat tot deze, voor den gunstigen staat van zaken in Bagelen, niet onbelangrijke onderwerping, veel heeft bijgedragen, eene goed ingerigte en lang onderhouden briefwisseling van den luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, die met veel lof genoemd wordt, zoo ter zake van de geschiktheid welke hij aan den dag legde om met inlanders om te gaan, als wegens de gunstige wijze, waarop hij zich als militair steeds had doen kennen.

In de maand Augustus 1829 werd de luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, met eenige infanterie en barissans, benevens de hulptroepen van Boeton, door den kolonel CLEERENS naar den linker oever van de Bogowonto gezonden, om den vijand aldaar in het Kliergebergte op te zoeken, ten gevolge waarvan hij een Tommongong en acht vrouwen van vijandelijke hóofden, waaronder die van KIAY-MODJO, de vrouw en kinderen van den pangerang PAKO-NINGRAT en van PRINGO-LOGO, in handen kreeg. Het is aan de gevolgen daarvan, dat de latere onderwerping van den pangerang PAKO-NINGRAT, broeder van den pangerang MANGKO-DININGRAT, benevens een gevolg van 40, met geweren en pieken gewapende manschappen, waarvan de bevelvoerende generaal bij zijn rapport van den 12den September 1829, aan het hoofd des bestuurs mededeeling doet, door hem wordt toegeschreven, terwijl de verdienste van den luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN, deswege zeer geroemd wordt.

ENGELBERT nam voorts met eenige troepen, welke tot dat einde onder zijne bevelen waren gesteld geworden, een zeer werkdadig deel aan de vervolging, welke in het begin van September 1829, door onderscheidene kolonnen en detachementen, tegen DIEPO-NEGORO en diens aanhang, in het Kliergebergte werd in het werk gesteld. Het gelukte hem eenige malen de

Digitized by Google

vijandelijke achterhoede te bereiken en eenig nadeel toe te brengen, onder anderen in den avond van den 6den te Koepak, welke plaats bij zijne aankomst aldaar door de vijandelijke hoofdmagt reeds verlaten was, doch alwaar twee manschappen van eene achtergelaten wacht werden afgemaakt, terwijl eenige wapens en andere goederen, door de Boetonsche hulptroepen werden buit gemaakt.

Bij Koninklijk besluit van den 10den Maart 1831, werd de luitenant Engelbert van Bevervoorden, ter belooning der menigvuldige goede diensten, door hem gedurende den oorlog op Java bewezen, tot ridder van de Militaire Willems-orde benoemd.

Nadat in 1830 de oorlog op Java gelukkig geëindigd was, deed zich voor het Indische leger weldra eene andere gelegenheid op om nieuwe lauweren te plukken. Zoo lang de oorlog op Java geduurd had, had gebrek aan middelen de noodzakelijkheid doen ontstaan, om ter Westkust van Sumatra slechts defensief te ageren; zulks had ten gevolge, dat de euvelmoed van onze vijanden aldaar, in 1830 zoo hoog gestegen was, dat het hoofd des bestuurs besloot daaraan paal en perk te stellen, en aan den kolonel Elout, die met het civiel en militair gezag te dier kust bekleed werd, de taak opdroeg, om het offensieve te hervatten en den vijand ten onder te brengen.

De kolonel Elout vertrok dien ten gevolge in het begin van het jaar 1831 naar Padang. Die hoofdofficier begreep dat het wenschelijk was, bij de aanvaarding van zulk eene moeijelijke taak, zich door een bekwaam officier, als adjudant te doen ondersteunen, en zijne keuze viel daarom op den luitenant Engelbert, die zich gedurende den oorlog op Java zoo voordeelig had doen kennen.

Met veel onderscheiding nam Engelbert deel aan de gevechten welke in de VII Kotta's, te Narras en op verschillende andere plaatsen ter Westkust van Sumatra geleverd werden, doch niet lang na zijne aankomst ter gemelde kust, begreep de kolonel Elout, dat hij van Engelberts bekwaamheid en van zijne bijzondere geschiktheid om met den inlander om te gaan, in het belang van het gouvernement, voordeeliger partij kon trekken, door hem te belasten met het civiel gezag in het regentschap Priaman. Het was in die betrekking, dat hij zich hoog verdienstelijk maakte. Door onvermoeiden ijver wist hij met voorname vijandelijke opperhoofden correspondentie aan te knoopen, hun vertrouwen te winnen, en velen hunner tot onderwerping aan het gouvernement over te halen, zoodat hij door overreding verkreeg, wat anders met de wapens zou hebben moeten gewonnen worden, en een uitgestrekt grondgebied zich aan het Nederlandsch gezag

Digitized by Google

onderwierp, terwijl hij ook door zijn onvermoeid streven, er veel aan toebragt, dat de beruchte Toeanko NAN-TJERDIK van Narras, die na de overmeestering van zijne verblijfplaats, de wijk naar Bondjol genomen had, in 1832 bij het gouvernement in onderwerping kwam; — eene zaak welke van het hoogste belang geacht werd.

Toen daarna in 1832, onze troepen naar Bondjol en Rau oprukten, bewees ENGELBERT op nieuw gewigtige diensten. Hij werkte ijverig mede om de bevolking dier gewesten tot onderwerping over te halen, en aan hem werd de regeling van ons gezag in die gewesten, waarvan het bestuur vooreerst met dat van het regentschap Priaman vereenigd werd, voor een groot gedeelte toevertrouwd.

Toen in Januarij 1833 de conspiratie van de gezamentlijke Padries en Maleijers tegen het Nederlandsche gouvernement, te Bondjol en op eenige andere plaatsen, op eene zoo noodlottige wijze uitbrak, bevond ENGELBERT zich in het landschap Rau, alwaar, onder zijne leiding, te Pademantingie, eene redoute — het fort Amerongen genaamd — was opgeworpen.

Onbewust van hetgeen te Bondjol en te Loebo-Sikaping, alwaar onze posten afgeloopen en hunne bezettingen vermoord waren, was voorgevallen, vertrok ENGELBERT met slechts een zwak eskorte van Maduresche soldaten, van Rau naar Priaman, alwaar zijne tegenwoordigheid vereischt werd. Kort voor zijn vertrek ontving hij eenen brief van den Toeanko MOEDA, die door de onzen tot regent over Bondjol en onderhoorigheden was aangesteld, en die hem aanraadde, zich op den voorgenomen togt door een sterk geleide te doen vergezellen, omdat hij voor den geest der bevolking niet durfde instaan. ENGELBERT stelde echter in de gezindheid van die bevolking een te goed vertrouwen, en sloeg op die waarschuwing, helaas! geen acht (1). Op zijn eersten marsch naar Loender, alwaar hij des nachts verblijven moest, trof niets bijzonders zijne aandacht. Den volgenden morgen van daar weder afmarcherende, ondervond hij wel eenige moeijelijkheden ter bekoming van de noodige transportmiddelen, maar ook dit baarde hem geen wantrouwen. Op den verderen marsch naar Loeboe-

(1) Het verdient opmerking dat de Maleische schrijver van den luitenant ENGELBERT, na het lezen van dien brief, hem voor den Toeanko MOEDO zelf waarschuwde, zeggende: dat die brief bij hem achterdocht verwekte aangaande de gezindheid van dien Toeanko, en dat E. zich dus voor dezen moest wachten. Het is later ook gebleken dat de Toeanko MOEDA aan de zamenzwering tegen de onzen, een zeer werkdadig deel genomen heeft, en toen onze bezetting te Bondjol met het aanbreken van den dag overvallen werd, bevond hij zich aan het hoofd der Padries welke dit verraad pleegden; hij werd door de onzen, die zich verdedigden, bij die gelegenheid zwaar gewond, aan welke wonde hij later overleden is. De brief van den Toeanko MOEDA was dus alleen bestemd, om alle verdenking van hem af te wenden, in het geval dat zijn aanslag tegen de onzen mislukken mogt; eene voorzorg die bij de Padries en Maleijers ter Westkust van Sumatra, meer gebruikelijk schijnt te zijn, en dien ten gevolge aan den voormelden Maleischen schrijver niet vreemd was.

Digitized by Google

Sikaping, geen kwaad vermoedende, met zijne Madurezen in de schaduw gezeten zijnde, om van de vermoeijenis wat uit te rusten, viel er onverwacht een schot uit het naastgelegen woud, waardoor een der Madurésche soldaten, die vóór ENGELBERT stond, doodelijk getroffen werd. Ziende naar de plaats van waar het schot gekomen was, ontwaarde hij een Padrie, die met de kwartiermuts van een jager van het 1e bataillon gedekt, wegliep. Nu begon ENGELBERT met de zijnen voor het eerst kwaad vermoeden te krijgen waarom hij den marsch naar Loeboe-Sikaping, welke post niet meer ver af was, met waakzaamheid voortzette, daar hij begreep, dat indien de bevolking vijandig geworden was, het niet meer mogelijk zou zijn, den terugtogt naar Rau te volbrengen.

In de vlakte gekomen zijnde, vond hij aldaar eene menigte Padries, welke hem spottedenderwijze toeriepen: »*Ga maar naar Loeboe-Sikaping, daar zult gij koelies, daar zult gij levensmiddelen vinden! enz.*"

Te Loeboe-Sikaping aangekomen zijnde, vertoonde zich een verschrikkelijk tooneel voor zijne oogen. Hij vond onze sterkte afgeloopen, de bezetting op de gruwzaamste wijze vermoord, en in de aldaar gevestigde infirmerie niet dan lijken. Het hopelooze van zijnen toestand nu in zijn geheelen omvang inziende, daar geen terugtogt meer mogelijk was, vergaderde ENGELBERT zijne Madurezen om zich, en bad hen, hem te verlaten, en zich van hunne militaire kleeding en wapens te ontdoen, zich te verspreiden, en op zoodanige wijze ieder voor zich redding te zoeken; iets dat niet hopeloos was; terwijl hij zich en hen allen voor verloren hield, wanneer zij bij elkander bleven, daar zij zich dan nergens onopgemerkt zouden kunnen ophouden, en zijne blanke kleur hen bovendien verraden zou. Maar de brave Madurezen waren niet te bewegen, om alleen op zelfbehoud bedacht te zijn; — vast besloten zij, om ENGELBERT tot het uiterste bij te staan, en met hem te ontkomen of te sneven.

ENGELBERT verliet dan met zijne zwakke, getrouwe bende dit akelig schouwtooneel, met voornemen om zich zoo mogelijk, door de valei van Alahan-Pandjang, langs Bondjol, naar de Padangsche bovenlanden, alwaar onze hoofdmagt zich bevond, te begeven. De vijand betwistte hem nu echter den aftogt, en vervolgde hem onder een gestadig vuur, waardoor sommigen der Madurezen ligt gekwetst werden. Zich met bedaardheid verdedigende, gelukte het hun echter eene rivier op een uur afstands van Loeboe-Sikaping te bereiken, en door de duisternis begunstigd, in het daar achter gelegen gebergte van Bondjol de wijk te nemen.

Ruim acht dagen zwierf ENGELBERT met de zijnen, van levensmiddelen ontbloot, in het gebergte rond. Over dag hielden zij zich steeds in het

Digitized by Google

digtste van het bosch verborgen, terwijl zij zich des nachts naar de zijde der Padangsche bovenlanden poogden te begeven, daartoe den loop der rivieren tot rigtsnoer nemende. Het zwerven in de digte, bijna ontoegankelijke bosschen, had hunne kleeding geheel vernield, terwijl, aangezien zij niets dan bladeren en wortelen van boomen, en wat wilden pisang tot voedsel hadden, hunne krachten door gebrek geheel waren uitgeput, en ENGELBERT, die bovendien van geen sterken ligchaamsbouw was, naar eene schim geleek. Langzamerhand waren zij echter reeds ver gevorderd, om het doel hunner wenschen te bereiken, toen zij ongelukkigerwijze ontdekt werden door eene vrouw, welke in het rijstveld arbeidde, en die dadelijk naar eene nabij zijnde kampong liep, om te berigten dat zij *Orang-poeti* (Europeanen) gezien had. Weldra werd nu ENGELBERT met zijne zwakke bende, door vermoeijenissen en ontberingen niet meer in staat zich door eenen spoedigen aftogt te redden, door overmagt aangevallen. De Madurezen verdedigden zich manmoedig, doch het gevecht was slechts van korten duur, daar hun voorraad patronen, die in het vorig gevecht bij Loeboe-Sikaping reeds zeer verminderd was, nu weldra geheel uitgeput werd. De Padries openden een levendig vuur, hetwelk de Madurezen spoedig dood of gekwetst deed nederstorten, tot dat ENGELBERT met slechts twee hunner, die door gebrek aan patronen geen schot meer doen konden, overbleef. Deze beide Madurezen werden van achteren aangegrepen en gevangen genomen.

Verwonderd dat ENGELBERT, in weerwil van hun hevig vuur, niet was gewond geworden, schreef hun bijgeloof hem onkwetsbaarheid (*betoeah*) toe; ofschoon slechts met een reeds gebroken sabel gewapend, durfde geen hunner hem naderen, maar wierpen zij hem met lansen en steenen, tot dat hij op de knieën nederzeeg. Als over hun eigen wreedheid verbaasd, had er een oogenblik poozing plaats; maar nu trad een hunner hoofden voorwaarts, stiet hem met geweld zijne kris in de borst, haalde hem het hart uit het lijf, en wierp het den zijnen toe, zeggende: »*Ziet dan of het hart* »*van dezen Europeaan anders is dan het onze.*"

De beide gevangen genomen Madurezen werden in den beginne zeer zorgvuldig en afzonderlijk bewaakt; vervolgens trokken de Padries van hen partij, om de behandeling te leeren van de percussie-bussen, welke zij op de bezetting van Bondjol hadden buit gemaakt. Daar de waakzaamheid langzamerhand verslapte, ontstond er verstandhouding tusschen de onzen en deze beide Madurezen, en vormden zij het plan, om bij de eerste geschikte gelegenheid te ontsnappen; dit gelukte hun, toen de Padries later naar Rau oprukten, om de onzen aldaar aan te tasten. Bij het zwemmen over de rivier Massang, welke zeer gezwollen was, verloor een hunner het leven, zoodat het slechts een dezer Madurezen gelukken mogt, tot de zijnen weder te keeren.

Het is deze Madurees, die van het omkomen van ENGELBERT en zijne lotgenooten, bij zijne terugkomst, een omstandig verhaal deed aan den luitenant J. C. BOELHOUWER, die destijds tijdelijk in Indië diende, en den luitenant ENGELBERT VAN BEVERVOORDEN in het civiel gezag over het regentschap Priaman opgevolgd was, en het is aan dien officier, die zich thans als 1sten luitenant bij het depôt der 12e afdeeling infanterie bevindt, dat wij de mededeeling daarvan verschuldigd zijn.

Digitized by Google

Aan ENGELBERT was kort voor zijnen dood, ter belooning van zijne ter Westkust van Sumatra bewezen diensten, eene buitengewone bevordering te beurt gevallen (1), doch hij heeft het genoegen niet mogen smaken daarvan kennis te dragen.

H. M. LANGE.

1840.

---

b.) MISLUKTE OPMARSCH NAAR BONDJOL EN TERUGTOGT (1833.)

Na den ongelukkigen opstand van Bondjol, in Januarij 1833, hetwelk schier door geheel de Padangsche bovenlanden gevolgd werd, was de aankomst van troepen, van commissarissen, ja zelfs van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal van Neêrlandsch Indië, op Sumatra's westkust daarvan het gevolg.

De rust in de Padangsche bovenlanden zooveel mogelijk verzekerd zijnde, werd door Z. E. den Commissaris-Generaal voornoemd, in de maand September van dat jaar, den last gegeven, om het verraderlijke Bonjol weder in bezit te nemen. Van drie zijden zou de aanval geschieden. Eene kolonne uit de Padangsche bovenlanden, de tweede uit Rau, en eindelijk de derde uit het regentschap Priaman, langs Tikoe.

Bij deze laatste kolonne was ik, in mijne betrekking als civiele kommandant van bovengemeld regentschap, gevoegd.

De komst van den luitenant-kolonel (thans (1839) generaal-majoor titulair en raad van Neêrlands Indië) ELOUT, was het teeken van het vertrek onzer kolonne, omstreeks 500 man sterk, door ruim 800 à 1000 Maleische hulptroepen gevolgd.

Van Mingaupau, de laatste plaats waar nog eene bezetting van ons lag, werd onze marsch met de meeste voorzorg op het vijandelijke grondgebied voortgezet. Daar het nu geenszins mijn doel is, om mij bepaaldelijk bij datgene, wat op dien marsch is voorgevallen, op te houden, zij het genoeg te vermelden, dat wij op drie dagreizen van daar, voor Pankelang, den vijand ontmoetten, welke zich te dier plaatse op eenen steilen berg genesteld had, en ons den doortogt betwistte. Stormenderhand werd de door hem vervaardigde sterkte ingenomen, waarbij onder vele anderen, ook de brave luitenant RIETVELD sneuvelde, waarna wij verder marcheerden, tot aan het plateau Kotta-Gedang.

Van daar werd er een detachement aan den oever der rivier Massang gelegerd, en wachtten wij tijding af van de overige twee kolonnen, ten einde met zamenhang te ageren; naardien het, niettegenstaande alle aangewende moeite, onmogelijk was, regtstreeks eenig berigt van eene der laatsten te bekomen.

Na eenige dagen vruchteloos wachten, gaf de luitenant-kolonel ELOUT, den kapitein (thans luitenant-kolonel) BAKKER, last, om met de regter halve kolonne, tot Prantantongang op te rukken. Van dien last kweet de ge-

(1) Bij besluit van het bestuur in Oost-Indië dd. 24 December 1832.

Digitized by Google

noemde kapitein zich met dat gelukkig gevolg, dat hij zich in de gelegenheid bevond om eene, door den vijand verlaten, redoute of benting, zijnde een ruim vierkant, met vier voet hooge wallen omgeven, in bezit te nemen.

In mijne voornoemde betrekking belast zijnde met het beheer der levensmiddelen voor de geheele kolonne, was ik dikwerf verpligt tot Tikoe terug te gaan, ten einde van daar rijst, vleesch, arak, spek, enz., te verzamelen en te vervoeren, terwijl, tegen alle verwachting, geen levensmiddelen op onzen marsch te bekomen waren, aangezien de onderworpen vijanden zich op vele slinksche wijzen onttrokken, of wel hunne kampongs hadden verlaten. Tijdens mijn verblijf op een dezer reizen, te Tikoe, vernam ik, dat een huzaar, belast zijnde met brieven van extra spoed, deze bij het overzwemmen van eene der rivieren, verloren had. Onverwijld om afschrift daarvan verzocht hebbende aan Z. Exc. den commissaris-generaal, had zulks echter het nadeelig gevolg, dat onze kommandant, vier of zes dagen te laat, den last ontving, van onverwijld te retireeren, daar de twee vroeger genoemde kolonnen genoodzaakt waren geweest terug te trekken, hetwelk ook onzen terugtogt ten gevolge moest hebben.

Thans zijn wij tot het punt genaderd, waarvan het mijn doel was, bepaaldelijk nader te spreken.

Onze linker halve kolonne stond steeds op het plateau Kotta-Gedang, met een detachement aan deze zijde van de rivier Massang (omstreeks een uur van daar); de regter halve kolonne stond drie uren verder, te Prantantongang. Van onze hulptroepen, had een groot gedeelte, wegens het niet vooruittrekken en het weinige dat hier te plunderen viel, ons verlaten. Een dag te voren was door een ongelukkig toeval ons magazijn van levensmiddelen in brand geraakt, en met alle mogelijke moeite was er slechts weinig gered kunnen worden. Het vooruitzigt was derhalve alles behalve aangenaam; want door de nederlaag der twee kolonnen, had de vijand de handen ruim, kon zijne magt zamentrekken, en was het terugtrekken uit 's vijands land voor ons, daar wij reeds zóóver gevorderd waren, dat zelfs de kapitein Bakker reeds tot aan het voorgebergte van Bondjol genaderd was, en wij dus in twee dagen tijds voor de hoofdplaats konden zijn, een allermoeijelijkste taak.

Natuurlijk werd er begonnen met gemelden kapitein Bakker bij ons terug te trekken, en werd ik gelast kennis van het voorgevallene te geven en hem zijnen terugtogt te doen aannemen. 's Morgens vroegtijdig vergezelde mij de luitenant-kolonel Elout, tot aan de dezerzijds van de rivier opgeworpene sterkte.

Bij onze aankomst vernamen wij, dat de weg tot Prantantongang door den vijand was afgesneden; verscheidene moorden op enkele manschappen onzer hulptroepen waren reeds gepleegd, en het was, zonder een sterk detachement, niet mogelijk verder door te dringen.

Met alle mogelijke moeite bekwam ik twaalf Madurésche soldaten, en met een veertigtal Maleijers, kwam ik er echter, geheel onverwacht en ongestoord aan. Het gezigt eener Hollandsche vlag was met regt een benijdenswaardig iets; de vijand was al stouter en stouter geworden; dag en nacht was alles onder de wapenen.

Na met den kapitein Bakker geraadpleegd te hebben, deed ik, ingevolge mijn last van den luit.-kolonel Elout ontvangen, de hoofden dier hulp-

Digitized by Google

troepen, aldaar gelegerd, bij mij komen. Hier dient wel bij aangemerkt te worden, dat dit geene Maleijers uit het regentschap waren, maar insgelijks Padries van de kanten van het strand.

Een zekere Pito Magé, groot koopman te Katiagan, die het steeds met den vijand gehouden had, en wiens woning en pakhuizen bij eene onzer expeditiën, in December 1831, verbrand en vernield waren geworden, was daarbij tegenwoordig. Zijn zwager was de regerende vorst, onder wiens bevel de hulptroepen waren gekomen. Het was dus te veronderstellen, dat wraak wegens het vroeger gepleegde (ofschoon zij zich later onderworpen hadden) en vrees voor de Bondjollers, hen zouden aanzetten, om ons niet ongestoord van daar te laten gaan. Met genoemden Pito Magé en zijn zwager sprekende, meldde ik hun het voornemen, om mij met de helft der kolonne van den kapitein Bakker, op weg te begeven naar de rivier Massang, en wel, ten gevolge van den last van den kommandant der kolonne, om dien weg weder te zuiveren, waartoe ik ook de handmortier, benevens de amunitie, aldaar aanwezig, met mij zoude nemen. Het plan was, dat, zoo deze list gelukte, de kapitein Bakker, een half uur na mijn vertrek, met het overige gedeelte zijner manschappen, mij in alle stilte zoude volgen, om, als het ware, mij te gemoet te komen, en door eenen achter te laten brief, Pito Magé van het voorgevallene kennis te geven, met uitnoodiging, om nog dien nacht, zoo behoedzaam mogelijk, met de zijne naar hunne kampongs terug te trekken. Doch hoe zal ik mijne verwondering schetsen, toen, nadat ik alles zoo waarschijnlijk mogelijk had medegedeeld, gedurende welken tijd ik zeer bedaard werd aangehoord, Pito Magé mij lagchend antwoordde, dat onze terugtogt een geheel ander doel had; — dat hij zeer wel wist dat de kolonne van den majoor Eilers, uit Rau, duchtig slaag had gehad, en wel zoodanig dat zelfs zijne gekwetsten en munitie in handen des vijands waren gevallen, en dat het met den majoor de Quay, in de Padangsche bovenlanden niet beter was afgeloopen. Gelukkigerwijze was mijn antwoord oogenblikkelijk gereed, en hem geen tijd latende zich over mijne verwondering te verheugen, vroeg ik hem, daar hij alles zoo goed scheen te weten, wat dan nu wel zijn voornemen was. Ik kon gerust met de kolonne aftrekken, was zijn antwoord. Zij zouden dien nacht zelfs naar hunne haardsteden retireren.

Pito Magé echter niet vertrouwende, wist ik hem te bepraten, dat hij met mij medeging naar den luit.-kolonel Elout, hetgeen natuurlijk met veel belofte op belooningen en hem hoog op te hemelen, vergezeld ging. Genoeg, hij nam het voorstel aan, en een half uur daarna, was ik met de helft der kolonne reeds op marsch, Pito Magé steeds aan mijne zijde, met het heilige voornemen, bij de minst onrustige houding van zijne of zijner vrienden zijde, hem ter neder te stooten. Alles gelukte echter volkomen. De vijand bleef onbewust van mijne beweging; wij trokken met alle behoedzaamheid terug, kwamen aan de rivier Massang, zonder vijand gezien te hebben, (want de enkele sluipmoordenaars hielden zich natuurlijk schuil) en bragt mijnen gast bij den kommandant voornoemd. Geen half uur na mij, was ook de kapitein Bakker, ongehinderd tot aan de overzijde der rivier gekomen, toen aldaar een hevig geweervuur van vijands zijde geopend werd, hetgeen evenwel geen hinder toebragt, terwijl het zonder de genomen maatregelen, ja welligt bij één uur oponthoud, zeker bloedige gevolgen gehad

Digitized by Google

zoude hebben, naardien het bleek, dat de vijand te laat van ons vertrek verwittigd was geworden, en de onzen ingehaald hadden, toen zij reeds buiten gevaar waren.

In het breede werd nu over onzen verderen terugtogt geraadpleegd. De grootste voorzorg was echter het medevoeren van den houwitser en den drieponder, benevens de munitie, op den oever der rivier geplaatst.

De noodige Koelies (dragers) tot het trekken en vervoeren van beiden, waren niet voorhanden; dewijl tegen verwachting er op dien dag ongeveer honderd dier Koelies eigendunkelijk naar Kottagedang waren teruggegaan.

Ook de mogelijkheid om hen te bekomen bestond niet; want alvorens de order tot hunne komst van het plateau Kottagedang, zou gegeven zijn, was stellig de nacht verloopen, en de aftogt door den vijand wederom moeijelijker gemaakt. De weg van daar tot het plateau voornoemd, gaat door een digt bosch; drie aanzienlijke hoogten bevinden zich er in, waar twintig geoefende manschappen meer nadeel kunnen toebrengen, dan een geheel bataillon in de vlakte. De eerste zorg van den kommandant was alzoo, een officier met een dertigtal manschappen naar die punten vooruit te zenden, die bij onzen doortogt zich bij ons moesten aansluiten.

Niettegenstaande alle berekeningen, was het onmogelijk de beide stukken mede te nemen, en toen was het wederom Pito Magé die ons hielp. Eene groote schuit (sampang) lag in de rivier, hetwelk ons onbewust was, en stelde hij voor, den houwitser door twee zijner vertrouwdste lieden de rivier af te brengen, alwaar hij dan door eene kanonneerboot konde overgenomen worden. De nood maakte deugd, en hoewel de vijand zich steeds aan de overzijde der rivier vertoonde, werd hij ingeladen, en ongemerkt ging het daarheen. Met evenveel behoedzaamheid werd de munitie uit de kistjes genomen, en in de bedding der rivier begraven. Van tijd tot tijd begroette onze drieponder de Padries, en ten half elf ure trokken wij naar het plateau terug.

Een ruim getal schildwachten herhaalde achtervolgelijk het »*alles wel!*" tot dat de laatste, na zich nog eenmaal gehoord te doen hebben, onverwijld aan de kolonne aansloot. Het vuur bleef op het bivouac branden, en wij waren stellig reeds ver weg, eer zij ons doel begrepen hadden.

Die togt ging ook gelukkig voort, hoewel hij slechtere gevolgen kon gehad hebben. Bij het overgaan der eerste hoogte en na onze voorwacht reeds verkend te hebben, vuurde een inlandsch soldaat op ons, hetwelk ten gevolge had, dat de Maleijers, zonder naar mijn roepen te luisteren, terugschoten, en een hevig geweervuur ontstond. Met moeite deed ik dit eindigen; het kwetsen van eenigen der onzen was hiervan het gevolg.

Zulk een panische schrik had er toen onder onze hulptroepen plaats, dat zij een hunner geblesseerden aan de zijde van den weg lieten leggen, zonder in staat te zijn hem mede te nemen, ofschoon zij zeker waren, dat de aankomst van den eersten vijand hem zijnen dood zou berokkenen. Belofte noch goede woorden konden dit tegengaan, en die arme man bleef, helaas! daar liggen, jammerende en kermende om hulp van zijne landslieden.

Den volgenden dag zou onze verdere terugtogt plaats hebben. De hulptroepen verminderden echter hoe langer hoe meer, zoodat ik naauwelijks in staat was, de vivres, enz., mede te nemen. De vijand bleef ons steeds

Digitized by Google

op zijde, terwijl de grond overal bezaaid was met ranjoes (korte bamboesjes met een punt, zoo fijn als eene naald, die in het gras verborgen staan.)

Door een bosch trekkende, werden de twaalf Maleijers, die onzen drieponder trokken, tweemaal vernieuwd, daar zij dood of gekwetst, bij het stuk werden nedergeschoten, en zulks alles zonder vijand te zien Zijpatrouilles waren hier niet te bezigen, om het moerassige en ondoordringbare dier wouden, waarin de Padries zich wisten te nestelen.

Geen der Maleijers was meer te bewegen tot het voortbrengen van het stuk de behulpzame hand te bieden, zoodat eindelijk eenige inlandsche soldaten hiertoe gebezigd werden. Met de grootste moeite voerde men de gekwetsten mede; terwijl men van tijd tot tijd eenen ongelukkigen vermoorden Maleijer zag liggen, die uit vrees vroeger weggegaan was. Zoo kwamen wij eindelijk te Loeboe-Ambalo, waar wij een detachement hadden achtergelaten. Het verblijf op die plaats was ook alles behalve aangenaam. Daar toch waren in Januarij van datzelfde jaar, eenigen der onzen vermoord geworden, en met ijzing zagen wij den grooten boom aldaar op den Bazar, waaraan een Europeaan destijds gebonden was geweest, en de kinderen, uit de omliggende dorpen, zich in het lanswerpen op zijn lijf geoefend hadden, tot hij bij die marteling den laatsten snik gaf.

Steeds werden er detachementen vooruitgezonden, om de hoogten te bezetten, hetgeen niet zonder groote moeite gelukte. Zeer zelden ontmoetten wij met den hoofdtroep den vijand; zijn doel was alleen ons af te matten en sluikenderwijze te vermoorden; des daags zware marschen, des nachts geen oogenblik rust; immer aanhoudend vuren rondom het bivouac. Om kort te zijn: van Boekiet-Meninjant naar Minganpau, wegens dienstzaken vooruitgezonden zijnde, hetwelk de laatste marsch was van omstreeks drie uren, ontving ik brieven van onzen kommandant, en ging een eind wegs terug, om overbrenger er van te zijn.

Ik had het geluk hem de benoeming over te reiken zijner buitengewone aanstelling tot kolonel, en op onzen vriendendisch (die aldaar voor het eerst sedert een geruimen tijd wederom fatsoenlijk was) wenschten wij ZHEd.Gestr. daarmede geluk, allen levendig gevoelende, dat ons behoud aan hem te danken was; want zonder zulk eenen chef, met zooveel bekwaamheid toegerust, ware niet alleen ons geschut en munitie niet behouden gebleven (ja zelfs niets hebben wij achtergelaten), maar zouden wij waarschijnlijk ook niet behouden teruggekomen zijn.

Nog blijft mij hier overig te zeggen, dat de houwitser goed teregt is gekomen, maar dat de kolonne, aan de gevolgen der vermoeijenissen, zwaar heeft geleden.

Van al de officieren der kolonne, was de kolonel Elout en ik, de eenige die niet ziek werden; vele werden het zeer ernstig, en de kapitein van der Plas bragt daaraan zijn leven ten offer.

Doesborgh, J. C. Boelhouwer,

den 23. November 1839. 1ste *Luit.* 1ste *Afd. Inf.*

Digitized by Google

VERZAMELING

VAN

WETTEN, BESLUITEN, VERORDENINGEN ENZ. HET LEGER BETREFFENDE; ALSMEDE DE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BIJBLAD

BEHOORENDE BIJ DEN

MILITAIRE-SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT VOOR HET NEDERLANDSCHE LEGER.

JAARGANG 1858.

TE BREDA,
BIJ BROESE & COMP.

1858.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD.

A.

ADELBORSTEN. Zie *Instituut te Willemsoord.*

ADJUDANTEN. Bepaling dat een van 's Konings Adjudanten den titel zal voeren van Eersten Adjudant. *Besluit van den* 28sten *December* 1857, N°. 156. . . . . Blz. 13.

—— Zie *Benoemingen.*

ADMINISTRATIE. Zie *Militaire Administratie.*

AANBESTEDING. Zie *Fourages.*

B.

BENOEMING van den luit.-genl. Baron FORSTNER VAN DAMBENOY tot Minister van Staat. *Besluit van den* 30sten *November* 1857, N°. 52. . » 1.

— van den genl.-majoor C. T. VAN MEURS, tot Minister van Oorlog. *Besluit van den* 26sten *December* 1857, N°. 30. . . . . » 13.

— van twee adjudanten toegevoegd aan Z. K. H. den Prins van Oranje. *Besluit van den* 3den *September* 1858, N°. 36 *B.* . . . . . » 60.

— van den genl.-majoor H. F. K. DUIJCKER tot luit.-generaal en inspecteur van het wapen der Infanterie. *Circulaire van den* 4den *September* 1858, N°. 10 *B.* . . . . . » 62.

— van Z. K. H. den Prins van Oranje, tot kommandant der Reserve-Brigade. *Besluit van den* 3den *September* 1858, N°. 13. » 62.

BOEKWERKEN. Kennisgeving der uitgave eener *Handleiding tot de kennis der Krijgskunst. Circulaire van den* 18den *Maart* 1858, N°. 2 *B.* » 26.

—— Idem, van de *Handleiding tot de kennis der waterbouwkunde. Circulaire van den* 27sten *April* 1858, N°. 4 *B.* . . . » 36.

—— Idem, van Hoofdst. VI en XIIIc. (*Draagbare wapens en geweermakers-gereedschappen*) van den *Instructie-Inventaris. Circulaire van den* 27sten *Mei* 1858, N°. 34 *B.* . . . . . » 39.

—— Idem, van den volledigen *Instructie-Inventaris. Circulaire van den* 2den *September* 1858, N°. 19 *B.* . . . . . » 64.

—— Idem, van den 4den druk van de *Beginselen der Meetkunst. Circulaire van den* 23sten *September* 1858, N°. 2 *B.* . . » 74.

—— Idem, *Beginselen der Hoogere Stelkunst* door J. BADON GHIJBEN. *Circulaire van den* 22sten *October* 1858, N°. 2 *B.* . . . » 82.

—— Idem, *Handleiding tot de beoefening der Dierkunde* door H. SCHLEGEL, 2de deel. *Circulaire van den* 17den *November* 1858, N°. 1 *B.* . . . . . » 87.

—— Idem, *Handleiding tot de Aardrijkskunde* door Dr. A. A. VAN HEUSDEN. *Circulaire van den* 8sten *December* 1858, N°. 2 *B.* » 87.

BEVORDERING van Z. K. H. den Prins van Oranje tot generaal-majoor. *Besluit van den* 3den *September* 1858, N°. 4. . . . . » 59.

—— van den kolonel jhr. DE CASEMBROOT tot kommandeur der order van den Nederlandschen Leeuw. *Besluit van den* 3den *September* 1858, N°. 7. . . . . » 60.

—— van Z. K. H. den Prins van Oranje tot generaal-majoor bij het leger in Nederlandsch Indie. *Besluit van den* 3den *September* 1858, N°. 18. . . . . » 67.

Digitized by Google

C.

CONSIGNATIE-KAS. Bepalingen nopens het registreren der bewijzen van overstorting van gelden. *Circulaire van den 8sten Februarij 1858, N°. 44 B.* . . . . . Blz. 21.

D.

DEPÔT VAN DESIEPLINE. Zie *Krijgstucht.*
—— Zie *Transporten.*
—— Zie *Reis- en verblijfkosten.*
DRAAGBARE WAPENEN. Bepalingen nopens het onderhoud der geweren. *Circulaire van den 6den April 1858, N°. 7 B.* . . . » 29.

E.

EEREPOSTEN. Zie *Garnizoensreglement.*
EERVOL ONTSLAG van den luit.-generaal baron FORSTNER VAN DAMBENOY, als Minister van Oorlog en benoeming tot Minister van Staat. *Besluit van 30 November 1857, N° 52.* . . . . . » 1.
—— aan den luit.-generaal H. J. VERHORST, als Inspecteur van het wapen der Infanterie. *Circulaire van den 4den September 1858, N°. 10 B.* . . . . . » 61.
EXERCITIE-REGLEMENTEN. Verkrijgbaarstelling van *Voorschriften voor de Veld- en Rijdende Artillerie. Circulaire van den 11. Augustus 1858.* » 63.

F.

FONDS VAN ONDEROFFICIEREN. Verslag der rekening en stand van het fonds op 31 December 1857. *Circulaire van den 22sten April 1858, N° 8 B.* » 33.
FOURRAGES. Aanbesteding van 1 November 1858 tot 31 October 1859. *Circulaire van den 14den October 1858, N°. 38 B.* . . . . . » 83.

G.

GARNIZOENS-REGLEMENT. Eereposten te verstrekken aan de Inspecteurs der verschillende wapenen. *Circulaire van den 10den April 1858, N°. 9 B.* » 31.
GEVANGENISSEN. Voorschriften betrekkelijk de dienst der wachten bij gevangenissen. *Besluit van den 13den Julij 1858, N°. 72.* . . . . . » 51.
GRENADIERS EN JAGERS. Zie *Overplaatsingen.*

H.

HOOG MILITAIR GEREGTSHOF. Maatregelen tot bezuiniging. *Besluit van den 4den Junij 1858, N°. 45.* . . . . . » 49.
HOORNBLAZERS. Zie *Voorschrift.*
HUISVESTING EN VOEDING. (Zie *Schadeloosstelling*).

I.

INFANTERIE. Aanwijzingen nopens de instructie bij de onderscheidene korpsen infanterie. *Circulaire van den 16den Dec. 1857, N°. 3 B.* » 6.
—— Bepalingen nopens de tirailleurs der 1ste klasse. Zie *Tirailleur.*

Digitized by Google

INKWARTIERING Verdeeling in de dorpen tusschen Franeker en Harlingen. *Circulaire van den 20sten Julij* 1858, N°. 51 *B.* . . . . Blz. 57.
INSPECTIËN. Onderscheidene voorschriften naar aanleiding der rapporten nopens de inspectiën. *Circulaire van den 28sten December* 1857, N°. 90 *B.* » 14.
INSPECTEUR DER INFANTERIE. Zie *Benoemingen.*
INSPECTEURS. Zie *Garnizoens-Reglement.*
INSTITUUT TE WILLEMSOORD. Het reglement van krijgstucht voor het leger niet van toepassing op de Adelborsten met verlof. *Circulaire van den 27sten April* 1858, N°. 14 *B.* . . . . . » 36.
INSTRUCTIE-INVENTARIS. Zie *Boekwerken.*
—— bij de Infanterie. Zie *Infanterie.*

K.

KAVALLERIE. Zie *Kleeding en Uitrusting.*
—— Voorschrift betrekkelijk het weghalen van den mest der paarden. *Circulaire van den 6den October* 1858, N°. 74 *B.* . . . » 75.
KLEEDING- EN REPARATIEFONDS. Verschillende bepalingen betrekkelijk de soort en hoeveelheid der stoffen, de prijzen enz. *Circulaire van den 30sten Nov.* 1857, N°. 25 *B.* » 2.
—— Bepalingen betrekkelijk de inhouding op de soldij, ten behoeve van, en het uitbetalen van het te goed op dat Fonds. *Circulaire van den 14den September* 1858, N°. 52 *B.* » 68.
—— Zie *Militaire Administratie.*
KLEEDING EN UITRUSTING. Bepaling nopens het dragen der oranjesjerp bij de kavallerie. *Circulaire van den 8sten Julij* 1858, N°. 43 *B.* . . . . . » 46.
KOLONIALE DIENST. Voorschrift nopens het aannemen van manschappen. *Circulaire van den 2den April* 1858, N°. 25 *B* . . . » 28.
—— Verpleging der onderofficieren in eene garnizoens-infirmerie voor rekening van het koloniaal werfdepôt. *Circulaire van den 1sten Mei* 1858, N°. 60 *B.* . . . » 37.
—— Verhooging der traktementen van de 1ste en 2de luitenants. *Besluit van den 3den Julij* 1858, N°. 85. . . . . » 50.
KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE. Verhooging der toelage voor de kosten van het onderhoud en de reparatie der kleeding van de kweekelingen. *Besluit van den 6den Maart* 1858, N°. 90. . . . . » 23.
KRIJGSTUCHT. Nadere bepaling der aanschrijving van het Departement van Oorlog van 26 Junij 1852, N°. 43 *B*, nopens de manschappen der 2de klasse. *Circulaire van den 23sten Januarij* 1858, N°. 56 *B.* . » 18.
KWEEKSCHOOL VOOR MILITAIRE GENEESKUNDIGEN ('s Rijks) dienstbaar tot opleiding der jonge lieden tot officier van gezondheid in de West-Indische koloniën. *Besluit van den 24sten April* 1858, N°. 53. . . . . » 35.

L.

LANDSBEDIENINGEN. Benoembaarheid van vreemdelingen tot landsbedieningen. *Besluit van den 4den Junij* 1858, N°. 46. . . . . » 47.

M.

MEST. Bepalingen nopens het weghalen van den Mest. Zie *Kavallerie.*
MILITAIRE ADMINISTRATIE. Bepaling dat gedurende het jaar 1858 voor eerste uitrusting en voor het kleedings- en reparatiefonds enz. dezelfde toelagen zullen worden te goed gedaan en in rekening geleden. *Besluit van 23 November* 1857, N°. 42. . . . . » 2.

Digitized by Google

MILITAIRE ADMINISTRATIE. Bepalingen nopens het bedrag der te doene inhoudingen. *Besluit van 21 Januarij 1858*, N°. 87. Blz. 17.
—— Bepaling nopens de keuring der goederen in de Magazijnen. *Circulaire van den 7den Julij 1858*, N°. 64 *B.* . . . . » 44.

N.

NORMAAL-SCHIETSCHOOL. Zie *Soldijen.*

O.

OFFICIEREN. Bepaling nopens het geven van executie aan beschikkingen omtrent hoofd- en verdere officieren. *Circulaire van den 26sten Maart 1858*, N°. 21 *B.* . . . . . » 27.
ORDER voor het leger (Algemeene). Zie *Inspectiën.*
OVERPLAATSINGEN bij het regiment grenadiers en jagers. *Besluit van den 26sten Februarij 1858*, N°. 64. . . . . » 21.

P.

PATRONEN. Gewigt der lading. *Circulaire van den 21sten Mei 1858*, N°. 41 *B.* » 39.
PENSIOENEN. Bepaling nopens het in dienst houden van gepensionneerde militairen. *Circulaire van den 26sten Junij 1858*, N°. 56 *B.* . . . » 43.
PROVINCIALE STAF. Vereischten voor de plaatsing bij den provincialen staf. *Circulaire van den 25sten Maart 1858*, N°. 26 *B.* . . . . . » 26.
PRIJZEN. Zie *Schietprijzen.*

R.

REIS- EN VERBLIJFKOSTEN. Aanvulling van Art. 6 van het Besluit van 15 December 1849 (*Staatsblad* N°. 62). *Besluit van den 5den Junij 1858*, (*Staatsblad* N°. 50). . . » 73.
—— Wijziging van het Besluit van 15 December 1849 (*Staatsblad* N°. 62). *Circulaire van den 4den October 1858*, N°. 30 *B.* . . . . . » 82.
—— Aanwijzing nopens de te volgen route. *Circulaire van den 15den November 1858*, N°. 34 *B.* » 85.
RIJKS-VELDWACHT. Bepalingen betreffende de bij 's Konings besluit van 11 November 1856 ingestelde Rijks-veldwacht. *Circulaire van den 12den Maart 1858*, N°. 1 *B.* . . . . . » 24.

S.

SCHADELOOSSTELLINGEN aan de gemeentebesturen gedurende 1858 voor huisvesting, voeding en transporten ten behoeve van het Leger. *Besluit van 10 December 1857*, N°. 63. . . . . » 4.
SCHIETPRIJZEN. Voorschrift nopens het dragen der schietprijzen. *Circulaire van den 8sten Julij 1858*, N°. 14 *B.* . . . . . » 45.
SOLDIJ. Zie *Kleeding- en Reparatiefonds.*
SOLDIJEN EN TOELAGEN. Verhooging van de soldijen en het reisgeld gedurende 1858. *Circulaire van den 19den December 1857*, N°. 47 *B.* . . . . . » 10.
—— Verhooging van soldij voor de gedetacheerde onderofficieren en verdere militairen bij de normaal-schietschool. *Besluit van den 29sten Mei 1858*, N°. 52. . . . . » 40.

Digitized by Google

T.

TAMBOER-MAJOOR. Zie *Voorschrift*.
TIRAILLEURS. Bepalingen nopens de tirailleurs der 1ste klasse met groot verlof. *Circulaire van den 12den Maart 1858, N°. 12 B.* . . . Blz. 23.
TRAKTEMENTEN. Verhooging der traktementen van 1ste en 2de luitenants bij het leger in O. I. (Zie *Koloniale Dienst*).
TRANSPORTEN. Tarief van vrachtprijzen op de stoomboot *Stad Harderwijk*, in de vaart tusschen Amsterdam en Harderwijk. *Circulaire van den 7den Junij 1858, N°. 43 B.* . . . . . » 41.
—— Aanwijzing van het transport van detachementen voor het depôt van discipline over Rotterdam naar 's Bosch. *Circulaire van den 3den September 1858, N°. 57 B.* . . . . . » 64.

V.

VETERENAIRE DIENST. Nota aanwijzende de indeeling der in- en uitwendige ziekten van het paard. *Circulaire van den 9den December 1857, N°. 23 B.* . . . . . » 3.
—— Voorschrift ter behandeling van jonge, zwakke en ziek geweest zijnde paarden. *Circulaire van den 14den December 1857, N°. 41 B.* . . . . . » 5.
—— Bepalingen nopens de voeding der paarden. *Circulaire van den 15den April 1858, N°. 12 B.* . . . » 31.
VOORSCHRIFT voor den tamboer-majoor, den korporaal-tamboer, en den sergeant- of korporaal-hoornblazer. . . . . » 79.

W.

WACHTEN BIJ DE GEVANGENISSEN. Zie *Gevangenissen*.
WAPENING. Zie *Draagbare Wapenen*.
WEDUWEN- EN WEEZENKAS. Rekening en verantwoording van de Directie over den jare 1856. *Circulaire van den 22sten Dec. 1857, N°. 44 B.* » 11.
—— Rekening over 1857. (Zie *Blz. VI*).
WERVING. Nadere bepalingen op het stuk van werving. *Circulaire van den 28sten Januarij 1858, N°. 13 B.* . . . . . » 18.
WEST-INDISCHE KOLONIËN. Zie *Kweekschool voor Militaire Geneeskundigen*.

Z.

ZIEKEN-ETABLISSEMENTEN. Verhoogde vergoeding voor verpleging. *Besluit van den 22sten December 1857, N°. 67.* . . » 12.
—— Voeding van aardappelen. *Circulaire van den 3den Mei 1858, N°. 72 B.* . . . . . » 37.

Digitized by Google

Nadere begrooting voor het Departement van Oorlog, voor het dienstjaar 1858, Xde Hoofdstuk. Ontwerp van wet. . . . . Blz. 1.
Idem, Memorie van toelichting. . . . . » 5.
Idem, Voorloopig verslag van de Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. . . . . » 11.
Idem, Nota van den Heer C. M. Storm van 's Gravesande. . . . » 20.
Idem, Memorie van Beantwoording op het voorloopig Verslag . . . » 23.
Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1859, Xde Hoofdstuk. Ontwerp van wet. . . . . 11.*
Idem, Memorie van Toelichting. . . . . » 15.*
Idem, Voorloopig verslag van de Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. . . . . » 31.
Idem, Memorie van beantwoording op het voorloopig Verslag. . . » 43.
Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1859, Xde Hoofdstuk. Gewijzigd ontwerp van wet . . . . . » 67.
Idem, Toelichting op eene nadere Nota van wijzigingen. . . . . » 71.
Idem, Verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent het houden van een nader onderzoek. . . . . » 73.
Idem, Eindverslag der Commissie van Rapporteurs. . . . . » 73.
Weduwen- en Weezenkas. Rekening over den jare 1857. . . . . » 77.

Digitized by Google

BIJBLAD

TOT DEN MILITAIRE-SPECTATOR VAN 1858.

WETTEN, BESLUITEN, VERORDENINGEN, enz.

N°. 52.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gelet op het aan Ons door Onzen Minister van Oorlog te kennen gegeven verlangen.

Gezien het door hem gedaan verzoek, dd. 28 dezer L^a^. B^te^, om een eervol ontslag uit zijne betrekking van Minister van Oorlog.

Hebben goedgevonden en verstaan:

a. Aan Onzen Luitenant-Generaal Baron *Forstner van Dambenoy*, met den 1sten Januarij 1858, een eervol ontslag te verleenen uit de betrekking van Onzen Minister van Oorlog, onder dankbetuiging voor de groote, goede en gewigtige aan Ons, aan den Lande en in het bijzonder aan Ons Leger bewezen diensten, en

b. Onzen Luitenant-Generaal Baron *Forstner van Dambenoy* te benoemen tot Onzen Minister van Staat.

En zullen afschriften dezes worden gezonden aan Onzen Luitenant-Generaal Baron *Forstner van Dambenoy*, aan de Departementen van Algemeen Bestuur en Collegiën, aan de beide Kamers der Staten-Generaal en aan den Raad van Ministers, tot informatie en narigt.

's Gravenhage, den 30sten November 1857.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Marine, tijdelijk voorzitter van den Raad van Ministers,

(*get.*) J. S. Lotsij.

Accordeert met het origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,

(*get.*) de Kock.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 25 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Gevolg gevende aan 's Konings besluit van den 25sten November jl., N°. 42, waarbij Zijne Majesteit, onder anderen, heeft gelieven te bepalen, dat gedurende het jaar 1858, voor eerste uitrusting en voor het kleedings- en reparatie-fonds, mitsgaders voor de overige fondsen van inwendig beheer en de uitgaven voor administratiekosten bij de korpsen van het leger, dezelfde toelagen zullen worden te goed gedaan en in rekening geleden, alsmede dat wegens schadevergoedingen voor bureaukosten, aan de daarop regthebbende officieren en anderen, gelijke sommen zullen worden uitbetaald, als daarvoor voor het loopend jaar, vastgesteld en omschreven zijn in de staten litt. A, B, C, D, E en F, gevoegd bij de aanschrijving van het Ministerie van Oorlog van den 1sten December 1856, N°. 55 *B* (1)

Brengt voorschreven besluit des Konings, mits deze, ter kennis van de onderscheiden militaire autoriteiten en korpsen, en bepaalt tevens:

1°. dat de soort en de hoeveelheid der voorwerpen, waaruit de kleeding en uitrusting der onderofficieren en manschappen bij de verschillende wapens en korpsen, gedurende het jaar 1858 zal bestaan, zoodanig zullen moeten wezen, als op de staten litt. G, H en I, mede bij bovengemelde aanschrijving gevoegd geweest, is omschreven, behoudens de wijzigingen daaromtrent, in de hierbij gevoegde nota vermeld;

2°. dat de wollen stoffen voor de kleeding der onderofficieren en manschappen, gedurende het jaar 1858 aangeschaft en uitgegeven moeten worden tegen de prijzen, op den hierbij gevoegden staat litt. A, aangewezen;

3°. dat de voorwerpen van nieuwe kleeding en uitrusting aan de daarbij belanghebbenden op rekening gesteld of uitgegeven moeten worden tegen de prijzen, daarvoor op de hierbij overgelegde staten litt. B, C en D bepaald; terwijl bij het aanschaffen dier goederen, de bedoelde prijzen als *maximum* moeten worden beschouwd;

4°. dat de voorwerpen van ledergoed en paardentuig en van wapenen, waarvan de onderscheiden korpsen moeten zijn voorzien, mitsgaders de prijzen en de tijd van duur, voor ieder dier voorwerpen vastgesteld, omschreven zijn op de hierbij gevoegde staten litt. E en F, terwijl die van nachtligging, voor het volgend jaar zoodanig bepaald blijven, als op den staat lit. P, tot de hiervoren aangehaalde aanschrijving van den 1sten December 1856, N°. 55 *B* behoorende, is aangeduid;

5°. dat voor de goederen, in de Rijksgevangenissen aangemaakt wordende, door de korpsen de confectieloonen moeten worden vergoed, daarvoor op den staat lit. R, bij de evenaangehaalde aanschrijving behoorende, uitgetrokken, met inachtneming van de wijzigingen daarin, alsmede in de hierbijgevoegde nota vermeld;

6°. dat de voorraad van stoffen en goederen, mitsgaders van verwisselstukken voor draagbare wapenen, in de magazijnen bij de korpsen aan te houden,

(1) Ook bij deze aanschrijving, van 30 November 1857, behooren een twintigtal bladzijden tabellen, alsmede eene Nota van wijzigingen op die, behoorende bij de aanschrijving van den 1sten December 1856, N°. 53 *B*, wier uitgebreidheid belet ze in deze Bijlagen op te nemen. De tekst der aanschrijving wijst bovendien aan, in welke der tabellen men het een of ander der daarin opgenomen onderdeelen kan vinden.

Digitized by Google

zoodanig zal behooren te zijn, als op de staten litt. S, T en U, bij de meerbedoelde aanschrijving van den 1sten December 1856, N°. 53 *B* gevoegd geweest, is bepaald, behoudens de wijzigingen daaromtrent, almede in de meergemelde nota aangeduid;

7°. dat de, op den laatsten dezer, in de magazijnen der korpsen voorhanden onderofficiers-, ordinaire en uitmonstering-lakens en saaijen, alsmede de voorwerpen van ledergoed en paardentuig, tegen de prijzen, daarvoor voor het volgend jaar vastgesteld, in de waarde dier magazijnen overgebragt, en het verschil deswege op den staat litt. VV, behoorende bij de Magazijns-verantwoording over het thans loopend kwartaal, verrekend moeten worden;

8°. dat op dezelfde wijze, als hiervoren bij het 7de punt is voorgeschreven, zal moeten worden gehandeld ten aanzien van de goederen, op de staten lit. B, C en D voorkomende, waarvan de thans bepaalde prijzen voor het volgend jaar zijn *verminderd;* doch dat daarentegen de voorwerpen van kleeding en andere goederen, tot de uitrusting der onderofficieren en manschappen behoorende, waarvan de prijzen bij deze beschikking zijn *verhoogd*, mitsgaders de *kleeder-* en *schoenborstels* en de *tromstokken* van oud model, alsmede de *tromvellen* uitgegeven zullen moeten worden tegen de prijzen, waarvoor zij thans in de magazijns-waarde genoteerd staan;

9°. dat de voorwerpen tot het nachtleger behoorende, ten laste van het fonds van slaapfournituren moeten worden gebragt, tegen de prijzen, waarvoor zij zijn of zullen worden aangeschaft;

10°. dat alsnu bij de korpsen van het leger, ter voorziening in de behoefte voor het jaar 1858, contracten moeten worden gesloten voor de leverancie van al de voorwerpen, de kleeding en uitrusting, het ledergoed en paardentuig enz. bij de troepen uitmakende, met uitzondering, bij het wapen der *infanterie*, van *patroontasschen, patroonzakjes, patroontaschbandeliers, sabel-* en *bajonetkoppels, sabel-* en *bajonetscheeden, trommen, tromdraagriemen* en *slagbanden,* alsmede het *ledergoed* van *nieuw model,* en voorts in het algemeen van de voorwerpen tot het nachtleger behoorende, mitsgaders van de *onderofficiers-* en *uitmonstering-lakens* en *saaijen;* zullende tot het aangaan van contracten voor sommige der opgenoemde artikelen, voor zoo veel noodig, later magtiging worden verleend;

11°. dat met wijziging van de daaromtrent bestaande verordeningen, de lakensche groote kleedingstukken; bij de regimenten infanterie, voortaan in de navolgende verhouding zullen moeten worden aangemaakt; te weten:

$^1/_6$ van de 1ste taille; $^1/_2$ van de 2de taille; en $^1/_6$ van de 3de taille.

's Gravenhage, den 30sten November 1857.

(*get.*) B°n. Forstner van Dambenoy.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 25 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Op het voorstel van den heer directeur der militaire vétérinaire dienst van den 3den dezer, N°. 259.

Digitized by Google

Heeft goedgevonden te arresteren, de hierbij gevoegde Nota (1), aanwijzende de indeeling der in- en uitwendige ziekten van het paard, op practisch militair vétérinair gebied, met last tevens dat, te rekenen van den 1sten Januarij 1858, bij het opmaken der zieken-rapporten, bedoeld bij de artikelen 59—62 van de instructie nopens de militaire vétérinaire dienst, van den 6den Januarij 1857, N°. 70 *B*, de in gemelde Nota voorkomende benamingen, moeten worden gevolgd.

's Gravenhage, den 9den December 1857.

(*get.*) Bon. FORSTNER VAN DAMBENOY.

N°. 65.

WIJ WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gezien art. 3 van het Reglement op de huisvesting en voeding van marcherende troepen, van den 3den Augustus 1814, N°. 35, houdende bepalingen nopens het bedrag der schadeloosstellingen voor dit onderwerp, aan de ingezetenen toe te kennen.

Gezien almede art. 15 en 22 van hetzelfde Reglement, het bedrag bepalende der vergoedingen voor het verstrekken van transportmiddelen, waarvan de levering van de inwoners wordt gevorderd.

In aanmerking nemende, dat de aanhoudende duurte der voornaamste levensbehoeften, de prestatiën van den opgemelden aard ten behoeve van het Leger, voor de ingezetenen te bezwarend maakt, op den voet der schadeloosstellingen daarvoor bij het aangehaald Reglement toegekend.

Gelet op Ons besluit van den 25sten December 1856, N°. 71, houdende vaststelling van het bedrag der schadeloosstellingen gedurende het loopend jaar, voor het verstrekken zoowel van huisvesting en voeding, als van transportmiddelen ten behoeve van het Leger, aan de Gemeentebesturen te voldoen.

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog, van den 8sten dezer, N°. 53 *B*.

Hebben goedgevonden en verstaan, te bepalen, dat ook gedurende het jaar 1858 voor de verschillende onderwerpen in laatstgemeld besluit vermeld, van 's Rijkswege dezelfde schadeloosstellingen zullen worden te goed gedaan, als bij meergenoemd besluit voor de dienst van het loopend jaar zijn toegestaan.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 10den December 1857.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) Bon. FORSTNER VAN DAMBENOY.

Accordeert met het origineel:

De Secretaris-Generaal van het Ministerie vnn Oorlog,

(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

---

(1) De hier bedoelde Nota minder van algemeen belang zijnde, en het vereischt aantal exemplaren daarvan aan de Paardenartsen verstrekt wordende, hebben wij vermeend voegzaam te kunnen achterwege laten.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken
en
Militaire Administratie.

N°. 41 *B.*

's GRAVENHAGE, *den* 14^den^ *December* 1857.

De directeur der militaire vétérinaire dienst is van oordeel, dat de kiem van vele ziekten onder de paarden bij het leger ontstaat, eensdeels door de minder goede zorg welke soms aan de jonge paarden wordt besteed, en ten andere door het niet in acht nemen van eenen geleidelijken overgang van rust tot vermoeijenis, zoowel bij die paarden, als bij de zoodanige welke ziek zijn geweest.

Als middelen tot voorziening, wordt door gemelden directeur, ten aanzien der *jonge zwakke en ziek geweest zijnde paarden, welke zich op de gewone stallen bevinden,* de opvolging van het onderstaande aanbevolen, als:

1°. dat bij de oefeningen, inzonderheid op de krachten der paarden worde gelet, en de overgang van rust tot vermoeijenis, geleidelijk plaats hebbe;

2°. dat de paarden voortdurend behoorlijk gedekt blijven, daartoe gebruik makende van buiten dienst gestelde paardendekens, ter helft doorgesneden;

3°. dat het voederen geschiede als volgt, te weten: het *volle* ration hooi en stroo op de gewone wijze van de haver, 's morgens en 's middags, telkens $^1/_3$ van het ration, en des avonds eene goed doorweekte slobbering van $^1/_3$ garstemeel en $^2/_3$ zemelen, de haver en slobbering, met haksel doormengd; zullende echter zoodanige paarden welke zich beter beginnen te voeden en bij te komen, slechts *tweemaal* 's weeks, namelijk des woensdags en zaturdags, deze slobbering moeten ontvangen;

4°. dat er op den duur water, vermengd met zemelen, in kuipen voorhanden zij, en zulks ten einde te voorkomen, dat de paarden kil en koud water behoeven te drinken; zullende de kosten voor het aanschaffen en onderhouden dezer kuipen, op dezelfde wijze ten laste van het Rijk moeten worden verrekend, als met opzigt tot andere stalbehoeften is bepaald;

5°. dat de paarden, vier- of vijfmaal 's weeks, eene aan hunne krachten geëvenredigde beweging hebben.

Mij met deze beschouwingen zeer wel kunnende vereenigen, heb ik de eer UHEdG. te verzoeken, om aan de respective kommanderende officieren van het regiment Rijdende Artillerie en het regiment Veld-Artillerie, uit mijnen naam, wel de vereischte bevelen, in den zin van het vorenstaande te willen geven, en hen tevens uit te noodigen, om, ter uitvoering van het bepaalde bij punt 2, door uwe tusschenkomst aan het Departement van Oorlog in te zenden, eene opgaaf, aanwijzende de hoeveelheid buiten dienst gestelde paardendekens, op welker verstrekking, door mij, order zou behooren te worden gesteld.

De gemelde chefs zullen er wijders indachtig op moeten worden gemaakt, dat door meergezegde bepalingen geene verandering wordt gebragt, in de door het Departement van Oorlog, onder dagteekening van den 30sten September 1818, N°. 85 en den 2^den^ Mei 1822, N°. 98, gegeven voorschriften, betreffende het voederen en de verdere behandeling van remonte-paarden, zoomede van paarden die naar de weide gaan of daaruit terugkeeren, en welke voorschriften, mitsdien, voorloopig worden gehandhaafd, zijnde aan den heer Inspecteur der Kavallerie eene gelijke beschikking gezonden.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) B^on^. FORSTNER VAN DAMBENOY.

Aan

den Heer Generaal-Majoor Inspecteur van het wapen der Artillerie.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 3 *B*.

's GRAVENHAGE, *den* 16^den^ *December* 1857.

Eene aandachtige lezing van de laatstelijk ontvangen rapporten, betrekkelijk de instructie bij de onderscheidene korpsen Infanterie, heeft mij op nieuw de overtuiging gegeven, dat het onderwijs zoo theoretisch als practisch, bij dat wapen over het algemeen doeltreffend geleid en met zorg behartigd wordt.

In de meeste dier rapporten komen in meerdere of mindere mate punten voor, die eene *bijzondere* behandeling mijnerzijds vereischen; doch hoezeer niet al de regimenten hierbij evenveel betrokken zijn, heb ik, ook op grond van de aanmerkingen en mededeelingen van den heer Luitenant-Generaal Inspecteur van het wapen, ten deze gemeend, ditmaal aan eene behandeling *in algemeenen zin* van eenige dier punten de voorkeur te moeten geven.

Daartoe overgaande heb ik tevens de eer u te verzoeken, de chefs der korpsen onder uwe bevelen met mijne zienswijze omtrent die punten bekend te maken en hen uit te noodigen, voor zooveel dit te pas komt, al dadelijk, en voorts bij voorkomende gelegenheid, zich dienovereenkomstig te gedragen, of in den geest daarvan te handelen en te doen handelen.

1°. Over 't geheel wordt aan de zoogenaamde exercitiën en detail, zeer veel zorg besteed.

Ik stel die zorg op hoogen prijs, en ik zou ongaarne zien, dat daarvan iets, hoe gering dan ook wierde losgelaten Integendeel, de beginselen welke den rekruut tot soldaat vormen en hem het meest aan de krijgstucht doen gewennen, moeten aanvankelijk goed ingeprent en voorts bestendig onderhouden worden. Maar daarbij moet men niet blijven stilstaan; er wordt meer gevorderd.

De zamengestelde bewegingen, — zelfs die van een enkel bataillon, — uit de gesloteue orde in verband met de verspreide gevechtswijze, laten dikwijls reeds te wenschen over; en de toegepaste instructie wordt, eenige garnizoenen uitgezonderd, bijna niet of op zeer gebrekkige wijze beoefend.

Met betrekking tot deze soort van oefeningen heerscht dan ook, in eenige instructie-rapporten, eene bijzondere terughoudenheid, in andere daarentegen eene zucht tot het opnoemen van eene menigte van oorzaken welke de uitvoering er van verhinderen.

Ik stem gaarne toe, dat de sterkte van het garnizoen, den aard en vooral het weinig beschikbare van het terrein, die oefeningen zeer bemoeijelijken en belemmeren, maar het valt tevens ook niet te ontkennen, dat het gebied van den bespiegelenden oorlog, zóó ruim is, dat, dáár waar troepen marscheren, ook omstandigheden kunnen worden voor oogen gesteld, welke tot handelingen of bewegingen kunnen leiden, waardoor de troep aanschouwelijk geoefend wordt in den aanval of de verdediging, en de aanvoerder in het geven, — de ondergeschikten in het uitvoeren, — van korte, op de plaats zelve bedachte bevelen.

Dat daaraan in eenige garnizoenen weinig wordt gedaan, schrijf ik geenszins toe aan minderen lust of belangstelling in die soort van oefeningen, want ik ben overtuigd dat men ze te liever beoefent, naarmate het beeld van den werkelijken oorlog wordt benaderd. Veeleer geloof ik, dat men de zaak voor te moeijelijk houdt, of wel dat aan het woord veronderstelling te groote beteekenis wordt gehecht, zoodat de veronderstellingen steeds als onafscheidelijk van en in verband met groote vijandelijke operatien beschouwd, en dien ten gevolge eerst bestudeerd en op het papier uiteengezet worden, alvorens tot eene uitvoering over te gaan, welke dan, zoo uithoofde van het gering personeel als van het terrein, waarover men te beschikken heeft, wel niet anders dan gebrekkig kan wezen.

Digitized by Google

Als theoretische of wetenschappelijke oefening voor de officieren, is dat eene uitmuntende oefening, maar het is niet het middel om hen, en de troep in het algemeen, te gewennen, onvoorbereid, op de plaats zelve te handelen, naar de oogenblikkelijke, veeltijds onvoorziene omstandigheden, welke in den oorlog kunnen en inderdaad menigvuldig voorkomen.

Dat einddoel der practische oefeningen bereikt men ook niet, door bijna het geheele jaar door in de pelotons- of de bataillonsschool, stelselmatig de artikels en lessen afloopende, te exerceren, tot dat eindelijk de miliciens in de drie eerste gedeelten van het reglement zijn onderwezen, om dan, als het ware tot besluit van den cursus, eenige weinige bewegingen uit te voeren, welke eenigermate het karakter hebben van gecombineerde bewegingen en van toegepaste instructie. Op die wijze zijn die oefeningen, welke bij een eenmaal geoefenden troep regel moesten zijn, uitzonderingen; en het omgekeerde wensch ik te zien plaats hebben, zonder dat, — ik herhaal het nadrukkelijk, — aan de exercitiën en detail iets te kort worde gedaan.

Ik acht het niet dienstig daaromtrent meer bepaalde voorschriften te geven; de aard dier oefeningen brengt mede, dat de kommanderende officieren, ten deze, vrijelijk moeten kunnen handelen. Alleen heb ik willen doen uitkomen, dat de gevechtswijzen in gesloten, in verband met die in verspreide orde, meer gestadig moeten beoefend worden, en dat het weinig verschil maakt, of de troep eene kompagnie sterk is, dan wel uit een of meer bataillons bestaat, om, ongeacht het saisoen, bijv. gedurende den marsch, alarmeringen, of wel een plotselijken aanval in het front, op de flanken of in den rug te veronderstellen, aanvallenderwijs te avanceren, zich verdedigend terug te trekken enz., en naar zoodanige, — op weg of op het exercitieterrein, — geïmproviseerde veronderstellingen, de bewegingen, voorgeschreven bij het Exercitie-reglement, voor zoo veel noodig, met die van de tirailleurs in het front of op de flanken te kunnen verbinden.

2o. De practische bruikbaarheid van het kader onderofficieren en korporaals, voldoet bij vele korpsen niet aan alle vereischten.

De menigvuldige mutatiën, welke daarbij sedert geruimen tijd plaats gehad hebben, kan als reden gelden, dat er vele jeugdige korporaals, meerendeels van het Instructie-Bataillon herkomstig, in de gelederen geteld worden, die nog te weinig practische ervaring hebben, om, hetzij als instructeur, hetzij in andere diensten met aplomb en zelfvertrouwen te kunnen optreden; maar deze omstandigheden zijn niet in dezelfde mate op de onderofficieren van toepassing.

Ik erken, dat de opleiding van het kader eene aanhoudende zorg, veel inspanning, en niet minder geduld en tact vordert; — en hoezeer er geen reden bestaat, om te veronderstellen, dat zij, die in het bijzonder met die opleiding zijn belast, daartoe niet in alle opzigten, de vereischte geschiktheid hebben of zich niet met den noodigen ijver van die taak kwijten, is de zaak toch van te veel belang, om niet de aandacht van de regiments- of bataillons-kommandanten daarop te vestigen, en aan te bevelen, om met den regiments-adjudant, — tot wiens regtstreeksche bemoeijingen dit, blijkens het bepaalde bij aanschrijving van 11 September 1829, Litt. L, in de eerste plaats behoort, — naauwlettend toe te zien en te waken, dat, zoowel de theoretische als de practische oefeningen van het kader, althans van de jeugdige onderofficieren en korporaals, in alle takken van de dienst, steeds met klem en onverpoosden ijver worden doorgezet.

3o. In eenige rapporten is vermeld, dat de miliciens, na *voorafgaande propreteits-inspectie*, onderwezen zijn in het in orde brengen hunner kleeding, wapens enz.

Indien dit onderwijs vóór die inspectien gegeven ware, de vraag zou zich niet hebben kunnen opdoen, hoe komen de wapens en verdere uitrustingsvoorwerpen van rekruten, welke die nog niet in orde kunnen brengen, in zoó zindelijken staat dat zij den toets eener inspectie kunnen doorstaan?

Het antwoord daarop vind ik in het misbruik, op het verderfelijke waarvan dezerzijds menigmaal met nadruk is gewezen, dat de rekruut, voor het in orde

Digitized by Google

brengen van zijne kleeding enz., aan den meergeoefenden soldaat geld betaalt. Die ontijdige propreteits-inspectiën, waarbij meestijds *op eens* te veel gevorderd wordt, — bij sommige korpsen doet men den milicien daarbij van zijne opkomst af tot het laatste toe, in volle wapenrusting verschijnen, — beschouw ik dan ook als de eenige oorzaak, dat de rekruut hulp aan zijne oudere kameraden *moet* vragen, en dat deze hulp verleenen, het eerst en het meest aan hen die het meeste geld hebben.

Ik verlang dat dit ophoude, en daartoe acht ik het dienstig, dat de rekruten gedurende den eersten tijd, dat zij onder de wapenen zijn, niet aan zoogenaamde inspectiën de rigueur onderworpen worden; moetende dit eerst dàn geschieden, wanneer zij in het schoonmaken en in orde houden hunner kleeding en verdere uitrusting, behoorlijk onderwezen zijn.

Zes à zeven weken zijn daartoe voldoende, mits het onderrigt, zoo als door den Luitenant-Generaal, inspecteur van het wapen, meermalen is aanbevolen, doeltreffend geregeld en met zorg gegeven worde.

Wanneer nu dat onderrigt, gedurende een bepaalden tijd, door den officier van de week wordt gesurveilleerd, en de kompagnies-kommandanten die, met het oog op hunne verantwoordelijkheid, bij den goeden gang daarvan het meest belang hebben, zijn, — al ware het slechts om van hunne belangstelling ten deze te doen blijken, — daarbij van tijd tot tijd eenige weinige oogenblikken tegenwoordig, dan lijdt het geen twijfel, of de rekruut is binnen weinig tijdsverloop hierin zoo ver bedreven, dat hij, wat het schoonhouden van zijne wapens en verdere uitrusting betreft, zich geheel alleen kan helpen. Dan eerst is het tijdstip daar, om zich door het houden van propreteits-appels en inspectiën te overtuigen, of de wapens en kleeding in behoorlijken staat worden gehouden.

4°. Met genoegen heb ik ontwaard, dat bij vele korpsen, de officieren, behoorende tot de linie-kompagniën, zich oefenen in het schieten met het tirailleurgeweer.

Daar waar tirailleurkompagniën met andere onderdeelen van het wapen in hetzelfde garnizoen aanwezig zijn, moeten die oefeningen zooveel mogelijk aangemoedigd worden, opdat de kennis van het juistheidswapen, welk voor ieder infanterie-officier een volstrekt vereischte is, meer algemeen, ook in practischen zin worde beoefend.

De daartoe benoodigde munitie kan op de gewone wijze, gerekend tegen 30 patronen per officier, gelijk dit bij mijne aanschrijving van den 14den Junij 1856, N°. 39 *B*, voor dat jaar was bepaald, worden aangevraagd.

Ook acht ik het dienstig dat de manschappen der linie-kompagniën, voortaan worden onderwezen in de voorbereidende oefeningen tot het schieten, overeenkomstig het bepaalde bij het 7de Hoofdstuk van het Voorschrift betreffende het tirailleurgeweer enz. Deze oefeningen zullen ook gedurende den winter worden gehouden, en wel in stede van die, welke aldus, volgens § 19 van het Voorschrift betrekkelijk de wapens enz. der infanterie, zouden plaats hebben.

5°. Wanneer ik in een rapport lees, dat aan een *militairen marsch*, twee, hoogstens drie uur wordt besteed, dan kom ik van zelve tot de gevolgtrekking, dat deze marschen niet veel meer zijn dan zoogenaamde promenades, welke als *oefening* niet het minste nut hebben.

Wordt de tijd uitsluitend besteed aan de beoefening der beginselen van den kleinen oorlog, dan is 2, ten hoogste 3 uur meer dan voldoende, want een korte, goed besteede oefeningstijd verdient verreweg de voorkeur boven een van langeren duur, waarbij men als het ware naar de middelen zoekt om den tijd door te brengen; maar dit is niet van toepassing op de *militaire marschen*.

Een militaire marsch moet, — zal het een marsch kunnen heeten, — ten doel hebben, door den troep het bewijs te doen leveren, dat deze in volle wapenrusting, althans ongeveer 5 uur kunne marcheren, zonder in slagvaardigheid te verliezen; ook dit moet beoefend en, zoo de troep er eenmaal in bedreven is, van tijd tot tijd onderhouden worden.

Digitized by Google

Ik zeg van tijd tot tijd, omdat de oefeningen voor het wapen der infanterie zóó velerlei zijn, dat de serie niet elke week geheel te doorloopen is, zonder de troep, en in het bijzonder de officieren en het kader te overspannen, — en ik bovendien de regeling en de leiding van de instructie, zooveel mogelijk aan de verantwoordelijkheid van de chefs wensch over te laten . . .

Ik verlang alleen dat de militaire marschen, — marschen in den waren zin van het woord, — niet geheel en al verdrongen worden door de zoogenaamde practische beoefening van de velddienst of den kleinen oorlog; dat deze verschillende oefeningen, voor zooveel zij niet met elkander te verbinden zijn, afzonderlijk worden gehouden en afgewisseld, en dat bijgevolg ook in de rapporten afzonderlijk melding worde gemaakt van het getal marschen in voege voorschreven uitgevoerd, met aanduiding tevens van den gemiddelden tijd van duur.

6°. De Luitenant-Generaal Inspecteur van het wapen, heeft bij onderscheidene gelegenheden, en ook thans weder, onder mijne aandacht gebragt, dat de beoefening van de bajonetvechtkunst, te oordeelen naar hetgeen door hem, ten deze, bij zijne gehoudene inspectiën is opgemerkt, over het algemeen te wenschen overlaat.

Dat deze beoordeeling zeer gematigd is, blijkt mij o. a. uit een der rapporten, waarin omtrent deze oefening vermeld wordt »dat, overeenkomstig het Voorschrift, het onderwijs in de bajonetschermkunst, geregeld eenmaal per week gegeven wordt, en de manschappen in drie klassen verdeeld zijn." Daaruit toch zou al ligtelijk kunnen worden afgeleid, dat de inhoud van het Voorschift zelf, bij bedoeld regiment ternaauwernood gekend wordt, of dat de zaak daar te gering geacht wordt, dan dat het noodig zou wezen, zich aan de daarop betrekkelijke voorschriften te houden.

Hoe dit evenwel zij, hetgeen door den Inspecteur ten deze is opgemerkt, is voldoende, om algemeen aan te bevelen, dat de bajonetschermkunst over het geheel met meer zorg worde beoefend, dan het geval schijnt te wezen, en in het bijzonder door de onderofficieren en korporaals, moetende alle onderofficieren de drie afdeelingen, de korporaals die in de 2de klasse van de theorie zijn, de beide eerste, en de overige korporaals de 1ste afdeeling van het Voorschrift, behoorlijk kunnen onderwijzen.

7°. Sedert de maand April ll., zijn bij eenige korpsen onderofficieren tot het bijwonen van het wetenschappelijk onderwijs ter voorbereiding van het officiersexamen toegelaten, of wel worden er op den cursus gehouden, die deze onderscheiding, hetzij wegens hun berispelijk gedrag, hetzij wegens handelingen in strijd met den militairen geest, niet verdienen, zoodat er dan ook reeds eenige onderofficieren, op last van den Inspecteur, van dien cursus verwijderd zijn geworden.

Deze omstandigheid geeft mij aanleiding, om de wenken, te dien aanzien gegeven bij mijne aanschrijving van den 14^den^ October 1856, N°. 16 *B*, in herinnering te brengen, en de H. H. Brigade-Kommandanten te verzoeken, voortaan hunne bijzondere aandacht op het bedoeld personeel te willen vestigen, en wel voornamelijk op de straffen die de onderofficieren zoowel vóór als gedurende het bijwonen van den cursus hebben ondergaan, of hun moeten worden opgelegd, opdat de ten deze bestaande bepalingen voortaan met meer naauwgezetheid worden opgevolgd.

Ik zal mij, voor zoo veel betreft de algemeene behandeling van eenige voorname punten, in de instructie-rapporten voorkomende, tot vorenstaande beschouwingen bepalen; zij zijn voldoende, om mijne zienswijze en bedoelingen omtrent de daarbij vermelde bijzonderheden volkomen te doen kennen; en ik vertrouw dan ook dat de daarbij gegeven wenken, over het algemeen, en door de Opper- en verdere bevelvoerende Hoofd-Officieren in het bijzonder, op oordeelkundige wijs zullen worden behartigd en in toepassing gebragt; zijnde het bepaaldelijk mijne intentie, dat daarbij zonder overdrijving of overspanning, — iets waardoor op den duur nimmer goede resultaten worden verkregen, —

Digitized by Google

noch voorliefde voor een' of anderen tak van instructie worde te werk gegaan; maar dat *alle* oefeningen, *gestadig door*, met evenveel belangstelling, met de vereischte zorg en met gepasten ijver worden geleid en verrigt.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) B^on^. FORSTNER VAN DAMBENOY.

Aan

de heeren Generaal-Majoors kommanderende de brigades Infanterie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 47 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Heeft het genoegen ter kennis van het leger te brengen, dat het Zijner Majesteit heeft behaagd, uit aanmerking van de in het algemeen drukkende omstandigheden, ten gevolge van de aanhoudende duurte der voornaamste levensbehoeften, op de daartoe door hem, Minister, aan Hoogstdenzelve gedane voordragt, bij besluit van den 10^den^ dezer, N°. 61, vast te stellen:

1°. Dat ook gedurende het aanstaand jaar 1858, de bepalingen nopens het genot der verhoogde soldij, in punt 1, 2 en 3 van 's Konings besluit van den 25sten December 1856, N°. 72, vervat, ten behoeve van de daarin opgenoemde militairen, zullen worden gehandhaafd; en

2. dat ook gedurende het volgend jaar, de verhooging van het gewoon reisgeld, bij punt 4 van het aangehaald besluit toegestaan, door de onderofficieren, korporaals en verdere manschappen van het leger zal worden genoten.

Hebbende Zijne Majesteit alverder, bij besluit van den 10^den^ dezer, N°. 62, goedgunstig gelieven te bepalen, dat het bedrag der schadeloosstelling wegens het gemis van fourrages, door de daarop regthebbende generaals, hoofd- en verdere officieren bij het leger, gedurende het jaar 1858, te genieten, tegen *vijf en zeventig* cents (*f* 0,75) per paard en per dag, zal worden berekend.

Herinnert tevens, dat de gunstige bepaling ten aanzien van het reisgeld, hierboven vermeld, ook, hetzij ten volle, of voor de helft, van toepassing zal zijn op de manschappen der nationale militie, aan wie, krachtens de beschikking dezerzijds van den 8sten October 1852, N°. 2 *B*, het reisgeld, respectivelijk ad *tien* of *vijf cents* per uur, wordt toegekend.

's Gravenhage, den 19^den^ December 1857.

(*get.*) B^on^. FORSTNER VAN DAMBENOY.

Digitized by Google

N°. 44 *B.*

's GRAVENHAGE, *den* 22sten *December* 1857.

De Twee en Veertigste Jaarlijksche Rekening en Verantwoording van de Directie der Weduwen- en Weezenkas voor de Officieren van de Landmagt, over den jare 1856, door mij opgenomen en gesloten zijnde, heb ik de eer de uitkomst daarvan aan het Leger mede te deelen

De Ontvangst heeft bestaan:

1°. Van officieren tot het Leger behoorende:
(met inbegrip van de contributiën der officieren in *West-Indië*)
a. Gewone contributie *f* 71,595.18.
b. Doorloopende idem *f* 25,202.59.
c. Contributie bij vermeerdering van traktement *f* 26,706.52^5^.
d Inleggelden en verhooging van dezelve (waaronder begrepen de uit het Indisch Militair Weduwen- en Weezenfonds overgebragte inleggelden van een bij het Leger hier te lande overgeplaatst Hoofd-Officier) *f* 35,211.06^5^.

Te zamen *f* 158,715.36.

2°. Van gepensionneerde officieren:
a. Gewone contributie *f* 10,753.92.
b Doorloopende idem *f* 11,146.61.
c. Inleggelden en verhooging van dezelve *f* 1,459 69.

Te zamen *f* 23,340.22.

3°. Op de pensioenen van weduwen en de onderstandgelden van weezen ingehouden wegens onaangezuiverde inleggelden *f* 405,28.
4°. Contributie van hertrouwde weduwen, naar aanleiding van art. 7 van het Koninklijk besluit van den 17^den^ Julij 1854, N°. 100 *f* 615,55.
5°. Twee percent van het bedrag der gedane leverantiën aan de Korpsen van het Leger, ingevolge art. 1 van het Koninklijk besluit van den 3^den^ November 1842, N°. 71 *f* 14,368.62^5^.
6°. Renten van ingeschreven kapitalen op het Grootboek der publieke schuld *f* 70,875.00.
7°. Subsidie uit 's Rijks schatkist, toegestaan bij de wet van den 30sten December 1855 (*Staatsblad* N°. 207) *f* 12,000.00.

Makende alzoo eene totale ontvangst van *f* 280,547.81^5^.

Waartegen de Uitgaven zijn geweest:

(Met inbegrip van de gedane betalingen in *West-Indië*)
1°. Het nadeelig saldo op 1°. Januarij 1856 *f* 96,043.62.
2°. Voor pensioenen aan weduwen *f* 266,159.72.
3°. Toelagen aan 17 weduwen, voor 29 kinderen boven het getal van drie *f* 1,457.50.
4°. Onderstandgelden voor 47 ouderlooze kinderen *f* 4,350.59.
5°. Begrafeniskosten van 29 overleden officieren *f* 2,900.00.
6°. Restitutie van ten onregte ingehouden contributiën *f* 20,85.
7°. Uitkeering aan een verminkt militair, van de renten van een daartoe gedeponeerd kapitaal *f* 195,00.
8°. Aan den Amanuensis, als defroijement wegens schrijf- en drukloonen, enz. *f* 200,00.

Te zamen *f* 371,287.26.

Zoodat op 1°. Januarij 1857 meerder uitgegeven dan ontvangen is *f* 90,969.44^5^.

Digitized by Google

(Zijnde derhalve het nadeelig saldo der rekening, gedurende het jaar 1856, verminderd met ƒ 5,074.17⁵.)

Blijft voorhanden aan inschrijvingen op het Grootboek der publieke schuld, rentende 2½ pCt., eene kapitale som van ƒ 2,855,000.00.

Op den 1ten Januarij 1856 bedroeg het getal weduwen 662.

Hetwelk in het jaar 1856 is vermeerderd met 27.

Te zamen 689.

Daarentegen zijn er overleden 22.

Hertrouwd 3

Te zamen 25.

Waardoor op 1°. Januarij 1857 het getal gepensionneerde weduwen bedraagt 664.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) B^on^. FORSTNER VAN DAMBENOY.

Aan

de heeren Generaals en verdere Officieren van het Leger, deelgenooten aan de Weduwen- en Weezenkas voor de Officieren van de Landmagt.

N°. 67.

WIJ WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Op het voorstel van Onzen Minister van Oorlog, van den 19^den^ December 1857, N°. 41 *B.*

Gezien Ons besluit van den 25sten December 1856, N°. 91.

Hebben goedgevonden en verstaan, de bij dat besluit voor het jaar 1857, bepaalde verhoogde vergoeding ad 55 cents per hoofd daags, voor het verplegen in de zieken-etablissementen der Landmagt, van:

Schepelingen, Mariniers, Koloniale militairen, gedetineerde militairen, voor de krijgsraden te regt staande, en mannelijke officiers-bedienden, *tot nader order* te continueren.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschriften zullen worden gezonden aan de Departementen van Marine, Koloniën en Justitie, mitsgaders aan de Algemeene Rekenkamer, tot informatie en narigt.

's Gravenhage, den 22sten December 1857.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) B^on^. FORSTNER VAN DAMBENOY.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,

(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Digitized by Google

N°. 30.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Hebben besloten en besluiten, met ingang van den 1sten Januarij 1858, tot Onzen Minister van Oorlog te benoemen, Onzen Adjudant in buitengewone dienst, den Generaal-Majoor *C. T. van Meurs*, thans Directeur der 1ste Artillerie-Directie, belast met de functiën van Directeur van 's Rijks gieterij van metalen geschut.

Afschriften dezes zullen worden gezonden, aan den Generaal-Majoor *C. F van Meurs*, aan de Departementen van Algemeen Bestuur en Collegien, aan de beide Kamers der Staten-Generaal, aan den Raad van Ministers, en aan den Luitenant-Generaal *H. F. C.* Baron *Forstner van Dambenoy*, tot informatie en narigt.

's Gravenhage, den 26sten December 1857.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Marine, tijdelijk Voorzitter van den Raad van Ministers,
(*get.*) J. S. Lotsij.

Accordeert met het origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,
(*get.*) de Kock.

N°. 156.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gelet op Ons besluit van den 8sten April 1849, N°. 78, houdende onder anderen bepaling, dat aan Onzen persoon zullen zijn toegevoegd, vier Adjudanten in gewone dienst.

Gezien het rapport van Onzen Minister van Oorlog, van den 27sten dezer, Kabinet L°. Q30.

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel 1.

Te bepalen, dat een Onzer Adjudanten in gewone dienst, den titel zal voeren van Onzen *Eersten Adjudant*.

Digitized by Google

ARTIKEL 2.

Te benoemen enz.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden, aan den heer Luitenant-Generaal, Adjudant, Chef van Ons Militair Huis, en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 28sten December 1857.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) Bon. FORSTNER VAN DAMBENOY.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,

(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 90 *B.*

'S GRAVENHAGE, *den* 28sten *December* 1857.

ALGEMEENE ORDER VOOR HET LEGER.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Uit de onderscheidene rapporten nopens de inspectiën, welke in dit jaar over verschillende korpsen van het leger zijn ingekomen, heb ik met genoegen gezien, dat de chefs en verdere hoofdofficieren zich over het algemeen beijveren, om de bruikbaarheid van de onder hunne bevelen gestelde troepen meer en meer te verhoogen.

Dien ijver op prijs stellende, is het mij aangenaam, bij deze, deswege mijne tevredenheid te kunnen betuigen.

Overigens meen ik met het oog op de aanmerkingen en aanbevelingen, waartoe de behandeling dier rapporten hebben geleid, het navolgende ter inachtneming en opvolging algemeen te moeten voorschrijven:

Digitized by Google

1°. Wanneer verschillende onderdeelen van hetzelfde korps van den staf gedetacheerd en in één garnizoen vereenigd zijn, wordt het algemeen bevel over die onderdeelen, — behoudens de uitzonderingen ten deze bij het Reglement van Administratie gemaakt, — gevoerd door den hoogsten of oudsten in rang zijnde officier van het korps op de plaats aanwezig, dat is:

hij regelt de dienst, — niet alleen, voor zooveel dit te pas komt, de exercitien, maar ook de inwendige dienst, de orde en politie; hij waakt, dat die overeenkomstig de reglementen en de van hooger hand gegeven voorschriften en bevelen wordt verrigt; hij houdt dagelijks het rapport, en oefent over al de onderdeelen van het korps op de plaats aanwezig, het regt uit, dat bij art. 43 van het Reglement van Krijgstucht voor het Krijgsvolk te Lande is omschreven; — en dat alles zonder de bijzondere regten en pligten van anderen in het minst te verkorten.

2°. Het menigvuldig opleggen van provooststraffen aan onderofficieren, zoo als bij enkele korpsen plaats vindt, doet te kort aan de achtbaarheid, welke deze stand behoeft.

Dat bij het bepalen van straffen het standpunt, waarop de strafschuldige is geplaatst, niet over het hoofd mag worden gezien, blijkt duidelijk genoeg uit de onderscheiding der straffen voor de verschillende categorien (of liever graden) van militairen, bij het Reglement van krijgstucht gemaakt; en naar den geest der wet heeft dusdanige onderscheiding niet alleen betrekking op de soort van straffen, maar ook, — doch in tegenovergestelden zin, — op de zedelijke waarde en de gevolgen er van.

Deze toch zijn voor den hooger geplaatste veel grooter en van veel meer belang dan voor de minderen in rang; en bij gevolg kunnen de correctiën voor den mindere ook zwaarder en menigvuldiger zijn, dan voor den meerdere.

Ook dit mag bij het opleggen van straffen niet uit het oog worden verloren; zullende de straf van provoost voor den onderofficier alsdan van zelve veel zeldzamer voorkomen, dan voor den soldaat.

3°. Bij eenige korpsen wordt in de strafregisters aanteekening gehouden, hoe menigmaal een militair zich aan dronkenschap heeft schuldig gemaakt, door bij de reden der straf, te vermelden, *eerste*, *tweede*, *derde* enz., dronkenschap.

Deze bepaalde aanduiding moet door de meer algemeene *eerste*, *herhaalde*, *gedurige*, *aanhoudende* enz., vervangen, en voortaan bij al de korpsen van het leger opgevolgd worden.

4°. Het toepassen en behartigen der voorschriften door het hoofdbestuur van oorlog tegen het misbruik van sterken drank gegeven, wordt op nieuw met nadruk aanbevolen.

Het kwaad moet niet alleen gestraft en de middelen ter verbetering van hen, die zich daaraan bij herhaling schuldig maken, bij tijds aangewend worden; het moet zoo veel mogelijk ook worden voorgekomen.

Er zal vooral gewaakt moeten worden, dat door de vrouwen en kinderen van militairen of de bij hen inwonende betrekkingen, geen sterken drank in de kazernen verkocht, noch herberg of tapperij in het garnizoen gehouden worde, zoo als dan ook onder anderen bij circulaire van het Departement van Oorlog van den 11den Januarij 1843, N°. 28 *B*, en van den 18den Mei 1846, N°. 10 *B*, reeds is voorgeschreven.

5°. Bij de troepen te voet, wordt de kapot over het algemeen nog niet genoeg als overkleed beschouwd. Te dien aanzien worden de chefs der korpsen verwezen naar de bepalingen, voorkomende in mijne aanschrijving van den 3den December 1855, N°. 38 *B*, (*Rec. mil.* van dat jaar, bladz. 192).

6°. De misbruiken, waartoe vroeger het al te ruim verleenen van doorloopende avondpermissiën aanleiding heeft gegeven, hebben veroorzaakt, dat die permissiën, op last van het Departement van Oorlog van den 18den April 1855, N°. 12 *B*, zijn ingetrokken.

Die misbruiken zijn echter meestal gemaakt door jeugdige onderofficieren, die, hoezeer een graad bekleedende, welke eene zekere mate van zelfstandigheid

Digitized by Google

vordert, toch te weinig ondervinding en bedachtzaamheid hadden, om op den duur weerstand te bieden aan de verleidingen, zoo als bijv. het aanknoopen van ongepaste betrekkingen, of het maken van ongeoorloofde verteeringen, waartoe die doorloopende permissiën maar al te dikwerf blootstellen.

Voor een onderofficier, en ook voor een minder militair, die 12 en meer jaren heeft gediend, zijn nogtans de gevolgen van eenige meerdere vrijheid, niet zóó zeer te duchten als voor iemand van jeugdigen leeftijd, die bovendien altijd nog veel te leeren heeft.

Uit dien hoofde wordt, met uitbreiding der gunstige bepalingen, vervat in mijne aanschrijving van den 6den Februarij 1855, N°. 9 *B*, bij deze vastgesteld:

a. dat aan de onderofficieren, die met de medaille voor 12jarige dienst, en aan de korporaals en verdere militairen met de medaille voor 25jarige dienst zijn versierd, *doorloopend* permissie zal worden verleend, om, een uur na het avondappel, buiten de kazerne te mogen verblijven;

b. dat gelijke permissie op zon- en feestdagen zal worden gegeven aan de onderofficieren, die zes jaren hebben gediend, en aan de korporaals en verdere manschappen, die in het bezit zijn van de medaille voor 12jarige dienst; en

c. dat, ingeval een militair, die in voorschreven gunst deelt, met provoost wordt gestraft, hij voor den tijd van *drie maanden*, en wanneer hem de straf van politiekamer wordt opgelegd, hij gedurende *eene maand* daarvan verstoken zal blijven.

B^on^. Forstner van Dambenoy.

Digitized by Google

N°. 87.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz, enz., enz.

Gezien Art. 63, 64 en 66, van het Provisioneel Reglement van administratie bij de Landmagt, van den 1sten Februarij 1819, Lett. I^{s}, houdende bepalingen nopens het bedrag der te doene inhoudingen op de soldij der militairen, ten behoeve van het kleeding- en reparatiefonds, en de daarbij omschreven gevallen.

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog, van den 14^{den} dezer, N°. 54 *B.*

Hebben goedgevonden en verstaan: uit aanmerking van de tegenwoordige duurte der voornaamste levensmiddelen, toe te staan, dat, te rekenen van en met den 1sten Februarij, tot en met het einde van het loopende jaar, het bedrag der voorschreven kortingen, bij de korpsen van het Leger, zoodanig zal worden geregeld, dat de man, die aan het *maximum* der inhouding onderworpen is, minstens *twintig*, en degeen die op het *minimum* is gesteld, minstens *vijf en twintig cents* per vijf dagen, vrij aan zakgeld zal ontvangen, en zulks nadat alle uitgaven der menages behoorlijk zijn voldaan, en met dien verstande, dat zulks als eene tijdelijke en gunstige uitzondering op den regel zal worden beschouwd, waarin alzoo de militairen die wegens dronkenschap of ter zake van het verwaarloozen hunner wapenen of kleeding en equipementstukken, aan het *maximum* der korting onderworpen zijn, in geen geval kunnen deelen.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes.

's Gravenhage, den 21sten Januarij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,

(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 56 *B.*

's GRAVENHAGE, *den* 23sten *Januarij* 1858.

Het is mij gebleken, dat het bepaalde bij aanschrijving van het Departement van Oorlog, van den 26sten Junij 1852, N°. 43 *B*, (*Rec. milit.* van dat jaar, bl. 238), bij de onderscheiden korpsen van het Leger, niet op dezelfde wijze wordt begrepen en in toepassing gebragt.

Bij eenige korpsen, namelijk, worden de daarbij bedoelde manschappen *niet* aan de strengere krijgstucht onderworpen, maar alleen, — op den tijd en de wijze als bepaald is ten aanzien van de zoodanigen, die bij het algemeen depôt van discipline in de 2de klasse geplaatst zijn, — in aanmerking gebragt, om met een paspoort van de 2de *soort*, uit de dienst te worden ontslagen.

Bij andere daarentegen worden zij bij het korps zelf in de klasse van strengere krijgstucht geplaatst.

Ten einde nu deze onregelmatigheid te doen ophouden en allen twijfel te dien opzigte voor het vervolg weg te nemen, heb ik goedgevonden te bepalen:

dat de manschappen, die in de termen van voormelde aanschrijving vallen, voortaan bij het korps zelf in de 2de klasse geplaatst, en daarbij aan de strengere krijgstucht onderworpen zullen worden; — zoo veel mogelijk, op dezelfde wijze als bij het algemeen depôt van discipline plaats heeft.

Deze beschikking te Uwer kennis brengende, heb ik de eer U te verzoeken, de vereischte bevelen dienovereenkomstig te willen geven.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan

de onderscheiden Militaire Autoriteiten.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 13 *B.*

's GRAVENHAGE, *den* 28sten *Januarij* 1858.

In het vorig jaar heeft zich het geval voorgedaan, dat een persoon die vroeger als milicien bij het Leger had gediend, op overlegging, onder anderen, van het certificaat model L^a. *LL*, Art. 50 der Wet van 27 April 1820, als vrijwilliger voor de koloniale dienst, onder genot van eene premie van ƒ100,00 is aangenomen, niettegenstaande hij, zoo als later ontdekt is, tijdens zijne vroegere dienst, wegens diefstal in de chambrée, van den militairen stand vervallen is verklaard en tot kruiwagenstraf veroordeeld is geworden.

Digitized by Google

Evengemelde ontdekking heeft uit den aard der zaak medegebragt, dat de door den bedoelden persoon aangegane verbindtenis vernietigd heeft moeten worden.

Hoezeer bij eene meer naauwlettende naleving van de op het stuk der werving bestaande voorschriften van de zijde der militaire autoriteit, de aanneming van gemelden persoon had kunnen zijn voorgekomen en aan het Rijk de schade bespaard, welke die aanneming aan hetzelve heeft berokkend, kon echter de inhoud van voorschreven certificaat, dat, naar het voorschrift der wet, de verklaring behelsde, dat de betrokken gewezen milicien *behoorlijk* uit de dienst was ontslagen, niet wel doen vermoeden, dat hij, op bovengemelde wijze, uit de dienst was geraakt.

Voorschreven omstandigheid heeft dan ook aanleiding gegeven tot eene correspondentie tusschen de Departementen van Oorlog en Binnenlandsche zaken, omtrent het nemen van maatregelen, waardoor personen, als hierbedoeld, worden verhinderd, door een kwalijk gebruik van gezegd attest L^a. *LL*, op nieuw in militaire dienst te treden, met dat gevolg, dat de heeren Commissarissen des Konings in de onderscheiden gewesten zijn uitgenoodigd, om, voortaan, aan personen, die behoorlijk uit de dienst der Nationale Militie zijn ontslagen, het hiervoren omschreven certificaat als gewoonlijk, in *zwarte* letters gedrukt, en daarentegen aan de zoodanigen die, wegens het niet eervol verlaten van de Militiedienst, uit de gelederen behooren geweerd te blijven, het attest in *roode* drukletters af te geven.

Onder mededeeling van het vorenstaande, heb ik de eer U te inviteren, om wanneer zich in het vervolg personen ter dienstneming aanbieden, behalve op de overige door hen geproduceerde bescheiden, wel bepaaldelijk op het overgelegd attest L^a. *LL* te letten, te dien effecte dat zij, die van een zoodanig attest met *roode* letters gedrukt, voorzien zijn, niet tot eene vrijwillige verbindtenis worden toegelaten.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 44 *B.*

's GRAVENHAGE, *den* 8sten *Februarij* 1858.

Daar het gebleken was, dat bij het storten van gelden in de kas der geregtelijke en vrijwillige consignatiën van de zijde van hoofd-administratiën van de korpsen, — zoo als onder anderen ten aanzien van de onuitbetaald gebleven saldo's der handgelden van plaatsvervangers geschiedt, wanneer daarover niet, door of van wege de belanghebbenden, binnen het jaar volgende op dat, waarin de titularissen uit de dienst zijn geraakt, is beschikt, — de quitantie wegens de bedoelde stortingen, door sommige ontvangers, bij wie zoodanige gelden moeten worden overgebragt, aan het regt van registratie werden onderworpen, terwijl andere zulks, als onnoodig, achterwege lieten, heeft men dezerzijds vermeend, vermits het hier betrof de toepassing eener belastingswet, waarover tusschen de daarbij betrokken ambtenaren verschil van gevoelen bestond, de beslissing van den heer Minister van Financiën, te dien aanzien te moeten vragen.

Door dien Minister is alsnu, bij resolutie van den 28sten der vorige maand, N°. 9, waarvan mij mededeeling is gedaan, in substantie beslist, dat »vermits het registreren der bewijzen van overstorting van gelden in de kas der »geregtelijke en vrijwillige consignatiën, aan de belanghebbenden eenig en alleen »in hun belang is opgelegd, ten einde hun verhaal op de gezegde kas te verzekeren, het aanbieden van de bedoelde bewijzen ter registratie, aan hen moet »worden overgelaten, en eerst dan door de administratie kan worden gevorderd, wanneer van die bescheiden, in den zin van art. 23 der wet van 21 frimaire an VII, eenig gebruik, als authentieke stukken, hetzij in regten of bij »andere openbare handelingen, *en dus ook tot het opvorderen der gestorte »gelden, wordt gemaakt.*"

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de heeren Intendanten in de 1e, 2e en 3e militaire Administrative Directie.

N°. 64.

WIJ WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog van den 24sten dezer, Kabinet L. q.

Hebben goedgevonden en verstaan:

ART. 1. Voortaan worden bij het regiment grenadiers en jagers, geene andere kapiteins meer overgeplaatst dan de zoodanige die het vooruitzigt opleveren, dat zij eenmaal als bataillons-kommandant kunnen optreden.

Digitized by Google

ART. 2. In verband met het zoo even bepaalde, worden de 1ste luitenants van het regiment grenadiers en jagers, die in het vervolg tot den rang van kapitein worden bevorderd, steeds in dien rang benoemd bij eenig ander korps van het wapen, ook dan, wanneer er op het oogenblik hunner bevordering, vacatures in den rang van kapitein bij het regiment grenadiers en jagers mogten ontstaan of reeds aanwezig zijn.

ART. 3. In de toekomst worden geene 1ste of 2de luitenants bij het regiment grenadiers en jagers geplaatst, dan de zoodanige, die ten minste *vijf jaren* dienst als officier tellen.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes.

's Gravenhage, den 26sten Februarij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Accordeert met het origineel:

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) O. W. STAVENISSE DE BRAUW, *L. S. G.*

Digitized by Google

N°. 90.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gezien Ons besluit van den 1sten April 1853, n°. 50, houdende bepaling van het bedrag der toelage, welke voor de kosten van het onderhoud en de reparatiën der kleeding van de kweekelingen bij de Koninklijke Militaire Akademie (destijds Koninklijke Akademie voor de Zee- en Landmagt genaamd) aan het Rijk in rekening zouden worden gebragt.

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog van den 3den dezer, N°. 35, *B.*

Hebben goedgevonden en verstaan het montant der voorschreven toelage bij gemeld besluit op *f* 65.— per jaar voor iederen kadet vastgesteld met tien gulden te verhoogen, en die alzoo te rekenen van en met 1 Januarij ll, te brengen op vijf en zeventig gulden (*f* 75.—) 's jaars.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 6den Maart 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Accordeert met deszelfs origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,

(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken en Milit. Administratie.

N°. 12 *B.*

's GRAVENHAGE, *den* 12den *Maart* 1858.

Ten gevolge van eene aan mij voorgestelde vraag, algemeen willende voorschrijven, hoedanig zal behooren te worden gehandeld, met de miliciens of plaatsvervangers, die tirailleur der 1ste klasse zijn, en in het genot van groot verlof worden gesteld, heb ik goedgevonden te bepalen:

1°) dat de miliciens en plaatsvervangers, tirailleur der 1ste klasse zijnde, bij vertrek met groot verlof, het distinctief behouden voor die klasse van militairen vastgesteld;

2°) dat bedoelde manschappen, gedurende hun verloftijd, niet zullen rekenen onder het getal tirailleurs der 1ste klasse, voor elke kompagnie bepaald;

3°) dat zij bij detachementen verlofgangers der Nationale Militie ingedeeld

Digitized by Google

wordende, gedurende den marsch van het korps naar de hoofdplaats of omgekeerd, niet in het genot blijven der verhoogde soldij;

4°) dat zij, gedurende den verloftijd, in de contrôles, niet als tirailleurs der 1ste klasse behoeven te worden gevoerd; zijnde het voldoende dat van het voortdurend verblijven in die positie, uit de aanteekening in het stamhoek blijkt; en

5°) dat bij terugkomst onder de wapenen, onmiddellijk na de aankomst bij het korps zal worden onderzocht, of zij alsdan nog de voor tirailleur der 1ste klasse vereischte geoefendheid als schutter bezitten; — na daaromtrent voldoende proeven van bekwaamheid te hebben afgelegd, blijven zij in die positie gehandhaafd, al ware het ook dat door hunne aanwezendheid, het vast bepaald getal tirailleurs der 1ste klasse mogt worden overschreden, in welk geval van die omstandigheid, aan het Departement van Oorlog moet worden kennis gegeven, met opgaaf van het aantal soldaten der 1ste klasse, hetwelk tijdelijk, boven het bepaald getal, zal aanwezend zijn.

Ik heb de eer UHEG. te verzoeken, de chefs der korpsen onder uwe bevelen uit te noodigen, bij voorkomende gevallen, dienovereenkomstig te doen handelen.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaals, kommanderende de brigades
Infanterie en Reserve-brigade.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau Secretariaat.

N°. 1 *B.*

's Gravenhage, den 12den Maart 1858.

Ik heb de eer u mededeeling te doen van eenige bepalingen, betreffende de bij 's Konings besluit van den 11den November 1856 (*Staatsblad N°.* 114), ingestelde Rijks-Veldwacht, welke met den 1sten Januarij dezes jaars in werking is gekomen.

Ik verzoek u de kommanderende officieren der korpsen onder uwe bevelen en van de gedetacheerde gedeelten daarvan met die bepalingen bekend te maken of te doen maken, terwijl ik, met het oog op art. 9 van gemeld besluit, tevens verlang dat gezorgd worde dat de militairen die geacht kunnen worden daarbij belang te hebben, opmerkzaam worden gemaakt, dat, nu het Personeel der Rijks-Veldwacht grootendeels is aangesteld, er niet veel vooruitzigt op eene plaatsing daarbij voor hen bestaat, en dat het derhalve in hun persoonlijk belang zal wezen dusdanige plaatsing in de *militaire dienst* af te wachten, zullende in dat geval de belangen van hen, die daartoe op grond van 's Konings Besluit van den 24sten Februarij 1825, N°. 97, in aanmerking wenschen gebragt te worden, dezerzijds bij den Heer Minister van Justitie worden ondersteund.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

Uittreksel uit Zijner Majesteits Besluit van den 11den November 1856, (Staatsblad N°. 114), krachtens besluit van den 22sten December 1857, (Staatsblad N°. 189), met den 1sten Januarij 1858, in werking getreden.

Art. 1. De dienst van Geregtsdienaar, van Rijksveldwachter en van bezoldigd Opziener der jagt en visscherij wordt vereenigd onder de benaming van *Rijks-Veldwacht.*

Art. 2 De rijks-veldwacht wordt, zonder onderscheid uitgeoefend door de in art. 1 vermelde beambten, onder den naam van *Rijks-Veldwachter.* Behoudens de hun aan te wijzen standplaatsen, worden zij aangesteld en beëedigd voor het geheele grondgebied des Rijks.

Art. 3. De rijks-veldwacht bestaat *in het algemeen* in:

a. het doen van dag- en nachtrondes zoo binnen den bebouwden kring der gemeenten, als inzonderheid tén platten lande, ter handhaving der openbare orde, ter beveiliging van personen en goederen en ter voorkoming van misdrijven,

en voorts *in het bijzonder*

b. het waken tegen bedelarij en landlooperij;
c. het toezigt op vreemdelingen;
d. de bewaking van het jagtveld en de visscherij;
e. het in bewaring nemen van zwervende, beschonkene en verlaten personen;
f. het opsporen van misdadigers en het inwinnen van informatiën nopens gepleegde misdrijven;
g. het dienstbaar zijn tot de handhaving der orde op de openbare teregtzittingen der onderscheidene regts-collegiën;
h. het overbrengen of transporteren van gevangenen;
i. de beteekening van dagvaardingen en andere geregtelijke stukken in strafzaken.

Art. 4. De rijks-veldwachter tijdelijk tot ondersteuning der gemeente-politie gerequireerd, voldoet aan die opvordering; . . . . .

Art. 5. De rijks-veldwachters, uniform gekleed en gewapend, worden verdeeld in drie klassen, en in brigaden, naar gelang de dienst dit zal vereischen, ingedeeld.

Art. 6. De jaarwedde der rijks-veldwachters wordt vastgesteld als volgt:

Voor die der eerste klasse op *f* 550.
Voor die der tweede klasse op *f* 450.
Voor die der derde klasse op *f* 375.

Art. 7. De aanstelling en het ontslag der rijks-veldwachters geschiedt door onzen Minister van Justitie.

Hij voorziet hen van de noodigen Instructie.

Art. 8. De kosten van wapening en bovenkleeding, komen ten laste van het Rijk.

Art. 9. Bij de aanstelling van rijks-veldwachters behoort in het algemeen te worden gelet op eervol ontslagen militairen, die geacht worden voor deze functie bijzonder geschikt te zijn, alsmede op dienaren van politie of gemeente-veldwachters en bewaarders in de gevangenissen van het Rijk, die zich als zoodanig door ijver, bekwaamheid en zedelijk gedrag hebben onderscheiden.

Bij voorkeur komen tot bevordering naar eene hoogere klasse in aanmerking, de rijks-veldwachters, die in eene lagere klasse door goed gedrag en ijverige waarneming hunner betrekking hebben uitgemunt.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau Secretariaat.

N°. 2 *B.*

's GRAVENHAGE, *den* 18*den* *Maart* 1858.

Ten vervolge op vroegere mededeelingen van gelijken aard, heb ik de eer UHEG. te informeren:

1° dat bij de Koninklijke Militaire Akademie in het licht is verschenen, eene *Handleiding tot de kennis der Krijgskunst voor de Kadetten van alle wapenen*, vervaardigd door den generaal-majoor J. J. VAN MULLEN, en dat dit werk is verkrijgbaar gesteld, voor *Een gulden tachtig cent* (*f* 1.80) ten behoeve der korpsen, en voor *twee gulden veertig cents* (*f* 2.40) in den handel;

2° dat thans mede bij gezegde Inrigting *herdrukt* en voor denzelfden prijs als de vorige oplagen is verkrijgbaar gesteld, de *Handleiding bij het onderwijs in de Gijmnastiek.*

Ik verzoek UHEG. van het vorenstaande aan de korpsen onder uwe bevelen, mededeeling te willen doen, ten einde in het belang van het wetenschappelijk onderwijs, daarvan zoodanig gebruik te maken, als noodig zal worden bevonden.

Voor den Minister van Oorlog.

De Secretaris-Generaal.

(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 26 *B.*

's Gravenhage, den 25*sten* Maart 1858.

Bij het inzien der laatst ontvangen conduitelijsten, heeft het mijne bijzondere aandacht tot zich getrokken, dat onderscheiden officieren, die voor eenen hoogeren rang bij het wapen niet geschikt worden geoordeeld, voor eene betrekking bij den *Provincialen staf*, zijn aanbevolen geworden.

De omstandigheden dat zoo vele officieren voor eene plaatsing bij den Provincialen staf, in aanmerking worden gebragt, heeft bij mij twijfel doen ontstaan, of de betrokken autoriteiten, wel allen doordrongen zijn van het gewigt der betrekking van Provincialen adjudant, en bekend zijn met de dienstverrigtingen verbonden aan die betrekking.

Ik heb het daarom niet ondienstig geacht, bij deze de aanschrijving van het Departement van Oorlog van den 14den November, 1843, N°. 41 *B* (*Recueil Militair van dat jaar, bladz* 291) bij UHEG. in herinnering te brengen.

Digitized by Google

Uit die aanschrijving en de daarbij gevoegde Instructie voor de Provinciale adjudanten, zal UHEG. toch blijken, dat van die officieren eene meer dan gewone kennis der Wetten en Voorschriften op het stuk der Nationale Militie wordt gevorderd; — dat zij bekend moeten zijn met al hetgeen omtrent de kazernering en huisvesting, alsmede het marcheren der troepen en de garnizoensdienst is bepaald, met een woord, dat zij eene algemeene kennis der militaire verordeningen bezitten, en de noodige fermeteit en zaakkennis, om desgevorderd namens den Provincialen kommandant te handelen; terwijl de hierbedoelde officieren, alverder, de hebbelijkheid behooren te bezitten, om in rapporten, de door hen behandelde zaken met klaarheid uiteen te zetten en voor te stellen.

UHEG. gelieve de chefs almede van het vorenstaande te onderrigten, ten einde zich bij het invullen der conduite-lijsten, daarnaar te regelen.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 21 *B*

's Gravenhage, den 26sten Maart 1858.

Tot dusverre is bij het mededeelen van beschikkingen, welke door den Koning en door den Minister van Oorlog zijn genomen, omtrent *Hoofd- en verdere Officieren* van het leger, door het Departement van Oorlog steeds vermeld:

dat de bevorderde officieren in hunnen nieuwen rang moeten worden erkend en in functie gesteld;

dat officieren die eene plaatsing bij een ander korps is te beurt gevallen, hunne nieuwe bestemming moeten volgen;

dat officieren aan wie eene traktementsverhooging is toegekend, in het genot daarvan moeten komen;

dat officieren die op pensioen of non-activiteit zijn gesteld, bij het leger in Oost- of West-Indië overgeplaatst of gedetacheerd zijn, uit de sterkte der korpsen moeten worden gebragt;

dat officieren aan wien eene speciale betrekking is opgedragen of daaruit zijn ontslagen, in de nieuwe betrekking in functie gesteld of daaruit ontheven moeten worden;

dat ter vervanging van officieren in speciale betrekking, die bevorderd en dien ten gevolge van hunne speciale betrekking ontheven zijn, andere officieren moeten worden voorgedragen, enz., enz., enz., alle punten, welke zich telkens bij de afdoening van iedere beschikking geheel of ten deele herhalen.

Wenschende hierin eene verandering te brengen, heb ik de eer UHEG. te informeren, dat bij mij het voornemen bestaat, om in de toekomst, bij het mededeelen van beschikkingen als welke hier worden bedoeld, er mij toe te bepalen, u te

Digitized by Google

verzoeken, daaraan de *vereischte executie te geven*, meenende ik te mogen vertrouwen, dat de ondervinding genoegzaam zal hebben aangetoond, wat UHEG. voor zooveel u betreft, alsdan te verrigten hebbe.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaal-Majoors, kommanderende de 2e, 3e en 4e brigade infanterie en de reserve-brigade, den Heer Kolonel, kommanderende de 1e brigade infanterie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militairen Zaken.

N°. 25 *B.*

's Gravenhage, den 2den April 1858.

Het is mij gebleken, dat nu en dan manschappen voor de Koloniale dienst zijn aangenomen, die kort of langen tijd te voren, van een of ander korps van het leger hier te lande, wel is waar, met een gewoon paspoort uit de dienst waren ontslagen, doch die niettemin, uithoofde van inconduite bij dat korps niet tot een reëngagement zouden zijn toegelaten, en aan wie dus ook geen certificaat van goed gedrag was uitgereikt; terwijl sommigen hunner zelfs bij het korps waartoe zij behoorden, reeds vroeger tot eene overplaatsing bij het Indisch leger in aanmerking waren gebragt, doch waaraan om dezelfde reden geen gunstig gevolg was gegeven.

Het aannemen nu van dusdanige personen, onvereenigbaar zijnde met het doel dat men dezerzijds, sedert de laatste jaren, steeds voor oogen heeft gehouden, om namelijk, vooral wat Nederlanders betreft, geene andere militairen naar *Indië* uit te zenden, dan lieden van een goed zedelijk gehalte, heb ik goedgevonden te bepalen, dat voortaan geen gewezen militairen van het leger hier te lande, voor de Koloniale dienst zullen worden toegelaten, dan diegenen, aan wie bij het uitreiken van het paspoort tevens een certificaat van goed gedrag verleend is geworden, terwijl zij, voor het geval dat zij de dienst reeds sedert eenigen tijd hebben verlaten, tevens een getuigschrift van goed gedrag zullen moeten overleggen, afgegeven door den Burgemeester der Gemeente, waarin zij zich als burger gevestigd hadden.

Overigens spreekt het wel van zelf, dat deze maatregel alleen van toepassing is op die gewezen militairen, welke sedert het instellen der bedoelde certificaten — *Circulaire* 25 Junij 1849, N°. 51 *B*, *Receuil Militair*, blz. 56 — de dienst met paspoort verlaten hebben.

Onder mededeeling van het bovenstaande, heb ik de eer UHEG. te verzoeken, de Plaatselijke- en Garnizoens-Kommandanten onder u ressorterende, daarvan te onderrigten, met last zich dienovereenkomstig te gedragen.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Provinciale Kommandanten.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 7 *B.*

's Gravenhage, den 6den April 1858.

De Inspecteur der draagbare wapenen heeft mij, als een gevolg van de in de beide voorgaande jaren gehouden Inspectiën over de wapens van de regimenten infanterie, eenige voorstellen gedaan, betreffende het onderhoud der geweren.

Dien ten gevolge heb ik goedgevonden te bepalen:

1° dat aangezien het niet noodig wordt geacht, dat bij het aanzetten van halve laden, een gedeelte van het oude hout onder de banden blijve staan, zooals zulks voorgeschreven is bij de aanschrijving van het Departement van Oorlog, dd. 15 Mei 1821, N°. 42, dit voortaan gelijk met de borsten moet worden weggesneden;

2° dat uithoofde door het gebruik van amaril, bij het poetsen der loopen en van de overige ijzerdeelen van het vuurwapen, deze deelen te veel afslijten, voortaan, in plaats van de amaril, zeer fijn gewreven blaauwe steen met een weinig olie vermengd, als poetsmiddel zal moeten worden gebezigd;

3° dat, vermits door het te sterk aanhalen van de kordonriemen, vele laden ter hoogte van den middenband breken, en de loopen op die plaatsen veelal worden beschadigd, — die riemen niet meer dan volstrekt noodig is, om ze tegen de lade gespannen te houden, zullen moeten worden aangehaald; wordende, in verband met het bepaalde bij dit punt, onder de aandacht gebragt, dat het onverschillig is op welke hoogte van het geweer de gespen dier riemen geplaatst komen, zijnde dit afhankelijk van de lengte der riemen; en

4° dat bij het houden der maandelijksche Inspectiën over de wapens, het kader onderofficieren en korporaals van de geinspecteerd wordende kompagnie, zooveel mogelijk daarbij tegenwoordig moet zijn, ten einde door den officier van wapening onderwezen te worden, in de wijze waarop de gebreken aan de wapens worden opgespoord, alsmede hoedanig deze, door eene goede en voorzigtige behandeling der wapens, kunnen worden voorgekomen.

Onder mededeeling van een en ander heb ik de eer UHEG. te verzoeken de chefs der korpsen onder uwe bevelen, daarvan te willen onderrigten en hen uit te noodigen, daaraan het vereischt gevolg te doen geven.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) Van Meurs.

Digitized by Google

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 92 *B.*

's Gravenhage, den 10den April 1858.

Ten gevolge van de toenmalige vermindering van het leger en het daaruit ontstaan gemis aan toereikend getal dienstdoende manschappen, is men verpligt geweest, bij aanschrijving van het Departement van den 20sten Januarij 1840, N°. 19, alle eigenlijk genoemde Eereposten, enz., welke volgens het garnizoens-reglement anders mogen worden verstrekt, in te trekken.

Die bepaling, hoe noodzakelijk op zich-zelve, vooral wat de posten betreft, welke *voortdurend* werden gegeven, is echter destijds, doch naar mijn inzien ten onregte, ook toegepast op die Eereposten, welke slechts *tijdelijk voor weinige dagen*, werden verstrekt, bijvoorbeeld: bij de aankomst in eenige plaats van Generaals belast met het houden van inspectiën over een der drie hoofd-wapens, thans Inspecteur, die aldaar in de uitoefening van hunne hooge betrekking vertoefden.

De waardigheid en het relief van dien rang of van de betrekking van Inspecteur brengt mede, ja vordert, dat daaraan eene onderscheiding, als bij het Garnizoens-Reglement daaraan is toegekend, verbonden blijve.

Het is derhalve mijn verlangen, dat aan de generaals, respectivelijk Inspecteur der Infanterie, Kavallerie en Artillerie, bij de aankomst in eene plaats, hunne vaste standplaats daaronder niet begrepen, waar zij tot het uitoefenen van hunne gewigtige functie, als zoodanig worden geroepen, behalve *één* onderofficier ordonnance van elk korps van het garnizoen, *twee* schildwachten, als eereposten, worden verstrekt; terwijl aan een generaal of kolonel, Brigade-Kommandant, in dezelfde omstandigheden, *één* schildwacht en *één* korporaal ordonnance zal worden gegeven.

Onder mededeeling van een en ander heb ik de eer UHEG. te verzoeken, dienovereenkomstig wel de vereischte bevelen te willen uitvaardigen.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Provinciale Kommandanten.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken en Milit. Administratie.

N°. 12 *B.*

's Gravenhage, den 15den April 1858.

De Directeur der vétérinaire dienst heeft onlangs mijne aandacht gevestigd op de omstandigheid, dat het meermalen voor paarden die groen voeder benoodigd hebben, te verkiezen is hen op de stallen voor korteren of langeren tijd, geheel of ten deele, met gras of klaver te doen voeden, dan ze naar de weiden te zenden, waartoe echter thans, bij gebrek aan voorschriften deswege, niet kan worden overgegaan.

Digitized by Google

Na overweging van hetgeen te dier zake is in het midden gebragt, mij er ten volle mede hebbende kunnen vereenigen, dat in overeenstemming met de door dien Directeur aangegeven denkbeelden, het verstrekken van groen voeder op stal in toepassing worde gebragt, heb ik de eer UHEG. te verzoeken, aan de chefs der korpsen Veld- en Rijdende Artillerie te doen kennen, dat wanneer zij het, om de eene of andere reden, wenschelijk achten, sommige paarden met gras of klaver, ter gedeeltelijke vervanging van haver en hooi te doen voeden, zij zich voor gemagtigd kunnen houden, daartoe alsdan, met inachtneming van de navolgende administrative bepalingen over te gaan.

1°. Naardien vooraf niet kan worden bepaald, over welk tijdvak en welke hoeveelheden gras of klaver zullen benoodigd zijn, wordt het aan de kommanderende officieren overgelaten, om tot voorziening in de behoeften aan groen voeder, zoodanige maatregelen te nemen en mondelinge overeenkomsten te sluiten, als zij in het belang van de dienst en van 's Rijks schatkist het meest geraden zullen oordeelen.

2°. Bij het verstrekken van groen voeder op stal, eene evenredige hoeveelheid haver en hooi niet benoodigd zijnde, zal bij het instellen van deze wijze van voederen der paarden, gelijktijdig met de opgaven van de volgens de presente sterkte der eskadrons of kompagniën benoodigde rations fourrages, aan den kwartiermeester, of dengene wie met het opmaken der partiële bons is belast, eene door den eskadrons- of kompagnies-kommandant afgegeven verklaring worden ter hand gesteld, aanwijzende de hoeveelheden haver en hooi, welke ten gevolge van het verstrekken van groen voeder niet benoodigd zijn, en zulks ten einde de bedragen van het aankomende, daarmede op dezelfde wijze te verminderen, als bij de dezerzijdsche beschikking van den 15den Januarij 1853, N°. 42 *B*, ten aanzien der niet benoodigde fourrages voor zieke paarden, is voorgeschreven.

3°. In den maandelijkschen staat der ontvangen rations fourrages, model L^a. *A*, behoorende bij de vermelde beschikking, moet in het hoofd der 4e kolom, achter het woord *benoodigd*, en in het hoofd der 7e kolom van den staat van het betaalde voor ontvangen rations fourrages, model L^a. *B*, tot die beschikking behoorende, achter het woord *stroo*, worden ingevoegd: *»ter zake van verstrekking van groen voeder op stal enz."*

4°. De betalingen ter zake van groen voedering op stal, moeten, door middel van de laatstbedoelde staten, op de afrekeningen van de korpsen, met 's Rijks schatkist, in rekening worden gebragt; de uitgaven deswege worden op die staten, na den post voor het betaalde wegens schadeloosstelling voor fourrages gespecificeerd.

5°. De voldoening van het ter voorschreven zake verschuldigde, moet alle maanden plaats hebben, op gedetailleerde rekeningen, voorzien van daarop door de betrokken eskadrons- of kompagnies-kommandanten te stellen verklaringen, ten blijke dat de omschreven hoeveelheden ontvangen en tot het bestemde doel zijn aangewend; mitsgaders van het goedkeurend visum van den kommanderenden officier; bij deze bewijsstukken moeten wijders door de kommanderende officieren gerectificeerde verklaringen worden gevoegd, ter constatering van de hoeveelheden haver en hooi, welke, ten gevolge der voeding met gras of klaver, niet zijn behoeven te worden ontvangen in den vorm van het model L^a. *C*, tot de beschikking dezerzijds van den 15den Januarij 1853, N°. 42 *B*, behoorende, en welke, met den staat der niet ontvangen fourrages voor zieke paarden, moet strekken tot constatering van de sommen, in de 7e kolom van de staten voor het betaalde voor ontvangen rations fourrages uitgetrokken.

Ik verzoek uwe Excellentie, bij de mededeeling van het vorenstaande, aan de betrokken regiments-kommandanten, met den meesten nadruk aan te bevelen, om bij het ten uitvoer leggen van het voorschrevene, er voor te waken en te doen waken, dat deze wijze van voedering der paarden, niet tot misbruiken aanleiding geve, en er alzoo een gestadig toezigt zij, zoowel ten aanzien van hetgeen tot de verstrekking van groen voeder, als tot het regelmatig laten staan

Digitized by Google

van de niet benoodigde hoeveelheden haver en hooi betrekking heeft; zijnde eene gelijke beschikking gezonden aan den heer Inspecteur van het wapen der Kavallerie.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
den heer Generaal-Majoor Inspecteur van
het wapen der Artillerie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau der Militaire Administratie.

N°. 8 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Gezien en geëxamineerd hebbende de Rekening en Verantwoording, door de Commissie tot het beheeren van het Fonds voor Onderofficieren enz., die, onder toekenning van gagement of van gratificatie, uit de militaire dienst worden ontslagen, overgelegd, wegens ontvangst en uitgaaf over het jaar 1857, en alzoo bevonden hebbende:

1°. dat in dezelve behoorlijk als eerste post van ontvangst is verantwoord het batig saldo der Rekening en Verantwoording over het jaar 1856, ad		*f* 10,047.96[8]
2°. dat is ontvangen:		
a. het bedrag van de Contributiën der deelgenooten		» 27,975.00
b. het bedrag van de op rekening van het Fonds voor lijfrenten en pensioenen overgeschreven gelden, bij het verlaten van de dienst door deelgenooten, ten einde aan hen of hunne vrouwen het genot van lijfrenten of pensioenen te verzekeren, te weten:		
van 46 deelgenooten, voor de aan hen toegekende lijfrenten	*f* 17,297.60	
van 7 deelgenooten, voor de aan hunne vrouwen verleende lijfrenten	» 2,688.90	
van 2 deelgenooten, voor de aan hunne vrouwen verzekerde weduwe-pensioenen	» 810.70	
		f 20,797.20
c. het bedrag der gedane kortingen, naar den maatstaf van 1 pCt. in het jaar, op de verstrekte voorschotten aan gegageerde of gepensionneerde militairen		» 327.42
d. de renten van een kapitaal, groot *f* 518,000, ad 2½ pCt., over het jaar 1857		» 12,950.00
Totaal der Ontvangsten		*f* 72,097.58[8]

Digitized by Google

2°. waartegen de uitgaven zijn geweest:		
a. voor uitkeeringen in ééns aan 86 deelgenooten bij het verlaten van de dienst, waarvan in het Fonds voor de lijfrenten en pensioenen is overgebragt.....	ƒ 20,797.20	
en aan de deelgenooten in kontanten uitbetaald.	» 8,272.80	ƒ 29,070.00
b. voor uitkeeringen in ééns aan 12 weduwen van deelgenooten (geene dier weduwen in de termen verkeerd hebbende, om eene tijdelijke lijfrente te erlangen, is het montant in kontanten uitbetaald).....		» 1,420.00
c. voor restitutie van inleggelden aan 4 deelgenooten, die tot geen reëngagement zijn toegelaten.....		» 160.00
d. het bedrag der gedane betalingen, ten laste van het Fonds voor de lijfrenten en pensioenen, te weten:		
de verschenen lijfrenten van 177 deelgenooten.	ƒ 5,041.67	
als voren van 14 huisvrouwen van deelgenooten.	» 395.00	
de verschenen tijdelijke lijfrenten van 8 weduwen van deelgenooten.....	» 270.00	ƒ 5,706.67
e. voor het zegelen der bescheiden, benoodigd tot het incasseren der pensioenen van overleden militairen, aan wie voorschotten voor rekening van dit Fonds waren verstrekt...		» 33.39
f. het bedrag der jaarlijksche toelage aan den officier, belast met de werkzaamheden van het Fonds.....		» 300.00
g. voor aankoop van een kapitaal, groot ƒ 45,000, ingeschreven op het grootboek der 2½ pCts. Nationale Werkelijke schuld, met inbegrip van den verschenen intrest, mitsgaders van de kosten.....		» 27,671.11
Totaal der Uitgaven.....		ƒ 64,361.37
Zoodat gedurende het jaar 1857 meer is ontvangen dan uitgegeven.		ƒ 7,736.21

terwijl daarenboven een kapitaal van *vijfmaal honderd achttien duizend gulden* op het grootboek der 2½ pCt. Nationale Werkelijke Schuld, als eigendom van het Fonds, is ingeschreven;

zijnde het, uit het door de voorschreven Commissie ingediend ALGEMEEN VERSLAG van den Staat van het Fonds over gemeld jaar, al verder gebleken:

1°. dat het aantal contribuërende deelgenooten aan het Fonds, op ultimo December 1857 bedroeg 2496; waarvan

2430 de jaarlijksche bijdrage storten van..... ƒ 10
9 eene verhoogde contributie van..... » 15, en
57 » » » ..... » 20 bijdragen;

2°. dat op gemeld tijdstij in het genot waren van jaarlijksche lijfrenten:

181 deelgenooten, die voor zich-zelven lijfrenten hebben verkregen tot een gezamenlijk montant van ƒ 5,175.00;
16 vrouwen van deelgenooten, aan wie, bij het op pensioen stellen van hare echtgenooten, lijfrenten zijn verleend tot een gezamenlijk bedrag van ƒ 455,00; en
8 weduwen van overleden deelgenooten, die tijdelijke lijfrenten hebben verkregen tot een generaal bedrag van ƒ 270,00;

3°. dat, tot gezegd tijdstip, *vier* deelgenooten, bij het verlaten van de dienst, aan hunne vrouwen weduwe-pensioenen hebben verzekerd; en

4°. dat, in den loop van het jaar 1857, aan 1134 gewezen militairen voorschotten op pensioenen zijn verleend, ten bedrage van ƒ 126,327.53; terwijl op den 31sten December van dat jaar, in voorschot-betaling waren opgenomen 1075 gepensionneerde militairen, die gezamenlijk in het genot waren van een pensioens-bedrag van ƒ 132,091.00.

Digitized by Google

Heeft het genoegen de vorenstaande gunstige uitkomst, mits deze, ter kennis te brengen van de heeren generaals en verdere autoriteiten van het leger, met uitnoodiging de vereischte inzage daarvan, overeenkomstig het bepaalde bij art. 22 van het Reglement op het Fonds voor onderofficieren enz., aan de deelgenooten van genoemd Fonds, onder hun bevel of toezigt, te verleenen.

's Gravenhage, den 22sten April 1858.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

N°. 53.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz, enz., enz.

Gelet op het voorschrift enz. nopens de admissie van kweekelingen op 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen, gearresteerd bij Ons besluit van den 4den Maart 1856, N°. 85, waarbij onder anderen is bepaald, dat evengemelde inrigting ook dienstbaar zal worden gemaakt, tot het opleiden van jongelieden, tot officier van gezondheid in de Nederlandsche West-Indische koloniën.

Gelet op ons besluit van den 12den November jl., N°. 56, waarbij onder anderen is voorgeschreven, dat in de behoefte aan officieren van het personeel der geneeskundige dienst, bij de landmagt in West-Indië, voortaan wordt voorzien door het tijdelijk detacheren derwaarts, van officieren van het personeel van het Leger hier te lande.

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog, van den 22sten April 1858, N°. 1 *A*.

Hebben goedgevonden en verstaan mits deze, de bepaling, voorkomende in opgemeld voorschrift, dat namelijk 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen dienstbaar zal worden gemaakt tot het opleiden van jongelieden tot officier van gezondheid in de *West-Indische* koloniën, in te trekken en buiten effect te stellen; zullende al hetgeen verder bij evenbedoeld voorschrift, omtrent de opleiding voor die dienst is voorgeschreven, almede als vervallen worden beschouwd.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden, aan Onze Ministers van Marine, van Koloniën en van Financiën, alsmede aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 24sten April 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,
(*get*) VAN MEURS.

Accordeert met het origineel:

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau Secretariaat

N°. 1 *B.*

's Gravenhage, den 27sten April 1858.

Ten gevolge op vroegere mededeelingen van gelijken aard, heb ik de eer ter kennis van UHEG. te brengen, dat bij de Koninklijke Militaire Akademie in het licht is verschenen, de 2e druk van de *Handleiding tot de kennis der Waterbouwkunde*, door *D. J. Storm Buijsing*, Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat, in *twee deelen*, met een *Atlas* van 96 *platen*, en dat dit werk is verkrijgbaar gesteld, voor denzelfden prijs als de eerste uitgave, namelijk *vier en twintig gulden* (*f* 24) ten behoeve der korpsen en *twee en dertig gulden* (*f* 32) in den handel.

Ik verzoek UHEG. van het vorenstaande aan de korpsen onder uwe bevelen mededeeling te willen doen, ten einde in het belang van het wetenschappelijk onderwijs, daarvan het noodige gebruik te kunnen maken.

Voor den Minister van Oorlog.

De Secretaris-Generaal.
(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Aan
de heeren Generaals kommanderende de Brigades Infanterie enz.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 14 *B.*

's Gravenhage, den 27sten April 1858.

Twijfel gerezen zijnde, in hoever de Adelborsten van het Instituut te *Willemsoord*, gedurende hun verlof- of vacantietijd als anderzins, onderworpen zijn aan de verpligtingen bij het Reglement van Krijgstucht en bij andere reglementen voor het Leger voorgeschreven, heeft de heer Minister van Marine, bij missive van den 16den dezer, N°. 74, mij te dien aanzien doen kennen, dat die Reglementen op bedoelde Adelborsten niet van toepassing zijn.

Naar aanleiding daarvan heb ik de eer UHEG. te verzoeken, de Plaatselijke en Garnizoens-kommandanten onder U ressorterende, met deze beschikking bekend te maken en hen uit te noodigen zich, bij voorkomende gelegenheden, daarnaar te gedragen.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de heeren Provinciale Kommandanten.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 60 *B.*

's Gravenhage, den 1sten Mei 1858.

Het is mij gebleken, dat de onder dagteekening van den 22sten September 1855, N°. 14 *B*, gegeven voorschriften nopens het detacheren bij de regimenten Infanterie, van een zeker aantal onderofficieren, bestemd voor de dienst in Oost-Indië, bij sommige korpsen niet juist zijn opgevolgd, in het geval dat militairen in een garnizoens-infirmerie worden verpleegd.

Ten onregte worden zij alsdan voor soldij en toelaag voor brood berekend, al hoewel art 6 der hiervoren gemelde beschikking, de bepaling houdt, dat in het bedoelde geval, op de gewone ten aanzien van koloniale militairen voorgeschreven wijze, moet worden gehandeld, hetgeen met andere woorden zeggen wil, dat, zoodra een der gezegde onderofficieren in eene infirmerie wordt opgenomen, de berekening zijner soldij en toelaag voor brood, bij het korps, behoort te worden gestaakt, naardien de kas van het etablissement, op grond van art. 5 en 16 van het Koninklijk Besluit van den 10den November 1843, N°. 43 voor het verzorgen van alle Koloniale militairen, zonder onderscheid, eene vaste vergoeding per hoofd, daags, regtstreeks, van de hoofdadministratie van het Koloniaal Werf-Depôt ontvangt.

Ik heb mitsdien de eer U te verzoeken om aan de, onder uw toezigt staande hoofdadministratiën der regimenten Infanterie, uit mijnen naam, de noodige teregtwijzing, in den zin van het vorenstaande, te willen doen, en haar tevens aan te bevelen, er voor te zorgen, dat uit de billetten, waarmede meergezegde onderofficieren naar de zieken-inrigting worden gezonden, duidelijk hunne bestemming voor de Koloniale dienst blijke.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de heeren Intendanten in de 1e en 2e Militaire Administratie-Directie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 72 *B.*

's Gravenhage, den 3den Mei 1858.

Bij artikel 8 van het Voorschrift op de voeding in de militaire ziekenétablissementen, dd. 8 November 1822, N°. 12, is bepaald geworden, dat wanneer in den winter, doch vooral in het voorjaar, de groenten schaars zijn, op sommige dagen, des middags, *enkel aardappelen* zullen kunnen worden geschaft; terwijl bij de dezerzijdsche beschikking van den 13den November 1840, N°. 97, een gewijzigd tarief is vastgesteld voor de in uitgaaf te brengen hoeveelheden van dat product.

Digitized by Google

Dit tarief, van enkele zijden, tot aanmerking geleid hebbende, heb ik een vernieuwd onderzoek te dezer zake doen instellen, en is bij die gelegenheid gebleken, dat werkelijk in het voorjaar, de gedachte hoeveelheden onvoldoende zijn, om aan het eten eene behoorlijke lijvigheid te geven, weshalve ik goedgevonden heb, nader te bepalen, dat in het vervolg, te rekenen van en met den 16den April van ieder jaar, en tot zoo lang er weder groenten, in meerdere ruimte, te verkrijgen zijn, des noodig, voor de *enkel aardappelen*, in uitgaaf zullen kunnen worden gesteld:

110 looden voor de geheele portie,
100 » » » drie vierde »
90 » » » halve en $^3/_8$ »

met bijvoeging van 3 looden uijen, per portie, en van de gewone hoeveelheid azijn, wanneer namelijk daartegen, van de zijde van den eerstaanwezenden officier van gezondheid, geene bedenkingen bestaan.

Het spreekt van zelf dat, zoodra er, vóór 16 April, enkel aardappelen worden genuttigd, alsdan behoort te worden gevolgd, het tarief der hiervoren aangehaalde dispositie van 13 November 1840, N°. 97

U hiervan informerende, heb ik tevens de eer u te verzoeken, om den Directeur van het zieken-établissement onder uw toezigt, insgelijks met het voorschrevene bekend te maken.

Voor den Minister van Oorlog,

De Secretaris-Generaal,

(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Aan
de respective toeziende Chefs over de Militaire
Hospitalen en Infirmeriën.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 41 *B.*

's Gravenhage, den 21sten Mei 1858.

Bij gelegenheid van het herzien van het Hoofdstuk, betreffende het buskruid en de ernstvuurwerken enz. van den *Instructie-inventaris*, heb ik goedgevonden te bepalen, dat, met wijziging in zoo verre van het thans hieromtrent voorgeschrevene, in 't vervolg het gewigt der lading voor de losse patronen tot alle soorten van vuurwapens dezelfde zal zijn, en wel *vijf* wigtjes buskruid zal bedragen, terwijl die voor de losse patronen tot de ronde brandkogels, op *acht* wigtjes buskruid is vastgesteld.

Onder mededeeling van een en ander heb ik de eer UHEG. te verzoeken, zorg te willen dragen, dat voortaan bij het aanvragen om munitie en bij het maken van losse patronen, overeenkomstig het vorenstaande worde gehandeld.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
den heer Generaal-Majoor Gouverneur der Koninklijke Militaire Akademie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken en Milit. Administratie.

N°. 34 *B*

's Gravenhage, den 27sten Mei 1858.

Het zal UHEG. vermoedelijk niet onbekend zijn, dat eenige jaren geleden, voor het wapen der artillerie, een *Instructie-inventaris* is zamengesteld, en door het Departement van Oorlog aan dat wapen ten gebruike is aanbevolen.

Sedert eenigen tijd heeft men zich bij mijn Departement onledig gehouden, dat werk te herzien en daarin tevens al die wijzigingen en verbeteringen te brengen, welke de ondervinding als noodig en nuttig heeft aangetoond.

In voorschreven herziene *Instructie-inventaris*, komen twee Hoofdstukken voor, namelijk VI en XIIIc, welke bepaaldelijk zijn gewijd, het eerste aan de draagbare wapenen en verwisselstukken, het tweede aan de geweermakers-gereedschappen en kalibermaten.

Ten einde nu bij het ontvangen en inleveren van de voorwerpen in die Hoofdstukken vermeld, bij alle diensten en wapens, dezelfde benamingen zouden worden gebezigd, heb ik goedgevonden te bepalen, dat voortaan ook bij de wapens der infanterie en kavallerie, alsmede bij het bataillon mineurs en sappeurs, voor de ten deze bedoelde voorwerpen de benamingen zullen worden gebezigd, waaronder zij in den Instructie-inventaris voorkomen.

Digitized by Google

Onder mededeeling daarvan heb ik de eer UHEG te verzoeken, wel de vereischte bevelen dienovereenkomstig te willen geven.

Voorts strekt tot uwe informatie, dat door de zorg van den Heer Generaal-Majoor Gouverneur der Koninklijke Militaire Akademie, aan de chefs der korpsen onder uwe bevelen ieder 12 exemplaren van de hiervoren bedoelde hoofdstukken van den *Instructie-inventaris* zullen worden toegezonden, zullende die Hoofdstukken afzonderlijk gedrukt, in het vervolg bij de Koninklijke Militaire Akademie verkrijgbaar zijn: Hoofdstuk VI tegen den prijs van 57 en Hoofdstuk XIIIc tegen den prijs van 60 centen, het exemplaar.

De kosten vallende op de toegezonden Exemplaren zullen onder de uitgaven voor administratiekosten bij de betrokken korpsen aan het Rijk in rekening gebragt en op de gewone wijze aan den Raad van Administratie der Akademie overgemaakt of met dien Raad verrekend moeten worden.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaals kommandeerende de Brigades
Infanterie enz.

N°. 52.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz, enz., enz.

Gelet op Onze besluiten van den 27sten Julij en 15 Augustus 1857, N°. 58 en 85, houdende bepalingen nopens het genot van verhoogde soldijen door de onderofficieren en verdere militairen van het wapen der infanterie, die met het tirailleur-geweer zijn gewapend.

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog, van den 26sten Mei 1858, N°. 55 *B*.

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen: dat, met wijziging in zoo verre van het bepaalde bij art. 2 van eerstgemeld besluit, het genot der daarbij bedoelde verhoogde soldijen voor de daarop regthebbenden zal voortduren gedurende den tijd welken zij bij de Normaal schietschool worden gedetacheerd.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 29sten Mei 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,
(*get*) VAN MEURS.

Accordeert met het origineel:

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken en Milit. Administratie.

N°. 43 *B*. 's Gravenhage, den 7den Junij 1858.

Als een vervolg op de aanschrijving van het Departement van Oorlog van den 20sten November 1856, N°. 56 *B*, heb ik de eer u te informeren dat met de Directie der schroef-stoombootdienst van *Harderwijk* naar *Amsterdam* vice versa, gevestigd in laatstgenoemde stad, eene overeenkomst is getroffen tot het transporteren van troepen: 1° van *Harderwijk* naar *Amsterdam* en omgekeerd, en 2° van *Harderwijk* naar het *Nieuwe Diep*, tegen betaling van de prijzen in het hierbijgevoegd tarief vermeld.

Ik magtig UHEG. mitsdien om tot het vervoer van militairen tusschen de hiervoren genoemde plaatsen van bedoelde stoombootdienst gebruik te maken.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

De vrachtprijzen voor de officieren bij de troepen dienst doende, zullen niet hooger dan voor de gewone manschappen worden berekend; terwijl aan de eerstbedoelden, eene met hunnen rang overeenkomende verblijfplaats op de boot zal worden aangewezen.

De alleenreizende officieren zijn niet in dit tarief begrepen, als moetende de kosten daarvan voor hunne eigen rekening komen, zullende wijders de alleenreizende militairen beneden den rang van officier, die, hetzij geheel of gedeeltelijk hunne route per boot moeten afleggen, op vertoon hunner marschorders of reiswijzers, tegen betaling der vracht, bij de tarieven omschreven, uit het aan hen verstrekt reisgeld te vinden, met de stoombooten worden vervoerd; zijnde van dezen maatregel uitgesloten de alleenreizende militairen uit en naar *Zeeland*, bij dispositie van het Departement van Oorlog, van den 7den Maart 1844, N°. 8 *B*, bedoeld, vermits die manschappen, op de wijze, bij voorschreven dispositie bepaald, zullen moeten worden behandeld.

Voor militaire vrouwen, bij de kompagniën geadmitteerd, zal de vracht, per hoofd berekend, moeten worden betaald.

Voor kinderen (boven de 3 en beneden de 10 jaren) van onderofficieren en manschappen, zal de helft van de vracht, per hoofd bepaald, moeten worden voldaan.

De paarden bij de tarieven bedoeld, zijn alleen die der officieren, welke tot de troepen te voet behooren.

Wanneer de boot langer dan vier uren onder weg mogt wezen, zal door de Directie aan de manschappen, vrouwen en kinderen, alsmede aan de paarden, goed drinkwater worden verstrekt.

De troepen moeten zich tijdig aan de inladingsplaats bevinden, ten einde *oponthoud voor te komen.*

Digitized by Google

Tarief en opgaven van de Directie der stoomboot, *Stad Harderwijk* te *Amsterdam*.

Amsterdam.

Van 1 tot en met 24 man.	*f* 1,00
» 25 » 100 »	» 0,95
Extra reizen.	
Van 1 tot en met 100 man.	» 100,00
» 101 » 200 »	» 0,70
Paarden per stuk.	» 2,50

Harderwijk.

Er kunnen met deze boot, *bij gewone reizen*, 100 manschappen in ééns worden vervoerd en bij *extra reizen*, 200 man.

De boot vaart alle dagen, uitgezonderd des Zondags,

van *Harderwijk* 's morgens ten $6^1/_2$ uur.

» *Amsterdam* 's namiddags ten $4^1/_2$ »

Met deze boot kunnen ook troepen worden vervoerd van *Harderwijk* naar *het Nieuwe Diep*, in welk geval de gewone dienst twee dagen zal zijn gestaakt. Voor zoodanige transporten, mits de 100 man niet te boven gaande, zal eene som van *f* 200,00, per reis, worden betaald; terwijl voor ieder man *boven* het genoemd getal, nog *f* 2,00 wordt toegestaan.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 56 *B.*

's Gravenhage, den 26sten Junij 1858.

Daar er twijfel schijnt gerezen te zijn omtrent het regt verstand van het 4e punt der aanschrijving van het Departement van Oorlog van den 30sten September 1851, N°. 25 *B*, zie ik mij verpligt UHEG. te verzoeken de chefs der korpsen onder uwe bevelen, te willen doen kennen: dat het in verband tot de regeling der pensioenen zelve, de bedoeling van voormeld Voorschrift is, dat geen officier of ander militair, buiten noodzaak, in dienst worde gehouden na den laatsten der maand waarin het besluit zijner pensionnering genomen is; — terwijl het echter tevens, voor zooveel *de militairen beneden den rang van officier* betreft, ter vergemakkelijking van de regeling der pensioen-betaling, — vooral tegen het einde van een kwartaal, steeds wenschelijk wordt geacht, dat zij ook niet vóór, maar juist op den laatsten der maand in soldijbetaling worden afgevoerd, — maar dat het, voor het overige, nimmer in de bedoeling heeft gelegen om *officieren*, aan wie het pensioen is toegekend, langer in dienst te houden dan door het belang van de dienst zelve geëischt wordt en dat deze derhalve steeds, zoodra mogelijk, in de gelegenheid zullen moeten gesteld worden, de dienst te verlaten.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) Van Meurs.

Aan
de Heeren Generaals-Majoor kommanderende de 1e, 2e, 3e en 4e Brigade Infanterie en de Reserve Brigade; Zijne Excellentie den Heer Luitenant-Generaal Inspecteur van het wapen der Kavallerie; den Heer Generaal-majoor Inspecteur van het wapen der Artillerie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau der Artillerie.

N°. 33 *B.*

's Gravenhage, den 3den Julij 1858.

Onderrigt dat sedert het toezenden van de Hoofdstukken VI en XIIIc van den herzienen *Instructie-inventaris* aan de korpsen van het Leger, het, in die Hoofdstukken omschreven nommeren en merken der wapenen, verwisselstukken enz. door eenige officieren van wapening verkeerd wordt opgevat, komt het mij noodig voor, hieromtrent de vereischte inlichtingen te geven.

Dien ten gevolge heb ik de eer UHEG. te verzoeken ter kennis van de korpsen onder uwe bevelen te brengen:

Digitized by Google

1°. dat het nommeren en merken, voorgeschreven achter de voorwerpen in bovenbedoelde hoofdstukken, alleen in de Magazijnen der Artillerie of wel bij den Geweerwinkel wordt gedaan, doch zonder bepaalde bevelen bij de korpsen *niet* zal mogen geschieden; en

2°. dat de wapennommers voortdurend op de voorwerpen zullen moeten geslagen worden met de bij de korpsen aanwezige stellen nommerstempels, welke echter in den herzienen *Instructie-inventaris* (Hoofdstuk VIII) voorkomen onder den naam van.

Stellen merkijzers N°. 4 voor metalen. Kleine.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaals-Majoor kommanderende de 1e, 2e, 3e en 4e Brigade Infanterie en de Reserve Brigade; Zijne Excellentie den Heer Luitenant-Generaal Inspecteur van het wapen der Kavallerie; den Heer Generaal-Majoor Inspecteur van het wapen der Artillerie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 64 *B.*

's Gravenhage, den 7den Julij 1858.

Onlangs heeft zich bij een der korpsen van het Leger, het geval voorgedaan, dat de beide Kommissarissen tot de Hoofdadministratie, onderling in gevoelen verschilden omtrent de aannemelijkheid van goederen, welke in het Magazijn werden ingeleverd, zoodat een hunner bepaaldelijk weigerde die voorwerpen goed te keuren, en ten blijke daarvan, met zijn stempel te voorzien, hetwelk tot de vraag heeft geleid, of in zoodanig geval de goederen aan de herkeuring van den kommanderenden officier bij de Hoofdadministratie, onderworpen en door dezen goedgekeurd zijnde, slechts van één stempel voorzien, in het Magazijn konden worden aangenomen en opgelegd.

Als mijne beslissing daaromtrent, heb ik daarop aan de Autoriteiten wie zulks aanging, met verwijzing naar den geheelen inhoud der artikelen 221, 222 en 225 van het Provisioneel Reglement van administratie bij de Landmagt doen kennen, dat vermits bij die artikelen het keuren der goederen welke in het magazijn worden ontvangen, onder de daarbij vastgestelde bepalingen, — toegelicht met de algemeene voorschriften ter uitvoering van art. 221, — aan de Kommissarissen tot de Administratie wordt opgedragen, en daarbij alleen sprake is van eene herziening der door de Kommissarissen *goedgekeurde* voorwerpen van de zijde van den Kommandant van het korps of van het depôt, de herkeuring van afgekeurde goederen, door dezen laatsten, niet te pas komt, terwijl als afgekeurd moeten worden beschouwd de voorwerpen, waaromtrent de Kommissarissen niet tot eenstemmigheid van gevoelen hebben kunnen komen, vermits de goedgekeurde goederen, welke *alléén* aan de herziening van den chef worden onderworpen, de stempels van de beide Kommissarissen moeten dragen en geen

Digitized by Google

Kommissaris verpligt kan worden, zijn stempel te stellen op goederen, welke naar zijne overtuiging onvoldoende zijn.

Ik heb het niet overtollig geacht, u met het vorenstaande bekend te maken, ten einde mijne beslissing ten deze, tot beter verstand van de reglementaire bepalingen, waar zulks noodig mogt wezen, door u insgelijks ter kennis van de Hoofdadministratiën der korpsen onder uw toezigt kunnen worden gebragt.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
den Heer Intendant in de Militaire Administratieve Directie.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 14 *B.*

's Gravenhage, den 8sten Julij 1858.

Zijne Majesteit heeft bepaaldelijk het verlangen doen kennen, dat de verschillende voorwerpen die aan de onderofficieren en manschappen, als prijzen of als eereprijzen voor het schieten naar de schijf zijn of zullen worden uitgereikt, voor zoover die bestemd zijn om op de kleeding te worden bevestigd, — voortaan niet meer *in dienst* worden gedragen; hebbende Zijne Majesteit vergund, dat de onderofficieren en manschappen *buiten dienst* als tot dusverre, daarmede verschijnen.

Onder mededeeling daarvan heb ik de eer UHEG. te verzoeken, de vereischte bevelen te geven dat bij de regimenten uwer onderhebbende brigade stiptelijk overeenkomstig 's Konings bedoeling worde gehandeld.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
den Heeren Generaal-Majoors kommanderende de Brigades Infanterie enz.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Milit. Administratie en Personeel en Militaire Zaken.

N°. 43 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG.

Gevolg gevende aan het besluit des Konings van den 30sten der vorige maand, N° 85, waarbij Zijne Majesteit, — met wijziging in zooverre van het daaromtrent vastgestelde, in de, bij Koninklijk Besluit van den 8sten April 1842, N°. 49, goedgekeurde beschrijving van de kleeding en uitrusting voor het wapen der Kavallerie, — heeft gelieven te bepalen, dat de Hoofd- en verdere Officieren van genoemd wapen voortaan weder de sjerp zullen dragen van Oranjezijde, volgens het model in het algemeen bij het Leger geadopteerd; en dat, in verband daarmede, de Oranjestreep in het midden van den groot-tenue sabelkoppel, die daarin ter vervanging van de sjerp was ingevoerd, zal moeten vervallen.

Brengt het vorenstaande mits deze, ter kennis van de daarbij betrokken Officieren en Autoriteiten, ten einde zich dienovereenkomstig te kunnen gedragen.

's Gravenhage, den 8den Julij 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Secretariaat.

N°. 3 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Gezien hebbende de wet van den 4den der vorige maand (*Staatsblad* n°. 46), regelende de benoembaarheid van vreemdelingen tot landsbedieningen.

En in aanmerking nemende dat daarin bepalingen voorkomen, waarvan de kennis bij het Leger noodig is te achten;

Heeft goedgevonden, met deze beschikking, exemplaren van voornoemde wet toe te zenden aan (de verschillende autoriteiten, hoofden van korpsen, militaire inrigtingen enz.)

's Gravenhage, den 14den Julij 1858.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

N°. 46.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens het 2de lid van art. 6 der Grondwet, het wenschelijk is bepalingen vast te stellen omtrent de benoembaarheid van vreemdelingen tot landsbedieningen, hetzij burgerlijke, hetzij militaire;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Vreemdelingen zijn benoembaar tot de landsbedieningen van:

a. consul-generaal, consul en consulair agent;

b. kanselier, tolk en bediende bij de gezantschappen, consulaten-generaal en consulaten;

c. hoofd van, hoogleeraar, leeraar of beambte bij Rijks-instellingen van onderwijs, kunst of wetenschap;

d. ambtenaar bij de dienst der Rijks-telegrafen;

e. ambtenaar bij stoomwerktuigen tot Rijks-werken behoorende;

f. ambtenaar bij het mijnwezen;

g. directeur en commissaris van 's Rijks entrepôts;

h. wapen-controleur bij de inspectie der draagbare wapenen;

i. stempelsnijder bij 's Rijks Munt en bij het algemeen zegelkantoor;

k. graveur bij de departementen van algemeen bestuur.

Art. 2. Vreemdelingen, die bij de zee- of landmagt van den Staat in dienst zijn of geweest zijn, kunnen, na twaalfjarige werkelijke dienst, mits eervol daaruit ontslagen, benoemd worden tot de bediening van commies, schipper of

Digitized by Google

sloeproeijer bij de belastingen, fortwachter, poortier of boomsluiter in vestingen, tolgaarder, sluiswachter, geëmploijeerde in militaire zieken-inrigtingen, in de magazijnen van kleeding, uitrusting en kampements-effecten, in die voor de geneesmiddelen en in de militaire bakkerijen.

Art. 3. Vreemdelingen, die op het tijdstip, dat deze wet in werking treedt, reeds in burgerlijke landsbedieningen zijn geplaatst, kunnen insgelijks tot de in art. 2 opgenoemde bedieningen worden benoemd.

Art. 4. Vreemdelingen, vóór het in werking treden dezer wet benoemd tot andere landsbedieningen dan in art. 1 vermeld, kunnen in deze bedieningen worden behouden, doch bekomen geene bevordering in de landsdienst dan na te zijn genaturaliseerd volgens de wet.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegiën en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 4den Junij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
(*get.*) J. K. VAN GOLTSTEIN.

De Minister van Justitie,
(*get.*) C. H. B. BOOT.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) VAN TETS.

De Minister van Financiën,
(*get.*) VAN BOSSE.

Uitgegeven den *twaalfden* Junij 1858.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
(*get.*) DE KOCK.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Secretariaat.

N°. 27 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Gezien hebbende de wet van den 4den der vorige maand (*Staatsblad* n°. 45), houdende eenige maatregelen van bezuiniging met opzigt tot het Hoog Militair Geregtshof.

Heeft goedgevonden met deze beschikking exemplaren van voornoemde wet toe te zenden aan (de verschillende autoriteiten, hoofden van korpsen en militaire inrigtingen enz.).

's Gravenhage, den 19den Julij 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

N°. 45.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, in afwachting van eene herziening der wetgeving op het stuk der militaire justitie en van de alsdan omtrent het bestaan en den werkkring van het Hoog Militair Geregtshof in verband daarmede te nemen eindbeslissing, eenige maatregelen van bezuiniging met opzigt tot genoemd regterlijk ligchaam vast te stellen:

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Met wijziging van art. 1 der Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Geregtshof, vastgesteld bij de wet van 20 Julij 1814 (*Staatsblad* n°. 85), worden bestaande of toekomende vacatures van *militaire* leden in het Hoog Militaire Geregtshof niet vervuld dan ingeval de dienst der justitie het noodzakelijk vordert.

Dienovereenkomstig kan het getal militaire leden van het Hoog Militair Geregtshof verminderd worden met *twee*, als één officier van de zeemagt en één officier van de landmagt.

Art. 2. In verband hiermede wordt het voorschrift van art. 28 der voormelde Provisionele Instructie, houdende, dat zich onder de regters altijd zullen moeten bevinden twee officieren van de zee- of landmagt, naar mate de vonnissen iemand van een dezer twee korpsen betreffen, beperkt tot 's hofs regtspraak in eersten aanleg en verder tot die gevallen, waarin het Hoog Militair Geregtshof in raadkamer zulks noodig keurt; zullende in alle andere zaken de militaire leden, steeds ten getale van minstens twee, zitting nemen, onverschillig tot welk korps eene aanhangige zaak betrekking heeft.

In geen geval zullen er sententiën mogen worden geveld, tenzij vijf der leden als regters over de zaak hebben gezeten.

Art. 3 De jaarwedden van den voorzitter, de leden, den advocaat-fiskaal en griffier van en bij het Hoog Militair Geregtshof worden geregeld overeenkomstig den in dit artikel gevoegden staat.

De bij het in werking treden dezer wet aanwezige titularissen behouden hunne tegenwoordige jaarwedde.

PERSONEEL.	JAARWEDDE.
De voorzitter.	*f* 4000.00
De leden, ieder.	» 3000.00
De advokaat-fiscaal.	» 4000.00
De griffier.	» 2500.00

Art. 4. De betrekking van provoost-generaal en de instelling der hellebardiers zijn afgeschaft.

De ten uitvoer legging van 's hofs uitspraken geschiedt, op bevel en onder toezigt van den advokaat-fiscaal, door de beambten, door Ons daartoe aan te wijzen.

Digitized by Google

Art. 5. Aan het Hoog Militair Geregtshof en den advocaat-fiscaal wordt eene nader door Ons te regelen som toegelegd, ten einde daaruit de bezoldigingen der benoodigde ambtenaren en bedienden, voor zooverre die niet afzonderlijk op de Staatsbegrooting zullen staan uitgetrokken, alsmede de kleine onkosten en schrijfloonen, te bestrijden.

Art. 6. De bepalingen der Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Geregtshof, vastgesteld bij de wet van 20 Julij 1814 (*Staatsblad* n°. 85), welke met vorenstaande artikelen mogten strijden, zijn ingetrokken en buiten werking gesteld.

Art. 7. Deze wet treedt in werking met den dag harer afkondiging in het *Staatsblad*.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 4den Junij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Justitie,
(*get.*) C. H. B. BOOT.

De Minister van Marine,
(*get.*) J. S. LOTSIJ.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Uitgegeven den *eersten* Julij 1858.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
(*get.*) DE KOCK.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 3 *B*.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Ontvangen hebbende afschrift van Zijner Majesteits besluit van den 3den dezer n°. 85, luidende als volgt:

> WIJ WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Op de voordragt van Onzen Minister van Staat, Minister van Koloniën, van den 1sten Julij 1858, lett. F⁴., Kabinet.

Gezien het Koninklijk besluit van den 19den Januarij 1843, n°. 61.

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. De traktementen verknocht aan de rangen van eersten en tweeden luitenant bij het Leger in Nederlandsch Indië, worden verhoogd met *twee honderd*

Digitized by Google

veertig gulden (*f* 240) 's jaars, zoodat zij, thans bedragende: bij de generale staven en bij de daarmede in betaling gelijk staande wapens en diensten respectivelijk *f* 2010 en 1710, en bij de plaatselijke staven en bij het wapen der infanterie, respectivelijk *f* 1860 en *f* 1620, voortaan zullen zijn: *f* 2250, *f* 1950, *f* 2100 en *f* 1860 's jaars.

Art. 2. De in het voorgaande artikel vermelde verhoogde tractementen zullen ingaan met 1 October 1858 voor de in Nederlandsch Indië aanwezige officieren, en van en met den eersten der maand hunner ontscheping in Indië, voor hen die na het ingaan dezer verhoogde traktementen uit Nederladd in Indië zullen aankomen.

Onze Minister van Staat, Minister van Koloniën, is belast met de uitvoering dezes, waarvan tot kennisneming een afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Oorlog.

's Gravenhage, den 3den Julij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Staat, Minister van Koloniën,
(*get.*) ROCHUSSE.

Accordeert met het origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,
(*get.*) DE KOCK.

's Gravenhage, den 19den Julij 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 1 *B.*

ORDER VOOR HET LEGER.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Ontvangen hebbende Zijner Majesteits besluit van den 13den dezer, N°. 72, luidende als volgt:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg enz., enz., enz.

Gelet dat omtrent de bijzondere dienst der wachten welke bij gevangenissen zijn gesteld, verschillende verordeningen bestaan.

Overwegende dat het, zoo voor de veiligheid der ingezetenen, als om eene doelmatige uitvoering dezer gewigtige dienst te verzekeren, van belang is, dat daaromtrent over het algemeen dezelfde grondbeginselen worden in acht genomen.

Digitized by Google

Willende daarin voorzien, en die beginselen tevens in overeenstemming brengen met de instructiën van de daarbij betrokken burgerlijke beambten.

Gezien het Reglement voor de garnizoensdienst, gearresteerd bij besluit van den Souvereinen Vorst van den 11den Januarij 1815, n°. 12.

Op het rapport van Onzen Minister van Oorlog, in overleg met den Minister van Justitie opgemaakt, van den 8sten Julij 1858, n°. 56 *B*.

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. Goed te keuren en vast te stellen het hierbij gevoegde *Algemeene voorschrift betrekkelijk de dienst der wachten bij de gevangenissen;* en

2°. te bepalen, dat dit voorschrift van toepassing zal zijn op al de gevangenissen waarbij militaire wachten reeds zijn of nog mogten worden geplaatst.

Onze Ministers van Oorlog en van Justitie zijn, ieder voor zooveel hem aangaat, belast met de uitvoering dezes.

's Gravenhage, den 13den Julij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

De Minister van Justitie,
(*get.*) C. H. B. BOOT.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) O. W. STAVENISSE DE BRAUW, *L. S. G.*

's Gravenhage, den 21sten Julij 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

Algemeen voorschrift betrekkelijk de dienst der wachten bij gevangenissen.

Iste HOOFDSTUK.

Voorafgaande bepalingen.

Art. 1. De wachten bij gevangenissen staan, behoudens het bestuur en de algemeene leiding der commissie van administratie, onder het toezigt en de onmiddellijke bevelen van den kommandant of directeur der gevangenis.

De plaatselijke kommandanten en adjudanten, alsmede de officieren van het piket, hebben daarover slechts voor zooveel het toezigt, als de wachten buiten de gevangenissen zijn geplaatst en gevoegelijk gevisiteerd kunnen worden, zonder dat daarvoor de gevangenis moet worden ontsloten. Zij hebben geene bemoeijenis met de militairen, die in het binnenste der gestichten geplaatst of in werkelijke dienst zijn; moetende de kommandant of directeur der gevangenis zich verzekeren, of deze hunne pligten naar behooren waarnemen.

Art. 2. De magt en het gezag van den kommandant of directeur der gevangenis over de militairen, de wacht uitmakende, bepalen zich uitsluitend tot de dienst aan het gesticht.

Hij mag hen derhalve geenerlei straf opleggen.

Hij kan den kommandant der wacht gelasten, om de schildwachten of andere militairen van de wacht, die zich aan een of ander misdrijf schuldig maken, te doen aflossen, en hij doet de klagten, die hij tegen een der wachthebbenden mogt hebben in te brengen, aan den plaatselijken kommandant geworden.

Gelijke klagten kunnen ook door de commissie van administratie worden ingebragt.

Digitized by Google

Art. 3. Het toezigt der plaatselijke kommandanten en adjudanten, alsmede van de officieren van het piket, in het 1ste artikel bedoeld, heeft alleen betrekking op de waakzaamheid, de tenue en de zindelijkheid der wacht.

Zij mogen geene orders aan de wachthebbenden geven, welke betrekking hebben op de speciale dienst bij de gevangenis.

Dat regt berust, onder het bestuur en toezigt der commissie van administratie, bij den kommandant of directeur der gevangenis alleen.

Art. 4. De sterkte der wacht en het aantal te bezetten posten, zoo binnen als buiten het gesticht, worden door de commissie van administratie, na deswegens den kommandant of directeur der gevangenis gehoord te hebben, in overleg met den plaatselijken of garnizoens-kommandant bepaald.

Zonder aan de veiligheid te kort te doen, moet daarbij in het bijzonder worden gelet op de sterkte van het garnizoen, in dier voege, dat de dienst voor de soldaten niet te bezwarend wordt.

IIde HOOFDSTUK.

Over de dienst der wacht.

Art. 5. De dienst der wachten bij gevangenissen geplaatst, is met het oog op de veiligheid in het algemeen, en die der plaats in het bijzonder, een der meest gewigtige. Zij wordt verrigt overeenkomstig het reglement op de garnizoensdienst, voor zoo veel daarop bij dit voorschrift geene uitzonderingen zijn gemaakt.

De wacht-kommandant is daarvoor, als ook voor de strikte nakoming van hetgeen bij dit voorschrift verder is bepaald, verantwoordelijk.

De wacht-kommandant overtuigt zich, dat ieder wachthebbende, dat algemeene verpligtingen der wacht en de bijzondere consignies — voor zoo veel deze hem aangaan — goed kent en begrijpt; en hij waakt, dat een ieder zijne dienst met de meeste naauwgezetheid verrigt.

Hij zelf geeft het voorbeeld van waakzaamheid en naauwgezette pligtsbetrachting; en hij herinnert zijne onderhoorigen van tijd tot tijd, dat, volgens art. 97 van het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande, »de onderofficieren en soldaten door wier schuld of onachtzaamheid gearresteerden ontkomen, die aan hunne bewaring zijn toevertrouwd, zeer zwaar zullen worden gestraft."

Art. 7. De wacht-kommandant zorgt, dat de onmiddellijke bevelen van den kommandant of directeur der gevangenis, onverwijld worden opgevolgd.

Het voldoet aan alle aanvragen van dezen, welke eenige betrekking hebben op de dienst van het gesticht, onder gehoudenheid nogtans, daarvan, ingeval de omstandigheden het vorderen en voor zooveel zulks gevoegelijk kan geschieden, zonder uitstel rapport te doen aan den plaatselijken of garnizoens-kommandant.

Art. 8. De kommandant van de opkomende wacht doet de geweren laden, terstond nadat hij deze, overeenkomstig art. 109 van het garnizoens-reglement, heeft gevisiteerd; — dus vóór het aflossen der schildwachten.

Art. 9. De wacht-kommandant is verantwoordelijk, dat de hekken, deuren en verdere afsluitingen, waarvan de sleutels hem zijn toevertrouwd, te allen tijde goed gesloten zijn.

Hij geeft die sleutels aan niemand anders af, dan aan den kommandant of directeur van het gesticht; — en hij laat geene andere personen door, dan den Inspecteur van 's Rijks gevangenissen, den kommandant of directeur van het gesticht, den adjunct-kommandant, de aflossing, de piketten, de rondes, de leden van de commissie van administratie en verder degenen, wier doorlating door bedoelde leden of door den kommandant of directeur der gevangenis in het bijzonder bevolen wordt.

Van de namen van den inspecteur van 's Rijks gevangenissen, van de leden der commissie van administratie en van andere personen, die zonder specialen last doorgelaten mogen worden en niettemin geen distinctief hebben, wordt door

Digitized by Google

de zorg van den kommandant of directeur van het gesticht, eene lijst opgemaakt en bijgehouden, welke in het wachthuis steeds voorhanden moet zijn.

Art. 10. Ieder wachthebbende moet met de meeste naauwlettendheid toezien, dat het vlecht- of traliewerk der ramen, de hekken of anders afsluitingsmiddelen, niet beschadigd zijn of worden.

Daarop moet inzonderheid worden gelet: door den kommandant der wacht bij het doen van rondes of patrouilles, bij het visiteren der posten, enz.; door de korporaals, bij het aflossen der schildwachten en het doen van patrouilles; — en voorts door de schildwachten.

Van de geringste ontdekking van dien aard, wordt dadelijk door den wacht-kommandant rapport gedaan aan den kommandant of directeur der gevangenis.

Art. 11. De wacht-kommandant doet het avond-rapport bij den kommandant of directeur der gevangenis bezorgen, terstond nadat de nachtposten zijn uitgezet; en het morgen-rapport, — waarop al hetgeen gedurende den nacht van eenig belang is voorgevallen, moet worden vermeld, — des morgens te acht ure.

Wat tusschentijds meldingswaardig aan de wacht voorvalt, en niet van genoeg belang is, om per extra-rapport ter kennis van den kommandant of directeur der gevangenis te worden gebragt, wordt, overeenkomstig art. 186 van het garnizoens-reglement, bij de aflossing aan den kommandant der nieuwe wacht medegedeeld en door dezen op het avond-rapport gemeld.

Art. 12. De nachtposten worden bezet, zoodra de gevangenen van de werk- naar de slaapzalen zijn overgebragt, ingevolge de tijdsbepalingen bij de reglementen der gevangenissen vastgesteld, — en ingetrokken, terstond nadat de gevangenen des morgens van de slaap- naar de werkzalen zijn teruggebragt.

Van deze tijdsbepalingen wordt de kommandant der wacht door den kommandant of directeur der gevangenis onderrigt.

De posten, die alleen bij dag behoeven te worden bezet, worden een half uur na het uitzetten der nachtposten ingetrokken.

Art. 13. Bij brand, het vallen van een schot, onraad, muiterij, oploop of verdere ongeregeldheden in of in de onmiddellijke nabijheid van de gevangenis, komt de wacht terstond in het geweer, en wordt de kommandant of directeur van het gesticht gewaarschuwd.

De wacht-kommandant zendt terstond een korporaal met 2 à 4 man uit, om te onderzoeken wat er gaande is; en hij plaatst, zoodra de omstandigheden dit maar eenigzins vorderen, op de gevaarlijkste punten, als: bij de toegangen, bruggen, grachten, belendende gebouwen enz., een korporaal met de noodige manschappen, ten einde de toenadering van het publiek tot het gesticht en het ontkomen der gevangenen te beletten.

Voorts doet hij van het gebeurde onverwijld extra-rapport aan den plaatselijken of garnizoens-kommandant, opdat de wacht voor zooveel noodig versterkt worde.

Art. 14. Geen der wachthebbenden mag met de gevangenen spreken, of zich op andere wijze met hen inlaten, noch iets voor hen ontvangen of bezorgen.

Om dit te voorkomen, moet de op- en afkomende schildwachten met de meeste naauwlettendheid worden gadegeslagen.

Art. 15. Ook mogen de manschappen des morgens hunne kleeding niet vóór het wachthuis poetsen, noch zich daar wasschen of reinigen; moetende dit in of achter het wachthuis geschieden.

De wacht-kommandant is daarvoor verantwoordelijk, alsmede dat de vuilnis niet buiten tegen het wachthuis, maar in de daarvoor bestemde bakken wordt geworpen.

Art. 16. De wacht-kommandant zorgt voor den zindelijken staat zoo van het wachthuis en privaat, als van het mobilair en de verdere voorwerpen, uitsluitend tot gebruik van de wacht bestemd.

Van de defecten, welke daaraan mogten ontstaan, doet hij rapport aan den

Digitized by Google

kommandant of directeur van de gevangenis; — voor zooveel dit te pas komt, met vermelding van den naam van dengene, door wiens toedoen de voorwerpen beschadigd of onbruikbaar geworden zijn.

Art. 17. De schilderjassen, welke gedurende den winter aan de wacht worden verstrekt, worden in den regel alleen des nachts, bij ruw en zeer koud weder, ten gebruike gegeven aan de schildwachten, die het meest aan wind of togt zijn blootgesteld.

Bij het inrukken der nachtposten worden zij door den wacht-kommandant ingenomen, nagezien en geborgen.

Art. 18. Ingeval er wallen om het gesticht zijn, zorgt de wacht-kommandant, dat tot het op- en afgaan door de daartoe geregtigden, alleen van de oprid gebruik gemaakt wordt; en wijders dat de taluds niet beschadigd worden.

Art. 19. Boven en behalve de gevallen bij art. 13 gemeld, komt de wacht in het geweer, telkens wanneer de gevangenen van de slaapzalen naar de godsdienstoefening, en naar de werk- of andere zalen verplaatst, of wel tot wandelen als anderzins, ontsloten worden. Voor het overige alleen dan, wanneer de wacht gevisiteerd wordt, en wanneer de kommandant of directeur van het gesticht het gelast.

Art. 20. De manschappen der wacht mogen bij dag op de brits liggen en slapen.

Bij nacht mag dit niet door den wacht-kommandant worden toegelaten; tenzij de kommandant of directeur van de gevangenis hem schriftelijk de vergunning geve, om enkele manschappen bij beurten eenigen tijd te doen uitrusten.

Art. 21. Vooral des nachts en des winters, wanneer de grachten met ijs bezet zijn, moet een ieder de meest mogelijke waakzaamheid betoonen. Ook moeten de wacht-kommandant, de korporaals en de meer geoefende soldaten, eene bijzondere activiteit aan den dag leggen, wanneer jong geoefende of min ervaren soldaten een deel der wacht uitmaken.

De wacht-kommandant geeft van de laatste omstandigheid kennis aan den kommandant of directeur der gevangenis, op dat deze zijner civiele beambten eene bijzondere oplettendheid kunne aanbevelen.

Art. 22. Nadat de afkomende wacht, overeenkomstig artt. 117 en 118 van het garnizoens-reglement, door den oudsten sergeant naar het kwartier is terug geleid, doet deze de geweren ontladen, alvorens de manschappen te doen inrukken.

Met de voor deze bijzondere dienst verstrekte munitie wordt verder gehandeld, zoo als bij art. 72 van het reglement op de inwendige dienst is voorgeschreven.

IIIde HOOFDSTUK.

Algemeene gedragsregels en pligten der schildwachten.

Art. 23. Voor zooveel hierop bij dit voorschrift geene uitzonderingen zijn gemaakt, zijn de algemeene gedragsregels en verpligtingen voor de schildwachten, bij gevangenissen geplaatst, dezelfde als die, welke bij het 6de hoofdstuk van het garnizoens-reglement voor andere schildwachten zijn voorgeschreven.

Zij staan met geladen geweer op post.

Art. 24. Zij laten niet toe, dat er met de gevangenen gesproken wordt; — vooral niet aan de vensterramen.

Zij zorgen, dat er brieven noch pakjes aan de gevangenen bezorgd, of voor dezen buiten het gesticht gebragt worden. Zoo daartoe door een of ander persoon pogingen worden aangewend, houden zij die voorwerpen aan, en geven daarvan terstond kennis aan de naastbij zijnde schildwacht enz., tot dat de kommandant van de wacht er van verwittigd is, die alsdan den kommandant of directeur van het gesticht waarschuwt.

Art. 25. De schildwachten mogen buiten volstrekte noodzakelijkheid met niemand

Digitized by Google

spreken; — zelfs niet met de geëmploijeerden van het gesticht, noch met hunne nevenschildwachten; — en in geen geval met de gevangenen.

Art. 26. De schildwachten moeten weten, welke zalen des nachts niet bewoond zijn.

Indien hun dit bij het betrekken van den post niet wordt medegedeeld, moeten zij daarnaar vragen.

Art 27. Wanneer zij des nachts in de onbewoonde zalen licht, of ook in andere vertrekken buitengewone verlichting, of wel wanneer zij brand of brandlucht ontdekken, moeten zij de naastbij zijnde schildwacht daarvan terstond waarschuwen.

Deze, en elke andere waarschuwing, wordt door de naastvolgende schildwacht overgenomen, en verder van schildwacht tot schildwacht, ter kennis van den wacht-kommandant gebragt.

Art. 28. Des nachts roepen de schildwachten elkander elk half uur toe: *alles wel!* Dit begint op het uur, door den kommandant of directeur van de gevangenis te bepalen, bij de schildwacht voor het geweer, en gaat van schildwacht tot schildwacht, het geheele gebouw rond.

Art 29. Zoodra een schildwacht onraad, oproerige beweging, muiterij of iets dergelijks ontdekt, roept hij de naastbij zijnde schildwacht toe: *geeft acht!* Deze roept dit op zijne beurt de naastvolgende schildwacht toe, en zoo vervolgens tot aan de schildwacht voor het geweer, die bij het hooren daarvan, terstond de wacht *in 't geweer* roept.

De kommandant der wacht zendt vervolgens, overeenkomstig art. 13 van dit voorschrift, eene patrouille uit, en doet tevens de schildwacht, die het eerst: *geeft acht*, geroepen heeft, visiteren.

Art. 30. Wanneer een schildwacht ontdekt, dat een (of meer) gevangenen wil uitbreken, of wel op een of andere wijze tracht te ontvlugten, waarschuwt hij dezen terstond.

Houdt op die waarschuwing het uitbreken of de poging tot ontvlugting niet op, dan moet hij op den dader of op een der daders goed aanleggen en schieten; en terstond weder laden.

Art. 31. Wanneer aan eene schildwacht duidelijk blijkt, dat een (of meer) gevangene, door middel van list, of van uitbraak of op eene andere ongeoorloofde wijze, reeds *buiten* het gebouw is en ontvlugten wil, komt geene voorafgaande waarschuwing meer te pas.

Hij legt dan terstond op zoodanigen vlugteling goed aan en geeft vuur.

Art. 32. Bij het verkennen van rondes, patrouilles, aflossingen enz., moeten de schildwachten zich zóó plaatsen, dat het wacht- of huiswoord, bij het overgeven daarvan, door de gevangenen niet kan worden gehoord.

Art. 33. Waakzaamheid en oplettendheid is de hoofdpligt van iedere schildwacht, doch van die, bij gevangenissen geplaatst, in het bijzonder.

Bij dag of nacht, goed of guur weder, nimmer mogen zij zich tegen de listen der gevangenen veilig achten, — niets mag hun gezigt of hun gehoor ontgaan.

Zij moeten, vóór het betrekken van hun post, volkomen bekend zijn met de gedragregels bij dit hoofdstuk vastgesteld, en geheel doordrongen van het gewigt hunner verpligtingen.

Zij moeten de *bijzondere* consignes voor hunnen post gegeven, trouw nakomen, en bij de aflossing woordelijk aan hun opvolger overgeven; en verder alles wat tot hun post behoort, als schilderhuis, schilderjas enz., in de beste orde houden.

Slot-artikel.

De bijzondere consignes voor de wacht en voor de schildwachten, worden naar de plaatselijke gesteldheid en verdere bijzondere omstandigheden vastgesteld door den kommandant of directeur van de gevangenis, in overleg met den kom-

Digitized by Google

mandant van het garnizoen, — en bekrachtigd door de commissie van administratie van het gesticht.

Zij moeten zoo kort, duidelijk en stellig mogelijk zijn.

Goedgekeurd en vastgesteld bij 's Konings besluit van den 15den Julij 1858, n°. 72.

Ons bekend,

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

De Minister van Justitie,
(*get.*) C. H. B. BOOT.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) O. W STAVENISSE DE BRAUW, *L. S. G.*

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 51 *B.*

's Gravenhage, den 20ste Julij 1858.

De vele inkwartiering, die op de gemeenten *Franeker* en *Harlingen* drukt, heeft tot het voorstel geleid, om de in de nabijheid dier steden gelegen dorpen *Almenum* en *Wijnaldum*, (gemeente *Barradeel*) en *Midlum Herbaijum*, *Dongjum*, *Hilzum*, *Schalzum* en *Tzum* (gemeente *Franekeradeel*) met de genoemde steden in de huisvesting van troepen, die met de stoombooten tusschen *Amsterdam* en *Harlingen*, worden vervoerd, te doen deelen.

Tegen dat voorstel bij mij volstrekt geene bedenkingen bestaande, heb ik mitsdien, onder mededeeling van het vorenstaande, de eer UHEG. te verzoeken, bij het bepalen der marschroutes, welke het bezigen der stoombooten van Amsterdam naar *Harlingen* en omgekeerd medebrengt, nu en dan één of meer der genoemde dorpen tot nachtverblijf van de marscherende detachementen te bestemmen; zullende evenwel daarbij behooren te worden gelet op het jaargetijde, den aard der troepen en het uur van aankomst en van vertrek der stoombooten, in verband met den minder gunstigen toestand der wegen, en den te doorloopen afstand, eene zoodanige bestemming zullen gedoogen.

UHEG. gelieve het bovenstaande ook ter kennis te brengen van de verschillende militaire autoriteiten onder uwe bevelen, met last zich dienovereenkomstig te gedragen.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 35 *B.*

ALGEMEENE ORDER VOOR HET LEGER.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Ontvangen hebbende Zijner Majesteits Besluit van heden, N°. 4, luidende als volgt:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Willende bij de omstandigheid dat Onze beminde Zoon de Prins van Oranje den ouderdom van 18 jaren heeft volbragt, een vernieuwd bewijs geven van Onze belangstelling in het Leger.

Gezien de voordragt van Onzen Minister van Oorlog van den 1sten dezer, Kabinet L°. A^21.

Gelet op de bepalingen der Wet van den 28sten Augustus 1851 (*Staatsblad* N°. 128).

Hebben besloten en besluiten:

Onzen beminden Zoon *Willem Nicolaas Alexander Frederik Karel Hendrik*, Prins van Oranje, Kolonel à la suite van het regiment grenadiers en jagers, te benoemen tot *Generaal-Majoor*, buiten bezwaar van de schatkist, wordende aan Onzen welgemelden Zoon bij deze vergund om met afwijking van de ten deze bestaande bepalingen, in dien verhoogden rang de uniform der grenadiers te blijven dragen.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes. En zal hiervan acte worden gezonden aan Onzen gemelden Zoon en voorts afschrift van het besluit aan Hunne Koninklijke Hoogheden Prins *Hendrik* der Nederlanden en den Prins *Frederik* der Nederlanden, en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 3den September 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Heeft het genoegen voorschreven besluit mits deze ter kennis van het Leger te brengen.

's Gravenhage, den 3den September 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 36 *B.*

ALGEMEENE ORDER VOOR HET LEGER.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Brengt mits deze ter kennis van het Leger, dat het den Koning heeft behaagd, bij besluit van heden, N°. 5, te bepalen, dat aan Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Oranje zijn toegevoegd, *twee* Adjudanten in gewone dienst, terwijl Zijne Majesteit in verband daarmede, bij een besluit van gelijke dagteekening N°. 6, heeft gelieven te benoemen tot Adjudant bij Hooggemelden Prins, den Majoor *J. A. van den Bosch*, van den generalen staf, en den 1sten luitenant Jonkheer *K. W. de Kock*, van het regiment grenadiers en jagers, beiden thans reeds toegevoegd of dienstdoende bij Zijne Koninklijke Hoogheid.

's Gravenhage, den 3den September 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 37 *B.*

ALGEMEENE ORDER VOOR HET LEGER.

Het heeft den Koning behaagd, bij besluit van heden N°. 7, Hoogstdeszelfs Adjudant in buitengewone dienst, den Luitenant-Kolonel Jonkheer *E. A. O. de Casembroot*, van den generalen staf, te benoemen en aan te stellen tot *Kolonel* bij dien staf, terwijl Zijne Majesteit, bij een Besluit van gelijke dagteekening, N°. 8, en met bepaling dat hiervan bij Algemeene Order aan het Leger kennis zal worden gegeven, den kolonel Jonkheer *de Casembroot*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw heeft gelieven te bevorderen tot *Kommandeur* dier Orde, luidende dat besluit als volgt:

WIJ WILLEM III, bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg enz., enz., enz.

Willende aan Onzen Adjudant in buitengewone dienst den Kolonel Jonkheer *E. A. O. de Casembroot*, van den generalen staf, een openlijk blijk geven van

Digitized by Google

Onze erkentelijkheid voor de trouwe, belanglooze en gewigtige diensten door hem aan Ons Huis en aan den Lande bewezen, in de tot dusverre door hem bekleede betrekking van Gouverneur van Onzen beminden Zoon den Prins van Oranje.

Hebben goedgevonden den hiervoren genoemden Kolonel, Jonkheer *de Casembroot*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, te bevorderen tot Kommandeur dier Orde.

Onze Kanselier der Orden is belast met de uitvoering van dit Besluit.

En zal dit besluit aan de Vloot en aan het Leger bij dagorder worden bekend gemaakt, ten welken einde afschriften daarvan aan Onze Ministers van Marine en van Oorlog zullen worden gezonden.

's Gravenhage, den 3den September 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Een en ander mits deze ter kennis van het Leger brengende, gelast dat afschriften dezes zullen worden gezonden aan (de verschillende bevelhebbers, autoriteiten enz.)

's Gravenhage, den 3den September 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 10 *B.*

ALGEMEENE ORDER VOOR HET LEGER.

Het heeft den Koning behaagd bij onderscheiden besluiten dezer dagen:

1°. Aan den Luitenant-Generaal *A. J. Verhorst*, Inspecteur van het wapen der infanterie, overeenkomstig het daartoe door hem gedaan verzoek, het pensioen te verleenen, en zulks onder dankbetuiging voor de vele, langdurige en goede diensten, door hem in zijne betrekking bewezen; hebbende Zijne Majesteit alverder gemelden opperofficier gelieven te benoemen tot Groot-Officier der Luxemburgsche Orde van de Eikenkroon;

Digitized by Google

2°. Te benoemen en aan te stellen:

Tot Luitenant-Generaal en Inspecteur van het wapen der infanterie, den Generaal-Majoor *H. F. K. Duÿcker*, Zijner Majesteits Adjudant in buitengewone dienst, en zulks onder toekenning van een eervol ontslag uit zijne betrekking van Kommandant der Reserve-Brigade en als belast met de functiën van Provincialen Kommandant van *Noord-Holland* en *Zuid-Holland*, zijnde hij in de functiën van Gouverneur der Residentie bij voortduring gehandhaafd.

3°. Te belasten met de functiën van Provincialen Kommandant van *Noord-Holland* en *Zuid-Holland*, den Generaal-Majoor *J. G. Wilbrenninck*, Kommandant der 1e Brigade Kavallerie.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Een en ander ter kennis van het Leger brengende, gelast dat afschriften dezes zullen worden gezonden aan (de verschillende bevelhebbers, autoriteiten enz.)

's Gravenhage, den 4den September 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 11 *B.*

ALGEMEENE ORDER VOOR HET LEGER.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Ontvangen hebbende Zijner Majesteits Besluit van den 3den dezer, N°. 13, luidende als volgt:

> Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Willende aan het Leger een nader vernieuwd bewijs geven van Onze bijzondere belangstelling en tot dat einde aan Onzen beminden Zoon den Prins van Oranje, die bij Ons besluit van heden N°. 4, tot Generaal-Majoor is bevorderd, een daadwerkelijk bevel bij het Leger op te dragen.

Gelet op Ons besluit van heden N°. 12;

Hebben besloten en besluiten:

Onze beminde Zoon *Willem Nicolaas Alexander Frederik Karel Hendrik*, Prins van Oranje, Generaal-Majoor bij het Leger, wordt mits deze benoemd tot *Kommandant der Reserve-Brigade.*

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen gemelden Zoon en Hunne Koninklijke Hoog-

Digitized by Google

heden den Prins *Hendrik* der Nederlanden en den Prins *Frederik* der Nederlanden, alsmede aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 3den September 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Accordeert met het origineel,

De Secretaris-Generaal van het Ministerie van Oorlog,
(*get.*) F. A. VAN RAPPARD.

Heeft het genoegen voorschreven besluit mits deze ter kennis te brengen van het Leger.

's Gravenhage, den 4den September 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°.

's Gravenhage, den 11den Augustus 1858.

Ik heb de eer Uwe Excellentie te informeren, dat er op mijnen last zijn vervaardigd eenige *Voorschriften voor de Veld- en Rijdende Artillerie, betreffende het op- en aftuigen, het aan- en afspannen; het plaatsen der paarden in den stal en de inrigting der stallen en het bergen der tuigen.*

Deze voorschriften zijn thans afgedrukt en in een bandje gebonden, bij de Koninklijke Militaire Akademie voor het Leger verkrijgbaar gesteld, tegen den prijs van *negen*, en in den handel tegen dien van *twaalf* centen, per exemplaar.

Genoemde Voorschriften thans bij het wapen der Artillerie ingevoerd zijnde, heb ik de eer Uwe Excellentie, onder mededeeling daarvan, een exemplaar van gedacht werkje te doen toekomen.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
Zijne Excellentie den Heer Luitenant-Generaal,
President der speciale Commissie van Inspectie
over het Militair onderwijs.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau der Artillerie en Secretariaat.

N°. 19 *B.*

's Gravenhage, den 2den September 1858.

Ten vervolge op vroegere mededeelingen van gelijken aard, heb ik de eer ter kennis van UHEG. te brengen, dat bij de Koninklijke Militaire Akademie, thans in het licht is verschenen, den *herzienen Instructie-Inventaris*, en verkrijgbaar is gesteld, *geheel kompleet:* voor *het Leger* tegen *Negen Gulden Vijf en Zeventig Cent* (*f* 9,75) en in den handel tegen *Dertien Gulden* (*f* 13,—) terwijl ook de afzonderlijke deelen van den Inventaris zijn te bekomen, als:

	Voor het Leger.	*In den handel.*
Inleiding en Hoofdstuk I	tegen *f* 0,30	tegen *f* 0,40
Hoofdstuk II	» » 0,22½	» » 0,30
» III	» » 0,90	» » 1,20
» IV	» » 0,75	» » 1,00
» V	» » 0,48	» » 0,64
» VI	» » 0,57	» » 0,76
» VII	» » 0,97½	» » 1,30
» VIII	» » 0,48	» » 0,64
» IX	» » 0,15	» » 0,20
» X	» » 0,42	» » 0,56
» XI	» » 0,27	» » 0,36
» XII	» » 0,15	» » 0,20
» XIII	» » 1,95	» » 2,60
» XIV	» » 1,05	» » 1,40
» XV	» » 0,07½	» » 0,10
» XVI	» » 0,07½	» » 0,10
Algemeen Voorschrift omtrent de uitrusting van vestingen en andere sterkten	» » 0,12	» » 0,16
Handleiding voor het opleggen en bewaren van artillerie-materieel	» » 0,37½	» » 0,50
Titel inhoud en register	» » 0,43½	» » 0,58

Ik verzoek UHEG. van het vorenstaande aan de korpsen onder uwe bevelen mededeeling te willen doen, ten einde daarvan zoodanig gebruik te kunnen maken, als noodig zal worden bevonden.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 57 *B.*

's Gravenhage, den 3den September 1858.

De waarnemende Provinciale Kommandant van *Noordbrabant*, heeft ter mijner kennis gebragt dat de detachementen bestemd voor het Algemeen Depôt van

Digitized by Google

discipline die over *Rotterdam* op *'s Bosch* worden gedirigeerd, met last om gebruik te maken van de stoomboot die om $2^1/_2$ uur des namiddags van *Rotterdam* vertrekt, eerst laat in den avond op de plaats hunner bestemming en de geleiders dikwijls eerst nà middernacht in hunne kwartieren aankomen.

Hoewel aan detachementen als de hierbedoelde zooveel doenlijk de versnelde middelen van vervoer moeten worden aangewezen, veroorzaakt eene marschregeling als de gezegde evenwel ongelegenheden, vooral voor de geleiders, terwijl zij evenmin strookt met de bepaling, vervat in de 4e alinea van de aanschrijving van het Departement van Oorlog van den 22sten October 1847, N°. 1 *B*.

Uit aanmerking van dit een en ander heb ik de eer UHEG. te verzoeken, om bij voorkomende gelegenheid den marsch van detachementen, bestemd voor het Algemeen Depôt van discipline, die over Rotterdam per stoomboot naar 's Bosch worden overgebragt, steeds zoodanig te regelen, dat zij van de stoomboot die des morgens uit *Rotterdam* naar *'s Bosch* vertrekt, kunnen gebruik maken.

En daar het hiertoe noodig zal wezen, dat de bedoelde detachementen in *Rotterdam* overnachten, zij hier tot uwe informatie bijgevoegd, dat de manschappen, bestemd om *aan eene strengere krijgstucht te worden onderworpen*, tegen betaling van 45 *centen* per hoofd, voor huisvesting en voeding, in het huis van Arrest aldaar kunnen worden geplaatst.

Voorts verzoek ik UHEG. de chefs der korpsen onder uwe bevelen van het vorenstaande te onderrigten, met last zich dienovereenkomstig te gedragen.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
den Heeren Generaal-Majoors kommanderende
de Brigades Infanterie.

Digitized by Google

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Personeel en Militaire Zaken.

N°. 10 *B.*

ALGEMEENE ORDER VOOR HET LEGER.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Ontvangen hebbende een afschrift van Zijner Majesteits besluit van den 3den dezer, N°. 18, luidende als volgt:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg enz., enz., enz.

Op de voordragt van Onzen Minister van Staat, Minister van Koloniën van den 1sten September 1858.

Hebben besloten en besluiten:

1°. Te bevorderen tot generaal-majoor bij het leger in *Nederlandsch Indië*, Onzen beminden Zoon *Willem Nicolaas Alexander Frederik Karel Hendrik*, Prins van Oranje, kolonel à la suite van het wapen der infanterie, van genoemd leger;

2°. Onzen genoemden Zoon te magtigen, om, in afwijking van de bestaande bepalingen, de uniform te dragen van het wapen der infanterie, van gemeld leger.

Onze Minister van Staat, Minister van Koloniën, is belast met de uitvoering dezes.

En zal hiervan acte worden gezonden aan Onzen genoemden Zoon en voorts afschrift van dit besluit aan Hunne Koninklijke Hoogheden den Prins *Hendrik der Nederlanden* en den Prins *Frederik der Nederlanden*, aan Onzen Minister van Oorlog en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 3den September 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Staat, Minister van Koloniën,

(*get.*) ROCHUSSEN.

Accordeert met het origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,

(*get.*) L'HONORÉ. *L. D.*

Heeft het genoegen voorschreven besluit des Konings mits deze ter kennis te brengen van het Leger.

En zal deze dispositie gedrukt en het noodig aantal exemplaren worden gezonden aan (de verschillende bevelhebbers, autoriteiten enz.)

's Gravenhage, den 9den September 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 52 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Gelet op de dispositie van het Departement van Oorlog van den 27sten December 1847, n°. 9 *a*, waarbij, met wijziging voor zooveel noodig, van de verschillende voorschriften welke ter executie van het bepaalde bij de artt. 63 en volgende van het provisioneel reglement van administratie bij de landmagt, in dato 1 Februarij 1819, litt. I[18], waren uitgevaardigd, algemeene regelen zijn vastgesteld met betrekking tot de te doene inhoudingen op de soldij, ten behoeve van het kleedings- en reparatiefonds, en het uitbetalen van het te goed op dat fonds, aan de onderofficieren en manschappen van het leger.

Overwegende dat sedert het uitvaardigen van de bedoelde verordeningen, daarin, op verschillende tijdstippen, wijzigingen hebben moeten worden gebragt, waardoor zij thans niet meer dien zamenhang bevatten, welke haar juist begrip in de toepassing behoort te verzekeren, terwijl de ondervinding het in werking brengen van sommige nieuwe regelen ten aanzien van gezegde onderwerpen, als nuttig en wenschelijk heeft doen kennen.

Heeft goedgevonden al de bestaande voorschriften van opgemelden aard nogmaals te herzien, en, met wijziging of intrekking voor zooveel noodig, van de daarin voorkomende bepalingen, het volgende vast te stellen, als:

1°. De driemaandelijksche opneming en tauxatie der kleeding, bij art. 63 van het provisioneel reglement van administratie bedoeld, moet steeds den grondslag uitmaken voor het regelen der kortingen op de soldij, ten behoeve van het kleedings- en reparatiefonds der onderofficieren en verdere manschappen, die na het afsluiten hunner rekening, op den 1sten van het kwartaal, schuld hebben.

2°. Te dien einde, worden alle presente onderofficieren en verdere manschappen, die, op den 1sten van ieder kwartaal, op den driemaandelijkschen staat van het kleedings- en reparatiefonds met een saldo schuld voorkomen, in den daartoe bestemden *staat der waarde van de kleeding en aanvraag tot het doen van inhouding op de soldij*, in het administratie-boek ingeschreven.

De schuldhebbenden, die op den 1sten van het kwartaal absent zijn, mitsgaders degenen, die in den loop der drie maanden, met een saldo schuld bij de kompagnie of het eskadron aankomen, worden naar gelang hunner terug- en aankomst, daarop gebragt.

De tauxatie der kleeding van de hierbedoelde onderofficieren en verdere manschappen moet zich uitstrekken over de nagenoemde voorwerpen, welke op rekening aan hen worden verstrekt; te weten:

de korte jas, rok of dolman;
de wings of de epauletten;
de lakensche pantalon;
de lakensche rijbroek;
het mouwvest of stalbuis;
de kwartier- of stalmuts;
de kapot- of overjas;
de manteljas;
de mantelzak;
de schacot of de kolbak, met toebehooren;
de linnen pantalon of stalbroek;
de laarzen, en

Digitized by Google

de schoenen;
en wijders bij de rijdende artillerie:
de halssnoer, en
de sjerp.

3°. De waarde der kleeding van ieder militair kan bovendien op nieuw worden opgenomen, zoo dikwijls de stand zijner rekening eenige merkelijke verandering *ten nadeele* ondergaat.

4°. De te doene inhoudingen moeten zoodanig worden geregeld, dat, wanneer het saldo schuld van den militair, de waarde zijner kleeding overtreft, volgens art. 63 van het reglement van administratie, in verband met den betrekkelijken stand der rekening van den belanghebbende, en den staat waarin zich zijne uitrusting bevindt, het *maximum of* het *minimum* der korting worde opgelegd, terwijl in het omgekeerde geval, en wanneer het daarbij te voorzien is, dat hij eerlang meer schuldig zal wezen dan zijne kleeding waardig is, naar aanleiding van art 64 van voorschreven reglement, uitsluitend het *minimum* der korting moet plaats hebben.

Bij het bepalen der inhouding op de soldij, moet steeds in het oog worden gehouden, om zonder 's Rijks belang te benadeelen, de op te leggen kortingen zoo min bezwarend mogelijk voor de betrokken militairen te doen zijn; moetende het kleedings en reparatiefonds als eene doorloopende rekening van de belanghebbenden worden beschouwd, bestemd om hen, gedurende hunnen geheelen diensttijd, van het noodige voor kleeding en uitrusting te voorzien, waartoe de van 's Rijks wege toegestane vergoeding, bij een doelmatig en zuinig beheer, voldoende kunnen worden geacht

5°. Met uitzondering van de gevallen, hierna bij §§ 16, 17 en 19 vermeld, wordt de korting steeds verleend tot het einde van de ingetreden of loopende drie maanden.

Wanneer echter een onderofficier of ander militair, na het toestaan van korting op zijne soldij, zijne schuld geheel aangezuiverd of daarvan zóóveel, door contante storting, afgedaan zal hebben, als het verschil bedraagt tusschen de waarde zijner kleeding en het saldo schuld op den 1sten van het kwartaal, zal, mits hij niet valt in de bepaling van art. 64 van het bovenaangehaald reglement, de bevolen korting worden gestaakt.

De aanvraag tot het doen ophouden der hierbedoelde korting, geschiedt in den driemaandelijkschen staat van de waarde der kleeding, waarin alsdan de waarde der goederen en het saldo schuld op nieuw moeten worden ingeschreven, zooals dat een en ander op den 1sten van het kwartaal was gesteld; terwijl in de kolom *aanvraag*, de redenen der aanvraag moeten voorkomen, b. v.: »*de korting te doen ophouden; heeft f aan contanten gestort.*"

Bij toestemming, wordt daarvan in de kolom *aanmerkingen* van den staat der aanteekening van de ingehouden soldij in het schuldboek, melding gemaakt op de volgende wijze; b. v.: »*21 July de korting opgeheven.*"

6°. Elk vrijwillig aangeworven militair wordt, gedurende den loop der maand, waarin hij in dienst getreden is, en wijders gedurende de daarop volgende *drie maanden*, niet aan korting op de soldij onderworpen.

Zijne kleeding wordt niettemin, ingeval hij schuld heeft, op de vastgestelde tijdstippen getauxeerd en in den daarvoor bestemden staat van het administratieboek ingeschreven; terwijl in de kolom, voor de aanvraag tot het doen van korting bestemd, alsdan alléén tot opheldering, *de datum van het in dienst treden* wordt vermeld.

Na het verstrijken van evengemeld tijdsverloop, (dus altoos op den 1sten van eene maand) zal, wanneer de waarde der kleeding, blijkens de *alsdan* te doene tauxatie, minder dan de schuld op de kleedings- en reparatiefonds op dat tijdstip bedraagt, het *minimum* der korting worden opgelegd, welke korting niet eerder

Digitized by Google

op het *maximum* kan worden gebragt, dan wanneer de belanghebbende, na verloop van een jaar, te rekenen van den 1sten der maand na zijn in dienst treden, in het geval bij art. 63 1ste alinea van het reglement van administratie bedoeld, mogt verkeeren.

Gedurende dat tijdsverloop, wordt almede in de kolom van den staat, voor de aanvraag tot het doen van korting bestemd, *de datum van indiensttreding* aangehaald.

7°. Het bepaalde bij de voorgaande §, is almede van toepassing op de manschappen der nationale militie, die zich bij de staande armée verbinden, en zulks te rekenen van den dag waarop zij definitief bij de vrijwillig aangeworvenen van het korps hunner keuze overgaan, of daarbij van elders overgeplaatst wordende, aangekomen zijn.

8°. Na verloop van een jaar, sedert het in dienst treden der vrijwilligers, of den overgang der miliciens bij de staande armée, worden al de manschappen aan de gewone bepalingen nopens de te doene inhoudingen op de soldij, onderworpen.

9°. De miliciens, die tot *eerste oefening* onder de wapenen opkomen, ondergaan gedurende den loop der maand, waarin zij bij het korps aankomen, *geene* korting, en worden gedurende de *drie* daarop volgende maanden, aan het *minimum* der korting onderworpen, voor zooveel zij namelijk niet verkiezen mogten de waarde der aan hen verstrekt wordende kleeding en kleine uitrustingsstukken, na aftrek van hetgeen hun voor eerste uitrusting wordt te goed gedaan, in contanten te storten.

Na het verstrijken van genoemd tijdvak van drie maanden, en dus op den 1sten der daaropvolgende maand, moet worden onderzocht, of de belanghebbenden, naar gelang van den stand hunner rekening, in verband tot de waarde hunner kleeding op dat tijdstip, op het *maximum* of het *minimum* gesteld of wel aan *geene* korting onderworpen behooren te worden.

Ten aanzien van de miliciens, die, na reeds in activiteit te zijn geweest, tot het bijwonen van najaars-oefeningen of tot het presteren van dienst, onder de wapenen opkomen, moet al dadelijk op dezelfde wijze gehandeld worden, als bij de 2de alinea van deze § is bepaald.

In het algemeen zal zooveel mogelijk zorg moeten worden gedragen, dat door de miliciens, bij het vertrek met onbepaald verlof, na verrekening van de waarde hunner alsdan in te leveren kleeding, geene of althans zoo min mogelijk schuld op het kleedings- en reparatiefonds worde achtergelaten.

10°. Voor onderofficieren, te wier aanzien, voortaan, dezelfde bepalingen met opzigt tot de tauxatie der kleeding en de te doene inhoudingen op de soldij ten behoeve van het kleedings- en reparatiefonds, als voor de overige manschappen, moeten worden toegepast, bedraagt het *maximum* der korting *twintig* en het *minimun*, *tien cents* per dag, bij alle wapens.

11°. Voor de korporaals, tamboers, hoornblazers of trompetters, mitsgaders voor alle andere militairen, beneden den graad van onderofficier, die eene verhoogde soldij of wel eenigerhande toelaag boven de gewone soldij genieten, wordt het *maximum* of *minimum* der korting steeds genomen over het vol bedrag, dat, na aftrek der verteringen in de menage, tot zakgeld overblijft.

Het bedrag der te doene inhoudingen moet overigens in het algemeen, zoodanig worden geregeld, dat de man, die aan het *maximum* der korting onderworpen is, minstens *twintig* en die op het *minimum* is gesteld, *vijf en twintig cent* per vijf dagen, vrij aan zakgeld ontvange; van welke gunstige bepaling echter uitgesloten worden de militairen, aan wie, ingevolge art. 67 van het reglement van administratie, of op grond van het vermelde bij de §§ 16, 17 en 19 dezer dispositie, het maximum der korting is opgelegd; zullende te hunnen aanzien overeenkomstig de 1ste alinea van art. 66 van voorschreven reglement moeten worden gehandeld.

Digitized by Google

12°. Ingeval van verlof met behoud van soldij, zal de korting ten behoeve van het kleedings- en reparatiefonds, waaraan de onderofficieren, aan wie zoodanige gunst wordt verleend, onderhevig zijn, niet gestaakt, maar toegepast worden als of zij bij het korps present waren.

13°. Onderofficieren en verdere manschappen die zich op werving bevinden, worden gedurende den tijd hunner afwezigheid, niet aan de korting op de soldij onderworpen.

14°. Troepen op marsch, aan wie de soldij dagelijks wordt uitbetaald, ondergaan daarop geene inhouding. De gevallen hierna bij § 16, 17 en 19 aangewezen, maken daarop echter eene uitzondering.

Bij kamperende troepen, wanneer die op de gewone wijze menage maken, geschieden de inhoudingen volgens de bestaande voorschriften.

15°. Ongehuwde militairen met provoost of cachot gestraft, ontvangen gedurende den tijd hunner straf, geen zakgeld, maar het bedrag daarvan wordt, na aftrek van de korting waaraan zij onderworpen mogten wezen, voor zooveel de belanghebbenden in de menage zijn, voor de helft ten voordeele daarvan, en voor de wederhelft in hun kleedings- en reparatiefonds gestort.

De hierbedoelde militairen niet in de menage zijnde, worden gedurende hunnen straftijd in de menage opgenomen; terwijl alsdan te hunnen aanzien zal worden gehandeld, zooals hierboven is bepaald.

Ingeval de met provoost of cachot gestrafte militairen gehuwd zijn, wordt de helft van de soldij, insgelijks na aftrek der bepaalde korting, te hunnen behoeve voor hun onderhoud uitbetaald, en de wederhelft ten voordeele van het kleedings- en reparatiefonds gebragt.

16°. Behalve in de gevallen, bij art. 67 van het reglement van administratie, mitsgaders in die bij art. 45 van het kazernerings-reglement omschreven, kan ook buitengewone korting op de soldij worden opgelegd tot vergoeding van schade, door militairen aan de woning of eigendommen van bijzondere personen toegebragt.

Zoodanige korting wordt opgelegd ter concurrentie van het geldelijk bedrag, hetwelk moet worden vergoed, en moet altijd het *maximum* bedragen.

De hoegrootheid der te vergoeden som behoort uit de aanvraag om korting te blijken.

Bij het einde van elke drie maanden, worden de alsdan ten behoeve van bijzondere personen ingehouden gelden aan den belanghebbende uitbetaald, en 's mans rekening voor het bedrag daarvan gedebiteerd.

17°. Militairen die kleedingstukken hebben verkocht, blijven, onverschillig of zij op het kleedings- en reparatiefonds te goed hebben of schuldig zijn, zóólang aan het *maximum* der korting onderworpen, tot dat de waarde dier goederen als *nieuw* zal zijn ingehouden, moetende het bedrag daarvan uit de aanvraag om korting blijken.

18°. Het *maximum* der korting in de gevallen, bij de twee laatst voorafgaande §§ bedoeld, tot een bepaald bedrag opgelegd wordende aan een militair, die reeds aan het *minimum* der korting onderhevig is, wordt het *maximum* zóólang gekort tot dat de som, welke moet worden ingehouden, aangezuiverd zal zijn uit het verschil tusschen het *maximum* en het *minimum*.

19°. Manschappen, die neiging tot misbruik van sterken drank aan den dag leggen, zullen, hetzij af en aan, of aanhoudend aan het *maximum* der korting moeten worden onderworpen.

De reden voor die korting moet uit de aanvraag blijken, door bijvoeging van de woorden: *wegens dronkenschap*.

Zij kan te allen tijde, op last van den kommanderenden officier op de plaats, worden geschorst, die echter verpligt is daarvan, met vermelding van den datum, in den staat der aanvraag om korting, en wel ter plaatse waar die

Digitized by Google

korting verleend was, aanteekening te doen, door het woord: *geschorst*, hetwelk door hem moet worden geparapheerd.

20°. De bepalingen, vervat in de §§ 16, 17 en 19, kunnen, voor zooveel noodig, dadelijk worden toegepast op de militairen, hiervoren bedoeld bij de §§ 6, 7 en 9.

21°. Wanneer manschappen, reeds aan het *maximum* der korting onderworpen zijnde, daartoe later ook nog wegens dronkenschap in aanmerking komen, wordt zulks nader in de laatste kolom van den staat der aanvraag om korting, afzonderlijk onder de reeds vroeger gestelde beslissing, vermeld, met aanhaling van den datum en de woorden bij § 19 aangeduid.

22°. Ten aanzien van korporaals, die zich aan het misbruik van sterken drank schuldig maken, moet voortdurend gehandeld worden, zooals bij § 12 der algemeene order voor het Leger van den 27sten December 1841 n°. 6 *A.* (*R. M.* II blz. 287) in verband met de circulaire van het Departement van Oorlog van den 24sten Julij 1849 n°. 19 *A.* (*R. M. I.* blz. 68) is bepaald.

23°. In geval van aankomst of vertrek bij of van de kompagnie of het eskadron, in den loop der vijf dagen, wordt de inhouding op de soldij berekend pro rato van het bedrag, hetwelk aan de belanghebbenden moet worden uitbetaald.

24°. Ten aanzien van de manschappen aan de strengere krijgstucht bij de algemeen depôt van discipline onderworpen, moeten de bestaande speciale verordeningen hen betreffende, met betrekking tot de te doene inhoudingen op de soldij, voortdurend worden opgevolgd.

25°. Het te goed op het kleedings- en reparatiefonds wordt, behalve bij het ontslag uit de dienst, ook uitbetaald aan onderofficieren en verdere militairen, die in afwachting van dat ontslag, met verlof onder behoud van soldij, naar hunne haardsteden worden gezonden.

Gelijke uitbetaling wordt, vóór hun vertrek van het korps, ook gedaan aan de onderofficieren en verdere militairen, die tot de zeedienst, mitsgaders aan hen die *als bestemd voor de koloniale dienst*, bij het koloniaal werfdepôt worden overgeplaatst.

Het te goed daarentegen van militairen, die bij het korps mariniers en bij het *vaste kader* van evengenoemd werfdepôt worden overgeplaatst, wordt niet aan de belanghebbenden uitbetaald, maar even als de saldo's schuld, tusschen de hoofdadministratiën der betrokken korpsen, onderling verrekend.

26°. Aan zoodanige onderofficieren en verdere militairen, die zich op nieuw tot de dienst verbinden, en aan manschappen van de nationale militie, die bij de vrijwillig aangeworvenen overgaan, kan het bedrag van het te goed op het kleedings- en reparatiefonds, zonder eenige korting worden uitbetaald, voor de eersten, op den dag dat hunne nieuwe verbindtenis aanvangt, en wat de laatsten betreft, op den dag waarop de door hen aangegane vrijwillige verbindtenis geacht moet worden van kracht te zijn.

27°. Aan zoodanige militairen, die zich vroeger voor hunnen leeftijd hebben verbonden, en aan de meesters werklieden, die zonder bepaling van diensttijd worden aangenomen, geschiedt de uitbetaling om de zes jaren, te rekenen van den 1sten November 1850, of voor hen die na dat tijdstip in dienst zijn getreden, te rekenen van den 1sten November, volgende op den datum van hun engagement, en wel tot zoodanig bedrag als het te goed der rekening van de belanghebbenden, op den 1sten October te voren oplevert, nadat het gebleken zal zijn, dat hunne kleeding in goeden staat en hun randsel of mantelzak behoorlijk van het noodige voorzien is.

28°. Manschappen die met een briefje van ontslag worden weggezonden, ontvangen insgelijks uitbetaling van het te goed, hetwelk hunne rekening bij het sluiten daarvan, mogt opleveren.

29°. Manschappen, bij het algemeen depôt van discipline gedetacheerd en aan

Digitized by Google

den strafcursus onderworpen, ontvangen geenerlei uitbetaling van te goed op het kleedings- en reparatiefonds, dan bij het verlaten van de dienst.

30°. Geene uitbetaling van te goed vermag te worden gedaan aan militairen, gedurende den tijd welken zij wegens misbruik van sterken drank, of in de gevallen bij § 16 en 17 hiervoren vermeld, aan de *maximum*-korting zijn onderworpen.

31°. Ten aanzien van het tegoed in het kleedings- en reparatiefonds van de manschappen der nationale militie, bij hun vertrek met groot verlof, moet worden gehandeld, zooals bij de beschikkingen van het Departement van Oorlog van den 12den Januarij 1855, n°. 45 *B* en 13 Junij 1856, n°. 42 *B*, is voorgeschreven, met inachtneming, voor zoo veel de in rekening te houden saldo's tegoed betreft, van het bepaalde bij de beschikking dezerzijds van den 5den Junij des vorigen jaars, n°. 57 *B*.

De tegenwoordige voorschriften treden met den 1sten Januarij 1859 in werking.

's Gravenhage, den 14den September 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau: Militaire Administratie

N°. 30 *B*.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Ontvangen hebbende Zijner Majesteits besluit van den 5den Junij ll. (*Staatsblad* n°. 50), houdende aanvulling van art 6 van dat van den 15den December 1849 (*Staatsblad* n°. 62), omtrent de reis- en verblijfkosten, luidende als volgt:

> Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 14den April 1858, n°. 103, 1ste Afdeeling;

Gezien het rapport van Onzen Minister van Financiën van den 6den Mei 1858, n°. 5, *R. U.*;

Overwegende, dat art. 6 van Ons besluit van den 15den December 1849 (*Staatsblad* n°. 62), aanvulling eischt;

Den Raad van State gehoord (advies van den 14den Mei 1858, n°. 4);

Gezien de nadere rapporten van Onze Ministers van Binnenlandsche Zaken van den 28sten Mei 1858, n°. 113, 1ste Afdeeling, en van Financiën van den 3den Junij 1858, n°. 67, *R. U.*;

Hebben goedgevonden en verstaan, het slot van art. 6 van Ons besluit van den 15den December 1849 (*Staatsblad* n°. 62), aan te vullen met het volgende:

»Deze bepaling is ook van toepassing op hen, die, hetzij tijdelijk, hetzij doorloopend, meer dan eene bezoldigde betrekking bekleeden, al is het, dat de

Digitized by Google

bezoldiging aan de eene of andere dezer betrekkingen verbonden, door hen niet mogt worden genoten."

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit dat in afschrift wordt medegedeeld aan Onzen Minister van Financiën, aan den Raad van State en aan de Algemeene Rekenkamer, en dat in het *Staatsblad* wordt geplaatst

Het Loo, den 5den Junij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN TETS.

Uitgegeven den vijftienden Junij 1858.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

(*get*) DE KOCK.

Brengt voorschreven besluit, mits deze, ter kennis van alle militaire en administrative autoriteiten bij het Leger, opdat een ieder hunner zich, voor zooveel hem aangaat, dienovereenkomstig zou kunnen gedragen, en daarvan wijders de noodige mededeeling aan zijne onderhoorigen zou kunnen doen.

's Gravenhage, den 4den October 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Secretariaat.

N°. 2 *B.*

's Gravenhage, den 23sten September 1858.

Ten gevolge op vroegere mededeelingen van gelijken aard, heb ik de eer te uwer kennis te brengen, dat bij de Koninklijke Militaire Akademie in het licht is verschenen, de vierde druk van de *Beginselen der Meetkunst voor de kadetten van alle wapenen*, en deze voor denzelfden prijs als de vorige uitgave is verkrijgbaar gesteld.

Ik verzoek u van het vorenstaande aan de korpsen onder uwe bevelen, mededeeling te willen doen, ten einde in het belang van het wetenschappelijk onderwijs, daarvan zoodanig gebruik te maken, als noodig mogt worden bevonden.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan

de Heeren Generaals, het bevel voerende over de wapens der Kavallerie, Artillerie en Infanterie.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 74 *B*.

's Gravenhage, den 6den October 1858.

Ten einde met betrekking tot de verpachtingen voor het weghalen van den mest bij de korpsen te paard, in die plaatsen waar daaraan, boven het in het openbaar verkoopen van den mest, om de eene of andere reden de voorkeur wordt gegeven, voortaan op eenen eenparigen voet worde gehandeld, heb ik goedgevonden een ontwerp van voorwaarden te arresteren, om bij het houden van aanbestedingen van den bedoelden aard, tot leiddraad te strekken.

Een afschrift van die voorwaarden hierbij voegende, heb ik de eer u te verzoeken, de Hoofd-Administratiën der korpsen te paard, onder uw administratief toezigt geplaatst, met den inhoud van dat stuk bekend te maken, met uitnoodiging daarvan, bij het houden van aanbestedingen voor het weghalen van den mest, gebruik te maken.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Intendanten in de 1e en 2e Militaire Administrative Directiën.

Voorwaarden, volgens welke het weghalen van den mest der paarden van het (benaming van het korps) in garnizoen te.....
over het tijdvak van en met den.....
tot en met den.....
in het openbaar zal worden verpacht.

WIJZE VAN INSCHRIJVING EN AANBESTEDING.

De verpachting voor het weghalen van den mest der paarden van opgemeld korps, gedurende het vermeld tijdvak zal (ten burele of ten huize) van..... .....plaats hebben, op den..... ..... des middags ten.....ure.

De inschrijving naar die verpachting zal bij besloten billetten geschieden.

Deze zullen op gezegeld papier geschreven, eene naauwkeurige opgave moeten bevatten van den prijs per paard en per dag, waarvoor de gegadigden aannemen den mest weg te halen; — de prijzen moeten zoowel in cijfers als in letters worden uitgedrukt.

Digitized by Google

De billetten van inschrijving, behoorlijk verzegeld, moeten den dag der aanbesteding voor .....ure des middags gestoken worden in eene gesloten bus daartoe (op het bureau van..... .. . . of ten huize van... ... .) aanwezig; welke billetten zoo wel door den inschrijver als door zijne twee borgen eigenhandig onderteekend moeten zijn.

De billetten welke niet aan den vereischten vorm hiervoren omschreven, voldoen, of die eenige bijzondere bepalingen bevatten welke van de voorwaarden afwijken, zullen buiten aanmerking worden gehouden; — terwijl de kommanderende officier van het korps zich het regt voorbehoudt, om de aanneming voorloopig niet te gunnen, ingeval hij oordeelt dat de hoogste prijs waarvoor is ingeschreven te laag is gesteld, of wanneer er redenen mogten bestaan, om den hoogsten inschrijver en zijne borgen tot de rigtige uitvoering der aanneming, ongeschikt te achten. In beide gevallen wordt door hem, alvorens de aanneming toe te wijzen, de beslissing van den Militairen Intendant in de betrokken militaire Administrative Directie gevraagd.

De opening van de bus en der billetten zal in het openbaar geschieden door den kommanderenden officier van het korps, bijgestaan door de Commissarissen tot de Administratie, ten overstaan van (NB. *in te vullen de kwaliteit van dengene ten wiens overstaan de verpachting volgens de voorschriften op art.* 92 *van het provisioneel reglement van administratie moet plaats hebben*) en in tegenwoordigheid van de inschrijvers, voor zoo verre zij verkiezen daarbij tegenwoordig te zijn.

Indien het mogt gebeuren dat twee of meer billetten een en denzelfden prijs inhielden en deze de hoogste is, zal aan hen die daarvoor hebben ingeschreven worden afgevraagd, of een hunner tot verhooging van den bedongen prijs genegen mogt zijn. Ingeval daartoe door geen hunner wordt besloten, en de prijs overigens aannemelijk wordt geacht, zal bij loting worden beslist, aan wie de aanneming zal worden toegewezen, ten ware dat de aannemer die bij de aanbesteding het korps bedient, onder het bedoeld getal is, als wanneer hem, indien men over zijne handelwijze te vreden is geweest, de voorkeur zal worden gegeven.

VOORWAARDEN DER VERPACHTING.

Art. 1. De aannemer verbindt zich den mest minstens eenmaal in de week, op de dagen en uren daartoe door den kommanderenden officier te bepalen, weg te halen, zonder alvorens eenige werkzaamheden aan den mest te doen verrigten, zoodat hij zich blootelijk moet bepalen tot het doen weghalen van den mest aan de vergaderplaatsen bij de stallen.

(NB. Dit artikel kan, wanneer plaatselijke omstandigheden of andere redenen dit eischen, worden gewijzigd).

Art. 2. Bijaldien de aannemer in gebreke blijft den mest op den bepaalden tijd weg te halen, wordt hij door den kommanderenden officier schriftelijk uitgenoodigd om binnen vier en twintig uren aan zijne verpligtingen te voldoen.

Wanneer hij aan deze aanmaning geen gevolg geeft, heeft de kommanderende officier het regt den mest voor rekening van den aannemer in het openbaar te doen verkoopen.

Art. 3. Des winters is de kommanderende officier bevoegd van den mest gebruik te doen maken tot het aanleggen van paden van de stallen naar de manége, of elders in den omtrek der stallen en kazernen tot het afstappen der paarden, alsmede om de pompen tegen bevriezen te beveiligen, zonder dat de aannemer te dier zake tot eenige vergoeding geregtigd is. De aldus gebezigde mest wordt, na gemaakt gebruik, in de vergaderplaatsen, ter beschikking van den aannemer opgelegd, zonder dat hij te dier zake tot eenige vergoeding geregtigd is.

Digitized by Google

Art. 4. Het drooge legstroo der paarden blijft bij het eindigen der aanneming of het verlaten van het garnizoen, ter beschikking van den kommanderenden officier, zonder dat de aannemer daarop eenige aanspraak kan maken.

Art. 5. De aannemer verbindt zich de voor iedere maand verschuldigde pachtpenningen binnen de drie eerste dagen der daaropvolgende maand, bij den kwartiermeester tegen kwitantie te storten.

Tot grondslag der berekening van het door hem verschuldigde zal de dagelijksche sterkte der gestalde paarden strekken, voor welke aan het Gemeentebestuur de stalgelden worden betaald.

Art. 6. Indien de pachter in gebreke blijft aan de hem bij dit contract opgelegde verpligtingen stiptelijk te voldoen, heeft de kommanderende officier de bevoegdheid om het contract zonder vergoeding te vernietigen.

Art. 7. Ingeval van vernietiging van het contract, om een der redenen bij het voorgaand Artikel bedoeld, zal de schade ten laste van den aannemer komen, welke uit het aangaan van een ander contract of uit eene openbare verkooping van den mest, zoo daartoe wordt overgegaan, zou kunnen voortvloeijen.

Art. 8. Wanneer het korps het garnizoen verlaat, zal dit contract op den dag van vertrek vervallen, zonder dat daaruit voor den aannemer eenige aanspraak op vergoeding voortvloeit.

Het alsdan verschuldigde zal des daags te voren door den aannemer moeten worden betaald. Ingeval nogtans een gedeelte van het korps het vertrekkend deel vervangt, blijft dit contract ook voor de aankomende troepen van kracht.

Art. 9. De aannemer is verpligt te betalen de kosten van zegels voor twee expeditiën van het contract, het proportioneel regt van registratie, ingevolge de bestaande of nader af te kondigen wetten, mitsgaders de kosten van aankondiging dezer aanbesteding.

Art. 10. De aannemer zal de vereischte geschiktheid moeten hebben om deze aanneming naar behooren te volbrengen, en gehouden zijn al de punten van deze voorwaarden na te komen; voorts zal hij tot verzekering van dien, twee gegoede borgen moeten stellen, ten genoege van den kommanderenden officier.

De aannemer en borgen verbinden zich, wat deze aanneming betreft, ieder in het bijzonder voor het geheel, en onderwerpen zich aan de judicature der Arrondissements-Regtbank zitting houdende te....., met renunciatie van alle andere Regtbanken, geene uitgezonderd, mitsgaders van alle zoodanige regten en benificiën, als in regten aan borgen zijn vergund, zullende zoowel de aannemer als de borgen, ten einde van regtswege voor gemelde Regtbank justiciabel te wezen, verpligt zijn domicilie te kiezen te....., ten huize van den jongsten procureur bij gemelde Regtbank.

Art. 11. Dit contract zal, alvorens effect te sorteren, door den Militairen Intendant en de daarbij betrokken Militaire Administrative Directie moeten zijn goedgekeurd, aan wiens beslissing de aannemer zich in geval van voorkomende geschillen zal moeten onderwerpen.

Op alle vorenstaande bepalingen en voorwaarden is aan..... het weghalen van den mest der paarden van het (*benaming van het korps*) in het garnizoen te..... toegewezen, voor het tijdvak van den ..... tot en met den..... tegen den prijs van..... per paard en per dag.....

Ik ondergeteekende..... verklaar opgemelde voorwaarden en tegen den hiervoren bepaalden prijs, de in deze omschreven pacht te hebben aangenomen, en mij, tot de prestatie van al hetzelve, zoo wel als van ieder punt in het bijzonder mits deze te verbinden, terwijl wij mede ondergeteekenden.....

.....

verklaren ons insgelijks, op den voet der hiervoren omschreven voorwaarden,

Digitized by Google

ten behoeve van gemelden aannemer, tot borgen te stellen voor de rigtige en getrouwe nakoming van dit contract.

Te....., den.....

De borgen, De aannemer,

De kommanderende Officier en Kommissarissen tot de Hoofd-administratie.

De.....
(NB. Kwaliteit van dengene ten wiens overstaan de verpachting heeft plaats hehad.

Op last van dezelve,

De.....kommandant.

NB. Wanneer de verpachting betrekking heeft tot een gedeelte van een korps, hetzij een of meer eskadrons of kompagniën, of tot een detachement, worden de voorwaarden zooveel noodig gewijzigd.

Digitized by Google

VOORSCHRIFT VOOR DEN TAMBOER-MAJOOR, DEN KORPORAAL-TAMBOER EN DEN SERGEANT- OF KORPORAAL-HOORNBLAZER.

(*Gearresteerd den 2den September 1858, N°. 36 B.*)

Plaatsing van den tamboer-majoor, den korporaal-tamboer en den sergeant- of korporaal-hoornblazer, in het geval, dat de tamboers en hoornblazers vereenigd zijn, enz.

§ 1. Boven en behalve hetgeen in het Exercitie-reglement, nopens de plaatsing der tamboers, hoornblazers enz. is voorgeschreven, moet daaromtrent nog het volgende worden in acht genomen:

1°. Wanneer de tamboers van verschillende bataillons van een regement vereenigd zijn, bijv. om te defileren, plaatst de tamboer-majoor zich twee passen voor het midden der gezamenlijke tamboers, — de oudste korporaal-tamboer op den regter vleugel, de 2de korporaal-tamboer op den linker vleugel van het 1ste gelid, en de 3de korporaal-tamboer op den regter vleugel van het 2de gelid.

De sergeant- of korporaal-hoornblazer, neemt plaats op den regter vleugel der hoornblazers in het 1ste gelid.

2°. Wanneer bij de bataillons jagers de hoornblazers, bataillonsgewijze vereenigd blijven, plaatst de sergeant- of de korporaal-hoornblazer, zich insgelijks op den regter vleugel van het 1ste gelid der hoornblazers; doch in dat geval wordt een onderofficier van het bataillon bestemd, om de hoornblazers te geleiden.

Deze onderofficier plaatst zich daartoe twee passen vóór het midden der hoornblazers.

§ 2. *Stand van den tamboer-majoor en den korporaal-tamboer met den stok bij den voet.*

De stok een palm onder den knop in de volle en omgekeerde regter hand, de punt van den stok op den grond ter hoogte van den regter hiel, de regter arm naar de regter zijde uitgestrekt, de linker hand in de zijde, de hielen op dezelfde lijn.

§ 3. *Het dragen van den stok in den marsch door den tamboer-majoor en den korporaal-tamboer vóór de tamboers.*

De stok een palm onder den knop in de volle regter hand, de nagels naar boven, de punt vooruit; de regter hand volgt de beweging van het ligchaam, de linker blijft in de zijde.

§ 4. *Het dragen van den stok in den marsch door de korporaal-tamboers, die zich op de vleugels der gelederen bevinden.*

De stok een palm onder den knop in de volle regter hand, de nagels naar voren, de stok regt opwaarts; de regter hand volgt de beweging van het ligchaam, de linker hand in de zijde.

§ 5. *Het dragen van den stok bij begrafenissen door den tamboer-majoor en den korporaal-tamboer.*

De stok een palm onder den knop in de volle regter hand, de nagels naar het ligchaam gekeerd, de knop vooruit ter hoogte en op 4 palm afstands van den regter schouder, de stok onder den regter arm, de linker hand langs de zijde neérhangende,

SEINEN MET DEN STOK.

§ 6. *Algemeen sein tot het doen van tromroeringen en het uitvoeren van bewegingen.*

De stok dwars voor het ligchaam brengen, de punt omlaag, de hand iets boven den regter schouder en een korten stoot regts zijwaarts doen.

Digitized by Google

§ 7. *Bijzonder sein voor de marschen.*

De punt van den stok met gestrekten regter arm vooruit brengen, zoodat de knop ter hoogte van den regter schouder komt, de punt vooruit en eenigzins omlaag.

Marsch n°. 1, 2 of 3.

De punt van den stok omhoog brengen, zoodat deze in schuinsche rigting boven den regter schouder uitsteekt, — en in dezelfde rigting 1, 2 of 3 stooten doen.

Marsch n°. 4, 5 of 6.

De stok in de linker hand nemen, de punt omhoog brengen, zoodat deze in schuinsche rigting boven den linker schouder uitsteekt, — en in dezelfde rigting 1, 2 of 3 stooten doen.

§ 8. *Stormmarsch.*

De stok regthoekig opligten, de punt naar boven, de arm regts uitgestrekt, ter hoogte van den regter schouder.

§ 9. *Taptoe.*

De stok kruislings achter den rug brengen.

§ 10. *Roffel.*

De regter arm opwaarts brengen, de arm in eene flaauwe bogt, de hand ter lengte en ongeveer 3 palm van den schouder, de punt van den stok omhoog.

§ 11. *Alarm.*

De regter arm uitstrekken, met de hand ter hoogte van den hals, de stok in het midden vatten met den knop naar boven, het crescendo en décrescendo (toe- en afnemende kracht) moeten door het op- en neêrbewegen van den stok worden aangeduid.

§ 12. *Vaandelmarsch.*

De stok met beide handen waterpas ter hoogte van den hals houden, de punt naar de linker zijde gewend.

§ 13. *Eeremarsch.* (het *Wilhelmus.*)

De stok met den knop onder den linker arm brengen, de regter hand tegen de linker zijde; de stok waterpas met de punt naar voren.

§ 14. *Algemeen sein om de tromroeringen te doen ophouden.*

De stok in den stand brengen, bij het sein *roffel* aangegeven, en een korte stoot omlaag doen.

§ 15. *Sein voor het regts- (links-) om.*

De stok in het midden vatten, regt op en neer met de punt omhoog houden, den arm uitstrekken naar de zijde, waarnaar de wending moet geschieden.

§ 16. *Van directie veranderen.*

Met de punt van den stok de directie aanduiden.

§ 17. *Schuins regts of links.*

De stok in beide handen schuins voor het ligchaam houden, en met den knop de strekking aanwijzen.

§ 18. Alle andere tromroeringen en bewegingen geschieden, na voorafgaande mondelinge waarschuwing van den tamboer-majoor of den korporaal-tamboer, op het algemeen uitvoeringssein bij § 6 voorgeschreven.

HET DRAGEN VAN DE TROM EN DEN HOORN.

§ 19. *Het dragen van de trom, stilstaande.*

De trom hangende aan den slagband voor en tegen de linker dij, de maanschroef links, de tromstokken tot slaan gereed, rustende op den tromreep.

Digitized by Google

§ 20. *Bij de exercitiën.*

De linker hand rustende op den tromreep, de stokken in de regter hand.

§ 21. *Het afleggen der trom.*

Dit zal in drie tempo's, op de volgende seinen geschieden:

1ste tempo. *De stokken bergen.*

Front naar de tamboers maken, den stok onder den knop vatten, hem opligten ter hoogte van den hals, en den arm voorwaarts uitstrekken.

2de tempo. *De trom afdoen.*

Den knop tegen de borst brengen.

3de tempo. *De trom op den grond zetten.*

Als voor het bergen der stokken.

§ 23. *Het nemen der trommen.*

Even als het afleggen der trom in drie tempo's:

1ste tempo. *De trom nemen.*
2de tempo. *De trom om den slagband doen.*
3de tempo. *De stokken nemen.*

} Met den stok dezelfde seinen doen als voor het stokken bergen, de trom afdoen en de trom op den grond zetten.

§ 25. *Het dragen van den hoorn door de tamboers, met randsel.*

De hoorn boven op den randsel. Het snoer om den hals, de kwasten op den linker schouder, de beker regts.

§ 24. *Het dragen van den hoorn door de tamboers, zonder randsel.*

De hoorn op den rug met den beker naar beneden en het mondstuk achter den linker schouder. — Het snoer onder den regter arm door, naar den linker schouder, waar het bevestigd wordt aan de kwasten.

§ 25. *Het dragen van den hoorn door de hoornblazers.*

Het snoer om den hals, de hoorn onder den regter arm, met den beker naar achteren en de regter hand aan den beugel of het mondstuk. — Bij de inspectiën en het defileren wordt de hoorn in de regter hand gehouden, de duim ter hoogte van het mondstuk, de beker voor en tegen de regter heup.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau: Militaire Administratie

N°. 30 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Ontvangen hebbende Zijner Majesteits besluit van den 5den Junij ll. (*Staatsblad* n°. 50), houdende aanvulling van art 6 van dat van den 15den December 1849 (*Staatsblad* n°. 62), omtrent de reis- en verblijfkosten, luidende als volgt:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 14den April 1858, n°. 103, 1ste Afdeeling;

Digitized by Google

Gezien het rapport van Onzen Minister van Financiën van den 6den Mei 1858, n°. 5, *R. U.*;

Overwegende, dat art. 6 van Ons besluit van den 15den December 1849 (*Staatsblad* n°. 62), aanvulling eischt;

Den Raad van State gehoord (advies van den 14den Mei 1858, n°. 4);

Gezien de nadere rapporten van Onze Ministers van Binnenlandsche Zaken van den 28sten Mei 1858, n°. 115, 1ste Afdeeling, en van Financiën van den 3den Junij 1858, n°. 67, *R. U.*;

Hebben goedgevonden en verstaan, het slot van art 6 van Ons besluit van den 15den December 1849 (*Staatsblad* n°. 62), aan te vullen met het volgende:

»Deze bepaling is ook van toepassing op hen, die, hetzij tijdelijk, hetzij doorloopend, meer dan eene bezoldigde betrekking bekleeden, al is het, dat de bezoldiging aan de eene of andere dezer betrekkingen verbonden, door hen niet mogt worden genoten."

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit dat in afschrift wordt medegedeeld aan Onzen Minister van Financiën, aan den Raad van State en aan de Algemeene Rekenkamer, en dat in het *Staatsblad* wordt geplaatst.

Het Loo, den 5den Junij 1858.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN TETS.

Uitgegeven den vijftienden Junij 1858.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

(*get*) DE KOCK.

Brengt voorschreven besluit, mits deze, ter kennis van alle militaire en administrative autoriteiten bij het Leger, opdat een ieder hunner zich, voor zooveel hem aangaat, dienovereenkomstig zou kunnen gedragen, en daarvan wijders de noodige mededeeling aan zijne onderhoorigen zou kunnen doen.

Zullende deze dispositie gedrukt en de vereischte exemplaren daarvan gezonden worden (aan de verschillende militaire autoriteiten).

's Gravenhage, den 4den October 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau Secretariaat.

N°. 2 *B.*

's Gravenhage, den 22sten October 1858.

Ten vervolge op vroegere mededeelingen van gelijken aard, heb ik de eer ter kennis van UHEG. te brengen, dat bij de Koninklijke Militaire Akademie, wederom in het licht is verschenen, een derde druk van de *Beginselen der Hoogere Stelkunst*, voor de Kadetten der Artillerie en Genie, en deze voor denzelfden prijs als de vorige uitgave is verkrijgbaar gesteld.

Digitized by Google

Ik verzoek UHEG. van het vorenstaande aan de korpsen onder uwe bevelen, mededeeling te willen doen, ten einde in het belang van het wetenschappelijk onderwijs, daarvan zoodanig gebruik kunne worden gemaakt, als noodig mogt worden bevonden.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaals, kommanderende de Brigades Infanterie enz.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 38 *B.*

DE MINISTER VAN OORLOG,

Brengt ter kennis van de militaire autoriteiten, dat de leverancie van fourrages, ten behoeve van de verschillende korpsen te paard (per garnizoen) voor den tijd van twaalf maanden is aanbesteed, ingaande met den 1sten November aanstaande, en mitsdien zullende eindigen met den laatsten October 1859; zijnde de namen en woonplaatsen der aannemers, zoowel als de prijzen, waarvoor zij de bedoelde leverancie, respectivelijk, hebben aangenomen, op den hierbij gevoegden staat vermeld.

Strekkende voorts tot informatie van de bedoelde autoriteiten, dat de bepalingen, nopens het aanschaffen van fourrages op marsch (met uitzondering echter van die plaatsen alwaar een kontrakt bestaat), in de dispositie van het Ministerie van Oorlog van den 10den September 1841, n°. 13 A, voorkomende, daarop van toepassing blijven.

En zal deze dispositie, met de noodige exemplaren van de voorwaarden waarop die leverancie is aanbesteed, worden gezonden, aan (de verschillende militaire autoriteiten).

's Gravenhage, den 14den October 1858.

(*get.*) VAN MEURS.

Digitized by Google

Staat van de leverancie van fourrages, voor den tijd van twaalf maanden, ingaande met den 1sten November 1858.

Provinciën.	Namen der Garnizoens-plaatsen.	Namen der Aannemers.	Woon-plaatsen.	Prijzen per 10 Ponden.			Prijzen der rations fourrages, voor			
							de kavallerie en officiers-paarden bij de artillerie.		de paarden bij de rijdende en veld-artillerie.	
							van 1 Nov. tot en met 31 Maart.	van 1 April tot en met 31 October.	van 1 Nov. tot en met 31 Maart.	van 1 April tot en met 31 October.
				hooi.	stroo.	haver.	3 pd. hooi. $4^1/_2$ » stroo. 4 » haver.	3 pd. hooi. $3^1/_2$ » stroo. $4^1/_2$ » haver.	$3^1/_2$ pd. hooi. $4^1/_2$ » stroo. 4 » haver.	$3^1/_2$ pd. hooi. 4 » stroo. 5 » haver.
				cents.						
Noord-Holland.	Amsterdam	H. van Breenen,	Amsterdam,	65	33	99	73^{95}	75^{60}	77^{20}	85^{45}
	Haarlem	J. van de Griendt,	's Bosch,	60	30	98	70^{70}	72^{60}	73^{70}	82
Zuid-Holland.	's Gravenhage	S. Trugg,	Rosmalen,	62	26	101	70^{70}	73^{15}	75^{80}	82^{60}
	Leijden	H. van Cazant,	Leijden,	58	29	101	70^{85}	73	73^{75}	82^{40}
Utrecht.	Utrecht	O. J. de Haart Az.,	Utrecht,	52	30	100	69^{10}	71^{10}	71^{70}	80^{20}
	Amersfoort	H. Gerritsen,	Amersfoort,	64	24	96	68^{40}	70^{80}	71^{60}	80
Gelderland.	Arnhem	H. A. Huijskes,	Hedel,	61	30	104	75^{40}	75^{60}	76^{45}	85^{35}
	Zutphen	H. R. Hoetink,	Zutphen,	58	36	95	71^{60}	72^{75}	74^{50}	82^{20}
Overijssel.	Deventer	B. Hoetink,	Deventer,	58	36	95	71^{60}	72^{75}	74^{50}	82^{20}
Groningen.	Groningen.	H. Lunsingh,	Groningen,	78	28	100	76	78^{20}	79^{90}	88^{50}
Friesland.	Leeuwarden	J. H. Honhon,	Deventer,	59	34	100	73	74^{60}	75^{95}	84^{25}
Noord-Brabant.	Breda	P. A. van Riel,	Breda,	58	28	97	68^{80}	70^{85}	71^{70}	80
Limburg.	Venlo	L. G. Haanen,	Venlo,	50	25	115	72^{25}	75^{50}	74^{75}	85
	Maastricht	L. A. Coenegracht,	Maastricht,	56	35	128	83^{75}	86^{65}	86^{55}	97^{60}

's Gravenhage, den 14den October 1858.

Minister van Oorlog,

VAN MEURS.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Militaire Administratie.

N°. 34 *B.*

's Gravenhage, den 15den November 1858.

Bij de toepassing van het bepaalde bij het laatste gedeelte van art. 40 van het Voorschrift omtrent het Algemeen Depôt van Discipline, heeft zich dezer dagen het geval voorgedaan, dat enkele alléénreizenden, om van de versnelde middelen van vervoer gebruik te kunnen maken, langs een grootere route op de plaats der bestemming zijn gedirigeerd, dan bij den afstandwijzer voor militaire routes bij 's Konings besluit van den 17den October 1818, N°. 44, gearresteerd, is aangegeven, bij welke gelegenheid aan hen meer aan reisgeld is uitbetaald, dan door het Rijk in rekening kan worden geleden.

Naar aanleiding daarvan heb ik het dienstig geacht, bij deze in herinnering te brengen, dat, wel is waar, bij het vermeld slot van art. 40 van het Voorschrift omtrent het Algemeen Depôt van Discipline, is gezegd, dat het transporteren der voor het Depôt bestemde manschappen *zooveel mogelijk* door de versnelde middelen van vervoer moet geschieden, doch dat daarbij niet is te kort gedaan aan den inhoud der dezerzijdsche beschikking van den 29sten September 1847, N°. 41 *B*, waar o. a. bij § 1 is aanbevolen, dat de stellige last of aanwijzing tot het bezigen van een der versnelde middelen van vervoer, nimmer mag worden gegeven, dan voor zoo verre de belanghebbenden van het verstrekte reisgeld genoeg overhouden, om, na aftrek van de vracht der stoomboot of van den spoorwagen, in hun onderhoud te voorzien, terwijl bij § 2 van die beschikking is voorgeschreven, dat aan de manschappen, die van de versnelde middelen van vervoer gebruik moeten maken, het reisgeld wel *voor zooveel noodig* in eens tot de plaats der bestemming kan worden uitbetaald, doch nimmer meer dan voor den kortsten afstand, overeenkomstig den vermelden afstandwijzer aankomt.

Ik heb de eer UHEGestr. te verzoeken de chefs der korpsen onder uwe bevelen te noodigen, op het vorenstaande te doen letten, en bij die gelegenheid tevens aan te bevelen, steeds zoo veel doenlijk te trachten, dat de militairen voor het Algemeen Depôt van Discipline bestemd, in den zin der dezerzijdsche beschikkingen van den 17den November 1851 en 25sten September 1854, N°. 9 en 12 *B*, in detachementen vereenigd derwaarts worden gedirigeerd.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan

de heeren Generaals kommanderende de Brigades Infanterie.

Digitized by Google

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau Secretariaat.

N°. 1 *B*.

's Gravenhage, den 17den November 1858.

Ten vervolge op vroegere mededeelingen van gelijken aard, heb ik de eer ter kennis van UHEG. te brengen, dat bij de Koninklijke Militaire Akademie, in het licht is verschenen, het 2e deel der *Handleiding tot de beoefening der Dierkunde* met 27 platen, vervaardigd ten behoeve van den *Leercursus* voor de *Natuurlijke Historie* bij gemelde Akademie; zijnde dit werk verkrijgbaar gesteld, voor *zeven gulden twintig cents* (*f* 7,20) ten behoeve der korpsen, en voor *negen gulden zestig cents* (*f* 9,60) in den handel.

Ik verzoek UHEGestr. van het vorenstaande aan de korpsen onder uwe bevelen mededeeling te willen doen, ten einde in het belang van het wetenschappelijk onderwijs daarvan zoodanig gebruik te kunnen maken, als noodig mogt worden bevonden.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaals, kommanderende de Brigades Infanterie enz.

MINISTERIE VAN OORLOG.

Bureau Secretariaat.

N°. 2 *B*.

's Gravenhage, den 8sten December 1858.

Als een vervolg op vroegere mededeelingen van gelijken aard, heb ik de eer ter kennis van UHEG. te brengen, dat bij de Koninklijke Militaire Akademie in het licht is verschenen, de *vierde* herziene en vermeerderde druk der *Handleiding tot de Aardrijkskunde voor de Kadetten van alle wapenen, door* Dr. *A. A. van Heusden*, en dit werk voor denzelfden prijs als de vorige uitgave is verkrijgbaar gesteld.

Ik verzoek UHEGestr. van het vorenstaande aan de korpsen onder uwe bevelen mededeeling te willen doen, ten einde in het belang van het wetenschappelijk onderwijs, daarvan zoodanig gebruik kunne worden gemaakt, als noodig mogt worden bevonden.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaals, kommanderende de Brigades infanterie enz.

Digitized by Google

NADERE BEGROOTING VOOR HET DEPARTEMENT VAN OORLOG, VOOR HET DIENSTJAAR 1858.

Xde HOOFDSTUK.

Ontwerp van Wet.

Wij WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo wij in overweging genomen hebben, dat de begrooting voor het Xde Hoofdstuk der Staatsuitgaven voor den jare 1858, waarvan het ontwerp, ingevolge artikel 120 der Grondwet, vóór den 1sten Januarij 1858 is aangeboden, nog niet is kunnen worden vastgesteld en de wet van den 26sten December 1857 (*Staatsblad* N°. 188) slechts voorloopig heeft voorzien in de uitgaven van het Departement van Oorlog over den jare 1858;

Zoo is het, dat wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Het Xde Hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1858, betreffende het *Departement van Oorlog*, wordt vastgesteld als volgt:

Iste Afdeeling.

Kosten van het Departement.

Art. 1. Traktement van den Minister *f* 12,000.

Art. 2. Traktementen van den secretaris-generaal en verdere ambtenaren, onderofficieren en bedienden, toelagen aan officieren, benevens toelaag voor paarden van den Minister (generaal-majoor), mitsgaders afloopende traktementen van ambtenaren en onderofficieren *f* 115,537.50.

Art. 3. Bureau- en locaalbehoeften, benevens drukwerk *f* 12,245.50.

Totaal *f* 139,783.00.

IIde Afdeeling.

Traktementen, bureaukosten, toelagen en fouragegelden voor paarden van den grooten en generalen staf van het leger, van de administratie der armée, van de provinciale en plaatselijke staven.

Art. 4. Groote staf *f* 31,800.

Art. 5. Generale staf *f* 68,900.

Art. 6. Administratie der armée *f* 25,200.

Art. 7. Provinciale en plaatselijke staven *f* 79,467.50.

Art. 8. Kosten voor verkenningen, het maken van plans en kaarten, met de voor beide daaruit voortvloeijende uitgaven:

a. gewone uitgaven voor de behoefte van dit onderwerp, mitsgaders remuneratiën aan élèves bij de kaarten-steendrukkerij *f* 5,000.

b. buitengewone uitgaven tot het bespoedigen der vervaardiging van de Topographische kaart der Nederlanden *f* 10,000.

Totaal *f* 220,367.50.

Digitized by Google

IIIde Afdeeling.

Traktementen, soldijen, toelagen, fourragegelden en verdere kosten van de verschillende wapenkorpsen, daaronder begrepen die voor de paardenartsen, alsmede gratificatiën, te verleenen aan de met ligchaamsgebreken ontslagen wordende onderofficieren en manschappen.

Art. 9. Wapen der infanterie, staf en korpsen, hieronder begrepen de onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk gevoerd wordende *f* 4,098,858.84.

Art. 10. Wapen der kavallerie, staf en korpsen, daaronder begrepen de paardenartsen, benevens het Limburgsche Bondscontingent, mitsgaders de onderofficieren en soldaten van de andere wapens daarbij tijdelijk in betaling gevoerd wordende *f* 1,840,121.20.

Art. 11. Wapen der artillerie, staf en korpsen, hieronder begrepen de paardenartsen, mitsgaders de onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk in betaling gevoerd wordende *f* 1,519,995.63.

Art 12. Wapen der genie, staf van het wapen en bataillon mineurs en sappeurs, daaronder begrepen het traktement van den officier der infanterie, tijdelijk dienstdoende als adjudant, mitsgaders bureau- en andere uitgaven voor de ingenieurs in de vestingen *f* 274,455 12.

Totaal *f* 7,733,408.79.

IVde Afdeeling.

Art. 13. Remonte *f* 98,000.

Vde Afdeeling.

Koninklijke Militaire Akademie.

Art. 14. Traktementen, soldijen en verdere kosten, na aftrek van de bijdragen, die voor de opleiding der kadets en surnumeraire élèves (vreemdelingen) betaald worden *f* 59,500.

VIde Afdeeling.

Art. 15. Reiskosten en vacatiën *f* 24,000.

VIIde Afdeeling.

Geneeskundige dienst.

Art. 16. Traktementen, toelagen en daggelden, zoo der officieren en kweekelingen bij de militaire geneeskundige dienst, als van de administrateurs en verdere geëmploijeerden bij het magazijn van geneesmiddelen en bij de hospitalen, mitsgaders bijdragen aan de veeartsenijschool tot opleiding van kweekelingen voor de vétérinaire dienst *f* 250,000.

Art. 17. Materieel van de geneeskundige dienst, kosten vallende op het verplegen van zieken, aankoop van medicijnen enz. *f* 213,500.

Totaal *f* 463,500.

VIII Afdeeling.

Art. 18. Vuur en licht in de wachten *f* 25,500.

IXde Afdeeling.

Art. 19. Scheeps- en wagenvrachten en overvaartgelden; vergoeding voor geleden schade, uit het contract wegens de transporten te water voortkomende *f* 40,000.

Digitized by Google

Xde Afdeeling.

Materieel der artillerie en draagbare wapenen, met den aankleve van dien, onder het beheer der artillerie staande.

Art. 20. Jaarwedden van beambten, daggelden voor werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren en conducteurs, mitsgaders tegemoetkomingen, zoo bij de artillerie-, stapel- en constructie-magazijnen en bij de inspectie der draagbare wapenen te *Delft*, *Maastricht*, *Gorinchem*, *Dordrecht*, *Luik* enz., als bij andere etablissementen tot het materieel der artillerie behoorende *f* 173,750.

Art. 21. Aanschaffing, herstelling, onderhoud en verwerken van het materieel der artillerie en der draagbare wapenen, met alles wat daarop, alsmede op het beheer van een en ander betrekking heeft *f* 132,300.

Totaal *f* 306,050.

XIde Afdeeling.

Art. 22. Materieel der genie en al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren *f* 460,000.

XIIde Afdeeling.

Verschillende uitgaven.

Art. 23. Defroijement van den amanuensis bij de directie der weduwen- en weezenkas voor de officieren van de Landmagt *f* 1,200.

Art. 24. Kosten tot verzekering en uitoefening van de eeredienst bij de militairen, inbegrepen tegemoetkomingen aan Predikanten en Roomsch-Katholijke geestelijken *f* 9,000.

Art. 25. Huur van gebouwen, exercitie-velden en loodsen *f* 5,000.

Art. 26. Kleine tegemoetkomingen, reisgelden enz., aan gewezen militairen en militaire weduwen *f* 900.

Art. 27. Drukwerk van onderscheiden aard, ten dienste van het leger, mitsgaders het drukken en aanschaffen van militaire reglementen en boekwerken *f* 6,000.

Art. 28. Subsidie aan de weduwen- en weezenkas voor de officieren van de Landmagt *f* 12,000.

Art. 29. Huisvesting en voeding van lotelingen der nationale militie, en reisgelden aan opgeroepen wordende en vertrekkende verlofgangers *f* 7,000

Art. 30. Kosten van het magazijn van kleeding, uitrusting, hospitaal-goederen en kampements-effecten; traktementen, toelagen en bureaukosten; daggelden aan mindere bedienden en arbeidsloonen, aankoop van veld-uitrusting en algemeene kosten *f* 22,000.

Art. 31. Kosten wegens vestiging en onderhoud van militaire huisgezinnen in de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid *f* 38,016.20.

Art. 32. Gratificatiën *f* 12,000.

Art. 33. Proceskosten van verschillenden aard *f* 1,000.

Art. 34. Subsidie aan het Invaliden-huis te *Leyden* *f* 5,000.

Art. 35. Het aanschaffen van onderscheidingsteekenen voor officiers-dienst, mitsgaders van medailles voor diensten van onderscheiden aard *f* 300.

Art. 36. Kosten vallende op het kamperen van troepen *f* 20,000.

Totaal *f* 139,416.20.

XIIIde Afdeeling.

Art. 37. Traktementen, soldijen en verdere kosten van het korps maréchaussée, alsmede gratificatiën te verleenen, aan de met ligchaamsgebreken ontslagen wordende maréchaussées *f* 212,000.

Digitized by Google

XIVde Afdeeling.

Overkomplete officieren, pensioenen, gagementen, onderstanden en wachtgelden.

Art. 38. Overkomplete officieren, $^{1}/_{3}$- en non-activiteits-traktement *f* 23,000.

Art. 39. Pensioenen, gagementen en onderstanden *f* 1,500.000.

Art. 40. Tijdelijke pensioenen en onderstanden, volgens de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* N°. 129) *f* 6,500.

Art. 41. Pensioenen aan mindere geëmploijeerden, werklieden en bedienden, op daggeld werkzaam bij de inrigtingen van 's Rijks zee- en landmagt, wet van 24 Junij 1854 (*Staatsblad* N°. 92) *f* 4,000.

Art. 42. Wachtgelden aan ambtenaren, welke door maatregelen van vereenvoudiging en bezuiniging buiten betrekking zijn geraakt *f* 5,834.

Totaal *f* 1,559.334.

XVde Afdeeling.

Art. 43. Onvoorziene uitgaven *f* 75,440.51.

Totaal Generaal *f* 11,536.300.

Elf millioen vijf honderd zes en dertig duizend drie honderd gulden.

Art. 2. Wanneer de som, in dit hoofdstuk uitgetrokken voor een der onderwerpen van uitgaaf, begrepen onder de artikelen 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 29, 30, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41 en 42, ontoereikend mogt worden bevonden, kan het ontbrekend bedrag, met inachtneming van het voorschrift van het 2de lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* N°. 40), aangevuld worden door overschrijving uit den post voor onvoorziene uitgaven, in hetzelfde hoofdstuk voorkomende.

Art. 3. De in den loop van het dienstjaar opkomende behoeften, het voorschreven Departement betreffende, welke hare omschrijving niet vinden in de artikelen van dit hoofdstuk, worden op den post voor onvoorziene uitgaven aangewezen.

Die uitgaven worden bij de rekening omschreven en verantwoord in zoovele bijzondere posten, als zij gelijksoortige onderwerpen betreffen.

Art. 4. De wet van den 26sten December (*Staatsblad* N°. 188), wordt bij deze buiten werking gesteld, met bepaling dat de krachtens die wet verevende sommen zullen worden beschouwd als verevend op zoodanige begrootingsartikelen dezer tegenwoordige wet, als welker omschrijving de gedane en verevende uitgaven omvat.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriele Departementen, Autoriteiten, Collegiën en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

Digitized by Google

NADERE BEGROOTING VOOR HET DEPARTEMENT VAN OORLOG, VOOR HET DIENSTJAAR 1858.

Xde HOOFDSTUK.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de behandeling der wet van den 26sten December 1857 (*Staatsblad* N°. 188), tot voorloopige vaststelling van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting over den jare 1858, is door de Vertegenwoordiging het verlangen te kennen gegeven, dat de nieuwe begrooting van het Departement van Oorlog voor gezegd jaar, welke, na het niet aannemen van het eerste ontwerp door de Tweede Kamer der Staten-Generaal alsnog moet worden opgemaakt, zoo spoedig mogelijk worde ingezonden.

Aan dat verlangen wordt bij deze voldaan.

Die spoedige inzending was te meer noodzakelijk, omdat, hoezeer de credietwet zich over een tijdvak van zes maanden uitstrekt, zij echter niet in allen deele in de behoeften voorziet, daar alle uitgaven natuurlijk zooveel mogelijk tot dat tijdvak moeten beperkt blijven.

Voor den nieuw opgetreden Minister was het werk der zamenstelling eener nadere begrooting voor een dienstjaar dat reeds aangevangen is, zeer moeijelijk.

Het was hem toch niet doenlijk, in een betrekkelijk zeer korten tijd, de bestaande instellingen aan eene herziening te onderwerpen, zonder welke herziening aan geene vermindering van uitgaven van eenige beteekenis kan gedacht worden.

Hij heeft dus de begrooting van 1857, waarop de regeling der uitgaven voor de eerste zes maanden van dit jaar gevestigd is, tot grondslag zijner beschouwing moeten aannemen, in het vertrouwen dat hem de noodige tijd zal gelaten worden, om eene herziening, zoo als hiervoren bedoeld, naauwgezet te kunnen overwegen.

Hij zou vooral gewenscht hebben om aan het bezwaar, tegen het eindcijfer der laatst ingediende begrooting ingebragt, te hebben kunnen te gemoet komen; doch ook daaromtrent verkeerde hij in eene buitengewone moeijelijkheid, daar het bekend is, dat het eindcijfer der begrooting van Oorlog over 1858, zoodanig als het bij het ingediend wets-ontwerp ten bedrage van ƒ 11,512.600 werd voorgesteld, nog verhoogd moet worden met eene som van ƒ 243,442 59, als meerder benoodigd wegens den hoogen prijs der fourrages. (Zie Staat behoorende tot de Memorie van Beantwoording van het Xde hoofdstuk, zitting 1857—1858, N°. 129; op welken staat eene drukfout is ingeslopen, als zijnde het totaal: *meerder benoodigd* blijkens den optel niet ƒ 234,442.59, maar ƒ 243,442.59).

Intusschen werd in de 2de paragraaph van die memorie te kennen gegeven, dat te dier zake geene *suppletie* zou worden gevraagd, maar men eerst zou nagaan welke de werkelijke uitgaven zouden zijn, ten einde die daarna te dekken, hetzij uit den post van onvoorziene uitgaven, hetzij door het voorstellen van eene wijzigingswet, hetzij eindelijk door eene wet tot verhooging van dit eindcijfer.

Het sprak echter van zelf, dat bij het opmaken eener nieuwe begrooting voor 1858 *in haar geheel*, die belangrijke uitgave niet als buiten de begrooting kon blijven bestaan, maar ter plaatse waar zij behoorde behoorlijk moest worden gebragt, met bijvoeging eener som van ƒ 10,258.25, als verhooging der schadeloosstelling voor de fourrages van de officieren der staven en die van de

Digitized by Google

troepen te voet, welke door diezelfde duurte noodzakelijk is geworden; hetgeen te zamen een bedrag uitmaakt van *f* 255,680.84.

Wanneer nu daarmede het eindcijfer van *f* 11,512.600 vermeerderd wordt, dan klimt het tot *f* 11,766,280.84

Bij de beoordeeling der behoeften welke uit het Xde Hoofdstuk der Staatsbegrooting over dit jaar moeten worden bestreden, dient men dan ook van dat cijfer uit te gaan, als zijnde het standpunt waarop de nieuwe Minister bij het aanvaarden van het bestuur die behoeften heeft gevonden.

Het is echter dadelijk zijn ernstig streven geweest om te onderzoeken, voor welke vermindering dat cijfer vatbaar zou wezen, al ware het slechts om te gemoet te komen aan het bezwaar hetwelk de aanbesteding der fourrages door het stijgen der prijzen *voor dit jaar* heeft opgeleverd.

Dat bezwaar eenigermate als *buitengewoon* aannemende, naardien de staat der prijzen van de granen, althans na de aanbesteding, niet hooger, maar veeleer lager is geworden, en men dus de hoop mag voeden, dat eene volgende begrooting te dien aanzien welligt gunstiger uitkomsten zal aanwijzen, zoo heeft de Minister begrepen, dat hij eene eerste vermindering moest trachten te verkrijgen op de uitgaven voor de *remonte*, vermits het aanschaffen van een groot getal paarden ook als van zelf eene grootere uitgave voor de fourrages ten gevolge heeft.

Naar aanleiding daarvan, alsmede wegens de hooge prijzen waarop de paarden thans te staan komen, heeft hij voor dit jaar afgezien van het aanvullen der remonte volgens den daarvoor gewoonlijk in acht genomen maatstaf van $^1/_8$ der volgens de formatie benoodigde paarden, en zich bepaald om de aanschaffing alleen der in dit oogenblik werkelijk ontbrekende voor te stellen, waardoor dit artikel der begrooting van *f* 141,000, zoo als het voor 1858 geraamd was, op *f* 98,000 is gebragt.

Tevens heeft de daling der graanprijzen toegelaten om den prijs van het ration *brood*, op de primitive begrooting ad 7 cents uitgetrokken, met *een halven cent* te verminderen

Zoo zijn ook de *reiskosten en vacatiën* op het daarvoor over 1857 toegestaan bedrag teruggebragt.

Daar wijders de late indiening der begrooting in dit geval beter dan bij eene raming, welke in de helft des jaars wordt opgemaakt, toeliet om de behoeften van het *materieel* der artillerie na te gaan, in verband met den aanwezigen voorraad niet alleen, maar ook met de hulpmiddelen welke het *fonds der verstrekkingen* aanbood, zoo is deze afdeeling der nieuwe begrooting aanmerkelijk minder gebragt dan daarvoor op de primitive begrooting is uitgetrokken, daarbij altijd in het oog houdende de opmerking, voorkomende in het Voorloopig Verslag der primitive begrooting (N°. 115 der zitting van 1857—1858, Xde afdeeling), wegens de vrees welke aldaar gekoesterd werd over het uitputten van den voorraad *grondstoffen;* eene opmerking van de zijde der Vertegenwoordiging, welke ook de tegenwoordige Minister allezins op prijs stelt, vermits daaraan bij een goed en regelmatig beheer van het materieel van Oorlog, zooveel gelegen ligt.

In dienzelfden geest zijn de behoeften van het *materieel der genie* in nadere overweging genomen. Al wat niet in het belang van het onderhoud of van de dienst in dit jaar strikt noodig was, is aangehouden, ten einde zooveel mogelijk te voorzien in de *buitengewone uitgave*, welke op deze begrooting voor de dienst der fourrages drukt, en welke men zich vleit dat slechts *tijdelijk* en dus *voorbijgaande* zal wezen.

Deze en meer andere verminderingen zal men op de *toelichtende* staten, welke bij de begrooting zijn gevoegd, aangewezen vinden, en hebben toegelaten dat het voormeld bedrag van *f* 11,766,280.84 verminderd is op *f* 11,536.300, waardoor op dat cijfer eene besparing is verkregen van *f* 229,980.84. Wel is waar dat hiermede het eindcijfer dier raming voor 1858 nog *f* 25,700 hooger is dan de primitive voordragt, doch daarmede is de uitgaaf van *f* 255,680.84

Digitized by Google

wegens de buitengewone duurte der fourrages binnen de grenzen der begrooting gebragt, waarvoor dan ook eventueel bij het einde van de dienst geene wijzigingswet of wet tot verhooging van het eindcijfer zal noodig wezen. Tevens blijft het eindcijfer voor 1858 aangevraagd altijd nog ƒ 49,782.28 beneden het bedrag voor 1857 toegestaan. Verder komt hierbij nog in aanmerking, dat de strijdkrachten, wat hare formatie betreft, geene vermindering hebben ondergaan; eene vermindering welke volgens de uitdrukkelijke verklaring van vele leden der Vertegenwoordiging ook geenszins in hunne bedoeling ligt: eene verklaring welke geheel en al overeenstemt met de inzigten van den opgetreden Minister, die, in het algemeen, zonder het eindcijfer der begrooting te willen vermeerderen, het getal der eigenlijk gezegde strijders zou wenschen te vergrooten, en het onder de wapens blijven der miliciens bij de infanterie en vesting-artillerie, mede binnen de termen daarvoor bij de Grondwet gesteld, te verlengen.

Hieruit zou, naar zijne overtuiging, reeds dadelijk eene wezenlijke verbetering der landmagt ontstaan. De ten uitvoerlegging van dit denkbeeld is hem echter voor het oogenblik nog ondoenlijk.

Tot zijn leedwezen is de begrooting van Oorlog door uitgaven gedrukt, welke aan hetzelve niet dienstbaar zijn of daarop vroeger niet voorkwamen.

Tot de eerste behooren onder anderen *de kosten wegens vestiging en onderhoud van militaire huisgezinnen in de koloniën der Maatschappij van Weldadigheid*, ad ƒ 38,000, en de uitgaven voor *het korps maréchaussée*, ten bedrage van ƒ 212,000, dus te zamen ƒ 250,000, welke in billijkheid, al zij het dan slechts in gedachten, van het eindcijfer behooren te worden afgetrokken.

Tot de laatste *de pensioenen, gagementen en onderstanden*, tot een bedrag van ruim *anderhalf millioen gulden*, welke voor het defensiewezen niet dienstbaar zijn.

Dit artikel van uitgaaf heeft dan ook de aandacht van den opgetreden Minister zeer tot zich getrokken. Hij voor zich is overtuigd, dat die post niet alleen in het belang van de militaire dienst geene verdere verhooging mag ondergaan, maar dat daarvan in het belang der wezenlijke strijdkrachten partij moet worden getrokken door die geleidelijk te verminderen.

Ten einde dit doel te bereiken zal hij het bedrag van het versterf op dit artikel zooveel mogelijk tot maatstaf nemen voor de uitgaven daarop verder te doen.

Daarvan zal een gedeelte worden aangewend tot het bestrijden dier pensioenen waarop de wet aanspraak geeft en welke dus niet kunnen worden geweigerd; een ander gedeelte voor het toekennen van pensioenen, welke in het belang van de dienst onvermijdelijk zijn; en een ander, zoo mogelijk het grootste gedeelte, om, vrijvallende, te worden overgebragt op die deelen der begrooting, welke bestemd zijn voor het belang der wezenlijke strijdkrachten.

Hij wenscht blijken te geven van zucht tot een goed en spaarzaam beheer, maar hij vertrouwt tevens, dat bij het bespreken van het eindcijfer niet zal worden voorbijgezien, vooreerst wat hij hiervoren reeds opgaf van uitgaven eigenlijk aan 's Rijks defensie vreemd, welke nog wel tot een bedrag hooger dan ƒ 250,000 zouden kunnen worden opgevoerd, en ten andere, dat daarbij tevens gelet zal worden op de voordeelen, welke het beheer der zaken van Oorlog weder in andere opzigten afwerpt, als:

het *domein van Oorlog*, waarvan de opbrengst door de zorg van het Departement van Oorlog jaarlijks toeneemt, ƒ 72,000;
verkoop van paarden ƒ 18,000;
» » kaarten ƒ 2,000;
registratieregten van publieke aanbestedingen, artillerie, genie en geneeskundige dienst ƒ 11,000;

idem bij de korpsen en voor de hospitalen:

fourrages ƒ 10,000;
brood ƒ 2,000;
kleeding en uitrusting ƒ 10,000;

Digitized by Google

levensmiddelen, hospitalen ƒ 800;
remonte-paarden ƒ 1,500;
registratiegelden, acten van aanstelling van officieren en beambten ƒ 8,000;
zegelgelden van alle stukken daaraan onderhevig, van het Departement van Oorlog uitgaande ƒ 10,000.

Totaal ƒ 145,300.

Wanneer men dit bedrag aftrekt van het eindcijfer der begrooting, dan wordt het daardoor voor dit jaar gebragt op ƒ 11,391.000.

Zoo de Minister overigens, in overeenstemming met vele leden der Vertegenwoordiging, de strijdkrachten, wel verre van die te verzwakken, wenscht te versterken, zoo wenscht hij ook die strijdkrachten meer en meer in geoefendheid te doen toenemen.

Van daar dat het zijne bedoeling is om den reeds door zijnen voorganger genomen maatregel te bestendigen tot het vereenigen van eenige tirailleurkompagniën in een kamp, en om tevens eene uitbreiding te geven aan het doen kamperen van eenige kompagniën vesting-artillerie. Dit is dan ook de reden, waarom er eenige verhooging voor het kamperen van troepen wordt gevraagd; doch daarvoor is ook nog eene andere aanleiding, welke van zeer veel gewigt voor de toekomstige belangen van het leger met opzigt tot deszelfs geoefendheid en strijdvaardigheid zal kunnen wezen, namelijk, dat de belangstelling van Zijne Majesteit in die eerste vereischten van elke active strijdkracht, Hoogstdenzelve hebben doen bedacht zijn, een terrein te verkrijgen, geschikt tot het aanleggen eener vaste legerplaats. Dat terrein, te *Millingen* in *Gelderland* gelegen, heeft Zijne Majesteit dezer dagen ter beschikking van het Departement van Oorlog gesteld, om daarvan, wat de oppervlakte van den grond betreft, kosteloos gebruik te maken; zullende, om dat terrein eventueel aan deszelfs bestemming te doen beantwoorden, eenige uitgaven tot het doen van voorbereidende werkzaamheden noodig zijn, waarmede nog in den loop van dit jaar zal worden begonnen.

Er is nog een onderwerp hetwelk zoowel in de Tweede als in de Eerste Kamer der Staten-Generaal de belangstelling van vele leden in hooge mate schijnt te hebben opgewekt, namelijk het daarstellen van *magazijnen tot het bewaren van buskruid* (buiten de vestingen) *in vredestijd*.

De tegenwoordige Minister beaamt geheel en al hetgeen omtrent de moeijelijkheid der zaak door zijnen voorganger gezegd is geworden in de Memorie van Beantwoording op het verslag van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, bij de behandeling der hiervoren aangehaalde credietwet van 26 December 1857 (*Staatsblad* N°. 188). (Zie Handelingen der Eerste Kamer, N°. 30*a*, vergadering van 1857—1858).

Hij voegt er bij, niet in de overtuiging der noodzakelijkheid eener dusdanige voorziening te deelen, ten aanzien der wijze van bewaring van het buskruid, welke gedurende zoo vele eeuwen heeft stand gehouden en waaromtrent de laatst aangehaalde voorbeelden niet op wezenlijke bewaarplaatsen voor buskruid toepasselijk zijn.

Iets anders is echter de vraag, of de Regering wil te gemoet komen aan de bezorgdheid der ingezetenen, welke zich van alle zijden openbaart, en in hoe verre de Regering een onderzoek wil instellen naar de middelen, welke ter bevordering van gerustheid te dezen aanzien zouden kunnen worden aangewend.

De Minister denkt daarover gunstig; maar hij mag niet voorbijzien, dat eene voorziening in den zin van het geuit verlangen, tot vele groote voor het defensiewezen onnoodige uitgaven aanleiding kan geven, hetgeen voor hem een groot bezwaar oplevert, wegens de bedenkingen welke tegen het eindcijfer der begrooting van Oorlog doorgaans worden ingebragt, waarvoor de Minister verantwoordelijk wordt gesteld, en van wien men redelijkerwijs dus niet kan vergen, dat hij die begrooting te dier zake geheel en al en onbepaald zal vermeerderen.

Medewerking wil hij intusschen gaarne verleenen, en indien dus de mogelijkheid bestond, dat aan het Departement van Oorlog in dat bezwaar wierd te gemoet gekomen, dan is hij niet ongezind om, zooveel mogelijk, in deze aangelegenheid te voorzien.

Digitized by Google

Een voorbeeld van zoodanige tegemoetkoming werd reeds vroeger door het gemeentebestuur van *Groningen* gegeven, door hetwelk een geldelijk aanbod is gedaan ter tegemoetkoming der verplaatsing van het buskruid uit die stad naar de linie van *Helpen*. Die zaak heeft echter in der tijd wegens ongenoegzaamheid der toen benoodigde geldelijke middelen geen voortgang gehad; doch op een adres, onlangs van wege het gemeentebestuur van *Groningen* ingediend, door zijnen ambtgenoot van Binnenlnndsche Zaken geraadpleegd, is aan dezen bereids te kennen gegeven, dat wanneer dat bestuur even als vroeger gezind mogt zijn om in de kosten bij te dragen, de tegenwoordige Minister van Oorlog bereid is om alsdan van zijne zijde eene andere bergplaats voor dat buskruid te willen doen daarstellen en daartoe de helft der kosten zal dragen, ofschoon het bestuur van Oorlog strikt genomen zulk een magazijn niet noodig acht; doch de zeer ongunstige ligging van het magazijn te *Groningen* en verder daarbijkomende omstandigheden kunnen dezen maatregel bij exceptie wettigen. In dienzelfden zin zal ook ten aanzien van andere plaatsen worden gehandeld, wel te verstaan, zoo gelijksoortige omstandigheden de verplaatsing van den kruidvoorraad wenschelijk doen achten, en de gelegenheid aanwezig is om zulks even als te *Groningen* in het belang mede der defensie ten uitvoer te leggen.

Ten slotte zij het vergund op te merken, dat er geene nieuwe staten wegens aangemaakt *materieel der artillerie* bij deze nadere begrooting zijn gevoegd, vermits die bij de vroegere begrooting als bijlagen zijn overgelegd geworden, en daarin, als eene opgave over 1856 bevattende, geene verandering plaats heeft; doch er zullen wat de *pensioenen* betreft, *nieuwe* lijsten bij deze raming worden aangetroffen, welke het bedrag daarvan, zoowel als de namen der titularissen, aanwijzen tot ultimo December 1857.

De Minister van Oorlog,

VAN MEURS.

Digitized by Google

Digitized by Google

NADERE BEGROOTING VOOR HET DEPARTEMENT VAN OORLOG, VOOR HET DIENSTJAAR 1858.

Xde HOOFDSTUK.

VOORLOOPIG VERSLAG.

De overweging in de afdeelingen der Kamer van het ontwerp van wet tot vaststelling der nadere begrooting voor het Departement van Oorlog voor 1858 heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. De indruk, dien dit wetsvoorstel en de daartoe behoorende Memorie van Toelichting op het meerendeel der in de afdeelingen tegenwoordig zijnde leden hebben gemaakt, was niet gunstig. Men verklaarde zich te leur gesteld, zoowel door het eindcijfer der voorgedragen begrooting, als inzonderheid doordien geenerlei bepaald uitzigt op vermindering van dat eindcijfer in het vervolg en op eene daarmede in verband staande hervorming van de inrigting onzer strijdkrachten gegeven werd.

Terwijl de oorspronkelijke begrooting van Oorlog voor 1858 door de Kamer is afgestemd, omdat hare meerderheid het cijfer dier begrooting, in verband met de finantiele krachten des lands en met de behoeften van ons defensiewezen, te hoog achtte, wordt thans voor de uitgaven van Oorlog eene som aangevraagd, nog hooger of althans niet lager dan het bedrag, door den afgetreden Minister uitgetrokken. Het hoofdonderscheid tusschen de beide begrootingen bestaat dáárin, dat in de eerste het meerder benoodigde wegens den hoogen prijs der fourrages ad *f* 240,000 of *f* 250,000 niet werd opgenomen, onder verklaring evenwel, dat men trachten zou in die meerdere uitgave zonder verhooging van het eindcijfer te voorzien; terwijl thans bij de begrooting zelve op die verhoogde behoefte is gerekend, en daartegen vermindering in andere posten van uitgaaf gebragt, waardoor het evenwigt nagenoeg hersteld wordt. Die handelwijze zou goedkeuring verdienen, indien de bedoelde vermindering van sommige posten als wezenlijke, en vooral als blijvende bezuinigingen te beschouwen waren. Dit echter is niet het geval. Integendeel heeft de plaats gehad hebbende wijziging der begrooting maar al te zeer den schijn van een kunstmiddel om zich uit de verlegenheid te redden. Voor enkele behoeften wordt thans minder uitgetrokken, maar zonder eenig bepaald stelsel, op het gevaar af, dat die verminderde uitgaaf in een volgend jaar tot verhooging der begrooting van Oorlog leide. Een vluglig overzigt van de hier in aanmerking komende posten schijnt genoegzaam om zich daarvan te overtuigen.

De uitgaaf voor de remonte is *f* 43,000 minder geraamd; maar vermits deze vermindering niet in verband staat met eenige inkrimping van het wapen der kavallerie, kan zij geen ander gevolg hebben, dan dat òf in het volgend jaar deze behoefte een veel grooter cijfer eischt, òf dat een deel onzer ruiters van gebrekkige, voor de dienst ongeschikte paarden moet gebruik maken. Naar het schijnt toch zal enkel worden aangevuld wat door sterfte en dergelijke redenen ontbreekt, niet wat in meerdere of mindere mate onbruikbaar geworden is.

Voor het materieel der artillerie wordt dezelfde som van *f* 282,300, die op de afgestemde begrooting voorkwam, aangewezen, doch de in uitgaaf gebragte post is *f* 35,000 minder, omdat eene grootere bijdrage genomen wordt uit het-

Digitized by Google

geen men aan het Departement van Oorlog steeds, zeer oneigenlijk, het *Fonds* van verstrekkingen noemt. De som, die in den loop van een dienstjaar, ten gevolge van gedane verstrekkingen van materieel, bij een departement als dat van Oorlog ontvangen wordt, behoort, volgens den geest en de letter der daaromtrent bestaande wet, geen afzonderlijk fonds te vormen, maar in het volgend jaar geheel te worden besteed om de gaping in den voorraad van materieel, door verstrekking ontstaan, met soortgelijke voorwerpen aan te vullen. Besteedt men, gelijk hier het geval schijnt, een deel der voorhanden gelden tot dekking van uitgaven voor de gewone aanvulling van materieel, dan wordt de voorraad in 's lands magazijnen allengs uitgeput, en loopen de verstrekkingen zelve uit op benadeeling van 's lands dienst. Aan wezenlijke, blijvende vermindering van uitgaven valt daarbij niet te denken.

De post voor het materieel der genie is met *f* 57,000 verminderd; eene besparing die allezins toejuiching zou verdienen, wanneer zij als van blijvenden aard te beschouwen ware en met eenig stelsel, bijv. tot inkrimping van het aantal vestingen, in verband stond. De Memorie van Toelichting leert echter, dat het hier slechts eene voorbijgaande vermindering geldt, die met de hoogere uitgaven voor fourrages zamenhangt. Niets dan het strikt noodige, zegt dat stuk, zal dit jaar worden verrigt; en wat dit zeggen wil, waar het, gelijk hier, onderhoudswerken geldt, leert de ondervinding. Het onvoldoende onderhoud in het eene jaar kan ligt in een volgend tot dubbele uitgaven dwingen. Had men zich tot het volstrekt noodige willen bepalen, dan scheen het herstel der muren van eene vesting als Venlo niet wel in aanmerking te komen, en toch heeft men dezer dagen uit de *Staats-Courant* gezien dat dit herstel wordt aanbesteed.

Tot soortgelijke bedenkingen geven de lagere cijfers in de berekeningen, die aan deze begrooting ten grondslag liggen, aanleiding. Wanneer de toelage voor het nachtleger der soldaten van *f* 2,50 op *f* 2 per man wordt teruggebragt, of voor het ledergoed en paardentuig der ruiterij 45 cents en *f* 7, in plaats van 50 cents en *f* 7,50 wordt uitgetrokken, valt het in het oog, dat in het volgend jaar die uitgave ligt nog aanmerkelijk boven het oorspronkelijk geraamd bedrag zal moeten klimmen. Slechts één vermindering kan geenerlei aanleiding tot gisping geven: het is die op de rations brood. Die besparing echter — de Memorie van Toelichting erkent het — is enkel een gevolg van den lageren stand der graanprijzen. Men heeft er zich over verheugd; maar de zaak is van het Departement van Oorlog geheel onafhankelijk.

Vindt men alzoo in de cijfers der voorgedragen begrooting geenerlei blijk van zucht tot wezenlijke en blijvende besparing van uitgaven, het daardoor bij zeer vele leden gerezen bezwaar werd nog vergroot, omdat de Memorie van Toelichting het vermoeden wettigt, dat eene latere verhooging der uitgaven van het Departement van Oorlog, veeleer dan eene toekomstige inkrimping daarvan, in de bedoeling ligt. Nergens wordt, ook niet met een enkel woord, teruggewezen op het feit, dat de verhooging der begrooting van het Departement van Oorlog in 1854 met omstreeks een millioen gulden als een gevolg van buitengewone omstandigheden is aangenomen. De memorie beweegt zich in den eigen kring van denkbeelden, die sedert de laatste jaren bij het Departement hebben gegolden en behelst niets wat van eene andere, zelfstandige gedachte, tot besparing leidende, getuigt.

Een eersten grond voor het aangeduide vermoeden, dat voor de toekomst veeleer verhooging dan vermindering der uitgaven van Oorlog te duchten is, vindt men in het gezegde op bladz. 2 der Memorie van Toelichting, dat de nieuw opgetreden Minister het getal der eigenlijk gezegde strijders wenscht te vergrooten en den tijd van het onder de wapens blijven der milicieus bij de infanterie en vesting-artillerie te verlengen. Er wordt wel uitdrukkelijk bijgevoegd, dat zulks zal plaats hebben zonder het eindcijfer der begrooting te vermeerderen; maar men moet erkennen, niet te kunnen begrijpen hoe het een met het ander overeen te brengen zij. Eenige aanwijzing der middelen om tot

Digitized by Google

dat doel te geraken ware niet overtollig geweest. Er wordt wel iets later van het brengen van matiging in het toekennen van pensioenen gewag gemaakt, en van het voornemen om het daardoor vrijvallend bedrag in het belang der wezenlijke strijdkrachten te besteden; maar men kan zich niet voorstellen dat dit middel veel baten zou. De Regering is met opzigt tot het toekennen van militaire pensioenen aan de wet gebonden. De gevallen, waarin voortaan de pensionnering van officieren, zonder benadeeling van 's lands dienst, achterwege zal kunnen blijven, komen zóó dikwijls niet voor, dat uit dezen hoofde eene zeer aanmerkelijke besparing te wachten is. Gesteld die besparing bedroeg in het eerste jaar *f* 20,000 of *f* 30,000, zal die som dan genoegzaam zijn tot eene vermeerdering van strijdkrachten, welke dien naam verdient? Ook klinkt het vreemd, het voornemen te zien openbaren om het *vrijvallend* bedrag van den post voor pensioenen voortaan tot vermeerdering der active krijgsmagt te besteden. Zoodanig gebruik van door de wet tot een ander doel toegestane gelden kan dan toch niet plaats hebben zonder nadere tusschenkomst der wetgeving. Of moet men hier, gelijk sommigen meenden, aan eene minder juiste uitdrukking der Memorie van Toelichting denken, en is het eigenlijk de bedoeling, dat op eene volgende begrooting de post voor pensioenen op een aanmerkelijk minder cijfer zal worden gesteld, en dat die vermindering aan de uitgaven voor de active krijgsmagt zal ten goede komen?

Evenzeer vindt men een grond voor het vermoeden, dat voor de toekomst veeleer verhooging dan inkrimping der uitgaven van Oorlog te wachten staat, in het betoog der Memorie van Toelichting, dat op deze begrooting onderscheidene uitgaven voorkomen, die eigenlijk daarop niet te huis behooren, en dus, althans in gedachten, van het eindcijfer moeten worden afgetrokken. Zoodanig betoog heeft toch weinig nut, als het niet strekken moet om het gevoelen ingang te doen vinden, dat men zich ten onregte over de hoogte van dat eindcijfer beklaagt, en dat, wel beschouwd, dat cijfer matig moet worden geacht. In zooverre heeft men ongaarne deze redenering hier aangetroffen; te meer nog omdat men hare juistheid betwisten moet.

De Memorie van Toelichting acht het onbillijk, dat de begrooting van Oorlog met de uitgaven voor de maréchaussée wordt bezwaard, maar schijnt daarbij uit het oog te verliezen, dat, zoo de manschappen van dat wapen gebruikt worden tot verdediging van de orde binnen 's lands, zij eene hoofdroeping der krijgsmagt vervullen, die evenzeer tot handhaving der openbare veiligheid als tot verdediging van het grondgebied tegen buitenlandsche aanranding bestemd is. De manschappen der maréchaussée staan daarenboven onder militair kommando, en behooren reeds daarom onder het beheer van het Departement van Oorlog. Zelfs in vredestijd is de Minister van Justitie niet bij magte, zonder medewerking van zijnen ambtgenoot den Minister van Oorlog, een enkelen hunner te verplaatsen. In oorlogstijd worden zij, op last van dienzelfden Minister, vergaderd om met de overige krijgsmagt tot 's lands verdediging tegen den vijand gebruikt te worden. En zou men hen dan kunnen beschouwen als niet te behooren tot dat staande leger, waarvan de kosten het hoofdbestanddeel der thans behandelde begrooting uitmaken?

Evenzoo laat zich niet toegeven, dat de pensioenen, gagementen en onderstanden, tot een bedrag van ruim anderhalf millioen gulden, niet op de begrooting van Oorlog behooren, omdat zij »*voor het defensiewezen niet dienstbaar zijn.*" Zoodanige uitdrukking zou, volgens sommigen, welligt beter te pas komen, wanneer de Minister den grooten staf des legers genoemd had. Maar dat de pensioenen der uitgediende krijgslieden, die, binnen de perken door de wet gesteld, door tusschenkomst van het Departement van Oorlog worden verleend, en in sommige gevallen niet anders zijn dan het gevolg van eenen door dat Departement genomen maatregel, niet in het belang van het defensiewezen zouden worden toegekend, is volstrekt niet aannemelijk. Pensioen en soldij staan in een onafscheidelijk verband. De pensioenen der officieren en soldaten maken evenzeer een deel uit der uitgaven van het Departement van

Digitized by Google

Oorlog, als de pensioenen en wachtgelden der burgerlijke ambtenaren tot de uitgaven van andere departementen van algemeen bestuur behooren. Het onderscheid is alleen, dat voor die andere departementen ontvangsten tegen deze klasse van uitgaven overstaan

De Memorie van Toelichting gaat nog verder. Zij beweert dat, wanneer men het eindcijfer van de begrooting van Oorlog beoordeelen wil, daarvan de inkomsten moeten worden afgetrokken, die wegens zaken, tot het beheer van het Departement van Oorlog behoorende, in 's Rijks schatkist vloeijen. Zij levert daaromtrent eene becijfering, die zonderling werd genoemd. Daarbij wordt een bedrag van ƒ 72,000, als jaarlijksche opbrengst van het domein van Oorlog, in rekening gebragt. Maar zoodanig domein bestaat eigenlijk niet. Wat men daaronder begrijpt behoort tot de algemeene rijksdomeinen. Zoo het dusgenaamde oorlogsdomein, ten gevolge van de gunstige uitkomst der grasverpachtingen en dergelijke, betrekkelijk veel opbrengt, heeft men dit slechts voor een zeer klein gedeelte aan de zorg van het Departement van Oorlog dank te weten. Onder de gewone burgerlijke domeinen begrepen, zouden de hier bedoelde gronden zeker veel rijkere vruchten geven. Al ware die onderstelling niet gegrond, blijft toch de aftrek dezer inkomsten evenmin aannemelijk, als een aftrek der gezamenlijke inkomsten der gewone domeinen van de begrooting van het Departement van Finantiën zijn zou Tot soortgelijke bedenkingen geven de overige posten der becijfering van geldelijke voordeelen, die het beheer van Oorlog voor de schatkist oplevert, aanleiding Zoo worden zelfs de registratieregten van publieke aanbestedingen medegeteld, doch daarbij is vergeten, dat andere departementen van algemeen bestuur, gelijk dat van Binnenlandsche Zaken en van Finantiën, niet minder in 't geval zijn om dergelijke overeenkomsten te sluiten, en dat het te regt mag worden betwijfeld, of de winst der schatkist uit de kosten van aanbestedingen niet geheel denkbeeldig is, daar dan toch in den regel het bedrag der aanbestedingssom met het bedrag dier kosten verhoogd wordt.

Door deze beschouwingen meende de groote meerderheid haar ongunstig oordeel over het eindcijfer der tegenwoordige begrooting en over de deswege gegeven inlichtingen genoegzaam te kunnen regtvaardigen. Die bedenkingen bleven echter niet geheel zonder tegenspraak. Het was, zeide men, verkeerd, bij de beoordeeling eener begrooting als deze, enkel op het eindcijfer te zien, en niet of niet genoegzaam te letten op de behoeften van den tak van 's Rijks dienst, dien het hier geldt. De beoordeeling van den omvang dier behoeften was minder de taak der Volksvertegenwoordiging dan die des Konings, wien bij de Grondwet de zorg voor het ten allen tijde onderhouden eener toereikende landmagt is opgedragen Zoo in een vroeger tijdperk het cijfer der begrooting van Oorlog aanmerkelijk minder is geweest dan thans, hing dit zamen met den destijds heerschenden drang naar eene tot overdrijving toe voortgezette bezuiniging. Thans bestaat die drang niet in gelijke mate. De prijs van vele benoodigdheden is in de laatste jaren aanmerkelijk gerezen, en ook om die reden zal het wel volstrekt onmogelijk zijn, de uitgaven van Oorlog in een vroeger eindcijfer te schroeven.

Ofschoon men voorts erkennen moest, dat de tegenwoordige begrooting weinig blijken draagt van werkelijke bezuiniging, scheen het uitzigt daarop in de toekomst geenszins zoo ver verwijderd als men het deed voorkomen. De Minister liet in zijne Memorie van Toelichting het denkbeeld eener splitsing der uitgaven van zijn departement in gewone en buitengewone doorschemeren. Hij kondigde het stellig voornemen aan om met opzigt tot het pensionneren van officieren, dat in den laatsten tijd te ver is gedreven, met meerdere matiging te werk te gaan. Ofschoon het gezegde over het vergrooten van het getal eigenlijke strijders bezorgdheid voor toekomstige uitzetting van uitgaven kon baren, werd die bezorgdheid door de bijvoeging, dat ook daarbij binnen het eindcijfer der begrooting zou worden gebleven, grootendeels weggenomen. Uit de verklaring des Ministers, dat hem hem niet doenlijk was geweest, in een betrek-

Digitized by Google

kelijk zeer korten tijd de bestaande instelling aan eene herziening te onderwerpen en dat zonder die herziening aan geene vermindering van uitgaven van eenige beteekenis kan worden gedacht, bleek dan toch, dat hij het doen van pogingen om, zoo daartoe mogelijkheid bestaat, de inrigting der krijgsmagt en van ons defensiewezen in 't algemeen op eenen minder kostbaren voet te brengen, als zijne roeping beschouwt.

In die reeds aangeduide omstandigheid — de uiterst korte tijd, aan den nieuw opgetreden Minister voor het zamenstellen der tegenwoordige begrooting gegund, — lag meende men, eene hoofdreden, waarom die begrooting op eene meer welwillende beoordeeling aanspraak maken mag. Hij heeft dan toch zijn laatste woord niet gesproken, en men mag verwachten, dat zijne latere voorstellen gekenmerkt zullen worden door de zucht om zóó veel te besparen, als met het belang van 's lands dienst is overeen te brengen.

Deze tegenwerpingen bleven van de zijde der meerderheid niet onbeantwoord. Men stelde daarbij op den voorgrond, dat hier geen grondwettig vraagstuk bestaat of kan bestaan, daar de uitgaven voor de landmagt, even als alle andere, aan de contrôle der Volksvertegenwoordiging zijn onderworpen. Men erkende voorts gaarne, dat een Minister, weinige weken na zijne optreding, bezwaarlijk eene begrooting van zijn departement leveren kan, op geheel andere grondslagen gebouwd dan de onmiddellijk voorafgaande. Maar behalve dat het de vraag was, of de Minister van Oorlog zich met de indiening van dat stuk niet meer dan noodig gehaast heeft, lag de grief tegen zijn voorstel niet zoo zeer in het gemis van reeds voor het loopende jaar werkende bezuinigingen, als in het geheel ontbreken van bepaalde uitzigten op aanmerkelijke besparing in de toekomst. Zoo de Minister rondborstig verklaard had, dat hij, binnen weken of maanden aan onze verdedigingsmiddelen geene nieuwe inrigting kunnende geven, het eindcijfer der begrooting van zijn departement bij voorraad moest laten gelijk dat was, onder bijvoeging van geheel het meerder benoodigde voor fourragegelden: men zou zulk eene handelwijze veel liever hebben gezien dan de thans gevolgde, nu verminderingen, die den naam van bezuinigingen niet verdienen en op schade van de dienst moeten uitloopen, worden voorgesteld en alle bepaald uitzigt op toekomstige hervorming blijft ontbreken.

§ 2. In dat gemis van alle bepaald uitzigt op hervorming ligt, naar het oordeel der groote meerderheid, het hoofdbezwaar tegen de tegenwoordige voordragt. Wel had men de reeds aangehaalde uitdrukking der Memorie van Toelichting niet over 't hoofd gezien, waar van »*het onderwerpen der bestaande instellingen aan eene herziening*" gesproken wordt, maar men kon aan die onbestemde woorden, door geen enkel volgend gezegde opgehelderd, niet dan geringe waarde hechten. Waartoe, moest men vragen, zou de herziening betrekking hebben? En wat wordt hier door »*instellingen*" verstaan? Zoo men de gebezigde uitdrukking in verband moest beschouwen met het loopend gerucht, volgens hetwelk de Minister van Oorlog zich allereerst met eene wet op de organisatie van het leger zou bezig houden, zou hij een weg inslaan, die, althans naar veler oordeel, tot verkeerde gevolgen leiden zou. De ondervinding in andere landen schijnt te leeren, dat aan eene wet van dezen aard, die doorgaans slechts het getal officieren van onderscheiden wapens bij de active krijgsmagt en bij de reserve betreft, en aan het Gouvernement zekere ruimte van uitvoering moet laten, geen overdreven gewigt te hechten is. Zulk eene wet is daarenboven niet spoedig ontworpen en vooral niet spoedig aangenomen. Moest alle wezenlijke vermindering van uitgaven voor het Departement van Oorlog tot hare vaststelling opgeschort blijven, zij zou een verderfelijk middel van uitstel worden voor eene zoo gewenschte zaak. Aan het verlangen van de groote meerderheid der Kamer zou veel beter te gemoet worden gekomen, zoo de Minister eerst de begrooting met het oog op eene nieuwe organisatie der verdedigingsmiddelen herzag, en dan door die organisatie tot eene wet kwam, waarbij daaraan zekere bestendigheid verzekerd wordt; eene bestendigheid, waaraan het tot nu toe bij ons defensiewezen maar al te zeer heeft gefaald.

Digitized by Google

Zoo de Minister van Oorlog nog niet, gelijk sommigen wilden, zeer bepaalde denkbeelden omtrent de door hem in te voeren organisatie ontwikkelen kon, dan ware het toch zeer mogelijk eenige onderwerpen op te noemen, waarop hij meer bepaald zijne aandacht vestigt, en in groote trekken op te geven welke rigting hij daaromtrent is toegedaan. Er bestaan onderscheidene betwiste vraagstukken, die hier bovenal in aanmerking komen. Zij zijn gedurende de laatste jaren, zoowel in de Kamer als vooral in openbare geschriften, van vele zijden besproken. Als zoodanig kan men noemen het vraagstuk, of het belang van 's lands verdediging het in dienst houden van vijf regementen ruiterij eischt, dan of inkrimping dezer magt mogelijk zij; dat wegens het geheel of gedeeltelijk oplossen der rijdende artillerie in de veld-artillerie, dat wegens het in stand houden der onderscheidene vestingen, die buiten de liniën van defensie gelegen zijn; en dat wegens het brengen van verband tusschen het Nederlandsche en het Indische leger. Waarom zou de Minister van Oorlog niet òf eenige aanwijzing van zijn gevoelen deswege kunnen doen, òf althans verklaren, dat die gewigtige punten naauwgezet door hem worden overwogen en daardoor eenige meerdere gerustheid omtrent zijne toekomstige gedragslijn inboezemen? Wilde men beweren, dat dit van een man, eerst sedert weinige maanden aan het hoofd van het Departement van Oorlog geplaatst, niet te vergen is, dan mag toch niet vergeten worden dat men eene betrekking van dezen aard niet aanneemt zonder te weten welke rigting men volgen zal, en dat zich bij elk beschaafd hoofdofficier van een wetenschappelijk wapen gevestigde denkbeelden omtrent het in zijn oog meest aanbevelenswaardig stelsel van defensie laten onderstellen.

Eenige zekerheid omtrent den weg, dien de Minister van Oorlog wil inslaan, en omtrent de inrigting, die hij aan de volgende begrooting van zijn departement geven wil, wordt door verscheidene leden te meer noodzakelijk geacht, omdat, naar hunne overtuiging, de moeijelijkheden, waartoe deze begrooting jaar op jaar aanleiding geeft, strijdig zijn met het algemeen belang en nadeelig op den geest van het leger terugwerken. Zij konden dan ook niet genoeg er op aandringen, dat de Minister alle krachten inspande, om eensdeels eene deugdelijke, wel ingerigte magt van defensie tot stand te brengen; anderdeels de uitgaven van zijn departement bij de volgende begrooting zoodanig te regelen, dat het algemeen cijfer daarvan voor redelijke tegenspraak niet vatbaar ware, en de leden der Kamer zich dus leerden gewennen, met dat cijfer genoegen te nemen.

§ 3. Tot de onderwerpen die de aandacht des Ministers van Oorlog allezins verdienen behoort, naar het oordeel van verscheidene leden, of het Committé van Defensie, althans op den tegenwoordigen voet, behouden moest blijven. Die leden moesten erkennen, dat zij zich van deze instelling andere vruchten hadden voorgesteld dan zij tot nu toe heeft opgeleverd. Men had zich gevleid, dat zij ons ten aanzien van het aan te nemen verdedigingsstelsel verder zou brengen, en daartoe betrekking hebbende hoofdpunten, zoo als de ontmanteling van een deel onzer vestingen, voor goed zou helpen beslissen. In plaats daarvan heeft het maar al te zeer den schijn, als of het committé er toe medewerkt, om het status quo te handhaven en alle afdoende hervorming tegen te houden. Het bestaat nu reeds sedert eene reeks van jaren zonder dat men iets bepaalds over de beslissingen of oordeelvellingen van dit raadgevend ligchaam vernoemt. Zulk een in het duister werkend collegie past niet in onze staatsinstellingen. Het daardoor aangebragte nut is twijfelachtig; terwijl de daaraan verknochte nadeelen in het oog vallen, vooral dáárin gelegen, dat de verantwoordelijkheid des Ministers verlaand wordt, die zich achter het oordeel van anderen verschuilen kan, of, waar hij zelfstandig handelen wil, een hinderpaal ontmoet.

§ 4. Nog op een ander punt meende men den Minister opmerkzaam te moeten maken, namelijk dat een deel der militiens langer in dienst wordt gehouden dan de Grondwet veroorlooft. Art. 183 der Grondwet laat geene andere uitlegging toe, dan dat ieder militien, na gedurende den tijd van hoogstens twaalf maanden tot eerste oefening onder de wapenen te zijn gehouden, huiswaarts gezonden wordt, om, na eenen tusschentijd, ter verdere oefening in den wa-

Digitized by Google

penhandel op nieuw voor zes weken te worden opgeroepen. Het jaar van verpligte dienst kan niet met die zes weken worden verlengd. De afwijking, die van dezen regel plaats vindt, schijnt met het gemis van een genoegzaam aantal vrijwilligers, vooral bij de speciale wapens, zamen te hangen. Men wenscht daarom te weten hoe groot het aantal vrijwilligers is dat thans bij elk wapen ontbreekt.

§ 5. In eene der afdeelingen is gevraagd welk resultaat de genomen proeve omtrent het huisvesten van troepen en het vuren met het geschut in de torens en forten der Hollandsche linie heeft opgeleverd.

§ 6. De redenering aan het einde der Memorie van Toelichting over het geuit verlangen, dat buiten onze vestingen magazijnen worden gesticht, geschikt om in vredestijd het voor die vestingen benoodigde buskruid te bewaren, heeft geenszins algemeen bevredigd. De Minister toont zich van de noodzakelijkheid van zulk eenen maatregel niet overtuigd, op grond dat sedert eeuwen het buskruid in de vestingen zelve is bewaard en dat bloote bewaarplaatsen van buskruid de veiligheid der ingezetenen niet zoo zeer bedreigen. Men twijfelt, of hij zich daarbij wel op het regte standpunt plaatst Al geeft men gaarne toe, dat de kansen van ontploffing voor een militair laboratorium grooter zijn dan voor een buskruidmagazijn, levert de geschiedenis, ook van ons land, dan toch voorbeelden op dat het in de lucht springen van zoodanig magazijn plaats had en de noodlottigste gevolgen te weeg bragt. De voorhanden zijnde hoeveelheid buskruid is in een magazijn doorgaans oneindig grooter dan in een laboratorium en dus de daardoor aan te rigten verwoesting van veel uitgebreider aard. De stelling des Ministers kon misschien doorgaan, indien het mogelijk ware, het buskruid, dat in het magazijn eener vesting bewaard wordt, zoolang het vrede blijft, geheel onaangeroerd te laten. Maar hij weet beter dan eenig lid der Kamer, dat dit niet het geval is. Het buskruid moet van tijd tot tijd worden gekeerd of ook wel vermalen worden, en de voorraad daarvan heeft nu en dan aanvulling noodig. Elke aanraking met dat geducht vernielingsmiddel brengt gevaar mede. Het ongeluk te Mainz is niet het gevolg geweest van den arbeid in het laboratorium, maar van omstandigheden die met opzigt tot elk gewoon buskruidmagazijn kunnen plaats vinden.

Indien alzoo de bezorgdheid der ingezetenen onzer vestingen omtrent dit punt inderdaad niet zonder eenigen grond is, moet daaraan worden te gemoet gekomen. Het wegnemen dier bezorgdheid wordt in dat geval door het algemeen belang geboden. Maar dan komt het ook niet te pas, dat het Gouvernement niet tot het stichten eener meer veilige bewaarplaats zou willen overgaan, tenzij de betrokken gemeente daarvoor genoegzame bijdragen levere De ingezetenen eener vesting moeten zich in oorlogstijd het ongerief en de gevaren, aan het bewonen van zoodanige plaats verknocht, getroosten; in tijd van vrede moeten zij in het belang van 's lands verdediging niet meer dan anderen worden gedrukt. Zij hebben het regt om te vragen, waarom de Regering, die het stichten van voor de gezondheid nadeelige fabrieken aan zoo vele voorwaarden verbindt, het bestaan van kruidmagazijnen in sterk bevolkte buurten blijft dulden. Het geldt hier derhalve werken van publieke behoefte, waarvan de kosten, evenzeer als die van het aanleggen der vestingwerken zelve, geheel ten laste van den Staat moeten komen. Zoo de Minister in dien geest eene voordragt doet, zal hij de Staten-Generaal niet weigerachtig vinden om de vereischte gelden toe te staan. Het daarvoor noodig bedrag zal dan toch zoo buitengewoon groot niet zijn, daar de te stichten gebouwen zich door de meest mogelijke eenvoudigheid behooren te onderscheiden en het niet in aanmerking komt ze, als buskruidmagazijnen in de vesting, bomvrij te maken.

Bij de overweging dezer aangelegenheid werd de vraag geopperd, of geheel de voorraad buskruid, voor de dienst der vestingen bestemd, niet in zeer enkele groote bewaarplaatsen, op daarvoor geschikte punten gevestigd, zou te concentreren zijn, met de bedoeling om, als oorlogsgevaar nadert, uit die bewaarplaatsen datgene te verzenden wat elke vesting behoeft. Men voerde echter

Digitized by Google

daartegen aan, dat het belang van 's lands verdediging al te zeer zou worden benadeeld, als niet, ook in tijd van vrede, binnen iedere vesting of in den onmiddellijken omtrek daarvan zekere hoeveelheid buskruid aanwezig ware. Stond dit vast, dan zou het aangeduide middel voor de veiligheid of gerustheid der bewoners van vestingen weinig baten. Bovendien scheen het hoogst onraadzaam, de zaak zoo in te rigten, dat gedurende den tijd van verwarring, die bij het ontstaan van oorlogsgevaar onvermijdelijk heerscht, in allerlei rigting buskruid moest worden verzonden. Noodlottige gevolgen van meer dan éénen aard konden daaruit voortvloeijen.

Ten gevolge van den loop, dien deze overweging genomen heeft, en van de overtuiging der groote meerderheid, dat het er thans voornamelijk op aankomt, de zienswijze des Ministers over enkele, vroeger aangestipte hoofdpunten te leeren kennen, heeft men bij de artikelen van dit begrootingshoofdstuk meestal niet lang stilgestaan. Minder dan ooit kon hier aan eene begrooting worden gedacht, die den naam van normaal verdient. De volgende bedenkingen zijn echter nog meer bepaald in betrekking tot enkele begrootingsartikelen gemaakt.

Iste Afdeeling. — *Kosten van het departement.*

Art. 2. Volgens loopende geruchten zou de nieuw opgetreden Minister van Oorlog zich onder anderen ook ernstig bezighouden met eene reorganisatie van het personeel van zijn departement, waarbij het denkbeeld van vermindering van dat personeel en besparing der daarvoor benoodigde gelden op den voorgrond zou staan. Gaarne vernam men, of die geruchten waarheid zeiden. Nadat zoovele jaren achtereen van de zijde der Kamer op eene hervorming van dezen aard is aangedrongen, zou zij met groot genoegen de zekerheid erlangen, dat daaraan eindelijk de hand wordt geslagen. De meening, dat een getal van 152 ambtenaren en bedienden bij het Departement van Oorlog, in vergelijking van den omvang van dien tak van beheer en van het personeel bij andere departementen, zoo als dat van Binnenlandsche Zaken, te groot is, werd te dikwerf uiteengezet om thans nadere ontwikkeling te behoeven. Alleen deed men opmerken, dat van de bepalingen van het Koninklijk besluit van 23 Junij 1851, N°. 73, waarop, naar men meent, de tegenwoordige organisatie van het Departement van Oorlog berust, op eene in 't oog vallende wijze wordt afgeweken. Men vroeg waarop die afwijkingen steunen.

Niet lang geleden is het topographisch bureau eenigermate uitgebreid en zijn de daarvoor aangevraagde sommen verhoogd. Als grond voor dien maatregel werd opgegeven, dat de Regering den geregelden voortgang der werkzaamheden bij dat bureau beter wilde verzekeren. Intusschen gaat de aflevering van daarbij vervaardigde kaarten langzamer voort dan vroeger het geval was. Men vraagt waaraan dit toe te schrijven zij

Evenzoo wenscht men te weten waarom het topographisch bureau nog niet in het gebouw op het Plein, reeds sedert geruimen tijd door het Departement van Oorlog aangekocht, is overgebragt, en welk gebruik de Minister verder van dat gebouw maken zal; met name of, gelijk oorspronkelijk de bedoeling was, de directie der artillerie daarin eene plaats zal kunnen vinden.

IIde Afdeeling. — *Traktementen van den grooten en generalen staf enz.*

Art. 4. De bedenking, waartoe een der onder dit artikel uitgetrokken posten aanleiding gaf, is door eene sedert in deze begrooting gebragte wijziging vervallen. Vele leden blijven, afgescheiden van dit punt, van gevoelen, dat de groote en de generale staf eene noodelooze uitbreiding bezitten, en dat in dit opzigt zekere weelde heerscht, die met krachtige hand moet worden ingetoomd.

De betrekking van ordonnance-officier, vroeger van tijdelijken of afwisselenden aard, schijnt meer en meer blijvende te worden. Men vraagt, of die maatregel wel goed gezien is, en of het belang der dienst en van de hier in aanmerking komende jeugdige officieren zelven niet beter zou worden bevorderd indien zij,

Digitized by Google

na eenen bepaalden tijd, ter verdere oefening, naar hunne korpsen teruggezonden en door anderen vervangen wierden.

IIde Afdeeling. — *Kosten van verschillende wapenkorpsen.*

Twee opmerkingen hechten zich aan deze veelomvattende afdeeling van het hoofdstuk, waaronder ook de kosten van de kleeding onzer krijgslieden zijn uitgetrokken.

In de eerste plaats meende men in eene afdeeling te moeten vragen, of wel de noodige zorg gedragen wordt, dat de kleedingstukken der militairen, die zij tot zekere hoogte uit de daarvoor ingehouden soldij zelven bekostigen, zoo goed en deugdelijk zijn, als de bestede prijs medebrengt. Men ziet zich te meer tot het doen dezer vraag genoopt, opdat men meent te weten, dat vooral ook het schoeisel over 't algemeen van bijzonder slechte hoedanigheid is, zoodat het na zeer kort gebruik herstelling eischt. Indien dit werkelijk zoo is, zou daarin eene nieuwe reden kunnen liggen om tegen verdere uitbreiding van den arbeid in de gevangenissen te waken, welke arbeid zich ook tot de schoenen der soldaten uitstrekt.

In de tweede plaats werd in die afdeeling de aandacht gevestigd op een bij onze krijgslieden toenemend kwaad, namelijk het verkoopen van militaire kleedingstukken. Men vroeg, of er geen middelen waren aan te wenden om dat kwaad tegen te gaan. Een der leden heeft eene onderteekende Nota over dit onderwerp ter tafel gebragt, welke Nota de Commissie van Rapporteurs gemeend heeft, als bijlage aan het tegenwoordig Verslag te moeten hechten.

Xde Afdeeling. — *Materieel der artillerie.*

Met het oog op de beide artikelen dezer afdeeling (20 en 21) is men nog nader teruggekomen op de reeds hiervoor in § 1 gemaakte bedenkingen. Het gezamenlijk cijfer der beide artikelen is, in vergelijking van de oorspronkelijke begrooting voor 1858, met ƒ 45,000 verminderd; maar men is er verre af, van daarin eene eigenlijke besparing te zien. Van de kosten van aanschaffing van materieel worden, ter zake van gedane verstrekkingen, ƒ 35,000 meer dan vroeger afgetrokken. Er moet dus gedurende het jaar 1857 voor ƒ 35,000 meer aan materieel der artillerie verstrekt zijn dan waarop bij het opmaken der oorspronkelijke begrooting voor 1858 was gerekend. Dat punt had echter wel eene opheldérende aanteekening op den toelichtenden staat verdiend, die met opzigt tot zoodanige aanteekeningen even karig is als tot dusver volstandig bij het Departement van Oorlog het geval was. Gesteld het feit bestaat, waaraan men, ook met het oog op de wet van 11 Junij 1857 (*Staatsblad* N° 25), niet twijfelen mag, dan is onbetwistbaar de voorhanden voorraad van materieel in gelijke evenredigheid verminderd, en zou, indien de tegenwoordige Minister dezen voorraad op dezelfde hoogte had willen houden als zijn voorganger, de voor aanschaffing binnen 's lijns uitgetrokken som van ƒ 282,300 met ƒ 35,000 moeten zijn *vermeerderd*. Dit is niet geschied, en het is dus blijkbaar, dat er voor ƒ 35,000 minder zal worden vervaardigd dan het oorspronkelijk voornemen was. Daardoor verklaart het zich ook dat de onder art. 20 voorkomende post voor daggelden en werkloonen, die op de oorspronkelijke begrooting ƒ 100,610 bedroeg, thans tot ƒ 88,610 wordt ingekrompen. Er zal minder materieel in 's Rijks werkplaatsen worden vervaardigd en er is dus minder werkloon uit te betalen. Maar dit is geene bezuiniging, en zelfs eene af te keuren handelwijze, die op uitputting van den voorraad materieel moet uitloopen, tenzij van regeringswijze kunne worden aangetoond, dat de oorspronkelijke beraamde aanschafling van materieel te ver ging en dat voor 's Rijks dienst een veel bekrompener voorraad volstaat.

Digitized by Google

XIIde Afdeeling. — *Verschillende uitgaven.*

Art. 34. Sedert eenigen tijd is er sprake van de stichting van een invalidenhuis voor de krijgslieden die in Nederlandsch Indië hebben gediend, en van pogingen om een geschikt locaal voor zoodanige stichting te vinden. Dit geeft aanleiding tot de vraag, of, indien de Regering werkelijk zoo iets bedoelt, het niet beter ware een invalidenhuis te vestigen, waarin de uitgediende manschappen van het Nederlandsche leger, vereenigd met die van het Indische, konden worden opgenomen.

Art. 2 *van het wets-ontwerp.* Men vroeg, of, nu de Minister van Oorlog zoo stellig het voornemen aan den dag legt om het bedrag der toe te kennen pensioenen niet meer te verhoogen, maar veeleer het cijfer daarvan geleidelijk te verminderen, het daartoe betrekkelijk art. 39 niet kan worden geligt uit de reeks van begrootingsartikelen waarop overschrijving uit den post voor onvoorziene uitgaven wordt toegelaten. Men mag zich dan nu toch vleijen, dat het zeer hoog cijfer van *f* 1,500,000, 't welk aan deze pensioenen besteed wordt, niet meer zal worden overschreden. Mogt zulk eene overschrijding tegen de verwachting des Ministers aan, ten gevolge van de werking der bestaande wetten, plaats hebben, dan ware nog altijd gelegenheid tot nadere tusschenkomst des wetgevers open.

Aldus vastgesteld den 26sten April 1858.

THORBECKE.
HEEMSKERK.
MEEUSSEN.
DE BRAUW.
STORM VAN 'S GRAVESANDE.

NOTA.

De ondergeteekende neemt de vrijheid, bij de behandeling van de *eerste* begrooting, opgemaakt door den tegenwoordigen Minister van Oorlog, door middel eener afzonderlijke Nota eene zaak ter sprake te brengen, die sedert lang de aandacht van velen in het leger tot zich heeft getrokken, doch waaromtrent tot dusverre door de Regering geene voldoende maatregelen genomen zijn. Hij bedoelt *het verkoopen van kleedingstukken door de manschappen*, ten einde zich middelen te verschaffen, meerendeels tot voldoening aan de neiging tot onmatig gebruik van sterken drank, somtijds ook om te kunnen deserteren.

Het zal wel niet noodig zijn, in het breede te betoogen, hoe noodlottig dit werkt op de moraliteit, op de krijgstucht en op den militairen geest. Het heeft echter ook een zeer nadeelig gevolg voor 's Rijks schatkist. De verkochte kleedingstukken moeten door andere vervangen worden, wel is waar ten koste van de manschappen; maar wanneer deze bij het eindigen van den diensttijd hunne schuld niet hebben aangezuiverd, komt het nadeelig saldo hunner rekening ten laste van het Rijk; en in dit opzigt staat deze zaak alzoo in regtstreeksch verband met het XIde Hoofdstuk der Staatsbegrooting. Daarbij voegt zich maar al te dikwerf een ander en nog grooter bezwaar: de man die wegens het verkoopen zijner kleedingstukken op het maximum der korting is gebragt, nu nog minder middelen hebbende dan vroeger om aan zijne neigingen te voldoen, steekt de hand uit naar de kleedingstukken zijner kameraden, en de gevangenissen ontvangen daardoor telkens nieuwen aanvoer van bevolking.

De ondervinding heeft geleerd, dat het hier bedoelde kwaad niet kan worden weggenomen door het opleggen van disciplinaire of andere straffen aan de *verkoopers* der kleedingstukken, maar *wel* door het straffen van de *koopers*.

In het jaar 1846 werd te Deventer eene stedelijke keur in werking gebragt,

Digitized by Google

waarbij het koopen, in pand of in bewaring nemen van militaire kleedings- en equipementsstukken, zonder dat daartoe door den kommandant van het korps toestemming was verleend, gestraft werd met eene boete van *f* 10 tot *f* 50 en eene gevangenis uiterlijk van drie dagen, hetzij afzonderlijk of wel beide straffen te zamen genomen. Naauwelijks was deze keur in werking, of het destijds aldaar *zeer* sterk heerschende euvel verdween

Ook in andere steden volgde men dit voorbeeld, onder anderen te Gorinchem; doch aldaar ontstond een regtsgeding omtrent de *geldigheid* der bedoelde keur (die in Deventer niet in twijfel was getrokken), en naar aanleiding hiervan sprak de Hooge Raad op den 6den November 1849 een arrest uit, waarbij werd aangenomen en uitgemaakt dat de meerbedoelde keur eene onbevoegde uitbreiding of aanvulling der wet van den 12den December 1817 (*Staatsblad* N°. 33) bevatte, en alzoo niet verbindende was (1).

Bij die wet wordt wel is waar, onder meer, strafbaar gesteld:

»Het koopen, ontvangen of in bewaring nemen van militaire kleeding- of monteringstukken, wapenen" enz. maar alleen voor de gevallen:

»1°. *dat dit geschiedt om de desertie te bevorderen, en*

»2°. *wanneer de kooper den persoon, van wien hij de goederen gekocht of ontvangen heeft, niet kent of niet kan aanwijzen*"

Wanneer er dus van geene desertie sprake is, of althans indien zulks niet kan bewezen worden, zal de *kooper* zich van alle straf kunnen vrijwaren zoodra hij den persoon kan aanwijzen van wien hij de goederen gekocht of ontvangen heeft.

Het is alzoo duidelijk, dat de wet van den 12den December 1817 (*Staatsblad* N°. 33), geheel en al onvoldoende is om het kwaad te doen ophouden dat de ondergeteekende op het oog heeft: immers in verre de meeste gevallen zal de kooper den man kunnen aanwijzen die hem de goederen gebragt heeft, zoo als dit dan ook sedert lang bij alle korpsen van het leger door de ondervinding bewezen is.

Wil men dus aan het hier bedoelde, inderdaad groote euvel paal en perk stellen, dan zal bij eene andere, nieuwe wet het koopen, in pand of in bewaring nemen van militaire kleedingstukken, wapenen enz. verboden en strafbaar gesteld moeten worden voor al die gevallen, waarin de chef van het korps, waartoe de verkooper of te-pand-gever behoort, daartoe zijne toestemming niet gegeven heeft.

Dat zulk eene wet van zeer eenvoudigen aard kan zijn, en alzoo zonder veel moeite tot stand zou kunnen komen, bewijst de meerbedoelde keur die vroeger in Deventer in werking was, en waarvan hierbij een afschrift is gevoegd. Zij heeft, zoo als reeds werd vermeld, *zeer goede* resultaten opgeleverd zoolang hare geldigheid niet in twijfel was getrokken.

De ondergeteekende neemt alzoo de vrijheid, met den meesten aandrang, aan de Regering te verzoeken, dit onderwerp in ernstige overweging te willen nemen, opdat er een einde kome aan een euvel, dat zoowel uit een moreel als uit een financieel oogpunt beschouwd, de nadeeligste gevolgen oplevert, zoo voor het leger in 't bijzonder, als voor den Staat in het algemeen.

's Hage, den 19den April 1858.

C. M. STORM VAN 'S GRAVESANDE.

---

(1) Het arrest is te vinden in het *Weekblad van het regt*, N°. 1092 en bij *van den Honert* in zijne *Gemengde zaken*, deel IX, N°. 263.

Digitized by Google

AFSCHRIFT.

KEUR.

De Raad der stad Deventer,

Overwegende dat het, zoowel tot behoud van eene talrijke bezetting in deze stad, als tot verzekering van eene goede politie, wenschelijk is eenige nadere bepalingen te maken ten opzigte van het opkoopen van militaire kleeding- en uitrustingstukken;

Gelet op de wet van 12 December 1817 (*Staatsblad* N°. 33), waarbij onder andere eene straf is bepaald tegen hem »die militaire kleeding- of monteringstukken, wapenen of iets, dat zigtbaar tot de uitrusting of de onderscheidene kenmerken van eenen militair behoorende is, gekocht of ontvangen of onder welke benaming ook in bewaring genomen hebben mogt, zonder den persoon, van wien hij gekocht of ontvangen heeft, te kennen of te kunnen aanwijzen, of wanneer mogt blijken dat hij zulks gedaan hebbe om de desertie te bevorderen."

Heeft goedgevonden, onverminderd de toepassing van gemelde wet, waar die toepasselijk gemaakt kan worden, de navolgende bepalingen vast te stellen:

ART. 1.

Het is verboden van eenen militair, tot het garnizoen dezer stad behoorende, te koopen, in pand te nemen, in bewaring te nemen of op eenigerhande wijze te ontvangen, eenige goederen, welke, hetzij tot de kleeding, uitrusting of wapening van deszelfs korps, hetzij tot de optuiging of stalling der paarden of de kazernering van dat korps behooren, zoo die militair niet voorzien is van en aan den kooper ter hand stelt een permissiebiljet, afgegeven door den te dezer stede kommanderenden officier van het korps, van hetwelk die militair deel uitmaakt. Dit permissiebiljet, op hetwelk het cachet van het korps met zwarten inkt zal gesteld zijn, zal moeten inhouden den naam van den persoon, die tot den verkoop wordt gemagtigd, alsmede de benaming, het nommer en het herkenningsteeken van het stuk, voor hetwelk verlof tot verkoop wordt gegeven.

ART. 2.

De overtreding van de bepaling van het vorige artikel, zal gestraft worden met eene boete van tien tot vijftig gulden en eene gevangenis uitertijk van drie dagen, hetzij afzonderlijk, of wel beide de straffen te zamen genomen, ter beoordeeling van den regter.

Aldus gearresteerd door den Raad der stad Deventer, in deszelfs vergadering van den 9den Eebruarij 1846.

VAN HOËVELL.

Ter ordonnantie,

H. VAN LOGHEM, *Secretaris*.

Digitized by Google

NADERE BEGROOTING VOOR HET DEPARTEMENT VAN OORLOG, VOOR HET DIENSTJAAR 1858.

Xde HOOFDSTUK.

Memorie van Beantwoording.

§ 1. De Minister heeft bij den aanhef der Memorie van Toelichting, bij de ontwerp-begrooting gevoegd, in korte trekken de moeijelijkheid van zijne positie geschetst, ook ten aanzien van hetgeen hij niet had kunnen, en van hetgeen hij had gewenscht te doen, naar aanleiding waarvan hij gehoopt had, dat zijne handelwijze een gunstiger onthaal bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal zou hebben aangetroffen, dan volgens het uitgebragt Voorloopig Verslag het geval schijnt te zijn.

Vooral doet het hem leed dat de plaats gehad hebbende wijziging der begrooting gezegd wordt: *maar al zeer den schijn te hebben van een kunstmiddel, om zich uit de verlegenheid te redden.*

De Minister doorgrondt de strekking van dit gezegde niet. Hij weet niet uit welke verlegenheid hij zich zou hebben te redden, en van welke kunstmiddelen hij zich heeft bediend, wanneer hij aantoont, dat hij een bedrag van 2½ ton, hetwelk vroeger *buiten* de begrooting was gebleven, *daarin*, zoo als het behoort, thans heeft opgenomen. Wanneer hij van kunstmiddelen had willen gebruik maken, dan zou hij schoonklindende woorden en beloften hebben gebezigd, waarvan hij een afkeer heeft, als het Nederlandsche karakter onwaardig. Hij hecht te zeer aan de waarde en het belang van het gemeen overleg tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging, dan dat hij niet de minste of geringste veronderstelling in dien zin verre van zich zoude werpen.

De aanmerkingen thans verder op den voet volgende, zal hij met opzigt tot de voorgestelde vermindering van ƒ 45,000 op de *remonte* opmerken, dat, zoo als in de Memorie van Toelichting is te kennen gegeven, men zich alleen met het oog op de hooge prijzen, welke de paarden en de fourrages thans gelden, bepaald heeft om voor *ditmaal* slechts het getal paarden aan te schaffen hetwelk aan het compleet ombrak.

De thans aanwezige sterkte aan paarden doet bij de Regering de vrees niet ontstaan, dat òf in het volgend jaar de behoefte (het gewone ⅛ verlies) een veel grooter cijfer zal vereischen, òf dat een deel onzer ruiters van gebrekkige, voor de dienst ongeschikte paarden zoude moeten gebruik maken.

De volgende berekening zal dit, zoo men vertrouwt, aantoonen.

Nadat er reeds in den loop van dit jaar verscheidene paarden als onbruikbaar zijn verkocht geworden, waren er op den 1sten April aanwezig	2897
Er moeten nog uit de remonte van 1857 worden ontvangen	10
	2907
wanneer men daarbij voegt het getal paarden in de begrooting van het jaar 1858 aangevraagd.....	280
dan zal men in dit jaar bezitten.....	3187
De complete sterkte bedraagt.....	3233
Alzoo is er een tekort van.....	46

Digitized by Google

benevens die welke nog in den loop van het jaar afgemaakt worden, sterven, of als voor de dienst ongeschikt verkocht zullen worden.

Daar de toestand der paarden tegenwoordig zeer voldoende is, kan men met eenigen grond verwachten, dat het aantal der laatstbedoelde paarden niet aanzienlijk zal wezen, en dit geen aanleiding zal geven, dat er in het volgend jaar eene grootere behoefte zal bestaan dan het gewone $^1/_8$ hetwelk sedert jaren berekend is als voldoende tot het kompleet houden van het gevorderd getal paarden.

Gaarne zal men bij het Departement van Oorlog zorg dragen om *de gelden*, welke, ingevolge de wet van 9 September 1853 (*Staatsblad* N°. 100), wegens *verstrekkingen* in de schatkist worden gestort, niet meer met den naam van *fonds* of *fondsen* aan te duiden.

Intusschen kan geenszins worden toegestemd, dat *de som, die in den loop van een dienstjaar ontvangen wordt, volgens den geest en de letter der wet, in het daaropvolgend jaar geheel moet worden besteed.*

De artt. 8—12 strekken ten bewijze, dat het tegendeel, *volgens de wet*, kan plaats hebben en daarbij niet is verboden.

Dit neemt niet weg dat de Minister het eveneens als de Kamer wenschelijk acht, om over de gelden in haar geheel te beschikken; hij vermeent juist door hetgeen hij bij art. 21 gedaan heeft, daarvan een bewijs te hebben geleverd.

De Minister heeft de *verminderingen*, welke door hem bij de nadere ontwerpbegrooting voor 1858 zijn voorgesteld, volstrekt niet als *besparingen* opgegeven. Hij heeft alleen willen te gemoet komen aan het bezwaar eener *buitengewone uitgave* (zie bl. 2 der Memorie van Toelichting), door de duurte der fourrages veroorzaakt, en daarom heeft hij getracht die *buitengewone uitgave* door eene *vermindering* op andere artikelen te dekken.

Dat die *verminderingen* hare bezwaren hebben zal hij niet ontkennen; maar het is hiermede gelegen als met zoovele andere uitgaven, welke in het algemeen als wenschelijk zouden kunnen worden beschouwd, doch welke voor een ander bezwaar moeten zwichten, namelijk die gelegen in de bedenkingen, welke voortdurend tegen het hooge eindcijfer der begrooting van Oorlog worden ingebragt.

Vorenstaande beschouwing is ook op de vermindering van *f* 57,000 op het *materieel der genie* toepasselijk, met dit aanmerkelijk onderscheid evenwel, dat de Minister de vermindering niet op de *onderhoudswerken*, maar grootendeels op de *nieuwe werken* heeft gevonden, en de beschouwingen wegens het verkeerde om dit op de onderhoudswerken te doen, dus geen doel treffen. Met opzigt tot het herstellen der muren te Venlo meent men in het midden te moeten brengen, dat dat herstel onvermijdelijk was om nadere instortingen te voorkomen, en zulks ten gevolge van het afvallen van het voorste gedeelte van den bekleedingsmuur der face van een bastion, bij een van de ingangen der vesting.

Dat herstellen zal op de goedkoopste wijze geschieden en niet meer kosten dan p. m. *f* 1100. In het vorige jaar scheen de toestand van den muur nog voldoende; het afvallen heeft plaats gehad in de maand Februarij jongstleden.

Zoo als in de *toelichtende staten* reeds is aangewezen, kan men hier herhalen, dat men tot eene vermindering van de toelagen voor het ledergoed en paardentuig benevens het nachtleger heeft kunnen overgaan, eensdeels, omdat de voortdurend toegepast wordende spaarzaamheid bij het beheer over deze voorwerpen, en anderdeels het ingevoerd wordend gordelstelsel deze verminderingen veroorloofden. Men kan nu reeds de verklaring afleggen, dat die verminderingen geene aanleiding zullen geven om voor die onderwerpen in het volgend jaar meerder gelden aan te vragen, daar dezelve integendeel, als van blijvenden aard en dus als bezuiniging, kunnen worden beschouwd.

Dat de Memorie van Toelichting *het vermoeden zoude wettigen, dat eene latere verhooging der uitgaven van het Departement van Oorlog, veeleer dan eene toekomstige inkrimping daarvan, in de bedoeling ligt*, moet de Minister ten sterkste ontkennen.

Hij meent, dat hetgeen door hem in die memorie gezegd is, voor eene geheel andere opvatting vatbaar is. Hij moet die gezegden dus hier herhalen.

Digitized by Google

»Het was hem toch niet doenlijk in een betrekkelijk zeer korten tijd (na zijne optreding als Minister op 1 Januarij en de indiening der begrootingswet bij Koninklijke boodschap van 27 Februarij), de bestaande instellingen aan eene herziening te onderwerpen, zonder welke herziening *aan geene vermindering van uitgaven van eenige beteekenis kan gedacht worden.*

»Hij heeft dus de begrooting van 1857, waarop de regeling der uitgaven voor de eerste zes maanden van dit jaar gevestigd is, moeten aannemen, in het vertrouwen dat hem de noodige tijd zal gelaten worden *om eene herziening, zoo als hierboven bedoeld,* naauwgezet te kunnen overwegen.

»*Hij zou vooral gewenscht hebben om aan het bezwaar, tegen het eindcijfer der laatst ingediende begrooting ingebragt, te kunnen te gemoet komen,* doch ook daaromtrent verkeerde hij in eene buitengewone moeijelijkheid" enz.

Duidelijker meende de Minister zich omtrent zijne inzigten en gezindheden niet te kunnen verklaren dan in deze bewoordingen, en ook daarom heeft hij niet *teruggewezen op het feit, dat de verhooging der begrooting van het Departement van Oorlog in* 1854, *met omstreeks een millioen gulden, als een gevolg van* BUITENGEWONE OMSTANDIGHEDEN zoude zijn aangenomen, te meer daar hij in geene beschouwingen of redeneringen over vroegere handelingen de begrooting betreffende heeft kunnen treden.

Wegens het *vermoeden, dat voor de toekomst veeleer verhooging dan vermindering der uitgaven van Oorlog te duchten is,* omdat de Minister *het getal der eigenlijk gezegde strijders wil vergrooten,* zal hij alleen zeggen, dat uit die omstandigheid ook eene andere gevolgtrekking zoude zijn af te leiden, namelijk deze, dat hij, met inkrimping van andere uitgaven, een zoo gewenscht doel zal zien te bereiken. Het moge *vreemd klinken,* dat hij het *vrijvallend* bedrag van den post van *pensioenen* daarvoor zou willen besteden, daar hij dit niet zonder tusschenkomst der wetgeving zoude kunnen doen, de Minister weet dit niet alleen zeer wel, maar hij voegt er bij, dat de verordeningen op 's Rijks comptabiliteit eene dergelijke aanwending van middelen ook niet zouden toelaten.

De Memorie van Toelichting spreekt ook duidelijk van het overbrengen van het *vrijvallende op die deelen der begrooting, welke bestemd zijn voor het belang der wezenlijke strijdkrachten,* welke overbrenging niet wel anders kan zien dan op de begrootingen, welke op die van 1858 volgen zullen.

Indien men *ongaarne redeneringen aantreft wegens uitgaven welke op de begrooting van Oorlog niet te huis behooren,* dan zal men toch in billijkheid moeten toestemmen, dat dergelijke beschouwingen voor de Regering onvermijdelijk zijn, wanneer altijd op het *eindcijfer* als te hoog wordt gewezen, en dit punt, zonder gegronde wederspraak blijvende, eindelijk als een feit zou worden aangenomen, om hetwelk alleen de begrooting van Oorlog zou behooren te worden verminderd. Dat toch zou niet billijk zijn.

Het moge eene *hoofdroeping der krijgsmagt zijn,* de orde binnen 's lands te handhaven, de *maréchaussée* is niet even als die krijgsmagt bestemd ter verdediging van het grondgebied tegen buitenlandsche aanranding. Zij moge in oorlogstijd op last van den Minister *vergaderd* worden, doch die vergadering strekt dan tot uitoefening eener militaire politie op de achterhoede van het leger. Het is geen wonder dat het Departement van Oorlog dan, in dat bijzonder geval, van dit overigens zoo achtenswaardig wapen in het belang der krijgsverrigtingen partij trekt.

Dat de Maréchaussée onder militair kommando staat is een gevolg der militaire inrigting; doch daaruit volgt nog geenszins de noodzakelijkheid, dat de begrooting van Oorlog met eene uitgaaf wordt bezwaard, waarvan 's Rijks defensiewezen geen direct nut trekt. De maréchaussée behoort uit dat oogpunt niet tot het staande leger. Dit laatste handelt in voorkomende gevallen *repressief,* de maréchaussée *preventief,* uitsluitend ten dienste der justitie; en dit is zóó waar, dat daar waar zij aanwezig is, geen *rijksveldwacht* bestaat.

De Minister blijft bij zijn gevoelen, dat de pensioenen, gagementen en onderstanden *niet dienstbaar zijn voor het defensiewezen.* Zij zijn daarvan een

Digitized by Google

gevolg; maar die uitgaven strekken er niet toe, noch dragen er iets toe bij om de defensie krachtiger te maken Het hoofdstuk der Grondwet over 's Rijks defensie wijst aan wat eigenlijk ten laste der begrooting van Oorlog komen moet.

Dit is vroeger ook zoo begrepen, vermits toen de pensioenen, van welken aard ook, op de begrooting van het IXde hoofdstuk werden gebragt.

Het *oorlogsdomein* moge tot 's Rijks algemeene domeinen behooren, het staat daarom daarmede niet gelijk en is voor vervreemding niet vatbaar zoo als andere rijksdomeinen

Met leedwezen werd de uitspraak vernomen, dat *de opbrengst van het domein slechts voor een zeer klein gedeelte aan de zorg van het Departement van Oorlog is dank te weten.* Tot dusverre vleide men zich met eene gunstiger beoordeeling wegens de zorgvuldige pogingen, welke tot meerdere productie van het domein op allerlei wijze worden aangewend, en waarvan het Departement van Finantiën getuigenis zou kunnen geven; doch men ziet zich natuurlijk in deze verwachting geheel te leur gesteld. Dat men overigens in die beschouwing en ook in eene vergelijking van andere inkomsten is getreden, is een gevolg van het voorbeeld, hetwelk daarvan ook in een naburig Rijk bij de behandeling der begrooting van Oorlog gegeven en jaarlijks gebruikelijk is.

Na de *ter-zijde-stelling* op de twee eerste bladzijden van het Voorloopig Verslag van al hetgeen de Minister bij de Memorie van Toelichting tot opheldering der nadere begrooting had bijgebragt, was het hem aangenaam op bladz. 3 eenige verdediging aan te treffen, waarvoor hij zeer erkentelijk is; doch welke verdediging al weder een antwoord heeft uitgelokt, hetwelk hij, als tot zijne verdedigers gerigt, mogelijk niet behoeft te wederspreken, doch waaruit hij met leedwezen ontwaard heeft om welke redenen er eene *grief* tegen zijn voorstel bestaat.

Met verbazing vernam hij, dat zijne poging om de meerdere uitgaaf voor de fourrages in de begrooting op te nemen, zonder haar aanmerkelijk te verhoogen, niet werd goedgekeurd, en men *liever* zou gezien hebben, *dat hij het eindcijfer der begrooting bij voorraad* had gelaten zoo als het was, *onder bijvoeging van geheel het meerder benoodigde voor fourragegelden.* De Minister kon dit »*liever*" onmogelijk veronderstellen, na de afstemming der eerst ingediende begrooting wegens het te hooge eindcijfer, en het bewustzijn dat de Minister van Finantiën tot zulk eene vermeerdering der raming, in verband tot de Wet op de Middelen, niet zou hebben kunnen medewerken. Maar het blijkt dan ook, dat die ruime toekenning van gelden niet onvoorwaardelijk zou zijn gegeven, maar verbonden was *aan bepaalde uitzigten op aanmerkelijke besparing in de toekomst.* De Minister moet nogmaals verklaren, dat hij bereid is, om in een dergelijken geest werkzaam te zijn, en om de *grief* die tegen hem bestaat (ofschoon hij het woord *hard* vindt) zoo mogelijk weg te nemen, maar hij kan dit niet doen op grond van beloften, welke op geene stellige berekeningen zouden steunen. Dit zou tot de kunstmiddelen behooren, waarvan men, ofschoon ten onregte, gemeend heeft dat hij zich zou willen bedienen, en hij vraagt nu nog op dit oogenblik tijd van beraad, zonder eenige belofte. Hij vraagt het met vertrouwen, omdat hij er prijs op zou stellen, dat vertrouwen te beantwoorden in den geest van het gemeen overleg, zoo als hij zich dit heeft voorgesteld, namelijk, welmeenend, welwillend en te gemoet komend, wanneer het hoofd van het departement in meer dan een opzigt eene moeijelijke taak te vervullen heeft of te vervullen zal hebben.

§ 2. Op de bedenkingen hierbij in het midden gebragt is bereids hiervoren, zoo de Minister vertrouwt, genoegzaam geantwoord.

Op geruchten welke nopens zijne voornemens in omloop zijn wenscht hij het stilzwijgen te bewaren, zonder daarom te willen zeggen, dat hij niet met belangstelling van de beschouwingen in de eerste zinsnede dezer paragraaph voorkomende heeft kennis genomen.

Wat de onderwerpen in de tweede zinsnede opgenoemd betreft, kan hij gerustelijk zeggen, dat ook hij die punten als van het grootste gewigt beschouwt en zich nu reeds onledig houdt die naauwgezet te overwegen.

Digitized by Google

Om daaromtrent nu reeds in beschouwingen te treden acht hij bedenkelijk, omdat zijne voorstellen, alvorens die openbaar te maken, aan de beoordeeling van het Hoofd van den Staat behooren te worden onderworpen, aan wien volgens art. 58 der Grondwet het oppergezag over zee- en landmagt toekomt.

Ofschoon hij als voormalig officier en hoofdofficier van een wetenschappelijk wapen ook daarover stellig gevestigde denkbeelden heeft, vermeent hij toch aan de hooge betrekking hem thans opgedragen, verpligt te zijn, die denkbeelden niet dadelijk bij zijn optreden als Minister te mogen doordrijven, maar ze alvorens te moeten toetsen aan het bestaande, aan de oorzaken die dat bestaande in het leven hebben geroepen en doen behouden; te meer, daar het standpunt waarin men geplaatst is en waaruit men zaken en instellingen beschouwt, het oordeel daarover kan wijzigen: redenen gewigtig genoeg om hem te nopen, met bezadigdheid en niet dan na rijp overleg en volle overtuiging over te gaan tot het ten uitvoer leggen van wijzigingen, die hij welligt vroeger vermeende als hoogst gewenscht voor ons verdedigingsstelsel en de daarop berustende legerorganisatie.

Wel kan hij hierbij te kennen geven, dat het zijn wensch is om in den zin van de derde zinsnede dezer paragraaph te trachten, *eene deugdelijke, welingerigte magt van defensie tot stand te brengen*, en het daartoe gevorderde cijfer zoodanig te regelen, dat het eenigmate als normaal kan worden aangenomen.

Ten einde zich van goede gegevens deswege te verzekeren, heeft hij aan den Koning de vorming van vaste comités voor de onderscheidene wapens voorgesteld, van welker werking hij zich veel goeds belooft. Vooral om daardoor het zoo eenzijdige van personele gevoelens te wijzigen, en in den vervolge te voorkomen; alsmede de zoozeer gewenschte als noodzakelijke stabiliteit te verzekeren aan alles wat met het organieke onzer militaire instellingen in verband staat. Eene stabiliteit welke door hem als een hoofdvereischte van leger-organisatiën wordt beschouwd en die de morele kracht uitmaakt van de legers van vele groote Staten.

§ 3. De bovenstaande mededeeling verbindt zich aan hetgeen bij deze paragraaph omtrent het *Comité van Defensie* is gevraagd. De instelling wordt door de voormelde comités volstrekt niet overbodig, daar hare roeping meer bijzonder die was om de regelen te bepalen, waarop *de algemeene beginselen* van ons verdedigingsstelsel moeten berusten en om daaruit af te leiden en aan te wijzen, wat des gevorderd tot eene krachtige verdediging van het vaderland vereischt wordt.

Te dien aanzien, en ook in andere opzigten, heeft het comité reeds gewigtige diensten bewezen. Het moge daaromtrent niet aan de verwachting hebben beantwoord, indien daarmede de ontmanteling van bijna al onze vestingen moest gepaard gaan; doch dat zou de Minister ook noodlottig achten, en Nederland zoude het zich te laat beklagen, indien het aan dat denkbeeld te veel toegaf. Zonder vaste versterkte punten zoude het eene prooi kunnen worden van eene betrekkelijk zeer geringe vijandelijke legermagt; terwijl Nederland door die versterkte punten, in verband met zijne middelen van inundatiën, tijd hebbende om weêrstand te bieden, daartoe alsdan alles wat weêrbaar is kan oproepen.

De Minister weet niet, dat zijne voorgangers zich immer achter het oordeel van het comité hebben verscholen. Dit weet hij, dat wijlen de geachte generaal VAN SPENGLER in der tijd volledige opening van de inzigten van het comité aan de beide Kamers der Staten-Generaal heeft gedaan, en dat die inzigten van de meest ernstige behartiging van dit groote belang de onmiskenbare blijken droegen.

§ 4. Zoolang niet bij eene nieuwe wet op de militie is beslist *welk gedeelte* onder de wapenen kan worden gehouden, is ingevolge art. 5 der additionele artikelen der Grondwet van kracht hetgeen daaromtrent bij de nog vigerende wetten op het stuk der nationale militie, in overeenstemming met art. 206 der vorige Grondwet, is vastgesteld. En volgens die bepalingen kan de Koning

Digitized by Google

een vierde van het geheele getal der militie doen zamenblijven De sterkte der militie bedroeg op den 1sten April jl. 39,081 hoofden, waarvan het ¼ gedeelte 9770 uitmaakt, terwijl op dien datum bij de verschillende korpsen te zamen 5218 miliciens onder de wapenen waren.

De gewenschte opgave omtrent het aantal ontbrekende vrijwilligers wordt overigens hierbij gevoegd:

Infanterie.....	4830
Kavallerie.....	328
Artillerie.....	256
Bataillon mineurs en sappeurs...	32
Totaal.....	5446.

§ 5. Eenige forten zijn door troepen bezet geworden, als: in 1855 de forten te *Everdingen* en te *Honswijk;* in 1857 de forten aan het *Vossegat*, te *Jutphaas*, aan de *Tienhovensche vaart* en te *Uitermeer*.

Het is gebleken dat de gebouwen in die forten zeer geschikt zijn tot het huisvesten van troepen en dat de rook in de localen bij het vuren met het geweer volstrekt niet hinderlijk is geweest. In de jaren 1848, 1849, 1851 en 1852 is uit de gebouwen en de forten aan *de Leije*, het *Schiphol*, te *Everdingen*, te *Honswijk*, te *Vuren*, te *Asperen* en aan het *Vossegat* geschoten met kanons en geweren, en daarbij is het gebleken dat bij het vuren uit de kazematten de kruiddamp niet hinderlijk was.

§ 6. De Minister vermeende zich juist op het gewenschte standpunt ten aanzien der quaestie van de buskruidmagazijnen geplaatst te hebben. Als militair, als Minister van Oorlog, is hij volstrekt niet van de noodzakelijkheid eener verplaatsing van het buskruid, deel uitmakende van de bewapening der versterkte punten, overtuigd; het tegendeel zelfs is waar: hij acht het plaatsen van het kruid in zoogenaamde vredesmagazijnen eerder gevaarlijk dan doelmatig. Gevaarlijk, omdat bij een in staat van beleg verklaren eener vesting die groote hoeveelheid kruid alsdan uit de vredesmagazijnen in de vesting moet worden teruggebragt, aan welke beweging, die alsdan steeds met zekere overhaasting zal gepaard gaan en door een min of meer ongeoefend personeel moet geschieden, naar zijne beschouwing, meer gevaar verbonden is dan aan eene rustige oplage binnen de muren der vesting.

Niettegenstaande hij deze overtuiging koestert, niettegenstaande uit een militair oogpunt de maatregel bij hem geen bijval vindt, zoo heeft hij zich in de plaats van de vreedzame en rustige inwoners eener versterkte plaats gesteld, en begrijpende zeer goed dat na het gebeurde te Mainz angst en vrees bij die inwoners de plaats heeft ingenomen voor het rustige en angstlooze leven dat zij tot dusverre in die vestingen leidden, heeft hij aan hun verlangen toegegeven daár waar zulks zonder nadeel voor de verdediging kon geschieden, en waar de burgerij genegen is, mede de kosten geheel of ten deele te dragen welke dergelijke maatregel zal vorderen.

Zoo het Gouvernement geheel de kosten moet dragen welke de bouwing van dergelijke buskruidmagazijnen vordert, dan vermeent de Minister, dat met die kosten het budget van Oorlog niet kan bezwaard worden, te weten, zoo die gelden onder het bestaande cijfer moeten begrepen worden, waardoor dus andere artikelen van dat budget met gelijke sommen zouden moeten verminderd worden; want men zal toch hier niet willen beweren, dat deze magazijnen voor het defensiewezen van den Staat noodig zijn.

Zonder dat die magazijnen bomvrij behoeven te zijn, zullen ze toch altijd eene betrekkelijk groote som vorderen; eene uitgaaf bepaald onnut voor de verdediging: terwijl de stichting van dergelijke magazijnen op vele plaatsen reeds hunne toekomstige vernietiging met zich medebrengt, zoodra de vesting in staat van beleg wordt gesteld, daar zij anders tot logement voor den vijand dienen, 't geen nadeelig voor de verdediging zoude kunnen worden.

Digitized by Google

Iste Afdeeling. — *Kosten van het Departement.*

Art. 2. Met opzigt tot de geruchten betrekkelijk eene reorganisatie van het personeel bij het departement gedraagt de Minister zich aan hetgeen hij deswege bij de eerste zinsnede van zijn antwoord op § 2 te kennen gaf. Ook die organisatie zal door hem aan eene herziening worden onderworpen. Onbekend met de afwijkingen welke ten aanzien van het besluit van 23 Junij 1851, N°. 73, worden bedoeld, kan men daaromtrent geene ophelderingen geven, doch moet men ook opmerken, dat die organisatie achtereenvolgens, en wel laatstelijk bij een besluit des Konings van 29 Maart 1857, N°. 42, gewijzigd is, en dat het geldelijk bedrag, thans aangevraagd, minder is dan bij het besluit van 23 Junij 1851 is vastgesteld.

Aan het topographisch bureau is in het vorig jaar eene uitbreiding gegeven, ten gevolge der voor die inrigting toegestane buitengewone verhooging van ƒ 10,000, en zulks om de groote kaart des Rijks volgens algemeen verlangen binnen *een bepaald, kort tijdperk* (zes jaren) te kunnen voltooijen.

Het is buiten eenigen twijfel, dat met behoud der gemelde buitengewone middelen aan de gedane toezegging zal worden voldaan; maar de zaak is zoodanig dat, al ware het getal graveurs grooter dan het geval is, daarvan nog geene gevolgen zouden kunnen zigtbaar zijn, vermits elk vol blad der kaart gemiddeld *drie jaren* arbeids vordert, en dus geen werk der nieuwe graveurs dan na zoodanig tijdvak het licht kan zien.

Wat aanleiding kan hebben gegeven tot de veronderstelling, dat er door het topographisch bureau *minder* kaarten zouden worden afgeleverd dan vroeger, verklaart men niet te begrijpen.

In 1856 zijn vier bladen voltooid en uitgegeven, als: *Harderwijk, Amersfoort, Geertruidenberg* en *Venlo.* In 1857 zijn evenzoo *weder vier bladen* gereed gekomen, en daarvan reeds *twee, Rotterdam* en *Vierlingsbeek,* in den handel gebragt; terwijl de bladen *Hattem* en *Gorinchem* nog slechts voor de correcties onderhanden zijn.

Het is waar, de laatstvermelde *vier bladen* zijn niet in 1857 verschenen, maar het is duidelijk, dat men bij voortbrengselen van dergelijken aard de uitgave niet juist kan bepalen.

Wanneer men nu daarbij in aanmerking neemt, dat in vroegere jaren slechts *twee* of hoogstens *drie* bladen per jaar zijn uitgekomen, kan er inderdaad geene sprake van vermindering van productie zijn.

Bovendien is het topographisch bureau met meer andere werken van grooten omvang belast, en het personeel niet uitsluitend aan de groote kaart werkzaam.

Zoo zal het bijv. niet onbekend zijn, dat de *vierde* serie (van 34 bladen) van de algemeene kaart van de hoofdrivieren des Rijks, de *Boven-Maas,* bijna voltooid is, alsmede de proeve van het eerste blad der geologische kaart des Rijks, hetwelk vermoedelijk spoedig het licht zal zien.

Dat het topographisch bureau nog niet naar het gebouw op het Plein is overgebragt, is niet afhankelijk geweest van den wil des Ministers, maar wel van het vereischte om dat lokaal voor het bedoelde einde in te rigten; want schoon hetzelve voor eene particuliere woning uitmuntend geschikt moge zijn geweest, blijft er voor de vestiging van het topographisch bureau veel te wenschen over. Intusschen durft men hopen dat door de medewerking van het Departement van Binnenlandsche Zaken om de nog te maken veranderingen onverwijld tot stand te brengen, het gebouw op den Singel spoedig door het topographisch bureau zal ontruimd worden.

Wat het vroegere denkbeeld betreft om ook het bureau der artillerie in het bedoelde gebouw te vestigen, dit zal aanvankelijk althans niet verwezenlijkt kunnen worden, vermits het gebleken is, dat het topographisch bureau, met het personeel waarmede het tijdelijk vermeerderd is, naauwelijks gelegenheid zal vinden, zich wegens de behoefte aan goed licht behoorlijk in hetzelve te installeren.

Digitized by Google

IIde Afdeeling. — *Traktementen van den grooten en generalen staf.*

De ordonnance-officieren uitsluitend aan den persoon des Konings toegevoegd zijnde, wordt de tijd gedurende welken zij in hunne speciale betrekkingen verblijven, door Zijne Majesteit geregeld.

IIIde Afdeeling. — *Kosten van de verschillende wapens enz,*

Met opzigt tot de opmerking in eene afdeeling gemaakt, betrekkelijk de kleeding onzer krijgslieden, vermeent de Minister te mogen beweren, dat de daarvoor gebezigde stoffen — en hierop zal het voor de deugdelijkheid wel voornamelijk aankomen — in verhouding tot de prijzen welke daarvoor besteed worden, niets te wenschen overlaten

Het uiterlijk voorkomen der troepen draagt daarvan trouwens de blijken, want in tegenstelling dat er omtrent de tenue onzer militairen zoo in als buiten dienst gegronde klagten of aanmerkingen te maken zijn, mag men aannemen, dat de Nederlandsche soldaat, wat qualiteit en bewerking zijner uniformstukken aangaat, tot de best gekleeden in Europa behoort.

De kosten daarvan, die niet dan voor een klein gedeelte en *naar gelang dat de man minder zorg voor zijne goederen draagt*, door middel van inhouding op de soldij worden bestreden, kunnen wel niet hoog genoemd worden, wanneer men op de prijzen let welke daarvoor betaald worden. Zoo worden, om zich slechts tot één wapen te bepalen, bij de infanterie de volgende kleedingstukken voor de daarbij gemelde sommen den man in rekening geleden :

een	korte jas.....	ƒ 11,12
»	lakensche pantalon..	» 6,42
»	mouwvest	» 5,86
»	kapotjas.....	» 11,69
»	kwartiermuts.....	» 1,96
»	paar schoenen	» 3,75
»	hemd	» 0,77
»	onderbroek.....	» 1,04.

Wat nu bepaaldelijk het schoeisel betreft, waarvan men te kennen geeft dat het algemeen van bijzonder slechte hoedanigheid zou wezen, moet men al aanstonds opmerken, dat daarover noch van de chefs der korpsen, noch van hoogere militaire autoriteiten eenige klagten zijn ingekomen. De veronderstelling welke hier op den voorgrond schijnt te staan, als of de schoenen uit de gevangenissen *geleverd* worden, is niet juist. Alleen de confectie geschiedt in die gestichten, doch voor rekening van den schoenmaker van het korps, die de voorwerpen gesneden, uit het leder door hem aangekocht, onder toezigt van de commissarissen der hoofdadministratie van het korps, aan de directeurs over den arbeid in de gevangenissen toezendt.

De schoenen worden bij terug-ontvangst bij de korpsen, alvorens in het magazijn te worden opgelegd, door officieren-commissarissen gekeurd, die, het meeste belang hebbende dat hunne onderhoorigen van goede kleeding en uitrustingstukken zijn voorzien, met de meeste zorg de keuring bewerkstelligen.

Omtrent de confectie der schoenen in de gevangenissen zijn zelden klagten bij het Departement van Oorlog ontvangen.

Daar door dezelfde afdeeling de aandacht gevestigd wordt op een bij onze krijgslieden toenemend kwaad, namelijk het verkoopen van militaire kleedingstukken, en deze aanmerking dus verband houdt met de afzonderlijke Nota door een der leden bij het verslag gevoegd, acht men het dienstig het antwoord hierop gelijktijdig bij deze memorie mede te deelen.

De stedelijke keur van *Deventer* werd van het oogenblik dat zij tot stand kwam bij het Departement van Oorlog met welgevallen beschouwd en aan andere garnizoensplaatsen als voorbeeld ter navolging aanbevolen. Met leedwezen vernam men daarom bij het Departement van Oorlog, dat de Hooge Raad de gel-

Digitized by Google

digheid van eene soortgelijke keur te Gorinchem niet had kunnen toelaten. Naar aanleiding daarvan is men er op bedacht geweest om de zaak in gemeen overleg met de Staten-Generaal te regelen, doch men heeft er tegen op gezien, uit hoofde van bezwaren in de uitvoering der wet en de vrees dat zij menigvuldig zou kunnen ontdoken worden. De provinciale kommandanten toch, uitgenoodigd om mededeelingen te doen omtrent de werking der keuren, bragten deswege geen ongunstig berigt uit, doch hunne rapporten stemden hierin overeen, dat de keuren nog onvoldoende waren, omdat de ontduiking dikwijls gemakkelijk en het bewijs der overtreding, bij het ontbreken van getuigen, moeijelijk te leveren was.

De Minister van Oorlog beseft intusschen ten volle het belang der zaak. Hij wenscht zich derhalve met dit onderwerp bezig te houden, en het zal hem zeer aangenaam wezen, indien het hem gegeven zal mogen zijn daarin door de Regering voordragten aan de Vertegenwoordigers te doen indienen, die aan het voorgestelde doel beantwoorden.

Xde Afdeeling. — *Materieel der Artillerie.*

De verminderde raming van dit artikel heeft men volstrekt niet als eene besparing willen doen gelden. Reeds bij de Memorie van Toelichting is integendeel gezegd geworden, dat het later opmaken der begrooting gelegenheid had gegeven, om zoowel nader de behoeften na te gaan, als de hulpmiddelen welke de gelden wegens de verstrekkingen voor zoodanige vermindering konden opleveren. Bij het opmaken der eerste begrooting, midden in het jaar, kon men een en ander niet zoo overzien als nu het geval is geweest, en daarin ligt de oorzaak van het verschil. Er behoeft bij de Vertegenwoording geene vrees te bestaan voor de uitputting van den voorraad materieel der artillerie. De Minister is van het belang der zaak allezins doordrongen, en daarenboven met dien voorraad en de behoeften door zijne vroegere betrekkingen tot dit dienstvak persoonlijk bekend.

XIIde Afdeeling. — *Verschillende uitgaven.*

De hier gestelde vraag kan niet volledig worden beantwoord. Men weet alleen dat er door den Koning eene commissie is benoemd, waarin ook drie hoofdofficieren van het leger hier te lande zitting hebben, wier taak het is een plan tot daarstelling van een invalidenhuis voor krijgslieden uit de koloniën aan de goedkeuring van Zijne Majesteit te onderwerpen.

Art. 2 *van het wets-ontwerp.* Indien er vrees bestaat dat het bedrag, bij art. 59 uitgetrokken, tegen de verwachting des Ministers aan, ten gevolge der werking der bestaande wetten mogt worden overschreden, dan is het verkieslijk dit artikel niet uit Art 2 te ligten, daar het wel van zelf spreekt, dat indien de pogingen, welke de Minister op dit onderwerp tracht aan te wenden, met eenen goeden uitslag bekroond worden, daarop toch geene overschrijving zal plaats hebben.

's Gravenhage, den 1sten Mei 1858.

De Minister van Oorlog,
VAN MEURS.

Digitized by Google

EINDVERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN RAPPORTEURS.

Exh. 3 *Mei* 1858, N°.

De Commissie van Rapporteurs voor het ontwerp van wet houdende de nadere begrooting voor het Departement van Oorlog over 1858, heeft, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Beantwoording, door den heer Minister van Oorlog, onder dagteekening van den 1sten Mei jl., op haar Voorloopig Verslag van den 26sten April jl. ingezonden, geen nader onderzoek te dezer zake in de afdeelingen der Kamer noodig geoordeeld. Tevens heeft zij gemeend, zich van het uitbrengen van een eigen oordeel omtrent de punten, in de gewisselde stukken behandeld, te kunnen onthouden

Aldus vastgesteld bij de Commissie van Rapporteurs den 3den Mei 1858.

THORBECKE.
HEEMSKERK.
MEEUSSEN.
DE BRAUW.
STORM VAN 'S GRAVESANDE

Digitized by Google

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILLEM III, enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut, doen te weten:

Alzoo wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de Artt. 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld;

Zoo is het, dat wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk wij goedvinden en verstaan bij deze:

ART. 1. Het Xde Hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1859, betreffende het *Departement van Oorlog*, wordt vastgesteld als volgt:

Iste AFDEELING.

Kosten van het Departement.

Art. 1 Traktement van den Minister *f* 12,000.
Art. 2. Traktementen van den secretaris-generaal en verdere hoofd- en mindere ambtenaren, onderofficieren en bedienden, toelagen aan officieren, benevens toelaag voor paarden van den Minister (generaal-majoor) *f* 110,792.50.
Art. 3. Bureau- en locaalbehoeften, benevens drukwerk *f* 12,245.50.

Totaal *f* 135,038.00.

IIde AFDEELING.

Traktementen, bureaukosten, toelagen en fourragegelden voor paarden van den grooten en generalen staf van het leger, van de administratie der armée, van de provinciale en plaatselijke staven, alsmede van de topographie en kaarten-steendrukkerij.

Art. 4. Groote staf *f* 28,400.
Art. 5. Generale staf *f* 65,600.
Art. 6. Administratie der armée *f* 25,800.
Art. 7. Provinciale en plaatselijke staven *f* 79,200.
Art. 8. Kosten van de topographie en kaarten-steendrukkerij, alsmede van de verkenningen, het maken van plans en kaarten, met de daaruit voortvloeijende uitgaven:

a. gewone uitgaven voor de behoefte van dit onderwerp, mitsgaders remuneratiën aan élèves bij de kaarten-steendrukkerij *f* 17,265.75.

b. buitengewone uitgaven tot het bespoedigen der vervaardiging van de topographische kaart der Nederlanden *f* 10,000.

Totaal *f* 224,265.75.

Digitized by Google

IIIde Afdeeling.

Traktementen, soldijen, toelagen, fouragegelden en verdere kosten van de verschillende wapenkorpsen, daaronder begrepen die voor de paardenartsen, alsmede gratificatiën, te verleenen aan de met ligchaamsgebreken ontslagen wordende onderofficieren en manschappen.

Art. 9. Wapen der infanterie, staf en korpsen, hieronder begrepen de onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk gevoerd wordende *f* 3,973,710.15.

Art. 10. Wapen der kavallerie, staf en korpsen, daaronder begrepen de paardenartsen, benevens het Limburgsch Bondscontingent, mitsgaders de onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk in betaling gevoerd wordende *f* 1,705,953.75.

Art. 11. Wapen der artillerie, staf en korpsen, met uitzondering echter der traktementen en soldijen van de kompagnie artillerie-werklieden, voorts met inbegrip der paardenartsen, mitsgaders der onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk in betaling gevoerd wordende *f* 1,546,559.05.

Art. 12. Wapen der genie, staf van het wapen en bataillon genie-troepen, mitsgaders bureaukosten en andere uitgaven voor de ingenieurs in de vestingen *f* 307,691.

Totaal *f* 7,533,913.95.

IVde Afdeeling.

Art. 13. Remonte *f* 177,000.

Vde Afdeeling.

Koninklijke Militaire Akademie.

Art. 14. Traktementen, soldijen en verdere kosten, na aftrek van de bijdragen, die voor de opleiding der kadets en surnumeraire élèves (vreemdelingen) betaald worden *f* 51,000.

VIde Afdeeling.

Art. 15. Reiskosten en vacatiën *f* 24,000.

VII Afdeeling.

Geneeskundige dienst.

Art. 16. Traktementen, toelagen en daggelden, zoo der officieren en kweekelingen bij de militaire geneeskundige dienst, alsmede van de ambtenaren bij het bureau van den inspecteur over gemelde dienst, van de administrateurs en verdere geëmploijeerden bij het magazijn van geneesmiddelen en bij de hospitalen, mitsgaders bijdragen aan de veeartsenijschool tot opleiding ven kweekelingen voor de vétérinaire dienst *f* 262,499.

Art. 17. Materieel van de geneeskundige dienst, kosten vallende op het verplegen van zieken, aankoop van medicijnen enz. *f* 213,800.

Totaal *f* 476,299.

VIIIste Afdeeling.

Art 18. Vuur en licht in de wachten *f* 25,500.

IXde Afdeeling.

Art. 19 Scheeps- en wagenvrachten en overvaartgelden, vergoeding voor geleden schade, uit het contract wegens de transporten te water voortkomende *f* 50,000.

Digitized by Google

Xde Afdeeling.

Materieel der artillerie en draagbare wapenen, met den aankleve van dien, onder het beheer der artillerie staande.

Art. 20. Traktementen en soldijen van de kompagnie artillerie-werklieden, jaarwedden van beambten, daggelden van burger-werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren en conducteurs, mitsgaders tegemoetkomingen, zoo bij de artillerie-, stapel- en constructie-magazijnen en bij de inspectie der draagbare wapenen te *Delft*, *Gorinchem*, *Dordrecht*, *Maastricht*, *Luik* enz, als bij andere etablissementen tot het materieel der artillerie behoorende *f* 165,000.

Art. 21. Aanschaffing, herstelling, onderhoud en verwerken van het materieel der artillerie en der draagbare wapenen, met alles wat daarop, alsmede op het beheer van een en ander betrekking heeft *f* 166,300.

Totaal *f* 331,300.

XIde Afdeeling.

Art. 22. Materieel der genie en al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren *f* 69,200.

XIIde Afdeeling.

Verschillende uitgaven.

Art. 23. Defroijement van den amanuensis bij de directie der weduwen- en wezenkas voor de officieren van de landmagt *f* 1,200.

Art. 24. Kosten tot verzekering en uitoefening der eeredienst bij de militairen, daaronder begrepen tegemoetkoming aan Predikanten en Roomsch-Katholijke en andere geestelijken in kleine garnizoenen *f* 8,400.

Art. 25. Huur van gebouwen, exercitie-velden en loodsen *f* 5.000.

Art. 26. Kleine tegemoetkomingen, reisgelden enz., aan gewezen militairen en militaire weduwen *f* 900.

Art. 27. Drukwerk van onderscheiden aard ten dienste van het leger, mitsgaders het drukken en aanschaffen van militaire reglementen en boekwerken *f* 6,000.

Art. 28. Subsidie aan de weduwen- en wezenkas voor de officieren van de landmagt *f* 12,000.

Art. 29. Huisvesting en voeding van lotelingen der nationale militie en reisgelden aan opgeroepen wordende en vertrekkende verlofgangers *f* 7,000.

Art. 30. Kosten van het magazijn van kleeding, uitrusting, hospitaal-goederen, kampements-effecten, traktementen, toelagen, bureaukosten, daggelden aan mindere bedienden en arbeidsloonen, aankoop van veld-uitrusting en algemeene kosten *f* 32,000.

Art. 31. Kosten wegens vestiging en onderhoud van militaire huisgezinnen in de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid *f* 38,016.20.

Art. 32. Gratificatiën *f* 12,000.

Art. 33. Proceskosten van verschillenden aard *Memorie*.

Art. 34. Subsidie aan het Invaliden-huis te *Leyden* *f* 5,000.

Art. 35. Het aanschaffen van onderscheidingsteekenen voor officiersdienst, mitsgaders van medailles voor diensten van onderscheiden aard *f* 500.

Art. 36. Kosten vallende op het kamperen van troepen *f* 51,000.

Totaal *f* 179,016 20.

XIIIde Afdeeling.

Art. 37. Traktementen, soldijen en verdere kosten van het korps maréchaussée, alsmede gratificatiën te verleenen aan met ligchaamsgebreken ontslagen wordende maréchaussées *f* 212,000.

Digitized by Google

XIVde Afdeeling.

Overkomplete officieren, pensioenen, gagementen, onderstanden en wachtgelden.

Art. 38. Overkomplete officieren, $^2/_3$ en non-activiteits-traktementen *f* 56,000.

Art. 39. Pensioenen, gagementen en onderstanden *f* 1,500.000.

Art. 40. Tijdelijke pensioenen en onderstanden, volgens de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* N°. 129) *f* 7,000.

Art. 41. Pensioenen aan mindere geëmploijeerden, werklieden en bedienden, op daggeld werkzaam bij de inrigtingen van 's Rijks zee- en landmagt (wet van 24 Junij 1854 *Staatsblad* N°. 92) *f* 4,000.

Art. 42. Wachtgelden aan ambtenaren, welke door maatregelen van vereenvoudiging en bezuiniging buiten betrekking zijn geraakt *f* 7,000.

Totaal *f* 1,574.000.

XVde Afdeeling.

Art. 43. Onvoorziene uitgaven *f* 60,469.10.

Totaal Generaal *f* 11,509.000.

Art. 2. Wanneer de som, in dit hoofdstuk uitgetrokken voor een der onderwerpen van uitgaaf, begrepen onder de artikelen 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 29, 30, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41 en 42, ontoereikend mogt worden bevonden, kan het ontbrekend bedrag, met inachtneming van het voorschrift van het 2de lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* N°. 40), aangevuld worden door overschrijving uit den post voor onvoorziene uitgaven, in hetzelfde hoofdstuk voorkomende.

Art. 3. De in den loop van het dienstjaar opkomende behoeften, het voorschreven departement betreffende, welke hare omschrijving niet vinden in de artikelen van dit hoofdstuk, worden op den post voor onvoorziene uitgaven aangewezen.

Die uitgaven worden bij de rekening omschreven en verantwoord in zoovele bijzondere posten, als zij gelijksoortige onderwerpen betreffen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriele Departementen, Autoriteiten, Collegiën en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

Digitized by Google

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het schijnt niet ongepast al dadelijk bij den aanvang dezer Memorie in eene korte beschouwing over het eindcijfer te treden.

Bij vergelijking met hetgeen over 1858 is toegestaan, bedraagt het *f* 20,800 *minder*, doch dit bedrag zou aanzienlijker zijn geweest, indien in den prijs der *fourrages* eenige verbetering kon worden te gemoet gezien. Dit is echter het geval niet. Mogt *de haver* en *het stroo* iets minder gelden, *het hooi* zal des te duurder wezen, en uit dien hoofde heeft men de fourrages niet minder kunnen berekenen dan waarvoor ze dit jaar op de begrooting staan uitgetrokken. Levert de aanbesteding, deswege in September aanstaande te houden, eene betere uitkomst op dan men zich die voorstelt, zoo zal men zich, zoo als natuurlijk is, beijveren om deswege eene *Nota van Wijziging* op te maken en aan de Vertegenwoordiging in te dienen; anderzins zal de meerdere uitgaaf voor dit artikel benoodigd *f* 314,400 bedragen.

Vergelijking.

Eindcijfer voor 1858 toegestaan	*f* 11,529.800.
Meerdere uitgaaf voor de fourrages dan vroeger	» 243 442.
Zonder die omstandigheid zou het eindcijfer slechts hebben bedragen	*f* 11,286.358.
Voor 1859 wordt geraamd	*f* 11,509.000.
Om de redenen, nader in deze memorie en op de toelichtende staten te vermelden, zal de meerdere uitgave voor fourrages in 1859 bedragen	» 314.400.
Eindcijfer hetwelk zonder die omstandigheid slechts benoodigd zou zijn geweest	*f* 11,194.600.

De raming voor 1859, uit dit oogpunt beschouwd, bedraagt derhalve *f* 91,758 minder dan voor 1858 is toegestaan.

En alsnu overgaande tot de nadere behandeling der ontworpen begrooting zelve, meent de Minister te mogen herinneren aan hetgeen deswege door hem in de zitting der Tweede Kamer der Staten-Generaal op den 5den Mei dezes jaars gezegd is.

Hij heeft daarbij gewag gemaakt van het stelsel door het *Comité van Defensie* ontworpen.

Met dat stelsel heeft zich de generaal *van Spengler* na rijpe overweging vereenigd; ook de generaal baron *Forstner van Dambenoy* heeft er zich aan gehouden.

Digitized by Google

De tegenwoordige Minister verklaart dit ook te doen, en wel te meer, omdat gezegd stelsel van verdediging de vrucht is van den weldoordachten arbeid van een comité, zamengesteld uit de zaakkundigste en ondervindingrijkste mannen van het vak, die als de meest bevoegde beoordeelaars over een zoo gewigtig onderwerp moeten worden erkend

Zoo hij deze verklaring meent te moeten afleggen, dan is het alleen omdat zonder het aannemen van een stelsel aan geen goede leger-organisatie valt te denken; doch zoo hij zich met het ontworpen stelsel van defensie vereenigt, dan geschiedt zulks geenszins in een geest van stilstand, zoodanig dat latere inzigten daarin hier of daar geene wijziging zouden kunnen brengen.

Hij voor zich gelooft niet dat men zich door een eenmaal aangenome stelsel van verdediging zoo zeer moet gebonden achten, dat het voor geene wijziging hoe ook genaamd vatbaar zoude wezen. Dat zou voor het algemeen belang en de belangen van de militaire dienst zelve noodlottig zijn. Doch men moet daarin met bedachtzaamheid te werk gaan, en de overwegingen daarover rangschikken onder die welke de Minister in zijne rede op het oog heeft gehad, toen hij zeide, dat het doel hetwelk hij zich voorstelde niet in een korten tijd kon worden bereikt, maar meer dan een jaar vorderde om tot rijpheid gebragt te worden. Dit geldt onder andere vooral enkele versterkte punten van het Rijk, welke welligt geheel zouden kunnen worden verlaten, doch waaromtrent natuurlijk alvorens een naauwgezet onderzoek behoort plaats te hebben, om zijne denkbeelden daarover tot rijpheid en volkomen overtuiging te brengen.

Aan het stelsel van verdediging sluit zich de zamenstelling van het leger onmiddellijk aan. Die zamenstelling laat thans in sommige opzigten en voor sommige onderdeelen te wenschen over. Bij mogelijke gebeurtenissen zoude het èn veel tijd èn veel geld kosten, om het leger op den voet van oorlog te brengen. Dit vereischt voorziening. Van daar dat de Minister op den 5den Mei gezegd heeft, dat hij hoopte bij de begrooting van 1859 te kunnen aantoonen wat het leger in vredestijd moet kosten om in tijd van oorlog te kunnen beantwoorden aan zijne bestemming, en vooral om het in den kortst mogelijken tijd, in niet langer dan vier weken, te kunnen uitrusten, om te velde te kunnen trekken.

Aan die toezegging wordt thans voldaan.

Het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het aanstaande dienstjaar bevat de aanwijzing hoedanig men het leger in overeenstemming met het door het Comité van Defensie voorgedragen stelsel van verdediging wenscht zamen te stellen, zoodanig ingerigt, dat het met de minst mogelijke verandering van den vredesvoet op dien van oorlog kan overgaan.

Hierbij is bijzonder gelet om slechts het hoogst noodige personeel bij de staven in te deelen, daarentegen meer innerlijke kracht aan de wapenkorpsen te verstrekken.

Ten aanzien van de staven zij intusschen opgemerkt, dat het personeel, daarbij ingedeeld, slechts even voldoende is om in tijd van vrede den geregelden gang van de dienst te verzekeren en om bij een dreigend oorlogsgevaar over eenige personen *dadelijk* te kunnen beschikken, die bij het leger te velde de kern van de verschillende staven en dienstvakken moeten uitmaken, welke alsdan eene aanzienlijke uitbreiding zullen behoeven.

De wapenkorpsen zijn zoodanig te zamen gesteld dat, zoodra het thans aangenomen cijfer van vrijwilligers aanwezig is en wanneer de miliciens, die zich in hunne haardsteden bevinden, onder de wapenen opkomen (dat in den tijd van veertien dagen kan plaats hebben), ten allen tijde beschikbaar zullen zijn:

37 veldbataillons infanterie, ter sterkte van ruim 32,854 hoofden;
20 eskadrons kavallerie, ter sterkte van ruim 2400 paarden;
2 komplete batterijen veld-artillerie van 12 pond } of wel 5 batterijen van
2 komplete batterijen veld-artillerie van 6 pond } 6 pond.

Digitized by Google

1½ batterij rijdende artillerie van 12 of 6 pond; — te zamen uitmakende 44 of 52 vuurmonden;
1 korps pontonniers, sterk 187 hoofden;
1 bataillon genie-troepen, ter sterkte van ruim 1050 man.

Zoodra het leger op voet van oorlog moet worden gebragt en dien ten gevolge de reserve opgeroepen, en de bij de kavallerie en artillerie benoodigde paarden aangeschaft en gedresseerd zijn, vermeerdert, zoo als van zelf spreekt, boven aangewezen getalsterkte, gelijk hierna, bij de IIIde afdeeling, waar men omtrent de wapenkorpsen in eenige nadere beschouwingen en opheldering wenscht te treden, zal worden aangetoond.

Dat wijzigingen in bestaande inrigtingen, hoe dan ook, niet altoos dadelijk tot stand kunnen worden gebragt, vermits òf het aanwezige òf het benoodigde personeel, gewoonlijk eenige belemmering te weeg brengt, zal, zoo men vertrouwt, wel erkend worden; hiertoe wordt eene zekere tijdruimte vereischt. Bij de zamenstelling der begrooting voor 1859 is daarop dan ook gelet. Evenwel acht men het dienstig nu reeds aan te wijzen, welke uitgaven voor het leger op voet van vrede in den regel zullen benoodigd wezen, wanneer de thans voorgenomen organisatiën geheel en al tot stand gekomen zullen zijn en er geen inkompleet aan manschappen en paarden zal bestaan; terwijl men wijders ten aanzien van sommige hoofdonderwerpen in eenige nadere opheldering zal treden.

Iste Afdeeling.

Kosten van het Departement.

De zamenstelling van het departement is, in verband tot het stelsel van verdediging en de geprojecteerde organisatie van het leger, in nadere overweging genomen. Naar aanleiding daarvan en het verlangen om de werkzaamheden zooveel mogelijk te vereenvoudigen, zal er eene vermindering zoowel in het personeel als in de kosten tot stand komen. Dit zal intusschen niet op eenmaal kunnen geschieden. Bereids op 1 Januarij aanstaande zullen, ten gevolge van de te nemen maatregelen, onderscheiden ambtenaren, eervol, met toekenning van aanspraak op pensioen, worden ontslagen of op wachtgeld gesteld. Men tracht de nieuwe organisatie zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met die der andere departementen van algemeen bestuur. Op grond daarvan worden de chefs van dienstvakken of onderdeelen van dien, hoofdofficieren en kapiteins, voor het geheel met hunne traktementen in de kosten van het Departement opgenomen, 't geen tot dusver het geval niet was. Alleen de officieren die in den rang van eersten of tweeden luitenant bij het Ministerie van Oorlog worden gedetacheerd, mitsgaders de fortificatie-opzigters, worden in het kader van het departement slechts voor toelagen uitgetrokken. Dit geschiedt dáárom, omdat zij niet bestemd zijn om bij het departement te blijven, hetzij dat de werkzaamheden hunne tegenwoordigheid niet voortdurend mogten vereischen; hetzij dat hun persoonlijk of dienstbelang mogt vorderen, dat zij naar hunne korpsen terugkeerden.

Ten aanzien van de zamenstelling van het departement moet nog worden opgemerkt, dat het kader, zoo als het geprojecteerd is, uitsluitend moet dienen voor de werkzaamheden, welke bij het departement in het algemeen belang van de dienst worden verrigt. Daar dit nu niet het geval is met het zoogenaamd *topographisch bureau*, hetwelk als inrigting voor het graveren op steen van kaarten en plans niet slechts voor het Departement van Oorlog, maar voor alle departementen van algemeen bestuur bestemd is, die daarvan wenschen gebruik te maken, en dit werkelijk doen, zoo zijn de kosten daarvoor alsnu op art. 8 der begrooting overgebragt, waarvan de omschrijving niet alleen met den aard der uitgaven overeenstemt, maar waarop ook de *buitengewone uitgave* voorkomt, welke tot het bespoedigen der uitgave van de topographische kaart van het Rijk tijdelijk is toegestaan. Zoo zijn ook de traktementen der ambtenaren, werkzaam op het *bureau van den inspecteur van de geneeekundige dienst der*

Digitized by Google

landmagt, op de VIIde afdeeling der begrooting overgebragt, uit hoofde die ambtenaren volstrekt niet onmiddellijk voor den Minister of het departement werkzaam zijn, als daarvan geene regtstreeksche bevelen ontvangende. Hunne positie van ambtenaren van het algemeen bestuur dagteekent van den tijd dat er een *geneeskundig bestuur* der land- en zeemagt bestond; doch het personeel der ambtenaren van dat bestuur is nimmer, zoo als dat van het voormalig *departement van den grootmeester der artillerie*, of *van de algemeene directie der genie*, bij het Departement van Oorlog ingedeeld. Dat personeel zal dan ook bij het ontstaan van vacatures op dezelfde wijze behooren te worden ingerigt, als het geval is bij andere inspecteurs of gelijksoortige dienstvakken.

Ten einde over de zamenstelling eenigzins te kunnen oordeelen, volgt hier de formatie, zoo als men zich die eventueel als *normaal* voorstelt:

1	secretaris-generaal	*f* 5,000
5	chefs van afdeelingen, waarvan 4 hoofdofficieren uit het leger en 1 referendaris, van *f* 3000 tot *f* 3600	» 16,400
13	chefs van bureaux, kapiteins uit het leger van *f* 1800 tot *f* 2200.	» 25,000
1	commies van Staat	» 1,000
1	graveur en teekenaar	» 1,400
1	teekenaar	» 1,000
40	onderofficieren, schrijvers van de 1ste, 2de en 3de klasse van *f* 600 tot *f* 900	» 31,350
1	kamerbewaarder	» 900
4	boden van *f* 600	» 2,400
5	adsistent-boden van *f* 550	» 2,750
1	portier	» 450
6	vaste knechts van *f* 450	» 2,700
79		*f* 90,350.

Voorts wegens toelagen:

1°.	aan de militaire chefs der afdeelingen en bureaux van *f* 400 tot *f* 600	*f* 7,600
2°.	aan een kapitein, adjudant van den Minister, benevens 17 officieren en 2 fortificatie-opzigters uit het leger, tijdelijk bij het departement gedetacheerd, van *f* 150 tot *f* 400	» 5,800
3°.	aan een gepensioneerd officier, belast met de huishoudelijke dienst.	» 400
		f 13,800
	Te zamen	*f* 104,150.

Voor 1859 zullen die uitgaven, blijkens den toelichtenden staat nog een bedrag vorderen van *f* 110,245. Intusschen kan de besparing over 1859 reeds op *f* 16,091.25 worden berekend.

Proeve.

Het departement kost over 1858	*f* 139,785.00
Hiervan worden afgetrokken:	
uitgaven voor het topographisch bureau	*f* 12,265.75
voor de ambtenaren werkzaam bij den inspecteur van de geneeskundige dienst	» 5,000.00
	f 17,265.75
Blijft	*f* 122,519.25
Voor de uitgaven der 1ste afdeeling is op de ontwerp-begrooting voor 1859 uitgetrokken	*f* 135,038.00
Schijnbaar bestaat er dus eene verhooging van	*f* 12,518.75

Digitized by Google

Doch deze wordt veroorzaakt door het brengen der traktementen van de hoofdofficieren en kapiteins op deze afdeeling, die tot dusver bij de staven hunner wapens werden gevoerd en welke traktementen *f* 28,600 bedragen.

Geraamde kosten voor 1859.....	*f* 135,038.00
Aftrek der traktementen.....	» 28,600.00
Blijft.....	*f* 106,438.00
De uitgaven te dezer zake bedragen voor 1858.....	» 122,529.25
Alzoo voor 1859 minder.....	*f* 16,091.25
De uitgaven der 1ste afdeeling voor 1859 zijn geraamd op ...	*f* 135,038.00
Uitgaven voor het personeel, volgens de vorenstaande normale formatie.....	*f* 104,150.00
Traktement van den Minister.....	» 12,000.00
Fourrages.....	» 547.50
Bureau- en locaalbehoeften enz.....	» 12,245.50
	f 128,943.00
Zal later nog bespaard worden.....	*f* 6,095.00.

Wanneer men nu de bezuiniging over 1859 met deze te zamen voegt, dan verkrijgt men een totaal van *f* 22,186.26. Wel zou men nog tegen deze berekening de pensioenen en wachtgelden kunnen overstellen, die ten gevolge dezer organisatiën ten laste der schatkist en van de begrooting zullen komen, doch deze zijn meer als afloopende betalingen dan als vaste uitgaven te beschouwen.

IIde Afdeeling.

Verschillende staven en dienstvakken.

De *groote staf*, bestaande uit de adjudanten van Z. M. den Koning en de Prinsen van den bloede, en waarbij ook de generaal-majoor, lid der Militaire Commissie bij de Bondsvergadering te Frankfort voor zijn traktement enz. wordt uitgetrokken, is vermeerderd met een majoor, die thans aan Z. K. H. den Prins van Oranje is toegevoegd, en wiens bezoldiging niet meer bij den generalen staf, maar hier in rekening wordt gebragt, hetgeen, met eenige verdere veranderingen bij het personeel der adjudanten, aanleiding geeft, dat er voor dit artikel *f* 3100 meerder wordt geraamd dan er voor het loopende jaar is toegestaan.

Generale staf. Ten einde een overzigt te bekomen welke functiën thans door de officieren van den generalen staf worden waargenomen, acht men het niet ondienstig hiervan eene opgave te doen; te weten:

1 majoor,
1 kapitein, } gedetacheerd als adjudanten bij de Prinsen van den bloede;
1 kapitein, fungerend adjudant bij den Minister, tevens sous-chef van het kabinet;
1 luitenant-kolonel,
2 kapiteins,
1 luitenant, } bij de topographie;
1 majoor,
1 kapitein,
3 luitenants, } bij de militaire verkenningen;
3 luitenants-kolonels,
1 majoor,
4 kapiteins,
2 luitenants, } chefs der staven, of dienstdoende adjudanten bij generaals.

De traktementen en fourragegelden voor de boven aangedulde officieren, dienstdoende bij de Prinsen van den bloede, worden bij den grooten staf uitgetrokken,

Digitized by Google

niet geen aanleiding heeft gegeven, dat hier eene som van *f* 5300 minder wordt geraamd dan in het loopende jaar is toegestaan.

Administratie. Even als bij de overige wapens en dienstvakken noodig wordt geacht, bestaat er bij de militaire administratie behoefte aan eenen chef, belast met het algemeen toezigt over de administratie van gelden en goederen bij de korpsen van het leger, over de militaire zieken-etablissementen, bakkerijen, de magazijnen van nachtleger, kampements-effecten en velduitrusting, waarover (de noodzakelijkheid is meer dan eens gebleken) nu en dan inspectiën in loco dienen plaats te hebben.

Met het oog op de voorgenomen vermindering van werkzaamheden, die nu bij het departement van den Minister verrigt worden, kunnen en zullen dan ook vele van de bedoelde verrigtingen aan dezen hoofdambtenaar worden opgedragen, die wijders bij het ontstaan van eenen oorlog dadelijk als chef van de administrative dienst bij het leger te velde moet optreden.

Een en ander heeft aanleiding gegeven tot eene geringe wijziging bij het personeel der intendance, ten gevolge waarvan dit artikel eene verhooging van *f* 600 zal ondergaan.

In de *provinciale en plaatselijke staven,* welke reeds tot het geringst mogelijk aantal zijn gereduceerd, hebben geen veranderingen plaats gehad: men rekent daarvoor eene geringe som minder te zullen noodig hebben dan voor het loopend dienstjaar is toegestaan.

Kosten van verkenningen, topographie enz. Zoo als hiervoren bij de opmerkingen ten aanzien van het departement reeds is te kennen gegeven, behooren de bezoldigingen der ambtenaren bij het topographisch bureau eigenaardig onder de kosten van het maken van plans en kaarten te worden gerangschikt.

Dit heeft dan ook thans plaats gehad en geeft aanleiding dat voor dit artikel eene som van *f* 12,265.75 meer wordt geraamd dan voor het loopend jaar is toegestaan, waarmede dan ook, zoo als van zelf spreekt, de uitgaven voor gemeld departement zijn verminderd.

Hierbij moet nog worden opgemerkt, dat onder deze uitgaven eene som van *f* 10,000 is begrepen als een *buitengewone* uitgave tot bespoediging der vervaardiging van de topographische kaart der Nederlanden.

Het totaal van de 2de afdeeling der begrooting ad *f* 224,263.75, verminderd met de hiervoren gemelde som van *f* 12,265.75, en daarna vergeleken met de som van *f* 213,867.50, voor het loopend jaar toegestaan, wijst eene vermindering aan van *f* 1867,50, welke som met nog *f* 3285 zou zijn verminderd, indien men in de gelukkige omstandigheid verkeerde om de fourrages weêr tegen *f* 0,60 te kunnen berekenen, gelijk vroeger plaats had.

Zoodra de boven aangewezen buitengewone bijdrage van *f* 10,000 niet meer gevorderd wordt en de prijs der fourrages tot de gewone waarde is teruggekeerd, zal het normaal bedrag voor deze afdeeling gesteld kunnen worden op de som van ongeveer *f* 211,000.

IIIde Afdeeling.

Wapenkorpsen.

Infanterie, Het regement grenadiers en jagers, thans zeer oneigenaardig één geheel uitmakende, erlangt eene andere zamenstelling.

De jager-bataillons zullen als zelfstandige eenheden bestaan: al de daartoe behoorende kompagnien worden van juistheids-wapenen voorzien en aangevuld met de beste schutters uit de tirailleur-kompagniën van de regementen infanterie, wier overplaatsing moet strekken tot belooning van een goed gedrag en voor bedrevenheid in het juist schieten.

Daarentegen zullen er bij de bataillons grenadiers geene tirailleur-kompagniën blijven bestaan, maar aan het regement een depôt worden toegevoegd: iets dat daaraan tot dusverre ontbrak.

Digitized by Google

Bij de bataillons jagers is dit minder noodzakelijk, en wel omdat zij, doch alleen wat de administratie betreft, aan het regement grenadiers blijven toegevoegd.

Het regement bestaat thans uit 20 kompagniën; hiervan worden zamengesteld drie bataillons grenadiers en twee bataillons jagers, elk ter sterkte van 4 kompagniën, benevens een depôt.

Ten gevolge van dit een en ander vermeerdert de sterkte met 10 officieren en 220 onderofficieren en verdere manschappen; van welk laatstgemeld getal slechts 32 hoofden in tijd van vrede onder de wapenen worden gehouden en dus alleen betaling erlangen. De overige regementen infanterie ondergaan geene verandering.

Men zal in tijd van oorlog dadelijk kunnen beschikken over:

3 bataillons grenadiers,
2 bataillons jagers,
32 bataillons infanterie,

te zamen sterk:

709 officieren,
39,125 onderofficieren en manschappen.

Er blijven dan nog in de garnizoenen over:

9 depôts,
1 algemeen depôt van discipline,
1 instructie-bataillon,

uitmakende met de boven aangewezen sterkte der veld-bataillons een totaal van:

857 officieren,
36,999 onderofficieren en manschappen, onverminderd de reserve, die nog ruim 6000 bedraagt.

In tijd van vrede zal men van boven aangewezen troepen voortdurend onder de wapenen houden:

857 officieren,
12,903 onderofficieren en manschappen,
6016 miliciens, doch deze slechts gedurende zes maanden.

De kosten tot onderhoud dezer troepen, met inbegrip van die voor den staf van het wapen, benevens voor de soldij, het brood- en kleedingsfonds van de miliciens, welke jaarlijks onder de wapenen zullen opkomen tot aanvulling der bataillons, bestemd om gedurende eene maand een kamp te betrekken, zullen jaarlijks bedragen ongeveer *f* 4,549,000.

Evenwel voor het jaar 1859 en waarschijnlijk voor eenige volgende jaren is die som niet geheel noodig, uit hoofde er een aanzienlijk incompleet aan officieren en vrijwilligers bestaat, bedragende ruim 100 officieren en 4500 soldaten.

Voor het dienstjaar 1859 wordt geraamd de som van *f* 5,973,710.15, welke, vergeleken met de gelden voor het loopende jaar toegestaan, eene vermindering aanwijst van *f* 125,128.69, hoofdzakelijk verkregen:

a. door een grooter aftrek wegens het bestaande incompleet;
b. door de vermindering van den prijs voor het ration brood met ½ cent;
c. doordien men de toelagen voor de verschillende fondsen van inwendig beheer bij de korpsen lager heeft kunnen stellen dan voor het jaar 1858 heeft plaats gehad.

Kavallerie. Van de thans bestaande vijf regementen kavallerie zullen vier regementen, elk ter sterkte van vijf veld-eskadrons en een depôt, worden te zamen gesteld.

Een dezer regementen, het 4de, bekomt eene eenigzins gewijzigde formatie, in verband met deszelfs bijzondere bestemming, als uitmakende het Limburgsch bondscontingent kavallerie.

Digitized by Google

Ten gevolge van deze nieuwe indeeling is het getal officieren, op voet van vrede, met 22 hoofden en dat der onderofficieren en manschappen met 33 verminderd, terwijl er wijders 68 officiers- en 28 troepen-paarden minder aanwezig zijn; een en ander hoofdzakelijk toegepast op de staven en het kader, zijnde er slechts 2 kavalleristen minder dan volgens de thans nog bestaande organisatie aanwezig moeten zijn.

In tijd van vrede zal men voortdurend onder de wapenen hebben:

20 veld-eskadrons,
4 depôts,

ter gezamenlijke sterkte van:

160 officieren;
2924 onderofficieren en manschappen,
2810 paarden.

In tijd van oorlog klimt die sterkte tot op:

172 officieren;
4324 onderofficieren en manschappen,
4333 paarden,

in welke omstandigheid een aantal van 1400 miliciens onder de wapenen moeten opkomen en 1555 paarden dienen te worden aangeschaft.

De kosten tot onderhoud der kavallerie op voet van vrede zullen, met inbegrip van den staf van het wapen en wanneer de prijs der fourrages niet daalt, jaarlijks eene som van *f* 1,840.000 bedragen.

Intusschen ook hier — even als bij de infanterie — heeft men die som voor het jaar 1859 niet geheel noodig, doordien er nog een incompleet van 16 2de luitenants, 300 vrijwilligers en 100 paarden blijft bestaan.

Men rekent te zullen behoeven de som van *f* 1,705,955.75, die, vergeleken met de gelden voor het loopende jaar toegestaan, eene vermindering aanwijst van *f* 134,167.45, welke verkregen is:

a. door de suppressie van den staf van een regement en de ritmeesters die bij de staven in speciale diensten werden gevoerd;
b. ten gevolge eener vermindering van 6 luitenants, 6 wachtmeesters, 12 korporaals, 2 trompetters en 2 kavalleristen;
c. door een grooter aftrek wegens het bestaande incompleet aan vrijwilligers;
d. door de vermindering van den prijs van het brood en de fondsen van inwendig beheer, hetgeen ook hier even als bij de infanterie kan plaats hebben.

Artillerie. De vereeniging van de artillerie-troepen in regementen, waartoe in het jaar 1841 werd overgegaan, acht men hier te lande, waar de kompagniën in zoo vele verschillende garnizoensplaatsen verspreid zijn, minder doelmatig. De verspreiding van zoo vele onderdeelen van één regement maakt dat het toezigt van den chef niet behoorlijk kan plaats hebben, en het is om dit te bevorderen, dat men terug wenscht te komen op de sedert 1815 en vroeger bestaan hebbende indeeling der veld- en vesting-artillerie in bataillons; eene zamenstelling waarvan de deugdelijkheid in de jaren 1830—1832 is gebleken.

Dien ten gevolge zal het regement veld-artillerie, thans bestaande uit 11 veld-kompagniën en 1 depôt, verdeeld worden in *twee* op zich zelve staande bataillons, elk van 6 kompagniën en 1 depôt.

De drie regementen vesting-artillerie, thans te zamen bevattende 39 kompagniën, worden in *zes* op zich zelve staande bataillons geformeerd, ieder sterk 6, dus te zamen 36 kompagniën.

Het regement rijdende artillerie, thans zamengesteld uit 4 kompagniën en 1 depôt, wil men verminderen tot 3 veld-kompagniën.

Het korps pontonniers zal zijne tegenwoordige formatie behouden, terwijl er wijders aan eene reeds lang erkende behoefte zal worden te gemoet gekomen door weder eene kompagnie artillerie-werklieden aan het wapen toe te voegen.

Digitized by Google

Volgens de nieuw aan te nemen zamenstelling der veld- en rijdende artillerie zal zij in staat zijn, bij aanvulling van de noodige paarden, in tijd van oorlog uit te brengen:

veld-artillerie { 6 batterijen van 12 pd., bespannen met 8 paarden, / 6 » » 6 » » » 6 » } te zamen 120 vuurmonden.
rijdende artillerie { 2 » » 12 » » » 6 » / 1 batterij » 6 » » » 6 » }

In tijd van vrede, wanneer niet al de paarden aanwezig behoeven te zijn, zal men echter dadelijk kunnen beschikken over:

bij de veld-artillerie { 2 complete batterijen van 12 pond / 2 » » » 6 » } of 5 batterijen van 6 pond,
rijdende artillerie 1½ » » » 12 of 6 pond, te zamen uitbrengende 44 of 52 vuurmonden; terwijl er dan nog een genoegzaam aantal paarden zal beschikbaar blijven tot aanvulling van zieke, reforme- of ontbrekende paarden.

Men is tevens bedacht geweest om het thans bestaande gebrek, namelijk een te gering getal vrijwilligers, ontoereikend om daaruit genoegzame stof voor de aanvulling van het kader onderofficieren en korporaals te verkrijgen, te verhelpen en diensvolgens is dat getal dan ook vermeerderd.

Volgens de thans ontworpen organisatie van het wapen der artillerie zal men in tijd van oorlog kunnen beschikken over:

360 officieren;
8585 onderofficieren en verdere manschappen;
1022 paarden, waaronder die der officieren zijn begrepen. Zoo als hiervoren is te kennen gegeven, moeten in het hier bedoelde geval de troepenpaarden, alsdan benoodigd tot het compleet uitrusten van de 15 batterijen, alsmede tot bespanning der voertuigen voor den artillerie-trein, bij dien der parken, het voerwezen enz., nog worden aangevuld, waartoe een aantal van 3500 stuks wordt vereischt;
1326 man uit de reserve.

In tijd van vrede blijven voortdurend onder de wapenen:

360 officieren, zijnde 20 minder dan thans bestaat;
3281 onderofficieren en vrijwilligers;
232 miliciens voor 1 jaar;
746 » » 6 maanden;
348 » » 3 »
145 paarden voor officieren;
877 » » de troepen.

De kosten tot onderhoud van een en ander — wel te verstaan als de prijs der fourrages niet vermindert — zullen jaarlijks op eene som van ruim *f* 1,809.000 te staan komen; evenwel ook hier zal deze som voor het jaar 1859 niet geheel gevorderd worden, aangezien er nog een incompleet aan officieren en vrijwillige soldaten benevens aan paarden bestaat, bedragende ruim:

68 2de luitenants,
380 manschappen, en
110 paarden.

Voor hét jaar 1859 zal men benoodigd hebben de som van *f* 1,546,559.05, hetgeen, vergeleken met hetgeen voor het loopend jaar is toegestaan, eene vermeerdering aanwijst van *f* 26,563.42.

Genie. Gelijk vroeger het geval was, wenscht men nu ook weêr bij het wapen der genie een inspecteur en chef te bezitten, die over het geheel een algemeen toezigt houdt en tot wiens werkkring vele onderwerpen het vak der genie betreffende kunnen worden overgebragt, welke thans bij het departement van den Minister moeten behandeld worden.

Digitized by Google

Het bataillon mineurs en sapeurs, thans uit drie kompagniën te zamen gesteld, is niet talrijk genoeg voor de behoefte aan genie-troepen bij eene eventuele verdediging van het Rijk.

Het bataillon moet niet alleen manschappen bezitten, bestemd voor de eigenlijke mineurs- en sapeursdienst, maar ook voor de algemeene werkzaamheden, het vak der genie betreffende, zoowel bij het leger te velde als bij de verdediging van vestingen; het moet dus ook soldaten in zijne gelederen tellen, bedreven in onderscheidene ambachten, welke in tijd van vrede dienen te worden onderwezen en aangeleerd.

Met het oog op zoodanige bestemming zal bedoeld bataillon, hetwelk voortaan den naam van bataillon genie-troepen zal aannemen, met drie kompagniën worden vermeerderd.

De officieren, daarbij in te deelen, worden gekozen uit de thans bij den staf aanwezenden, zoodat die vermeerdering van troepen tot geene vermeerdering van officieren aanleiding geeft. Door meer officieren bij gemeld bataillon te kunnen indeelen verkrijgt men tevens het voordeel, dat zij in de dienst bij den troep meer algemeen kunnen worden geoefend, iets dat voor den genie-officier ook een voornaam vereischte is

Door de vermeerdering van het getal onderofficieren wordt men al verder in de gelegenheid gesteld, om in het vervolg daaruit bekwame opzigters over de fortificatiën te bekomen, waaraan groote behoefte is.

Het bataillon, dat thans op voet van oorlog kan uitbrengen:

13 officieren,
566 onderofficieren en manschappen,

zal volgens de nieuwe zamenstelling, in bedoeld geval, eene sterkte bezitten van

23 officieren,
1049 onderofficieren en manschappen,

terwijl de staf van het wapen, nu bestaande uit 88 officieren en 55 opzigters, gebragt is op:

71 officieren, en
42 opzigters.

Tot het voortdurend onder de wapenen houden van gemelden staf en van

23 officieren,
569 onderofficieren en manschappen,
120 miliciens, gedurende 6 maanden,

zal men jaarlijks noodig hebben eene som van ruim ƒ 336,500, welke evenwel voor het jaar 1859 niet wordt gevorderd, maar slechts zal bedragen ƒ 307,691, en dit wel, omdat het aantal meer benoodigde manschappen niet dadelijk verkregen zal worden.

Laatstgemelde som, vergeleken met de gelden voor het loopende jaar toegestaan, wijst eene vermeerdering aan van ƒ 33,257.88.

Ook hier is het ration brood met $^1/_2$ cent verminderd, even als de toelagen voor de fondsen van inwendig beheer lager zijn gesteld dan voor 1858 is vastgesteld.

Bij de beoordeeling der boven aangewezen behoeften, welke uit de 3de afdeeling van het hier behandeld wordende hoofdstuk der Staatsbegrooting gedurende het jaar 1859 zullen moeten worden bestreden, dient wel in aanmerking te worden genomen dat men, met het oog op de thans bestaande marktprijzen, het niet geraden heeft geacht om den prijs der fourrages minder te stellen dan voor het loopend jaar heeft plaats gehad. Mogt het bij de aanbesteding, die in de maand September aanstaande zal plaats hebben, blijken dat er mindere prijzen zijn bedongen, dan zal de Regering zich haasten, door het indienen eener nota van wijziging, de nu opgemaakte begrooting dienovereenkomstig te verminderen.

Digitized by Google

Evenwel men durft zich daarmede niet te vleijen, daar het van algemeene bekendheid is, dat de oogst, vooral van het hooi, is tegengevallen.

Die toestand moet dus als *buitengewoon* worden beschouwd, en wanneer men dan in aanmerking neemt, dat een overzigt van de prijzen gedurende een tijdsverloop van tien jaren een gemiddelden prijs aanwijst van en bij een gewonen oogst niet meer gevorderd wordt dan 52 cents voor de kavallerie en 54 cents voor de artillerie, en dien ten gevolge aan de officieren zonder troepen en bij de infanterie geene hoogere schadeloosstelling voor den aankoop van fourrages behoeft te worden toegekend dan 60 cents per ration, dan kan men als eene buitengewone behoefte voor deze afdeeling stellen eene som van ruim *f* 314,400.

Voor de 3de afdeeling zal voor het dienstjaar 1859 noodig wezen de som van *f* 7,533,918.94; deze, vergeleken met de som voor het loopend dienstjaar toegestaan, wijst eene vermindering aan van *f* 199,494 84.

Trekt men de getallen te zamen, welke hiervoren zijn aangewezen als benoodigd tot het onderhoud der troepen, wanneer er geen incompleet zal bestaan, dan verkrijgt men de som van *f* 8,334.500; hiervan aftrekkende hetgeen als buitengewoon voor de fourrages is berekend, dan zal het normaal cijfer voor deze afdeeling gesteld kunnen worden op ruim *f* 8,000.000.

Hoewel het zich laat aanzien, dat er nog eenige jaren zullen voorbijggaan, vóór en aleer het thans bestaande incompleet zal aangevuld zijn, en men diensvolgens het zoo even genoemde cijfer niet geheel zal behoeven, rust op de Regering de verpligting, alle pogingen aan te wenden om tot die getalsterkte te geraken, welke, eenmaal bereikt, eene verligting zal te weeg brengen voor de militie-dienst, waarvan nu een groot aantal manschappen tot aanvulling van het bestaande incompleet aan vrijwilligers, langer onder de wapenen moet blijven, en tevens ruimere stof zal aanbieden tot eene voortdurende aanvulling van het leger in onze overzeesche bezittingen.

IVde Afdeeling.

Remonte.

Ten gevolge der nieuwe zamenstelling van de korpsen, waar rijkspaarden aanwezig zijn, is dat getal met 206 vermeerderd, waarvan de aanschaffing in het jaar 1859 zou dienen plaats te hebben.

Dit wenscht men evenwel in gemeld jaar niet geheel te doen: ten eerste omdat de prijzen der paarden dalende zijn, en voornamelijk uit hoofde er aanvankelijk nog een incompleet aan manschappen bestaat, noodig voor de verzorging dier paarden

Het voornemen bestaat alzoo om de bedoelde paarden in twee achtereenvolgende jaren aan te schaffen, en om die reden worden er slechts gelden gevraagd voor de helft, benevens $^1/_8$ gedeelte van het aanwezig getal, tot remontering van het gewone verlies.

Vde Afdeeling.

Koninklijke Militaire Akademie.

Niettegenstaande het aantal kadets bij deze inrigting met 15 jongelingen is vermeerderd, wordt er voor het jaar 1859 *f* 8500 minder geraamd, dan voor het loopend dienstjaar is toegestaan.

Wil men deze inrigting, die voorzeker den toets der vergelijking met andere inrigtingen van dien aard niet behoeft te schromen, op haar tegenwoordig standpunt gevestigd houden, dan kunnen daarbij geene verdere bezuinigingen plaats hebben.

Ook mag men niet onopgemerkt laten dat er 86 kadets bij de akademie aanwezig zijn, die voor de militaire dienst in de koloniën worden opgeleid en dat de koloniale kas in de uitgaven, die nog na den aftrek der vastgestelde bijdragen te bestrijden zijn, niet anders te gemoet komt, dan voor het traktement

Digitized by Google

van den leeraar in de Oostersche talen. Ware dit het geval, dan zou de behoefte voor dit onderwerp met de som van ruim *f* 12,000 verminderen.

VIIde Afdeeling.

Geneeskundige dienst.

Tot dusverre heeft men de traktementen van de ambtenaren werkzaam op het bureau van den inspecteur der geneeskundige dienst bij het Departement van den Minister uitgetrokken. Eigenaardig is het, dat zulks geschiedt onder de uitgaven waarvan bij deze afdeeling sprake is en om die reden heeft zulks thans plaats gehad.

Dit en eene geringe vermeerdering van het aantal officieren van gezondheid der 2de en 3de klasse is de voorname reden, dat er voor dit onderwerp eenige gelden meer worden geraamd dan voor het loopend dienstjaar zijn toegestaan.

Tot vermeerdering van het aantal officieren van gezondheid bestaat eene dringende behoefte: thans nog moet de dienst in eenige garnizoensplaatsen door burger-geneesheeren worden waargenomen, en er zullen met de plaats hebbende vermeerdering nog geen genoegzaam aantal officieren van gezondheid van de 2de en 3de klasse aanwezig zijn, om wanneer het leger op voet van oorlog moet worden gebragt, voor elk bataillon infanterie en artillerie, benevens voor ieder regement kavallerie en de depôts, twee officieren van gezondheid van gemelde rangen te bestemmen.

Xde Afdeeling.

Materieel der artillerie.

Bij het inzien van den toelichtenden staat zal men dadelijk ontwaren dat daarop eene kompagnie artillerie-werklieden voorkomt.

De behoefte aan eene dergelijke kompagnie heeft zich steeds doen gevoelen. Immers de motiven, die haar reeds ten tijde van het Koningrijk Holland, en later in 1819, deden geboren worden, bestaan voortdurend. Sedert hare opheffing in 1847 heeft men nog meer het groote nut dat in haar bestaan gelegen is ondervonden. Aanhoudend moeten werklieden en meester-werklieden (opzigters) naar de verschillende oorlogsmagazijnen gezonden worden om nu en dan het daar opgelegde oorlogsmaterieel na te zien en te herstellen; men moet die menschen daartoe uit het burgerlijk leven rukken, hetgeen niet anders dan tegen zeer hooge loonen kan plaats vinden en soms nog niet naar wensch uitvalt.

Bij de opheffing dier kompagnie heeft men gemeend eene besparing van kosten daar te stellen, doch de ondervinding der laatste jaren heeft het tegendeel bewezen.

Het is een volstrekt vereischte dat men in oorlogstijd, en zelfs in vrede, bij elke artillerie-kompagnie of in elk artillerie-garnizoen over werklieden in hout en ijzer kunne beschikken; om deze steeds goed geoefend te hebben en opdat zij hun ambacht niet verleeren, is het veel beter gezien, en dus ook voor den Staat voordeeliger, die werklieden in eene kompagnie te vereenigen, welke te Delft steeds werkzaam kan gehouden worden; op die wijze zal men alle bouwstoffen bezitten voor alle mogelijke behoeften, zoowel om in oorlogstijd bekwame werklieden te hebben bij de kompagniën en parken te velde, om als in vredestijd de werklieden naar behoefte te detacheren, ten einde niet met groote kosten het materieel dat zulks noodig heeft, naar Delft te moeten zenden.

De kosten zijn voor deze kompagnie zonder bezwaar te vinden uit hetgeen nu aan de burgerwerklieden moet worden betaald, in welker plaats die der kompagnie zullen treden; het is dan ook op grond daarvan dat de som, benoodigd voor arbeidsloonen aan burgerwerklieden bij de stapel- en constructiemagazijnen uit te betalen met de soldijen der militaire werklieden ad *f* 15,019.75 is verminderd.

Digitized by Google

Tot dusverre had men bij de directie der stapel- en constructiemagazijnen drie onderdeelen, bekend onder de benamingen van vuurwerkers-laboratorium, slagkruid-fabriek en pyrotechnische werkplaats. Deze benamingen zijn uit het achtereenvolgens ontstaan van gezegde werkplaatsen voortgevloeid, die naar gelang der behoefte geboren zijn geworden. Daar nu de natuurkundige wetenschappen hare dadelijke toepassing ook vinden in deze werkplaatsen en men in andere landen daarin *zeer* groote vordering heeft gemaakt, is het eene dringende noodzakelijkheid geworden, aan deze zaak eene met de wetenschappen overeenstemmende inrigting te geven. Op grond daarvan vermeent men de drie genoemde inrigtingen tot één te moeten vereenigen en onder het bestuur van eenen chef te plaatsen, die tevens met de inspectie der buskruid-fabricatie zal belast zijn.

Het noodige personeel daarvoor bestaat grootendeels bij de constructie-werkplaatsen en bij de korpsen, van waar zij naar Delft worden gedetacheerd, zoo als dit nu reeds gedeeltelijk plaats had.

Deze voorgenomen inrigting brengt dus ook geene vermeerdering van kosten op het eindcijfer van dit artikel te weeg.

Artikel 21 heeft in zijne zamenstelling eene aanmerkelijke wijziging en, zoo men vertrouwt, verbetering ondergaan.

Zoo zijn alle posten van de draagbare wapenen, die daarvoor vatbaar waren, zoo als: gereedschappen en werktuigen, materialen, als: ijzer, staal, brand, licht, bureaubehoeften, gevoegd bij de gelijksoortige van de stapel-magazijnen, te meer, omdat de geweerwinkel uit die magazijnen zijne behoeften erlangt; terwijl men weder andere posten heeft gesplitst, die verschillende zaken te zamen in zich bevatten: zoo vindt men *hout, metalen, touw, leder,* die in de vorige begrooting in éénen post stonden, nu afzonderlijk.

De som, voor het hout uitgetrokken, is eenigzins hooger dan die van vroegere jaren, maar dit was onvermijdelijk, ten einde den houtstapel, die in de laatste jaren eenigzins was verminderd, weder te brengen tot den vroeger algemeen erkenden voortreffelijken toestand.

De post voor brandstoffen, licht en bureaubehoeften is voor elk derzelve afzonderlijk berekend, en de kosten van het licht verminderd, vermits in de onderscheidene werkplaatsen van de gazverlichting wordt gebruik gemaakt.

Een en ander zal aanleiding geven tot gemakkelijker overzigt bij volgende begrootingen.

Ten gevolge van volbragte werkzaamheden heeft men zelfs de totale som van dit artikel over 1858 van *f* 282,300, voor 1859 tot *f* 276,300 kunnen terugbrengen, niettegenstaande de verhooging op den post lit. *s*, »aanschaffing van buskruid en bestanddeelen, en vermalen van buskruid," die voor het loopende jaar slechts *f* 7000 bedroeg, alsnu op *f* 15,000 is gebragt. De verhooging dezer som kan men eenigermate als *buitengewoon* beschouwen, vermits de hoeveelheid kruid, welke vermalen zal dienen te worden, nog al aanzienlijk is. Uit dien hoofde zal men deze uitgave over eenige jaren verdeelen, hetgeen aanleiding heeft gegeven tot de aanteekening, welke deswege op den toelichtenden staat voorkomt.

Het verkappen van vijlen is niet afzonderlijk berekend, maar onder de gereedschappen begrepen; terwijl men enkele kleine posten, als: het gebruik van stadskranen, en het percussioneren van geweren voor de schutterijen, mede bij andere artikelen heeft gevoegd.

Bij de draagbare wapenen heeft men de sommen voor aanmaak van nieuwe wapens en die voor aankoop van onderdeelen van wapens, vroeger afzonderlijk uitgetrokken, thans vereenigd, hetgeen dáárom geschied is, omdat men de zamenstelling niet juist en naar waarheid konde opgeven, als staande in verband met een maatregel nog al van eenig belang.

De behoefte aan geweren toch met getrokken loopen is groot, en nu is men op het denkbeeld gekomen om de geweren, welke men als nieuw in voorraad heeft, van nieuwe getrokken loopen te voorzien, waardoor men veel spoediger en tot veel minder prijs het gewenschte getal tirailleurgeweren zal verkrijgen, dan wanneer die alle nieuw moeten worden aangekocht of aangemaakt.

Digitized by Google

Voor de loopen welke vervangen worden zal natuurlijk zorg worden gedragen, en die later weder tot het herstellen van gewone geweren worden gebezigd.

De gewone staten wegens den aanmaak van voorwerpen in de onderscheiden artillerie-werkplaatsen worden op het voetspoor van hetgeen daaromtrent in vroegere jaren heeft plaats gehad, ook weder bij deze begrooting gevoegd.

XIde Afdeeling.

Materieel der genie.

Sommige onderdeelen van den toelichtenden staat zijn eenigzins anders ingerigt dan dit met de staten van vroegere jaren het geval was.

Voor het onderdeel *a* zijn de werken vermeld in eene alphabetische lijst van de plaatsen, alwaar zij zullen worden uitgevoerd, zonder de overtollige opgaaf van de inspectie waarin zij zijn gelegen, waardoor op de meest eenvoudige wijze wordt aangeduid het bedrag van de geschatte kosten voor onderhoud en verwingen voor elke plaats.

In het onderdeel *b* zijn de uit te voeren werken op dezelfde wijze als in de toelichtende staten voor vroegere begrootingen vermeld geworden, doch niet opgegeven in welke inspectie de plaatsen zijn gelegen, vermits dit voor het onderdeel *b* zoowel als voor *a* geheel onverschillig is.

De onderdeelen *c* en *d* zijn ingerigt zoo als zij in vroegere begrootingeu waren.

Door deze wijzigingen zijn de toelichtende staten voor deze afdeeling, zoo men vertrouwt, eenvoudiger, maar daarom niet minder duidelijk dan die van vroegere begrootingen.

De geschatte kosten voor onderhoudswerken en verwingen in de ondscheidene plaatsen zijn nagenoeg gelijk aan de uitgaven, welke daarvoor in andere jaren zijn gedaan, hetgeen wel altijd het geval zal wezen.

De sommen voor verbeteringen van onderscheidene werken zijn gesteld overeenkomstig de raming van het bedrag der kosten van die gedeelten daarvan, waarvoor vermoedelijk in 1859 de ontwerp-bestekken en begrootingen gereed zullen kunnen zijn; ofschoon dat bedrag niet volkomen met juistheid kan worden bepaald, daar het zeer ligt kan gebeuren, dat voor sommige gedeelten meer, voor andere minder dan daarvoor geraamd is, zal moeten worden besteed.

Van de belangrijke herstellingen zijn er geene in den toelichtenden staat vermeld dan die, van welke de uitvoering onvermijdelijk schijnt.

Eenige sommen in den toelichtenden staat voorkomende, zijn gelijk aan die van vroegere jaren; sommige daarvan zijn geheel onbepaald. Zij zijn afhankelijk van omstandigheden, welke niet kunnen worden voorzien; andere daarvan zijn elk jaar even groot, namelijk die, vermeld in de onderdeelen *c en d*, welke bestemd zijn voor die onderwerpen, waarvoor belangrijke onvoorziene uitgaven niet kunnen noodig worden.

De voor dit artikel gestelde som van *f* 469,200 is minder dan daarvoor in de laatste jaren is toegestaan, met uitzondering evenwel van het jaar 1858, voor welk jaar slechts *f* 460,000 is aangevraagd geworden, omdat het te voorzien was dat wanneer de begrooting zou zijn aangenomen, reeds eenige maanden van den werktijd verloopen zouden zijn en dus de uitvoering van die werken, welker voltooijing niet meer mogelijk was, tot het volgende jaar (1859) konden worden uitgesteld.

Wil men het leger in vredestijd tot zijne bestemming voorbereiden, vooral de officieren op ruimere schaal oefenen en eene eenparige ontwikkeling in het krijgswezen bevorderen, dan is het eene dringende noodzakelijkheid, de verschillende wapenkorpsen nu en dan te zamen te brengen en in het groot te oefenen, en hiertoe is niets doeltreffender te achten dan om hen in een kamp bijeen te trekken.

Dat deze noodzakelijkheid ook elders wordt erkend, blijkt ten volle, wanneer men ziet dat in de meeste rijken van Europa, bepaaldelijk in Frankrijk, Engeland, Belgie en Saksen, jaarlijks een zeker aantal troepen in kampen worden vereenigd, om aldaar in het groot te worden geoefend.

Evenwel, door het meer en meer ontginnen van heidegronden hier te lande, worden de terreinen, geschikt voor bovenbedoelde oefeningen, steeds schaar-

Digitized by Google

scher, en hebben zich dan ook in de laatste jaren wel eens bezwaren opgedaan tot verkrijging van toestemming der eigenaren tot het vrije gebruik der benoodigde gronden, terwijl het bezwaar eener inlegering bij de ingezetenen gedurende eenen geruimen tijd, van de kavallerie en artillerie, welke aan de oefeningen der kamperende infanterie deel namen, niet was voor te komen. Thans, nu door Zijne Majesteit den Koning een zeer uitgebreid en geschikt terrein, gelegen in de nabijheid van de gemeente Millingen, kosteloos is afgestaan om daarop de troepen van de verschillende wapens te doen kamperen en oefenen, kan daaraan een ongestoord gevolg worden gegeven, en bestaat bij de Regering het voornemen, op bedoeld terrein jaarlijks twee brigaden infanterie, eene brigade kavallerie en twee batterijen veld- en rijdende artillerie bij afwisseling te doen kamperen, en te dien einde het bedoelde terrein tot eene legerplaats ten behoeve van het zooeven gemeld aantal troepen te doen inrigten.

Bij de Regering heeft het een punt van overweging uitgemaakt op welke wijze de troepen voortaan in gemeld kamp zullen worden gelegerd, namelijk òf in gemetselde gebouwen, gelijk tegenwoordig in België plaats heeft, òf onder tenten, zoo als tot dusverre hier te lande het geval is geweest.

Om meer dan eene reden en vooral uit een oeconomisch oogpunt heeft men tot het laatste besloten.

Indien men de troepen in vaste gebouwen zou willen doen logeren, zouden de kosten der inrigting van een zoodanig kamp op eene som van ongeveer *f* 1,200.000 te staan komen. Daarentegen, bepaalt men zich tot het gebruik van tenten, dan behoeft men slechts tot daarstelling van de stallen voor de paarden der kavallerie en artillerie, voor de magazijnen van vivres en fourrages, voor eene bakkerij, een hospitaal en eenige andere getimmerten, alsmede voor het graven van waterputten en het inrigten der keukens, de som van *f* 379,000. Deze som, die voorzeker geheel als van buitengewonen aard is te beschouwen, wordt echter niet in eens gevorderd. Tot de algeheele inrigting van een en ander wenscht men een tijdvak van vier jaren te bestemmen, en gedurende hetzelve jaarlijks een vierde gedeelte van gemelde som op de XIde afdeeling van dit hoofdstuk der Staatsbegrooting *buitengewoon* aan te vragen.

Ware het niet dat gemeld hoofdstuk voor het dienstjaar 1859 met eene buitengewone uitgave, ten gevolge der zoo hooge prijzen der fourrages, was bezwaard, dan zou men nu reeds daartoe zijn overgegaan; men acht het thans geraden, dit tot de volgende begrooting uit te stellen; evenwel het voornemen blijft bestaan om in het volgende jaar een gedeelte troepen bij wijze van voorbereiding in de afgestane vlakte bij Millingen te doen kamperen, zullende de gelden daartoe noodig even als vroeger bij de kosten, vallende op het kamperen van troepen (art. 36), worden uitgetrokken, en niet op het hier in behandeling zijnde artikel, waarop de kosten voor het daarstellen van blijvende gebouwen behooren te worden uitgetrokken.

Hierdoor zal men dan tevens het voordeel hebben, dat het terrein volmaakter bekend zal wezen en met zekerheid zal kunnen worden beoordeeld, op welke plaatsen de gebouwen het doelmatigst zijn te stellen.

XIIde Afdeeling.

Verschillende uitgaven.

Artikel 30. Zoo als hiervoren bij de XIde Afdeeling is te kennen gegeven, zal er in 1859 eene brigade infanterie met een gedeelte kavallerie en artillerie te Millingen kamperen.

Daarenboven zullen de oefeningen van eenige tirailleur-kompagnien en die der vesting-artillerie, op denzelfden voet als ten deze jare, ook dan in de vlakten te Zeist en Waalsdorp geschieden.

Hierdoor ontstaat er behoefte aan meer tenten, vooral omdat èn de kavallerietroepen èn die der artillerie ook hun verblijf onder tenten zullen houden.

Tot aanschaffing van eene hoeveelheid van 200 tenten van verschillende soort wordt eene som van *f* 10,000 vereischt, met welk bedrag het hierboven aangewezen artikel is verhoogd.

Artikel 36. Aangezien de som van *f* 20,000 bij de thans loopende begrooting

Digitized by Google

even toereikend zal wezen om daaruit de kosten voor het kamperen van eenige tirailleur-kompagniën en van de kompagniën vesting-artillerie te bestrijden, is het noodzakelijk dat voor de kosten, welke door het doen betrekken van een kamp door eene brigade infanterie met de noodige kavallerie en artillerie zullen worden te weeg gebragt, het hier bedoelde artikel met de som van *f* 31,000 worden verhoogd.

XIVde Afdeeling.

Overkomplete officieren enz.

Artikel 38. Als eene buitengewone uitgave ten laste van dit artikel moet aangemerkt worden de bezoldiging van eenige officieren, welke ten gevolge der voorgenomen organisatiën bij sommige wapenkorpsen overkompleet zullen geraken, tot dat zij successivelijk bij ontstane vacaturen invallen.

De vermeerdering voor dit onderwerp is dus van een tijdelijken aard, en kan alzoo als eene *buitengewone* uitgave worden aangemerkt.

Artikel 39 en volgende. Hierbij zijn weder de lijsten der pensioenen gevoegd, zoo als die bij vroegere begrootingen zijn overgelegd en zich dus daaraan aansluiten.

Bij deze bescheiden, welke als *bijlagen* tot de Memorie van Toelichting behooren beschouwd te worden, zal men nog *twee* staten mede als bijlagen aantreffen, welke in verband staan met de vroeger gemaakte aanmerking wegens de opbrengsten van het *oorlogsdomein*, welk punt toen eenigermate is wedersproken. Het is echter geenszins uit oorzaak van het verschil van gevoelen, hetwelk zich destijds daaromtrent heeft geopenbaard, maar tot nadere adstructie van de pogingen welke door het bestuur van Oorlog worden aangewend om gezegd domein zooveel mogelijk ten bate van 's Rijks schatkist productief te maken.

Dit zal bij inzage kunnen blijken, als bevattende de eene staat eene vergelijking der opbrengsten van 1848/1849 tot en met 1857/1858. Men zal daaruit ontwaren, dat die opbrengsten steeds toenemende zijn, hetgeen met opzigt tot de grasgewassen zou kunnen gelegen zijn in den verhoogden prijs dien de gronden bij de verpachtingen gelden; doch hetgeen met de overige gronden en gebouwen het geval niet is, zoodat men dit veilig mag toeschrijven aan de zorg welke daarvoor in het beheer wordt gedragen. Zeker is het dat het bedrag van dat inkomen sedert 10 jaren van *f* 50,000 tot *f* 80,000 is geklommen. De tweede staat bevat het detail over het jaar 1857 tot 1858, en wijst de opbrengsten nog nader in meer bijzonderheden, ook met opzigt tot de plaatsen aan; zullende het daaruit blijken dat het bedrag van een en ander te zamen over dat jaar de aanzienlijke som beloopt van ..... *f* 84,853.24

voegt men daar nu bij de opbrengst wegens den verkoop van

's Rijks paarden, mede ten bate der schatkist, ad..... » 18,000.00

en van kaarten, ad..... » 2,000.00

dan verkrijgt men eene som van ruim..... *f* 104,000.00

welke van wege het bestuur van Oorlog in 's Rijks schatkist is overgebragt; niet mede gerekend de overige baten, waarop bij de Memorie van Toelichting, N°. 3, der Nadere Begrooting van het XIde hoofdstuk voor 1858, bl. 3, werd gewezen, en welke inderdaad bij de beschouwing der zaak en van het eindcijfer wel aanmerking verdienen, zoowel als hetgeen daarbij omtrent uitgaven gezegd is, welke redelijkerwijze niet op de begrooting van het Departement van Oorlog behoorden voor te komen

Ten slotte zij bij de vermelding van het eindcijfer nog opgemerkt, dat daarvan mede nog behooren te worden afgetrokken de buitengewone uitgaven voor het bespoedigd voltooijen der topographische kaart van het Rijk, ad *f* 10,000, en *f* 56,000 aan non-activiteits-traktementen, welke het gevolg zullen zijn der maatregelen van suppressie, vooral bij het wapen der kavallerie.

De Minister van Oorlog,

(*get.*) Van Meurs.

Digitized by Google

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

VOORLOOPIG VERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN RAPPORTEURS VAN DE TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

De overweging in de afdeelingen der Kamer van het ontwerp van wet tot vaststelling van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1859, waaraan door 50 leden werd deel genomen, heeft de volgende uitkomsten opgeleverd.

§ 1. *Eindcijfer.* In de eerste plaats heeft bij vele leden het hooge eindcijfer bevreemding verwekt. Het was toch niet te ontkennen dat de afstemming van dit hoofdstuk ten vorigen jare voor een goed deel is toe te schrijven aan de bezwaren, die er bij vele leden bestonden om voortdurend een zoo hoog cijfer voor oorlogsuitgaven toe te staan, althans zeker zoolang niet op eene afdoende wijze zou zijn aangetoond, dat de zekerheid des lands volstrekt geene vermindering gedoogde; terwijl ook niet uit het oog mogt worden verloren, dat in den jare 1854 eene verhooging was toegestaan, enkel en alleen uit hoofde van buitengewone omstandigheden. Die leden konden de vrees niet onderdrukken, dat, hoezeer volgens de berekeningen, voorkomende op bladz. 1 van de Memorie van Toelichting, deze begrooting bij een minder hoogen prijs der fourrages *f* 91,758 minder zou zijn geweest dan voor 1858 is toegestaan, het echter later zou blijken, dat de alsnu voorgestelde organisatie der verschillende wapenkorpsen, indien het personeel en de paarden eenmaal kompleet zouden zijn, veel grootere uitgaven zouden vorderen dan de thans bestaande organisatiën.

Volgens de opgaven, voorkomende in de Memorie van Toelichting, zouden de bedoelde uitgaven voor het vervolg kunnen loopen (bij voortdurend hoogen prijs der fourrages):

voor de infanterie op.		*f* 4,349.000
» » kavallerie »		» 1,840.000
» » artillerie »		» 1,809.000
» » genie » ruim		» 336.500
Makende te zamen. . .		*f* 8,334.500.

Ten einde te dezen opzigte eene juiste vergelijking te kunnen maken tusschen de kosten loopende op de nu voorgestelde organisatiën en de bestaande, is door de groote meerderheid der leden het verlangen geuit om van de Regering eene opgave te mogen ontvangen van hetgeen de verschillende wapenkorpsen zouden kosten, zoowel bij de nu voorgestelde als bij de thans bestaande organisatien, ingeval alles kompleet is, en berekend voor *een zelfden* prijs van brood, fourrage en remonte.

Enkele leden bleven bij de meermalen geuite meening volharden, dat zij nimmer meer dan de door eenen vroegeren Minister van Oorlog als voldoende opgegeven som van *f* 10,400.000 zouden toestaan. De meeste andere leden waren echter van gevoelen, dat het hier aankomt op de bepaling van zulk een cijfer als volstrekt vereischt wordt om in tijd van vrede eene zoodanige kern

Digitized by Google

voor het leger te bezitten, dat hetzelve in tijd van gevaar aan zijne roeping naar behooren kan beantwoorden, en zoo daartoe eene grootere som wordt aangevraagd dan de zoo even genoemde, ja zelfs dan de tot dusverre toegestane, alles aankomt op de vraag, of het aangenomen verdedigingsstelsel het meest gepaste is, en of de legerorganisatie daarmede in een goed verband en in andere hoofddeelen doeltreffend is.

§ 2. *Stelsel van verdediging: Comité van Defensie.* De Minister verklaart (in de Memorie van Toelichting) zich, even als zijne beide voorgangers, te vereenigen met het stelsel van verdediging, ontworpen door het Comité van Defensie; hij meent echter dat men zich daardoor niet zoo zeer moet gebonden achten, dat het voor geene wijziging, hoe ook genaamd, vatbaar zou wezen. Men beaamt volkomen dit gevoelen, doch heeft algemeen met leedwezen gezien, dat de Minister nog tot geene volkomene overtuiging is gebragt omtrent het al of niet wenschelijke van het behouden van enkele versterkte punten van het Rijk. Men had zich meenen te mogen vleijen, dat na al wat daarover reeds is gesproken en geschreven, zijne denkbeelden hierover tot rijpheid zouden zijn gekomen, en men veroorlooft zich met alle bescheidenheid op te merken dat, aangezien de zamenstelling van het leger zich onmiddellijk aan het stelsel van verdediging aansluit (zoo als door den Minister zelven wordt gezegd, op bladz. 2 der Memorie van Toelichting), het eenigzins bezwaarlijk moet zijn tot eene juiste bepaling der noodige strijdkrachten te komen, zoolang er omtrent eenige punten van het verdedigingsstelsel, voor zoovcel een gewigtig onderdeel daarvan betreft — de vestingen, — onzekerheid bestaat. Men denke hierbij slechts aan Maastricht en Venlo, om van andere vestingen niet te spreken.

Men heeft dan ook in de Memorie van Toelichting geenerlei betoog gevonden van het verband waarin de alsnu voorgedragen nieuwe legerformatie staat tot het aangenomen verdedigingsstelsel; eene meerdere ontwikkeling daaromtrent ware, meende men, hoogst wenschelijk geweest.

Ten einde omtrent deze geheele aangelegenheid een juister overzigt te erlangen, zou men zeer gaarne eenige meerdere inlichtingen ontvangen omtrent de adviesen van het Comité van Defensie, dan tot dusverre is geschied, toen in het bekende comité-generaal slechts in groote trekken een overzigt over het verdedigingsstelsel is medededeeld. Wanneer men let op hetgeen in Belgie nu onlangs en vroeger heeft plaats gehad omtrent de uitbreiding en bevestiging van Antwerpen; wanneer men zich herinnert, dat van de voor eenige jaren in Belgie ingestelde gemengde commissie van defensie, bestaande uit leden van de beide Kamers en officieren, zelfs *de beraadslagingen* zijn publiek gemaakt, — dan meende men dat, zonder nu zóó ver te willen gaan, ook hier te lande zonder groote zwarigheid een goed deel van den sluijer kon worden opgeligt waarachter het Comité van Defensie nu verborgen is; en dat het allezins wenschelijk zou zijn dat de Kamer, zoo al niet het publiek, met de resultaten der overwegingen van het comité bekend wierd gemaakt. Het al of niet noodzakelijke en nuttige van het bestaan van het Comité van Defensie (thans door vele leden betwijfeld) zou dan vermoedelijk duidelijker blijken, evenzoo het noodzakelijke van sommige inrigtingen of organisatien: in één woord, er zou meer vertrouwen ontstaan. Vele leden waren van oordeel, dat het comité nu slechts dient om van tijd tot tijd als schild voor den Minister te worden aangewend, terwijl men geene de minste wetenschap heeft van het wezen der zaak.

Verscheidene leden zouden ook gaarne wenschen te vernemen, of de zaak der kustverdediging nu voldoende is geregeld, dat is, of omtrent de deswege gedane voorstellen eene beslissing is genomen en handen aan het werk zijn geslagen.

In ieder geval wenscht men nader te worden ingelicht omtrent het verband waarin de nu voorgestelde legerorganisatie staat tot het stelsel, voorgedragen door het Comité van Defensie.

§ 3. *Nieuwe organisatien.* Wat nu de nieuwe legerorganisatie zelve betreft, heeft het bij de groote meerderheid der leden verwondering verwekt, zoo vele

Digitized by Google

veranderingen te zien voorgesteld: in de eerste plaats, omdat men dan toch moet aannemen dat de voorganger des Ministers, die zich ook aan het stelsel van het comité heeft gehouden, de onder zijn beheer tot stand gekomen reorganisatie daarmede in verband heeft gebragt: en in de tweede plaats, omdat de tegenwoordige Minister bij eene vroegere gelegenheid heeft verklaard te zijn een voorstander van stabiliteit in den goeden zin des woords, en een vijand van het gedurig organiseren, desorganiseren en reorganiseren. Men meende dus dat er voor die veelvuldige veranderingen al zeer gewigtige redenen moeten kunnen aangevoerd worden, en dat daardoor iets zeer veel beters dan het bestaande tot stand moet komen, om die wijzigingen te wettigen; er waren eenige leden die het laatste met alle bescheidenheid meenden te mogen betwijfelen, zoo als later breeder zal worden ontwikkeld. Men vroeg, of het Comité van Defensie over de verschillende nieuwe organisatiën was gehoord, en of de bij vorige gelegenheid besproken speciale comité's reeds in werking waren en ten deze waren geraadpleegd,

Algemeen werd het hoogst wenschelijk geacht, dat er eindelijk eens eene bepaalde beslissing wierd genomen omtrent de zamenstelling van ons leger in verband met ons verdedigingsstelsel; men achtte de voortdurende onzekerheid over een zoo gewigtig punt allerschadelijkst en noodlottig, zoowel voor het algemeen belang, als voor het leger in het bijzonder. Bij deze overwegingen kwam als van zelf wederom het al of niet wenschelijke eener wet op de organisatie des legers ter sprake; en hoewel men erkende dat eene zoodanige wet (bijv. zoo als de Belgische van 8 Junij 1853) niet in alle bezwaren voorziet, zou daardoor toch in eenige opzigten eene meerdere stabiliteit worden verkregen, al was het slechts in het aantal der officieren van hoogere rangen. Er waren zelfs leden die, vroeger tegen zulk eene wet gestemd, thans na de inzage van de in behandeling zijnde begrooting, inderdaad tot eene andere meening begonnen over te hellen.

De voorgestelde legerorganisatie was volgens het gevoelen van vele leden niet bijzonder stelselmatig: als bewijs werd aangevoerd dat, terwijl bij de kavallerie het aantal regementen met één wordt verminderd, daarentegen de grenadiers met één bataillon vermeerderd, en de artillerie in veel meer onderdeelen gesplitst wordt; verder, dat terwijl meermalen op meerdere vereenvoudiging en bezuiniging, waar die zonder nadeel van het wezen der zaak kon geschieden, werd aangedrongen, men in deze begrooting eene neiging zag tot vermeerdering van hooge rangen bij de intendance, de artillerie en de geneeskundige dienst; ook het behouden van *drie* generaals bij de kavallerie werd hierbij ter sprake gebragt.

Sommige leden achtten het eenigzins gewaagd, dat de Minister tot eene definitive legerorganisatie wil overgaan alvorens eene nieuwe wet op de militie is tot stand gekomen, immers wanneer men het oog sloeg op sommige aanmerkingen, vookomende in het Voorloopig Verslag omtrent het wets-ontwerp behandeld in de vorige zitting.

De meerderheid vond het vreemd dat in de Memorie van Toelichting met geen enkel woord melding wordt gemaakt van de schutterij; zonder medewerking van de mobile schutterij meende men dat de in de Memorie van Toelichting vermelde strijdkrachten ten eenemale onvoldoende zouden zijn om ons Vaderland te verdedigen; er bestaat alzoo een naauw verband tusschen de inrigting van het leger en de mobile schutterij onderling, en van beiden met het verdedigingsstelsel. Ook uit dien hoofde achtte men nadere inlichtingen zeer wenschelijk omtrent de strijdkrachten, welke het Comité van Defensie voor onze verdediging noodzakelijk heeft geoordeeld, en scheen het aan sommige leden zelfs wenschelijk toe, geene definitive legerformatie vast te stellen, alvorens nieuwe bepalingen omtrent de schutterij zouden zijn tot stand gebragt; de meerdere of mindere oefening der schutterij in vredestijd en de toekomstige organisatie en aanwending der mobile schutterij in oorlogstijd kon, naar men meende, een niet onbelangrijken invloed uitoefenen op de organisatie der infanterie en welligt ook op die der artillerie.

Digitized by Google

Eindelijk is door verscheidene leden de reeds meermalen aangevoerde wenschelijkheid van een naauwer verband tusschen het leger in het moederland en dat in Nederlandseh Indië ter sprake gebragt; zij meenden dat het allezins noodzakelijk is, hierop bij eene nieuwe legerorganisatie bedacht te zijn, en het zou hun zeer aangenaam zijn, de zienswijze van de Regering omtrent deze hoogst belangrijke aangelegenheid te vernemen.

§ 4. *Aanmerkingen van verschillenden aard.* In onderscheidene afdeelingen zijn ter gelegenheid der algemeene beschouwingen over deze begrooting nog eenige onderwerpen ter sprake gebragt, alle tot den werkkring van het Departement van Oorlog behoorende, en eenige vragen gedaan, die men hier kortelijk zal vermelden.

1°. Bij eenige leden bestaat de vrees, of wel kan gezegd worden dat onze soldaten genoegzaam *gevoed* worden: zij zouden het allerbetreurenswaardigst vinden wanneer de voeding inderdaad blijken mogt op den duur niet voldoende te zijn; men wees hier op de groote zorg die er in de laatste jaren voor de gevangenen is besteed.

2°. Die leden wezen ook op den voortdurend slechten toestand van de meeste kazernen, waardoor velen van vrijwillige dienstneming worden afgeschrikt en aan de miliciens een tegenzin tegen het militaire leven wordt ingeboezemd.

3°. Door andere leden werd de wenschelijkheid betoogd om de miliciens eener nieuwe ligting zooveel doenlijk in te deelen bij de regementen die garnizoen houden in de nabijheid hunner woonplaats, of althans in de provincie hunner inwoning, waardoor aan de lotelingen en hunne ouders genoegen zou gedaan, en reisgelden bespaard zouden worden. Men vroeg, of daartegen eenig overwegend bezwaar bestaat.

4°. Er werd alverder gewezen op het onbillijke ja ongrondwettige om de miliciens bij het Limburgsche bondscontingent langer dan bij andere korpsen in dienst te houden, zoo als men meende dat bepaaldelijk in dit jaar het geval is geweest.

5°. Door andere leden werd aangedrongen op de wettelijke regeling der inkwartiering: zij meenden te weten, dat tijdens de aftreding van den vorigen Minister van Oorlog een daartoe betrekkelijk wetsontwerp gereed lag.

6°. Eindelijk werd door vele leden het verlangen te kennen gegeven om eene opgave te bekomen van de prijzen waarvoor de fourrages voor het jaar 1859 zijn aangenomen, en welken invloed zulks op de begrooting zal hebben.

Na deze algemeene beschouwingen is men overgegaan tot de behandeling der verschillende afdeelingen en artikelen.

Iste Afdeeling. — *Kosten van het Departement.*

In de eerste plaats werd opgemerkt, dat de vorige inrigting der toelichtende staten een beter overzigt geeft over de zamenstelling en de kosten van het departement dan nu het geval is, en dat het eenigzins betwistbaar scheen, of de kosten van het topographisch bureau, en vooral die van het bureau van den inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, moesten gerekend worden *niet* tot de kosten van het Departement van Oorlog te behooren. Wat de laatstbedoelde betreft, zoo wordt in de Memorie van Toelichting gezegd, dat de ambtenaren van dit bureau volstrekt niet onmiddellijk voor den Minister of het departement werkzaam zijn, als daarvan geen regtstreeksche bevelen ontvangende. Eenige leden merkten daartegen op, dat dan toch een deel der werkzaamheden van dat bureau konden geacht worden tot het algemeen beheer te behooren, dat door het Departement van Oorlog wordt gevoerd over ieder onderdeel der landmagt.

Voorts is de opmerking gemaakt, dat in de opgave der kosten van de *normale* formatie van het departement (blz. 3 der Memorie van Toelichting) de *trakte-*

Digitized by Google

menten van 17 officieren, tijdelijk bij het departement gedetacheerd, zijn weggelaten. De bedoelde officieren mogen nu in het belang van de dienst meer dan andere afwisselen, zij worden dan toch door anderen vervangen, en hunne traktementen zouden alzoo, naar men meent, wel degelijk onder de kosten van het departement behooren te worden gerekend. Doet men zulks, dan zal echter de besparing, op blz. 4 der Memorie van Toelichting vermeld, vervallen, ja vermoedelijk in eene meerdere uitgaaf veranderen.

Vele leden blijven nog altijd de kosten van het Departement van Oorlog te hoog achten in vergelijking met die van andere departementen van algemeen bestuur; ook het getal ambtenaren, hetwelk volgens de Memorie van Toelichting voortaan 79 zou bedragen, maar waarbij de zoo even bedoelde 17 officieren toch zeker ook dienen geteld te worden. Men vestigde te meer het oog op het *getal* ambtenaren, omdat de totale uitgaven van het departement steeds betrekkelijk meer zullen bedragen dan die voor andere departementen, aangezien de traktementen en toelagen der chefs van de afdeelingen bij dit departement zeer hoog zijn; eene omstandigheid die uit den aard der zaak voortvloeit, voor zooveel deze betrekkingen door hoofdofficieren worden vervuld.

Het heeft verder de aandacht van eenige leden getrokken, dat in der tijd afgeschafte *afdeelingen* bij het departement weder in het leven worden geroepen. Men vreesde, dat zulks welligt ten gevolge zou hebben, dat officieren van hoogeren rang aan het hoofd dier afdeelingen wierden geplaatst, hetgeen men meende dat vroeger wel eens aanleiding tot moeijelijkheden had gegeven, en over het algemeen minder wenschelijk scheen, ook uit een finantieel opzigt. Ook vroegen enkele leden, waarom aan het Departement van Oorlog een *commies van Staat* is gedetacheerd, 't geen bij geen der andere departementen van algemeen bestuur het geval is.

IIde Afdeeling. — *Staven en Topographie.*

Art. 5. *Generale staf.* Verscheidene leden hebben hiertegen dezelfde bedenkingen geopperd die reeds meermalen in vroegere verslagen zijn vermeld, bepaaldelijk in het Voorloopig Verslag omtrent de Staatsbegrooting voor den jare 1857, en waarop destijds door de Regering breedvoerig is geantwoord, zoodat de Commissie van Rapporteurs vermeent kortheidshalve zich daaraan te mogen refereren.

Art. 6. *Administratie.* Algemeen heeft het de aandacht getrokken dat aan het hoofd van de administratie der armée een *hoofdintendant* (generaal-majoor)? zal worden gesteld, met een traktement van *f* 5000. Men zag daarvan de noodzakelijkheid niet in; de nuttigheid van reeds in vredestijd een *hoofdintendant* gereed te hebben om zich in oorlogstijd aan het hoofd der administratie van het leger te velde te stellen, kon men niet toestemmen, en men was genoegzaam eenparig van oordeel, dat zoo er behoefte aan een chef bij het vak der administratie bestond, die functiën even goed door een intendant der 1ste klasse konden vervuld worden.

Art. 8. *Topographisch bureau.* De meerderheid der leden is van gevoelen, dat de kosten daarvan onvolledig op den toelichtenden staat worden vermeld, en dat de *traktementen* van den directeur en de daarbij werkzaam zijnde officieren althans binnen 's lijns hadden behooren te worden uitgetrokken.

Te dezer gelegenheid werd gevraagd, of er eenig uitzigt bestaat dat de lokalen, tegenwoordig bij het topographisch bureau in gebruik, weldra zullen worden ontruimd. Men kon de vrees ook niet verbergen, dat de aankoop van het huis op het Plein zeer aanzienlijke uitgaven zal hebben noodzakelijk gemaakt voor reparatiën en andere inrigting van het inwendige.

IIIde Afdeeling. — *Verschillende wapenkorpsen.*

Art. 9. *Infanterie.* Zonder in eene bepaalde beoordeeling te treden over het al of niet doelmatige van het verleenen van het zoogenaamde residentiegeld, is

Digitized by Google

de nu voorgestelde verandering, om hetzelve in te trekken en daarentegen de traktementen en soldijen bij de grenadiers en jagers even zooveel te verhoogen, door de leden, welke aan het onderzoek van deze begrooting hebben deel genomen, schier eenparig afgekeurd. De residentietoelage is, blijkens het daartoe betrekkelijk Koninklijk besluit, toegekend wegens de meerdere kosten aan het verblijf in de residentie verbonden, en alzoo verleend aan al de troepen in de residentie in bezetting. *Nu* daarentegen zou het eene verhooging van soldij uitmaken voor het keurkorps, afgezien of het al of niet in de residentie verblijf hield, en wordt dit voordeel onthouden aan de troepen van andere wapenen, kavallerie en artillerie, in de residentie aanwezig. Men achtte dit hoogst onregtvaardig en als zullende aanleiding geven tot verkeerden naijver bij het leger.

Men maakte daarbij de opmerking, dat, zoo die verhooging van traktement wierd ingevoerd, de luitenants bij de vesting-artillerie en genie *f* 100 *minder* 's jaars zouden genieten dan de officieren van gelijken rang bij de grenadiers en jagers; hetgeen te meer opmerking verdient, wanneer men bedenkt dat de opleiding der kadets voor de artillerie en genie op de Koninklijke Militaire Akademie *f* 600 's jaars en die voor de infanterie slechts *f* 450 's jaars kost.

Verder heeft men ook geen genoegzamen grond aangevoerd gevonden om het aantal bataillons grenadiers (met opheffing der kompagniën tirailleurs) van *twee* op *drie* te brengen, waardoor al weder een bataillonsstaf meer in het leven wordt geroepen. Regementen van twee bataillons bestonden toch ook wel elders, b. v. bij het Hannoversche leger.

Dat de manschappen van de bataillons jagers alle van juistheidswapenen voorzien en met de beste schutters uit de tirailleur-kompagniën van de regementen infanterie aangevuld zouden worden juichte men toe; maar ongaarne zou men de jagers, die vermoedelijk in oorlogstijd, althans bij de verdediging onzer linien, niet bataillons- maar veeleer kompagniesgewijze aangewend zullen worden, in sterkte zien verminderen.

Bij de behandeling van dit artikel der begrooting is in eene der afdeelingen de verplaatsing van het depôt van discipline te Medemblik naar 's Hertogenbosch ter sprake gebragt, en gevraagd, of de gezondheidstoestand in eerstgemelde plaats inderdaad zóó ongunstig is, dat die gemeente aan een zoo aanzienlijk finantieel nadeel moet worden blootgesteld, als eerst door de verplaatsing van het Instituut voor de Marine, en nu weder door de hier vermelde verandering zal worden veroorzaakt.

Art. 10. *Kavallerie.* Bij dit artikel kwam andermaal ter sprake, of het behoud van drie generaals voor vier regementen wel volstrekt noodzakelijk kon worden geacht. Vrij algemeen werd dit betwijfeld: gedurende vele jaren toch was er slechts één generaal bij de kavallerie geweest, ook toen er nog vijf regementen waren. Sommige leden meenden dat men nog verder had kunnen gaan in de vermindering, en drie der te behouden regementen, ieder van vier veld-eskadrons en een depôt, had kunnen laten, de veld-eskadrons eenigzins sterker makende op voet van vrede dan tegenwoordig het geval is, en alleen het vierde regement volgens de bondsorganisatie op 5 eskadrons en een depôt brengende.

Van eene andere zijde werd daartegen aangevoerd, dat voor eene eventueel noodige uitbreiding in oorlogstijd het behoud der vijf tegenwoordige regementskaders wenschelijk scheen: men betwijfelde, of het bij de voorgenomen organisatie mogelijk zou zijn, al dadelijk 20 eskadrons te velde te brengen, zoo als de Minister zich voorstelt (bladz. 2 der Memorie van Toelichting); bij de zwakke zamenstelling der depôts, en met het oog op den korten tijd gedurende welken de miliciens onder de wapenen blijven, meende men dat het 5de eskadron van ieder regement bij eene mobilisatie vermoedelijk tot aanvulling van de vier andere eskadrons zal moeten dienen, en alzoo niet dadelijk te velde zal kunnen gebragt worden. Ter bevordering der zuinigheid zou des noods bij ieder regement op voet van vrede een minder aantal paarden kunnen zijn; iets waartoe

Digitized by Google

men welligt toch weldra genoodzaakt zal zijn uit hoofde van het toenemende gebrek aan vrijwilligers. Men mag echter hierbij niet uit het oog verliezen, dat het regement, uitmakende het Limburgsche bondscontingent, in sommige omstandigheden, welligt in korten tijd gemobiliseerd of op voet van oorlog zal moeten gebragt worden, en alsdan een groot aantal paarden en manschappen van andere regementen daarbij zullen moeten overgaan. Volgens de tegenwoordige organisatie zijn daarbij 426 troepenpaarden, volgens de voorgestelde organisatie zouden er 623 troepenpaarden zijn; doch op voet van oorlog moet dit getal tot 1030 paarden worden opgevoerd (Koninklijk besluit van 3 October 1855).

Ten opzigte der formatie van de regementen kavallerie op *vijf* eskadrons werd nog opgemerkt, of hierdoor niet hetzelfde euvel zou ontstaan hetwelk de Minister bij de artillerie wil voorkomen, namelijk eene schadelijke verspreiding der onderdeelen. Men weet niet, of er wel garnizoensplaatsen zijn waar een regement kavallerie van vijf veld-eskadrons en een depôt bij elkander zal kunnen gestationneerd zijn.

Eindelijk werd door enkele leden de opmerking gemaakt, dat men hier te lande veel meer hoofdofficieren bij de kavallerie heeft dan in Pruissen, waar bij ieder regement van 4 eskadrons (zonder depôt wel is waar) slechts *twee* hoofdofficieren zijn en hier te lande *vier*.

Art. 11. *Artillerie.* In de eerste plaats trok het de aandacht, dat bij den staf der artillerie een der directeurs op het traktement van *f* 5500 zal worden gebragt, zonder dat daarvoor eenige aanwijzing van redenen te vinden is. Men achtte dit eene doellooze vermeerdering van uitgaven; zelfs werd daardoor het verband tusschen de bezoldiging van den inspecteur van het wapen en de directeurs verbroken, en zou dan één der directeurs eene gelijke bezoldiging als de inspecteur genieten; men vond daarvoor te minder grond, daar aan de betrekking van directeur der artillerie toch geene bijzonder gewigtige werkzaamheden zijn verbonden, althans vrij wat minder dan aan die van inspecteur; hoezeer men van een anderen kant daarom de noodzakelijkheid nog niet inzag tot het benoemen van eenen *chef van den staf van den inspecteur der artillerie;* eene functie tot dusverre sedert vele jaren door den adjudant van den inspecteur waargenomen.

Ook is het der aandacht van vele leden niet ontgaan, dat de directeur der stapel- en constructiemagazijnen voortaan ook den rang van generaal-majoor zal kunnen bekleeden.

De weder-invoering der *plaatselijke artillerie-kommandanten* heeft men niet gemotiveerd gevonden. Men bragt hier de vroegere plaatselijke artillerie-kommandanten in herinnering, meerendeels oude kapiteins, die men op die wijze den rang en later het pensioen van majoor bezorgde, en luitenants, die aan het destijds gevorderd examen voor den kapiteinsrang niet voldaan hadden en die dan als plaatselijke artillerie-kommandant tot dien rang kwamen; een en ander ten nadeele van de pensioenlijst, zonder evenredig voordeel van de dienst. Tot het opzigt houden op het materieel in de voornaamste vestingen konden de kapiteins voor het materieel bij de vesting-artillerie, gelijk tot dusverre, gebruikt worden, en verder eenige officieren, daartoe van de vesting-artillerie te detacheren, waar, bij de zeer geringe sterkte der kompagniën, gevoegelijk, naar men meende, eenige officieren konden worden gemist.

De afdeeling *Pyrotechnie* scheen ook zeer ruim van officieren voorzien te zullen worden.

Bijzonder heeft de voorgestelde afschaffing der *regementen* en de weder-indeeling in *bataillons* bij de veld- en vesting-artillerie een onderwerp van overweging uitgemaakt. Bij de gedurige veranderingen die er sedert het jaar 1841 bij het wapen der artillerie hebben plaats gehad, vond men, althans in de Memorie van Toelichting, geen voldoenden grond om daar nu nog weder deze verandering op te laten volgen.

Wat de veld-artillerie betreft, zoo achtte men de eenheid in kommando en

Digitized by Google

leiding onder één kolonel doelmatig en bij de tegenwoordige onderlinge nabijheid der onderdeelen (te Utrecht en te Amersfoort) zeer wel in toepassing te brengen; de uitbreiding met eene nieuwe veldkompagnie en één depôt gaf nieuwe kosten, waartegen wel is waar het wegvallen van andere kompagniën bij de rijdende en vesting-artillerie overstond; maar in allen gevalle meende men, dat de zamenstelling van 1830—1832 in de Memorie van Toelichting ten onregte als het bewijs van het nuttige van *bataillons* veld-artillerie werd aangehaald. Immers al de batterijen veld-artillerie destijds en later bij het leger te velde, waren geleverd door één enkel bataillon, namelijk het 1ste bataillon; het 2de en 4de waren ten gevolge der gebeurtenissen in België ontbonden, en het 3de was ingesloten in Maastricht en bezat slecht ééne mobile batterij, aldaar dienst doende.

Dergelijke overwegingen leidden er toe om de voorgestelde indeeling der vesting-artillerie in bataillons minder wenschelijk en ook niet noodzakelijk te achten. Ook ten dezen opzigte meende men, dat in de Memorie van Toelichting ten onregte werd gewezen op de jaren 1830—1832; van de maand October 1830 tot in 1839 is in geen enkele vesting of garnizoensplaats een geheel bataillon vesting-artillerie of artillerie nationale militie (zoo als zij destijds genoemd werd) bij elkander vereenigd geweest. Thans zijn alleen te Delft, Breda en Nijmegen respectivelijk 4 kompagnien vesting-artillerie en eene depôt-kompagnie in garnizoen, te Amsterdam, Helder, Vlissingen, 's Bosch en Maastricht respectivelijk 3 kompagnien; te Groningen, Gorinchem, Dordrecht en Bergen-op-Zoom respectivelijk 2 kompagnien, en te Brielle 1 kompagnie Die garnizoenen, meende men, dat wel ongeveer dezelfde sterkte zouden dienen te behouden, en de vraag lag voor de hand, of door de indeeling in 6 bataillons, in plaats van in 3 regementen, de verspreiding der onderdeelen zóó veel minder en het toezigt zóó veel gemakkelijker zou worden om de bedoelde verandering te wettigen; terwijl men hierbij niet uit het oog dient te verliezen, dat de batterij of kompagnie de taktische eenheid bij de artillerie is, en de regementen of bataillons eigenlijk slechts als eene administrative zamenvoeging voor vredestijd moeten worden beschouwd, weshalve het uit een œconomisch oogpunt wenschelijk is, in tijd van vrede, zooveel taktische eenheden bij elkander te voegen, als zonder bezwaar kan geschieden: — en door de bedoelde indeeling bij de veld- en vesting-artillerie zouden nu *acht* hoofdadministratiën ontstaan in plaats van de tegenwoordige *vier*. Men wees hierbij op Frankrijk, waar de regementen rijdende artillerie uit 8 batterijen, die der veld-artillerie uit 15 batterijen en die der artillerie te voet (of vesting-artillerie) uit 12 kompagnien en 6 park-batterijen (trein) bestaan, zijnde tevens bij ieder regement een depôt-kader; zoo ook op Pruissen, waar ieder regement bestaat uit 3 batterijen rijdende artillerie, 8 batterijen veld-artillerie, 4 kompagniën vesting-artillerie en eene kompagnie artillerie-werklieden; en eindelijk op België, waar de artillerie in 4 regementen is ingedeeld, het eerste van 11 en drie anderen ieder van 12 batterijen en een depôt.

Eene andere, hoewel niet regtstreeks in de Memorie van Toelichting aangewezen verandering heeft de aandacht getrokken, namelijk, dat men niet alleen het getal paarden bij de veld-artillerie wil vermeerderen (iets dat in zekere mate wenschelijk is), maar dat men het in 1832 ingevoerde, doch in 1833 wederom afgeschafte stelsel weder schijnt te willen invoeren, om geen afzonderlijke *kanonniers* en *stukrijders*, maar enkel *kanonniers* te hebben, die allen leeren rijden, zoo als scheen te moeten worden afgeleid uit de sommen uitgetrokken voor soldij en kleedings- en reparatiefonds. Het voornemen schijnt te zijn, het zoogenaamde Zweedsche stelsel weder in te voeren; eene meening waarin men bevestigd werd door de omstandigheid, dat de batterijen van 12 pond bij de *veld*-artillerie (zie bladz. 7 van de Memorie van Toelichting) met 8 paarden zullen bespannen worden, hoewel er eigenlijk slechts 6 paarden voor noodig zijn. Men vroeg, of het wenschelijk was, nu de veld-artillerie te naauwer nood met materieel, tuigen, kleeding enz. eenigzins tot rust gekomen

Digitized by Google

is, al wederom zoo vele veranderingen in te voeren. Men meende dat die gedurige veranderingen niet anders dan tot mismoediging van het personeel konden strekken, dat alzoo voortdurend in een staat van onzekerheid zou blijven verkeeren of niet weder andere veranderingen in het verschiet waren. Eenige leden waren ook beducht, dat er nu welligt meer paarden bij de veld-artillerie zouden worden ingedeeld dan in verhouding tot het aantal aanwezige manschappen nuttig is. De Minister zegt wel (op bladz. 7 der Memorie van Toelichting) dat men tevens bedacht is geweest om het thans bestaande gebrek, namelijk een te gering getal vrijwilligers, ontoereikend om daaruit genoegzame stof voor aanvulling van het kader onderofficieren en korporaals te verkrijgen, te verhelpen, en dat diensvolgens dat getal dan ook vermeerderd is; maar *die* vermeerdering zal in het gebrek niet voorzien, daar dit, naar men meende, niet zoo zeer gelegen is in het aantal vrijwilligers bij de tegenwoordige *organisatie* vastgesteld, maar in de omstandigheid, dat zich een te gering aantal personen aanmeldt om als vrijwilliger dienst te nemen.

Wat de *rijdende artillerie* betreft, zouden eenige leden gaarne van den Minister wenschen te vernemen, welke bepaalde redenen pleiten voor het behoud van de rijdende artillerie, en of die in ons land niet door de veld-artillerie geheel zou kunnen vervangen worden. Andere leden, die het voor onbetwistbaar hielden dat het noodzakelijk is, de rijdende artillerie te behouden, twijfelden, of men nu met de reductie van het personeel niet te ver zal gaan. Zij vreesden dat het aantal paarden bij de nu voorgestelde organisatie te groot zal zijn in verhouding tot de manschappen; zij meenden toch te weten, dat in de laatste jaren zeer weinig vrijwilligers bij dat korps in dienst zijn getreden, zoodat er thans ongeveer 100 op de 309 ontbreken. De nieuwe organisatie bevat 240 vrijwillige kanonniers (en niet 320 zoo als abusivelijk in den toelichtenden staat gedrukt is). Men zal dus reeds met een inkompleet aanvangen; het getal miliciens daarbij van 56 op 36 verminderende, zal de dienst aanzienlijk verzwaren, wanneer men in aanmerking neemt, hoe vele manschappen wegens andere diensten zich niet met de verzorging der paarden kunnen bezig houden: hetzelfde verschijnsel zal zich voordoen, dat reeds bij verscheidene regementen kavallerie wordt waargenomen, namelijk, dat zich geene vrijwilligers aanmelden wegens de zware staldienst. Men vreesde alzoo dat de nieuwe organisatie het beginsel van vernietiging of langzame slooping in zich droeg, voorzeker geheel tegen den wil des Ministers, die zelf het behoud der rijdende artillerie schijnt noodig te oordeelen. Verder meende men dat zonder depôt, of althans zonder dat de elementen voor een depôt zich reeds vooraf bij de kaders bevinden, het mobiliseren der *drie* batterijen onmogelijk zou worden bevonden, als ook dat een *tweede* hoofdofficier bij dit korps onontbeerlijk is, daar er steeds iemand dient aanwezig te zijn, grondig bekend met de eigenaardigheden van de dienst der rijdende artillerie, om den kommanderenden officier *casu quo* te kunnen vervangen. Ten slotte was men met het daaromtrent eens, dat zoo het inderdaad noodig wordt geoordeeld, de rijdende artillerie te behouden, deze dan zoodanig moet zijn ingerigt, dat zij in staat is den roem te handhaven, dien zij sedert lang in geheel Europa heeft mogen inoogsten. Men wees er op dat onze rijdende artillerie zich niet alleen in de oorlogen onder Keizer Napoleon I en bij Quatre-bras en Waterloo, als ook in 1830 en 1831 met roem heeft overladen, maar dat hare geoefendheid in latere jaren de bewondering van de meest bevoegde beoordeelaars uit alle landen steeds heeft mogen wegdragen; en ook uit dat oogpunt meende men (zonder eenig ander deel van onze artillerie ook slechts in de geringste mate te willen te kort doen), dat dit korps, hetwelk zich steeds door een uitmuntenden militairen geest heeft onderscheiden en blijft onderscheiden, meer bijzonder de aandacht verdient.

Het heeft alverder eenige verwondering bij verscheiden leden opgewekt, dat, nu er zoo veel bij de artillerie wordt gereorganiseerd, de Minister niet weder tot de oprigting van den *artillerie-transporttrein* is overgegaan, waarvan de

Digitized by Google

dienst nu, dikwerf zeer ten nadeele van de oefeningen, door de veld- en rijdende artillerie moet worden verrigt.

Eindelijk heeft het de opmerkzaamheid van eenige leden getrokken, dat de Minister van Oorlog zich voorstelt, eventueel slechts 8 batterijen van 12 pond en 7 batterijen van 6 pond te velde te brengen. Men meende dat het nu eene uitgemaakte zaak was, dat onze ligte 12ponders hier te lande als normaalgeschut moesten worden aangenomen, en men wees daarbij op het voorbeeld van andere natiën, waar men meer en meer het ligt geschut bij de veldbatterijen door zwaarder kaliber vervangt: zoo veel te eerder zou dit, naar men meende, dan hier te lande moeten geschieden, waar de doelmatigheid van den ligten 6ponder dan toch niet zonder grond door velen wordt betwijfeld.

Art. 12. *Genie.* De uitbreiding van het korps genietroepen scheen aan vele leden eene nuttige zaak toe, in verband met het eigenaardige der verdedigingswijze van ons land; andere leden daarentegen meenden in die uitbreiding een bewijs voor de neiging des Ministers te zien om vele vestingen te behouden. Vele leden vreesden, dat, bij het gebrek aan vrijwilligers dat overal bestaat, het in uitvoering brengen der bedoelde uitbreiding niet zoo spoedig zal kunnen geschieden.

Eenige leden wenschten eenige nadere inlichtingen te erlangen omtrent den werkkring van den voorgestelden inspecteur der genie, bepaaldelijk of deze eenige overeenkomst zou hebben met die van den voormaligen inspecteur-generaal van fortificatiën, of van de vroeger bestaan hebbende algemeene directie der genie, hetgeen hun minder wenschelijk zou voorkomen.

Art. 13. *Remonte.* Hiervoor wordt *f* 79,000 meer aangevraagd dan bij de loopende begrooting, waaruit volgens vele leden alzoo blijkt, dat de vorige vermindering van *f* 43,000 destijds niet zoo geheel ten onregte voor eene slechts schijnbare vermindering is gehouden. Daartegen werd echter aangevoerd, dat de tegenwoordige verhoogde aanvrage een gevolg was der nieuwe organisatie.

Vde Afdeeling. — *Militaire Akademie.*

Art. 14. Bij deze afdeeling is een onlangs genomen Koninklijk besluit ter sprake gebragt, betrekkelijk de toelating tot het officiers-examen van volontairs, dienende bij de korpsen; men beschouwde dezen maatregel als hoogst onbillijk jegens de kadets der Militaire Akademie en zou daaromtrent gaarne eenige inlichtingen ontvangen.

VIde Afdeeling. — *Geneeskundige dienst.*

Art. 16. Ook hier vindt men eene verhooging van traktement van den inspecteur met *f* 1000, waarmede vermoedelijk ook eene rangsverhooging gepaard zal gaan. Die verhooging gaat met geenerlei opheldering gepaard. Voor 's hands kon men er geen genoegzamen grond voor gissen.

Xde Afdeeling. — *Materieel der artillerie.*

Bij de behandeling dezer afdeeling is het verlangen te kennen gegeven om eenigzins gewijzigde staten betrekkelijk het materieel te mogen ontvangen. Thans ziet men daaruit wel tot in de bijzonderheden toe, welke werkzaamheden er in de stapel- en constructie-magazijnen, den geweerwinkel, de wapendepôts en de gieterij hebben plaats gehad, maar daarbij had de Vertegenwoordiging, immers wat een groot deel dier werkzaamheden, zoo als reparatien, het schoonmaken van geweren, het aanmaken van een tal van kleinigheden betreft, geen zoo bijzonder belang. Men wenschte in groote trekken den staat van het materieel te kennen, de hoeveelheid aanwezig geschut, affutage en munitien, den

Digitized by Google

voorraad van grondstoffen voor geweren en blanke wapenen enz. Mogten er redenen van staatsbelang bestaan om dergelijke opgaven niet te verstrekken, althans niet publiek te maken, dan meende men dat toch eene opgave zou kunnen worden gedaan van de vermeerdering en vermindering in den loop van het jaar verkregen. Daardoor zou de Vertegenwoordiging ten minste eenig inzigt verkrijgen van de meerdere of mindere kracht die aan het verdedigingsvermogen van den Staat door de toegestane gelden was toegebragt.

Bepaaldelijk zou men ook eene opgave verlangen te ontvangen van het getal geweren met getrokken loopen bij de korpsen in gebruik en in de magazijnen aanwezig. Men vreesde dat hieromtrent zeer langzaam werd te werk gegaan en wees op andere legers, waar de geheele infanterie met dergelijke geweren is gewapend.

In eene der afdeelingen werd gevraagd, of wel overal genoegzame zorg wordt gedragen voor het onderhoud der geweren van de dienstdoende schutterijën. Men meende te weten dat eene daartoe betrekkelijke ministeriele dispositie van 20 Junij 1857, N°. 45 *B*, o. a. te Amsterdam niet in toepassing is gebragt uit consideratie voor bijzondere personen. Men vroeg of daarvan iets bekend is bij het Departement van Oorlog.

XIIde Afdeeling. — *Verschillende uitgaven.*

Art. 24. Bij de behandeling van dit artikel hebben eenige leden verlangd van de Regering te vernemen, welke de voorschriften zijn betrekkelijk het geven van gewapende militaire detachementen bij het vieren van godsdienstige plegtigheden in de kerken. Het geschrijf over hetgeen er in eene der kerken in de residentie zou gebeurd zijn gaf aanleiding tot die vraag. Algemeen was men in de afdeeling, waar dit onderwerp ter sprake kwam, van gevoelen, dat de gewapende magt geheel vreemd aan kerkelijke plegtigheden moet blijven.

Art 36. Ofschoon men gaarne de nuttigheid, ja de noodzakelijkheid erkent om van tijd tot tijd de troepen te doen kamperen, zoo is bij verscheidene leden de vrees ontstaan dat het voorgestelde kamp bij Millingen uit hoofde der lokale gesteldheid uiterst kostbaar zal worden. Noch aan een spoorweg noch in de nabijheid van een kanaal of rivier gelegen, zelfs niet omringd door groote dorpen, zoude, naar men meende, de aanvoer van vivres en fourrages moeijelijk en zeer kostbaar zijn.

XIVde Afdeeling.

Art. 38. De aanzienlijke vermeerdering der gelden, aangevraagd voor non-activiteits-traktementen ten gevolge der voorgestelde reorganisatiën, heeft eenen ongunstigen indruk gemaakt: men gaf bij deze gelegenheid andermaal de vrees te kennen, dat de nieuwe organisatiën zouden blijken veel kostbaarder te zijn dan de tegenwoordige, zonder evenredig nut.

Art. 39. Hoezeer men erkende dat de tegenwoordige Minister tot dusverre met mate gebruik heeft gemaakt van het verleenen van pensioenen, zoo vreesde men echter dat de hier aangevraagde som voor het volgende jaar niet voldoende zal wezen, indien de nieuwe organisatiën mogten worden ingevoerd.

De Commissie van Rapporteurs, aan het eind van haren arbeid gekomen, wenscht daarbij echter nog ééne opmerking te voegen. Welligt zullen eenige der in het verslag opgenomen aanmerkingen aan sommige leden voorkomen te veel te treden buiten den kring waarbinnen de Vertegenwoordiging zich moet houden; de Commissie van Rapporteurs, belast met het bijeenverzamelen der *in de Afdeelingen* gemaakte aanmerkingen, heeft echter gemeend ook die welke meer van specialen aard waren, in haar Voorloopig Verslag te moeten opnemen, omdat die inderdaad tot eene juiste beoordeeling der begrooting

Digitized by Google

bijdragen, en bij de openbare beraadslagingen toch kunnen gemaakt worden, zoodat het in 't belang der zaak ook voor den Minister wenschelijk scheen, ze reeds nu mede te deelen en eene schriftelijke beantwoording mogelijk te maken, waardoor het gemeen overleg zal worden bevorderd.

De Commissie van Rapporteurs meent hier te moeten herhalen, dat het haar duidelijk is gebleken de algemeene wensch der Kamer te zijn, om zoo mogelijk eindelijk de gedurige debatten over ons verdedigingsstelsel en het cijfer der begrooting van Oorlog, wat de hoofdzaak betreft, te kunnen doen ophouden, en tot die stabiliteit te komen, waarvan de Minister van Oorlog zelf gezegd heeft een voorstander te zijn.

Aldus vastgesteld den 20sten October 1858.

STORM VAN 'S GRAVESANDE.
VAN DER LINDEN.
TAETS VAN AMERONGEN.
DOMMER VAN POLDERSVELDT.
DELPRAT.

Digitized by Google

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

MEMORIE VAN BEANTWOORDING OP HET VOORLOOPIG VERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN RAPPORTEURS DER TWEEDE KAMER VAN DE STATEN GENERAAL.

Even als vroeger zal men ook thans het Voorloopig Verslag bij de beantwoording op den voet volgen.

§ 1. *Eindcijfer.* Indien het leed doet dat het hooge eindcijfer bij vele leden bevreemding verwekt heeft, is het van eene andere zijde bemoedigend, dat het bezwaar van die vele leden slechts *zoolang* zou bestaan, als »niet op eene afdoende wijze zou zijn aangetoond, dat de zekerheid des lands volstrekt geene vermindering gedoogde.» De Minister erkent geheel het regelmatige van dit verlangen, en meent zelfs dat daardoor alleen de moeijelijkheden kunnen worden voorgekomen, welke zich jaarlijks omtrent het eindcijfer voordoen. Hij voor zich zal dus trachten bij de Vertegenwoordiging zoodanige overtuiging te doen geboren worden, zoo als dit uit den verderen inhoud dezer memorie nader zal blijken.

Wat de verhooging van 1854 betreft, het zij vergund daaromtrent op te merken, dat zij niet »enkel en alleen een gevolg was van buitengewone omstandigheden.»

Die verhooging nam wel haren oorsprong in buitengewone omstandigheden, maar was meer nog en vooral gevestigd op de overtuiging, dat de toenmalige inrigting der landmagt, geschoeid zoo als zij was op een zooveel mogelijk laag eindcijfer, niet beantwoordde aan hetgeen zij wezen moest, indien er werkelijk buitengewone omstandigheden ontstonden. Want de verhooging zelve was niet bestemd voor eene voorziening in wezenlijk buitengewone omstandigheden.

Die zouden nog een hoogst aanzienlijk bedrag van uitgaven vorderen, zoo als dit in der tijd is aangetoond; bij welke gelegenheid tevens door de Vertegenwoordiging aan den Minister gevraagd werd, op welk bedrag de *gewone* uitgaven voor Oorlog jaarlijks door elkander moesten worden gerekend, waarop altijd hetzelfde antwoord is gegeven, namelijk ongeveer *twaalf millioen.*

Wat de vrees aangaat, dat ook dan wanneer de fourrages lager mogten zijn, de voorgestelde organisatie van de verschillende wapenkorpsen veel grooter uitgaven zouden vorderen dan de thans bestaande organisatiën, hieromtrent voldoet men aan het verlangen, door het geven eener opgave berekend als alles compleet is, en alzoo *voor een zelfden prijs* van *brood*, namelijk dit laatste tegen 5 cents per ration, de fourrage tegen 75 en $78^{80}/_{100}$ per ration, en de remonte tegen ƒ 350.

	BEREKENING VOLGENS DE		VERSCHIL.	
	thans bestaande organisatie.	voorgenomen organisatie.	Meer.	Minder.
Infanterie, staf en korpsen . . .	ƒ 4,337,367.58⅝	ƒ 4,335,689.71⅝	»	ƒ 1,677.87
Kavallerie, staf en korpsen . . .	1,898,473.69	1,824,782.50⅝		
⅛ gedeelte van het getal paarden voor de jaarlijksche remonte. .	110,950.00	109,900.00	»	74,741.18⅝
Artillerie, staf en korpsen. . . .	1,649,721.08⅝	1,755,798.88		
⅛ gedeelte der paarden voor de remonte	27,650.00	38,150.00	ƒ 116,577.79⅝	»
Genie, staf en korpsen	275,021.04	338,300.00	63,278.96	»

Digitized by Google

Ten aanzien van de verhooging van uitgaven, die volgens bovenstaande opgaven bij de artillerie en genie in het vervolg zullen ontstaan, acht men het niet ondienstig te wijzen op de vermeerdering van personeel en paarden, welke daardoor zullen worden verkregen, te weten:

ARTILLERIE. — *Vermeerdering.*

362 onderofficieren en vrijwilligers;
212 miliciens voor 3 en 6 maanden onder de wapenen;
736 miliciens met groot verlof in reserve;
234 troepen-paarden, nieuwe regeling der soldijen voor de kanonniers 1ste en 2de klasse bij de veld-artillerie.

Vermindering.

20 officieren,
7 officierspaarden

GENIE. — *Vermeerdering.*

277 onderofficieren en vrijwilligers;
53 miliciens voor 6 maanden onder de wapenen;
213 idem met groot verlof in reserve.

Vermindering.

7 officieren.

Dat enkele leden nimmer meer zouden toestaan dan de door eenen vroegeren Minister van Oorlog als voldoende opgegeven som van ƒ10,400,000 zou men zeer betreuren, vermits dan de belangen van de dienst niet verder zouden kunnen worden geregeld naar de wezenlijke behoeften, maar naar een te voren aangenomen cijfer, hetgeen natuurlijk leiden zou tot een zeer gebrekkigen toestand van zaken, waarvoor die som dan inderdaad nog *te veel* zou wezen.

De Minister herhaalt hier, hetgeen ten slotte van deze paragraaph als het gevoelen van de meeste leden uitgedrukt wordt: »dat het hier aankomt op de bepaling van zulk een cijfer als volstrekt vereischt wordt om in tijd van vrede eene zoodanige kern voor het leger te bezitten, dat het in tijd van gevaar aan zijne roeping naar behooren kan beantwoorden.»

Zulk een doel wenscht de Minister te bereiken. Hij is bereid daaromtrent de meest ruime openingen aan de Vertegenwoordiging te geven.

§ 2. *Stelsel van verdediging; Comité van Defensie.* De Minister erkent gaarne wederom te dezer plaatse, hetgeen door hem ook in de Memorie van Toelichting tot de begrooting gezegd is, dat de zamenstelling van het leger zich onmiddellijk aan het stelsel van verdediging aansluit; doch hij gelooft niet dat het verlaten van *enkele* versterkte punten van het Rijk daarop van dien invloed zou kunnen zijn, dat zulks eene eigenlijke vermindering van strijdkrachten zou kunnen te weeg brengen.

Integendeel, naarmate zoodanige punten wierden opgeheven, behoort de voor de dienst te velde beschikbare magt des te grooter te wezen. En wat die opheffing zelve betreft, moet de Minister de vrijheid nemen op te merken, dat er te dien opzigte, en in het algemeen, een groot verschil bestaat tusschen individuele beschouwingen en meeningen, en het handelen of beslissen als verantwoordelijk Minister. Wanneer het hem dan gebleken is, dat ten aanzien van die opheffing de gevoelens zeer uiteenloopende zijn; dat anderen vóór hem, gedurende verscheidene jaren aan het bestuur, die quaestie onaangeroerd hebben gelaten, dan mag hij zich daaromtrent aan geene overijling schuldig maken.

In Mei dezes jaars is eerst de begrooting voor de thans loopende dienst vastgesteld. Dadelijk daarna heeft hij zich met de zamenstelling der begrooting voor 1859 moeten bezig houden, waarbij natuurlijkerwijze allereerst de uitgaven voor het leger,

Digitized by Google

als de hoofdsommen der begrooting uitmakende, in aanmerking moesten komen: derhalve de organisatie van dat leger, zoo als hij meende dat het moest wezen, volgens de vereischten welke daarvoor in de 4de alinea der eerste paragraaph van het Voorloopig Verslag zoo juist zijn opgegeven.

Dat hij hierin te werk ging volgens de aanwijzingen van het Comité van Defensie zal hij de eer hebben bij zijn antwoord op deze paragraaph in bijzonderheden aan te toonen. Hij wenscht echter nu nog alvorens een oogenblik stil te staan bij het punt der verlangde inlichtingen omtrent de adviesen van het Comité van Defensie.

Hij merkt daaromtrent vooraf op, dat de generaal VAN SPENGLER, aan wien men het tot stand brengen dezer inrigting verschuldigd is, die beschouwde als een voor den Minister adviserend ligchaam, en aan de juiste opvatting dezer beschouwing valt niet te twijfelen, als men nagaat de pligten der *verantwoordelijkheid* welke aan den Minister zijn opgelegd. Uit dat oogpunt kan ook het Comité niet tot schild voor den Minister dienen en is het ook door den tegenwoordigen Minister, voor zoover hij weet, niet als zoodanig ingeroepen. Eene andere zaak is het echter, of de Minister de adviesen van dat ligchaam, *zelfs voor de Vertegenwoordiging*, geheim zou willen houden. In dat geval zou dit het schild wezen, waarachter hij zich verborg; doch de tegenwoordige Minister acht zich gelukkig te kunnen verklaren, zoo als hij dit ten slotte dezer memorie nog nader hoopt te doen, dat er voor hem geene beletselen, hoe ook genaamd, bestaan, om te dien opzigte het *gemeen overleg* tusschen de Regering en de Staten-Generaal niet zooveel mogelijk te bevorderen.

Wat nu de ontwerpen van organisatie betreft, zoodanig als die in de begrooting van 1859 vervat zijn, met opzigt tot het verband waarin zij staan met de adviesen van het Comité, hieromtrent kan de Minister vermelden, dat gezegd Comité, bij de beoordeeling van hetgeen aan levende strijdkrachten benoodigd zal wezen, de verschillende oorlogstoestanden heeft overwogen welke zich zullen kunnen voordoen, en als slotsom zijner overwegingen te kennen heeft gegeven, dat de leger-organisatie zoodanig moet worden ingerigt dat er beschikt kan worden:

a. aan infanterie, tusschen de 68 à 93,000 man;

b. aan kavallerie, 3800 paarden;

c. aan artillerie, 15 batterijen veld- en rijdende artillerie, namelijk: 13 batterijen à 12 pond, 2 batterijen à 6 pond; vereischende 2600 man, aan welke indeeling van geschut echter in der tijd geen gevolg is gegeven, om de redenen bij art 11 (slot-alinea) vermeld; wijders aan artillerietroepen in de vestingen ongeveer 7000 hoofden;

d. een grooter aantal genietroepen dan thans aanwezig zijn.

Hiermede komen de voorgenomene organisatiën overeen.

Zoo als in de Memorie van Toelichting is te kennen gegeven, zal men bij de infanterie kunnen beschikken over ruim ..... 32,000 man,
Er blijft dan nog disponibel bij de depôts enz. een aantal van . 4000
De reserve bedraagt..... 6000

Totaal 42,000 man.

Voegt men hierbij de stedelijke schutterij, die uit kan brengen.... 18,000 »
en de landelijke schutterij ten getale van ..... 30,000 »

Totaal 90,000 man,

dan verkrijgt men nagenoeg hetgeen door het Comité is aangewezen.

Bij de kavallerie zal men uitbrengen 20 eskadrons ad ..... 2400 paarden.
Bij de depôts blijven disponibel ..... 410 »

2810 paarden.
In tijd van oorlog moeten er worden aangeschaft ..... 1555 »

Totaal 4365 paarden.

Ook hier zal men dus het aantal paarden verkrijgen door het Comité voorgesteld.

Digitized by Google

In de nu voorgestelde organisatie van de veld-artillerie is op een getal aanwezende paarden gerekend van ..... 544 paarden.

Tot de bespanning van eene complete batterij van 12 pond wordt gevorderd een getal van 131 paarden, voor eene batterij van 6 pond 97 paarden.

Men zal dus kunnen uitbrengen:

2 batterijen van 12 pond, à..... 262 paarden.
2 batterijen van 6 pond, à..... 194 »

Totaal..... 456 paarden.

Bij de depôts blijven dus over..... 88 paarden.

of 5 batterijen van 6 pond..... 485 paarden.

Over..... 59 paarden.

Bij de rijdende artillerie zullen aanwezend zijn ..... 333 paarden.

Tot de bespanning van eene complete batterij bij dat wapen heeft men noodig 190, voor eene van 6 pond 174 paarden

Men zal dus uitbrengen:

1½ batterij à 12 pond..... 285 »

Over..... 48 paarden.

Hieruit blijkt dat men dadelijk kan beschikken over 44 of 52 vuurmonden, en dat zoodra men een getal van plus minus 1000 paarden heeft afgeschaft, de 15 batterijen of 120 vuurmonden, door het Comité als benoodigd opgegeven, zullen kunnen verstrekt worden.

Dit zal ook het geval zijn met de vesting-artillerie, waaromtrent door het Comité als benoodigd opgegeven, zullen kunnen verstrekt worden.

Dit zal ook het geval zijn met de vesting-artillerie, waaromtrent door het Comité eene sterkte is aangewezen van ongeveer 7000 hoofden.

Uit de zamenstelling der zes bataillons vesting-artillerie blijkt, dat die zullen kunnen leveren. ..... 5460 hoofden.

Men rekent dat door de schutterijen kan worden verstrekt . ... 1540 »

Gelijk aan de voorgestelde ..... 7000 hoofden.

Door de uitbreiding die men nu aan het bataillon genie-troepen wenscht te geven en waardoor het compleet bijna verdubbeld zal worden, kan men aannemen hier geheel in overeenstemming te handelen met het gevoelen van het Comité van Defensie.

Nopens de kustverdediging zijn door twee commissiën van officieren van de zee- en landmagt onderzoekingen gedaan. De door die commissiën ingediende berigten en voorstellen zijn beoordeeld door het Comité van Defensie, waarvan voor dat onderwerp officieren van de zeemagt leden zijn geweest.

Het Comité van Defensie heeft een zeer uitvoerig belangrijk berigt en voorstellen wegens de kustverdediging aan den Minister van Oorlog doen toekomen. Naar die voorstellen zal de kustverdediging worden ingerigt.

Voor zooveel de gelden daarvoor beschikbaar waren, zijn of worden de voorgestelde verbeteringen van bestaande werken uitgevoerd aan het fort Kijkduin en de batterij Kaaphoofd te Helder, aan de vestingen Brielle en de Willemstad en aan de vestingen Vlissingen en Neuzen.

Er zijn ontwerpen gemaakt voor een werk op de plaat de Hors bij Texel, voor werken bij den zeedijk bij het IJ, te Immetjes Horn en Durgerdam, het fort de Ruiter bij Willemstad en eene batterij te Numansdorp. Nog worden er ontwerpen gemaakt voor een werk aan het Scheur of Sluische Diep, en voor verbetering van de vesting Hellevoetsluis.

En is dus zooveel mogelijk reeds verrigt, en spoedig zouden vele van de te maken werken tot kustverdediging kunnen zijn voltooid, als de daarvoor vereischte gelden beschikbaar wierden gesteld, en men verzekerd was dat er weldra zou kunnen worden beschikt over eene genoegzaam sterke zeemagt, zonder welke, ook

Digitized by Google

naar het gevoelen van het Comité van Defensie, de verdediging van de kusten en zeegaten niet mogelijk zou zijn.

Het Comité van Defensie heeft het belangrijkste en kostbaarste werk, waarvan het maken en het behouden zeer moeijelijk zoude wezen, dat op de plaat de Hors, alleen dàn nuttig geacht, als er eene sterke zeemagt tusschen den Helder en Texel kan zijn, en aangeraden, de uitvoering van dat werk niet te ondernemen vóór dat men verzekerd zou zijn dat die zeemagt beschikbaar zou wezen.

Het is ook niet raadzaam, werken te Immetjes Horn en Durgerdam te doen maken vóór dat beslist zal wezen, of de Noordzee en het IJ al dan niet door een kanaal zullen worden verbonden, waarvan de inrigting van de werken tot verdediging van Amsterdam bij het IJ afhankelijk is.

§ 3. *Nieuwe organisatiën.* De meest gewigtige reden welke den Minister aanleiding heeft gegeven om de thans besproken nieuwe organisatiën te ontwerpen, ligt dáárin, dat hij het permanent onder de wapenen zijnde aantal manschappen over het algemeen te zwak vond, terwijl de zamenstelling in vele opzigten niet beantwoordde aan de eischen eener spoedige mobilisatie. Dat heeft hij willen verhelpen. Dat heeft hij bedoeld, toen hij bij de behandeling der begrooting voor 1858 melding heeft gemaakt van het voornemen om het leger op den voet van vrede waarop het is, echter dadelijk voor de dienst te velde geschikt te doen zijn. De tegenwoordige zamenstellieg is zulks niet, vooral niet wat betreft de wapens der artillerie en genie. De Minister heeft bij de veranderingen, door hem ontworpen, de meeste zuinigheid in het oog gehouden, en inzonderheid met naauwgezetheid alle uitgaven voor het personeel gevorderd nagegaan, ten einde zoo doende op te sporen, waar en hoe hij, zonder vermeerdering van uitgaven, betere uitkomsten wegens de getalsterkte der strijders en de mobilisatie voor het leger kon verkrijgen. Hij heeft daarop het Comité van Défensie niet gehoord, daar, zoo als in de vorige paragraaph is aangetoond, door hem de grondslagen, door het Comité gelegd, zijn gevolgd; hij is die zelfs, zoo hij vertrouwt, meer nabij gekomen dan tot dusverre het geval was. Zeker zou hij de *speciale commités*, naar het doel hetwelk hij zich daarvan voorstelt, op zijne ontwerpen hebben gehoord, doch de instructiën tot het regelen der werkzaamheden dezer comités waren nog niet gereed, zoodat hunne zamenroeping nog niet heeft kunnen plaats hebben. Die instructiën zijn echter nu aan de voorzitters dier comités gezonden.

Bij deze paragraaph is een zeer gewigtig vraagpunt ter sprake gebragt, namelijk het regelen van de leger-organisatie bij de wet. Met belangstelling heeft de Minister daarvan kennis genomen, te meer daar hij persoonlijk altijd een voorstander van zoodanige regeling is geweest; doch hij verkeerde eenigermate in onzekerheid hoedanig daarover door de Vertegenwoordiging werd gedacht. Thans, nu die onzekerheid is weggenomen, zal hij zich zoodra doenlijk met het ontwerpen van zoodanige wet bezig houden.

Wat de bedenkingen betreft welke omtrent het niet stelselmatige zijner ontwerpen in het midden zijn gebragt, moet hij de vrijheid nemen op te merken, dat, hoe uiteenloopend de gevoelens van bevoegde beoordeelaars omtrent leger-organisatie kunnen zijn, allen gewis hierin zullen overeenstemmen, dat de vereeniging van grenadiers en jagers, dus van zoogenaamde zware of eigenlijk linie-infanterie en ligte infanterie, in een en hetzelfde regement weinig doeltreffend is.

De opleiding, de oefening van beide is, vooral na het invoeren van het getrokken geweer, te zeer verschillend dan dat zulk een stand van zaken langer mogt voortduren. Van dáár de voorgenomen afscheiding tusschen de grenadiers en jagers.

Beide op die wijze, afzonderlijk voor hunne eigenlijke bestemming, beter geoefend zullende worden, bragt zulks echter tevens mede, dat de bataillons grenadiers niet op 5 kompagnien konden worden gehandhaafd, daar die zamenstelling voor de manoeuvres in linie niet geschikt is. Men meende dus met de 5de kompagniën van het regement een 3de bataillon te moeten zamenstellen, te meer daar drie bataillons grenadiers, als eigenlijke reserve, zekerlijk niet te veel is. Bij het regement ontbrak ook een onmisbaar element: een depôt. De voorziening daarin is eene wezenlijke behoefte.

Digitized by Google

Wat de kavallerie betreft kan het de aandacht niet ontgaan, dat de zamenstelling daarbij van het Limburgsch Bondscontingent veel te wenschen overliet. Bij eene mobilisatie van dat contingent toch moest dadelijk een ander korps als het ware uit zijn verband worden gerukt om het contingent aan te vullen.

Het is wenschelijk geacht, de zaak zoodanig te regelen, dat het regement kavallerie, tot bondscontingent bestemd, geheel uit eigen boezem aan de bondsverordeningen kan voldoen.

Wilde men echter, zonder vermeerdering van uitgaven, dat doel bereiken, en de overige regementen onderling eene gelijke zamenstelling doen behouden, dan was het noodzakelijk, het geheele wapen eenige verandering te doen ondergaan.

Op een en ander rust de voorgenomen organisatie der kavallerie; eene organisatie waardoor, zonder van andere bezuiniging te spreken en zonder de eigenlijke strijdkrachten te verminderen, een staf van een regement wordt uitgewonnen.

Wat de artillerie betreft meent men dat het geene afkeuring kan verdienen, tot een stelsel terug te keeren, dat sedert de vestiging van den Nederlandschen Staat gedurende eene lange reeks van jaren bestaan en goed voldaan heeft.

Bij de artillerie, immers bij de veld- en rijdende artillerie, zijn de kompagniën zamengesteld tot de bediening elk van eene batterij te velde, de taktische eenheden. Hare vereeniging onder eenige chefs zou willekeurig zijn, indien zij niet aan de volgende vereischten voldeed; zij moet namelijk:

1°. in vredestijd voor den oorlog vormen;

2°. die chefs in de gelegenheid stellen, het onderwijs van den troep zooveel mogelijk zelf te besturen, en het personeel, vooral het kader te leeren kennen, waartoe concentratie van de kompagniën onder hun bevel staande noodzakelijk is.

Uit een en ander vloeit voort, dat de vereeniging van weinige kompagniën onder één kommando beter aan de vereischten beantwoordt dan die van vele wanneer zij niet vereenigd kunnen zijn; waarom het beter is, dit wapen in twee bataillons veld-artillerie dan in één regement, en in zes bataillons vesting-artillerie dan in drie regementen in te deelen.

In rijken, als Frankrijk, Pruissen, Oostenrijk en Rusland, waar men groote artillerie-garnizoenen kan hebben en dus geheele regementen in één garnizoen vereenigd zijn, mag deze organisatie goed wezen; bij ons, waar de artillerie in garnizoenen moet versnipperd worden, is dat stelsel niet met vrucht aan te wenden. De chefs kennen de onderdeelen hunner regementen niet; de officieren kennen hunne chefs niet, of worden hun vreemd; gebrek aan eenheid is daarvan het gevolg, die allernadeeligst voor de instructie van den troep is. Redenen waarom in ons land aan bataillons-organisatie voor dit wapen verre de voorkeur boven die in regementen moet gegeven worden.

Door de voorgenomen organisatie wordt met betrekking tot het punt der militie in niets vooruitgeloopen. Dat punt blijft ook bij die organisatie onaangeroerd; en hoe wenschelijk het ook zij, dat de gewigtige aangelegenheid der nationale militie spoedig nader worde geregeld, heeft men echter gemeend, de voorgenomen organisatie daarom niet te mogen ophouden.

Men stemt gaarne toe dat zonder de eigenlijke volkswapening — het is trouwens reeds meermalen gezegd en herhaald — het leger ontoereikend zou wezen voor de verdediging des lands. Maar welk naauw verband er dus ook besta tusschen het leger en de schutterijen, en hoe hoogst wenschelijk het ook zij dat deze laatste eene betere zamenstelling enz. erlange, kan dit laatste nog minder dan die der militie eene reden wezen om de voorgenomen organisatie te verschuiven.

Reeds vroeger, en wel bij het antwoord der Regering op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer van de Staten-Generaal omtrent de begrootingen van 1856 en van 1858, is door den vorigen Minister te kennen gegeven, dat ook hij een meer innig verband tusschen het leger in het moederland en dat in Nederlandsch Indie wenschelijk achtte, doch tevens is daarbij gewezen op de bezwaren welke daaraan verbonden zijn. Niemand meer dan de tegenwoordige Minister is bereid zoodanig verband te helpen bevorderen.

Ten bewijze dat de Regering doet wat mogelijk is, kan strekken, dat op dit

Digitized by Google

oogenblik niet minder dan 38 officieren van het leger hier te lande bij dat in Oost-Indie zijn gedetacheerd.

De Minister zou niets liever wenschen dan aan zoodanige detachering eene uitbreiding te zien geven, doch de groote kosten daaraan voor de koloniale kas verbonden, zijn een bezwaar hetwelk men niet ter zijde kan stellen; een bezwaar, hetwelk zich nader zal doen gevoelen wanneer de tijd, voor welke de detachering heeft plaats gehad, zal verstreken zijn.

En wat aangaat de vereeniging, welke, voor zooveel de officieren betreft, van de geringe sterkte der landmagt in West-Indie met het Nederlandsch leger tot stand is gebragt, die vereeniging zal insgelijks tot aanzienlijke uitgaven leiden.

§ 4. 1°. Ten aanzien van de alhier te kennen gegeven vrees, namelijk dat onze soldaten niet genoegzaam zouden gevoed worden, moet men in de eerste plaats opmerken, dat de soldaat *in het garnizoen* niets anders van wege het Rijk tot voeding ontvangt dan een ration brood. Hij wordt dus niet in den eigenlijken zin van het woord van wege het Rijk gevoed, zoo als in de gestichten die men genoemd heeft het geval is. De hoofdvoeding, de zoogenaamde menage, wordt uit zijne soldij bestreden.

Er bestaan vaste bepalingen omtrent de inrigting der menages voor de troepen, en daarin zijn geene veranderingen gekomen dan dat men alleen in enkele garnizoenen in plaats van $2^1/_2$ once slechts 2 oncen vleesch per dag verstrekt; noodzakelijk doordien in de laatste jaren de levensmiddelen aanmerkelijk in prijs zijn gestegen.

De duurte der levensmiddelen is natuurlijk van invloed op het zakgeld dat uit het overschot der inleggelden in de menage aan den man wordt uitbetaald, en daar dit zoo gering werd dat er bijna niets meer te deelen overbleef, gaf dit aanleiding, en is het nog noodzakelijk, hierin eenigzins te gemoet te komen door eene tijdelijke verhooging toe te kennen aan hen, wier soldij slechts 25 cents per dag bedraagt.

Het valt niet te ontkennen, dat het zakgeld tegenwoordig minder is dan vroeger, en daardoor is de soldaat minder in de gelegenheid, zich kleine geriefelijkheden, ook wat eetwaren betreft, aan te schaffen, en dat dit op de vrijwillige dienstneming eenen nadeeligen invloed uitoefent, is wel te veronderstellen.

Het is van algemeene bekendheid, dat door de duurte van de levensbehoeften en de stijging der prijzen van de materialen, of zoo men wil door de vermindering van de waarde van het geld, de bezoldigingen, vooral van geringen aard, eene evenredige verhooging behoeven, en, zoo ergens, ten aanzien van de soldijen der onderofficieren en soldaten wordt dit dringend noodzakelijk; immers zij zijn nog gelijk aan het bedrag zoo als na 1795 was vastgesteld, en het heeft dan ook een punt van ernstige overweging uitgemaakt, daartoe nu reeds over te gaan; doch met het oog op het eindcijfer der begrooting, dat door de hooge prijzen der fourrages zoo aanzienlijk bleef, heeft men daartoe voor het oogenblik nog niet kunnen besluiten.

2°. De Regering erkent, dat er eenige kazernen zijn, welker toestand te wenschen overlaat, doch dat hierdoor van de vrijwillige dienstneming wordt afgeschrikt, kan zij niet zoo gaaf toestemmen; er zijn ook kazernen, en dit getal is het grootste, welke zich in eenen goeden toestand bevinden, en ook in de plaatsen waar die zijn gelegen ontwaart men geen gunstiger resultaten omtrent de vrijwillige dienstneming.

Dat er tot dus verre in den toestand der kazernen, die men hier op het oog heeft, geene verandering ten goede is gekomen, is voornamelijk gelegen in de omstandigheid, dat de betrokken gemeentebesturen veelal niet bij magte zijn, daarin zonder schadeloosstelling te voorzien, terwijl het hoofdbestuur van Oorlog op grond der in vigueur zijnde reglementen, dit van de gemeentebesturen vermeent te moeten vorderen.

Een ontwerp van wet tot regeling dezer aangelegenheid, benevens die der inkwartiering, waaromtrent bij het 5de punt van deze paragraaph door eenige leden wordt aangedrongen, was tijdens de aftreding van den vorigen Minister bij den Raad van State aanhangig, doch dat collegie heeft gemeend, zijne overwegingen deswege niet te kunnen voortzetten, omdat de tegenwoordige Minister, met den inhoud onbekend, daarop niet als een ontwerp van hem uitgegaan kon worden gehoord, en het raadzaam oordeelde, de voorgestelde bepalingen nader in opzettelijke overweging te nemen. Het ontwerp is daarop met goedvinden des Konings teruggeno-

Digitized by Google

men, en zal zoo spoedig als de veelvuldige werkzaamheden van den Minister slechts eenigzins zullen toelaten, door hem op nieuw in behandeling worden genomen, daar ook hij de afdoening eener zoo gewigtige aangelegenheid allezins wenschelijk acht.

3°. Niet slechts in het belang van de militaire dienst, maar ook in het algemeen belang, wordt het onraadzaam geoordeeld tot regel aan te nemen, om de miliciens bij korpsen in te deelen, welke in de plaats hunner inwoning of in de nabijheid daarvan garnizoenen houden. Velerlei nadeelen zouden daaruit voortspruiten, zijnde het zelfs niet zonder voorbeeld, dat op die nadeelen van de zijde der civile autoriteit de aandacht is gevestigd. Overigens neemt men de vrijheid op te merken:

a. dat er geene verhouding bestaat tusschen het jaarlijks militie-contingent eener provincie en de behoefte aan miliciens bij de korpsen in eene provincie gestationeerd,

b. dat op het tijdstip der indeeling eener nieuwe ligting niet altijd de omstandigheden vooruit kunnen worden gezien, welke de verplaatsing van een korps in een volgend jaar noodzakelijk kunnen maken; en

c. dat de benoodigde miliciens voor de grenadiers en jagers, voor de korpsen kavallerie en artillerie, alsmede voor de mineurs en sappeurs nimmer zouden kunnen worden gevonden in de gemeenten of provinciën alwaar die korpsen garnizoenen houden; zijnde het nu reeds niet altijd zonder bezwaar om voor die verschillende wapens de vereischte geschikte manschappen, uit al de provinciën des Rijks te zamen, te bekomen.

4°. Dat in dit jaar eenige miliciens, tot het Limburgsch Bondscontingent behoorende, weinige dagen langer dan gewoonlijk onder de wapenen zijn gebleven, is aan de bijzondere omstandigheid toe te schrijven, dat in de eerste dagen der maand Augustus jl. van wege den Duitschen Bond eene inspectie over dat contingent is gehouden, waaraan de bedoelde miliciens hebben moeten deelnemen.

5°. Dit is reeds bij punt 2 dezer paragraaph behandeld, als betreffende het daarbij vermelde ontwerp ook de inkwartiering en in het algemeen de wettelijke voorziening, welke art. 187 der Grondwet alsnog vordert.

6°. Ter voldoening aan het verlangen bij dit punt te kennen gegeven, worden hierbij onder litt. A en B twee Staten overgelegd, aanwijzende de prijzen der fourrages volgens de laatste aanbesteding ten behoeve van de korpsen kavallerie en artillerie, waaruit blijkt, dat bij de kavallerie de gemiddelde som per ration 0.5569 cent en bij de artillerie 1.0782 cent per ration minder is dan waarvoor het op de toelichtende staten is berekend.

Hoewel deze vermindering op zich zelve niet aanzienlijk zijn te achten, gaan zij gepaard met eene meer belangrijke daling der prijzen van de granen, hetgeen op die van het brood, hetwelk gedurende het jaar 1859 volgens aanbesteding zal worden geleverd, en op dat hetwelk uit de militaire bakkerijen zal worden verstrekt, die gunstige uitwerking heeft, dat men nu het ration brood, in plaats van op 6 cents, tegen 5 cents kan berekenen. De hierbij onder litt. C overgelegde staat zal dit nader aanwijzen.

Een en ander heeft aanleiding kunnen geven om bij deze gelegenheid (eerder was niet doenlijk) eene Nota van Wijziging in het ontwerp van wet tot vaststelling van het Xde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor te stellen, hetgeen als Bijlage onder lit. D bij deze beantwoording geschiedt, en waaruit zal blijken dat de opgemaakte begrooting uit voormelden hoofde met ƒ 83,184.12 kan worden verminderd.

Tevens wenscht men wijziging te brengen in de omschrijving van het 2de artikel der hier in behandeling zijnde begrooting. Zoo als men uit het gestelde op de bedoelde Nota van Wijzigingen zal ontwaren, is voor de woorden: *toelagen aan officieren*, nog gesteld het woord *traktementen*, en was zulks noodzakelijk omdat *casu quo* ook de traktementen van de chefs der afdeelingen en bureau-chefs uit dat artikel zullen bestreden worden.

Iste Afdeeling. — *Kosten van het Departement.*

Het veranderen van den toelichtenden staat voor dit onderwerp van uitgaven is om geene andere reden geschied, dan om die aan gelijksoortige, bij de begrootingen

Digitized by Google

van andere departementen overgelegd, gelijkvormig te maken. Dit werd bij de overwegingen omtrent de zamenstelling der Staatsbegrooting voor 1859 als wenschelijk beschouwd.

Met opzigt tot de aanmerking van eenige leden wegens de strekking der werkzaamheden van het bureau van den inspecteur der geneeskundige dienst der landmagt, neemt men de vrijheid in het midden te brengen, dat geen deel der werkzaamheden van dit bureau tot het algemeen beheer behoort dat door het Departement van Oorlog wordt gevoerd, als zijnde uitsluitend van specialen aard, betreffende de geneeskundige behandeling der zieken, mitsgaders het beheer der geneesmiddelen voor de dienst der zee- en landmagt en der kolonien in deszelfs geheelen omvang.

De inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt correspondeert, even als de inspecteurs der overige wapens of dienstvakken, regtstreeks met den Minister, en die correspondentie strekt tot grondslag van het beheer, tot de attributen van het Departement behoorende.

Wat de opmerking betreft dat de besparing, vermeld op bladz. 4 der Memorie van Toelichting, zal vervallen, ja vermoedelijk in eene meerdere uitgaaf zal veranderen, daarvoor behoeft men slechts de cijfers bij elkander te plaatsen om zich dadelijk van het tegendeel te overtuigen.

De *normale formatie* (zie Toelichtingen Memorie bladz. 3) bedraagt 79 beambten, en voor de aldaar onder n°. 2 en 3 alleen voor toelagen uitgetrokken officieren en fortificatie-opzigters, eene som ..... ƒ 104,150.00

Daarbij voegende de traktementen van den onder n°. 2 der aangehaalde bladzijde bladzijde van de Memorie van Toelichting voorkomenden kapitein-adjudant van den Minister en der 17 officieren, alsmede van de 2 fortificatie-opzigters..... 20,300.00

Fourrages voor den Minister..... 547.50

ƒ 124,997.50

Brengt men er ook nu nog bij de kosten zoo als die in de begrooting voor 1858 zijn uitgetrokken:

1°. van het topographisch bureau, met de toelage van den chef ad ƒ 600.00 (uitgetrokken onder lit. b van den toelichtenden staat op art. 2 der begrooting van 1858), beloopende..... 15,645.00

2°. de kosten voor het bureau van den inspecteur van de geneeskundige dienst, ad..... 5,000 00

dan verkrijgt men een totaal van..... ƒ 145,642.50

1858.

132 beambten vorderen, met inbegrip van de fourrages voor den Minister..... ƒ 115,537.50

Bij te voegen de afgetrokken traktementen van 31 officieren..... 55,100.00

ƒ 170,637.50

Verschil ten voordeele van de normale formatie..... ƒ 24,995.00

Het hernemen der benaming van *afdeelingen* heeft geenszins ten doel om aan het hoofd daarvan officieren in hoogeren rang te plaatsen: de Minister kan van het tegendeel de verzekering geven. Het is alleen geschied omdat die indeeling bij de overige departementen van algemeen bestuur plaats vindt, en het gemakkelijker is om bij het bestaan van afdeelingen en bureaux het personeel der beambten meer te concentreren en te beperken dan, door het bureau als eenheid aan te nemen, tot het onwillekeurig vormen van naamlooze onderdeelen, die dan onmisbaar en onvermijdelijk zijn, aanleiding te geven.

Een commies van Staat is bij het Departement benoemd geworden op het voorbeeld daarvan niet lang geleden bij een ander departement gegeven. Deze benoeming was hoofdzakelijk om aan den referendaris, regtsgeleerde bij het Departement, wiens werkzaamheden veelvuldig zijn, eenigen bijstand te verleenen zonder inbreuk

Digitized by Google

te maken op den sedert 1841 aangenomen regel om het getal burgerlijke ambtenaren, bij het Departement niet te vermeerderen.

Deze voorziening, als bij exceptie, kan te dien aanzien tot geene gevolgtrekkingen voor andere leiden, en is daarom onder het bestuur van den vorigen Minister raadzaam en verkieslijk geacht.

IIde Afdeeling. — *Staven en topographie.*

Art. 5. De Regering meent hier het voorbeeld door de Commissie van Rapporteurs gegeven te mogen volgen, en dus met betrekking tot de noodzakelijkheid, om ook reeds in vredestijd een generalen staf in de leger-organisatie te tellen, zich te mogen gedragen aan hetgeen bij de behandeling van vorige begrootingen, meer bepaald bij het antwoord op het Voorloopig Verslag omtrent de Staatsbegrooting voor 1857, nopens dat onderwerp ie gezegd.

Intusschen is bij de tegenwoordige begrooting het bewijs geleverd, dat men niet heeft verzuimd om, waar dit mogelijk scheen, de uitgaven te beperken, daar verschillende betrekkingen buiten den staf door officieren daarvan vervuld worden, zonder dat zij in het kader van dien staf door anderen zijn vervangen.

Art. 6. Zoo aan elk wapen of dienstvak bij alle legers een chef is aangewezen, dan vooral is dit bij het zoo gewigtig vak der militaire administratie, waar eenheid in opvatting en handelen zoo wenschelijk, eene aanhoudende contrôle zoo onontbeerlijk, locale inspectiën zoo noodzakelijk zijn, als nuttig te beschouwen. Zoo als reeds in de Memorie van Toelichting is te kennen gegeven, zullen aan den hier bedoelden chef, die buiten het Departement van Oorlog als zelfstandig en dus als verantwoordelijk chef zal werkzaam zijn, boven en behalve het algemeen toezigt over de administratie van gelden en goederen bij de korpsen van het leger, en de inspectiën over de administrative etablissementen, nog verscheidene werkzaamheden, welke men thans bij het Departement van Oorlog verrigt, worden opgedragen.

Het is dus niet alleen om reeds in tijd van vrede een hoofdintendant voor oorlogstijd gereed te hebben, zooals in het Voorloopig Verslag wordt bedoeld, dat men bij het dienstvak der militaire administratie een chef wenscht te zien geplaatst, maar bepaaldelijk omdat deze ook in tijd van vrede nuttig werkzaam kan zijn tot de behoorlijke verzorging en verpleging van het leger, en een wakend oog moet houden over de doelmatige bewaring en verantwoording van stoffen en goederen, waarvan de waarde aanzienlijke sommen vertegenwoordigt. En wanneer men daarbij in aanmerking gelieft te nemen, dat de chef, die hier bedoold wordt, in zijnen werkkring steeds in aanraking moet komen met de hoofden van de verschillende wapens en dienstvakken, dan zal men toch wel willen toestemmen, dat ook hij een rang dient te bezitten daarmede overeenstemmende, en die ook vroeger, alsmede elders, aan den chef van dat dienstvak is toegekend.

Art. 8. In de Memorie van Toelichting heeft men eene aanwijzing gedaan van het getal officieren werkzaam bij het topographisch bureau, wier traktementen bij den generalen staf (art. 5 van dezelfde afdeeling) zija uitgetrokken.

Men vermeende dat eene herhaling van de aanwijzing dier tractementen, hetgeen slechts binnen 's lijns zou behoeven te geschieden hier als overbodig was te beschouwen, en dit te meer, omdat de bedoelde officieren, uitgezonderd de chef, bij gemeld bureau niet voor vast zijn geplaatst, maar telkens afwisselen, en ook hun aantal vermindert, gelijk nu reeds het geval is.

Ten aanzien van de ontruiming der lokalen, bij het topographisch bureau tegenwoordig in gebruik, meent men zich te mogen gedragen aan hetgeen deswege bereids in de Memorie van Beantwoording van het IIde hoofdstuk der Staatsbegrooting gezegd is. Men zal zich beijveren om die ontruiming zoo mogelijk voor half December te doen plaats hebben.

IIIde Afdeeling. — *Verschillende wapenkorpsen.*

Art. 9. *Infanterie.* Schier eenparig zijn bij deze paragraaph bezwaren in het midden gebragt omtrent de voorgenomen algemeene intrekking der zoogenaamde residentie-

Digitized by Google

toelagen en de daarmede gepaard gaande gelijkmatige verhooging der traktementen van de officieren, bij de grenadiers en jagers ingedeeld. De redenen, welke hiertoe aanleiding hebben gegeven, zal men nader toelichten.

Beschouwt men de residentie-toelagen *uitsluitend* als eene tegemoetkoming aan de officieren en de meerdere kosten aan het verblijf in de residentie verbonden, dan hebben niet alleen de officieren, die bij de korpsen in de residentie gestationneerd dienst doen, maar ook de overigen, aan wie in de residentie eene standplaats is aangewezen en aan wie geene bijzondere toelagen worden toegekend, daarop aanspraak.

Brengt men dit beginsel in toepassing, dan moet daarvan het natuurlijk gevolg zijn, dat de uitgaven voor dat onderwerp worden verhoogd, hetgeen vrij aanzienlijk zal wezen, aangezien een getal van 26 officieren van verschillende rangen daartoe in aanmerking zouden komen. Met het oog op de beperkte geldmiddelen, en bij het streven om de uitgaven voor het Departement van Oorlog zoo min mogelijk te verhoogen, vond de Minister geene vrijheid om tot eene zoodanige verhooging van uitgaven over te gaan.

Deze beschouwing gaf hem aanleiding om de residentie-toelagen in het vervolg te doen vervallen, hetgeen bij eene aanstaande garnizoensverandering der kavallerie en artillerie, zonder intrekking van de nu genoten wordende toelagen, geleidelijk zou kunnen geschieden. Verviel nu de residentie-toelage, dan mogt men de belangen van de officieren der grenadiers en jagers, wier verblijf in de residentie stationnair is, niet uit het oog verliezen, en achtte men het wenschelijk, ook met het oog op de belooning van de goede diensten die in de plaatsing bij de bedoelde korpsen ligt opgesloten, hunne bezoldiging, welke in vergelijking met die der kavallerie en artillerie minder bedraagt, te verhoogen met de som, welke zij nu als toelage genieten, even als men in het jaar 1850 de soldijen van de onderofficieren en verdere manschappen, bij de bedoelde korpsen dienende, heeft verhoogd, tegen intrekking der toelagen, welke hun bij besluit van den 15den October 1843, n°. 4, gedurende hun verblijf in de residentie boven de gewone soldij waren toegekend.

Let men op den oorsprong van de hier bedoelde toelagen, dan ontwaart men, dat reeds bij de daarstelling van de korpsen grenadiers en jagers, in het besluit van den 7den Julij 1829, n°. 104, aan de officieren der grenadiers, die afwisselend jaarlijks in 's Gravenhage en Brussel garnizoen zouden houden, eene toelage werd verleend, te weten: voor een hoofdofficier ƒ 500, voor een kapitein ƒ 300, en voor een luitenant ƒ 200. Slechts eenmaal intusschen hadden zij het genot dezer geldelijke tegemoetkoming. Toen, na de daarna plaats gehad hebbende gebeurtenissen, de bedoelde korpsen in de residentie waren terugekeerd en zij op grond van het aangehaalde besluit die tegemoetkoming niet konden genieten, werd bij besluit van den 23sten December 1835, n°. 84, bepaald, dat aan de officieren van de grenadiers en jagers, onder de benaming van residentie-toelagen, zou worden toegekend: aan een hoofd-officier ƒ 300, aan een kapitein of luitenant ƒ 200 Eenmaal toelagen voor de meerdere kosten aan het verblijf in de residentie verbonden toegekend, werden die achtereenvolgens ook verleend, in 1838 en 1839, aan de bataillons van de 10de en 14de afdeeling infanterie, die de veld-bataillons grenadiers in 's Gravenhave tijdelijk vervingen, in 1841 aan de officieren van het regement lanciers, dat in de residentie in bezetting was gekomen, en later aan die van het regement kavallerie, dat de lanciers verving.

Bij de onvermijdelijke noodzakelijkheid, dat er in 1843 bestond om de uitgaven van het Departement van Oorlog te verminderen, werden, bij de besluiten van den 15den October en 28sten December 1143, n°. 4 en 54, de hierbedoelde toelagen voor de officieren behoorende tot de reserve-brigade beperkt, en bepaald voor een 1sten luitenant op ƒ 100, voor een 2den luitenant op ƒ 200; waarop men echter later, bij het besluit van den 18den Januarij 1845, n°. 63, is teruggekomen, als wanneer de toekenning geregeld en het bedrag vastgesteld is geworden zoo als thans nog bestaat, namelijk, dat aan de officieren, die bij de korpsen of detachementen te 's Gravenhage in garnizoen dienst verrigten, eene toelage wordt verleend, voor een hoofdofficier ƒ 300, een kapitein of luitenant ƒ 200.

Digitized by Google

Wanneer nu de residentie-toelagen op het voetspoor van de vorige jaren waren berekend, dan zou dit voor het jaar 1859 hebben bedragen:

voor vier bataillons grenadiers en jagers (een bataillon gedetacheerd).	ƒ 14,700.00
» een regement kavallerie	8,400.00
» » batterij artillerie	1,200.00
» het detachement vesting-artillerie	200.00
	ƒ 24,500.00
Voor de officieren in de residentie aanwezig, waarvan in den aanhef dezes gewag is gemaakt	5,500.00
Men had dan noodig gehad	ƒ 30,000.00
De verhooging der tractementen voor de officieren van de vijf bataillons grenadiers en jagers, bedragen	18,600.00
Verschil	ƒ 11,400.00

De Minister van Oorlog, prijs stellende op het algemeen overleg, wil echter van zijnen kant gaarne toegeven aan de bezwaren, welke ten opzigte van zijne zienswijze omtrent de hierbedoelde toelagen zijn medegedeeld. De billijkheid, ja de regtvaardigheid vordert echter dan dat de officieren, in de residentie verblijf houdende en die nu de toelagen niet genieten, bij het in stand houden der residentie-toelagen, ook daarvan niet verstoken blijven, en hij behoudt zich dus voor, niet om de verhooging van de tractementen der officieren van de grenadiers en jagers, maar eene nieuwe, meer gelijkmatige regeling der residentie-toelagen aan den Koning voor te stellen.

Wat de vermeerdering van een bataillon bij het regement grenadiers en jagers betreft, dit is reeds onder § 3 hiervoren behandeld, waaraan men dus de vrijheid neemt zich te gedragen.

Ook de Minister had de jager-bataillons gaarne op hunne tegenwoordige sterkte behouden. Het cijfer der kosten, de omstandigheid dat die bataillons thans uitsluitend uit de tirailleur-kompagniën der regementen infanterie zullen worden aangevuld, heeft echter geraden doen achten, de beide bataillons op de in de begrooting vermelde sterkte te brengen.

In deze vermindering heeft men te minder bezwaar gevonden, omdat bij het uitbreken van eenen oorlog — de voorbeelden zijn daarvan aanwezig — vrijwillige jager-korpsen, zamengesteld uit uitmuntende schutters, zullen optreden, die — men meent zulks met grond te mogen vertrouwen — op eene voldoende wijze in de alsdan bestaande behoefte aan scherpschutters zullen helpen voorzien.

Hoezeer in der tijd de adelborsten der marine, wegens den schadelijken invloed welken het klimaat te Medemblik op hunne gezondheid uitoefende, van daar waren verwijderd, meende men echter dat die invloed op meer ontwikkelde gestellen, op menschen van meerderen leeftijd, minder nadeelig zou kunnen wezen. Bij het oprigten van het algemeen depôt van discipline werd derhalve in het belang der ingezetenen dat korps te Medemblik gevestigd. De ondervinding heeft echter geleerd, dat de invloed van het luchtsgestel ook op de manschappen van dat korps hoogst ongunstig is geweest. De manschappen, in stede van aan de strenge tucht te kunnen worden onderworpen, moesten meestal in de infirmerie worden verpleegd. Die toestand mogt te minder worden bestendigd, daar er ook veel meer dan elders sterfgevallen voorkwamen, zoodat men in het belang der dienst en op aandrang van den inspecteur van de geneeskundige dienst er eindelijk toe heeft moeten overgaan, dat korps naar eene andere plaats over te brengen.

Ten overvloede wordt hierbij onder lit. E een overzigt overgelegd, waaruit de toestand van het korps gedurende de jaren 1853—1858 meer in het bijzonder kan blijken; doch ten einde meer bepaald over de zaak te oordeelen, acht men het niet ondienstig hier de verhouding te doen kennen van het getal zieke tot dat der gezonde militairen in onderstaande garnizoenen van 1 January tot ultimo December 1857.

Digitized by Google

Amsterdam	11	pCt.
Arnhem	8	»
Bergen-op-Zoom	6½	»
Breda	4	»
Gouda	3½	»
's Gravenhage	4½	»
Groningen	9	»
Hoorn	24	»
Leeuwarden	8	»
Maastricht	6	»
Medemblik	27	»
Middelburg	12	»
Nijmegen	7	»
Vlissingen	11	»
Zwolle	5	»

Art. 10. *Kavallerie.* Dat de drie opperofficieren, welke bij het optreden van den tegenwoordigen Minister bij het wapen der kavallerie aanwezig waren, daarbij nog behouden zijn gebleven, is alleen geschied om niet tot eene plotselinge verwijdering van een of meer hunner over te gaan, waardoor ook slechts eene verplaatsing van uitgaven zou zijn verkregen. Het ligt echter geenszins in de bedoeling, dien staat van zaken te bestendigen.

Wel verre dat de tegenwoordige sterkte der kavallerie, zoo als sommigen beweren, overdreven zou wezen, is die, volgens de meening van het Comité van Defensie, inzonderheid wat hare formatie op voet van vrede betreft, nog gering. Zeker zou het zeer wenschelijk zijn, dat er in vredestijd meer bereden ruiters onder de wapenen waren, uit hoofde de overgang tot de oorlogsformatie bij het wapen der kavallerie zulke gewigtige bezwaren ondervindt in de aanschaffing der ontbrekende paarden, doch aan de verwezenlijking van dien wensch viel niet te denken; integendeel oordeelde de Minister dat hij te onderzoeken had, of door eene verandering in de organisatie, en zonder de eigenlijke strijdkrachten te verzwakken, eene vereenvoudiging in de zamenstelling niet tot eene aanmerkelijke vermindering in de kosten zou leiden.

De 19 veld- en de 5 depôts-eskadrons, waaruit het wapen thans bestaat, zijn in 5 regementen verdeeld, waarvan een het Limburgsch Bonds-contingent uitmaakt, welk contingent nu echter, om op oorlogsvoet te kunnen worden gebragt, door toevoeging van 2 eskadrons uit een der overige regementen moet versterkt worden. Behalve dat het laatste punt reeds op zich zelf tot moeijelijkheden aanleiding kan geven, scheen de bestaande organisatie wel voor eenvoudiging vatbaar.

Na rijpe overweging vermeende de Minister de 24 eskadrons (namelijk de veld- en depôt-eskadrons te zamen gerekend) in vier regementen te kunnen zamenvatten, zoodat alsdan alle regementen gelijkvormig zamengesteld zijn uit 5 veld- en 1 depôt-eskadron, en een dier regementen, het Limburgsch contingent uitmakende, nu reeds op voet van vrede al de elementen in zich zou bevatten om, op voet van oorlog gebragt, aan de bepalingen van den Bond te kunnen voldoen, zonder daarvoor een der andere regementen uit zijn verband te moeten rukken of te desorganiseren.

Op die wijze handelende werd een en hetzelfde beginsel voor de geheele kavallerie aangenomen en, zonder de eigenlijke kracht van het wapen in het minst te benadeelen, de staf van een regement uitgewonnen; terwijl men verder als maatregel van bezuiniging de betrekking van ritmeester of luitenant voor speciale dienst heeft doen vervallen.

Terwijl sommige leden meenen, dat men in de bezuiniging, door de opheffing van den staf van een regement verkregen, nog verder had kunnen gaan, is van eene andere zijde, en te regt, gewezen op het groote belang dat er bestaat om bij de kavallerie de kaders niet te verminderen. En inderdaad, aan dit punt kan niet genoeg gewigt worden gehecht, daar het bij eene mobilisatie vooral op de kaders aankomt,

Digitized by Google

Deze zijn niet in korten tijd op te leiden en te bekwamen: daartoe worden tijd en oefening vereischt. Gemis aan geschikte en voldoende kaders zou bij mobilisatie de ernstigste gevolgen voor het wapen na zich slepen.

Men vleit zich dat de depôts in staat zullen zijn, bij eene mobilisatie van het wapen aan hunne bestemming te beantwoorden, vooral wanneer zij, hetgeen in den aard der zaak ligt, door de veld-eskadrons, tijdelijk in hunne taak worden ondersteund. Langdurige vredestoestand, bij toenemenden bloei van alle takken van nijverheid, werkt natuurlijk nadeelig op de vrijwillige werving. Dit verschijnsel is moeijelijk te voorkomen.

Bij mobilisatie — de ondervinding heeft het bewezen — blijven echter de vrijwillige aanbiedingen om de wapenen op te vatten niet achter, en men mag verwachten, dat dan ook bij de kavallerie velen vrijwillig in de gelederen plaats zullen nemen, die vroeger daarvan deel uitmaakten.

Hoe wenschelijk het ook ware, dat ieder regement in ééne garnizoensplaats vereenigd mogt kunnen wezen, heeft men echter gemeend, daaraan de voorgenomen zamenstelling op 5 veld-eskadrons en een depôt-eskadron niet te mogen opofferen, te minder daar die gewenschte concentratie reeds bij de tegenwoordige zamenstelling slechts bij twee regementen kon worden verkregen, moetende het 5de regement dragonders hier buiten aanmerking blijven, daar het reeds bij eene gewone inspectie van wege den Duitschen Bond uit een ander regement met niet minder dan twee eskadrons moest worden aangevuld.

De bepaling van het getal hoofdofficieren bij de regementen kavallerie bestaat sedert jaren, en er scheen te minder aanleiding om daarin thans eene verandering te maken, nu de regementen met een eskadron worden vermeerderd.

De aanmerking, in de laatste alinea bij dit artikel, dat bij de 4 eskadrons in Pruissen slechts twee hoofdofficieren aanwezig zijn, maar zich daarbij dan ook geen depôt bevindt, toont reeds aan, dat de vergelijking op de beide formatiën niet geheel toepasselijk is; hetgeen te minder het geval is, wanneer men een ander verschil in aanmerking zou willen nemen, namelijk het bestaan in Pruissen van 2 ritmeesters voor dezelfde dienst, waarvoor in dit rijk slechts een officier van dien rang wordt uitgetrokken.

Art. 11. Artillerie. Bij den grooteren werkkring welke in den oorlog steeds aan het wapen der artillerie is voorbehouden, en welke nog in de jongste oorlogen door zoo vele voorbeelden gestaafd is geworden, vermeende de Minister, dat aan een wapen, aan hetwelk vooral bij de verdediging van ons land eene zoo groote en invloedrijke rol wordt toegewezen, en in verband met zijne getalsterkte, minstens drie generaals behoorden te worden toegekend, voor welke niet alleen in vrede maar ook in oorlogstijden een zeer gewigtige werkkring is aan te wijzen, te weten: een luitenant-generaal *inspecteur van het wapen*, die tevens in oorlogstijd chef van de artillerie te velde, dat is chef van de batterijen, parken pontontrein enz. kan zijn; twee generaal-majoors tot het voeren van bevel in de twee groote onderdeelen van het Rijk, dat is in twee artillerie-directiën.

Daar het nu zeker niet goedgekeurd kan worden dat bij het eene wapen generaals in active dienst voorkomen met de bezoldiging aan hunnen rang verbonden, terwijl bij andere wapens (thans de artillerie en genie) aan die opperofficieren slechts het traktement van kolonel wordt toegekend, heeft de Minister hetzelfde beginsel voor alle wapensoorten in toepassing gebragt, en daar bij met het oog op de beschikbare middelen begreep, bij dit wapen geen drie generaals met het activiteits-traktement te kunnen uittrekken, zoo zijn er op de begrooting slechts twee gebragt, als een luitenant-generaal, als inspecteur of chef van het wapen, en een generaal-majoor, waartoe een van de drie directeuren achtereenvolgens in aanmerking zullen worden gebragt.

Door het toekennen van het traktement, aan den rang van generaal-majoor verbonden, wordt geenszins het verband verbroken tusschen den inspecteur en den directeur met dien rang bekleed, daar eerstgenoemde in den regel luitenant-generaal is.

Wat nu betreft de meening dat aan de betrekking van directeur eener artillerie-

Digitized by Google

directie *toch geene bijzondere gewigtige werkzaamheden zijn verbonden*, zoo moet men zulks volmondig bestrijden. Hun werkkring is van het hoogste gewigt. Zij zorgen voor de goede bewapening en uitrusting van de vestingen en versterkte posten in hunne directiën gelegen, en zijn uit den aard der zaak belast met het in staat van verdediging brengen van die sterkten en ook van de linien, zoo als de IJssel-, Grebbe-, Utrechtsche en Hollandsche linie, en kunnen of zullen ook, naar gelang van den loop dien de veldtogt neemt, tot het bevel over de artillerie te velde of een groot deel daarvan geroepen worden. Aan hen is speciaal de last opgedragen om te waken voor de behoorlijke oplegging, bewaring en het onderhoud van het zoo kostbaar materieel der artillerie, zoowel van dat wat tot de uitrusting der vestingen behoort, als van dat voor het leger bestemd. De reden waarom aan den inspecteur der artillerie een chef van den staf is toegevoegd, is alweder omdat bij alle wapensoorten een en hetzelfde beginsel moet heerschen: heeft de inspecteur der infanterie, der kavallerie, zoodanig officier voor zijne dienst noodig, dan zeker heeft die der artillerie het, en omdat tot dus verre de indeeling van zijnen staf te zwak was in verhouding tot zijnen werkkring, is zulks geen reden om dit verder te bestendigen, te meer niet, nu bij volgens het voornemen van den Minister met uitgebreider werkkring zal belast worden.

Het materieel der artillerie, aan welks vervaardiging zoo veel zorg wordt gewijd, en wat tot de bewapening van de versterkte punten of voor de uitrusting van het leger te velde in de arsenalen van verschillende vestingen is opgelegd, vordert een aanhoudend toezigt en onderhoud: daartoe wordt niet alleen speciale, maar vooral locale kennis en eene stelselmatige behandeling gevorderd, die men alleen met goed gevolg verwachten kan van personen, die zich uitsluitend daarmede hebben af te geven, als zijnde zij voor die stelselmatige behandeling en dat onderhoud persoonlijk aansprakelijk.

Tot dusverre worden met dezen specialen diensttak belast de jongstbenoemde kapiteins van het wapen; zij behouden die betrekking kort, daar zij, bij telkens openvallende kompagniën het kommando daarover erlangende, de dienst aan andere tot kapitein benoemde jongere officieren overgeven. Hierdoor ontstaat gebrek aan toezigt en aanhoudende wijziging in de oplegging, naar de persoonlijke inzigten van elk der zich opvolgende officieren. De gebreken die daaruit voortvloeijen laten zich gemakkelijk begrijpen, en de ondervinding heeft dan ook geleerd, dat de dienst van het materieel der artillerie op sommige plaatsen te wenschen overlaat. Het is alzoo om beter te voorzien in een diensttak van het wapen der artillerie, welke allezins behartiging verdient, dat de weder-invoering van de betrekking van plaatselijken artillerie-kommandant noodzakelijk wordt geacht, ten einde steeds zonder aanhoudende verwisseling, vooral op die plaatsen welke geene vaste of groote artillerie-garnizoenen uitmaken, een behoorlijk toezigt en zorg voor het materieel te verzekeren.

Zoo onze artillerie-instellingen den toets mogen doorstaan met die van het buitenland, dan is er echter een deel daarvan dat geen gelijken tred met de elders bestaande inrigtingen van dien aard heeft gehouden. Naarmate de natuurkundige wetenschappen groote vorderingen hebben gemaakt en in de laatste tijden meer van directe toepassing op het practische leven zijn geworden, hebben zij ook die toepassing bij het technische deel der artillerie gevonden, en vooral in ruime mate bij de pyrotechnie, welke aan haar groote vorderingen en verbeteringen te danken heeft.

De inrigtingen daartoe vorderen uitbreiding en verbetering, maar ook moet dan tevens daarmede gepaard gaan het kunnen beschikken over een ruimer personeel van deskundige officieren, daar die inrigtingen tevens tot opleiding of practische school moeten dienen van andere officieren, onderofficieren en manschappen uit het wapen. En nu bestaat die vermeerdering slechts in 2 officieren. Thans zijn er drie bij de laboratoria te Delft werkzaam, welk getal met twee vermeerderd wordt: zoodat men gerust kan verklaren dat er, in verband tot de wezenlijke behoefte, geen te groot aantal officieren aan die inrigting zal verbonden wezen.

Te regt wordt aangehaald, dat bij de artillerie de kompagnie, bestemd tot de

Digitized by Google

bediening eener batterij te velde, de taktische eenheid is, maar dat uit dien hoofde de vereeniging van eenige kompagniën tot een bataillon of regement »slechts als eene administrative zamenvoeging voor vredestijd" moet worden beschouwd, hiermede kan men niet instemmen, uit hoofde die zamenvoeging, behalve uit het administratief oogpunt, ook moet beschouwd worden ten aanzien van instructie, opleiding en vorming van het personeel.

Volledíger uitgedrukt oordeelt men, dat de indeeling der artillerie — onverschillig welke naam aan de zamengevoegde deelen wordt gegeven — aan de eischen moet voldoen welke in de beantwoording van de 3de alinea van § 3 reeds vermeld zijn, en men dus overbodig acht hier nogmaals te herhalen; doch waarbij echter nog gevoegd kan worden, dat men ook de administrative onkosten, zoo als die van verzending van goederen uit de kleedingmagazijnen, die wegens het oproepen en weder met verlof zenden der miliciens, het aflossen van gedetacheerde kompagniën enz., zoo gering mogelijk moet maken, juist wijl, zoo als in het Voorloopig Verslag wordt aangetoond, de artillerie bij ons noodzakelijk aan versnippering is blootgesteld, zal men hierop bij hare organisatie bedacht moeten zijn, en de voorbeelden uit groote legers getrokken daarbij niet kunnen volgen.

Het is waar, door de beraamde indeeling wordt het getal hoofdadministratiën bij de veld- en vesting-artillerie verdubbeld, maar let men op hetgeen zoo even gezegd is, dan gelooft men dat zulks eer tot besparing dan tot verhooging van administrative uitgaven zal leiden.

De indeeling in bataillons, zoo als die ontworpen is, levert in vergelijking tot het bestaande het voordeel op van te strekken tot aankweeking van *acht*, in plaats van *vier* zelfstandige chefs; voorts dat de chefs beter hunne officieren, kaders en manschappen zullen leeren kennen; omgekeerd door deze verbonden aan hunne chefs zullen worden, en deze laatsten beter verantwoordelijk zullen kunnen zijn voor het onderrigt en de vorming van den troep, aan hunne leiding toevertrouwd. Tot het leveren van het tegenbewijs hoe, oordeelt men derhalve de ontworpen organisatie der veld- en vesting-artillerie voor de behoeften van ons leger doelmatiger dan de bestaande.

Ten opzigte van de beschouwingen over de veld- en rijdende artillerie en de al dan niet-wenschelijkheid om beide onderdeelen bij ons leger te bezitten, zal men trachten de meening zoo beknopt mogelijk op te geven, dewijl de geheele uiteenzetting der gronden, welke tot betoog zouden moeten strekken om de noodzakelijkheid van het bezit, ook in ons land, van *rijdende* zoowel als *veld-artillerie* aan te toonen, hier zeker minder gevorderd zal worden.

Het is eene algemeene erkende waarheid dat, welk stelsel tot het verschaffen van vlugge beweegbaarheid bij de veld-artillerie worde gevolgd, men daardoor nimmer slagen kan in het vormen van batterijen, die even snel en driest onder het vijandelijk vuur kunnen optreden als die door welgeoefende rijdende artillerie bediend. De opgezeten veld-artillerist kan niet het zelfvertrouwen bezitten van den rijdenden artillerist, die zijn eigen paard berijdt en dus van geen voertuig afhankelijk is. Dáár alzoo waar snelheid en driestheid van bewegingen de hoofdzaak, ja het eigenaardige van de vechtwijze der artillerie uitmaken — dus voor de batterijen bij de kavallerie ingedeeld, verdient rijdende artillerie de voorkeur. Wij zijn, zoo als in het verslag gezegd wordt, in het bezit van een welgeoefend en deugdelijk korps rijdende artillerie; dit moet met zorg behouden, maar in verband gebragt worden met de werkelijke behoefte aan deze wapensoort. Met dit doel oordeelde men dat aan de rijdende artillerie eene andere formatie behoorde gegeven te worden, waarbij door het behouden van sterke kaders en de vermeerdering van het getal paarden der kompagnie op den voet van vrede, de spoedige mobilisatie der vereischte batterijen bevorderd wordt.

Acht men dat wij in oorlogstijd met drie batterijen rijdende artillerie kunnen volstaan, dan berust dit ook op het gevoelen, dat de veld-artillerie *beweegbaarder* moet gemaakt worden dan zij nu is; blijft deze zoo als zij thans is, dan behoeven wij *meer* rijdende artillerie, want behalve bij de kavallerie hebben wij dan ook eenige batterijen bij de reserve of niet ingedeelde artillerie noodig. Bovendien, wanneer

Digitized by Google

men gadeslaat wat bij andere legers bestaat, en indachtig is aan de wijzigingen, welke de taktiek der artillerie, als noodzakelijk gevolg van de invoering der verbeterde draagbare vuurwapens, ondergaat, moet men tot het besluit komen, dat aan onze veld-artillerie noodzakelijk meer vlugheid van bewegingen moet worden verschaft. Hieraan voldaan zijnde, zal de veld-artillerie gewis voortgaan den goeden naam gestand te doen, welken alle deelen van het wapen der artillerie, sinds eene reeks van jaren, zich in de schatting van vreemdelingen hebben weten te verwerven.

De veld-artillerie bestaat thans uit een regiment van 12 kompagnien en een depôt. Er is niet eene plaats in ons land, waar zulk korps bij het opkomen van zijne miliciens en in de nabijheid van magazijnen ter opberging van het materieel der batterijen garnizoenen kan houden. De splitsing, zoo als thans plaats heeft, blijft dus noodzakelijk. Op die wijze vormt men slechts één chef, die ook slechts de helft van zijn regement onder het oog heeft; terwijl de hoofdofficier, die de andere helft kommandeert, volstrekt geene zelfstandigheid erlangt en weinig voldoening voor zijnen ijver geniet.

Ook voldoet die inrigting aan geene der hiervoren opgegeven vereischten. Neemt men daarentegen daarvoor 2 bataillons, elk van 6 veld-kompagniën en 1 depôt, dan stemt die inrigting in alle opzigten met de belangen van de dienst overeen. Wel is waar heeft men daarbij een depôt meer te bekostigen, doch een depôt om zes batterijen te velde te onderhouden is niet te veel, vooral niet zoo men daarbij bedenkt dat bij deze bataillons al de lotelingen voor het voerwezen zijn ingedeeld.

De rijdende artillerie is gebragt op 3 kompagniën voor de bediening van even zooveel batterijen. De Minister ontkent geenszins dat het wenschelijker ware dat dit korps mede een depôt had, doch alleen het bezwaar der daarvoor gevorderde uitgaven heeft hem daarvan teruggehouden; te meer omdat bij eene eventuele mobilisatie, die zich nimmer over de drie kompagniën te gelijk kan uitstrekken, daar het aanwezige aantal paarden slechts de dadelijke mobilisatie van $1^1/_2$ batterij van 12 pond gedoogt, er tijd zal overblijven, alvorens de overige paarden zullen aangeschaft zijn, om onder een der kapiteins, bij den staf van het korps ingedeeld, een depôt te vormen.

Om de door het Comité noodig geachte 48 kompagnien vesting-artillerie te verkrijgen, heeft men thans 3 regementen, elk van 12 kompagnien en 1 depôt, hierbij rekenende op 12 kompagniën artillerie schutterij, zoo heeft men het door het Comité gewilde aantal kompagnien.

Deze regementen zijn te groot en voldoen aan geene der vroeger opgegeven vereischten. Maakt men daarentegen 6 bataillons, elk van 6 kompagnien, alsdan vormt men 6 zelfstandige chefs in plaats van 3, en voldoet men verder zooveel mogelijk aan hetgeen te dien aanzien gevorderd wordt.

Behoeft een korps, hetwelk zijne onderdeelen te velde zendt, een depôt, de vesting-artillerie behoeft dit niet. De kompagnie, die daartoe dient, kan even als de andere zijn zamengesteld en in de plaats waar zij garnizoen houdt dezelfde diensten en werkzaamheden als de andere verrigten; terwijl in oorlogstijd per bataillon een kapitein (die voor het materieel), twee luitenants en 6 sergeanten aanwezig zijn, om eventueel bij de schutterij-artillerie-kompagnie op te treden.

Ook de minister zou gewenscht hebben tot de oprigting eener kern of depôt van artillerietrein te hebben kunnen overgaan, maar dit alles kan niet plaats hebben zonder het eindcijfer der begrooting te verhoogen, hetgeen natuurlijk de invoering van veel, dat wenschelijk zou wezen, in den weg staat. Daarom moet, aan andere, meer dringende verbeteringen of aan versterking der eigenlijke strijdkrachten de voorkeur worden gegeven, vooral wanneer men in het oog houdt, dat men bij het ontstaan van eenen oorlog achtereenvolgens tot de formatie van den noodigen artillerietrein kan overgaan.

Bij de invoering van het thans bestaande veldmaterieel in 1848, hebben de volgende overwegingen geleid tot het behouden van 6ponder-batterijen in de uitrusting van het leger te velde.

1°. Nederland heeft terreinen, moerassige en lage gronden, die bij nat weder wel een 6ponder, doch geen 12ponders kunnen dragen.

Digitized by Google

2°. Dikwerf zal in ons veel met rivieren en andere waterwegen doorsneden land de behoefte bestaan, om het veldmaterieel in te schepen, waarbij het zoo zeer op ruimte aankomt en derhalve de 6ponders groote voordeelen aanbieden.

3°. De uitwerking der schoten van 6ponders met $^1/_4$ kogel zware lading is niet alleen voldoende tegen troepen, maar zelfs genoegzaam tot het vernielen van alle soorten van artillerie-materieel en tot het opruimen van versperringen.

4°. De batterijen van 6 pond zijn door het geringe aantal paarden, dat zij behoeven veel minder kostbaar dan die van 12 pond, en hebben het voordeel van een veel grooter aantal schoten mede te voeren dan de laatstgenoemde, zoo zelfs dat bij een kanon van 6 pond ieder paard schier het dubbel aantal kogels medevoert van dat bij een kanon van 12 pond.

5°. Bij de meer en meer ver dragende vuurwapenen bestaat voor de batterijen een evenredig grootere behoefte aan snelheid, en deze is ontegenzeggelijk gemakkelijker te verkrijgen bij den 6- dan bij den 12 ponder.

6°. Bij detacheringen, voorhoeden, infanterie-divisien enz. verdienen ligte vuurmonden veelal de voorkeur.

De hierboven aangehaalde gronden hebben dan ook bij de invoering van het genoemde materieel tot de beslissing geleid, dat de 15 batterijen voor het leger te velde zouden bestaan uit 8 van 12 pond en 7 van 6 pond, welke beslissing spoedig gevolgd is door het aanmaken van het daartoe noodige materieel.

Later, in 1851 en 1852, toen men in een naburig Rijk vermeende te moeten overgaan om uitsluitend een kanon van 12 pond, nagenoeg overeenkomende met het *toen* reeds bij ons ingevoerde, tot de uitrusting van het leger te moeten aannemen, zijn de bovenaangevoerde gronden min of meer bestreden, doch nimmer genoegzaam wederlegd om terug te komen op de eenmaal genomen beslissing; te minder omdat men sedert de invoering van een geschut met verminderde ladingen hier te lande, bijna bij alle andere artillerieën tot dergelijke verminderde ladingen is overgegaan, en dus onze 6ponders in uitwerking volkomen gelijk staan met die van elk ander kanon van hetzelfde kaliber dat ons tegenovergesteld zou kunnen worden; terwijl voorts toen reeds een zoo belangrijk gedeelte der 6ponder-batterijen was aangemaakt, dat eene verandering van systema een belangrijk verlies voor het Rijk zou hebben opgeleverd.

In een en ander moet dan ook de reden gezocht worden, waaarom bij de reorganisatie van het wapen der artillerie in 1852 de vastgestelde indeeling der veldvuurmonden is bijgehouden.

Thans, nu al de batterijen voor het leger te velde met hare uitrustingen en munitiën opgelegd zijn, vermeent men dat het vervangen van de batterijen van 6 pond door die van 12 pond met de daaraan verbonden kosten, een niet genoegzaam te wettigen maatregel zou zijn.

Art. 12. *Genie.* Met genoegen mogt de Minister vernemen, dat eene van zijne organieke zamenstellingen als eene nuttige zaak den bijval van vele leden mogt ondervinden; doch dat voorstel tot vermeerdering van het aantal genietroepen kan niet, zoo als eenigen meenen, tot bewijs strekken, dat men geneigd is om vele vestingen te behouden. Zoodanige vermeerdering zou zelfs nuttig wezen, al waren er geene vestingen.

Zij staat, zoo als het aan vele leden is voorgekomen, in verband met het eigenaardige der verdedigingswijze van ons land, en dáárom alleen zou het zeer wenschelijk zijn, dat die vermeerdering spoedig tot stand kon worden gebragt.

Ter voldoening aan het door sommige leden geuite verlangen om eenige nadere inlichtingen te hebben nopens den werkkring van den voorgestelden inspecteur der genie, zal het volgende, gelijk de Minister vermeent, kunnen dienen:

Er hebben sinds 1813 in het beheer der genie twee stelsels geheerscht. Het eerste, van schier volkomen decentralisatie, heeft geduurd tot de opheffing van de algemeene directie der genie; het andere van volkomen centralisatie, is thans nog in werking. Bij die opheffing, in 1840, ging men op eenmaal van het eene uiterste tot het andere over. Men wenscht nu een middenweg te kiezen. Er moet bij het departement zijn een bureau of eene afdeeling der genie — de naam doet niets ter

Digitized by Google

zake, — in staat om den Minister voor te lichten en om alle zaken van algemeenen aard, betreffende de werking van het korps der genie en 's lands verdediging, onder zijne leiding te behandelen. Daarbuiten moet er eene magtseenheid in het korps wezen, in staat om te zorgen voor de belangen van het personeel en het materieel; in staat om den Minister raad te geven van een standpunt, meer zelfstandig dan dat, hetwelk de chef der genie bij het departement ooit hebben kan; in staat om een belangrijk gedeelte der uitvoering onder *contrôle* op zich te nemen, eene eenheid van raad, toezigt en uitvoering, in één woord: de inspectie. Deze, thans uit verschillende inspecteurs bestaande, kunnen dusdanige eenheid niet vormen.

Door de voorgenomen verdeeling van bevoegdheid en magt, welke, naar de ervaring, in bijzonderheden zal behooren te worden gewijzigd, zullen betere waarborgen verkregen worden voor de beraming, behandeling en uitvoering, en waarborgen voor de trapsgewijze verbetering van het personeel.

Art. 13. *Remonte.* Zoo als reeds door eenige leden is aangevoerd, moet de tegenwoordige verhooging van dit artikel alleen worden toegeschreven aan de vermeerdering van de getalsterkte der paarden bij het wapen der artillerie. In 1858 en vroeger bedroeg het geheele getal paarden volgens de bestaande organisatien 3233. De jaarlijksche remontering berekend op $^1/_8$ bedraagt alzoo 404. Had men nu voor de gewone jaarlijksche remonte meer paarden dan het aangeduide getal in rekening gebragt, dan spreekt het van zelf, dat de vermindering in 1858 slechts schijnbaar zou zijn geweest. Dit is echter het geval niet, want voor het jaar 1859 wordt weêr voor de gewone remonte op 404 paarden gerekend, en daarenboven is tot gedeeltelijke completering van het aantal paarden, volgens de nieuwe zamenstelling der veld-artillerie, meer benoodigd een getal van 103 paarden.

Vde Afdeeling. — *Militaire Akademie.*

Art. 14. Werkelijk is, krachtens een Koninklijk besluit, bij gelegenheid van den heugelijken jaardag van Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Oranje genomen, aan eenige onderofficieren van het leger vergund om, hoezeer den in den regel voorgeschreven diensttijd nog niet tellende, evenwel aan het nu loopende officiersexamen deel te nemen. Het getal dier onderofficieren bedraagt voor de drie hoofdwapens gezamenlijk 12; van deze zijn er 7 die den gevorderden diensttijd als vrijwilliger thans reeds hebben verkregen of vóór den 1sten Januarij 1859 zullen hebben bereikt. Geen dier onderofficieren zal echter tot officier worden bevorderd dan nadat zij, even als alle anderen, bij het examen van hunne kennis en bekwaamheid hebben doen blijken, en de commissie van examen zal hebben verklaard, dat zij in alle opzigten geschikt en berekend zijn om als officier op te treden.

Dat de bedoelde maatregel zoo hoogst onbillijk zou zijn jegens de kadets der Koninklijke Militaire Akademie mag men intusschen niet toegeven. De kadets worden, na het volbrengen van hunnen cursus, bij het bezit van hetgeen daarvoor vereischt wordt, tot officier benoemd. Zij erlangen die aanstelling ook al waren er officieren overkompleet. Dit is hun toegezegd; doch dit is met opzigt tot de onderofficieren bij de verschillende wapens dienende het geval niet, daar, indien de omstandigheid zich voordeed dat er geene vacatures bestonden, zij niet tot bevordering in aanmerking zouden kunnen komen, al was hun tijd van dienst, gedrag en kunde meer dan voldoende om aan hen zoodanig avancement te doen deelachtig worden. Dit verschil is dus zeer groot.

Het spreekt overigens van zelf dat het Reglement op de Koninklijke Militaire Akademie geen inbreuk heeft kunnen maken op de grondwettige bevoegdheid des Konings tot het benoemen van officieren op zoodanige wijze als Hoogstdezelve oorbaar zoude achten, terwijl men hier nog bij kan voegen, dat het hier bedoeld Koninklijk besluit zelf de stellige bepaling inhoudt, dat de maatregel slechts voor ditmaal geldt en zonder eenige gevolgtrekking voor de toekomst is.

Digitized by Google

VIIde Afdeling. — *Geneeskundige dienst.*

Art. 16. De hierbedoelde traktementsverhooging staat werkelijk in verband met het voornemen om den tegenwoordigen titularis eenen hoogeren rang te verleenen of daaraan te assimileren.

Sedert 1851 aan het hoofd der geneeskundige dienst geplaatst en sedert 1853 zijnen tegenwoordigen rang bekleedende, zal het, met het oog op zijne veelomvattende taak, en in verband met de rangregeling bij andere wapens of dienstvakken, niet onbillijk geacht worden dat hem zoodanige verhooging worde toegekend.

Xde Afdeeling. — *Materieel der artillerie.*

Hoewel men vermeende dat door de toezending van de sedert eenige jaren verlangde opgaven der verrigtingen in de verschillende artillerie-etablissementen voldaan werd aan den wensch der Vertegenwoordiging, voldoet men gaarne aan het thans geuit verlangen door overlegging van staten, sub *F.* en *G.*, aantoonende het voorhanden materieel; zoo als: geschut, affuiten en munitie, alsmede den voorraad van grondstoffen, zoo als die waren op 1 Januarij 1858.

Evenzeer wordt hierbij eene opgave gevoegd van den stand der tirailleur-geweren, sub lit. *H*, waaruit blijkt, dat reeds een zekere voorraad aanwezig is. Dat de voorraad voor het oogenblik niet grooter is, moet alleen worden toegeschreven aan het vroeger niet vastgestelde vizier of opzet. Dat punt alsnu ook geregeld zijnde, kan welhaast ten volle aan alle behoefte voldaan worden.

Met opzigt tot de vraag, of er wel overal genoegzame zorg wordt gedragen voor het onderhoud der geweren van de dienstdoende schutterijen, hieromtrent moet men opmerken, dat de zorg voor dat onderhoud niet tot den werkkring van het Departement van Oorlog, maar tot dat van Binnenlandsche Zaken behoort. Dit neemt echter niet weg, dat de voorschriften, welke in de laatste jaren met betrekking tot dat onderhoud zijn gegeven, door de beide Departementen in gemeenschappelijk overleg zijn vastgesteld geworden. Een uitvloeisel van dat overleg is de ministeriele beschikking van den 20sten Junij 1857, n°. 45 B, waarbij onder andere werd bepaald:

»dat in de garnizoenen, waar zich geweermakers of zwaardvegers van het leger bevinden, deze bij beurten, b.v. van drie tot drie maanden, zullen worden bestemd om de geweren van de schutterij ter plaatse, die herstellingen behoeven, te repareren; en verder dat die herstellingen zullen geschieden onder het toezigt van de officieren van wapening, bij de korpsen waartoe de geweermakers of zwaardvegers behooren, even als zulks voor de reparatiën ten behoeve van de bedoelde korpsen zelve plaats heeft.«

De uitvoering van dezen maatregel vond echter tegenstand, niet enkel bij het gemeentebestuur te Amsterdam, maar ook te Harderwijk, Groningen en Nijmegen. Die besturen vermeenden, dat het herstellingswerk der schutterlijke wapenen niet moest worden ontnomen aan de burger-geweermakers, die daarin een groot deel van hun bestaan vinden, en met dat werk, waarvoor zij gezegd worden de noodige bekwaamheid te bezitten, gedurende een aantal jaren zijn belast geweest.

Aangezien het voor het Departement van Oorlog geheel onverschillig is door welke personen de schutterlijke wapenen hersteld worden, mits het werk naar eisch verrigt en de noodige zorg gedragen worde, dat de wapens bij de herstelling niet door onbekwame handen bedorven worden, is de hierboven aangehaalde ministeriele aanschrijving, in gemeenschappelijk overleg met het Departement van Binnenlandsche Zaken, in dien zin gewijzigd geworden, en aan de militaire autoriteiten, in die gemeenten waar men bepaaldelijk mogt verlangen het werk voortdurend aan burger-geweermakers toe te vertrouwen, aanbevolen om daarin te berusten, behoudens de contrôle van de officieren van wapening bij de korpsen, zoowel over de te constateren gebreken aan de wapenen als over het uitvoeren der reparatiën.

Wat nu den toestand zelven der geweren, bij de schutterijen in gebruik, aanbelangt, die wapenen zijn, op enkele uitzonderen na, alle gepercussionneerd. Voor die gemeenten, waar zulks nog niet heeft plaats gehad, is de gelegenheid opengesteld

Digitized by Google

om die wijziging, onder toezigt van officieren tot de inspectie der draagbare wapenen behoorende, te doen verrigten. Verder is aan de gemeentebesturen der plaatsen, waar geen korpsen van het leger garnizoen houden, of waar geen militaire geweermakers of zwaardvegers aanwezig zijn, bekend gemaakt, dat de nieuwe verwisselstukken, tegen betaling van de vastgestelde tariefsprijzen, uit 's Rijks stapelmagazijn van Oorlog op de aanvraag te bekomen zijn. Wijders heeft er jaarlijks van wege de inspectie der draagbare vuurwapenen een onderzoek plaats omtrent de gesteldheid der geweren van deze of gene dienstdoende schutterij, zoo als onder anderen nog onlangs te Vlaardingen en Maassluis heeft plaats gehad; in één woord, er wordt door het Departement van Oorlog niets verzuimd wat strekken kan tot verkrijging van meerdere waarborgen voor de goede instandhouding der schutterlijke wapenen.

XIIde Afdeeling. — *Verschillende uitgaven.*

Art. 24. Er bestaan geene voorschriften betrekkelijk het geven van gewapende militaire detachementen bij het vieren van godsdienstige plegtigheden in de kerken, omdat het verleenen van zoodanigen bijstand niet te pas kan komen. De orders welke zijn uitgevaardigd betreffen de wijze waarop de militaire magt behoort op te treden tot handhaving van orde, op uitdrukkelijke aanvrage der bevoegde autoriteit. Het deelnemen van gewapende militairen, als zoodanig, aan plegtigheden in de kerken is bepaald verboden, en dat verbod zal gehandhaafd worden.

Art. 36. Hoezeer het niet te ontkennen is, dat de plaatselijke ligging van het terrein bij Milligen thans met betrekking tot den aanvoer van levensmiddelen enz. voor de aldaar te kamperen troepen gunstiger kon wezen, mag echter niet worden voorbijgezien, dat de communicatie met dat punt, juist door het tot kamp te bestemmen, met der tijd grootelijks zal verbeteren. Dat bedoelde bezwaar kan dus van tijdelijken aard worden geacht. De hoofdzaak was, over een genoegzaam uitgebreid terrein te kunnen beschikken. Bij de toenemende ontginningen toch worden die terreinen in ons land hoe langer hoe minder aangetroffen; terwijl het, bij het stijgen van de prijzen der gronden, meer en meer moeijelijk zou zijn geworden, in het bezit van dusdanig terrein te geraken. Met erkentelijkheid is daarom reeds door den vorigen Minister van Oorlog het welwillend aanbod van Zijne Majesteit aangenomen, om het terrein te Milligen kosteloos aan het Departement van Oorlog ten gebruike af te staan.

XIVde Afdeeling.

Art. 38. Dat dit artikel, ten gevolge van het overkompleet geraken van eenige officieren, eene verhooging moet ondergaan, kan, zoo men vermeent, geen aanleiding geven tot het bewijs, dat de nieuwe organisatiën kostbaarder zijn dan de tegenwoordige. Naarmate er vacaturen in hunnen rang ontstaan vallen zij in, en vermindert daardoor van zelf het hier uitgetrokken cijfer. Het overkompleet zijn moet, gelijk men vertrouwt, tot bewijs strekken, dat de nieuwe zamenstelling, minder officieren aanwijzende, met der tijd ook minder uitgaven zal te weeg brengen.

De Commissie van Rapporteurs, aan het einde van haar rapport gekomen, heeft daaraan twee belangrijke zinsneden gevoegd.

De eerste, voornamelijk dienende tot toelichting der redactie van het Voorloopig Verslag, ten einde eenige daarin opgenomen aanmerkingen niet aan sommige leden mogten voorkomen te veel te treden buiten den kring waarbinnen de Vertegenwoordiging zich moet houden, eindigt met de verklaring, dat het, ook voor den Minister, wenschelijk scheen, om aan hem, bij het verslag, aanmerkingen mede te deelen van meer specialen aard, om langs dien weg eene schriftelijke beantwoording mogelijk te maken, waardoor het gemeen overleg zal worden bevorderd.

De minister betuigt zijnen dank voor de hem in deze betoonde attentie. Hij vertrouwt, dat het uitvoerig en in de bijzonderheden afdalend antwoord, door hem gegeven, genoegzaam bewijst, dat hij, het gemeen overleg tusschen de Regering en de Staten-Generaal op prijs stellende, dat overleg van zijne zijde mede, zooveel mogelijk, wenscht te bevorderen. Die wisseling van denkbeelden, vóór de openbare beraadslagingen, komt ook zeer gepast en doeltreffend voor.

De laatste zinsnede, in zamenstemming met het door den Minister in de Memorie

Digitized by Google

van Toelichting geuit verlangen naar stabiliteit in het belang der zaken van Oorlog, geeft aan de Commissie van Rapporteurs aanleiding om te verklaren, »dat het aan haar duidelijk is gebleken, dat het de algemeene wensch der Kamer is, om zoo mogelijk eindelijk de gedurige debatten over ons verdedigingsstelsel en het cijfer der begrooting van Oorlog, wat de hoofdzaak betreft, te kunnen doen ophouden.»

Indien er immer eene verklaring is geweest, welke de aandacht der Regering in hooge mate diende tot zich te trekken, dan is het deze, gegrond op eenen algemeenen wensch der Kamer niet alleen, maar ook op eene wezenlijke behoefte voor 's lands belangen: daar inderdaad het gedurig terugkomen op het eindcijfer der begrooting van het Xde Hoofdstuk, en van de behoeften waarin dat Hoofdstuk moet voorzien, tot groot nadeel strekt van een der meest gewigtige waarborgen voor de zekerheid, de rust en de onafhankelijkheid van den Staat — 's Rijks defensie.

Die zinsnede is dan ook het voorwerp der aandacht geweest, niet slechts van den Minister, maar van de Regering in het algemeen, inzonderheid van den Koning, als volgens de Grondwet bekleed met het oppergezag over de zee- en landmagt, en belast met de zorg, dat er ten allen tijde eene toereikende zee- en landmagt onderhouden worde. En het is dan ook, naar aanleiding der overwegingen welke te dezer zake hebben plaats gehad, dat de Minister ten slotte verklaart, van hooger hand gemagtigd te zijn »aan de Staten-Generaal onder geheimhouding mededeeling te doen, zoo aangaande het stelsel van 's lands verdediging, door het Comité van Defensie opgemaakt, als van de daarmede in verband staande leger-organisatie;» zullende de mededeeling alzoo geschieden met het oog op het voorschreven verslag, ten einde, overeenkomstig den algemeenen wensch der Tweede Kamer, zoo mogelijk eindelijk de gedurige debatten over het verdedigingsstelsel en het cijfer der begrooting van Oorlog, wat de hoofdzaak betreft, te kunnen doen ophouden, en tot die stabiliteit te komen, welke ook ten deze als zoo allezins wenschelijk wordt beschouwd.

's Gravenhage, den 11den November 1858.

De Minister van Oorlog,
VAN MEURS.

Bij deze Memorie behooren 8 Bijlagen (A — H), wier uitgebreidheid belet, ze allen geheel op te nemen. Zij zijn de volgende.

Bijlage A. Opgave van de prijzen der fourrages, ten behoeve van de korpsen kavallerie in de daarbij opgenoemde garnizoenen, gedurende het dienstjaar 1858/59. De gemiddelde prijs per ration is gedurende de 12 maanden 74,4431 Ct., hetwelk alzoo met de op de begrooting uitgetrokken 75 Cts. een verschil maakt van 0,5569 Ct. per ration.

Bijlage B. Opgave van de prijzen der fourrages als boven ten behoeve der korpsen artillerie. De gemiddelde prijs per ration is 77,7218 Ct., uitmakende een verschil van 1,0782 Ct. met den prijs op de begrooting uitgetrokken.

Bijlage C. Opgave van de prijzen, waarvoor in de daarbij opgenoemde garnizoenen de aanbesteding heeft plaats gehad van de leverantie van het munitie-brood gedurende het jaar 1859. De gemiddelde prijs per ration is 5,1718 Cts., waarvoor wordt gesteld 5 Cts.

Bijlage D wordt hieronder in haar geheel medegedeeld.

Bijlage E. Overzigt der sterkte van het algemeen depôt van discipline te Medemblik gedurende de laatste jaren, alsmede van het aantal zieken, daags in de infirmerie aldaar verpleegd geweest zijnde, en van het getal overledenen in de daarbij opgenoemde jaren.

Bijlage F, G, en H. Daar deze drie stukken eene belangrijke bijdrage zijn voor de statistiek van ons Leger, hebben wij gemeend onzen lezers geene ondienst te doen met ze in dit nummer van den *Spectator*, en niet enkel in de Bijlage op te nemen.

Digitized by Google

N°. 126d.

BIJLAAG *D* VAN BOVENSTAANDE MEMORIE VAN BEANTWOORDING.

NOTA VAN WIJZIGINGEN VAN HET X^de^ HOOFDSTUK.

Afd. 1. *Art.* 2. Traktementen van den Secretaris-generaal en verdere hoofd- en mindere ambtenaren, onderofficieren en bedienden, toelagen aan officieren, benevens toelaag voor paarden van den Minister (generaal-majoor).

Deze omschrijving te veranderen als volgt:

Traktementen van den secretaris-generaal en verdere hoofd- en mindere ambtenaren, onderofficieren en bedienden; traktementen en toelagen aan officieren, benevens toelaag voor paarden van den Minister (generaal-majoor).

Afd. 3. *Art.* 9. Wapen der infanterie, staf en korpsen, hieronder begrepen, enz. *f* 3,973,710.15.

Op de toelichtende staten is berekend:

voor brood:	regement grenadiers	*f*	371,706
	twee bataillons jagers	-	240,980
	acht regementen infanterie	-	4,181,232
	instructie-bataillon	-	218,635
	alg. depôt van discipline	-	16,060
		f	5,028,613
	ad 6 cents	*f*	301,716.78
De prijs van het ration brood bedraagt 5 cents		-	251,430.65
Het 9de artikel te verminderen met		*f*	50,286.13
en alzoo te stellen op		*f*	3,923,424.02

Afd. 3. *Art.* 10. Wapen der kavallerie, staf en korpsen daaronder begrepen, enz. *f* 1,705,953.75.

Op de toelichtende staten is berekend:

voor brood:	drie regementen dragonders	*f*	716,130
	het 4de regement »	-	234,330
			950,460
	ad 6 cents	*f*	57,027.60
	ad 5 »	-	47,523.00
	Minder	*f*	9,504.60
voor fourrages:	drie regementen dragonders	*f*	744,600
	het 4de regement »	-	244,550
	Minder	*f*	989,150
	ad 75 cents	*f*	741,862.50
De prijs van het ration bedraagt thans 74,4431 cents		*f*	736,353,92
	Minder	*f*	5,508.58
Het 10de artikel te verminderen met		*f*	15,013.18
en alzoo te stellen op		*f*	1,690,940,57

Digitized by Google

Afd. 3. *Art.* 11. Wapen der artillerie, staf en korpsen, met uitzondering, enz. ƒ 1,546,559.05.

Op de toelichtende staten is berekend:

voor brood:	twee bataillons veld-artillerie	ƒ	406,540
	zes » vesting-artillerie	-	606,990
	rijdende artillerie	-	124,100
	pontonniers	-	30,308
	werklieden	-	43,435
		ƒ	1,211,373
	ad 6 cents	ƒ	72,682.38
	ad 5 »	-	60,568.65
	Minder	ƒ	12,113.73
voor fourrages:	veld-artillerie	ƒ	189,800
	rijdende artillerie	-	135,415
		ƒ	325,215
	ad 78.80 cents	ƒ	256,269.42
	ad 77.7218 »	-	252,762.95
	Minder	ƒ	3,506 74
Het 11de artikel te verminderen met		ƒ	15,620.20
en alzoo te stellen op		ƒ	1,530,938.85

Afd. 3. *Art.* 12. Wapen der genie, staf van het wapen en bataillon genietroepen, mitsgaders, enz. ƒ 307,691.00.

Op de toelichtende staten is berekend:

Voor brood, bataillon genietroepen	ƒ	166,135
ad 6 cents	ƒ	9,968.10
ad 5 »	-	8,306.75
Het 12de artikel te verminderen met	ƒ	1,661.35
en alzoo te stellen op	ƒ	306,029.65
Het totaal van de derde afdeeling bedraagt	ƒ	7,533,913.95
Het wordt verminderd met	-	82,580.86
Alsnu uit te trekken voor	ƒ	7,451,333.09

Afd. 5. *Art.* 14. Koninklijke Militaire Akademie.
Traktementen, soldijen, enz. ƒ 51,000.00.

Op den toelichtenden staat is berekend:

Voor brood 52195 rations à 6 cents	ƒ	3,131.70
nu ad 5 cents	-	2,609.75
Minder	ƒ	521,95
voor fourrages 14600 rations à 75 cents	ƒ	10,950.00
nu ad 74.4431 cents	-	10,868.69
Minder	ƒ	81,31
Het 14de artikel te verminderen met	ƒ	603.26
en alzoo te stellen op	ƒ	50,396.74
Het totaal van het Xde hoofdstuk bedraagt	ƒ	11,509,000.00
Wordt verminderd met	-	83,184.12
alzoo te stellen op	ƒ	11,425,815.88

Digitized by Google

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

Gewijzigd Ontwerp van Wet.

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, volgens de artt. 119 en 120 der Grondwet, de algemeene begrooting jaarlijks moet worden vastgesteld,

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Het Xde hoofdstuk der begrooting van Staatsuitgaven voor het dienstjaar 1859, betreffende het *Departement van Oorlog*, wordt vastgesteld als volgt:

Iste Afdeeling.

Kosten van het Departement.

Art. 1. Traktement van den Minister *f* 12,000.
Art. 2. Traktementen van den secretaris-generaal en verdere ambtenaren, onderofficieren en bedienden, toelagen aan officieren, benevens toelaag voor paarden van den Minister (generaal-majoor), mitsgaders afloopende traktementen van ambtenaren en onderofficieren *f* 115,537.50.
Art. 3. Bureau- en locaalbehoeften, benevens drukwerk *f* 12,245.50.

Totaal *f* 139,783.00.

IIde Afdeeling.

Traktementen, bureaukosten, toelagen en fouragegelden voor paarden van den grooten en generalen staf van het leger, van de administratie der armée, van de provinciale en plaatselijke staven.

Art. 4. Groote staf *f* 30,527.50.
Art. 5. Generale staf *f* 63,600.
Art. 6. Administratie der armée *f* 25,200.
Art. 7. Provinciale en plaatselijke staven *f* 79,200.
Art. 8. Kosten van verkenningen, het maken van plans en kaarten, met de daaruit voortvloeijende uitgaven:

Digitized by Google

a. gewone uitgaven voor de behoefte van dit onderwerp, mitsgaders renumeratiën aan élèves bij de kaarten-steendrukkerij *f* 5,000.

b. buitengewone uitgaven tot het bespoedigen der vervaardiging van de topographische kaart der Nederlanden *f* 10,000.

Totaal *f* 213,527.50.

IIIde Afdeeling.

Traktementen, soldijen, toelagen, fouragegelden en verdere kosten van de verschillende wapenkorpsen, daaronder begrepen die voor de paardenartsen; alsmede gratificatiën, te verleenen aan de met ligchaamsgebreken ontslagen wordende onderofficieren en manschappen.

Art. 9. Wapen der infanterie, staf en korpsen, hieronder begrepen de onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk gevoerd wordende *f* 3,898,360.93½.

Art. 10. Wapen der kavallerie, staf en korpsen, daaronder begrepen de paardenartsen, benevens het Limburgsch bondscontingent, mitsgaders de onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk in betaling gevoerd wordende *f* 1,819,594.09.

Art. 11. Wapen der artillerie, staf en korpsen, hieronder begrepen de paardenartsen, mitsgaders de onderofficieren en soldaten van de andere wapens, daarbij tijdelijk in betaling gevoerd wordende *f* 1,499,223.67.

Art. 12. Wapen der genie, staf van het wapen en bataillon mineurs en sapeurs, mitsgaders bureaukosten en andere uitgaven voor de ingenieurs in de vestingen *f* 272,675.98.

Totaal *f* 7,489,854.67½.

IVde Afdeeling.

Art. 13. Remonte *f* 141,400.

Vde Afdeeling

Koninklijke Militaire Akademie.

Art. 14. Traktementen, soldijen en verdere kosten, na aftrek van de bijdragen, die voor de opleiding der kadets en surnumeraire élèves (vreemdelingen) betaald worden *f* 51,000.

VIde Afdeeling.

Art. 15. Reiskosten en vacatiën *f* 24,000.

VIIde Afdeeling.

Geneeskundige dienst.

Art. 16. Traktementen, toelagen en daggelden, zoo der officieren en kweekelingen bij de militaire geneeskundige dienst, als van de administrateurs en verdere geëmploijeerden bij het magazijn van geneesmiddelen en bij de hospitalen, mitsgaders bijdragen aan de veeartsenijschool tot opleiding van kweekelingen voor de vétérinaire dienst *f* 256,899.00.

Art. 17. Materieel van de geneeskundige dienst, kosten vallende op het verplegen van zieken, aankoop van medicijnen enz. *f* 213,800.

Totaal *f* 470,699.00.

Digitized by Google

VIIIste Afdeeling.

Art. 18. Vuur en licht in de wachten *f* 25,500.

IXde Afdeeling.

Art. 19. Scheeps- en wagenvrachten en overvaartgelden, vergoeding voor geleden schade, uit het kontrakt wegens de transporten te water voortkomende *f* 36,000.

Xde Afdeeling.

Materieel der artillerie en draagbare wapenen, met den aankleve van dien, onder het beheer der artillerie staande.

Art. 20. Jaarwedden van beambten, daggelden voor werklieden, verdiend loon voor werk op stuk, toelagen voor officieren en conducteurs, mitsgaders tegemoetkomingen, zoo bij de artillerie-, stapel- en constructie-magazijnen en bij de inspectie der draagbare wapenen te *Delft*, *Maastricht*, *Gorinchem*, *Dordrecht*, *Luik* enz, als bij andere etablissementen tot het materieel der artillerie behoorende *f* 164,000.

Art. 21. Aanschaffing, herstelling, onderhoud en verwerken van het materieel der artillerie en der draagbare wapenen, met alles wat daarop, alsmede op het beheer van een en ander betrekking heeft *f* 166,500.

Totaal *f* 330,300.

XIde Afdeeling.

Art. 22. Materieel der genie en al hetgeen kan geacht worden daartoe te behooren *f* 469,200.

XIIde Afdeeling.

Verschillende uitgaven.

Art. 23. Defroijement van den amanuensis bij de directie der weduwen- en weezen-kas voor de officieren van de landmagt *f* 1,200.

Art. 24. Kosten tot verzekering en uitoefening der eeredienst bij de militairen, inbegrepen tegemoetkomingen aan Predikanten en Roomsch-katholijke Geestelijken *f* 8,400.

Art. 25. Huur van gebouwen, exercitie-velden en loodsen *f* 5,000.

Art. 26. Kleine tegemoetkomingen, reisgelden enz., aan gewezen militairen en militaire weduwen *f* 900.

Art. 27. Drukwerk van onderscheiden aard ten dienste van het leger, mitsgaders het drukken en aanschaffen van militaire reglementen en boekwerken *f* 6,000.

Art. 28. Subsidie aan de weduwen- en weezen-kas voor de officieren van de landmagt *f* 12,000.

Art. 29. Huisvesting en voeding van lotelingen der nationale militie, en reisgelden van opgeroepen wordende en vertrekkende verlofgangers *f* 7,000.

Art. 30. Kosten van het magazijn van kleeding, uitrusting, hospitaalsgoederen, kampements-effecten, traktementen, toelagen, bureaukosten, daggelden aan mindere bedienden en arbeidsloonen, aankoop van velduitrusting en algemeene kosten *f* 32,000

Art. 31. Kosten wegens vestiging en onderhoud van militaire huisgezinnen in de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid *f* 38,016.20.

Art. 32. Gratificatiën *f* 12,000.

Art. 33. Proceskosten van verschillenden aard. *Memorie.*

Art. 34. Subsidie aan het Invaliden-huis te *Leyden* *f* 5,000.

Art. 35. Het aanschaffen van onderscheidingsteekenen voor officiers-dienst, mitsgaders van medailles voor diensten van onderscheiden aard *f* 500.

Digitized by Google

Art. 36. Kosten vallende op het kamperen van troepen *f* 51,000.

Totaal *f* 179,016.20.

XIIIde Afdeeling.

Art. 37. Traktementen, soldijen en verdere kosten van het korps maréchaussée, alsmede gratificatiën te verleenen aan met ligchaamsgebreken ontslagen wordende maréchaussées *f* 212,000.

XIVde Afdeeling.

Overkomplete officieren, pensioenen, gagementen, onderstanden en wachtgelden.

Art. 38. Overkomplete officieren, twee derde en non-activiteits-traktementen *f* 29,220.

Art. 39. Pensioenen, gagementen en onderstanden *f* 1,500.000.

Art. 40. Tijdelijke pensioenen en onderstanden, volgens de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* N°. 129) *f* 7,000.

Art. 41. Pensioenen aan mindere geëmploijeerden, werklieden en bedienden, op daggeld werkzaam bij de inrigtingen van 's Rijks zee- en landmagt (wet van 24 Junij 1854, *Staatsblad* N°. 22) *f* 4,000.

Art. 42. Wachtgelden aan ambtenaren, welke door maatregelen van vereenvoudiging en bezuiniging buiten betrekking zijn geraakt *f* 7,000.

Totaal *f* 1,547.220.

XVde Afdeeling.

Art. 43. Onvoorziene uitgaven *f* 70,499.62⁵.

Totaal Generaal *f* 11,400.000.

Art. 2. Wanneer de som, in dit hoofdstuk uitgetrokken voor een der onderwerpen van uitgaaf, begrepen onder de artikelen 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 29, 30, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41 en 42, ontoereikend mogt worden bevonden, kan het ontbrekend bedrag, met inachtneming van het voorschrift van het 2de lid van art. 24 der wet van den 5den October 1841 (*Staatsblad* N°. 40), aangevuld worden door overschrijving uit den post voor onvoorziene uitgaven, in hetzelfde hoofdstuk voorkomende.

Art. 3. De in den loop van het dienstjaar opkomende behoeften, het voorschreven departement betreffende, welke hare omschrijving niet vinden in de artikelen van dit hoofdstuk, worden op den post voor onvoorziene uitgaven aangewezen.

Die uitgaven worden bij de rekening omschreven en verantwoord in zoovele bijzondere posten, als zij gelijksoortige onderwerpen betreffen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriele departementen, autoriteiten, collegien en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

NB. Bij dit gewijzigd wets-ontwerp waren gevoegd:

1.) *Nota* van de wijzigingen gebragt in het primitief ontwerp van wet (zie blz. 11), waarin het verschil tusschen beide ontwerpen wordt aangeduid.

2.) *Staat*, aanwijzende de sommen voor het Xde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1858 toegestaan, alsmede hetgeen aanvankelijk was geraamd benoodigd te zijn voor het jaar 1859, doch daarna is gewijzigd, ten gevolge van de ingediende, zoo even vermelde Nota van wijziging.

Digitized by Google

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

Toelichtingen op eene nadere Nota van Wijzigingen.

In het Voorloopig Verslag, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal op het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1859 opgemaakt, waren twee punten van bijzonderen aard, welke de aandacht der Regering in hooge mate tot zich trokken, omdat zij werden voorgesteld als onderwerpen welke in het algemeen als wenschelijk werden beschouwd.

Het eerste betrof mededeeling der adviesen van het Comité van Defensie omtrent 's lands verdediging; het tweede eene organisatie van het leger bij de wet.

Op beide werd in den geest van het gemeen overleg door den Minister zeer bepaald geantwoord, en omtrent het laatste punt te kennen gegeven, dat hij Minister zich met het ontwerpen van eene wet te dien opzigte zoodra doenlijk zoude bezig houden.

Sedert is het verlangen der Kamer kenbaar geworden, om de adviesen van het Comité van Defensie nog in verband tot de behandeling der begrooting, voor 1859 ontworpen, te mogen leeren kennen.

De Minister heeft aan dat verlangen in het comité-generaal op den 25sten dezer gehouden, voldaan, welke mededeeling echter de Regering heeft geleid tot de overweging, of het niet beter ware, voor alsnog geen gevolg te geven aan de zamenstelling der onderscheidene wapens, zoo als die in de begrooting voor 1859 waren opgenomen, maar dit uit te stellen, ten einde de overwegingen der wet op de legerorganisatie daardoor niet zouden worden gepraejudicieerd.

In dat geval zal echter de stand van zaken, wat het leger betreft, dienen voort te duren op den voet zoo als het thans is, en de begrooting voor 1858, vastgesteld bij de wet van 4 Junij dezes jaars (*Staatsblad* N°. 44), tot grondslag moeten strekken voor de uitgaven van het Departement van Ooriog in 1859 te doen, behoudens hetgeen voor het brood en de fourrages gebleken is minder benoodigd te zijn, dan men aanvankelijk had gedacht.

De Minister heeft alzoo de eer, als behoorlijk daartoe gemagtigd, eene Nota van Wijzigingen op de thans aanhangige begrooting in te dienen, en die te doen vergezeld gaan van twee staten van vergelijking, welke de gemaakte wijzigingen duidelijk aantoonen, en van een nader ontwerp van wet, ten einde het overzigt ook te dien aanzien meer gemakkelijk zou wezen.

Ter voorkoming van alle verwarring in de tot dusver gewisselde stukken, moet de Minister echter al dadelijk opmerken, dat de Nota van Wijziging, welke bij de Memorie van Beantwoording van den 11den dezer was gevoegd, als vervallen dient te worden beschouwd, en dat de omschrijving van sommige artikelen, uit hoofde de voorgenomen veranderingen voor alsnog niet zullen plaats hebben, ook thans de wijzigingen behoeven, welke men in de hierbij gevoegde Nota van Wijzigingen heeft aangewezen.

Bij de vergelijking van de eindcijfers zal men ontwaren, dat de aanvraag voor het jaar 1859 de som van *f* 129,800 minder bedraagt dan voor het loopend dienstjaar is toegestaan, en *f* 109,000 minder dan de som welke aanvankelijk

Digitized by Google

was aangevraagd, waartoe in de hoofdzaak de lagere prijzen voor het brood en de fourrages aanleiding hebben gegeven.

De wijzigingen, welke in het bedrag der sommen van eenige artikelen hebben plaats gehad, zijn noodzakelijk geworden omdat, zoo als boven is te kennen gegeven, de voorgenomen veranderingen nog niet zullen plaats hebben.

De toelichtende staten, gevoegd bij de begrooting voor het loopende dienstjaar, kunnen daarbij worden geraadpleegd.

Men acht het dan ook onnoodig, hieromtrent in gedetailleerde becijferingen te treden, en dat het voldoende is, bij een paar punten kortelijk stil te staan.

Art. 4. De groote staf is hooger uitgetrokken dan voor 1858, veroorzaakt doordien aan Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Oranje twee adjudanten zijn toegevoegd; evenwel moet hierbij niet uit het oog worden verloren, dat één dier adjudanten, even als één der adjudanten bij Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins Veldmaarschalk, bij den generalen staf minder wordt gevoerd, en daardoor de gelden, voor laatstgemelden staf aangevraagd, minder bedragen dan voor het jaar 1858 zijn toegestaan.

Art. 13. *Remonte.* Hier heeft men voor de behoefte der remonte gerekend op $^1/_8$ van het thans volgens de formatie benoodigd aantal van 3233 paarden.

Voor het loopend dienstjaar had men minder noodig: van daar dan ook de reden dat er nu *f* 43,400 meer wordt geraamd dan er voor 1858 is toegestaan. Overigens vermeent men zich te mogen gedragen aan hetgeen te dezen opzigte in de meermalen aangehaalde Memorie van Beantwoording is te kennen gegeven.

Art. 16. *Personeel van de geneeskundige dienst.* De redenen, waarom hier eenige meerdere gelden dan voor 1858 worden aangevraagd, zijn ontstaan, doordien er in den loop van dit jaar eenige officieren van gezondheid der 3de klasse, die hunne studiën aan de militaire kweekschool voor geneeskundigen hadden volbragt, zijn aangesteld.

Art. 36. *Kamperen van troepen.* Ten aanzien van de meerdere gelden, voor dit onderwerp aangevraagd, vermeent de ondergeteekende te mogen herinneren aan hetgeen dienaangaande in de Memorie van Toelichting betrekkelijk het eerst ingediend ontwerp der begrooting voor het dienstjaar 1859 is te kennen gegeven.

's Gravenhage, den 27sten November 1858.

De Minister van Oorlog,

VAN MEURS.

Digitized by Google

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS OMTRENT HET HOUDEN VAN EEN NADER ONDERZOEK.

De Commissie van Rapporteurs voor het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk X der Staatsbegrooting over 1859 heeft, na kennis genomen te hebben van de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag wegens dit wets-ontwerp, na het aanhooren der mededeeling, gedaan door den Minister van Oorlog in comité-generaal, op den 25sten dezer, en na de lezing der Nota van Wijzigingen, door voornoemden Minister onder dagteekening van den 27sten dezer aan den Voorzitter dezer Kamer ingezonden, — een nader onderzoek te dezer zake in de afdeelingen der Kamer noodig geoordeeld.

Aldus vastgesteld bij de Commissie, den 29sten November 1858.

STORM VAN 'S GRAVESANDE.
VAN DER LINDEN.
TAETS VAN AMERONGEN.
DOMMER VAN POLDERSVELDT.
DELPRAT.

STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1859.

Xde HOOFDSTUK.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS.

Het nader onderzoek van het wets-ontwerp tot vaststelling van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1859, zoo als het onder dagteekening van den 27sten der vorige maand door den Minister van Oorlog *gewijzigd* is ingezonden, heeft in de afdeelingen der Kamer, waar 43 leden tegenwoordig waren, tot de volgende overwegingen geleid.

Digitized by Google

§ 1. Het motief, dat tot wijziging van het eerst ingediende wets-ontwerp heeft geleid, is de door den Minister van Oorlog in de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag gedane toezegging van eene wet op de organisatie des legers. In die Memorie zegt de Minister (blz. 4, § 3) dat hij eenigermate in de onzekerheid verkeerde hoedanig daarover door de Vertegenwoordiging werd gedacht, en hij laat daarop volgen: »Thans, *nu die onzekerheid is weggenomen*, zal hij zich zoodra doenlijk met het ontwerpen van zoodanige wet bezig houden."

Hieromtrent is al dadelijk door vele leden opgemerkt, dat in het Voorloopig Verslag geenszins bepaald staat uitgedrukt, dat de meerderheid dezer Kamer — veelmin de Vertegenwoordiging in haar geheel — eene zoodanige wet verlangt, en het is bij nader onderzoek in de afdeelingen dan ook duidelijk gebleken, dat onderscheidene leden in dit verlangen volstrekt niet deelen; die leden gaven hunne verwondering te kennen dat de Minister de zoo even bedoelde gevolgtrekking uit het Voorloopig Verslag heeft gemaakt. Door anderen werd echter daartegen aangevoerd, dat herhaaldelijk in het verslag het verlangen der Kamer te kennen wordt gegeven om zoo mogelijk een einde te maken aan de gedurige debatten over ons verdedigingsstelsel en het cijfer der begrooting van Oorlog, en om daaromtrent tot stabiliteit te komen. Aan dat verlangen scheen niet wel anders te kunnen worden voldaan dan door het vaststellen der legerorganisatie *bij de wet;* en in zooverre was dus, volgens de leden wier gevoelen hier wordt medegedeeld, de door den Minister van Oorlog gemaakte gevolgtrekking volkomen juist. Eene andere vraag was het echter, of de verlangde stabiliteit inderdaad door zulk eene wet verkregen zal worden. De ondervinding heeft in België doen zien dat door eene wet, zoo als dáár op de organisatie van het leger bestaat, de jaarlijksche debatten over het eindcijfer der begrooting van Oorlog niet worden voorgekomen. Immers ook *na* de wet van 10 Mei 1845 op de organisatie des legers is er in de Belgische Kamer der Vertegenwoordigers herhaaldelijk een heftige strijd gevoerd over dat eindcijfer; die wet is na breedvoerige discussiën door eene andere vervangen (van den 8sten Junij 1853), doch ook deze levert daartegen geene meerdere waarborgen op. De door den Minister toegezegde wet zal alzoo, naar het gevoelen der meerderheid van de leden die aan dit nader onderzoek in de afdeelingen deel namen, in veel meer bijzonderheden dan de Belgische wet moeten afdalen, en vooral ook de grondslagen in zich moeten bevatten van een voor de meerderheid aannemelijk eindcijfer der begrooting, om het beoogde doel daarmede te kunnen bereiken; terwijl de legerorganisatie tevens geheel en al in verband zou moeten zijn met de altijd nog te verwachten wet op de schutterijen en het nog onafgedane wets-ontwerp op de militie.

Enkele leden voerden daartegen aan, dat eene vaststelling der legerorganisatie in al hare onderdeelen *bij de wet* in strijd zou zijn met art. 178 der Grondwet. In dit gevoelen werd echter door de groote meerderheid niet gedeeld, die onder andere op art. 119 der Grondwet wees, hetwelk beveelt dat de begrooting van alle uitgaven door de wet zal worden vastgesteld, dus ook die voor het leger, niettegenstaande in het reeds aangehaalde art. 178 aan den Koning is opgedragen om te zorgen voor eene toereikende landmagt.

Doch wat daarvan ook zijn moge, algemeen kwam men daarin overeen, dat het geheel en al van den aard en de strekking der in te dienen wet op de legerorganisatie zal afhangen, of inderdaad het daarmede beoogde doel zal worden bereikt, en men achtte het niet ongepast, te dezer gelegenheid den Minister met alle bescheidenheid te wijzen op de vele bezwaren, die tegen zijne plannen van legerorganisatie tot dusverre zijn geopperd; terwijl men tevens met leedwezen heeft gezien, dat verscheidene en daaronder gewigtige bedenkingen, in het Voorloopig Verslag opgenomen, onvoldoende, sommige zelfs in het geheel niet zijn beantwoord.

§ 2. Wat nu het gewijzigd wets-ontwerp der begrooting zelve betreft, was de meerderheid der in de afdeelingen tegenwoordige leden niet genegen, zoo

Digitized by Google

onvoorwaardelijk daaraan hare goedkeuring te verleenen. Men wees op hetgeen er met vorige begrootingen van Oorlog is gebeurd. De begrooting van 1857 werd — nadat eerst de stemmen hadden gestaakt — bij eene tweede stemming met de meerderheid van slechts ééne stem aangenomen; die voor 1858 werd verworpen. De tegenstand zoowel bij deze als bij de vorige begrooting was bij het meerendeel der leden, die eene afkeurende stem uitbragten, gegrond op het hooge eindcijfer. De aftreding van den toenmaligen Minister van Oorlog had uit den aard der zaak eene credietwet voor zes maanden ten gevolge, die werd vervangen door de wet van 4 Junij dezes jaars (*Staatsblad* N°. 44), bevattende ongeveer hetzelfde cijfer als de afgestemde begrooting. In de Memorie van Toelichting van het ontwerp tot die wet, verklaart de nieuwe Minister van Oorlog dat het hem niet doenlijk was geweest, in een betrekkelijk zeer korten tijd de bestaande instellingen aan eene herziening te onderwerpen, zonder welke herziening aan geene vermindering van uitgaven van eenige beteekenis kon gedacht worden. De Vertegenwoordiging verbiedigde dit, en het ontwerp vond dáárom geen tegenstand.

Na al het gebeurde hadden de leden, wier gevoelen hier wordt medegedeeld, verwacht dat voor het dienstjaar 1859 een minder cijfer en eene vereenvoudigde legerzamenstelling zou zijn voorgedragen, doch zij zijn daarin te leur gesteld. Het verschil van het eindcijfer was zeer gering, en de voorgestelde nieuwe organisatiën schenen zelfs op den duur tot grooter uitgaven te zullen leiden dan de bestaande. Het nu gewijzigd wets-ontwerp bevat wel is waar een eindcijfer dat ƒ 129,800 minder bedraagt dan de thans loopende, en ƒ 112,600 minder dan de afgestemde begrooting voor 1858, doch die vermindering is alleen het gevolg der mindere prijzen van brood en fourrage, en het eindcijfer blijft nog steeds hooger dan volgens het gevoelen der meerbedoelde leden, in verband met onze finantiele krachten, *op den duur* voor oorlogsuitgaven mag worden toegestaan. Wel is waar moet ook deze gewijzigde begrooting als eene credietwet worden beschouwd, in afwachting der wet op de organisatie des legers; maar wanneer die wet eens niet spoedig tot stand komt, zou men om dezelfde redenen als nu worden aangevoerd, voor een volgend jaar al wederom genoodzaakt worden tot het verleenen van een crediet van ongeveer hetzelfde bedrag als nu wordt aangevraagd. En dat de wet op de organisatie van het leger niet zoo spoedig tot stand zal komen, daarvoor bestaat, naar men meent, gegronde vrees. Blijft de Minister, zoo als men wel moet veronderstellen, bij de onlangs door hem voorgestelde organisatie volharden, dan heeft een daarop gegrond wets-ontwerp weinig kans van te worden aangenomen: eensdeels omdat dan het eindcijfer der Regering voortdurend te hoog zal blijven; ten andere omdat die leden, bij wie minder tegen het hooge eindcijfer dan tegen de nieuwe organisatie bezwaren bestaan, evenmin hunne goedkeuring aan het ontwerp zullen kunnen hechten. Hierbij dient vooral ook te worden in het oog gehouden, dat de groote meerderheid der leden, alvorens tot eene definitive vaststelling der organisatie van het leger over te gaan, eerst de militie en de schutterijen op nieuw wettelijk geregeld wenschen te zien. Overweegt men nu dit een en ander, dan scheen het voor tamelijk zeker te kunnen worden gehouden, dat de toegezegde wet op de legerorganisatie in deze zitting niet tot stand zal *kunnen* komen.

Hoezeer nu het thans ingediend wets-ontwerp door de Regering zelve in zekere mate als eene crediet-wet schijnt te worden beschouwd, dat is als eene begrooting berustende op den *tijdelijken* stand van zaken, zoo was toch de meerderheid der leden van gevoelen, dat het ontwerp dit tijdelijk karakter niet genoegzaam draagt. De wijze, hoe in dit gebrek te voorzien, gaf in verschillende afdeelingen aanleiding tot breedvoerige discussiën. In eene der afdeelingen was de meerderheid slechts dan bereid hare goedkeuring aan het wets-ontwerp te schenken, indien:

1°. de Regering het bepaald vooruitzigt opende op eene zoodanige legerorganisatie, waarbij alle onnoodige weelde wierd vermeden, een behoorlijk verband

Digitized by Google

zou worden gebragt tusschen het leger hier te lande en dat in Oost-Indie, en alles gegrond zou zijn op eene zoodanig gewijzigde organisatie der militie en schutterijen, dat de verdediging kon gezegd worden op eene *volkswapening* te zijn gebaseerd;

2°. reeds nu eene vermindering wierd gebragt in de sommen, uitgetrokken bij de artt. 2, 4, 10, 11, 12, 13, 22 en 36 van ART. 1 van het wets-ontwerp, en tevens alle overschrijving op het artikel 39 (*Pensioenen*) onmogelijk werd gemaakt.

Tegen het sub 2°. vermelde is in de Commissie van Rapporteurs echter aangevoerd, dat hierdoor de eventueel in te voeren nieuwe organisatie zou worden gepraejudicieerd, hetgeen men acht in strijd te zijn met het gevoelen van de meerderheid der Kamer.

In andere afdeelingen meende men het beoogde doel te kunnen bereiken door eene vermindering der som uitgetrokken bij art. 22 voor het *materieel der genie*, zoodanig dat daardoor hoofdzakelijk slechts de daarstelling van nieuwe fortificatie-werken tijdelijk zou worden geschorst. Ook art. 13 (*Remonte*) scheen, zonder bezwaar voor de dienst, tijdelijk te kunnen worden verminderd.

Op die wijze zou, naar men meent, aan de Regering een spoorslag worden gegeven om met meer spoed de onderwerpelijke zaak tot een einde te brengen, vooral ook wat de militie en schutterij betreft. Voor het laatstgenoemd onderwerp — eene nieuwe wet op de schutterij — waren, volgens sommige leden, genoegzame bouwstoffen voorhanden bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, namelijk de resultaten van den arbeid eener in 1844 daartoe benoemde Staatscommissie.

§ 3. Wat de onderdeelen van het gewijzigd wets-ontwerp betreft, zoo heeft men zich te dezer gelegenheid slechts tot zeer algemeene beschouwingen bepaald, hoofdzakelijk op het volgende nederkomende.

Men achtte het wenschelijk dat de Minister reeds nu zoodanige vereenvoudiging bij het Departement van Oorlog invoerde, bepaaldelijk wat het getal ambtenaren betreft, als in verband met de bij het eerste wets-ontwerp door hem voorgestelde reorganisatie zou kunnen plaats vinden, zonder eene nieuwe legerorganisatie te praejudicieren.

Men hoopte dat, hoezeer voor de 3de afdeeling dezelfde sommen zijn aangevraagd als voor het loopend jaar 1858 zijn toegestaan, alleen *behoudens hetgeen voor het brood en de fourages gebleken is minder noodig te zijn*, de Minister daarom toch de bezuinigingen zou invoeren die men met genoegen in de toelichtende staten der primitive begrooting voor 1859 had opgemerkt dat mogelijk waren, betrekkelijk de uitgaven voor het fonds van vernieuwing van ledergoed, de kosten van reparatiën en ledergoed, en het onderhoud der nachtlegers.

Verder achtte de meerderheid der leden het waarschijnlijk dat, onafhankelijk van alle andere motiven of beschouwingen, de som uitgetrokken voor *remonte* (art. 13) voor vermindering vatbaar is. Reeds in het Voorloopig Verslag is er op gewezen, hoe bezwaarlijk thans bij de kavallerie en artillerie de dienst wordt gaande gehouden, uit hoofde van het steeds verminderend getal vrijwilligers; men vreesde alzoo dat die bezwaren zich in grootere mate zouden opdoen wanneer het aantal paarden nog wierd vergroot, ja dat het aantal vrijwilligers daardoor welligt betrekkelijk *nog meer* zal afnemen. Ook al wierden er evenveel paarden onbruikbaar bevonden en verkocht als er nieuwe zouden worden aangekocht, dan nog, meende men, was het getal paarden bij sommige korpsen niet in evenredigheid tot de sterkte van het personeel, dat beschikbaar is voor hunne verzorging.

§ 4. Ten slotte meent de Commissie van Rapporteurs nog te moeten vermelden, dat in eene der afdeelingen de onlangs door den Minister van Oorlog in comitè-generaal gedane mededeeling werd ter sprake gebragt. Vrij eenparig

Digitized by Google

betuigde men in die afdeeling met leedwezen te hebben gezien dat *geheimhouding* daaromtrent is opgelegd, en men aarzelde niet te verklaren, na het aanhooren dier mededeeling, daarvoor geene voldoende gronden te hebben gevonden en die geheimhouding allezins belemmerend voor de discussiën te achten.

De meerderheid van de Commissie van Rapporteurs verklaart hetzelfde gevoelen te zijn toegedaan.

Aldus vastgesteld den 6den December 1858.

STORM VAN 'S GRAVESANDE.
VAN DER LINDEN.
TAETS VAN AMERONGEN.
DOMMER VAN POLDERSVELDT.
DELPRAT.

N°. 39 *B*.

's Gravenhage, den 5den November 1858.

De drie en veertigste jaarlijksche rekening en verantwoording van de Directie der Weduwen- en Weezenkas voor de Officieren van de Landmagt, over den jare 1857, door mij opgenomen en gesloten zijnde, heb ik de eer de uitkomst daarvan aan het Leger mede te deelen:

De Ontvangst heeft bestaan:

1°. Van officieren tot het Leger behoorende:
(met inbegrip van de contributiën der officieren in *West-Indië*),
a. Gewone contributie *f* 70,438.65[5].
b. Doorloopende idem *f* 25,558.99[5].
c. Contributie bij vermeerdering van traktement *f* 28,976.06[5].
d. Inleggelden en verhooging van dezelve *f* 30,080.49.
Te zamen *f* 155,054.20[5].

2°. Van gepensionneerde officieren:
a. Gewone contributie *f* 10,972.52[5].
b. Doorloopende idem *f* 11,255.82.
c. Inleggelden en verhooging van dezelve *f* 1,996.57.
Te zamen *f* 24,224.91[5].

3°. Op de pensioenen van weduwen en de onderstandgelden van weezen ingehouden wegens onaangezuiverde inleggelden *f* 552.37.

4°. Contributie van hertrouwde weduwen, naar aanleiding van art. 7 van het Koninklijk besluit van den 17den Julij 1834, n°. 100 *f* 664.00.

5°. Twee per cent van het bedrag der gedane leverantiën aan de korpsen van het leger, ingevolge art. 1 van het Koninklijk besluit van den 3den November 1842, n°. 71 *f* 13,899.40.

6°. Renten van ingeschreven kapitalen op het grootboek der publieke schuld *f* 70,875.00.

7°. Subsidie uit 's Rijks schatkist, toegestaan bij de wet van den 31sten December 1856 (*Staatsblad* n°. 161) *f* 12,000.00.

Makende alzoo eene totale ontvangst van *f* 277,269.89.

Digitized by Google

Waartegen de uitgaven zijn geweest:

(met inbegrip van de gedane betalingen in *West-Indië.*)

1°. Het nadeelig saldo op 1°. Januarij 1857 *f* 90.969.44⁵.
2°. Voor pensioenen aan weduwen *f* 270,112.15.
3°. Toelage aan 17 weduwen, voor 26 kinderen boven het getal van drie *f* 955.68
4°. Onderstandgelden voor 39 ouderlooze kinderen *f* 3,898.80.
5°. Begrafeniskosten van 47 overleden officieren *f* 4,700.00.
6°. Restitutie van te veel betaalde of ten onregte ingehouden contributiën *f* 219.30.
7°. Uitkeering aan een verminkt militair van de renten van een daartoe gedeponeerd kapitaal *f* 195.00.
8°. Aan den Amanuensis, als defroijement wegens schrijf- en drukloonen, enz. *f* 200.00.

Te zamen 371.250.37⁵.

Zoodat op 1°. Januarij 1858 meerder uitgegeven dan ontvangen is *f* 93,980.48⁵.

Blijft voorhanden aan inschrijvingen op het Grootboek der publieke schuld, rentende 2½ pCt., eene kapitale som van *f* 2,835,000.00.

Op den 1sten Januarij 1857 bedroeg het getal weduwen 664.
Hetwelk in het jaar 1857 is vermeerderd met 46.

Te zamen 710.

Daarentegen zijn er overleden 37.
Hertrouwd 1.

Te zamen 38.

Waardoor op 1°. Januarij 1858 het getal gepensionneerde weduwen bedraagt 672.

De Minister van Oorlog,
(*get.*) VAN MEURS.

Aan
de Heeren Generaals en verdere Officieren van het Leger, deelgenooten aan de weduwen- en weezenkas voor de Officieren van de Landmagt.

Digitized by Google

BIJLAGE I.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 1.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

(*Maand Januarij* 1858.)

BENOEMINGEN :

Tot Zijner Majesteits Adjudant-Generaal, de Luit.-Generaal H. F. C. Baron Forstner van Dambenoy, Adjudant van Hoogstdenzelven in buitengewone dienst, Minister van Staat, afgetreden Minister van Oorlog, met bepaling dat hij als zoodanig zal behooren tot den grooten staf van het leger; en tot Eersten Adjudant van Zijne Majesteit, Zijner Majesteits Adjudant in gewone dienst, de kolonel J. M. graaf van Lijnden. Bij het Departement van Oorlog, tot 2den luit.-magazijnmeester der art. van de 3de kl.: de militaire schrijver der 1ste kl. F. J. Hafkemeijer, van het Departement. Bij den plaatselijken staf, tot plaatselijk adjudant van de 2de kl. te Amsterdam: de 1ste luit. A. van Tuinen, van het 1ste reg. inf. Bij het wapen der inf. Bij het 3de reg., tot adj.: de kap. F. R. de Haes, van het korps; tot kap. van de 3de kl: de 1ste luit. J. Webbekes, van het 6de reg. inf. Bij het 4de reg., tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. G. H. van Steijn, van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. J. C. Busman, van het 2de reg. inf. Bij het 6de reg., tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. J. J. H. Velius Baert, van het korps Bij het 7de reg., tot kap. van de 2de kl.: de kaps. jhr. H. F. A. de Helbig en H. G. van den Berg, beiden van het korps. Bij het 8ste reg., tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. V. van Halm, van het korps. Bij het wapen der kavall. Bij het 2de reg. drag., tot ritm. van de 2de kl: de ritm. van de 3de kl. R. A. L. Pelerin, van het korps. Bij het 4de reg. drag., tot Instruct.: de ritm. E. J. van Lith de Jeude, en tot adjudant: de 1ste luit. jhr. W. J. A. Storm de Grave, beiden van het korps. Bij het wapen der art., tot generaal-majoor en directeur der 1ste artillerie-directie, tevens belast met de functie van directeur van 's Rijks gieterij van metalen geschut: de kolonel C. Daneels van Wijkhuijse, kommandant van het 1ste reg. vesting-artillerie. Bij den staf van het wapen, tot kap. van de 2de kl.: de kap. van de 3de kl. C. C. Cox, van dien staf. Bij het 1ste reg. vesting-art., tot kommandant van het korps: de luit.-kolonel E A. Frantzen, van het korps; tot majoor: de kap. der 1ste kl. O. H. Kuijck, van den staf der artillerie, werkzaam bij de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 3de reg. vesting-art., tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. L. Smits, van het korps; tot kap. van de 2de kl.: de kap. van de 3de kl. T. G. van Beusekom, van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. J. Goudriaan, van het reg. rijdende art. Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt, tot officier van gezondheid der 1ste kl: de

Digitized by Google

officier van gezondheid der 2de kl. M. R. Timmerman, en tot officier van gezondheid der 2de kl.: de officier van gezondheid der 3de kl. K. W. Gratama, beiden van gemeld personeel, terwijl aan den gepensionneerden kapitein met rang van majoor, jhr. L. van Bronkhorst, bij gunstige uitzondering en zonder eenige gevolgtrekking voor anderen, den rang van luit.-kolonel is toegekend.

Verplaatsingen.

Bij het reg. gren. en jagers: de kap. J. W. van Hopbergen, van het 3de reg. inf. Bij het 1ste reg. inf.: de kaps. J. C. C. Thiel, van het 6de reg. inf. en J. D. U. Ledel, van het 8ste reg. inf. Bij het 1ste reg. vesting-art.: de kap. A. J. R. Kemp, van het 3de reg. vesting-art. Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt: de apothekers der 2de kl. C. van Eeten, van Groningen naar 's Rijks Hospitaal te Utrecht, en de apothekers der 3de kl. G. C. W. Bohnensieg, van Maastricht naar Groningen; de officier van gezondheid der 3de kl. F. X. J. van Opdorp, bestemd voor de dienst in Oost-Indië, in zijnen rang bij de zeemagt.

Voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië.

De 1ste luit. E. J. B. Bol, van het 2de reg. inf. en de 1ste luit. W. C. H. Eichholtz, van het 3de reg. inf.

Gepensionneerd.

De majoor der artillerie op non-activiteit M. G. van Raden, onder toekenning van den rang van luit.-kolonel; de kap. J. J. Langguth, van het 4de reg. inf., op het daartoe door hem gedaan verzoek.

Eervol Ontslagen.

De ritmeester H. del Campo, genaamd Camp, van het 4de reg. drag., uit de betrekking van Instructeur bij het korps en zulks op het daartoe door hem gedaan verzoek.

Overleden.

De 1ste luitenant der infanterie op non-activiteit A. Campbell.

Digitized by Google

BIJLAGE II.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 2.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

(*Maand Februarij* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij wapen der inf., tot 1sten luit.: de 2de luits. W. H. Good en G. P. P. Creutz, van het wapen der infanterie en van het leger hier te lande, tijdelijk gedetacheerd bij de landmagt in West-Indië, mitsgaders de 2de luits. L. W. C. Gerlach en W. M. van Wielik Schelfhout, van het wapen der infanterie, en van het leger hier te lande, tijdelijk gedetacheerd bij het leger in Oost-Indië. Bij het reg. gren. en jagers, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit.-adj. G. Everts, van het korps. Bij het 1ste reg inf., tot 1sten luit: de 2de luits. J. W. L. Kamps en H. S. Stangenberger, beiden van het korps. Bij het 2de reg. inf., tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. H. E. G. Smitshuysen, van het 4de reg. van het wapen; tot 1sten luit.: de 2de luit. A. M. van Rouveroy van Nieuwaal, van het Koloniaal werfdepôt. Bij het 3de reg. inf., tot kap. der 2de kl: de kap. van de 3de kl.: L. J. van Dinter, van het korps. Bij het 5de reg. inf., tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. M. A. van Sassenberg, van het korps. Bij het 6de reg. inf., tot 1sten luit de 2de luits. W. Vleijsman en H. J. G. Furstner, beiden van het korps. Bij het 7de reg. inf., tot kap. der 2de kl.: de kap. van de 3de kl. H. G. van den Berg, van het korps; tot 1sten luit.: de 2de luits. J. E. Simon, G. J. Hofstede Crull en H. F. Borel, allen van het korps. Bij het 8ste reg. inf., tot 1sten luit.: de 2de luits. jhr. S. van Lijnden, van het Koloniaal werfdepôt en A. J. F. van der Groesen, van het korps. Bij het wapen der kavallerie. Bij het 1ste reg. drag., tot ritm. der 1ste kl.: de ritm. van de 2de kl. J. A. van Loben-Sels, adj. bij het korps. Bij het 2de reg. drag., tot majoor: de ritm. der 1ste kl. G. A. Hamming, adj. bij het 3de reg. drag. Bij het 3de reg. drag., tot ritm. van de 3de kl.: de 1ste luit. J. P. van den Brandeler, van het 1ste reg. drag. Bij het 5de reg. drag., tot ritm. der 2de kl.: de ritm. van de 3de kl. A. O. H. Baron Gansneb genaamd Tengnagel, adjudant van het korps. Bij het wapen der artillerie. Bij het reg. veld-artillerie: tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. K. H. van Diepenbrugge, Instructeur in de rijkunst bij het regiment. Bij het 1ste reg. vesting-artillerie, tot kap. van de 2de kl.: de kap. van de 3de kl. J. J. Launspach, van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. C. J. Warnsinck, van het 3de reg. vesting-artillerie. Bij het 3de reg. vesting-artillerie, tot kap. der 1ste kl.: de kaps. der 2de kl. L. Smits en G. M. Scherer, beiden van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. van de 3de kl. T. G. van Beusekom, van het korps.

Digitized by Google

Verplaatsingen.

Bij het 1ste reg. inf.: de 1ste luit. H. Murman, van het Algemeen depôt van discipline. Bij het wapen der artillerie, bij den staf van het wapen en bestemd om werkzaam te zijn aan de Koninklijke Militaire Akademie: de kap. A. T. Knoop, van het 2de reg. vesting-art. Bij het 1ste reg. vesting-art.: de majoor P. G. Callenfels, van het 2de reg. vesting-art. Bij het 2de reg. vesting-art.: de maj. O. H. Kuijck, van het 1ste reg. vesting-artillerie en de kap. jhr. E. R. van der Wijck, van het 1ste reg. vesting-artillerie.

Tijdelijk gedetacheerd bij de landmagt in West-Indië.

De officieren van gezondheid der 3de kl. M. R. Gantz en C. P. J. van Vugt, en de apotheker der 3de kl. M. C. H. Op den Oordt, van het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt.

Tijdelijk op non-activiteit gesteld.

De kapitein jhr. J. B. G. Wentholt, van het 1ste reg. inf.; de majoor R. J. Castendijk, van het 2de regiment dragonders.

Gepensionneerd.

De kapitein P. C. de Leeuw van Coolwijk, van het reg. gren. en jagers, en de kapitein W. A. Sodenkamp, van het reg. veld-art., beiden op het daartoe door hen gedaan verzoek.

Overleden.

De kapitein J. D. R. Hagedoorn, van het 2de regiment infanterie.

CORRESPONDENTIE.

Plaatsgebrek heeft belet eenige ingezonden stukken reeds in dit Nommer te plaatsen; wij vermelden daarvan bepaaldelijk de *Beschouwingen over een verbeterd model van zadelhok.*

Digitized by Google

BIJLAGE III.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 3.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

(*Maand Maart* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij het regiment grenadiers en jagers, tot adjudant: de 1ste luit. E. J. van Bel, van het korps. Bij het 2de regiment infanterie, tot kap. der 1ste kl.: de kap. van de 2de kl. H. van Goudoever, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. van de 3de kl. A. Engelvaart, van het korps; tot 1sten luit.: de 2de luits A. J den Exter van den Brink, van het korps en A. J. Thijssens, van het koloniaal werfdepôt. Bij het 3de regiment infanterie, tot 1sten luit.: de 2de luit F K H. G. Diemont, van het korps. Bij het 4de regiment infanterie, tot kap. der 2de kl.: de kap. van de 3de kl. B. H. J. Furnée, van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit.-adj C. L. Loder, van het 8ste reg. inf. Bij het 5de regiment infanterie, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit.-adj. A. E. J Charlier, van het 2de reg. inf. Bij het 6de regiment inf, tot majoor: de kap. der 1ste kl. L. C. Bodmer, van het 5de reg. inf. Bij het 7de regiment infanterie, tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl, A. G. M. Roeloffzen, van het korps. Bij het 3de reg. dragonders, tot adjudant: de ritm. F. A. G. L. Römer, van het korps. Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt, tot apotheker van de 3de kl.: de Heer M. J. W. H. Muijsers. Bij het korps der genie en sappeurs van het leger in Oost-Indië: de kadet A. M. Pfeiffer, herkomstig van de Koninklijke Militaire Akademie.

Verplaatsingen.

Bij het regiment grenadiers en jagers. Bij de bataillons grenadiers: de majoor J. C. W. Beekman, van het korps; de 1ste luit. J. K. H. de Roo van Alderwerelt, van het 7de reg. inf., gedetacheerd bij het Departement van Oorlog. Bij het Algemeen depôt van discipline: de 1ste luit. H. A. Dorré, van het 1ste reg. inf. Bij het koloniaal werfdepôt: de 2de luitenants J. G. Vorstman, van het 4de reg. inf.; F. M. Avenarius, van het 6de reg. inf. en P. F. T. La Fors, van het 7de reg. inf.; de officier van gezondheid der 3de kl. W. L. C. Hooreman, van Kampen naar den Helder.

Digitized by Google

Voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië.

De 2de luitenant A. P. Soetens. van het 2de regiment infanterie.

Voor den tijd van een jaar op nonactiviteit gesteld.

De luitenant-kolonel J. Tegelberg, van het regiment grenadiers en jagers.

Gepensionneerd.

De officier van gezondheid der 2de kl. J. W. Kuller, van het garnizoen te Amsterdam, onder toekenning van den rang van officier van gezondheid der 1ste klasse.

Uit de dienst ontslagen.

De 2de luit. C. A. Moll, van het 5de reg. inf.; de apotheker der 3de kl. J. V. E. Gagneux, van het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt.

Overleden.

De kapitein G. H. van Steijn, van het 4de reg. inf.; de 1ste luit. S. C. E. D. Verschoor, van het 5de regiment infanterie.

Digitized by Google

BIJLAGE IV.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 4.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

(*Maand April* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij het Departement van Oorlog, tot chef van het Bureau der Artillerie: de maj. A. H. Drijfhout van Hooff, van het 3de reg. vesting-artillerie, en in verband daarmede overgeplaatst bij den staf van het wapen der artillerie; tot generaal-majoor: de kolonel van het korps ingenieurs mineurs en sappeurs J. P. Delprat, thans op non-activiteit, met bepaling dat hij in zijnen verhoogden rang het tractement van non-activiteit als kolonel zal genieten. Bij het wapen der infanterie: Bij den staf van het wapen, tot generaal-majoor: de kolonel J. L. Coenegracht, kommanderende de 1ste brigade infanterie, tevens belast met het opperbevelhebberschap der vesting Maastricht en der troepen in het Limburgsche, en met de functiën van Provincialen kommandant aldaar, voor zooveel de werkzaamheden der Nationale Militie betreft. Bij het 2de reg. inf., tot adj.: de 1ste luit. J. G. Krafft, van het korps. Bij het 8ste reg inf., tot adj., de 1ste luit. W. C. E. de Villeneuve, van het 8ste reg. inf. Bij het wapen der kavallerie. Bij den staf van het wapen, tot ritm. van de 3de kl.: de 1ste luit. A. L. T. A. Grisart, van dien staf, adjudant bij den Inspecteur van het wapen. Bij het 1ste reg. drag., tot ritm. van de 3de kl.: de 1ste luit. voor speciale dienst H. L. Smeets, van het 5de reg. drag., zijnde hij tevens benoemd tot adjudant bij het korps. Bij het wapen der artillerie. Bij den staf van het wapen, tot generaal-majoor: de kolonel J. M. Engelberts, Directeur in de 2de Artillerie-Directie; tot Militie-Commissaris in de provincie Noordholland: de luit.-kolonel P. Pistorius, adjudant in het Provinciaal kommandement van Zeeland. Bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië: de 2de luit. P. J. Heck, van het Luxemburgsch Contingent.

Verplaatsingen.

Bij het 4de reg. dragonders: de ritm.-adj. J. A. van Löben-Sels, van het 1ste reg drag., zijnde op het daartoe door hem te kennen gegeven verlangen, eervol ontslagen uit de betrekking van adjudant. Bij het 5de reg. drag.: de 2de luit. W. C. S. J. Versfelt, van het 4de reg. drag. Bij het 6de reg. inf.: de 2de luit

Digitized by Google

J. C. van de Polder, van het 5de reg. inf. Bij het 5de reg. inf.: de 1ste luit. H. W. Good, van het wapen der infanterie van het leger hier te lande, en voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij de landmagt in West-Indië; de officier van gezondheid der 1ste kl. J. Weteling, van Kampen naar Utrecht; J. J. P. Rijnders, van Utrecht naar Kampen; M. R. Timmerman, van Middelburg naar Leeuwarden; de officier van gezondheid der 2de kl. J. J. van Minden, van Vlissingen naar Middelburg; W. F. Hanjoel, van Bergen-op-Zoom naar Vlissingen.

Toegevoegd aan Z. K. H. den Prins VAN ORANJE.

De majoor van den generalen staf J. A. van den Bosch, chef van den staf van den Inspecteur der kavallerie.

Gedetacheerd.

Voor den tijd van vijf jaren bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië, de 2de luit. P. A. Janssen, van het 4de reg. inf.; tijdelijk bij de landmagt in West-Indië, de 2de luit. A. Boomgaart, van het 4de reg inf.

Op non-activiteit gesteld.

De kolonel der artillerie E. van Löben-Sels, adjudant in buitengewone dienst van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, en chef van het Bureau der Artillerie bij het Departement van Oorlog, uit welke laatste betrekking hij, op het daartoe door hem te kennen gegeven verlangen, eervol is ontslagen, onder dankbetuiging voor de vele diensten door hem in die betrekking bewezen, en tevens bevorderd tot generaal-majoor, met bepaling dat hij in dien verhoogden rang, het tractement van non-activiteit als kolonel zal genieten; en voorts benoemd tot adjudant van Zijne Majesteit in buitengewone dienst, en in verband daarmede eervol ontheven uit de betrekking van adjudant in buitengewone dienst van Z K. H. Prins Frederik der Nederlanden.

Gepensionneerd.

De kapitein J. Andrée Wiltens, van het 5de reg. inf.; de ritm. A. W. D. Ramdohr, van het 4de reg. drag., op zijne aanvrage; de kap. W. T. Del Campo, genaamd Camp, van het korps ingenieurs mineurs en sappeurs, thans op non activiteit zonder bezwaar der schatkist; en zulks op zijne aanvrage, met toekenning van den rang van majoor.

Eervol ontslagen.

De 1ste luit. R. J. A. Kallenberg van den Bosch, van het korps ingenieurs mineurs en sappeurs, thans op non-activiteit en zulks overeenkomstig het daartoe door hem te kennen gegeven verlangen.

Overleden.

De kapitein W. A. Carré, van het 3de regiment infanterie.

Digitized by Google

BIJLAGE V.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 5.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

(*Maand Mei* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij den provincialen staf, tot majoor en provincialen adjudant in het Limburgsche: de kap. der 1ste kl. A. C. Camerlingh, van het bataillon mineurs en sappeurs; tot majoor en adjudant in het provinciaal kommandement van Zeeland: de kap. der 1ste kl. C. A. Langguth, van het 4de reg. inf. Bij den plaatselijken staf, tot kolonel en plaatselijken kommandant der 1ste kl. te Amsterdam: de luit.-kolonel L. J. L. De Moulin, van het 5de reg. inf; tot kolonel: de luit.-kolonel A. W. F. Tuckermann, plaatselijke kommandant der 2de kl. te Breda; tot luit.-kolonel en plaatselijken kommandant van de 2de kl.: de majoor en plaatselijken kommandant van de 3de kl. P. A. Beelaerts van Blokland, te Nijmegen; tot majoor en plaatselijken kommandant van de 3de kl. te Bergen-op-Zoom: de kap. M. Latour, plaatselijke adjudant der 1ste kl. te Naarden; tot majoor en plaatselijken kommandant van de 3de kl. te Grave: de kap. der 1ste kl. H. Benier, van het reg. gren. en jagers; tot kap. en plaatselijken adjudant der 1ste kl.: de 1ste luit. A. van Tuinen, plaatselijke adjudant der 2de kl. te Amsterdam; tot kap. en plaatselijke adjudant der 1ste kl.: de 1ste luit. W. Pordon, plaatselijke adjudant der 2de kl. te Wierikkerschans; tot 1sten luit.: de 2de luit. J. A. P. C. Keuchenius, plaatselijke adjudant der 2de kl. te Maastricht en in zijnen rang en betrekking verplaatst naar Vlissingen; tot 2den luit. en plaatselijken adjudant der 2de kl. te Maastricht: de sergeant F. R. van Naerssen, van het 5de reg. inf. Bij het wapen der inf., tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. van het wapen der inf. van het leger hier te lande A. H. B. Schiff, voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij het wapen der inf. van het leger in Oost-Indië. Bij den staf van het wapen, tot majoor: de kap. der 1ste kl. B. C. Winkel, van dien staf, werkzaam bij het Departement van Oorlog, met bepaling dat hij in dien verhoogden rang zijn tegenwoordig traktement en toelage zal blijven genieten. Bij het reg. gren. en jagers, tot luit.-kolonel: de majoor L. A. C. de Bock, van het korps, en in zijnen nieuwen rang verplaatst bij de bataillons grenadiers; tot kap. der 1ste kl.: de kap. van de 2de kl. T. W. d'Harvant Bigot de Villandry, van het korps. Bij het 1ste reg. inf., tot kolonel: de luit.-kolonel C. H. Happé, kommandant van het korps; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. J. G. Mohr,

Digitized by Google

van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kaps. der 3de kl. W. J. H. Oosterdiep en P. Scheepes, beiden van het korps; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luits.-adj. J. de Vries en jhr. W. F. G. L. van der Dussen, beiden van het korps. Bij het 2de reg. inf., tot kolonel: de luit.-kolonel J. G. van Coehoorn van Houwerda, kommandant van het korps; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. J. Klaus, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. G. J. Polman, van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. G. D. van der Meij, van het korps. Bij het 3de reg. inf., tot majoor: de kaps. der 1ste kl. J. P. Doelen, van het 1ste reg. inf. en K. W. A. von Leschen, van het reg. gren. en jagers; tot kap. der 1ste kl.: de kaps. der 2de kl. H. V. Boesses, J. A. Ramdohr en J. W. Tissot van Patot, allen van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. E. A. E. van Bommel, van het korps; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luits.-adj. H. Engelen, van het korps en de 1ste luit. A. A. des Tombe, van het reg. gren. en jagers. Bij het 4de reg. inf., tot kolonel en kommandant van het korps: de luit.-kolonel C. P. Winckel, van het korps; tot luit.-kolonel: de majoor J. G. A. Beijer, van het 5de reg. inf.; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. A. Hovendaal, van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit.-adj. L. J. G. Gijsen, van het korps; tot adjudant: de 1ste luit. F. J. A. Smids, van het korps; tot 1sten luit.-kwartierm.: de 2de luit. kwartierm. A. Hesta, van het korps. Bij het 5de reg. inf., tot luit.-kolonel: de majoor L. Sweemer, van het reg. gren. en jagers; tot majoor: de kap. van de 1ste kl. H. J. van Nouhuijs, van het 3de reg. inf.; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. P. J. Amiot, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. J. W. A. Ort, van het korps; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit.-adj. J. B. R. Prevot, van het korps en de 1ste luit. J. A. Schagen van Leeuwen, van het reg. gren. en jagers; tot adjudant: de 1ste luit. L. F. van Otterloo, van het korps; tot 2den luit.-administ. van kleeding en wapening: de adjudant-onderofficier H. Mooij, van het 2de reg. drag. Bij het 6de reg. inf., tot kap. der 2de kl.: de kaps. der 3de kl. J. P. C. Beijer en M. J. A. van Neck, beiden van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. E. M. van Hille, van het korps. Bij het 7de reg. inf., tot kap. der 2de kl.: de kaps. der 3de kl. A. Franken en J. F. van Manen, beiden van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. G. A. Hopmans, van het korps. Bij het 8ste reg. inf., tot kolonel: de luit.-kolonel J. F. Scharten, kommandant van het korps; tot kap. der 1ste kl.: de kap der 2de kl. J. A. F. de Lannoy, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. S. Crommelin, van het korps: tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit.-adj. F. H. Dinkelman, van het korps; tot 2den luit.administ. van kleeding en wapening: de opperwachtmeester A. L. Smulders, van het reg. rijdende art. Bij het wapen der kavallerie. Bij het 1ste reg. drag., tot 1sten luit.: de 2de luit.-administr. van kleeding en wapening J. P. Schluter, van het korps. Bij het 2de reg. drag.; tot paarden-arts der 1ste kl.: de paarden-arts der 2de kl. C. H. M. Houba, van het 5de reg. drag.; bij het 5de reg. drag., tot kap.-kwartierm. der 2de kl.: de kap.-kwartierm. der 3de kl. W. C. D. van Rijen, van het korps en tot 1sten luit. de 2de luit.-administrat. van kleed. en wap. H. J. van Maurik, van het korps. Bij het wapen der art. Bij het 3de reg. vesting-art., tot majoor: de kap. der 1ste kl. jhr. F. Wttewaal van Stoetwegen, van het reg. rijdende art. Bij het wapen der genie, bij het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, tot kolonel: de luit.-kolonels jhr. J. G. W. Merkes van Gendt, Zr. Ms. adjudant in buitengewone dienst, Inspecteur in de 2de fortificatie-Inspectie en F. van Heurn, chef van het Bureau der Genie bij het Departement van Oorlog, met bepaling dat zij in dien verhoogden rang, ieder het tractement zullen behouden dat zij thans genieten; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. T. A. van Maanen, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. J. H. Schäfer, van het korps; tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. W. F. G. L. van Hoolf, van het korps. Bij de Koninkl. Militaire Akademie, tot kap.-kwartierm. der 1ste kl.: de kap.-kwartierm. der 2de kl. J. C. N. van Hees, van die Akademie. Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt, tot officier van gezondheid der 2de kl.: de officier van gezondheid der 2de kl. op non-activiteit H. G. Caudri, en de officier van gezondheid der

Digitized by Google

3de kl. P. van Weel, beiden van gemeld personeel; tot Directeur van het garnizoens-hospitaal te Vlissingen: de kap.-kwartierm. G. J. Berlenbach, van het 2de reg. inf.

Verplaatsingen.

Bij den provincialen staf, in het provinciaal kommandement van Groningen en Drenthe: de luit.-kolonel D. W. F. Pichot, provinciaal adjudant in het Limburgsche. Bij den plaatselijken staf, naar 's Bosch: de luit.-kolonel C. Neeteson, plaatselijke kommandant der 2de kl. te Grave; naar Naarden: de kap. C. E. Fraser, plaatselijke adjudant der 1ste kl. te Amsterdam; naar Amsterdam: de 1ste luit. G. L. Bouwman, plaatselijke adjudant der 2de klasse te Vlissingen. Bij het wapen der inf. Bij den staf van het wapen en bestemd voor de betrekking van kapitein der inf. bij de Koninkl. Militaire Akademie: de kap. J. C. J. Kempees, van het 5de reg. inf. Bij het reg. gren. en jagers, bij de bataillons jagers: de majoor N. Mac-Leod, van den staf der inf., toegevoegd aan den inspecteur van het wapen; de kap. J. K. Buhler, van het 7de reg. inf.; bij de bataillons grenadiers: de kap. M. van Doorninck, van den staf der inf., werkzaam bij de Koninkl. Militaire Akademie. Bij het 1ste reg. inf.: de kap. J. Ekkart, van het 8ste reg. inf. Bij het 2de reg. inf.: de 1ste luit.-kwartierm. J. A. Saltet, van het 4de reg. inf. Bij het Instructie-bataillon: de 2de luit. W. J. von Leschen, van het 1ste reg. inf. Bij het 5de reg. drag.: de paarden-arts der 2de kl. J. E. C. Schook, van het 2de reg. drag.; de kap.-ingenieur A. Canneman, van Hellevoetsluis naar Dordrecht; de kap.-ingenieur J. P. Holtzschue, van Dordrecht naar Hellevoetsluis; de kap.-ingenieur W. F. G. L. van Hooff, van Amsterdam, naar het bataillon mineurs en sappeurs; de 1ste luit.-ingenieur H. van Assendelft de Coningh, van Bergen-op-Zoom naar Amsterdam; de 2de luit.-Ingenieur J. H. Kromhout, van Maastricht naar de Willemstad; de 2de luit.-ingenieur T. K. J. Kraat, van de Willemstad naar Maastricht; de officier. van gezondh. der 2de kl. P. G. Berends, van 's Bosch naar Geertruidenberg; C. A. A. Kieckens, van Geertruidenberg naar Amsterdam; J. M. Engelhart, van Breskens naar Ter Neuzen, P. Groeneboom, van Zutphen naar Vere; J. H. A. Lourens, van Alkmaar naar Naarden; G. J. Roetering, van Naarden naar Gouda en P. van Weel, van Alkmaar naar Bergen-op-Zoom; de offic. van gezondh. der 3de kl. M. van Lissa, van Middelburg naar Breskens; J. van Dorsten, van Leeuwarden naar Zutphen; D. J. Schneiders van Greiffensweert, van Vlissingen naar Middelburg. Bij de geneeskundige dienst van het leger in Oost-Indië: de apotheker van de 3de kl. J. C. Bernelot Moens, bestemd voor de dienst in West-Indië.

Toegevoegd aan den Inspecteur van het wapen der infanterie.

De kap der 1ste kl. bij den staf der inf. J. C. P. Hamminck Schepel, werkzaam bij het Departement van Oorlog.

Voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië.

De 2de luitenant jhr. H. Bowier, van het 8ste regiment infanterie.

Tijdelijk op non-activiteit gesteld.

De majoor C. D. van Naerssen, van het 3de regiment infanterie.

Op het daartoe door hem gedaan verzoek een eervol ontslag uit de dienst verleend.

Aan den 1sten luitenant J. J. Bruijns, van het 7de regiment infanterie.

Gepensionneerd.

De luit.-kolonel P. Pistorius, adjudant in het provinciaal kommandement van Zeeland, met toekenning van den rang van kolonel; de majoor L. A. Joost, adjudant

Digitized by Google

in het provinciaal kommandement van Groningen en Drenthe; de kolonel C. P. Frantzmann, plaatselijke kommandant der 1ste klasse te Amsterdam; de luit.-kolonel J. H. Salomon, plaatselijke kommandant der 2de kl. te 's Bosch; de majoor M. Hanjoel, plaatselijke kommandant der 3de klasse te Bergen-op-Zoom; de kolonel A. van Hoey, kommandant van het 4de reg. inf., op het daartoe door hem gedaan verzoek, en met toekenning van den rang van generaal-majoor; de majoor D. Petter, van het 3de reg. inf.; de kapiteins W. R. A. Geil en C. Eberhart, beiden van het 1ste reg. inf.; de kap. P. G. Snoers, van het 2de reg. inf. en zulks op zijne aanvrage; de kap. F. Kneppers, van het 5de reg. inf.; de kap. W. van der Goes, van het 6de reg. inf., en zulks op zijne aanvrage; de kap. S. J. Oostingh, directeur van het garnizoens-hospitaal te Vlissingen; de 1ste luits-administrat. van kleeding en wapening D. van den Hurk, van het 5de reg. inf. en J. Kloekhorst, van het 8ste regiment infanterie.

Overleden.

De 2de luit.-kwartierm. H. F. T. Boekhorst, van het 1ste reg. inf.

Digitized by Google

BIJLAGE VI.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 6.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

(*Maand Junij* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij den plaatselijken staf, tot 2den luit. en plaatselijk adjudant der 2de kl. te Nijmegen : de sergeant-majoor C. van Lemmeren, van het 7de reg. inf. Bij het wapen der inf. Bij het reg. gren. en jagers, tot kolonel : de luit.-kolonel J. F. van Hoey Schilthouwer, Adjudant van Zijne Majesteit in buitengewone dienst, kommandant van reg. gren. en jagers. Bij het 1ste reg. inf., tot adjudant : de 1ste luits. J. F. L. Neeteson en J. P. W. Dörr, beiden van het korps Bij het 3de reg. inf., tot adjudant : de 1ste luit. J. C. Valter, van het korps. Bij het 5de reg. inf., tot kap. van de 3de kl. : de 1ste luit.-adjudant P. T. L. G. Plaat, van het 8ste reg. inf. Bij het 6de reg. inf., tot kolonel : de luit.-kolonel W. J. Knoop, kommandant van het korps. Bij het 7de reg. inf., tot kolonel : de luit.-kolonel J. H. Engelbregt, kommandant van het korps. Bij het 8ste reg. inf., tot adjudant : de 1ste luits. L. J. Tihange en F. G. Scharp, beiden van het korps. Bij het wapen der kavallerie, tot generaal-majoor : de kolonel J. G Wilbrenninck, kommandant van de 1ste brigade kavallerie. Bij het 5de reg. drag., tot kolonel : de luit.-kolonel A. E. C. de Sturler de Friensberg. Bij het bataillon mineurs en sappeurs : de 1ste luit. op non-activiteit W. F. H. baron van Balveren. Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt, tot apotheker van de 3de kl. : de heer W. Wolthuis ; tot directeur van het garnizoens-hospitaal te Bergen-op-Zoom : de 1ste luit. B. van Rijswijk, administrateur van kleeding en wapening van het 1ste reg. inf. Voorts is aan den gepensionneerden luit.-kolonel J. H. Salomon, met afwijking van het daaromtrent bepaalde, en dus bij gunstige uitzondering, den rang te verleenen van kolonel.

Verplaatsingen.

Bij den plaatselijken staf : de kap. en plaatselijke adjudant der 1ste kl. te Nijmegen A. van Wechel, naar Naarden. Bij het wapen der infanterie. Bij het reg. gren. en jagers. Bij de bataillons grenadiers : de 1ste luit. E. K. J. Verkouteren, van het 1ste reg. inf., en de 1ste luit. T. Ongerboer, van het 3de reg. inf. Bij het 1ste reg. inf., de 1ste luit. H. F. C. A. van der Plas, van het 3de reg. inf.

Digitized by Google

Speciale diensten.

Bepaald dat de functiën van adjudant bij den Minister van Oorlog zal waarnemen de kap. H. E. W. Rodi de Loo, kapitein van den generalen staf; ontheven uit de betrekking van adjunct van den chef van den staf van den luit.-generaal Inspecteur van het wapen der kavallerie, en gedetacheerd bij Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, ten einde voorloopig de dienst als adjudant bij Z. K. H. te verrigten, de kap. L. R. J. A. Roosmale Nepveu, van den generalen staf; bestemd tot adjunct van den chef van den staf van den luit.-generaal Inspecteur van het wapen der kavallerie, en in verband daarmede ontheven uit de betrekking van chef van den staf der 2de brigade kavallerie en waarnemend adjudant van den kommandant dier brigade, de kap. jhr. J. F. A. van Panhuys, van den generalen staf, bestemd tot chef van den staf der 2de brigade kavallerie en waarnemend adjudant bij den kommandant dier brigade; de kap. H. J. Enderlein, van den generalen staf.

Op non-activiteit gesteld in afwachting dat nader omtrent hem zal worden beschikt.

De kapitein C. E. Fraser, plaatselijken adjudant der 1ste klasse te Naarden.

Gepensionneerd.

De luit.-generaal H. F. C. baron Forstner van Dambenoy, Minister van Staat, laatstelijk Minister van Oorlog, en zulks op het daartoe door hem gedaan verzoek; de kolonel der kavallerie G. A. G. graaf van der Duyn van Maasdam, adjudant van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, almede op het daartoe door hem gedaan verzoek en onder toekenning van den rang van generaal-majoor; de majoor C. A. Sprenger, van het 2de reg. drag., op het daartoe door hem gedaan verzoek; de kap. J. C. Hinlopen, van het reg. gren, op het daartoe door hem gedaan verzoek; de kap. L. G. W. Bannier, van het 5de reg. inf.; de kap. F. W. C. Deijserinck Dekker, van het 3de reg. inf., op het daartoe door hem gedaan verzoek; de kap. G. J. Coerman, van het 1ste reg. vesting-artillerie, op het daartoe door hem gedaan verzoek.

Uit de militaire dienst ontslagen.

De 1ste luitenant W. H. Good, van het 5de regiment infanterie.

Overleden.

De kap. C. Miltenburg, directeur van het garnizoens-hospitaal te Bergen op Zoom.

CORRESPONDENTIE.

Het artikel: *Over het vervaardigen van tirailleur-patronen*, zal in het volgende Nommer geplaatst worden.

VERBETERING.

In ons vorig Nommer is eene zinstorende drukfout ingeslopen, namelijk op Bladz. 231, waar regel 18 v. b., in plaats van *typhus*, gelezen moet worden: *typus*.

Digitized by Google

BIJLAGE VII.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 7.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

(*Maand Julij* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij den grooten staf, tot kap. van de 3de kl. : de 1ste luit. jhr. G. A. C. H. von Goedecke, Zr. Ms. adjudant in buitengewone dienst en adjudant van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden. Bij den plaatselijken staf, tot plaatselijken adjudant der 2de kl. aan den Helder : de 1sten luit. H. P. van Walt, van het 4de reg inf. Bij het wapen der inf. Bij het reg. gren. en jagers, tot kap. der 2de kl. : de kap. der 3de kl. E. Nieuwenhuisen, adjudant bij het regiment en tot 1sten luit. : de 2de luit. A. P. Scheltus, van het korps. Bij het 1ste reg. inf., tot kap. der 2de kl. : de kap. der 3de kl. J. P. van Naerssen, van het korps ; tot 1sten luit. : de 2de luit. A. C. L. van Son, van het korps ; tot 2de luits. : de kadets A. G. F. de Petit en B. A. E. Juta, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 2de reg. inf., tot kap. der 3de kl. : de 1ste luit. J. W. Bodegrave, van het Instructie-bataillon ; tot 1sten luit. : de 2de luit. A. A. F. Lanzing, van het korps ; tot 2den luit. : de kadet S. A. Lutz, van de Konink. Milit. Akad. Bij het 3de reg. inf., tot majoor : de kap. der 1ste kl. G. J. Pompe van Meerdervoort, van het korps ; tot kap. der 1ste kl. : de kap. der 2de kl. R. J. Haan, van het korps ; tot kap. der 3de kl. : de 1ste luit.-adjudant J. D. Luchtmans, van het 7de reg. inf. en de 1ste luit. T. A. van Dionant, van het korps ; tot 1sten luit. de 2de luits. W. H. Voorman en B. P. Strengnart, beiden van het korps ; tot 2den luit. : de kadets D. J. H. van Aken en J. F. W. Gravenhorst, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 4de reg. inf., tot 1sten luit. : de 2de luits. M. Roelants en P. L. H. M. B. D. Kraal, beiden van het korps ; tot 2den luit. : de kadets H. C. A. Ruempol en R. K. Tuckermann, beiden van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 5de reg. inf., tot kap. der 1ste kl. : de kap. der 2de kl. J. C. F. Schlosser en de kap.-adj. der 2de kl. J. W. Götte, beiden van het korps ; tot kap. der 3de kl. : de 1ste luit. M. A. J. Rubens, van het 8ste reg. inf. ; tot 2den luit. : de kadet W. L. E. Stollé, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 6de reg. inf., tot majoor : de kap. der 1ste kl. A. W. H. Toe Water, van het algemeen depôt van discipline ; tot kap. der 2de kl : de kap. der 3de kl. L. J. Issels, van het korps ; tot 1sten luit. : de 2de luits. F. Romeijn, H. F. C. Hardenberg, B. C. van Hoey Schilthouwer, W. L. A. Nolthenius, W. F. K. J. F.

Digitized by Google

Frackers en F. M. de Vries van Heijst, allen van het korps; tot 2den luit.: de kadets H. J. G. Benschop, Q. W. F. de Flines en J. C. T. C. Hackstroh, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 7de reg. inf., tot kap. der 1ste kl., de kap. der 2de kl. H. M. Worm, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. H. T. Prins, van het korps; tot kap der 3de kl.: de 1ste luit. F. W. J. E. F. Leicher, van het koloniaal werfdepôt; tot adjudant: de 1ste luit. L. G. G. van Loo, van het korps; tot 1sten luit.: de 2de luits. E. A. Gelderman en P. J. Straatman, beiden van het korps; tot 2den luit.: de kadet R. F. Poelman, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 8ste reg. inf., tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. G. J. H. Clasen, van het korps; tot 2den luit.: de kadet F. A. V. W. H. van Tuerenhout, van de Koninkl. Milit Akad. Bij het Instructie-bataillon, tot 1sten luit.: de 2de luit. W. J. von Leschen, van het bataillon. Bij het algemeen depôt van discipline, tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. J. H. G. Kissels, van het korps; tot 1sten luit.: de 2de luit. D. J. Eerkens, van het korps. Bij het wapen der kavallerie. Bij het 1ste reg drag., tot 1sten luit.: de 2de luit. C. D. H. Sethe, van het korps; tot 2den luit.: de kadet jhr. E. W. N. de Pesters, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 2de reg. drag., tot majoor: de ritm. der 1ste kl. G. K. C. Wildeman, van het 4de reg. drag.; tot ritm. der 1ste kl.: de ritm. der 2de kl. jhr. J. P. Junius van Hemert, van het korps; tot 1sten luit.: de 2de luit. M. T. H. S. J. Exalto d'Almaras, van het korps; tot 2den luit.: de kadet G. H. baron Taets van Amerongen, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 3de reg. drag., tot 1sten luit.: de 2de luits. jhr. P. E. van de Merwede Quarles van Ufford, van het 1ste reg. drag. en C. A. Thurkow, van het korps; tot 2den luit.: de kadets F. Ypeij en J. C. Wilbrenninck, van de Koninkl. Milit. Akademie Bij het 4de reg. drag., tot 1sten luit: de 2de luit. J. C. E baron van Lijnden, van het korps. Bij het wapen der art., tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit. jhr. C. A. van Sypesteijn, van het wapen, gedetacheerd bij de landmagt in West-Indië, doch thans met verlof hier te lande en tijdelijk werkzaam bij het Departement van Koloniën; tot 1sten luit.: de 2de luits. W. C. de Jongh en G. D. Birnié, van het wapen, tijdelijk gedetacheerd bij het leger in Oost-Indië. Bij den staf van het wapen, tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. A. F Knoop, van dien staf, werkzaam bij de Koninkl. Milit. Akad.; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit. N. A. Boom, van dien staf. Bij het reg. veld-artillerie, tot adjudant: de 1ste luit. J. W. J. Zeegers Rijser, van het reg.; tot 1sten luit.: de 2de luits. A. Greve en D W. van Walchren, beiden van het korps. Bij het 1ste reg. vesting-artillerie, tot kap der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. H. T. van Lidth de Jeude, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. P J. Calkoen, van het korps; tot 1sten luit.: de 2de luits. H. A. Schneiders van Greijffenswert en J. N. A. Schneiders van Greijffenswert, beiden van het korps; tot 2den luit: de kadets F. A. Boogaard, P. J. In de Betou, W. Irish Stephenson, R. Storm Buijsing, J. La Grappe Dominicus, H. W. Alma en J. Sluiter. Bij het 2de reg. vesting-artillerie, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit L. S. R. Sesseler, van het 3de reg. vesting-artillerie, tot 1sten luit.: de 2de luits. W. H B. Paravicini di Capelli en P. L. Piepers, van het korps; tot 2den luit.: de kadets T. J. C. A. Boele, H. F. Hubner, H. A. de Haan, P. C. W. de Gelder en J. F. baron Taets van Amerongen, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het 3de reg. vesting-artillerie, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit.-adjudant J. H. Frankamp, van het reg. veld-artillerie; tot 1sten luit.: de 2de luits. J. W. Bergansius, A. van Kerkwijk, J. A. de Bergh, M. van Aken en A. Romswinckel; tot 2den luit.: de kadets F. C. Visscher, P. A. Scheltus, C. L. W. Moorrees, jhr. V. A. de Pesters, L. E. W. de Munnick, J. C. Maris en G. E. C. Guffroy. Bij het reg. rijdende artillerie, tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. A. F. M. d'Hamecourt, van het korps; tot 1sten luit.: de 2de luits. H. Beijerman en H. H J. baron van Haersolte van den Doorn, van het korps. Bij het korps ingenieurs mineurs en sappeurs, tot 1sten luit: de 2de luits. V. C. baron de Constant Rebecque, J. H. Kromhout, J. A. Schuurman, H. E. Beekman J. H Bolken; tot 2den luit.: de kadets A. J. Voorduin, F. Ermerius, K. Elaud, J. J. H. Gijsberti Hodenpijl en J. Drabbe. Bij het leger in Oost-Indië. Bij het

Digitized by Google

wapen der inf., tot 2den luit.: de kadets J. F. D. Engelhard, jhr. J. H. C. van der Wijck en P. E. J. H. van Dompseler, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het wapen der artillerie, tot 2den luit.: de kadets A. C. H. Winter en D. C. J. A. Ponse, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij het korps der genie en sappeurs: de kadets A. W. Nolthenius, W. J. C. L. van Polanen Petel en J. Kat, van de Koninkl. Milit. Akad. Bij de West-Indische troepen, tot kolonel: de luit.-kolonel P. F. C. Stolte, thans ter beschikking van den gouverneur van Suriname, en tevens aan hem, overeenkomstig het daartoe door hem te kennen gegeven verlangen, een eervol ontslag uit de militaire dienst verleend.

Verplaatsingen.

Bij het reg. gren en jagers: de kap. P. G. J. van der Schrieck, van het Instructie-bataillon. Bij het 3de reg. inf.: de 1ste luit. J. H. Michaelis, van het algemeen depôt van discipline. Bij het 6de reg. inf.: de 1ste luit. jhr. F. G. E. Merkes, van het 5de reg. inf. Bij het Instructie-bataillon: de 1ste luit. W. J. F. van der Blom, van het 7de reg. inf. Bij het algem. depôt van discipline: de kap. M. Logemann, van het 2de reg. inf. en de 1ste luit. W. Muller, van het 5de reg. inf. Bij het koloniaal werfdepôt: de 1ste luit. J. F. van Regteren, van het 8ste reg. inf. Bij het 1ste reg. vesting-artillerie: de kap. J. G. Bouwens van Horssen, van het 2de reg. vesting-artillerie. Bij het reg. rijdende artillerie: de kap. J. Goudriaan, van het 3de reg. vesting-artillerie; de 1ste luit.-ingenieur J. A. W. D. van Hasselt, van Delft naar Brielle; de apothekers der 3de kl. C. Burgersdijk, van 's Rijks magazijn van geneesmiddelen, naar Bergen-op-Zoom en W. C. van Werkhoven, van Venlo naar Kampen.

Voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië.

De 2de luitenant P. F. Kraal, van het 3de regiment infanterie.

Tijdelijk op non-activiteit gesteld.

De majoor H. F. A. von Horn, van het 6de regiment infanterie.

Gepensionneerd.

De majoor P. H. L. Lillij, van het 3de reg. inf., op het daartoe door hem gedaan verzoek; de kap. J. F. R. Scharten, van het 7de reg. inf., op zijne aanvrage; de 1ste luit. W. Stolte, plaatselijk adjudant der 2de kl. aan den Helder.

Eervol ontslagen.

De kap. J. G. Bouwens van Horssen, van het 1ste reg. vesting-artillerie, op het daartoe door hem gedaan verzoek.

Overleden.

De kap.-kwartiermeester E. Krijger, van het 8ste reg. inf.; de 1ste luit. H. S. Stangenberger, van het 1ste regiment infanterie.

CORRESPONDENTIE.

Eenige ingezonden Bijdragen zijn in dit Nommer niet kunnen geplaatst worden, maar zullen zooveel mogelijk in het volgende worden opgenomen, bepaaldelijk het Artikel: *Iets uit mijne Indische Militaire Portefeuille.*

Digitized by Google

Digitized by Google

BIJLAGE VIII.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 8.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN,

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

(*Maand Augustus* 1858.)

BENOEMINGEN:

Tot Adjudant van Zijne Majesteit in buitengewone dienst, den generaal majoor G. E. A. van Panhuijs, van den grooten staf, Zijner Majesteits gemagtigde bij de militaire commissie tot de Duitsche Bondsvergadering. Bij den plaatselijken staf, tot 2den luit. en plaatselijken adj. der 2de kl. te Leijden: de serg.-maj. J. F. de Pauw, van het reg gren. en jagers. Bij het wapen der inf., bij het 2de reg. inf., tot kapt. van de 2de kl.: de kapt. van de 3de kl. A. C. Lopez Suasso Dioz da Fonseca, van het korps. Bij het 3de reg. inf., tot kapt. van de 3de kl.: de 1ste luit.-adj. B. Andriesse, van het 2de reg. inf. Bij het 5de reg. inf.. tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. E. G. Bube, van het korps. Bij het wapen der art., bij den staf van het wapen tot luit.-kol.: de majoor van den staf der art. A. H. Drijfhout van Hooff, chef van het bureau der art. bij het Ministerie van Oorlog; tot kapiteins: de 1ste luit. J. G. Bosch, magazijnmeester der art. van de 2de kl. te Willemstad; tot 2den luit. en magazijnmeester der art. van de 3de kl. te Woudrichem: de serg.-maj. J. J. Mathijsen, van het 1ste reg. vesting-art. Bij het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, tot gen.-maj. zonder bezwaar der schatkist: de kol. jhr. J. Krayenhoff, van het korps, belast met de inspectie over de vestingwerken in Limburg. Bij de Koninkl. Milit. Akad., tot adj. van den gouverneur: de 1ste luit. W. C. van Haeften, van den staf der art. Bij het personeel van de Geneeskundige dienst der landmagt, tot officier van gez. der 3de kl.: de kweekelingen bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen J. Leon, C. van Wicheren, K. J. van Duijl, J. M. H. Theunissen, B. M. van den Goorbergh, J. G. Bruns, J. B. Dumont, B. van Lier, P. H. Thijs, L. E. Bachelier; jhr. Y. G. de Rotte. Bij het personeel van de geneeskundige dienst in Oost-Indië, de kweekelingen voor de dienst in Oost-Indie bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen: J. A. Einthoven, L. C. A. Rombach, F. W. M. Hoogenstraaten, R. W. Deibel, A. H. Dettingmeijer, H. van Lokhorst, H. J. Wefers Bettink, J. F. L. C. Arendsen de Wolff, C. Mioulet, H. C. van Eijk van Voorthuijsen, J. J. de Wilde, A. C. Hoogeveen, A. J. Boers, C. J. A. van der Velde en R. Numans.

Digitized by Google

Verplaatsingen.

Bij het wapen der Art. Bij den staf van het wapen: de 1ste luits. M. J. van Nieuwkuijk en M. C. F. Simon, eerstgemelde van het 2de en laatstgemelde van het 3de reg. vesting-art., en zulks ten einde definitief werkzaam te zijn bij de Kon. Milit. Akad., waarbij zij thans reeds zijn gedetacheerd. Bij het 1ste reg. vest.-art.: de kap. R. C. L. Blaauw, van den staf der art.; bij het 3de reg. vest.-art.: de 1ste luit. C. L. Dooiman, van het 2de regt. vest.-art. Bij het wapen der marechaussée: de 1ste luit. F. T. Graafland, plaatselijke adj. der 2de kl. te Leijden.

Gedetacheerd.

Bij de Kon. Milit. Akad.: de 1ste luit. W. C. Hojel, van het 3de reg. vest.-art., gedetacheerd bij de art. stapel- en constructie-magazijnen; bij de art. stapel- en constructie-magazijnen: de 1ste luit. A. van Kerkwijk, van het 3de reg. vesting artillerie.

Op het daartoe door hem gedaan verzoek een eervol ontslag uit de militaire dienst verleend,

Aan den apotheker der 3de kl.: G. A. Quack, van het personeel van de geneeskundige dienst der Landmagt.

Gepensionneerd.

De kap. J. Kraat, van het 3de reg. inf., op zijne aanvrage; de 1ste luit. J. C. L. Simon, van het wapen der marechaussée.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST-INDIE.

Benoemingen.

Tot adj. van den Gouverneur-Generaal C. J. R. List, kap. der inf., met bepaling dat hij bij het wapen der inf. zal worden gevoerd à la suite; bij de militaire administratie tot betaalmeester 2de kl.: de aspirant-betaalmeester R. Douglas; tot adspirant betaalmeester: de adjudant-onderofficiers D. Boer en H. W. C. Brederode, respectivelijk van het garnizoens-bataillon in de 2de militaire afdeeling op Java en in de Wester-Afdeeling van Borneo.

Bevorderingen.

Tot dirigerend officier van gezondheid der 2de kl., inspecteur der hospitalen op de buitenbezittingen, Sumatra's Westkust uitgezonderd, en voor de geneeskundige belangen in het algemeen: de officier van gezondheid 1ste kl. E. A. Lange; tot luit.-kol., de maj. J. F. S. Brunsveld van Hulten, met bepaling, dat hij in de betrekking van adj. bij den Gouverneur-Generaal zal continueren, en P. F. C. Vreede, met bepaling, dat hij in de betrekking van directeur van den artillerie-constructie-winkel zal continueren; tot betaalmeester 1ste kl.: de betaalmeester 2de kl. C. F. Rövekamp.

Digitized by Google

Geplaatst.

Bij het 9de bataillon: de kap. A. H. B. Schiff; bij het 11de bat.: de 2de luit. L. M. H. J. Barkey; bij het 13de bat.: de 1ste luit. P. L. J. Bogaert; bij het 14de bat.: de 1ste luit. C. L. H. von Freytag van Overstraten, alle onlangs uit Nederland aangekomen; bij het 16de bat.: de 1ste luit. C. Metzler, onlangs met verlof uit Nederland teruggekeerd; bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust: de 1ste luit. J. J. G. Hennequin, onlangs uit Nederland aangekomen.

Overplaatsingen..

Bij de geneeskundige dienst op Banka, de officier van gezondheid der 3de kl.: K. W. Hamilton of Silvertonhill, thans te Soerabaija; bij het groot militair hospitaal te Padang; de apotheker der 3de kl.: A. G. Veltman, thans te Batavia; bij het 1ste bat.: de 1ste luit. A. J. Roijen, van het 8ste; de 2de luits. B. G. H. L. F. Trompheller, van het 2de, en C. J. van Schouwenburg, van het 4de bat.; bij het 2de bat.: de 2de luit. F. A. Schiebelhout, van het 1ste bat.; bij het 3de bat.: de kap. P. Peereboom, van het garnizoens-bataillon te Palembang; bij het 4de bat. (Djokdjokarta): de 1ste luit. C. H. A. F. Catenius, van het 1ste bat.; bij het 5de bat. (Celebes): de kap. B. Loggere, van het 6de bat.; bij het 8ste bat. (Kedongkebo): de 1ste luit. J. Epke, van het 1ste bat.; bij het 17de bat.: de 2de luit. W. G. L. Kretschmer, van het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust; bij de onderofficiersschool te Meester Cornelis: de 2de luit. J. G. Scharp, van het 11de bataillon; bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust: de 1ste luit. L. G. Pauwels, van het 15de bat.; bij het garnizoens-bataillon op Celebes: de 1ste luit. C. C. P. Scheepens, van het 14de en de 2de luit. J. B. van Driem, van het 13de bat.; bij het garnizoens-bataillon in de Wester-Afdeeling van Borneo: de 2de luit. H. E. L. Prins, van het 8ste en F. D. Mohr, van het 9de bat.; bij het garnizoens-bataillon te Palembang: de kap. P. E. A. van der Wijck, van het 3de en de 2de luit. J. H. C. Godin, van het 7de bat.

Eervol ontslagen.

Op verzoek, de officier van gezondheid der 3de klasse A. Feldman; de met verlof hier te lande aanwezige kap. der inf. G. Bruynis.

Overleden.

De kapitein der infanterie P. J. C. van Hoey Schilthouwer, te Soerabaija, 10 Maart ll.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIJLAGE IX.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 9.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN,

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

(*Maand September* 1858.)

BENOEMINGEN:

Tot adjudanten van Z. K. H. den Prins van Oranje, met bepaling dat zij in verband daarmede zullen overgaan bij den grooten staf: de majoor van den generalen staf J. A. van den Bosch, toegevoegd aan Z. K. K. den Prins van Oranje en den 1sten luit. jhr. K. W. de Kock, van het reg. gren. en jagers; tot adjudant van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, met bepaling dat hij in verband daarmede zal overgaan bij den grooten staf, de kapitein van den generalen staf L. R. J. A. Roosmale Nepveu, toegevoegd aan Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden; tot luit.-generaal en inspecteur van het wapen der infanterie; de generaal-majoor H. F. K. Duijcker, adjudant van Zijne Majesteit in buitengewone dienst, en zulks onder toekenning van een eervol ontslag uit zijne betrekking van kommandant der reservebrigade en als belast met de waarneming der functiën van provincialen kommandant van Noordholland en Zuidholland; wordende hij in zijne functiën van gouverneur der Residentie bij voortduring gehandhaafd, en zijnde hij almede benoemd tot lid der speciale commissie van inspectie over het militair onderwijs en zulks meer bepaaldelijk voor het wapen waartoe hij behoort. Bij den generalen staf, tot kolonel: de luit.-kolonel jhr. E. A. O. de Casembroot, van dien staf, adjudant van Zijne Majesteit in buitengewone dienst. Bij het wapen der inf. Bij het 1ste reg., tot 2den luit.-kwartierm.: de sergeant majoor W. Wissink, van het 7de reg. inf.; tot 2den luit.-administrateur van kleeding en wapening; de adj.-onderofficier H. J. van Zoetendaal, van het 2de reg. inf. Bij het 2de reg., tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. J. J. Reiche, van het koloniaal werfdepôt; tot kap.-kwartierm. van de 3de kl.: de 1ste luit.-kwartierm. J. M. Mulder, werkzaam bij het Departement van Oorlog; tot adjudant: de 1ste luit. F. J. Beltrami, van het korps. Bij het 4de reg., tot 2den luit.-kwartierm.: de opperwachtmeester M. A. Diekhof, van het 3de reg. drag. Bij het 5de reg., tot kap. van de 3de kl.: de 1ste C. Butgault, van het 8ste reg. inf. Bij het 6de reg., tot kap. der 2de kl.: de kap. van de 3de kl. G. P. Booms, van het korps. Bij het 7de reg., tot kap. van de 2de kl.: de

Digitized by Google

kap. van de 3de kl. E K. Hamming, adjudant bij het korps; tot 2den luit.-kwartierm.: de sergeant-majoor J. Proetskie, van het Instructie-bataillon. Bij het 8ste reg., tot kap.-kwartierm. van de 3de kl.: de 1ste luit.-kwartierm. P. van Harrevelt, van het korps. Bij het Instructie-bataillon, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit.-adj. C. M. H. Pel, van het bataillon. Bij het wapen der kavallerie. Bij het 4de reg. drag., tot kap.-kwartierm. der 1ste kl.: de kap.-kwartierm. der 2de kl. W. P. J. Knibbeler, van het korps. Bij het wapen der artillerie. Bij het 2de reg. vesting-art., tot kap.-kwartierm. der 1de kl.: de kap.-kwartierm. der 3de kl. J van Graaf-eiland, van het korps. Bij het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. D. J. Jordens, en tot 1sten luit.: de 2de luit. T. K. J. Kraat, beiden van het korps. Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt, tot Eersten officier van gezondheid der 1ste kl.: de Eerste officier van gezondheid der 2de kl. C. Gobée, en tot Eersten officier van gezondheid der 2de kl.: de officier van gezondheid der 1ste kl. C. M. L. Rieber, beiden van gemeld personeel.

Verplaatsingen.

Bij het wapen der infanterie. Bij den staf van het wapen: de 1ste luit. J. H. H. Dommers, van het 2de reg. inf., en zulks ten einde definitief werkzaam te zijn bij de Koninkl. Milit. Akad., waarbij hij is gedetacheerd. Bij het reg. gren. en jagers: de 1ste luit. W. G. P. Troester, van het 3de reg. inf. Bij het 1ste reg. inf.: de 1ste luit.-kwartierm. N. J. H. van den Bos, van het 7de reg. inf. Bij het 3de reg. inf.: de 1sten luit.-kwartierm. J. A. Saltet, van het 2de reg. inf. Bij het 7de reg. inf: de 1ste luit.-kwartierm. J. Klem, van het 1ste reg. inf. Bij het 8ste reg. inf.: de 1ste luit.-kwartierm. G. E. Amiot, van het 3de reg. drag. Bij het algemeen depôt van discipline: de kap. C. J. Booms, van het 2de reg. inf. Bij het koloniaal werfdepôt: de 1ste luit. C. H. B. Wiedemann, van het 5de reg. inf.; de 1ste luit. van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs G. Kuijper Hz., van Muiden naar Utrecht; de 2de luits. van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, ingedeeld bij het bataillon mineurs en sappeurs W. F. H. van Riemsdijk, naar Utrecht; G. Z. P. Marcella, naar Maastricht; P. A. T. Havelaar, naar Amsterdam; A. J. Voorduin, naar Vlissingen en K. Eland, naar Grave; de officier van gezondheid der 1ste kl. P. J. Aldenrahd, van Medemblik naar Amsterdam; de officier van gezondheid der 3de kl. P. J. A. Sluijs, van Medemblik naar 's Bosch. Bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië, in den rang van 2den luit.: de 2de luit.-kwartierm. J. C. G. Hamming, van het 8ste reg. inf.

Speciale diensten.

Belast met de functiën van Provincialen kommandant van Noordholland en Zuidholland: de generaal-majoor J. G. Wilbrenninck, kommanderende de 1ste brigade kavallerie, belast met de functiën van chef van den staf van den luit.-generaal, Inspecteur van het wapen der kavallerie; de kap. van den generalen staf, jhr. J. F. A. van Panhuijs, fungerend adjunct van den luit.-generaal, Inspecteur van het wapen der kavallerie; eervol ontheven van de functiën van chef van den staf der reservebrigade, de luit.-kolonel J. B. E. van Motz, van den generalen staf; eervol ontheven van de functiën van chef van den staf van den luit.-generaal, Inspecteur van het wapen der kavallerie; de majoor van den grooten staf J. van den Bosch, adjudant van Z. K. H. den Prins van Oranje.

Gedetacheerd.

Bij het 4de reg. drag., de kap. van den generalen staf J. M. van der Star, gedetacheerd bij het Topographisch Bureau. Bij de Koninkl. Milit. Akad., de 1ste luit W. C. D. van Rijen, van het 4de reg. inf.

Digitized by Google

Voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij het wapen der infanterie van het leger in Oost-Indië.

De 2de luitenants J. L. H. Beijens, van het 3de reg. inf. en H. C. A. Ruempol, van het 4de reg. inf.

Tijdelijk gedetacheerd bij de landmagt in West-Indië.

De 2de luitenant J. H. Burghgraef, van het 8ste regiment infanterie.

Tijdelijk op non-activiteit gesteld.

De 1ste luit.-kwartierm. G. Berghauser, van het 7de regiment infanterie.

Eervol ontslagen.

De apotheker der 3de kl. G. A. Quack, van het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt, op het daartoe door hem gedaan verzoek; de lector der 2de kl. in de taal- en letterkunde Dr. H. Weiffenbach, van de Koninklijke Militaire Akademie.

Gepensionneerd.

De luit.-generaal A. J. Verhorst, Inspecteur van het wapen der infanterie, ingevolge het daartoe door hem gedaan verzoek, en onder dankbetuiging voor de vele langdurige en gewigtige diensten door hem in zijne betrekking bewezen; de kap. J. M. de Pruijssenaere, van het 5de reg. inf.; de kap. J. H. G. Kissels, van het algemeen depôt van discipline, op het daartoe door hem gedaan verzoek; de kap. H. M. Wirot, van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs; de Eerste officier van gezondheid der 1ste kl. J. F. Kerst, dienstdoende bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen, en zulks op het daartoe door hem gedaan verzoek, en met vergunning om in den zin van het besluit van den 14den Augustus 1856, N°. 60, de uniform van de officieren van gezondheid te dragen, met het distinctief van den rang van kolonel; de kap. F. L. Mollinger, ter beschikking van het Departement van Oorlog, onder toekenning van den rang van majoor.

Overleden.

De officier van gezondheid der 3de kl. J. G. A. Boele, van het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt

---

b.) BIJ HET LEGER IN OOST-INDIE.

Benoemingen.

Tot 2den luit. en kommandant van het detachement djaijang-secars in de residentie Cheribon, de adjudant-onderofficier voor memorie bij het reg. Oost-Indische kavallerie G. van Utenhoven, kommandant van datzelfde detachement in de residentie Madioen; tot adjunct bij den generalen staf, de 1ste luit. W. J. J. Docters

Digitized by Google

van Leeuwen, van het wapen der inf., met bepaling dat hij als zoodanig à la suite bij zijn wapen zal worden gevoerd.

Bevorderingen.

Bij het wapen der inf., tot luit.-kolonel: de majoor K. F. van Steyn van Hensbroek, met bepaling dat aan hem wordt opgedragen de waarneming der betrekking van plaatselijken kommandant te Batavia; tot majoors: de kaps. J. H. R. Köhler en J. W. J. Piper, thans met verlof in Nederland: bij het garnizoens-bataillon op Palembang (Tebing-Tingi): de kap. M. L. G. van den Bergh, van datzelfde bataillon in de 3de militaire afdeeling op Java; bij het garnizoens-bataillon in de Lampongsche districten: de kap. W. J. Heisterkamp, van datzelfde bataillon in de 1ste militaire afdeeling op Java; tot kapiteins: bij het 6de bat., de 1ste luit. L. de Kroon, van het garnizoens-bataillon in de 3de militaire afdeeling op Java; bij het 11de bataillon, de 1ste luits. A. E. V. de Ficquelmont en E. H. Doerleben, respectivelijk van het 8ste bat., en van de garnizoens-kompagnie te Riouw; bij het 12de bataillon, de 1ste luit.-adjunct bij den generalen staf J. P. du Puy de Montbrun; bij het 17de bat., de 1ste luit.-adj. bij den kommandant in de Padangsche Bovenlanden H. C. van der Schalk; bij het garnizoens-bataillon in de Wester-afdeeling van Borneo, de 1ste luit. H. Termijtelen, van het 9de bat.; tot 1ste luits.: de 2de luit. L. G. F. R. W. C. van den Berg, met bepaling dat hij tijdelijk wegens ziekelijkheid op non-activiteit blijft gevoerd; bij het 2de bat., de 2de luit. F. A. Schiebelhout, van het bat.; bij het 8ste bat., de 2de luit. F. P. van der Giesen, van het bataillon; bij het 11de bat., de 2de luits. F. J. W. Mekern, van het 5de bat. (Celebes); H. van Heyningen, van de garnizoens-kompagnie op Timor en Flores; J. K. Schoch en H. A. Hartwig, beiden van het garnizoens-bataillon in de Molukko's, en C. Prey, van het garnizoens-bataillon in de 1ste militaire afdeeling op Java; bij het 14de bat., de 2de luit. J. Teunisz, van het bat.; bij het 15de bat., de 2de luit.-adj. J. H. Heyman, van het bat., met bepaling dat hij in zijne betrekking van adjudant zal continueren, en de 2de luits. H. J. Voorstad, W. J. Andriesse en R. F. de Ravelet, allen van bataillon; bij het 16de bat., de 2de luits. W. L. van Warmelo en F. A. Gits, beiden van het bat.; bij het garnizoens-bataillon in de Wester-Afdeeling Borneo, de 2de luit. J. C. Fricke, van het bat.; bij het garnizoens-bataillon op Banka, de 2de luit. P. van der Weyde, van het bat.; bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust, de 2de luits. J. C. Bach de Bere; C. Schäfer en J. A. van Dapperen, allen van het bat.; bij het garnizoens-bataillon op Celebes, de 2de luit. J. B. van Overvest, van het bat.; bij het garnizoens-bataillon in de Lampongsche districten, de 2de luit. O. H. J. Muller, van het 11de bat.; bij het korps pupillen, de 2de luit. D. A. C. F. W. Vertiege, van het korps; bij de onderofficiersschool te Meester Cornelis, tot 1sten luit.-instructeur J. G. Scharp, van die school; tot 2de luits: bij het 1ste bat., de sergeants J. Magnin en C. N de Graaf, respectivelijk van het 4de en 9de bat.; bij het 4de bat. (Soeracarta), de sergeant J. W. D. A. Mac Gillavry, van het 7de bat.; bij het 6de bat., de sergeants O. van Dijk en G. C. O. Vos van Rijswijk, respectivelijk van het 12de en 7de bat.; bij het 8ste bat., de fourier W. A. Varkevisser, van het bat.; bij het 10de bat., de sergeant L. A. Collard, van het bat.; bij het 13de bat., de sergeant J. J. Bichon, van het 12de bat.; bij het 14de bat., de sergeant W. E. Berkholst, van het 13de bataillon; bij het 17de bat., de sergeant-majoor J. J. H. de Bode, en de sergeant R. E. Klawer, respectivelijk van het 16de en van het 10de bat.; bij het garnizoens-bataillon in de Molukkos, de sergeants-majoor G. de Bont en W. J. D. Spreutels, respectivelijk van het 3de en 13de bat.; bij het garnizoens-bataillon op Celebes, de sergeant-majoor F. J. H. Duvergé en de sergeant E. W. A. Krudop, beiden van het 10de bat.; bij de garnizoens-kompagnie op Timor en Flores, de fourier F. van Haaften, van het 15de bat. — Bij het wapen der artillerie, tot 2de luits. bij het personeel: de sergeants E. A. B Baehr en D. Kerrebijn; tot 1sten luit.: de 2de luits. F. Romswinkel, P. C. Lans, G. L. Nederveen Pieterse en E. Mathijsen, allen van het wapen. Bij het wapen der inf., tot maj.: de zich met verlof in Nederland bevindende kap. T. J. Belle; tot kapiteins bij het

Digitized by Google

1ste bat.: de 1ste luit. L. B. Paternostre du Montlion, van het garnizoens-bataillon op Celebes; bij het 6de bat., de 1ste luit. F. C. L. W. Boudier, van het 14de bat.; bij het 10de bat., de 1ste luit. F. K. N. van Bijlevelt, van het garnizoens-bataillon in de 1ste militaire afdeeling op Java; tot 1sten luit.: bij het 1ste bat., de 2de luit. B. H. G. L. F. Trompheller, van het bat.; bij het 5de bat. (Samarang), de 2de luits. H. B. F. Engel, van het bat. (Celebes) en F. C. P. Varkevisser, van het bat.; bij het garnizoens-bataillon op Banka, de 2de luit. J. B. de Graaf, van het bat.; bij het garnizoens-bataillon in de Wester-Afdeeling van Borneo, de 2de luit. J. P. Penning, van het bataillon.

Plaatsingen.

Bij de geneeskundige dienst ter Sumatra's Westkust, de officier van gezondheid 3de kl. H. W. Sinninghe; bij de infanterie: bij het 1ste bat., de 2de luit. J. C. baron van Utenhove. bij het 8ste bat. (Ngawi), de 1ste luit. F. C. A. Stoecker, beiden onlangs uit Nederland aangekomen; bij het 13de bat., de kap. C. J. Riesz, onlangs van verlof uit Nederland teruggekeerd; bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust, de 1ste luit. J. E. Wiederkehr, onlangs uit Nederland aangekomen.

Overplaatsingen.

Bij de civile en militaire geneeskundige dienst te Palembang, de officier van gezondheid 1ste kl. J. G. X. Broekmeijer: bij het groot militair hospitaal te Soerabaija, de officier van gezondheid 1ste kl. E. W. Muller. Bij de infanterie: bij het 2de bat.. de 2de luit. A. L. Ham, van de garnizoens-kompagnie op Timor en Flores (Atapoepoe); bij het 4de bat. (Soerakarta), de 1ste luit. C. M. L. Speltie, van het 8ste bat.; bij het 5de bat. (Samarang), de 1ste luit. H. C. Magnin, van het garnizoens-bataillon op Celebes; bij het 11de bat. (Meester Cornelis), de 2de luit. P. Kerstel, van het garnizoens-bataillon op Banka; bij het 15de bat., de kap. U. G. le Clercq, van het 17de bat.; de kap. J. V. Kriesfeld en de 1ste luit. H. C C. Hendriks, beiden van het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust; bij het 16de bat., de kap. F. W. L. Lambrecht, van het 15de bat., en de 2de luit. F. A. Gits, van het garnizons-bataillon ter Sumatra's Westkust; bij het 17de bat., de kapiteins N. van Maas van Portengen, van het 16de en A. van den Hurk, van het 15de bat.; bij het garnizoens-bataillon in de 2de militaire afdeeling (Klatten), de 1ste luit. D. F. van Oort, van het 3de bat.; bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust, de 2de luits. M. van Delden en F. K. Martin, beiden van 15de bat.; bij het garnizoens-bataillon op Celebes, de 1ste luit. J. van Hogerlinden, van het 5de bat. (Celebes); bij het garnizoens-bataillon op Banka, de 2de luitenant P. van der Weyde, van het 11de bat.; bij het garnizoens-bataillon op Timor en Flores (Atapoepoe), de 1ste luit. G P. G. Vroom, van het garnizoens-bataillon in de 2de militaire afdeeling; bij het materieel der artillerie, de 1ste luit. H. L. Kilian, van het personeel.

Verlof naar Nederland verleend.

Wegens ziekte voor twee jaren, aan den ritmeester bij het reg. Oost-Indische kavallerie H. baron Bentinck, aan den kap. der art. F. C. Weber, en aan den officier van gezondheid 1ste kl. J. Hartzfeld.

Verleend rang en titel

Van kolonel aan den pangeran Harijo Mangkoe Boemi, thans luit.-kolonel, en van luit.-kolonel aan den pangeran Haijo Soemo di Logo, thans majoor, beiden bij den staf.

Digitized by Google

Eervol ontslagen.

Op verzoek, uit 's lands dienst, met behoud van regt op pensioen, de tweede klerk bij den kommandant der artillerie te Amboina Z. M. Nikiuloe; met behoud van regt op pensioen, de majoor der inf. H. Raat; de 2de luit. der inf. J. A. Dezentje, en met behoud van regt op pensioen de onder-intendant der 1ste klasse van de militaire administratie W. M. van den Ham; uit Zr. Ms. militaire dienst, de officier van gezondheid der 2de klasse A. Quikborner en uit 's lands dienst, de commies bij het maritiem etablissement te Soerabaija P. van der Kouwen.

Overleden.

De 2de luit. der inf. J. J. Alberts, te Palembang, den 5den April jl., en de aspirant-intendant der militaire administratie R. L. de Bock, te Pontianak, den 12den April jl.

CORRESPONDENTIE.

Wij maken onze lezers opmerkzaam op de uitbreiding aan de BIJLAGEN van den *Militaire Spectator* gegeven, door bij de mutatiën in het Leger hier te lande voorvallende, ook die van het Oost-Indische Leger te voegen, waardoor men thans een geheel overzigt heeft van de bij de beide Legers voorkomende veranderingen in het personeel. — In het vorig Nommer is met deze uitbreiding reeds een begin gemaakt en zal daarmede geregeld worden voortgegaan.

Het ingezonden Artikel van *Adpias Causas*, zal in het Nommer van October worden geplaatst.

Digitized by Google

BIJLAGE X.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 10.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN,

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

(*Maand October* 1858.)

BENOEMINGEN:

Bij het 1ste reg. inf., tot 1sten luit.-kwartierm.: de 2de luit.-kwartierm. G. N. Bouman, van het korps en tot 2den luit.-kwartierm.: de sergeant J. F. H. Bodeman, van het 8ste reg. inf. Bij het 2de reg. inf, tot kap. administ. van kleed. en wap.: de 1ste luit. J. Engeringh, administ van kleed. en wap. bij het korps. Bij het 6de reg. inf., tot 1sten luit.-kwartierm.: de 2de luit.-kwartierm. M. Kloekhorst, van het korps. Bij het Instructie-bataillon, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. F. H. G. A. Enderlein, van het bataillon; tot adjudant: de 1ste luit. A. Pompe, van het bataillon. Bij het 2de reg. drag., tot 2den luit. administ. van kleed. en wap.: de adj.-onderoffic. pikeur B. J. Rademakers, van het 3de reg. drag. Bij de Koninkl. Milit. Akad. te Breda, de rang verleend van Lector der 1ste kl.: aan den Lector der 2de kl. in de taal- en letterkunde Dr. M. P. Lindo, en aan den Lector der 2de kl. in de taal- en letterkunde, belast met het onderwijs in de Maleische taal en in de Land- en Volkenkunde der Indische gewesten Dr. J. J. de Hollander, beiden van gemelde Akademie. Bij het personeel van de geneeskundige dienst in Oost-Indië, tot officier van gezondheid der 3de kl.: de kweekelingen voor de dienst in Oost-Indië bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen A. van Lammeren en P. D. Lusink.

Verplaatsingen.

Bij het Instructie-bataillon: de 2de luit. H. E. Kleijn, van het 5de reg. inf; de de officier van gezondheid der 2de kl. J. Rienderhof, van Leijden bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen.

Tijdelijk op non-activiteit gesteld.

De 1ste luit. P. A. F. Marchant, van het 7de regiment infanterie.

Gepensionneerd.

De kap. M. J. A. van Neck, van het 6de reg. inf., op het daartoe door hem gedaan verzoek, en de kap. administ. van kleeding en wapening H. W. Roebij, van het 2de reg. inf.

Overleden.

De 1ste luit. F. P. C. Muller, van het 4de regiment infanterie.

b.) BIJ HET LEGER IN OOST-INDIE.

Benoemingen.

Tot adjudant bij den generalen staf, de kap. der inf. J. M. Bruyn, met bepaling, dat hij bij zijn wapen zal worden gevoerd à la suite; tot 2den luit. bij het 13de bat. inf. P. J. Blok, eervol ontslagen 2de luit. van dat wapen; bij de militaire administratie, tot betaalmeesters der 2de kl.: de adspirant-betaalmeesters C. Pabst en K. C. L. Gallas, en de aspirant-intendant E. Wolfson.

Bevorderingen.

Bij het reg. Oost-Indische kav., tot ritm.: de 1ste luit. H. van Barneveld; tot 1sten luit.: de 2de luit. A. F. Huygen, beiden van het reg.; bij de geneeskundige dienst, tot officier van gezondheid der 2de kl.: de officier van gezondheid der 3de

Digitized by Google

kl. T. J. Jorritsen; tot officier van gezondheid der 1ste kl.: de officier van gezondheid der 2de kl. J. Wrede.

Plaatsingen.

Bij de civile en militaire geneeskundige dienst te Palembang: de officier van gezondheid der 1ste kl. J. Wrede, thans bij de expeditie naar Djambi; bij de inf., bij het 14de bat.: de 1ste luit. E. J. Bol, onlangs uit Nederland aangekomen; bij het garniz.-bat. in de Wester-Afdeeling van Borneo, de 1ste luit. H. W. C. A. Thieme, op verzoek eervol ontslagen adjudant bij den militairen kommandant in de Wester-Afdeeling van Borneo.

Overplaatsingen.

Bij het groot militair hospitaal te Weltevreden, de officier van gezondheid 1ste kl J. G. X. Broekmeijer, thans te Batavia en bestemd voor de civile en militaire geneeskundige dienst te Palembang; bij het garniz.-hospitaal te Kedong-Kebo, de offic. van gezondh. der 3de kl. S. H. A. Begemann, thans ter beschikking te Batavia: bij de inf., bij het 1ste bat.: de kap. J. A. H. Pommé, van het garniz.-bat. op Banka; bij het 4de bat. (Soerakarta): de kap. J. S. Westerman, van het 1ste bat.; bij het 9de bat.: de 1ste luit. J. C. ten Ham, van het garniz.-bat. in de 2de militaire afdeeling; bij het 11de bat.: de 1ste luit. E. N. E. van Oordt, van het 13de bat.; bij het garniz.-bat. in de 1ste militaire afdeeling (Weltevreden): de kap. B. H. J. Rijks, van het 12de bat.; bij het garniz.-bat. in de 1ste militaire afdeeling (Serang): de 2de luit. J. A. F. van Pabst, van het 10de bat.: bij het garniz.-bat. in de 1ste milit. afd. (Anjer): de 1ste luit. F van Genderen, van het 10de bat.; bij het garniz.-bat. in de tweede milit. afd. (Tjilatjap), de 2de luit. J. Hamilton of Silvertonhill, van het 9de bat.; bij het garniz.-bat. in de derde milit. afd.: de kap. T. W. Schröder, van het 13de bat.; bij het garniz.-bat. in de derde milit. afd. (Bezoeki): de 1ste luit. W. H. Behouden, van het 14de bat.; bij het garniz.-bat. Banca (Muntok): de kap. W. E. Frowein, van het 4de bat., bij het garniz.-bat. in de Lampongs: de kaps. B. F. E. J. Klamberg en A. W. F. H. Tuckermann, beiden van het 11de bat., de 1ste luits. B. K. Sanders, O. A. Koocken, F. H. F. G. Demmeni en G. A. Haentjes Dekker, de drie eersten van het 11de bat. en de laatste van het garniz.-komp. in de Lampongs; de 2de luits. C J. M. de Wilde en L. C. Kornveldt, beiden van het 11de bat.; bij de milit. administr.: als adjunct-intendant de betaalmeesters 2de kl. J. P. H. de Lassasie en S. van Haastert.

Ontslagen.

Eervol, uit de betrekking van adjudant bij den waarnemenden inspecteur der schutterijen en pradjoerits, de 1ste luit. der inf. J. S. Roels, met bepaling, dat hij voor memorie bij het leger zal worden teruggebragt; uit Zr. Ms. militaire dienst, de 1ste luit. der inf. C. Metzler en de adspirant-betaalmeester bij de militaire administratie W. K. J. van Bloemen Waanders.

Tweejarig verlof naar Nederland verleend.

Aan den kapitein der infanterie R. C. Staverman.

Overleden.

De kap. der art. G. W. Kusky, te Sourakarta, den 6den Mei ll.; — de dirigerende officier van gezondheid der 2de kl. bij de militaire geneeskundige dienst S. L. Blankenburg, te Weltevreden, den 4den Mei ll.; — de dirigerende officier van gezondheid der 2de kl. bij de militaire geneeskundige dienst F. Schmitt, te Weltevreden, den 10den Mei ll.

CORRESPONDENTIE.

In ons volgend Nommer zullen geplaatst worden, onder anderen: *Proeve eener theoretische bepaling van het aantal vuurmonden dat in eene kustbatterij wordt vereischt*; — *Eenige denkbeelden van X.*; — voorts de ingezonden Bijdragen van D., eenige Recensiën, enz.

Digitized by Google

BIJLAGE XI.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 11.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN,

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

(*Maand November* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij het reg. gren. en jagers, tot kap. der 2de kl.: de kap. van de 3de kl. H. A. Hamming, van het korps. Bij het 2de reg. inf., tot luit.-kolonel: de luit.-kolonel op non-activiteit J. Tegelberg; tot luit.-kwartierm.: de sergeant-titulair M. M. Eijssell, van het Instructie-bataillon; tot Eerstaanwezend Ingenieur te Vlissingen: de kap. A. E. André de la Porte, van het korps Ingenieurs, Mineurs en Sappeurs.

Verplaatsingen.

Bij het 6de reg. inf.: de kap. F. J. A. Esau, van het Instructie-bataillon. Bij het 8ste reg. inf.: de 1ste luit. T. M. W. Acker, van het 7de reg. inf. Bij het Instructie-bataillon: de 1ste luit. A. C. L. van Son, van het 1ste reg. inf.; de kap.-ingenieur K. J. Kaiser, van het bataillon mineurs en sappeurs, naar Utrecht; de kap.-ingenieur D. J. Jordens, van Groningen bij het bataillon mineurs en sappeurs; de kap.-ingenieur H. H. Rochell, van Nijmegen naar Groningen; de kap.-ingenieur W. Reinalda, van Venlo naar Maastricht; de 1ste luit.-ingenieur P. Stolk, van Gorinchem naar Nijmegen; de 1ste luit.-ingenieur J. H. Bolken, van Breda naar Muiden; de luit.-ingenieur J. A. Schuurman, van Utrecht naar Breda; de 1ste luit.-ingenieur T. K. J. Kraat, van Maastricht naar Venlo; de 2de luit.-ingen. A. Schim van der Loeff, van Muiden naar Gorinchem; de 1ste luits. der maréchaussée J. F. Meijer, van Roermond naar Maastricht en F. F. Graafland, van Maastricht naar Roermond; de officieren van gezondheid der 3de kl. J. van Lier, van Breda naar Groningen; F. J. W. de Ronde, van Zwolle naar Breda; W. A. B. A. Strengnaerts, van Arnhem naar Leeuwarden.

Bestemd om werkzaam te zijn bij de Koninkl. Milit. Akademie.

De kap. G. G. van der Hoeven, van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs.

Tijdelijk op non-activiteit gesteld.

De 1ste luitenant G. A. van Haeften, van het regiment grenadiers en jagers.

Digitized by Google

Gepensionneerd.

De luit.-kolonel H. F. C. Stass, van het 2de reg. inf., en zulks op het daartoe door hem gedaan verzoek.

Eervol ontslagen.

De kapitein A. E. André de la Porte, van het korps ingenieurs, mineure en sappeurs, uit zijne betrekking bij de Koninklijke Militaire Akademie.

Overleden.

De gepensionneerde luit.-kolonel W. G. D. Goetz, militie-commissaris in Noord-Braband; de officier van gezondheid der 3de kl. B. van Lier; de 2de luit. der inf. C. J. Baron van Utenhove, voor den tijd van vijf jaren gedetacheerd bij het leger in Oost-Indië.

---

b.) BIJ HET LEGER IN OOST-INDIE.

Benoemingen.

Tot adjudant bij het 7de bat. inf., de 1ste luit. W. A. J. Kraal, van het bat.; bij de militaire administratie, tot adspirant-betaalmeester: de adjudant-onderofficier G. H. Bosman, en de sergeanten C. A. Oosthout en L. Berail, respectievelijk van het garnizoens-bataillon in de 3de en 1ste militaire afdeeling op Java, en van het wapen der artillerie; belast met de waarneming der betrekking van kommandant der 2de militaire afdeeling op Java, de kolonel der inf. J. A. Waleson, thans belast met het houden eener naauwkeurige inspectie over de infanterie-korpsen op de Buitenbezittingen; opgedragen, de waarneming der betrekking van plaatselijken kommandant te Batavia aan den luit.-kolonel der inf. C. Meijer, van het 14de bataillon; tot adjudant bij den commissaris der Padangsche bovenlanden, de 1ste luit. H. E. Driessen, van het 16de bat. inf.; tot adjudant bij het garnizoens-bataillon in de Lampongsche districten, de 2de luit. L. C. Kornfeldt, van het bataillon; tot spijsverzorger (militair ambtenaar 3de kl.) bij het groot militair hospitaal te Soerabaija, de gepasporteerde adjudant-onderofficier E. J. Schavenberg, thans die betrekking waarnemende; tot militair concierge bij het paleis te Weltevreden, de sergeant van het garnizoens-bataillon in de 1ste militaire afdeeling op Java P. J. A. Zaalberg, met bepaling, dat hij bij het leger zal worden gevoerd voor memorie; belast: met de betrekking van adjunct-archivaris bij den generalen staf (militair ambtenaar 3de kl.), de militaire concierge bij het paleis te Weltevreden, sergeant-majoor voor memorie J. Wijnkes; onder bepaling, dat hij ook als zoodanig voor memorie bij het leger zal gevoerd blijven.

Bevorderingen.

Bij de inf., tot majoors: de zich met verlof in Nederland bevindende kap. A. J. Camphuis; bij het 1ste bataillon: de kap. C. M. H. Kroesen, van het 12de; bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust: de kap. P. G. A. Anemaet, van het garnizoens-bataillon in de 2de militaire afdeeling op Java; — tot kapiteins: bij het 6de bat., de 1ste luit. P. R. de Rochemont, van het 11de; bij het 8ste bat., de 1ste luit.-adj. J. F. Bruigom, van het bat.; bij het 12de bataillon, de 1ste luit. F. A. C. Bloem, van het 15de; bij het 13de bat., de 1ste luit. L. J. W. Benschop, van het garnizoens bataillon ter Sumatra's Westkust, bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust, de 1ste luit. A. L. T. Veenhuyzen, van het bataillon, — tot 1ste luitenants: bij het 12de bat., de 2de luit. P. P. J. Rochell, van dat bat.; bij het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust, de 2de luitenants J. T. Peuchen en J. van Weeren, respectievelijk van het 13de en 14de bat.; op Celebes, de 2de luit. A. H. J. Berg, van het bataillon, in de Wester-Afdeeling van Borneo, de 2de luit. H. E. L. Prins, van het bataillon: in de Lampongs, de

Digitized by Google

2de luit. C. J. M. de Wilde, van het bataillon; — bij het personeel der artillerie, tot kap.: de 1ste luit. C. J. Coostermans; tot 1sten luit.: de 2de luitenants G. A. Deibel, J. P. C. Rutten en J. B. D. J. Whitton; allen van het personeel; — bij het regiment Oost-Indische kavallerie, tot ritmeester: de 1ste luit.-adjudant J. A. Kruseman, van het regiment.

Geplaatst.

Bij de geneeskundige dienst ter Sumatra's Westkust, de officier van gezondheid 3de kl. H. D. Roskes; bij het groot militair hospitaal te Weltevreden, de apotheker 3de kl. J. van Gorkom; beiden onlangs uit Nederland aangekomen en te Batavia ter beschikking; goedgekeurd, dat door het militair departement bij het wapen der infanterie is geplaatst, bij het 10de bataillon, de 1ste luit. L. C. Eras, onlangs uit Nederland aangekomen; bij de militaire geneeskundige dienst, bij het groot militair hospitaal te Weltevreden, de officier van gezondheid 3de kl. C. W. F. Foreman.

Overgeplaatst.

Bij het 12de bat. inf, de luit. kolonel van het wapen K. F. van Steyn van Hensbroek, benoamd waarnemend plaatselijk kommandant te Batavia; bij het garnizoensbataillon op Celebes, de majoor W. A. C. Ardesch, van het 1ste bat. inf.; bij het 4de bataillon (Djokdjokarta), de kap. J. F. W. A. Essers, van het 9de bat.; bij het 4de bat. (Soerakarta), de 1ste luit. J. A. van Oort, van het 13de bat., en de 2de luit. A. H. van Aalst, van het 2de bat.; bij het 8ste bat. (Ngawi), de 1ste luit. H. F. van Heumen, van het 4de bat.; bij het 9de bat., de kap C. J Meijer, van het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust; bij het 10de bat., de kap. P. J. L. von Sternbach, van het garnizoens-bataillon in de Wester-Afdeeling van Borneo; bij het 13de bat., de 1ste luit. L. J. F. Strengnart, van het 4de bat.; bij het 15de bat., de 1ste luitenant J. F. Wiederkehr, van het gouvernement ter Sumatra's Westkust; bij het 16de bat. (Padang-Pandjang), de kap. P. H. W. C. Tanger, van het 10de bat.; bij het 17de bat., de 1ste luitenants C. Metzler, van het 16de bat., en J. J. G. Hennequin, van het garnizoens-bataillon ter Sumatra's Westkust; bij het garnizoens-bataillon in de Molukken (Amboina), de kap. C. Grolman, van het 6de bat.; bij het garnizoens-bataillon op Celebes, de 1ste luitenants J. J. H. Popta, van het 2de bat., en J. H. van der Schalk, van het 6de bat.; bij de garnizoens-kompagnie te Riouw (Bangkalis op Siak), de 1ste luit. H. F. Meijer, van het 4de bataillon; bij het garnizoen te Katimbang (Lampongs), de officier van gezondheid 3de kl. J. D. van Roggen, van het groot militair hospitaal te Weltevreden.

Ontslagen.

Op verzoek, eervol, uit Zr. Ms. militaire dienst, met behoud van regt op pensioen, de maj. der inf. W. Milar; op verzoek, eervol, de maj. der inf. J. Schneider; op verzoek, eervol, de 1ste luit. bij het korps genie en sapeurs H. W. H. le Clerq; uit de betrekking van onder-constructeur bij den artillerie-constructiewinkel te Soerabaija, de 1ste luit. der artillerie D. de Graaff; de 1ste luit. der inf. R. le Boullenger; de laatste met behoud van regt op pensioen.

Op non-activiteit gesteld.

De 2de luitenant der infanterie A. J. de Willigen.

Tweejarig verlof naar Nederland verleend.

Wegens ziekte, aan den kapitein der infanterie J. C. Steenbergen; aan de 1ste luits. der inf. F. A. Siebelhout en W. J. Lindgreen.

Digitized by Google

Overleden.

De 2de luit. der art. G. Geertsema, op de uitreis uit Nederland naar Oost-Indië, aan boord van het schip *Luconia*, den 4den Junij jl.; de 2de luit. der inf. van het leger hier te lande, gedetacheerd bij dat in Oost-Indië C. J. Baron van Utenhove, te Willem I, den 2den Augustus jl.

Eenige Besluiten, Dagorders enz. van minder dadelijk belang, zijn uithoofde der uitgebreidheid van dit Nommer, ter plaatsing in het volgende bewaard gebleven.

Digitized by Google

BIJLAGE XII.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR

DERDE SERIE. — DERDE DEEL, N° 12.

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN,

a.) BIJ HET LEGER HIER TE LANDE.

(*Maand December* 1858.)

BENOEMINGEN :

Bij den grooten staf, tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. A. E. Mansfeldt, van dien staf, adjudant van Zijne Majesteit. Bij het wapen der inf. Bij het 1ste reg., tot 2den luit.: de sergeanten E. J. D. F. Tonnet, W. F. H. Voogt en A. J. Mulder, van het Instructie-bataillon; C. L. Bense en J. M. de Kok, van het 6de reg. inf.; de sergeant-titulair J. G. Arensma, van het korps; de sergeanten W. H. T. Walter, K. W. Rueck en J. W. L. Le Rutte, van het reg. gren. en jagers. Bij het 2de reg.; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. P. H. J. Hoogeveen, adj. bij het reg.; tot 2den luit.-kwartierm.: de sergeant-titulair M. M. Eijssell, van het Instructie-bataillon; tot 2den luit.: de sergeanten-titulair M. F. Holthausen, van het 1ste en N. H. A. Camp, van het 6de reg. inf.; de sergeanten G. P. Eijken, van het 3de, G. J. Weber, van het 4de en G. Visker, van het 7de reg. inf., en de sergeanten F. C. Burgers, B. W. van Werkhoven en J. H. P. Kroesbeek, van het Instructie-bataillon. Bij het 3de reg., tot 2den luit.: de sergeanten L. D. Borel, van het korps; R. P. Verspijck, van het Instructie-bataillon; P. J. van Loo en H. C. de Korte, van het 1ste, M. A. A. J. van Neck en F. V. B. de Steenhuijsen, van het 6de; J. R. Goteling Vinnis en H. G. Meuskens, van het 8ste en de fouriers S. D. Kramers en H. J. Schwartz, van het 4de reg. inf. Bij het 4de reg., tot 2den luit.: de sergeanten-titulair A. L. A. Goffin en J. C. Santhagens, van het 1ste, de sergeanten J. Arnoldy en G. van der Voort, van het 6de; P. F. Coumans, J. Lammerse, J. A. Jochems, P. G. van Enst, J. W. D. van Dorth en W. Stevels, van het 8ste en E. J. Brugman, van het 5de reg. inf. Bij het 5de reg., tot majoor: de kap. der 1ste kl. A. P. Miltenburg, van het reg. gren. en jagers; tot 2den luit.: de sergeant-titulair A. S. C. Saurel en R. J. C. van der Meulen en de sergeant P. W. H. du Pon, van het 1ste; de sergeanten G. van Nouhuijs, van het korps; J. M. Boombergen, van het reg. gren. en jagers; J. C. Leijds, van het 2de en C. A. Koorevaar, van het 3de reg. inf., mitsgaders de sergeanten L. E. Gerdessen, W. A. Baron van Lijnden en J. H. van der Velden, van het Instructie-bataillon. Bij het 6de reg., tot 2den luit.: de sergeanten N. van Hille, van het korps, C. O. van Kesteren, van het 3de, A. de Heus, van het 4de en J. F. Roels, van het 5de reg. inf., mitsgaders de fourier C. van Maanen, van het

Digitized by Google

Instructie-bataillon. Bij het 7de reg., tot 2den luit.: de sergeanten M C. U. Huber en C. C. Prager, van het korps, D. L. de Rochemont, W. A. Coblijn en J. W. C. C. Hoijnck van Papendrecht, van het 2de, W. K. F. Meijer, van het 4de, H. M. A. C. Boers en A. P. F. Prince, van het 6de reg. inf.; de sergeant F. J. S. van Heumen, en de sergeanten-titulair A. H. J. L. Ponse en J. W. M. Leussen, van het Instructie-bataillon. Bij het 8ste reg., tot kap. der 2de kl.: de kap. van de 3de kl. F. G. Richard de Bertin, van het korps; tot adjudant: de 1ste luit. A. Grevers, van het korps; tot 2den luit.: de sergeanten J. K. R. Everts en C. S. Rinia van Nauta, van het 3de, P. J. N. Prohn, van het 4de, F. H. A. Flory, J. J. van Noord, G. H. Niermans en G. Cloekener Brousson, van het 6de, J. P. Jonxis en H. J. J. Kuilenberg, van het 7de reg. inf. Bij het wapen der kavallerie. Bij het 2de reg. drag., tot 2den luit.: de wachtmeester J. M. C. Sänger, van het 4de reg. drag. Bij het 4de reg. drag., tot 2den luit.: de wachtm. jhr. G. W. van der Does, van het 4de en H. J. P. Schrassert Bert, van het 1ste reg. drag. Bij het wapen der artillerie. Bij het 1ste reg. vesting-art., tot 2den luit.: de sergeanten A. C. Feith en R. van Mansvelt, van het reg. veld-art. Bij het 2de reg. vesting-art., tot 2den luit.: de sergeanten W H. B. Wilkens, van het korps; H. C. Jongbloed en H. N. Boerrigter, van het 1ste reg. vesting-art.; J. G. J. Paravicini di Capelli, van het reg. veld-art., en de sergeanten-titulair A. L. Boeck en F. C. Calkoen, mede van het reg. veld-art. Bij het 3de reg vesting-art., tot 2den luit.: de sergeanten P. W. Pfeiffer, van het korps; L. H. C. van der Sluijs Lehr, van het reg. veld-art., en de sergeant-titulair G. J. Spandaw, mede van het reg. veld-art. Bij het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl P. J. de Waal; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. J. H. A Verduchène; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit. G. Kuijper Hz.; tot 1sten luit.: de 2de luit. J. E. N. Baron Schimmelpenninck van der Oije, allen van het korps. Bij het bataillon mineurs en sappeurs, tot adjudant: de 1ste luit. W. F. H. Baron van Balveren, van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs. Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt, tot officier van gezondheid der 1ste kl.: de officier van gezondheid der 2de kl. E. H. Willems, van gemeld personeel; tot militie-commissaris in de provincie Noord-Braband: de majoor J. W. F. Knijff, van het 5de reg. inf. Bij het wapen der inf. van het leger in Oost-Indië, tot 2den luit.: de sergeant-majoor A. Wormhout, van het reg. gren. en jagers. Bij het wapen der artillerie van het leger in Oost-Indië, tot 2den luit: de sergeant A. J. Meijer, van het 1ste reg. vesting-artillerie.

Verplaatsingen.

Bij het reg. gren. en jagers. Bij het bataillon jagers: de kap. W. von Wrangel, van het 1ste reg. inf. Bij het bataillon grenadiers: de 1ste luit. C. J. de Bonnier, van het 3de reg. inf. Bij het 5de reg. inf.: de 2de luit. T. J. Koentz, van het 2de regiment infanterie.

Eervol ontslagen.

De 1ste luit.-adjudant W. E. Thomeij, van het 8ste reg. inf., uit de betrekking van adjudant bij het korps; de kap. der 2de kl. A. Ophorst van Duyn, adjudant bij het bataillon mineurs en sappeurs, thans bij het wapen der inf. voor memorie gevoerd wordende, op het daartoe door hem te kennen gegeven verlangen een eervol ontslag uit de betrekking van adjudant bij gemeld bataillon, en in zijnen rang geplaatst bij het 1ste reg. inf.

Tijdelijk op non-activiteit gesteld.

De kap. T. G. Schooneveld, van het reg. gren. en jagers; de kap. A. E. André de la Porte, van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs; de 1ste luit. A. T. Alings, van het 5de reg. inf.

Tijdelijk gepensionneerd.

De 2den luit.-kwartierm. G. H. de Rooy van Haastrecht, van het 2de reg. inf.

Digitized by Google

Gepensionneerd.

De majoor J. W. F. Knijff, van het 5de reg. inf., onder toekenning van den rang van luit.-kolonel; de 1ste luit. F. J. Andrau, van het 8ste reg. inf., op zijne aanvrage, onder toekenning van den rang van kapitein; de kap. der inf. op non-activiteit jhr. D. W. van Brienen van Ramerus.

Uit de dienst ontslagen.

De 2de luit. W. de Waal, van het 2de regiment infanterie.

Overleden.

De militie-commissaris in de provincie Groningen H. Bernelot Moens; de 1ste luit. der inf. op non-activiteit W. F. van Regteren; de kap. M. A. van Sassenberg, van het 5de reg. inf.

---

b.) BIJ HET LEGER IN OOST-INDIE.

Benoemingen.

Tot adj. bij den waarnemenden inspect. der schutterijen en pradjoerits, de 1ste luit.-adj. bij het 2de bat. inf. R. N. Bär; met bepaling, dat hij bij het leger zal worden gevoerd voor memorie; tot magazijnm. van het afdeelings-kleedingmagazijn te Weltevrede (milit. ambtn. der 2de kl.), de milit. ambtenr. der 3de kl. L. Tiesselinck, thans 1ste commies bij het groot milit. hospit. te Samarang; tot 1sten commies bij het groot milit. hospit. te Samarang (milit. ambtenn. der 3de kl.), de milit. ambten. der 3de kl. F. L. Ledebur, thans spijsverz. bij dat hospit.; bij het wap. der inf., tot 2de luits., bij het 2de bat.: de four. J. C. F. Schultz, van het 7de bat.; bij het garniz.-bat. in de Wester-afdeeling van Borneo, de sergts. J. F. G. Slors en J. A. Schreiner, beiden van het 7de bat., en de serg. K. A. Lignian van het 12de bat.; bij het garniz.-bat. in de Lampongs, de adj.-onderoffic. A. G. C. E. W. von dem Bussche Ippenburg, van het 13de bat.; bij het garniz.-bat. in de Molukkos, de serg.-maj. H. M. de Graaf, van het 2de bat., de sergts. J. H. J. Boes en J. A. W. Eilers, respect. van het 3de en van het 11de bat., en de four. F. Stumpf van het 13de bat., bij de garniz.-komp. te Benkoelen, de adj.-onderoffic. J. W. A. Kooymans, van het 12de bat.; tot 1sten luit. bij het wapen der genie en sappeurs, de 2de luit. van dat wapen W. C. L. Ruys.

Overplaatsingen.

Als waarnemend spijsverzorger bij het groot milit. hospit. te Samarang, de waarnemende magazijnm., tevens 2de commies bij het groot milit. hospit. te Willem I, I. E. E. M. Coelen; belast met de waarneming der betrekking van magazijnm., tevens 2de commies bij het groot milit. hospit. te Willem I (milit. ambten. der 3de kl.), de adj.-onderoffic. van het garniz.-bat. in de 2de mil. afd. op Java, J. L. de Leeuw, thans fung. betaalm. bij het garnizoen te Tjilatjap, met bepaling dat hij bij het leger zal worden gevoerd voor memorie.

Eervol ontslagen.

Op zijn verzoek, van de waarneming der betrekking van magazijnmeester van het afdeelings-kleedingsmagazijn te Weltevreden, de gepens. kap. der inf. L. P. van Mourik.

Ontslagen.

Uit Zr. Ms. militaire dienst, de adspirant-betaalmeester M. L. van Dorsten.

Geplaatst.

Bij het wapen der inf., bij het 5de bat. (Samarang), de 2de luit. A. P. Soetens; bij het 7de bat., de 1ste luit. W. F. A. van Emde; beiden onlangs uit Nederland

Digitized by Google

aangekomen; bij het 9de bat. de 1ste luit. J. S. Roels, eervol ontslagen adj. bij den waarnemenden inspecteur der schutterij en pradjoerits; en zijn overgeplaatst: bij het 1ste bat. de 1ste luits. F. M. Mulder en H. W. C. A. Thieme, beiden van het garniz.-bat. in de Wester-afdeeling van Borneo; bij het 2de bat. (Willem I), de 2de luit. J. L. Jonxis, van het garniz.-bat. in de Wester-afdeeling van Borneo; bij het 3de bat., de kap. C. J. Meijer, van het 9de bat. en de 1ste luit. L. W. A. Kessler, van het garniz.-bat. in de Wester-afd. van Borneo; bij het 4de bat. (Djokjokarta), de 1ste luit. A. L. Reynst, van het 17de bat.; bij het 6de bat., de 1ste luit. J. C. Hörner, van het garniz.-bat. in de Molukken, en W. R. H. Tergau, van de garniz.-komp. in de Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo; bij het 8ste bat. (Kedong-Kebo), de 2de luit. G. L. P. Wildschut, van het garniz.-bat. op Banka; bij het 9de bat., de kap. H. W. van Oijen, van het 3de bat., en de 1ste luits. H. C. Bruggeman en V. L. Reuter, beiden van het garniz.-bat. in de Wester-afdeeling van Borneo; bij het 10de bat., de 1ste luit. R. W. D. Thomasset, van het 1ste bat.; bij het 12de bat., de 2de luit. G. N. de Haan, van het 5de bat.; bij het 13de bat., de 1ste luit. B. M. H. Thörig, van het garniz.-bat. in de Molukken; bij het 14de bat., de 1ste luits. S. J. Boers en C. B. H. van Deutekom, beiden van het garniz.-bat. in de Molukken; bij het 15de bat., de 1ste luit. F. W. Himpe, van het garniz.-bat. ter Sumatra's Westkust en de 2de luit. R. E. Klawer, van het 17de bat.; bij het 16de bat., de 1ste luit. C. Schäfer, van het garniz.-bat. ter Sumatra's Westkust, en de 2de luit. J. J. H. de Bode, van het 17de bat., bij het 17de bat., de 1ste luit. J. C. Lach de Bere, van het garniz.-bat. ter Sumatra's Westkust; bij het garniz.-bat. ter Sumatra's Westkust, de 1ste luits. H. C. C. Hendriks, van het 15de, en R. P. M. van Alderwerelt, van het 16de bat.; en de 2de luits. A. P. W. Meis, van het 3de bat., en W. H. van Leersum, en J. H. K. F. Koch, beiden van het 15de bat.; bij het garniz.-bat. op Banka (Biliton), de 1ste luit. H. Spoelder, van het 11de bataillon.

Tweejarig verlof naar Nederland verleend.

Aan de kapits. der inf. F. W. L. Lambrecht en A. W. F. Heyligers, wegens ziekte: aan den 1sten luit. der inf. C. T. van Eugen; aan den onder-intendant der 1ste kl. van de milit. administ. J. C. Steinmetz.

CORRESPONDENTIE.

De inzender van het artikel over de *Fladder-kogels*, hetwelk wij gedateerd uit *Amsterdam*, doch met het postmerk *'s Gravenhage* ontvingen, wordt beleefdelijk verzocht ons zijn adres te willen opgeven, ten einde hem de opmerkingen der Redactie over genoemd artikel te kunnen mededeelen.

Een onzer geabonneerden verzocht ons, in onze correspondentie de aanvraag op te nemen, of iemand zijner kameraden hem ter overneming zoude willen afstaan den zevenden Jaargang (1839) van den *Militaire Spectator* (1e Serie), welke geheel uitverkocht is. De opgave daarvan met bepaling van den prijs wordt verzocht aan de uitgevers.

Enkele ingezonden stukken, die in dit nummer niet konden worden opgenomen, zullen zoo spoedig mogelijk geplaatst worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google